■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ MARDI 1 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3206

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

1914Ի ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ...

Առիթ ունեցանք պարզելու Հիթլէրական Գերմանիոյ նոր ձգտումները, քաղաքական եւ ընկերային ճակատի վրայ:

Մամուլը կը շարունակէ մշակել ու լարել տրամադրութիւնները, «աշխարհը փրկելու համար համայնավարական քաոսէն»: Եւ րը, աւելի ընդլայնելով ճակատը, կը մեղադրէ Ֆրանսան, թէ բարեացակամ, նոյն իսկ հաճոյակատար դիրք բռնած է խորհրդային խաղերու եւ խլրտումներու հանդէպ:

Այս առթիւ, իրազեկներ նորէն կը պնդեն թէ Տոքթ. Շախթ անուղղակի շօշափած է նոյն խնդիրը, որպէսզի աւելի դիւրանան ու զարգանան Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւնները:

Բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ Գերմանիա չուզեր որ եւ է նոր խնդիր ունենալ Ֆրանսայի հետ, եւ ընդհակառակն կը ձգտի հանդստացնել զայն եւ անոր վստահութիւնը շահիլ, որպէսզի կարենայ յաջողութեամբ գլուխ հանել իր միւս ծրագիրները, կեդր. եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Այս միջոցին շատ կը խօսուի այդ մօտաւոր կամ հեռաւոր ծրագիրներէն մէկուն, չեխական հարցի մասին:

Լոնտոնի «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ը, որ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան բերանը կը համարուի, օգոստ. 28ին, իր Պերլինի թղթակցին բերնով կը հաղորդէր շնդալից լուր մը,— «Հէռ Հիթլէր 1914ի սահմանները կը պահանջէ»:

Թղթակիցը կը պատմէր թէ՝ սահմանէն դուրս գտնուած գերմանական փոքրամասնութեանց խնդիրը ուժգնօրէն պիտի արծարծուի այս աշնան, նացիական քարոզութեամբ: Նոյն իսկ հաւանական կը գտնէր որ Հիթլէր ինք այդ մասին խօսի կուսակցական յառաջիկայ համագումարին մէջ (Նիւրէնպէրկ, սեպտեմբերին): Ու կը շարունակէր.

— «Հէռ Հէնլայն, Չեխօսլովաքիոյ գերմանական խմբակցութեան — «Հարաւային գերմանական կուսակցութիւն» — վարիչը, Պերլին կը գտնուէր Ողիմպիական խաղերու առեն, եւ տեսակցեցաւ Հիթլէրի եւ ուրիշ նացի առաջնորդներու հետ: Այս հանդիպումը առիթ մը եղաւ խորհրդակցելու ապագայ քաղաքականութեան մասին, սահմանին երկու կողմերուն համար: Նշանակալից է որ կուսակցական համագումարէն առաջ տեղի պիտի ունենայ Արտասահմանի Գերմաններու Ընկերակցութեան ժողովը, Էրլանկէնի մէջ, Նիւրէնպէրկի մօտ: Այս ընկերակցութեան նախագահին, Հէռ Պէօհլէի ազդեցութիւնը Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան վրայ՝ յարաճուն կարեւորութիւն մը կը ստանայ»:

Դեռ աւելի կարեւոր տեղեկութիւն մը կը հաղորդէր թղթակիցը.

— «Տեսայ քարոզութեան նախարարին՝ Տոքթ. Կէօպէլսի գաղտնի հրահանգներուն մէկ պատճէնը, ուղղուած ամբողջ Գերմանիոյ տեղական նացի վարիչներուն, Հարաւային Գերմաններու հետեւեալ ուղեգծի մասին, Չեխօսլովաքիոյ մէջ: Յուշագիրը կը կրէ 1936 յուլիս 7 թուականը, եւ ստորագրուած է Տոքթ. Կէօպէլսի ներկայացուցիչին՝ Հէռ Պոռնէմանի կողմէ: Կը պարունակէ քարոզչական հրահանգներ, «որոնք պէտք է կեդրոնանան հետեւեալ կէտերուն վրայ.—

1. Հարաւային գերմանական խնդիրը պէտք է շօշափել Վերսայլի դաշնագրին բռնադատեալ տրամադրութեանց տեսակէտով, մասնաւորապէս Սէն Ժէրմէնի դաշնագրին առնչութեամբ (որ 3,500,000 Գերմանացիներ կապեց Չեխօսլովաքիոյ):

2. Օգտագործել Հանուս Քուփնէի (Տոքթ. Պէնէշ?) քաղաքական աշխարհագրութեան հանրածանօթ գործը եւ երեւան հանել Չեխերու դիտումները Գերմանիոյ մասին՝ 1918ին:

3. Շուտով բոլոր շրջանային կրթական վարչութեանց պիտի տրամադրուին շարք մը գերմանական նոր աշխարհացոյցներ, որ կը ցուցնեն գերման ազգին սահմաններուն բուն դիրքերը հարաւային - արեւելքի մէջ (Չեխօսլովաքիա), 1919 յունուար 1ին: Ասով պիտի հաստատուի թէ հարաւային - գերմանական երկրամասը հոծ գերմանախօս տարածութիւն մըն է որ կը պատկանի Գերմանիոյ: Այս առթիւ կարելի է նկատի առնել կուսակցութեան ծրագրի առաջին կէտը եւ Հիթլէրի «Իմ Պայքարը» գրքին Ա. էջը»:

Կարճ խօսքով, Գերմանիա 1914ի սահմանները կը պահանջէ, առ այժմ հարաւ - արեւելքէն, եւ ատոր համար ալ կ'ուզէ ապահով ըլլալ կռնակէն (Ֆրանսա):

Նոյն առաջադրութեամբ է որ, Հիթլէրի հետեւորդները «Առաջնորդ»ին աւետարանը կը տարածեն, յարաճուն ուժգնութեամբ, կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ, մինչեւ պալքանեան լեռները: (Յունաստանէն վերջ, հիթլէրականութիւնը յաջողութիւն մըն ալ Ռումանիոյ մէջ շահեցաւ, նոր դահլիճէն հեռացնելով արտ. նախարարը՝ Թիթուլէսքօն, որ ոչ միայն իր երկիրը, այլ յաճախ ամբողջ Փոքր Համաձայնութիւնը կը ներկայացնէր, միջազգային ժողովներու մէջ):

Ուրեմն, դարձեալ աշխարհակալութեան, գոնէ ազդեցութեան պայքարի տենչն է որ կը ծաղկի նոր նշանախօսքերու տակ, եւեւէն ալ անընդհատ ուժ ամբարելով (երկաթեայ զինուորութիւն):

Պերլինի մէջ խորապէս կը կասկածին որ եթէ Խ. Միութիւնը ուզէ օգնութեան հասնիլ Ֆրանսայի, համաձայն կնքուած դաշնագրին, իր զօրքը կամ օդանաւերը պիտի անցնին Պուքովինայէն (Ռումանիա) դէպի Չեխօսլովաքիա, որ նոյնպէս փոխադարձ օգնութեան դաշնագիր կնքած է Մոսկուայի հետ, Փարիզի թելադրութեամբ: Ասով կը բացատրուի հիթլէրականներու տենդագին գործունէութիւնը՝ Ռումանիոյ մէջ, ինչպէս այլուր:

Արդ, ազդանշանը տրուած է արդէն, եւ «գաղափարական» պայքարը կը շարունակուի շոգեպինդ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ՎՐԴՈՎԻՉ ԼՈՒՐԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ձերբակալութիւններ կը շարունակուին ժողովուրդին եւ ուսանողական շրջանակներու մէջ

Շաբաթէն երկուշաբթի, Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը նորէն վրդովիչ տեղեկութիւններ հրատարակեցին Խ. Միութեան մասին, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ խռովայոյզ վիճակ մը կը տիրէ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ: Կ'արձանագրենք այդ լուրերն ալ, ինչպէս եւ Մոսկուայի հեռագրական գործակալութեան լակոնական եւ խուսափողական հերքումը:

Աժանս Հավասի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն, օգոստոս 30 թուականով.—

Կը հաղորդեն թէ Ուկրայնայի կարգ մը մասերուն մէջ խլրտումը կ'աճի գիւղացիներուն միջեւ: Կ'ըսուի թէ զօրքը շատ խիստ հրահանգներ ստացած է:

Ռիազանէն կ'իմացնեն թէ վերջերս ղրկուած զինուորներ, որոնք պաշտօն ունէին մարելու կիզահողերու մեծ հրդեհները, այդ քաղաքին շուրջը, մերժեցին հնազանդիլ: Կ'ըսուի թէ շարժումը արագօրէն զսպուած է: Գալով հրդեհներուն, նիւթական մեծ վնասներ պատճառած են: Կան նաեւ զոհեր, բայց թիւը ճշդուած չէ տակաւին: (Ռիազան կը գտնուի Մոսկուայէն 250 քիլոմեթր հեռու):

Թէեւ կը հերքուի Լոնտոնի խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան նախագահին՝ Օզէրսկիի ձերբակալութիւնը, եւ սակայն չի գիտցուիր թէ ի'նչ եղած է այդ պաշտօնատարը, Մոսկուա կանչուելէ վեր:

Միւս կողմէ, ձերբակալութիւնները կը շարունակուին (յաճախ կանխարգել) գործավարութեան եւ ուրիշ վարչութեանց պաշտօնատարներուն մէջ, Մոսկուայէն մինչեւ գաւառական քաղաքները: Կը հետապնդուին մասնաւորապէս անոնք որ ատենով ծանօթ եղած են իբրեւ կուսակից կամ գաղափարակից Թրոցքիի: Մաքրագործումը խստօրէն յառաջ կը տարուի նաեւ գաւառի մէջ: Հետապնդումներ կատարուեցան Սմոլէնսքի «Ռապոչիյ Փուտ» թերթին խմբագրութեան դէմ: Մոսկուայի մէջ մտաւորական շրջանակներու մաքրագործումը կը շարունակուի: Սակայն կալանաւորները առաջնակարգ անձեր չեն: Տակաւին կարելի չէ տալ կալանաւորներուն թիւը:

*** «Մաթէն» կը գրէ (31 օգոստոս).—

Վերջերս ձեռք առնուած զսպողական միջոցները միայն բարձր պաշտօնատարներ չեն հարուածեր, այլեւ հասարակ ժողովուրդը: Կը բաւէ հետեւիլ ձերբակալութեանց, աքսորներու եւ ուրիշ տնօրինութեանց ընթացքին, հաստատելու համար թէ խորհրդային իշխանութիւնը պատժական գործողութիւն մը կը կատարէ ընկերային բոլոր խաւերուն մէջ: Խորհրդային վարիչները իրար անցած են, ուսանողական գաղտնի կազմակերպութիւն մը երեւան հանուած ըլլալով անցեալ յունիսին: Այդ կազմակերպութիւնը հիմնուած էր ճիշդ այն մեթոդով զոր ժամանակին կը փորձէր Լէնին, փոխ առնելով Նէչայեւէն (հիմնադիրը ուսանողներու ահաբեկչական ընկերակցութեանց): Կազմակերպութեան կեդրոնը, Ջեկային հսկողութենէն խուսափելու համար, հաստատուած էր Վորոնէժ, երկրագործական բարձրագոյն հաստատութեան շէնքին մէջ: Գլուխը կը գտնուէր եռապետութիւն մը, Թարտի, Փոփով եւ Ռօզէնպաում: Երեքն ալ անդամ էին համայնավարական կուսակցութեան, բայց հարցաքննութենէն երեւան ելած է թէ կուսակցութեան մէջ մտնելու համար կեղծած էին իրենց քաղաքացիական վիճակը: Կազմակերպութեան ճիւղեր երեւան հանուած են Քիէվի, Խարքովի, Սվերտլովսքի, Կորքիի, Լէնինկրատի եւ Ռոսթովի մէջ: Պայթուցիկ մեքենաներ գտնուած են վարժարաններու քիմիական արհեստանոցներուն մէջ: Հաստատուած է թէ կազմակերպութիւնը բազմաթիւ համակիրներ ունէր: Հազարաւոր ուսանողներ մեծ կեդրոններէն պիտի փոխադրուին գաւառական վարժարաններու եւ համալսարաններու մէջ, անջատուելու համար կասկածելի տարրերէ:

Մինչեւ հիմա ձերբակալուած ղեկավարները, թիւով 50 հոգի, պիտի դատուին համաձայն 1934 դեկտեմբեր 4ի օրէնքին եւ գաղտնի:

Անձնասպանութեան համաճարա՞կ

Նոյն աղբիւրին համաձայն, խորհրդային իշխանութիւնը, որ աչագին աղմուկ հանած էր Զինովիեւ - Քամենեւի եւ ընկերներու դատավարութեան առթիւ, այժմ նահանջ մը կը կատարէ, կարճ կապելով դղրդագին ցոյցերը: Թերթը կը շարունակէ.—

Այժմ ալ անձնասպանութեան համաճարակ մը կը հաղորդուի: Անձնասպան եղած են Լոմինաձէ, նախկին անդամ Կամէնտէրնի եւ հօրեղբօրորդին Ստալինի, զօր. Վասիլեւ, որ կարմիր բանակին երեք ամենաբարձր աստիճանները ստացած է եւ Եոֆէի այրին: Միւս կողմէ յամառ զրոյց կը շրջի թէ Լոնտոնի նախկին դեսպան Սոքոլնիքով եւ զինուորական կցորդը՝ զօր. Փուտնա, նոյնպէս փորձած են անձնասպան ըլլալ: Իրենց բնակարաններուն մէջ արդելափակուածներու թիւը կ'աճի եղականօրէն: Այս առտնին բանտարկեալներուն զէնքերը չեն առներ, ինչ որ կը նշանակէ թէ կ'ուզեն անձնասպանութեան մղել....

*** Խորհրդաւոր պարագայ մը եւս.— չի գիտցուիր թէ ի'նչ եղած է Լոնտոնի դեսպանը, Մայսքի, որ Մոսկուա կանչուած էր վերջերս: Հակառակ դասնական հերքումներու, կարծողներ կան թէ դեսպանն ալ զոհ գացած է Ջեկայի մաքրագործման գործողութեանց: Լուր չկայ նաեւ Տիկին Օզէրսքիէն, որ ճամբայ ելած էր դէպի Մոսկուա, իր ամուսինը փնտռելու համար:

*** Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կարճ զեկոյցով մը կը հերքէ Ուկրայնայի խլրտումները եւ սովը, ինչպէս եւ բանուորներու եւ գիւղացիներու զանգուածային ձերբակալութիւնները, առանց որոշ դէպքեր հաղորդելու: Համայնավար «Իւմանիթէ»ն ալ դիտել կուտայ թէ այս բոլոր լուրերը կը զարնեն ֆաշական եւ մասնաւորապէս հիթլէրական կեդրոնները, ղեկավարութեամբ Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարին եւ գաղտնի ոստիկանութեան՝ Կէսթափոյի: Այս առթիւ ցաւ կը յայտնէ որ ընկերվարական «Փօփիւլէռ»ը եւ Լոնտոնի աշխատաւորական օրկանը՝ «Տէյլի Հէրըլտ» տեղ կուտան այս լուրերուն, նոյնիսկ ճոխացնելով զանոնք...

*** Անգլիական թերթ մը կը գրէ թէ Թրոցքիական կեդրոն մը երեւան հանուած է Լոնտոնի մէջ, շնորհիւ խորհրդային դեսպանին՝ Մայսքիի: Կազմակերպիչն է եղեր Սոքոլնիքով, նախորդ դեսպանը, մեղսակցութեամբ զօր. Փուտնայի: (Երկուքն ալ այժմ բանտարկուած են Մոսկուայի մէջ):

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ՍԵՆԵԱԿԸ, «ԹԻՒ 101», ՈՒՐ ԿԸ ԼՍԵՆ ԱՄԲՈՂՋ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՓՍՓՍՈՒՔՆԵՐԸ

Նկուղներ՝ ուր բանտարկեալը կը խեղդուի 24 ժամէն

Անցեալ երեքշաբթի օր հրատարակած էինք Լոնտոնի «Սէնտէյ Էքսփրէս» թերթին յայտնութիւնները՝ Ստալինի անձին պաշտպանութեան գաղտնիքներուն մասին:

Նոյն թերթի վերջին թիւէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները՝ «Թիւ 101 սենեակ»ի մասին, ուր կը բնակի Կրիկորի Եակոտա, Ջեկային (Կէփէու) նախագահը, որը 18 ժամ աշխատելով, գլուխ հանելու համար Ստալինի հրամայած «մաքրագործում»ը:

Ջեկային կեդրոնը կը գտնուի Լուպլիանքայի մէջ, կարմիր քարաշէն ընդարձակ շէնք մը, եւ անոր «Թիւ 101» սենեակին մէջ գիշերը ուշ ատեն կ'աշխատի Եակոտա, որուն մէկ բառէն կախում ունի հազարաւորներու կեանքը: Այդ շէնքին մէջ ան տէր տիրական է եւ Ստալինէն ստացած է նոր լիազօրութիւններ՝ ձերբակալելու ո եւ է մէկը, ինչ աստիճան ալ ունենայ, եթէ հակաստալինեան հակումներ կը ցուցնէ: Աշխարհի ամէնէն ահարկու գաղտնի ոստիկանութեան բոլոր թելերը իր գրասենեակին մէջ ամփոփուած են: Հեռաձայնի լսափողը բռնելով եւ կոճակի մը վրայ սեղմելով, Եակոտա անմիջապէս հաղորդակցութեան մէջ կը մտնէ Ռուսաստանի 24 ամենակարեւոր քաղաքներու իր օգնական տեսուչներէն մէկուն հետ: Ոչ ոք կրնայ լսել իր խօսակցութիւնը: Հեռաձայնի գիծերը ուղղակի Ջեկային կը պատկանին եւ անոր ոստիկանութեան կողմէ կը պահպանուին: Բայց Եակոտա եթէ ուզէ կրնայ լսել հեռաձայնի ուրիշ որ եւ խօսակցութիւն, խօսակիցները երկու բանուորներ ըլլան թէ երկու ամենաբարձր վարիչներ: Եթէ ուզէ լսել, կը ձգէ իր գրասենեակը, կը մտնէ յարակից «սեւ դահլիճ»ը, որ կեդրոնն է Ջեկայի հեռախօսական ունկնդրութեանց: Իր գրասենեակին միւս կողմը կը գտնուի «K. բաժին»ը (Քոնթրոլ) որ լրտեսական կեդրոնն է եւ ուր Եակոտայի հրամանին տակ կրնան լրտեսել ո եւ է մէկը:

Վերջին շաբթուան ընթացքին քառապատկուած է այս վարչութեան գաղտնի գործականներուն թիւը, երեւան հանելու համար Ստալինի իրական կամ երեւակայական թշնամիները:

Լուպիանքան ունի իր առաքման եւ ընդունելութեան կայանը, գաղտնի ալիքներով որոնց երկայնութիւնը կը փոխուի ամէն շաբաթ: Շէնքին ընդարձակ քառանկիւն բակին մէջ, ուր Զինովիեւ, Քամենեւ եւ ուրիշ 14 ամբաստանեալները «մահուան պատիժ»ին ենթարկուեցան եւ գնդակահարուեցան, կը գտնուի եռայարկ շէնք մը: Ցարական շրջանին բնտանեկան հիւրանոց մըն էր այդ շէնքը: ԻՍԿ ԱՅԺՄ՝ ՋԵԿԱՅԻ ԲԱՆՏՆ Է, ՈՒՐ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐ ԽԵԼԱԳԱՐԱԾ ԵՆ: Այնտեղ բանտարկուած են Զօր. Փուտնա, Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան զինուորական կցորդը, Սոքոլնիքով՝ նախկին դեսպանը, չորս կարմիր զօրավարներ եւ ՈՒՐԻՇ ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐՆԵՐ, ՈՐՈՆՔ ԴԱՏԻ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ:

Այս շէնքը երեք յարկ ունի գետնէն վեր, իսկ չորս ալ՝ տակը: Այդ չորսը կը կազմեն բանտարկութեան չորս «դասակարգերը», բաղդատական հանգստութենէն մինչեւ դժոխքը:

110 աստիճան տաքութիւն եւ աղի ջուր

Առաջին դասակարգի բանտարկեալները ունին լոյս եւ օդասուն խցիկներ, նման փոքր պանդոկի մը սենեակներուն: Թիւ 2ի խցիկները բանտային սովորական խցիկներ են: Թիւ 3ի խցիկները ծածկուած են խիցերով, պատուհան չունին եւ օդ չի բանիր: Ելեկտրական լոյսը կը վառի գիշեր ցերեկ, եւ 86 աստիճանի տեւական տաքութիւն մը կը պահուի (Ֆարէնհայթ):

Թիւ 4 խցիկներուն բանտարկեալները կը խելագարին 24 ժամէն: Պատուհան չունին, ելեկտրական լոյսերը կը շողան գիշեր ցերեկ եւ օդը այնքան սահմանափակուած է որ հազիւ կը բաւէ մարդ մը ողջ պահելու: Այս խցիկները կատարեալ դժոխքներ կը դառնան զարհուրելի եւ տեւական տաքութեամբ մը որ երբեք 110 աստիճանէն վար չէ: Բանտարկեալներուն աղի ջուր կը տրուի օրը մէկ անգամ, եւ խեղճերը 24 ժամէն աւելի չեն կրնար դիմանալ, առանց կորսնցնելու իրենց խելքը:

Ստորերկրեայ մեծ ճամբաներ (փապուղի) Լուպիանքայի բանտը եւ Ջեկային կեդրոնը կը կապեն Ստալինի միջնաբերդին հետ (Քրէմլին): Վեց հազար հատընտիր զինուորներ տեղաւորուած են բանտին պատերուն մէջ: Ասոնք հինգ անգամ աւելի վճարում կը ստանան քան կարմիր բանակի հասարակ զինուորները, եւ աւելի լաւ կը կերակրուին քան բանակին բարձրաստիճան սպաները: Ջեկան (Կէփէու) իր մասնաւոր խանութներն ունի, ուր իր մասնաւոր զինուորները կրնան գտնել ամէն տեսակ պերճանք: Այս պահակները կրնան մինչեւ անգամ մետաքս գուլպաներ գնել իրենց կիներուն համար,— պերճանք մը որմէ զրկուած է սովորական քաղաքացին: Եակոտա այս շնայլութիւնները կրնայ գոհացնել, որովհետեւ ուզածին չափ դրամ կը ստանայ, եւ սահման չկայ Ջեկայի յատուկ վարկերուն համար:

Եակոտա ամէնէն հզօր մարդն է Խ. Միութեան մէջ, Ստալինէն վերջը: Ամէն մարդ կը փաղաքշէ, կը դարպասէ իրեն: Նոյնիսկ բարձրաստիճան վարիչները հազար կտոր կ'ըլլան, անոր աչքը մտնելու համար:

Մոսկուա կը խնդրէ վտարել Թրոցքին

Խորհրդային իշխանութիւնը բարեկամական ծանուցագիր մը ուղղելով Նորվեկիոյ կառավարութեան, խնդրեց վտարել Թրոցքին, իբրեւ դաւադիր - ահաբեկիչ: Ծանուցագիրը դիտել կուտայ թէ «Նորվեկիա եթէ շարունակէ ապաստան տալ Թրոցքիի, որ ահաբեկչական գործունէութեան կազմակերպիչ մըն է, կրնան վնասուիլ երկու երկիրներուն բարեկամական յարաբերութիւնները»:

Կը յիշուի թէ, 1934ին, իբրեւ հետեւանք Ալէքսանդր Թագաւորին եւ Պ. Պառթուի սպանութեան, Ազգերու Դաշնակցութիւնը ծրագիր մը մշակեց, որ կ'արգիլէ ապաստան շնորհել ահաբեկիչներու, երբ կը դաւեն ուրիշ պետութեանց դէմ:

Նորվեկիոյ կառավարութիւնը անմիջապէս ժողով գումարեց, կարգադրելու համար այս խնդիրը, քանի որ Թրոցքի մերժած է ստորագրել խելօք նստելու յանձնառութիւն մը: Կ'ըսուի թէ աքսորականը իր կնոջը հետ պիտի արգելափակուի միջնաբերդի մը մէջ կամ «Նորվեկեան Սիպերիա մը» պիտի ղըր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԲԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Խանջեանի մահուան առեղծուածը լուծելու համար, անհրաժեշտ կը նկատենք անգամ մըն ալ պարզել անոր մահուան պարագաները: Այդ անհրաժեշտ է, որովհետեւ կան մանրամասնութիւններ եւ աննշան երեւոյթներ, որոնք լոյս կը սփռեն ամբողջ խնդրին վրայ:

Յունիս 1—4 Մոսկուայի մէջ գումարուեցաւ Կեդր. Կոմիտէի Պլենումը (համագումար նիստ), ուր քննութեան ենթարկուեցաւ եւ հաստատուեցաւ նոր սահմանադրութեան նախագիծը: Այդ կարգի ժողովներու կը մասնակցին միայն համամիութենական Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի անդամները: Սակայն ստոյգ է, որ յունիսեան Պլենումին մասնակցած են Անդրկովկասի շարք մը յայտնի գործիչներ, որոնցմէ ոմանք համամիութ. Կ.Կ.ի անդամ չէին: Խանջեանն ալ մասնակցած է այդ ժողովին, իբրեւ ոչ-անդամ այդ Կ.Կ.ի: Կը նշանակէ թէ Մոսկուան յատկապէս հրաւիրած է Անդրկովկասի պատասխանատու գործիչները, մասնակցելու Անդրկովկասին վերաբերող սահմանադրութեան կէտերու քննութեան:

Բուն խնդիրը անոր մէջ կը կայանայ, թէ Խանջեան ի՞նչ դիրք է բռնած Անդրկովկասի ներքին սահմանագծման հարցին շուրջ: Եթէ կրցանք այս հարցին պատասխանը գտնել, ապա այլ եւս դժուար չէ լուծել Խանջեանի մահուան առեղծուածը:

Մասնաւորապէս ինծի համար շատ դժուար էր համոզուիլ, թէ Խանջեան կրնար Հայաստանի ազգային շահերու պաշտպան հանդիսանալ: Դժուար էր, որովհետեւ մօտէն կը ճանչնայի Խանջեանը, միասին աշխատած ենք համալսարանական շրջանին աշակերտական կազմակերպութեան մէջ (ես աշակերտ. խորհրդի նախագահն էի, իսկ Խանջեան խորհրդի անդամներէն մէկը), եւ որ գլխաւորն է, յարատեւօրէն հետեւած եմ վերջին վեց տարիներու իր ընթացքին (Խանջեան քարտուղար կարգուեցաւ 1930 մայիս 7ին), անոր ճառերուն եւ յօդուածներուն: Ինծ քաջ յայտնի էին Խանջեանի հակազգային եւ, մանաւանդ, հակադաշնակցական արտայայտութիւնները: Դեռ աւելին, Խանջեան անհաշտ եւ դաժան է եղած բոլոր այն համայնավարներու հանդէպ, որոնք համարձակած են ազգային տրամադրութիւններ արտայայտել: Սակայն, այս բոլորով մէկտեղ կը գտնուինք Խանջեանի մահուան փաստին առջեւ եւ այն ալ՝ շատ խորհրդաւոր մահ:

Իր մահուան լուրը կարդալով, յիշեցի շատ կարեւոր անձնաւորութեան մը պատմածը Խանջեանի մասին: Երեւանի մէջ զրոյցի մը առթիւ, այդ մարդը Խանջեանին դիտել կուտայ, թէ դատապարտելի է անոր վարած հակազգային քաղաքականութիւնը: Խանջեան չառարկեց — կը պատմէր այդ անձը — եւ ձեռքը սեղանին զարնելով, զայրագին գոչեց՝ «Ե՞ս եմ հակազգային քաղաքականութեան վարողը, հա՛, ի՞նչ է, ուզում էք որ ուրիշների նման ցուցամո՞լ լինեմ, ոչ ոք իմ չափ ազգային ուղիղ գիծ չէ ունեցած, որքան որ կ՚ուզէք ինձ մեղադրեցէք, ես իմ արած գործը շատ լաւ գիտեմ» ...

Այն ատեն կարեւորութիւն չտուի Խանջեանի այդ զայրագին պոռթկումին, որովհետեւ մարդիկ կը դատուին իրենց գործով եւ ոչ թէ խօսքերով: Սակայն, ներկայիս այդ «գործը» մէջտեղն է եւ ստիպուած ենք հաւատալ իր արտայայտութեան անկեղծութեան:

Ուրեմն, նախ եւ առաջ ճշդուած է, որ Խանջեան մասնակցած է Մոսկուայի այն ժողովին, ուր քննութեան է առնուած Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան լուծումը եւ ներքին սահմանագծումը: Այդ ժողովէն վերադառնալով, Խանջեան Երեւանի (յունիս 14ին) եւ Լենինականի (յունիս 20ին) մէջ զեկուցումներ է տուած Կեդր. Կոմիտէի պլենումի արդիւնքներու մասին: Եւ առաջին խորհրդաւոր երեւոյթը կը նկատենք հոս: Մինչ այդ, երբ Խանջեան որ եւ է կարեւոր զեկոյց մը կարդար, ամբողջովին այդ զեկուցումը կը տպուէր թերթին մէջ՝ իր մեծադիր նկարին հետ: Այս անգամ, ոչ Երեւանի եւ ոչ ալ Լենինականի զեկուցումները լոյս տեսան: Ինչո՞ւ: Պէտք է ենթադրել, որ տպագրուելիք «բաներ» չէ բերած Մոսկուայէն վերադարձող Խանջեանը: Իսկ երբ Բերիան ալ իր յօդուածին մէջ կը մատնանշէ թէ հակայեղափոխական-ազգայնական խմբակներ են երեւան հանուած Երեւանի եւ Լենինականի մէջ, արդէն մեր ենթադրութիւնը որոշ գետին կը գտնէ: Սակայն հետեւինք դէպքերու ընթացքին, քայլ առ քայլ:

Այդ զեկուցումներէն վերջ, Խանջեան յունիս 26ին կ՚երթայ Մոսկուայի մէջ: Հոն ալ խմբագրութեան կը յանձնէ իր յօդուածը, որ լոյս տեսաւ «Պրաւդա»ի յունիս 27ի թիւին մէջ: Ի՞նչ կ՚անցնի կը դառնայ Մոսկուայի մէջ, յայտնի չէ: Յայտնի է միայն այն, որ «Երեւանէն կը հաղորդեն թէ յուլիս 9ին ինքնասպան եղաւ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար ընկ. Խանջեանը» ...

Մահը Թիֆլի՞ս, թէ Երեւան տեղի ունեցաւ: Այս ալ խորհրդաւոր պարագայ մըն էր: Մոսկուայի թերթերը Խանջեանի մահուան լուրը հաղորդեցին յուլիս 11ին, սակայն հեռագիրը քաշուած էր Թիֆլիսէն: «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ ալ մահուան լուրը տպուեցաւ նոյն օրը: Բնական պիտի ըլլար, որ այդպիսի յոյժ կարեւոր դէպք մը Երեւանի պաշտօնաթերթը հաղորդէր յաջորդ օրն իսկ՝ յուլիս 10ին: Ինչո՞ւ մէկ օրուան այս յապաղումը: Գուցէ անոր համար, որ դէպքը Երեւանի մէջ պատահած չէ՞ր:

Յետոյ ուրիշ խորհրդաւոր պարագայ մը եւս: Երեւանի մէջ մահուան լուրը կը հաղորդեն յուլիս 11ին: Այն ինչ, այդ նոյն օրը, յուլիս 11ին, Բաքուի մէջ տեղի կ՚ունենայ «Ատրպէջանի կոմկուսի «ակտիվի» ժողովը, ուր «Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի քարտուղար Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հանգամանքներու վերաբերեալ հանդէս եկաւ Ատրպէջանի կոմկուսի կենտկոմի քարտուղար ընկ. Մ. Դ. Բաղիրով» («Խ. Հ.», յուլիս 17): Այդ ինչպէս կը պատահի, որ մահուան լուրը Երեւանի մէջ յայտնի կը դառնայ յուլիս 11ին, իսկ այդ նոյն օրը արդէն Բաքու ժողով կը գումարուի եւ կը զբաղին Խանջեանի «ինքնասպանութեան հանգամանքներով», իսկ Երեւանի մէջ այդ խնդրով կը զբաղին միայն յուլիս 12ին («Խ. Հ.», յուլիս 14): Եւ Երեւանի մէջ զեկուցումով «հանդէս կուգայ» ոչ թէ Հայկոմկուսի երկրորդ քարտուղար Ամատունին, այլ «Անդրերկոմի քարտուղար ընկ. Կուդրեավցեւը»:

Ի՞նչպէս կը պատահի, որ «Խ. Հ.» յուլիս 11ին մահուան լուրը հաղորդելով, կը զետեղէ առաջին էջին վրայ նաեւ Խանջեանի լուսանկարը, իսկ յաջորդ օրն իսկ, երբ Երեւան կը հասնի Կուդրեավցեւը, «ակտիվի» ժողովը «միաբանօրէն» պարսաւագիր-բանաձեւը կ՚ընդունի, գտնելով, որ «Խանջեանի վարմունքը վնաս է հասցնում կուսակցութեան եւ համարւում է կուսակցութեան նկատմամբ նրա ցուցաբերած երկերեսանիութեան բոլորումը»:

Միթէ զարմանալի չէ, որ «վհատակար եւ երկերեսանի» կուսակցական ղեկավար Խանջեանի լուսանկարը մէկ օր առաջ դրուած էր թերթի առաջին էջին վրայ:

Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ Երեւանի մէջ առաջին երկու օրերը անորոշ եղած են Խանջեանի մահուան պարագաներուն: Հետեւաբար, եթէ նոյն իսկ Խանջեանի մահը տեղի չէ ունեցած Թիֆլիս, սակայն չի հաստատուիր, որ կատարուած է Երեւանի մէջ: Ի հարկէ, ժամանակի ընթացքին այդ ալ վերջնապէս կը ստուգուի:

Ի՞նչ շարժառիթներ մղեցին Խանջեանը դէպի անձնասպանութիւն: Ազգային մտայնութիւնը եւ ձգտումները դեր խաղացա՞ծ են թէ ոչ: Թերեւս մահուան բուն պատճառը, ինչպէս կը վկայէ Բերիան, մահուընէ առաջ գրած նամակի մէջ բռած «խոստովանութիւնն» է,— «անարգ քայլը»:

Օգոստ. 19—23 Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ 16 նախկին համայնավարներու դատավարութիւնը, որոնք բոլորն ալ օգոստ. 25ին գնդակահարուեցան Չեկայի բակին մէջ: Ուշադրութեամբ կարդացի դատավարութեան ամբողջ հաշուետուութիւնը «Պրաւդա»ի մէջ: Մէկ կէտ միայն անվիճելի է,— դատարանը փրծեն նպատակ էր դրած ապացուցանել թէ համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ դաւող զինովեւականները ու տրոցկիականները կը գործէին կարմիր գիծէն դուրս գտնուող հակախորհրդային ուժերու դրդումով եւ հրահանգներու համաձայն:

Դատավարութեան ընթացքին պարզ եղաւ որ տրոցկիական - զինովիեւական միացեալ կեդրոնը որոշած է եղեր, իշխանութեան գլուխ գալէ վերջ, իրենց ահաբեկչական գործողութիւններու հետքերը կորսնցնելու համար ոչնչացնել բոլոր ահաբեկիչները:

Յայտնի դարձաւ եւ ուրիշ դէպք մը: Սթալինի ահաբեկումը յանձնուած է եղեր Զինովիեւի նախկին անձնական քարտուղար Բոգդանին: Այս վերջինս կը տատանի եւ վճռի գործադրումը կ՚ուշացնէ: Այն ատեն դատավարութեան պարագլուխները կը հարկադրեն զայն անձնասպան ըլլալ,— ինչ որ տեղի կ՚ունենայ:

Հեռագիրները հաղորդեցին խորհ. Արհեստ. Միութեանց նախկին վարիչ Թոմսկիի անձնասպանութեան լուրը: Դատավարութեան ատեն ամբաստանեալներէն ոմանք յայտնեցին, թէ Թոմսկին ալ մեղսակից է իրենց: Դատախազութիւնը անոր դէմ քննութիւն բացաւ: Թոմսկին վերջերս պետական հրատարակչական գործը կը վարէր: Դատարանի մէջ եղած յայտնութիւններէն վերջ, պետ. հրատարակչական հիմնարկութեան կուսակցականները ժողով կը գումարեն եւ Թոմսկիէն բացատրութիւն կը պահանջեն («Պրաւդա», օգոստ. 22): Սակայն, այնպիսի ձեւով մը «բացատրութիւն» կը պահանջեն, որ Թոմսկի ժողովէն վերջ տուն դառնալով, անմիջապէս ատրճանակը գլխուն կը պարպէ:

Խանջեանի մահուան բուն պատճառները հասկնալու համար, անհրաժեշտ նկատեցինք «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթացնել այս քանի մը կարեւոր փաստերը:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

(Վերջը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍՊԱՆԻԱ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Սպանիոյ եղբայրասպան կռիւները, որոնք աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր կը շարունակուին այնքան կատաղօրէն, փոխադարձ վրէժխնդրութիւններով եւ զանգուածային սպանդներով, օրուան հրատապ հարցը կը կազմեն եւ լուրջ վտանգ մը կը սպառնան միջազգային խաղաղութեան:

Հետաքրքրական է գիտնալ այդ երկրին կռիւներուն շարժառիթները:

Սպանիա ընդարձակ երկիր մըն է, 504.500 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեամբ եւ 19.590.000 բնակիչներով: Երբ հարեւանցի ակնարկ մը նետենք այդ բազմացեղ ու բազմալեզու երկրին պատմութեան վրայ, կը տեսնենք որ արաբական գրաւման երկարատեւ շրջանը (711 — 1492) այդ ցեղերուն մեծամասնութեան մէջ ձգած է հետքը ափրիկեան կրքոտ խառնուածքին:

ԺԹ. դարու ամբողջ տեւողութեան, Սպանիա թատր հանդիսացած է յեղափոխութեանց, եւ ներքին ու արտաքին կռիւներու:

1808—1814, պատերազմ Նափոլէոն Ա.ի կայսրութեան դէմ:

1820ին, յեղափոխութիւն ընդդէմ բացարձակ միապետութեան:

1823ին, կռիւ Փրանսական բանակին դէմ, որ Անկուլէմի դուքսին առաջնորդութեամբ կ՚ուզէր սպանիական գահին վրայ բարձրացնել Ֆէրտինանտ Է. թագաւորը:

1834 — 1839, Կարլոսեաններու առաջին ապստամբութիւնը, ղեկավարութեամբ Տօն Կարլոս Ե.ի (Ֆէրտինանտ Է.ի եղբայրը) ընդդէմ խնամակալուհի Մարի - Քրիստինէի եւ իր աղջկան՝ երիտասարդ թագուհի Իզապէլլայի, որ Ֆէրտինանտ Է.ի այրին էր:

1868ին, յեղափոխութիւն Իզապէլլայի դէմ, այն միջոցին երբ այս վերջինս Փրանսական սահմանագլուխին վրայ կը բանակցէր Նափոլէոն Գ.ի հետ, Հռոմի Փրանսական զինուորներուն տեղ սպանիացի զինուորներ դնելու համար: Միեւնոյն թուականին Գատիքսի նաւատորմիղին հրամանատար՝ ծովակալ Թոփէթի, ինչպէս նաեւ Փրիմ եւ Սէրրանօ զօրավարներուն ապստամբութիւնները, որոնց հետեւանքով թագուհին փախուստ տուաւ եւ անոր տեղ հաստատուեցաւ Ա. Հանրապետութիւնը 1873ին, ընդհ. քուէարկութեան սկզբունքով, որ հիմը դրաւ Սպանիոյ քաղաքական եւ ընկերային վերածնունդին:

1868 — 1876, Կարլոսեաններու երկրորդ ապստամբութիւնը: Այս անգամ իբրեւ արքայական թեկնածու կը ներկայանայ Տօն Կարլոս Է., որ թոռն էր Տօն Կարլոս Ե.ի կրտսեր եղբօր: Այդ ապստամբութիւնն ալ զսպուեցաւ ի նպաստ Ալֆօնս ԺԲ.ի.— Այս թագաւորին մահէն յետոյ, իրեն յաջորդեց Ալֆօնս ԺԳ., որ ծնած է 1886ին եւ որուն խնամակալուհի կարգուեցաւ իր մայրը՝ Քրիստինէ:

1898ին, պատերազմ Միացեալ Նահանգներու դէմ: Այդ առթիւ, Սպանիա կորսնցուց Քուպա եւ Փիլիփփինեան կղզիները:

Ինչպէս կը տեսնուի, ԺԹ. դարը Սպանիոյ համար եղած է պատերազմներու եւ ապստամբութիւններու անվերջանալի շարք մը:

Սպանիոյ մէջ հինէն ի վեր գոյութիւն ունեցած են երկու որոշ դասակարգեր, այսինքն՝ հողատէրեր կամ կալուածատէրներ, եւ գիւղացիներ կամ հողագործներ: Առաջին դասակարգին կը պատկանին ազնուականները, բարձրաստիճան զինուորականները եւ կղերականները, որոնք առանձնաշնորհեալ դիրք մը կը վայելեն եւ իրենց ձեռքին մէջ կեդրոնացուցած են երկրին ամբողջ հարստութիւնը: Զարմանալի չէ ըլլար երբ ըսենք թէ Սպանիոյ ամբողջ հողամասին երեք քառորդը իրենց սեփականութիւնն է: Երկրորդ դասակարգին կը պատկանին մանր սեփականատէրերը, որոնք փոքր հողատէրեր են, եւ գիւղացի հողագործներն ու գործաւորները, որոնք անհատական սեփականութիւն չունին, եւ իբրեւ բանուոր կ՚աշխատին կալուածատէրերու եւ գործատէրերու հաշւոյն: Սպանիոյ մէջ, ուրիշ երկիրներու նման, իսկական առումով գիւղացիներ չկան: Անոնք տարին քանի մը ամիս կալուածներու մէջ կ՚աշխատին ի նպաստ հողատէրերու, իսկ մնացեալ օրերը խմբովին կ՚ապրին քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ, եւ իբրեւ անգործներ կամ մուրացիկներ կը թափառին հոս ու հոն:

Սպանիոյ ցամաքամասը աշխարհագրական տեսակէտով ունի աննպաստ դիրք մը եւ խիստ կլիմայ մը: Երկրին մեծագոյն մասը կազմուած է ընդարձակ լեռնադաշտէ, ուր տարին ինը ամիս ձմեռ կ՚ընէ եւ երեք ամիս դժոխային տաք: Ամառուան եղանակին, գետերուն ջուրերը կը նուազին, երբեմն բոլորովին կը ցամքին, որուն հետեւանքով հողը կը մնայ անջրդի ու անմշակ: Անտառները, որոնք հողամասի մը ջրարբիութեան մէջ կարեւոր ազդակ մը կը կազմեն, խիստ աննշան տարածութիւն մը կը գրաւեն, բաղդատմամբ ուրիշ երկիրներու:

Այդ չոր հողերը արգասաւորելու համար, տեղացիները ստիպուած են շինել բազմաթիւ ջուրի ճամբաներ: Ներկայիս հողին գրեթէ մէկ տասներորդը ծածկուած է արուեստական ջուրի ճամբաներով եւ ջրանցքներով: Մնացեալ մասը յատկացուած է չոր մշակումի, որուն արտադրութիւնը բնականաբար նուազ կ՚ըլլայ: Երկիրը կ՚արտադրէ միայն պտուղներ՝ մանաւանդ նարինջ, լիմոն, ձիթերուկ, սեխ, իսկ օտար երկիրներէ կը ներածէ իրեն պէտք եղած բանջարեղէններուն, պանիրներուն եւ հացիկներուն մեծագոյն մասը:

Ինչպէս կը տեսնուի, Սպանիոյ հողը աղքատ է ու անբերրի: Երկրին օրէնքները միշտ աննպաստ եղած են չքաւոր դասակարգին համար, որուն կեանքը աւելի անտանելի է: Սպանիացի գիւղացին աշխատանքի պակասին կորսնցուցած է աշխատելու փափաքն ու եռանդը, առանց սակայն ծոյլ ըլլալու: Ան սակաւակեր է եւ ճակատագրապաշտ:

Երկար տարիներէ ի վեր կարելի չէ եղած գոհացուցիչ լուծում մը տալ հողագործական հարցին: 1766—1907 պարբերաբար ջանքեր թափուած են բարւոքելու համար գիւղացիներուն խղճալի կացութիւնը: 1932ին, Ալֆօնս թագաւորին հեռացումով, երբ Հանրապետութիւնը հաստատուեցաւ, հողագործներուն ի նպաստ օրէնքներ քուէարկուեցան: Միեւնոյն ատեն, հողագործական բարենորոգումներու յատուկ պաշտօնատուն մը հիմնուեցաւ, որուն նպատակն էր բարելաւել գիւղացիներուն վիճակը, մեծ հողատէրներու ձեռքէն առնելով աւելորդ հողերը եւ զանոնք մաս առ մաս բաժնելով գիւղացիներուն միջեւ: Ասկէ զատ, ծրագիրներ մշակուեցան ջուրի նոր ճամբաներ բանալու, ոռոգելու համար այդ գրաւած հողերը: Թէեւ ձեռք առնուած միջոցները գոհացուցիչ էին գիւղացիներուն, սակայն միւս կողմէ դժգոհ մնացին հողատէրները, որոնց հատուցում չտրուեցաւ: Հետզհետէ ընկերային նոր օրէնքներ հաստատուեցան, որոնց հետեւանքով բարոններն ու ազնուականները կորսնցուցին իրենց նախկին առանձնաշնորհները: Դժգոհութիւնները ծայրայեղ աստիճանին հասան, երբ երեսփոխանական վերջին ընտրութեանց մէջ ժողովրդական միացեալ ճակատը տարաւ յաղթանակը:

Կռիւը, որ ներկայիս կը մղուի Սպանիոյ մէջ այնքան մոլեգին կատաղութեամբ, կեանքի եւ մահու պայքար մըն է երկու թշնամի բանակներու միջեւ, իբրեւ բոլորովին հակադիր շահերով եւ սկզբունքներով, որոնց առաջինը կը կազմէ հարուստ ու առանձնաշնորհեալ դասակարգը, իսկ երկրորդը՝ աղքատ եւ իրաւազուրկ զանգուածը, որ զրկուած է ապրելու ամենատարրական պահանջներէն:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԵՐՈՍԿԻ

ԾԻԾԱՂ

Երեք օրիորդներու միջեւ.—

— Ինչ աղուոր բան կ՚ըլլար, երբ մենք երեք եղբայրներու հետ ամուսնանայինք, որով մէկ կեսուր միայն կ՚ունենայինք:

X

— Ըսենք թէ գետնէն տասը հազար ֆրանք պարունակող դրամապանակ մը գտար, ի՞նչ կ՚ընես իբրեւ պատուաւոր մարդ:

— Եթէ տէրոջը հասցէն գտնեմ, հարիւր ֆրանք կը ղրկեմ, իբրեւ փոխարինութիւն ինծի ըրած ծառայութեան:

ԴԻՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Ուրբաթ կէս օր.— «Կիլիկիա» երգչախումբը, ուրբաթ օր, հրաւիրուած էր Ս. Ղազար, ուր հիւրասիրուեցաւ ճաշերով, անարատ գինիով եւ տեղատարափ պտուղներով: Երգչախումբին անդամներն ու անդամուհիները այցելեցին վանքին ձեռագիրներու, հնութիւններու, նկարներու բաժինները: Տեսան նաեւ թռչնաբանական եւ գիտական սենեակները, մատենադարանն ու գերեզմանոցը: Ներկաները մասնաւոր հիացումով դիտեցին եկեղեցւոյ քովնտի խուցին մէջ ցուցադրուած եկեղեցական մետաքսեղէն տարազները, ոսկեհիւս, արծաթապատ եւ գոհարազարդ, հիւսուած հայ մամիկներու եւ կոյսերու կողմէ, հին փարի ատենները ու նուէր ղրկուած Ս. Ղազարի միաբանութեան:

Վարդապետները նուիրեցին ներկաներուն գիրքեր ու նկարներ, իրենց տպարանին գործերէն:

«Կիլիկիա» երգչախումբը ամբողջ համերգ մը տուաւ Ս. Ղազարի մէջ, պարտէզին կամարին տակ, Հայաստանի լեռներու, արտերու եւ գետերու լոյսերով լեցնելով այդ նուիրական կղզին:

Կիրակի առաւօտ, ժամը 9ին, բոլոր Վենետիկ եկած Հայերը, ինչպէս նաեւ «Կիլիկիա» երգչախումբը, քաղաքին ծայրամասը գտնուող Հռոմի Հրապարակէն, նստան չորս օթօքարներու մէջ ու ճամբայ ելան դէպի Սան Ծէնոնէ, ուր կը գտնուի Մխիթարեան միաբանութեան ամարանոցը: Կառքերը, անցնելէ վերջ նոր շինուած հրաշակերտ երկար կամուրջը որ Վենետիկը կը միացնէ մայր ցամաքին, մտան Վենեթոյի նահանգին մէջ ուղղուելով նախ դէպի Սան Ծէնոնէ: Երգչախումբին յատկացուած կառքին մէջ, ուր կը գտնուէր նաեւ այս տողերը գրողը, խանդավառութիւնը իր բոլոր սանձերը քակած էր: Խմբերգներ ու մեներգներ կը յորդէին կառքին մէջէն, ալիք ալիք: Հայկական քայլերգներ, ազգային ու գեղջկական ինչպէս նաեւ իտալերէն երգեր իրարու կը յաջորդէին: Օր. Պիւլպիւլեան կ՚երգէր ներշնչուած: Ճամբուն վրայ գտնուող քաղաքներուն, գիւղերուն եւ պարտէզներուն տեղացիները աչքերով կը հետեւէին կառքերու այս կենսուրախ կարաւանին:

Կէս օրին Սան Ծէնոնէ, ուր կը գտնենք Արքահայրը, Նալեան վերապայծառը, Հ. Թադէոսը եւ Քէթիճեան վրդ.ը: Միաբանութիւնը կը հիւրասիրէ ուխտաւոր Հայերը, արդար գինիով եւ պտուղով: Լուսանկարի գործիքները անդադար յղի կը մնան.— խմբանկարներ — ամբողջական կամ մասնակի —, զուգանկարներ, մեծանկարներ: Քարէ սեղանի մը վրայ գինի կը խմեմ ու Նարտի դասեր կուտամ, դիմացս նստողներուն:

Ժամը երկուքուկէսին Ազօլօ որ հին քաղաք մըն է, Կրաբբա լերան մօտ, իտալական Ալպեաններուն դիմաց: Ազօլօ ամարանոցն է Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի: Տեսուչ Հայրը՝ Քերովբէ Զրաքեան կը հիւրասիրէ երգիչ խումբը, փառաւոր ճաշով մը:

Ժամը չորսին չքերթ մը կը կատարուի դէպի քաղաքապետարան: Ամբողջ քաղաքը ոտքի վրայ է, զինուորական եւ հոգեւորական մարմիններով: Լատինական եկեղեցիին մէջ արարողութիւն, հայկական ծէսով, որուն աւարտումէն վերջ խանդավառ ժողովուրդը կը հաւաքուի թատրոն: Ճարտարապետ Լեւոն Կիւրեղեան կը կարդայ իր գրաւոր բանախօսութիւնը, իտալերէն եւ երկարաշունչ:

Ճառէն վերջ բեմին վրայ է երգչախումբը: Կը սկսի համերգային մասը որ կը պսակուի մեծ յաջողութեամբ:

Երգահանդէսին աւարտումէն ետքը՝ քաղաքապետութիւնը կը հիւրասիրէ Հայերը քաղաքապետարանի դահլիճներուն մէջ, զանազան ըմպելիներով եւ տեղական աղանդերներով: Պալիլաները կը բարեւեն Հայոց կարաւանի իւրաքանչիւր անդամը:

Հայ անունը համակրանքի առաջին գիծերուն վրայ է: Ամէն կողմ տերեւներով հիւսուած յաղթական կամարներ եւ «կեցցէ Հայաստան եւ Իտալիա» վերտառութիւններ:

Իրիկունը հայութիւնը կը հաւաքուի Մ. Ռ.եան վարժարանի ամարանոցին պարտէզը, ուր շտկուած են ընթրիքի սեղանները, բացօթեայ: Շէնքին պատերուն վրայ «կեցցէ»ներու հրթիռներ: Կը սկսի ճաշը հայկական առատութեամբ եւ պատուական ու ոսկեհիւթ գինիներով:

Ծարայի որկորները եւ Շիրակի ամբարները գործի վրայ. առաջինները կը լեցուին, երկրորդները կը մնան անսպառ: Շիրակի հովիւ Հ. Քերովբէ օրհնած է հացն ու միսը, բանջարեղէնն ու պտուղը, որոնք կը մնան անսպառելի: Այս տողերը գրողն ալ կը լողայ գինիներու մէջ, ծախելով Ազոլոն, Փեսանիոն, Սան Ծէնոնէն եւ Վենետիկը: Ողջ ու ազատ կը մնայ Ս. Ղազարը ու ողջ մնայ յաւիտեան:

Տեսարանը ոգեւորիչ է եւ յուզիչ միանգամայն: Երկու շարք սեղաններ լեցուն կենսուրախ եւ երկսեռ Հայերով: Խինդ ու ծիծաղ ամէն կողմ: Մարդ կը յիշէ Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետին կամ որ եւ է Հայաստանեան վանքի մը ուխտի օրերը: Միաբանութիւնը եւ աշակերտութիւնը կը սպասարկեն, աւանդական խոնարհութեամբ:

Ե՞րբ անամպ է անցեր սակայն Հայուն օրը: Ճաշին կէսին կը սկսի անձրեւ մը որ յամրաքայլ կը լրջանայ.— փարիզահայութեան ոտքին խառնէմն է: Հ. Սահակ անձրեւին տակ կանգնած, կ՚արտասանէ հայրենասիրական ճառ մը եւ խօսքեր շնորհակալութեան: Այժմէն այս տողերը գրողին ականջին կը փափսայ ճառով մը պատասխանել Հ. Սահակին եւ յայտնել ուխտաւորներուն փոխադարձ շնորհակալութիւնները: Ճիշդ այդ պահուն Աստուած խօսքը կուտայ ամպերուն, որոնք տեղատարափով մը կը ճգնին մարել օրուան խանդավառութեան կրակները: Ժողովուրդը կը հաւաքուի շէնքին պարտիզահայեաց կամարներուն տակ, ծամելով ճաշակելի անոյշ խմորեղէններն ու պտուղները: Անձրեւը դադրելէն վերջ «Կիլիկիա» երգչախումբը անգամ մը եւս կը հրդեհէ մթնոլորտը իր երգացանկով, կանգնած բնութեան կամարին տակ, ամարանոցին դարին վրայ: Մեկնումի ժամն է: Կեցցէներ, մնաք բարովներ, ուրախութիւններ: Ճամբայ ելլելէ առաջ՝ կարաւանը կը բարձրանայ «Արարատ», փրոֆ. Կիւրեղեանի աշխարհական մենատանը: «Արարատ» ամարանոցը իր թեւերը բաց, կ՚ընդունի Հայորդիները, աւանդական հիւրասիրութիւնով:

Քաղաքին հրապարակէն օթօքարք ճամբայ կ՚ելլէ դէպի Վենետիկ: Ամէն մարդ յոգնած է: Քունը կը բանայ իր անդունդները եւ ամէն գլուխ կը ծռի: Վենետիկ կը հասնինք երբ շատոնց անցած է կէս գիշերը:

Ցտեսութիւն, «Յառաջ»:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(4).

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԱՆԹԵԼԷՆ

ՀԱՅ - ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

— • —

Ձեր աշխատակիցը օգոստ. 18ին, ժամը 17ին քաղաքիս անթելէն Հայբնաշունչ բանախօսութիւն մը կատարեց հայկական մշակոյթի մասին, որ Հայերու եւ տեղացիներու կողմէ ջերմ գնահատանքի արժանացաւ:

Ահաւասիկ դասախօսութեան էական մասերը.—

Երբ Հայերը քրիստոնէութիւնն ընդունեցին, երկրին մշակոյթը վերելք մը ունեցաւ, որուն շնորհիւ կարճ ժամանակի մէջ ազգային նշանագրերը գտնուեցան, դասական գրականութիւն մը եւ աշխարհիկ ու եկեղեցական մատենագրութիւն մը յառաջ եկան: Այս մատենագրութեան ամէնէն պանծալի կոթողը՝ Ս. Գրքի թարգմանութիւնն է, որու 1500ամեայ յոբելեանը բոլոր փիւռքի հայութեան կողմէ այժմ կը տօնուի:

Մինչեւ այդ, Հայերը յունարէն եւ ասորերէն կը գործածէին, որոնք ոչ գործնական եւ ոչ ալ տարածուած էին: Կրօնական եւ ազգային պատճառներ մղեցին Մեսրոպ վանականը՝ հայ նշանագրերը գտնելու:Ասով Արարատի երկրին մշակոյթը դարձակէտ մը ունեցաւ: Գիրերու գիւտը, գրականութեան դասականացումը եւ Ս. Գրքի թարգմանութիւնը գլուխ եկան 400—450 տարիներու միջոցին, այսինքն 50 տարուան շրջանին: Խօսքս մշակութային գերազանց արտադրութեան մը մասին է, որ աննախընթաց կը մնայ համաշխարհային գրականութեան մէջ: Պատմութիւնը սովոր է այսպիսի զարմանալի երեւոյթները որոշ դարերու մէջ երեւան բերելու, որոնք իրարմէ խոշոր անջրպետներով բաժնուած են: Հայ մատենագիրները այդ 50 տարուան մէջ ի վիճակի եղան դասական հայերէնը ստեղծելու, ուսուցանելու եւ գերագոյն ծաղկման բարձրացնելու:Անոնք գործ մը կերտեցին, որուն յաւերժանային երեւոյթը դարեր շարունակ հիացումի առարկայ պիտի ըլլայ: «Հայր մերը», որ Աստուածաշունչի մէջ թարգմանուած է, մեր դասական լեզուին գեղեցիկ մէկ նմոյշն է եւ այսպէս կը հնչէ («Հայր մեր»էն հատուած մը): Հայ լեզուն հնդիկգերմանական է եւ արեւելեան-արիական ճիւղին կը պատկանի:

Սակայն ո՞վ են Հայերը.— Հայաստան Արարատի հինաւուրց աշխարհն է, ուր գրեթէ երեք հազար տարիէ ի վեր Հայոց հնդիկգերմանական ժողովուրդը կը նստի: Նախաքրիստոնէական Թ. դարէն առաջ Հայերը Եւրոպայէն Փոքր Ասիա գաղթեցին եւ աշխարհակալեցին զայն: Այս ցեղին յատկանշական է տեւական կենսունակութիւնը եւ արտասովոր բազմածնութիւնը: Կը յաջորդեն պատմական դէպքեր:

Ռուբէն իշխանը ԺԱ. դարուն պետութիւն մը հաստատեց Կիլիկիոյ մէջ, որ Մոնկոլներէ եւ Սելջուքներէ հեռապատուած — մինչեւ ԺԵ. դար Փոքր Ասիոյ իբրեւ միակ քրիստոնեայ իշխանութիւնը՝ իր անկախութիւնը պահեց: Տայր տուին խաչակրութիւնները, որոնց տեւողութեան Կիլիկիա կամուրջի դեր կատարեց Եւրոպայի եւ Աւետեաց երկրին միջեւ: Իբրեւ գնահատանք Հայոց զինակցութեան Եւրոպայի հետ՝ Գերմանիոյ կայսրը՝ Հենրիկոս Զ. արքայական թագ նուիրեց Կիլիկիոյ իշխան Լեւոն Բ.ի: Գրիգոր ԺԴ. քահանայապետը իր «Էքլէզիա ռոմանա» կոնդակին մէջ կ'ըսէ. «Մեր եկեղեցւոյն եւ պետութեանց հանդէպ Հայ ազգին ցոյց տուած բազմաթիւ արժանիքներէն մին՝ պէտք չէ առանց յիշատակելու անցնիլ, երբ քրիստ. իշխաններն ու բանակները Ս. Երկիրը կը գրաւէին, ոչ մէկ ազգ այնքան ձեռնտու եւ անձնուէր եղաւ որչափ Հայերը, որոնք զօրքով, ձիերով, պարէնով ու խորհրդատուութեամբ օգնեցին մեզի: Այդ սրբազան պատերազմներու միջոցին օժանդակեցին քրիստոնեաներուն, իրենց ամբողջ ուժով եւ ամենամեծ քաջութեամբ ու հաւատարմութեամբ:

Խաչակիրները սաստիկ հետաքրքրութիւն տածեցին Հայոց մէջ հանդէպ Եւրոպայի եւ բիւրաւորներ հոն սկսան գաղթել, Մոնկոլներու վայրագութենէն եւ բարբարոսութենէն խոյս տալու եւ արեւմուտքի քաղաքակրթութեան շնորհները վայելելու համար: Աւստրիոյ մեծագոյն կայսրուհին՝ Մարիա Թերեզա՝ Մխիթարեան վանքին եւ Հայոց պաշտպանն էր: Հայ վաճառականներուն տուած է ի մէջ այլոց հետեւեալ առանձնաշնորհները.— «Այն Հայերը որոնք բնտանիքով Թրիեսթէ (նախկին Աւստրիա) կը հաստատուին, մեր հպատակները կը համարուին: Բոլոր Հայերը, եւ յատկապէս վաճառականները ամէն առանձնաշնորհ եւ ազատութիւն պիտի ունենան, ինչ որ մեր հպատակները կը վայելեն: Անարգել կրնան շարժուիլ եւ անշարժ ստացուածքներու տիրանալ եւ առեւտրական նաւարկութիւն կատարել՝ մեր կայսերական դրօշներով եւ հրամանատարներով»:

Հայ ազգին գրեթէ երեք հազար տարուան անցեալը, մէկ բան մեզի ամէնէն ցայտուն գիծերով ցոյց կուտայ, անոր մշակոյթի կամքը: Արդէն Հերոդոտոս կը պատմէ թէ Հայերը Բաբելացիներու հետ բարգաւաճ առեւտուր մը ունէին: Վաճառականական այս հմտականութիւնը սերունդէ սերունդ անցաւ եւ Հայոց շահեցուց լաւագոյն դիրքեր առեւտրական աշխարհին մէջ: Օրինակի համար 300ի մօտ Հայերը, որոնք Վիեննա հաստատուած են, մեծ մասով գործի առաջնակարգ վաճառականներ են: Կեդրոններու բազմաթիւ հայ տուները իրենց առեւտրական բարոյականով եւ սկզբունքներով ամենեւին չեն տարբերիր իրենց արեւմտեան պաշտօնակիցներէն:

Թ. դարու արաբ պատմագէտներու վկայութեամբ գործագործութիւնը ծաղկած էր Հայոց քով: Աշխարհիս հնագոյն գորգերէն մին այժմ Վիեննա կը գտնուի եւ անծանօթ Հայու մը ճարտար մատերուն գործն է: Հայկական գորգերուն զարդերը սովորաբար ուղղագիծ, անկիւնաւոր, երկրաչափական ձեւեր ունին: Շահ Աբբասի օրով Հայերն այս ձեւերը Իրան փոխադրեցին: Անոր համար հայ-իրանեան սահմանին մօտ շինուած իրանեան գորգերը զուտ երկրաչափական գծեր ունին, մինչդեռ ներքին բնիկ իրանեան արուեստը կոր ձեւեր կը ներկայացնէ: Հայաստանի մէջ կային ու կան մինչեւ այսօր տեղեր, ուր տեղական գործարուեստը հրաշակերտներ կրցած է ստեղծել:

Աւելի մեծ եւ մշակութապէս կարեւորագոյն երեւոյթ մըն է հայկական ճարտարապետութիւնը, որ Դ. դարէն ի վեր մեծ ազդեցութիւն մը գործած է Եւրոպայի վրայ: Այս տեսակէտով յատկանշական են փրոֆ. Ստրժիգովսկիի խօսքերը. «Զ.—ԺԶ. դարերուն կ'իյնայ հայ մշակոյթին ծաղկման ժամանակը, երբ Հայերը արեւմուտքի աւելի տուին, քան անկէ ստացան»:

Խօսքս վերջացնելէ առաջ կ'ուզեմ քանի մը Հայեր յիշել, որոնք նշանաւոր հանդիսացած են իրենց հայրենիքէն դուրս.—

Բիւզանդական կայսրութեան մէջ.— Ներսէս, Յուստինիանոս կայսեր աշխարհակալ զօրավարը: Մօրիկ, Հերակլ, Վարդան, Արտաւազդ, Լեւոն Ե., Վասիլ Ա., Ռոմանոս, Յովհաննէս Զմշկիկ, Վասիլ Բ. կայսերը եւ բազմաթիւ կայսրուհիներ:

Թուրքիոյ մէջ.— Տատեան ընտանիքը վառօդապետութիւն կ'ընէր. Տիւզեանները փողերանոցը կը վարէին: Պալեան տունը արքունիպալատները կը կառուցանէր: Նորատունկեան Էֆէնտի պատերազմէն յառաջ արտաքին նախարար էր:

Եգիպտոսի մէջ.— Նուպար փաշա իբրեւ երկրին կազմակերպիչը, վարչապետ եւ արտաքին նախարար:

Ռուսաստանի մէջ.— Զօրավար Լօրիս Մելիքեան՝ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ, Տէլեանեան՝ ուսմանց նախարար, Իվան Այվազովսքի՝ ստեղծագործող ծովանկարիչ, Լեւոն Գաբախեան:

Աւստրիա - Հունգարիա.— Լուքաչ՝ նախկին ելմտական նախարար, Աբրահամովիչ՝ պետութեան խորհուրդի նախագահ, Զամբչեան՝ նշանաւոր իր բնագիտական - քիմիական գիւտերով, Պուրկթէաթրի դերասան Ռաուլ Ասլան, նկարիչ Աղա Դարվիշ (Անդրէ Սեւրուգեան):

Անգլիախօս աշխարհներու մէջ.— Բեմավար Ռուբէն Մամուլեան, որուն արուեստին շնորհիւ Կրէթա Կարպօ եւ Մարլէնէ Տիթրիխ իրենց լաւագոյնը տուին. Արմէն Թօքաթլեան, թէնոր, գրագէտ Մայքըլ Արլէն:

Հայ ազգը, իր 1500ամեայ յոբելեանին առթիւ մարդկութեան կ'ուզէր ըսել՝ թէ ստեղծուած է մշակոյթի համար եւ պիտի ապրի — մշակոյթի համար:

ԱՐՓԻԱՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

— • —

Սօն Փոսթա կ'ըսէ թէ Հայոց Պատրիարքարանը չի կրնար պատասխանատուութենէ ազատիլ, որովհետեւ մահուան վկայագիր տուած է Մալաթիացի Աւետիս անուն անձի մը համար: Ասկէ զատ, անգլիերէն մահուան վկայագիր մըն ալ տուած է:

Գտնուած թուղթերուն վրայ, Պատրիարքարանի շահագրգռուող անձերը որոնք հարցաքննուած են, չեն կրցած ուրանալ եւ ըսած են թէ մահուան վկայագիր տուած են:

Միւս կողմէ, կը կարծուի թէ Օննիկ Իփլիքճեան կեղծած է Էլազիզի դատարանին կնիքը, ինչպէս նաեւ եղ- մտական մասնաճիւղի մը պաշտօնաթուղթերը: Այս ձեւով, առանց վճարելու ժառանգական տուրքը, ստացագիր չինած եւ ընկերութեան ներկայացուցած է:

Իբրեւ մեռած ցոյց տուած են նաեւ Ավրամ եւ Մուրատեան անուն երկու անձեր:

Օննիկ հետեւեալը յայտարարած է.

— «Եթէ կեղծարարութիւն ըրի եւ դրամ քաշեցի ընկերութենէն, այդ դրամները արտասահման չեն ղրկուած, այլ երկրին մէջ ծախսուած են»:

** Ապահովագրական կեղծարարութեան քննութիւնը կը շարունակուի խստութեամբ, Օննիկ Իփլիքճեանի տունէն գտնուած թղթածրարներէն երեքին քննութիւնը աւարտեցաւ եւ 6 հոգի յանձնուեցան դատական իշխանութեան: Անոնցմէ երեքի մասին ձերբակալման հրամանագիր հանուեցաւ: Առաջին թղթածրարը կը պատկանի Տիմիթրի Քէչէփօուլոյի եւ կնոջը: Օննիկ եւ ընկերները կը համաձայնին ասոնց հետ եւ Տոքթ. Էմանուէլիտիսէն մահուան վկայագիր առնելով՝ իբր մեռած կը ցուցնեն Տէր եւ Տիկինը եւ 400 ոսկեայն կը գանձեն Ինիօնէն: Այս դրամէն միայն 400 թրքական ոսկի կուտան «մեռած» այր ու կնոջ, իսկ մնացեալը կը բաժնեն իրենց մէջ:

Երկրորդ թղթածրարը կը պատկանի Միսաք Փէշտիմալճեանի եւ կնոջ Շաղիկի: Օննիկ եւ ընկերները ասոնք ալ մեռած ցուցնելով 260 ոսկեայն առած եւ միայն 410 թրքական ոսկի տուած են անոնց, մնացեալը իրենց պահելով: Երրորդ թղթածրարը կը պատկանի Մուրատ Աբրահամի եւ կնոջը, որոնք ներկայիս Ամերիկա կը գտնուին, բայց իբր մեռած ներկայացուած են եւ 400 ոսկեայն գանձուած է:

«Սօն Փոսթա» կը գրէ.— Բերայի պատժական հաշտարար դատարանին յանձնուեցան Տոքթ. Էմանուէլիտիս եւ Տոքթ. Արմենակ Իլանճեան (?) (Խանճեան), որոնք կ'ամբաստանուին թէ մահուան վկայագիր տուած են:

Պահանջուած է ձերբակալել երկու բժիշկներն ալ:

Երկու բժիշկները ուրացան ամէն ինչ եւ ըսին թէ յանձնառու են ամէն պատիժ, եթէ ցոյց տրուի իրենց ստորագրութիւնը: Ստորագրութեանց բնագիրը կարելի չէ եղած ցուցնել, որովհետեւ Փարիզ կը գտնուին:

** Վերջին պահուն կը հաղորդուի թէ ձեռք անցուած է թղթածրար մը, որ կը վերաբերի մեծաքանակ գումարի մը գանձման: Թղթածրարին կարգ մը թուղթերը Ամերիկա կը գտնուին եւ զանոնք վերադարձնելու համար միջոցներ ձեռք առնուած են:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

— • —

ԿԸՐՆՈՊԼ, 27 օգոստ. (Յառաջ).— Ֆ. Հ. Խաչի անդրանիկ դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ օգոստ. 23ին, կիրակի օր:

Հակառակ աննպաստ օդին՝ դաշտ փութացած էր կոկիկ բազմութիւն մը: Ժամը 1 ու կէսին Կ. Խ.ի դպրոցի սաները եւ սանուհիները բոլորուած էին ուսուցչուհի Տիկ. Մուրատեանի շուրջը եւ կը սպասէին երգի հրամանին: Օրուան նախագահը Պ. Տօղիկեան պարզեց Կ. Խաչի գործունէութիւնը եւ դերը, եւ հրաւիրեց ներկաները աջակցիլ այդ կենդանի միութեան: Փոքրիկ դպրոցականները երգեցին «Յառաջ նահատակ»ը: Ցեղին ձայնն էր որ կը լսուէր այդ մանկունակ կուրծքերէն: Արտասանեց փոքրիկն Յարութիւնեան, երգեցին Օր. Ս. Տէր Կոմսեան ընկերակցութեամբ ջութակի, Տիկ. Մուրատեան, Պ. Ուզճեան, Մարաշլեան, Օր. Աւալեան, Տիկ. Յակոբեան եւ տիկ. Սարգիսեան: Եղան արտասանութիւններ ալ:

Անուրդի հանուած էին շատ մը առարկաներ զորս նուիրած էին Պ. Տէր Կոմսեան, տիկիններ Հախիմեան, Միքաճեան, Յակոբեան, Սալավանեան, Քապաքճեան եւ Թէրզեան: Ուրախ մթնոլորտ ստեղծուած էր եւ ներկաները չէին ուզեր բաժնուիլ:

Իրիկունը արդէն անցած էր, երբ կառքերը եկան: Վերադարձին հայ երգը կը թնդար ճամբուն վրայ:

Ղարիպ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ԶԱԽԵՇՏ՝ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— • —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (14 օգոստոս).

— «Խորհրդային կառավարութեան արտասահմանեան բարեկամները կատարեալ շփոթութեան են մատնուած տարիներ շարունակ իրենց այնքան փառաբանած Խանջեանի ինքնասպանութեան եւ մանաւանդ համայնավար Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ անոր մասին տրուած անխիղճ ու այնքան անակնկալ դատավճռին առթիւ:

Մինչեւ այժմ մարդիկ վարժուեր էին ծափ զարնել այն բոլոր գործերուն, զորս կ'ընէր խորհրդ. կառավարութիւնը եւ որ եւ է դժուարութիւն չէին զգար Խորհրդային ամէն չարիք իբր բարիք հրամցնելու համրութեան:Սակայն, Ա. Խանջեանի ինքնասպանութիւնը արտասովոր հալ մըն է, զոր այնքան ալ դիւրին բան չէ ոչ իրենց կլլելու եւ ոչ ալ հանրութեան կլլեցնելու համար:

Պէտք չէ մոռնալ, որ դեռ երէկ Ա. Խանջեան Հայաստանի մէջ իրենց աչքին այն էր, ինչ որ Ստալին ամբողջ Ռուսաստանի մէջ: Եթէ Ստալին յանկարծ ինքնասպանութիւն գործէր եւ հետեւեալ օրն ալ համայնավար Կեդր. Կոմիտէն կողմէ խստիւ դատապարտուէր իբրեւ թուլամորթ մէկը, հագիւ թէ այնքան շշմէին Ստալինի արտասահմանեան երկրպագուները, որքան շշմած են Հայաստանի պզտիկ Ստալինի՝ Խանջեանի արտասահմանեան հիացողները, անոր ինքնասպանութեան եւ համայնավար կուսակցութեան վերաբերումին առթիւ:

Սակայն, ինչպէս եւ պէտք էր սպասել, արտասահմանի հայ համայնավարները, ենթարկուելով իրենց կուսակցութեան կարգապահութեան խիստ կանոններուն, իսկոյն փոխեցին իրենց լեզուն Խանջեանի մասին, անմիջապէս որ Մոսկուայէն հրահանգ ստացան, թէ այժմ ալ, փառաբանութեան փոխարէն, պէտք է ցեխ արձակեն Խանջեանի վրայ: Աւելի տխմար կացութեան մը մատնուած են ռամկավարները, որոնք համայնավար կուսակցութեան կարգապահութեան ենթարկուելու հարկադրանքին տակ չեն եւ չեն կրնար իրենց բարեկամ համայնավարներու նման դիւրութեամբ փոխել իրենց դիրքը Խանջեանի հանդէպ, թէեւ չեն ուզեր միաժամանակ ընել կամ ըսել որ եւ է բան, որ հաճելի չըլլայ խորհրդային կառավարութեան:

Ամէնէն զաւեշտականը ռամկավարներու վիճակին մէջ այն է, որ մարդիկ, առանց հասկնալու Երեւանի մէջ անցած դարձածը, դիւղական բանիմացներու նման մեծ մեծ կը խօսին իրենց չգիտցած բաներու մասին, ծածկելու համար իրենց անսահման շփոթն ու զարմանքը: Եւ այդ կ'ընեն՝ աշխատելով հարկաւ չդաւաճանել իրենց երկու հիմնական «սկզբունքներուն», այն է՝

Ա.— Չըսել որ եւ է բան, որով անուղղակի կերպով իսկ համակարծիք եղած ըլլան Դաշնակցականներուն հետ եւ

Բ.— Ըսել այնպիսի բան մը, որ անպայման նպաստաւոր ըլլայ խորհրդ. կառավարութեան համար:

Այդ է պատճառը, որ ռամկավար մեր երանելիները մինչեւ այժմ ալ տակաւին չկրցին հասկնալ թէ՝

Ա) Խանջեանի ինքնասպանութիւնը կապ ունի խորհ. նոր սահմանադրութեան հետ եւ հետեւանք է այդ առթիւ ծագած խորունկ տարակարծութիւններուն եւ

Բ) Խորհ. նոր սահմանադրութիւնը վնասակար է Հայաստանի համար, քանի որ կը ձգտի յաւերժացնել հայ ժողովուրդի համար աղաղակօրէն անարդար հողային սահմանները»:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԹԵՐԹ ՄԸ ՀԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

Պուէնոս Այրէսի «էլ Սիւփլէմէնթօ» լուրջ պարբերաթերթը, պատկերազարդ եւ 50 էջերէ բաղկացած, որ մեծ սպառում ունի հանրապետութեան մէջ, իր վերջին թիւով երկու մեծադիր էջեր յատկացուցած է հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանի.«Ակնարկ մը Հայաստանի վրայ» խորագրով, ուր կարճ եւ ամփոփ ներկայացուցած է Հայաստանը իր պատմական լաւ եւ գէշ կողմերով: Այդ խիստ շահեկան յօդուածով օտար ընթերցողը ամփոփ գաղափար եւ լաւ ծանօթութիւն կ'ունենայ մեր ժողովուրդի եւ Հայաստանի մասին: Առանձնապէս եւ մեծ ներշնչումով նկարագրուած են 1918 մայիս 28ի կռիւները, Հայաստանի հանրապետութեան ստեղծումն ու անկումը, հայ ժողովուրդի ազատասիրութիւնն ու կորովի ոգին իր երկիրը պաշտպանելու եւ անոր համար մեռնելու անձնուիրութիւնը:

Յօդուածը զարդարուած է Զօր. Նազարբէկեանի, Դրօի, Անդրանիկի եւ Ս. Վրացեանի պատկերներով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՕՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

— • —

Այցելութեանս լուրը առնելով, ոստիկանութեան նախարարը արգիլած էր Թրքուհիներուն մուտքը այս սրահէն ներս, թէեւ օթեակներուն մէկ մասը վանդակապատ է: Այնպէս որ ուրուականներու նման կը թափառէին շրջափակին բոլորտիքը: Կալա ներկայացում մը կը տրուէր: Բեմին մօտիկ օթեակի մը մէջ գորգեր դրած էին: Գաղքէօյի ամբողջ ոստիկանութիւնը թափուած էր դրան առջեւ, ուր մեզի կը սպասէր միւթէսարըֆը: Ապտիւլ Բաշաք, նշանաւոր դերասանը, որ կը խաղար այդ երեկոյ, մոլլա մըն է, կրօնաւոր մը, որ փաթթոց կը կրէ: Մուտքի դրան առջեւ ընդունեց մեզ:

Յունական երաժշտութիւն մը, կիթառներով եւ ռնգային ձայներով, պահ մը խլացուց մեր ականջները, յետոյ նուագախումբը, մեծ մասամբ գալարափողերէ եւ մխոցափողերէ բաղկացած, նուագեց քառեակ մը: Վերջապէս բացուեցաւ վարագոյրը: Թատերախաղը տխմարապատում բան մըն էր: Սակայն Ապտիւլ Բաշաք իրապէս խնդացուց մեզ: Զափազանց արտայայտիչ դիմաշարժութիւն մը ունէր եւ անթերի բնականութիւն մը: Արուեստագէտի խառնուածք ունի: Սակայն ի՜նչքան տաք կ'ընէր: Հակառակ միւթէսարըֆին մեզի հրամցուցած լիմոնատներուն, կարծես թէ կ'այրէինք փուռին մէջ:

20 Օգոստ. 1897

Եւրոպական համերգը խղճալի կացութեան մը մէջ կը գտնուի: Թէվֆիք փաշա իր մօտ հրաւիրեց դեսպանները վերջ դնելու համար այս կացութեան: Ան է որ մեզ կը ստիպէ եւ մենք պատրաստ չենք: Կարելի՞ է երեւակայել ամէն աւելի ծիծաղելի պարագայ: Պոմփար կը գրէ ինծի Փարիզէն թէ եւրոպական համերգը տարեվերջի զորահանդէսներու բեւեռը կը կազմէ:

Կատարեալ խաղաղութիւն կը տիրէ Պոլսոյ մէջ: Ամէն կողմ պահակախումբեր կը տեսնուին: Երէկ, երբ Պէլկրատի անտառը կ'երթայինք պտոյտի, հանդիպեցանք հեծեալ կամ հետեւակ բազմաթիւ պահակախումբերու:

Պոլսոյ մէջ գտնուած ռումբերը խաղի արդիւնք էին: Բայց քիչ մնաց որ ջարդերու տեղի տային, եթէ իշխանութիւնը թոյլ տար: Պատերազմական նախարարին երեք համհարզները շրջեցան քաղաքին մէջ, յայտարարելով սոփաճիներու խումբերուն, որ սկսեր էին խլրտիլ. «Ցրուեցէք, փադիշահը շնորհակալութիւն կը յայտնէ եւ պէտք չունի ձեզի»: Եւ այսքանը բաւական եղաւ որ խաղաղին: Այս պարագան ցոյց կուտայ թէ ո՛րքան պատասխանատու է սուլթանը վերջին տարիներու դէպքերուն մէջ:

2 Սեպտ. 1897

Այստեղ միշտ նոյն կէտին վրայ կը գտնուինք, — յառաջացած չունինք: Ընելիք չունինք, քանի որ կառավարութիւնները ձեռնարկած են խանգարելու ինչ որ կարգի կը դնենք եւ այսպէս ինկած են փակուղիի մը մէջ:

Հանրապետութեան նախագահին ճամբորդութիւնը Ռուսիոյ մէջ շատ լաւ ընթացաւ: Միայն թէ Ֆրանսայի ցոյց տուած խանդավառութիւնը, Ֆէլիքս Ֆօրի համար կանգնած յաղթական կամարները կը նուազեցնեն այն գեղեցիկ տպաւորութիւնը, որ պիտի թողուր Եւրոպայի մէջ: Ի՞նչ է, կարծես մեծ վտանգէ մը ազատեր ենք, ամէնուն եւ մանաւորաբար Ռուսերուն կարծես կ'ուզենք ըսել թէ իրենց բարեկամութիւնը մեզի համար փրկութեան լաստ մը կը համարինք: Մէկ խօսքով, ամէն բան կ'ընենք ապացուցանելու համար աշխարհի առջեւ թէ Ֆրանսա մինակը, ինքն իր գլխուն, արժէք մը չի ներկայացներ, եւ յօժարութեամբ ինքզինք կը ստորադասէ: Ստուգիւ ժողովրդապետութիւնը բան մը չի հասկնար արտաքին քաղաքականութենէն:

Այստեղ ժամանակը չի փոխուիր: Օգոստ. 31ը անցուցինք,— սուլթանին տօնախմբութիւնը: Ի՜նչքան տխրագին էր: Կը վախնայինք որ ռումբ մը կը պայթի եւ ոչ ոք դուրս ելաւ իր տունէն: Ոստիկանութիւնը արգիլեց նաւարկութիւնը Վոսփորի մէջ, այնպէս որ գիշերը այս մեծ նեղուցը կ'երեւէր սեւ ու ամայի՝ լուռ եւ լուսաւոր տուներով եզերուած: Ի՜նչքան ազդու էր:

16 յունուար 1898

Պաշտօնակիցներուս խօսակցութեան նիւթը կը կազմէ Զինովիեւի (ռուս դեսպան) տեսակցութիւնը Սուլթանին հետ, անցեալ ուրբաթ: Զինովիեւ յանուն իր կառավարութեան՝ Սուլթանին առաջարկած է որ իշխան Եօրկիոսը կառավարիչ նշանակուի Կրետէի: Այս թեկնածուն, որուն սաստիկ ընդդիմացաւ Ռուսիա՝ տարի մը առաջ, եւ որուն պաշտպանութիւնը եթէ ուժգնօրէն կատարուէր, ի գին եւրոպական համերգը խզելու, այս պատերազմին տեղի չէր տրուեր,ահա կը ներկայացուի Ռուսիոյ կողմէ յաղթական Սուլթանին: «Եթէ մենք ընդունինք այս առաջարկը, կ'ըսէ Կալիչէ, ամօթ մեզի, որովհետեւ մեզի պիտի հարցնեն թէ ինչու ձգեցինք, այն ատեն, որ այսքան արիւն թափի պարապ տեղը»: Սըր Ֆիլիփ Քըրրի ռուսական առաջարկը կը վերագրէ ընտանեկան ազդեցութիւններու, — մայր կայսրուհին, որ քոյրն է Յունաստանի թագուհիին, եւն.: Նոյնպէս կը խորհի թէ Ռուսիոյ մէջ վախ մը կայ գերմանական ազդեցութեան աճումին պատճառով Պոլսոյ մէջ: Եթէ ստուգիւ այսպէս է, կ'ըսէ, հանդիսատես պիտի ըլլանք շատ հետաքրքրական տեսարանի մը,— պայքար ընդմէջ Գերմանացիներու եւ Ռուսերու: Եւ որովհետեւ Ռուսերը հոս ունին գործունէութեան զօրաւոր միջոցներ, յաղթանակը պիտի տանին Ռուսերը: Կ'արժէր սակայն ձգել որ պատերազմէին:

Ափսո՜ս, չըսի իրեն թէ հաւատք չեմ ընծայեր Փեթերպուրկի կառավարութեան այդ քաղաքական տեսակէտներուն: Ներկայ ձեռնարկը ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթէ գոհացում տալ Յունաստանի արքայական գերդաստանին, եւ ուրիշ ոչինչ: Գաւազանով ջուր ծեծելու փորձ մը եւս եւ Ռուսերը թոյլ պիտի տան որ Գերմանացիները տիրապետեն հոս, որովհետեւ գիտենք շատ քիչ կը հետաքրքրէ առեւտրական գործերու մէջ տիրապետութիւնը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ուի: Առ այժմ բազմաթիւ ոստիկաններ կը հսկեն իր բնակարանին վրայ: Հեռաձայնով հաղորդակցութիւնները արգիլուած են եւ նամակները կը գրաքննուին, խոր դառնութիւն պատճառելով Թրոցքիի: Իր երկու քարտուղարները վտարման հրաման ստացած էին, բայց համակերպած չըլլալով, բռնի կառախումբ դրուեցան եւ սահմանագլուխ առաջնորդուեցան:

Լեհաստանի սպարապետը Փարիզի մէջ

Կիրակի օր Փարիզ հասաւ Զօր. Ռիձ Սմիկլի, Լեհաստանի բանակին ընդհ. քննիչը, որ իրականին մէջ երկրին տէրն ու տիրականն է՝ Հանրապետութեան նախագահէն վերջը եւ հարազատ յաջորդը մարաջախտ Փիլզուտսքիի: Զօրավարը կայարանին մէջ ընդունուեցաւ Ֆրանսայի զինուորական նախարարին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու կողմէ: Մասնաւոր պատուիրակութիւն մը մինչեւ Պէլֆոռ գացած էր, դիմաւորելու համար: Զօրավարը Փարիզ պիտի մնայ մէկ շաբաթ:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան, որ կապ ունի 1921ի ֆրանքօ-լեհական զինակցութեան հետ: Այս խնդիրը բարդացաւ երկու տարի առաջ, երբ Լեհաստան տասնամեայ դաշինք մը կնքեց Գերմանիոյ հետ, ոչ-յարձակման քաղաքականութիւն մը վարելու համար: Այդ օրէն ի վեր Փարիզ չկրցաւ որոշ պատասխան ստանալ Վարշաւայէն: Բայց Գերմանիա յարաճուն վերազինման ձեռնարկած եւ զինուորութեան շրջանը երկու տարուան բարձրացուցած ըլլալով, այժմ Լեհաստան աւելի տրամադիր կ'երեւայ վերանորոգելու իր սերտ գործակցութիւնը Ֆրանսայի հետ: Այս նոյն հարցին առթիւ վերջերս Լեհաստան գնաց Զօր. Կամլէն, Ֆրանսայի սպարապետը:

Ֆրանսական մամուլը խնդութեամբ կ'ողջունէ զինակից երկրի սպարապետին ժամանումը:

Կարեւոր փոփոխութիւն մը Ռումանիոյ մէջ

Պ. Թաթարէսքու, Ռումանիոյ վարչապետը, շաբաթ օր դահլիճին հրաժարականը ներկայացնելով, քիչ յետոյ վերակազմեց, բայց դուրս ձգեց արտաքին նախարարը, Թիթուլէսքու, որ Միջերկրականի ափերը կը գտնուի այժմ: Այս դէպքը մեծ տպաւորութիւն գործեց քաղաքական շրջանակներու մէջ, խորին դառնութիւն պատճառելով Թիթուլէսքուի, որ Ռումանիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը կը վարէ 18 տարիէ ի վեր, թէ իբրեւ դեսպան եւ թէ իբրեւ նախարար (1927): Թիթուլէսքուի հեռացումը կը համարուի յաղթանակ մը Ռումանիոյ աջակողմեան եւ գերմանասէր հոսանքին համար: Թիթուլէսքու Ֆրանսայի մարդը կը համարուէր եւ մասնաւորապէս կը մեղադրուի թէ փոխադարձ օգնութեան դաշնագիր մը ծրագրած էր Խ. Միութեան հետ: Կը կարծուի թէ նոր նախարարը, Անտոնէսքու, աւելի անկախ քաղաքականութիւն մը պիտի վարէ Ֆրանսայի հանդէպ, յարգելով հանդերձ ֆրանքօ-ռումանական զինուորական դաշինքը: Թիթուլէսքուի դէմ բուռն պայքար կը մղէին Ռումանիոյ Երկաթեայ Պահակները (հիթլէրական), որոնք թէեւ լուծուեցան 2ուկէս տարի առաջ, վարչապետ Տուքայի սպանութեան առթիւ, բայց կը շարունակեն գործել տարբեր անունով,— «Ամէն բան հայրենիքին համար»:

«8.000.000 զինուոր՝ մէկ հրամանի վրայ»

Մուսոլինի կիրակի օր ճառ մը խօսելով, ամառնային զօրափորձերուն առթիւ, հեգնեց յաւիտենական խաղաղութեան գաղափարը իբրեւ «անհեթեթ ցնորք» եւ չեշտեց թէ ներկայ զինարշաւը եւ քաղաքական վտանգաւոր կացութիւնը յառեւտութեան կը մղեն: «Մենք պէտք է զօրաւոր ըլլանք, աւելի հզօր, այնքան հզօր որ կարենանք դիմագրաւել որ եւ է հնարաւորութիւն եւ չեչտակի նայիլ որ եւ է ճակատագրի աչքերուն: Իտալիա կրնայ քանի մը ժամէն եւ մէկ հրամանի վրայ պատերազմի մէջ նետել 8,000,000 զինուոր»:

Յետոյ բացատրեց թէ եթովպական պատերազմը չտկարացուց Իտալիան, այլ աւելցուց անոր ուժը:

Երկուշաբթի օր 60,000 զինուորներ անցք մը կատարեցին Ավէլլինօ փոքր քաղաքին մէջ, 200 դրահապատ ինքնաշարժներով, 400 թնդանօթներով, 3000 գնդացիրներով եւ 400 հրասայլերով:

Սպանիական պատերազմին մէջ

Սպանիոյ ապստամբները չորրորդ անգամ գրոհ տուին Իրունի վրայ, առանց իրենց նպատակին հասնելու: Բայց կը հաւաստեն թէ կարեւոր յաջողութիւններ չահած են: Ժողովուրդը խուճապահար կը փախչի դէպի ֆրանսական սահմանագլուխը, Հէնտէյ: Ռմբակոծութիւնը սաստկացած ըլլալով, 3000 կիներ եւ մանուկներ հեռացած են: Երկու կողմերն ալ կատաղօրէն կը կռուին: Եթէ ապստամբները յաջողին գրաւել սահմանամերձ քաղաքը եւ Սան Սէպաստիանօն, ապահոված պիտի ըլլան Զօր. Մոլայի թիկունքը, Մատրիտի վրայ քալելու համար: Երկու կողմերն ալ մեծ կարեւորութիւն կուտան ճակատամարտի ելքին:

Ապստամբները երկու կարեւոր դիրքեր գրաւեցին Թոլէտոյի ճամբուն վրայ, դէպի Մատրիտ: Ուրիշ յաջողութիւն մըն ալ շահեցան Օվիէտոյի շըրջանին մէջ, ուր կատաղօրէն կը դիմադրեն 3000 հանքագործներ, ուժանակ եւ ուրիշ պայթուցիկներ գործածելով: Նոյն աղբիւրին համաձայն, 200 համայնավարներ սպաննուած են Քորտովայի շրջանին մէջ: Ապստամբները ամբողջովին մաքրագործելով Պատախոզի շրջանը, գրաւած են 100,000 զէնք, ամէն տեսակէ: Գրաւած են նաեւ մեծաքանակ ուժանակ՝ Օվիէտոյի շրջանին մէջ, ուր հանքագործները հերոսաբար կը դիմադրեն վեց շաբաթէ ի վեր:

Սպանիական կառավարութիւնը կը ծանուցանէ իր ապստամբները գրաւած են 30 գաւառական կեդրոններ, համագումար 1,812,000 բնակչութեամբ, իսկ կառավարութիւնը կը պահէ 20 կեդրոններ՝ 3,364,000 բնակչութեամբ:

Երկու հակառակորդները բանակցութիւններ կը վարեն ֆրանսական հողի վրայ, պատերազմը «աւելի մարդավարի» ձեւով մը շարունակելու համար…

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ կազմակերպութեանց աւելի քան 700 պատուիրակներ ժողով գումարեցին Ժընեւի մէջ, յաղագս խաղաղութեան:

Պ. ԲԻԱՓ, ոստիկանութեան նախկին վերատեսուչը, որ անցեալ մայիսին Այաչչիոյի երեսփոխան ընտրուած բայց անվաւեր հռչակուած էր, կիրակի օր 3195 ձայներու մեծամասնութեամբ երեսփոխան ընտրուեցաւ Փարիզի 16րդ թաղամասին մէջ (Փասի):

30—50 ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ վիրաւորուեցան կիրակի օր, Ռէնսի մէջ, ուր ճառ խօսելու գացած էր Ժաք Տօրիօ, նախկին համայնավարը, յանուն Ֆրանսայի ժողովրդական կուսակցութեան:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ պտոյտ մը կատարելով Մարմարայի մէջ, Պոլիս պիտի երթայ չորեքշաբթի օր: Առաջին անգամ է որ Անգլիոյ թագաւոր մը Թուրքիա կ'այցելէ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի տիկին Նուարդ Մատթէոսեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Գաճվէճեան, Փաթաթեան, Կարապետեան, Պալապանեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝ ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆի (Սեբաստացի) դառնաղէտ մահուան առթիւ՝ Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 29 Օգոստոս շաբաթ օր եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Իսի լէ Մուլինոյի գերեզմանատունը:

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ

Գողթան մանկապարտէզին դասերը կը սկսին Սեպտ. 17ին, Փլասսէ Ֆէթ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Եւգինէն, որ այդ պահուն այնքան ուրախ եւ խօսուն տրամադրութեամբ դիմաւորեց Վահէն, երբ բաւական մը առաջացան, հետզհետէ կարծես տխրեցաւ: Կարճ ու ցրուած պատասխաններ կուտար: Նոյնիսկ՝ երբ Վահէն հարցուց Վարդանի տրամադրութեան մասին, աղջիկը վայրկեան մը աչքերը վեր վերցուց, եւ անորոշ հայեացքով մը նայեցաւ Վահէին առանց պատասխանելու:

Վահէն զարմացած՝ չէր կրնար բացատրել այդ յանկարծական փոփոխութեան պատճառը: Ուզեց խօսակցութեան նիւթը փոխել, Եւգինէի սրտի մօտ հարցերէն խօսիլ: Մտերմօրէն ժպտելով՝ Քաչալի մասին հարցուց: Հարցուց նաեւ, թէ Եւգինէն չէ՞ր մտածեր էջմիածինը տեսնելու երթալ, այնքան մօտ Փարաքարին:

— Անշուշտ հետաքրքրական է տեսնել էջմիածինը,— պատասխանեց Եւգինէն այնպիսի վարանոտ, ցրուած արտայայտութեամբ, որ դժուար չէր գուշակել թէ՝ բոլորովին ուրիշ բանի մասին կը մտածէր այդ պահուն:

Անյարմար կացութիւն մը ստեղծուեցաւ Վահէին համար: Քանի կը մօտենային Արսէնեաններու ամարանոցին, այնքան ան կը զղջար եկած ըլլալուն: Նման ընդունելութեան մը երբեք չէր սպասեր, մանաւանդ որ-քան կը մտածէր, աղջկան այդ վերաբերմունքը արդարացնող պատճառ մը չէր գտնար: Տրամադրութիւնը բոլորովին փճացած, գրեթէ լուռ, կը հետեւէր Եւգինէին:

Երբ Արսէնեաններու ամարանոցը հասան, պատշգամի սանդուխին տակ Եւգինէն կանգ առաւ, գլուխը վերցուց եւ չիտակ տղուն նայելով՝ բսաւ.

— Կը զգամ, որ զարմացած էք, նոյնիսկ վիրաւորուած ինձմէ: Կը խնդրեմ, որ ներէք: Դուք այնքան մօտ բարեկամ մըն էք, որ պէտք չէ ծածկել ձեզմէ մեր ընտանեկան ծանր մտահոգութիւնը: Բայց…

— Տէր Աստուած, ի՞նչ է պատահած: Ըսէք բոլորը ողջ առողջ են…

— Կ'ուզէի որ ձեր աչքովը տեսնէք, եւ ինքներդ եզրակացութեան մը գաք: Ես ու մայրս ուղղակի մոլորած ենք, չենք գիտեր ինչպէ՞ս վարուիլ: Հաւատացէք, որ շատ, շատ ուրախ եմ որ եկաք, կամ դուք եւ կամ… ու աղջիկը տատամսելով աւելցուց,— եւ կամ Քաչալը միայն կրնաք օգնել:

Առանց ժամանակ տալու, որ ապուշ կտրած Վահէն պատճառը հարցնէ, սանդուխէն արագ բարձրացաւ եւ չինծու զուարթութեամբ Վահէի հետ սենեակէն ներս մտաւ պոռալով.

— Մայրիկ, տես թէ հետս ո՞վ բերի:

Տիկին Մարիամը ճաշի սեղանը կը շտկէր: Աղջկան ձայնի վրայ ետ դարձաւ եւ յանկարծ Վահէն տեսնելով՝ պնակը ձեռքէն վար ձգեց, որ ջարդուփշուր եղաւ յատակի վրայ:

— Բարի եկաք, խնդրեմ, անհամբերութիւն մի՛ ըլլաք,— ու տիկին Մարիամ ուզեց արգիլել, որ Վահէն գետնի կտորները հաւաքէ.— լաւ որ կոտրեցաւ, չարը խափանեցաւ:

— Ինչպէ՞ս էք, տիկին Մարիամ,— պնակի կտորները սեղանի վրայ դնելով՝ հարցուց Վահէն.— սքանչելի ամարանոց մը ունիք, հիանալի կանաչ անտառ:

— Լաւ ենք, լաւ, պարոն Վահէ: Էհ, որդի, մեր լաւութիւնը ինչո՞ւ է պէտք…— ու մայրը հարցական նայեցաւ աղջկանը՝ արդեօք բան մը ըսած էր հիւրին:

Վահէի համար այս խորհրդաւորութիւնը հետզհետէ հանելուկի մը ձեւը կը ստանար: Պարզ էր, որ տարօրինակ խորութիւնը Վարդանի անձնաւորութեան հետ կապուած էր: Ի՞նչ էր պատահած այդ սքանչելի տղուն: Վահէի համբերութիւնը հատաւ, պէտք էր իմանար ու փորձելու համար հարցուց.

— Բայց ո՞ւր է Վարդանը, չերեւիր:

Տիկին Մարիամ կմկմալով պատասխանեց, որ ուր որ է չուտով կուգայ. ճաշի ժամանակ է: Բայց ձայնին մէջ ու դէմքին վրայ այնպիսի խոր վիշտ մը կար, որ չտեսնել, չըզգալ անկարելի էր: Վահէն բոլորովին անհանգստացած՝ յօնքը վեր քաշեց ու հարցական նայեցաւ Եւգինէին, կարծես բսել կ'ուզէր՝ վերջապէս այս ամէնը ի՞նչ կը նշանակէ:

— Ահա կուգայ,— շշնջաց Եւգինէն ու մօրը աչք ընելով՝ որպէս թէ ուրախ տրամադրութեան մէջ՝ ցած ձայնով մը սկսաւ երգել, միեւնոյն ատեն օգնելով մօրը սեղանը շտկելու:

Մէկը ծանր ծանր կը բարձրանար սանդուխէն: Շատ հանդարտ շարժումով դուռը բացուեցաւ, որ Վարդանը երեւցաւ սեմին վրայ, առանց գլխարկի, գլուխը կախած:

Վահէն եթէ չգիտնար որ եկողը Վարդանն է, ապահովաբար պիտի չճանչնար զայն, տղան շատ փոխուած էր: Այնքան նիհարցած էր ան, որ զգեստը շուանի վրայ փռուած շապիկի նման կախուած էր վրայէն ու այտոսկրները զգալաբար դուրս ցցուած էին դէմքի երկու կողմերէն: Առանց գլուխը վեր բարձրացնելու մօտեցաւ դիւանին, ծերուկի նման ձեռքերը ծնկերուն դնելով՝ նստաւ շատ դանդաղ շարժումով մը:

Ձէ, չտեսաւ Վահէն եւ ոչ ալ մօրը կամ քրոջը խօսք մը ուղղեց: Նայուածքին մէջ խոր լքում մը կար, կարծես կեանքի հետ հաշիւը մաքրած ակամայ ապրող մեռած մարդ մը ըլլէր:

— Տղաս, նայէ, ո՞վ է եկեր,— ձայնեց ներսի սենեակէն տիկին Մարիամը, որ կ'աշխատէր ձայնին ուրախ շեշտ մը տալ,— պարոն Վահէն է…

Վարդանը գլուխը վեր առաւ ու անդէն բարձրանալով՝ մօտեցաւ Վահէն, որ ժպիտը դէմքին՝ ձեռքը պարզած կը մօտենար:

— Վայ, բարեւ Վարդան ջան,— ու Վահէն փաղաքշանքով՝ Վարդանի ուսը ծեծեց,— ինչ սքանչելի տեղ ունիք, եկեր եմ քանի մը օր հանգստանալու ձեզ մօտ: Այ, ես ու դուք անտառները պիտի չափչփենք…

— Շատ ուրախ եմ, բարի եկաք,— ու թէեւ, հիւանդոտ կարմրութիւն մը ծածկեց տղուն դէմքը, ուր խեղճուկ ժպիտ մը կ'ուրուագծուէր,— բարի եկաք, խնդրեմ, նստէք…

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

EE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire · SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹՈՒԻ ԽՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 2 SEPTEMBRE 1936

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3207 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԻՍԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ...

Չորս օրէ ի վեր, լայնօրէն կ'արձանագրենք հակասական եւ դղրդագին տեղեկութիւններ՝ Խ. Միութեան անցուդարձերու մասին: Լուրեր որոնց բոլորին վաւերականութիւնը դժուար է երաշխաւորել, առ այժմ, եւ որոնք, սակայն, կը մատնեն հիւանդագին վիճակ մը:

Ենթադրելով որ կէսն իսկ չափազանցութիւն ըլլայ, մնացեալը բաւական է վրդովելու հանրային կարծիքը, քանի որ Խ. Միութեան ընդհանուր վիճակէն կախում ունի, նաեւ, մեր հայրենիքին ճակատագիրը:

Ինկած ըլլալով հեռաւոր ծայրագաւառի մը մէջ, Երեւան միշտ կը վրիպի միջազգային մամուլի ուշադրութենէն: Ամէնէն իրազեկ թղթակիցներն ալ պատահաբար կը յիշեն անոր անունը, ընդհանրապէս կանգ առնելով Թիֆլիսի եւ Բագուի վրայ: Պէտք է շատ մեծ դէպք մը պատահի Հայաստանի մէջ, որպէսզի բարեհաճին արձանագրել ու հաղորդել:

Այս աշխատանքն ալ անգլիական եւ ամերիկեան կարգ մը թերթեր միայն կը կատարեն, քանի մը տողով, ինչպէս Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան եւ կրթական գործավար Եղիազարեանի ձերբակալութեան առթիւ: (Տէյլի Թէլէկրաֆ և Թայմզ):

Ճիշդ այս պարագան — անտեսումը — աւելի կը պղտորէ միտքերը, քանի որ չունինք ուրիշ միջոց, ուղղակի եւ անմիջական լուրեր ստանալու:

Կարելի չէ ժխտել թէ շատ խոր ալեկոծութեան մը մատնըւած է խորհրդային աշխարհը: Մանաւանդ Զինովիեւ - Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն գնդակահարութենէն վերջը:

Ամիսներէ ի վեր քննութիւններ եւ հետապնդումներ կը կատարուէին, մինչեւ Մոսկուայի դատավարութիւնը: Թերեւս մեքենան լարուած էր Քիրովի սպանութենէն ի վեր (1934 դեկտ.):

Այդ քննութիւններն ու հետապնդումները ծայրագոյն սաստկութեան հասած են այժմ, ստացած են ծաւալուն հանգամանք, երեւան հանելու համար այսպէս կոչուած հակայեղափոխութեան բոլոր ցանցերը:

Նոր կը սկսի բուն «մաքրագործումը»:

Բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ պիտի սարքուի նոր եւ աւելի շնդալից դատավարութիւն մը, հին ու նոր ամբաստանեալներով:

Ուրեմն ուրիշ գլուխներ պիտի իյնան իրարու ետեւէ, գնդակահարութեամբ կամ վարչական տնօրինութիւններով, «մոխիրի վերածելու համար» թշնամին, որ ունի բազմաթիւ անուններ, — զինովիեւեան, թրոցկիական, ազգայնական, հակասթալինեան, հիթլէրական, ֆաշական, դաշնակցական եւն., համաձայն իւրաքանչիւր դէպքի եւ միջավայրի:

Կարելի է չափազանցութիւն համարել եւրոպական թղթակիցներու եւ հեռագրական գործակալութեանց հաղորդած այս կամ այն դէպքը: Ժամանակի խնդիր է անոնց ստուգումը: Բայց կարելի չէ պարտկել այս անողոք իրականութիւնը, — ընդհանուր յուզում, համատարած հետապնդումներ, խմբական ձերբակալութիւններ: Մէկ խօսքով՝ յարաճուն եւ ջլապինդ գործունէութիւնը հռչակաւոր Չեկային (Կէփէու), որ այսպիսի պարագաներու մէջ միշտ կը գործէ արտակարգ լիազօրութեամբ, իբրեւ բուն պետութիւնը պետութեան մէջ:

Արդ, երբ այսքան անստոյգ եւ խռովայոյզ կացութիւն մը կը ներկայացնէ Խ. Միութիւնը, Մոսկուայէն մինչեւ Ուկրայնա եւ Կեդրոնական Ռուսաստան, մինչեւ Միջին Ասիոյ խորհրդային հանրապետութիւնները, ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ մասնաւորապէս Հայաստանի մէջ:

Այսօրուան լուրերը կը խօսին Վրաստանի եւ Ազրպէյճանի մէջ երեւան հանուած դաւադրութեանց մասին:

Տեղեկատուները կը պատմեն թէ դաւեր սարքուած էին այդ երկու հանրապետութեանց մէջ, անկախութիւն հռչակելու համար: Մասնաւորապէս կը խօսուի Ազրպէյճանի մէջ մշակուած գաղտնի ծրագրի մը մասին, որուն համաձայն այդ երկիրը անջատուելով Խ. Միութենէն, պիտի միանայ Թուրքիոյ, նախաձեռնութեամբ «Համաթուրանական կեդրոն»ի մը:

Անշուշտ հին է այս ծրագիրը, եւ կը թուի թէ Ռուսերը նոր են արթնցած, կասկածելի կազմակերպութիւն մը երեւան հանելով:

Եւ սակայն, ծրագրին հնութիւնը կամ նորութիւնը չէ որ պիտի հետաքրքրէ մեզ, այլ բուն իրականութիւնը:

Ուրեմն այս օրերս այդպիսի դաւադրութի՞ւն մը երեւան հանուած է, Բագուի, Գանձակի կամ Քազանի մէջ:

Այդ պարագային, ի՞նչ է Հայաստանի վիճակը, ճիշդ այս միջոցին:

Ինչպիսի դաւեր ալ երեւան հանուած ըլլան, ծիծաղելի պիտի ըլլար որ եւ է մեղք վերագրել Երեւանի, այս ճակատին վրայ:

Ընդհակառակն, դարձեալ Երեւանն է որ պիտի տուժէ ինչպէս համատարած «մաքրագործում»էն, նոյնպէս Ազրպէյճանի մէջ սարքուած նոր դաւադրութենէն:

Ազրպէյճանը ի՞նչպէս կրնայ Թուրքիոյ միանալ, երբ Հայաստան մը փռուած է իր ճամբուն վրայ ...

Ճիշդ է, Մոսկուա Նախիջեւանը դնելով Բագուի — իրականին մէջ էնկիւրիի — հովանաւորութեան տակ, բաց դուռ մը ձգած կ'ըլլայ: Բայց, դժուար է իրականացնել միացման ծրագիրը, այդ նեղ անցքով եւ Ղարաբաղով:

Մնացեալը դուք եզրակացուցէք, — դաւադրութեան այս նոր ծրագիրն իսկ բաւական չէ՞ որպէսզի Մոսկուան սթափի եւ վերահաստատէ տարրական արդարութիւնը, եթէ ոչ մեր սեւ աչքերուն, գոնէ իր իսկ ապահովութեան համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՇՏ ՊՂՏՈՐ ԼՈՒՐԵՐ Խ.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ» ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԱՆԽՆԱՅ

Ազրպէյճանը Թուրքիո՞յ միացնել կ'ուզէին

Հակառակ Մոսկուայի գործակալութեան կարճ եւ խուսափողական հերքումներուն, միջազգային մամուլը կը շարունակէ վրդովիչ տեղեկութիւններ հաղորդել Խ. Միութեան մասին: Հնարաւորութիւն չունենալով ստուգելու ստոյգն ու իրաւը, իրականութիւնը եւ չափազանցութիւնը, կ'արձանագրենք ինչ որ աչքի կը զարնէ: Ամէն պարագայի մէջ, տարակոյս չկայ թէ կը գտնուինք խռովայոյզ կացութեան մը առջեւ:

«Մաթէն» շուէտական թերթէ մը առնելով, կը գրէ թէ Չեկայի (Կէփէու) նախագահին՝ Եակոտայի հրամանով, պաշտօնանկ եղած է Պ. Մոլոթով, ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին նախագահը (վարչապետ): Մոլոթով մասնաւորապէս կը մեղադրուի թէ պաշտպանած է Զինովիեւը եւ Քամենեւը եւ նոյնիսկ փորձած է համոզել Սթալինը որ չգործադրէ Մոսկուայի մահապատիժները, ինչպէս եւ սիրալիր յարաբերութիւններ պահած է Պուխարինի եւ Ռատէքի հետ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մոսկուայի դատավարութիւնը երեւան հանած է ներքին խլրտում մը որ օրէ օր կ'աճի նոր շրջաններու վրայ:

Կեդր. Ասիոյ երկու խորհրդային հանրապետութիւնները, Թիւրքմէնիստան եւ Իւզպէքիստան ալ ազատ չեն մնացած ընդհանուր տենդէն: Արդէն 1934ին այդ շրջաններուն մէջ, եւ Քազանի եւ Ազրպէյճանի թաթարական հանրապետութեանց մէջ երեւան հանուած էր գաղտնի եւ ծաւալուն կազմակերպութիւն մը որ կը կոչուէր «համաթուրանական կեդրոն» եւ որ ստեղծուած էր տեղացի համայնավարներու կողմէ: ԱՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐԷ ԱԶՐԲԷՋԱՆԸ ԱՆՋԱՏԵԼ Խ. ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ ԵՒ ԿՑԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ:

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են որոնք գաղտնի կը պահուին: Եակոտա վարակուած շրջանները ղրկած է յանձնաժողով մը, արտակարգ լիազօրութիւններով: Յանձնաժողովին անդամներն են Թրիանոֆիլով, Թուչքով եւ Ասարէկով:

Հակակառավարական շարժում մըն ալ երեւան հանուած է Խրիմի մէջ, ուր, տեղական հանրապետութեան նախագահին՝ Իպրահիմովի գնդակահարութենէն վերջը, գաղտնի կազմակերպութիւն մը կը շարունակէր գործել:

ԲԵՐԻԱՆ ՊԻՏԻ ՍՊԱՆՆԷ՞ԻՆ

Վերջապէս, ՎՐԱՍՏԱՆԻ մէջ, բուն իսկ համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ երեւան հանուած է դաւադրութիւն մը, որուն կեդրոնն էր Պաթում (նոր անունով՝ Պաթումի): ԱՅՆՏԵՂ ԾՐԱԳՐԱԾ ԷԻՆ ՍՊԱՆՆԵԼ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ, ՆԱԽԿԻՆ ՉԵԿԻՍՏ ԲԵՐԻԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԵԼ ԱՆԿԱԽ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ:

Ձերբակալուած 40 դաւադիրներէն մէկը Սթալինի հեռաւոր մէկ ազգականն է, Նոյ Ջուղաշվիլի:

Ամբողջ կացութիւնը խոր մտահոգութիւն կը պատճառէ Սթալինի, որ սկսեր է լսել արտաքին գործավարին՝ Լիթվինովի չափաւորութեան խորհուրդները: Լիթվինով կը վախնայ Խ. Միութեան ներքին խլրտումներու միջազգային հետեւանքներէն: Կը հաւաստեն թէ Լիթվինով մասնաւորապէս միջամտած ըլլալով Ռատէքի, Սոքոլնիկովի, Փիաթաքովի եւ ուրիշ դիւանագիտական գործակալներու համար, Սթալին հարկադրուած է ջուր խառնել իր գինիին մէջ: Այսպէս, Ռատէք, որ 1933ին շատ կարեւոր առաքելութիւն մը գլուխ հանած էր Լեհաստանի մէջ, այժմ «հիւանդ» կը ներկայացուի, իր տանը մէջ արգելափակուելէ վերջ: Հաւանական է որ շուտով անպարտ համարուի: Կը թուի թէ Պուխարին եւ ուրիշ քանի մը հոգի ալ պիտի խնայուին, թէեւ ընդհ. դատախազ Վիշինսքի մեղադրած էր զանոնք Մոսկուայի դատավարութեան ատեն: Երեւի Սթալին նահանջ մը կը փորձէ, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, եւ կ'ուզէ փարատել խորհրդային բարձր վարիչներու մէջ տիրող յուզումն ու երկիւղը:

Ապստամբութի՞ւն Ուկրայնայի մէջ

Ֆինլանտական թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն Ուկրայնայի ապստամբութեան մասին.— Եէլանոքի մէջ, գիւղացիները լինչի ենթարկեցին այն խորհրդային պաշտօնեաները որ եկած էին առնելու արմտիքի պետական բաժինը: Կարմիր բանակին զինուորները ձերբակալեցին տեղական սովետին նախագահը եւ ուրիշ 16 անձեր: Քամէնոքի մէջ բնակիչներուն կէսը ձերբակալուած է: Ճէլինքոյի մէջ (Տնիէփէրի վրայ) գումարտակ մը խրեց քանի մը նաւեր որոնցմով փախչիլ կ'ուզէին ոստիկանութեան կողմէ պաշարուած գիւղի մը բնակիչները: Մօտ երեսուն հոգի խեղդուեցան, իսկ անոնք որ կը փորձէին լողալով ազատիլ կրակի բռնուեցան:

Պալթիկի ծովակալը Մոսկուա կը կանչուի

Ծովակալ Կալլէր, Պալթիկի խորհրդային նաւատորմին հրամանատարը, անյապաղ Մոսկուա կանչուեցաւ, Թրոցքիի կուսակիցներ երեւան հանուած ըլլալով իր նաւերուն մէջ: «Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ արդէն իսկ ձերբակալուած են ութ սպաներ եւ բաւական թիւով նաւազներ: Ծովակալ Կալլէր նախապէս ծառայած է ցարական նաւատորմին մէջ եւ կը կարծուի թէ պիտի ձերբակալուի, իբրեւ մեղսակից Թրոցքիական դաւադրութեան:

Միւս կողմէ, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ամէն ով որ պատահաբար հանդիպած է Զինովիեւի, Քամենեւի կամ անոնց մեղսակիցներէն մէկուն, ամէն վայրկեան ձերբակալուելու վախ ունի: ՄԱՏՆԻՉՆԵՐՈՒ ՃՇՄԱՐԻՏ ԲԱՆԱԿ ՄԸ ԿԱԶՄՈՒԱԾ Է: ՄԱՐԴԻԿ ԻՐԱՐ ԿԸ ՄԱՏՆԵՆ ԱՌԱՆՑ ՈՐ ԵՒ Է ՓԱՍՏԻ: ՎԵՐՋԻՆ ՈՒԹ ՕՐԵՐՈՒ ՄԻՋՈՑԻՆ ՉԵԿԱՆ ԻԲՐ 18.000 ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՑԱԾ Է: Եակոտա գիտէ որ տասը մատնութեան վրայ կրնայ գտնել մէկը եւ անոր շնորհիւ երեւան հանել Թրոցքիական մը:

Ատամսօն, Մոսկուայի ոստիկանական տեսուչը, բանտ նետուած է, ամ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏԿԵՐ...

— . —

Կիրակի օր, Իւմանիթէին դաշտահանդէս մը սարքած էր Կարշի անտառին մէջ:

Չեմ գիտեր միւս կայարաններու վիճակը, բայց արտասովոր էր ինչ որ տեսայ Սէն Լազարի մէջ:

Առտուն թէ իրիկունը, բազմաթիւ ոստիկաններ եւ շրջուն պահակներ դիրք բռնած էին կայարանին շուրջը, սանդուղներուն վրայ, մինչեւ ելեկտրաքարշ կառքերուն կեցած տեղը: Բոլոր այն կէտերուն վրայ ուրկէ պիտի հոսէր բազմութիւնը, գացած թէ վերադարձած ժամանակ:

Ես հանդիպեցայ վերադարձին, իրիկուան ժամը 8ին:

Կառքերը կը պարպուէին իրարու ետեւէ, եւ բազմութիւնը կը խափանէր կայարանին երթեւեկը:

Բայց ժխորն ու իրմշտուքը ոչինչ: Պէտք էր լսել դղրդագին ցոյցերն ու արձակուած կանչերը.

— Լէ Սովիէթ փարթու... (խորհրդային իշխանութիւն ամէն տեղ):

— Օ փոթօ տը Լառօք... (Դէպի կառափնատ տը Լա Ռօքը):

— Օ փոթօ Սօրիօ...

Կը պոռան բոլորը մէկ, առանց սեռի կամ տարիքի խտրութեան, յաղթանդամ բանուորը ինչպէս ծծկեր երախան գրկած մայրը, կարմիր փողկապ կապած աղջիկներ, կարմիր գրտակով տղաքներ, խանութպաններ եւ քաղքցիներ:

Կը պոռան, թնդացնելով կայարանին կամարները եւ վեր բարձրացնելով բռունցքները:

Ամէնէն «հանդարտ» պահուն, «Էնթէրնասիոնալ»ն է որ կը հնչէ:

Անկիւն մը, ոստիկանապետը 15 - 20 ոստիկան ժողված գլուխը, կը յորդորէ, կ'անուշէ, կը ժպտի, բոլոր միջոցները կը փորձէ, որպէսզի չհամախմբուին, ելլեն երթան:

Պահ մը կը սրտմտի եւ ոստիկաններ ետ առաջ կ'երթան:

Վա՜յ, սպանեալի՜ք: Եւ բազմութիւն մը կը խռնուի ոստիկաններուն շուրջը, կը սկսի ճնշել եւ աւելի բարձր պոռալ.

— Լէ Սովիէթ փարթու...

— Օ փոթօ Սօրիօ...

Մինչ անդին «Էնթէրնասիոնալ»ը կը թնդայ նոր հասած կառախումբերէն, բակէն, սանդուղներէն,

Երիտասարդ մը, արդէն ձայնը մարած, կը յանձնարարէ «Մարսէյեզ»ը երգել:

Կը պատասխանեն «Էնթէրնասիօ»-նալ »ով:

Երիտասարդը նորէն կ'աղաղակէ, օգնութեան կանչելով ուրիշ մը:

Նորէն «Էնթէրնասիոնալ»ն է որ կը հնչէ, մինչ անդին, «պաշարուած» ոստիկանները կը ջանան անուշի կապել:

Այս անգամ երիտասարդը — թունդ կարմիր— կը սկսի «Մարսէյեզ»ը երգել իր ընկերոջ հետ:

Հազիւ քանի մը տուն արտասանած, ինքն ալ կը յուսահատի, եւ կ'արձակէ աւելի կարճ ազդանշան մը.

— Օ փոթօ Սօրիօ ...

Կէս ժամ տեւեց այսպէս, եւ դեռ հասած չէր վերջին կառախումբը:

— Միշտ այսպէս եղած է Փարիզը, դիտել կուտար Փարիզցի մը, սկեպտիկ, երբ կառախումբ մտայ գիւղ երթալու համար:

ՎԱՀԷ

ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Խորին ցաւով կը հաղորդենք մահը ընկեր ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆի, զոհ մորթային տաժանելի հիւանդութեան մը, որ մէկուկէս ամիսէ ի վեր անկողին գամած էր զինքը: Վերջերս վէրքեր ելած էին ձեռքի եւ ոտքի մատներուն վրայ, եւ հարկ եղաւ Սէն Լուի հիւանդանոցը փոխադրել: Ատեն մը վերջը ամբողջ մարմինը վարակուած էր, եւ բժիշկները չէին հասկնար գաղտնիքը, միշտ յոյսեր ներշնչելով: Կիրակի օր, վերջին անգամ զինքը տեսած եղաւ ընկեր Լ. Գեւոնեան, որ կը պատմէր թէ հիւանդը անճանաչելի դարձած է եւ չի կրնար խօսիլ: Հակառակ բժշկական դարմանումներու, ընկերը անշնչացաւ երկուշաբթի գիշեր:

Հանգուցեալ ընկերը, որ յիսունը անցած էր, իր կուսակցական գործունէութեան ամէնէն եռանդուն շրջանը բոլորած է Պուլկարիոյ մէջ, երկար ատեն ըլլալով անդամ Կեդր. Կոմիտէի: Բնաւորութեամբ համեստ եւ թունդ Դաշնակցական, իր առեւտրական գործերն ալ երեսի վրայ ձգած ըլլալով, հինգ - վեց տարի առաջ անցաւ Ռումանիա, յետոյ եկաւ Փարիզ: Նախ կօշկակարութեամբ կը զբաղէր, իսկ վերջին երկու տարին Յառաջի թղթատարական ճիւղին մէջ: Մայրը եւ քոյրերը յաճախ կը գրէին որ Ֆիլիպէ վերադառնայ, եւ մենք ի զուր կը համոզէինք երթալու: Հիւանդութեան շրջանին, այլեւս որոշած էր վերադառնալ, բայց մահը աւելի շուտ հասաւ:

Մեր խորին ցաւակցութիւնները իր սգաւոր մայրիկին, եղբօրը եւ քոյրերուն:

Հաշտութեան փորձեր Պաղեստինի մէջ

19 շաբաթ կռուելէ վերջը, Պաղեստինի Արաբներու Գերագոյն Խորհուրդը միաձայնութեամբ ընդունեց Իրաքի արտաքին նախարարին՝ Նուրի փաշայի առաջարկը, դադրեցնելու համար ընդհ. գործադուլը եւ բռնութիւնները: Նախարարը այս պայմանը դրած էր, միջնորդելու համար: Անցեալ շաբթու համաձայնութիւն գոյացած էր արդէն, բայց Նուրի փաշա բացարձակ միաձայնութիւն պահանջած ըլլալով, կը պատրաստուէր օդանաւ նստիլ եւ Թուրքիա երթալ, երբ, վերջին պահուն, հաղորդեցին միաձայն որոշումը:

Արաբական կոմիտէն մօտերս խորհրդաժողով մը պիտի հրաւիրէ, վաւերացնելու համար իր տուած որոշումը: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ Նուրի փաշա պիտի բանակցի անգլիական կառավարութեան հետ, հովանաւորութեամբ Իրաքի, Արաբիոյ, Եէմէնի եւ Անդրյորդանանի վեհապետներուն: Մինչ այս մինչ այն, անգլիական կառավարութիւնը կը շարունակէ զօրացնել իր ուժերը՝ գլխաւոր քաղաքներու մէջ: Այժմ Պաղեստին կը գտնուին 11 վաշտ հետեւակազօրք, մէկ հեծելազունդ եւ բաւական թիւով թեթեւ հրասայլեր: Սովորական ատեն Անգլիա միայն երկու վաշտ զինուոր կը պահէր Պաղեստինի մէջ:

— • —

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ զբօսանաւը պտոյտ մը կատարած ատեն, Խալքիսի (Յունաստան) առկախ կամուրջին զարնուեցաւ: Վնասուեցան չորս մակոյկներ եւ վիրաւորուեցան երկու նաւազներ: Թագաւորը կամրջակին վրայ կը գտնուէր ընդհարման պահուն, բայց որ եւ է վնաս չկրեց: Էտուըրտ Է. վաղը (3 սեպտ.) Կէլիպօլուի գերեզմանները այցելելէ վերջ, Պոլիս պիտի երթայ եւ հաւանաբար պիտի մնայ մինչեւ սեպտեմբեր 8, տեսակցելով Աթաթիւրքի հետ:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ»

Թուրքիոյ նոր յաջողութիւնները մասամբ արդիւնք են նաեւ յարատեւ ու ծրագրեալ քարոզչութեան մը:

Այս ուղղութեամբ Էնկիւրի, իր բոլոր ներքին ու արտաքին օրկաններով, երկու գլխաւոր աշխատանք կը տանի,— ժխտել՝ ինչ որ աննպաստ ըսուած է ու կ'ըսուի Թուրքիոյ մասին, կանխել հակաթուրք որ եւ է միտք, խօսք, քարոզութիւն կամ պատկեր: Ու, երկրորդ, տեւապէս ու ամէն միջոցներով Թուրքիան ներկայացնել իբրեւ նոր, առոյգ, արդիականացած եւ ուժեղ երկիր մը:

Այս տեսակէտէն, յիշատակութեան արժանի է ֆրանսերէն այն նոր հրատարակութիւնը զոր Էնկիւրի հրապարակ հանեց եւ որ կը կրէ հետեւեալ խորագիրը (Histoire de la République Turque,— rédigée par la Société pour l'étude de l'Histoire Turque, Istamboul):

«Թուրք Հանրապետութեան պատմութիւնը» կը ներկայացնէ փաստարկեալ ու ցուցադրեալ ձեւով, այն ճիգերը զորս ի գործ դրին՝ Թուրքիոյ արդի վարիչներն ու Թուրք ժողովուրդը իրենց պետութիւնը փրկելու համար այն ահաւոր քայքայումէն, որ կրնար վերջնական ըլլալ՝ իբրեւ հետեւանք աննպաստ վերջացող պատերազմին:

Այդ ճիգերուն կը յաջորդեն այն պայքարները եւ աշխատանքները զորս կատարած են կառավարութիւնն ու ժողովուրդը ստեղծելու համար նոր Թուրք պետութիւնը:

Գիրքը կը խօսի պատերազմի ելքի մասին: Այդ ելքը ահաւոր է ու նոյն իսկ ճակատագրական Թուրքիոյ համար: 1918ին, Մունտրոսի մէջ ստորագրուած է համաձայնութիւն մը, ըստ որուն ամբողջ նախկին օսմանեան կայսրութիւնը բաց կը թողուի յաղթականներուն առջեւ: «Թշնամիները, կը գրէ գիրքը, մահացու հարուած տուին օսմանեան կայսրութեան՝ Մունտրոսի այդ համաձայնութեամբ: Անոնք այդ կերպով կ'ուզէին հարուածել նաեւ Թուրք ազգը: Բայց այդտեղ սխալեցան ...»:

Այսուհանդերձ, դժբախտութիւնը չէր վերացած Մունտրոսով: Այդ համաձայնութիւնը ունէր 7րդ յօդուած մը, որ յաղթականներուն իրաւունք կուտար իրենց թաթը դնելու Թուրք գերիշխանութեան ամէն մէկ կէտին վրայ, եթէ ըստ իրենց, այդ կը պահանջէր համաձայնական ուժերուն ապահովութիւնը: Համաձայնական Գերագոյն Խորհուրդը, հիմք ունենալով այս յօդուածը, Յոյներուն արտօնեց գրաւել Իզմիրը: 1919 մայիս 15ին, Հելլէն զինուորները, որոնց օգնեցին համաձայնական մարտանաւերը, գրաւեցին յիշեալ քաղաքն ու ամրոցները: Նոյն տարուան նոյն ամսուն Մեծն Բրիտանիան համաձայնեցաւ Ֆրանսայի հետ օսմ. կայսրութեան բաժանման մասին: Անգլիան, ըստ այդ համաձայնութեան, իրեն կը պահէր Միջագետքը, Պաղեստինը, Անդրյորդանանը, Մուսուլի քարիւղի ակերով: Իսկ 12 սեպտեմբերին սուլթանին ներկայացուցիչներուն հետագայի դաշնագիր մը կը կնքուի, որուն համաձայն օսմանեան կայսրութիւնը կ'ընդունի անգլիական հոգատարութիւնը ու յանձն կ'առնէ խալիֆային հոգեւոր եւ բարոյական ուժը տրամադրել բրիտանական կայսրութեան:

Միւս կողմէ, սակայն, Համաձայնականները կը շարունակեն իրենց գրաւումները: Ֆրանսացիները արդէն տեղաւորուած են, Սուրիայէն վերջ, նաեւ Կիլիկիա, Անգլիացիները իրենց ոտքը դրած են Պոլիս եւ Զանաքգալէ, եւ գրաւած են Անատոլուի ամբողջ երկաթուղին: Իտալացիները, համաձայն 1915 ապրիլ 18ի Լոնտոնի դաշնագրին, կը գրաւեն Ատալիան՝ անոր լայն շրջակայքովը,— միջին Փոքր Ասիան, ուղղուելով դէպի հիւսիս:

Թուրքերը ճնշուած այսպէս, ամէն կողմէ, խոր երախտագիտութեամբ կը յիշեն Լէնինն ու բոլշեւիկները: Համաձայն «Թուրք Հանրապետութեան պատմութիւնը» գրքին հեղինակին, Լէնին (Վլատիմիր Իլիչ Ուլեանով) կը սերի ռուսացած Թուրք ընտանիքէ մը (էջ 7): Ան մեծ պետական մարդ մըն է եւ, ըլլալով հաւատարիմ իր ըմբռնումներուն, Պրէսթ-Լիթովսքի հաշտութեան դաշնագրով (3 մարտ 1918) կը հրաժարի բոլոր այն ձգտումներէն զորս ունէր ցարական Ռուսիան դէպի Նեղուցները, Պոլիս ու Փոքր Ասիա:

Բայց, բոլշեւիկները ներքնապէս չափազանց զբաղած են: Անոնք տարիներէ ի վեր կը տառապին քաղաքացիական կռիւներով ու անկարող են օգնելու Թուրքերուն: Հետեւապէս, Անգլիան, որ տէրն է կացութեան, կը պարտադրէ Սեւրի դաշնագիրը (10 օգոստոս 1920): Այդ դաշնագիրը մահուան զօղանջն է ոչ միայն օսմանեան կայսրութեան, այլ եւ առ հասարակ որ եւ է Թուրք անկախ պետութեան: Այդ կայսրութիւնը կամ պետութիւնը այժմ ունի շատ սահմանափակ հողամաս մը,— Պոլիսը, շրջակայքն անոր եւ մաս մը Փոքր Ասիայէն: Նեղուցները բաց են այլ եւս՝ պետութեանց նաւատորմներուն առջեւ: Յունաստան գրաւած է նաեւ Արեւելեան Թրակիան մինչեւ Չաթալճա: Արեւելեան Նահանգներուն մէջ կը ծրագրուի ստեղծել հայկական եւ քրտական պետութիւններ՝ անգլիական հոգատարութեան տակ: Անգլիական ազդեցութեան շրջանակ կը դառնայ եւ նեղուցներու եւ Մարմարայի ամբողջ ծովափը: Ազատ կը մնայ միայն Սեւ ծովու անատոլեան ափունքը: Բայց, Թուրքիա զինաթափ է եւ ստիպուած է պատերազմական հատուցումներ ընելու:

Սուլթանը, որ նախագահած է կայսերական ժողովի մը, ընդունած է ներկայացուած բոլոր պայմանները: Միայն Թնդանօթաձիգ Րիզա փաշան է որ կը բողոքէ: Եւ սակայն, սուլթանական Թուրքիան ստորագրած է դաշնակիցներու վճիռը՝ Թուրք պետութեան մասին:

Մինչ Յոյները Իզմիր կը մտնեն, Մ. Քէմալ խոյս կուտայ Պոլսէն ու ոտք կը դնէ Սամսոն (15 մայիս): Ինք եւս կացութիւնը անյոյս կը գտնէ: Չէ որ ժողովուրդը հիւծած է, աղքատացած, բանակը ցրուած, զէնք ու ռազմանիւթ չկայ:

Եւ սակայն «ժողովուրդը, որ բնազդօրէն կը զգար այն անդունդը որ իր առջեւ կը բացուէր, փրկութեան ուղի մը կը սկսի փնտռել»: Կը կազմուին տեղական ընկերակցութիւններ եւ կոմիտէներ «ազգային իրաւունքներ»ը պաշտպանելու համար,— Էտիրնէի, Էնկիւրիի, Տրապիզոնի, Կարնոյ եւ Գոնիայի մէջ: Ու ամէն տեղ, ուր որ կարելի կը դառնայ: Արդէն, հարցը պարզօրէն դրած է Մ. Քէմալ,— մէկ ելք միայն կայ,— ստեղծել նոր Թուրք պետութիւն մը որ հիմնուած ըլլայ ազգին գերիշխանութեան, եւ ըլլայ բոլորովին անկախ ու ազատ: Հոս հեղինակը խօսքն իսկ չըներ Քեազիմ Գարապեքիրի շարժումներուն՝ Էրզրումի մէջ: Ու կը խօսի լոկ Քէմալի ծրագրէն: Բայց սխալ ծրագիր մըն է, որ կռիւ կը պահանջէ: Իսկ ան պատրաստ է ատոր: «Աւելի լաւ է որ ազգը փճանայ, քան թէ ստրուկ ապրի. անկախութիւն կամ մահ»: Բայց, կռիւը, իր կարգին, կը պահանջէ կազմակերպութիւն, ուժեր, զէնք, պաշտպան եւն.:

Այսինքն այն բոլորը որոնցմէ զուրկ է Թուրքիան: «Կայ, սակայն, անընկճելի կամքը եւ գործելու վճռականութիւնը»: Չէ՞ որ «ամէն սկզբնաւորութիւն դժուար է»: 1919ին կը կազմուի առաջին ճակատը՝ Թշնամիին դէմ՝ Ատանայի կողմերը: Շուրջ 3300 հոգի են: Միւս կողմէ, դաշնակիցները կը դանդաղին: Աւելին.— ծայր տուած են ներքին տարակարծութիւններն ու մրցակցութիւնները ... Այս պարագան կ'ուզեն օգտագործել Թուրքերը: Իրենց գլխաւոր յենարանն են երկու իրողութիւններ,— երկրին ընդարձակ տարածութիւնը եւ արեւելեան ճակատի ապահովութիւնը: Բոլշեւիկները բարեկամ ու նոյն իսկ աջակից են իրենց: Մոսկուան արդէն սկսած է գործնապէս օժանդակել:

«Ձեռնարկը կը կարօտի նաեւ ժողովուրդի հաւանութեան»: Մ. Քէմալ 13 ապրիլ 1920ին Էնկիւրիի մէջ կը գումարէ «Ազգային Մեծ Ժողովը», որուն առջեւ կը յայտարարէ. «Կեանքը պայքար է: Կեանքի մէջ կարելի է յաջողիլ միայն յաղթելով այդ պայքարին մէջ: Իսկ յաղթելու համար պէտք է ուժի կռթնիլ»:

Քէմալ կ'ընտրուի նախագահ յեղափոխական կամ նոր — ազգային կառավարութեան, որուն գործը պիտի ըլլայ «ստեղծել այդ ուժը» կռուելու համար Թշնամիին դէմ»: Ու ստիպողաբար կը կազմուի նոր Թուրք պետութիւնը ու նոր Թուրք բանակը: Արեւմտեան ճակատը յանձնուած է Ըսմէթ փաշայի, որ գլխաւոր աջակիցն է Քէմալի: Քէմալական ուժերը երկու գլխաւոր յաջողութիւն կ'ունենան Ինէօնիւի առջեւ, որուն անունով ալ այսօր կը կոչուի Թուրքիոյ վարչապետը:

Թուրքերը միւս կողմէ կը սկսին գործել դիւանագիտական գետնի վրայ: Արդէն Մոսկուա ղրկած են պատուիրակութիւն մը, որ 20 օգոստ. 1920ին Խ. Ռուսիոյ հետ կը կնքէ զինակցութիւն մը: «Թուրքերու եւ խորհրդային Ռուսիոյ Թշնամիները միեւնոյնն էին»— կ'ըսէ գրքին հեղինակը: Ու բոլշեւիկեան օգնութիւնը, միշտ ըստ հեղինակին, առատօրէ՛ն կը հասնի: Պարտուած է Հայաստանը: Անկէ յետոյ՝ նաեւ հելլէն բանակը՝ Սաքարիայի առջեւ (13 սեպտ. 1921):

Յաջորդաբար Անատոլուէն կը քաշուին Իտալացիները, Ֆրանսացիները, անուանականօրէն լքելով գրաւուած հողերը: Քէմալի գծած «ազգային սահմանները» մեծ մասով իրականացած են: Լ. Ճորճ կը ջանայ հովանաւորել Յոյները: Ի զուր: Յոյները, երկրորդ հարուածին, կը ջախջախուին, ու քէմալական ուժերուն առջեւ ճամբան կը բացուի դէպի Իզմիր ու Պոլիս: Մուտանիոյ մէջ հաշտութիւն կը կնքուի 11 հոկտեմբերին, իսկ 1 նոյեմ. 1922ին Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովը կը հռչակէ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը»:

Կուգայ Լոզանը: Անիկա լայնօրէն գոհացում կուտայ Թրքական պահանջներուն: Թուրքիա իր գերիշխանութիւնը ձեռք ձգած է ամբողջ Փոքր Ասիոյ, Կիլիկիոյ եւ Անատոլուի վրայ, առնելով նաեւ Կարսն ու Արտահանը — զորս Ռուսիա խլած էր իրմէ Պերլինի խորհրդաժողովին — Արեւելեան Թրակիան եւ Էտիրնէն: Իր իշխանութիւնը կը հաստատէ Պոլսոյ, նաեւ Նեղուցներու վրայ, բայց որոշ սահմանափակումներով:

Օր օրի, բայց մանաւանդ զինուորական ու դիւանագիտական յաղթանակներէն վերջ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան քաղաքական դիրքը զօրացած է, ներքնապէս ու արտաքնապէս:

Կայ, սակայն, արդիացման հսկայ ծրագիր մը,— նոր սահմանադրութեան քուէարկում, խալիֆայի տապալում, կրօնքին անջատումը պետութենէն, քաղաքացիական նոր օրէնսդրութիւն, կիներու իրաւունք, աշխարհիկ կրթութիւն, նոր տառեր, հագուստ, ինչպէս նաեւ հիմնական փոփոխումներ տուրքերու, երկրագործութեան, դրամատնային գործին եւ ճարտարարուեստի հիմնումին հանրային առողջապահութեան եւ ազգային պաշտպանութեան ամրացումին իրականացումը:

Այս է, չափազանց սեղմ գիծերով, «Թուրք Հանրապետութեան պատմութիւնը», որ գրուած է 372 էջեր: Գիրքը կը պարունակէ աւելի քան 150 նկարներ, 12 գունաւոր քարտէսներ եւ չորս դիմանկարներ:

Այս գիրքը գրուած է քարոզչութեան նպատակով: Յաճախ՝ իր նպատակներուն մէջ, Էնկիւրի կը շարունակէ անվերջ գործել, օրէ օր աւելի քաջալերուելով, անշուշտ, ձեռք ձգուած յաջողութիւններէն:

Այդ գիրքը կարդացողը, ինչ համոզում ալ ունենայ նոր Թուրքիոյ մասին, ու ինչ տրամադրութեամբ ալ մօտեցած ըլլայ անոր պատմութեան, փակելէ վերջ անպայման կը խորհի իրողութեան մը մասին, զոր անտեսել կամ արհամարհել կարելի չէ, եւ որ, ինչ օժանդակութիւններով ալ երեւան եկած ըլլայ, ոչ միայն արդիւնքն է գերագոյն եւ յանդուգն ճիգերու, այլ եւ խոր հաւատքի մը եւ պարագաները օգտագործել գիտնալու ճարպիկութեան մը:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Պանդոկին մէջ.—

— Կարսոն, խօսք տուէք որ այսօր ժամը 5ին զիս պիտի արթնցնէք, որ շոգենաւիս հասնիմ:

— Պարոն, կը վստահեցնեմ որ նոյն իսկ ժամանակէն առաջ արթուն պիտի ըլլաք:

(Այնչափ մլուկ կար որ ճամբորդը նոյն իսկ մէկ ժամ չկրցաւ քնանալ):

Ի ՊԷՏՍ ՋԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

Սիրելի Արազ.— Իբրեւ շարունակութիւն նախորդ դասին, պարտաւոր եմ յայտնել, թէ բազում նախադասութիւններով պարբերութեան կիրառումը շատ հին է: Հելլէն եւ Հռոմայեցի ճարտասաններուն համար բնութիւն եղած էր ան: Կիկերոն յաճախ շունչ առնել չի տար: Դեմոսթենէս եւ Եսքինէս կը վախնան որ վերջակէտ կուգայ: Բարեբախտաբար անոնց վիճաբանական խիստ ճառերուն թարգմանիչը Հայ մըն է,— Բագրատունին — որ կրցած է հայերէնին զուիչ գործիքով թօթել անոնց երկար պարբերութիւններուն տաղտուկը: Կատոն իր ճառերուն մէջ երկարաշո՜ւնչ եղած է, հակառակ իր խստակրօն եւ խստամբեր բարոյականին: Անոր երկա՜ր ու անհատնում նախադասութիւններուն ամէնէն կարճը վերջին կէտն էր, այսպէս.— «Եւ սակայն պէտք է կործանել Կարքեդոնը...»: Ի՛նչ ներշնչող նախադասութիւն, որ իր կարճութեամբը չէ որ մեզ կը շահագրգռէ ... այլ իր իմաստովը: Միտքդ ուր կ'ուզես տար, հայ երիտասարդ, Կատոնի այդ խօսքը որոճալով, ինչպէս վրէժխնդիր ուղտը՝ իր խոտը: — Հասկցա՞յ, սիրելի Արազ, այսչափի՞ն ալ անողոք ես:

Ուրեմն շարունակենք.— Պօսիւէ, Մասիյեօն, Պուռտալու, Ֆլէշիէ — օտարները առնելով նախ — երկարապատո՜ւմ են իրենց նախադասութիւններով, որոնց նպատակն է աստուածային տնտեսութիւնը մարդկայինին վրայ յաղթապանծ ցոյց տալ: Մերիններէն առնենք... Նարեկացին: Երկա՜ր է, երկա՜ր: Հոծ ու երկա՜ր միանգամայն: Խիտ ու խորոխ, կը փոթորկայ, կը թեւարկէ անմեղը, կը թուարկէ մեղքերը, եւ ի՜նչպէս կ'ուզես որ մինչեւ երկինքները վեր ձգտուած, պրկուած իր պարանոցը վար իջնէ, մինչեւ որ Ամենակալը բարեհաճի գութի ակնարկ մը արձակել իր կողմը, եւ այն ատեն թմրած, անէացած կը փլչի, հազիւ հատկելով իր ցուրտ... «Ամէն»ը:— Սիրելի Արազ, Նախադասութիւններու եւ պարբերութեան դասը շատ օգտակար է, հաւատա՛ նիազութեանս: Քերականութեան բոլոր բովանդակ կանոնները կուգան կը յանգին անոնց: Ոչ այսչափ միայն: Այլեւ Հռետորականին ու Քերթողականին գնացքը, ըլլայ դերբայներէն, ըլլայ հարթ գետնի վրայ, կ'երթայ կը հանգչի հոն, նախադասութիւններուն գոգը, առ ջուրս հանգստեան:

Գանք հիմա արուեստին, տեխնիկային... — Պարբերութիւնը կազմող նախադասութիւններուն առաջինը ընդհանրապէս գլխաւոր կը կոչուի, միւսները, միջանկեալ կամ երկրորդական, իսկ վերջինը հետեւութիւն կամ, աւելի, եզրակացութիւն: Վերջին բառին ըսուած է նաեւ եզրափակում:— Եթէ, դիպուածով, խօսքը տրամաբանութեան (Logique) վրայ ըլլար, պիտի ըսէինք, որ տրամաբանական նախադասութիւն մը գլխաւորաբար երեք մասերէ կը բաղկանայ— երկու նախադրեալ (prémisses) եւ մէկ արդիւնք կամ եզրակացութիւն: Օրինակով աւելի լաւ կը հասկցուի, չէ՞:

— Կենդանի էակը կը շարժի (Ա. Նախադրեալ), Պետրոս կենդանի էակ մըն է (Բ. Նախադրեալ), ուրեմն (հետեւաբար) Պետրոս կը շարժի (Արդիւնք, եզրակացութիւն):

Պարզ եւ դիւրին օրինակ մը, որ սակայն կրնայ բացատրել բովանդակ էութիւնը տրամաբանական նախադասութեան: Ըստ այնմ, ամէն նախադասութիւն կարելի է վերածել տրամաբանականի, այսինքն՝ երեք մասի, առնելով, քաղելով բուն ընդհանուր ոգին այդ բազմամասնեայ նախադասութիւններուն: Այնպէս որ ձեզմէ աւելի հետաքրքիրները, կարդալով երկար հատուած մը, որ ի հարկէ իր վերջաւորութիւնը, արդիւնքը կ'ունենայ, կրնան վերածել զայն եռամասնեայ տրամաբանական նախադասութեան մը: Ահա ինչ որ կը կոչուի, ի միջի այլոց, Իրաւաբանութեան տեխնիկա... :

Դիւրին է մակաբերել, թէ այս ծանօթութիւնները նախնական, անխուսափելի գիտելիքներն են իրաւագէտ փաստաբաններու, որոնք Տրամաբանութիւնը կը գործածեն իբրեւ երկաթէ մամուլ մը, ամէն ընդդիմութիւն հոն ճզմելու, մանրելու համար:

*** Յայտնի է թէ Թերթէ Թերթ վարանում կը տեսնուի «սպաննել» բային ուղղագրութեան նկատմամբ: Ոմանք կը գրեն մէկ նով, ուրիշներ երկու նով: Յարակից կամ նման ուրիշ բայերու պարագան սակայն կրնայ պարզել, թէ սպանանել բուն ձեւին համառօտուած ձեւը պէտք է ըլլայ երկու նով, սպաննել: Թէ ինչո՞ւ.— որովհետեւ «ժամանել» եղած է ժմնել կամ ժմնել (հասնիլ), «մտանել» եղած է մտնել, «ելանել» եղած է ելնել (կամ ելլել), «հարկանել» զարնել: Բոլոր այս բայերուն ն գիրը արմատինը չէ, այլ անել լծորդութեան տառը, գացած միացած բային արմատին: Որովհետեւ սպանանել արմատին ծայրը ն ունի, սխալ պատճառ մը չէ որ անելին նոյն գիրը չերթայ չկապուի միւս նին, եւ հակաժողովրդական ձեւ մը առնէ նոյն բայը:— Սպան արմատականը ուրեմն, յաւելով անելին ան կ'առնէ նել եւ կ'ըլլայ սպաննել, ինչպէս եղած է մտնել, մտնել, զարնել, ժմնել: Կ'ըլլայ սպաննած, սպաննուած, ոչ թէ սպանած! սպանուած! քանի որ բայը սպանել չէ, այլ սպանանել: Այնքան պարզ է խնդիրը որ լոկ յամառութիւն է չըպատկառիլը: Իսկ արմատն է «սպան», այնպէս որ հարկ չկայ երկու նով գրել սպաննիչ, այլ սպանիչ քանի որ գրաբարաւ ածանց է իչ մասնիկով: Ազատ ես սակայն սպաննող գրել երկու նով, կամ մէկ նով սպանող, քանի որ ող համեմատաբար ժողովրդական մասնիկ ալ է, ինչպէս կ'ըլլայ՝ ժմնող, մտնող, ելնող, զարնող:

Այս է մեր գիտցածը, սիրելի ընթերցող, ազդուելով լեզուին ոգիէն եւ քննութեան առնելով յարակից պարագաները: Բայց լաւ հասկցուինք — յաւագոյն է չգրել սպաննիչ այլ սպանիչ, գրել սպաննող ոչ սպանող, բայց ոչ բնաւ սպանել, սպանուած:

Ծարն ընդ հուպ:

ՏԱՐԱՃ

ԾԻԾԱՂ

— Բարեկամ, գինիի դաւաթիդ մէջ ճանճ մը ինկաւ խեղդուեցաւ:

Գինովը.— Զգէ, բարեկամ, երջանիկ եւ նախանձելի մահ մը ունեցած է:

Երիտասարդը.— Սա հեռուէն գացող անձը պատճառ եղաւ որ միլիոնատէր դառնամ:

— Նշանածը.— Ո՞վ է այդ մարդը:

— Հանգուցեալ հօրեղբօրս բժիշկը:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Ռուսերը շատ լաւ գիտեն, որ Գերմանացիները չեն կրնար տիրանալ Նեղուցներուն: Ահաւասիկ երեք տարիէ ի վեր հետապնդուած մեր գեղեցիկ քաղաքականութեան արդիւնքը:

20 յունուար 1898

Երէկ առաւօտ այցելութեան գացի Զինովիեւի, Թոխոռի ձագի կը նմանի, բայց կ'աշխատի սիրելի ըլլալ ամէնուն եւ ինծի հետ շատ մեծ անկեղծութեամբ խօսեցաւ: Ըստ իրեն որ եթէ ռուս կառավարութիւնը, Կրետէի համար Եօրկիոս իշխանին թեկնածութիւնը կը դնէ քաղաքական տեսակէտով, եթէ ի հարկին կ'ուզէ պարտադրել Եօրկիոս իշխանը եւ վերջ դնել գերմանական ազդեցութեան, շատ լաւ կ'ընէ, բայց եթէ իր առաջարկը Յունաստանի արքայական ընտանիքին համակրանքի ապացոյց մը տալու համար է միայն, շատ խելացի գործ մը չէ: Ինք ալ այդպէս կը կարծէ: Չափազանց նեղացուցիչ է գործի սկսիլ յիմարական դիմումով մը: «Կոմս Մուրավիեւ չի ճանչնար Արեւելքը, ըսաւ ինծի, դժբախտաբար նշմարեցի, Փեթերպուրկի մէջ իրեն հետ խօսակցութեանս ընթացքին, որ լայնախոհ մէկը չէ»: Կարելի չէ սակէ աւելի պարզ ըսել թէ Մուրավիեւ յիմար մըն է:

Սըր Ֆիլիփ Քըրրի շարունակ կուգայ կ'երթայ: Հրահանգ ստացած է ուժ տալ Եօրկիոս իշխանի թեկնածութեան, եթէ առաջարկուի մեծ պետութեանց կողմէ: Ըսի թէ հրահանգ ստացած չեմ: Դժբախտաբար նոյն պահուն հեռագիր մը ստացայ, որով հրահանգ կը տրուէր ինծի երթալ ուրբաթ օր խօսիլ սուլթանին այս դժբախտ թեկնածութեան մասին: Արդ, առջի օր, սուլթանը հաղորդեց Զինովիեւի թէ կը մերժէր: Խառնիճաղա՜նճ:

27 յունուար 1898

Երէկ ճաշի հրաւիրած էի Նազովլեւը, նախորդ Թարգմանը, որ Ռուսիոյ ընդհ. հիւպատոս նշանակուեցաւ վերջերս Երուսաղէմի մէջ: Խելացի մարդ է: Կոմս Մուրավիեւ, վերջերս հրաժեշտի ատեն, Փեթերպուրկի մէջ իրեն կ'ըսէ թէ իրմէ կը սպասուի որ լուծէ Ս. Տեղեաց մէջ ծագած դժուարութիւնները: Նազովլեւ կը պատասխանէ. «Հայրն Աստուած իր հարազատ որդին ղրկեց Երուսաղէմ, կարգադրելու համար դժուարութիւնները, բայց չյաջողեցաւ ան: Շատ կը վախնամ որ անկէ աւելի յաջողութիւն չգտնեմ»:

Եօրկիոս իշխանին հարցը յառաջ կ'ընթանայ արագօրէն: Կը թուի թէ Գերմանիա կը պատրաստուի ընդունելու այդ թեկնածութիւնը, թէ Աւստրիա եւս դժկամակութեամբ պիտի հետեւի անոր: Այս մասին պաշտօն տրուած է ինծի սուլթանին հաղորդել մեր տեսակէտը: Իրեն խորհուրդ պիտի տանք, որ ինք ստանձնէ նախաձեռնութիւնը թեկնածուն պաշտօնի կոչելու, որպէսզի չըսուի թէ Եւրոպա բանի գործադրել կուտայ իր ցանկութիւնը, կամ որպէսզի կատարուած իրողութեան մը առջեւ չդրուի: Կը նշանակէ որ եթէ սուլթանը յամառի մերժել իշխանին թեկնածութիւնը, իշխանը պաշտօնի պիտի կոչուի առանց իր հաւանութեան:

8 սեպտ. 1898

Ռուսիոյ կայսեր զինաթափութեան առաջարկը այնպէս կարծել կուտայ թէ ի մօտոյ մէկը միւսին վրայ պիտի յարձակի: Դիտուած է որ ընդհ. խաղաղութեան բոլոր ծրագիրները ի վերջոյ կը յանգին պատերազմի: Ձեզ գիտեր: Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ յարաբերութիւնները լաւ չեն ընթանար Չինաստանի մէջ, սակայն կը թուի թէ պիտի բարելաւուին:

Կրետէի մէջ, երկու օրէ ի վեր Քանտիան մատնուած է հուրի եւ սուրի: Իսլամները յարձակեցան անգլիական պահականոցին վրայ, որուն ուժերը Ջէյմսայոր կրճատած էր անխոհեմաբար: Անգլիացիները ստիպուած ապաստանեցան իրենց նաւերուն մէջ: Անգլիական փոխ-հիւպատոսը սպաննուեցաւ, գերմանական հիւպատոսարանը եւ ֆրանսական նամակատունը կրակի տրուեցան, քրիստոնեաներուն մեծամասնութիւնը սրէ անցուեցան: Անգլիական զրահաւոր մը ռմբակոծեց քաղաքը: Մեր ծովակալները նաւ ու զինուոր կը ղրկեն շարունակ: Մէկ խօսքով կատարեալ խառնաշփոթութիւն մը, եւ ոչ ոք գիտէ թէ ինչ պիտի ծագի այս ամէնէն վերջ: Ապահովաբար այս դէպքով վերջ պիտի դրուի իսլամական տիրապետութեան, Կրետէի մէջ: Անգլիացիները վերջապէս պիտի գրաւեն Քանտիան, իսկ միւս մեծ պետութիւններն ալ պիտի գրաւեն ուրիշ կարեւոր դիրքեր:

12 սեպտ. 1898

Քանտիան կ'այրի: Ջէյմսայոր վարչութեան հետեւանքն է այս: Ամէն կողմ խաղաղութիւն կը տիրէ, բացի Քանտիայէն: Ռմբակոծութիւն, հրացանաձգութիւն երկուստեք: Անգլիական երեք սպաներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան: Անգլիացի հիւպատոսը ողջ ողջ այրեցաւ իր տանը մէջ: Բոլոր հիւպատոսարանները կրակի տրուեցան, եւն.: Եւրոպական համերգին խաղաղասիրական գործունէութիւնը իր ամենայն գեղեցկութեամբ կարելի է տեսնել այստեղ:

(Վերջ)

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս հրատարակուեցան Մ. Նահանգներու 1935 մարդահամարի առաջին տեղեկութիւնները եւ տակաւին մանրամասնութիւններ կը պակսին: 1935ին ընդհ. բնակիչներուն թիւն էր 127.521.000, իսկ 1930ին 122.775.046 հոգի էր, 1920ին 105.710.620, 1900ին 76.000.000, 1870ին 36.000.000:

1930ին 122.775.046 բնակիչներէն 108.864.207 հոգին սպիտակամորթներ էին, 11.891.143ը սեւամորթներ 2.019.696ը զանազան ցեղեր (Մեքսիկացիներ, Ճափոնցիներ, Չինացիներ): 1930ին Ն. Եորքի մէջ կը բնակէին 6.587.225 ճերմակներ, 327.706 սեւեր, անկէ վերջը կուգային Չիքակօ՝ 3.300.000, Ֆիլատելֆիա՝ 2 միլիոն, մինչդեռ Ուաշինկթըն, երկրին մայրաքաղաքը, միայն 500.000 բնակիչ ունի:

ԿԱԹՈՂ. ԿՈՆԴԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԹԵՄԻՆ ՎԱՒԵՐԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

— • —

ԽՄԲ. — Մարսէյլի ազգ. առաջնորդարանէն ստացած ենք երկու կոնդակներ, մէկը՝ մայիս 30, միւսը՝ յունիս 10 թուակիր, թեմին վաւերացման առթիւ։ Ահաւասիկ առաջինը.—

Խորէն ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ողորմութեամբ Աստուծոյ եպիսկոպոսապետ եւ կաթողիկոս ամենայն Հայոց, ծայրագոյն պատրիարք համազգային նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ սրբոյ կաթուղիկէի Էջմիածնի, հայկազուն հարազատ զաւակաց մեր բնակելոց ի Մարսէյլ քաղաքի եւ ի շրջակայս նորին, արժանապատիւ քահանայից, պատուարժան հոգաբարձական խորհրդոց, Աստուածահաճոյ ազգային հաստատութեանց, մեծարգոյ վաճառականաց, ժրաջան արհեստաւորաց, վաստակաւոր երկրագործաց եւ բրտնաջան մշակաց, պարկեշտասուն տիկնանց եւ համեստափայլ օրիորդաց եւ համայն սիրեցեալ ժողովրդեան մերում, ողջոյն հայրապետական եւ օրհնութիւն ի Միածնէ եւ Ս. Տառնէս եւ յաթոռակալէս սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի Հայաստանեայց աշխարհի։

Շնորհք ընդ ձեզ եւ խաղաղութիւն յԱստուծոյ ի հօրէ եւ Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Եւ ընդ Տիրապարգեւ ողջունիս եւ Հայրապետական օրհնութեանս ծանուցանեմք սիրելեաց առ ի Մէնջ որդւոց, եթէ երջանկայիշատակ նախորդն մեր պաշտպանութեամբ ... թիւն թեմին Հայոց Եւրոպիոյ, որ եւ ցանկութիւն Մեր էր։ Սակայն առեալ առ ի յարգանս գրագրութեան ... մերոյ սիրելւոյ, մեք այսու Հայրապետական կոնդակաւս հաստատեմք եւ յայտարարեմք զառանձին թեմն Հայոց Հարաւային Ֆրանսիոյ, կեդրոնատեղեաւ Մարսէյլ քաղաքի։ Այլ եւ հաստատեմք եւ կարգեմք ի պաշտաման ընդհանուր հոգեւոր հովուի նորոգ հաստատեալ թեմին զհոգեշնորհ զՏէր Գարեգին եպիսկոպոս Խաչատրեան եւ առաքեմք առ ձեզ, վասն քարոզելոյ զբանն կենաց Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ յայտ առնելոյ զխորհուրդս սրտից մերոց վասն ձեր, որք հային ի խաղաղութիւն, ի սէր եւ ի միաբանութիւն եւ մանաւանդ վասն հրաւիրելոյ զթեմական համագումար ժողով ըստ կարգաց եւ կանոնաց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, առ ի յընտրել ի նմին իսկ համագումարի զթեմական առաջնորդ եւ զանդամս թեմական խորհրդոյ, զի ընդ ձեռն նոցին ամրացի եւ հաստատեսցի մայրենի եկեղեցին մեր յօտարութեան եւ նովաւ ի մի շաղկապեսցին տարագիր զաւակունք մեր սիրելիք եւ եղիցին մի հօտ եւ մի հովիւ ընդ հովանեաւ Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի։

Հարկ ի վերայ ամենեցունց դնեմք եւ հայրաբար յորդորեմք զձեզ, սիրելի որդեակք մեր, աջակից եւ սատար հանդիսանալ Գերաշնորհ Տ. Գարեգին եպիսկոպոսի ըստ ամենայնի եւ ունկնդիր լինել յորդորանաց նորին, որ հայելոց են ի միաբանութիւն հօտին եւ ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ մերոյ։ Ի բաց թօթափել ի ձէնջ զամենայն խռովութիւն եւ զանմիաբանութիւն, զնախանձ եւ զատելութիւն. զի ուր նախանձ անդ քայքայումն շինութեան եւ խաղաղութեան եւ հաստարակաց բարւոյն։

Պատուէր տամք ձեզ, սիրելեաց մերոց, լինել ընդ միմեանս սիրով եւ համերաշխ ոգւով, զի Աստուած սիրոյ եւ խաղաղութեան բնակեսցի ի ձեզ։ Սիրել զամենայն ազգս եւ ազգ... զինս ընդ որս եւ ի միջի որոց բնակեալ կայք, լայնախոհ սիրով մեծի վարդապետին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի Տէր յաջողեսցէ զգործս ձեռաց ձերոց։

Ի նոյն սէր փրկարար եւ կեցուցիչ անուցէք եւ դաստիարակեցէք զզաւակունս ձեր, զի լիցին նոքա կրօնասէրք, եկեղեցասէրք, ազգասէրք եւ հայրենասէրք։

Սիրեցէք զաշխարհն հայրենի եւ ի նմին բնակեալ զԱզգն Հայոց, որ ընդ հովանեաւ հայրենի խորհրդային իշխանութեան օր քան զօր աճի, զօրանայ եւ բարգաւաճի ի տնտեսականին, ի մտաւորականին եւ յասպարիզի շինարարութեան եւ սակայն կարօտի սատարաց հարազատից իւրոց, որք հեռի ի հայրենեաց ի բարօրութեան եւ ի ճոխութեան կան, որոց նաեւ Մեք, որպէս Հայր հանուրց, պատուէր տամք սատար լինել շինարարութեան հայրենի երկրին մերոյ։

Աղօթեմք առ Աստուած վասն երջանկութեան ձերոյ եւ վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի եւ հաստատութեան սրբոյ եկեղեցւոյս։

Ողջ լերուք, զօրացեալ շնորհօք սուրբ հոգւոյն եւ յաւէտ օրհնեալ ի մէնջ. ամէն։

ԽՈՐԷՆ Ա.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Յ30 Մայիս 1936 ամի ըստ Տումարիս ՌՅՁԵ, ի հայրապետութեան մերում Դ. ամի, յԱյրարատեան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, ի Վաղարշապատ, թիւ 725

ՓՈՔՐ ԱՍԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

— • —

ՎԻԷՆՆԱ, 24 օգոստ. (Յառաջ) .— Այս բնաբանով՝ իշխան Պետրոս Կամսարական խօսեցաւ (օգոստ. 16ին) Վիէննայի անթեյէն։ Բանախօսին հմտութիւնը շատ անգամ գնահատուած է պետական եւ քաղաքական անձերէ։

Կուտամ բանախօսութեան կարեւոր մասերը.—

Արաբիոյ մէջ Իպն Սուուտի բարձրացումը լուրջ ուշադրութեան արժանի է, զի ան անգլիական տնտեսապետութեան եւ անգլիական քաղաքականութեան գլխաւոր չհաշտուող անձերէն մին կը ներկայանայ։ Իպն Սուուտ իր վերելքին սկիզբէն արդէն՝ իր քաղաքագէտի նուրբ խաղերով՝ գիտցաւ Արաբիոյ չահերն Ալպիոնի զինուորներուն հետ հաշտեցնել։ Անապատի ակբը մեծ յեղաշրջումներով զօրացուց իր երկիրը։ Թափառական Պետուիններն վերջապէս նստակեաց բրաւ եւ սաով համաբարականութեան ուժեղ հիմը դրաւ։ Անգլիա միշտ ողջունեց Իպն Սուուտի ձեռնարկութիւնները եւ օժանդակեց անոնց իրականացման։

«Արաբիոյ հարաւան Իրաքի մէջ ալ շատ զգալի է Անգլիոյ ցոյց տուած չահագրգռութիւնը. այդ նաւթահարուստ երկրին մէջ՝ անգլիական սահմանակները խիստ պահակութիւն կ'ընեն։ Միջերկրականի եւ Հնդկաստանի միջեւ Իրաք կամուրջ մըն է ցամաքային եւ օդային ուժերու։ Միջագետքէն իր բազուկները կը տարածէ Անգլիա դէպի պարսկական ծոցը, դէպի Շուշթէր ու Համիթա եւ դեռ աւելի հեռուն՝ դէպի Ուրմիա եւ Վան։

Անդրյորդանան ալ ուրիշ մէկ խարիսխն է Անգլիացիներու։ Իբրեւ կամուրջ Հնդկաստան տանող եւ իբրեւ ամրոց Սուէզի ջրանցքին վերեւ, ան անգլիական ուժերէն կը պաշտպանուի յամառօրէն։ Եւ հիմա կը ծրագրուի Հայֆա - Աքապա ջրանցքի մը կառուցումը։

Ուստի եւ յիշուած երեք երկիրներուն մէջ Անգլիա ազատօրէն կը շարժի ցամաքի վրայ եւ օդի մէջ. մանաւանդ որ, յատուկ դաշնագրով մը, Իրաք անոր կ'երաշխաւորէ անարգել երթեւեկել Հնդկաստան, երկրին քարիւղը շահագործել եւ դէպի Իրանեան ծոց կամ Միջերկրական գացող խողովակներուն վրայ հսկել։

Սուրիոյ մասին Անգլիա շահագրգռութիւն ունի պարզապէս համարաբական գաղափարին տեսակէտով, եւ ոչ թէ — ինչպէս շատերը կը կարծեն — աշխարհակալելու մարմաջով եւ կամ երկրին ռազմական դիրքին համար։ Անգլիա արաբական հարցը պիտի լուծէ, միայն ու միայն Արաբներու հետ համախորհուրդ աշխատելով։ Գալով Թուրքիոյ, ան գիտցաւ ռուսեւանգլիական հակամարտութիւնն օգտագործել եւ թուրք - պարսիկ - աֆղան դաշնակցութիւն մը իրականացնել՝ անխոնջ եւ նպատակադէտ քաղաքականութեամբ։

«Այսօր պալքանեան հարցը թնճուկ կազմած է դանուբեան խնդրին հետ։ Հարկ չկայ շեշտել թէ միւս կողմէ պալքան հինաւուրց եւ ուժեղ կապեր ունի Փոքր Ասիոյ հետ»։

Արփիար

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՐՈՖ. ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՆՈՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— • —

Թիֆլիսի «Պրոլետար» թերթին Երեւանի մասնաւոր թղթակիցը կը հաղորդէ յուլիս 15 թուականով.—

Ցայտնի լեզուաբան փրոֆ. Աճառեան իր բազմահատոր «Հայոց լեզուի արմատական բառարան»էն յետոյ, որ սահմանափակ քանակութեամբ հրատարակուեցաւ վիմատիպ ձեւով, այժմ պատրաստած է այլ արժէքաւոր լեզուաբանական աշխատութիւններ, որոնց մէկ մասը արդէն իսկ կը տպագրուի, իսկ մնացածն ալ տպագրուելու վրայ է։

Մելքոնեան ֆոնտի տպարանին մէջ (Երեւան) այժմ կը տպագրուին անոր «Հայոց լեզուի պատմութիւն» (մօտ 1000 էջ) աշխատութիւնը։ Ասկէ զատ, տպագրութեան պատրաստ է «Հայոց յատուկ անուններու բառարան»ը 2000 ձեռագիր էջէ բաղկացած։ Բառարանը կը պարունակէ հայ եւ օտար մատենագրութեան մէջ մինչեւ 1500 թուականը յիշատակուած բոլոր անունները համապատասխան ծանօթութիւններով, իսկ այդ թուականէն մինչեւ մեր օրերը՝ միայն նշանաւոր Հայերու անունները։

Իբր համալսարանական դասագիրք տպագրութեան պիտի յանձնուի «Լեզուաբանութեան ներածութիւն» (700 ձեռագիր էջ) ինչպէս նաեւ «Հայ եւ ընդհանուր ֆոնէտիկա» (1000 էջ) աշխատութիւնները։

Փրոֆ. Աճառեան այժմ տպագրութեան պատրաստած է «Հայերէն համեմատական քերականութիւն» աշխատութիւնը (2000 էջ) եւ «Մէթրիկա» (իմաստաբանութիւն) գիրքը (առայժմ 300 էջ)։

Փրոֆ. Աճառեան մեծ ջանք թափած է հայ բարբառներու հաւաքման գործին մէջ։ Արդէն իսկ հաւաքած է Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի բարբառներէն 15ը։ Ասոնցմէ կը տպուի «Սպահանի Հայոց բարբառը» (1500 էջ)։ Տպագրութեան համար պատրաստ է «Պոլսոյ Հայոց բարբառը» աշխատութիւնը։

Փրոֆ. Աճառեան հաւաքած է նոյնպէս աշխարհիս բոլոր անկիւնները գտնուած հայկական այն արձանագրութիւնները (գրուած քարերու վրայ) որոնք թուագրուած են մինչեւ 1500ը։ Արդէն հաւաքած է 2050 արձանագրութիւն, որոնք պիտի աւելցուին պատմութեան ուսումնարանին ունեցած 1000 արձանագրութիւններուն վրայ, միասին հրատարակուելու համար։

ՀՈՂ ՆԵՐԳԱՂԹՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը արտասահմանէն ներգաղթած աշխատաւորներուն տուաւ կարգ մը հողամասեր, որոնք յանձնուած էին պետական ձեռնարկներու՝ մշակութեան համար։

Այսպէս Նոր Սեբաստիոյ հաւաքական գիւղատնտեսութիւնը կը ստանայ Նորագիւղի եւ Դալմայի մէջ կրթ. գործավարութեան, «Արարատ» գործարանին, ատամնաբուժական դարմանատան, քաղաքային խորհրդին պարտէզները, ընդամէնը 24.1 հեկտար։

Նոր Մալաթիոյ հաւաքական գիւղատնտեսութիւնը կը ստանայ Համայնական Դրամատան, ծխախոտի գործարանին, ձէթ - օճառի գործարանին, պետական Դրամատան պարտէզները Դալմայի, Գետառչայի, Նորագիւղի, Քէօշկլուի մէջ, ընդամէնը 14.8 հեկտար։

Նոր Արաբկիրի հաւաքական գիւղատնտեսութիւնը կը ստանայ Նորքի եւ Թախթաչի մէջ կօշիկի արհեստանոցին, անուղի մատակարարութեան եւ Երեւանի Ա. Ջրաելեկտրակայանին պարտէզները, ընդամէնը 19.2 հեկտար։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Յուլիսի վերջերը Երեւան հասաւ ամերիկացի գիտնականներու խումբ մը, 10 հոգի, որոնց մէջ կին պատմաբան մը, փրոֆէսօրուհի Պարպարա - Տոնըր եւ պատմութեան եւ ընկերաբանութեան դասախօս Սմիթ, որ Երեւան այցելած է առաջին անգամ 1919ին։ Սմիթ յայտարարած է որ 17 տարիներ առաջ հայ ժողովուրդը գտնուած եւ կիսաքաղց էր, հիմա առողջ եւ աշխատունակ։ Երեխաները առաջ ուռած փոր ունէին եւ հիւանդ էին, հիմա գեղեցիկ են եւ ժպտադէմ։

** Մարտունիի շրջանին Ծովինար, Աստղաձոր, Վերին ու Ներքին Աղիյաման, Երանոս, Աթամխան, Գեօլ, Ղարանլուղ եւ այլ 10 գիւղերու մէջ գրել - կարդալ սորվեցնելու պայքար մը բացուած է, — այստեղ կան 420 հոգի որ բնաւ գրել - կարդալ չեն գիտեր, իսկ 358 հոգի՝ կիսովին։

Բասարգեչարի շրջանին Զախըլի, Թուսկիւլու, Զարքենդ եւ այլ գիւղերու մէջ եւս նման պայքար մը բացուած է, — այստեղ կան 1000 հոգի, Հայ եւ Թուրք, որ գրել - կարդալ չեն գիտեր, իսկ 500 հոգի՝ կիսովին։

ՀԱՅ ԱՐԻՒՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱԿՈՒՄԸ

— • —

Լոնտոնէն վերադառնալէ յետոյ, օգոստ. 19ին կառ մը Լիոնէն շոգեկառք առնելով յաջորդ առտու ժամը 9.30ին Պուրկ Սէն Մօրիս հասայ, հայ արիներու բանակավայրը։ Հազիւ զօրանոցի մը մօտեցած էի, երբ տեսայ խմբապետ Սերոբ Աւետիսեան իր երկու աւագ առաջնորդներով, Գէորգ Իսրայէլեանց եւ Նուպար Փօյաճեան։ Քիչ յետոյ կը հանդիպինք խմբապետուհի Աղաւնի Աւետիսեանի։ Բոլորս միասին բաւական քալելէ յետոյ, հեռուէն կը նշմարեմ երեք մեթրնոց եռագոյնը որ ազատ կը ծածանի։ Սիրտս կը սկսի խայտալ։ Տղաքը մեզ տեսնելով ամէն ինչ ձգեցին, սկաուտական ուժգին կանչ մը արձակեցին։

Քանի մը վայրկեան յետոյ խմբապետի սուլիչի հրահանգով բոլորն ալ մաքուր հագուած կը շարուին իրենց խմբակներու վրաններուն առջեւ, ահա գայլիկներն ալ իրենց խմբապետուհիներով կուգան պարապ տեղերը լեցնելու։ Ամէնքս ալ հաւաքուած ենք դրօշին կայմին շուրջը։

Խմբապետին հետ միասին կը սկսինք բանակավայրը այցելել, հինգ խմբակներ ունի, ամէն մէկը եօթը հոգինոց վրան մը, ապա չորս աւագ առաջնորդներու անձնական վրանները, Կ. Խաչի վրանը, խմբապետական եւ մառանի վրանները, եւ ուրիշ քանի մը վրաններ, բոլորն ալ շրջապատուած գեղեցիկ ցանկապատով։ Խորապէս տպաւորիչ են այս 15 մեծ ու փոքր վրանները, պատանիներու եռանդուն վազվռտուքը, մեր սիրելի եռագոյնի շուքին տակ։ Պտոյտը շարունակելով 25 մեթր կը բարձրանանք բանակավայրի եզերքէն, ուր շատ յարմար ագարակ մը տրամադրուած է գայլիկներուն, հոս ալ մեր տղաքը իրենց խումբի եռագոյնը ունին։ Մօտակայ պաղ ջուրին ակը, շողշողուն արեգակը եւ պտղատու ծառերն ու վեր բարձրացող լեռնալանջը կը յիշեցնեն հայրենի աշխարհը։

Գայլիկներու բանակավայրէն կրնանք տեսնել սկաուտներու բանակավայրի ամբողջ աշխուժութիւնը, իսկ եթէ քիչ մըն ալ բարձրանանք, պիտի տեսնենք մեծ ճամբայ մը ինքնաշարժներու համար ուրկէ կ'երեւան զոյգ բանակավայրերը։ Քանի մը մեթր հեռուէն կը սահի Իզէռ արագահոս գետը։

Խմբապետ Աւետիսեան կը պատմէ թէ լաւ բանակումի կրակներ, արշաւներ, լեռնագնացութիւններ, հաւաքոյթներ եւ դասախօսութիւններ սարքած են։ Օգոստ. 9ին ամէնքը մաքուր հագած կարգապահ տողանցքով մը, յարգանք ընծայեցին մեծ պատերազմի զոհերու արձանին, ի ներկայութեան բազմաթիւ տեղացիներու։ Բանակավայր այցելած են Լիոնի եւ Մարսէյլի շրջանէն քանի մը ֆրանսացի խմբապետներ եւ խմբապետուհիներ իրենց ծնողքներով։ Տիկ. Վ. Փափազեան (Կոմս) ինչպէս եւ Տիկ. Սիմոն Ահարոնեան յաճախ կ'այցելեն եւ մեզի շատ օգտակար կ'ըլլան։ Այցելած են նաեւ երկու օրիորդներ Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբէն։

Երանի ամբողջ արտասահմանի մէջ այսպիսի բանակումներով ամփոփուէին հայ մանուկները։ Կիրակի 23 օգոստ., դրօշի պարզումէն յետոյ, մեծ արարողութեամբ խումբի 11 նոր ընծաներ իրենց երդումը կը կատարեն ուրիշ եռագոյնի մը առջեւ, ապա գայլիկ եւ սկաուտ խմբանկարներ կը քաշուինք։

Խումբը Փարիզ վերադարձաւ օգոստ. 31ին։

Քերովբ Ֆարչեան

ՀԻՄԱԼԱՅԻ ՎՐԱՅ ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ

Խումբ մը հայ սկաուտներ Հիմալայա բարձրացած են, անգլիացի երէց սկաուտներու հետ։ Անոնք 15 օրուան արշաւանք մը ունեցած են։ Այս անգամ եւս աշխարհի ամենաբարձր գագաթը՝ Էվէրէսթը անպարտելի մնացած է։ Այդ գագաթին շուրջ կայ սառուցային մաս մը, որմէ կարելի չըլլար անցնիլ։ Այսուհանդերձ, սկաուտները մօտէն վայելած են անոր տեւապէս ձիւնածածուկ կատարը եւ անոր ստորոտին տակ տնկած են իրենց դրօշները։ Վերադարձին առաջնորդը իր տեղեկագրին մէջ հետեւեալը գրած է հայ սկաուտներու մասին.—

«Մեր յաջողութիւնը մեծապէս կարելի եղաւ, որովհետեւ արշաւանքին մասնակցող բոլոր անդամները մշտապէս միասին, խումբով գործեցին, բերելով անհատական օգնութիւն. եւ այստեղ Հայերը արժանի են մասնաւոր յիշատակութեան, քանզի իրենք եւս խոշոր մաս ունեցան այս ձեռնարկին մէջ։ Իրենց զուարթ կեցուածքը, ընդունակութիւնը դժուարին կեանքի մէջ, գեղեցիկ օրինակ է շատերուս թէ ինչպէս պէտք է հարթել ձախողանքները։ Ապա նշանակելի է իրենց փափաքը՝ չփուիլ օտար խաւերու հետ։ Այնքան լաւ կերպով կատարեցին իրենց բաժինը, որ վերադարձին երեք հայ երէց սկաուտներ ստացան, իբրեւ մասնաւոր գնահատանք, արժէքաւոր գիրքեր։ Բանակավայրի ապա արշաւանքի յիշողութիւնը յետագայ տարիներուն պիտի պատճառէ մեզի մեծ երջանկութիւն, եւ ոչ մէկը անոր անդամներէն չպիտի մոռնայ Հայոց այն լաւ ոգին ու վեհարերումը մեզի հանդէպ, ինչպէս իրենք երբեք պիտի չմոռնան զօրութիւնը եւ գեղեցկութիւնը Էվէրէսթի եւ մշտնջենական ձիւնը անոր գագաթին, զոր անոնք արժանացան տեսնելու»։

ԾԻԾԱՂ

Անգլիական պզզարիւնութիւն.—

— Պարոն, հրդեհ ծագած է, ձեր տունը կ'այրի։

— Ես տնական գործերով չեմ զբաղիր, կնոջս լուր տուէք։

×

— Հայրիկ, ինչու համար աշխարհի մէջ միշտ պատերազմ կ'ըլլայ։

— Տղաս, աշխարհ երկու միլիառ մարդու համար ստեղծուած չէ, որով նեղ կուգայ, հիմա որ մեր տունը երկու սենեակ ունի, հինգ հոգի ենք աւելի չառներ։

— Ուրեմն, հայրիկ, մայրիկին ապսպրելու է որ նոր զաւակ չունենայ։ Տունը նեղ գալով կրնայ ըլլալ որ մենք ալ պատերազմինք իրարու հետ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—•— —

Կը նայէի ապշած եւ սարսափահար. խելագա՞ր էին անոնք, թէ մահը արհամարհող կամ անոր գոյութեան մասին գիտակցութիւնը կորսնցուցած մարդիկ. անոնք կ'ուզէին որ չմարի Հայու կեանք - օջախը ...։

Անցանք հեռուէն աննշմար. բարձրացանք լեռը եւ անհետացանք։ Արշալոյսը նոր էր բացուած, եւ ահա ամէն կողմէ համազարկերը վերսկսան երկար տեւեց։ Երբ վերջալոյսին կ'իջնէինք լեռնէն, նոր ապաստան մը փնտռելու մտմտուքով, կ'անցնէինք նորէն «հարսնիքի» պարտէզէն ... Մառած խարոյկ մը եւ շուրջը բազմաթիւ դիակներ. նորապսակ զոյգը իրար քով երկնցած էին՝ խարոյկին նման անկենդան։

Քրտական հորդաները մեզ հանգիստ չէին տար. անոնց վրայ աւելցան նաեւ ռուս բանակի առջեւէն փախչող չէրքէզ եւ Թուրք հազարաւոր բազմութիւնները, որոնք իրենց հօտերով, սայլերով ու ընտանիքներով կը լեցնէին մեր լերան ստորոտը, երբեմն յանկարծ կը վերնային, յառաջանալով դէպի Մուշ եւ Օղնոտ, երբեմն ալ կը վերադառնային։ Անոնց այդ շարժումներէն մենք նոյնպէս կը կռահէինք կռիւներու ընթացքը։ Այս մուհաճիրները, երեւի իմանալով որ օր մը այդ յուսահատ բեկորները կրնան գրոհ տալ իրենց վրայ, փորձեցին իրենք պաշտպանել մեր լեռը, Հաւատորիկի եւ Բերդակի կողմի ձորերէն։ Դեռ ձորը չմտած, եւ մղեցինք անոնց ձիաւորները ։Կեդրոնէն երկրորդ փորձ մը ըրին դէպի լեռ բարձրանալ. բայց երբ զարկինք անոնց գլխաւորը եւ քանի մը ձիաւորներ, խուճապահար վերադարձան։

Շատ անգամ ծրագրեցինք խումբերով դաշտ իջնել, սարսափ ձգելու մուհաճիրներու մէջ եւ մանաւանդ քիչ մը սնունդ ձեռք ձգելու (ոչխար, ցորեն եւն.), բայց անհնար եղաւ քանի մը հոգի իրարու բերել եւ խումբ մը կազմել։ Երբեմն կ'իջնէինք մեր լերան վարի լանջերէն, Հաւատորիկի եւ Առաջի գոմերու քովերը՝ լքուած այգիներէ եւ բանջարանոցներէ պաշար բերելու։ Անգամ մը, երբ քիչ մը գետնախնձոր եւ ժուռ խաղող գտած կը վերադառնայինք, յանկարծ մեր առջեւ գտանք հինգ անծանօթներ՝ տաճկական պատռտած համազգեստներով։ Անդէն էին, վիրերէն կախուած էին միայն իրենց պաշարի պարկերը։

Մեզի ապաստան եղող լեռնային տարածութեան մէջ առաջին անգամն էր որ «մատաղը իր ոտքով» կուգար մեր ձեռքը իյնալու։ Անմիջապէս ի հարկէ կռահեցինք որ ասոնք թրքական բանակէն դասալիք զինուորներ էին եւ հաւանաբար մեր լեռներու ճամբով դէպի հարաւ կ'երթային։

Պաշարեցինք զիրենք առանց կասկած ներշնչելու. ձեւացանք Քիւրտ (վայրենի արարածներու տեսք ունէինք արդէն) եւ մեզմէ մէկ քանիները դասալիք զինուոր։ Նստեցուցինք մեր բոլորակին մէջ եւ հարցուփորձի ըսկսանք։

Փախած էին Պուլանըխի ճակատէն։ Թուրք բանակը կ'ըսէին, կազմալուծուած է. կ'ըսէին աւելի հիւանդ, անսունդ ունէին եւ ոչ ալ հագուստ։ Իրենք խօսք մէկ ըրին եւ փախան. կ'ուզեն երթալ դէպի Մուսուլ։ Ընկերներուս աչքերուն մէջ վայրենի կրակ նշմարեցի՝ կատաղի վրէժառութեան բոց էր. հում - հում պիտի ուտէին մարդկային գութի ոչ մէկ նշոյլ մնացած էր մեր մէջ. լռելեայն անոնց մահուան վճիռը տուած էինք արդէն, մանաւանդ որ իրենց պարկերուն մէջ ալ պէտք է որ սնունդի պաշար ունենային ...

Մեր լաւ քրտախօս ընկերներէն 5—6 հոգի, իրար աչք ընելով, ըսին թէ իրենք եւս դէպի հարաւ պիտի մեկնին եւ առին իրենց մէջ ու հեռացան։ Դաշտերով խողխողած էին Թուրք զինուորները. առած էին միայն անոնց զինուորական վերի հագուստները (որ յետոյ օգտակար եղան մեզի) եւ պարկերը, որոնցմէ մէկը ինծի բաժին ինկաւ։ Շատ յետոյ երբ մեր ոտքերը այդ կողմերը ինկան նորէն, տեսանք անոնց գարշահոտ դիակները, սեւցած, ուռած եւ կիսովին նեխած։

Քրտական հորդաներու որսարշաւները մեր ժողովրդի վրայ հետզհետէ աւելի կատաղի եւ աւելի մեծ չափերով տեղի կ'ունենային։ Այդ պատճառով ալ անհատ զինուած ուժերը միացան մեզ՝ իրենց կիներով եւ երեխաներով եւ դարձանք 30—40 հոգի։ Անհնար էր այլեւս աննշմար շարժուիլ եւ պահուիլ։ Մեզի միացողներէն տեղեկացանք որ պատուելի Գրիգորը իր ընտանիքով կ'ապրի դեռ եւ պահուըտած է մեր հանդիպակաց խոր ձորի մը պուրակին մէջ։ Դիտակով կը դիտէի այդ պուրակը, որուն շուրջը կը վխտային քրտական խումբերը, ահագին ժխոր բարձրացնելով։ Անոնց քովերը խմբուած էին ոչխարներու հօտեր։ Ենթադրեցինք, որ Հայերէ յափշտակած հօտերն են, որ կը բաժնէին, որովհետեւ վայրենի կանչերով կը կռուէին եւ կը ցրէին հօտերը։ Իրիկուան մօտ էր արդէն, երբ սկսան հեռանալ։ Այդ միջոցին յանկարծ ձորի մէջէն հրացաններու ձայներ լսեցինք, իսկ քիչ յետոյ տասնոց ատրճանակ մը պատասխանեց անոնց, մէկ անգամէն տասը հարուած տալով։ Կասկած չըկար որ պատուելի Գրիգորի տեղը գտած եւ պաշարած էին։ Իրիկուան աղջամուղջի մէջ հազիւ շարժող խմբակներու ստուերները կը տեսնէի. հրացաններու ձայները 15—20 բոպէ միայն տեւեցին. այնուհետեւ մեռելային լռութիւն տիրեց։ Հասկցանք որ պատուելի Գրիգորը, իր ընտանիքին հետ, սպաննած էին։

Նախապաշարում պիտի համարուի, սակայն շատ տարօրինակ էին իմ երազներս։ Անոնք ընդհանրապէս ձիերու կամ օձերու շուրջը կը դառնային։ Երբ օձ տեսնէի, անպատճառ ընդհարում մը պիտի ունենայինք կամ յարձակում պիտի կրէինք, իսկ երբ ձիերու հետ կապուած ըլլար, օրը խաղաղ կ'անցընէինք։ Եւ այս նշանները դրեթէ անսխալ էին։ Պատուելի Գրիգորի գերեզման դարձող խոր ձորի վերը, լեռնալանջի մը պուրակին մէջ գիշերեցինք օր մը։ Մեզ հետ էին 15—20 հոգի՝ կիներ, այրեր եւ մանուկներ. վերջիններէն միայն մէկ հոգի կար, որ հազիւ 5—6 ամսու էր եւ սաստի չէր ենթարկուիր, միւսները բաւական մեծ էին։ Մեր պուրակէն վար, հազիւ քառորդ քայլի վրայ, կ'անցնէր լեռնային ճամբան, որուն մօտ փոքրիկ աղբիւր մը կը հոսէր։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(31)

բաստանուած ըլլալով թէ կեղծ անցագիրներ ճարած է Թրոցքիականներու:

Վորոշիլով, զինուորական գործավարը, մասնաւոր յանձնաժողով մը ղրկած է Ուկրայնա, ուր բազմաթիւ գնդապետներ ձերբակալուած են:

Խռովութիւններ ծագած են Մոսկուայի հարաւային - արեւելեան մասին մէջ: Բանուորներ ցոյցեր կատարած են ի նպաստ Թրոցքիի, իսկ զինուորները մերժած են կրակ բանալ ցուցարարներուն վրայ: Ասոր վրայ Չեկային ոստիկանները միջամտած եւ ցոյցին վարիչները ձերբակալած են:

Ինչպէս, պատասխանատու վարիչ մը (Կովկասի մէջ) որ անցեալ տարի Սիպերիա աքսորուած էր իբրեւ հակասթալինեան, Մոսկուա փոխադրուեցաւ խիստ հսկողութեամբ, իբրեւ գլխաւոր դէմքը նոր դատավարութեան:

Դաւադրութեան կեդրոնը Լոնտո՞ն էր

«Տէյլի Մէյլ» կը գրէ — Չեկային գործակալները անհուասրաչափ մատնած են Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան, հիւպատոսարանի, Արքոսի (առեւտրական կեդրոն) եւ ուրիշ հաստատութեանց պաշտօնեաները: Բացի Չեկայի (Կէփէու) մնայուն խմբակէն եւ Սթալինեան մոլեռանդներէն, ռուսական ամբողջ գաղութը խուճապի մատնուած է: Մեծ մասը քրտնցնող հարցաքննութեանց ենթարկուած են: Խորհրդային ճարտարագէտ մը, որ ժամադրութիւն տուած էր անգլիական մեծ հաստատութեան մը, պայմանագրի մը մասին խորհրդակցելու համար, ստիպուեցաւ երեք անգամ յետաձգել ժամադրութիւնը: ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏԸ ԼՄԱՆ 36 ԺԱՄ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԵՑԱՒ ԿԷՓԷՈՒԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ ԱՅԺՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԻ ՏԱԿ Է: Այնքան մեծ սարսափ կը տիրէ որ աճապարեկ այրեր եւ կիներ խզած են իրենց բարեկամութիւնները, չեն ուզեր պատասխանել հեռաձայնով եղած խօսակցութեանց եւ օրուան գործը վերջացնելէ յետոյ տուն կը վազեն հալածական մարդոց պէս: Վերջին երկու շաբաթներու մէջ ուրախութեան կամ ընկերային կեանքի որ-եւ է արտայայտութիւն դադրած է խորհրդային գաղութին մէջ: Բոլորն ալ սոսկալի կը վախնան իրարմէ: Չեկային գործակալները ամէն օր հաղորդակցութեան մէջ են իրենց կեդրոնին՝ Լուպիանքայի հետ (Մոսկուա): Իրենց տեղեկագիրները ուղղակի Եակոտայի կ'երթան: Չեկային նախագահը համոզուած է Սթալինը թէ Թրոցքի - Զինովիեւ եւ ընկերներ իրենց դաւադրութիւնը սարքած էին Լոնտոնի մէջ եւ այնտեղ ուղարկած է իր ամէնէն ճարպիկ «քննիչները»: Հարցաքննութիւնները կը կատարուին խորհրդային դեսպանատան մէկ ամրափակ եւ լաւ պաշտպանուած սենեակին մէջ, գիշեր ցերեկ: Երրորդ աստիճանի «մասնագէտներ»կը ջանան խոստովանութիւններ կորզել երկու անջատ դաւադրութեանց մասին: Անոնք նոր ապացոյցներ կը փընտռեն Թրոցքի - Զինովիեւ դաւադրութեան մասին, որուն համար 16 հոգի գնդակահարուեցան եւ աւելի քան հարիւր հոգի նոր պիտի դատուին — ինչպէս եւ փաստեր կը փնտռեն կարմիր բանակին մէջ սարքուած դաւադրութեան մը մասին, որ կ'ըսեն թէ յղացուած եւ նիւթապէս նպաստաւորուած է Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան մէջ: Լոնտոնի ռուսական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Եակոտա կ'ուզէ իրարու կապել երկու դաւադրութիւնները, ՀԱՆԳՍՏԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՖՐԱՆՍԱՆ, ՈՒՐ ՀԱՍՏԱՏԱՊԷՍ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՆ ԹԷ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ ՄԱՏՆՈՒԱԾ Է ՔԱՈՍԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԻ ՄԸ, ՎԵՐԷՆ ՎԱՐ ՊԱՌԱԿՏՈՒԱԾ՝ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄՈՎ: Երկու ըմբոստ ճակատներ կը գտնուին կարմիր բանակին մէջ: Մէկը կը բաղկանայ արհեստով զինուորներէ, որոնց համար կ'ըսեն թէ ծրագրած էին սպաննել Վորոշիլովը, միւսը՝ բանակին քաղաքական լիազօրներէն (կոմիսար) որոնք պիտի սպաննէին Սթալինը եւ իր բանակին պետերը, որովհետեւ կ'ըսուէր թէ մօտերս բոլոր քաղաքական պաշտօնները պիտի ջնջուին բանակին մէջ:

Ուրիշ [illegible] եւ ձերբակալութիւններ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ աշխատաւորներու համառուսական անդամաքաններու համագումարը որոշեց լուծել մասնաւորական աշխատաւորներու անդամաքանը:

*** Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցան բաւական թիւով Արեւելքցիներ, որոնք մանր առեւտուրով կը զբաղէին, հակառակ օրէնքի: Ասոնք խանութ մը բացած էին, ուր կրկին կը ծախէին 30,000 ռուբլիի գնուած հագուստներ եւ կօշիկներ:

*** Խիստ մաքրագործում կը կատարուի Մոսկուայի պետական դրամատան, հրատարակչական հաստատութեան, երկաթուղիներու վարչութեան մէջ, ուր ամէնէն աւելի վարակուած են Թրոցքիի քարոզութիւններէն:

*** Լէնինի այրին բողոքած ըլլալով Զինովիեւի եւ Քամենեւի գնդակահարութեան դէմ, Սթալին արգիլեց խառնուիլ քաղաքական գործերու:

Թրոցքի կ'արգելափակուի Նորվեկիոյ մէջ

Նորվեկիոյ նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարելով, որոշեց արգելափակել Թրոցքին, որպէսզի անախորժութիւններ չծագին խորհրդային իշխանութեան հետ, որ անոր վտարումը պահանջած էր: Այս առթիւ մասնաւոր կանոններ սահմանուեցան: Աքսորականը կրնայ այցելուներ ընդունիլ, անցագիրներու պաշտօնատան քննութենէն եւ արտօնութենէն վերջը միայն: Չպիտի կրնայ հեռաձայն գործածել, եւ իր նամակներն ու հեռագիրները հսկողութեան տակ պիտի առնուին: Արգելափակման վայրը գաղտնի կը պահուի:

———o———

ՔՈՒԻՆ ՄԷՐԻ, Անգլիոյ չքեղ անդրատլանտեանը, վերջապէս յաջողեցաւ խլել կապոյտ ժապաւէնը, Նիւ Եորքէն Անգլիա հասնելով երեք օրէն, 23 ժամէն եւ 57 վայրկեանէն, այսինքն 3ուկէս ժամ պակաս «Նորմանտի»էն»: Այս յաղթանակը աննկարագրելի խանդավառութիւն պատճառեց Անգլիոյ մէջ:

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ

———o———

Իրունը խարուխա՞ծ պիտի ըլլայ

Թէ ապստամբները եւ թէ կառավարութիւնը չեն ուզեր լքել Իրունը, որ շատ կարեւոր դիրք մըն է Ֆրանսական սահմանագլուխին վրայ: Ապստամբները պահանջեցին անձնատուր ըլլալ: Պահակազօրքը վճռապէս մերժեց: Երկու կողմն ալ որոշած են քարուքանդ ընել քաղաքը: Այս առաջադրութեամբ, կը հեռացնեն կիներն ու մանուկները: Արդէն իսկ Ֆրանսական հող մտած են աւելի քան 5000 կիներ եւ մանուկներ: Ապստամբներուն ճակատը կը վարէ Զօր. Մոլա, որ օգնական զօրք ստացաւ եւ սկսաւ քաղաքը ռմբակոծել օդէն, ծովէն եւ ցամաքէն: Կառավարական զօրքը (կարմիր) կը սպառնայ վրէժ լուծել պատանդներէն եւ օդը հանել քաղաքը:

Թերթերը սարսափելի նկարագրութիւններ կը հրատարակեն փախստականներու կացութեան մասին: Կիրակի գիշեր Ֆրանսա հասած էին 2500 փախստականներ, երկուշաբթի գիշեր՝ 3500: Եւ դեռ կարաւանը չէ վերջացած:

Ապստամբները կը շարունակեն ռմբակոծել Մատրիտը, առանց մեծ վնաս պատճառելու: Առջի օր օգնական զօրք ղրկեցին, ազատելու համար Ալքազարի 1500 պաշարեալները:

Գերմանական դեսպանատունը Ալիքանթէ փոխադրուեցաւ եւ բոլոր Գերմանացիները հեռացան մայրաքաղաքէն:

Առջի օր Փարիզ հասաւ Տիկին Իբրիպուրի, Սպանիոյ համայնավար երեսփոխանուհին, որ ծանօթ է «Լա Փասիօնարիա» անունով, ընկերակցութեամբ նախկին նախարարի մը: Կ'ըսուի թէ գաղտնի պաշտօն մը ստացած է:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մոսկուա մինչեւ աւելի քան 500,000 անգլ. ոսկի ղրկած է սպանիական կառավարութեան եւ դեռ կը շարունակէ ղրկել:

**** Սպանիոյ «Ժողովրդական Ճակատ»ը (կառավարական) երկու տեղեկագիրներ ղրկելով «Յառաջ»ի խմբագրութեան, զարհուրելի վայրագութիւններ կը վերագրէ ապստամբներուն եւ մասնաւորապէս Մարոքցի զինուորներուն, որոնց «իբրեւ պատերազմական աւար կ'ընծայուին Սպանիոյ կիները, մեր մայրերը, քոյրերը, աղջիկները ..»:

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ

ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ (ՊԱՊԻԿԵԱՆ)

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 1ին, Օփիթալ Սէն Լուի մէջ, Փարիզ:

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Եգիպտացի կոմիտէն խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ իր շրջանի ծրաչան ընկերներէն՝

ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ (ՊԱՊԻԿԵԱՆ)

դառնաղէտ մահը:

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ Աբծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ (Սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Լիոն

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 4 Սեպտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանի սրահին մէջ, շատ կարեւոր օրակարգ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՍԵՊՏ. 6ԻՆ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱԹ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ,
ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ԶՕՄԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼԺԻԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ:

Հանդէսը յաճախակի պիտի լուսանկարուի:
Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները:
Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր: Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ
տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Սէն-Փիէրի դաշտին վրայ:
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Չզոյշ սունկերէն (Տոքթ. Շ. Այվազեան).— Վարակուա՞ծ եմ արդեօք (Տոքթ. Մ. Թոքաթլեան).— Մեզը կերէք (Շ. Նարդունի).— Ինչո՞ւ փորս կը մեծնայ (Տոքթ. Ա. Աչճեան).— Բժիշկական պատերազմ (Տոքթ. Վ. Չիլինկիրեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Երկրորդ տարուան նիւթերու ցանկը:

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը: Բացուած է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար: Բաժանորդագրուեցէք այցելին մը պակաս վճարելու համար բժիշկին:

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը, պահպանեցէք զայն կարդալով ՀԱՅ-ԲՈՅԺը:

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք: Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Շահրիկեան» Ատաբեկարար ցանճախումբը կազմած է Աբելեան Թատերախումբը:

Թատերասէր երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ ներկայացուցին Օգ. 22 շաբաթ իրիկուն «Չայի կապալետը», ի նպաստ «Շահրիկեան» սրահի:

Աբելեան Թատերախումբը, ամիսը մէկ անգամ պիտի ներկայացնէ թատերգութիւններ ժողովրդական գիներով, վստահ հայ հասարակութեան աջակցութեան:

Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան պարգեւախաղը տեղի ունեցաւ նոյն իրիկունը եւ շահեցան հետեւեալ թիւերը.— 316՝ ոսկի ակռայ, Նուէր Ատամնաբոյժ ընկ. Պարսամ Յակոբեանէ, դիմել՝ 49 rue Nationale: 497 եւ 862 մէկական մեծցուցիչ լուսանկարներ, ընկ. Ա. Քէօսէեանի կողմէ, դիմել՝ Photo Rex. 11 Place Jules-Guesde. 680՝ [illegible] խորհուրդը, 856՝ Երլտրզի ամհափողը, 759՝ ցեղափոխական հետքեր, 874՝ Թոքախտը, 474՝ Զալալէտինը, 681՝ Աղբիւր-Սերոբ, Գէորգ Չաւուշ, 700՝ Սիմոն Զաւարեան, 309՝ Հ. Յ. Դ. Ալպոմը, 327՝ Խարխաբուձներ, 563՝ տուփ մը օճառ: Դիմել «Շահրիկեան» սրահը, 5 rue de l'Eclipse:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ
Այս երեկոյ ժամը ճիշտ 9ին,
5 rue de l'Eclipse,
Մարսէյլի «Շահրիկեան» սրահին մէջ:
Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանդիմ:

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ

Դողթան մանկապարտէզին դասերը կը սկսին Սեպտ. 17ին, Փլատէ Ֆէյթ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (80)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

———•———

Սեղանի վրայ քիչ մը արուեստակեալ զուարթութեամբ Վահէն կատակներ ըրաւ, անեկդոտներ պատմեց, հին ու նոր պատմութիւններ իրար խառնեց: Վարդանը ընդհանրապէս զրուած արտայայտութեամբ մտիկ կ'ընէր:

Վահէի անակնկալ գալով՝ տիկին Մարիամի աչքին կարծես թէ լոյս իջաւ: Այս քանի օր էր որ իրենց տունը ազաւոտի տուն դարձած էր՝ ոչ ծիծաղ, ոչ խնդում: Շաբաթ մը առաջ էր, որ Վարդանը տուն վերադարձաւ բոլորովին այլափոխուած: Գլխու ցաւ պատրուակելով սենեակը քաշուեցաւ՝ խնդրելով որ զինք չխանգարեն: Բայց ամբողջ գիշերը Վարդանի սենեակի լոյսը չմարեցաւ:

Անկէ ետքը, Վարդանը անճանաչելի լինելու աստիճան փոխուեցաւ: Գրեթէ առանց խօսելու սեղան կը նստէր, ճաշէն վերջ անմիջապէս դուրս կուգար ու ամբողջ օրով անտառը կը շափշփէր, կամ ծառի մը տակ պառկած՝ կ'անցընէր ժամանակը: Խեղճ մայրը կը խնդրէր, կ'աղաչէր, որ ցաւը յայտնէ իրեն: Վարդանը միշտ խուսափողական պատասխաններ կուտար: Անգամ մը նոյն իսկ ջղայնացած՝ սկսաւ հեկեկալ: Եւգինէն համոզեց մայրը, որ այլեւս իր հարցումներով չնեղացնէ տղան: «Անցողական շրջան մըն է», ըսաւ, «կ'երեւի չուտով կ'անցնի»:

Անգամ մը մայրը առտու շատ կանուխ մտաւ Վարդանի սենեակը: Տղան բոլորովին հագուած՝ գրասեղանի առջեւ քնած էր՝ գլուխը արմունկին վրայ յեցած:

Եւգինէն հաստատ չէր գիտեր պատահածը: Կը կարծէր թէ ժամանակաւոր տրամադրութիւն մըն էր, փոքր անհամաձայնութիւն մը երկու սիրահարներուն մէջ: Բայց երբ Վարդանը, փոխանակ քանի մը օրէն ինքզինք վերագտնելու, ալ աւելի անձնատուր եղաւ մելամաղձոտութեան, Եւգինէն սկսաւ լրջօրէն վախնալ եղբօր առողջութեան մասին: Լաւ գիտէր, թէ որքան զգայուն, յափշտակուող բնաւորութեան տէր է եղբայրը, եւ թէ հոգեկան ծանր ցնցում մը որքան ծանր հետեւանքներ կրնար ունենալ: Եւգինէն կը պատրաստուէր այդ մասին հօրը գրել Թիֆլիս, երբ անսպասելի կերպով յայտնուեցաւ Վահէն:

Տիկին Մարիամի եւ Եւգինէի Ղարաքիլիսէ գալէն հինգ օր վերջը, Վարդանն ալ եկած էր ամարանոց, շատ բարձր տրամադրութեամբ: Քրոջը հետ միասին երկար պտոյտներ կը կատարէր անտառի մէջ, որու ծակ ու ծուկին ծանօթ էր, եւ կամ ծառի մը շուքին տակ պառկած, գիրք կը կարդար:

Այս կեանքը՝ ամէն տարիներու սովորական պատկերն էր: Բայց, եղածին վրայ այս տարի նոր բան մը աւելցած էր: Վարդանը ամէն առտու, դեռ նախաճաշի չնստած, անպատճառ երկար նամակ մը պիտի գրէր Սոնիային: Անկէ վերջն էր, որ տղուն համար արեւը կը ծագէր, թռչունները կը սկսէին ծլուըլալ, անտառը այնքան չքեղ եւ գրաւիչ կ'երեւէր: Օր մը սակայն, Վարդանը Սոնիային կրցաւ գրել ու ամբողջ օրը դժբախտ զգաց:

Կէսօրէ ետքը անպատճառ պիտի հանդիպէր նամակատունը ստանալու Սոնիայի նամակը, որ սակայն կ'ուշանար: Փոսթի բաշխիչը, ծերուկ պաշտօնեան ժպտելով գլուխը կ'երերցնէր: Չէ, նամակ չկար Վարդան Արսէնեանի անունին, բայց թերեւս վաղը...

Վարդանը հետզհետէ կ'անհանգստանար: Արդեօք ի՞նչ է պատահած: Չըլլի՞ թէ Սոնիան տկար է, թերեւս շատ ծանր հիւանդ: Այո, անշուշտ հիւանդ պիտի ըլլի Սոնիան, այնքան տկար, որ չի կրնար երկտող մը իսկ գրել: Այս ենթադրութիւնը Վարդանի մտքին մէջ իրականութեան հաստատութիւն մը ստացաւ: Արդեօ՞ք ինք անմիջապէս պէտք չէ երթար Սոնիային մօտ, որ աչքը դրանը՝ կը սպասէ իր գալուն: Անշուշտ պէտք է անմիջապէս ճամբայ ելլել: Կամ աւելի լաւ է՝ դեռ երկու օր եւս սպասել:

Յաջորդ առտու փոսթի ծերուկը ժպտելով երկնցուց Սոնիայի նամակը.

— Այ, տեսէք վերջապէս եկաւ, երիտասարդ պարոն. մտահոգուելու կարիք չկար:

Նամակը կը սկսէր «սիրելի Վարդան»ով, որ այնքան ալ դուրեկան չհընչեց տղու ականջին: «Սիրելի»՝ այդ սովորական բառը մարդ իր չսիրած մէկուն ալ կրնար գրել, մտածեց Վարդանը, որ «աստուածային», «երազ աղջիկ» բառերով կը խօսէր իր սիրած աղջկան հետ:

Սոնիան այդ նամակով կ'իմացնէր, թէ իրենք բոլորն ալ շատ լաւ են, թէ հայրը կարեւոր գործերու պատճառով այս տարի պիտի չերթայ արտասահման՝ Պատէն - Պատէնի հանքային ջուրերը, թէ մօրը յօդացաւը զգալապէս մեղմացեր է: Քանի մը տող վարը Սոնիան կը շարունակէր.

«Վախիկէյ Քօրցէյը ընտանիքով բարձրացաւ Կոճոռ եւ մեր ամարանոցին մօտ տուն մը վարձեց: Շատ ուրախ ընկերութիւն ունինք: Ամէն օր ձիով պտոյտներ կը կատարենք շրջակայ լեռներու վրայ: Քաղաքէն հիւրերն ալ անպակաս են: Իշխանն ու իր ընկերները գրեթէ ամէն երեկոյ քաղաքէն կուգան կամ Քօրցեաններուն եւ կամ մեզ հետ անցընելու երեկոն: Շաբաթ երեկոյ հայրս հրաւէր մը սարքած էր: Գիտնաս, թէ որքան պատուաւոր, բարձրաստիճան հիւրեր ունեցանք: Մինչեւ առաւօտեան ժամը երկուքը տեւեցին պարերը: Այնքան պարեցի, որ ոտքերս յոգնեցան: Երեւակայէ, բոլոր սպաները անպատճառ կ'ուզէին հետս պարել, բայց անոնց մէ ոչ ոք իշխանի նման թեթեւ ոտք ունէր: Զարմանալի չէ, որ երբ անոր հետ կը պարեմ, կարծես ո եւ է յոգնութիւն չեմ զգար, այնքան լաւ պարող է ու գիտէ իր պարընկերը ղեկավարել»:

Սոնիայի նամակը կը վերջանար տիկին Մարիամի եւ Եւգինէի ուղարկած բարեւներով եւ իր նոր շինել տուած զգեստներու նկարագրութեամբ:

Նամակի ձգած տպաւորութիւնը շատ ծանր եղաւ: Վարդանին այնպէս կը թուէր, թէ ամէն տողի մէջ իշխանի անունը գրուած էր, թէեւ Սոնիան միայն երեք անգամ յիշած էր անոր անունը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire · SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 3 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3208

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՈԽԻՐԻ ՏԱԿ ԹԱՂՈՒԱԾ ԿԻՐՔԵՐ

Այս մէջոցին չափազանց ուշագրաւ բանավէճ մը տեղի կ'ունենայ Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի երկու գլխաւոր թեւերուն, ընկերվարական եւ համայնավար օրկաններուն միջեւ։

Բանավէճ մը, որ կը մղուի միջանկեալ, եւ միշտ քաղաքավարի, բայց եւ այնպէս չի կրնար պարտկել զսպուած դառնութիւն մը, երկու կողմէն ալ։

Նոր «ընդհարումը» հետեւանք է Մոսկուայի 16 գնդակահարութեանց։

«Լը Փօփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, առաջին օրէն վերապահ դիրք մը բռնեց Մոսկուայի դատավարութեան հանդէպ։ Նոյն իսկ չհրատարակեց մանրամասնութիւնները, քանի մը հեգնական բառեր սահեցնելով։

Յետոյ գործեց աւելի ծանր «մեղք» մը,— հրատարակելով Բանուորական Ընկերվ. Միջազգայինի եւ Արհեստ. Միութեանց վարիչներուն մէկ հեռագիրը, որ կը խնդրէր դատական երաշխաւորութիւններ ընծայել 16 ամբաստանեալներուն եւ դիւրութիւն տալ փաստաբան բռնելու։

«Իւմանիթէ», համայնավար պաշտօնաթերթը, փրփրեցաւ։ Յետոյ արտատպեց Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթին, «Փրավտա»յի բուռն յարձակողականը, այդ «հակայեղափոխական» ձեռնարկին առթիւ։

Օգոստ. 26ին, երբ արդէն գնդակահարուած էին 16 ամբաստանեալները, «Փօփիւլէռ» լուսաբանութիւն մը հրատարակեց, յանուն խմբագրութեան (ոչ խմբագրական)։

Մինչ կը սպասուէր որ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնը պոռթկայ խոր ցասումով մը, ի տես Մոսկուայի արիւնուշտ խեղկատակութեան, ընդհակառակն, իր պաշտօնաթերթը այդ գրութեամբ կը ջանար անուշել «Իւմանիթէ»ն եւ միւսները։

Կարճ խօսքով, այն տպաւորութիւնը կը ձգէր թէ չքմեղանքի փորձ մը կը կատարէ։

Ճիշդ է, փրանսական սրամտութեան հատիկներ կը կայծկլտան այդ գրութեան մէջ, բայց ամբողջութիւնը չափազանց տժգոյն է, եւ եթէ կ'ուզէք, նահանջական։

Մոսկուայի պաշտօնաթերթը եղած դիմումին առթիւ Ընկերվ. Միջազգայինի եւ Արհեստ. Միութեանց վարիչները՝ Տը Պրուքէրը (նախագահ), Ատլէրը եւն. կը մեղադրէր թէ «կը փորձեն խայտառակ կեղծաւորութեամբ մը ծածկել իրենց համերաշխութիւնը Թրոցքի-զինովիեւեան ահաբեկիչներուն հետ»։ Յետոյ կը թափէր հետեւեալ գոհարը, իբրեւ որակում կատարուած դիմումին.— «Բ. Միջազգայինի արհամարհելի փաստաբաններուն ստոր արտայայտութիւնը»։

Եւ վերջապէս կը հրաւիրէր «աշխարհի բոլոր պարկեշտ մարդիկը», որ պախարակեն «Տը Պրուքէրի, Ատլէրի եւ միւսներու դաւաճան ելոյթը, իբրեւ համերաշխութեան արտայայտութիւն Խ. Միութեան թշնամիներուն հետ, թշնամիները բովանդակ աշխարհի աշխատաւոր դասուն, իբրեւ ուղղակի օգնութիւն մը Փաշականութեան, անոր գործակալներուն, անոր վարձկան մարդասպաններուն»։

Փօփիւլէռ արտատպելով այս գոհարները, կը հարցնէր երանաւէտ բարեմտութեամբ.

— «Նորէն երեք տարի ե՞տ գացինք, եւ ընկերվարականները նորէն այն վերաբերո՞ւմը պիտի գտնեն ինչպէս երբեմն, պարզապէս անոր համար որ մեր կարգ մը բարեկամները կը խնդրէին ռուսական կառավարութենէն դատական երաշխաւորութիւններ ընծայել իր ամբաստանեալներուն»։

«Մենք այս հարցումը Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան մեր բարեկամներուն չենք ուղղեր, զանոնք նեղը դնելու համար. մնաց որ, անոնք պիտի պատասխանեն եթէ յարմար դատեն, որովհետեւ համոզուած ենք, հակառակ Մարսէլ Քաշէնի թափած ջանքին, բացատրելու համար Փրավտայի կոպիտ ընթացքը, մենք համոզուած ենք թէ անոնք ալ մեզի պէս կը մտածեն, երբ կ'ըսենք որ բանավէճի այսպիսի եղանակ մը այլ եւս չի վայլեր բանուորական կազմակերպութեանց զանազան ներկայացուցիչներուն միջեւ, ճիշդ այն պահուն երբ միութիւնը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է փաշականութեան հակառակորդներուն միջեւ»։

Ինչպէս կը տեսնէք, ընկերվարական պաշտօնաթերթը յատկապէս կը զգուշանայ որ եւ է նախատական արտայայտութենէ, եւ ընդհակառակն կը փորձէ սիրաշահիլ դիմացինը, միջանկեալ դէպքի մը վերածելով Մոսկուայի 16 գնդակահարութիւնները։

Այս առթիւ ակամայ կը յիշենք այն փոթորկալի բանավէճերն ու յարձակումները, որ կը կատարուէին, երբեմն, համայնավարութեան դէմ, նուազ ծանրակշիռ պարագաներու մէջ։

Իսկ այսօր,— ահա կը տեսնէք։ Մոսկուայի կարմիր բարեկենդանը հազիւ քանի մը երկչոտ, տժգոյն դիտողութիւններ գրել կու տայ։ Այն ալ՝ չվշտացնելու պայմանով...

Մինչ այս մինչ այն, ուրիշ աղի-լեղի գրոյցներ ալ տեղի ունեցան երկու թեւերուն միջեւ, միշտ նոյն փափկանկատութեամբ։

Յետաձգելով այդ պարագան, աւելցնենք թէ «Իւմանիթէ» երեքշաբթի օր հրատարակած էր Մոսկուայի պաշտօնաթերթին պատասխանը՝ «Փօփիւլէռ»ի։ Պատասխան մը, որ շարադրուած է նոյն կոպտութեամբ եւ կը յամառի պնդել թէ Ընկերվ. Միջազգայինի վարիչները մահացու մեղք մը գործեր են, հակառակ «Փօփիւլէռի ճենթլմէններուն մեղրածոր խօսքերուն»։

Աւելի նշանակալից է միւս վէճը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՕՐՀԱՍԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ԵՐԿՈՒ ԿՈՂՄՆ ԱԼ ՍԱՍՏԿԱՑՈՒՑԻՆ ԿՐԱԿԸ ՍՊԱՌՆԱԼՈՎ ՔԱՐ ՔԱՐԻ ՎՐԱՅ ՉՁԳԵԼ

20.000 զինուորներ դէպի Մատրիտ

Ապստամբ հրամանատարութիւնը վերջին կոչ մը ուղղած էր Իրունի պահակազօրքին, պահանջելով անձնատուր ըլլալ։ Պայմանաժամը վերջացաւ առջի օր։ Պահակազօրքը տեղի տուած չըլլալով, ապստամբները սկսան դժոխային ռմբակոծութեան մը ենթարկել այդ քաղաքը, որ ունի 16,000 բնակիչ։ Առնուազն 6000 կիներ եւ մանուկներ Ֆրանսա ապաստանած են, զարհուրելի վիճակի մէջ։ Կառավարական զօրքը կը սպառնար կրակի գօտիին մէջ նետել իր կալանաւորած պատանդները, եթէ ռմբակոծութիւնը շարունակուի։ Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Կուատալուփի բերդին մէջ արգելափակուած կալանաւորները Իրուն փոխադրուելով, հրացանի բռնուած են արդէն։ Զոհերուն թիւը կը հաշուեն 250 — 800։

Իրունի նոր յարձակումը կը վարէ Զօր. Մոլա, ամէն գնով գրաւելու համար քաղաքը, որ երեքշաբթի օր ռմբակոծուեցաւ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, օդէն, ծովէն եւ ցամաքէն։ Ռմբակոծութիւնը մեծ կորուստներ պատճառեց, սակայն ապստամբները իրենց նպատակին չհասան։ Պահակազօրքը դիմադրեց հերոսաբար, կառչելով Փուէնթայի ժայռերուն։ Զօր. Մոլա չուզեր յառաջ քշել իր հետեւակազօրքը, առանց խորտակելու քաղաքին ամրութիւնները։ Ռմբակոծութիւնը սկսաւ առտուան ժամը 7ին եւ անդադար կը շարունակուի։ Առաջին անգամ կրակ տեղացին հինգ օդանաւեր, առ նուազն 40 ռումբ ձգելով։ Ռումբերէն մէկը ինկաւ Իրունի հանրապետական կեդրոնին վրայ, քանդելով զայն։ Ուրիշներ ինկան ժէզիւիթներու ճեմարանին, շոգեկառքի կայարանին եւ ժողովուրդի տան վրայ։ Օդանաւային ռմբակոծութիւնը ազդանշան մըն էր ցամաքային թնդանօթաձգութեան համար որ տեւեց մինչեւ իրիկուն։ Ականատես թղթակիցներ կ'ըսեն թէ այս ռմբակոծութիւնը ամէնէն ահաւորն էր Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի սկիզբէն ի վեր, թէեւ իր ուժգնութեամբ վար կը մնար մեծ պատերազմի թնդանօթաձգութիւններէն։ Ապստամբներուն նպատակն է նախ ոչնչացնել Փուէնթայի մարտկոցներն ու թնդանօթները եւ յետոյ առնել Իրունէն Սան Մարչիալ բերդը տանող ճամբան, որուն շնորհիւ կարմիրները ռազմանիւթ եւ պաշար կը փոխադրեն։ Ռումբերը կարկուտի պէս կը տեղային բլուրին կատարը, բայց կարմիր պահակները կրցան պահել իրենց դիրքերը։ Երբ գնդացիր մը անգործածելի կը դառնար, ուրիշ հանրապետականներ օգնութեան կը հասնէին նոր զէնքերով, մինչ ապստամբ օդանաւերը միւս կողմէ կը ռմբակոծէին խրամները։ Կարմիր պահակազօրքը իր կարգին կրակ կը տեղար Կուատալուփի բերդէն, բայց իր ռմբակոծութիւնը եւ նշանառութիւնը տկար էին, բաղդատելով ապստամբներու թնդանօթաձգութեան հետ։

Միեւնոյն օրը 20,000 ապստամբ զինուորներ հրաման ստացան յառաջ խաղալու դէպի Մատրիտ։ Այս առթիւ ալ կատաղի ռմբակոծութիւն մը տեղի ունեցաւ եւ մայրաքաղաքին բնակիչները հարկադրուեցան նկուղները ապաստանիլ։ Կ'ըսուի թէ 30,000 Կարլոսեան զինուորներ ալ Մատրիտի վրայ կը քալեն։ Կառավարական զօրքը կրակի տուաւ Կուատարրամայի անտառները։ Ապստամբ զօրամաս մը սրընթաց յառաջացաւ դէպի Թոլէտօ, ազատելու համար Ալքազար քաղաքը, որ պաշարուած է։ Մատրիտի ռմբակոծութիւնն ալ կը շարունակուի ամէն օր, յարաճուն ուժգնութեամբ։ Կ'ըսուի թէ 300 հոգի սպաննուած են երեքշաբթի օրուան ռմբակոծութենէն։ Կարգ մը թղթակիցներ շատ գէշ կը նկարագրեն Մատրիտի վիճակը, յայտնելով թէ կառավարութիւնը խամաճիկի վերածուած է կարմիրներուն ձեռքը։

Այդ լուրերուն համաձայն, Մատրիտի մէջ մարդ չի համարձակիր տունէն դուրս ելլել, եթէ հարկադրուած չըլլայ, ստիպողական գործի մը պատճառով։ Անգլիացի ճամբորդ մը կը պատմէ թէ իր սպանիացի բարեկամներուն 20 առ հարիւրը բանտարկուած են, 20 առ հարիւրը գնդակահարուած, 20 առ հարիւրը թաքստոցներ ապաստանած ..

Իսկ Մատրիտէն հաղորդուած լուրեր կ'ըսեն թէ ապստամբներուն վիճակը տագնապալի է Հուէսքայի մէջ։ « Մենք անդադար կը յառաջանանք եւ քաղաքը պաշարուած է։ Մեր օդանաւերը ծանր կորուստներ պատճառած են ապստամբներուն »։

*** Կ'ըսուի թէ «Փասիօնարա», Մատրիտի կին երեսփոխանը, որ Փարիզ եկաւ, օգնութիւն պիտի խնդրէ Ֆրանսայէն։ Պիտի հանդիպի նաեւ Լոնտոն։

*** Ապստամբ զօրավարներէն Լիանօ յայտարարեց թէ իրենց յաղթանակէն վերջը, զինուորական դիկտատուրա պիտի հաստատեն, դուրս ձգելով բոլոր կուսակցութիւնները։

*** Զօր. Ֆրանքօ ստիպողաբար Թէթուան գնաց, ազատ արձակելու համար խումբ ղեկավար մը, Ապտէլ Ալէք Թօրրէս, որուն ձերբակալութիւնը գրգռած էր բնիկները։ Թօրրէս վերահաստատուեցաւ իբրեւ տեսուչ Սպանիական Մարոքի Ս. Տեղեաց։

*** Կառավարական զօրքը եւ Աստուրիայի հանքագործները եօթը շաբաթ է ի վեր պաշարած են Օվիէտօն, ուր կը գտնուին 40,000 քաղաքացիներ եւ 3000 ապստամբներ։ Մատրիտէն հաղորդուած ծեկոյց մը կ'ըսէ թէ դիւրաւ կրնան գրաւել քաղաքը, գրոհ տալով, բայց կը նախընտրեն «կատուի եւ մուկի խաղը», որպէսզի չփճանան քաղաքին գեղարուեստական գանձերը։ Ցերեկ ատեն քաղաքը մեռելատունի մը տպաւորութիւնը կը գործէ։ Քառասուն հազար բնակիչներէն շատ քիչերը կը համարձակին փողոց իջնել, շատերը կը պահուին մառաններու մէջ, իսկ ուտելիքի նեղութիւնը կը սաստկանայ օրէ օր։

Քաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ կը բարձրանայ հիւսիսային Սպանիոյ գոթական գոհարներէն մէկը, շքեղ աշտարակ մը որ 80 մեթր երկայնութիւն ունի եւ շինուած է 789ին։ Այստեղ թաղուած են 14 թագաւորներ եւ թագուհիներ։ Ճարտարապետական հրաշալիք մըն է նաեւ համալսարանը, որ 330 տարուան հնութիւն ունի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՐՆԱ՞Ք ԼՈՒԾԵԼ ՀԱՆԵԼՈՒԿԸ

Սրտառուչ տագնապի մը մատնուած է Պայքար, Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը։

Մինչ իր Եգիպտոսի պաշտօնակիցը, «Արեւ», քար լռութիւն կը պահէ, «Պայքար» գլուխը քարէ քար կը զարնէ, երեւան հանելու համար Աղասի Խանջեանի ... անձնասպանութեան գաղտնիքը։

Այսպէս, օգոստոս 1ի խմբագրականով, դիտել կուտար թէ «Քոմունիստական դատապարտութեան ճամարտակութիւնները, առանց որոշ փաստերու եւ համոզիչ, մանրամասն տուեալներու, ոչինչ կ'ապացուցանեն»։

Օգոստոս 12ին աւելի յառաջ երթալով, մեր երանելին կը յայտարարէ.

— «Մեծ սխալ մը կը գործէ Հայաստանի Գոմինիստ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը, եթէ իր սփինքսային լռութեամբ ծածկէ Աղասի Խանճեանի ինքնասպանութեան իրական պատճառը։ Արդէն իսկ հակահայաստանեան խմբակի մարդիկ «ողբերգութիւնը» կը շահագործեն։ Գոմինիստ կուսակցութեան հրատարակած անճարակ եւ մթին ամբաստանութիւնը ոչ ոք կրցաւ համոզել, ընդհակառակն, Խորհ. Հայաստանի բարեկամներ, արտասահմանի մէջ, այս ամբաստանութեան մէջ տեսան Խանճեանի կուսակցական ընկերներուն լքումը իրենց վարիչին, որ պայքարող ուժ մըն էր, եւ համոզուած համայնավար մը, որ մոլեռանդութեան կողմէ կը մեղանչէր քան թէ քաջութեան պակասէն »։

Արդ, ի՞նչպէս լուծել գաղտնիքը։

«Հակահայաստանեան վարիչները» սահմանային վէճերու կը վերագրեն Խանջեանի անձնասպանութիւնը։

«Պայքար» չի հաւատար որ այդ ըլլայ պատճառը։

— « Ազգային սահմաններու ճշդումը շատ կենսական խնդիր մ'է Հայաստանի համար, բայց նոր խնդիր մը չէ։ Այնքան բռնագրաւումներու տակացող ժողովուրդի մը համոզուած համայնավար ներկայացուցիչները չէին որ, այս տեսակ կարգադրութեանց առջեւ հարկադրաբար գլուխ ծռելէ վերջ, յանկարծ իրենց յուսահատութենէն ինքնասպան պիտի ըլլային։ Ոչ, համոզիչ չէ այս փաստը, առոր համար ալ այս երիտասարդին ողբերգական ժեստը խռովիչ է»։

Ուրեմն, այս ալ չեղաւ,— Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի խնդիրը չէ որ կերաւ Խանջեանի գլուխը։

Հապա ի՞նչ։ Ասկէ անդին կուգայ նախադասութիւն մը որմէ— ի՞նչ մեղքս պահեմ — ես ալ բան չհասկցայ.

— « Որքան ատեն որ բուն պատճառը թագուն կը պահուի, ամբողջ հայ ժողովուրդին մէջ միայն կը զօրանայ սա խռովիչ կասկածը թէ վնասուողը Հայաստանի ազգային իրականութիւնն է (չեղագիր), երբ բոլորովին համոզուած համայնավար կուսակցապետ մ'իսկ այդ իրականութեան համար կը տառապի »։

Քիչ մը եւս առաջ երթալով եւ բացաձայն պահանջելով «ճշմարտութիւնը Խանջեանի մահուան մասին», ռամկավար օրկանը յանկարծ կը բորբոքի եւ կ'աղաղակէ.

— « Ինչո՞ւ պապանձած է սակայն Հայաստանի թերթը, որուն վարիչն էր ողբացեալ երիտասարդը»։

Դեռ աւելի կծու հարցապնդում մը.

— « Ինչո՞ւ լռութեամբ եւ սարկական հպարտութեամբ կ'ընդունի Երեւանի Պոլշեւիկ Գոմիտէն դատապարտութիւնը, առանց բողոքի »։

Ակնարկը ուղղուած է Ամերիկայի կարմրուկ Բանուորին։

Ուրեմն բարկանայթ Պայքարը չէ՞ կարդացած «Բանուոր»ի խմբագրին պատմական յայտնութիւնը՝ Երեւանէն վերադարձին, Փարիզի մէջ.

— « Խանջեան հիւանդ էր եւ շարունակ ջուր կը խմէր քովի գաւաթէն»։

Պատմութիւն մը, որ դեռ չերեւցաւ իր թերթին մէջ...

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հակառակ կիսկատար հերքումներու, եւրոպական շատ մը թերթեր կը շարունակեն յուզումնալից տեղեկութիւններ հաղորդել Խ. Միութեան ներքին կացութեան մասին։

« Էքօ տը Փարի»ի թղթակիցը կը գրէ Ռիկայէն, սեպտ. 1 թուականով.—

Այս պահուն ամբողջ Ռուսաստանը կը գալարուի թրոցքիականութեան ճշմարիտ ախտի մը մէջ։ Երկրին կէսը կը կասկածի միւս կէսէն, իբրեւ կուսակից Թրոցքիի։ Մամուլը կը յորդի մատնութիւններով։ Երկրին ամէնէն հեռաւոր անկիւններէն նամակներ կը տեղան, մատնելու համար դաւանակալ թրոցքիականներ՝ բոլշեւիկեան ուղղափառ կազմակերպութեանց մէջ։ Նոյն իսկ մանուկները գործի կը խառնուին... Մոսկուայի թերթերէն մէկը հրատարակած է աղջնակի մը բանաստեղծութիւնը, որ կը պահանջէ «շան պէս սատկեցնել» Սթալինի թշնամիները ...

Ոստիկանութեան գործը դիւրացնելու համար, պետութիւնը շարժման մէջ դրած է իր քարոզութեանց բոլոր ճիւղերը։ Օր չանցնիր որ «Ժողովրդական զանգուածները» չպահանջեն Ռիքովի, Պուխարինի, Ռատէքի գլուխները։ Ինչ որ զարմանալի է, «Իզվեստիա», որուն խմբագրապետը կը մնայ Պուխարին, պատուոյ էջերուն մէջ կը հրատարակէ սպանութեան այս կոչերը։ Միեւնոյն թերթին մէջ, հեռացնելու համար Սթալինեան շանթերը, Ռատէք չի քաշուիր իր ամէնէն վարպետ եւ հատու խայթոցները արձակել Թրոցքիի դէմ։ Բայց պիտի կրնա՞յ դեռ երկար ատեն խուսափիլ Չեկային աքցանէն։ Ճշմարտութիւնն այն է որ ոչ մէկ երեւելի, ինչքան ալ բարձր եւ կարեւոր դիրք ունենայ պաշտօնապէս, վստահ չէ թէ իր օրը պիտի չվերջանայ Լուպիանքայի ամրափակ նկուղներուն մէջ։ Կացութիւնը բարդ է եւ ծանր մանաւանդ անոր համար որ, թրոցքիականութիւնը վերջ ի վերջոյ վարակած է բանակին եւ Կոմինտէրնին լծակները։

*** « Մաթէն »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Լոնտոնէն (1 սեպտ).

Անգլիական մամուլին մէկ մասը կը գրէ թէ Չեկային վարիչներէն Ռօյզէնման Լոնտոն կը գտնուի այս մէջոցին։ Կ'ըսուի թէ պաշտօն ստացած է Եակոտայի հետ վկայութիւններ եւ փաստեր ճարելու, թրոցքիականներու գործունէութեան մասին։ Ռոյզէնման մասնաւորապէս քննութիւններ կը կատարէ նախկին դեսպան Սոքոլնիքովի յարաբերութեանց մասին։ Ինչպէս յայտնի է, Սոքոլնիքով, ինչպէս եւ զինուորական կցորդ զօր. Փութնա բանտարկուած են Չեկայի բանտին մէջ։ Չեկան մինչեւ հիմա չէ յաջողած որ եւ է խոստովանութիւն կորզել երկու կալանաւորներէն։ Ահա թէ ինչու Եակոտա (Չեկային նախագահը) կ'ուզէ որ իր քննիչները չմեկնին Լոնտոնէն, առանց ճարելու նախկին դեսպանին եւ զինուորական կցորդին յանցապարտութեան ապացոյցները։

*** « Իվնինկ Նիւզ» կը գրէ թէ՝ Պ. Օզէրսքի, Լոնտոնի առեւտրական պատուիրակութեան վարիչը, որ վերջերս յաջողեցուցած էր 10 միլիոն ոսկիի վարկը, ճամբայ ելած է Մոսկուայէն, Լոնտոն վերադառնալու համար։ «Սակայն, պիտի վերադառնայ առժամապէս, Արքոսի գործերը կարգադրելու համ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԲԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Որո՞նք են Բերիայի գլխաւոր մե - ղադրանքները Խանջեանի դէմ. —

1. Խանջեանը գիտնալով որ Ստե - փանեանի ղաւաղիր խմբակը հակայե-ղափոխական եւ ազգայնական աշխա-տանք կը տանի, չէ մերկացուցած զայն: Նոյնը Գալոյեանի հանդէպ:

2. Խանջեան հովանաւորած է հա - կայեղափոխական եւ ազգայնական տրամադրութիւնները և Թոյլպայքար մղելով Թրոցկիականներու, Դաշնակ - ներու եւ ուրիշ հակայեղափոխական - ներու դէմ օժանդակած է անոնց հա - կախորհրդային գործունէութեան:

3. Խանջեան նամակագրութեան մէջ է եղած արտասահման գտնուող հա - կայեղափոխական մարդոց հետ եւ ա-նոնցմէ հակայեղափոխական - ազ - գայնական խորհուրդներ ստանալով՝ հետեւած է այդ խորհուրդներուն:

4. Մշակութային մարզին մէջ Խան-ջեան հովանաւորած է հայ ազգայնա-կան մտաւորականները, որոնք «ձե - ւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» մշակոյթի պահանջ կ'առաջադրէին:

Իր յօդուածին մէջ տեղ մը Բերիա այս միտքը կը յայտնէ.—

«Վրացի եւ հայ հին մտաւորակա - նութեան որոշ մասին մէջ դեռ զօրա - ւոր են ազգայնական տրամադրու - թիւնները: Շատ յաճախ Թշնամին կը ջանայ օգտագործել այդ պարագան: Անհատ համայնավարներ, երբեմն ալ «ղեկավար» աշխատողներ, փոխանակ յամառօրէն ջանալու մտաւորական այդ խմբակներուն միջազգայնական դաստիարակութիւն ջամբել, յաճախ իրենք եւս, չըմբռնելով կուսակցու - թեան ազգային քաղաքականութիւնը, ուժ կուտան ազգայնական յետամնաց տրամադրութիւններուն՝ միրձելով թէ ղիրենք եւ թէ ուրիշները: Երբեմն ալ այդ վնասակար ազգայնական տը-րամադրութիւնները կը փոխադրեն կուսակցական չարքերուն մէջ: Հա - մայնավարը պէտք է ներգործէ չրջա-պատին վրայ՝ իր ետեւէն քաշելով ու-րիշները, այն ինչ չարք մը համայ - նավարներու մօտ կը պատահի հակա-ռակը, անոնց վրայ ազդեցութիւն կը բանեցնեն ազգայնական եւ Թշնամի տարրերը,— իրենց նպատակներուն օգտագործելով այդպիսիները»:

Բերիայի այս մեղադրանքն ալ ամ - բողջովին ուղղուած է Խանջեանի հասցէին, որովհետեւ իր յօդուածին մէջ Բերիան ոչ մէկ Ազրբէջանցի կամ վրացի համայնավար չամբաստաներ իբրեւ հովանաւորողներ «ազգայնա - կան» մտաւորականներու եւ գրողնե-րու: Այդ յանցանքը գործած է մի - այն «ղեկավար աշխատող» Խանջեա - նը:

Ժամանակին կարդացինք Խանջեա - նի «ինքնասպանութեան արարք»ի առ-թիւ Բագուի, Թիֆլիսի եւ Երեւանի մէջ «միաբանօրէն» ընդունուած բա - նաձեւերը: Խանջեանի անձնասպանու-թիւնը կը համարուէր «դաւաճանա - կան և«անարդ քայլ», «երկերեսանիու-թիւն եւ փոքրոգութիւն», «Թշնամի-ին կուսակցութեան դէմ լարելու ա - ռիթ տուող արարք» եւն.: Սակայն եւ ոչ մէկ տեղ Խանջեանը չէր մեղա - դրուեր հակայեղափոխական ընթաց - քին համար եւ ոչ մէկ անգամ չէն մատնանշուած անոր բուն յանցանքնե-րը: Մինչ այժմ Խանջեան կ'ամբաստանուի թէ զգալով իր սխալը՝ «բոլշե-ւիկեան քաջութիւնը» չէ ունեցած չտ-կելու զայն:

Բերիա, առաջին անգամ ըլլալով կը խօսի բացէն եւ «չօշափելի» մեղա-դրանքներ կը ներկայացնէ: Բերիա - յի համար կասկածէ վեր է, որ «ուրի - կայ եւ ստոր արարածներ» Ստեփան-եանը եւ Գալոյեանը կատարած են «հակայեղափոխական - ազգայնական եւ ահաբեկչական» աշխատանք: Բե - րիային քաջ յայտնի է, որ հայ մտա - ւորականութեան եւ գրողներու մէկ մասին մէջ «դեռ չատ զօրաւոր են ազգայնական տրամադրութիւննե - րը»: Բերիան չի կասկածիր, որ ար - տասահման գտնուող հակախորհրդա - յին տարրերը «դաւեր կը հիւսեն» խորհ. Անդրկովկասի դէմ:

Սակայն Բերիայի համար անվիճելի իրողութիւն նաև այն, որ Հայաստանի Կոմկուսի ընդհանուր քարտուղար Ա-ղասի Խանջեանը ոչ միայն «արթուն չէ գտնուած» այդ բոլորին հանդէպ եւ չէ ուզած ուղղել իր սխալները,— այլ հովանաւորած է հակայեղափոխական այդ տարրերը եւ գործնական աշխա-տանքին մէջ հետեւած է արտասահ - մանէն ստացած «հակախորհրդային խորհուրդներու»: Բերիան չի քաշ - ուիր բարձրաձայն յայտարարել թէ Խանջեան վերջին երկու երեք տարի-ները «օժանդակած է» Հայաստանի հակայեղափոխական չարժումներուն:

Խանջեանի մահուան գաղտնիքի բա-նալին այս ամբաստանութիւններուն տակ պէտք է փնտռել:

Հոս, գաղթաշխարհին մէջ կը գտ - նուին խիկարէս երկերես եւ ոբիկայ խմբագիրներ ու «Հայաստանասէր» - ներ, որոնք Խանջեանի մահուան բուն պատճառը կը համարին «ծանր տեսա-կի հիւծախտը» եւ անոր ողբերգու - թիւնը կը տեսնեն «քովի բաժակէն անվերջ ջուր խմելու» մէջ: Իսկ մնա-ցածը կը համարին «դաշնակցական խաղեր»: Շատ յատկանշական է, որ Բերիան իր 15 սիւնակնոց յօդուածին մէջ հեռաւոր ակնարկ մը իսկ չըներ Խանջեանի հիւանդութեան մասին: Ձենք ուզեր ըսել թէ Խանջեան հիւանդ չէր: Սակայն անոր հիւծախտը կար - միր դատախազին համար պատճառ չէ Խանջեանի ողբերգական մահուան: Ինչպէս որ ցոյց կուտան ամբաստա - նութեան կէտերը, Բերիան Խանջեանի գործունէութեան մէջ կը տեսնէ ազ - գային տարր: Ձեմ կարծեր որ Բերիա-յի յօդուածէն վերջն ալ գտնուին մար-դիկ որ յանդգնին իրենց ընթերցող - ները «մէկ բաժակ ջուրի» ծիծաղելի պատմութիւնով կերակրել:

Որո՞նք են Խանջեանի գործունէու - թեան ազգային տարրերը:

Առաջինը այն, որ Խանջեան փոխա-նակ միջազգայնօրէն դաստիարակելու Հայաստանի մշակութային աշխատա-ւորները, ինքն է ազդուած անոնց ազ-գային տրամադրութիւններէն եւ օ - ժանդակած երկրի ներսը տարուած «ազգայնական» գործունէութեան:

Երկրորդ, Խանջեանի ազգային տը-րամադրութիւնները գործնականօրէն արտայայտուած են ներքին սահման - ներու խնդիր յարուցանելով: Ասոր համոզուելու համար, անգամ մըն ալ կարդանք Բերիայի փաստարկութիւ - նը.—

«1936ին գրած նամակի մը մէջ, նոր սահմանադրութեան կապակցու - թեամբ, Զօպանեան խորհուրդ կու - տար Խանջեանին Հայաստանի սահ - մաններու վերաքննութեան եւ ընդար-ձակման խնդիր յարուցանել: «Խօսքս, — կը գրէ Զօպանեան Խանջեանին — ոչ միայն Թուրքիոյ յանձնուած Անիի, Արարատի, Կարսի եւ Սուրմալուի մա-սին է, այլ եւ՝ Ախալքալաքի, Ղարա-բաղի եւ ... Նախիջեւանի, որոնք միշտ ալ պատկանած են Հայաստա - նին»: Խանջեան ոչ միայն կը ստանար այդպիսի նամակներ, այլ եւ հնարա - ւոր կը գտնէր հետեւիլ այդ հակայե-ղափոխական խորհուրդներուն» ...

Հետեւաբար, Բերիայի իսկ վկայու-թեամբ, Խանջեան «հետեւելով» ար - տասահմանէն ստացած խորհուրդնե - րուն, սահմանադրութեան կապակ - ցութեամբ յարուցած է Հայաստանի սահմաններու «վերաքննութեան եւ ընդարձակման խնդիր»: Այս վկայու-թենէն վերջ է, որ յայտնի կը դառ - նայ, թէ ինչու Խանջեան անվերջ կ'եր-թեւեկէ Մոսկուա - Երեւան: Խան - ջեանի հասցէին Բերիայի կողմէ «Հա-յաստանի սահմաններու վերաքննու - թեան եւ ընդարձակման» ամբաստա - նութիւն ընելէ վերջ միայն յայտնի կը դառնայ թէ ինչո՞ւ անձնասպան եղաւ «Հայաստանի Կոմկուսի նախկին քար-տուղարը»:

Խանջեանը «ատրճանակի հարուա - ծով վերջ տուաւ իր կեանքին» ոչ թէ անոր համար, որ «քաջութիւնը չու - նեցաւ ուղղելու իր սխալները», այլ որովհետեւ քաջութիւնը ունեցաւ պաշտպանելու իր հայրենիքի կենսա - կան չահերը: Իսկ ատիկա հակահայ Բերիայի համար «վնասարարութիւն, երկերեսանիութիւն, հակայեղափո - խութիւն, ազգայնականութիւն, սրի-կայութիւն, ստոր արարք եւ դաւա - ճանութիւն է հանդէպ կուսակցու - թեան եւ կուսակցական ազգային քա-ղաքականութեան»: Բերիայի համար Խանջեան ոչ միայն ներքին Թշնամի կը նկատուի, այլ եւ արտաքին Թշնա-միներու գործակալ: Իսկ այդպիսինե-րը պէտք է «մոխիրի վերածել» ...

Կը կարծեմ թէ միմիայն խորհրդա-յին մամուլի տուած փաստերու վրայ յենլով կարելի է պարզել Խանջեանի մահուան պարագաները: Կը մնայ լու-սաբանել նաեւ անձնասպանութեան բուն չարժառիթը:

Բերիա հատուած մը կը բերէ Խան - ջեանի մահուընէ առաջ գրած նամա-կէն, ուր վերջինս կը խոստովանի իր «անարգ սխալը»: Ոչ, Լավրենտի Բե - րիան կը ստէ: Եթէ այդպիսի նամակ մը թողած է հանգուցեալը, ինչո՞ւ այդպիսի նամակ մը ամբողջովին չէն հրատարակեր՝ բնագրի լուսանկարին հետ միասին: Կամ թէ ինչո՞ւ նամա-կի մասին յիշատակութիւն կ'ըլլայ Խանջեանի մահէն 40 օր վերջը: Մի՞-թէ Խանջեանի գործած «սխալներու» լաւագոյն ապացոյցը չէր ըլլար այդ խոստովանագիր - նամակը հրատարա-կութեան տալ առաջին իսկ օրերը: Այն ատեն այլ եւս ամբաստանագիր բանաձեւերու եւ «մահուան հանգա - մանքներու» լուսաբանութեան պէտքը չէր մնար:

Ոչ. Խանջեան ոչ թէ իր «անարգ սը-խալները» կը խոստովանի, այլ ա - նարգ մահէն խուսափելու համար է, որ «ատրճանակի կրակոցով» վերջ է տուած իր կեանքին:

Խանջեանի գործին կապակցու - թեամբ պիտի ըսենք, որ ոչ միայն գինովիեւականները հարկադրեցին ի-րենց քարտուղար Բոգդանը եւ ստալի-նականները՝ Թոմսկիին անձնասպան ըլլալ, այլ եւ Բերիան մղած է Խան-ջեանին դէպի անձնասպանութիւն:

16 գնդակահարուածներու գործին քնութիւնը սկսած է այս տարուան սկիզբը: Դատարանին մէջ եղած «խոս-տովանութիւնները» յայտնի էին նախ-նական քնութեանց ատեն: Անշուշտ, Բերիայի նման պատասխանատու համայնավարի մը յայտնի էին ամ - բաստանութեան գլխաւոր կէտերը (ահաբեկչական գործողութիւններ եւ գործակցութիւն արտասահմանի հա - կայեղափոխականներու հետ):

Բերիային նոյնպէս յայտնի էին դարձած, որ Հայաստանի Կոմկուսի քարտուղար Խանջեանը ոչ միայն «կը հովանաւորէ ու կ'օժանդակէ» երկրի ներսի հակայեղափոխականները, այլ եւ նամակագրութեան մէջ է եղած ար-տասահմանի հակայեղափոխականնե - րուն հետ՝ ստանալով անոնցմէ «հա - կախորհրդային խորհուրդներ»:

Իսկ այդպիսիները, Բերիայի կար-ծիքով պէտք է «ջնջել երկրի երեսէն եւ վերջնապէս ոչնչացնել» ... Իր յօդուածին խորագիրն ալ այդ նոյն ոգին կ'արտայայտէ՝ «մոխիրի վերա-ծել ընկերվարութեան Թշնամիները»:

Տեսնելով որ Խանջեան յամառօրէն կը հետապնդէ «Հայաստանի սահման-ներու վերաքննութեան եւ ընդարձակ-ման խնդիրը» եւ չուզեր ուղղել իր սխալը», Բերիան պահարանէն կը հա-նէ Խանջեանի «անձնական Թղթածրա-րը» եւ մէկիկ մէկիկ կը Թուէ Աղասիի այն բոլոր «յանցանքները», որոնց համար պատասխանատուութեան են-թակայ երկու ելք ունի,— կամ դա - տարանին մէջ տեղ բռնել ամբաստան-եալ հակայեղափոխականներու քովը եւ կամ անարգ ու անպատիւ դատա - վճիռէն խուսափելու համար՝ առանձ-նանալ սենեակին մէջ, ուր սեղանին վրայ լեցուն ատրճանակը պատրաստ կը սպասէ ...

Իսկ թէ գնդակը ի՞նչպէս կամ ո՞ւր արձակուեցաւ, այլ եւս երկրորդական է: Կարեւորը՝ ատրճանակը Խանջեա - նի ձեռքին մէջ դնող մարդը գտնե - լուն մէջն է: Եւ այդ մարդը Անդրկ. Երկրային Կոմիտէի քարտու - ղար՝ վրացի Լավրենտի Բերիային:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄԻՏԱՂ

— Պարոն, սա պստոր աղջիկը չատ սիրուն եւ համակրելի է, ես ձեր տե-ղը ըլլամ ձեռքը կը խնդրեմ:

— Լաւ, բայց ի՞նչ կայ ձեռքին մէջ:

×

Այրը.— Կ'ըսեն թէ մօտակայ գիւ-ղին մէջ տասնըհինգերորդ դարէն մը-նացած հնութիւններ կան, երթանք տեսնենք:

Կինը.— Ես նախամեծար պիտի հա-մարէի 20րդ դարու ճաշարան մը եր - թալ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՏԱՃԱՐ ՄԸ

Գիշեր մը անքուն անցուցի: Առաւօ-տուն, նախաճաշէս վերադարձին, պանդոկապետը նոր լուր մը տուաւ.

— Լիոնէն բարեկամ մը եկած է, գիս տեսնել կ'ուզէ: Շուտով գտայ զայն, ու, մէկ ազգականիս առաջնորդու - թեամբ կենդանական պարտէզ գա - ցինք: Ես ոչինչ կ'ուզեմ պատմել այն վայելքի մասին, զոր մենք ունեցանք յիշեալ պարտէզին մէջ ժամերով: Ո - րովհետեւ, կէսօրէ վերջ, գրեթէ մոռ-ցայ զայն բոլորովին, երբ խումբով մը Փրատոյի պողոտան ելանք, ու հոն Պ. Վ. Խորասանճեանի չինել տուած Հայոց մայր եկեղեցին բարեւեցինք:

Ինչպէս ադամանդի յղկուած կտոր մը զարդարանքներու կողին վրայ, նոյնպէս այս եկեղեցին կը նսեմացնէ պերճաշուք չէնքերու փայլը մեր ճամ-բուն վրայ: Երբ տեսայ զայն, երբ նայեցայ անոր պսակուած ճակատին, անմիջապէս Թելադրութիւն մը արթն-ցաւ իմ մէջ: Կ'ուզեմ խստամբեր չըլ-լալ, կ'ուզեմ գիրքերու պատուերնե-րուն մէջ չըմնտարկուիլ, կ'ուզեմ դուրս գալ գիտունին, եւ, քննադա - տին իմաստութենէն, ու ազատ ըլլալ նկարագրելու հաճոյքի մը լիառատ ըմբոշխնումը:

Քիչ անգամ կը տեսնուի ճարտարա-պետական չէնք մը, որ ամբողջապէս արուեստի քնքուշութիւն մը ըլլայ, որ վերածնունդին երիտասարդութիւ-նը որոշ արտայայտութիւն մը կատա-րէ: Ս. Թարգմանչաց նուիրուած Փը-րատոյի Հայոց եկեղեցին, մեր հին ու գմայլելի տաճարներուն մեծութենէն վար եկած, անոնց հունէն վերակեն-դանացած չքեղութիւն մըն է, որուն ընդհանուր կառուցուածքը կը զգացնէ թէ հարկադրանքներու տակ չարու - նակ յեղյեղուած դասական ու գոթա-կան ձեւերէն անդին դեռ աշխարհ մը կոչուելու չափ չատ բան կայ, կը ըզ-գացնէ թէ հայ հնարամտութիւնը հա-ւասար զօրութեամբ կ'ընկերակցի մարդկային բարձրագոյն եւ ուժեղ հնարամտութեան, որ սահման չունի, որ բնութեան նման կրնայ բռնաբա - րել տիեզերական բոլոր կանոնները, կատարեալ գործ մը արտադրելու հա-մար:

Սիրուն անակնկալի մը զուարճանքը կայ, որ կը տեսնեմ հոս: Արեւելեան բմայքը ծաղիկ մը ունի արեւմտեան քաղաքին այս փարթամ ափին վրայ: Ծաղիկ մըն է Հայոց Եկեղեցին, յե - ցուն կուչտով, եւ, պարուրիչ հրա - պոյրներով:

Փոքր հրապարակի մը միջոցին, ա-ղեղնային հովանիներով պատուհան - ներ, կամարաւոր երիզներով ճակատ-ներ կը զարդարեն չորս կողմերը ճեր-մակին մէջ ստուերացած կանոնաւոր պատերուն՝ որոնց վրայ կը հանգչի յատկանշական տանիքը, բազմակերպ կլորութիւններու գմբէթը, եւ ճար - տարապետական բարձրութիւն մը եր-գիծող ալքը:

Տանիքին յառաջամասին վրայ, գմ-բէթին հաւասարութեամբ բարձրա - ցող զանգակատունը, հին Կոմիտասի ճարտարարուեստին մէկ վեհութիւնը կը մատակարարէ, Եզրի եւ Ներսէս Իշխանցիի շինարարական մտածում - ներուն եզրակացութիւնները կը վեր-յիշեցնէ: Ու զանգատան սարտոր,ու-ժեղ բուներով ցուիքներ կ'ամրանան, որոնց հովանիին տակ հարթքանդակ-ներով եւ կերպարանքներով չէնցած քանի մը եկեղեցիներու նկարներ կան: Ասոնք մեր դասական ճարտարապե - տութեան ստեղծագործումի հանճա - րամտութեանը նմոյշներն են, որ դիտողին հիացումը դարերու ետեւ կը տանին:

Մեր խումբէն ժպտուն օրիորդ մը բաժնուեցաւ, յառաջացաւ քիչ ան - դին, հեզահամբոյր աչքերով դիմա - ւորեց Շահէ քհնյ. , ու անոր բա - ցատրեց մեր փափաքները: Քահանան մեզ առաջնորդեց հաճոյակատարու - թեամբ:

Երբ ներս մտանք, երբ ակնարկ մը նետեցի չորսդին, աչքերս մէկ անգա-մէն լեցուեցան ձեւերով: Սրբահրաշ եղերքներ, խորանազարդ պատրանք-ներ, գոյնզգոյն խաչեր, մարմարային սիւներ, գեղեցկակապ խոյակներ, ցայտուն նկարներ, կենդանի գոյներ, եռանկիւն, քառանկիւն կողեր, ար - ուեստական չուքեր, ստուերոտ ան - կիւններ, փաղփաղուն յենարաններ գիրար կը համբուրեն այս փոքր սր - բանոցին մէջ: Գետինը խճաքարերով ծածկուած յատակ մըն է, որուն միջո-ցին բոլորուող զարդերն ու ծաղիկ - ները բազմակերպ երանգներ ունին, եւ, երբ վերնատուն ելայ, անկէ նա - յեցայ անոնց, կարծեցի թէ այդ գոյ-ները ու ձեւր իրենք իրենց մէջ կը սուզուին, կը պսպղան ու նկարչա - զարդ առաստաղին հետ հաղորդակ - ցութիւն կ'ունենան:

Երկումեծադիր նկարներ, որոնք զոյգ պատերուն ներքնաճակատները կը պարտկեն դէմ դիմաց, ձեւերու ան - հունութիւն մը ունին, յուզումի եւ ոգեւորման տարօրինակ չռայլանք մը կը ներկայացնեն: Մէկը Վարդանանց նախօրեակն է, ուր, Վարդան, պա - տանիի մը ձեռքէն հանդիսաւորապէս կ'ընդունի հրամանատարութեան եւ կռուի սուրը, իսկ միւսը, մեր մեծ տարագրութեան մէկ կայարանն է, որ իր վերջի օրերու դժուարութեանց մէջ, ապագայ սերունդին համար, դեռ կը չարունակէ հայ հաւատքի կամքը խլրտացնել ու կարմրցնել լու-սանցքի ճամբով: Հայ ժողովուրդի զօրութիւնն ու արդարութիւնը յըս - տակօրէն արտայայտող այս նկարնե - րուն վրայ կարելի է ամբողջ հատոր մը գրել:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ԴԵՊԻ ԴԱՇՏԵՐԸ...

Տասը տասնըհինգ տարի է այս եր - կիրը կը գտնուինք, չարունակ ծուխ եւ մուխ կը կլլենք մարդակուլ մեքե-նաներու առջեւ, միշտ կարօտ կտոր մը տաք արեւի, զովասուն օդի ու ջուրի, կարօտ դաշտի ու անտառի: Նոյնացած ենք գործարաններու գար-չահոտութեանց հետ: Կարծես մոռ - ցած ենք բնութեան գեղեցկութիւն - ները:

Այս տարի 15 օրուան վճարովի արձակուրդը մեծ ուրախութիւն պատճառեց գործարանային չարքաշ աշխատաւորութեան: Ամէն մարդ կ'ու-րոչէ տեղ մը երթալ: Ոմանք ծովե - զերք, ոմանք իրենց ազգականներու եւ բարեկամներու այցելութեան: Իսկ մենք խումբ մը ընկերներով կը նա - խընտրենք դաշտային պտոյտներ կատարել: Եւ մեր արձակուրդի առա-

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՒԼ ԽԱԹՈՒՆ

Այսօր, ամէն պազարի օրուան նը - ման, տանը մէջ գործ չկար: Մօրս հետ, մեր թեւերը սօթտած, սկրթը-ւած կարասներուն մէջ իւղ ու սուխ կը լեցնենք, եւ ճերմակ ու թարմ հաւկիթները կ'աչխատէինք առանց կոտրելու տեղաւորել փոքրիկ կողով - ներուն մէջ: Այս աշխատանքը մեզի պարզապէս նոր հաճոյք մը կը պար - գեւէր: Պոլիս այդպիսի գործեր չէի իսկ յիշեր: Հոն ամէն բան մեր դու-ռը կը բերէին վաճառորդները: Ամէն օր առեւտուր կար: Մենք հոս քա - ղաքացիներուն օրինակին հետեւե - լով, մօրս հետ վարժուեր էինք չու - կայ երթալ՝ աղախինը ձգած մեր ե - տեւ: Երբ ամաններէն մածունը տոպ-րակներու մէջ կը պարպէի, մտածե-ցի թէ իւրացուցեր եմ այս փոքրիկ քաղաքին չատ մը սովորութիւնները, ու նոյն իսկ Պոլսէն բաժնուած ըլլա - լուս ձանձրոյթը հետզհետէ սկսեր էր անհետանալ:

Դուռը թեթեւօրէն զարկին: Մածու-նին տոպրակը ձեռքէս ձգեցի եւ նետ-ուեցայ՝ բանալու: Երբ խոհանոցէն դուրս կ'ելլէի, մայրս ետեւէս ձայ - նեց.

— Եթէ չուկայէն եկած վաճառորդ է, ճամբայ դիր, աղջիկս, որ եւ է բա-նի պէտք չունինք.

— Լաւ, մայրիկ, ըսի ու գացի դէ-պի դուռ:

Երբ դուռը բացի, դէպի ներս եր-կարեցաւ միջին տարիքով եւ ոսկեգոյն դէմքով կին մը, որ գլխուն ճերմակ փարչամակ մըն էր դներ, ու ժպտե - լէն ըսաւ.

— Խաթունս, թարմ հաւկիթ, մա - ծուն, սուխ ունիմ, կ'ուզե՞ս:

Ցիշելով մօրս յանձնարարութիւ - նը, պիտի մերժէի: Բայց, կնոջ նայ-ուածքը այնքան գրաւիչ էր ու դէմքին գիծերը այնքան նուրբ էին, որ ակա-մայ ըսի.

— Ներս անցիր, տեսնենք:

Դանդաղօրէն ներս սպրդեցաւ: Իր սեւ չարչաֆին տասնը փոշիի մէջ էր թաթխուած: Ով գիտէ քանի՛ ժամ - ուան ճամբէ կուգար: Իր ամբողջ յոգ-նութեան փոխարինութիւնը պիտի ըլ-լար այն քանի մը դրուշը, զոր պիտի ստանար լաւ գինով մը ծախելով այն բոլորը ինչոր մէկ չարթուան ընթաց-քին հաւաքուած էր՝ իր բերնէն խնա - յելով: Ստոյգ չէր, սակայն, թէ պի-տի կարենա՞ր գիւղ տանիլ այդ քա - նի մը դրուշն ալ: Որովհետեւ, քա - ղաքէն գնելիքներ ունէր, անպատ - ճառ: Քարիւղ, աղ, եւն.: Իսկ եթէ գիւղը կը սպասեն տղաք ու աղջիկ - ներ, որոնց չալվարները պատռուած են, քանի մը արշըն ալ պատծոյ պէտք էր տանիլ:

Պահ մը իրեն հետ դէմ առ դէմ անխօս մնացինք: Կը մտածէի թէ ինչ պիտի կարենամ գնել իրմէ: Ան, միշտ ժպտուն իմ քովս ձգեց մածունի պը-ղինձէ փոքրիկ ամանը, որ կը փայլ - փլէր: Իսկ մաղէ հիւսուած կարմիր մախաղն ալ գետին թողեր՝ բանա - լու կը պատրաստուէր, խօսելով մի-եւնոյն ատեն.

— Ա՜հ, որքան յոգնեցայ, խաթու - նըս: Անցեալ օրուան անձրեւը ճամ - բաները աւրեր է, ու չկրցի ժամանա-կին հասնիլ պազարին: Ամէն ոք իր գնելիքը գներ է, բերածներուս յաճա-խորդ չգտայ, եւ, խորհելով որ թե - րեւս տուներէն գնողներ կ'ըլլան՝ փո-ղոց ելայ:

Ես գիւղացի կիները վարժուած էի տեսնել միշտ անձնեայ, լայն ու յոր-դուն ուսերով, դէմքերը վառ, այրած ու թուխ, եւ կայտառ: Բայց, այս կինը չատ փափուկ մարմին մը ունէր որ ճիւղի մը նման կ'երերար:

Սիրտս կսկծաց, երբ տոպրակները բանալու համար առջեւս ծռեցաւ ու տեսայ իր նիհար ու ոսկրոտ ուսե - րը:

Մեղմութեամբ՝

— Ներս՝ սենեակ եկուր, ըսի: Թէ առեւտուր կ'ընենք թէ քիչ մը կը հանգչիս:

Գլուխը բարձրացուց ու գարմանքով նայեցաւ ինծի: Թերեւս բաներ էին տեսեր, զորս չէր ակնկալեր քաղաքա - ցիէ մը: Առանց առարկութեան տոպ - րակը ժողվեց, գրկեց, պղինձէ ամա-նը ձեռքն առաւ, ու մտաւ այն կող - մնակի հիւրասենեակը որուն դուռը բացեր էի: Մուտքի պահուն մոռցաւ հանել ոտնամանները, որոնց քիթերը մաշեր էին: Հակառակ այնքան պն - դումներուս, մերժեց նստիլ «քանա - փէ»ներուն վրայ: Կոխելով իր կար - միրեզը ու բուրդէ գուլպաներուն ծարիկներուն, վարանքով մը նստաւ դրանը առջեւ, գորգին վրայ:

Այն օրը բաւական գնումներ ըրի իրմէ՝ մոռնալով մօրս յանձնարարու-թիւնը: Մածունը չատ լաւ էր մա - կարդած, հաւկիթներուն մէջը վար - դագոյն էր՝ կարծես արեւի լոյսով էր չաղախուած, իսկ իւղը հարազատ բուրում մը ունէր: Այդ բոլորը այն-քան թարմ ու մաքուր էին որ, մայրս իսկ դիտողութիւն չըրաւ գնած ըլլա - լուս համար: Եւ երբ իր սեւ ու խոր աչքերովը ժպտելէն «մնաք բարով» ըսաւ, կրկնապէս յանձնարարեցի որ ամէն պազարի օր մեզի հանդիպի՝ չուկայ իջնելէ առաջ:

Այս գիւղացի կինը՝ իր նրբին մար-մնով՝ քաղցր ու կակուղ դէմքովը իմ մէջ տարօրինակ զգացում մը արթն - ցուց. ան տեղ գրաւած էր ինծի չատ սիրելի անձերու չարքին մէջ:

Ու ամէն չարթու կուգար մեզի: Կա-նակին՝ բուրդէ կարմիր մախաղը, ձեռքին՝ փոքրիկ պղինձէ ամանները:

Երբ դռնէն ներս կը մտնէր, կը հրճ-ուէի մէկուն նման որ կարօտցած ան-ձը կը գտնէ: Իրեն հետ բարեկամա-ցեր էինք: Ինծի պարզած էր այն կեանքը որ յատուկ է բոլոր գիւղացի կիներուն: Այլ եւս գիտէի նաեւ իր ա-նունը,— Կիւլ Խաթուն ... Այս ան-ուան տէրը երբ երեւակայութեանս մէջ կը կենդանացնէի այն դիմագիծը զոր կարօտով կը յիշէի, իր մեծ, սեւ ու գրաւիչ նայուածքով աչքերն ու ոսկեգոյն այտերը սրտիս մէջ միշտ կը-կիծ մը կը դնէին ... Շատ երկչոտ էր ու երբեք ծակ - աչք չէր: Եւ որովհետեւ գիս չատ կը սիրէր, միշտ կ'աշ-խատէր գեղչուած գինով տալ ինծի իր ապրանքները, ինչ որ գիս բաւական կը յոգնեցնէր ու կրկին գնելու կը ստիպուէի:

Գիւղը՝ տանը առանձին կը նստէր: Իր փոքրիկ պարտէզին մէջ կը բուծա-նէր քանի մը հաւեր, ու այն կաթով, զոր կը կթէր՝ ամէն առաւօտ արածե-լու գացող սեւ բծաւոր իր կովէն իւղ ու մածուն կը պատրաստէր, ու նեղ դանոնք պազարը կը ծախէր եւ նեղ ճար ապրիլ կը ջանար: Դաշտի աշ-խատանք չէր տանիր, որովհետեւ չատ նիհար էր:

(1)

ջին շաբաթը կը յատկացնենք այս նպատակին: Ամէն օր հինգ վեց քիլոմեթր ճամբայ կը քալենք զանազան ուղղութեամբ, ուտելիքներ առնելով մեզի հետ:

Հրաշալի է բնութիւնը, տեղ տեղ կը նստինք պաղ եւ զովասուն ջուրերու քովը, անմիջապէս մեր մտքին մէջ կ'արթննան հին յիշողութիւններ: Չէ՞ որ մենք ալ ունէինք զովասուն ջուրեր, դաշտեր ու անտառներ, որոնք այս վայրկեանիս կը ցցուին մեր աչքերուն առջեւ: Կը դիտենք մեր գիւղացիները որոնք իրենց նահապետական կեանքով, կարծես աշխարհի անցուդարձէն ոչ մէկ տեղեկութիւն չունին: Ամէն մարդ զբաղած է իր գործով, գիւղացի հարսը իր կովը կը կթէ զուռին վրայ, այրը սայլով խոտ բերած կը պարպէ, քիչ անդին հօտաղը իր ոչխարները կ'արածէ: Գիւղին մանուկները կ'սատտեն ազատ դաշտին մէջ, առանց վախի: Ամէն տան շուրջ կը նշմարուին ընտանի անասուններ, որոնք կը թրվռան այս կամ այն կողմը: Ո՜հ, ի՛նչ անոյշ է սանց կեանքը: Ամէնքն ալ կ'աշխատին բաց դաշտի մէջ, հեռու գործարանային ծուխերէն ու աղմուկներէն, կը ծծեն դաշտերու եւ լեռներու պաղ եւ մաքուր օդը: Բոլորն ալ կարմիր եւ կայտառ են եւ հոգ չունին, երկիրը ապահով եւ ազատ է: Երբեմն կը խօսինք իրենց հետ, մեր գիտցած ֆրանսերէնով, բացատրութիւններ կը ստանանք եւ կ'առնենք այս երկրի եւ մեր երկրի հողագործական աշխատանքներուն մասին: Հոս շնորհիւ երկրին զարգացման եւ գիտութեան, շատ դիւրութեամբ կը մշակեն իրենց հողերը, զանազան մեքենաներով ու գործիքներով, մինչդեռ մեր երկիրը այդ բոլոր աշխատանքները կըկատարուէին ձեռքերով, ինչ որ ամիսներ կը տեւէր:

Մեր քալած ճամբաներուն վրայ յաճախ կը հանդիպինք դաշտերու, անտառներու եւ լեռներու, որոնք շատ կը յիշեցնեն մեր երկրի տեսիլները: Երբ հառաչներ կ'արձակենք անյագ կարօտով եւ կ'որբանք մեր ճակատագիրը: Ո՞ւր ենք այսօր մենք եւ ինչո՞ւ այսպէս թափառական առանց նպատակի զրկուած մեր իրաւունքներէն, կորսնցուցած մեր անգին հարստութիւնները: Կարօտ կը քաշենք կտոր մը դաշտի եւ անտառի, կարօտ ենք նոյն իսկ Աստուծոյ արեւին ու ջուրին: Աշխարհի ո՞ր արդարութիւնը կը պահանջէ որ երեք հազար տարուան պատմութիւն եւ մշակոյթ ունեցող ժողովուրդ մը իր տարրական իրաւունքները կորսնցնէ ու ջարդ ու փլուր ըլլայ արիւնածարաւ գազաններու ձեռքով ...

ՊԵՏՐՈՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ Բ. ԿՈՆԴԱԿԸ

Երէկ հրատարակեր էինք Էջմիածնի կաթողիկոսին առաջին կոնդակը՝ Մարսէյլի թեմին վաւերացման մասին: Ահաւասիկ երկրորդը (10 յունիս), որ ուղղուած է Գարեգին եպ. Խաչատրեանի, «ընդհանուր հոգեւոր հովուի եւ պատուիրակի մերում ի թեմին Հայոց նորահաստատ Հարաւային Ֆրանսիոյ».—

«Հայրապետական կոնդակաւ մերով որ յ30ն մայիսի ամսոյ ընդ համարաւ 725 յանուն սիրելի զաւակաց մերոց բնակելոց ի Մարսէյլ քաղաքի եւ ի շրջակայս նորին, կարգեցաք զձեզ ընդհանուր հոգեւոր հովիւ նորոգ հաստատեալ թեմին հարաւային Ֆրանսիոյ:

Յանձնարարեմք գերաշնորհութեան ձերում, զկնի իրազեկ եւ հասու լինելոյ եկեղեցական - կրօնական, ազգային-կրթական եւ ամենայն հանգամանաց նորակազմ թեմիդ, խորհրդակցութեամբ ընդ բանիբուն ազգային կարգաւորել եւ ղեկավարել զընտրութիւն Թեմական Առաջնորդի եւ Թեմական կեդրոնական վարչութեան ընդ ձեռն Թեմական Երեսփոխանական Ժողովոյ եւ զհետեւանաց ընտրութեանց զեկուցանել մեզ ի տնօրէնութիւն:

Տամք գերաշնորհութեանդ իրաւունս կանոնաւորելոյ եւ կարգադրելոյ զամենայն եկեղեցական - վարչական եւ զթեմական գործս ի սահմանի առաջնորդական իրաւանց, իսկ ի դէպս անհրաժեշտութեան դիմել առ մեզ վասն հրահանգաց եւ վախճանական կարգադրութեան մերոյ:

Լիայոյս եմք, զի դուք ամենայն խոհականութեամբ, հեռատես կշռադատութեամբ եւ փորձառութեամբ ձերով եւ մանաւանդ ըստ սրբազան կոչման ձերում ունիք կազմակերպել զթեմն Հայոց նորահաստատ եւ օժանդակել վասն բարեկարգելոյ զազգային հաստատութիւնս, զօրացուցանելով միշտ բանիւ եւ գործով զոգի միութեան եւ համերաշխ գործակցութեան ի ժողովրդեան մերում:

Եւ Մեք աղօթս ջերմագինս վերառաքեմք զի Հոգին սուրբ Աստուած առաջնորդեսցէ ձեզ յամենայն գործս բարիս եւ ի ձեռնարկս ազգօգուտս ի փառս Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ, ի շինութիւն եւ ի բարգաւաճումն Հայրենեաց մերոց եւ ի մխիթարութիւն տարապեալ ժողովրդեան մերոյ:

Ողջ լերուք, զօրացեալ շնորհօք Ս. Հոգւոյն եւ յաւէտ օրհնեալ ի մէնջ. Ամէն»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱ՞Ր ԹԷ «ԳԱՐԱԳԷՕԶ»

Օգոստ. 27ին բացուեցաւ Թուրքիոյ լեզուական Գ. Համագումարը, սովորական շռայլութիւններով: Կ'ամփոփենք գլխաւոր «տեսութիւնները», իբրեւ նիւթեր պատմութեան համար.—

Առաջին նիստին մէջ, լեզուական Միութեան Ընդհ. քարտուղար Իպրահիմ Նէճմի Տիլմէն երկար ուսումնասիրութիւն մը կարդալով, ըսաւ թէ Թուրք հին լեզուաբանները մեծ բախտաւորութիւն կը համարէին մօտիկութիւն մը նշմարել Թուրքերէնի եւ Հնդեւրոպական լեզուներուն միջեւ: Մինչդեռ կատարուած պրպտումները եկան հաստատելու որ Թուրքերն են որ սփռած են առաջին քաղաքակրթութիւնը եւ զայն տարածած մինչեւ Հնդկաստան, Ամերիկա, Ափրիկէ, Եւրոպա, Միջագետք եւն.: Արդ, պէտք էր գտնել այն Թուրք լեզուն որ միջոցը դարձած է քաղաքակրթութեան այս տարածման: Կատարուած ուսումնասիրութիւնները երեւան բերին «արեւ - լեզուի դրութիւնը», Համաժողովին մէջ կարդացուելիք թէզերը պիտի գան բացատրելու այս տեսութեան էութիւնը եւ լեզուներու ստեղծման մասին անոր բերած նոր եւ եզական մեթոտը:

Հաստատելու համար թէ Թուրքերէնը մայր լեզու է եւ անով կարելի է կատարել օտար բառերու բազմաթիւ ստուգաբանութիւններ որոնք մինչեւ հիմա անծանօթ մնացած են, Իպրահիմ Նէճմի քանի մը օրինակներ տուաւ:

Թուրքերէն անձնական դերանունները փնտռած ատեն, — ըսաւ,— յունարէն ընկերոջ հարցուց անոնց եզակի երրորդ դէմքը: Աֆթօս եւ էֆինօս բառերը ցուցուց: Խնդրեցի որ հոմերական բարբառին մէջ գտնէ համապատասխանը: Երկար արտասանուող Օ մը գտաւ:

Ֆրանսերէն ստուգաբանական բառարան մը դիմեցի եւ տեսայ որ il (ան) դերանունը առաջ եկած է oui բառէն (o×il): Այս օն ալ հին Ֆրանսերէնին մէջ կը նշանակէ celà, այսինքն՝ այդ:

Արդ, Թուրքերէնի մէջ ալ այսօր «օ» է անձնական դերանունը: Պարսկերէնի մէջ ալ «օ» է: Հին Ֆրանսերէնի եւ յունարէնի մէջ ալ այդպէս եղած է: Կարելի՞ բան է որ այս նոյնութիւնը աչքի չզարնէ:

Եգուպտերէնի մէջ կայ «սըրըյ» բառը, արեւ նշանակութեամբ: Արդ, ասիկա տեսնելով, կարելի՞ է չյիշել soleil (արեւ) բառը:

Ճառախօսը ըսաւ թէ Եւրոպացիները «Ամերիկօս Վեսփուչի» անունին կը վերագրեն Ամերիկա բառը՝ մինչդեռ Նիքարակուայի մէջ աւելի առաջ գործածուած է «Ամերիկա» բառը, իսկ Եգուպտի բառարանին մէջ կայ «էմէրիկ» բառը: Կատարուած ուսումնասիրութիւնները կը հաստատեն թէ Հնդեւրոպական եւ Համիթօ - սեմական լեզուներն ալ մէկ մէկ ճիւղն են Թուրք լեզուին:

Շատ երջանիկ ենք որ այս նոր արեւի լոյսով լեզուական աշխարհը լուսաւորելու բախտին կ'արժանանանք:

«Թրքական լեզուական տեսութիւնը ահա այսպէս կ'ապացուցանէ թէ Թուրքերէնն է մայր աղբիւրը աշխարհի բոլոր գիտական լեզուներուն: Գիտենք մեր դատին մեծութիւնը եւ ծանրութիւնը, բայց ասիկա չի խրտչեցներ մեզ: Աթաթիւրքի Թուրքիան որ մահու անդունդին եզերքէն վերականգնեցաւ անհաւատալի խոյանքով մը եւ եւ իր նոր գոյութիւնը ճանչցուց աշխարհի, գիտական խնդիրներու մէջ ալ ապշեցուցիչ մեծ յաջողութեանց թեկնածու է: Մենք կը հաւատանք ասոր: Ահա այս հաւատքով՝ տեղացի եւ օտար լեզուագէտներուն կը ներկայացնենք «արեւ» լեզուի տեսութիւնը եւ վստահութեամբ կը սպասենք անոնց քննադատութեանց»:

Էնկիւրիի լեզուաբանական համալսարանի ուսանողուհիներէն Վէճհիէ Գըլըճօղլու ըսաւ թէ պիտի բացատրէ «աթա» բառին ծագումը, համաձայն իր դասախօսներէն սորված տեղեկութեանց:

«Աթա» բառը նոյն իմաստն ունի գրեթէ բոլոր լեզուներուն մէջ եւ հետեւաբար կրնայ հիմնական բառ մը նկատուիլ: Փրոֆ. Մէյէ, Վալտէ Փօքօռնի եւ արեւմտեան ուրիշ բազմաթիւ գիտուններ զայն կոչած են «Lallwort», այսինքն «մանկական խօսք»: Յարգանք ունենալով հանդերձ այդ գիտնականներուն հանդէպ Վէճհիէ կը կարծէ թէ «աթա» խօսքը աւելի հիմնական իմաստ մը ունի:

Այդ գիտունները երեւակայած են տղոց բերնէն լսած կարգ մը պարզ եւ իմաստ չունեցող բառեր եւ Lallwort կոչած են զանոնք: Մինչդեռ Թուրքերէնի մէջ չկայ այս բաժանումը: Արդէն, Հէրման Փօլ կ'ըսէ թէ «այս լեզուն տղոց գիւտը չէ եւ այդ խօսքերը սորվեցուցած են անոնց»:

Ասոր համար է որ կարգ մը գիտնականներ Lallwortը կոչած են Ammensproche, այսինքն «տատաներու լեզուն»:

«Աթա» բառը այս երկուքէն ոչ մէկուն մէջ կրնայ մտնել, որովհետեւ կը պարունակէ «t» գիրը որ դժուար հնչելի է:

Բազմաթիւ օրինակներ յիշելէ յետոյ, բանախօսը ըսաւ թէ Սանսկրիտի մէջ «թաթոս», յունարէնի մէջ «թէթոս», լատիներէնի մէջ «թաթա», կելտերէնի մէջ «թատ», անգլիերէնի մէջ «տատ» կը նշանակեն հայր եւ տարբերութիւն չունին «աթա» բառէն:

Կը տեսնուի որ, եզրակացուց ուսանողուհին, «աթա» ազնուական բառ մըն է եւ կը նշանակէ տէր, գերագոյն: Մեծ ղեկավարը «աթա» կոչելով, Թուրքերը հաստատեցին որ ամէն ազգէ աւելի գիտեն այս նշանակութիւնը: Տարիներով հոս հոն գրոհ տալէ յետոյ, Թրքութիւնը հիմա այլ եւս բիւրեղացած է Անատոլուի մէջ եւ գտած իր հարազատ (էօզ) աթան: Աթա բառը Թրքութեան չափ հին եւ Աթաթիւրքի չափ մերն է»:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 26 օգոստ. (Յառաջ). — Կատարեալ թնճուկ դարձաւ Պաղեստինի խնդիրը: Արաբներու Գեր. Խորհուրդը կամաց կամաց կը սթափի եւ կ'ըմբռնէ թէ հինգ ամսուան խռովութիւնները լրջօրէն կը քանդեն երկիրը:

Լուրջ անձեր կը խորհին գործադուլին վերջ տալ, սակայն միֆթին եւ իր համախոհները կը պնդեն շարունակել, մինչեւ որ հրէական ներգաղթը առ նուազն առ ժամարար դադրի: Քանիցս Անդրյորդանանի թագաւոր էմիր Ապտալլահ միջամտեց, իր մօտ հրաւիրեց արաբ պետերը, թելադրեց վերջ տալ գործադուլին եւ ուրիշ օրինաւոր միջոցներով հետապնդել իրենց դատը: Ցարդ ոչ մէկ յուսատու նշան չերեւար: (ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Արաբները տեղի տուին, ընդունելով Իրաքի արտաքին նախարարին միջնորդութիւնը):

Աւելորդ է մէկիկ մէկիկ թուել գիշերուան հրացանաձգութիւնները: Մարդկային զոհեր անպակաս են: Հայ զոհ մըն ալ տուինք: Երուսաղէմացի Կարապետ Պետեւեան, Մանթաշեվի Եաֆայի պաշտօնեաներէն, օգոստ. 17ի առտուն, երբ շոգեկառքով կը ճամբորդէր, Թէլ Ավիվի մէջ Հրեաներու արձակած փամփուշտներէն սպաննուեցաւ:

Արաբական շրջանակները կ'ըսեն թէ մօտերս Պաղեստին պիտի հասնին Հիճազի եւ Եմէնի ներկայացուցիչները, անգլիական իշխանութեանց հետ խորհրդակցելու եւ ներգաղթը առ այժմ դադրեցնելու համար: Օտար շրջանակները կը կարծեն թէ սեպտ.ի վերջերը Պաղեստին հազիւ կը խաղաղի:

** Պաղեստինի եւ Անդրյորդանանի իտալական ընդհ. հիւպատոս Պ. Մատինօ չորս տարի պաշտօնավարելէ յետոյ, Փարակուէյի դեսպան նշանակուեցաւ: Իր մեկնումին առթիւ իտալական գաղութը փաշական ակումբի սրահին մէջ ողջերթի ցերեկոյթ մը սարքեց: Ներկայ էին նաեւ Հայ կաթ. պատրիարք. փոխանորդ Կիրակոսեան Ծ. վրդ. ու Հ. Մանուէլ վ. Թաշճեան: Ընդհ. հիւպատոսը Հայ վարդապետներուն ձեռքերը թօթվելով զրոյց մը ունեցաւ: Պ. Մարինօ իր պաշտօնավարութեան ընթացքին բարեացակամ եղած է Հայերուն եւ Մխիթարեան վարժարանին հանդէպ: Դեր - հիւպատոսն ալ Պ. Ջէչի միշտ բարեացակամ եղած է:

** Արաբական բարձրագոյն վարժարանը յաջողութեամբ աւարտեց Պ. Հայկ Թովմասեան, միակ Հայը որ մասնաւոր գնահատանքի արժանացաւ:

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ՄԵՂՔԵՐԸ

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 օգոստ.).

—«Աղասի Խանջեանի եղերական մահուան յաջորդող բանաձեւերուն եւ խմբագրականներուն մէջ՝ որոնցմով լեցուն են հիմա խորհրդահայ թերթերը, առաջին փաստը որ մարդուն աչքին կը զարնէ՝ թիւմն է անձնասպանին մեղքերուն:

Ըսենք անմիջապէս որ ան կը մեղադրուի մասնաւորապէս իր ազգայնական գիծին համար,— ո՛վ զարմանալի խաղը կեանքի:

Կարելի չէ արդարեւ չապշիլ կարդալով զանազան ու զարմանազան մեղքերը զորս կը բանաձեւեն հիմա խորհրդային շրջանակները մարդու մը մասին՝ որ իր բովանդակ գործունէութեան ընթացքին ազգային հոգեբանութեան ամէնէն ոխերիմ հակառակորդը եղաւ, եւ իր շանթը հասցուց ամէն անգամ որ զգաց թէ ազգայնական գիծ մը գլուխ կը ցցէ երկրին մէջ:

Անոնք որ հետեւած են Աղասի Խանջեանի կեանքին, բայց մանաւանդ անոր վերջին տարիներուն երբ փաստապէս իր ձեռքն ունէր Հայաստանի ղեկը, գիտեն թէ ինչ կատաղի հակադաշնակցական մը կ'ապրէր անոր ներսը, թէ ինչ զարհուրելի ճիգ է գործ դրած ան՝ Դաշնակցութիւնը պատուհասելու համար երկրին մէջ ու դուրսը, եւ թէ ինչ մոլեգնութեամբ կը լեցուէր ամէն անգամ որ Դաշնակցութեան անունը տար: Բաւական է յիշել, թէ նոյն մոլեգին հակադաշնակցականը կը բարբաջէր իր վերջին յօդուածին մէջ անգամ, զոր լոյս ընծայեց Մոսկուայի պաշտօնաթերթը իր եղերական մահէն քիչ առաջ, եւ որ իր կարապի երգը պիտի ըլլար:

Արդ, այս մարդը կը մեղադրուի հիմա իր դաշնակցական հակումներուն համար ալ: Բանաձեւերը եւ խմբագրականները որոնք լոյս տեսան Թիֆլիսի եւ Երեւանի պաշտօնաթերթերուն մէջ՝ կ'ամբաստանեն զայն բացէ ի բաց թէ ան կը քաջալերէր ազգայնական տարրերը, պէտք եղած աչալրջութիւնը ցոյց չէր տար Դաշնակցութիւնը բնաջնջելու համար եւ իր անձնասպանութիւնն անգամ ցոյց մըն է ուղղուած կոմունիստական կուսակցութեան դէմ:

Եթէ աշխատինք սակայն բառերուն տակը կարդալ, ու թափանցել իր դիակին վրայ թափուած շանթերուն իմաստին, պիտի զգանք որ ողբերգութիւնը որուն զոհ գնաց Հայաստանի երիտասարդ ղեկավարը՝ կը բխի Աղասի Խանջեանի ըրած փորձերէն իսկ հայ ժողովուրդի իրաւունքները պաշտպանելու համար:

Եթէ հնարաւորութիւն չունինք առայժմ ճշդելու իր մղած վերջին պայքարին բոլոր ծալքերը, կրնանք սակայն այժմէն ընդգծելու ճշմարտութիւն մը՝ որ պիտի չհիննայ երբեք ինչքան ալ դարերը անցնին դարերու ետեւէն, եւ յեղաշրջուին ժողովուրդները:

Աշխարհի բոլոր Խանջեանները վերջ ի վերջոյ պիտի յանգին միեւնոյն եզրակացութեան,— իրենց ժողովուրդը ամէն բանէ առաջ:

Որքա՜ն ծայրայեղ մարդիկ, ամէնէն թունդ անիշխանականներն իսկ, երբ տեսական ճառերէն յետոյ շփման մէջ մտած են կեանքի հետ՝ զգացած են ի վերջոյ ժողովուրդին սրտին բաբախումը իրենց իսկ կուրծքին տակ: Ամէնէն կարմիր համայնավարն իսկ իր ներսէն բան մը փոխած է՝ երբ ոտքը դրած է հողին, ու ժողովուրդին սրտի զարկին մօտեցուցած ականջը:

Ու որքան ճշմարիտ է պարագան մանաւանդ հայ ժողովուրդին համար, ուր մայր զանգուածը աշխատաւոր դասն է, եւ որուն կարելի է փարիլ առանց կարմիր նշանաբաններէն հատ մը զոհած ըլլալու խղճահարութեան:

Հայ հողին կպիլ, խառնուիլ հայ ժողովուրդին, անոր սրտին բաբախումները զգալ, ինչպէ՛ս կը փոխէ մարդը: Աղասի Խանջեան՝ քարէ իսկ ըլլար՝ պիտի հալէր ի վերջոյ ալիքին առջեւ որ ժողովուրդէն կը բխի եւ որուն չեն դիմանար ամէնէն անյողդողդ բանաձեւերը:

Բոլոր քարէ սրտերը վերջ ի վերջոյ պիտի թուլնան հայ ժողովուրդի մեծ ողբերգութեան առջեւ, ու ամէնէն անյեղլի բանաձեւերն անգամ պիտի կարկամին մարտիրոսի մը առջեւ՝ որ դարերուն խորէն ոգեկոչելով, չարչարուելով, արիւնելով կուգայ, հեզ՝ գառնուկի նման, ու խրոխտ՝ ինչպէս առիւծը»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԶԱՏ ՄԻՏՔ, շաբաթաթերթ քաղաքական, գրական, տնտեսական, թիւ 1 եւ 2: Խմբագրապետ Ա. Ալպօյաճեան: Հասցէ.— 152, Rue Emad el Dine, Le Caire (Egypte).

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Իրիկուան կողմը, երբ մերինները կամաց ձայնով կը խօսէին, ճամբայի վերէն զոռում - գոչիւնով վար կուգային խումբ մը մարդիկ՝ Քիւրտեր էին, որոնք պիտի անցնէին մեր շատ մօտէն անցնող ճամբայէն: Սարսափահար՝ ամէնքս մեր շունչը իսկ պահեցինք եւ զսպեցինք երեխաները: Քիւրտերը կը մօտենային: Այդ միջոցին, երեւի մօր կամ հօր սաստէն վախցած պզտիկ մանկիկը ճիչ մը արձակեց եւ սկսաւ լացը ... Մենք քար կտրեցանք. վտանգը ակներեւ էր. Քիւրտերու խումբը, ըստ սովորութեան, իրար ընդհատելով եւ զոռում գոչումով մօտեցան աղբիւրին: Յանկարծ մեր փոքր մանկիկի ձայնը կարծես սուրով կտրեցին. մեռելային լռութիւն տիրեց: Այդ միջոցին էր, երբ Քիւրտերը հաւաքուած աղբիւրի շուրջը, ջուր կը խմէին, որ տեւեց մօտ տասը րոպէ, ապա դանդաղօրէն հեռացան:

Ազատ շունչ առինք. Հայրը խեղդած էր իր մանկիկը եւ այս գինով փրկուեցանք մենք ...

Այլ եւս վայրենի կենդանիներու կերպ էինք առած. մեր ոտքերէն ու ուսերէն ցնցոտիներ էին կախուած. ոտքերնիս մաշուած տրեխներու մէջ քարերու, մացառներու զարնուելով, կարծր վէրքերով ծածկուած էին, դէմքերնիս մութ հողի գոյն էին առած եւ մենք, ամբողջովին ոսկրացած կմախքի էինք վերածուած:

Կը տեսնէի շուրջս գտնուող ընկերներէն մանաւանդ մէկ քանիի լուռ տառապանքը ինծի համար: Անոնք գերմարդկային ճիգ գործ կը դնէին պատառ մը հաց, կտոր մը շաքար գտնելու եւ ամոքելու իմ ֆիզիքական տառապանքս: Դաղձ կըհաւաքէինք երբեմն եւ «թէյ» կը շինէինք, որ քիչ մը ուժ կուտար մեզի:

Քանի լեռ այլ եւս վտանգուած էր: Ռուսական բանակէն ալ յոյսերնիս կտրեցինք եւ որոշեցինք անցնիլ Մառնիկայ լեռները: Սարսափելին այն էր, որ պուրակներու տերեւները սկսեր էին թափիլ եւ այլ եւս չէինք կրնար ծածկուիլ թշնամիներու աչքէն: Կեանքը այնուհետեւ ալ աւելի անտանելի դարձաւ: Մեր ընկերներու մէջ իսկ անհատապէս իրենք զիրենք միայն ազատելու զգացումներ արթնցան եւ միաժամանակ նեղսրտութիւն, կասկած՝ միմեանց հանդէպ: Այդ տեսակէտէն Պօլէի Արշակը (Մճօյի եղբայրը) շատ կը կասկածէր ինծի հետ եղող ընկերներու կողմէ. կ'ըսէին թէ դաւ մը կը նիւթէ մեզի դէմ: Թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս, չկրցայ հասկնալ: Միայն երբ կը հանդիպէինք իրեն, ժանտ դէմքով եւ թշնամական հայեացքով կը դիտէր իր մօտիկ ընկերները:

Այս մթնոլորտի մէջ, ամէնքիս միտքը աւելի տենդագին կ'աշխատէր. ճար մը գտնել ազատուելու համար դժոխային կեանքէն: Ոչ մէկ փրկութիւն կար այդ վիճակին մէջ մնալէն: Պէտք էր ուրեմն վերջին ճիգ մը գործ դնել՝ հասնելու ռուսական բանակին: Այս էր ահա մեր բոլորին մտածումը: Բայց ասիկա անկարելի կը համարուէր: Ի՞նչ պիտի ընէինք մեզի հետ եղած ահագին թիւով կիներն ու երեխաները: Այս մտահոգութիւններուն շատ անգամ կը պատասխանէին — «կին ու երեխայ միշտ կարելի է ունենալ. տղամարդն է որ պէտք է ողջ մնայ, տան օջախը ան պիտի պահէ»— այսպէս կը դատէին անոնք: Ու իրարմէ գաղտնի, սահմանը անցնելու պատրաստութիւններ կը տեսնէին — առաջնորդներ, ուղեկիցներ կ'որոշէին եւ պաշար կը պատրաստէին: Զիս շրջապատող ընկերներէ ոմանք նոյնպէս կ'աշխատէին այդ ուղղութեամբ եւ միշտ ի հարկէ իրարմէ գաղտնի: Անտարբեր էի դարձած բոլորովին այդ ամէնի հանդէպ. ինծի անկարելի կը թուէր հասնիլ անվտանգ, ռուսական բանակը, իսկ մեռնիլ ճամբան թէ հոս՝ լեռներու մէջ — միեւնոյնը չէ՞ր:

Սեպտեմբերը կը մօտենար եւ ցրտերը սկսած էին: Քարայրի մը մէջ կարճ ժամանակ մը անցուցինք հիւանդ ընկերոջ մը քով, բայց մուհաճիր Քիւրտերը հոն ալ փորձեր էին բարձրանալ: Թէեւ փախցուցինք մեր գնդակներով, բայց ստիպուեցանք թողուլ այդ քարայրն ալ:

Անցանք Մառնիկայ սարերը: Հոն պիտի հաւաքուէինք սահմանն անցնելու նախապատրաստութիւններուն համար:

Գիշերը իջնելուն պէս, քանի ձորերով սկսանք յառաջանալ դէպի որոշուած հաւաքատեղին: Երբ ձորի խորքը իջած, կ'ուզէինք բարձրանալ լեռան հետեւեալ թեւի վրայ, եւ կ'անցնէինք աւերակ գոմի մը մօտէն, յանկարծ լսեցինք խուլ - աղերսական ու կցկտուր ձայն մը: Նախ կարծեցինք թէ Քիւրտերը թակարդ են լարած մեզի եւ շղթայի մը ձեւով շարքը երկարեցինք, ու ապա մեզմէ երկու հոգի, խիստ զգոյշ մօտեցան գոմին: Մարող ձայնը կը շարունակէր իր աղերսը հայերէն լեզուով: Պաշարեցինք գոմը, քանի մը հոգի ներս մտան եւ մոմի կտոր մը վառեցին. ցեխոտ յատակին վրայ փռուած էր Աւրանայ Աբամը ... Վիրաւորուած՝ Քիւրտերէն, մեր անվեհեր հայդուկը, քալելով կամ սողալով, ահագին ճամբայ էր կտրած, ծածկ մը գտնելու համար եւ միշտ այն յոյսով որ թափառող հայերէն մէկը կրնար այդ կողմերէն անցնիլ ու զինքը գտնել: Երկու վէրք ունէր, մէկը ուսին եւ միւսը՝ կուրծքին: Վէրքերը լայնաբերան էին եւ խոր. անոնց մէջ կոյտերով որդեր կը վխտային ... Ճանչցաւ մեզ ու լացաւ: Կարծես սրբազան խորանի մը առջեւ՝ լուռ ու մունջ խոնարհած էինք մեր նահատակին դիմաց, որ անտրտունջ մահուան կը սպասէր եւ կարծես երջանիկ՝ որ շրջապատուած է իր ընկերներով: Երկար նայեցաւ մեզի կիսախաւարի մէջ վառուող իր բոսորային աչքերով ու մրմնջեց. «Իմ բանս վերջացած է. մի թողուք զիս այսպէս, սպաննեցէք ձեր ձեռքով» ... Սարսռացինք: Ո՞վ էր որ ձեռք պիտի վերցնէր այս նուիրական կեանքի վրայ:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(32)

ԾԻԾԱՂ

Ուսուցիչ.— Տղաս, ըսինք թէ Հայրդ պարտական է 500 ֆր. մսավաճառին, 200 ֆր. նպարավաճառին, 150 ֆր. ածխավաճառին: Գումարը ի՞նչ կ'ընէ:

Աշակերտը.— Գումարելու պէտք չկայ, պարոն, Հայրս տունը պիտի ձգէ հեռանայ:

մար եւ չուտով Մոսկուա պիտի դառնայ, վկայութիւն տալու համար նոր եւ դղրդացին դատավարութեան մը մէջ որ տեղի պիտի ունենայ մօտերս: Մինչեւ եւ Կրէկորի Օզէրսքի, առեւտրական պատուիրակին եղբայրը եւ հօրեղբօր որդին, արգելափակուած են Չեկային կողմէ, որ իբրեւ պատանդ կ'ուզէ պահել զանոնք, Պ. Օզէրսքիի բացակայութեան ատեն»:

Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատունը բացարձակապէս կը հերքէ անգլիական աղբիւրէ հաղորդուած այն լուրերը թէ Չեկային գործակալները բազմաթիւ Ռուսեր հարցաքննած են Անգլիոյ մէջ:

ՍԹԱԼԻՆ ՀԻՒԱ՞ՆԴ Է

«Մաթէն»ի համաձայն, Մոսկուայի բարձր շրջանակներուն մէջ յամառ զրոյցներ կը շրջին Սթալինի հիւանդութեան մասին: Այս առթիւ կ'ըսեն թէ 1926ին Սթալին լեարդի ծանր հիւանդութիւն մը ունեցաւ, որուն հետեւանքով երեք ամիս չկրցաւ մասնակցիլ որ եւ է քաղաքական գործունէութեան: Նոր զրոյցներուն իբրեւ փաստ, կը յիշուի թէ Սթալին օգոստոս 29ին ներկայ չէ եղած «Արսէն» խաղին ներկայացման, որ տեղի ունեցաւ Մոսկուայի մէջ, վրացական թատերախումբին կողմէ: Սթալին սովորաբար ներկայ կ'ըլլայ այդ խումբին ներկայացումներուն եւ խումբն ալ իր փափաքին վրայ է որ Մոսկուա կ'երթայ: Օգոստոս 29ի ներկայացման ներկայ եղած են Քաղաքական Բիւրոյին բոլոր անդամները, բացի Սթալինէն: Ներկայացումէն վերջը հացկերոյթ մը տրուած է, որուն մասնակցած են դերասանները եւ կառավարութեան անդամները: Այս առթիւ շարք մը բաժակաճառեր խօսուած են «բացակայ եւ յոգնած» Սթալինի առողջութեան համար:

*** Մասնաւոր լուրի մը համաձայն, 200 Վրացիներ ձերբակալուած են Վրաստանի մէջ, իբրեւ կասկածելի:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ 1,600,000Ի ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ

Սեպտեմբեր 1ին 1,600,000ի բարձրացաւ կարմիր բանակին թիւը, դրօշի տակ առնուած ըլլալով ամբողջ դաս մը եւ յաջորդ դասին կէսը, համաձայն վերջին հրամանագրին, որ 19ի կ'իջեցնէ պարտաւորիչ զինուորութեան տարիքը:

Պարտաւորիչ աշխատանք Ռումանիոյ մէջ

Ռումանիոյ վերակազմեալ դահլիճը, որ դուրս ձգեց Թիթուլէսքուն, Սեպտ. 1ին որոշեց պարտաւորիչ աշխատանքի ենթարկել բոլոր երիտասարդները, 18 — 21 տարեկան, համաձայն գերմանական դրութեան: Օրինագիծը պիտի պատրաստուի ազգ. աշտպանութեան, հանրային կրթութեան, առեւտուրի եւ աշխատանքի նախարարութեանց կողմէ:

Ծրագրին գլխաւոր նպատակն է երիտասարդութիւնը փրկել զանազան հոսանքներու ազդեցութենէն, մասնաւորապէս Երկաթեայ պահակներու տիրապետութենէն: Այս կազմակերպութիւնը արձակուրդի շրջանին աշխատանքի բանակավայրերու մէջ հաւաքելով երիտասարդները, կը պատսպարէ եւ կը սնուցանէ ձրիաբար եւ քաղաքական քարոզութիւններ կը կատարէ:

Միեւնոյն ատեն որոշուեցաւ խիստ միջոցներ ձեռք առնել զանազան կասկածելի կազմակերպութեանց դէմ: Զինաթափ պիտի ըլլան եւ պիտի լուծուին քաղաքական կուսակցութեանց մարտական խումբերը: Պիտի պատժուին պետութեան այն պաշտօնեաները որ կը թերանան իրենց պարտականութեան մէջ:

Կառավարութիւնը որոշեց նաեւ աւելցնել սպառազինութիւնները, 8,000,000 անգլ. ոսկիի փոխառութիւն մը կնքելով:

Լեհաստանի սպառազինական պայմանները

Զօր. Ռիծ Սմիկլի, Լեհաստանի սպարապետը, որ Փարիզ կը գտնուի, անցեալ օր ներկայ եղաւ հրասայլերու ռազմափորձերուն, Շամփանյի մէջ: Իրեն կ'ընկերանային օդանաւային նախարարը եւ Զօր. Կամլէն:

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը մասնաւոր կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան: Զօրավարը կ'ուզէ ճշգրիտ գաղափար կազմել Ֆրանսայի սպառազինութեանց մասին: Եթէ Ֆրանսա չկարենայ վերահաստատել Փրանքելեհ զինակցութիւնը, Լեհաստան կրնայ Գերմանիոյ գիրկն իյնալ: Լեհաստան զէնքի եւ ռազմանիւթի կը կարօտի. իր գործարանները չեն կրնար հայթայթել անհրաժեշտ զէնքերն ու օդանաւերը: Արդ, Գերմանիա պատրաստ է հրացան, թնդանօթ, օդանաւ եւ ուրիշ ամէն բան ճարելու, 30 միլիոն ոսկիէն աւելի պարտք մը ունենալով: Բնականաբար իբրեւ փոխարինութիւն պիտի պահանջէ քաղաքական ամուր զինակցութիւն մը: Ահա թէ ինչու Ֆրանսա կ'ուզէ ապացուցանել իր զօրութիւնը:

«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» տօնուեցաւ Խ. Միութեան մէջ, աւելի շատ ազգային տօնի մը հանգամանքն առնելով: Այս առթիւ արձակուած նշանախօսքերը չեն խօսիր համաշխարհային յեղափոխութեան մասին, այլ կը յորդորեն.— «Ջանադիր աշակերտներ եղէք, սիրեցէք մարզանքները, յարգեցէք կուսակցութեան վարիչները եւ մանաւորապէս Սթալինը, հիացէք կարմիր բանակին վրայ: Այս կերպով պիտի դառնաք օգտակար քաղաքացիներ ձեր հայրենիքին համար եւ կարող՝ զայն պաշտպանելու»: Մամուլը նոյն առթիւ կը բացատրէ «հայրենիք» եւ «ծննդավայր» բառերուն խոր իմաստը..

ԹՐՈՑՔԻԻ երկու քարտուղարները, որոնք արտաքսուած էին Նորվեկիայէն, Պելճիքայէն ճամբայ ելած են դէպի Ֆրանսա, կը գրէ «Մաթէն»:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՑ նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ մը գումարելով, կարգ մը կարեւոր որոշումներ տուած է, բայց գաղտնի կը պահուին: Կ'ըսուի թէ Հունգարիա որոշած է մօտերս չեղեալ հռչակել Թրիանոնի դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները, հետեւելով Գերմանիոյ օրինակին: Վարչապետը վեց շաբաթ արձակուրդ առաւ:

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Եգիպտացի կոմիտէն կը ծանուցանէ թէ

ԸՆԿ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ (ՊԱՊԻԿԵԱՆ)

յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 4 սեպտեմբեր, ուրբաթ առաւօտ ժամը ճիշդ 9ին, Փարիզի Սէն Լուի հիւանդանոցին մէջ: Հաւաքուիլ հիւանդանոցին ելքի դրան մօտ: 12bis, Rue Grange aux Belles. մէթրօ Lancry կամ Gare de l'Est: Մարմինը պիտի ամփոփուի Pantin Parisien գերեզմանատունը:

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ (Սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Լիոն

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 4 Սեպտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանի սրահին մէջ: Շատ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը 6 Օգոստ. կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՍՐԲԱՏԱՊԱՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՍԵՊՏ. 6 ԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ,
ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ԶՕՄԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ, ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԵՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՍՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւայլն:

ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԽՕՍՔ
ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ՊՊ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ (ՄԱՄՈՒԼ), ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (ՖՐԱՆՍ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ), ***L'ABBÉ MULLER*** (ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԼԻԿԻՆ), ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Ա. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ (ԶՕՄ), ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ)

ԹԱՓՕՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԿԱՄՊԷԹԱՅԻ ԿՈՂՄԻ ԽՈՇՈՐ ԴՌՆԷՆ ՆԵՐՍ:

Թափօրին գլուխը գտնուելու են ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԴՐՕՇԱԿԻՐՆԵՐԸ եւ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿՆԵՐԸ:

Ամենքդ անմիջապէս յետոյ՝ օրուան բանախօսները եւ յետոյ հասարակութիւնը:

ԹԱՓՕՐԸ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ ԴԷՊԻ ՀԵՐՈՍԻՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Հոն դէսը յաճախակի պիտի լուսանկարուի:

Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները:

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ.— Métro Place Gambetta, Autobus 26, 95, 96, O, PC, AP եւայլն:

Ուխտագնացութենէն յետոյ ժամը 7ին, մեր ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ Փլաս Կամպէթայի վրայ, 202 rue des Pyrénées:

Մասնակցիլ ցանկացողները նախօրօք արձանագրուելու են մեր կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean-Jaurès եւ կամ Պէլվիլ 73 rue Julien Lacroix, Վ. Թումտատեանին մօտ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ

տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Սէն-Փիէրի դաշտին վրայ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՓ

ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԷՐՎԷ, Տէյ.— 35:
ՆԻՍ, Մ. Գրիգ.— 35 :
ՍԷՆ ՔԼԷՌ ՏԸ ԼԱ ԹՈՒՌ, Մ. Մ.— 70:
ՓԱՐԻԶ (18), *Հօչ.*— 50:
ՊՈՐՏՕ, Կ. Հայ.— 140:
ՊՈՐՏՕ, Գործ.— 217.60:
ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՕ, Զատ.— 70:
ՊԵԼՄՈՆ, Ա. Մուր.— 70:
ԼԱՎԻԼՏԻԷՕ, Տօն.— 35:
ՎԱԼԱՆՍ, Վ. Պ.— 140:
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Ճուհ.— 35:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ.— 291:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Պօղ.— 70:
ՓԻԷՐՖԷՕ, Վարդ.— 40:
ԹԱՐԱՐ, Զով.— 70:
ՓՈՐԹԼԷՆՏ, Տ. Արս.— 4 *տոլար*:
ՄԻՒՐԷ, Անդր.— 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 810 :
ՄԱՐՍԷՅԼ, Կար.— 254.80:
ԼԱ ԹԱԼՕՏԻԷՌ, Պայ.— 40:
ՇԱՍ, Տօն.— 50:
ՇԱՍ, Տէօվ.— 50:
ԼԻՈՆ, Գործ.— 680:
ՊՕՄՕՆ, Գործ.— 205.35:
ՍԷՆԹ ԱՐՕՄԱՆ, Ա. Թ.— 35:
ՇԱՄՊԵՐԻ, Ս. Գ.— 140:
Կարգադրեցինք:

ԱՎԻՆԵՈՆ, Գործ.— 50:
ՎԻՆԷՑ, Պետ.— 70:
ՍԵՎՐԸ, Տէր Յակ. Կոր.— 35:
ՀԻՆՔԻՆԿ, Մ. Թաց.— 200: *Կարգադրեցինք:*
ՎԻԼ Տ'ԱՎՐԷՑ, Մեղ.— 140:
ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ
Սկսած Յառաջ դրկել
ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՕ, Զ.— *Օգ.* 13:
ՓԱՐԻԶ (20), *Ակ.*— *Օգ.* 19:
ՏԷՍԻՆ, Մ. Պ.— *Օգ.* 25:
ՊԱՆԵՕԼԷ, Յ. Խ.— *Օգ.* 25:
ՊԵՐԼԻՆ, Շ. Յ.— *Օգ.* 25:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ ՏԸ ՓՐՕ, Ա. Զ.— *Օգ.* 28 :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Լիոնի եւ շրջաններու ֆրանսական բանակի նախկին Հայ կամաւորներու Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լիոնի մէջ, Թէտինուար, Պ. Թ. Փափազեանի սրճարանին ներքնասրահին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն: Ընկերներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Զգացած զառնութենէն, Վարդանը յանկարծ սկսաւ ծիծաղիլ: Այդ որքան միամիտ էր եղած ինք: Աղջիկն անդին ուրախ զուարթ կը պարէ, ձիով պտոյտներ կը կատարէ շրջապատուած երիտասարդներով, մինչ ասդին՝ ինքը մտատանջուած՝ օրերով յիմար բաներ կը մտածէ: Բարկացած ուզեց պատռել նամակը, բայց զոհացաւ ճմռթկելով:

Վարդանի մտքին մէջ ակամայ վերակենդանացաւ Պոտանիկական Այգին, Այլանտներու հրաւէրը, Երեւանեան հրապարակի հանդիպումը: Նախանձի զգացումը օձի մը պէս օղակեց եւ ճմլեց տղու սիրտը:

Վարդան բնաւորութեամբ թէեւ բաց սիրտ էր եւ շատ հաղորդական, բայց Սոնիայի հետ ունեցած յարաբերութեան մասին չէր սիրեր խօսիլ նոյնիսկ քրոջը, որմէ գրեթէ գաղտնիք չունէր: Կրիայի նման քաշուեցաւ իր պատեանին մէջ եւ անձնատուր եղաւ իր ծանր մտածումներուն:

Սոնիայի նամակը ստանալու յաջորդ առտուն՝ Վարդանը գրեց պատասխան մը, որ իր հոգեկան վիճակի ճիշդ պատկերն էր: Երբեմն՝ բազմաթիւ տողերու մէջ, կ'աստուածացնէր Սոնիան, անոր սիրոյ մաքրութիւնը եւ խորութիւնը. ուրիշ տողերու մէջ ալ, թերեւս անդիտակցօրէն, նախանձը, խանդը, կասկածը աղատ արտայայտութիւն կը ստանային: Նամակին մէջ նոյնիսկ վիրաւորական ակնարկ մը ըրաւ Սոնիայի հօր հասցէին: Գիտնալով որ չիտակ չէր գրածը, բայց եւ այնպէս գրեց:

Նամակը փոստին յանձնելէ անմիջապէս յետոյ սակայն, բարկութիւնն ու վճռականութիւնը զինքը լքեցին: Ու զղջաց այդ նամակը գրելուն համար:

Ուզեց անմիջապէս երկրորդ նամակ մը գրել ու ներողութիւն խնդրել Սոնիայէն: Այդ տրամադրութեամբ գրասեղանի առջեւ անցաւ ու գրպանէն հանեց Սոնիայի ճմռթկուած նամակը: Հազիւ երկու տող գրած էր, երբ յանկարծ կարծես այդ նամակի ծալքերու մէջէն բարձրացաւ իշխանի դիմաստուերը, հեգնող ծիծաղ մը շրթներուն վրայ: Բարկութեամբ գրիչը մէկդի նետեց ու սենեակէն դուրս խոյացաւ, որպէս թէ՝ տունը բոցերու մէջ ըլլար:

Երեք օր հոգեկան անհնարին տառապանք մը ապրեցաւ: Երբեմն ինքզինք կը մեղադրէր, իբր չատ յախուռն, պահանջկոտ, անիրաւ: Երբեմն ալ Սոնիան կը մեղադրէր, որ յիմարաբար այնքան երես կուտար իշխանին: Բայց ամէն անգամ որ միտքը կ'իյնար իշխանը, ինքզինքը չէր կրնար զսպել ու սաստիկ կը բարկանար:

Հակառակ իր սովորութեան, այս անգամ Սոնիան անմիջապէս պատասխանեց Վարդանի նամակին: Շատ կարճ ու չոր պատասխան մըն էր: Առանց այլեւայլի Սոնիան կը գրէր, թէ ինք արդէն հասուն աղջիկ մըն է եւ թէ իր ընկերներն ու բարեկամները ընտրելու համար ուրիշներու խորհուրդին պէտք չունի: Ու կ'աւելցնէր.

«Նոյնիսկ օրինաւոր նշանած մը իրաւունք չունի այնքան պահանջկոտ ըլլալու, որքան դուն ես: Հաւատացիր, որ չեմ հասկնար քու վարժապետական խրատներուդ իմաստը: Կը կարծե՞ս, թէ մեր երեխայական կապը այդքան մեծ նշանակութիւն ունի, որ քեզ իրաւունք տայ քննադատելու իմ բոլոր քայլերս, թելադրելու, թէ որո՞ւ հետ կրնամ բարեկամանալ, որու հետ՝ ոչ: Անշուշտ կը հասկնաս, որ նամակներդ ձանձրալի դարձած են: Լաւ է վերջացնենք այս բոլորը եւ մնանք նախկին լաւ բարեկամները, գրեթէ մէկ տան մեծցած քոյր եւ եղբօր նման»:

Առաջին անգամ կարդալով Վարդանը գրեթէ չհասկցաւ նամակի բովանդակութիւնը, այնքան որ շշմած էր: Երեսն ի վար անկողնի վրայ երկնցաւ եւ ձայնը բարձր մէջ խեղդած՝ սկսաւ հեկեկալ: «Նամակներդ ձանձրալի կը դառնան» կը կրկնէր ինքնիրեն դառնութեամբ, երբ ինք ամէն առտու կը նստէր գրասեղանի առջեւ իր աստուածային Սոնիային գրելու համար: Ուրեմն, ամբողջ անցեալը, համբոյր, գրկախառնում, ուխտ, այդ բոլորը ոչի՞նչ, պարզապէս «երեխայական» խա՞ղ, քմա՞յք:

Ցանկարծ Վարդանին թուեցաւ, թէ կեանքը, այնքան պայծառ ու գրաւիչ մէկէն ի մէկ կորսնցուց իր իմաստը, դատարկ ու անբովանդակ դարձաւ: Այլեւս արժէ՞ր ապրիլ, աշխատիլ, ձգտիլ: Եւ ինչո՞ւ համար:

Վարդանի հոգեկան բեկումին յաջորդեց ֆիզիքական ծուլութեան անդիմադրելի տրամադրութիւն մը: Կը սիրէր ժամերով պառկիլ ծառի մը տակ: Պառկիլ թեւերը գլխատակ ըրած, նայիլ առանց տեսնելու, կարդալ առանց հասկնալու, աշխատիլ չմտածել, մոռնալ, մոռնալ ամէն ինչ, նոյնիսկ Սոնիան: Եւ սակայն գիշեր ու ցերեկ Սոնիայի պատկերը աչքին առջեւէն չէր հեռանար:

Վահէի ներկայութիւնն ալ չկրցաւ փոխել Վարդանի տրամադրութիւնը, թէեւ կ'աշխատէր քաղաքավար, սիրալիր լինել անոր հանդէպ:

Երրորդ առտու Վահէն յայտնեց, որ յաջորդ օրը պիտի մեկնի Տիլիճան, քանի մը օր ընկերոջը՝ Սարդարի մօտ մնալու համար: Առաջարկեց Վարդանին, որ հետը գայ, Տիլիճանէն ալ երթալով կ'անցնին Սեւան: Վարդանը գլուխը բացասաբար շարժեց:

Երբ Վահէն եւ Վարդանը անտառի մէջ պտոյտ մը կատարել ետքը վերադարձան տուն, ճաշի սեղանի վրայ Եւգինէն նամակ մը յանձնեց Վահէին:

Նամակը Թիֆլիսէն էր, Պատամեանէն: Վահէն ներողութիւն խնդրելով՝ սկսաւ կարդալ նամակը: Տիկին Մարիամն ու Եւգինէն զարմացմամբ կը նայէին Վահէի այլափոխուած դէմքին: Նոյնիսկ Վարդանի անտարբեր հայեացքէն չվրիպեցաւ Վահէի դէմքի դաժան արտայայտութիւնը:

Վահէն, երբ նամակը վերջացուց, պահ մը լուռ, առջեւի պնակին կը նայէր կեդրոնացած հայեացքով. մէկ ալ գլուխը բարձրացուց ու սեղանակիցներուն ուղղելով խօսքը՝ ըսաւ.

— Թիֆլիսէն է: Ինչպէս կը պատմուէր, Փոխարքան կտրականօրէն մերժած է Կաթողիկոսի խնդիրքը՝ կալուածներու գրաւման օրէնքը բարեփոխելու:

(Շար.) **ՄԱԼԽԱՍ**

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԻՐԵՔ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱԶԵՆ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 ›	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ 4 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 4 SEPTEMBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3209

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇ ԲՆՈՅԹԻ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Մոսկուայի մամուլը կը շարունակէ ամբաստանել Ընկերվարական Միջազգայինի եւ Արհեստակցական Միութեանց Դաշնակցութեան վարիչները, «իբրեւ արհամարհելի պաշտպանները մարդասպաններու եւ Կէսթափոյի գործակալներու» եւ «Իւմանիթէ»ն ալ մասնաւոր փութկոտութեամբ եւ ամբողջութեամբ կ'արտատպէ բոլոր լուտանքները:

Չորեքշաբթի օր, Փարիզի ընկերվարական պաշտօնաթերթը նորէն խմբագրական դիտողութիւն մը հրատարակած էր «Փրավտա»յի գարշելի խմբագրականին առթիւ, իր կարգին արտատպելով զայն:

Միշտ փափկանկատ, «Փօփիւլէռ» հազիւ կը համարձակէր տրտնջալ·

— «Մենք դաշինք մը չունինք որ մեզ կապէ ռուս համայնավար կուսակցութեան, ոչ ալ համայնավար Միջազգայինի եւ խորհրդային կառավարութեան: Հետեւաբար չենք կրնար անոր դիմել այն նախատինքներուն դէմ որ մեր վրայ կը թափէ *Փրավտա*: Բայց, մենք միացեալ գործունէութեան դաշինքով մը կապուած ենք Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան եւ իր թերթին, եւ իրաւունք ունինք զարմանալու որ *Փրավտա*յի նախատալից յօդուածը տեղ գտած է *Իւմանիթէ*ի սիւնակներուն մէջ: Թող *Փրավտա*ն շարունակէ իր պառակտումի գործը, այդ իր գիտնալիք բանն է: Տիմիթրովի յօդուածը արդէն մեզի ցոյց տուաւ համայնավար Միջազգայինի վարիչներուն տրամադրութիւնները: Բայց, ի՞նչպէս հաշտեցնել *Փրավտա*յի յօդուածին հրատարակութիւնը *Իւմանիթէ*ի մէջ՝ Կարշի համայնավարական դաշտահանդէսին առթիւ հրատարակուած ուղերձին հետ, որ լոյս տեսաւ *Իւմանիթէ*ի միեւնոյն թիւին մէջ եւ ուր կ'ըսուի մասնաւորապէս·— «Միութիւնն է մեր հասարակաց փրկութիւնը: Պառակտումը մեր հասարակաց պարտութիւնը պիտի ըլլայ: Մենք միացած ենք, միացած ալ պիտի մնանք»:

Թերեւս «Իւմանիթէ»ն յարմար չգտաւ պատասխանել այս բարեմիտ հարցումներուն, բայց ողջ մնայ Մոսկուան, իր կոմինտէրնի բազմալեզու օրկաններով ու բերաններով: Մէկին տասը զարնելու տրամադրութեամբ, «Փրավտա»ները պիտի շարունակեն անխնայ հարուածել ե՛ւ ընկերվարական - աշխատաւորական Միջազգայինը, ե՛ւ անոր վարիչներն ու մամուլը:

Դեռ երէկ, «Իւմանիթէ» նորէն փրփուր կը տեղար ուրիշ ձայնի մը՝ Անգլիոյ աշխատաւորական օրկանին՝ «Տէյլի Հէրըլտ»ի դէմ, որ համարձակած էր հետեւեալ տեսութիւնը պարզել·

— «Որ եւ է տարակոյս չկայ թէ Խ. Միութիւնը ոչ թէ դիկտատուրայէն դէպի ժողովրդապետութիւն կը յեղաշրջուի, այլ մէկ դիկտատուրայէն ուրիշ դիկտատուրա մը, որ չունեւորներունը չէ (պրոլետարիատ), որ ոչ իսկ համայնավարական է: Ամենախոր յուսախաբութեամբ մըն է որ կը հաստատուի այս իրողութիւնը: Կարելի է բացէ ի բաց ըսել թէ շատ մը յոյսեր ի դերեւ ելած են»:

Փարիզի համայնավար պաշտօնաթերթը «ծիծաղելի յուսախաբութիւն» կը կոչէ «Տէյլի Հէրըլտ»ի այս տեսութիւնը: Կրնաք երեւակայել թէ ինչ լեզու պիտի գործածեն Մոսկուայի մէջ, մանաւանդ որ Անգլիոյ արհեստակցական - աշխատաւորական կազմակերպութիւններն ու իրենց մամուլն ալ ըմբոստացած էին Մոսկուայի դատավարութեան դէմ. իսկ Արհեստ. Միջազգային Դաշնակցութեան նախագահը դեռ անցեալ շաբթու դիտել կու տար թէ «Ռուսաստանը երկար ժամանակի կը կարօտի, քաղաքակրթութեան հասնելու համար»:

Արդ, այս մթնոլորտին մէջ է որ այլապէս յատկանշանական երեւոյթ մը կը պարզուի այստեղ, Փարիզի մէջ:

Զանց առնելով բազմաթիւ պարագաներ, յիշենք միայն մէկը: Ընկերվարական պաշտօնաթերթը օգոստ. 30ին հրատարակեց իր մէկ աշխատակցին գրութիւնը·— «Իմ համայնավար եղբօրս»:

Գրողը, Անտրէ Լը Թրօքէր, որ միեւնոյն ատեն Փարիզի երեսփոխան է, փաղաքշական բառեր շարելով իրարու ետեւէ, խօսելով մտերմօրէն, գլուխ գլխի, շարք մը նեղացուցիչ հարցումներ կ'ուղղէ իր համայնավար եղբօր: Կը խօսէր այնպէս ինչպէս «Աղջիկ քեզ ըսեմ, հարս դուն իմացիր»: Կը շօշափէր օրուան հրատապ հարցերը, եւ զարմանալի հարցումներ կ'ուղղէր·

— «Կը յիշե՞ս որ երբ դուն քու զինուորական ծառայութիւնդ կը կատարէիր — շատ հեռու չէ այդ օրը — կը տրտնջայիր քանի մը յետադիմական ստորինաւորներէ, եւ տրտունջդ կը հաղորդէիր *Իւմանիթէ*ի իրաւասու ընկերոջ:

Կը յիշե՞ս նաեւ որ երբ Երեսփ. ժողովը կը քննէր երկամեայ զինուորութեան օրինագիծը, Լէօն Պլում յայտարարեց, յանուն ընկերվարական կուսակցութեան, թէ աշխատաւորները պիտի պաշտպանեն Ֆրանսան, եթէ արշաւանքի ենթարկուի:

Արդ, ո՞վ էր որ զայրալից պատասխան մը տուաւ·— Մորիս Թորէզ, յայտարարելով թէ համայնավար կուսակցութիւնը չի կրնար ուրիշ դիրք բռնել բայց եթէ «յեղափոխական նահանջականութիւն»:

Արդ, համայնավար եղբայր, ի՞նչ կը լսես այսօր: Այսօր քու առաջնորդներդ, Մարսէլ Ժիթոն եւ Մորիս Թորէզ են որ կը փառաբանեն հանրապետութեան բանակին, անոր պետերուն եւ քաղաքացի - զինուորներուն քաջութիւնը, ուշիմութիւնը»:

Եւ ի՞նչ կը մտածես, երբ քու քարտուղարդ կը պահանջէ ստիպողաբար ժողովի հրաւիրել բանակի յանձնախումբը, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու համար ի պատասխան Հիթլէրի հաստատած երկամեայ զինուորութեան»:

Դեռ չկրցաք ամբողջովին պարզել պատկերը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

600 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երէկ մասնաւոր աղբիւրէ մը ստացանք հետեւեալ տեղեկութիւնները, օգոստոս 23 թուականով ·—

Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութենէն» անմիջապէս վերջը, յուլիս 10էն սկսեալ Երեւանի մէջ ձերբակալուած են մօտ 600 պոլշեւիկներ, որոնք կը համարուէին Խանջեանի պաշտօնեաներ, մտերիմներ, գործակիցներ եւ համախոհներ: Կ'իմանամ թէ բոլորն ալ քշուած են Ռուսաստան, մասնաւորապէս դէպի Մոսկուա:

« Անձնասպանութեան» մասին շրջան կ'ընեն նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները.— Խանջեան սպաննուած է Թիֆլիսի մէջ, Վրաստանի Չեկային կարգադրութեամբ եւ Ստալինի հրամանով: Մահափորձին գործադրիչն եղած է Կովկասի կարմիր փոխարքան, Բերիա: Ճիշդ է որ Խանջեանի կինը (Հրեայ) Մոսկուա ղրկուած է: Դէպքէն անմիջապէս վերջը Չեկան գրաւած է Խանջեանի տունն ու կահ կարասիները, գիրքերը, թուղթերը, նամակները եւայլն:

Երեւանի անթելը օգոստոս 21ին, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին հաղորդեց տեղեկութիւններ՝ Խանջեանի եւ Ա. Ջօպանեանի միջեւ փոխանակուած «գաղտնի» նամակներու մասին: Անթելը կ'ըսէր թէ Խանջեան 1933էն ի վեր նամակագրութիւն կը պահէր «բուրժուայամիտ, ազգայնական հակայեղափոխական Ջօպանեանի հետ: «Խանջեան այնքան ստորնացել էր որ մինչեւ անգամ դիմել էր պատասխանել Ջօպանեանի նամակներին»: Յետոյ կու տար նամակներուն բովանդակութիւնը, որ ծանօթ է «Յառաջ»ի ընթերցողներուն: «Այս բոլորից յետոյ պարզւում է թէ Խանջեանը որպիսի դաւաճանական եւ հակայեղափոխական ընթացք է ունեցել եւ ովքեր են եղել նրա խորհրդատուները »:

Վերապահութեամբ կը հաղորդեմ նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնը. — Ջաւկին սպանութիւնը լսելէ անմիջապէս վերջը, Խանջեանի տարեց մայրը սրտի կաթուածէն մեռած է: Ուրիշ զրոյցի մը համաձայն, ինքզինքը տանը պատշգամէն վար նետելով, ջարդուփշուր եղած է:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Նոր դաւադրութիւն մը երեւան հանուած ?

« Մաթէն » կը գրէ·— Խ. Միութեան մէջ տիրող յուզումն եւ խլրտումը պետական պաշտօնատարներու, սպաներու եւ ուսանողներու շրջանակները վարակելէ վերջ, սկսած է ճարակել նաեւ բանուորական զանգուածներու մէջ: Ճարտարարգործական ամենակարեւոր շրջաններէն Մակնիտոկորսքի մէջ, հակակառավարական բանուորական վաշտ մը երեւան հանուեցաւ: Վարիչն էր հին գործիչ մը, հանգուցեալ (անձնասպան) Թոմսքիի բարեկամը, որ կարեւոր դեր ունի արհեստակցական- բանուորական կեանքի մէջ: Անունը Թապաքով է, իսկ Տօնէցի բանուորներուն մէջ աւելի շատ ծանօթ է կեղծանունով մը՝ Զենոր: Այս գործիչը յաջողած է համախմբել ճարտարարգործութեան զանազան ճիւղերու այն բանուորները որոնք անբաւական վճարում կը ստանան: Սթախանովեան շարժումին յարուցած դժգոհութեան շնորհիւ, Թապաքով յաջողած է բազմաթիւ կուսակիցներ հաւաքել: Միջին բանուորի մը ամսական վաստակն է 250 րուբլի, որ կը ներկայացնէ 65 քիլօ հացի գինը: Չեկան երեւան հանեց գաղտնի կոմիտէներու ամբողջ ցանց մը, որ գործադուլներու շարք մը կը պատրաստէր: Այս գործադուլները պիտի զուգադիպէին գիւղացիական ըմբոստութեանց եւ կարմիր բանակին ապստամբութեան հետ: Թապաքովէն զատ, որ Մոսկուա, Լուպլիանքայի կեդրոնական բանտը փոխադրուած է, ձերբակալուած են նաեւ ուրիշ 12 վարիչներ: Եակոտա՝ Չեկային նախագահը եւ իր երկու օգնականները, Ակրանով եւ Վիշինսքի հրամայած են քննութիւններ կատարել միւս ճարտարարգործական շրջաններուն եւ մասնաւորապէս Ուրալի մէջ:

**** « Փրավտա»ի սեպտեմբեր 1ի թիւին մէջ տպուած է Կեդր. Կոմիտէի պաշտօնական յայտարարութիւնը, որով Թապաքովի դէմ եղած ամբաստանութիւնները անհիմն կը գտնէ եւ անպարտ կը հռչակէ: Այդ առթիւ պաշտօնէն հեռացուած են Մակնիտոկորսքի կուսակցական թերթին խմբագիրը եւ « Իզվեստիա»ի այնտեղի թղթակիցը, որոնք Թապաքովի մասին սխալ լուրեր հրատարակած էին:*

**** Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հերքէ Ստալինի հիւանդութեան լուրը: Պաշտօնապէս կը հերքուի, նաեւ, գերմանական աղբիւրէ տրուած այն լուրը թէ 300 սպաներ եւ զինուորներ ապստամբած ըլլալով Մոսկուայի հարաւային շրջանին մէջ, մահուան դատապարտուած եւ անմիջապէս գնդակահարուած են:*

*** Մոսկուայէն կը հեռագրեն սեպտեմբեր 2 թուականով (Հավաս)·—

Զորս օրէ ի վեր Մոսկուա ղրկուած է կազէ: Պատճառը արտադրիչ գործարաններու թուլութիւնն է:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մոսկուայի քաղաքապետութիւնը հրաւիրած է բոլոր վարչութիւնները եւ առեւտրական կազմակերպութիւնները եւ ուրիշ հաստատութիւններ 15 առ հարիւր կրճատել ելեկտրականութեան սպառումը, սեպտեմբեր 1էն սկսեալ: Անսաստողներուն հոսանքը պիտի կտրուի: Պատճառները չեն յայտնուած, բայց կը կարծուի թէ արտադրութեան անբաւականութիւնն է:

Երկրորդ անգամ գործադուլ

Վիէն, 1 սեպտեմբեր (Յառաջ)·— Էսթրէյլէն արուարձանին, «Փասկալ» հիւսուածեղէնի մեծ գործարանին բանուորները երկրորդ անգամ ըլլալով, գործարանը գրաւեցին եւ գործադուլ հռչակեցին:

Այս գործարանին մէջ կ'աշխատին 1600 բանուոր - բանուորուհիներ, որոնց համար խոստացուած էր այս վերջերս, այրերուն՝ ժամական 4 ֆրանքէն, իսկ կիներուն 3էն ոչ պակաս վճարում:

Արդ, գործատէրը բանուորուհիներուն մէկ մասին 3 ֆրանքէն պակաս վճարած ըլլալով հակառակ իր տուած խոստումին, ահա դարձեալ գործադուլ յայտարարուեցաւ հաւաքաբար:

Այս գործարանին մէջ կ'աշխատին հարիւրեակ մը Հայեր:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆԿԵՐ ԱՄԲԱԿՈՒՄ

Եթէ չեմ սխալիր, առաջին անգամ Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին էր որ ճանչցայ ողբացեալ Ամբակումը:

Կրակ ու բոց տղաք, մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը փնտռէինք անոնք որ Պալքաններէն կուգային:

Այնուհետեւ կորսնցուցի իր հետքը մինչեւ 1923 — 24, երբ կրկին հանդիպեցանք Ֆիլիպէի մէջ, ժողովի մը պահուն, ինչպէս եւ 1927ին, Սոֆիա:

Եւ առտու մըն ալ —եօթ տարի առաջ — մեր դիմացն ելաւ այս քաղաքին մէջ, ինք որ Պալքանները չէր փոխեր որ եւ է երկրի հետ:

Տիպար մըն էր հաւատարիմ եւ հաւատաւոր Դաշնակցականի, յանախ մոլեռանդ եւ անձնդրող, կուսակից՝ կռուել - թափելու:

«96ի սերունդ» կը կոչէինք, փոխաբերաբար, բնորոշելու համար իր խառնուածքն եւ արտայայտութիւնները: (Դաշնակցական եղած է, կարծեմ 1904ին):

Չէր փախցներ որ եւ է կուսակցական ժողով եւ կը ջանար հասնիլ նաեւ բանախօսութեանց եւ հանդէսներու:

Երբեք չէր խօսեր իր անձնական կեանքին վրայ: Գոնէ ես մինչեւ վերջին օրն ալ շատ քիչ բան գիտէի այդ մասին: Եթէ հարցնէիր, կարճ կը կապէր:

Իսկ երբ կարգը կուգար որ եւ է հանրային, կուսակցական, մանաւանդ քաղաքական հարցի, սակաւախօս Ամբակումը կը դառնար սոխակ: Բարեհոգի եւ յօգնաբեկ մարդը կը դառնար փոթորիկ, եթէ դպչէիր Դաշնակցութեան:

Կուսակցական ժողովներու մէջ, նախ շուրջը նայելով եւ ուժերը չափելով, ամէնէն առաջ ինք մատ կը բարձրացնէր, խօսք ուզելու համար: Իրեն յատուկ համոզումներ ունէր եւ մոլեռանդօրէն կը պաշտպանէր զանոնք: Եթէ պարտուէր, ինչպէս կը պատահէր յաճախ, տրուած որոշման համակերպելով հանդերձ, այնպիսի դիրք մը կը բռնէր որ ըսել կ'ուզէր·— Փորձեցէք, պիտի զղջաք:

Մասնաւորապէս քիթ - պոչ կ'ընէր ընկերվարական հարցերու առթիւ, եւ Յառաջի խմբագրին ալ տեսակ մը կը նայէր, ամէն անգամ որ այդպիսի հարցեր կ'արծարծէր կամ տեղ կուտար թէր ու դէմ վիճաբանութեանց:

Շատ լարուած էր Զօրմիխեանի տեսակէտներուն դէմ, եւ, ժողովներէ դուրս ալ, միշտ կը հեգնէր·

— Ժողովրդական ճակա՞տ, ծուղակ է, ծուղա՛կ, զգուշացէք: Ցիսուն տարուան Դաշնակցութիւնը նոր չէ որ պիտի ճանչնայ այդ մարդիկը···

Այդպիսի պարագաներու մէջ, փրփուր կը տեղար, ձեռքը սեղանին կը զարնէր· բայց այնքան բարեմիտ էր եւ հաւատացեալ, որ ոչ մէկը չէր վիրաւորուեր: Թոյն չկար իր որ եւ է խօսքին կամ ակնարկին մէջ եւ ամէնէն ընդդիմադիրն ալ ժպիտով կ'ընդունէր իր սլաքները:

Դաշնակցութեան հանդէպ իր ունեցած պաշտումը կը մղէր խառնուիլ մինչեւ անգամ գրական-ակադեմական վիճաբանութեանց, որոնք յաճախ դէպ են խմբագրատան մէջ:

Թերթ համբելու կամ ծալլելու բըզբաղած ատեն, կը տեսնէիր յանկարծ տեղէն կը ցատկէր, բանավէճ մը, ակնարկ մը լսած ըլլալով, եւ կրակոտ խօսք մը նետելէ յետոյ կը դառնար գործին:

Քաղաքական հարցերու մէջ, դժուար կը հանդուրժէր որ եւ է նպաստաւոր խօսքի՝ խորհրդային իշխանութեան եւ Երեւանցիներու հանդէպ: Ունէր նախապատերազմեան համոզումներ՝ Մեծն Բրիտանիոյ ամենազօրութեան մասին, եւ երբ դիտել կուտայինք թէ Իտալացիները կը յաղթեն, թէ Նէկիւսը փախեր է, գլուխը կը շարժէր եւ կը վճռէր·

— Սպասէ, սպասէ, կը տեսնես Անգլիան ի՛նչ խաղեր պիտի խաղայ Իտալիոյ գլխուն···

Միեւնոյն ատեն կը հաւատար թէ Հիթլէրն ու Մուսոլինին են որ պիտի վնասեն աշխարհի խաղաղութիւնը:

Եւ անսահման էր իր հաւատքը Թուրքիոյ կործանման մասին:

— Պիտի բաժնեն, պիտի բաժնե՛ն, հին Ռուսը պիտի գայ, սահմանը պիտի անցնի, Իտալիան ալ Կիլիկիան պիտի առնէ: Կը տեսնես··

Դժբախտաբար չհասաւ այդ օրուան, աչքերը փակելով հալածական ժողովուրդի եւ անոր հարազատ կուսակցութեան վերջնական յաղթանակին հաւատքով:

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Ամբակում:

Վ.Ա.Հ.Է.

«ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ»ԷՆ ՎԵՐՋԸ «ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ»

«Պատրաստ եմ Հիթլէրի հետ խօսելու»

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն կը հնչեցնէ նոր նշանախօսք մը,— «Ֆրանսական ճակատ»· ուրիշ խօսքով՝ Ազգային Միութիւն: Պ. Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը,, առջի օր ճառ մը խօսելով Ռընոյի բանուորներուն առջեւ, յայտարարեց (կը թարգմանենք «Իւմանիթէ»էն)·

— « Պէտք է պահպանել խաղաղութիւնը: Ինչպէս կ'ըսէ Ստալին, ոչ մէկ ժողովուրդ պատերազմ կ'ուզէ: Ուրեմն պէտք է բոլորը միացնել այդ պատուհասին դէմ: Պէտք է համաձայնիլ ո եւ է մէկուն հետ որ խաղաղութիւն կ'ուզէ: Պէտք է համաձայնիլ Լեհաստանի հետ, Իտալիոյ հետ, հակառակ իրենց հակաժողովրդավար կարգուսարքին, մինչեւ անգամ Գերմանիոյ հետ: Ես պատրաստ եմ անձամբ խօսելու Հիթլէրի հետ, եթէ կ'ուզէ ապացուցանել իր խօսքերուն անկեղծութիւնը եւ եթէ կը հաւանի հրապարակէն քաշել իր գիրքը՝ «Իմ պայքարը», որ բնաջնջման սպառնալիքներ կը պարունակէ մեր ժողովուրդին դէմ: Բայց կարելի չէ բանակցիլ խօսակցի մը հետ որ սեղանին վրայ դրած է ատրճանակը: Այս էր որ յայտնեցի ընկեր Պլումի գրած նամակիս մէջ»:

Յետոյ անցնելով Ժողովրդական Ճակատին, ըսաւ·

— « Մեր կուսակցութեան սրբազան առաքելութիւնն է — միանալ, միանալ, միանալ: Ֆրանսական ճակատը կը նշանակէ թէ ժողովրդական ճակատը կը նոյնանայ աշխատաւոր ժողովուրդին հետ, ձեռք առնելու համար մեր ժողովուրդին բոլոր շահերը: Մենք որ պատասխանեցինք խաղաղութեան տենչերական համախմբումին, որուն մաս կը կազմեն ամէնէն այլազան տարրերը եւ որոնք սակայն բոլորն ալ շահագրգռուած են խաղաղութեան պահպանումով, մենք կը կարծենք թէ Ֆրանսայի մէջ կարելի է համաձայնիլ այն Ֆրանսացիներուն հետ որ ժողովրդական Ճակատին մէջ չեն գտնուիր եւ սակայն կ'ուզեն ամրապնդել մեր երկրին ապահովութիւնը եւ անկախութիւնը՝ խաղաղութեան եւ ազատութեան մէջ »:

Յետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ ի դիմաց Ռընոյի 3600 համայնավար բանուորներուն, իրականացնելու համար Ֆրանսական Ճակատի ծրագիրը:

**** Կիրակի օր, Կարշի դաշտահանդէսին առթիւ, համայնավարները բարեկենդանային ծպտումներ կատարած էին, ծաղրելու համար կղերը եւ եկեղեցին: Վերսայլի արքեպիսկոպոսը եւ ուրիշ հաւատացեալներ գայթակղած ըլլալով, համայնավար կուսակցութեան քարտուղարութիւնը ցեկոյց մը հրատարակեց, որուն մէջ կը յայտարարէ թէ չի կրնար հաւանիլ ամենաթեթեւ արտայայտութեան մը որ կրնայ վիրաւորել կաթոլիկներու զգացումները: Մեր նշանախօսքն է,— « Միանալ »:*

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱ՞ՆՔ ԹԷ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ընկ. Կ. Ղազարոսեանը չարդարացներ իր յօդուածաշարքին վերնագիրը: Հակառակ իր մէջբերումներուն, իր եւ իմ կողմէ դրած հարցումներուն եւ պատասխաններուն, հակառակ մեր իրականութիւնը եղածին պէս գնահատելու իր ճիգին, իր հաստատութիւնները եւ ժխտումները չեն կրնար ընդունիլ տալ Ժողովրդական Ճակատ կազմելու մտածման պատրանք մը ըլլալը: Եթէ իբրեւ իրականութիւն կ'ընդունի դիւրութեամբ գործադրուելիք ծրագիրները միայն եւ պատրանք՝ դժուար ըլլալիքները, ընկ. Ղազարոսեանը ինքն է ինծի պէս ամենամեծ զոհը պատրանքին, ըլլալով եւ մնալով դաշնակցական. որովհետեւ ինծի պէս կը հաւատամ որ ինքն ալ համոզուած է մեր հետապնդած նպատակի պահանջած ծանր ու դժուարին ճիգին:

Դիւրութիւնը եւ դժուարութիւնը չէ որ քաղաքական կազմակերպութեան մը հետապնդած աշխատանքը կը բնորոշէ, իրապաշտութեան տեսակէտէ: Բոլոր դժուար գործերը անկարելի եւ ցնորական չեն: Ընկ. Ղազարոսեան սխալ գետնի վրայ կեցած է, երբ առաջարկին դժուարութեան վրայ հիմնուելով կը յայտնէ թէ պատրանք է ան եւ երբ այդպիսին աւելորդ նաեւ, որովհետեւ սին յոյսեր կ'արթնցնէ զանգուածներու մէջ: Անանկով կրնար «դիւրին է» բացատրութիւնը սխալ գտնել, եթէ առաջարկիս ամբողջութեան համար այդպիսի տեսակէտ յայտնած ըլլայի: Գրածներուս մէջ «դիւրին է»ի բացատրութիւնը կը վերաբերէր Ժողովրդական Ճակատի հետապնդելիք աշխատանքներէն այն մասին որ Փրանսահայ աշխատաւորութեան իրաւական կացութեան կը վերաբերի: Միւս նպատակներու շուրջ գործակցութեան դժուարութիւնը կը չեշտէի նոյն իսկ, երբ իբրեւ ուղեցոյց ընդունելով Փրանսայի Ժողովրդական Ճակատի որդեգրած ձեւը, կը հաստատէի որ մեր մէջ անմիջապէս դժուար է հետեւիլ անոր ու կ'առաջարկէի սկսիլ պատրաստելով հոգեբանական պայմաններ գործակցութեան:

Շատ կարեւոր ալ չէ գործի մը դիւրին կամ դժուար ըլլալը սկիզբէն ճշդել. կարեւորը օգտակարութիւնը եւ անկարելի չըլլալն է: Օգտակարութեան մասը վիճելի չի դարձներ ընկ. Ղազարոսեան եւ իրաւամբ յայտնելով Դաշնակցութեան գործակցելու պատրաստակամութիւնը «տեղական թէ ընդհանրական, զուտ գաղթային թէ համահայկական ոչ-քաղաքական խնդիրներուն ու նոյն իսկ քաղաքական հարցերու մասին», կը հաստատէ թէ «ուժեղ հայրենիքի ծրագիրը ուժերու գերագոյն ու համախումբ նուիրումովը կ'ըլլայ»:

Գործին անկարելիութեան համոզումը ընկ. Ղազարոսեանի կողմէ հիմնաւորուած է հետեւեալ պատճառներու վրայ.—

1. Հակառակ խնդրին տարիէ մը ի վեր հրապարակ դրուած ըլլալուն, հետեւորդներ չունի կամ քիչ ունի քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ: Զէզոքներու վերաբերումը որ նպաստաւոր պէտք է ըլլայ, միայն ցանկութիւն մըն է եւ հետեւաբար մեծ կշիռ չի ներկայացներ:

2. Արտասահմանի հակադաշնակցական մտաւորականութիւնը ընթացք չպիտի տայ անոր, որովհետեւ կորսնցուցած է իր խօսելու, գործելու եւ նոյն իսկ մտածելու անկախութիւնը, մտովին եւ հոգեպէս ստրուկ է խորհրդային իշխանութեան, իսկ այս վերջինը՝ Երեւանը այսինքն, ունի մէկ որոշ նպատակ, նիւթեղէն եւ բարոյական հայրենիքները արմատապէս զերծ կացուցանել Դաշնակցութեան ազդեցութենէն:

3. Հարցը իր էութեամբ քաղաքական հանգամանք ունի, ինչպէս ունեցած է ուրիշ ժողովուրդներու մէջ եւ իբրեւ այդպիսին Երեւանը որ եւ է հիմք ու պատճառ չունի ընթացք տալու անոր, հակառակ Գ. Միջազգայինի անցեալ տարի ընդունած գործելակերպի փոփոխութեան՝ զանազան երկիրներու ձախակողմեան հոսանքներուն հանդէպ:

Այսպէս կրցայ խտացնել ընկ. Ղազարոսեանի տրամաբանութիւնը: Գրուածքին միւս մասերը մեկնաբանութիւններն են այս միտքերուն, օրինակներ հինէն ու նորէն, հաստատելու համար իր տեսակէտները:

Յստակօրէն կ'երեւայ որ այս երեք կէտերը հաւասար ոյժ եւ արժէք չեն ներկայացներ: Անոնց առաջինը օրինակ հիմնուած է իմ անցողակի մէկ արտայայտութեան վրայ, որ ըսելու ձեւ մըն էր միայն եւ կրնար իրականութեան չհամապատասխանել: Երբ ծրագրի մը գործնականացման փորձը չէ կատարուած, դժուար է անոր ընդունելութեան չափը ճշդել. զուտ ենթակայական դատաստան մը կ'ըլլայ այդ մասին յայտնուած կարծիքը: Եթէ յայտնած ըլլայի թէ գաղափարը շատ համակրութիւն գտած է, պիտի փոխուէ՞ր ընկ. Ղազարոսեանի տեսակէտը, այդ ատեն պիտի չպահանջէ՞ր գործնական արդիւնքը: Ի հարկէ այո: Ուրեմն անհրաժեշտ էր ճշգրիտ կարծիք մը ունենալու համար, փորձել աշխատանքը: Չէ կատարուած այդ փորձը, ոչ մէկ տեղ: Ոչ Դաշնակցական - Ռամկավար բանակցութիւնները, ոչ հակադաշնակցական միացեալ ճակատները, ոչ միացեալ եւ անտեսական յանձնախումբերը փորձը չեն ժողովրդական ճակատի, համախմբումի աւելի ճիշդը, քանի որ ճակատը, ինչպէս գիտած է ընկ. Ղազարոսեան եւս, ճակատել բառի արմատի իմաստով չէ առնուած, այլ նմանողութիւն մըն է միայն օտար ասացուածքի: Փորձը չկատարուելը հիմք կրնա՞յ կազմել անկարելի եւ անգործնական նկատելու առաջարկ մը, որ նոր չէ, որ իմ կողմէ կամ որ եւ է մարդու կողմէ տրուած չէ, այլ կեանքը դրած է 1920էն ի վեր, հայ իրականութեան մէջ, Դաշնակցական - Համայնավար յարաբերութեան խնդրի ձեւով: Անոր լուծումը մինչեւ հիմա տրուած է պայքարի, հակամարտութեան եղանակով: Լուծում մը, որուն արդիւնքը տեսնուած, չափուած է 17 տարիէ ի վեր: Անոր գնահատութիւնը չի կատարեր ընկ. Ղազարոսեան, միայն կը թելադրէ «հանդուրժել հայ կեանքի այս դժբախտութեան»: Բայց ինչո՞ւ հանդուրժել այդ դժբախտութեան երբ նոյն խնդիրը ունի նաեւ տարբեր լուծում, գոնէ տեսականօրէն լուծում մը որ ճիշդ հակառակն է մինչեւ հիմա ընդունուածին եւ գործադրուածին: Ինչո՞ւ կ'արգիլէ այս երկրորդ լուծման փորձը կատարել,—իմ կարծիքով,—քաղաքական զգացականութիւնը եւ պահպանողականութիւնը միայն: Համոզումներու հակոտնեայ գետնի մը վրայ կը գտնուինք ընկ. Ղազարոսեանը ու ես, երբ ան կը հրահանգէ պահպանողական մնալ ու կը գտնէ որ «մենք հիմա կը ձգտինք միայն պահպանել ինչ որ ժառանգուած է մեզի, պահպանել բազուկով եւ մշակոյթով ըստ պայմաններուն եւ կարելիութիւններուն»: Պահպանել այդ ժառանգութիւնը: Ի՞նչպէս: Ծալապատիկ հանդիսատես ըլլալո՞վ ամենօրեայ փլուզումներու, արժէքներու կորուստի, աշխատանքի տրամադրութիւններու յումպէտս վատնումի: Պահպանել հին օրերու գեղեցիկ յիշատակումներով, գերագնահատման վնասակար եւ անմիտ հպարտութիւննե՞րով: Պահպանել այն տխմար հարուստին հոգեբանութեա՞մբ որ սանձ թիմներ խնայելու կամ շահելու գոհունակութեան մէջ, կ'անտեսէ հազարներու կորուստը: Պահպանելո՞ւ,—հապա ո՞ւր է քու Դաշնակցականի յեղափոխականութիւնը, յարատեւ ու եռանդուն աշխատանքի աւանդութիւնը, միշտ դէպի առաջադէմ սեւեռող նայուածքը: Պահե՞լ, այո, բայց միշտ վրան բան մը աւելցնելով, կորուստի հնարաւորութիւնները փակելով, պահպանութեան միջոցները իր ձեռքին մէջ առնելով եւ ոչ թէ ուրիշին թողլով: Ժառանգութիւն մը չի պահուիր եթէ չաճիր ու չի մեծնար, եթէ պահպանութեան միջոցները չեն պատշաճիր ժամանակի պահանջներուն:

Կարելի՞ է ուրանալ պայմաններու եւ ժամանակի վերջին տարիներու ահաւոր փոփոխութիւնները: Եթէ ոչ, պէտք չէ հարց տալ, թէ մենք ալ պիտի փոխուի՞նք թէ ոչ: Կրնա՞ս առանց փոխուելու այս ժամանակին հետ քալել. չէ՞ որ այդ ձեւով կորուստը կը փութցնես եւ դէմ գործած կ'ըլլաս եղածը պահպանելու քու ցանկութեան իսկ: Եթէ անկարելի է չփոխուիլը, բնական չէ՞ փնտռել փոփոխութեան ուղղութիւնը: Ընտրելիք հազարումէկ հնարաւոր ճամբաներ չկան, եթէ կ'ուզես ընտրութիւնը դուն ինքդ կատարել եւ քու գործունէութեան դաշտին մէջ: Մինչեւ հիմա փորձուածէն զատ, որուն ստեղծած կեանքը դժբախտ կ'որակես, գործակցութեան, համախմբուելու ձեւը միայն կայ, զոր հնարաւոր չես գտներ երկրորդ պատճառով մը՝ հակադաշնակցական մտաւորականութեան ընդդիմութեան պատճառով:

Ուրիշին ընդդիմութիւնը տեսնել ուզելէ առաջ, լաւ է նախ ճգտել իր ընդդիմութեան իսկական եւ տարակայական պատճառները ճշդելու, որ համեմատաբար աւելի դիւրին գործ է: Ընկ. Ղազարոսեանի գրուածքին ամբողջ մտայնութիւնը այդպիսի ընդդիմութեան մը օրինակին պատկերը կը ներկայացնէ: Անգործնական է, գործ մը սկսելէ առաջ, դիմացինին ընդունելու կամ մերժելու տրամադրութիւնը ի յառաջագունէ որոշել: Այդ տրամադրութեան մասին կրնաս քեզի համար ենթադրութիւն մը ընել, կարծիք մը կազմել, բայց եթէ կ'ուզես չհերքուիլ դէպքերէն, կարծիքիդ բացարձակ ճշմարտութիւնը երբեք չես կրնար ընդունիլ, այդ ճշմարտութիւնը պիտի կազմուի գործին յաջողութենէն կամ ձախողութենէն յետոյ: Իսկ մինչ այդ գործին ձեռնարկելու վճիռը պիտի տաս միայն քու շահերուդ եւ համոզումներուդ համաձայն: Արդ, երբ շահերով եւ համոզումներով համամիտ է ծրագրին, այսինքն երբ ընկ. Ղազարոսեանը կ'ընդունի անոր օգտակարութիւնը ինչպէս վերը ըսի, ո՞ւրկէ կուգայ իր ընդդիմութիւնը,— իր քաղաքական զգացականութենէն: Անցեալի գնահատման իր ձեւականօրէն առարկայական դատումներու խորքը, նկատելի է համայնավարութեան հանդէպ մեր Դաշնակցականներուս ունեցած զգալու եւ մտածելու աւանդական հոգեբանութիւնը: Ուրիշ առթիւ ալ ըսած եմ, շատ հասկնալի է ու մարդկային մեր վերաբերումը, ան կ'արդարանայ մեր նորագոյն պատմութեան կսկծալի դէպքերովը, համայնավարներու մեզ հանդէպ որդեգրած քաղաքականութեամբը: Բայց ի՞նչ չափով պիտի կշռէ մեր զգացական վիճակը մեր առնելիք որոշման մէջ. պէ՞տք է սպասել այդ դէպքերը իրենց մսին վրայ կրող սերունդին անհետացմանը, զգացումներէ անկախ դիրք մը կարենալ ճշդելու համար: Այժմու փոթորկալի պահերուն մէջ կրնա՞նք մենք մեզի թոյլ տալ զգացումներու գոհացման հաճոյքը, պերճանք չի՞ նկատուիր այդ մտայնութիւնը մեզի համար: Հարցական այս ոճը ընկ. Ղազարոսեանը թող չզարմացնէ: Իմ պատասխանը առնցմէ առաջիններուն ոչ է, իսկ վերջիններուն այո:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՔԱՂԱՔԷՆ ԳԻՒՂ

Կը ճամբորդեմ այսօր...

Եզակի կիրակի մը ըլլալ կը թուի ինծի այս օգոստափառ կիրակին: Քաղաքի կեանքը բացարձակապէս տաղտկալի է եւ հեղձուցիչ սա մառախլապատ եւ շոգեպինդ մթնոլորտին մէջ: Պահ մը հեռանալու մտադրութեամբ այս քաղաքի ժխորէն՝ գիւղ վազող կառքի մը մէջ կը նետուիմ: Մինակ եմ իբրեւ արմենական, ուղեկիցներս կը խօսին, կը վիճին օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ:

— Սպանիոյ ըմբոստ ազգայնականները պիտի յաջողին ազատել երկիրը համայնավարական լուծէ.— Կառավարական ուժերը իբրեւ հանրապետականներ խաղաղութեան համար պայքարելով պիտի յաջողին անտարակոյս:

Այս կարգի խորհրդածութիւններ տաք վիճաբանութեան մը դուռ կը բանան, մինչ մեր կառքը կը սուրայ գեղատեսիլ ճամբաներու վրայ: Դաշտեր, խոպանացած արտեր պտուտակ կը խաղան արագութեան մէջ, ծառեր, կանաչազարդ ծառեր կը վազեն իրարու ետեւէ: Ի՞նչ հրապուրիչ տեսարան, դիտէ անյագ աչքերով, որքան որ կ'ուզես, պարտէզնե՛ր, պարտէզներ, աղուորիկ նռնաշիկ պարտէզներ: Պարտէզներու բնատուր ճոխութեան մէջ, գիւղացի մը ձմերուկի եւ սեխի թուփերուն հետ կը հրճուի սիրտը բաց, մին կը վերցնէ, ուրիշ մը կը կտրէ ուրախութեամբ, արդար հպարտութեամբ կ'երթեւեկէ:

Գիւղական կեանք, երջանիկ բնութեան քաղցրանուշ հրաշալիքներով անարատ հարստութիւն, վայելք փիլիսոփայական գեղացի զաւակի:

Օձապտոյտ ճամբաները կանաչկանաչ ծառերով գօտեւորուած՝ կը կծկուին խելօքիկ: Կառքը կը սուրայ արագ: Միշտ արագ կայծակի նման, աղաւնինե՛ր, միամիտ աղաւնիներ երկնաթեւ հոյլ առ հոյլ եթերային խաղաղութիւնը կը վրդովեն, կ'ակօսեն, օգոստափառ վառվառ արեւին շող ճաճանչներուն մէջ մխրճուելով կը լողան, կը խաղան եւ թեւահարելով բնութեան ոլորտներուն մէջ պար բռնած թռչնական երգի մը ձայնը կ'արթնցնեն մէջս: Անոնք կը թռչին արդարութեան եւ խաղաղութեան առաքեալներու նման:

Իսկ վարը, խոպան արտեր, մերկ արօտներ, տխուր երեւոյթի մը հովին մէջ, երկինք կը նային անկնալիչ: Երկրագործ մը սօթառուած կը տքնի դաշտին մէջ ինծի վերյիշել տալով հայրենի բնագաւառին մէջ չարքաշ հող վարողներու պարզունակ կեանքը, այս, կը յիշեմ այդ բոլորը եւ անոնք կուգան ու կ'անցնին իրարու ետեւէ, ես կուլամ դաշտերու մերկութիւնը, կը հրճուիմ հոգեպէս հողի մէջ աշխատող չարքաշ երկրագործ գիւղացին աչքերս յառած:

Ահա Փշրացող առու մը որ կը հետեւի մեր սրընթաց կառքին, կը գլգլայ անդադար, լեռներէն վազող ջուրերու արծաթագոյն ձայնն է որ կայ առուակի գլգլուքին մէջ, եւ արծաթ ջուրեր, պաղ ջուրեր նազելի աղբիւրներու՝ հովիտին սուգարանին մէջ կը սկսին թափիլ: Սարեր ու լեռներ, դաշտավայրեր իրենց երազային, դրախտաբոյր նունուփարներով հոգիներ կը դմայլեն, քանդուած հոգիներ կը շինեն, ապրի՛լ, կեանքը բմբոշխնել կը սորվեցնեն ծաղկածոր բնութեան խորախորհուրդ անդաստանին մէջ: Բնութիւնը օգոստափառ՝ կը բուրէ, անոյշ է, առնդերը կը խեղդուին ծծելով այդ անուշաբոյր հոտերը:

Բայց ես ո՞ւր եմ, մտովի փոխադրուած եմ հեռուներ, դէպի քաղցրանուէր հողերը. կառքին մէջ եմ, անուրջներու դիւային պատրանքներուն մէջ ընկղմած հայրենաբաղձ հոգիս կը տապկուի ակամայ:

Կ'իջնեմ կառքէն, առջեւս կայ արահետ մը ծառազարդ, այո, ծառեր ամպհովանի, որ դրախտավայել տեսարաններու երազանքը կ'ընծայեն:

Այգիներ, հարուստ այգինե՛ր իրենց սեւ ու ճերմակ ողկոյզներով, ուտելու ախորժակս կը գրգռեն, այո, ինչու չէ, պէտք է ճաշակել, ճիշդ թուփէն: Կը քալեմ եւ ուտելու կիրքս հոգեվարքի մէջ կը փչէ իր հոգին: Անութիս տակ ծրար մը ունիմ, կը սկսիմ ծանրանալ: Կը դիտեմ շուրջս, բլուրի մը կանանչ կողին հաւեր կը վազվզեն աղդին անդին կտկտալու: Կը դիտեմ այս բոլորը, կ'արբենամ, կը կուիմ ես ինծի հետ, կը հոլովեմ այգին ու պարտէզը, դաշտն ու առուակը, աշխատողն ու ամբարը եւ բարի ճամբան կը կծկուի անաղմուկ:

Գեղին մէջ եմ. կը խօսին հայրենակիցներս, կը վիճին գործի ապրուստի մասին: Արմէններու տարահալած զաւակներ, բախտի չար հովէն քշուած ու ինկած այստեղ կ'ապրին զուտ գեղական կեանք, անշուշտ վերյիշելով բնագաւառի անմոռանալի կեանքը: Հարցումներու տեղատարափ մը կը սկսի, կ'ուզես բան մը իմանալ, ինծմէ օրուան անցուդարձի մասին: Պատասխանս կ'ըլլայ համառօտ,— աշխարհի վեցերորդ մասին մէջ նորութիւններ շատ, նորութիւններ զանազան եւ դժբախտ.— Արեւելեան դրախտին մէջ յեղափոխութիւն, գնդակահարութիւն, անձնասպանութիւն եւ կարմիր բանակալութիւն: Կեցցէ՛ յեղափոխութիւնը... Գեղին մէջ, փոքրիկ Արմէններ կը ճռուողեն երկու լեզուով՝ հայերէն եւ փրանսերէն, իսկ ծնողները բոլորովին անտարբեր են այս մատղաշ սերունդին հանդէպ:

Զմրան ուղոնը պատրաստելու մտքով՝ մեր հայրենակիցները ձաւար խաշեր՝ կը չորցնեն գեղի արեւին տակ: Ահա բարակ անձրեւ մը կը սկսի թոնթնալ ու ամէն մարդ կը վազէ ներս քաշելու ձաւարը:

Քաղաք վերադարձիս ինծի կը միանայ ընկեր մը, նորէն կառքը կը սուրայ տափարակ դաշտերուն մէջէն մեզի վերյիշեցնելով Խարբերդի Տիգ Օվան: Կը հասնինք գիւղ մը որ իր կառուցուածքով շատ կը նմանի Խարբերդի: Ու անվերջ երազներ կը սկսին վազվզել մտքիս մէջ: Խարբերդ, Եփրատ Գօլճէ, Ամերիկեան որբանոց, Զայ աղբիւր, եւ ամէն յիշատակելի վայրեր ու դէպքեր: Կառքը կը դառնայ գիւղին չորս կողմը, յաճախորդ հաւաքելու համար:

Ընկերս կը սկսի բացատրութիւններ տալ: Գոհունակ սրտով երազներու լճակի մէջ ընկղմած մեր հայրենաբաղձ սիրտերը կ'ուռին եւ ես յուզումով կը դիտեմ ընկերոջս խորհրդապաշտ դէմքը. կ'ալեկոծիմ, կը փրփրիմ, կառքը կը սուրայ ու մեր հոգիները ուռնչավառ կը վայելեն հայրենի յուշերու թարմութիւնը:

Ճամբորդութիւնս կը վերջանայ եւ ես յղփացած հոգեպարար յուշերով կը մտնեմ քաղաքի ժխորին մէջ:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Զուարճալիք

Լեզուական համագումարի Բ. նիստին մէջ, յանձնաժողովներու ընտրութենէն վերջ բեմ բարձրացաւ փրոֆ. Եուսուֆ Զիա եւ խնամուած ուսումնասիրութիւն մը կարդաց «Արեւ» լեզուական դրութեան մասին, ինչպէս կը գրեն թուրք թերթերը: Բացատրելէ յետոյ արեւին դերը հին ազգերու պաշտամունքի եւ սովորութեանց մէջ, ըսաւ թէ «մենք Թուրքերս արեւի զաւակներն ենք»:

Ճառախօսը յիշեց կարգ մը բառեր, — ինչպէս գար, գօյաշ, գէօյիւէ, կիւնէշ, կիւն, գուն եւն. — որոնք կը հաստատեն Թուրքերուն պաշտամունքը՝ հանդէպ արեւին: Հնդեւրոպական եւ սեմական լեզուներու մէջ, Աստուծոյ անունները բոլորն ալ Թուրքերէն բառերէն առնուած են: Աքատներու, Ասորիներու մէջ il բառը ուղղակի առնուած կը նշանակէ: Ուրիշ բառեր ալ յիշելէ յետոյ, փրոֆ. Եուսուֆ Զիա ըսաւ թէ Թուրք գիտութիւնը կրնայ պարծենալ որ երեւան հանեց «արեւ» լեզուի դրութիւնը:

Գ. նիստին մէջ, փրոֆ. Հասան Րէ-

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՒԼ ԽԱԹՈՒՆ

Ձմեռը՝ սար անոր բուրդէ գուլպայ կը հիւսէր, հարուստ աղաներուն բանջարեղէն կը չարէր՝ կը չորցնէր ու քանի մը դրուշ կը շահէր: Տարիներէ ի վեր գլուխ կը ծռէր այս չքաւոր կեանքին: Հանդիստ էր երբ իր ամուսինը դեռ ողջ էր: Բայց, անոր մահէն վերջ առանձին էր մնացեր: Ամուսինը շատ կակուղ մարդ էր— ինչ որ հազուադէպ է գիւղացիներուն միջեւ — ու այդ պատճառաւ ալ անկարող եղած էր զայն մոռնալ եւ ուրիշին հետ ամուսնանալ:

Ամէն անգամուն ալ, խոր շունչ մը առնելով, իր ցաւը կուլար ինծի.

— Անոք, ինքնագլուխ մնալը դժուա՛ր, դժուար բան է, խաթունս...

Եթէ ինք չխոստովանէր իսկ իր այդ տաժանելի եւ զրկեալ կեանքը, զայն դժուար չէր կռահել իր սեւ աչքերուն ժպիտին մէջ երեւցող դառնութենէն, եւ այն խոհուն ու բեկբեկուն գիծերէն, որոնք ատեն ատեն յառաջ կուգային թեթեւ արեւէն այրած իր ճակտին վրայ:

Քանի մը հեղ ալ, սարէն ձորէն խօսած ատեն, գիւղական կեանքի մասին արտայայտուած էր:

Ակամայ ու բեկուն ձայնով մը ըսեր էր.

— Դուք գիտեր թէ ինչ անզուսպ խառնուածքով եւ խոզի նման մարդիկ կան գիւղը: Զոր հացով մը կ'ուզենք գոհանալ, բայց այդքանն ալ հանգիստ չեն թողուր:

Այն ատեն հարցուցի իրեն թէ «ինչպէս անհանգիստ կ'ընեն»:

Բայց ան յանկարծ լռեց, եւ, չուզելով պատասխանել,

—Դուն ո՞ւրկէ կրնաս գիտնալ, խաթունս, ըսաւ, եւ սկսաւ տոպրակը կապել՝ գիւղ վերադառնալու համար:

Օր մը, դիպուածը ինծ բացատրեց այդ խօսքերուն իմաստը:

Շաբթու գլուխ էր: Կիւլ Խաթուն այն առտուն կանուխ եկած էր ու, ամէն անգամուան պէս, զինքը առեր էի հիւրասենեակը: Տանը պատուհանները, քաղաքի բոլոր տուներուն նման, փողոցէն քիչ մը բարձր էին, եւ որովհետեւ մենք վանդակները վերցուցեր էինք, թիւլերը կ'իջեցնէինք եթէ անցնող դարձողները շատ ըլլային: Այդ օրը թիւլերը կախուած էին: Կիւլ Խաթուն, նորէն նստեր էր գորգին վրայ եւ կ'աշխատէր բանալ տոպրակը, զոր առջեւն էր դրած: Բայց այդ օրը անսովոր վիճակ մը ունէր: Յօնքերը պռստած, նայուածքը պղտոր: Ու միշտ կը ջանար ակնարկը հեռացնել ինծմէ ու գետին նայիլ: Կը ճգնէր տոպրակին կապը քակել, իր դողդոջուն մատներով: Ան սովորութիւն ունէր ամէն շաբթու ինծի փոքրիկ նուէր մը բերելու, որուն փոխարժէքը չէր ստանար: Այդ նուէրները կ'ըլլային կամ մեծկակ ու սեփ սեւ թուզեր— զորս իր պարտէզէն կը հաւաքէր, կը դնէր ամանի մը մէջ եւ կը ծածկէր կանաչ տերեւներով,— եւ կամ հատ մը այն փոքրիկ, դեղին փետրաւոր եւ սեւ կտուցով վառեակներէն, որոնք, գիտէր թէ, զիս շատ կ'ուրախացնէին:

Այս անգամ եւս, հակառակ իր անտրամադրութեան, մոռցած չէր իր նուէրը ու ինծի բերած էր հնդկահաւի երկու մեծ ու վարդագոյն հաւկիթներ:

Ես, հաւկիթները ձեռքիս մէջ կը դարձնէի, ու, կարծես նշմարած չըլլալով իր մտախոհ վիճակը, կը հարցնէի թէ զանոնք ինչպէս պիտի պարպէի եւ պիտի պահէի: Ու կը խորհէի — արդեօք ի՞նչ ունի Կիւլ Խաթունը. ի՞նչ էր այն հոգը որ պրկեր էր իր դէմքին գիծերը եւ աչքերուն տուեր էր կարմիր փայլ մը: Կը խօսէր բոլորովին անտրամադիր, ու կը յայտնէր իւղին քանի օխա ըլլալը կամ անոր պանիր ալ բերած ըլլալը:

Ձեռքիս հաւկիթները դրի սեղանին վրայ ու խորհեցայ ըսելու համար իրեն: Անակնկալ յանկարծ պատուհանին հանդիպեցաւ: Չկրցայ զսպել ինքզինքս «ա՜հ» գոչելով գլուխս դարձուցի, ու տեսայ որ Կիւլ Խաթունը ոտքի էր կանգնած եւ բոցոտ աչքերով կը նայէր նոյն կողմը: Տեսայ մեծկակ գլուխ մը, որ իր առատ պեխերը վար կախած էր եւ իր դուրս ինկած աչքերով ներսը կը դիտէր: Բայց, արդէն անհետացեր էր: Ինքնամփոփուեցայ եւ ուղղուեցայ դէպի պատուհան, մինչ Կիւլ Խաթուն խեղդուկ ձայնով մը շշնջաց.

— Վայ չան զաւակ, մինչեւ հոս եկաւ, ուրեմն...

Պատուհանը բացի ու դուրս նայեցայ՝ ուզելով տեսնել մազերը ահաւոր դէմքով գլխուն, բայց, երբ լսեցի Կիւլ Խաթունին խօսքերը ետ կեցայ: Դարձայ, մօտեցայ իրեն եւ ձեռքերս դնելով ուսերուն.

— Այսօր տարօրինակ բան մը ունիս, Կիւլ Խաթուն, ըսէ: Քիչ առաջ, պատուհանէն ներս նայող մարդը կը ճանչնաս, կարծեմ, ի՞նչ ունիս, չե՞ս ըսեր ինծի:

Իմ այս խօսքերս, զորս արտասանեցի հոգածու շեշտով մը, մէկէն ի մէկ ջնջեցին իր դէմքին սարսափի արտայայտութիւնը: Անմիջապէս կքեցաւ ծունկերուս առջեւ եւ ծոցէն հանեց նամակ մը, ու սրբելով արցունքները, ընդհատ ընդհատ պատմեց.

—Խաթունս, քեզմէ գաղտնի ոչինչ ունիմ... Այն մարդը զոր քիչ առաջ տեսար, մեր գիւղէն է, Տէլի Մուստաֆա կ'արտկուի: Ամուսնոյս մահէն ի վեր կը հետապնդէ զիս... Երկու տարիէ ի վեր կատղած է, պարզապէս: «Եթէ կինս չըլլաս, արիւն պիտի հոսեցնեմ, չարիք պիտի պատճառեմ քեզի», կ'ըսէ եւ կը վախցնէ զիս: Գիւղին մեծագոյն փորձանքն է: Եւ կ'ընէ՝ ինչ որ ըսէ: Ընելիքս չեմ գիտեր: Անիծեա՛լ ըլլայ, ի՞նչպէս կրնամ իր կինը ըլլալ: Գիւղին մէջ ամէնքը կը խօսին իր հասցուցած չարիքներու մասին: Այսքան տարի չամուսնացայ՝ հիմարերնի ծամոց ըլլամ, կ'ըսեմ իրեն, բայց չեմ կրնար գլխէս վանել, անպիտանը: Տես, գիւղէն մինչեւ հոս զիս հետապնդած է: Ճամբան անընդհատ վրան տեցի քովէս: Կրկին եկաւ: Հիմա ալ պատուհաններէն կը մագլցի: Չգիտեմ ի՞նչ պիտի ըլլայ վերջը այս խառնակ վիճակիս: Կը վախնամ որ չարիք մը կը հասցնէ ինծի:

Ու մինչ դեռ երկարօրէն կը պատմէր ու կուլար, ես կը խորհէի զինքը մխիթարելու մասին:

— Մի վախնար, Կիւլ Խաթուն, ըսի, ոչինչ կրնայ ընել, առանց պարապ խօսքեր են...

Եւ սակայն զիս եւս վախցուցած էր այն ցցուն աչքերով եւ մեծ դէմքով մարդուն ահաւոր տեսքը, քիչ առաջ, պատուհանին ետեւէն:

(2)

չու Թանքութ չահեկան ուսումնասի-րութիւն մը կարդաց «արեւ» լեզուա-բութիւն մը կարդաց «արեւ» լեզուա-կան դրութեան մասին եւ մանրամաս-նօրէն պարզեց լեզուներու ծագման խնդիրը եւ այս առթիւ արեւմտեան գիտնականներուն ենթարկուած դժ-ուարութիւնները: Այսպէս, լեզուա-բանները Քրիստոսէ առաջ մինչեւ 3200 տարի հասցուցած էին իրենց պրպտումը, բայց չէին կրցած ամբող-ջովին լուսաբանել խնդիրը: «Արեւ» լեզուին լուսաբանել խնդիրը: «Արեւ» տեսութիւնը կը պարզէ բոլոր մութ կէտերը եւ հետեւաբար այս տեսակէ-տով մեծ ծառայութիւն մը կը մատու-ցանէ մարդկութեան:

Յետոյ Անգարայի լեզուաբանական համալսարանի ուսանողուհիներէն Սապահաթ ուսումնասիրութիւն մը կարդաց եւ մասնաւորաբար վերլու-ծեց Պոտրում քաղաքին հին անունը՝ Հալիքարնասը, որ յունարէն բառ մըն է:

Գ. նիստին մէջ, փրոֆ. Նայիմ Օ-նաթ բացատրեց Թուրքերէնի յարա-բերութիւնը արաբերէնի հետ: «Ինչ-պէս որ Թուրք հին մեծ քաղաքակր-թութիւնը աշխարհի բոլոր քաղաքա-կրթութեանց աղբիւրն է, այնպէս ալ Թրքական լեզուն աղբիւր եղած է բո-լոր լեզուներու: «Արեւ» լեզուական տեսութիւնը հիմնական լոյս մըն է որ կը լուսաւորէ ոչ միայն մարդկու-թեան լեզուի պատմութիւնը, այլ եւ ամբողջ մտածումի պատմութիւնը»:

Յետոյ բեմ բարձրացաւ Ահմէտ Ճէ-վատ Էմրէ եւ ըսաւ թէ չորս տարի ա-ռաջ Լեզուական Համագումարը որո-շած էր օտար բառերը նետել եւ ա-նոց տեղ Թուրքերէն բառեր ընդու-նիլ: Մինչդեռ ճիշդ չէ այդպէս շար-ժիլ, առանց գիտական քննութիւն մը կատարելու: Բանախօսը յիշեց «փիլո-սոֆ» եւ անկէ ծագած «փիլոզոֆի» եւ «փիլոզոֆիք» բառերը: «Ասոնք կ'ըն-դունինք, որովհետեւ բոլորը կ'ընդու-նին թէ այդ բառերը յունարէն են»:

Բանախօսը յետոյ սկսաւ քննել «փի-լոզոֆ» բառին երկու տարրերը՝ փի-լօս եւ սօֆիա: Եւ բազմաթիւ փաստեր յիշելով, եզրակացուց թէ փիլօս եւ սօֆիա բառերը յունարէն չեն, այլ Թուրքերէն: Նոյն ձեւով հաստատեց որ թէրմինօլօժիի մէջ գործածուած շատ մը բառեր Թուրքերէն են, եւ հարցուց. «Այս բոլորէն յետոյ պիտի շարունակե՞նք պնդել թէ մշակոյթի աշխարհին մէջ գործածուած բացա-տրութեանց հիմերը «հելլէն - լատի-նական են, չեն կրնար Թուրքերէն ըլ-լալ»:

Եւրոպայի լեզուաբաններուն ալ հարցուց. «Տակաւին պիտի շարունա-կէ՞ք անտարբեր մնալ բարբառներու հանդէպ որ կը լուսաւորեն ձեր ամէ-նէն արժէքաւոր երկերուն մէջ խուլ մութ մնացած այնքան խօսքեր»:

Բանախօսը իր խօսքը վերջացուց բանաստեղծութեան մը հետեւեալ տունով.

Աթաթիւրք, Աթաթիւրք, անտըլըըզ սանա,
կիւնէշինտէն իչթիկ պիզ գանազանա:
(Աթաթիւրք, Աթաթիւրք, քեզի ուխտ բրած ենք
Արեւիդ ակէն կուշտ ու կուռ ըմպած ենք):

Յետոյ խօսք առաւ ծանօթ հրապա-րակագիր Իսմայիլ Մուշթաք Մայա-քօն եւ բացատրեց թէ օտար կար-ծուած բազմաթիւ բառեր Թուրքերէն են Իրականին մէջ: Այս առթիւ սրբա-գրեց արեւմտեան գիտնականներուն կարգ մը սխալները եւ յիշեց ճիշդ ար-մատները: Բացատրեց թէ «էլեկ-տրիկ» բառը նոյնն է Թուրքերէն «ալ-թըրկ» բառին հետ եւ իր ճառը վեր-ջացուց Աթաթիւրքին ուղղուած գմայ-լանքի խօսքերով:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

— • —

Պոլսոյ Ազգ. Վարչութիւնը, ինչ-պէս գրած էինք, Պ. Մ. Նարլեանէն խնդրած էր իր կարծիքը յայտնել Թա-փուի օրէնքի Բ. յօդուածին մասին, քանի որ Իրաւագէտներու յանձնաժո-ղովին անդամները տարակարծիք գտ-նուած են: Պ. Նարլեան հետեւեալ եզ-րակացութեան եկած է.—

Նկատելով որ Էվգաֆի նոր օրէնքով բոլոր համայնքային հաստատութիւն-ները իբր բարոյական մարմին ճանչ-ցուած են, անոնց մատակարարները (մարմին թէ անհատ) ամէն իրաւունք ունին ծախելու, գնելու, ֆէրաղի, թէֆէրուղի, եւ նոյնպէս թէսճիլի գործողութիւն կատարելու իրենց բա-րոյական անուան: Այս հիման վրայ պէտք է դիմում ընել Էվգաֆի վար-չութեան, եւ ստանալ այս իրաւասու-թեան վերաբերեալ փաստաթուղթ մը, զոր «քատասթրոյ»ին ներկայացնելով կարելի պիտի ըլլայ իրենց բարոյա-կան անուան փոխանցել որ եւ է կալ-ուած:

Իսկ եթէ Քատասթրօն առարկէ որ այս փաստաթուղթը պէտք է տրուի կուսակալին կողմէ, այն ժամանակ այդ փաստաթուղթը ներկայացնելու է կուսակալութեան եւ վաւերացնել տալու է:

ՏՈՄԱՐՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ՊԻՏԻ ԳՐՈՒԻՆ

Պոլսոյ Էվգաֆի վարչութիւնը բո-լոր մատակարար մարմիններուն շր-ջաբերական մը ղրկած է, յայտնելով որ մատակարարութեան վերաբեր-եալ բոլոր տոմարները Թուրքերէն պի-տի գրուին եւ օրէնքով արգիլուած ուրիշ տառերով եթէ գրուին, օրինա-կան հետապնդում կատարուելու հա-մար ընդհ. դատախազութեան պիտի յանձնուին անսաստողները:

ՇԱԲԱԹԸ 200 ՈՍԿԻ

Երեք շաբաթէ ի վեր շաբաթը 200 ոսկի կը վճարուի Բերայի կալուածա-կան դիզուած վարձքերու ի հաշիւ: Կանոնաւորաբար շարունակուելու պարագային իսկ, այս դրութեամբ ամսական վարձքին կէսը միայն հա-տուցուած կ'ըլլայ: Վարչութիւնը պա-հանջած է որ 4000 ոսկի վճարուի մին-չեւ ամսագլուխ:

ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ

— • —

Պոլսոյ խնամատարութիւնը նիստ գումարելով, պատրաստեց իր համա-րատուութիւնը, վարչութեան ներկա-յացնելու համար: Միւս կողմէ իրեն յաջորդելիք մարմնին համար կազմեց ընտրելիներու ցանկ մը, դիւրացնելու համար վարչութեան գործը:

Իր տեղեկագրին մէջ, Խնամատա-րութիւնը կ'ըսէ թէ սաստիկ նաբար կրճատած է պիւտճէն, 33.000 ոսկի-էն (1929ին) իջեցնելով 13.500ի եւ այս տարի ալ 11.400ի: Տասը տարի առաջ, երբ Խնամատարութիւնը պաշտօնի ան-ցաւ, գործը կիսամեռ վիճակի մէջ գտաւ, եւ հակառակ յաջորդական տագնապներուն, յաջողեցաւ հանրա-յին գուրգուրանքը շահիլ եւ դիմա-գրաւել կացութիւնը: Այսպէս է որ, 1935—36ի պիւտճէն կը փակէ հասոյ-թի առաւելութեամբ (1360 ոսկի): Յաջորդ մարմնին կը մնայ այլ եւս նոյն թափով շարունակել գործը, վս-տահ որ ժողովուրդը չպիտի զլանայ իր բարերար օգնութիւնը:

Այս տարի, Սկիւտարի որբանոցը պիտի ունենայ միայն 70 որբ, բոլո-րովին անոք: Կայաններուն մէջ կան 600ի չափ օգնութեան կարօտ անձեր, զորս կարելի չէ երեսի վրայ թողուլ: Միւս կողմէ, հարիւրաւոր գաղթա-կան տղոց համար թոշակ կը վճար-ուի զանազան վարժարաններու:

Խնամատարութիւնը կ'եզրակացնէ թէ անհրաժեշտ է շարունակել գոր-ծը:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ

— • —

Վարշաւայէն կը հաղորդեն թուրքե-րէն Թանի օգոստ. 24 թուականով.—

Այսօր արշալոյսին, զէնքի ձայներ լսուեցան Մոսկուայի Լուպիանկօ բանտին պատին ետեւէն: Զինովիեւ եւ 15 ընկերներն էին որ գնդակահար-ուեցան:

Մահապարտները երկուական բերին պատին առջեւ: Առաջին անգամ բեր-ուեցան Քամենեւ եւ Զինովիեւ: Բոլո-րովին հանդարտ էր Քամենեւ, ծանօթ իր քաջութեամբ: Բեմ առաջանալու ձեւով քալեց դէպի պատը: Բոլորո-վին գունատ էր: Երբ Զինովիեւ եւ Քամենեւ կը գնդակահարուէին, միւս 14 մահապարտները կը դիտէին այս տեսարանը: Երբ կարգը իրենց եկաւ, շատ քիչերը կրցան քաջ մնալ: Ոմանք հայհոյեցին Ստալինի, ուրիշներ ալ՝ Կէփէուի (Չեկա):

Բոլոր մահապարտները մինչեւ վերջին պահուն կը յուսային թէ պի-տի ներուին: Այս առաւօտ միայն ի-մացան իրենց ճակատագիրը: Ընդհ. դատախազ Վիշինսքի գնաց այն խցի-կը ուր կը գտնուէին Քամենեւ եւ Զինովիեւ եւ յայտարարեց.

— Ներում չկայ: Պատրաստուեցէք գնդակահարուելու:

Կարգով այցելելով միւս խցիկները նոյն զեկուցումը ըրաւ:

Արշալոյսին, զատապարտեալները հանուեցան բանտին բակը: Միայն տարատ եւ առանց օձիքի շապիկ կը կրէին: 80 զինուորներ շրջապատած էին զիրենք: Ներկայ էին նաեւ զին-ուորական ատեանի անդամները: Նա-խագահ Ուլրիխ կարդաց վճռագիրը: Յետոյ ձայն մը կանչեց Քամենեւը եւ Զինովիեւը:

Քամենեւ առաջացաւ, իսկ Զինովի-եւ կքեցաւ կեցած տեղը: Վախէն նը-ւաղած էր: Երկու զինուորներ վեր-ցուցին գետնէն եւ քաշկռտելով տա-րին պատին առջեւ եւ կապեցին պա-տին, մասնաւոր օղակներով: Յետոյ գոցեցին երկուքին աչքերը: Զինովի-եւ մեռած էր արդէն: Միւս 14 մահա-պարտները քար կտրած էին սարսա-փէն:

Չեկայի նախագահ Փէթէրս զին-ուորներուն հրամայեց կրակել: Քա-մենեւ գետին գլորեցաւ, իսկ Զինո-վիեւ ինկաւ իր կապերուն վրայ: Մե-ռած էր՝ առանց լսելու հրազէննե-րու ձայնը: Փէթէրս յետոյ քաշեց ա-տրճանակը եւ պարպեց երկու մեռել-ներու բերնին մէջ: Քննելէ յետոյ դիակները, կառավարական բժիշկը յայտարարեց.

— Զինովիեւ եւ Քամենեւ մեռած են...

Ասոր վրայ քակուեցան անոնց աչ-քի կապերը: Նոյն ձեւով երկ - երկու գնդակահարուեցան միւս 14 անձերը:

Այս ամբողջ գործողութիւնը 18 վայրկեան տեւեց: Յետոյ կառք մը ե-կաւ եւ 16 դիակները փոխադրեց Մոս-կուայի շրջակայ Խօտինկա գերեզմա-նատունը, ուր թաղուեցան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԻՆՉԵՐ Կ'ԸՆԵՆ ՄԵՐ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԸ ՋՈՒՐ ԲԵՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

— • —

Ճարտարագէտ Գ. Շիրմազանի յօդ-ուածէն կը շարունակենք մեր քաղ-ուածքը (առաջին մասը տեսնել Յա-ռաջ, 20 օգոստ.).—

Ջրաբաշխական շինարարութեան ծաւալուն աշխատանքներ կը կա-տարուին նաեւ Լենինականի շրջանին մէջ, հաւաքական գիւղատնտեսու-թեան կազմակերպութեանց կողմէ: Այստեղ ալ կարգի բերուած են գիւ-ղական շարք մը ջրամբարներ: Իսկ Նալբանդի գիւղատնտեսական կազ-մակերպութիւնը ձեռնարկած է լեռ-նային վայրերէն անցնող մօտ 8 քիլ. երկարութեամբ ջրանցքի մը շինու-թեան: Այդ ջրանցքը սկիզբ կ'առնէ խոր կիրճով հոսող Չիչխան լեռնային գետակէն, որուն ջուրով կ'ոռոգուի մօտ 350 հեկտար: Այստեղ անհրա-ժեշտ է արձանագրել, որ Նալբանդի ենթաշրջանի Նալբանդ, Կարալի, Մ. Պարնի, Թոփարլու գիւղերու աշխա-տաւորներն ալ ձեռնարկած են նոյն Չիչխան գետակէն առու մը հանելու, ոռոգելու համար յիշեալ գիւղերուն 2000 հեկտար հողամասերը:

Ախտայի շրջանի Ռնդամալի գիւղա-տնտեսական կազմակերպութիւնը ձեռնարկած է Զանգի գետէն նոր ա-ռու մը հանելու, բայց առանց նախա-գիծի եւ առանց ճարտարագիտական հսկողութեան: Այս օրինակը ցոյց կու-տայ թէ գիւղացիներն են որ նախա-ձեռնութիւնը կը ստանձնեն, իսկ ջը-րաբաշխական վերին մարմինները պէտք եղած աշխատանքը չեն կատա-րեր:

Այս տարի ջրաբաշխական աշխա-տանքներ կը կատարուին նաեւ Սեւա-նի աւազանին երեք շրջաններուն՝ Նոր Բայազիտի, Մարտունիի, Բասարգե-չարի մէջ:

Սեւանի լճին արեւելեան ափը գը-րաւած է Մազրայի հովիտը: Այս հո-վիտը, որուն տարածութիւնը կը հաս-նի քանի մը հազար հեկտարի, հիւ-սիսէն, արեւելքէն, հարաւէն շրջա-պատուած է լեռներով եւ լեռնաշղթա-ներով, ուրկէ դէպի հովիտ եւ Սեւանի լիճ կը հոսին — մանաւանդ գարնա-նային եղանակներուն — առատ եւ յորդ ջուրեր: Հովիտը ինչքան ջրա-ռատ է գարնան, նոյնքան սակաւա-ջուր է ամրան, միշտ կը հոսին մի-այն Բասարգեչարէն 3 քիլոմեթր դէ-պի հարաւ գտնուած Ակներու, Քըրք-Բուլաղ գիւղերու մօտիկ ջուրերը, ո-րոնք սկիզբ կ'առնեն նոյն գիւղերու ջրառատ աղբիւրներէն, որոնց ընդ-հանուր քանակը կը հասնի մօտ 2000—2300 լիթր մէկ վայրկեանի մէջ: Միշտ կը հոսի նաեւ Մազրա գետը: Մնաց-եալ բոլոր լեռնային գետակները մեծ մասամբ ամրան եղանակներուն կը ցամքին: Մազրա գետը լրիւ կ'օգտա-գործուի ոռոգման համար: Գալով Ակներու եւ Քըրք - Բուլաղի աղբիւր-ներուն, որոնք ցրուած տասնեակ աղ-բիւրներու ձեւով կը բխին սեւակճեայ ապառաժներու ճեղքուածքներէն, մօտ 2 քիլոմեթր տարածութեան վրայ միայն մասամբ կ'օգտագործուին Բա-սար - Գեչարի հողերուն ոռոգման համար: Թէ աղբիւրներուն եւ թէ ջու-րերու մէկ մասը, թէ գարնանային եւ անձրեւային բոլոր ջուրերը չեն հաս-նիր կամ շատ քիչ կը հասնին մինչեւ լիճը, մեծ մասամբ կը կորսուին հո-ղերուն մէջ, ճահիճներ ստեղծելով Փոքր Գիլլի լճակին շրջակայքը: Ինչ-պէս ծանօթ է: Գիլլին կը միանայ Սե-ւանի լճին փոքրիկ անցքով մը, որու միջոցով աւելորդ ջուրերը կ'անցնին լիճը: Դարերէ ի վեր գոյութիւն ու-նեցող այդ ճախճախուտները ստեղ-ծեր են հարուստ տորֆային տարա-ծութիւններ:

Այսպէս, կը տեսնենք որ մէկ կող-մէ Մազրայի արգասաբեր դաշտին մէկ մասը արհեստական ոռոգման բա-ցակայութեան պատճառով լրիւ չօգ-տագործուիր, միւս կողմէ աղբիւրնե-րու ջուրերը անօգուտ կը հոսին դէ-պի Գիլլի լճակը, ստեղծելով ճահիճ-ներ:

Այս տարի, գարնան, մեր գիւղացի-ները աշխուժիւ փարեցան Ակներու եւ Քըրք - Բուլաղ ջրանցքին շինութեան: Ապրիլին սկիզբը, երբ դեռ դաշտը ծածկուած էր ձիւնով, սկսան հողա-յին աշխատանքի: Ապրիլ 17ին 638 գիւղացիներ ինքնաբերաբար աշխա-տանքի լծուեցան, փորեցին 4815 խոր. մեթր, ապրիլ 18ին՝ 595 հոգի, փորե-լով 4818 խոր. մեթր, 19ին՝ 642 հո-գի, փորելով 4492 խոր. մեթր: 30—40 օրուան մէջ հսկայական աշխատանք կատարեցին, փորելով 70.000 խոր. մեթր: Այսօր 28 քիլոմեթր երկարու-թեամբ ջրանցքը գրեթէ աւարտած է: Կը մնայ վերջացնել արհեստական կարգ մը շինութիւններ, ինչպէս եւ 1.5 քիլոմեթր երկարութեան վրայ ջը-րանցքին ամէնէն դժուար մասը:

Շուտով, շնորհիւ մեր գիւղացինե-րուն նախաձեռնութեան եւ չարքաշու-թեան, Ակներու ջուրը բաց առուով կը հոսի Բասարգեչարի, Մեծ եւ Փո-քըր Մազրայի, Նորակերտի, Շիշկայի հաւաքական գիւղատնտեսութեան յա-տուկ դաշտերը եւ կառուցուած այս առժամեայ ջրանցքով կ'ոռոգուի մօտ 2500 հեկտար:

Ինքնաստինքեան հասկնալի է, որ ձեռ-նարկուած աշխատանքը դեռ սկիզբն է մեծ գործին: Անհրաժեշտ է տակա-ւին պատրաստել կանոնաւոր ոռոգ-ման, մանաւանդ ջրաբաշխական ճղա-հաւաք ցանցը: Այս աշխատանքը կ'ա-պացուցանէ սակայն, որ մեր գիւղա-ցիները ի վիճակի են կատարելու ոչ միայն փոքր ջրաբաշխական աշխա-տանքներ, այլ եւ բաւական մեծ ձեռ-նարկներ, մանաւանդ երբ իրենց այդ աշխատանքները կ'ապահովուին ճար-տարագիտական հսկողութեամբ:

Ջրաբաշխական շինարարութեան լայն ձեռնարկներ կատարուեցան նա-եւ Մարտունի շրջանին մէջ: Վաղա-շէնի գիւղացիները իրենց նախաձեռ-նութեամբ արդէն աւարտած են ջը-րամբար մը, որով կարելի է ջրել մօտ 300 հեկտար: Ծովինարի եւ Ալու-չալուի գիւղացիները շուտով կ'աւար-տեն իրենց սկսած ջրանցքները, իսկ Վ. եւ Ն. Աղբեամանի գիւղացիները վերանորոգած եւ լայնցուցած են ի-րենց հին առուն:

Բայց Մարտունի շրջանի ջրաբաշ-խական շինարարութեան գլուխ - գոր-ծոցը պէտք է համարել Գէօզալդարա-յի հին դարերու մէջ շինուած Եսիրի առուն:

Այդ ջրանցքը կ'ենթադրուի որ շին-ուած է ԺԲ. — ԺԳ. դարերուն եւ երկար ժամանակներէ ի վեր քանդը-ւած եւ լքուած էր: Զանազան կէտե-րու վրայ կը նշմարուին առուին հետ-քերը: Այսօր Զոլաքարի եւ Գէօզալդա-րայի գիւղացիները վերականգնած են այդ հին ջրանցքը, որ կ'ոռոգէ մօտ 1.100 հեկտար: Մօտ 20 քիլոմեթր երկարութեամբ այդ առուն արդէն վերահաստատուած է եւ Եսիրի (գե-րիներու) առուն դարձած՝ ազատ գիւ-ղացիներու առու:

Վերի շրջաններէն ետ չի մնար նա-եւ Ն. Բայազիտը: Նորադուզի առ-ուին վերանորոգութեան համար, ան-հրաժեշտ էր ոչ միայն փորել հին ա-ռուն, այլ եւ վերաշինել գլխամասը, որ կ'անցնի քաղաքին թեք ժայռերուն լանջքէն: Պէտք եղաւ պայթեցնել մե-ծազանգուած ժայռեր, քարէ եզերք-ներով պատել եւ գերաններով ամրա-ցնել այդտեղ: Վերաշինութեան աշ-խատանքները գրեթէ աւարտած են ներկայիս եւ մօտ օրէն Նորադուզի հին առուն կը սկսի ոռոգել մօտ 600 հեկտար:

Մեծ եռանդով յառաջ կը տարուին Բաշքեանդ գիւղին մօտ ջրամբարի աշխատանքները, այդ ջրամբարով (աւազան) պիտի ոռոգուի Մանուչա-րի արգասաբեր դաշտերէն 300 հեկ-տար: Այս դեռ առաջին ջրամբարն է, այստեղ կան բնական յարմարութիւն-ներ 4 ջրամբար շինելու, ուր կարելի է ամբարել մէկ քանի միլիոն խոր. մեթր ջուր:

Անկէ զատ Բայազիտի շրջանին մէջ կատարուած են փոքր աշխատանքներ (Բաշքեանդ, Քեարիմքեանդ, եւն.):

Ահա ձեռնարկներ, որոնք ցոյց կու-տան թէ մեր գիւղացիները ինչե՛ր կը-նան ընել: Դեռ չունինք լրիւ թիւերը այս գարնան ոռոգուած հողերու տա-րածութեան մասին: Նախնական թի-ւերով իսկ կը հաստատուի, որ այդ տարածութիւնը կը հասնի մօտ 7000 հեկտարի, տարածութիւն մը որ հա-ւասար է Փոքր Սարդարաբադի ջրանց-քով ոռոգուած տարածութեան, եւ շնորհիւ մեր գիւղացիներուն նախա-ձեռնութեան, հերոսական աշխա-տանքներուն՝ ջուր ստացան ընդար-ձակ հողամասերը եւ աւելցաւ երկրին ցորենի բերքը:

Ճերմակ շապիկաւորներ Հալէպի մէջ

— • —

«Ազդակ»էն կ'իմանանք թէ Հալէպի մէջ կազմուած է զուտ քրիստոնէա-կան կուսակցութիւն մը՝ «Ճերմակ Շապիկաւորներ», որուն կրնան ան-դամակցիլ միայն Սուրիացի քրիստոն-եաները:

Նորակազմ կուսակցութեան պարա-գլուխները յայտարարած են թէ «Ճեր-մակ Շապիկաւորներ»ը անհրաժեշ-տութիւն մըն էին, քանի որ քրիստոն-եաները ցարդ ենթակայ էին «իսլամ-ներու լուծին» եւ անոնց կուսակցու-թեանց ազդեցութեան: Այս ազդե-ցութենէն ազատուելու համար է որ քրիստոնեաներն ալ իրենց կարգին անկախ կուսակցութիւն մը հիմնած են:

Կուսակցութիւնը իր ծրագրի եր-րորդ յօդուածին մէջ կ'ընդունի թէ Սուրիա պետութիւն մըն է եւ հանրա-պետութեան նախագահին կրօնքը իս-լամութիւնն է:

Կուսակցութեան յայտարարու-թեանց համաձայն, միայն Հալէպի մէջ արդէն աւելի քան 700 հոգի ան-դամագրուած են «Ճերմակ Շապիկա-ւորներ»ուն:

ՀԻՒՂԱՒԱՆՆԵՐՈՒՆ ՔԱՆԴՈՒՄԸ

— • —

Պէյրութի քաղաքապետութիւնը հր-րահանգած էր Ամանոս, Եոզկատ եւ Մասլախ թաղերու հիւղաւաններուն քանդումը, խոր յուզումի մատնելով մեր հայրենակիցները, որոնք թշուառ եւ հացակարօտ վիճակ մը ունին:

«Ազդակ»էն կ'իմանանք թէ շնորհիւ երեսփոխան Պ. Վահրամ Լէյլէկեանի ջանքերուն, քաղաքապետութիւնը կարգ մը դիւրութիւններ շնորհած է, մօտ երկու ամիս յետաձգելով տր-ուած քանդումի որոշման գործադրու-թիւնը: Իսկ մօտ 50 Թոմարզացի ըն-տանիքներու համար ի զօրու կը մնայ այդ որոշումը, որովհետեւ անոնց նիւթական օժանդակութիւն տրամա-դրուած է Պ. Պիւրնիէի կողմէ, որպէս-զի առանձին թաղ մը հիմնեն եւ բը-նակարաններ կառուցանեն:

ԱՂԻՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄ... ՌԷՔԼԱ՛ՄԸ ԱՐԴԵՕՔ

— • —

Երեք անգլիացի բժիշկներ ուզեցին իրենց անձին վրայ փորձարկել աղին յատկութիւնները: Ամբողջ շաբաթ մը այլանդակ, ըսենք՝ բարբարոս սննդա-ռութեան մը ենթարկուեցան, իրենց ուտելիքներէն հերոսաբար վանելով քլորիւր տը սոտիոմ ը եւ է հետք: Ալ աւելի ապահով ըլլալու համար իրենց ճաշերը կը պատրաստէր քիմիագէտ մը, եւ ամէն օր լոգանք կ'ընէին, որ-պէսզի իրենց մարմինին մէջ հին կերակուրներէն մնացած աղի նշան երբեք չգտնուի: Ութ օր վերջ, երեք աղահատ (dessalé) բժիշկները ընաւ ո եւ է համ չէին առներ ո եւ է կերակուրէ, նոյն իսկ սիկարէթէն, նաեւ դժուարաւ կը քալէին եւ ամէն վայրկեան ջղաձգութիւններ կ'ունե-նային:

Եզրակացութիւնը դուք ըրէք:

Եթէ հետեւութիւնը մենք պիտի հա-նենք, մենք ըսենք որ աղի ըլլայ թէ անլի, ոչ միայն պարզ կերակուրնե-րուն համը հոտը փախած է, այլ դի-ւանագիտութեան եւ քաղաքագիտու-թեան ալ ջուրերը փախած են: Քանի որ հոս անգլիացի բժիշկներու փոր-ձարկութեան վրայ է խնդիրը, եւ եզ-րակացութիւնը մեզի կը ձգուի, մենք այդ բժիշկներու վերաբերած աղնիւ եւ պաղարիւն ազգին դիմելով, աղեր-սագին, դուն ըսէ՝ պաղատագին կը խնդրենք իրմէ որ բացատրէ, թէ ինչ աղի լեղի տպաւորութեան մը տակ Անգլիա առաջինը եղաւ թոյլատրող որ Թուրքը վերագրաւէ Տարտանէլը, զոր քանդելու եւ դարաւոր աւանդա-կան քաղաքականութիւն մը ի գլուխ հանելու համար ամբողջ երկու տարի երկարեցին Մեծ Պատերազմը անգլօ-ֆրանսական անհամար զոհողութիւն-ներով:

Աղին ալ աս է, անլին ալ:— Պա-տասխա՛ն:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

— • —

Դուրս եկանք: Կծկուեցանք գոմի դրան քով, դարհուրանքով մութին մէջ թաքցնելով մեր հայեացքները, լուռ եւ մահուան պէս տխուր: Մեր չար-քերէն առաջ եկաւ Արամի փեսան, Թրքական նախկին զինուոր, փաղա-հար Վահանը ու ըսաւ. «Ինծի կ'իյ-նայ ազատել Արամը իր տառապան-քէն»: Մտաւ ներս: Լսեցինք որ շըն-չաց Արամին. «Հալալ էրէ ինծի, իմ ազիզ ախպէրս»... Տասնոցի երեք հարուած. վերջացաւ... Մարմինը ամփոփեցինք գոմի պատին տակ մեր փորած գերեզմանին մէջ ու հեռա-ցանք գլխիկոր: Այսպէս մեռաւ Տարօ-նի Արամը:

Մեր համախմբման արդիւնքն այն եղաւ, որ Մարտիրոս վարժապետի խումբը մեկնեցաւ դէպի ռուսական բանակ: Նոր յոյս մըն ալ անոր կապե-ցինք եւ անցանք Շխնձոր: Խոր ձոր մըն էր դէպի Սասուն տանող, որուն յատակը շատ փոքր ու նեղ պուրակ մը կար: Հոն մտանք եւ չորցած առ-ուի մը մէջ պառկեցանք՝ յոգնաբեկ ու ջախջախուած: Երկիւղի ու վտան-գի գաղափարը կորսնցուցած էինք. մեքենայական էին մեր շարժումները, մեքենայական էին եւ մեր միտքերը, որ այլ եւս չէին աշխատիր: Գիշերա-շրջիկներու նման յամր ու արձան-ներու պէս անզգայ ու անտարբեր է-ինք:

Յորեկ էր, երբ բազմաթիւ հրա-ցաններու որոտը արթնցուց մեզ: Հաշիւ չտուինք թէ ուրկէ էր, մինչեւ որ գնդակները սկսան ծեծել մեր քովերը: Մտնուա՞ծ էինք, յարձա-կո՞ւմ մըն էր, թէ Քիւրտերը գնդակ-ներով կը խուզարկէին պուրակը: Հը-րաշք էր, որ ոչ մէկիս չդպաւ տաս-նեակներով արձակուած գնդակներէն եւ ոչ մէկը: Մեր կողմէ՝ ոչ մէկ ձայն: Տասը րոպէ հազիւ տեւեց ու ձայները լռեցին: Այդ առենն էր որ միջոց ունեցանք վեր նայելու: Լեռնե-րու թեւերով ձորը կ'իջնէր Քիւրտե-րու երկար շարան մը, բայց մեզմէ հեռու էին եւ վտանգը անցած էր:

Գիշերը, երբ թողինք պուրակը եւ բարձրացանք լերան թեւերուն վրայ, հանդիպեցանք Սասունէն եկած երկու երիտասարդներու, սուրհանդակներ է-ին Ռուբէնէն ղրկուած: Երկրորդ ան-գամն էր, որ կուգային մեզ փնտռե-լու: Ռուբէնը կը հարցնէր թէ ո՞ւր ենք. եւ կ'ուզէր իմանալ թէ կրնա՞յ մեր քովը իջնել: Սուրհանդակները պատմեցին, որ Սասունի ջարդէն վերջ, Ռուբէնը Փեթարի Մանուկի, Ախոյի, Զոլոյի, Մուշեղի եւ ուրիշ մէկ քանիներու հետ պահուեր է քա-րանձաւներու մէջ, բայց անկարելի է հոն աւելի երկար մնալ, Քիւրտերը որսկան շներու պէս ամէն քար կը հոտոտեն:

Գրեցի որ գան: Քանի մը օրէն ե-կան անոնք՝ բզքտուած ու տառա-պած:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(33)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով:

ՀՈՒՐ ԵՒ ՍՈՒՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ապստամբները գրաւեցին Իրունի երկու կարեւոր բերդերը, 5 ժամուան ճակատամարտէ մը վերջ

Սպանիոյ ապստամբները կատաղօրէն շարունակելով ռմբակոծութիւնը եւ ճակատամարտը, չորեքշաբթի օր գրաւեցին Իրունի երկու բերդերը, Փուէնթա եւ Մարչիալ: Ինկան նաեւ անոնց միջեւ հաստատուած ամրութիւնները եւ քաղաքին անկումը անխուսափելի կը համարուի: Յարձակումը կը վարէր զօր. Մոլա: Քաղաքին պահակազօրքը հերոսական դիմադրութիւն մը կատարեց, մարտնչելով թիզ առ թիզ եւ ժայռէ ժայռ, բայց ի վերջոյ անձնատուր եղաւ: Իրունի գրաւումով զօր. Մոլա կտրած կ'ըլլայ քաղաքին եւ Ֆրանսայի հաղորդակցութիւնները, որոնց շնորհիւ կառավարական զօրքը ռազմանիւթ եւ պաշար կը ստանար, ինչպէս կ'ըսեն իրենք: Փուէնթայի բարձունքը գրաւեցին լեգէոնականները, կատաղի սուինամարտով մը որ տեւեց հինգ ժամ: Յարձակումէն առաջ միջնաբերդը ենթարկուեցաւ անխնայ ռմբակոծութեան մը որ քանդեց կարմիրներու խրամները եւ ամրոցները: Սան Մարչիալի ամրոցը սպիտակ դրօշ պարզեց իրիկուան ժամը 7ին: Բազմաթիւ բնակիչներ Ֆրանսա փախան խուճապահար: Պէհոպիի փողոցներուն մէջ կը տեսնուէին արիւնաթաթաւ կարմիր զինուորներ: Երկու ինքնաշարժ լեցուն կարմիր պահակներ որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին, բանակատեղի մը փոխադրուեցան, սահմանամերձ քաղաքի մը՝ Սէն-Ժան-տը-Լիւզի մէջ:

Ականատես թղթակիցներ ահռելի մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն այս ճակատամարտի մասին, որ անհաշուելի կորուստներ պատճառած է, երկու կողմին ալ: Կռիւները կը շարունակուին միւս ճակատներուն վրայ: Կառավարական զեկոյցները յուսահատական կը ցուցնեն Օվիէտոյի ապստամբներուն վիճակը, ժամէ ժամ սպասելով քաղաքին անձնատրութեան: Ապստամբներն ալ տագնապալի կը գտնեն Մալակայի վիճակը: Մատրիտ անդադար կը ռմբակոծուի: Կ'ըսուի թէ գերմանական գաղութէն 22 հոգի անհետացած են: Մնացող օտարականները մեծ մտահոգութեան մատնուած են: Զրոյցի մը համաձայն կառավարական զօրքը գրաւած է Հուէսքան (Սարակոսայի շըրջան):

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՈՑՔԻ եւ կինը իրենց բնակավայրէն փոխադրուեցան Նորվեկիոյ ուրիշ մէկ քաղաքը, Օսլօֆիօրտ: Տանտէրը շուտեց վարձու տալ տունը, բայց կառավարութիւնը պնդեց: Բնակարանը կը բաղկանայ վեց սենեակէ: Գետնայարկը պարապ պիտի մնայ: Ոստիկան պահակ մը միշտ պիտի հսկէ եւ որ եւ է այցելու չպիտի ընդունուի առանց մասնաւոր արտօնութեան:

*** Ֆրանսայի թրոցքիականները (Դ. Միջազգային) երէկ ժողով մը գումարեցին «Փըթի Ժուռնալ»ի մէջ, պահանջելով Ֆրանսայի մէջ բնակելու իրաւունք տալ Թրոցքիի:

ԹԻԱՐԱՆՆԵՐԸ ջնջելու ծրագիր մը կը մշակեն ղատական նախարարը եւ գաղթային նախարարը (Պ. Մութէ): Երկուքն ալ ամօթալի կը գտնեն թիապարտութեան դրութիւնը: Արդէն ղադրած է դատապարտեալներու փոխադրութիւնը դէպի «Սատանայի կղզին» (Ֆրանսական Կուիանա):

ՆԻՒ - ԵՈՐՔ - ԼՈՆՏՈՆ - ՆԻՒ - ԵՈՐՔ օդանաւային թռիչք մը կատարելու ձեռնարկեց Ամերիկացի երգիչ մը, Հէրրի Ռիչմէն, մասնագէտ օդանաւորդ մը վարձելով: Ճամբայ ելաւ չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 9.37ին, «Լէյտի Փիս» օդանաւով, որ կրնայ կտրել ժամը 300 քիլոմեթր եւ որուն շինութիւնը արժած է 100,000 տոլար (1,500,000 ֆրանք): Կը կարծուի թէ պիտի կրնայ Նիւ-Եորք Լոնտոն հեռաւորութիւնը՝ 5600 քիլոմեթր կտրել 20 ժամէն, եթէ անակնկալ մը չպատահի: (Լինտպէրկ 1927 մայիսին 33 ժամ 30 վայրկեանէն կտրած էր Նիւ Եորք - Փարիզ հեռաւորութիւնը՝ 5809 քիլոմեթր):

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ սպարապետը, Զօր. Սմիկլի, Պատուոյ լեգէոնի ամենաբարձր պատուանշանը ստացաւ հանրապետութեան նախագահին ձեռքով, ռազմափորձերուն ընթացքին:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Պոլիս կը հասնի, այսօր, ուրբաթ: Աթաթիւրք մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկեց Տարտանէլ, դիմաւորելու համար:

ՀՐԷՇ ՄԸ, Բուէնի, երկու աղջնակներ թողուցած էր Միհուզի մէջ, հեծելանիւին վրայ նետելով: Աոջի օր գտնուեցաւ աղջիկներէն մէկուն դիակը, իսկ միւսը՝ ողջ: Հրէշը ձերբակալուելով խոստովանեցաւ թէ պղծած էր երկուքն ալ, 9 եւ 7 տարեկան: Մէկը գետը նետած էր, իսկ միւսն ալ խեղդել փորձած:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (նուազող մշտից ճայրենեաց): Առաջին հատոր (Կենսագրութիւն): կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: *Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:*

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ Թղթակազմ եւ առանց ճաշուելու Թղթատարի ծախքը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը, շաբաթ երեկոյ (Սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan: օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանի սրահին մէջ՝ շատ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը 6 Օգոստ. կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՍԵՊՏ. 6 ԻՆ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ԶՈՄԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ, ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԷՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՏԱՓԱՋԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւայլն:

ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԽՕՍՔ

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ՊՊ. Շ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (ՄԱՄՈՒԼ), ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (ՖՐԱՆՍ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ), *L'ABBÉ MULLER* (ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԼԻԿԻՆ), ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Ա. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ (ԶՈՄ), ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ)

ԹԱՓՕՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԿԱՄՊԷԹԱՅԻ ԿՈՂՄԻ ԽՈՇՈՐ ԴՈՒՆԷՆ ՆԵՐՍ:

Թափօրին գլուխը գտնուելու են ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԴՐՕՇԱԿԻՐՆԵՐԸ եւ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿՆԵՐԸ:

Ասոնցմէ անմիջապէս յետոյ՝ օրուան բանախօսները եւ յետոյ հասարակութիւնը:

ԹԱՓՕՐԸ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ ԴԷՊԻ ՀԵՐՈՍԻՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Ամէն դէսը յաճախակի պիտի լուսանկարուի:

Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները:

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ — Métro Place Gambetta, Autobus 26, 95, 96, O, *PC*, *AP* եւայլն:

Ուխտագնացութենէն յետոյ ժամը 7ին, մեր ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ Փլաս Կամպէթթայի վրայ, 202 rue des Pyrénées:

Մասնակցիլ ցանկացողները նախօրօք արձանագրուելու են մեր կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean Jaures եւ կամ Պելվիլ 73 rue Julien Lacroix, Վ. Թունտախեանին մօտ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ

տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Սէն-փիէրի դաշտին վրայ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

Ընտանեկան դաշտապտոյտ

Մեծ-Նոր-Գիւղի Վերաշինաց Հայրենակցական Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ երեկոյ,

Fort du Cheire, Jardin d'Ouvrierի *կից անտառին մէջ:*

ԵՐԳ, ԽՄԲԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒԱՅԼՆ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ:

ՊԱՐ ԵՒ ԸՆՏԻՐ ՃԱՇ:

ՄԱՆՕԹ — Օթօքառ փլաս Կիշառէն առաւօտեան ժամը 9, 10, 11ին եւ կէսօրէ վերջ ճիշտ 2ին, ճանրակառք առնել 3 թիւը եւ իջնել փոն Մուլթօն, եւ անկէ ալ առնել շանթայն մեկնող ճանրակառքը եւ իջնել Ֆօռ տիւ Շէռ:

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի յաջորդ կիրակիին:

ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՄՍ 3 ՖՐ.:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ *աղախին մը տնական աշխատանքներու համար:* *Դիմել՝* **Japhet Frères, 224 rue St. Denis,** *մէթրօ* **St. Denis:**

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Ծ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Զգոյշ սունկերէն (Տոքթ. Շ. Այվազեան).— *Վարակուա՞ծ եմ արդեօք* (Տոքթ. Մ. Թոքաթլեան).— *Մեզը կերէք* (Շ. Նարդունի).— *Ինչո՞ւ փոքր կը մեծնայ* (Տոքթ. Ա. Աղճեան).— *Քիմիական պատերազմ* (Տոքթ. Վ. Չիլինկիրեան).— *Հարցարան* (Խմբ.).— *Երկրորդ տարուան նիւթերու ցանկը:*

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը: Բացուա՛ծ է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար: Բաժանորդագրուեցէք այցելելու մը պակաս վճարելու համար բժիշկին:

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը, պահպանեցէք զայն կարդալով ՀԱՅ-ԲՈՅԺը:

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 *ֆրանք, արտասահման* 25 *ֆրանք: Դիմել* Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մեր խորին շնորհակալութիւնն երը կը յայտնենք Յօլանեան եղբայրներու, Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէին եւ իր շրջանի ենթակոմիտէներուն եւ խումբերուն, Բարեգործ. Հայր. Միութեան, Կ. Խաչին, Պ. Ազգին Մարտիրոսեանի եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին եւ հոգեպէս մխիթարեցին մեզ, մեր սիրելի ամուսնոյն եւ հօր վաղահաս եւ դառնաղէտ մահուան առթիւ.

Այրի Տիկ. Ա. ՏԷՐ-ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆ եւ զաւակունք

կարտան: 2 Սեպտ. 936

ՑՈՒՑԱՏԵՍԴ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամանդամուհիները եւ համակիրները, 5 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցին սրահին մէջ: Վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՒՐԱՅԻ Հայր. Միութեան վարչութիւնը ստիպողական ժողովի կը հրաւիրէ վերաշինացի գաղափարով հեռու մնացած անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները, 5 Սեպտ. շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Հայթաեանի բնակարանին մէջ, 11 rue des Fleurs, Viroflay:

ԼԻՈՆԻ եւ շրջաններու Ֆրանսական բանակի նախկին Հայ կամաւորներու Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լիոնի մէջ, 181 տիւնուար, Պ. Բ. Փափազեանի սրճարանին ներքնասրահին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն: ընկերներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ, Ա. Ն.— Պիտի հրատարակուի:

ՄԱՐՍԷՅԼ. Հ.— Նոյնպէս:

ԼԻՈՆ, Կ. Խ.— Կը խնդրուի շըլլաբերականի չվերածել:

ՎԱԼԱՆՍ, Թղթակից.— Ուշ մնացած ըլլալով նետեցինք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Առանց պատէ պատ խօսքերու հասկցուցեր է որ ուրիշ բան մը չի մնար Կաթողիկոսին ընելու, այլ միայն անպայման հպատակիլ կայսերական հրամանին:

— Բայց այդ աւազակութիւն է,— վրդովուած պոռաց Եւգինէն,— աւազակներու վայել ստոր թալան մը. մի՞թէ ժողովուրդը առանց բողոքելու պիտի յանձնէ...

— Ճիշդ այդ է, որ չուտով պիտի տեսնենք: Պիտի տեսնենք թէ հայ ժողովուրդը որքա՞ն վճռականութիւն ունի իր ֆիզիքական գոյութեան համար կռուելու:

— Անշուշտ պիտի կռուի,— ըսաւ Եւգինէն,— տասնեւհինգ դար առաջ ալ Յազկերտը փորձեց, բայց...

— Պիտի տեսնենք,— կրկնեց Վահէն:

Վարդանը քրոջ ու Վահէի խօսակցութիւնը կը լսէր՝ առանց գլուխը բարձրացնելու: Այդ ինչպէ՞ս եղած էր, որ մինչեւ այդ ինք երբեք այդ հարցի մասին չէր մտածած, թէեւ լիշեց, որ կարդացեր էր նոր օրէնքը:

— Կը ցաւիմ, տիկին Մարիամ, կէսօրէն վերջն իսկ ստիպուած եմ մեկնիլ դէպի Ալէքսանդրապոլ,— ոտքի ելլելով ըսաւ Վահէն,— պէտք է պատրաստուիմ:

Վարդանը, դանդաղ քայլերով ներս մտաւ Վահէի սենեակը, մինչ վերջինը թեթեւ պայուսակը կարգի կը դնէր, ու նստաւ անկողնի եզրը:

— Ուրեմն կ'երթաք.— աւելի չուտ բան մը բսած ըլլալու համար, ըսաւ Վարդանը:

— Այո, պէտք է երթալ:

Ցանկարծ Վահէի մտքին մէջ գաղափար մը ծագեցաւ: Ինչո՞ւ Վարդանը հետը չտանէր. ափսոս էր ձգել այդ ոգանչելի տղան, որ մեղկանար սրտի ցաւէն: Կռիւը լաւագոյն սպեղանին կրնար ըլլալ՝ մոռցնել տալու անոր անձնական վիշտը: Պէտք էր փորձել:

Ու Վահէն մօտեցաւ Վարդանին:

— Վարդան,— ըսաւ, վճռական չեշտ մը դնելով իր խօսքերուն մէջ,— հայ ժողովուրդը ծանր օրեր պիտի անցընէ: Նոր փոթորիկ մը կը պատրաստուի: Կուգա՞ս հետս:

Վարդան չկրցաւ անմիջապէս պատասխանել: Գլուխը կամաց մը վեր վերցուց, ու Վահէին նայեցաւ յանցաւոր աշակերտի մը նման: Դէմքը սաստիկ կարմրեցաւ, եւ հազիւ լսելի ձայնով մը հարցուց:

— Ինչո՞ւ համար:

— Ժողովուրդի հետ ըլլալու, անոր պայքարին մասնակցելու համար,— ու քաղցր նայեցաւ Վարդանին:

Վարդան մէկ երկու վայրկեան տատամսեցաւ, ինչ պատասխանելը չի մացաւ. մէկ ալ տեղէն բարձրանալով ձեռքը երկարեց Վահէին:

— Լաւ, երթանք,— ըսաւ:

Երբ Վահէն Վարդանի երթալու որոշումը յայտնեց տիկին Մարիամին, Եւգինէն ոգեւորութեամբ մէջ ինկաւ.

— Հապա ե՞ս, ես հո՞ս պիտի մնամ:

Ի հարկէ, Եւգինէն հոն չէր մնար: Կարգադրուեցաւ որ երեքը միասին մեկնին այդ օրուան երեկոյեան գնացքով:

Երեկոյեան կողմը, տիկին Մարիամ վերադարձաւ կայարանէն, Վահէն ու իր զաւակները ճամբելէ վերջ, թէեւ գատարկ ու մեռած գտաւ իր սովորաբար աղմկոտ տունը, բայց ներքնապէս ուրախ էր, որ սիրական զաւակը Վահէի հետ կը գտնուէր:

Երբ Վահէն ու ընկերները Ալէքսանդրապոլ հասան, կառք մը վերցնելով գացին ուղիղ Խազմանեաններու տունը, որոնք Վահէի մօտ ընկերներն էին:

Խազմանեանները, հինգ եղբայրներ, ըստ նահապետական սովորութեան միասին կ'ապրէին: Մեծ եղբայրն ու միջնեկը ամուսնացած էին: Մեծը երկաթեղէնի վաճառական էր, Տիգրանը՝ ծխական վարժարանի ուսուցիչ. եղբայրներէն մէկը վարկային հաստատութեան գլխաւոր հաշուապահը, ուրիշ մը մեծ եղբօր մօտ կ'աշխատէր, իսկ կրտսերը՝ Վահագը, Խարկովի իրաւաբանական համալսարանի ուսանող էր, ամառնային արձակուրդը եկած էր իրեններուն հետ անցընելու: Այս բազմանդամ ընտանիքը, որու սեղանը վանքի սեղանի մը նման չէն էր ու աղմկոտ, երեկոյեան ընթրիքը նոր կը վերջացնէր, երբ Վահէն ընկերներով ներս մտաւ:

Տան երիտասարդ տղաքը, հարսները, նոյնիսկ փոքր երեխաները, ուրախ բացագանչութիւններով շրջապատեցին Վահէն:

— Տնաշէններ,— սկսաւ ծիծաղիլ, շրջապատողները մէկդի ընելով,— վայրկեան մը հանգիստ ձգեցէք: Նախ եւ առաջ սարսափելի սոված ենք: Քունճը պուճախը ինչ ունիք չունիք մէջտեղ բերէք, բրդուճ մը բան ուտենք՝ վերջէն կը խօսինք: Ասոնք իմ լաւ բարեկամներս են,— ներկայացուց Եւգինէն եւ Վարդանը, որոնք քիչ մը շփոթած՝ սենեակի մէջտեղը կանգնած մնացեր էին,— Աշոտ Արսէնեանի զաւակները: Այո, այո, կովկասեան Պանքի գլխաւոր հաշուապահի: Տէ, աղջիկներ,— դարձաւ տան երկու հարսներուն,— անշուշտ էս անիրաւները ուտելու բան մը չեն ձգած, թաթարեախնի բան մը պատրաստեցէք:

— Անժամանակ հիւրը գառնով պէտք է գոհանայ,— վրայ բերաւ Խազմանեաններու մեծ եղբայրը, միջին տարիքի մարդ մը, որ գոհունակութեամբ տկռած փորը կը շփէր,— որ կէս ժամ առաջ գայիք... էնպէս լաւ պորանի մը ունէինք...

— Հա՞, ափսոս: Ինչ որ է: Մինչեւ սեղանը չակեն, ես երկու խօսք ունիմ քեզ հետ,— ու Տիգրանի թեւը մտած անցաւ կողքի սենեակը, դուռը ետեւէն գոցելով:

Վարդանն ու Եւգինէն զարմացած իրարու կը նայէին: Վահէն կարծես իր սեփական տան մէջ կարգադրութիւններ կ'ընէր: Սակայն, շուտով զգացին, որ այդ նահապետական տան մէջ եթէ ձեւական քաղաքավարութիւնը քիչ մը կը պակսէր, բայց այնպիսի սրտանց, ընկերական յարաբերութիւն մը գոյութիւն ունէր, որ մարդ կարճ ժամանակ մը ետքը ամայ ակամայ ինքն ալ մթնոլորտի ջերմութենէն կ'ազդուէր: Հազիւ Վահէն Տիգրանի հետ միւս սենեակը անցան, մնացածները շրջապատեցին երկու քոյրն ու եղբայրը եւ սկսան վաղուց ծանօթ բարեկամներու նման հազար ու մէկ բաներէ խօսիլ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

■■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire · SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՇՐՋԻՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 5 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 5 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3210

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԴԻՐՔԵՐԸ ԿԸ ՃՇԴՈՒԻՆ...

Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի երկու գլխաւոր թեւե-րուն, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու «քաղաքավա-րի» հակամարտութիւնը ապահովաբար աւելի որոշ ձեւ մը պիտի առնայ այսուհետեւ, հիմա որ ընկերվարական կուսակցութիւնը պաշտօնապէս յայտնեց իր տեսակէտը, երկու հրատապ հարցերու մասին։

Երէկ «Փօփիւլէռ» հրատարակած էր կուսակցութեան Վարչա-կան Ժողովին չորս որոշումները, որոնք տրուած են սեպտ. 2ին, միաձայնութեամբ։

Առաջինը կը վերաբերի համայնավարներու հռչակած նոր նշանախօսքին,— «Ֆրանսական ճակատ»։

Ընկերվարական կուսակցութիւնը այս առթիւ քուէարկած բանաձեւին մէջ կ՚ըսէ.

— «Կուսակցութեան Վարչական Ժողովը յուզուած՝ համայնա-վար կուսակցութեան մղած պայքարէն՝ ի նպաստ «Ֆրանսական ճակատ»ի մը, որ ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ փորձ մը Ազ-գային Միութեան, միաձայն կը յայտարարէ թէ Ընկերվարական կուսակցութիւնը երբեք չէ հրաւիրուած իր կարծիքը յայտնելու այդպիսի կազմակերպութեան մը մասին։ Իբրեւ դասակարգային կուսակցութիւն, ընկերվարական կուսակցութիւնը նկատի առնե-լով մեր երկրին մէջ փաշականութեան դէմ պայքարելու եւ զայն ետ մղելու ներկայ անհրաժեշտութիւնները եւ մասնաւորապէս պարտաւորութիւնը, չվարանեցաւ օգնելու Ժողովրդական Ճակա-տին կազմութեան եւ յաջողութեան։ Վարչական Ժողովը կը կար-ծէ թէ վտանգաւոր է, բուն իսկ հետապնդուած նպատակին հա-մար, զինակցութիւններ փնտռել այնպիսի խմբակցութեանց հետ որոնք պայքարած են եւ դեռ կը պայքարին Ժողովրդապետութեան եւ խաղաղութեան դէմ, որոնց պաշտպանութիւնը կը կազմէ Ժո-ղովրդական Ճակատին գոյութեան իրաւունքը։ Եւ կը հրաւիրէ Ժողովրդական Ճակատին բոլոր կուսակցութիւնները եւ կազմա-կերպութիւնները՝ պահպանել իրենց միութիւնը եւ վստահութիւ-նը հանդէպ գործունէութեան եղանակի մը որ երբեք սպառած չէ այն արդիւնքները զորս պարտաւոր է տալ եւ անոնք որ տուած է այժմէն իսկ, շնորհիւ ընդհանուր քուէարկութեամբ յայտնուած կամքին, ի գոհունակութիւն երկրի բանուոր դասակարգին եւ Ժո-ղովրդավար ուժերուն»։

Վերջացնելով, բանաձեւը իր յոյսը կը դնէ «ընկերվարական կուսակցութեան բոլոր անդամներուն մասնաւոր աջակցութեան վրայ»։

Նոյնքան կարեւոր է երկրորդ բանաձեւը, որ կը վերաբերի Մոսկուայի դատավարութեան.

— «Վարչական Ժողովը միաձայնութեամբ շնորհակալութիւն կը յայտնէ եւ կը շնորհաւորէ Ընկերվարական - Բանուորական Մի-ջազգայինի Դիւանը (Բիւրօն), ինչպէս եւ *Փօփիւլէռ*ի վարչու-թիւնն ու խմբագրութիւնը, այն դիրքին առթիւ զոր բռնեցին Մոսկուայի վերջին դատավարութեան առթիւ, համախորհուրդ՝ Արհեստակցական Միջազգայինի Դաշնակցութեան»։

Երրորդ բանաձեւը հաւանութիւն կը յայտնէ վարչապետ Լէօն Պլումի կողմէ համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղա-րին՝ Մորիս Թորէզի տրուած պատասխանին (Տոքթ. Շախթի եկած պատիւներուն համար), «չեչտելով Ժողովրդական Ճակատի կա-ռավարութեան խաղաղասիրական կամքը»։

Իսկ չորրորդը ուղղուած է աջակողմեան մամուլին, որ այս միջոցին բուռն պայքար կը մղէ ներքին նախարար Պ. Սալանկրո-յի դէմ, ամբաստանելով զայն իբրեւ զինուորական դասալիք եւ մահուան դատապարտուած։ Կուսակցութիւնը կը յայտարարէ թէ ամբողջովին կանգնած է «իր ընկերոջ կողքին»։

Այսպէս, ուրեմն, ընկերվարական կուսակցութիւնը երեք բա-նաձեւերով միաձայն եւ բացորոշ կը ճշդէ իր դիրքը՝ համայնա-վարներու յուզած հարցերու մասին։

Տակաւին կանուխ է, նախատեսելու համար այս վճռական դիրքին հետեւանքները. բայց կարելի չէ ժխտել անոր քաղաքա-կան արժէքը, թէ իբրեւ երեւոյթ եւ թէ իբրեւ ուղեգիծ։

Առաջին կէտը, «Ֆրանսական ճակատ», որ կ՚արծարծուի ա-տենէ մը ի վեր, ինչպէս աչքութեան մատնած է ոչ միայն պահ-պանողականները, այլ եւ ձախակողմեանները։

Այդ նոր ուխտաւորին քարոզիչը՝ Մորիս Թորէզ, տակաւին անցեալ օր խօսելով Լիոնի բանուորներուն առջեւ, «Ֆրանսական ճակատ»ը կը բանաձեւէր այնպիսի հասկացողութեամբ որ շատ քիչ կը տարբերի սովորական ազգային ճակատէ մը։

Ան փառաբանելով «Ֆրանսական ազգին միութիւնը» եւ չոյե-լով մինչեւ անգամ կաթոլիկ հաւատացեալները միեւնոյն ատեն կը մերժէր «քաղաքացիական պատերազմը», որ հիմնական զէնքն է բոլշեւիկեան վարդապետութեան, համաշխարհային յեղափո-խութեան ճամբուն վրայ։

Այդ միեւնոյն ճառին մէջ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը հարկ զգացած էր չեշտել թէ իրենք համայ-նավարներ են եւ համայնավարներ ալ պիտի մնան, թէ իրենց հա-մոզումով «մեր Ժողովուրդին վերջնական փրկութիւնը կրնայ ա-պահովուիլ միայն խորհրդային Ֆրանսական հանրապետու-թեամբ, միշտ նկատի առնելով մեր երկրին ազգային առանձնա-յատկութիւնները»։

Եւ սակայն, իր պարզած ուղեգիծը իրապէս ազգային է եւ «Ֆրանսական», գոնէ առ այժմ ...:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ՚ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Վարշաւայի դեսպան Դաւթեան ալ Մոսկուա կանչուած

Լոնտոնի «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ը, որ առաջին անգամ հաղորդած էր Աղասի Խանջեանի անձնասպանութիւնը, կը գրէ սեպտ. 3ի թիւով.—

Պ. Դաւթեան, Վարշաւայի խորհրդային դեսպանը, Մոսկուա կանչուած է։ Կը կարծուի թէ խնդիրը կապ ունի կարծեցեալ ահաբեկչական դաւերու քննութեան հետ։

Նոյն թերթին Վարշաւայի թղթակիցը հաստատելով այս տեղեկութիւնը, կը գրէ թէ Պ. Դաւթեան հաւանաբար պիտի հարցաքննուի այն այցելութեան մասին զոր Քարլ Ռատէք երկու տարի առաջ կատարեց Լեհաստանի մէջ։ (Ռատէք Սթալինի բերանն էր նախապէս, արտաքին գործերու համար, իսկ այժմ կը գտնուի կասկածելիներու ցանկին մէջ)։ Դաւթեան, որ Լեհաստանի դեսպանն է երկու տարիէ ի վեր, Մոսկուայէն վերադարձաւ դեռ քանի մը շաբաթ առաջ։ Իր նախորդը, Օվսէյէնքօ, նոյնպէս կապ ունի խորհրդային «մաքրագործման» հետ։

**** Շուէտական թերթերը կը գրեն թէ Սթօքհօլմի խորհրդային դեսպա-նը, Տիկին Քոլոնթայ, վճռապէս մերժած է համակերպիլ Խորհրդային կառա-վարութեան հրամանին որ կը պահանջէր Մոսկուա դառնալ։ Նոյն թերթերը կ՚աւելցնեն թէ Տիկին Քոլոնթայ շուէտական կառավարութեան կողմէ մեղսա-կից կը համարուի Թրոցքիական դաւերու։*

**** Չորեքշաբթի օր Լոնտոն վերադարձաւ Պ. Օզէրսքի, խորհրդային ա-ռեւտրական պատուիրակութեան նախագահը, որ Մոսկուա կանչուած էր վեր-ջերս։ Բազմութիւն մը խռնուած էր, կայարանը, բայց Պ. Օզէրսքի կառա-խումբէն ինքնաշարժ մը ցատկելով անհետացաւ։ «Տէյլի էՔլէկրաֆ» կը գրէ թէ Պ. Օզէրսքի խոստովանեցաւ թէ իր Մոսկուա կանչուիլը կապ ունէր վեր-ջին ձերբակալութեանց հետ։*

**** «Մաթէն» կը գրէ թէ վերջերս կարգ մը Ֆրանսացի լրագրողներ եւ երեսփոխաններ, բոլորն ալ Ժողովրդական Ճակատէն, ուզեր են Ռուսաստան երթալ, օգտուելով իրենց արձակուրդէն. բայց խորհրդային իշխանութիւնը յանձնարարեր է «յետաձգել» իրենց ճամբորդութիւնը։ Թերթը կ՚ըսէ թէ «կաս-կածելի»ներուն մէջ կը գտնուէր «ա՛ռ նուազն մէկ վաւերական համայնավար, այն ալ խմբագիր «Իւմանիթէ»ի»։*

**** Նոյն աղբիւրին համաձայն, չորեքշաբթի օր բուռն միջադէպ մը ծա-գած է Ցիւրիխի մէջ (Զուիցերիա), Սթալինի եւ Թրոցքիի կուսակիցներուն միջեւ։ Այս վերջինները «դահճի ոճրագործ մը» կոչած ըլլալով Սթալինը, ա-նոր կուսակիցները Ժողով մը գումարեր են, արդարացնելու համար «անձման առաջնորդը»։ Քանի մը ճառերէ վերջ, ունկնդիրներէն մէկը փորձեր է պաշտ-պանել Թրոցքին, եւ ահա կռիւներ, գաւազաններ, աթոռներ իրարու գլխուն։ Ի վերոյ Թրոցքիի պաշտպանը դուրս հանուեր է, իսկ Ժողովը բանաձեւ մը քուէարկելով, հաւանութիւն յայտներ է Մոսկուայի մահավճիռներուն։*

**** Նորվեկիոյ կառավարութիւնը պատասխանելով Խորհրդային Միու-թեան այն դիմումին որով Թրոցքիի վտարումը կը պահանջէր, ցաւ յայտնեց ձեռնարկի ձեւի մասին եւ մերժեց եղած վերագրումները։ Ցիշեցուց թէ Թրոց-քի հսկողութեան տակ է այժմ։*

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Կռիւները կը շարունակուին գիշեր ցերեկ

Սպանիոյ ապստամբները Իրուն մտան, երկու կարեւոր բերդերու գրա-ւումէն վերջ։ Ցետոյ յարձակելով Պեհոպիայի վրայ, գիրկընդխառն կռիւ մը բռնուեցան տուներու մէջ ամրացած պահակներու հետ, որոնք արիաբար կը դիմադրէին։ Պեհոպիա փոքր գիւղ մըն է Ֆրանսական սահմանին վրայ, երեք քիլոմեթր հեռու Իրունէն։ Կռիւը շարունակուեցաւ մինչեւ իրիկուն։ Կա-ռավարական զօրքը ամրոցներու վերածեր էր գիւղին իւրաքանչիւր ագարակը, դիրք բռնելով պատուհաններուն առջեւ եւ անխնայ կրակելով ապստամբներուն վրայ։ Այնպէս որ, այս վերջինները հարկադրուած էին գատ - գատ գրաւել իւրաքանչիւր դիրք։ Ցարձակողները ծանր կորուստներ կրեցին գնդացիրի կրակէն, իսկ ապստամբներն ալ իրենց հակառակորդները հնձեցին ձեռնառում-բերով։ Իրունի Ժողովուրդը խուճապահար կը փախչի։

Կռիւներու ընթացքին, գնդակներ եւ ռումբեր կ՚իյնան Ֆրանսական հողին վրայ, Հէնտէյի շրջակաները։ Անցեալ օր գիւղացի մը սպաննուեցաւ եւ ուրիշներ վիրաւորուեցան։ Ստորին Պիրէնեաններու նահանգապետը դիւանագիտական դիտողութիւն մը ուղղեց Զօր. Մոլայի։

Մատրիտի կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց բոլոր եւրոպական կառավարութեանց, գանգատելով թէ 24 իտալական օդանաւեր ցամաք հան-ուած են Վիկօ, ապահովաբար ապստամբներուն համար։ Ֆրանս. կառավա-րութիւնը կը խորհի քննութիւն պահանջել այս մասին։ Իսկ իտալական կառա-վարութիւնը որոշեց աւելցնել սպանիական ջուրերու մարտանաւերը, իտալա-կան հպատակ մը սպաննուած ըլլալով Պարսելոնայի մէջ։ Սպանիա ղրկուեցաւ խոշոր գրահաւոր մը, «Փօլա» եւ ուրիշներ ալ պիտի ղրկուին։

Ռմբակոծութեանց հետեւանքով, 2000 սարսափահար փախստականներ ալ Ֆրանսա ապաստանեցան, իրենց անկողիններով, վերմակներով, հագուստ-ներով, շատերն ալ՝ կատուներով, շուներով եւ վանդակներով։ Հէնտէյի շըր-ջանը սպանիական գաղութ մը դարձած է եւ ամէն տեղ սպաներէն լեզուն կը լսուի։

**** Մատրիտի մէջ երեւան հանուեցաւ լրտեսական կազմակերպութիւն մը որ կը գործէր ի նպաստ ապստամբներուն։ Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան։*

**** Ապստամբ զօրավարները պաշտօնապէս կը հերքեն այն զրոյցները թէ իրենք յանձն առած են օտար պետութեան մը տալ Սպանիոյ կամ գաղթավայ-րերուն որ եւ է մասը։*

**** «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ Գերմանիայէն 20 անտուկ ռազմանիւթ հա-սած է Հավր, Սպանիոյ ապստամբներուն համար։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, ապստամբները 1500 մեռեալ ունեցած են վերջին կռիւներուն մէջ։*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԹԻՒ 2

Օգոստոս 15ին, *Ցառաջ* խմբագրա-կանով մը խարանած էր «Սուրիահայ Ժողովրդական Ճակատ» կոչուած խառ-նիճաղանճի մը յուլիս 19 թուակիր կո-չը, ուր Դաշնակցութիւնը կը հռչակ-ուէր «Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐԱԲ ԺՈ-ՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՒԱՍԱՊԷՍ ԹՇՆԱ-ՄԻ»։

Խմբագրականը յատկապէս կանգ առնելով վերջին կէտին վրայ,— «Թշ-նամի արաբ Ժողովուրդին» — արաբ-քը կոչած էր *իժավարի* (կրնար ըսել նաեւ իշավարի)։

Մանաւանդ որ, այդ լրբութիւնը կը կատարուի *«ճիշդ այն պահուն երբ այնքան բորբոքած են ազգայնական կիրքերը, երբ այստեղ եւ այնտեղ բա-նակցութիւններ կը կատարուին Սու-րիան պարպելու համար, երբ կայծ մը բաւական է բռնկցնելու համար արաբական աշխարհը, անխախտե-սելի հետեւանքներով»*..

Երեւոյթը իսկապէս «կենդանաբա-նական» էր։

«*Արեւ*», Եգիպտոսի ռամկավար-ներուն օրկանը, իր վերջին երեք խմ-բագրականներէն Գ·ը յատկացնելով *Ցառաջ*ի, կը գտնէ որ Հալէպի «Սու-րիահայ ճակատ»ին կոչը «ահաբեկած է *Ցառաջ*ի ահաբեկիչ խմբագիրը»։ («*ԵՐԲ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐԸ Կ՚ԱՀԱԲԵ-ԿԻՆ*», 26 *օգոստոս*)։

Ցետոյ, չեմ գիտեր ո՛ր ակնոցը գործածելով, «իժավարի»ն կը կար-դայ «իժարար», եւ դիմացն ալ հար-ցական մը կը տեղաւորէ։

Ցետոյ, ծամծմելով, սողոսկելով, սպրդեցնելով, կը փսփսայ.

— «*Ցառաջի Շ.ն մատնուած է խու-ճապի «արտաքին վտանգ»ին առջեւ, երբ այդ վտանգը գոյութիւն ունի մա-նաւանդ* իրեն եւ իրեններուն համար»։

Ի՞նչպէս,— որովհետեւ վտանգը հասեր է իր «սեփական դուռին, երբ Ֆրանսայի մէջ կազմուած է Ժողովր-դական ճակատի (ոչ «կենդանաբանա-կան») կառավարութիւն»։

Կարծեմ նորէն չհասկցաք բուն ի-մաստը։

Ուրեմն լսեցէք (խօսքը Հ. Յ. Դ. Ժթ. ընդհ. Ժողովի մասին է, «գու-մարուած ի Փարիզ, 1933 մարտ ամ-սուն»)։

... «*Ի՞նչ անունով որակել հապա այն «իժարար արարք»ը որ Ֆրանսա-յի մայրաքաղաքին մէջ Ժողովի մը գումարումն է, մասնակցութեամբ պատգամաւորներու՝ բոլորն ալ «մր-տաւորական», բժիշկ, գործիչ, խմ-բագիր, ուր խնամքով կը պատրաս-տուի ցանկ մը, յիսուն հայ մարդիկ սպաննելու համար եւ կը սպաննուին հայ մարդիկ, Նիւ Եորքի, Աթէնքի եւ Պէյրութի մէջ*...»։

«Խնամքով կը պատրաստուի ցանկ մր»— «յիսուն հայ մարդիկ»...

1934ին **25 — 30** կը ներկայացնէին այս ցանկը, ապուշ մը պատմած ըլլա-լով ուրիշ ապուշի մը։

Բերնէ բերան դարձաւ գերան եւ այսօր բարձրացած է 50ի։

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ քանի մը տարիէն 150 ալ կը դառնայ, մինչեւ որ Ֆրանսայի Ապահովութեան Տես-չութիւնը բարեհաճի ուշադրութեան առնել *Արեւ*ի եւ միւս դդմագզին-րուն այս կենդանաբանական զառան-ցանքները։

ՎԱՀԷ

ՌԱԶՄԻԿ ՍՊԱՆՈՒՀԻՆԵՐ (Կարմիր ճակատէն)

ԹՐՈՑՔԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Համայնավարական կրթութեան համար» թերթը (կր-թական գործավարութեան պաշտօնաթերթը) օգոստոս 30ի թիւով կը մերկա-ցընէ Վրաստանի Թրոցքիականները, որոնք բոյն են դրած եղեր կրթական գործավարութեան եւ հովանաւորուեր են գործավարին կողմէ։ Երբ Թրոց-քիականներէն ո եւ է մէկը յայտնի կը դառնար եւ հետապնդումներու կ՚են-թարկուէր, անմիջապէս կրթական գործավարը զայն պատասխանատու պաշ-տօնով կը փոխադրէր ուրիշ վայր մը։ Այսպէս, Թրոցքիական Գուտէնիցին նշանակուեր է նոր դպրոցներու կառուցման գիտա - հետազօտական բաժնի վարիչ, Սքիխուլացէն կը նշանակուի Թիֆլիսի միջնակարգ դպրոցի մը տե-սուչ, Գվազաւան գիտա - հետազօտական կաճառի մը վարիչ կը կարգուի եւն. (Նոյնը եղած է նաեւ Թրոցքիականներ Մեդվեդեւի, Լակտինովի, Գոգիտիչ-վիլիի, Խոխուայի եւ ուրիշներու մասին)։

Զինուորութիւնը երեք տարի ?

Այն օրէն ի վեր որ Գերմանիա երկու տարուան բարձրացուց զինուորու-թեան շրջանը, լուրջ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Ֆրանսայի մէջ, համապատասխան յաւելումները կատարելու համար։ Նախարարական խոր-հուրդը երեքշաբթի օր նիստ պիտի գումարէ, քննելու համար այս հարցը։ Մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ առ այժմ, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ դահլիճը աչքի առջեւ ունի հետեւեալ ծրագիրները.—

Պարտաւորիչ զինուորութիւնը բարձրացնել 2ուկէս կամ 3 տարուան.— Աւելցնել սպառազինութիւնները.—Զօրացնել եւ արդիացնել ամրութիւնները։ Թէեւ երկրին քաղաքական եւ տնտեսական կացութիւնը թոյլ չի տար միաժա-մանակ զէնքի տակ առնել երեք դասեր, բայց «Ֆիկարօ» կ՚ըսէ թէ համաձայ-նութիւն գոյացած է քաղաքական շրջանակներու մէջ, անոր անհրաժեշտու-թեան մասին։

Ամէն պարագայի մէջ, ազգային պաշտպանութեան նոր ծրագիրը շատ մը անակնկալներ կը խոստանայ։

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ յառաջիկայ հոկտեմբերին Ֆրանսայի բանակին թիւը պիտի ըլլայ 400,000, որոնց 80,000ը միայն արհեստով զին-ուորներ են։ Իսկ Գերմանիա դրօշի տակ առած պիտի ըլլայ 850,000 հոգի, ո-րոնց 280,000ը մնայուն բանակին կը պատկանին։

ՎԱՆ ՔԱՂԱՔԻՆ ՎԻՃԱԿԸ ԱՅՍՕՐ

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՀԻՆԳ ՀԱԶԱՐ ԲՆԱԿԻՉ — ԱՆԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ — ՎԱՐԱԳԻ ՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ Կ'ԱՊՐԻՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՒՆ ՔԻՒՐՏԵՐ — ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ «ԳԻՏՈՒՆՆԵՐ» ՈՐ ԿԸ ԿԵՂԾԵՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ — ԱՄԱՅՈՒԹԻՒՆ՝ ՎԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԸ — ԱՐԳԵԼՔ՝ ՕՏԱՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ — ՔԻՒՐՏԵՐԸ «ՄԱՔՐՈՒԱԾ» ԵՆ —

... Օգոստ. 1936

Վերջերս Վան քաղաքէն եկած իրազեկ ճամբորդ մը հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդեց Վանի մասին.—

Միայն բուն քաղաքի մէջ բնակչութեան թիւը հինգ հազարի հազիւ հասնի: Խաչ Փողոցէն վար մինչեւ Քաղաքամէջ եւ ծովափը, լայնարձակ Շամիրամայ քաղաքամասը աւերակ եւ ամայի են: Ցերեկներն անգամ այդ մասերուն մէջ տեղի կ'ունենան կողոպուտներ եւ սպանութիւններ: Մութն իյնալէ յետոյ ամայի փողոցներէն անցնիլը կասկած եւ վախ կը պատճառէ, վասնզի կողոպտիչները եւ գողերը կը վխտան ամէն կողմ: Գողութիւններ եւ կողոպուտները քաղաքին մէջ եւ շրջակայքը յաճախադէպ են:

Վանի բանտը կը գտնուի Խաչ Փողոց՝ Նալբանդեաններու տունը:

Բնակելի թաղամասերն են՝ Թաղաքեահրիզ, Մեծ Քեանտրչին, Փոքր Քեանտրչին, Փաշի փողոց, Աւոյի գար, Նորաշէն եւ Միրավիչատըր: Այս թաղամասերուն մէջ Թուրքերը կ'ապրին Հայերու տուներուն մէջ, որոնք համեմատաբար ապահով մնացեր էին 1915ի հերոսամարտի օրերուն եւ անկէց յետոյ: Հիմնովին աւերակ եւ ամայի դարձած են Վանի հետեւեալ քաղաքամասերն ու թաղերը.— Արարք, Կլոր գար, Ս. Յակոբայ եւ Յանկոյսներու թաղերը, ամբողջ Քաղաքամէջ, Շամիրայ թաղը, Զափուչ բաշին, Արարուց գիւղը, դէպի չուկան երկարող զոյգ պողոտաներու վրայ գտնուած թրքական թաղամասերը եւն. եւն.:

Արուարձանի գիւղերէն Նաւահանգիստ Աւանց գիւղին մէջ կ'ապրին միայն քանի մը տուն աւազակաբարոյ Լազեր, որոնք Տրապիզոնի շրջանէն եկած են:

Շահրագի գիւղի ընդարձակ այգիները փճացած, կտրտուած եւ անապատի վերածուած են: Կը մնայ միայն Երեւարաղ կոչուած այգին, որուն միայն կարելի է գիտնալ թէ անոր շրջակայքը 22 տարի առաջ շէն գիւղ մը եղած էր՝ իր կենսուրախ հայ բնակիչներով:

Արտամէտ գիւղին մէջ կ'ապրին բնիկ Թուրքեր, որոնք կը զբաղին այգեգործութեամբ եւ հազիւ քարշ կուտան իրենց կեանքը, միշտ ահ ու սարսափի սպառնալիքին տակ: Արտամէտի հայկական գիւղամասը հողակոյտի վերածուած է, իսկ շրջակայ գիւղերը աւերակ եւ ամայի են:

Վարագայ վանքին մէջ կ'ապրին քանի մը տուն Քիւրտեր, որոնք տաճարի դուռը քարերով փակեր են՝ նախապաշարումներէ եւ սարսափներէ զերծ մնալու համար: Վասպուրականի սիգապանծ արծիւ Խրիմեան Հայրիկի երբեմնի շէն ու կենսուրախ Վարագը, որ դարեր շարունակ Վասպուրականի հայութեան մշակոյթի կեդրոններէն մէկը հանդիսացաւ, այժմ աւերակներու կոյտ մըն է, որուն վրայ թառած բուերը կը վայեն ...

Կառավարութիւնը արգիլած է պատմական յիշատակարաններու քանդումը եւ փճացումը, որ քանի մը տարի կանոնաւորապէս շարունակուեցաւ՝ հայկական մշակոյթի, պատմութեան եւ ճարտարապետութեան հետքերն ու յիշատակները անհետացնելու վայրենի դիտաւորութեամբ: Հայ յիշատակարանները կը պահեն եւ հաւանաբար օր մըն ալ պիտի յայտարարեն, թէ անոնք «Թուրք ազնիւ ցեղի քաղաքակրթութեան մնացորդներն են»: Խստիւ արգիլուած է մուտքը՝ Կտուց, Լիմ եւ Աղթամար կղզիները, ուր կը մնան հայկական վանքերը: Աղթամարի Ս. Խաչ տաճարը (կառուցուած Գագիկ Արծրունի թագաւորի հրամանով, 915—921), հայ ճարտարապետութեան հոյակապ եւ սքանչելի յիշատակարաններէն մէկն է: Ասկէ 12—15 տարի առաջ այդ վանքերու գերեզմաններն անգամ բացուեցան եւ պղծուեցան աւազակաբարոյ Թուրքերու կողմէ:

Ամերիկեան պատմա-գիտական ընկերութիւն մը պեղումներ կատարած է Վանի բերդի եւ Թոփրաք Քալէի բարձունքներուն վրայ: Այդ ընկերութեան թրքասէր ղեկավարները՝ Էնկիւրիէն ստացած հրամաններուն անսալով, կը փորձեն Վանի աւազանի նախաքրիստոնէական քաղաքակրթութիւնը եւ անոր պատմական յիշատակարանները (որոնք կը վերաբերին նախա-Հայերուն — Արմէններուն) վերագրել տարբեր ցեղերու: Ամերիկեան ընկերութեան այդ սուտ եւ գիտունաւոր վերագրումները որ եւ է հիմք չպիտի կրնան ունենալ, քանի որ պատմագիտական աշխարհը արդէն իսկ ընդունած է, որ Վանի ծովակի աւազանը նախա-Հայերու քաղաքակրթութեան եւ բնակութեան նախամայրերէն մէկը եղած է: Լեման Հաուպտ, Տոքթ. Բէլք, Լինչ, փրոֆ. Ն. Մառ եւ այլ հեղինակաւոր ու անուանի գիտնականներու եւ ուղեգիրներու հատորներն արդէն իսկ հաստատած են նախահայ — Արմէններու քաղաքակրթութեան պատմութեան գոյութիւնը՝ Վանի ծովակի աւազանին մէջ:

Վանէն մինչեւ Իրանի սահմանները ճամբաներու վրայ ոչ մէկ շէն եւ բնակելի գիւղ գոյութիւն ունի: Կարաւանները կ'երթեւեկեն ամայի եւ աւերակ գիւղերու մէջ, իրենց հետ առնելով քանի մը օրուան պաշարը:

Վանի մէջ հաստատուած Թուրքերը մեծ մասով Անատոլուի խորերէն եկած բախտախնդիր եւ թափառաշրջիկ անձեր են՝ կասկածելի եւ վտանգաւոր: Բնիկ Վանեցի Թուրքեր քիչ կան: Կառավարութիւնը քաղաքին մէջ շինել տուաւ ելեկտրական կայան մը, որ բաւարար լոյս կը հայթայթէ բնակելի փողոցներուն, տուներուն եւ պետական հիմնարկութեանց:

Կառավարութեան աչքին Վանը կասկածելի վայր մըն է, աչքէ լքուած եւ անուշադրութեան մատնուած: Անցեալ տարի Ըմէքէթ փաշան այցելեց Վան: Մեկնելու ատեն հեռագրած էր Էնկիւրի թէ «մեկնեցայ շատ սիրած Վանէս»: Վանի ծովակին վրայ կը բանին քանի մը շոգեմակոյկներ, որոնք կ'երթեւեկեն Վան-Արճէշ, Վան-Դատուան եւ ծովափնեայ գաւառները:

Վանի եւ Մուշի շրջաններուն մէջ խստիւ արգիլուած է Եւրոպացի թղթակիցներու, շրջիկներու ճամբորդութիւնը, որպէսզի անոնք արտաքին աշխարհին չնկարագրեն բուն Հայաստանի այդ զոյգ նահանգներու ողբալի պատկերը, չտեսնեն հազարաւոր աւերակ գիւղեր եւ ամայի տարածութիւններ:

Կառավարութիւնը ձեռնարկած է Շամիրամայ պատմական ջրանցք կամ առուն՝ Հայոց Ձորի Խարամիկ գիւղի մօտով բերել Կուռուպաշ գիւղը եւ անկէց ալ Այգեստան: Այս միայն ծրագիր է, որու մասին միշտ խօսուած է, սակայն գործի ձեռնարկուած չէ:

Ըստ լուրերու քարիւղի հանքեր գտնուած են Վանի հարաւային գաւառներուն մէջ: Քարիւղի հանքեր կան նաեւ Գործոթ գիւղին մօտերը՝ Բերկրի գաւառին մէջ, որոնք բոլորն ալ ցարդ չահագործուած չեն:

Վերջին տարիներու ընթացքին առատութեամբ կը բանեն տառեխ ձուկը որ բնակչութեան գլխաւոր սնունդն է: Միս, իւղ, պանիր, հաց եւն. կարեւոր մթերքներ բաւական առատ են: Քիւրտերը գրեթէ ոչնչացուած են իբր ոյժ եւ քանակ եւ այլ եւս որ եւ է արժէք չեն ներկայացներ: Ժողովուրդի մէջ ընդհանրապէս խուլ դժգոհութիւն կայ կառավարութեան դէմ: Որ եւ է բողոք կամ դժգոհութիւն կարելի չէ արտայայտել: Մայրաքաղաքէն՝ Էնկիւրի եւ ներքին գաւառներէն տարիներու ընթացքին հազիւ քանի մը պաշտօնական այցելուներ կուգան Վան:

Այսպէս ուրեմն, տխուր եւ մռայլ է պատկերը Վան քաղաքի, ուր աւելի քան երկու հազար տարի հայութիւնը ապրեցաւ անոր ծովակի բոլորտիքն ու կապուտակ երկինքին տակ ստեղծելով ինքնուրոյն քաղաքակրթութիւն մը, որ համամարդկային մշակոյթի պատմութեան մէջ ունի իր արժանի եւ փառաւոր տեղը: Վանի եւ հայ գրականութեան [illegible] իր խօսքը ուղղելով Հայաստանի արծիւներուն եւ բազէներուն, որպէսզի անոնք ժառանգեն «Հայկայ Տուն»ը, կ'աւելցնէ այս յուսատու տողերը.—

Մոխիրներու վրայ նստէք,
Աւերակներ շինէք բուն,
Եւ ծիծեռնակ գայ ու երթայ,
Մինչեւ Հայոց գայ գարուն ...

Եւ վերջապէս «մինչեւ բացուին դռներն յուսոյ» եւ մեր երկրէն փախ տայ Թուրքը եւ հայրենազուրկ՝ բայց հայրենակարօտ հայութիւնը վերադառնայ իր «երկիր դրախտավայր» հայրենիքը, վերաշինէ իր աւերակները, սիւնը դնելով ազատ, անկախ կեանքի մը, որուն ցանկութեամբ շատերն ինկան հայրենի հողին վրայ՝ կարօտը սիրտերուն՝ յոյսը աչքերուն մէջ պահած:

Փառք այդ հրաշափառ արշալոյսին, որուն շողերը պիտի տարածուին Հայոց Մեծաց աշխարհի ամէն կողմերը:

ՆԵՄՐՈՒԹ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱ՞ՆՔ ԹԷ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ազատուելէ յետոյ պահպանողական եւ զգացական բացասական հոգեբանութենէ, կարելի է անխուսափելի ընդունիլ ժողովրդական համախմբումի ձեռնարկի փորձին անհրաժեշտութիւնը: Կ'ընդունուի՞ թէ կը մերժուի, հակառակորդներու կողմէ: Կրնայի այս հարցը չդնել փորձը կատարելէ առաջ, դնելէ յետոյ ալ իմ տալիք պատասխանը չի դադրիր ենթադրութիւն ըլլալէ, ուրեմն եւ կրնայ դէպքերէն հաստատուիլ կամ հերքուիլ: Ընկ. Ղազարոսեան հարցումին կը պատասխանէ հաստատօրէն ժխտական, որովհետեւ կ'ընդունի որ Երեւանն է իրաւասու դիրք ճշդելու, գաղթահայ հակադաշնակցական մտաւորականութիւնը ըլլալով անոր սրունքը, իսկ Երեւանը անպայման պիտի մերժէ, որովհետեւ «պիտի խորհի որ այդ գործակցութիւնը կ'ուժեղցնէ Դաշնակցութիւնը եւ հակադաշնակցական զանգուածին մէջ կը մեղմացնէ առնուազն դէպի Դաշնակցութիւն ստեղծուած ատելութիւնը»:

Բայց ինչո՞ւ համար Երեւանը այս տեսակէտին վրայ կոթնած պիտի ճշդէ իր դիրքը, չէ՞ որ «պատրանաւոր է այն համոզումը թէ Հայաստանի վարիչ համայնավարներն ալ Դաշնակցականի չափ Հայ են եւ հայօրէն կը գործեն»: Եթէ պատրանաւոր է այս համոզումը, ուրեմն եւ իրականութիւնը ճիշդ հակառակն է անոր: Երեւանը ինչո՞ւ իր դիրքը պիտի ճշդէ արտասահմանի հայ կեանքի տարրերուն վրայ. չէ՞ որ այդ կեանքը հետաքրքրական պէտք չէ ըլլայ իրեն այնքան որքան անշահ է ռուս կամ վրացի համայնավարին համար: Երկուքէն մէկը. կամ այն է որ Երեւանի վարիչները «Հայ են ու հայօրէն կը գործեն» կամ ընդհակառակն: Եթէ այս երկրորդն է ընկ. Ղազարոսեանի կարծիքը, ի՞նչպէս կրնայ մեկնել հայօրէն չգործող մարդոց գործունէութիւնը հայ կեանքը կազմող տարրերով եւ ուժերով եւ ի՞նչպէս կրնայ բացատրել որ այդպիսի մարդոցմով կառավարուած Երեւանը կը զբաղի արտասահմանով եւ իր վարած երկրի հետ կապ ունեցող խնդիրները կ'որոշէ նոյն արտասահմանի մէջ գործող կազմակերպութիւններու դիրքին վրայ: Գոնէ ինծի համար չհասկցուած մտածումի շփոթութիւն մը կայ, որ կը լուսաբանուի, եթէ ընդունինք վայրկեան մը թէ ընկ. Ղազարոսեան Հայ ըսելով կը հասկնայ Հայաստանի անկախութիւնը պահանջող մարդը: Հայու հանգամանքին այս սահմանումը առնուազն պակասաւոր է եւ կամայական: Այս սահմանումով կուգանք այն եզրակացութեան թէ մինչեւ 1918ը Հայ գոյութիւն չունէր, որովհետեւ Հայաստանի անկախութիւն պահանջող մարդ չկար:

Երեւանը եթէ Հայ է ու հայօրէն կը գործէ, ինչո՞ւ չմտածել որ իր քաղաքական գործունէութիւնն ալ կրնայ օր մը փրկուիլ զգացական տարրերէ եւ խնդիրներուն մօտենալ առարկայականօրէն: Ճիշդ է որ համայնավարները այդ հարկադրանքը այնքան շեշտուած չափով չունին, որքան մենք, տէրը իշխանութեան եւ կոթնած ուժեղ կուսակցութեան մը եւ պետականութեան մը վրայ, անարգել իրենց գործունէութեան մէջ, կրնան յամառիլ իրենց անցեալ վերաբերումին վրայ: Եթէ մեր ուզածը անոնց այս ընթացքի փոփոխութիւնն է, խելացի պիտի չըլլա՞ր այս փոփոխութեան նպաստող մթնոլորտը ստեղծել: Ինչո՞ւ սպասել անպայման որ այդ փոփոխութիւնը սկսի անոնց կողմէ, անոնք փորձեն առաջին քայլը: Կուսակցական հպարտութեան վիրաւորա՞նք կայ մերձեցման ճիգի մը մէջ: Չէ՞ որ այդ ընելով հետեւողական կ'ըլլանք մենք մեզի, ամէն ատեն համերաշխութիւն փնտռող մեր կուսակցական աւանդութիւններուն:

Ի հարկէ դիւրին չէ մէկ օրէն միւսը յեղաշրջել մտայնութիւնները, բայց ուրիշ բան է այդ յեղաշրջումը ստեղծել ուզելը եւ ուրիշ բան զայն կատարուած տեսնելը: Հարցը այդ յեղաշրջումը փորձել ուզելուն մէջն է, սկսելուն մէջն է:

Թէ որքան ժամանակէն տեղի կ'ունենայ, ամիսներո՞ւ խնդիր է թէ տարիներու, այդ կախում պիտի ունենայ թափուած ճիգէն, ցուցադրուելիք անկեղծութենէն, կասկածամտութիւնը փարատելու կամքէն: Ընդունինք որ դէմ ըլլայ Երեւանը այդ ճիգին, չէ՞ որ մենք պիտի շահինք անկէ, ըստ ընկ. Ղազարոսեանի ուժեղցնելով մեր կուսակցութիւնը եւ մեղմելով մեր դէմ ստեղծուած ատելութիւնները եւ ասոր համար ալ չէ՞ որ հայ համայնավարներն են ժողովրդական ճակատի դրօշ պարզողները մեր իրականութեան մէջ: Պէտք է պարտադրել անոնց այս խնդրին մէջ երեւան հանել իրենց իսկական անկեղծութիւնը, ընդառաջ երթալով իրենց առաջարկին, պարզել զանգուածներու առջեւ անոնց յետին միտքը, եթէ անով կը շարժին: Չես կրնար գոհանալ — եթէ նոյն իսկ քեզի համար պարզ է այդ յետին միտքը — գրելով եւ խօսելով միայն: Բառերը չէ որ մարդոց մէջ այնքան ուժեղ համոզումներ կը ստեղծեն որքան գործերը:

Կանխակալ կարծիքի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ նոյնպէս ընկ. Ղազարոսեանի տեսակէտը արտասահմանի հակադաշնակցական մտաւորականութեան մասին: Բոլորը նոյն ջուրով լուալը, բոլորին նկարագիրը մէկ նախադասութիւնով բնորոշելը առնուազն յանդգնութիւն մըն է: Անոնց հակադաշնակցութիւնն է անշուշտ որ ընկեր Ղազարոսեանին ընդունիլ տուած է եւ անոնց Երեւանի սրունքը եղած ըլլալու կարծիքը: Չեմ ուզեր ճիշդ հակառակը պնդել, նոյն թերութեան մէջ չիյնալու համար, բայց ընդունելի տեսակէտ մըն է նաեւ հաւատալը թէ յիշուած անձերը իրենց ընթացքը ճշդած են իրենց սեփական համոզումներով, ոչ թէ անպատճառ Երեւանի ճնշումով: Սորո՞վ ենք, մենք, ընկ. Ղազարոսեանը եւ ես, երբ մեր կուսակցութեան որոշումներուն կը հետեւինք եւ կը գործադրենք զանոնք: Այդ մտաւորականութեան համայնավար մասին Երեւանի հետ ունեցած կապը շատ բնական է ու հասկնալի. պէտք է ան հրահանգներ ստանայ ու փոխադարձաբար ընէ թելադրութիւններ: Ի՞նչ բանէ մղուած ընկ. Ղազարոսեան հաստատօրէն կը պնդէ թէ կապը Երեւանի եւ արտասահմանի միջեւ բոլոր եւ սրունքի կապն է. կարելի չէ՞ ենթադրել որ Երեւանի դիրքը հիմնուած է արտասահմանէն կատարուած թելադրութիւններուն վրայ: Նման ենթադրութիւն մը ազատութիւն մը տեսնել պիտի տար այդ մտաւորականութեան մէջ, հետեւաբար առաջարկուած խնդիրը լուծելու հնարաւորութիւն: Բայց որովհետեւ կը մերժէ այդ հնարաւորութիւնը, ուրեմն եւ կը մերժէ մտածման ազատութիւնը: Ո՞րն է պատճառը եւ ո՞րը հետեւանքը: Մեր կեանքի մէջ պատահած բոլոր դէպքերը, մէջն ըլլալով նաեւ Խանջեանինը, չեն կրնար ապացոյցը կազմել ընկ. Ղազարոսեանի յայտնած կարծիքի անվիճելի ճշմարտութեան: Ճիշդ չէ որ դատապարտութեան որ եւ է խօսք չենք լսած Հայաստանի վարիչներու գործունէութեան մասին՝ յիշուած մտաւորականներու կողմէ: Երբեմն կը հանդիպինք [?] մամուլի մէջ օրինակ, քննադատութիւններու: Պայմա՞ն է պահանջել որ ամէն խնդրի քննութեան մօտենան այնպէս ինչպէս մենք: Խանջեանի դէպքը ինչո՞ւ կ'ուզենք որ բոլորը դատեն մեզի պէս: Չի՞ կրնար ըլլալ որ մեր դատաստանի հիմքերը սխալ ըլլան, քանի որ տեղեակ չենք ամբողջ ճշմարտութեան: Մեր կարծածին չափ հաւանական ենթադրութիւն մը չէ՞, օրինակ, կարծել թէ Խանջեանի անձնասպանութիւնը նման է Թոմսքիի, ուրեմն կապուած Ռուսաստանի մէջ այս պահուն տեղի ունեցած ազդեցութեանց պայքարին եւ ոչ մէկ կապ ունի Հայաստանի սահմաններու խնդրին հետ: Չեմ գիտեր թէ ո՞րն է այս ենթադրութիւններէն ճշմարիտը, ինչպէս չի գիտեր ինքը ընկ. Ղազարոսեանը:

Մտածումներու այս շարքը աւելի երկարելը կը գտնեմ աւելորդ, հաստատելու համար որ ընկ. Ղազարոսեանի երկրորդ հիմքը եւս չի դիմանար խոր քննութեան, ինչպէս չի դիմանար երրորդը:

Հարցը իր դրուած ձեւով քաղաքական որեւէ հանգամանք չունի: Այդ հանգամանքը տալ անոր՝ խնդիրը ջուրը [illegible]: Անտեղի [?] կը դառնայ այս խնդրին քննութեան մէջ մեր եւ համայնավարներու քաղաքական ձգտումներու տարբերութիւնները երեւան հանել: Միտքերը նախապաշարել ուզելու միտում մը կը տեսնուի, երբ կ'ուզուի «անկախութեան» եւ «խորհրդային»ին պայքարը այս հարցին առթիւ շեշտել: Երկու հասկացողութիւններու հակադրութիւնը պարզ է բոլորին, բայց եթէ անկէ հետեւցնել կ'ուզուի որ անհնար է գործակցութիւնը որ եւ է խնդրոյ շուրջ այդ երկու ըմբռնումներու միջեւ, ամէնէն ակներեւ սխալը կը գործուի: Ամէն օր, որ եւ է հասարակութեան կեանքի մէջ նման գործակցութիւններու բազմաթիւ օրինակներ կարելի է ցոյց տալ:

Զանց կ'ընեմ ընկ. Ղազարոսեանի կարգ մը հարցումներուն պատասխանելը, որովհետեւ կը կարծեմ որ «Յառաջ»ի սիւնակները չեն անոր յարմարագոյն տեղը եւ կ'եզրակացնեմ:

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՒԼ ԽԱԹՈՒՆ

Այդ օրը Կիւլ խաթունին յանձնարարեցի ծանր խօսքերով չզրգռել զայն եւ, եթէ գիւղ վերադարձին կրկին հետապնդէ, կառավարութեան բողոքել: Եւ սակայն, տարօրէն ցաւ մը ծնաւ ներսս: Եթէ Կիւլ Խաթունի աչքերուն մէջ չնկատէի խորշանքը՝ դէպի Տէլի Մուստաֆան, թերեւս չհակառակէի ու յանձնարարէի որ ընդունի եղած առաջարկը: Պազարի օրուան սպասեցի անհամբեր:

Եւ որպէսզի Կիւլ Խաթուն անպայման գայ, դրամ վճարեր ու քանի մը ոտնամաններու «օյա» յանձնարարեր էի: Ոտնամանները իբրեւ նուէր Պոլիս բարեկամներու պիտի ղրկէի: Վստահ էի, ուրեմն, որ Կիւլ Խաթուն պիտի գայ: Բայց, պազարի օրը, երբ գիւղացիները խումբ խումբ սկսան գալ, սկսայ մտատանջուիլ, Կիւլ խաթունը չկար.— Աչքերուս առջեւ անմիջապէս պատկերացաւ Տէլի Մուստափայի ահաւոր դէմքը: Խորհեցայ թէ՝ Կիւլ խաթուն իր նրբին մարմնով երկարած է գետին, եւ, խորունկ նայուածքները փակելով իր տժգոյն թարթիչներովը, մեռած է, եւ դժուարաւ ցրուեցի արտասուքի կաթիլները որոնք կը լեցնէին աչքերս:

Անցաւ երկու շաբաթ: Դեռ ոչ մէկ լուր Կիւլ Խաթունէն: Որովհետեւ ծանօթ էր ինծ գիւղին անունը, որոշեցի հարցնել իր մասին: Բայց, հարկ չմնաց, լուրը եկաւ: Օր մը դուռը բախեցին: Վազեցի՝ բացի: Տասներկուտարեկան, բիլ աչքերով գիւղացի տղեկ մը դիմաւորեցի: Ուսին մախաղ մը ունէր: Զիս տեսնելով՝ մախաղը գետին դրաւ եւ ոտնամաններ հանեց դուրս: Ճանչցայ. այն ոտնամաններն էին զորս տուեր էի Կիւլ Խաթունին՝ օյա ընելու համար: Սիրտս սկսաւ տրոփել: Հարցուցի՝ մէկ շունչով:

— Ո՞ւր է Կիւլ Խաթունը... ինչո՞ւ ինք չեկաւ ու քեզի հետ ղրկեց ասոնք ...

Տղան, առանց ամենափոքր իրարանցումի, հատիկ հատիկ պատասխանեց.

— Կիւլ Խաթուն մօրաքրոջս տունը այրեցաւ: Զինքն ալ հազիւ կրցան ազատել: Այժմ հիւանդ է եւ մեր տունը պառկած: Ոտնամանները տուաւ ինծի որ հոս բերեմ, քեզի ալ բարեւեց...

Երբ տղան մեղկ շեշտով մը իր խօսքը վերջացուց, ես փութկոտութեամբ մը հարցուցի.

— Ի՞նչպէս այրեցաւ կնոջը տունը: Կիւլ Խաթունը ծա՞նր հիւանդ է:

Տղան, կարծես զարմացած եմ փութկոտութեանս, նայեցաւ ինծ, ուսերը թօթուեց եւ ըսաւ.

— Ես ի՞նչ գիտնամ... այրեցաւ... մայրս կ'ըսէր թէ Կիւլ Խաթուն մօրաքոյրը վախէն հիւանդացած է... այս է գիտցածս :

Տղեկը մեկնեցաւ: Ես մատնուեցայ մտահոգութեան, ո՞ր չար ձեռքը յանկարծակի այրեց անոր տունը: Խեղճ կինը, որ արդէն իսկ աղքատ էր, հիմա անտուն ի՞նչ պիտի ընէր:

Անցան շաբաթներ:

Պազարի առաւօտ մը, դուռը զարկին: Բացի: Դէմս գտայ Կիւլ Խաթունը: Ուրախութեամբ փաթթուեցայ վզին ու ներս տարի:

— Գլխուդ ի՞նչ փորձանք է եկեր, Կիւլ Խաթունս, ըսի... կը կարծէի թէ ալ չիմ տեսներ քեզ ...

Հիմա՝ ամէն ատենէ աւելի տժգոյն էր. մարմինը աւելի փոքրացած, աւելի կծկուած կարծես: Անխօս՝ կը մնար ոտքի, ու ինծի կը նայէր՝ շրթներուն վրայ դառն ժպիտ մը գծելով: Այնքան մտացիր էր, որ մոռցաւ ոտնամանները հանել, ու, հազիւ ներս մտած, իր սովորական տեղը նստաւ: Եւ սկսաւ պատասխանել քիչ առաջուան հարցումներուս:

— Դեռ ի՞նչ գայ գլխուս, խաթունս, ըսաւ: Երանի թէ զիս չազատէին հրդեհէն, ես ալ մոխիր դառնայի եւ այս վիճակին չմատնուէի :

Լայն շունչ մը առաւ: Ծոցին ծրարները դրաւ առջեւս ու շարունակեց.

— Տեսա՞ր թէ Տէլի Մուստաֆան ի վերջոյ ինչեր ըրաւ ինծի: Դուն դեռ խնդրին ծանօթ չես: Իրմէ զատ ո՞վ կրնայ ըլլալ տունս հրդեհողը: Գիւղացիները եւս հասկցան, բայց ուչ: Ի՞նչ օգուտ, քող-վրայ ըրին: Ամէն ինչս մոխրացաւ: Շան որդին զիս անտուն թողուց ...

Ու կամաց կամաց սկսաւ լալ: Մէկ ձեռքովը արցունքները կը սրբէր, ու միւս ձեռքով ծրարները քակելով նշան կ'ընէր որ նայիմ բերածները: Իւղ, հաւկիթ, եւ ոսպ: Չէի կրնար հարցնել թէ այդ բոլորը ուրկէ՞ էր բերած: Թէ՝ հիմա ի՞նչպէս կ'ապրի: Այս ալ առանձին հոգ մըն էր ինծ համար: Կիւլ Խաթուն, հակառակ իմ խնդրանքներուս, այն օրը շատ քիչ մնաց: Անմիջապէս ժողվեց ծրարները եւ մեկնելու պատրաստուեցաւ: Երբ դռնէն դուրս կ'ելլէր.

— Այս անգամ շատ աճապարեցիր, Կիւլ Խաթուն, ըսի: Գրեթէ բնաւ չնստար:

Դառն ժպիտ մը բերնին, նայեցաւ գետին, եւ յոգնած ձայնով մը պատասխանեց.

— Այլեւս բնաւ մի սպասեր ինծի, խաթունս: Այսօր, վերջին անգամ քեզ տեսնելու համար, շան որդիէն դժուարաւ արտօնութիւն առի :

Յանկարծ մեծ շփոթութեան մը մատնուելով հարցուցի.

— Ո՞րմէ արտօնութիւն առիր, Կիւլ Խաթուն:

Ձեռքով դուռը կիսով մը բացաւ, ոտքը նետեց փողոց, եւ որովհետեւ աչքերը թրջեր էին, գլուխը դարձնելով անդին, ըսաւ.

— Ո՞րմէ պիտի ըլլայ... Տէլի Մուստաֆայէն: Ստիպուեցայ անոր կին դառնալ՝ փոխանակ փողոցը մնալու: Գիւղի եւ ասոր անոր վիզ ծռելու: Գիւղին մէջ մէկ հոգի չգտնուեցաւ որ օգնէր ինծ: Ամէնքն ալ յարմար նկատեցին որ կինը ըլլամ այն թշնամիիս որ տունս [?] այրեց... Թերեւս դուն [illegible] պէս չես խորհիր, բայց ներէ, [?] մարդ անտուն ու անօք կը մնայ, նոյն [?] մէն բանի յանձնառու կ'ըլլայ, իսկ թշնամիին կին կը դառնայ...

Կիւլ Խաթուն կերկերուն ձայնով մը վերջացուց իր խօսքը: Եւ առանց գլուխը դարձնելու անգամ մը եւս՝ մեկնեցաւ, շարժշտկելով իր մարմինը նման ճիւղի մը որ կոտրած է ու խեչակ [?] կը մնայ:

Ես այլեւս զինքը չտեսայ:

ՓԷՐԻՏԷ ՃԷԼԱԼ

Թարգմ. Վ. Ի.

(Վերջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

—o—

Հ. Մ. Ը. Մ.ը ձեռքէն գրաւելու փորձեր.— Ազգային կեանք.— Գործերու վիճակը եւ ապրուստի սղութիւնը.— Արհեստակցական հոգեր.— Պարի մրցում

Մարսէյլի «կոմսոմոլիկ»ները, այլ անունով «Նորք», գործի են լծուած այս օրերս: Պզտոր գործ մը, որուն նպատակն է քանդել Հ. Մ. Ը. Մ.ը, այս անգամ ուղղակի գրաւելով զայն:

Անցեալ ամսուան ընթացքին, «Նորք»ը գրաւորապէս կը դիմէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութեան, խնդրելով խառն տեսակցութիւն մը, մտքերու փոխանակութիւն մը ընելու համար: Եւ կ'առաջարկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ Նորքը ձուլել իրարու մէջ. պայմանաւ որ Հ. Մ. Ը. Մ.ը յարգէ հետեւեալ պայմանները.— 1. Եռագոյն դրօշ չգործածել. 2. Չմասնակցիլ Ապրիլ 24ի եւ Մայիս 28ի տօներուն, այլ միայն Նոյեմբեր 29ին:

Այս պայմանները ընդունելու պարագային, Նորքը զիրենք վաւերացնել պիտի տայ Հայաստանի մարզական մարմիններուն եւ Հօկին: Ի հարկին նիւթապէս ալ պիտի օգնէ ... միայն թէ Հայաստանեան գիծ բռնեն:

Այսպէս, տեղի կ'ունենան երկու ժողովներ: «Կոմսոմոլիկ - Նորք»էն եւ Հօկէն երեք հոգի կը ներկայանան: Մէկը խառնակիչ կօշկակար - հնակարկատ մըն է, որուն խելքը հազիւ թէ ... կը բանի: Երկրորդը բժիշկ մը որ եթէ սողալու մրցում կատարուի, ապահովաբար առաջնութիւնը կը շահի եւ երրորդը «սոսխանովեան» մը, որ յայտնի է «չինական դեսպան» անունով:

Տեղի կ'ունենան բուռն արտայայտութիւններ: Վերոյիշեալ երրորդութիւնը կը քծնի, կը սողայ, կ'աղաչէ եւ երբեմն ալ կը սպառնայ: Սակայն ի զուր: Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը ուժգնօրէն կը դիմադրեն, ըսելով թէ մենք ոչ մէկ կուսակցական գոյն ունինք: Հետեւաբար աւելորդ են ձեր ըսի - ըսաները: Եւ պայման կը դնեն.

— «Եթէ կ'ուզէք անդամագրուիլ մեր միութեան, կրնաք առանձին առանձին գալ, յետ քննութեան»:

Ժողովի պահուն մէկը «աւելորդ» կը հռչակէ Մայիս 28ը, երկրորդ մը դրամական խոստումներու մասին կ'արտայայտուի: Հ. Մ. Ը. Մ.ական մը կը պոռայ.

— Եթէ այդքան դրամ ունի Հօկը, տուէք Նորքին:

Քանի մը տղաք — բարեմիտներ — նախ կը փորձուին ընդ առաջ երթալ այս մեղրածորան խօսքերուն: Սակայն, հասկնալէ վերջ լարուած թակարդը, իրենք կը վռնտեն առաջին առթիւ այս չքնաղ երրորդութիւնը:

Մարմնակրթական շարժումը պէտք է զօրաւոր հիմերու վրայ դնել: Պէտք է պահպանել տարագիր երիտասարդութիւնը: Եւ լաւագոյն պահպանումը կրնայ կատարուիլ Հ. Մ. Ը. Մ.ի նման բացարձակապէս անկախ կազմակերպութեան մը մէջ:

Ուրեմն, պէտք է Հ. Մ. Ը. Մ.ը դնել ամուր հիմերու վրայ, որպէսզի կարենայ իր առաջադրութիւնները գործադրել եւ դիմադրել նաեւ դուրսէն կաղկանձող չնագայլերուն:

Հ. Մ. Ը. Միութեան տղոց ճիտին պարտքն է ճանչնալ իրենց բարեկամներն ու թշնամիները:

** Ազգային կեանքը նոր փուլի մը մէջ մտնելու վրայ է: Հարաւային Ֆրանսայի հայ գաղութի ճանաչումը իբրեւ առանձին թեմ պիտի նպաստէ շատ մը կիրքերու մեղմացման:

Գարեգին եպ. Խաչատրեան անցեալ եւ այս շաբաթ, Փրատոյի եւ Պոմոնի եկեղեցիներուն մէջ կարդալ տուաւ կաթողիկոսական զոյգ կոնդակները, (հրատարակուած «Յառաջ»ի մէջ): Այս առթիւ Գարեգին եպ. բացատրեց իր նպատակները: «Հրաշքներ չպիտի խոստանամ ձեզի, այլ պիտի ընեմ այն՝ ինչ որ կարողութեանս սահմանին մէջ է: Մի ըսէք թէ այս մարդը ինչ կ'ընէ վանքի պէս տեղ մը քաշուած: Ցանձնապաստան մէկը չեմ: Վերջապէս կ'աշխատիմ բան մը ընել»:

Վստահելով իր հաւատարիմներուն, կ'ուզէի իր ուշադրութեան յանձնել առաջին առթիւ կրթական գործին ողբալի կացութիւնը, որ աղէտ մըն է մեր բազմահայ գաղութին համար:

** Անցեալ թղթակցութեանս մէջ, յիշած էի Պոմոնի Թաղականութեան անկազմակերպ վիճակը: Ուրախ եմ ըսելու որ խնդիրը կարգադրուած է: Թաղականութեան մեկուսացած անդամները վերադառնալով ստանձնեցին իրենց պարտականութիւնները եւ իբրեւ առաջին գործ 12.000 ֆրանքի պարտքէն ի հաշիւ վճարեցին 2000 ֆր.: Թաղականութեան անդամներէն մէկը կ'ապահովցնէ թէ մինչեւ յառաջիկայ տարի կարելի է վճարել պարտքը եւ դպրոցը փրկել ներկայ անմխիթար կացութենէն:

** Գործերու վիճակը կայուն է: Վերջին գործադուլներն ու ընկերային նոր օրէնքները շատ մը փոփոխութիւններ մտցուցին կեանքի մէջ, վերիվայր շրջելով ամէն ինչ:

Առաջին առթիւ, պզտիկ գործատէրերը շատ ազդուեցան, դուրս թափելով շատ գործաւորներ: Մէկը գոցեց, իսկ միւսն ալ գործերը պզտիկցուց: Եւ վերջապէս աւելցան նպաստի անտուկներու առջեւ պոչ կապողները: Միւս կողմէ ապրուստը արագօրէն սղեց: Անտանելի է շատերու վիճակը: Տակաւին երէկ, նահանգային ժողովի սղութեան յանձնախումբը, թուանշաններով ցոյց կուտար անցնող տարիներու եւ այս տարուան տարբերութիւնները: Օրինակ. 1էն սկսեալ հացը պիտի ծախուի 1.90ի եւ մինչեւ 2.20 բարձրանալու խօսքեր կան թերթերու մէջ:

Այս առթիւ աջակողմեան թերթերը բուռն արտայայտութիւններ կ'ունենան: Առջի օր, մէկը հետեւեալ թուանշանները դրած էր (անցեալ յունիս 27 եւ օգոստ. 1ի միջեւ եղած տարբերութիւնը, 45 զանազան նիւթերու մասին).—

	Յունիս 27	օգոստ. 1
Ազգ. արտադրութիւն	415	435
Զանազան կենսամթ.	396	421
Ճարտար. նիւթեր	351	361

Ըստ նոյն թերթին գործերու թուլութիւնը ապացուցանող երեւոյթ մըն ալ հետեւեալ թուանշանները կը ներկայացնեն: Ֆրանսական արտադրութիւններն եղած են հետեւեալ համեմատութեամբ.—1936 ապրիլ 1.195.183 ֆրանք, մայիս՝ 1.170.118, յունիս՝ 1.131.147, յուլիս՝ 1.100.654 ֆրանք:

Քաղաքապետութիւնը եւ հանրակառքի ընկերութիւնը ընդառաջ երթալով զանազան խնդրանքներու եւ բողոքներու, ձեռնարկած են մասնաւոր տոմսակ - տետրակներու, որոնք որոշ առաւելութիւն մը կը ներկայացնեն գիւղերու բնակչութեան գիներու տեսակէտէն:

** Գրած էի թէ Արհեստ. Միութիւնը դիմում կատարած էր անգործներու, մասնաւորապէս նպաստազուրկ հայ բանուորներու մասին պատկան իշխանութեան: Իբրեւ արդիւնք այս դիմումին, Արհեստ. Միութեան կողմէ պատասխանուեցաւ թէ տակաւին կարգադրութիւն մը չէ եղած նահանգապետարանէն:

** Հայ կօշկակար բանուորներու մասին որոշուեցաւ որ անկախ հաւաքական պայմանագրութիւններէն, կնքուին անջատ համաձայնութիւններ, ուղղակիէ ուղղակի գործատիրոջ եւ գործաւորներու միջեւ, պայմանաւ որ Արհեստ. Միութիւնը եւ գործարանային ներկայացուցիչը եւ նոյն ինքն գործատէրը վաւերացնեն գոյացած համաձայնագիրը:

Այս կարգադրութեան նպատակն է առաջին առթիւ փրկել փոքր գործատէրերը մեծերու ոտնձգութիւններէն: Սակայն, այս անջատ համաձայնութիւնները դուռ բացին դարձեալ հրէական սակարկութիւններու, գործատէրերու եւ բանուորներու միջեւ:

Համաձայնութիւնները կը կայանան չինողչէքի վրայ, ոչ թէ Օթէլ Մաթինեոնի շնորհած առաւելութիւններուն:

** Լուր մըն ալ ... խենթերու աշխարհէն: Մարսէյլի Պուլվար Պայի յիմարանոցին մէջ կան 22 հիւանդներ, մեծ մասով կիներ եւ աղջիկներ: Շատեր լքուած են իրենց բախտին եւ հսկիչներու խղճին: Մայիս 30ին Մեսրոպ քհյ. Աւետեան հրաւէր կը ստանայ Տոքթ. Մէրլանէն որպէսզի թարգմանէ եւ օգնէ իրեն քննութիւններուն: Այսպէս երկու ժամ 10—12 կը քննեն հիւանդներու մտային կարողութիւնները եւ ունեցած արտայայտութիւնները: Հետաքրքրական են այդ արտայայտութիւնները զորս պիտի տամ յառաջիկային:

** Մարաթոն...ոտքի վրայ շարունակ կենալու պայմանով պարելու մրցում մը տեղի կ'ունենայ այս պահուս Ալքազար Թատրոնի մէջ, օգոստ. 8էն ի վեր: 50 ազգեր ներկայացնող 30 զոյգերէն մնացած են այսօր 9 զոյգեր, որոնց մէջ առաջնութիւն շահողին 25.000 Ֆր.ի նուէր մը կայ: Մրցումի մասնակցողները երեք քառորդ ժամ պարելէ վերջ, քառորդ ժամ դադար ունին ուտելու, խմելու եւ ... քնանալու: 1935ի մրցանիշն էր 503 ժամ:

Այս մրցումներուն կը մասնակցի նաեւ հայ երիտասարդ մը, Ազատ Քէլլէճեան, Ազատ Փիթու անունով, հայկական դրօշին տակ: Յոյս կայ որ այս երիտասարդը շահի առաջնութիւնը, որովհետեւ ոչ քնանալու միտք ունի տակաւին եւ ոչ ալ տեղի տալու: Շատ մը Ֆրանսացիներ նիւթապէս եւ բարոյապէս կը քաջալերեն հայ երիտասարդը:

Թրքական դրօշին տակ իբրեւ Թուրք, հայ մեծապատիւ մուրացկան մը եւս կը պարէ, ոմն Սապոնճեան, որ առաջին օրէն արդէն դուրս ելաւ, չկրնալով շարունակել: Այս այն մարդն է որ դերասանութիւն ընել կը փորձէր, եւ աշխարհի շրջանի համար գործարանէ գործարան շրջան կ'ընէր աշխատաւորներէն դրամ կորզելու համար: Իսկ այսօր ալ փոր մը հացի համար իբրեւ Թուրք կը ներկայանայ:

ՀՐԱՉԵԱՑ

Ճիշդ է որ մեր ընկերներու մէջ շատեր կան, որոնք հանրային կարծիքի վրայ իրենց ունեցած ազդեցութեամբ, պարտաւոր էին այս խնդրոյն շուրջ հրապարակաւ իրենց տեսակէտը յայտնելու: Իրենց լռութիւնը ենթադրել չի տար անպայման որ կարծենք թէ անոնք բոլորը դէմ են յայտնուած առաջարկին կամ բոլորը թեր:

Գործակցութեան փորձը, որ չորս կամ տասնըչորս հրաւիրագրով չէ որ կ'ընդունիմ, այլ զանգուածներու մօտ հետեւողական, յամառ աշխատանքով, գործնական քայլերով, չի կրնար որեւէ վնաս տալ եթէ նոյնիսկ չյաջողի, իսկ երբ յաջողի, ոչ միայն շօշափելի անմիջական օգուտներ կուտայ, այլեւ կրնայ հիմնապէս փոխել հայ կեանքի այժմու տխուր պատկերը, մեծ հեռանկարներ բանալով յուսաբեկ այս ժողովրդի մէջ:

Փակել ուզել բոլոր դռները, եղած վիճակէն դժգոհ ըլլալ բայց ոչ մէկ փորձ կատարել զայն փոխելու, սաստկացնել պիտի ըլլայ մեզ շրջապատող աննպաստ պայմաններու արդէն քանդիչ հետեւանքները: Երբ որոշ տրամադրութիւն կայ զանգուածներու մօտ մոռնալու քիչ մը անցեալը, խօսակցելու եւ գործակցելու օրուան ցաւերու մասին, յանցանք կը դառնայ այդ տրամադրութիւնները չօգտագործելը եւ չգործնականացնելը: Ամէն բան փորձելու է, որպէսզի խորանայ գործակցութեան տրամադրութիւնը, օր մը դարձնելու համար զայն մեր իրականութեան տիրապետող ոգին:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ԱՄԲԱԿՈՒՄԸ

—.—

Մեր կուսակցութիւնը հազարաւոր անդամներ ունի: Սակայն ճշմարտութեան դէմ մեղանչած կ'ըլլանք, եթէ ըսենք որ բոլորն ալ հաւասար չափով գիտակից են իրենց կուսակցական պարտականութեանց եւ անձնուիրութեան ու զոհաբերութեան նոյն ոգին կը ցուցնեն: Ճիշդ է, նոյն գաղափարին շուրջն են համախմբուած այդ հազարաւորները, սակայն մէկը միւսէն կը տարբերի այդ գաղափարին ծառայելու ձեւին մէջ: Կան կուսակցականներ, որոնք բարեխղճօրէն կը ծառայեն դաշնակցական գաղափարին, սակայն գոյութիւն ունին եւ այնպիսիները, որոնք ոչ միայն կը ծառայեն, այլ եւ իրենց ամբողջ էութեամբ կ'ապրին այդ գաղափարով եւ կը կազմեն կուսակցութեան անբաժան մէկ մասնիկը: Փորձեցէք կտրել այդ մասնիկը մայր կուսակցութենէն եւ այլ եւս այդ մարդուն համար կեանքը կը կորսնցնէ իր ամբողջ իմաստը:

Ամբակումը իր հոգիի եւ սրտի թելերով այնպէս էր շաղկապուած կուսակցութեան, իր մէջ այնքան զօրաւոր էր զոհաբերութեան ոգին եւ իր մտածումը այնքան շեշտուած կերպով կը կրէր դաշնակցական կնիք, որ (թող ներուի այս բառը գործածել), ուղղակի կը դառնցէր Դաշնակցութեամբ: Կուսակցական խնդիրները ոչ միայն կը խօսէին անոր գիտակցութեան, այլ եւ կը զարնէին իր ջիղերուն եւ երակներուն: Դաշնակցութիւնը ան կ'ապրէր իր ամբողջ էութեամբ եւ կեանքը անոր համար կ'իմաստաւորուէր իր պաշտած գաղափարով: Կուսակցական կեանքը անոր համար օդի, ջուրի եւ հացի չափ պահանջ էր դարձած:

Ամբակումը կուսակցական որ եւ է խնդրի քովէն անցնիլ չէր գիտեր: Կարծես թէ անընդունակ էր դիտողի դերին մէջ մնալ: Անպայման պէտք է իր մասնակցութիւնը բերէր՝ խօսքով կամ գործով: Ըլլար մարմնի անդամ թէ ոչ, իրեն համար արժէք չէր ներկայացներ, եթէ կուսակցական գործ մը կայ կատարելիք, պէտք է լծուէր աշխատանքի: Ինքն այդպէս ըլլալով, խստապահանջ էր նաեւ ընկերներու հանդէպ: Եւ առանց նկատի առնելու ընկերոջ մը կուսակցական կամ անձնական դիրքը, երեսին կուտար անոր թերութիւնները: Կարգապահութիւնը եւ պարտաճանաչութիւնը Ամբակումի կուսակցական գլխաւոր յատկանիշներն էին: Եւ ի՛նչպէս կը յուզուէր երբ այդ յատկութիւնները կը պակսէին ուրիշի մը քով:

Չեմ յիշեր ժողով մը կամ դասախօսութիւն մը, ուր Ամբակումը խօսք չառնէր ու իր կարծիքը չյայտնէր: Եթէ ժողովին ներկայ էր, նախագահը առանց իր կամքը հարցնելու, կրնար անոր անունը արձանագրել խօսողներու ցանկին մէջ: Ամբակումը պիտի խօսէր անպատճառ: Ոչ թէ խօսելու հիւանդութիւն ունէր, այլ այնչափ շահագրգռուած էր կուսակցական ամէն հարցով, որ եթէ կարծիք չյայտնէր, տեսակ մը կուսակցական պարտազանցութիւն կատարած կ'ըլլար: Իր յուզումը, անկեղծութիւնը, երբեմն ալ բարկացկոտ շեշտը ցոյց կուտային, որ Ամբակումը կը խօսի իր խորոց սրտի եւ ամէնէն աննշան հարցերն իսկ կ'ալեկոծեն իր միտքը: Թերեւս կուսակցական խոր ապրումներու հետեւանք էր, որ իր մէջ այնքան զարգացած էր բնազդը: Բնազդով կ'իմացնէր առաջադրուած հարցը եւ բնազդով ալ ճիշդ լուծում կուտար: Դաշնակցութիւնն այն աստիճան էր մարմնացած իր մէջ, որ այլ եւս կուսակցական բնազդը իր զգայարաններէն մէկը դարձած էր:

Ամբակում իր մտածումը ծածկել չէր գիտեր, ըլլար խօսքի թէ գրչի ընկերներու հանդէպ: Եթէ կուսակցականօրէն սխալ տեսնէր որ եւ է արտայայտութիւն կամ գրուածք, անպայման իր դիտողութիւնը կ'ընէր եւ յաճախ ալ շատ բուռն կերպով: Անպաշտօն գրաքննիչ էր եւ դատաւոր: Սակայն այնքան անկեղծօրէն եւ կուսակցական շահախնդրութեամբ կ'արտայայտուէր, որ չեմ յիշեր ընկեր մը, որ իրմէ դժգոհած կամ վիրաւորուած ըլլայ: Ամէնուն յայտնի էր որ սխալ թէ ճիշդ, Ամբակումը կը խօսի յանուն Դաշնակցութեան շահերուն: Ինքն ալ վիրաւորուիլ չէր գիտեր եւ ամենաբուռն վիճաբանութենէ վայրկեան մը վերջը ամէն ինչ մոռցուած էր իրեն համար:

Միեւնոյն ատեն իր նկարագրին ամէնէն շեշտուած կողմը համեստութիւնն էր: Իրեն հաւասար կը նկատէր ամէնէն երիտասարդ ու նորեկ ընկերն անգամ: Երբեք չէր խօսեր իր անցեալ գործունէութեան մասին: Երեւի իր մտերիմ ընկերներէն շատերը միայն «Յառաջ»ի մահազդէն գիտցան որ Պալքաններու մէջ տարիներով մարմնի անդամ է եղած: Հակառակ իր տարիքին եւ կուսակցական անցեալին, ամէն գործի կը լծուէր եւ կուսակցական որ եւ է յանձնարարութիւն կը կատարէր սիրով: Բառին իսկական առումով Ամբակումը կուսակցական սեւ աշխատաւոր էր:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Բողոքի բանաձեւ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒ ԲՌՆԱԳՐԱՒՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Հայրենիքէն կ'իմանանք թէ օգոստ. 9ին մեծ դաշտահանդէս մը տեղի ունեցած է Տիթրոյիթի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Այս առթիւ քուէարկուած է հետեւեալ բանաձեւը.—

Հ. Յ. Դ. Մեծագոյն Տիթրոյիթի օգոստ. 9ի դաշտահանդէսին խմբուած բազմահազար հայութիւնը խոր ցասումով անդրադառնալով այն ծանր դաւին, որ խորհրդային նոր սահմանադրութեամբ կը նիւթուի մեր հայրենիքի նկատմամբ, կ'արձանագրէ.

Ա.— Հայկական հինաւուրց շրջաններէն Լեռնային Ղարաբաղն ու Հայաստանի շնչափողը հանդիսացող Նախիջեւանի շրջանը առ միշտ տալ Թաթարին, իսկ բացառաբար հայաբնակ Ախալքալաքը՝ Վրացիին, կը նշանակէ գիտակցաբար յօշոտել մեր հայրենիքը եւ ճիգ ընել թաղելու հայ դատը նաեւ Անդրկովկասի մէջ:

Բ.— Նիւթուած դաւին իմաստը ըմբռնելու համար բաւական է յիշատակել, որ տակաւին ռուսական վերջին յեղափոխութեան շրջանին վրացական ղեկավարութիւնը Ախալքալաքը կը նկատէր սեփականութիւնը հայ ժողովուրդի, իսկ խորհրդային իշխանութիւնը, Անդրկովկասի խորհրդայնացման նախօրէին, հանդիսաւորապէս կը վկայէր, որ Լեռնային Ղարաբաղը անբաժան մասը պիտի կազմէ Խ. Հայաստանի: Նոյնն էր տեսակէտը նաեւ Նախիջեւանի նկատմամբ:

Գ.— Անվիճելի իրողութիւն է, որ ոչ միայն բովանդակ Հայաստանի մէջ չկայ Հայ մը, այլ նոյն իսկ Ադրբէջանի եւ Վրաստանի մէջ չկան թերեւս Թաթարներ ու Վրացիներ, որոնք խորհէին, թէ կարելի է այսքան անիրաւաբար յօշոտել մեր հայրենիքը:

Դ.— Անդրկովկասի ժողովուրդներու յարատեւ թշնամանքի մէջ գտնելով իր տիրապետութեան ամէնէն ապահով կռուանը, խորհրդային կառավարութիւնը իր այս նոր հարուածով վերջնապէս կը թունաւորէ Անդրկովկասեան ազգերու եղբայրական յարաբերութիւնները, մեր հայրենիքը արիւնաքամ բախումներու թատերավայր դարձնելով:

Ե.— Հայաստանի առաջին իշխանաւորի՝ Աղասի Խանջեանի եղերական անձնասպանութիւնը ցնցող ճիչերէն մէկն է ահաւորութեան այն մեծ դաւին, որ կը նիւթուի մեր հայրենիքին դէմ:

Հ. Յ. Դ. Մեծագոյն Տիթրոյիթի տասը կոմիտէներու օգոստ. 9ի դաշտահաւաքոյթի բազմահազար բազմութիւնը խոր ցասումով իր բուռն բողոքը արձանագրելով գործուած ոճիրին դէմ, կը պահանջէ.—

1. Որ համայն հայ ժողովուրդը, մեր կեանքի այս պատասխանատու շրջանին, պահ մը մոռնայ իր բոլոր ներքին վէճերը եւ լրջօրէն միջոցներ խորհի գործուած անիրաւութիւնը դարմանելու համար:

2. Հաւաքոյթը միաժամանակ իր ջերմ բաղձանքը կը յայտնէ, որ վրացի եւ թաթար ժողովուրդները, յանուն անդրկովկասեան ազգերու խաղաղութեան եւ եղբայրութեան, իրենց աջակցութիւնը բերեն հայ ժողովուրդին այն ծանր պայքարին մէջ, որ խորհրդային իշխանութիւնը անխղճօրէն կը պարտադրէ մեր ժողովուրդին:

3. Հաւաքոյթը կը հաւատայ, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իրեն տրամադրուած բոլոր միջոցներով պաշտպան պիտի կանգնի հայ ժողովուրդի անիրաւուած դատին, որուն համար կը խոստանայ իր նիւթական եւ բարոյական անվերապահ աջակցութիւնը:

ՄԱՄՈՒԼ

ՍՈՒՐԻԱՆ ԱՆԿԱԽ

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 օգոստ.).

— «Համաձայն Փարիզէն ստացուած վերջին տեղեկութեանց, ֆրանքօ-սուրիական բանակցութիւնները յանգած են յաջող վերջաւորութեան մը: Անլոյծ եւ առկախ մնացած բոլոր խնդիրները կարգադրուած են համաձայնութեամբ եւ պատրաստուած է դաշնագրին բնագիրը: Կ'ենթադրուի որ քանի մը օրէն կը փոխանակուին փրոթոքօլի յատուկ նամակներն ու թղթակցութիւնները եւ կը ստորագրուի դաշնագրի պատճէնը:

Բանակցութեանց մանրամասնութիւններն ու դաշնագրի ամբողջական տրամադրութիւնները չենք գիտեր: Սուրիական պատուիրակութեան անդամներուն կողմէ հասնող նամակները կը զգուշանան եզրակացութիւններէ: Եւ այդ ի նպաստ բանակցութեանց: Աւելորդ աղմուկն ու տարաձայնութիւնները կրնային դժուարացնել խօսակցութեանց ընթացքը եւ պատճառ դառնալ ձգձգումներու: Եւ Սուրիացի պատուիրակները, մինչեւ հիմա, ոչ միայն իրենք չհաղորդեցին աւելորդ մանրամասնութիւնները, այլ արգիլեցին սուրիական թերթերու Փարիզի թղթակիցները՝ բանակցութեանց եւ համաձայնութեան հիմերուն շուրջ եզրակացութիւններ ընել:

Ուրեմն, ինչ որ կը հասնի Փարիզի համաձայնութեան հիմերուն շուրջ, քաղուած են օտար աղբիւրներէ եւ եգիպտական թերթերու թղթակիցներէն: Ֆրանսական եւ սուրիական պաշտօնական շրջանակներ միայն մէկ կէտի շուրջ համարձակ ու վճռական յայտարարութիւններ ընելէ չէին խուսափեր, այն՝ որ բանակցութեանց ընթացքը գոհացուցիչ է եւ երկու կողմերն ալ ցոյց կուտան բարեացակամութիւն:

Ինչպէս գիտեն ընթերցողները, երեք կէտերու շուրջ դժուարութեանց հանդիպած էին բանակցութիւնները: Առաջինը զինուորական խնդիրն էր: Սուրիական պատուիրակութիւնը կը պահանջէր որ սահմանափակ ըլլայ Սուրիա մնալիք զինուորներու թիւը եւ քաղաքներէ հեռու կեդրոններու մէջ տեղաւորուի: Նոյնպէս կը պահանջէր որ կարճատեւ ըլլայ այն ժամանակամիջոցը, որ երկիրը կը թողու ֆրանսական ուժերու պաշտպանութեան ներքեւ:

Վերջին տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ համաձայնութիւն գոյացած է այս խնդրին շուրջ: Ֆրանսա ցոյց տուած է բացառիկ զիջողութիւն մը, ընդունելով սուրիական պատուիրակութեան առաջարկները, որոնց համաձայն Սուրիոյ երեք ծայրամասերուն մէջ կեդրոնացած պիտի ըլլան ֆրանսական ուժերը՝ հեռու բազմամարդ քաղաքներէ, Ճէպէլ Տրիւզի, Ալաւիներու եւ Ճէզիրէի մէջ: Նոյնպէս զինուորներու թիւին շուրջ ընդունուած է սուր. պատուիրակութեան առաջարկը:

Հասարակաց շահերու խնդրին շուրջ գոյացած համաձայնութեան կէտերը ծանօթ չեն դեռ: Ստոյգ է միայն թէ ամէնէն երկար ժամանակ խլող հարցերը տնտեսական եւ մաքսային խնդիրներն էին: Ինչպէս կ'երեւի երկուստեք զիջողութիւններ եղած են վերջնական կարգադրութիւն մը իրականացնելու համար:

Ինչպէս ըսինք ասկէ առաջ, էականը ցանկութիւնն ու տրամադրութիւնն է: Առաջին օրէն շատ յստակ կը տեսնուէր որ Ֆրանսա կ'ուզէր վերջ տալ սուրիական խնդրին, դաշնակցելով անոր հետ: Բարձր Գոմիսէր Կոմս տը Մարթէլի եւ ազգայնականներու միջեւ գոյացած նախնական համաձայնութիւնը Պէյրութի մէջ, արդէն կը հաստատէր Ֆրանսայի ցանկութիւնները:

Ֆրանսական կառավարութեան այդ որոշման ու տրամադրութեան արդիւնքն է նաեւ փոքրամասնութեանց հարցին կարգադրութիւնը: Ամէնուն յայտնի է որ Ֆրանսա կ'ուզէր ըստանձնել Սուրիոյ սահմաններուն մէջ գտնուող փոքրամասնութեանց պաշտպանութիւնը եւ բուռն կերպով այդ ուղղութեամբ աշխատանք կը տանէր, Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ իր ունեցած պարտականութիւնները կատարած ըլլալու համար:

Այս կէտն ալ կարգադրուած է ի նպաստ Սուրիացիներու: Անտեղիտալի մնացած են սուր. պատուիրակները եւ հնարաւորութիւն ցոյց չեն տըւած «փոքրամասնութեանց տաղտուկ» մը ստեղծելու իրենց երկրին մէջ: Եւ Ֆրանսացիները «խոստում» առած են որ սուրիական կառավարութիւնը պիտի ճանչնայ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար սահմանուած տրամադրութիւնները»:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ «ՃԵՐՄԱԿ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐԸ»

—.—

Երէկ հաղորդած էինք թէ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու քրիստոնէական միութիւն մը կազմուած է Հալէպի մէջ: Պէյրութի «Լը Ժուռ» թերթին Հալէպի թղթակիցը այս առթիւ կը գրէ.—

Ազգայնականներու գումարած կարեւոր մէկ հաւաքոյթին մէջ, որուն կը մասնակցէին մօտ 600 հոգի, Հալէպի ազգայնական առաջնորդ Տքթ. Ապտիւլ Րահման Քէեալի խօսելով նորակազմ «Ճերմակ Շապիկաւորներու» կուսակցութեան մասին, յայտարարեց թէ Իսլամ թէ Քրիստոնեայ հայրենասէրներ հաւասարապէս կը դատապարտեն անոր գոյութիւնը: Տքթ. Քէեալի դիտել տուաւ թէ այս կուսակցութեան անդամագրուած Հայերը որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն անոր շարքերուն մէջ, հետզհետէ կը հրաժարին, քանի իրենց վարիչները կը դատապարտեն բնակչութեան բաղկացուցիչ տարրերը իրարու դէմ հանելու ձգտող այդ կազմակերպութիւնը:

Ըստ Տքթ. Քէեալիի հայ վարիչները կը պատրաստուին կռուի կերպով պայքարիլ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու կողմէ մղուած քարոզութեան դէմ:

** Հալէպի «Էքլէռ տիւ Նոռ» ֆրանսատառ թերթը կը գրէ «Ճերմակ Շապիկաւոր» կուսակցութեան մասին.—

«Որքան ատեն որ Պ. Քոմպազ՝ յանձնակատար եւ հանրային դրագիր՝ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու հետ Ֆիւհրէր խաղալով կը զբօսնուր գոց տան մը մէջ՝ շատ բնական էր որ, այս աննշան «դէպքին» համար պիտի ընէինք իրեն արժանի յայտարարութիւնը — լռութիւն:

Պ. Քոմպազ կրնար նաեւ, եթէ այդ հաճոյք մըն էր իրեն համար եւ կամ որքան որ իր ընկերներուն միամտութիւնը թոյլ կուտար իրեն, ստանձ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Արտասահման փախցուած գումարներ

Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը հզօր ճիգ մը կը փորձէ, երկիր վերադարձնելու համար Ֆրանսացիներու կողմէ արտասահման փոխադրուած հարստութիւնները, որոնց գումարը 350,000,000 անգլ. ոսկի կը հաշուեն: Երկուշաբթի օրէն վերջ, այն Ֆրանսացիները որոնք հարկային վարչութեանց չեն յայտարարած արտասահմանի մէջ իրենց ունեցած հարստութիւնը, ծածկուած գումարին չափ տուգանք պիտի վճարեն: Ֆրանսական դրամատուները շրջաբերական մը ստացան ելմտական նախարարէն, որ կը խնդրէ մանրամասնութիւններ հաղորդել, 1936 յուլիս 1էն ի վեր իրենց միջոցաւ արտասահման փոխադրուած արժեթուղթերու մասին:

Այս առթիւ «Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը գրէ թէ ամիսներէ ի վեր Լոնտոնի դրամատուները ամէն շաբաթ հարիւրաւոր հաշուեբացներ կը բանան Ֆրանսացիներու համար: Հինգ խոշոր դրամատուներէ մէկը, որ սովորաբար օրական 30000 ֆրանքի ֆրանսական դրամ կը ստանայ, այժմ օրական 200,000 ֆրանքի գործառնութիւն կը կատարէ: Այս գումարին գրեթէ ամբողջութիւնը դրամատուն փոխադրուած է ֆրանսական մանր թղթադրամներով, որոնց տէրերը զանոնք սթերլինի կը վերածեն եւ հաշուեբացներ կը բանան անգլիական դրամով: Վերջերս երկու մանկամարդ աղջիկներ կը մտնեն դրամատունը եւ 1,000,000 ֆրանքի (13,250 անգլ. ոսկի) թղթադրամ կը ներկայացնեն, որոնք ծածկուած էին իրենց վերարկուներու աստառին մէջ: Երկուքը մէկ Փարիզէն Լոնտոն թռած էին օդանաւով, գումարը դրամատուն զնելու համար, եւ նոյն գիշերն իսկ վերադարձան:

Այն Ֆրանսացիները որոնք խոշոր գումարներ կ'ուզեն փոխադրել, ձոյլ ոսկի գնած են Լոնտոնի հրապարակէն: Այս առթիւ անգլիացի միջնորդ մը կ'ըսէ. — Միլիոնաւոր սթերլին արժողութեամբ ոսկի գնուած է վերջին քանի մը ամիսներու միջոցին՝ Ֆրանսացիներու կողմէ: Ձոյլ ոսկիի ամենափոքր ձողը կ'արժէ 3000 — 4000 սթերլին: Գնուած ոսկին կը դրուի ամուր դրամարկղներու մէջ, Անգլիոյ ամէն կողմը: Կը կասկածիմ որ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը կարենայ իմանալ թէ որքան հարստութիւն փոխադրուած է Անգլիա:

*** Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, օգոստոս 28ին դրամատան ոսկի պահեստը էր 162,950,000 ֆրանք, ինչ որ կը նշանակէ թէ արտածումը կը շարունակուի դանդաղ, բայց յարատեւօրէն: Միւս կողմէ, առեւտրական տագնապահար հաստատութեանց ընծայուած նիւթական օժանդակութեան հետեւանքով, թղթադրամի շրջաբերութիւնը աւելցած է 706,600,000 ֆրանք, ինչ որ ոսկիի համեմատութիւնը կ'իջեցնէ 58.69 առ հարիւրի:

Արտասահմանի մէջ եղած գումարները յայտարարելու համար նոր պայմանաժամ տրուեցաւ մինչեւ սեպտեմբեր 7: Այս առթիւ ելմտական նախարարը ազդարարեց թէ անոնք որ կը խուսափին, կրնան ոչ միայն ծածկուած գումարը տուժելու դատապարտուիլ, այլ եւ հինգ տարի բանտարկութիւն կրել: Միեւնոյն ատեն դատավճիռը պիտի կախուի իրենց բնակարաններու դրան վրայ:

Զուիցերիայէն հասած տեղեկութիւններ կ'ըսեն թէ հոն ալ մեծագումար ֆրանսական դրամ փոխադրուած է: Ամէն օր պոչ կը կազմուի դրամատուններու առջեւ, գումար յանձնելու համար եւ գրեթէ տրամադրելի դրամարկղ չէ մնացած:

Գործադուլներ վերսկսան

Կը թուի թէ աշխատանքի տագնապը պիտի վերսկսի նոր թափով մը, իբրեւ հետեւանք ապրուստի սղութեան եւ շատ մը գործարանատէրներու չկամութեան:

Չորեքշաբթի օր 6000 մետաղագործական բանուորներ գործադուլ հռչակեցին Կրընոպլի մէջ, բանակցութիւնները ձախողած ըլլալով:

Ամիէնի մէջ գործադուլ հռչակեցին 1700 բանուորներ եւ բանուորուհիներ, գրաւելով 15 մանարաններ: Կը պահանջեն նոր յաւելում, դիմանալու համար ապրուստի սղութեան:

Սուասոնի մէջ 1400 մետաղագործական բանուորներ գործադուլ հռչակեցին, նոյն պահանջերով: Դեռ կը շարունակուի Օսթրիքուրի ածխահանքերու գործադուլը, ջլատելով 20,000 բանուորներ: Տիէփի մէջ ձկնորսանաւերու բանուորները գործադուլ հռչակելով, թոյլ չտուին պարպել չորս խոշոր նաւեր:

Փարիզ, Շան զ'Էլիզէի վրայ հաստատուած հիւրանոցի մը պաշտօնեաները եւ սպասաւորները գործադուլ հռչակեցին, յաւելում պահանջելով: Բոլորն ալ իրենց սովորական հագուստները հագած էին եւ մուտքի դահլիճը գրաւելով, բազմոցներուն վրայ պառկեցան: Անգլիացի եւ ամերիկացի հիւրերը հարկադրուեցան իրենք շտկել իրենց անկողինները եւ ներկել կօշիկները: Ծառաները թոյլ չտուին հեռաձայն լսել կամ գործածել: Չորեքշաբթի օր բոլորը մէկ հեռացան հիւրանոցէն, Սէնտիքային հրամանով, առանց սպասաւորի ձգելով հիւրանոցը:

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

« ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԸ » բացուեցաւ Պրիւսէլի մէջ, մասնակցութեամբ 32 երկիրներու: Թերթերը 5000 կը հաշուեն պատուիրակներուն թիւը: Միայն Ֆրանսա ղրկած է 2000 հոգի, իսկ Անգլիա՝ 450: Ժողովը գերագոյն ճիգ մը պիտի փորձէ, խաղաղութիւնը ապահովելու համար: Կը վերջանայ սեպտեմբեր 6ին (վաղը):

ՆՈՐԷՆ ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ պատահեցան Պաղեստինի մէջ, Անգլիացիներու եւ Արաբներու միջեւ: Անգլիական օդանաւ մը վար առնուեցաւ: Օդանաւորդը, սպայ մը եւ նշանառուն սպաննուեցան: Ուրիշ երկու սպաներ եւ երկու զինուորներ վիրաւորուեցան: Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց նոր զինուոր ղրկել:

Իրաքի արտաքին նախարարը, որ Էնկիւրի կը գտնուի, Պոլիս հանդիպելով տեսակցութիւն մը պիտի խնդրէ Անգլիոյ թագաւորէն, բարեխօսելու համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Պոլիս կը սպասուէր երէկ: Աթաթիւրք Վոսփորի ասիական ափէն եւրոպական ափ փոխադրել տուաւ իր մասնաւոր վակոնը, թագաւորին տրամադրութեան տակ պահելու համար: Ամբողջ Պոլիս լուսազարդուած է եւ անգլիերէն «բարի եկաք»ներ կը կարդացուին ամէն կողմ: Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը, «Ուլուս» ջերմ համակրութեամբ կ'ողջունէ Անգլիոյ վեհապետը:

ներ ամէնէն անկարելի առաքելութիւնը, ծրագիրներ չ[illegible]լ, խօսքի մարզանք ըրել եւն.: Ոչ ոք բան մը ունէր ըսելիք այս մասին, անոր համար որ ոչ ոք տեղեկութիւն ունէր եւ կամ տեղեկութիւն ունենալով հանդերձ ոչ մէկ վնաս կը տեսնուէր անոր մէջ:

Մենք կը խորհէինք եւ չէինք կրնար չխորհիլ արդէն, որ Պ. Քոմպալի նախաձեռնութիւնը զուտ քոմպալական էր, այսինքն միայն իրմէն ծնած էր այս կուսակցութիւնը: Պէ՞տք է արդեօք կարծիք փոխել այժմ եւ քանի մը պաշտօնակիցներու հետ կարծել թէ ուրիշ մը կայ Պ. Քոմպալի ետին:

Հակառակ շատ մը թեր ու դէմ գրուածներու, մենք հաստատապէս կը ժխտենք այս ենթադրութիւնը: Քրիստոնեաները, եթէ պէտք ըլլար, — աւելի ընտրուած անձեր պիտի կարենային գտնել իրենց իրաւունքները պաշտպանելու համար եւ պէտք պիտի չունենային քանի մը չափիկ գնելով փողոցներուն ձեռք երկարելու:

Ոչ, ասոնք լուրջ բաներ չեն եւ չարժեր յուզուիլ»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այսօր, շաբաթ երեկոյ (Սեպտ. 5) ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը 6 Օգոստ. կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

6 ՍԵՊՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ
ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ,
ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ԶՕՄԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ԲԵԼԺԻԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ, ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԷՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւայլն:

ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԽՕՍՔ
ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ՊՊ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ (ՄԱՄՈՒԼ), ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (ՖՐԱՆՍ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ), *L'ABBÉ MULLER* (ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԼԻԿԻՆ), ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Ա. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ (ԶՕՄ), ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ)

ԹԱՓՕՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԿԱՄՊԷԹԱՅԻ ԿՈՂՄԻ ԽՈՇՈՐ ԴՌՆԷՆ ՆԵՐՍ:

Թափօրին գլուխը գտնուելու են ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԴՐՕՇԱԿԻՐՆԵՐԸ եւ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿՆԵՐԸ:

Աստնմէ անմիջապէս յետոյ՝ օրուան բանախօսները եւ յետոյ հասարակութիւնը:

ԹԱՓՕՐԸ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ ԴԷՊԻ ԶԵՐՈՍԻՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Հա՛ դէսը յաճախակի պիտի լուսանկարուի:
Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները:

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ.— Métro Place Gambetta, Autobus 26, 95, 96, 0, PC, AP եւայլն:

Ուխտագնացութենէն յետոյ ժամը 7ին, մեր ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ Փլաս Կամպէթայի վրայ, 202 rue des Pyrénées:

Մասնակցիլ ցանկացողները նախօրօք արձանագրուելու են մեր կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean-Jaures եւ կամ Պէլվիլ 73 rue Julien Lacroix. վ. Թունտաեանին մօտ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ

տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Սէն-Փիէռ ի դաշտին վրայ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈՒԽ ԲԱԺԻՆ:

Ընտանեկան դաշտապարահանդէս

Մեծ-Նոր-Գիւղի Վերաշինաց Հայրենակցական Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ երեկոյ,

Fort du Cheire, Jardin d'Ouvrier*ի կից անտառին մէջ:*

ԵՐԳ, ԽՄԲԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒԱՅԼՆ:

ՊԱՐ ԵՒ ԸՆՏԻՐ ՃԱՇ: *ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ՝ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ*

ԾԱՆՕԹ.— Օթօքառ փլաս կիշառէն առաւօտեան ժամը 9, 10, 11ին եւ կէսօրէ վերջ ճիշդ 2ին, հանրակառք առնել 3 թիւը եւ իջնել փոն Մուշին եւ անկէ ալ առնել Շանբայն մեկնող հանրակառքը եւ իջնել [illegible] սիս Շ[illegible]

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի յաջորդ կիրակիի:

ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՄՍ 3 ՖՐ.:

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ
(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդի մէջ զարգացնել ընդհանուր մարզանք[illegible] [illegible]նակրթանքը.
Մշակել երգի ճաշակը.
Պահել ու զարգացնել ընկերութեան եւ իրերօգնութեան [illegible]
Պաշտպանել իր անդամակցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:
Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. [illegible] ԱՃեմեանի. 14 rue Meyerbeer, Blanc Mesnil (S. et O.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող մշտից հայրենեաց): Առաջին հա[illegible] կանսագրութիւն): կազմեց՝ ՀՐԵԱ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 456 մեծ[illegible] գիր էջերով եւ պատկերազարդ: *Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:*

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախք[illegible]

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամանդամուհիները եւ համակիրները, 5 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, դպրոցին սրահին մէջ: Վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՒՐԱՅԻ Հայր. Միութեան վարչութիւնը ստիպողական ժողովի կը հրաւիրէ վերաշինացի գաղափարով հեռու մնացած անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները, 5 Սեպտ. շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Հայթաեանի բնակարանին մէջ, 16 rue des Fleurs, Viroflay:

ԼԻՈՆԻ եւ շրջաններու ֆրանսական բանակի նախկին Հայ կամաւորներու Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լիոնի մէջ, Ռիւ տիւնուար, Պ. Ռ. Փափազեանի սրճարանին ներքնասրահին մէջ: Օրակարգ. տարեկան հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն: ընկերներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Վահագ, վայրկեան մը ներս եկուր,— պոռաց Տիգրանը դրան սեմէն:

Հարսերը, ժրաջան մեղուներու նման խոհանոցէն սեղանատուն երթալ գալով, սեղանը պատրաստեցին:

— Աբրահամ, ձայն տուր, թող գան,— խնդրեց տիկինը,— կերակուրը կը պաղի:

Աբրահամը, ծանր ծանր շարժելով, կողքի դուռը բացաւ ու առանց ներս մտնելու, դրան սեմէն ծիծաղելով ըսաւ.

—Վահէ, գլուխս գրաւ կը դնեմ որ նորէն հաւկիթ մը ունիս ածելիք մեր գլխուն: Կերակուրը պատրաստ է: Տիկինները կը գանգատին որ կերակուրը պիտի պաղի: Պատառ մը բան կեր ու նորէն մանածդ ներկէ...

— Հիմա, հիմա...

Երկու բոպէ վերջ Վահէն դուրս եկաւ սենեակէն Տիգրանի ու Վահագի հետ, եւ Վարդանի ու Եփինէի հետ սեղան նստաւ շրջապատուած ամբողջ անդամներով:

Տիգրանն ու Վահագը անմիջապէս գլխարկնին վերցնելով դուրս ելան:

— Որ ես կ'ըսէի թէ նորէն բան մը կայ,— ծիծաղելով ըսաւ Աբրահամը,— հը՞, էս անգամ ինչո՞ւ ես եկեր, նորէն ի՞նչ օյին ունիս խաղալիք...

— Կալուածները գրաւեցին,— պատասխանեց Վահէն անխուռօրէն,— որպէս շնորհակալութիւն՝ կառավարութեան ձրի ժողովրդական համերգ մը տալու ենք:

— Համե՞րգ,— ու Աբրահամի ծիծաղելու տրամադրութիւնը բոլորովին փախաւ:

Պատառ մը բան ուտելէ վերջ, անցան հիւրասենեակը, որ ներքին բակին վրայ կը բացուէր: Հազիւ քանի մը բոպէ նստած՝ աջէն ձախէն խօսեցան, երբ Ռուբէն Գէորգեանը եւ Ցամնիկը եկան: Անոնցմէ յետոյ ներս մտան ուրիշներ՝ երիտասարդ, կին եւ օրիորդ: Կամաց կամաց ընդարձակ հիւրանոցը նեղ սկսաւ գալ: Շատեր յատակին նստեցան, իսկ մէկ մասը հիւրանոցի երկու դռներու մէջ կանգնած մնաց:

Ներկաներէն շատեր առաջուընէ ծանօթ էին Վահէին, մէկ երկուքը «բերդի գործին» մասնակցողներէն, իսկ մնացածները լսած էին անոր անունը: Գիտէին որ Վահէն աչքի զարնող յեղափոխական գործիչներէն մէկն է: Բոլորն ալ անհամբեր կը սպասէին Վահէի խօսելուն: Ինչո՞ւ էր կանչած զիրենք: Անշուշտ սովորական հաւաքոյթ չէր:

Կալուածներու գրաւման օրէնքը Կովկասի հայ ժողովուրդի մէջ լարուած տրամադրութիւն մը ու ընդհանուր ջղայնութիւն մը առաջ բերած էր: Ամէն մարդ կը խօսէր, կը վիճէր, կը բողոքէր, եւ սակայն ասոնք բոլորն անդէկ նաւու նման, որոշ ուղղութիւն մը չունէին: Հաւաքուած բազմութիւնը բնազդօրէն կը զգար, որ այդ հարցի մասին պիտի խօսէր Վահէն: Այդ էր օրուան հրատապ, ազգային խնդիրը: Կաթողիկոսը Թիֆլիս անցեր էր աղաչելու փոխարքային, որ անցընէ այդ «դառն բաժակը»: Արդեօք ի՞նչ նորութիւն կար: Վահէն ի՞նչ պիտի ըսէր:

— Այլեւս մարդ ունի՞ս սպասելիք,— հարցուց Վահէն՝ փոքր սեղանի մը առջեւ նստելով:

— Կրնան քանի մը հոգի ալ գալ,— շուրջի մարդոց նայելով ըսաւ Տիգրանը,— բայց կարծեմ՝ սպասելու չէ: Սկսինք՝ քանի ուշ չէ:

Վահէն նստած տեղէն սկսաւ խօսիլ: Ձայնը սովորական ջերմութիւնը կորսնցուցած՝ չոր մետաղային սրութիւն մը ստացեր էր: Նախադասութիւնները կտրուկ եւ մուրճի հարուածի նման կ'իջնէին լսողներու ականջներուն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՆԻ

Անիւէն Ամիր.— 106:
ՄՈՆԹԷԼԻՕՅԼ, Թուր.— 50:
ՄՈՆԹԻՒԷՅ, Ե. Ցար.— 140:
ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴ
Սկսանք ղրկել
ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, Ս. Զ.— Սեպտեմբեր 3էն:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 6 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3211

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ

Թիւրիմացութի՞ւն է, արդեօք, եթէ ըսենք որ քաջութեան պաշտամունքը բացդատաբար ուշ արթնցած է մեր մէջ:

Երբ Թուրքիա կը գտնուէինք, մարդիկ հազիւ կը համարձակէին արտայայտուիլ փսփսուքներով, շշուկներով: Սուլթանական Պոլիսը շատ քիչ բան գիտէր «զաւառ»ի կացութեան եւ հերոսական պայքարներու մասին: Բուն գաւառի մէջ ալ, զգալի տարբերութիւններ կը տիրէին, շրջանէ շրջան:

Օրինակ, մարդիկ աւելի համարձակ էին «Արեւելեան նահանգներ»ուն մէջ,— Վասպուրական, Տարօն, Կարին, Խարբերդ, Սեբաստիա, Տիգրանակերտ եւ Կիլիկիոյ լեռնային շրջաններուն մէջ,— Զէյթուն, Մարաշ, Հաճըն, Զօք - Մարդուան եւն.:

Եւ ընդհանրապէս, գիւղը աւելի համարձակ էր քան քաղաքը: Սարերու արիւնէն եւ զէն ու դրահի շաչիւնէն ծնած երգեր անմիջապէս կը տարածուէին բերնէ բերան, եւ, խառնուելով հինաւուրց երգերու հետ, կը կազմէին կազդուրիչ եւ ոգեւորիչ մթնոլորտ մը: Երգեր կը հիւսէին մինչեւ անգամ արիւնածարաւ Քիւրտերը, խոնարհելով Հայ ֆէտայիներու անհնարին մեծագործութեանց, բուն բառով՝ քաջութեան առջեւ:

Կրնա՞ք տանիլ սարսուռի չեղ, այսօր իսկ, այս փորձանաւոր պողոտաներուն վրայ.

Գուրգէն, վահան, Հրայր - Դժոխք
Քաջ Անդրանիկ ղեկավար,
Տալւորիկի լեռներումը
Թնդում էին անդադար :

Նախընթաց երգերը, «Կռունկ»էն մինչեւ «Բամ փորոտան»ը կամ «Ազատն Աստուած»ը աւելի շատ բաղձանքներ եւ տեսիլներ էին, հառաչանքներ ու տենչեր: Նորերը՝ բուն իսկ իրականութեան խառնքէն ծնած պատկերներ, ձեւ ու մարմին առած պանծացումներ:

Եւ բոլորին մէջ ըմբոստութեան, քաջութեան պաշտամունքն էր որ կը խառնար, ընդհանրապէս անարուեստ, յաճախ չափազանցեալ, բայց միշտ խօսուն եւ հարազատ:

Բայց այդ բոլորը բաւական չէին, քաջութեան պաշտամունքով հաղորդելու համար այն բազմութիւնները որ դուրս կը մնային կրակի գիծէն:

Կայծերը չկրցան հրդեհի վերածուիլ, կամ վերածուեցան պատահաբար, աւելի ազատ միջավայրերու եւ որոշ ժամանակաշրջաններու մէջ, մինչեւ կամաւորական շարժումները եւ մանրանկար Հայրենիքի մը ստեղծումը:

Այնուհետեւ, նորէն խաւարը նստաւ ինչպէս օրուան կեանքին, նոյնպէս հոգիներուն մէջ: Եւ տարագրութեան ցամաքագրիւը լրացուց պակասը, հետզհետէ թուլցնելով կապերը՝ երէկուան եւ այսօրուան միջեւ:

Բայց ինքնապաշտպանութեան բնազդը, որ երբեք չէ դատարկուած այս ժողովուրդին, այստեղ ալ իր ուժը կը հասցնէ, եւ ահա բազմութիւններ են որ կ'երդնուն Անդրանիկով, կը հրճուին ըմբոստութեան եւ քաջութեան արդար հպարտութեամբ:

Ի վերջոյ ի՞նչ են Անդրանիկները, եթէ ոչ խտացումը հալածական ժողովուրդի մը ցասումին, կորովին, խոյանքին եւ անդիմադրելի վճռականութեան:

Անակնկալ դարձ մը կատարելով, հոսանքէն վարակուած են մինչեւ անգամ անոնք որ երէկ Անդրանիկը կ'արհամարհէին իբրեւ «աւազակ», եւ հասարակ ջարդարար:

Պատմութիւնը կ'ըսէ,— Ցամի չնորհաց 1927 թուականին, Ամերիկայի մէջ լոյս կը տեսնէր «Նոր Աշխարհ» անուն թերթ մը, «օրկան Ամերիկայի բանուորական (կոմունիստ) կուսակցութեան հայկ. ֆրակցիաներու», որ կը գրէր հոն. 8ի թիւին մէջ.

— «Ինչ կերպով որ էնվէրները ու Թալէաթները թուրք աշխատաւորութեան դէմ միացան թուրք բուրժուազիի դէմ ունեցած ատելութեան գործիք դառնալով հայ աշխատաւորութեան արիւնը մտան, նոյն կերպով ալ եւրոպական իմպերիալիզմի երկրպագող հայ բուրժուազիի գործիք դարձան Անդրանիկները եւ սրածութեան մատնեցին թուրք գիւղացիութիւնը՝ Էրզրումի, Վանի, Մուշի, Բիթլիսի մէջ եւ այլ տեղեր: Արդիւ՞նք. թուրք եւ հայ աշխատաւորական զանգուածներու միջեւ ծագած կոյր ատելութիւնը, որմէ կ'օգտուին միայն հարուստ տարրերը եւ որը մէջտեղէն վերցնելու համար հերոսական ջանքեր են հարկաւոր գիտակից բանուորներու կողմէ: Մէկ կողմ ձգելով նոյն իսկ անցեալը, Անդրանիկ իր կեանքի վերջին վայրկեաններուն հետեւեալ յայտարարութիւնը բրած է. «Եթէ ես մեռնիմ, որքա՜ն ուրախ պիտի ըլլան Թուրքերը: Ա՜խ, անգամ մըն ալ պատեհութիւն ունենայի: Փափաքս անկատար մնաց:

Հայ բանուորները հայ բուրժուական տարրերու սարքած սգահանդէսներու մասնակցելու որ եւ է պատճառ չունին, ընդհակառակն, պէտք է հեռու մնան նման ձեռնարկներէ, որպէսզի պատասխանատու չըլլան զարթնող թուրք աշխատաւորութեան առաջ եւ չփլցնեն այն ծուղակը, որ սգահանդէսներու միջոցաւ կը պատրաստուի իրենց գրպանները պարպելու համար»:

Իսկ այսօր փոխուա՞ծ է եղանակը,— այս միեւնոյն խմբակցութեան «Ֆրանսակոմկուսի Հայ Աշխատանքի Խումբերու Կեդր. Յանձնախումբը» քունէն արթնալով, կ'իմանայ որ Անդրանիկ «ժողովրդական հերոս» էր, «կուսակցու ժողովուրդին համար», բարեկամ էր խորհրդային Հայաստանի,— հետեւաբար կ'արժէ ուխտի երթալ անոր գերեզմանին եւ ճառ խօսիլ . . .

Սթափո՞ւմ թէ ապշախաղ: Մեկնեցէք ինչպէս որ կ'ուզէք:

Իրականութիւնը այն է որ, քաջութեան եւ ըմբոստութեան ժողովրդական պաշտամունքին յորդումը նահանջի մատնած է նոյն իսկ . . . կարմիր խեչափառները:

Շ.

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱԶԳԵՍՏՈՎ

ԱՅՍՕՐ, ԺԱՄԸ 2ԻՆ
ԴԷՊԻ ՓԷՌ ԼԱՇԷԶ
ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՁԵՐ ՈՒԽՏԸ
Անդրանիկի
գերեզմանին առջեւ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)
ՅՐԴ ՑԱՆԿ

— o —

Վազգէն Մուրատեան	100
Գ. Մերճանով	100
Բ. Գ.	50
Սալնոյ Զորի Հայր. Միութիւն	50
Օր. Հ. Միսքճեան	30
Ս. Գրճըրեան (Իսի)	15
Յ. Փօյաճեան, Տէսին	50
Վալանսի յանձնախումբին անդամները (175 ֆրանք)	
Եր. Վուրիանդակ	50
Վ. Պապիկեան	50
Գ. Փօյաճեան	25
Լ. Տօնապետեան	25
Վրէժ Զօտեան	15
Պ. Խաչերեան	10
Գումար՝	570
Օգոստոս 30ի գումարը՝	6415
Ընդհ. Գումար	6985

ԾԱՆՕԹ.— Մեզի կը տեղեկացնեն թէ ինչպէս Վալանսի, նոյնպէս ուրիշ քաղաքներու մէջ կազմուած են յանձնախումբեր, աջակցելու համար տպարանի ձեռնարկին: Մարսէյլի յանձնախումբը շուտով պիտի հաղորդէ իր ցանկերը: Յանձնախումբեր կազմուած են նաեւ Փարիզի արուարձաններուն մէջ :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի, սեպտեմբեր 3 թուականով.— Հակաթրոցքիական արշաւին ամենավերջին զոհն է Պ. Մուրալով, հողագործութեան փոխ - գործավարը, որ այսօր պաշտօնանկ եղաւ: Ձերբակալուեցան նաեւ պետական դրամատան երկու կարեւոր պաշտօնեաները, Մարիաշին եւ Թումանով: Առաջինը ամբաստանուած է թէ ապօրինաբար դրամ կը փոխադրէր արտասահման, նիւթապէս օգնելու համար հակատալինեան պայքարին:

*** Գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Չեկան ձերբակալած է կեդր. Ասիոյ կարմիր բանակին վարիչը, Տիպէնքօ, որ նախորդ ամսուընն է Սթոքհոլմի դեսպան Տիկին Քոլոնթայի:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԱՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

ԻՐՈՒՆԻ ՀԵՏ ԻՆԿԱՒ ՆԱԵՒ ԴԱՀԼԻՃԸ

Ամբողջ քաղաքը կրակի տրուած

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Սպանիոյ ապստամբները Իրուն մտան հինգշաբթի օր, երեք օրուան եղբայրասպան եւ կատաղի ճակատամարտէ մը վերջը, որ կը շարունակուէր նոյնիսկ փողոցներու մէջ: Տուներու վրայ նետուած ռումբերը արդէն հրդեհ յառաջ բերած էին: Կարմիրներն ալ տեսնելով որ այլեւս անկարելի է դիմադրել, իրենց կարգին քարիւղ թափեցին եւ կրակի տուին քաղաքը:

Հինգշաբթի առտու կանուխ զօր. Մոլայի բանակէն 7000 զինուորներ չորս թեւերու բաժնուելով, սկսան կամաց կամաց յառաջանալ դէպի Իրուն, որուն գրաւման կը սպասէին տասը օրէ ի վեր: Հանրապետական պահակները այլեւս չէին կրնար դիմադրել, չունենալով թնդանօթ եւ ռազմանիւթ: Ապստամբներու յառաջապահները կը կռուէին փողոցէ փողոց, յառաջ խաղալով բոցերու մէջ: Յառաջխաղացութիւնը կը կատարուէր մեծ զգուշութեամբ: Քաղաքը իյնալու դատապարտուած ըլլալով, հրամանատարութիւնը աւելորդ կը նկատէր գրոհ տալ եւ զինուորները քշել բոցերու դժոխքին մէջ, մանաւանդ որ ռազմանիւթի պայթումներն ալ իրարու կը յաջորդէին:

Երբ ապստամբ յառաջապահները քաղաք մտան, սկսան խրախճանքներ կատարել զարնելով պարպելով եւ «կեցցէ Սպանիա» աղաղակելով: Բուն քաղաքին գրաւումէն վերջը, հանրապետական պահակախումբեր կը շարունակէին կռուիլ յուսահատօրէն: Ականատես թղթակիցներ կը պատմեն թէ եր -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Ուրբաթ առտու Պոլիս հասաւ անգլիական «Նէհլին» զրօսանաւը, որով կը ճամբորդէ Անգլիոյ Թագաւորը եւ ողջունուեցաւ Թրքական նաւատորմին կողմէ: Դիմաւորելու գացած էին Աթաթիւրք եւ Պոլիս գտնուող բոլոր գործավարները, ինչպէս եւ անգլիական դեսպանը:

Ամբողջ քաղաքը դրօշազարդուած էր, իսկ գիշերը լոյսերու մէջ կը լողային Վոսփորի երկու ափերը, մզկիթները, շէնքերը, նաւերը, որոնց վրայ կը կարդացուէին «Բարի եկաք, Էտուըրտ արքայ» (ռէքս): Հազարաւոր անգլիական եւ թրքական դրօշներ կը ծածանէին տուներու եւ հանրային շէնքերու վրայ :

*** Թագաւորին զրօսանաւը երկու թորփիլահալածներու հետ Տարտանէլ մտած ատեն, նախ Թէնէտոսի մէջ ընդունուեցաւ երկու թրքական թորփիլանաւերու կողմէ :

*** Պոլսէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն, ուրբաթ օրուան թուականով.—

Էտուըրտ Թագաւորը ցամաք ելաւ գեղեցկագին ծաղիկներու եւ «եաշա»ներու աղմուկի մը մէջ: Թուրք ժողովուրդը ոչ դրամ խնայած էր, ոչ ալ ջանք՝ Թագաւորին ընծայելու համար արքայական եւ խնկապէս զորովալից ընդունելութիւն մը: Հոծ բազմութիւններ անձնատուր եղած էին մոլեգին խանդավառութեան մը: Առտուն կանուխ Տարտանէլի բերդերուն նորահաստատ թնդանօթները կ'որոտային, երբ արքայական զրօսանաւը կ'անցնէր Հելլեսպոնտոսէն եւ խարիսխ կը ձգէր Տոլմա Պաղչէի պալատին առջեւ: Անգլիական դեսպանը անմիջապէս զրօսանաւը մտաւ եւ Թագաւորը ցամաք առաջնորդեց, ներկայացնելու համար Աթաթիւրքի: Անգլիոյ վեհապետը եւ Թուրքիոյ դիկտատորը իրարու ձեռք սեղմեցին ջերմապէս եւ միասին մտան ինքնաշարժ մը, որ ճամբայ ելաւ դէպի անգլիական դեսպանատուն: Նկատի առնելով օրուան հանդիսաւորութիւնը, Աթաթիւրք չեղեցաւ դիւանագիտական ընկալեալ սովորութիւններէն եւ դեսպանատուն մտաւ իր արքայական հիւրին հետ: Իր առաջին այցելութիւնն էր այս, թրքական հանրապետութեան հաստատումէն ի վեր: Այցելութիւնը հազիւ տասը վայրկեան տեւեց եւ Էտուըրտ Թագաւորը իր զրօսանաւը վերադարձաւ, ճաշելու համար: Կէսօրէն վերջը նորէն ցամաք ելլելով, Աթաթիւրքի այցելեց Տոլմապաղչէի պալատին մէջ, իսկ աւելի վերջը գնաց Թօփգափուի պալատը: Հոն իրեն ցոյց տուին այն սենեակները որ նախկին Սուլթաններու հարէմները կը կազմէին, ինչպէս եւ պահուած գոհարեղէնները :

Այս գիշեր ամբողջ քաղաքը ցնծութեան մէջ է: Չկայ տուն մը որ անգլիական եւ թրքական դրօշ պարզած չըլլայ: Այնքան մեծ էր անգլիական դրօշի պահանջը որ մթերքը սպառեցաւ եւ շատեր ափյափոյ բաներ չինեցին: Բոլորն ալ կը շեշտեն թէ Էտուըրտ Թագաւորին այցելութիւնը ապացոյց մըն է Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ բարեկամութեան զօրացման: Թուրք թերթերը բարի գալուստ մաղթելով, Թագաւորը կը ներկայացնեն իբրեւ «աշխարհի ամէնէն սիրեցեալ միապետը»: Միեւնոյն ատեն կը շեշտեն թէ Թուրքիա պատուոյ պարտականութիւն մը կը նկատէ իր գործակցութիւնը բերել Անգլիոյ, խաղաղութեան պահպանման համար: Թերթերը մեծատառ խորագիրներով ժողովուրդը կը հրաւիրեն խանդավառութեամբ ողջունել Անգլիոյ Թագաւորը :

ՈՒԽՏԻ՝ ՄԵԾ ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՇԻՐՄԻՆ

Այն միջավայրը, ուր մեր ժողովուրդը դատապարտուած էր ապրելու, միայն յեղափոխական մարտնչումներու եւ հերոսական խոյանքներու կրնար մղել։

Այլազգի ու պղտոր ցեղերու խառնարանին մէջ, ոչ միայն պետական լուծն էր որ կը ճնշէր ու կը սարկացնէր հայ ժողովուրդը, այլ եւ անմիջական դրացին, որ գազանային բռնադդներով ու տենչերով կը սնանէր։

Եւ, ի հարկէ, հայ հայրենիքը ինքնաբերաբար դարձաւ օրրանը ազգային - ազատագրական պայքարներու։

Տոկալու եւ անմռունչ կեղեքուելու այլ եւս ոչ հնարաւորութիւն ունէր եւ ոչ համբերութիւն։ Մշտնջենական գոհն ու զուարակը, հողի ու խրճիթի հմայքին կապուած մեր ժողովուրդը ստիպուած պարզեց ըմբոստութեան դրօշը։ Գաւառական ուսուցիչն ու գործիչը, ռէսն ու գրագիրը, քահանան ու վարդապետը, տեղի եւ պարագաներու համաձայն, դարձան յեղափոխութեան եւ ազատագրութեան ջերմեռանդ քարոզիչներ։

Արհեստական եւ պարտադիր բռնկումով մը չէր, որ հայկական միջնաշխարհը զօտեմարտի մէջ նետուեցաւ։ Երկար տարիներու անհամար ճիգերն ու զոհողութիւնները, յեղափոխութեան խօլաթեւ շունչը, իրենց խանձարուրին մէջ, ինքնապաշտպանութեան հրդեհով մրրկեցին հայ հոգիները։ «Հայկական հրդեհ»ի բոցերը ճարակեցան եւ յեղափոխութեան քարոզը դարձաւ շօշափելի գործ ու հաւատամք։

Դէպքերու յորձանքին մէջ, եթէ յեղափոխութիւնը չփրկեց հայ ժողովուրդը, հայ ժողովուրդը ինքն ալ չկրցաւ փրկել յեղափոխութիւնը։ Ներսէն ու դուրսէն դաւադրութեան կրկէս դարձաւ եւ նուաղեցաւ հաւատքը՝ հաւատացեալին մէջ։ Այլապէս անկարելի էր որ ձախողէր հայ յեղափոխական շարժումը եւ չփրկէր այն ժողովուրդը, որուն համար կեանքի կոչուեցաւ։ Յեղափոխութեան կղերամիտ թշնամիները այդ չքնաղ խորհուրդին մէջ տեսան միայն հայ ժողովուրդի թշնամին ...

Սակայն, յեղափոխական կազմակերպութիւնները չլքեցին գործը եւ փառաւոր էջեր արձանագրեցին մեր պատմութեան մէջ։ Յեղափոխութիւնը ստեղծեց հերոսներ, եւ հերոսները յեղափոխութիւն։ Ոչ միայն հայ աշուղն ու գեղջուկն էր որ կ'երգէր անոնց փառքը, այլ եւ Թուրքը, Քիւրդը եւ օտարը։ Անոնց դաժան հեղինակքը փոխուեցաւ յարգանքի, յաճախ սարսափի ու սարսուռի։ Վիպաշունչ տարամադրութեամբ չեմ ուզեր չափազանցել։ Բաւական է կարդալ Փօլ Քամպոնի նամակներուն հետեւեալ հատուածը, որ վերջերս լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի մէջ.

— «... Օգոստ. 31ը անցուցինք, — սուլթանին տօնախմբութիւնը։ Ինչքա՜ն տխրագին էր։ Կը վախնայինք որ ռումբ մը կը պայթի եւ ոչ ոք տունէն կ'ելլէր։ Ոստիկանութիւնը արգիլեց նաւարկութիւնը Վոսփորի մէջ, այնպէս որ գիշերը այս մեծ նեղուցը կ'երեւէր սեւ ու ամայի՝ լուռ եւ լուսաւոր տուներով եզերուած։ Ինչքա՜ն ագալի էր»։ (2 սեպտ. 1897)։

Այո, կը վախնայիք «վախցողներ»էն՝ Հայերէն, որոնց մասին մինչեւ վերջ միայն թիւր կարծիքներ ունեցաք ...։

X

Անդրանիկը ահա մէկն էր անոնցմէ, որոնք անդարձ ինկան մեր ազատագրութեան ճամբուն վրայ։ Անդրանիկները իբրեւ խորհրդանիշ պատմական շրջանի մը, իբրեւ խորհրդանիշ հազարաւոր անուանի եւ անանուն մարտիկներու, կ'ապրին մեր մէջ, որովհետեւ անոնց բոլորի գործը, տարաբախտաբար կէս է մնացած ...

Ֆրանսացի գրող մը կ'ըսէ թէ՝ «անցեալը մարդուս երկրորդ սիրտն է»։ Եւ իսկապէս չկայ անցեալ մը, որ իր եղերական հանգրուաններով աւելի տրոփէ մեր սրտին մէջ, քան հայկական յեղափոխական անցեալը։

Ամէն տարի ուխտի կ'երթանք մեծ ուխտաւորի շիրմին, որ ալեծուփ կեանք մը յանձնեց պատմութեան։ Յարգանքի եւ երախտագիտութեան զգացումը չէ միայն, որ մեզ կ'առաջնորդէ Փէր-Լաշէզ, այլ յեղափոխութեան խորհուրդն ու անմահ հաւատքը։

Ճիշդ է, տխուր են մեր բարքերը։ Օձապտոյտ կիրքերուն յանձնուած՝ քաղաքական հետապնդումներու թիրախ կը դարձնենք մեծ մարտիկի հողածումը։ Սակայն, արձանագրենք որ այն գլուխները որ խոնարհեցան անցեալ կիրակի, իր կենդանութեան իրենց ժանգոտ հոգին կը պարպէին նշաւակելու համար անոր երկար տարիներու տքնաջան աշխատանքը։

Այդ ուշացած «հաւատացեալ»ները աւելորդ անգամ մըն ալ թող զարնեն իրենց գլուխները յեղափոխութեան խարակներուն, մինչեւ որ հայրենատենչ զանգուածներուն հետ կարենան հոգեկան միութեան գիծ գտնել։ Մենք չիրիմ ու գլուխ չենք բաժներ, որովհետեւ «անցեալը մեր երկրորդ սիրտն է», եւ Անդրանիկը անոր փառապսակ անուններէն մէկը։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՁԱՅՆ ՄԸ ԳԵՐԵԶՄԱՆԷՆ

...Գլխարկները վա՜ր Անդրանիկի դագաղի առջեւ ...

Հայ ժողովուրդը կը կորսնցնէ մէկը իր լաւագոյն ռազմական նժոյգներէն, որոնք՝ Վարդան Մամիկոնեանէն մինչեւ Դաւիթ Բէկ, Սերոբ ու Եփրեմ, մինչեւ Ձավուշ, Մուրատ, Անդրանիկ՝ հսկայի բոցաբձակ խոյանքներով լուսաւորեր են պարբերաբար Հայոց պատմութեան մռայլ, միալար եւ սրտաճաք գիշերը ...

Կիրքերը լռե՜ն՝ Անդրանիկի դագաղի առջեւ։

Եւ թող բոլոր անոնք՝ որ արհեստ դարձուցեր են երկպառակութեան որոմը ցանել մեր ուժասպառ, արիւնաքամ ժողովրդի մէջ, այս ծանր կորուստեան առջեւ վայրկեան մը անդրադառնան իրենց սեւ աշխատանքի հետեւանքներուն վրայ եւ ճիգ ընեն մեզի հետ միասին համախմբելու բոլոր ազգային կուսակցութիւնները, մէկ ճակատ ստեղծելու գալիք վտանգներու հանդէպ։

1927 18/9 Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ԱՐՑՈՒՆՔ

Իմ ամէնէն վճիտ արցունքներէս կաթիլ մը արցունք քու յիշատակիդ, անմոռանալի՛ Dady long legs!

Այսպէս անուաներ էի զայն իմ կիսաւարտ վէպիս մէջ։

Գրական հրճուանք մըն էր ինծի համար նստիլ իմ կանաչլուսամփոփիս շուքին, օրուան տաղտկալի պահերէն վերջ, ոգեկոչելու համար պատանութեանս ազուոր օրերը։ Ինծի այնպէս կը թուէր յաճախ թէ ան հակած է, ուսիս վրայէն հետեւելու համար այդ լեցուող էջերուն՝ նոյն քաղցր ու բարի նայուածքով, նոյն թախծոտ ժպիտով։

Շփացած աղջնակ մըն էի, երբ գիշերօթիկ գացի Պ. Յովհ. Ալեքսանեանի պաշտօնավարած վարժարանը։ «Հայուհեաց»ը արդէն տարիներու ճիգով արժանացած էր Պոլսոյ եւ գաւառի գնահատանքին, եւ ծնողները մեծ վստահութեամբ իրենց աղջիկները կ'ուղարկէին հոն։ Վանքի մը արտաքինով կրթական այդ հաստատութիւնը ամէնէն երջանիկ միջավայրը ունէր։ Հակառակ Ամերիկացիի մը կողմէ հիմնուած ըլլալուն եւ հակառակ ամերիկացի տնօրէնուհի մը ունենալուն, «Հայուհեաց»ը կուտար հարազատ եւ լուրջ կրթութիւն մը, որովհետեւ «Հայուհեաց»ի հոգին էր ուսուցչապետ Յովհաննէս Ալեքսանեանը։ Ան հայերէնի ուսուցիչն էր (ըլլալով իրապէս հայագէտ), վարժարանին պաշտօնական ներկայացուցիչն էր, մատակարարը եւ պահապան հրեշտակը։ Սպիտակ հոգիներով աղջնակներէն մինչեւ ինքնաբաւ պարմանուհիները յանձնուած էին անոր խնամքին։ Բոլորին հայրիկն էր ան, բոլորին Dady long legsը։

Պատերազմի տարի էր, ամէնէն ահաւոր տարին։ 1915։ Բայց մենք հազիւ թէ կը զգայինք հպումը գիշատիչ թռչունին սեւ թեւերուն։ Նոյն անդորր մթնոլորտին մէջ կը շարունակէինք ուսանիլ, ուտել եւ զուարճանալ։ Ի՜նչ ահաւոր պայքար կը մղէր Dady long legsը մեզի համար ապահովելու այդ խաղաղութիւնը ընդհանուր հալածանքի եւ աւերումին մէջ, չեմ գիտեր ու ոք գիտէ։ Ան միշտ նոյն քաղցրօրէն բարի նայուածքը ու թախծոտ ժպիտն ունէր մեզի հանդիպած պահերուն։

Կը յիշեմ անոր խանդավառ դէմքը երեկոյ մը, մեր խարանական հաւաքոյթներէն մէկուն, երբ ան կարդաց իր մէկ գրութիւնը, «Երազը»։ «Երկայնասրուն հայրիկը» երազեր էր որ Հայուհեաց վարժարանը փոխադրուած էր Հայաստան եւ մենք (աշակերտ - ուսուցիչ) ուրախ զուարթ կ'երթեւեկէինք լայն պողոտայէն ու մեր թռչնակի դայլայլով կը լեցնէինք հայկական օդը։

Հէ՜ք ուսուցչապետ։ Ան երբեք չտեսաւ այդ երազուած Հայաստանը։ 1915ի վերջին թշնամին փակեց ու քանդեց այդ բոյնն ալ ու վախցած թռչնակները ցրուեց չորս հովերուն, իսկ քաղաքին բնակչութիւնը նետեց աքսորի ճամբան։ Բարեբախտութիւն մըն էր անշուշտ որ Ատափազարի զինուորական հրամանատարը երբեք լուր չունեցաւ Ալեքսանեանի «Երազ»էն, այլապէս ան ալ բռնած կ'ըլլար Զանկըրըի ճամբան եւ երբեք պատեհութիւնը չէր ունենար գէթ Սկիւտար փոխադրելու Հայուհեացը, հոգ չէ թէ թէ այնքան անճանաչելի արտաքինով մը։

1916ի շրջանին համար չվերաբացուեցաւ «Հայուհեաց»ը։ Ան դարձած էր զինուորական հիւանդանոց։ Մեր օճառաբոյր ննջարաններուն մէջ ոչ մէկ սպիտակաթեւ երազ մնացած էր ալ։ Թշուառ մարդոց մահամերձի հառաչը ջնջած էր վերջին հետքն իսկ։ Ու քանդեր էին, լռեցինք, քանդեր էին ամէն բան... անբացատրելի, մութ ժառանգութեան մը մղումով։

1916էն վերջ երբեք չտեսայ ուսուցիչս։ Աւելի վերջը, տարիներ վերջը մենք պատահաբար կը հանդիպէինք թերթերու մէջ։ Ան ծանօ՞թ էր իմ գրական անունիս. տեսա՞ծ էր թերթերը որ իրեն կ'ուղարկէի մեծ հաճոյքով։ Չեմ գիտեր։ Ժպտուն ու հետաքրքիր՝ ես կը կարդայի իր բարոյական, ընկերային, փիլիսոփայական յօդուածները ծայրէ ծայր։ Որովհետեւ, եթէ Սիպիլի անզուգական «Թանգարան»ներուն կը պարտիմ իմ հայերէնս, ուսուցչիս կ'երթայ սակայն երախտագիտութիւնս։ Ան է որ անմոռանալի դարձուց ինծի համար իմ մայրենի լեզուս, նոյն իսկ ամէնէն աւելի հրապուրիչ փորձութիւններու դէմ։

Դեռ պահած եմ շարադրութեան այն տետրակներս ուր իր երկար եւ ճկուն գիրերով դիտողութիւններ կը գրէր։ Բարձր թուանշաններէն աւելի այդ գնահատանքի եւ քննադատութեան տողերն են որ կը յուզեն զիս։ «Քու դեռատի տարիքիդ անհամապատասխան այդ տխրաբոյր ոճը»... Ի՜նչ օրեր էին։ Դուրսը մարդիկ իրար կը յօշոտէին գազանային կիրքով մը լեցուած, մինչ մենք՝ սերունդներ տեսած գրասեղաններու վրայ հակած, կը նկարագրէինք աշնանահար տերեւներու տրտմութիւնը եւ «հիւանդ» սրտի մը չզգացուած այլ երեւակայուած տառապանքը ...

Ու բարի հայրիկը մեծ համբերութեամբ կը կարդար այդ բոլորը, կը սրբագրէր, թելադրութիւններ կ'ընէր, ճգնելով մեր ունայն յիմար անձերէն զարգացած կիներ հասցնել։

Երբ թղթատէի այդ տետրակները եւ կամ կարդայի իր յօդուածները, պահ մը ինծ կրկին կը պատկերացնէի այն անառակ, շփացած աղջիկը որ դանգուրները ցնցելով կ'արտասանէր հսկայ սրահի մը մէջ լեցուած հարիւրաւոր աշակերտներու, ուսուցչական խումբին եւ հիւրերուն առջեւ։ Արտասանութեան այդ վերջին մրցումը՝ բոլոր առաջիններուն մէջէն առաջնութիւնը շահելու եւ վարժարանի ախոյեանը ըլլալու՝ կը կատարէինք Նուասարդեան հպարտութեամբ մը։ Ու «Երկայնասրուն հայրիկ»ի աչքը մեր մրցանիշն էր. ծափերէն առաջ կը գիտակցէինք յաղթանակին։ Մեր միակ այր ուսուցիչն էր եւ ան էր որ կը նուիրէր մրցանակը իր ձեռքով իսկ աւելի տենչալի։

Երբ կը պատմեմ կամ կը կարդամ այդ ահաւոր տարուան շուրջ, մինչեւ հիմա կը մնամ ապշահար։ Ի՞նչպէս չէինք զգար դուրսի արհաւիրքը։ Մեր միակ սարսափը խոժոռադէմ եւ ցցուած պեխերով զինուորական ընդհանուր հրամանատարն էր, որ ռումբի մը պէս ներս կը խուժէր մեր պարտէզի դռնակէն, շնդալից կ'անցնէր դէպի հիւրանոց ... սուրճ խմելու։ Անոր մեկնումէն վերջ պայուսակները կը պատրաստուէին, դէմքերը կ'երկարէին, բայց քանիչորս ժամ չլրացած, պայուսակները կրկին կը մտնէին իրենց տեղը եւ մենք կը վերսկսէինք մեր անկարգապահութիւնը... օգտուելով այդ հազուագիւտ առիթէն։ Օրինակ՝ ես աղջիկները կը հաւաքէի «քատրիլ» պարելու, կամ, դամբանական խօսելու մեր դասարանէն աղջնակի մը վրայ, որ յիմարօրէն սիրահարուած էր ուսուցչուհիի մը։ Այդ պահերուն եթէ պատահմամբ «Երկայնասրուն հայրիկ»ը հոնկէ անցնէր, անոր թախծոտ ժպիտը լուսեղ գծի մը նման կ'երկարէր խիտ պեխերուն մէջէն։

Այդ տարուան վերջերը ջղայնութեան համաճարակ մը մը ինկաւ վարժարանէն ներս։ Ցցուած պեխերով զինուորականին շնդալից մուտքէն ազդուա՞ծ էին մեր աղջիկները, չեմ գիտեր։ Ախտանիշն էր գիրքը գոցել երեսին (որ եւ է դասագիրք) եւ լալ։ Սկիզբները չեշտուած արհամարհանք մը զգացի բոլոր վարակուածներուն հանդէպ, բայց սատանան ուզեց զիս ալ փորձել։ Հայերէնի դասի մը պահուն, երբ ոտքի ելած էի կարդալու, ես ալ յանկարծ գիրքը դրի երեսիս եւ սկսայ լալ։ Անշուշտ իսկոյն հրաման տրուեցաւ պարտէզ իջնելու, բաց օդին մէջ վերադառնալու համար կորսնցուցած ջիղերս։ Մեկնելէ առաջ նայուածքս ինկաւ Ալեքսանեանի աչքերուն խորը։ Ի՞նչ տեսայ հոն, ո՛վ գիտէ, բայց գլուխս դրած պարտէզի ուռենիի բունին, ես իրապէս լացի երկար, երկար, աւելի սրտաբեկ քան ուրացող Պետրոս։ Մանկավարժ ուսուցիչին այդ տրտում ու բարի նայուածքը ջինջ մնացած է այնքան տարիներ վերջը, եւ այն քաջութիւնը որ ան կը սպասէր ինծմէ փորձութիւններու դառն բովերուն առջեւ, հիմա այլեւս հարազատ է հոգիիս։

Յետագային ունեցայ միջազգային անուններով մանկավարժ ուսուցիչներ, գրական համբաւով մարդիկ սրբագրեցին իմ գրութիւններս, բայց անոնցմէ ոչ մէկը ունի այն տեղը որ հոգիիս մէջ միշտ տուած եմ «Երկայնասրուն Հայրիկ»ին։ Երբեք ստուեր մը չէ ինկած անոր նկարին, գրասեղանին տակէն երկարող սրունքներ, թաւ պեխերու մէջէն լուսեղ բարի ժպիտ մը եւ նոյնքան թաւ յօնքերու տակէն փայլող զոյգ մը աչքեր՝ քաղցրօրէն տրտում նայուածքով։

Շատ զգացած, շատ սիրած եւ խիստ յոգնած սրտի մը պարտութիւնով կ'իյնայ ան յանկարծ։ Այնքան նման է այդ մահը իր կեանքին։ Կանգ կ'առնէ միայն այն ատեն երբ սիրտը կը մերժէ զարկ մը եւս տալ։ Ո՞վ պիտի կրնայ մոռնալ զայն։ Ո՞վ պիտի կրնայ պատկերացնել «Հայուհեաց»ը առանց Dady long legsին։ Իր շրջանաւարտուհիները (ոմանք արդէն մեծ-մայր) երբեք պիտի չկրնան վերյիշել Հայուհեաց վարժարանը, առանց իրենց բիբերուն մէջ տեսնելու երկար ու նիհար ստուերը ուսուցչապետ Յովհաննէս Ալեքսանեանի։

Կաթիլ մը արցունք քու անմոռանալի յիշատակիդ, ազնիւ ու սրտաբեկ ուսուցիչս։

ՍԵԶԱ.

ԷՋԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԷՆ

ՈՒՐԱՆՑԻ ՄՈՒՐԱՑԸ

Ճիշդ 16 տարի առաջ, Շամշատինի բարձրաբերձ լեռներու լանջին, գոռ կռիւի մը մէջ, հերոսաբար ինկաւ Սաքօ-Մուրատը։

Ծնած Կարճկան գաւառի Ուրանց գիւղի մէջ, Մուրատ կը պատկանէր յայտնի Դէլօեան ընտանիքին։

Ուրանց — 150 տուննոց գիւղը Կարճկանի ջրառատ եւ կանաչազարդ հովիտին մէջ փռուած սիրուն եւ հմայիչ տեսարան մը կը ներկայացնէր։ Ամբողջ գիւղը հայկական էր, բայց մէկ քրտական տունէ միայն, Միրզանէն եկած եօթ եղբայրներէ բաղկացած նշանաւոր Ամարի տունը, որ կատաղի թշնամի եղած էր Հայերուն եւ մասնաւորաբար Դէլօեան գերդաստանին։

Մեծ էր եւ Դէլօեանի գերդաստանը։ Հինգ եղբայր էին անոնք եւ բազմանդամ, իրենց տղաներով, թոռներով ու հարսներով։ Բոլորն ալ կարիճ եւ պատուախնդիր երիտասարդներ ու դեռ շատ հինէն Ամարի տան հետ միշտ արեան խնդիր են ունեցած։

Ամարի տունը օգտուելով Թուրք կառավարութեան ընծայած սանձարձակ ազատութենէն, տարի չէր անցներ որ զոհ մը չխլէին Դէլօեան գերդաստանէն։ Յիշենք քանի մը դէպքեր։ Օր մը փոքրիկ Մանուկը (Դէլօեան) ընդամէնը 12 տարեկան, անտառէն փայտ բերած ատեն Ամարի տղաները վրան կը յարձակին, գլուխը կը կտրեն վայրագօրէն եւ մարմինը գետի ալիքներուն կը յանձնեն։ Այս հէգ պատանիին հայրը նոյնպէս սպանուեցաւ կոտորածի ընթացքին։ Ուրիշ օր մը, Դէլօեան Վարդանի կինը, անմեղօրէն իր վեց ամսու երեխային կաթ տուած ատեն Քիւրտերը վրան կը յարձակին, զինք կը սպաննեն եւ իր զաւակն ալ կը վիրաւորեն սուրով։ Տղան կը դարմանուի եւ կ'ազատի։ Երկու տարի վերջ, գիւղին մէջտեղ, խժդժօրէն կը սպանուի իր հայրը — Վարդանը։ Վարդանի միւս եղբայրը, Մանուկ, թէեւ պատանի դեռ, սակայն մնացած որբերը խնամելու մտօք, կը ստիպուին զինք ամուսնացնել տարիքը առած աղջկան մը հետ։ Սակայն հազիւ երկու տարի անցած էր եւս, փայտ բերած ատեն կը սպաննուի Քիւրտերու կողմէ անգթօրէն։

Օր ցերեկով տեղի ունեցող այս բոլոր բռնութիւն ու անարդարութիւնները իրենց անմիջական դրոշմը կը դնէին պատանի Մուրատի վառ երեւակայութեան եւ սրտին վրայ։ Չկրնալով տանիլ այս բոլոր զրկանքները, իր հայրենակիցներուն հետ օր մը Մուրատ ալ պանդուխտի ցուպը ձեռքը, Պաթում կը մեկնի։ Ժամանակ մը հոն աշխատելէ յետոյ, իր հայրենի գիւղը կը վերադառնայ նորէն, հետը բերելով սեփական մավզէր տասնոց ատրճանակ մը։

Վասպուրականի մէջ յեղափոխական շարժումը հետզհետէ տարածուելով, կը հասնէր մինչեւ հեռաւոր գաւառներու մութ խրճիթներէն ներս։ Ի բնէ քաջ եւ յանդուգն, Մուրատ դեռ պատանի հասակէն, արդէն զինուորագրուած էր ազատագրական սրբազան շարժման եւ ամբողջապէս նուիրուած յեղափոխական աշխատանքի։ Ան կը տեսնէ թէ ինչպէս իր աչքին առջեւ, ազատ ու համարձակ կը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՁԱՅՆԸ

Զարեհ, դասարանին ամէնէն չարաճճին էր, դպրոցին մէջ ամէն աշակերտ գիտէր որ դասերը սերտելու տեղ, կը զբօսնուր, կը խօսէր, ու ափը բերնին դրած կը խնդար։ Հանգիստ չունէր Զարեհ. պէտք էր բան մը ընել, ու երբ զբօսանքի բան չէր գտներ, մինչդեռ իր ընկերները իրենց գլուխները կախ՝ կը կարդային, դպրոցին գիրքերը կը սահեցնէր կը ձգէր տախտակամածին վրայ, յետոյ պտուկները խածնելով չորս դին կը նայէր։

Դպրոցին բոլոր աշակերտները կը ճանչնային զինքը։

Առտու մը դպրոց երթալու տեղ, թռչուն որսալու համար դաշտ գնաց Զարեհ։ Իրենց դեղձանիկը հետը տարաւ, ու վանդակին վրայ կպչուկ մը դնելով, տանէն տանէն սպասեց թռչունը, որպէսզի երգէ ու կանչէ օտար թռչուններուն։

Վանդակին մէջ փակուած, դեղձանիկը երգեց ու կանչեց։

Զարեհ, ինքն ալ ուրախ, սկսաւ երգել ու ասդին անդին վազվռտել։ Ցողնած ատեն, երբ կանանչներուն մէջ կը պառկէր ու կը թաւալէր, իրեն այնպէս կու գար որ կը լողար, ու տեսակ մը հաճոյքով, կը գլտորէր, գլոր գլոր կու գար կանանչներուն մէջ։

Շատ կը սիրէր Զարեհ կանանչները, ու իրենց պարտէզը եղած ատենն ալ, երեսը ծաղիկներուն կը քսէր, ու շնչած ատեն, անոնց բոյրը կը ծծէր կարծես կաթի պէս։

Հոս, բոյրերը, լեռներուն արեւով եփած, ուրիշ փափաքներ կը ներշնչէին իրեն, ու իր ուրախութիւնը մաքուր արեւին խառնուած, արեւին պէս բոցավառ, կարծես իր սիրտը ամէն դի ու ամէն բանի մէջ, մինչեւ երկինք կը բարձրանար։

Առտուընէ մինչեւ իրկուն, արեւը չկորսնցուց իր գեղեցկութիւնը։ Այդ օրը, բոլոր գեղեցկութիւնները, կարծես իրարու կը հանդիպէին՝ երկինքի մէջ, վարը երկրին վրայ, ամէն դի, ամէն դի։

Օրը, գեղեցկութեան ու արեւի օր։

Այդ օրը, Զարեհ, ինքն ալ երգեց, կանչեց ու վազեց՝ իր սրտովը գինովցած տղու մը պէս։

Զարեհ, գինով մըն էր հրաշալի։

Ու թռչունը որքան կը սրէր իր ձայնը ու կը ճռուողէր սրտին խորէն, իր թռչունին ձայնովը կը գինովնար աւելի, ու բան մը աւելի կ'ուզէր ընել, կ'ուզէր երգել թռչունին պէս։

Այլ եւս, իր աչքերուն մէջ կը վառէր երկինքին կապոյտ ու իր աչքերն ալ ուրիշ երկինք մը, կը լուսաւորէին իր սրտով։

Այս ուրախութիւնը շատ էր իրեն համար։

Իր շուրջը ամէն բան, ամէն բան, բոլոր թռչունները, ճիւղէ ճիւղ ցատկող միջատները, թիթեռնիկները բոլոր, ուրախ էին։ Ամէն բան իր սրտէն բան մը ունէր այդ օրը։

Կեանքը անշուշտ, անուշ բան մը ըլլալու էր այսպէս։

Ու «Միմի» պոռալով, Զարեհ, վանդակը սեղմեց կուրծքին։

Իրիկուան դէմ երբ տուն վերադարձաւ, Զարեհ, մէկուն բան մը չըսաւ, ու ամէն օրուան պէս, **համբուրեց մայրիկին երկու այտերը, ու «հայրիկ» մրմնջելով, տաքուկ երկու** պաչիկ տուաւ անոր շրթունքներուն։

Զարեհ ուրախ էր ամէն օրուան պէս։

Ու սկսաւ իր դպրոցի գիրքերէն մէկը կարդալ։ Հազիւ քանի մը տող կարդացած, մէկդի նետեց գիրքը, ու շարադրութեան տետրակը առաւ։ Հետեւեալ օրը, պէտք էր իր ընկերներուն հետ, իր շաբթուան օրագիրը ներկայացնէր ուսուցիչին։

Շատ նայեցաւ տետրակին պարապ էջերուն։

Ի՞նչ գրէր։

Տարիէ մը ի վեր շիտակ բան գրած չունէր։ Ամէն շաբթու խաբած էր։ Բայց սրտին տաքութիւնն ալ այսքան հասած չունէր։ Ուրախութեամբ կ'ուզէր խնդալ։ Ու իր օրուան ամբողջ կեանքը կ'ուզէր պատմել իր ընկերներուն, կ'ուզէր պատմել ամէն մարդու, ամէն մարդու։ Կ'ուզէր որ ամէն մարդ իրեն պէս խնդար։

Ու իր տետրակին ճերմակ էջերուն վրայ, երկինքը կը տեսնէր աղամանդի պէս փայլուն, ու իր աչքերը իրենք իրենցմով կը լարուէին, կը մեծնային ազուոր, ազուոր։

Հոն, տետրակին մէջ, Զարեհ, իր կեանքին վերջին շաբթուան պատմութիւնը, լոյսով բանուած նկարի մը պէս կը տեսնէր, երբ մայրիկը, «սեղանը պատրաստ է», ըսաւ, ու նայեցաւ հայրիկին։

X

Անկողնին մէջ։

Երջանիկ էր Զարեհ։

Ի՞նչ կը տեսնէր, ով իմ Աստուած, պարտէզի մը մէջ կը գտնուէր։ Ծառերը կանանչ, կանանչ, աչքերուն մինչեւ հասած տեղը, կանանչ ծովի մը կը նմանէր պարտէզը։

Ծաղիկնե՛ր, ծաղիկնե՛ր, ծաղիկներ։

Գեղեցիկ, մատղաշ ծաղիկներ, կարմիր, կապոյտ, ճերմակ, բոլոր գոյները քով քովի, վերջալոյսի ազուոր երկինքի մը գոյներուն պէս՝ փայլուն գոյներ, լուացուած գոյներ։

Կեանքին մէջ չտեսած շատ մը ծաղիկներ, իրենց պարտէզի ծաղիկներէն աղուոր, կարծես լոյսի պէս կը փայլէին։ Ու իր սրտին մէջ ուրախութիւնը, այդ ծաղիկներուն պէս կը բացուէր։ Բայց այս ուրախութիւնը իր սրտէն աւելի մեծ էր, ու չէ... թունքները՝ իրենք իրենցմով կը բացուէին։

Խնդաց Զարեհ, ու սկսաւ վազվ... պարտէզին չորս դին։

Միմինակ։

Որ կողմը որ գնաց, պարտէզը մաքուր, հայելիի պէս լոյսի մը մէջ, իր... թալով աւելի կը լուսաւորուէր։ Ծաղիկները, իրենց գոյներուն ճառագայթներով, փայլփլուն աւազանի մը... փոխած էին պարտէզը։ Ու մարդա... գետիններ կը տեսնէր քիչ մը հեռուն։ Ամէն քայլի, նորութիւն մը կ'երեւէր աչքերուն։

Բայց, ո՛վ իմ Աստուածս, այլ եւս առաջուան սիրտը չունէր։ Իր սիրտը, ծաղիկներու բոլոր լոյսերով վառ... կուրծքը կը տաքնար, ու պզտիկ, ա... ուր հրեշտակի մը պէս կը ... Բոլոր ծաղիկներու բոյրերը կը ... չէր, ու կը գինովնար գինի խմածի պէս։

Գինով մըն էր Զարեհ։

Թռչունի մը ձայնը լսեց։

(1)

Ա. ԱՄՈՒՐ

պատին իր գերդաստանին դաշինքներէն: Անոնց չարաչուք տեսքը հետզհետէ Թոյն ու ատելութիւն կ'ամբարէ Մուրատի սրտին մէջ, վրէժխնդրութիւնը ու իր հոգւոյն խռովքը կը սաստկանան հետզհետէ մինչեւ որ կը լրդին ...

Օր մը, Մուրատ գիւղին մօտէն անցած ատեն, Փարակ բուսած ծառաստանի մօտ կը նկատէ Ամարի տղանաց չարագործ Ֆաթէն: Կրակ ու բոց կը կարի Մուրատը: Իր գանկին մէջ փոթորիկ մը կը ստեղծուի ու կարծես թէ Դէլօեան տան ամէն զոհերը վրէժ կ'աղաղակեն... Մուրատ կը մօտենայ Ֆաթէին, ազդարարելով վերջին անգամ աղօթել իր Մուհամմէտին: Կը գոռայ իր ձեռքի տասնոցը եւ Ֆաթէն արիւնլուայ գետին կը փռուի իր ոտքերուն առջեւ: Դէպքին վայրը նեղ կ'ըլլայ համագիւղացի Պետրոսը: Մուրատ կը պատուիրէ անոր խելոյն քերազանալ գիւղը եւ պատմել դէպքը, ուրիշներուն մեղքը չառնելու համար:

Սակայն ինչպէս միշտ, քիւրտ խուժանը սովոր է յարձակիլ անզէն ու անմեղ գիւղացիներու վրայ: Լուրը գիւղը հասնելուն չփոթը կը սկսի: Չարեւան Քիւրտերը կը թափին չորս կողմէն եւ կռիւը կը սկսի: Բարբարոսաբար շրջանի խմբապետ Վարդանը անմիջապէս տեղին ինքնապաշտպանութիւնը կը կազմակերպէ եւ գիւղը հասնող Թուրք զօրամասի միջամտութեան շնորհիւ արիւնահեղութեան առաջքը կ'առնուի: Սոյն կռիւին մէջ Հայերուն կողմէ կը սպաննուի մէկ հոգի, իսկ Քիւրտերէն կ'իյնան աւազակ Մամէն եւ իր որդին:

Մուրատ իր արդարութեան գործը կատարելէ յետոյ, վանքին մէջ կը պահուի, ապա գիշերով կ'անցնի Խոնձ եւ լեռնային ճանապարհով կը հասնի Վան եւ այնուհետեւ կը մեկնի Ամերիկա (1913): Մուրատի տեղ կը ձերբակալուի իր հօրեղբայր Տէր Սարգիսի տղան Մարգար, որ բանտին մէջ կը մեռնի, իսկ իր հայրն ալ խժդժօրէն կը սպաննուի հերոսամարտի ընթացքին:

×

Համաշխարհային պատերազմ է... վառօդի ծուխն ու հուր աշխարհ է բռնած: Կամայ ակամայ, Հայ ժողովուրդն եւս ինկած է այս դաժան պայքարին մէջ: Կուրծքը բաց եւ ճակատ բարձր, կուգան կամաւորներ աշխարհի չորս կողմէն, Եգիպտոսէն, Պալքաններէն եւ հեռաւոր Ամերիկայէն: Մուրատ առաջին շարքերուն մէջն է: Ժամանակ մը Իշխանի գունդին մէջ մնալէ յետոյ 1916ին, երբ Պալկարացիին եւ Լեւոնի հետ Վան գացինք, Մուրատը շուտով եկաւ ու մեզի միացաւ:

1916—1918, մինչեւ Վանի վերջին նահանջը, մեր տրամադրութեան տակ եղած հեծեալ եւ հետեւակ զօրամասերու մարտական ղեկավարներէն լաւագոյնը՝ անկասկած Մուրատ Դէլօեանն էր: Անոնց հետ միասին բազմաթիւ կռիւներ մղած, շատ վտանգաւոր պարտականութիւն ու հետախուզութիւններ կատարած ենք: Օրերով կը հսկէինք մեր Թիկունքէն, մինչեւ Շատախ, հեռաւոր Խլքտան կամուրջը, մինչեւ Զոէլյայ բերդը եւ կամ մինչեւ Մոկս ու Գաւաշ: Մուրատ եղած է միշտ մեր յառաջապահը: Ան կամ իր ձիաւոր խմբով գրոհ կուտար Թշնամի առաջին դիրքին վրայ եւ կամ երբ հետեւակ էր, մեր լեռներու եղնիկի նման կ'ոստոստէր քարէ քար, թռիչ թռիչ, միշտ աւելի բարձր եւ իշխող դիրքեր պահելու համար իրեն հետեւող մասերուն:

Ինչքան անվախ էր գրոհի մէջ, նոյնքան եւ աւելի յամառ էր պաշտպանողականի մէջ: Երբեք չպիտի մոռնամ Խօշապի կռիւները: Մեզ հետ եղած ռուս զօրամասը վաղուց նահանջած էր, Քիւրտերը հետզհետէ մեր օղակը աւելի կը սեղմէին, քանի աւելի սպաննուած ու վիրաւոր ունէինք եւ շատ դժուարութեամբ կը կասեցնէինք Թշնամիին յառաջխաղացումը: Հոն էին Լեւոնը, Աղաս, Սիմոն եւ մեր յայտնի խմբապետներ, սակայն յամառօրէն Մուրատը կառչած է իր դիրքին, կը կռուի կատաղի կերպով եւ միւս կողմէն կը խանդավառէ շարքերը:

1917ի աշունն է... ռուսական բանակը «տուն գացած է»... քաշուած է նոյնպէս եւ 5րդ հայկական գունդը — բացի քանի մը անձնուէրներէ: Մնացած ենք միս մինակ Թրքական կանոնաւոր բանակին դէմ (5րդ զօրաբաժին) ապաւինած մեր սեփական ուժերուն: Արագօրէն կը կազմակերպենք հարիւրակները, քիչ մը կը մարզենք ու կը ղրկենք ճակատները: Վտանգը հետզհետէ կը մօտենայ մեր գաւառներուն: Կարին, Մանազկերտ եւ Ախլաթ գիծը պարպուած է, հայկական զօրամասերը քաշուած են դէպի Կարս եւ Սուրմալու եւ մենք դեռ կը յամառինք մնալ Վան: Նորէն առաջին գծի վրայ է Մուրատը, համակ եռանդ, աշխատանք եւ զոհողութիւն:

1918ի մարտ ամիսն է... մեր ուժերը բաժնուած են երկու գլխաւոր ճակատի վրայ — Ոստանի եւ Անիսի, վայելելով Վանի գեղեցիկ լճի բնական պաշտպանութիւնը: Թշնամին կը ճնշէ եւ վճռած է գրաւել մեր երկու յենակէտները: Կատաղի եւ անողոք է կռիւը մասնաւորաբար Ոստանի ճակատին վրայ ուր կեդրոնացած է Թրք. գլխաւոր յարձակումը եւ ուր կը դիմադրեն Վասպուրականի մարտական լաւագոյն ուժերը: Հոն են Լեւոնը — որ ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ Պըլաքարի մօտերը, Բագիկը, Աղասը, Մոկացի Համբարձումը, Սպարկերտցի Սամուէլը, Ոզմեցի Աւօն, փաշտապետ Գարեգին. Հոն է Մուրատը, ինչպէս նաեւ 5րդ գունդէն մնացած Ժամհարեանը եւ Մելքումեանը:

Մեր դիրքերը ծովեզերքէն կը սկսին ու կը բարձրանան մինչեւ Արտոսայ բարձունքները: Ծովեզերքի կողմէ ցից ու կտրուած հողամասը Թոյլ չի տար Թրքական յարձակումը, հետեւաբար Թշնամին որոշած է իր պաշարողական գործողութիւնը կատարել մերոնց ձախ Թեւէն ու այնտեղ կը կեդրոնացնէ Թնդանօթ եւ գնդացիրի աւելի կրակ մը: Սակայն ի զուր, հոն է մեր աննման Մուրատը, ամենավտանգաւոր դիրքի վրայ եւ իր կռուողներու անխնայ կրակը անխնայ կը հնձէ Թշնամի շարքերը: Քանի Թուրքերը կը փորձեն աւելի բարձրանալ դէպի Արտօսայ ձիւնապատ գագաթները, Մուրատ իրենցմէ առաջ հոն է արդէն եւ կը յաջողի խիզախօրէն պահել Ոստանի դիրքերու բանալին, Ցիչձորը, մինչեւ խաւարը կ'իջնէ: Ահաւոր համազարկ մը եւս վերջին անգամ Թնդացնեն մեր հայրենի լեռն ու ձորը ու մեռելային լռութիւնը կ'իշխէ ... Ոստանի զօրամասը յաջողած էր անվնաս նահանջել:

Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Կին եւ սէր

— ◦ —

Յաւիտենական հարց մը,— քննել կնոջ հոգին՝ սիրոյ հետ յարաբերաբար:

Մորիս Վալէֆ, որ ծանօթ է իբրեւ աշխարհի գեղուհիներու ընտրութեան ժիւրիի անդամ եւ շատ կը զբաղի կիներու քմայքներով ու սիրոյ տարօրինակութիւններով, այս անգամ դարձեալ փարիզեան Թերթի մը մէջ կը խօսի կիներու սիրոյ ազատութեան մասին:

Աստուածաշունչը անողորմ է հանդէպ կնոջ, զոր կը տանի օձերու բարեկամութեան: Քրիստոնէութիւնը եւս փաղաքշական վերաբերմունք չունի հանդէպ կնոջ, որուն մէջ կը տեսնէ դժոխային բան մը,— թէեւ քրիստոնէութեան տարածման մէջ գլխաւոր ազդակներն եղած են կիները: Հեթանոսական քաղաքակրթութիւնը եւս, որքան ալ կ'աստուածացնէ գեղեցկութիւնը, դարձեալ կնոջ մէջ կը տեսնէ ստորադասութիւն մը, որ զայն գերի կ'ընէ այրերուն: Միջնադարեան բանաստեղծներէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերու քերթողները, ճիշդ է որ պանծացուցած են կինը, բայց առանց մոռնալու յիշատակել կնոջ փոփոխամտութիւնը, նենգութիւնը, խաբէութիւնը,— Թրուպատուրները (աշուղ) կ'երգեն իրենց գեղուհիներուն անգթութիւնը, Վիքթոր Հիւկօ կը խօսի կնոջ խարդախ նկարագրին մասին, Պօտլէր կինը կը նմանցնէ կատուի:

Ինչո՞ւ այրերու այս թշնամանքը:

Արդարութեան համար, պէտք է ընդունիլ որ այս թշնամանքին ծնունդ կուտայ այրերու եսասիրութիւնը: Այրերը ամէն ազատութիւն կուտան իրենց,— նեկտար քաղել ամէն ծաղկէ, բայց կը մերժեն կնոջ տալ նոյն իրաւունքը: Կինը, ըստ այրերուն, ստացուածք մըն է, եւ ամէն այր ինքզինք աւելի հարուստ կը զգայ (հոգեկան գոհունակութեան տեսակէտով), որքան աւելի ծաղիկ կ'ունենայ իր պարտէզին մէջ: Բայց չի ներեր կնոջ, որ կը հրճուի իր գեղեցկութեան աշխարհակալութեամբ:

Մորիս Վալէֆի շօշափած հարցն է, նոյնպէս, որ կը ներկայացնէ մեր երիտասարդ գրագէտներէն Բ. Թաշեան, «Յուսաբեր»ի մէջ, երբ կը խօսի Կոստան Զարեանի «Տատրագոմի հարսը» գործին մասին:

«Տատրագոմի հարսը» պօէմային մէջ Սանան կը մեղանչէ՝ երբ ամուսինը օրերով կը հեռանայ առագաստէն: Ու ողբերգական խորունկ հարցումով կը պատասխանէ.— «Մե՞ղք է սիրելը»:

«Սիրե՛լ, բայց բարոյական պատնէշներ կան ծաղկէ ծաղիկ թռչելու համար, եւ ազգային թումբեր՝ դրացի ծաղկաստանը մտնելու համար»:

Թաշեան, քիչ մը դաժան, կը գրէ.

— «Թուլութի՛ւն, կի՛ն է անունդ, կ'ըսէր Շէյքսփիր: Եւ Շէյքսփիր իրաւունք ունէր:

Կնոջ հոգին անդունդ մըն է, որուն յատակը չի տեսնուիր: Այնպիսի օդաչափ մըն է ան, որ վաղորդայնը միայն ցոյց կուտայ: Ու չես կրնար գուշակել, թէ ինչ փոթորիկներ, ինչ «ձիւնաբեր հողմունք» պիտի յաջորդեն այդ վաղորդայնին:

Դերասան է կինը, եւ աշխարհ բեմ մըն է իրեն համար: Կը խաղայ այդ բեմին վրայ, երբեմն արուեստով, երբեմն առանց արուեստի, համաձայն միջավայրին եւ իր խառնուածքին: Կը խաղայ ողբերգութիւն, կատակերգութիւն, բայց ամէնէն աւելի՝ աժան հովուերգութիւն:

Ամէն ինչ կը ներէ կինը՝ ինքն իրեն, իբր թէ իր համակրանքին թիկունքը քաշուած:

Կը սիրէ ոչ թէ մէկ անգամ, այլ տասն անգամ (խօսքը, ի հարկէ, Սանաններու մասին է): Եւ ամէն անգամ երդում կ'ընէ որ առաջինն ու վերջինն է իր սէրը: Մարդկութեան աւետարանին մէջ գրուած է որ յաճախ սիրելը այնքան վտանգաւոր է, որքան քաղցած առիւծի մը բերանն իյնալը: «Մե՞ղք է սիրելը»: Ոչ, բնաւ երբեք: Բայց երկու անգամ սիրելն է մեղք, իսկ երեք անգամ սիրելը ոճիր է արդէն: Որովհետեւ, այդ պարագային, սէրը կը դադրի զգացում մը ըլլալէ եւ կը դառնայ արհեստ: Վաճառքի նիւթ: Ով որ յաճախ կը սիրէ, երկար չի սիրեր:

«Մե՞ղք է սիրելը»: Եւ ի՞նչ, կ'ուզէք Սոդոմ-Գոմո՞ր դարձնել աշխարհը:

Գերազանց կինը այն չէ որ մէկ աչքին մէջ արցունք ունի, միւսին մէջ՝ ժպիտ: Ոչ ալ այն՝ որ «մեռելահացը պաղ կը մատուցանէ»: Տառապիլ գիտցող, տառապիլ կրցող կինն է միայն մեծ: Աշխարհի ամէնէն գեհնիկ կիները անոնք են, որ սիրայօժար կ'ընկերանան քեզի արքայութեան մէջ, բայց կը լքեն քեզ՝ քաւարանի դրան առջեւ: Ու մանաւանդ անոնք՝ որ մէկ բարձ ունին, բայց տասը բարձի վրայ կը պառկին»:

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՅԱՆՈՒՆ...

ՊՂՊԵՂԻ ԵՒ ՀԱՄԵՄԻ

— —

Քամէրէր վերջերս լոյս ընծայեց երկու հատոր, ուր կը նկարագրէ պղպեղի պատերազմները, որ սկսան ԺԶ. դարուն:

Պատմութիւնը, ըսենք՝ քաղաքակրթութիւնը յաճախ գումար մըն է տնտեսական ճիգերու: Այսպէս տնտեսական գործունէութեան կամ հաղորդակցութիւններու հետեւանքով էր, որ Աղեքսանդրիան ժամանակ մը կեդրոն դարձաւ քաղաքակիրթ աշխարհի, մտաւորական խոյանքով մը կանգնեցաւ ժամանակին մէջ: Տնտեսական ծագում ունէին, դարձեալ, մեր Բագրատունեաց Թագաւորութիւնը (արեւելքէն Դուինի ճամբով առեւտրական հաղորդակցութեան իբրեւ հետեւանք) եւ Կիլիկեան իշխանութիւնը (վերի ճամբուն փակումէն վերջ՝ արեւելքի համեմը եւ մետաքսը փոխադրելու համար հարաւէն անցնող կարաւաններու գծին մօտենալով):

Այսպէս մինչեւ ԺԶ. դար Աղեքսանդրիան, որ գլխաւոր պատճառը դարձաւ մեր Կիլիկեան իշխանութեան կործանումին՝ նախանձելով հայկական նաւահանգիստներու տնտեսական գերակշռութեան, կը տիրապետէր Միջերկրականի մէջ:

Բայց երբ Փորթուկալցիները, նոր ճամբայ մը բանալով Ափրիկէի հարաւէն, Լիզպոն փոխադրեցին պղպեղի, համեմի շուկան, արաբական տնտեսական գերակշռութիւնը քայքայուեցաւ, Հալէպը եւ Աղեքսանդրիան կործանեցան ինքնաբերաբար:

Մինչ այդ՝ Արաբները, խորհրդաւոր Հնդկաստանի հետ իրենց հաղորդակցութեան հանգրուան ունէին Հալէպը եւ Աղեքսանդրիան, առաջին հանգրուանը Հնդկաստանի հետ կը կապուէր Եփրատի վրայով, իսկ երկրորդը՝ Սուէզի նեղուցով: Արդ, այս ճամբաները կը գտնուէին Արաբներու ձեռքը, եւ անկարելի էր որ եւ է պատերազմով Արաբները նետել այդ հանգրուաններէն:

Շնորհիւ աստեղագիտական պրպտումներու եւ նաւաշինութեան իրենց նուաճումներուն, Փորթուկալցիները եւ Սպանիացիները յաջողեցան բանալ նոր ճամբայ մը Ափրիկէի հարաւով,— բայց ի՜նչ ծանր զոհողութիւններով եւ ի՜նչ յամառ ճիգերով: Երեւակայեցէք, հարիւր թոնօնոց նաւերով, ամիսներ ու ամիսներ ծովուն վրայ, իբրեւ սնունդ ունենալով հոտած ճարպ եւ բորբոսած ջուր, այս հերոս նաւորդները յառաջացան մինչեւ Հնդկական Ովկիանոս, իրենց ճամբուն վրայ հիմնելով ամրոցներ իբրեւ հանգրուան եւ իբրեւ ապաստան: Հարկ եղաւ որ անոնք իրական պատերազմ մը մղեն գրաւելու համար Ատենը, բարձրանալու համար մինչեւ Կարմիր Ծովուն խորը: Ի՜նչքան արիւն են թափած յանուն պղպեղի, մինչեւ որ պարտութեան մատնած են արաբական բերդերը: Սակայն այս կատաղի, այս անօրէն պատերազմներով՝ Փորթուկալցիները, իրենց հետ նաեւ Սպանիացիները յեղափոխութիւն մը կատարեցին ոչ միայն տնտեսական կեանքի, այլ եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ,— ոչ միայն առեւտրական շուկաներ կործանեցան եւ նոր շուկաներ հիմնուեցան, այլ եւ փոխուեցաւ Միջերկրականի գերակշռութեան պատկերը: Սպանիա եւ Փորթուկալ, 1494ի դաշնագրով, բաժնեցին տնտեսական գօտիները: Միւս կողմէ Եթովպիա, որ արաբական արշաւանքի մը սպառնալիքին տակ կը գտնուէր, դաշնակցեցաւ Փորթուկալցիներուն, որոնք եթովպական ցամաքին վրայ, այսպէս կը հիմնէին, աշխարհակալութեան նոր բերդեր, պաշտպանելու համար Հնդկաստանի ճամբան:

Պղպեղի եւ համեմի այս ճամբուն վրայ, ամէնէն կատաղի պատերազմը մղուած է Ատենի համար, 1513ին:

Ատեն կը գտնուի հարաւային Արաբիոյ եզերքը, մօտիկը Պապ-էլ-Մանտէպի, որ փակուած է անձնակ եւ ջրազուրկ կղզիով մը: Ատեն ամրացուած է նախ բնական յարմարութիւններով, յետոյ Արաբները եւս շինած էին բերդեր: Ջուրն էր որ կը պակսէր,— անոր համար շինած էին հսկայ ջրամբարներ, որոնք մինչեւ հիմա հիացում կը պատճառեն ճամբորդներուն: Ջուրի պակասը իր օգուտներն ալ ունէր,— բոլոր նաւերը բռնադատուած էին հանդիպիլ Ատեն:

Այս զօրաւոր բերդաքաղաքին գրաւումը դիւրին էր Փորթուկալցիներուն համար, որոնք զինուած էին հրացաններով, սակայն դժուար էր այնտեղ ամրանալ կամ զօրանոց պահել:

Բերդաքաղաքին կը հրամայէր Էմիր Մէրճան: Փորթուկալցիներու նաւատորմը, առաջնորդութեամբ Հնդիկի մը, ճամբայ ելաւ Սոքոթորայէն եւ Ատենի առջեւ հասաւ 24 մարտ 1513ի երեկոյեան, երբ արեւը մարը կը մտնէր: Ուշ էր ժամանակը եւ կարելի չէր այդ ժամուն սկսիլ կռիւը: Այլ եւս կարելի չէր նաեւ յանկարծական եւ անակնկալ յարձակումով մը գրաւել բերդաքաղաքը: Յաջորդ առաւօտ, առաւօտ ուրբաթ, Փորթուկալցիները յարձակեցան, փորձեցին զօրք հանել ցամաքը, բայց սաստիկ հով մը արգելք հանդիսացաւ: Ծովակալը յուսահատ ուզեց բանակցիլ, յայտնելով թէ իր արշաւախումբը եկած է յարձակելու համար Ճիտտէի եւ Սուէզի վրայ: Էմիր Մէրճան չխաբուեցաւ, ուստի թոյլ չտուաւ որ մօտենան նաւերը: Փորթուկալցի ծովակալը որոշեց ամէն գնով զօրք հանել ցամաքին վրայ, արագ շարժում մը ըրաւ, մօտեցաւ, կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ, բայց արաբ զինուորները վանեցին Փորթուկալցիները: Էմիր Մէրճան նոյն իսկ հակայարձակում մըն ալ կատարեց, քանի մը նաւ գրաւեց, թալանի տուաւ եւ քանդեց: Փորթուկալցի ծովակալը, վախնալով որ Գահիրէէն օգնական ուժ կը հասնի, հեռացաւ յուսահատ եւ պարտուած:

Ատենի դէմ երկրորդ յարձակում մը կատարուեցաւ 1517ին, երբ քիչ մնաց գրաւուէր բերդաքաղաքը: Երրորդ յարձակումը, 1569ին, աւելի բախտաւոր եղաւ,— բերդաքաղաքը գրաւուեցաւ, Փորթուկալցիները մտան ներս, բայց հազիւ քանի մը օր մնացին:

Քամէրէրի այս աշխատութիւնը շատ հետաքրքրական է, կ'արժէ կարդալ զայն,— անով կարելի է ուսումնասիրել նաեւ մեր Կիլիկեան իշխանութեան տնտեսական վերելքը: Գերմանացի Հայտի գիրքը, այդ տեսակէտէն, աւելի արժէք կը ներկայացնէ անշուշտ:

Աւելցնենք որ պղպեղի պատերազմը տնտեսական մեծ երեւոյթ մըն է,— մեր ընթերցողները պիտի յիշեն անշուշտ Հայու մը անունը, այն որ «պղպեղի Թագաւոր» կը կոչուէր եւ առեւտրական հրապարակը կը սարսէր այս վերջին տարիներուն Լոնտոնի մէջ:

ԳԱՂԱՀԻՍԱՐԷՆ ՓԷՈՒԼԱՇԷԶ

— . —

Այսօր նորէն ուխտի կ'երթանք մեր քաջամարտիկ հերոսին:

Շատ երկար տեւեց Հայուն երկունքը ...

Ահագին ճամբայ կտրեց ու անցաւ եւ Անդրանիկ, ահեղամռունչ ու փոթորկալի, ինչպէս ովկիանոսը կատաղի, դէմ առ դէմ կեանքի ու մահուան, ազատութեան սիրահար, ապրած ժողովրդին համար, ինչպէս իր մէկ առաջ ու վերջ, ու իրեն հետ բանակ մը «խենդ»երու որ ձգած տուն տեղ, կին ու երախայ, ինկան անխնայ ...

Թշնամիներ շատ ենք ունեցեր, բայց անգիտացեր ենք որ մեր գլխաւոր թշնամին մենք ենք եղեր ...

Այսօր նորէն ուխտի կ'երթանք հաղորդուելու մեծ հերոսին հայրենասիրութեան ձիրքերէն, բայց ի՞նչ օգուտ որ ոխ ու քէն միասին կը տանինք նորէն ...

Այսպէ՞ս պիտի յարգէինք մեր մեծ մեռելներուն յիշատակը:

Ի՞նչ պիտի ըսեն անոնք որ գացին մեր ազգին սիրոյն ու մեր փրկութեան համար:

Ու տակաւին ի՞նչ պիտի չըսեն անոնք որ մեզմէ վերջը պիտի գան, գալիք սերունդը, երբ ասոնք կարդան...

Փէռ Լաշէզի դամբանը թող անգամ մը եւս ցնցէ մեր հոգիները, եթէ չենք ուզեր գալոց սերունդի ահաւոր անէծքին ենթարկուիլ:

ՄԷՆ - ՍԷ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԱՀԻԹԻ ԿՂԶԻԷՆ

ՓԻԷՌ ԼՈԹԻԻ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

— · —

Աշխարհի շրջանը կատարած միջոցիս՝ հասարակածի վրայ՝ քանիցս յիշեցի Սիվիլլայի հրապարակներէն մէկուն պատմութիւնը, զոր լսած եմ դէպի Սպանիա ճամբորդութեանս ընթացքին:

Ֆրանսացի շատ ծանօթ գրող մը Սպանիա գացած էր եւ Սիվիլլա հասնելով՝ նկատած էր որ այդ քաղաքը սիրուն էր, սակայն ոչ այնքան նկարչագեղ եւ ծաղկազարդ՝ ինչպէս ինք կը փափաքէր:

Հետեւաբար՝ երգերով, լուսնի լոյսով, ծաղկաշուրթն կիներով Սպանիա մը ներկայացնելու իր անձնական ծրագրին հաւատարիմ՝ խանդավառօրէն նկարագրեց վարդալից պարտէզով եւ հրաշալի աղբիւրով հրապարակ մը: Պարտէզը գոյութիւն չունէր եւ ճիշդ այս հասարակ պատճառով՝ աղբիւրը չէր կրնար անոր մօտիկ կարկաչել: Բայց գրողը նշանաւոր էր, իր գիրքը շատ կարդացուած եւ օտար այցելուներն ի զուր պարտէզ ու աղբիւր կը փնտռէին: Զբօսաշրջիկներու առաջնորդն ինծի խոստովանեցաւ.

— «Որպէսզի քաղաքը ճերմակերես ելլէ՝ ստիպուած եղանք շինել պարտէզն ալ, աղբիւրն ալ»:

Երեւակայութիւնը կը յաղթէր իրականութեան:

×

Ծայրագոյն արեւելքը քիչ մը նման է Սիվիլլայի այդ հրապարակին:

Երբ տղայ էինք, ճամբորդներու եւ նորութեանց ծանօթանալու տենչավառ, երեւակայած եւ ճանչցած էինք ծայրագոյն արեւելքն ու խաղաղական ովկիանոսի կղզիները՝ շնորհիւ մեր փոքրիկ իմացականութեան մասնաւոր պատգամաւորին, Փիէռ Լօթիի:

Եւ ամէնուն համար, երկար տարիներ, ծայրագոյն արեւելքն եղաւ՝ ինչ որ Փիէռ Լօթի կը նկարագրէր «յափշտակիչ» գիրքերու մէջ, թէեւ նոյնքան կեղծ-քաղցր եւ համեմուած՝ տարաշխարհիկ բոյրով:

Փիէռ Լօթի=Արեւելք, գրական ի՛նչ չքնաղ նորոյթ, դեռ մինչեւ քանի մը տարի առաջ:

Եւ ի՛նչ տաղանդ գրողի, ի՛նչ տաղանդ, որ չէր ուզեր տեսածը գրել, այնքան հարուստ՝ որ հարկ կը զգար սրբագրել իրականութիւնը, բնութիւնը, աշխարհը: Իր արեւելքն արուեստակեալ է, գեղաձեւ, բայց հրաշալիօրէն անճիշդ:

Ծովային սպայ Լուի-Մարի Ժիւլիէն Վիօ, որ ապա դարձաւ Փիէռ Լօթի, միամիտ մըն էր, բայց քմայքոտ միամիտ մը, որ յարաբերաբար քիչ կը հաւատար բնութեան պատմածին, եւ ընդհակառակն լուրջ կը նկատէր ինչ որ կը պատմէին մարդիկ, մանաւանդ ... կանայք:

Լէօն Տօտէ, որ զինք ճանչցած է հօրենական տան մէջ (իբրեւ բարեկամ, բայց ոչ այնքան, Ալֆոնս Տօտէի), որուն մասին շատ բան լսած է այդ շրջանակին մէջ, կը պատմէ բոլոր անհաւատալի կատակները՝ զորս ծովու ընկերները կը խաղային ռոմանթիք սպային գլխուն, եւ զորս այս վերջինը կ'ընդունէր այնպիսի բարի հաւատքով մը՝ որ բնականէ դուրս է, ինչպէս իր զանազան նկարագրութիւնները:

Հանրածանօթ է այն անգութ կատակը՝ որ ծնունդ տուաւ իր Les désenchantées վէպին: Կ. Պոլսոյ մէջ, երեք կիներ, որոնցմէ մին Ֆրանսուհի, օգուտ քաղեցին միամտութենէն Փիէռ Լօթիի (որ ինքզինք անդիմադրելի կը նկատէր, եւ կը կարծէր հրապուրել բոլոր կիները) եւ ապրուած կատակերգութեան մը նիւթ հայթայթեցին, հարէմի վէպ մը պարզապէս, անոր քթին խնդալու միակ նպատակով: Գրագէտը այնպէ՛ս կլլեց այդ կատակը, որ անկէ «վաւերական» վէպ մը հիւսեց, Թուրք կնոջ հոգեբանութեան վրայ:

Վէպը լոյս ընծայուելէն յետոյ, դերակատարներէն մին մէջտեղ հանեց խարդախութիւնը:

Բայց պէտք է ըսել որ եթէ Փիէռ Լօթի կը կլլէր, վրէժ կը լուծէր ընթերցողներէն ... կլլեցնելով:

Միւս կողմէ, հաւանական է որ բարի հաւատք ունեցած ըլլայ նոյն իսկ իր սովորական exotismeը հնարած պահուն:

Իր կեղծանունն անգամ բարի հաւատքի ապացոյց մըն է, զոր հետաքրքրութեամբ ստուգեցի Թահիթիի մէջ:

Ծովային պահակ Վիօ քսաներկու տարեկան էր՝ երբ առաջին անգամ 1872ին La Flore նաւով ճամբորդեց դէպի Թահիթի: Այն ատեն քանի մը յօդուած գրած էր թերթերու մէջ եւ գրականութեամբ զբաղած, առանց ընթերցման շատ սիրահար ըլլալու: Մանաւանդ որ ինքզինք հպարտ կը զգար յայտարարելով որ ծանօթ չէ «ուրիշ»ներու արտադրութեանց: Թահիթիի մէջ, իբրեւ տարաշխարհիկ բան, Loti անունին հանդիպեցաւ, որ մաւրական լեզուի մէջ կը նշանակէ վարդ, եւ զայն որդեգրեց՝ որպէս կեղծանուն: Իր «Լօթիի ամուսնութիւնը» գործին առաջին տողերուն մէջ կը նկարագրէ արդարեւ դերակատարական մկրտութիւնը:

Loti, վիպական եւ բուրաւէտ անուն, ըստ իրեն: Բայց ծովային այս պաշտօնեան չէր գիտեր թէ մաւրական այբուբենին մէջ L գիրը գոյութիւն չունի, եւ թէ անոր ամէնէն մօտիկ հնչիւն ունեցող տառը ներկայացուած է R գիրէն: Հետեւաբար Pierre Loti պէտք էր եղած ըլլար ճշդիւ՝ Pierre Roti, վարդին տեղ՝ խորոված:

Բանաստեղծութիւն՝ որ կը վերջանայ խոհանոցի մէջ:

×

Բայց բանաստեղծութիւնը սիրոյ մէջ յաղթականօրէն կը դիմադրէր: Փիէռ Լօթիի համար խենթ կ'ըլլային կիները, կամ գոնէ ինք այդպէս կը պատմէր, ինչ որ նոյնն բանն է գոհացողին համար, իսկ գրողին վարձատրութիւնը կը կայանայ ուրիշներու հաւատքին մէջ:

Իր սիրուհիները տարաշխարհիկ կիներ էին անշուշտ, որոնք այն օրերուն վիպական սիրոյ իտէալը կը կազմէին:

1872ին Թահիթիի մէջ կը գրէր.—

«Հիմակ ունիմ երկու հայրենիք, ծննդավայրս եւ Թահիթի»: Յետոյ ունեցաւ Ճափոնի հետ՝ երեք հայրենիք, Կ. Պոլսոյ հետ՝ չորս, իսկապէս լայն սրտով հայրենասէր է եղեր:

ԱՌՆԱԼՏՕ ՖՐԱՔՔԱՌՕԼԻ

Իտալերէն բնագրէն հայացուց

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

(1)

բնմնի չէն Իրունը մոխրակոյտի մը վերածուած է։ Կռիւները կատաղօրէն շարունակուեցան մինչեւ իրիկուն։ Խումբ խումբ կարմիրներ կը նախընտրէին մեռնիլ պատնէշին վրայ կամ բոցերու մէջ, քան թէ անձնատուր ըլլալ։

Իրունի գրաւումէն անմիջապէս վերջը, ապստամբները վերսկսան յառաջ խաղալ դէպի Սան Սէպասթիանօ, որուն անկումը այլեւս անխուսափելի կը համարուի։

Իրունի գրաւումէն առաջ եւ վերջը, հազարաւոր փախստականներ ապաստանեցան Ֆրանսա, Հէնտէյի շրջանը։ Իրազեկներ աւելի քան 5000 կը հաշուեն փախստականներուն թիւը։ Հարիւրաւոր կարմիր պահակներ ալ միջազգային կամուրջը անցնելով, Ֆրանսա մտան։ Ուրիշներ ալ ճամբայ ելան դէպի Պարչելոնա, որ կարմիրներուն ձեռքն է միշտ։ Պաս-Փիրէնէի (Ստորին Պիրէնեաններ) նահանգապետը հրամայեց զինաթափ ընել բոլոր փախստականները եւ թոյլ չտալ որ Պարչելոնա անցնին։ Կարմիրները զայրացան այս տնօրինութեան դէմ եւ բարձրաձայն բողոքեցին, բայց Ֆրանսայի չրջուն պահակները մտիկ չըրին։

Կ'ըսուի թէ երկու հազար հոգի սպաննուած են երկու կողմէն, Իրունի վերջին չորս ժամուան ճակատամարտին մէջ։ Կարելի չէ հաշուել վիրաւորները։ Գրեթէ գերի բռնուած չէ ճակատամարտի ընթացքին։ Ապստամբները քանի կը յառաջանային, տեղն ու տեղը կը սպաննէին ո եւ է զինեալ մարդ։ Կռիւները եւ արդը նոյնքան կատաղի էին որքան Պատախոզի մէջ, 15 օր առաջ։ Հազարաւոր կիներ եւ մանուկներ իրենց դիւրատար գոյքերը հաւաքելով Ֆրանսա փախան։ Ֆրանսական սահմանէն որոշապէս կը տեսնուէին կռիւները եւ երկնասլաց բոցերը։ Շատ մը մանուկներ իրենց ծնողները կորսնցուցին ընդհանուր խուճապի պահուն։ Կ'ըսուի թէ կարմիրները հինգշաբթի առտու սպաննած են շատ մը պատանդներ, ելեկտրական զօրաւոր հոսանքներու կապելով եւ չարաչար այրելով։

Իրունի անկման օրը ինկաւ նաեւ Մատրիտի դահլիճը։ Նոր կառավարութիւնը կազմեց ընկերվարական ղեկավար մը, Լարկօ Քապալլէրօ։ Նոր դահլիճը յայտնապէս ձախ է եւ կը բաղկանայ վեց ընկերվարականներէ, երկու համայնավարներէ, երկու ձախակողմեան հանրապետականներէ։ Մէկ մէկ անդամ ալ առնուած են Քաթալոնիոյ եւ Պասքերու կուսակցութիւններէն։ Նախորդ վարչապետ Ժիրալ, որ իր դահլիճը կազմած էր ապստամբութեան սկիզբը, անպաշտօն նախարար նշանակուեցաւ։ Նոր վարչապետը, որ Սպանիոյ Աշխատանքի Դաշնակցութեան քարտուղարն է եւ ընկերվարականներուն կուսակցը, միեւնոյն ատեն ստանձնած է զինուորական նախարարութիւնը։ Դահլիճին փոփոխութեան պատճառը այն է որ Մատրիտի եւ ուրիշ շատ մը քաղաքներու մէջ իշխանութիւնը իրականին մէջ կը գտնուի բանուորական կոմիտէներու ձեռքը, իսկ Մատրիտի կառավարութիւնը հեղինակութիւն չունէր անոնց վրայ։

Իրունի եւ Թալավէրայի գրաւումով, ապստամբներու ճամբան բացուած կ'ըլլայ դէպի Թոլէտօ եւ Մատրիտ։

*** Իրունի գրաւումը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Պերլինի մէջ։ Այս առթիւ գերմանական մամուլը աննախընթաց ուժգնութեամբ կը յարձակի Ֆրանսայի վրայ, մեղադրելով թէ ուժ կուտայ «պոլշեւիկեան հրոսախումբերուն»։

*** Ուրբաթ գիշեր Փարիզի համայնավարները եւ ընկերվարականները գլըրգագին ցոյց մը կատարեցին Ռէփիւպլիքի հրապարակին վրայ, փառաբանելով Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին հերոսական պայքարը։ Ցոյցը տեւեց երեք ժամ։ Գլխաւոր ճառը խօսեցաւ Մորիս Թորէզ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, բողոքելով Սպանիոյ պաշարման դէմ։ Օրուան նշանախօսքն էր,— «Թնդանօթ եւ օդանաւ ճարեցէք Սպանիոյ, դադրեցուցէք պաշարումը որ կը սպաննէ Սպանիոյ մեր եղբայրները» եւայլն։ «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ Հոչքիս գործարանին 2000 բանուորները կէս ժամ ընդհատեցին աշխատանքը, բողոքելու համար Սպանիոյ պաշարման դէմ։

ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Անգլիա 12,000 նոր զինուոր կը ղրկէ

Անգլիական կառավարութիւնը յանկարծ դադրեցնելով սպառափորձերը, դրօշի տակ հրաւիրեց 3000 պահեստի զինուորներ։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ որոշուած է 12,000 նոր զինուոր ղրկել Պաղեստին, կացութիւնը աւելի ծանրացած ըլլալով։ Առաջին զօրամասը ճամբայ պիտի ելլէ յառաջիկայ ուրբաթ օր։ Որոշուած է ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնել Պաղեստինի Արաբներուն դէմ, որոնք սաստկացուցած են իրենց պայքարը ոչ միայն Հրեաներու, այլեւ Անգլիացիներու դէմ։ Անգլիոյ զինուորական նախարարութիւնը տենդագին պատրաստութիւններ կը տեսնէ, ապահովելու համար զինուորներու հագուստ կապուստը, պարենաւորումը, սպառազինումը եւ փոխադրութիւնը։ Մինչեւ հիմա 7000 անգլ. զինուոր ղրկուած է Պաղեստին։ Նոր որոշումէն 20 ժամ վերջը, անհրաժեշտ հրամանները հաղորդուեցան 12,000 զինուորներու առաքման համար։

*** Հինգշաբթի օր նոր դէպքեր պատահեցան Պաղեստինի մէջ։ Անգլիացի զինուոր մը սպաննուեցաւ, ուրիշ երեք հոգի վիրաւորուեցան։ Բեռնաբարձ կառախումբ մը գիծէն դուրս հանուեցաւ Հայֆայի ճամբուն վրայ։ 16 անգլիական օդանաւեր յարձակեցան Թուլքարէմի շրջանին վրայ, սպաննելով 28 Արաբներ։ Կ'ըսուի թէ արաբ հրոսախումբերը դնդացիրներ կը գործածեն անգլիական զօրքին դէմ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՏՈՒՐԸՍ Է. Պոլիս երթալէ առաջ Կէլիպօլուի թերակղզին իջնելով, այցելեց 1915ի զոհերուն գերեզմանոցները, որոնք 31 հատ են։ Ձեւլուած 8908 գերեզմանները կը պատկանին անգլիացի զինուորներու, 2773ը Աւստրալիոյ 412ը Նոր Զելանտայի։ Յիշատակարաններ կառուցուած են ուրիշ 26,883 զոհերու համար որոնք ծանօթ գերեզման չունին։ Թագաւորը այցելեց նաեւ Թուրք Անծանօթ Զինուորի դամբարանը։

ՆԻՔԻԹԱ (ՄԿՐՏԻՉ) ՊԱԼԻԷՎ, «Ջղջիկ»ի պարախաղերու հայազգի հեղինակը, մեռաւ Նիւ Եորքի մէջ, վեց շաբթուան հիւանդութենէ մը վերջ։ 59 տարեկան էր։ 1922ին էր որ շինեց իր համբաւը, հիմնելով «Շօվ - Սուրի» (Ջղջիկ) թատրոնը։ Ի ծնէ դերասան էր եւ առաջին փորձերը կատարեց Մոսկուայի մէջ, բայց 1919ին փախչելով, 1921ին նետուեցաւ միջազգային ոստանները,— Փարիզ, Լոնտոն, Նիւ Եորք։

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը հաղորդելով իր մահը, Պալիէվը (Պալեան) կը ներկայացնեն իբրեւ … Ռուս։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՐՈՒԶՎԷԼԹԻ ԴԷՄ ՄԱՀԱՓՈՐՁ մը երեւան հանուեցաւ Նիւ Եորքի մէջ։ Դաւադիրն էր օտար համայնավար մը, Ճօզէֆ Քիւհնէլ, 67 տարեկան։ Դաւը ոստիկանութեան հաղորդուած էր անստորագիր նամակով մը։ Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, ամբաստանեալը խոստովաներ է թէ ուժ կտոր ուժանակ պիտի կապէր մէջքին, պիտի միանար նախագահը դիմաւորելու գացող բազմութեան մը եւ պիտի պայթեցնէր անոր ձեռքը սեղմած ատեն։

ԼՈՅՏ ՃՈՐՃ ՊԵՐԼԻՆ ԵՐԹԱԼՈՎ, մասնաւոր ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Հիթլէրի կողմէ եւ աւելի քան երեք ժամ խօսակցեցաւ։ «Առաջնորդ»ը լայն տեղեկութիւններ հաղորդեց Անգլիոյ նախկին վարչապետին։ «Մաթէն» տհաճութեամբ արձանագրելով այս հանդիպումը, «ամն»կը կոչէ Լօյտ Ճորճը։

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒ չարաթական հանգիստի մասին եղած գանգատները քննելով, ոստիկանութեան վերատեսչութիւնը հաւանեցաւ որ կարգ մը շէ-

դումներ կատարուին, մասնաւոր դիմումներու վրայ։ Այսպէս, խանութները պիտի փակուին երկուշաբթի օրերը. բայց կարելի է նաեւ փակել կիրակի օր, դիմում կատարելով։ Ուրեմն պաշտօնեաներու դադար կրնայ տրուիլ կիրակի կէս օրէն երեքշաբթի առտու, կամ շաբաթ կէսօրէն երկուշաբթի առտու։

ՆԻՒ - ԵՈՐՔ - ԼՈՆՏՈՆ օդանաւային թռիչքը յաջողութեամբ կատարեց ամերիկացի երգիչ Հէրրի Րիչմէն, միայն 300 քիլոմեթր հեռու մնալով նպատակակէտէն եւ իջնելով Կալլէսի մէջ, որովհետեւ վառելանիւթը սպառած էր։ Թռիչքը տեւեց 18 ժամ 48 վայրկեան։ (5300 քիլոմեթր)։ Երգիչը եւ իր օդանաւորդը 24 ժամէն ճամբայ պիտի ելլէին, Նիւ Եորք վերադառնալու համար, բայց առ այժմ յետաձգեցին այդ ծրագիրը։

Անգլիացի օդանաւորդուհի մը, Տիկին Մէրքըմ, հինգշաբթի օր միս մինակ ճամբայ ելաւ Լոնտոնէն Նիւ Եորք։ Տիկինը կը պատկանի ազնուական դասուն եւ ուրիշ ատեն ալ յաջող փորձեր կատարած է։

149 ԿԱՐՄԻՐՆԵՐ ԶԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Վիէննայի մէջ, երբ ցոյցեր կը կատարէին ի նպաստ Սպանիոյ։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2ԻՆ
ՓԵՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ,
ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՑ, ԶՕՍԻ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ԲՈԼՈՐ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ, ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԴՐՕՇՆԵՐՈՎ, ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ՍՏԱՓԱՋԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւայլն։

ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԽՕՍՔ
ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ՊՊ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ (ՄԱՄՈՒԼ), ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (ՖՐԱՆՍ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ), *L'ABBÉ MULLER* (ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԼԻԿԻՆ), ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Ա. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ (ԶՕՄ), ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ)

ԹԱՓՕՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶԻ ԿԱՄՊԷԹԱՅԻ ԿՈՂՄԻ ԽՈՇՈՐ ԴՌՆԷՆ ՆԵՐՍ։

Թափօրին գլուխը գտնուելու են ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ, ԴՐՕՇԱԿԻՐՆԵՐԸ եւ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿՆԵՐԸ։

Ատենքմէ անմիջապէս յետոյ՝ օրուան բանախօսները եւ յետոյ հասարակութիւնը։

ԹԱՓՕՐԸ ԺԱՄԸ 2,30ԻՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ ԴԷՊԻ ՀԵՐՈՍԻՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Հանդէսը յաճախակի պիտի լուսանկարուի։
Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները։

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ — Métro Place Gambetta, Autobus 26, 95, 96, O, PC, AP եւայլն։

Ուխտագնացութենէն յետոյ ժամը 7ին, մեր ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ Փլաս Կամպէթայի վրայ, 202 rue des Pyrénées։

Մասնակցիլ ցանկացողները նախօրօք արձանագրուելու են մեր կեդրոնատեղին, 163 Ave. Jean-Jaures եւ կամ Պէլվիլ 73 rue Julien Lacroix, Վ. Թունտաեանին մօտ։ ՃԱՇԱԳԻՆ՝ 13 ֆր.։

Պ. Թագւոր Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յ. Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Թորոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Յ. Խաչէրեան եւ զաւակունք, Տիկին Վ. Խաչէրեան եւ Ա. Խաչէրեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Կ. Իշխանեան եւ զաւակունք (Կ. Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Մ. Մանուէլեան եւ զաւակունք (Կ. Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Քէօլէեան եւ զաւակունք (Կ. Պոլիս), Այրի Տիկին Ե. Եաղճեան (Պոլիս), Այրի Տիկին Մ. Մայտօղլեան եւ զաւակունք, սրտի դառն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի տիկնոջ, մօր, աղջկան, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին

ՏԻԿԻՆ ԶԱՊԷԼ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ
(ԾՆԵԱԼ ԽԱՉԵՐԵԱՆ)

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 34 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 21 Օգոստոս, ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, իր բնակարանին մէջ, 23, Bld. du Nord Beaumont եւ անկէ գիւղին եկեղեցին։ Հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն Փիէռի գերեզմանատունը։

Պ. Թագւոր Թորոսեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ ազգականները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին, անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
կազմակերպուած Հ. Յ. Դ.ի Վալանսի կոմիտէին կողմէ
տեղի կ'ունենայ 6 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Սէն-Փիէլի դաշտին վրայ։
Կը խօսի՝ ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԻՒՍԵԱՆ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— • —

փոքր տ'իթալիի հայրենակիցներէն

Գէորգ Միրաքեան 20, Մանուկ Յարութիւնեան 5, Ոսն 5, Յակոբ Համբարձումեան 5, Եղիշէ Գանիէլեան 5, Արտաշ Տէրինեան 5, Ա. Թ. 20, Գէորգ Մուրատեան 5, Բենիամին Մուրատեան 10, Սեդրակ Գասպարեան 40, Խաչիկ Պետրոսեան 5, Մկրտիչ Խաչիկեան 10, Ղազար Մկրտիչեան 20, Պետրոս Շմաւոնեան 5, Արսէն Տ. Աւետիսեան 20, Աշոտ Ճէնպի 10, Պօղոս Յակոբեան 10, Օննիկ Հայրանեան 25, Անտոն Պետիկեան 5 ֆրանք։

ԽՄԲ.— Տես «Յառաջ» 30 Օգոստ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ջղոյշ սունկերէն (Տոքթ. Շ. Այվազեան).— Վարակուա՞ծ եմ արդեօք (Տոքթ. Մ. Թոքաթլեան).— Մեզը կերէք (Շ. Նարդունի).— Ինչո՞ւ փորս կը մեծնայ (Տոքթ. Ա. Ալճեան).— Քիմիական պատերազմ (Տոքթ. Վ. Ջիլինկիրեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Երկրորդ տարուան նիւթերու ցանկը։

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը։ Բացուած է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար։ Բաժանորդագրուեցէք այցելին մը պակաս վճարելու համար բժիշկին։

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը, պահպանեցէք զայն կարդալով ՀԱՅ-ԲՈՅԺը։

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք։ Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պանեէօ-Քաշանի Արծիւ ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

×

Սէվրան-Լիվրի կարկանի Րաֆֆի խումբը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

×

Փարիզի Համազգայինի կեդր. վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր անդամներէն ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն, Մարսէյլի, արուարձաններու եւ շրջանի ենթակոմիտէներու եւ խումբերու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ՊԱՊԻԿԵԱՆի կսկծալի մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. կ. խաչի Շրջ. վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ հետեւեալ հայրենակիցներուն, որոնք իրենց նուէրներով քաջալերեցին օգափոխութեան նիստ Ա. կայանը.—

Օր. Մերանգիւլեան	100 ֆր.
Ֆ. կ. խաչի Ալֆորվիլի մ.ղ	50 ֆր.
Տիկ. Խանումիկ Պետրոսեան	50 ֆր.
Բժ. Տամլամեան	50 ֆր.
Իշխան Բ. Արղութեան	25 ֆր.

Շնորհակալութիւններ նաեւ Տիկիններ Զ. Պետիկեանի, Հ. Բաքըրճեանի, Անդրանիկեանի, Փափազեանի, Պ. Մոսկոֆեանի, M. Pelufoի, Նիսի Պ. Արմանեանին, լուսանկարիչ Պ. Աքելեանի, իտալուհի գիւղացի կնոջ մը եւ մսավաճառ Պ. Յարութիւնեանի, որոնք զանազան ուտելիքներ նուիրեցին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Վալանսի մասնաճիւղին վարչութիւնը ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 8 Սեպտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ, 2 rue des Calais։ Օրակարգ՝ Շրջաբերականներու ընթերցում, պատգամաւորի ընտրութիւն եւ տեղական խիստ կարեւոր հարցեր։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՕՐԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 8 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3212

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌԱՆՁԻՆ ՃԱԿԱՏՆԵՐ՝ ՆՈՅՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Տեսակէտներու ընդհարումը հետզհետէ կը չեշտուի Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի երկու գլխաւոր թեւերուն, ընկերվարականներուն եւ համայնավարներուն միջեւ:

Առ այժմ երեք են բանավէճին գլխաւոր նիւթերը.—

1. Ընկերվարական Միջազգայինի դիրքը՝ Մոսկուայի դատավարութեան եւ գնդակահարութեանց հանդէպ:

2. Համայնավար կուսակցութեան նոր նշանախօսքը՝ «Ֆրանսական Ճակատ», փոխան «Ժողովրդական»ի:

3. Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին միջամտելու կամ չէզոքութիւն պահելու խնդիր:

Առաջին հարցի մասին Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնը բացորոշապէս ճշդեց իր դիրքը, իւրացնելով ընկեր. Միջազգայինի եւ Արհեստ. Միութեանց Դաշնակցութեան կողմէ Մոսկուա ղրկուած հեռագիրը եւ «Փօփիւլէռ»ի բռնած ուղղութիւնը:

Ընկերվարական եւ աշխատաւորական միւս կուսակցութիւններն ու իրենց օրկաններն ալ տարբեր տեսակէտ չունին այս մասին: «Տէյլի Հէրըլտ», Անգլիոյ աշխատաւորական պաշտօնաթերթ, որ օրական երկու միլիոն սպառում ունի, կը գրէր օգոստոս 31ի խմբագրականով.

— «Գնդակահարեցէ՛ք իժերը», կը գրէ ռուս համայնավար մամուլը: Ահաւասիկ հոգեվիճակը համայնավարութեան, ինչ որ ամէն բանէ աւելի տխրեցուցիչ է եւ ճստմնելի: Վայրենի հոգեվիճակ մըն է այս, վատ եւ ահաբեկչական»:

Իսկ սեպտ. 2ին կը բացատրէր.

— «Զանգուածային անողորմ «մաքրագործում»ը որուն ականատես կ'ըլլանք, չի կրնար շփոթուիլ բանաւոր զգուշութեանց հետ զորս կարելի էր առնել դաւադիրներու դէմ: Եղածը բացէ ի բաց ջախջախումն է ընդդիմադիր հոսանքին, ազդարարութիւն մը՝ համայն Ռուսաստանի, ըսելու համար թէ Ստալին իր տէրն է եւ թէ անոր կարծիքէն տարբեր տեսակէտ ունենալ՝ ամենածանր ոճիրն է»:

Փարիզի ընկերվարական մամուլը այսքան սուր խօսքեր չարտասանեց տակաւին: Գոնէ մենք չհանդիպեցանք: Անշուշտ անոր համար որ Փարիզը Ժողովրդական Ճակատ կազմած է համայնավարներուն հետ, իսկ Լոնտոնի մէջ միշտ կը խուսափին այդպիսի մարզանքներէ:

Երկրորդ հարցի մասին աւելի բաց կը խօսին Ֆրանսայի ընկերվարականները:

Կիրակի օր, «Փօփիւլէռ» հրատարակած էր կուսակցութեան քարտուղարին՝ Սէվէրաքի ուժգին բողոքը՝ «Ֆրանսական Ճակատի նշանախօսքին դէմ»:

Յատուկ տողերու մէջ վերլուծելով հարցը, Սէվէրաք պարզ սեպած էր չեշտել, իբրեւ եզրակացութիւն.

— «Որքան աւելի լարուած են միջազգային յարաբերութիւնները եւ որքան սպառնալից են աղէտի մը վտանգները, այնքան աւելի շրջահայեցութիւն պէտք է դնենք մեր նշանախօսքերուն մէջ եւ պէտք է զգուշանանք ամէն բանէ որ կրնայ ազգային առելութիւններ սնուցանել:

«... Մեր բոլոր ուժերով ծառանանք «Ֆրանսական Ճակատ»ի նշանախօսքին դէմ»:

Նոյն թիւին մէջ Պրաք, վաստակաւոր գործիչը, որ Լէօն Պլումի վարչապետութենէն ի վեր փոխանորդաբար կը գրէ խմբագրականները, կը շօշափէր երրորդ հարցը, իբրեւ պատասխան համայնավարներու մարտակոչին. — «Թնդանօթ եւ օդանաւ տուէք Սպանիոյ կառավարութեան, վերցուցէք պաշարումը»:

Յաջորդ օրը, կիրակի, վարչապետը ինք ալ ուժգնօրէն պատասխանեց այս կոչին, ինչպէս պիտի կարդաք այսօր իսկ:

«Փօփիւլէռ»ի խմբագրապետը ապշութեամբ դիտել կուտար թէ՝ մինչ Ֆրանսայի մէջ «ցոյցերը, բողոքները, հանդանակութիւնները կը շարունակուին» ի նպաստ Սպանիոյ, խորհրդային մամուլը օգոստոս 7ին դադրեցուց բողոքի բանաձեւերու եւ հանգանակութեան ցանկերու հրատարակութիւնը:

— «Ուրեմն Խ. Միութիւնը տեղի տուաւ Մուսոլինիի ձեւակերպած անընդունելի «վերապահում»ին առջեւ: Ան միակ հակաֆաշական երկիրն է որ կ'արգիլէ համակրանքի եւ օգնութեան որեւէ արտայայտութիւն յօգուտ սպանիացի ժողովուրդին: Կարելի՞ է հարցնել թէ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը, որ այնքան բռնկած է իր երկրին կառավարութեան դէմ, ինչո՞ւ պաշարումը վերցնելու պահանջը չուղղեր — ըլլայ իսկ աւելի մեղմ — կառավարութեան մը, որուն կապուած է ե՛ւ տեսաբանական ե՛ւ օրկանական սերտ կապերով: Ինչո՞ւ այս «ժխտական մենաշնորհի»»:

Ինչ կը վերաբերի վարչապետին բանախօսութեան, իշխանութեան հասնելէ ի վեր առաջին անգամն է որ Լէօն Պլում այսքան վճռական լեզու կը գործածէ, եւ բարձրաձայն կը յայտարարէ թէ կը նախընտրէ հրաժարիլ, քան տեղի տալ որ եւ է ճնշումի կամ սպառնալիքի առջեւ:

Վարչապետը — եւ անշուշտ ամբողջ իր դահլիճը — լրջօրէն կը վախնայ միջազգային բարդութիւններէ, նոյն իսկ պատերազմէ, եթէ համակերպելով համայնավարներու ճնշումին, խախտէ չէզոքութիւնը:

Այս ճառէն վերջն ալ, համայնավարները ձեռնթափ չեն եղած: Դեռ երէկ, երկուշաբթի, «Իւմանիթէ» թերթին ճակատէն կ'ազդարարէր թէ «միակողմանի չէզոքութիւնը համազօր է սպանիացի ժողովուրդին սպանութեան»: Իսկ խմբագրապետը իր խմբագրականին վերնագիր դրած էր նոյն ազդանշանը, — «Անկցի՛ պաշարումը», ջանալով ապացուցանել թէ «խաղաղութիւնը փրկել՝ կը նշանակէ նախ փրկել Սպանիան»:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԵՕՆ ՊԼՈՒՄ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՀՐԱԺԱՐԻԼ

Կը մերժէ միջամտել Սպանիոյ գործերուն, ճակատակ համայնավարներու պահանջին

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն կը պահանջէ օգնել Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան, թնդանօթ եւ օդանաւ ճարելով: Բայց կառավարութիւնը վճռած է բացարձակ չէզոքութիւն պահել, միւս պետութեանց հետ միասին: Համայնավարները կ'առարկեն թէ կարգ մը պետութիւններ չեն յարգեր չէզոքութիւնը եւ կ'օգնեն ապստամբներուն: Իրենց բողոքը արժեցնելու համար, երէկ՝ երկուշաբթի, մէկ ժամ, 4էն 5, աշխատանքը դադրեցնել տուին Փարիզի մետաղագործական հաստատութեանց մէջ, մասնակցութեամբ 300,000 բանուորներու:

Կը թուի թէ կառավարութիւնը չպիտի տեղի տայ որ եւ է ցոյցի առջեւ, իր կռնակն ունենալով ընկերվարական եւ արմատական կուսակցութիւնները:

Կիրակի օր, ընկերվարական կուսակցութիւնը բանախօսութիւն մը սարքած էր այս հարցի մասին, Լունա Փարքի մէջ: Օրուան բանախօսն էր նոյնինքն վարչապետը, Պ. Լէօն Պլում, որ վճռական յայտարարութիւններ ըրաւ եւ նոյնիսկ սպառնաց հրաժարիլ, եթէ չկարենայ կատարել իր կրկնակ պարտականութիւնը՝ իր ներկայացուցած կուսակցութեան եւ ազգին հանդէպ: «Այն օրը որ ալ չկարենամ կատարել այդ երկու պարտականութիւնները, ինծի համար անկարելի պիտի ըլլայ իշխանութեան գլուխ մնալ: Ես գիտեմ որ Սպանիոյ օրինաւոր կառավարութեան պահպանումը պիտի երաշխաւորէ Ֆրանսայի Պիրէնեան սահմանագլուխին ապահովութիւնը, եւրոպական բարդութեանց պարագային, պիտի ապահովէ իր հաղորդակցութիւնները հիւս. Ափրիկէի հետ: Բայց գիտեմ նաեւ որ մէկ կողմէ մեզի համար կայ ապահովութեան խնդիր մը, իսկ միւս կողմէ անուղղակի վտանգ մը: Եթէ ֆաշական կառավարութիւնները Սպանիոյ ապստամբ կողմէն ճանչնան իբրեւ օրինաւոր իշխանութիւն, միջազգային օրէնքով իրաւունք պիտի համարին զէնք ճարել անոնց: Հարց տուէք դուք ձեզի էթ ով կրնայ աւելի շատ ճարել այդպիսի մրցակցութեան մը առեն, գաղտնօրէն, մէկ ձեռքի մէջ կեդրոնացնելով իշխանութիւնը, շնորհիւ սպառազինութեանց աճման եւ ճարտարագործական հնարաւորութեանց: Հարց տուէք դուք ձեզի թէ ի՛նչ պիտի պատահէր, եթէ գերմանական «Քամէրուն» չոգենաւին խուզարկութեան պէս միջադէպ մը ծագէր: Մոռցա՞ք սարսափելի յայտարարութիւնը ապստամբ վարիչներէն մէկուն, որ կ'ըսէր, մէկ ամիս առաջ, թէ ի հարկին չպիտի վարանի Եւրոպան միջազգային ամենածանր դժուարութեանց մատնելու, փոխանակ իր պարտութիւնը ընդունելու: Եթէ ըսէք որ կը չափազանցեմ վտանգը, կը պատասխանեմ ձեզի — լսեցէք ինծի, հաւատացէք ինծի, իմ պատուոյ խօսքիս, ես ձեզի խօսք կուտամ իբրեւ մարդ մը որ երբեք չէ խաբած ձեզ: Մինչեւ իմ կարողութեանս վերջին սահմանը, եւ ի հարկին մինչեւ կեանքիս վերջին շունչը, ես ամէն բան պիտի ընեմ այս երկրէն հեռացնելու համար պատերազմը: Ես կը մերժեմ այսօր կարելի համարիլ պատերազմը, այն հիման վրայ թէ անհրաժեշտ կամ ճակատագրական պիտի ըլլայ վաղը: Պատերազմը կարելի է երբ մարդիկ զայն կ'ընդունին իբրեւ կարելի, ճակատագրական է երբ զայն կը հռչակեն ճակատագրական: Իսկ ես մինչեւ վերջին կէտը կը մերժեմ յուսահատիլ խաղաղութենէն եւ Ֆրանսայի խաղաղարար գործունէութենէն: Ես բացսիրտ կը պատասխանեմ ձեզի ինչպէս պատասխանեցի մետաղագործական բանուորներու պատուիրակութեան, որ կը պահանջէր փոխել կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը, սպառնալով գործադուլ հռչակել: Այսօր ամէն պետութիւն ոչ միայն հաւանած է չէզոքութեան առաջարկներուն, այլեւ գործադրութեան միջոցներ հրամանագրած է: Ես չեմ գիտեր մէկ հատիկ փաստ կամ ենթադրութիւն, որ ապացուցանէր թէ չէզոքութեան տնօրինութեանց յայտարարումէն ի վեր այդ կառավարութիւններէն ո՛ր եւ է մէկը բռնաբարած է իր յանձնառութիւնները: Մենք չենք կրնար պատռել այն թուղթը որուն ստորագրութիւնը խնդրեցինք միւս կառավարութիւններէն: Կը կրկնեմ ձեզի, օրուան այս ժամուն իմ աչքիս անկարելի է ուրիշ կերպ շարժիլ. անկարելի է տարբեր ճամբայ բռնել, առանց Եւրոպայի մէջ բանալու տագնապ մը որուն հետեւանքները դժուար է կամ դժբախտաբար շատ դիւրին է նախատեսել»:

Օտար թղթակիցներ ալ կը չեշտեն թէ Լէօն Պլումի ամէնէն հուժկու ճառերէն մէկն էր այս, եւ խոր տպաւորութիւն ձգեց ունկնդիրներուն վրայ: Բազմութիւնը անդադար կը ծափահարէր, «Կեցցէ՛ խաղաղութիւնը» գոչելով:

ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ ԶՊԻՏԻ ԵՐԿԱՐԱՁԳՈՒԻ

Նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր արտակարգ նիստ գումարելով, նկատի առաւ Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան հետեւանքները և որոշեց չաւելցնել զինուորութեան շրջանը (երկու տարի), այլ զարկ տալ բանակին մասնագիտական ուժեղացման: Միեւնոյն ատեն որոշեց ամրապնդել ուրիշ երկիրներու հետ կնքուած զինակցութիւնները:

Բանակի զօրացման մասին տրուած որոշումները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ 1.—Պիտի զօրացուին արեւելեան սահմանագլուխի ամրութիւնները: 2.— Ուժ պիտի տրուի բանակին մեքենաշարժ կազմակերպութեան: 3.— Պիտի ջանան արհեստով զինուորներու թիւը աւելցնել, վերատին զինուորագրուելու դիւրութիւններ ընծայելով նորագիրներուն:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Պոլսէն մեկնեցաւ կիրակի գիշեր, Աթաթիւրքի մասնաւոր կառախումբով, աննախընթաց պատիւներ վայելելէ վերջ: Աթաթիւրք անձամբ կայարան գնաց ողջերթ մաղթելու համար: Թագաւորը Վիէննա պիտի երթայ, Պուլկարիոյ թագաւորին կողմէ ալ հիւրասիրուելէ վերջ:

ԱՏՏԻՍ - ԱՊԷՊԱՅԷՆ մեքենաշարժ զօրագունդ մը ճամբայ ելաւ, գրաւելու համար արեւմտեան Եթովպիոյ այն մասերը, որ դեռ Հապէշներու իշխանութեան տակ մնացած են: Կ'ըսուի թէ Իտալացիներուն դէմ կը գործեն տակաւին Ռաս Իմրու եւ փախստական Փաս Քասայի որդին: Իտալական թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի որոշած է արտասահմանի Իտալացիներէն 20 առ հարիւրը հաստատել Եթովպիոյ մէջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶՐՈՅՑ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Անդրանիկի գերեզմանին տարեկան ուխտագնացութիւնը, նախաձեռնութեամբ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան եւ մասնակցութեամբ զանազան կազմակերպութեանց, Փէռ Լաշէզի գերեզմանատան մէջ: (Մանրամասնութիւնները կը կարդաք վաղը):

Օդը, որ աւագ - ուրբաթ ծամածռութիւն մը ստացած էր շաբաթ իրիկուն, կիրակի առտու արդէն դարձած էր ... ռամկավար: Այսինքն չես գիտեր ի՛նչ ըսել կամ ընել կ'ուզէր:

Թեթեւ շող մը, յետոյ համատարած ամպ, ապա ճիչ մը պչրանք, ժամը 10 - 11ին՝ անձրեւի կաթիլներ, 1ին՝ վախկոտ արեւ մը, որ սկսաւ «ապագայ խոստանալ» մինչեւ ժամը 2:

«Երթա՞նք, չերթա՞նք, հապա եթէ անձրեւի բռնուի՞նք»: Այս երկդիմութեան մէջ էր որ բազմութիւնը կը հոսէր:

Հանդէսը 2.45ին սկսաւ, 4.30ին վերջացաւ:

— Որքա՞ն կը հաշուէք ներկաները:
— Անհուագն 700:
— Իսկ դո՞ւք:
— Մօտ 800: Ուղերձները սկսած էին եւ դեռ մարդ կուգար: Եւ յետոյ գրուած էին ամէն ուղղութեամբ:
— Կարծեմ անցեալ կիրակի ալ ուխտագնացութիւն մը կատարուեցաւ:
— Այո, նախաձեռնութեամբ Մարտիկներու միւս՝ «ազգայի՛ն» Միութեան եւ մասնակցութեամբ Հօկի, Ս. Դ. Հնչակեան եւ Ռամկավար - Ազատական կուսակցութեանց, «Ֆրանսական կոմկուսի Հայ Աշխատանքի խումբերու Կեդր. Յանձնախումբի», երեք «Հայաստանասէր» թերթերու խմբագրութեանց, Վերաշինացներու եւայլն:
— Անցեալ կիրակի օդը շատ գեղեցիկ էր եւ անշուշտ բազմութիւնն ալ աւելի շատ եւ «համաժողովրդական»:

— Այո, ճիշդ եւ ճիշդ «կոկիկ», ինչպէս գրած էր Կոմկուսի շաբաթաթերթը, ես ըսեմ 70 - 80, դուն ըսէ 100 — 120:

— Ուրիշ ի՞նչ բան աչքիդ զարկաւ:

— «Հայաստանասէր»ները իրենց հետ ունէին Փարիզի եպիսկոպոսը եւ քահանայ մը, իսկ այս կիրակի ոչ իսկ տէրտէր մը բարեհաճած էր գալ և երկու տուն աղօթք արտասանել: (Չէ՞ք փնտռեր հանգուցեալ Ասլանեան քահանան): Այնպէս որ այդ պարտականութիւնն ալ ապքայ Միլլէրը կատարեց (փոխ - նախագահ Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու Դաշնակցութեան), իր ճառէն զատ:

— Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս պատմածներդ:

— «Լօգիկա» եւ «դիալեկտիկա» չե՞ս կարդացած, երբ լման երեսուն տարի հակադաշնակցական խառնիճաղանճին կողմէ «աւազակ» եւ «ջարդարար» հռչակուած Անդրանիկը յանկարծ կը դառնայ «ժողովրդական հերոս», առաջնորդութեամբ Կոմկուսի և Հօկի եւ ուղեկցութեամբ «Հայաստանասիրաց Էնաֆ»էն, հետեւաբար եւ բնականաբար,.. մնացեալը Պաղտասար աղբարին հարցուր:

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

ՅՐԴ. ՑԱՆԿ

Արփիար Մարտիրոսեան	100
Ա. Ա.	100
Գառնիկ Յովհաննէսեան	100
Տ. Ս.	50
Գումար՝	350
Սեպտ. 6ի գումարը՝	6985
Ընդհ. գումար՝	7335

Երկրորդ գործադուլը ալ վերջացաւ

Վիէն, 5 սեպտեմբեր, (Յառաջ).— Ինչպէս գրած էի, Լստրէզէնի «Փասկալ» հիւսուածեղէնի գործարանը երկրորդ անգամ ըլլալով գործադուլ հռչակեց: Գործադուլը հազիւ երկու օր տեւեց, եւ աշխատանքը վերսկսաւ: Կ'իմանամ թէ՝ բանուորներու պահանջին գոհացում տրուած է անմիջապէս:

ՆՈՐԷՆ ՎՐԴՈՎԻՉ ԼՈՒՐԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ

Ստալին կողպուած կը տառապի

Լոնտոնի ձախակողմեան մէկ թերթէն՝ «Փիփըլ»էն քաղելով, «Մաթէն» կը գրէ թէ Ստալին այնքան հիւանդ է, որ, կրնայ մեռնիլ որ եւ է ատեն: «Ստալին անկարող ըլլալով մասնակցիլ անծայրածիր Խ. Միութեան վարչութեան, իր ընկերները աչարեկ՝ ընդդիմադիր հոսանքին յարաճուն զօրութենէն, կը շարունակեն մաքրել բոլոր անոնք որ կ'ընդդիմանան համայնավարական դիկտատուրային: Ստալինի հիւանդութիւնն է պատճառը վերջին մաքրագործման, 16 ամբաստանեալներու դատավարութեան եւ գնդակահարման»:

Թերթը կ'աւելցնէ թէ այս գաղտնիքները քաղուած են Լէնինի մէկ մտերիմ գործակիցէն, որ յաջողեր է փախչիլ Չեկայի ցանցէն: Այդ իրազեկը յայտարարեր է.

—« Մոսկուա խաբեց ամբողջ աշխարհը, մէջն ըլլալով ռուս ժողովուրդը: Երբեք թրոցքիական դաւադրութիւն չէ սարքուած: Ստալինի հիւանդութեան պատճառով է որ համայնավարական դիկտատուրան որոշեց մաքրել սրբել ամէն ընդդիմութիւն ճիշդ այն պահուն երբ միջազգային կացութիւնը կը պահանջէ հզօր եւ միացեալ Ռուսաստան մը: Ստալին կը տառապի կողպուէ (անժին տը փուաթրին) եւ բժիշկները չեն կրնար ըսել թէ ո՛րքան մօտ է իր վախճանը: Ան կրնայ մեռնիլ մէկ վայրկեանէն միւսը: Երկու տարիէ ի վեր ան լրջօրէն հիւանդ է եւ անկարող՝ լայնօրէն մասնակցելու հանրային գործերու: Այս իրողութիւնը գիտեն միայն Մոսկուայի բարձրաստիճան անձնաւորութիւնները: Ամէնէն աչքի զարնող անձն է Վորոշիլով, զինուորական գործավարը, որ Ստալինի յաջորդը կը համարուի: Հիւանդութիւնը գաղտնի կը պահուի վախնալով ձախակողմեան ընդդիմադիր հոսանքէն, որ կ'աճի երկու տարիէ ի վեր եւ որ վճռած է Ստալինի մահուան նախօրեակին գրաւել իշխանութիւնը: Երեք ամիս առաջ, Ստալինի առողջութիւնը այնքան խախտած էր որ Չեկային վարիչները կը ձերբակալէին բոլոր կասկածելիները: Անոնք կ'ըմբռնէին թէ Ստալինի մահը երկիրը պիտի մատնէ ուրիշ քաղաքացիական պատերազմի մը, որ բացառիկ առիթ մը պիտի ներկայացնէ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի համար, Խորհրդային Միութեան վրայ յարձակելու: Առաջին անգամ չէ որ Չեկան նոյն անգթութեամբ կը գործէ, Ստալինի մահուան վտանգին առջեւ: 1934 սեպտեմբերին, Ստալինի առողջական վիճակը այնքան յուսահատական էր որ խորհրդային օդանաւ մը Օսլօ գնաց, Մոսկուա բերելու համար սրտի հիւանդութեանց մասնագէտ մը: Անկարելի է գուշակել թէ ինչ պիտի ըլլայ դիկտատուրային ապագան: Ստալինի մահը ապահովաբար ամե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

«ՊԼԱՏՖՈՐՄԸ ՓՈԽԱՐԻՆՈՒԱԾ Է ԱՏՐՃԱՆԱԿՈՎ»

16ի գնդակահարութիւնը նոր էջ կը բանայ համայնավար կուսակցութեան ներքին պայքարներու պատմութեան մէջ: Նոր չէ, որ կուսակցութեան ծոցին մէջ տարակարծութիւններ կը ծագին: Առաջին անգամ չէ, որ յանուն իշխանութեան կուսակցական ղեկավարները պայքարի կը լծուին ու իրարու դէմ դաւեր կը լարեն: Առաջին եւ վերջին դատավարութիւնը չէ, որ կը կազմակերպուի կարմիր մայրաքաղաքին մէջ: Սակայն նորութիւնն այն է որ հրապարակաւ եւ օրէնքի ուժով առաջին անգամ ըլլալով արիւն կը հոսի: «Պլատֆորմը փոխարինուած է ատրճանակով»: Ատրճանակը կը գործէ անկիւնէն (Քիրովի սպանութիւն) եւ հրապարակաւ (Զինովիեւ - Սմիրնով խմբակի գնդակահարութիւնը):

Որպէսզի աւելի յստակ դառնայ կատարուած դէպքերու բուն իմաստը, նախ քանի մը տեղեկութիւններ մահապարտներու մասին:

Գլխաւոր մեղադրեալը, որ սակայն կը բացակայէր ամբաստանեալներու նստարանէն, Թրոցկին էր: Որքան ալ Սթալինի կողմնակիցները ճիգ թափեն նսեմացնելու աքսորականին արժէքն ու դերը, իրողութիւն է, որ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան պատմութեան մէջ Լէնինէն ետքը ամէնէն կարեւոր դէմքը կը հանդիսանայ Թրոցկին: Ան եղած է հոկտեմբերեան յեղաշրջումի գլխաւոր կազմակերպիչներէն մէկը, վարած է արտաքին գործերու, հաղորդակցութեանց եւ զինուորական գործավարի պաշտօնը, կը հանդիսանայ քաղաքացիական կռիւներու յաղթական վարիչը եւ կը համարուի համայնավար կուսակցութեան ամէնէն տաղանդաւոր տեսաբանը, հրապարակագիրը, եւ հռետորը: Սկզբնական տարիները խորհրդային բոլոր հիմնարկներու, կուսակցական ակումբներու եւ զօրանոցներու մէջ միշտ քով քովի կը տեսնէինք Լէնինի եւ Թրոցկիի մեծադիր նկարները: Իսկ շատ յաճախ Լէնինի նկարը մէջտեղը, Թրոցկիինը աջ եւ Զինովիեւինը ձախ կողմը: Այդ շրջանին ամէնէն տարածուած համայնավար երգն էր՝ «Կեցցէ՛ Լէնինը՝ յեղափոխութեան առաջնորդը, կեցցէ՛ Թրոցկին՝ կարմիր բանակի առաջնորդը»:

Տասը տարի անընդհատ Թրոցքի եղած է համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի եւ Պոլիտբիւրոյի անդամ: Իսկ ներկայիս կը համարուի հակախորհրդային ուժերու պարագլուխ եւ գերմանական փաշականութեան գործակալ ...

ԶԻՆՈՎԻԵՒԻ խորհր. պաշտօնական համառօտ կենսագրութիւնը հետեւեալն է.— «Ծնած է 1883ին: 1904ին Պեռնի մէջ կազմակերպած է բոլշեւիկեան խմբակ: 1905ի յեղափոխութեան օրերուն վերադառնալով Ռուսաստան՝ աշխատած է մայրաքաղաքի սոց.-դեմոկր. կազմակերպութեան մէջ: Լոնտոնի համագումարին մէջ (1907) կ'ընտրուի Կեդր. Կոմիտէի անդամ: 1908ին կը ձերբակալուի եւ ապա ազատուելէ վերջ կ'անցնի արտասահման, ուր Լէնինի հետ սերտ գործակցելով, կը ղեկավարէ կուսակցութիւնը եւ կ'անդամակցէր «Սոց. Դեմոկ.» կուսակցական պաշտօնաթերթի խմբագրութեան: 1917 ապրիլին Լէնինի հետ միասին վերադարձաւ Ռուսաստան: Ներկայիս (1925) անդամ է Կեդր. Կոմիտէի, նախագահ Գ. Միջազգայինի եւ նախագահ Լենինկրատի Խորհուրդի»:

ՔԱՄԵՆԵՒ.— «Ծնած է 1883ին: 900ական թուականներուն կ'աշխատէր Մոսկուայի բոլշեւիկեան կազմակերպութեան մէջ. մասնակցած է կուսակցութեան Բ. եւ Գ. համագումարներուն, Լէնինի եւ Զինովիեւի հետ միասին կը խմբագրէր «Պրոլետար» թերթը: 1913ին կը վերադառնայ Ռուսաստան, 1914ին կը ձերբակալուի եւ կ'աքսորուի Սիպերիա: 1917ին կ'ընտրուի Կեդր. Կոմիտէի անդամ, եւ կը մնայ մինչեւ այսօր (1925): Խորհուրդներու երկրորդ համագումարի կողմէ ընտրուեցաւ համառուսական Գործ. Կոմիտէի նախագահ: Իոֆէի հետ միասին վարած է Բրեստ Լիտովսկի բանակցութիւնները»: Անկէ վերջ Քամենեւ եղած է Մոսկուայի Խորհուրդի նախագահ, Խ. Միութեան կառավարութեան փոխ-վարչապետ եւ նախագահ պաշտպանութեան եւ աշխատանքի խորհուրդի:

Զինովիեւ եւ Քամենեւ եղած են Պոլիտբիւրոյի անդամ եւ կը հանդիսանան կուսակցութեան յայտնի տեսաբաններ: Լէնինի մահէն վերջ, Սթալինի հետ միասին Զինովիեւ եւ Քամենեւ կը կազմէին այն երրեակը, որ կը վարէր կուսակցութեան եւ երկրի ղեկը:

Գնդակահարուածներէն ԻՎԱՆ ՍՄԻՐՆՈՎ — 56 տարեկան — կուսակցութեան հին ղեկավարներէն էր, յայտնի հրապարակագիր եւ տեսաբան: Սթալինին փոխարինելու պարագային, Լէնին կուսակց. ընդհ. քարտուղարի պաշտօնի համար նկատի է ունեցած Սմիրնովը:

ԵՒԴՈԿԻՄՈՎ.— Կեդր. Կոմիտէի անդամ եւ Լենինկրատի շրջանի կուսակցական քարտուղար (52 տարեկան):

ՊԱՔԱԵՒ.— 49 տարեկան: Լենինկրատի Չեկայի նախագահ:

ՄՐԱՉԿՈՎՍԿԻ.— 53 տարեկան: Կուսակցական զօրամասերու ընդհանուր հրամանատար:

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՏԷՐ ՎԱՀԱՆԵԱՆ.— 43 տարեկան: Յայտնի տեսաբան եւ հրապարակագիր:

Գնդակահարեալներէն մնացած 9 հոգին բոլորն ալ եղած են համայնվր. եւ պատասխանատու պաշտօններ վարած (54էն 27 տարեկան): Բոլոր գնդակահարուածներն ալ մտաւորականներ են եւ շատերը բարձրագոյն կրթութիւն ստացած:

Մահապարտ խմբակի առաջին զոհը՝ Քիրովը համայնավար կուսակցութեան կարեւորագոյն դէմքերէն կը հանդիսանար: Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարներէն մէկն էր, Լենինկրատի բանուորաշատ շրջանի ղեկավարը, անդամ Պոլիտբիւրոյի եւ Խ. Միութեան խորհուրդներու Կեդր. Գործ. Կոմիտէի նախագահութեան: Սթալինի ամէնէն մտերիմ մարդն էր եւ անոր յաջորդը պիտի ըլլար:

Ինչպէս յայտնի է, դատավարութեան ընթացքին ամբաստանութեան տակ առնուեցան շարք մը կուսակցական կարեւոր դէմքեր: Քանի մը ծանօթութիւններ եւ անոնց մասին:

ՌԻՔՈՎ.— 55 տարեկան, կուսակցութեան անդամ է 1898էն սկսեալ: Կեդր. Կոմիտէի անդամ կ'ընտրուի 1905ին: Երկու անգամ ձերբակալուած եւ աքսորուած է: Խորհրդային առաջին ներքին գործավար կընշանակուի: Ցետոյ եղած է (3 տարի) Տնտես. Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ, 1921ին կը նշանակուի Լէնինի տեղապահ, 1924ին (միաձայնութեամբ) կ'ընտրուի վարչապետ: Անդամ էր Պոլիտբիւրոյի: Ներկայիս Թղթատարական գործավար է:

ՊՈՒԽԱՐԻՆ.— 47 տարեկան: «Համայնավարութեան այբուբէնը» գրքին հեղինակ, տասը տարիէն աւելի «Պրաւտա»ի խմբագիր, անդամ Կեդր. Կոմիտէի եւ Պոլիտբիւրոյի, նախագահ Գ. Միջազգայինի եւ համայնավար առաջին տեսաբանը: Ներկայիս խմբագիր «Իզվեստիա»ի:

ՊԵԱՏԱԿՈՎ.— Տնտեսագէտ: Խ. Ուկրայինայի առաջին վարչապետը: Անդամ Կեդր. Կոմիտէի: Ներկայիս ծանր արդիւնաբերութեան փոխ-գործավար:

ՌԱՏԵԿ.— Յայտնի հրապարակագիր եւ Սթալինի արտաքին գործերու խորհրդատու:

ԹՈՄՍԿԻ.— (անձնասպան) — Խ. Արհեստակցական Միութեանց նախագահ, անդամ Կեդր. Կոմիտէի եւ Պոլիտբիւրոյի: Լէնինի մտերիմը եւ խորհրդատուն: Վերջերս պետական Հրատարակչականի վարիչ:

ՍՈՔՈԼՆԻԿՈՎ.— Կեդր. Կոմիտէի անդամ: Ելմտական նախկին գործավար, իսկ վերջերս՝ փոխ-գործավար: Լոնտոնի նախկին դեսպանը:

Այսպիսով, հոկտեմբերեան յեղափոխութեան ղեկավարներէն եւ Լէնինի գործակիցներէն միայն Սթալինն է մնացած գործի վրայ: Ոմանք մահացան կամ սպաննուեցան, ոմանք փախստական տարագիր են, ոմանք դատուեցան ու գնդակահարուեցան, իսկ ոմանք ալ ամբաստանութեան տակ կը գտնուին ու դատի պիտի քաշուին: «Երկաթէ աւելը» կը գործէ ուժգնօրէն, աշխարհի մէկ վեցերորդին վրայ Սթալինը անթագ թագաւոր կարգելով: Մաքրագործումը համատարած է եւ դաժան:

Առաջին անգամ չէ, որ կը կատարուի կուսակցական շարքերու մաքրագործում: Ամէն անգամ, երբ փոփոխութեան կ'ենթարկուէր կուսակցական ընդհանուր քաղաքականութիւնը, տեղի կ'ունենար նաեւ շարքերու զտում: Օրինակ, Լէնինի նոր տնտեսական քաղաքականութեան (Նէփ) կիրառման եւ Սթալինի հնգամեակներու ձեռնարկման ատեն: Միշտ ալ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը աշխատած է ազատիլ դժգոհ եւ բողոքող կուսակցական տարրերէ: Սակայն, եթէ նախորդ անգամներ զտումը կը յանգէր վտարումի եւ չէզոքացումի, ներկայիս ընդդիմադիր տարրերը կ'ոչնչացուին Փիզիքապէս: Եթէ փոխուած են զտումի ձեւերը, տարբեր են նաեւ պայքարի միջոցները: Նախկին պայքարները եւ մաքրագործումները կը դառնային տեսակէտներու, ծրագրի, «պլատֆոր»մի շուրջ, ներկայիս մահու եւ կենաց կռիւ կը մղուի եւ վճռական խօսքը կը պատկանի «ատրճանակին»:

Նախքան «ատրճանակի» պայքարին անցնիլը, անհրաժեշտ է հարեւանցի ծանօթանալ համայնավար կուսակցութեան գաղափարական ներքին պայքարներուն:

Սկսինք 1917 թուականէն:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԷՆ

ՈՒՐԱՆՑԻ ՄՈՒՐԱՑԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինկած են մեր պաշտպանողական գծի երկու թեւերը, Ռոստոն եւ Առնիս: Թշնամին գրաւած է մեր նահանջի գլխաւոր ուղղութիւնը, ու մեր երկու թեւերը կը ստիպուին ընտրել նահանջի առանձին ճամբաներ, Առնիսի թեւը Բերկրի - Պայազիտ գծով դէպի Իգտիր, իսկ Ռոստոնի թեւը Սարա - Կոտոլ գծով դէպի Իրան:

Իրան անցնող Վասպուրականի զօրամասին ու ժողովուրդին ճամբան իրօք շատ փշոտ եղաւ, եւ մեր օրրեւու «նահանջ բիւրոց» մը ... Կոտոլի կիրճին մէջ առաջին անգամ կը յարձակի մեր «բարեկամ» Սմկօն: Անկէ հետեւ կը սկսի կռիւներու երկար շարք մը Ալի Իհսան փաշայի զօրաւոր բանակին դէմ, Սալմաստի, Պարքէլլուի եւ Ուրմիայի լճին շուրջ մինչեւ Սային - Ղալա եւ Համատան:

Այս կռիւները կը զուգադիպին Անդրանիկի Խոյի վրայ յարձակման: Ալի Իհսան փաշա ճարպիկ եւ արագ ստրատեգական շարժումով մը Վասպուրականի զօրամասի դէմ կեդրոնացած ուժերու մեծագոյն մասը գիշերով կը փոխադրէ Խոյի ճակատը, Անդրանիկի դէմ եւ թրքական ուժերու այս տեղափոխութիւնը բարերախտ առիթ կուտայ մեր զօրամասին եւ ժողովուրդին ապահով կերպով նահանջելու:

Բոլոր այս կռիւներու ընթացքին Մուրատ երեւան բերած է անօրինակ քաջութիւն եւ խիզախութիւն եւ մանաւանդ ղեկավարելու մասնաւոր ընդունակութիւն: Եւ ատոր համար ալ կը նշանակուի ընդհանուր հրամանատար Լեւոնի անմիջական օգնականը: Կարելի է յիշել Պարքէլլուի ահեղ կռիւը: Մերոնք առանձնած են յարձակելու նախաձեռնութիւնը, Թուրքերը կատաղօրէն կը պաշտպանուին իրենց գնդացիրներով, սակայն ի զուր, մերոնց գրոհին տակ կը ձգեն իրենց գնդացիրները: Աքանչելի ու անձնուէր մարտիկ, Մոկացի Համբարձումը յառաջ կը նետուի գնդացիր մը գրաւելու համար, սակայն կուրծքին գնդակ մը առնելով վար կը գլորի եւ կ'իյնայ ճիչդ շուշանի եւ դեղին ծաղիկներու թուփի մը տակ: Նոյն կռիւին մէջ կը վիրաւորուին Գարեգինը աջ ոտքէն եւ Ոզմեցի Աւօն երկու ոտքերէն: Յուլիս 19ի (1918) այս փառաւոր կռիւին մէջ Մուրատի կատարած պարտքին դերը անուրանալի է: Այս բոլոր հերոսութեանց լուռ վկան եղաւ բլուրի վրայ կանգնած Վարդանանց գերեզմանը:

Մուրատի հերոսութեան գլուխ գործոցը կը կազմէ հետեւեալ դէպքը:

Վասպուրականի զօրամասի յառաջապահները կը հասնին Սային - Ղալա, անգլիական բանակին մօտ: Իսկ գաղթող ժողովուրդին մեծ մասը (Հայեր, Ասորիներ) դեռ Միւշանջուղի եւ Սային Ղալայի միջեւ, ճամբու վրայ շարժման մէջ է, մարդկային այդ հսկայ ալիքը կը ծփայ ու կը ծփծփայ ... Թուրք յանդուգն հեծելախումբ մը անոնց միջեւ կը մտնէ ու ճամբան կը կտրէ: Լուրը կը հասնի Սային - Ղալա՝ Մուրատին: Հոն է նաեւ Կոստիա Համբարձումեանը:

Անմիջապէս ձիեր կը նստին եւ կը յառաջանան դէպի թշնամին: Ճակատագի՛ր ... դժբախտ ճակատագիր, Կոստեան եւս կը միանայ այդ փոքրիկ ձիաւոր խումբին, ընդամէնը 13 հոգի: Թշնամի հեծելախումբին մօտեցած պահուն, մերոնք զարմանքով իրենց առջեւ կը տեսնեն անգլիական գլխարկ կրող ձիաւորներ, այնպէս որ Կոստիանդանոնք Անգլիացի կարծելով, կը յառաջանայ հրամանատար սպային մօտ: Սպան իր սուրը քաշելով Կոստիայի ուսին կ'իջեցնէ եւ երկու կողմերը կը խառնուին իրար: Կոստեան գնդակ մը եւս կուրծքէն ստանալով ձիէն վար կը գլորի այլ եւս: Նիզակներու եւ գնդակներու հարուածներէն արիւնլուայ գետին կը փռուին նոյնպէս Պօղոս Դանիէլեան՝ Շատախցի, եւ Արմենակ Տ. Թովմասեան: Կիւռնենցի զինուոր Ցարութիւնը հրացանի մէկ գնդակով ձիէն վար կը գլորէ հրամանատարթուրք սպան: Իսկ կարիճ Մուրատը որ արդէն ձախ թեւէն երեք նիզակի եւ երկու գնդակի վէրք է ստացած, իր տասնոցը քաշելով ամբողջ մէկ շարք՝ տասը գնդակ, կը տեղայ թշնամիին վրայ իրարու ետեւէն, գետին փռելով հինգ թուրք ձիաւորներ: Հազիւ 10 վայրկեան կը տեւէ այս արիւնալի տեսարանը եւ թուրք հեծելախումբը կը փախչի սարսափահար, իրեն հետ տանելով եւ Պիթլիսցի Քերոբը, քաջ զինուոր մը:

Կանգնած, անսասան կը մնայ միայն Մուրատը, արիւնլուայ, բայց յաղթական: Փառք այդ կենդանի բազուկին, պաշտելի Մուրատ ...

Այս կատաղի բախումէն անմիջապէս յետոյ, գաղթականութիւնը անարգել շարունակեց իր ճամբան: Կոստիայի մարմինը առաջին անգամ տեսաւ Շատախցի ծերունի կին մը, որ խեղճն իր սայլին վրայ բեռցնել տուաւ: Կոստին դեռ հոգեվարքի մէջ էր եւ կրցաւ մէկ երկու խօսք արտասանել: Սային - Ղալա բերուելով մերոնք անշուք կերպով կը թաղեն զայն: Ականատեսները կը պատմեն թէ Անգլիացիները մինչեւ իսկ բահ ու բրիչ մը կը զլանան մերոնց:

X

Զինադադար է ... Սարդարապատի զոյամարտէն ծնունդ է առած Հայաստանի Հանրապետութիւնը, ազատ եւ անկախ: Թուրք բանակը կը քաշուի: Հայկական նորագոյն բանակը նոր դասաւորումներ եւ տեղաւորումներ կ'ունենայ: Մեր 8րդ գունդով կը գտնուինք Սուրմալու, Արարատի ստորոտը: Ամէնօրեայ ընդհարումներ եւ կռիւներ անպակաս են: Թուրքերը քաշուելէ առաջ մրրիկ ցանած են ... Եւ ահա յանկարծ օր մը մեր գունդի կեդրոնը — Մալաքլու— կը հասնի Մուրատը: Ան ճշմարիտ ռազմիկ է, աչքը միշտ դէպի թնդանօթի ձայնը կ'ուղղուի: Անիկա չի կրնար հանգիստ մնալ Պաղտատի շրջանը, երբ Հայաստանի մէջ դեռ կռիւը, պայքարը կը շարունակուի:

Եւ միշտ առաջին գծի վրայ է Մուրատ: Առանց պաշտօնի ու աստիճանի, պարզապէս մեզի կապուած: Բազմաթիւ են իր քաջագործութիւնները 8րդ գունդի կռիւներու պատմութեան մէջ, սակայն կ'արժէ յիշել մէկ երկու դրուագ, խղճի հանգստութեան համար:

Սուրմալուի ճակատի վրայ թշնամիին յարձակումները յաճախակի էին: Ապրիլ ամսուն մէջ օր մը նորէն Քիւրտերը մեծ թիւով յարձակեցան, Կաճառի մեր դիրքերուն վրայ: Մուրատի հետ անձամբ կը հասնինք կռիւի վայրը: Թշնամին հետզհետէ ուժեղանալով գրոհ տալու փորձեր կ'ընէ: Կիսարաժնի հրամանատար Սեպուհի կարգադրութեամբ կռուի մէջ կը մտնեն եւ երկու թնդանօթներ: Սակայն պարզ կ'երեւէր որ քարերու ու ծերպերու մէջ պատսպարուած քիւրտ կռուողները՝ շատ քիչ կ'ազդուէին մեր թնդանօթի կրակէն:

Մեր եւ Քիւրտերու միջեւ, ջուրը ցամքած եւ խորունկ առու մը կար, Մուրատին ցոյց տալով կ'ըսեմ. «Կը տեսնե՞ս այս առուն, եթէ արեւը մար չմտած մենք չտիրանանք, թշնամին անպայման կը գրաւէ զայն ու մեզ կը ստիպէ լքել ամբողջ ճակատը»:

Հերիք էր այս ազդարարութիւնը եւ Մուրատ խոյն գործի կ'անցնի: Երկու բալէ յետոյ ան 4րդ վաշտին մէջն է եւ ահա երկինք կը բարձրանայ զօրաւոր աղաղակ մը. «Հուռա՜ ... հուռա՜» ... Յառաջ կը նետուի Մուրատ, իր հետ վաշտապետ Երուանդ Տ. Մարտիրոսեան եւ ապա ամբողջ վաշտը: Առուն գրաւուած է եւ կռուի բախտը ամբողջապէս փոխուած: Վիրաւորներու մէջ է եւ վաշտապետ Տ. Մարտիրոսեան, աքանչելի, հայրենասէր սպայ մը որ ի վերջոյ հերոսաբար ինկաւ Կարսի ճակատին վրայ:

Թշնամին կը նահանջէ մեզի ձգելով Թաշ - Պրունը: Յաջորդ օրը մեր գունդը կը գրաւէ Ճէննէթթապա, Տիգին, ու մեր ձիաւորները կը հասնին մինչեւ Արալըխ:

Վրայ կը հասնի մայիսեան ապստամբութիւնը որուն զսպումի գործին մէջ առաւելագոյն դերը, անպայման 8րդ գունդը կատարեց: Հոն է դարձեալ Մուրատը, անկասկած միշտ իր բեւ յառաջապահ: Զրահապատի հետ առաջին չփումը ունենալէ յետոյ, համբեցինք զայն մինչեւ Աղին կայարանը եւ հոն էր որ Մուրատ մեր մէկ վաշտին հետ հերոսական պաշտպանողական գործողութիւն մը կատարեց, ըմբոստ զրահապատի թիկունքը անցնելու եւ գրաւելու համար:

Ալեքսանդրապոլի շրջանը խաղաղեցնելէ յետոյ, Մուրատ մեզ հետ Մալաքլու վերադարձաւ: Սակայն ըմբոստութիւնները դեռ երկար տեւեցին Ղազախի շրջանին մէջ: Հրաման տրուեցաւ մէկ գումարտակ այդ ճակատը ուղարկել: Մինչեւ այդ, դեռ Մուրատ գունդին մէջ ոչ մէկ պատասխանատու պաշտօն ունէր. սակայն անոր անձնական ծառայութիւնը վարձատրելու մտահոգութեամբ, սպայական ատեանի խնդրանք ներկայացուցի պատերազմ. նախարարութեան եւ զինք հրամանատար նշանակեցի Ղազախ մեկնող Բ. գումարտակին: Եւ այդ պաշ-

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՁԱՅՆԸ

Ի՞նչ անուշ կ'երգէր:

Տեսաւ: Իրենց ղեղձանիկն էր: Այս պահուն, աշխարհիս բոլոր թռչուններէն տարբեր ձայնով մը, կ'երգէր անուշ անուշ:

Այս երգը սրտառուչ ու խորհրդաւոր էր: Ու թռչունը երգելէ աւելի, կարծես կը խօսէր: Բառերը կտուցէն կը կաթէին կաթիլ կաթիլ, ու առանց իրարու խառնուելու, ինչպէս երբեմն իր մայրիկը՝ կը խօսէր մօր մը պէս:

Զարեհ կանգ առաւ:

Թռչունը երբ տեսաւ զինքը, երգեց, երգեց ու խօսեցաւ:

Պիտի խենթենար Զարեհ: Դեղձանիկը իր կեանքին պատմութիւնը գիտէր: Իրեն նայած ատեն, անոր աչքերը, արցունքի երկու կաթիլներու պէս կ'երեւէին, ու զարմանքով ու յուզուած, իր բրած գէշութիւնները, ամբողջ իր կեանքը, այնքան տեղն ի տեղը կը պատմէր, որ այս պահուն, իր ներսը ձայն մը, կը կրկնէր միեւնոյն բաները: Այս ձայնը, իր ներսը մնացած անձկութեան մը արձագանգը, միեւնոյն դառնութեամբ, կը շարունակէր կրկնուիլ: Կարծես իր սիրտը ղեղձանիկին հետ միեւնոյն բառերը կը կրկնէր: Բայց չէր հասկնար, ո՞վ որու կ'ընկերանար, սիրտը ղեղձանիկի՞ն թէ ոչ ղեղձանիկը սրտին կ'ընկերանար:

Ու տարօրինակ զուգերգ մը լսեց այս պահուս: Դեղձանիկին ձայնը իր սրտին մէջ, իր անցեալին բոլոր ձայները կը կրկնէր:

Երգեց, երգեց ղեղձանիկը, վերջին անգամ մըն ալ իր բոլոր ձայնովը երգեց, ու թռաւ հեռո՛ւն, ծառերուն մէջ:

Դեղձանիկը իր կեանքին ամբողջ պատմութիւնը գիտէր, ու այնպիսի ձայնով մը կը ճռուողէր որ կարծես ըսել կ'ուզէր. «Եթէ խելօք կենաս, սուտ չխօսիս, ու հնազանդիս սրտիդ ձայնին, կրնաս կեանքիդ բոլոր քաջութիւնները վայելել»:

Զարեհ, թռչունին երգը կարծես ջուրի պէս կը խմէր, որովհետեւ, իրա՛ւ, իրա՛ւ, իր սիրտը կը զովանար:

Ձայները երբ դադրեցան, անուշ լռութիւն մը տիրեց: Այս լռութիւնը, բոլոր լռութիւններէն տարբեր բան մըն էր. Զարեհ չորս դին նայեցաւ:

Ծաղիկներ, ծաղիկներ, ծաղիկներ:

Ամէն դի կանանչ:

Սկսաւ քալել: Կանաչները կը գոփացնէին մարմինը, ու յոգնելու տեղ կ'ուժովնար:

Քանի մը քայլ հեռուէն թռչունի մը երգը լսեց, ու ջուրի մը գլգլանքը՝ կ'ընկերանար անոր: Առտուան հովն ալ ուրիշ ձայներու արձագանգին խառնուած կը փչէր հանդարտ հանդարտ:

Բայց բոլոր ձայները, քիչ մը կը խօսէին սիրտը: Ամէնքն ալ, կարծես բան մը կ'ըսէին իրեն: Անոնք բոլորն ալ, խորհրդաւոր ձայներու շարք մը, իր սրտին կը զարնուէին:

Սա փայլուն ալիքները առուակին, թռչունին երգին պէս բան մը ունէին, ու կարծես պատմութիւնը կ'ընէին անտառին: Քիչ անդին, ուրիշ ձայնի մը արձագանգը, միեւնոյն տպաւորութիւնը կուտար:

Եւ ի՞նչ կար, ինչու բոլոր ձայները այս պահուն, իր սրտին հետ կը բախէին:

Օ՜հ, բոլոր ձայները իր կեանքէն բան մը պահած էին, կը հասկնար:

Յանկարծ վախ մը եկաւ վրան: Մի՞ս մինակ էր:

Ճիշդ իր մօտիկը, առուակ մը կը հոսէր: Կանաչ տերեւ մը, թիթեռնիկի պէս թռչելով, ինկաւ ջուրին մէջ ու բարակ ճիւղի մը կառչեցաւ, ուր պզտիկ ալիքներ՝ իրարու վրայ կը լեցուէին: Անոնց կարկաչիւնը տղու մը լացին պէս կը լսուէր: Զարեհ, շատ նայեցաւ այս տերեւին: Ալիքները կը զարնուէին անոր, կ'ուզէին քշել զայն հեռուն, բայց ան, պլլուած այս ապաշուն ճիւղին, կը դիմադրէր:

Զարեհ չորս դին նայեցաւ:

Ասոր նման մատղաշ տերեւները, իրենց ճիւղերուն վրայ, անուշ հովերուն հետ կը սուրային, բայց կեանքէն բաժնուած այս տերեւը, առանց յուսահատելու, միմինակ, կը կռուէր, կը դիմադրէր կեանքին:

Ուժ առաւ, ու ներէն սիրտը բացուած, կ'ուզէր վազել ու պոռալ: Երգել կ'ուզէր ուրախ ուրախ:

Լոյսը, կարծես վարդի ջուր, կը փայլէր հանդարտիկ լճակի մը յստակութեամբ: Ու ծառերը բոլոր, իրենց կանանչին մետաքսը դուրս կուտային այս լոյսին մէջ:

Ուրախութիւն եկաւ վրան:

Իրենց հայրիկին, իրենց մայրիկին հետ խնդացող տղոց կը նմանէր ինք հիմա:

Ա՞ս էր արդեօք երջանկութիւնը: Ու սրտէն անուշ բան մը անցաւ: Զորս դին նայելով, կ'ուզէր բարի լոյս մը ըսել, երբ երգի մը ձայնը լսեց:

Քիչ մը հեռուն, դիմացը, անտառ մը:

Պարտէզի կը նմանէր այդ անտառը: Ծառերը իրարու պլլուած, փունջ մըն էին արեւի:

Զարեհ, մօտեցաւ անտառին:

Քաղցր էին ձայները: Իր սիրտն ալ այդ ձայներուն նման կ'երգէր կարծես: Հասկցաւ: Բոլոր ձայները կ'ընկերանային իրեն, ու իր սրտին ներդաշնակութիւնը կը կանոնաւորէին:

Երբ արթնցաւ, իր տեսած երկինքին պէս երկինք մը: Արեւը կը փայլէր ու սիրտը քիչ առաջուան պէս կը զարնէր:

Այս պահուն երգեց իրենց ղեղձանիկը: Զարեհ վանդակին քով վազեց անմիջապէս, ու, «Միմմի», կանչեց, խօսեցաւ, հարցուց թէ իրա՞ւ, իրա՞ւ գիտէր իր կեանքին պատմութիւնը: Թռչունը պատասխանի տեղ, ցատկեց թառէ թառ: Այս թռիչքը պար մըն էր ու աչքերը, երկու լոյսի կաթիլներու նման իր աչքերուն մէջ, երգեց, երգեց, երգեց:

Այն ատեն Զարեհ յիշեց:

Իր մայրը կը պատմէր: «Արեւի լոյսովն են շաղուըւած թռչուններուն աչքերը: Անոնք ամէն բան լոյսի պէս յստակ կը տեսնեն»:

— Բայց մայրիկ, պատասխանած էր ինք, անոնց աչքերը պզտիկ, այնքան պզտիկ ...

— Ոչ, տղաս, ըսած էր իր մայրը, անոնց սիրտերը մեր սիրտերուն պէս տաք ու խորունկ են: Ու ամէն սիրտ, աշխարհ մըն է, զաւակս, կրկնած էր ...

Այս պահը իր կեանքին մէջ, իր ստղայութիւնը մոռցած, Զարեհ աշխարհ մը կը տեսնէր իր առջեւ:

(2)

Ա. ԱՄՈՒՐ

ԲԱՆՔ ՀԵՂՆԱԿԱՆՔ

ԶՄՌՌՑՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ...

Եւ Սպանիացիներն ալ ուզեցին օրուան մարդ դառնալ:

Երկար սպասեցին դրացիներուն որ առիթ մը տան իրենց, կամ գոնէ գաղթավայրի ախորժակները բացուին: Բախտ չունեցան:

Մոսկովեան օգնութեան հասաւ սակայն եւ ճանկ մը մեզու նետեց Սպանիայէն ներս, բռնկեցնելու համար պրոլետարական «եղբայրակցութեան» զգացումները:

Սկսան թեթեւ ձեռնարկով մը:

Նորոյթի հետեւելով վար առին Ալֆոնսօ թագաւորը եւ հանրապետութիւն հռչակեցին, սակայն մոռցան իրենց մօտ վար դնել գահակալը ու իբր ազնուական հիւր ճամբու դրին զինք դէպի արտասահման:

Թագաւորականները եւ հանրապետականները իրարու հետ փոխանակեցին իրենց բնակարանները՝ պալատները բանտերու հետ ...

Սակայն այս փոքր գործողութիւնները մեծ աղմուկ չհանելէ զատ, չուտ ալ մոռցուեցան, «նորոյթէ» ինկած ձեւեր ըլլալով ուշադրութիւն չգրաւեցին:

Ուզելով խոշոր ձեռնարկներ կազմակերպել, մտածեցին եւ քանի որ արտաքին թշնամիներ չունէին, ստեղծեցին ներքին ճակատներ: Երկիրը բաժնելով կարմիր եւ դեղին գօտիներու՝ սկսան գործի:

Հրապարակ եկան թնդանօթներն ու ռմբաձիգները, օդանաւերն ու ջրանաւերը, կրակի տուին քաղաքներ եւ գիւղեր, հողակոյտի վերածեցին հին, դարաւոր չէնքերն ու արձանները:

Այս բոլորը Ռուսիոյ մէջ փորձուած ըլլալով չգոհացուցին Սպանիացիները:

Մտածեցին ինքնատիպ բան մըն ալ ընել որ գոնէ արեւմտեան հողամասին մէջ տեսնուած չըլլար երկար դարերէ ի վեր:

Կ'ըսեն թէ դուրս բերին դամբարաններէ իրենց վերջին հանգիստը վայելող դիակները ու կանոնք կանգնեցուցին հրապարակներու վրայ:

Ասոնք կրօնաւորներու եւ քաղքենիներու կմախքներն էին, որոնք իրենց ողջութեան չէին կրցած գուշակել որ դար մը մը ետքը բանուորական իրաւակարգ պիտի տիրէր եւ իրենք այդ իրաւակարգի թշնամիներ պիտի նկատուէին, ուրեմն հիմա պէտք էր որ իրենց հակայեղափոխականի պատիժը կրէին:

Եւ սպանդը կը շարունակուի Սպանիոյ մէջ: Ողջերն ու մեռելները իրարու խառնուած կը պայքարին յանուն սպանիացի ժողովուրդին բարօրութեան եւ Սպանիոյ բարգաւաճման ...

Ապստամբներն ալ իրենց կարգին կը լրացնեն պակասը:

Բայց այս խնդրին մէջ, աչքի կը զարնէ միւս եւրոպական պետութիւններու քաղաքավար ընթացքը:

Ոչ մէկը կ'ուզէ խառնուիլ Սպանիոյ «ներքին գործերուն», ազատ ձգած են զինք իր գիտցած ձեւով կրճատելու իր բնակչութիւնը, ինչպէս ըրին Իզմիրի թրքական գրաւման ատեն, երբ այս վերջինը ողջ-ողջ կը խորովէր եւրոպական քաղաքակրթութեան համար պայքարող տեղական քրիստոնեաները, թէեւ մարտանաւերու վրայէն օգնութեան հասնելու համար չարժանկարի գործիքները կը ամրակօծէին տեսարանը ...

Այս չէզոք Պոնտացի Պիղատոսները սակայն, անսիրտ չեն Սպանիոյ դէմ, երբ զէնք եւ ռազմանիւթ հայթայթելու կուգայ կարգը: Վերջապէս իրենց ալ մարդ են եւ մարդու սիրտ կը կրեն: Բայց չատերուն համար չահեկան չեն այս բաները, բոլորը մտահոգ կը հարցնեն, «ձախե՞րը թէ աջերը պիտի յաղթեն»: Այս կէտը կը մտահոգէ Պօլտուինէն մինչեւ Հօկերու «Ալագեազ» երգչախումբը:

Ինծի համար միեւնոյն է, որ կողմն ալ յաղթէ, պատիւը օտարին չերթար, այլ կը վերաբերի Սպանիոյ, իսկ պարտուող կողմն ալ ոչինչով կը տուժէ, քանի որ ոչ պատերազմական տուգանք եւ ոչ ալ հողային կորուստի խնդիր կայ մէջտեղը: Որ կողմն ալ չահի, աչխատաւոր Սպանիացին իր պանիր հացը պիտի կրծէ ու բարեւ պիտի կենայ իր նոր պետին կամ պետերուն առջեւ:

Ասկէ զատ, մեծ օգուտներ կը սպասուին սպանիական այս պատերազմներուն: — Առաջին՝ Սպանիացի ժողովուրդը տարիներէ ի վեր ոչ մէկ պատերազմ մղած ըլլալով թմրախտի բռնուած կրնայ ըլլալ, այս միջոցով կը սթափի եւ ոյժ կ'առնէ:

Երկրորդ՝ պատերազմները ժողովուրդներու համար կարեւոր են առողջապահական տեսակէտով, ինչպէս կարգ մը հիւանդներու համար օգտակար է երբեմն արիւն հանել՝ զըտելը:

Երրորդ՝ սպանիական բանակը փոխանակ կեղծ ռազմափորձերով մարզուելու՝ իրական ռազմափորձի մը ենթարկուած կ'ըլլայ եւ սպանիական սպայակոյտն ալ վստահ կրնայ ըլլալ իր զինուորներու ոյժին վրայ, հաչուելով թէ զինուորը երբ իր եղբօրը վրայ այսքան կատաղօրէն կը յարձակի, իրական թշնամիին մուխը կրնայ մարել ...

Չորրորդ՝ ջարդուողներու զաւակները կ'աւելցնեն որբերու թիւը եւ Սպանիոյ ԶՈՄը բազմաթիւ մասնաճիւղեր կ'ունենայ եւ տարէց որբերն ալ հանգստեան կրնան կոչուիլ:

Հինգերորդ՝ անգործներու թիւը պակսելով՝ անոնց տրուած նպաստի գումարը կը յատկացուի պատերազմական վարկերու:

Վեցերորդ՝ միւս պետութիւններու եւս դիւանագիտական գործ բացուելով, պարապ նստած դիւանագէտները գործի կը լծուին:

Եւ վերջապէս, մենք Հայերս ալ մեր բաժինը կ'ունենանք սպանիական այս կարկանդակէն,— մեր Հօկ ազգարիկները մինչեւ նոր ներգաղթի մը հրովարտակին երեւալը պարապ չեն մնար, այլ իրենց երգչախումբերու միջոցաւ կը զբաղին նպաստ փրցնել կապիտալիստ հայ իրաւազուրկ աչխատաւորէն՝ սպանիացի պրոլետար ժողովուրդին համար ...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

տօնը չարաչուք եղաւ խեղճ Մուրատի համար:

Շատ երկար կ'ըլլար գրել բոլոր այն փայլուն կռիւներու մասին զորս վարեց Ցրդ. գունդը այդ ճակատին վրայ եւ որոնց հոգին հանդիսացաւ մեր աննման Ուրանցի Մուրատ-Սաքօն: Այս գործողութիւններու չուրջ, վերջերս չատ գեղեցիկ կերպով գրեց սիրելի զինակից Ց. Սահակեան, «Յառաջ»ի մէջ (ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ):

Մուրատի գումարտակը Շահ-Տախի փառաւոր յաղթանակէն յետոյ աւելի կը թափանցէ դէպի ըմբոստ գիւղերը, կը հանէ Շամշատինի անտառապատ լեռները, ու հոն աճեղ կռիւի մը մէջ Մուրատ ճակատէն գնդակ մը ստանալով հերոսի նման կ'իյնայ պատւոյ դաշտին վրայ (1920 յունիս):

Հազիւ 40ի հասած այս յանդուգն ռազմիկի այնքա՜ն բեղնաւոր կեանքը եւ սխրագործութիւնները սքանչելի օրինակ եւ ներչնչման աղբիւր պէտք է դառնան գաղթահայ երիտասարդութեան:

Ափ մը Ուրանից հող, եւ փունջ մը ծաղիկ Կարճկանի լեռներէն ընծայ քու հողակոյտին, սիրելի Մուրատ:

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԳԻՂՈՒԹԷ ԳԻՂՈՒԹ

ԱՒԱՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Պոլսոյ եւմտական մասնաճիւղը դիմած է Ղալաթիոյ թաղականութեան եւ 3500 ոսկի տուգանք պահանջած է, պաչտօնէութեան չահատուրքը պակաս ցոյց տրուած ըլլալով: Թաղականութիւնը պատասխանած է թէ իրեն չի վերաբերիր այդ գործը:

Ինչպէս յայտնի է, հռչակաւոր խաչագող Յովհ. Քէչիչեանն է որ եւմտական մասնաճիւղին հաղորդած էր թէ աւելի առաջ պակաս ցոյց տրուած են պաչտօնէութեան թոչակները:

** Հայ կաթոլիկներու Ղալաթիոյ Ս. Փրկիչ եկեղեցիին պատկանող կալուածները ժամանակին աըրֆ միւլք (այսինքն իճարէի ոչ ենթակայ) վիճակի վերածուած էին:

Այս անգամ, առարկելով որ տարիներէ ի վեր իճարէ չէ գանձուած, էվգաֆի տեսչութիւնը ըստ այնմ իճարէ գնահատած եւ գանձումին համար արգելքի տակ առած է:

Եղած վարչական դիմումներուն ընթացք տրուած չըլլալով էվգաֆին կողմէ, միւթէվէլլին (եկեղեցիին ժողովրդապետը) Իրաւական Գ. ատեանին առջեւ դատ բացած է էվգաֆի դէմ, պահանջելով վերցնել արգելքը եւ վերադարձնել գանձուած գումարները:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՆԻԿՈՍԻԱ.— Օգոստոս 23ին գաղութը կորսնցուց Սեդրակ Թուլումճեանը, որ յանկարծամահ եղաւ իր բնակարանին մէջ: Հանգուցեալը Կիպրոս եկած էր գրեթէ 40 տարիներ առաջ, ու իբրեւ հին յեղափոխական ու ազգասէր Հայ մը համակրանք չահած էր: Երկար տարիներ եղած է Առաջնորդարանի հաչուակալ եւ Առաջնորդներուն օժանդակ: Նոյնպէս տարիներով անդամակցած է Կիպրոսի ազգային չատ մը մարմիններու եւ միութեանց: Վերջերս ընտրուած էր նաեւ թեմական խորհուրդի անդամ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ օգոստ. 24ին, խուռն բազմութեամբ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՆԻՍ, 31 օգոստ. (Յառաջ).— Նիսի հայ գաղութը հիմնուելէն ի վեր առաջին անգամ է որ մէկէ աւելի միութիւններ ներկայացումներով ու բանախօսութիւններով զուարճացում եւ հոգեկան սնունդ կուտան հայ ժողովուրդին, ամբողջ օգոստ.ի չրջանին:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի խումբը որ օդափոխութեան համար Նիս եկած էր, այս տարի եւս հանգիստ արձակուրդ մը անցուց Նիսի Շաթոյին մէջ: Ծովեզերեայ գեղեցիկ բարձր բլուրի իր վրայ եւ բոլոր դիւրութիւններով կատարեալ կայան մըն էր բանակավայրը: Առտու իրիկուն ծովի լոգանք ու կայանի մէջ առատ ջուր ունենալով հոն եւս անուշ ջուրի լոգանք կ'ընէին, իսկ կերուխումը առատօրէն վայելեցին: Քանի քանի անգամներ ականատես եմ եղած թէ որքան առատօրէն կը տրուէին ուտելիքները: Շաբաթը երկու օր հինգչ. եւ կիրակի աւանդական խարոյկը տեղի կ'ունենար: Ունեցան նաեւ ֆրանսացի հիւրեր եւ Նիսի սկաուտներու տեսուչը, որոնք հիւրասիրուեցան գիչեր մը ճաչով եւ խարոյկին ներկայ գտնուելով գովեստով խօսեցան Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասին եւ գոհ տպաւորութեամբ մեկնեցան կէս գիչերէն վերջ: Այն Հայերը որ առիթը ունեցան Շաթօ ելլել պտոյտի, հաճոյքով կը դիտէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի բանակումի վայրը, այնքան գեղեցիկ եւ մաքուր: Հայկական եռագոյնը եւս կը ժպտէր ծածանելով կայանէն: Երէկ գիչեր մեկնեցան եւ Նիսի կայանը անգամ մը եւս լսեց հայ երգը «Յառաջ նահատակ»:

** Հօկի «Ալագեազ» երգչախումբը Նիսի մէջ եւս երգահանդէս մը տըւաւ: Իրիկուն մըն ալ իրենց չաբաթաթերթին բարեկամներու միութիւնը երեկոյթ մը սարքած էր եւ Նիսի համայնավար երեսփ. Պարէլը հրաւիրած էին խօսելու, բայց վերջին պահուն ուշ ատեն համայնավար գործաւոր մը ղրկեր էին, որ փոխանակ հայ անգործներու կացութեան վրայ խօսելու, ճառեց Սպանիոյ մասին եւ սկսան հանգանակութեան: «Էնթէրնասիոնալ»ը լսեցինք, իսկ «Մարսէյէզ»ը չերգուեցաւ:

** Հոգաբարձութեան ընտրութիւնները տեղի ունեցան: Տեսնենք ինչ կարգադրութիւններ պիտի ընէ դպրոցին համար:

** Կ. Խաչի օդափոխութեան կայանի Բ. խումբին տղաքն ալ կը վայելեն հաճելի կեանք մը: Պիտի վերադառնան սեպտ. 15ին:

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՐԱԿ ԿԸ ՓՉԵՆ

«Մշակ», Ֆրէզնոյի անկախ հայաթերթը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 օգոստ.).

— «Արտասահմանէն, ինչպէս նաեւ խորհ. Հայաստանէն հասնող հայ եւ օտար թերթերը, հետզհետէ կը լուսաբանեն Աղասի Խանջեանի «ինքնասպանութեան»? պարագաները:

Ստալինեան նոր սահմանադրութիւնը լեռնային Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը կը թողու Ազրբէջանի Թաթարներուն, իսկ Ախալքալաքն ու Լոռին Վրաստանի: Մինչդեռ այդ հողամասերը պատմականօրէն, ազգագրականօրէն եւ աչխարհագրականօրէն անբաժանելի մասերն են Հայաստանի եւ պէտք էր որ անոնք միացուէին Հայաստանի:

Խանջեան որ Մոսկուա կը գտնուէր սահմանադրութիւնը պատրաստուելու ատեն, քաջութիւն ունեցած չէր բողոքելու այդ ապօրինի ընթացքին դէմ: Երեւան վերադարձին հայ վարիչները նոր սահմանադրութենէն դժգոհ, երկրորդ անգամ Մոսկուա ղրկած են Խանջեանը: Խանջեան Թիֆլիսի մէջ վէճի բռնուելով Անդրկովկասի ներկայացուցիչ վրացի Բերիայի հետ, կը մեկնի Մոսկուա: Բերիան իսկոյն Մոսկուա Ստալինի կը տեղեկագրէ Խանջեանի «ազգայնական մտադրութիւնները», ու երբ Խանջեան Մոսկուա կը հասնի, Ստալին կը հրամայէ բռնելով՝ «լռէ, թէ ոչ խստագոյն պատիժներու պիտի ենթարկուիս»:

Խանջեանի «ինքնասպանութիւնը»? մեզի կը յիչեցնէ Կիլիկեան եղեռնը, որ ատեն ողբացեալ Յակոբ Պապիկեան օսմ. փարլամէնթին կողմէ Կիլիկիա ղրկուեցաւ քննութիւններ կատարելու: Նոյնն է պարագան գահաժառանգ Եուսուֆ Իզզէտինին: Թուրք վերին պաչտօնէութիւնը երկուքն ալ մեռցուց, պիտակ ծառայեցնելով «հիւանդութիւն» եւ «անձնասպանութիւն» բառերը:

Աղասի Խանջեան թէ Հայաստանի եւ թէ հեռաւոր գաղութներու մէջ ապրող բոլչեւիկներուն համար կիսաստուած մըն էր, Մարքս-Լէնին-Ստալինեան ուղիղ ճանապարհէն անչեղ յառաջացող: Ան հակայեղափոխութեան, ազգայնականութեան եւ աջ թէքումի պատուհասող թշնամին էր: Մէկը որ իր կուսակցութեան եւ գաղափարական անչեղ ուղղութեան համար, դեռ երէկ, Լէնինեան չքանչանով վարձատրուած էր, ու Ստալին ինքն իսկ իր հիացումն ու ուրախութիւնը յայտնելու համար հայերէնով «կեցցե՛ս Խանջեան» պոռացած էր, չքանչանը յանձնելու ատեն:

Այս դառն իրողութիւնը ցոյց կուտայ թէ վրացի Ստալին ամէն բանէ առաջ Վրացի է: Բոլչեւիկ անունը եւ բոլչեւիկ գաղափարականը պիտակ մըն է միայն դէմքերը ծածկելու: Երբ հարցը Վրաստանի չահերուն չուրջ կը դառնայ, Ստալին այնքան պուրժուական, այնքան միապետական, այնքան հակայեղափոխական եւ ազգայնական է որքան չեն Հիթլէրն ու Մուսոլինին:

Եւ ահա թէ ի՛նչ ստորնաքարչ բառերով ստրկութեան փառաբանանքը կը հիւսեն Երեւանի հայ բոլչեւիկները, եւ որոնց ձայն կը բռնեն «Բանուոր» եւ իր քոսոտ կաչաղակները՝ ազատ արտասահմանէն այնքան կուրօրէն, այնքան ողբալիօրէն:

Եթէ «Բանուոր»ի վարձկան խմբագրին քով քիչ մը արժանապատուութիւն գտնուէր, եթէ «Բանուոր»ի չուրջ հաւաքուած հայանուն բոլոր մեծ ու փոքր բոլչեւիկները հասկնային Խանջեանի ողբերգութեան ահաւոր նշանակութիւնը, ոչ միայն «Բանուոր» թերթը պիտի դատապարտէին ամօթի ու նախատինքի սիւնին, այլ վար պիտի առնէին ծախուած խմբագրի թաթարատիպ դիմակը, ցոյց տալով անոր Էնկիւրիի ճամբան:

Միամիտ հայ բոլչեւիկներ, աչքերնիդ բացէք եւ տեսէք թէ ձեր անունով կրակ փչող եւ ձեր քրտինքը չահագործող ձեր անպէտ առաջնորդները ի՛նչպէս կը դաւաճանեն ձեր նահատակութեան եւ մայր հայրենիքի չահերուն: Աչքերնիդ բացէք եւ տեսէք թէ դեռ երէկ անոնք ի՛նչպէս կը գովէին Խանջեանը եւ կ'աստուածացնէին զայն, իսկ այսօր կը հայհոյեն անոր յիշատակին»:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սեբաստիոյ Եռիխան գիւղի Հայր. Միութիւնը դաչտահանդէս մը սարքած էր անցեալ չաբթու, ի նպաստ կարօտեալ հայրենակիցներու: Առտուն կանուխէն դաչտավայր կը փութային չատ մը հայրենակիցներ: Կէսօրին ամէն ոք իր ընտանիքով բոլորուած սեղաններուն չուրջ խիտ ծառերուն տակ կը ճաչէին, յիչեցնելով ծննդավայրի ուխտագնացութիւնները ...

Կը հնչէր տաւուլ զուռնան եւ հայրենակիցները կը պարէին ու կը զըւարճանային երկրի սովորութեան համաձայն: Իրենց գլխուն վերեւ տեսնելով զոյգ եռագոյններուն ծածանումը աւելի կ'ոգեւորուէին: Հայրենակից Պ. Գարամանուկեան ներկայացուց միութիւնը որ կազմուած է 1924ին: «Ձայն պիտի պահենք այնքան ժամանակ որքան դեռ կը տիրէ պանդխտութիւնը»: Լավիտոի դպրոցին աշակերտները հանդէսին մասնաւոր փայլ տուին արտասանութիւններով եւ երգերով: Պ. Աչոտ իր «Փանթէզի»ներով զուարճացուց հանդիսականները: Պ. Քէնտիրեան արտասանեց «Ափ մը մոխիր»: Ապա խօսեցաւ Պ. Պ. Հիւսեան, պարզելով Հայր. Միութեանց դերը:

Տասը վայրկեան դադարէն վերջ, Ադամեան Թատերախումբը ներկայացուց երկու զաւեշտներ: Ապա տեղի ունեցաւ վիճակախաղը: Շահեցան հետեւեալ թիւերը.— 216, 388, 113, 177, 348: Այսպէս ուրախ օր մը անցուցինք եւ իրիկունը ուշ ատեն վերադարձանք: Միութիւնը իր չնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր հանդիսականներուն, մասնակցողներուն եւ Ադամեան Թատերախումբին:

Զ. Նուրեան

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԱՀԻԹԻ ԿՂԶԻՆ

ՓԻԷՌ ԼՕԹԻԻ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Թահիթիի մէջ իրեն սիրահարեցաւ փափկասուն Ռառահուն, տեղացի դեռատի կոյս, եւ այդ ճամբորդութենէն ութ տարի յետոյ գրեց «Լօթիի ամուսնութիւնը», որ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ եւ գրականութեան մէջ նուիրագործեց այս կղզին:

Ըստ սովորութեան, այս վէպին մէջ ալ կը գտնենք իբրեւ դերակատար՝ Փիէռ Լօթին, մարդը որուն աչքին կը զարնուէին կիները եւ պատմութիւնը յառաջ կ'երթայ այս եղանակով, իբրեւ ապրուած արկածախնդրութիւն: Աւելին, այն ատեն, ան քննադատութիւնը չատ զբաղեցուց գրագէտին տարաչխարհիկ եւ անձնական սիրային արկածներով:

Եւ սակայն այս հովուերգութիւնը կատարեալ յերիւրանք է: Ռառահու երբեք գոյութիւն չէ ունեցած: Հեղինակը ինքն իսկ խոստովանեցաւ զայն՝ գրելով մտերիմ բարեկամի մը.— «Պատմութեան խորքը չի համապատասխաներ իրականութեան»: Եւ նոյն բանն աւելի ուշ՝ յայտնեց նաեւ այն ատեն երիտասարդ ծովային սպայի մը՝ որ կը կոչուէր Պաւլոն, որ ապա պիտի դառնար Քլոտ Ֆարրէր, թէ «Ռառահուի պատմութիւնը ճշմարիտ չէ, եւ թէ վէպը միայն վէպ է, ուրիշ ոչինչ»:

Ոչ ոք մտքէն կ'անցնի արգիլել արուեստագէտի մը՝ որ պատմութիւններ հնարէ, խնդիրն այն է որ Թահիթի կղզին դիմափոխ եղաւ իր գրութեան հետեւանքով:

Փիէռ Լօթի, իր Ժօրժ եղբօր (որ ծովային բժիշկ էր Պապէյդի հիւանդանոցին մէջ) չատ հասարակ մէկ սիրարկածը սեփականացուցած եւ ինքզինք դերակատար, կախարդող հռչակած, ու անկէ քաղած էր վէպը: «Լօթիի ամուսնութիւնը» հրատարակուեցաւ երկու տարի յետոյ «Ազիյատէ»էն, որ եղաւ իր առաջին եւ ամէնէն անհատական վէպը, (հեղինակը, ծովային սպայ, Թուրքի զգեստներով կը մօտենայ ու կը հրապուրէ փաչայական հարէմէն կին մը: Խորհրդաւոր եւ վտանգալից ժամադրութիւններ կ'ունենայ անոր հետ, տարօրինակ արկածներ, Թրքուհին կը մահանայ՝ սէրէն հալ ու մաչ, եւ կը թաղուի Էյուպի գերեզմանատունը, Ոսկեղջիւրի մէջ): «Լօթիի ամուսնութիւնը» արդարացուց ուրեմն «Ազիյատէ»ն, հաւասար յաջողութիւն եւ խանդավառութիւն ստեղծելով, եւ յուզեց անթիւ ընթերցողներ, մանաւանդ ... ընթերցողուհիներ: Թահիթեան սէրերու այս գրքին գործած տպաւորութիւնն ու արձագանգը այնքան մեծ եղաւ, որ տակաւին այսօր Ֆրանսացիներ եւ օտարներ՝ երբ Թահիթի գան՝ իրենց հետ կը բերեն Ռառահուի յիշատակը եւ մասնաւոր գորովանքով լուր կ'ուզեն, մանաւանդ կը հարցնեն թէ ի՞նչ վախճան ունեցաւ փոքրիկ սիրուհին, (ենթադրելով, բնականաբար, որ պատմուածքը իրականութիւն է):

Պատասխանը մաս կը կազմէ Syndicat d'initiative de la colonie de Tahitiի քարոզչական նիւթերուն, այդ պատասխանէն դուք կ'իմանաք թէ վէպը չատ ճշմարիտ է, թէ տակաւին մարդ կայ որ կը յիչէ այդ չնորհալի աղջիկը, որ մինչեւ իր կեանքին վերջին օրերը ողբացած է իր մեծ սէրը Ֆրանսացի փոքրիկ սպային համար:

Ուրեմն ի՞նչ վախճան ունեցաւ սիրազեղ «Վահինէ»ն. (մի չուարիք, «Վահինէ» կը նչանակէ պարզապէս՝ «կին», բայց չէ՞ք զգար հրապոյրը մաւրական լեզուով «կին» ըսելու էքզօթիզմին):

Ի՞նչ վախճան ունեցաւ. այս հարցման ի պատասխան տեղեկատու գործակալին աչքերը կը թրջին եւ ձայնը կը դողդողայ յուզումէն: Խեղճ Ռառահու, մեռե՜ր է: Հիւծախտէ՞: Յուսահատութենէ՞: Ոչ, պէտք է ըսել դառն ճշմարտութիւնը.— Մեռեր է վերջին համաճարակէն:

Բայց ի՛նչ վիճակի հասած էր, խե՜ղճ, փոքրի՛կ, սիրազե՛ղ Վահինէ ...

×

Հնարուած պատմութիւն: Հեղինակն իր վիպագրի կատարեալ իրաւունքին մէջ է: Վէպերը հնարքներ են արդէն, եւ երանի թէ վիպագիրները հնարել գիտնային միչտ:

Բայց Փիէռ Լօթիի երեւակայութիւնը կը տարածուէր անձերէն չրջանակին, եւ իրական երկիրներ կը նկարագրէր անիրական գոյներով, այսպէսով կը ձեւափոխէր տեսարանի մը դիմագիծն ու ժողովուրդներու նկարագիրը: Մին էր այն երեւակայող գրողներէն, որոնք գեղեցիկ պատկերի մը առջեւ կը կարծեն անտարբեր համարուիլ, եթէ զայն «ապչեցուցիչ» չհռչակեն, եւ մանաւանդ եթէ տարբեր ձեւերով չներկայացնեն:

Ով որ ճամբորդած է դէպի արեւելք՝ անդրադարձած է որ Փիէռ Լօթիի արեւելքը անձնական բան մըն է: Անիկա վաւերական ճամբորդութենէն կ'օգտուի պարզապէս երեւակայական ճամբորդութիւններ պատմելու համար: Ճշմարտութիւնը ոչ մէկ արժէք ունէր իրեն համար, հետեւաբար հարկ էր զայն զգեստաւորել:

Լօթի կը ձգտէր տարաչխարհիկ կիներու, Թրքուհիներու, Ճափոնուհիներու, Մաւրուհիներու, Չինուհիներու, Ովկիանուհիներու մասնաւոր տիպարներ չինել, որոնք մէկ հայրենիք միայն ունէին,— գրագէտին խելապատակը:

Իր օրերուն չատ քիչ ճամբորդներ կային, եւ Փիէռ Լօթի՝ օգտուելով ստուգումի պակասէն՝ իր քմահաճոյքին համաձայն կը նկարագրէր երկիրներ եւ ժողովուրդներ, ի մեծ խնդութիւն բոլոր անոնց՝ որ կը զուարճանան ճամբորդելով գրքերու մէջէն:

Բայց ... պատահեցաւ անխուսափելին, եւ բազմաթիւ գրագէտներ հաճելի եւ նուազ յաջողեցուցիչ գտան՝ հետեւիլ իր հետքերուն:

×

Հնարուած պատմութիւն: Բայց ճիչդ է որ Փիէռ Լօթի ճանչցաւ Փոմարէ թագուհին, հարաւային Խաղաղականի մէջ հանրածանօթ, անճառահրաշ եւ զուարճալի:

Թագուհին զինք քանիցս հիւրընկալեց: Ոչ հազուագիւտ բախտ, որովհետեւ զուարթ Փոմարէն հաւատարիմ էր իր երիտասարդութիւնը ազատօրէն վարելու ծրագրին, եւ ինքզինք կը պատուէր բոլոր օտարականներն ընդունելով, մանաւանդ ինք կ'երթար զանոնք փնտռելու, վախնալով որ գուցէ ամօթխածութեամբ կը հրաժարին իրեն ներկայանալէ:

Թահիթի կղզին՝ Փիէռ Լօթիի արդարօրէն ընծայած է մէկ քանի յիչատակներ, բայց չահեկան է գիտնալ թէ ի՛նչպէս փոքրիկ արձան մը կանգնելու համար սպասեր է մինչեւ անցեալ տարի: Ապերախտութի՞ւն:

Սակայն որ եւ է վահինէ, հազիւ արբունքի հասած, ձեզ չուտով կը հրաւիրէ այցելել «Փիէռ Լօթի» կոչուած աղբիւրը՝ որ կը ցայտէ ժայռի մը կատարէն եւ երկզմձեւ թռիչքով կ'իյնայ արմաւաստանին մէջ. Կ'ընկերանայ ձեզի մինչեւ «Փիէռ Լօթի» բաղնիքը, ուր «մեծ գրողն առաջին անգամ հանդիպեցաւ փոքրիկ Ռառահուին», որ եթէ իսկապէս չէ ապրած՝ գոնէ աչխարհ բերուած է գրագէտին բանաստեղծութենէն եւ գրաւիչ արուեստէն:

Այսպէսով կամաց կամաց կը սողոսկի այն համոզումը՝ թէ Ռառահու, բանաստեղծութենէն ծնած, իսկապէս ապրած ըլլայ: Հրաչալի յաղթանակ՝ գրողին համար:

Նոյն ինքն Փիէռ Լօթի կը սկսէր հաւատալ իր յերիւրանքներուն,— այնքան որ, գրական աչխարհին փոքրիկ Ազիյատէն ընծայելէ յետոյ, լըջօրէն գնաց Էյուպ, Ոսկեղջիւրի խորը, եւ կարօտակէզ ու տառապահիւծ Թօփ Գափուի գերեզմանատան մէջ փնտռեց անոր չիրիմը, եւ զայն բնականաբար ... գտաւ եւ հողվարէն ծաղիկներ քաղելով տարաւ տուն, ու ամէն առթիւ յուզումով ցոյց կուտար հիւրերուն:

Գրականութիւնը այսօրինակ հրաչքներ կրնայ գործել:

×

Ի միջի այլոց, Փիէռ Լօթի կատարեց նաեւ քաղցրօրէն սիրահարեալ «վահինէ»ի մը տիպարն աչխարհ բերելու հրաչքը: Քաղցրօրէն սիրահարեալ, անմեղ, անարատ, հաւատարիմ՝ իր սպիտակ տիրոջ եւ սիրահարին: Այսպէս բան երբեք չէր պատահած սակայն, այն օրէն ի վեր որ նաւապետ Ուօլլիս գտաւ Թահիթին:

Բայց Փիէռ Լօթիի վէպէն յետոյ՝ պէտք չէ վիճիլ, սիրոյ կղզիին վահինէները կաղապարուած են ըստ Ռառահուի, ծաղիկ տարաչխարհիկ քըմայքի:

Այսուհանդերձ տարբեր են կեանքի մէջ: Եւ տրտնջալու պատճառ չըկայ:

(Վերջ) ԱՌՆԱԼՏՕ ՖՐԱՔՔԱՌՕԼԻ

նածանր խռովութիւններ պիտի պատճառէ եւ թերեւս անանկացնէ ներկայ կարգուսարքը» :

** Նոյն աղբիւրին համաձայն, վարչապետ Պ. Մոլոթով Մոսկուա դարձած է սեպտեմբեր 1ին, որպէսզի Սթալին կարենայ հեռանալ մայրաքաղաքէն : Հասած օրն իսկ, Քաղաքական Բիւրօն նիստ գումարած է, ի ներկայութեան Սթալինի : Այս ժողովին մէջ դիկտատորը յայտարարած է թէ պիտի փութացնէ իր արձակուրդի թուականը : Եւ մեկնած է ընկերակցութեամբ երեք բժիշկներու, որոնց մէկն է Տոքթ. Ապրիքոսով : Գաղտնի կը պահուի Սթալինի օդափոխութեան վայրը. գիտեն միայն որ ջրաբուժութիւն մը պիտի կատրէ Կակըրի մէջ (Սեւ ծովու ափերը) : Իր բազմաթիւ անձնապահներուն գլուխը կը գտնուի չէկիստ Փաուկեր : Միւս կողմէ Քաղաքական բիւրոյին անդամները աւելի քան երբեք խստօրէն կը պահպանուին Չեկայի գործակալներուն կողմէ : Ոչ ոք կրնայ առանց մասնաւոր արտօնագրի մտնել Կեդր. Կոմիտէին շէնքը, ուր ժողով կը գումարէ Քաղաքական Բիւրօն : Ցիսուն չէկիստներ Եուժովի եւ Տոպրոտիցքիի հրամանին տակ կը հսկեն շէնքին վրայ : Չեկային նախագահը՝ Եաժոտա փոխած է Քաղաքական Բիւրոյի բոլոր շարժավարները (շօֆէօր), իր վստահած մարդիկը դնելով անոնց տեղ :

**** «Տէյլի Հէրըլտ» կը գրէ թէ մաքրագործման ենթարկուած են նաեւ խորհրդային շարժանկարի վարիչները՝ Սօքոլ, Սխտրով եւն. : Կացութիւնը այնքան ծանր կը համարուի որ Կեդր. Կոմիտէն լուծելով Մոսկուայի շարժանկարի կեդր. վարչութիւնը, ուրիշ մը նշանակած է :

Եւ վերջապէս Փինլանտական աղբիւրէ նոր տեղեկութիւններ կը հաղորդէն Ուկրայնայի գիւղական ըմբոստութեանց եւ աքսորներու մասին :

2,500,000,000 փոխ Լեհաստանի

—o—

Իբրեւ արդիւնք Լեհաստանի սպարապետին այցելութեան, կիրակի օր, Ռամպույէի դղեակին մէջ ստորագրուեցան Փրանքօ-լեհական վերահաստատեալ դաշնագրին պայմանները : Նոր պայմանագրին համաձայն, Ֆրանսա 2,500,000,000 փրանքի փոխ մը պիտի բանայ Լեհաստանի, հինգ տարուան համար : Այս գումարը պիտի ծախսուի Ֆրանսայի մէջ, լեհական բանակին սպառազինման եւ արդիականացման համար :

Կը հաւաստեն թէ դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները կը վերահաստատեն փրանքօ-լեհ զինակցութիւնը, վերաքննելով զայն համաձայն օրուան կացութեան : Այս առթիւ հանրապետութեան նախագահը հեռագիր մը ղրկած էր ի պատիւ Լեհաստանի սպարապետին, որ մեկնեցաւ կիրակի գիշեր : «Թան» խօսելով նոր համաձայնութեան մասին, կ՚ըսէ թէ ուժերու նոր դասաւորում Վիսթուլայի վրայ՝ զսպիչ ազդեցութիւն մը պիտի գործէ թէ Պերլինի եւ թէ Մոսկուայի վրայ : «Զինակցութեան այս վերանորոգման շնորհիւ, Փարիզ եւ Վարշաւա պիտի կրնան աւելի հանդարտութեամբ դիտել այն ծանրակշիռ դէպքերը որ կրնան պատահիլ Եւրոպայի մէջ եւ գործելու աւելի ազատութիւն վայելել, իրենց անհատական քաղաքականութիւնները վարելու համար Պերլինի եւ Մոսկուայի հանդէպ» :

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

—.—

Սան Սեպաստիանօ փառնշ...ծ

Սպանիոյ ապստամբները Իրունի գրաւումէն վերջ այժմ իրենց գլխաւոր ուժը թափած են Սան Սէպասթիանոյի վրայ : Երեք զօրամասեր յառաջ կը խաղան տարբեր ուղղութիւններով : Քաղաքը կ՚ռմբակոծուի թէ ցամաքէն եւ թէ ծովէն : Կարգ մը թղթակիցներ կը գրեն թէ ծանր վէճեր ծագած են Սան Սէպասթիանոյի պաշտպաններուն միջեւ, անձնատուր ըլլալու կամ դիմադրութիւնը շարունակելու համար : Ազգայնականները եւ ընկերվարականները կ՚ուզեն անձնատուր ըլլալ, իսկ համայնավարները կ՚ուզեն դիմադրել մինչեւ վերջը եւ նահանջելէ առաջ կրակի տալ քաղաքը, ինչպէս ըրին Իրունը : Ուեսքիքի նեղութիւնն ալ անտանելի կը դառնայ օրէ օր :

Միեւնոյն ատեն ապստամբները կը սեղմեն Մատրիտի պաշտպանման շղթան : Պաշտպանումը մահիկի մը ձեւը առած է արդէն : Շրջակայ բոլոր գիւղերը ամբացուած են :

Կառավարական օդանաւերը առջի օր 380 ռումբ տեղացուցին Օվիէտոյի վրայ, որ պաշարուած է եօթը շաբաթէ ի վեր : Այս առթիւ հրատարակուած ցեկոյցը կ՚ըսէ թէ քաղաքին ճակատագիրը կնքուած է եւ այլ եւս յոյս չկայ որ օգնական ուժեր կարենան վերցնել պաշարումը : Իսկ ապստամբներուն հրամանատարը վճռած է դիմադրել մինչեւ մահ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՑԸ 2.15ի բարձրացաւ երէկ, երկուշաբթի, ցորենի գինը սղած ըլլալով : Գաւառական կարգ մը քաղաքներու մէջ կը ծախուի 2.20ի եւ 2.25ի : Հողագործական նախարարութիւնը մասնաւոր ցեկոյցով մը կը բացատրէ թէ այս բարձրացումը հետեւանք է ցորենի գինին ճշդման, զոր կատարեց ցորենի նորահաստատ պաշտօնատունը :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԿԻՒՍԹԱՎ ՔԱՆ, որ խորհրդանշական գրականութեան (սէնպոլիսմ) վարպետներէն մէկն էր Մալարմէի եւ Վէռլէնի հետ, մեռաւ շաբաթ օր : Ծնած էր 1859ին : Ունի քերթուածներ եւ վէպեր :

22 ԲԱՐՁՐ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐ ձերբակալուեցան Պոլսոյ մէջ, ծանր անկանոնութիւններ գործած եւ արտածման արտօնագիրներ հանած ըլլալով : Բոլորն ալ պիտի դատուին մասնաւոր ատեանի մը առջեւ :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ վուամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

—.—

Ալֆորվիլի Ս. Մինասեան ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. ԱՄԲԱԿՈՒՄ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ (Պապիկեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը, Մարսէյլի եւ շրջաններու բոլոր ընկերներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ողբացեալ զինակից ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ-ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ մահուան առթիւ, իր ընտանիքին եւ ընկեր Խորէն Տէր-Նազարէթեանին։

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով, այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28 :

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու :

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական ասացուածքներ :

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով :

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղաւորուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան :

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն :

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական գոյն եռագոյն դրօշով :

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի :

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւտօի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գըլճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի :

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը : Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կը բաշխէ անոր :

Գին = Փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր., Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:
Դիմել հետեւեալ հասցէին. M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse, Marseille.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ԾՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«Հ ՅՐՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց): Առաջին հատոր կենսագրութիւն: Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	ORIENT LLOYD
48 rue de la République	7 rue Auber, Paris
Մարսէյլ Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։
Տոմսակներ՝ ամէն տեսի համար Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին։ Ընդունք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը։
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ
Պատուոյ Նախագահութեամբ
Առաջնորդ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
եւ մասնակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու
13 սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Թրուա Լիւք,
Էգնայեան եղբայրներու ագարակին մէջ:
ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ ՄԱՐԶԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ
Կովկասեան եւ եւրոպական պարեր։
ՄՈՒՏՔ 3 ֆրանք:
Հանդէսը ամբողջութեամբ պիտի շարժանկարուի Ciné-Sétoի կողմէ.
ԾԱՆ.— Առնել թիւ 7 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութենէ մէկ կայարան առաջ, Traverse du roi de pique: կարելի է առաւօտէն գալ եւ ճաշը միասին բերել։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Զգոյշ սունկերէն (Տոքթ. Շ. Այվազեան).— Վարակուա՞ծ եմ արդեօք (Տոքթ. Մ. Թոքաթլեան).— Մեղր կերէք (Շ. Նարդունի).— Ինչո՞ւ փորս կը մեծնայ (Տոքթ. Ա. Աշճեան).— Քիմիական պատրազմ (Տոքթ. Վ. Չիլինկիրեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Երկրորդ տարուան թիւերու ցանկը։

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը։ Բացուած է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար։ Բաժանորդագրութենէ այցեկին մը պակաս վճարելու համար բժիշկին։

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը. պահպանեցէք զայն կարդալով ՀԱՅ-ԲՈՅԺը։

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք : Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51, Rue Mr. le Prince, Paris (6). Métro: Odéon. Tél. Danton: 88-65.
Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւայլն ամէն տեսակ գրքեր։
Արդիական կազմատուն։ Տպագրական գործեր։
Աշխարհի բոլոր կողմերէն հասած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ	ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
Cinéma REXY	**CIGALE CINÉMA**
Rue Cours Lafayette angle Garibaldi.	60 Avenue de Saxe LYON.

ՊԱՏ՝ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին քաթալօկին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ:
Դիմել՝ փապրիքի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

PETITES ANNONCES

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՍՑԷՆԵՐ

ԲԺԻՇԿՆԵՐ.—

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ
Վիրաբոյժ-Ատամնաբոյժ
16, Rue de Vaugirard, Paris (6)
Մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ
Tél. Odéon 76—22

ՏՈՔԹ. ԵՍԱՅՈՒՊ
կ՚ընդունի երկուշաբթի, չորեքշաբթի շաբաթ ժ. 2-6 եւ ժամադրութեամբ:
8 Rue Degas, Փարիզ:
Tél. Jasmin 11-78

ԴԵՐՁԻԿՆԵՐ.—

Գ. ԱՃԷՄԵԱՆ
Արանց եւ կանանց
42, Rue Blanche, մէթրօ՝ Trinité

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ
Խնամուած կար, չափաւոր գին
31, Route de Choisy, Ivry s/Seine
Հեռաձայնել Italie 13 - 45

Եփրատ նուագախումբի համար դիմել Պ. Տիգրան Օնունեանի, 15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine.

OFFICE NANSEN
38 Boulevard Raspail — Paris (6)

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐ.—

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻՆ
Արեւելեան ամէն տեսակ ապրանքներ
4, Rue de Metz
մէթրօ՝ Strasbourg - St. Denis

ՆՊԱՐՎ. CONSTANTINOPLE
Արեւելեան և եւրոպական ապրանքներ
37, Rue de Trévise
մէթրօ՝ Cadet Tél.: Prov. 82 - 86

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (84

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

— Ձեզի ճառ պիտի չխօսիմ : Ատոր ժամանակն անցեր է, ոչ ալ դուք պէտք ունիք ատոր, դուք, որ քաղաքի մտաւորականութիւնը կը ներկայացընէք : Այսօր Թիֆլիսէն նամակ մը ըստացայ : Պատասխանն է գրողը :

Վահէն մէկ երկու վայրկեան լռեց :

Հաւաքուածներու վիզերը աւելի երկնցան. արդեօք Փոխարքան ի՞նչ պատասխանած է ծերունի Հայրապետին : Մերժե՞ր է խնդիրքը, ընդունե՞ր է :

—Փոխարքան բացարձակապէս մերժած է վեհափառի խնդիրքը...

Վահէն չկրցաւ խօսքը շարունակել : Ամէն կողմէ ձայն մը փրթաւ : Շատեր ոտքի ելան : Ընդհանուր աղմուկի մէջ գայրոյթի խօսքեր լսուեցան շատերու կողմէն :

Վահէն տեղէն չշարժեցաւ. ուշադրութեամբ կը դիտէր շուրջինները : Անոր պայծառ դէմքը քիչ մը մթագնած՝ նոր արտայայտութիւն մը ըստացեր էր : Երբ սկսաւ նորէն խօսիլ, բոլորը լռեցին :

— Փոխարքան պահանջեր է, որ Կաթողիկոսը անպայման հպատակի եդած կարգադրութեան :

— Այսինքն,— կարծես Վահէի միտքը լրացնել ուզեց Գէորգեանը,— Հայոց եկեղեցին պէտք է դառնայ Ռուսաց Սինոդի պոչը...

— Տօ, մենք մեռա՞ծ ենք որ,— անկիւնէն երիտասարդ մը զայրացած ոտքի ցատկեց,— ծինկիլխաններ... Շահ-Աբբասներ չկրցան քանդել մեր ազգային եկեղեցին...

Բարձրացած աղմուկին մէջ խեղդուեցաւ ըմբոստ երիտասարդին ձայնը :

Ժամանակ մը դիտելէ ետքը բարձրացած ժխորը, Վահէն յանկարծ տեղէն ելաւ ու ձեռքը վեր բարձրացնելով՝ ըսաւ.

— Խօսքի ժամանակ չէ, պէտք է գործել : Այսօր՝ բարեկամ մը, Հայ ժողովուրդի տրամադրութիւնը արտի մը մէջ դիզուած չոր ցախի կոյտի մը նմանցուց, որ լուցկիի մը կը սպասէ բռնկելու համար : Շատ լաւ : Պէտք է հրդեհուի դէզը : Այդ լուցկին դուք պիտի վառէք :

Վահէի նման բոլորն ալ ոտքի կանգնեցան՝ վճռական դէմքերով ու բռունցքները սեղմած : Վարդանի դէմքին վրայ կաթիլ մը արիւն չէր մնացած : Բարձր հասակովը արձանացած էր դրան քովը եւ մոռցած ամէն ինչ՝ անձնական վիշտ, սէր, Սոնիա, միայն Վահէն կը տեսնէր, ու չուրջը զայրացած դէմքեր :

Վահէն նորէն սկսաւ խօսիլ : Բացատրեց կացութիւնը ու այն դերը որ ինկած էր Ալէքսանդրապոլի հայութեան վրայ : Որոշ եւ կտրուկ հրահանգներ տուաւ :

— Իսկ այժմ ցրուեցէք,— վերջացուց ան,— ամէն մարդ իր տունը : Մինչեւ առտու ոչ մէկ խօսք փաղուան ընելիքի մասին : Իսկ առաւօտեան ամէն մարդ գործի պէտք է լծուի : Իսկ դուք,— Վահէն դարձաւ ներկայ եղող կիներուն եւ օրիորդներուն,— թերեւս աւելի մեծ դեր մը ունիք կատարելիք : Շրջեցէք տունէ տուն, բացատրեցէք, համոզեցէք կիները : Ամբողջ ժողովուրդը՝ կին, երեխայ, պառաւ պէտք է հրապարակ գան :

Հաւաքուածները հետզհետէ ցրուեցան, մնաց միայն Ռուբէն Գէորգեանը : Ուզինէն մեկնեցաւ տիկին Ցամրիկի հետ, որուն ծանօթ էր առաջուընէ :

Այդ գիշեր մինչեւ լոյս, ընկերները՝ հաւաքուած Տիգրանի սենեակը՝ խորհրդակցեցան առաւօտեան ձեռնարկի մասին :

Վարդանը լուռ, բայց ուշադիր կը հետեւէր անոնց խօսակցութեանը : Արիւնը եռ կուգար անոր երակներուն մէջ :

Ալարքեար Ցարութի եւ բրդոտ Մըկոյի միկիտանները (գինետուն) իրարու դէմ դիմաց կը բացուէին Ալէքսանդրապոլի փողոցի վրայ : Փառք Աստուծոյ, երկուքն ալ հայ քրիստոնեայ, զարա-չուխայի (կարիճ) երիտասարդներ էին, երկուքին ալ արծաթ քամարները չորս մատ լայնքով էին, երկուքն ալ առանց դադարի չորս օր չորս գիշեր քէֆ ըրած մարդիկ էին, բայց չէս գիտեր ինչու, աչքով աչք չունէին իրար տեսնելու :

Քաղաքին մէջ, ոչ ոք հաստատ բան մը գիտէր, թէ տարիներ առաջ ինչ-պէ՞ս սկսած էր այդ երկուքի թշնամութիւնը : Ամէն մարդ իր գիտցածը կը պատմէր, ու ամէն մէկուն պատմածը իրարմէ տարբեր էր : Բարեկամներ, ընկեր տղաք աշխատած էին հաշտեցնել զանոնք : Չէ ու չէ, ալ իրենք ի՞նչ օրուան տղամարդ էին որ հաշտուէին : «Էն չան ծնունդի հետ խօսե՞մ», ըսեր էր Ցարութը : «Տօ, ես էնոր հօր հոգին»... Մկօն պատասխաներ էր հաշտարարներուն : Ու այդպէս հաշտեցնելու ամէն փորձ ի զուր անցաւ : Թարսի պէս երկուքն ալ միեւնոյն թաղը կ՚ապրէին, դուռ դրկիցներ էին իրարու : Իրենց մանկութեան շրջանին հարազատ եղբայրներու նըման, միասին վէգ խաղցեր, դպրատուն գացեր եւ կռիւներու ժամանակ ալ իրարու տէր ելեր էին :

Փողոցի լայնքովը միայն զատուած երկուքի խանութները իրարու մէջ կը նայէին : Օրուան մէջ շատ անգամ, մէկն ու մէկը զուռնաւոր դենջակի մէկ ծայրը կոխած քամարի արանքը, արմուկը խանութի դրան, գիրք կը բռնէր : Դիմացինը հազիւ նկատած հակառակորդը՝ կ՚աճապարէր ինքն ալ իր խանութի դրանը գիրք բռնել պէտքը ոլորելով, որպէս թէ ըսել ուզէր. «Տօ, չան ծնունդ, մենք էլ էստեղ ենք. եանի ո՞ւմ կ՚ուսեցնես»...

Վերջին օրերը, բրդոտ Մկոյի սէրը շատ նեղ էր : Էդ ո՞նց թէ, էն շան միկիտանը այնքան լեցուն լինէր յաճախորդներով : Գինին որ հարցնես, խօմ գինի չէր, լար թթու քացախ : Բայց եւ այնպէս օրուան ամէն ժամուն, միկիտանը լիք-լեցուն :

Կասկածէ դուրս էր, որ Ալարքեար (Արարկիրցի) Ցարութի միկիտանը վերջերս լաւ առեւտուր կ՚ընէր : Ցարութը այդ յաջողութիւնը կը պարտէր Ալէքսանդրապոլ եկած նոր հիւրի մը :

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եզեկիեան, որ նախապէս կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ։ Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Պետրոսեանի 1237 E 59 th, St., Cleveland (Ohio) U. S. A.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 9 SEPTEMBRE 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3213

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

«ՇԻԿԱՑԱԾ ԵՐԿԱԹԸ»՝ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԳԼԽՈՒՆ

Տակաւին ժամանակ չունեցանք ամբողջովին պրպտելու «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերը, Յուլիս 25էն օգոստ. 22: (Նորէն մէկ ամսուան թիւ, բայց այս անգամ բաղդատաբար կանուխ հասած):

Արագ ակնարկով մը, մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին կարգ մը վարչական փոփոխութիւններ, որոնց մասին պիտի խօսինք առանձին:

Յետոյ մեր աչքին զարկաւ Հայաստանի մտաւորականութեան եւ Գրողներու Միութեան մէջ ծագած իրարանցումը, իբրեւ հետեւանք «Աղասի Խանջեանի դաւաճանական ինքնասպանութեան»:

Միայն այս պարագան այնքան խօսուն է, որ գուշակութեան չի կարօտիր մնացեալը:

«Խ. Հայաստան»ի օգոստոս 6ի թիւին մէջ կ'երեւան երկու երկար նամակներ, մէկը ուղղուած՝ «Աշխատաւորութեան սիրելի առաջնորդի, հայ ժողովրդի լաւագոյն բարեկամ ընկեր Ստալինին», միւսը՝ «Թանկագին ընկեր Բերիային»: Ստորագրողներուն մէջ կը գտնուին պրոֆ. Ղափանցեանէն մինչեւ ... Զապէլ Եսայեանը, Ջանանը եւ Փ. Թէրլէմէզեանը:

Երկու նամակներն ալ կը չօշափեն միեւնոյն հարցը,— կեղր. կոմիտէի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի «անարգ, դաւաճանական ակտը, որը սնունդ է տալիս ժողովրդի թշնամիներին,— Դաշնակների բեկորներին՝ կուսակցութեան դէմ, Անդրկովկասի ժողովուրդների բարեկամութեան դէմ նրանց մղած պայքարում»:

Ստալինի ուղղած նամակին մէջ, «հայ ինտելիգենցիան», փառաբանելով «մեր դարաշրջանի մեծագոյն հանճարներ Լէնինն ու Ստալինը», այլ մանաւանդ «մեր հարազատ, մեր մեծ առաջնորդ, թանկագին Ստալին»ը, «մարդկութեան ամենախիմաստուն զաւակ, մեր լուսապայծառ Ստալինը», անգամ մը եւս կը զգետնէ Աղասի Խանջեանը, անքաւելի մեղքերու տեղատարափի մը տակ.

— «... Աղասի Խանջեանը կորցրեց զգաստութիւնը, իր հովանաւորութեան տակ առաւ մեր կուսակցութեան ու մեր ժողովրդի լկտի թշնամիներին, նա չհասկցաւ զգաստութեան վերաբերեալ մեր իմաստուն խօսքերը, թերագնահատեց այն մեծ վտանգը, որի մասին ժամանակին ահազանգեցիք դուք, կոչ անելով պայքարել անխնայ անցեալից ժառանգութիւն մնացած նացիոնալիստական ազդեցութիւնների դէմ, հակայեղափոխական տրոցկիստական ու այլ թունաւոր տարրերի դէմ:

Մենք զայրացած ենք այն բանի համար, որ Աղասի Խանջեանը չարդարացրեց մեր ժողովրդի վստահութիւնը: Նա չարաշահեց այդ վստահութիւնը, ի չարը գործ դրեց ընկեր Բերիայի մտերմական վերաբերմունքը: Նա խճճուեց իր սխալների եւ երկերեսանիութեան ոստայնի մէջ, նա դաւաճանեց կոմունիստի ու ղեկավարի կոչմանը»:

«Թանկագին ընկեր» Բերիային ուղղուած նամակին մէջ ալ, նոյն միտքերն են որ կը կրկնուին, յաւելեալ եւ ճոխացեալ բացատրութիւններով.

— «Խանջեանի ինքնասպանութեան անարգ ակտը թափահարեց մեզ բոլորիս: Մենք էլ աւելի կ'ուժեղացնենք մեր զգաստութիւնը եւ շիկացած երկաթով կը մաքրենք մեր շարքերից նացիոնալիստական տարրերի բոլոր բեկորները»:

... Մենք մեր ժողովրդի հետ միասին անարգանքի սիւնին ենք գամում Խանջեանի արարքը, մենք բարձր կը պահենք մեր սոցիալիստական երկրի ժողովուրդների եղբայրութեան դրօշը»:

Երբ այսքան գետնաքարշ ուղերձներ ստորագրել կուտան «անկուսակցական» եւ ընդհանրապէս տարէց մտաւորականութեան, տարբեր աչքով չպիտի նայէին երիտասարդ գրողներուն:

Եւ աւասիկ Հայաստանի Գրողներու Միութեան ժողովը՝ նուիրուած ընկեր Բերիայի զրոյցին:

Այստեղ ալ՝ նոյն քծնանքն ու չողոմանքը Անդրկովկասի կարմիր փոխարքային հանդէպ: Եւ չեչտակի մատնանշում մը,— Երիտասարդ գրող Նայիրի Զարեան իր բացման խօսքին մէջ կը յայտարարէ թէ՝ Անդրկովկասի ժողովուրդներու եղբայրութեան եւ համերաշխութեան համար «չափազանց անբաւարար» աշխատանք է կատարած Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը, իսկ այս թերութեան պատասխանատուներն են «Ն. Ստեփանեանի տրոցկիստական - նացիոնալիստական խմբակի անդամները՝ Ակսէլ Բակունց, Դր. Սիմոնեան, Ալազան, Նորենց եւն.»:

Այս ազդանշանէն վերջը, այլ եւս մրցումը կը սկսի, կարելի եղածին չափ սեւցնելու համար ամբաստանեալները:

Ինչպէս ըսինք, հարեւանցի ակնարկ մըն է որ կը նետենք հասած թերթերուն վրայ: Անհրաժեշտ է ամբողջովին ուսումնասիրել բոլոր արտայայտութիւնները, եւ մանաւանդ Բերիայի զրոյցը՝ Հայաստանի գրողներուն հետ, որոնց յատկապէս պատուիրած է «ուսումնասիրել Ռուսաց մեծ ժողովրդի լեզուն, հոկտեմբերի լեզուն»:

Այս բոլորը կ'ապացուցանեն թէ հարթիչ գլանը անխնայ կը գործէ Երեւանի մէջ, եւ հաւատաքննութեան գոլորշին թոյն կը հոսեցնէ հոգիներու մէջ:

«Մաքրագործում»ի ազդանշանը վերէն տրուած ըլլալով, դժուար է նախատեսել թէ մինչեւ ո՛ւր հասած կրնայ ըլլալ «շիկացած երկաթ»ը:

Ամէն պարագայի մէջ, դժուար չէ եզրակացնել թէ նորէն հեղձուցիչ մթնոլորտի մը մատնուած է Երեւանը, եւ օղակները նորէն պիտի պրկուին, հեռաւոր յիշատակի մը վերածելով այն յարաբերական թուլացումը որ կը տիրէր քանի մը տարիէ ի վեր:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՍՈՒՐԻԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆԵՑԱՆ

ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԻ ԱՅՍՕՐ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Նախարարական Խորհուրդի երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարութեան խորհրդական Պ. Վիէնօ տեղեկութիւններ հաղորդեց ֆրանք-սուրիական բարեկամութեան եւ զինակցութեան դաշնագրի մասին, որուն բանակցութիւնները կը շարունակուէին եօթը ամիսէ ի վեր: Նախարարական խորհուրդը արտօնեց նշանագրել գոյացած համաձայնութիւնը:

Դաշնագիրը հիմնուած է անգլեւիրաքեան դաշնագրին վրայ եւ կը բաղկանայ մէկ զինուորական պայմանագրէ, հինգ առենագրութիւններէ եւ 11 նամակներէ:

Փոքրամասնութեանց իրաւունքները վերապահուած են, ապահովելով հանդերձ անոնց շահերը: Ազգերու Դաշնակցութեան հոգատարութեանց յանձնաժողովը գիտել տուած է թէ չի կրնար ընդունիլ Սուրիոյ ազատագրութեան դաշնագիր մը, եթէ ան որոշ տրամադրութիւններ չի պարունակեր փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար: Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այս տրամադրութիւնը ապահովուած է եւ թէ Սուրիա այս կէտին համար «յանձնառութիւններ կը ստանձնէ ոչ միայն Ազգերու Դաշնակցութեան, այլեւ Ֆրանսայի հանդէպ, որ այսպէս ի հարկին միջամտելու իրաւունք մը կը ստանայ»:

Առանց որ եւ է կերպով վնասելու Սուրիոյ գերիշխանութեան եւ առանց զինուորական տեւական գրաւման մը հանգամանքը տալու, սկզբունքով ֆրանսական զինուորներ պիտի մնան սուրիական հողին վրայ, մասնաւորաբար այն ժամանակաշրջանին որ անհրաժեշտ է կազմելու համար սուրիական ազգային բանակը: Այս բանակը պիտի մարզուի միմիայն Ֆրանսացի սպաներու կողմէ եւ պիտի սպառազինուի ֆրանսական արտադրութիւններով:

Դաշնագիրը, որուն տրամադրութեամբ Սուրիան անկախ պետութիւն պիտի դառնայ եւ ֆրանքեւսուրիական զինակցութիւն մը պիտի կնքուի, պիտի տեւէ 25 տարի, երեք տարուան նախապատրաստական շրջանէ մը վերջը: Այդ ժամանակաշրջանին լրացումէն վերջը, Սուրիա պիտի կրնայ ընդունուիլ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ եւ մարզպանի պաշտօնը վերջ պիտի գտնէ:

Շուտով ընդհ. ընտրութիւններ պիտի կատարուին եւ շուրջ երկու ամիսէն պիտի կազմուի պատասխանատու կառավարութիւն մը, որ դաշնագիրը պիտի ստորագրէ յանուն Սուրիոյ ժողովուրդին:

Նոյն հիման վրայ ուրիշ դաշնագիր մը պիտի մշակուի Լիբանանի հետ: Բանակցութիւնները շուտով կը սկսին:

*** «Թան» խմբագրականի մը մէջ վերլուծելով համաձայնութիւնը, կ'ըսէ թէ դաշնագիրը «դիւանագիտական բաւական բարդ վաւերագիր մըն է, որովհետեւ պարտաւոր է նկատի առնել Սուրիոյ մասնաւոր կացութեան բոլոր երեսները: Կը թուի թէ ջանք թափուած է կարելի եղածին չափ անգլեւիրաքեան դաշնագիրը յարմարցնելու Սուրիոյ մասնաւոր պայմաններուն,— երկիր մը ուր ծանրակշիռ խնդիրներ կան փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար որուն հանդէպ Ֆրանսա չի կրնար անտարբեր մնալ, իր իսկ ստանձնած հոգատարութեան պատճառով: Էական է այսինքն թէ բարոյական եւ թէ քաղաքական տեսակէտով, եւ կը կարծենք թէ լուծուած է լաւագոյն տրամադրութեամբ, թէ ցրուեալ եւ թէ խիտ փոքրամասնութեանց համար: Առաջինները պիտի օգտուին անհատներու եւ հասարակութեանց վերաբերեալ երաշխաւորութիւններէն, որոնք պիտի արձանագրուին սահմանադրութեան մէջ, իսկ երկրորդ շարքին համար ծրագրուած է պահպանել տեղական, վարչական եւ ելմտական ինքնավարութեան սկզբունքը որ կը գործադրուի արդէն: Այսպէս նախատեսուած կարգուսարքը գոհացում պիտի տայ փոքրամասնութեանց, առանց սահմանափակելու սուրիական պետութեան գերիշխանութիւնը եւ իրական անկախութիւնը»:

14 ՄԻԼԻԱՐ ՖՐ. ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

1936—1937 շրջանին պիտի ծախսուի 4,200,000,000 փրանք

Նախարարական Խորհուրդը երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ արտօնեց 14,000,000,000 փրանքի յաւելուածական վարկ մը յատկացնել երկրին ազգային պաշտպանութեան զօրացման, չորս տարուան համար: Աւելորդ է բացատրել թէ այս որոշումը հետեւանք է Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան հաստատման: Նոր պահանջները դիմաւորելու համար, Ֆրանսա փոխանակ աւելցնելու զինուորութեան շրջանը, կը նախընտրէ արդիացնել, խտացնել եւ կատարելագործել սպառազինման միջոցները:

Սահմանուած վարկը մեծ մասով պիտի գործածուի օդանաւեր, զրահապատ կառքեր եւ հրասայլեր շինելու: Միեւնոյն ատեն պաշտպանողական միջոցները պիտի զօրացուին եւ արհեստով զինուորներու թիւը պիտի աւելցուի: Պ. Տալատիէ, ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, ամբողջ ծրագիրը, խորհրդարանին պիտի ներկայացնէ յառաջիկայ նոյեմբերին: Սահմանուած գումարէն 4,200,000,000 փրանք պիտի յատկացուի ծրագրին առաջին մասին լրացման համար, որ տեղի պիտի ունենայ 1936 — 1937ին:

Նախարարական խորհուրդը միեւնոյն ատեն 100,000,000 փրանքի վարկ մը սահմանեց մինչեւ այս տարուան վերջը, նոր մարտանաւերու շինութեան եւ ուրիշ ծովային սպառազինութեանց համար: Դարձեալ 1936 — 37 շրջանին օդատորմիղին պիտի յատկացուի 1,200,000 փրանք:

Նախարարական խորհուրդը իր որոշումները տուած է հետեւելով ընդհ. սպայակոյտի տեսակէտին, որ երկրորդական կը համարի մարդկային ուժը, բաղդատելով օդանաւային, հրասայլերու եւ մեքենաշարժ կազմակերպութեանց ուժին հետ: Միեւնոյն ատեն նախարարները չեշտեցին թէ կառավարու-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ալազան, Դ. Սիմոնեան, Ա. Բակունց, Վ. Նորենց եւն. «հակայեղափոխական»...

Երէկ ստացանք չորս կապոց «Խ. Հայաստան», յուլիս 25էն օգոստոս 22: Նիւթերը կը յորդին՝ «նացիոնալիստական - տրոցկիական թափթփուք»ներու մասին: Ինչպէս կ'երեւայ, վերէն վար մաքրագործումի ձեռնարկած են: Օգոստոս 21ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ օգոստոս 16ին ժողով գումարեր է Գրողներու Միութիւնը, նուիրուած ... Ընկեր Բերիայի մէկ զրոյցին:

Ժողովին բացումը կատարած է Նայիրի Զարեան, յետոյ կարգով խօսք առած են Ստ. Զօրեան, Դ. Տէմիրճեան եւ ուրիշներ: Ստ. Զօրեան յայտարարեր է.

— «Թանգ է մեզ համար ժողովուրդներու համերաշխութիւնը, — Ով անկեղծօրէն սիրում է հայ ժողովուրդին, նրա սոցիալիստական մեծ հայրենիքը, նա պէտք է ջախջախիչ պայքար մղի Դաշնակցական թափթփուքների, նացիոնալիզմի զզուելի մնացորդների դէմ, մեր ժողովուրդների ոխերիմ թշնամիների դէմ, որոնց գործակալների դերը կատարում են հակայեղափոխական Բակունցը, Դր. Սիմոնեանը եւայլն»:

Յետաձգելով ուրիշ մանրամասնութիւններ, բնագրէն կը քաղենք նաեւ հետեւեալ հատուածը.

—«Ընկեր Սիրասը խօսեց այն խլրդային աշխատանքի մասին, որով նացիոնալիստական-տրոցկիստական տարրերը փորձում էին խանգարել մեր գրականութեան զարգացման բոլշեւիկեան տենդենցների աճումը: Ընկեր Սիրասն ընդգծեց, որ գրողների միութեան կուսակցական կազմակերպութիւնն առաջին հերթին եւ խորհրդային գրողները լիբերալ վերաբերմունք են ունեցել թշնամական տարրերի քայքայիչ աշխատանքի նկատմամբ՝ մեր գրականութեան մէջ:

Ընկեր Ս. Վահունին յիշեցնում է այն ջանքերը, որոնցմով նացիոնալիստներ Ա. Բակունցը, Ալազանը, Վ. Նորենցը խրախուսում էին մի քանի երիտասարդ գրողների (Գ. Բես, Ազատի, Խ. Դաշտենց եւայլն) ապոլիտիկ տրամադրութիւնները:

Ընկեր Հրաչ Քոչարը խօսում է այն վնասի մասին, որ հակահեղափոխական նացիոնալիստ գրողների խմբակը հասցրեց Խորհրդային Հայաստանի գրականութեանը:

«Զգուանքով պէտք է արտասանենք,— ասում է ընկեր Հրաչ Քոչարը,— երկերեսանի Դր. Սիմոնեանի անունը, որը յիմարներին խաբելու համար, յարմար համարելով քաղաքական ներքինի ձեւացնել իրեն, նացիոնալիստական-թշնամական տարրերի գայեակի դերն էր ստանձնել եւ խրախուսում էր նրանց հակայեղափոխական արարքները»:

*** Օգոստոս 18ի թիւին մէջ կ'երեւան կարգ մը վարչական փոփոխութիւններ.— Արմայիս Երզնկեան նշանակուած է Կոմունալ տնտեսութեան գործավար, դատական գործավար Պետիկ Թորոսեան արձակուելով, յաջորդ նշանակուեր է Արմենակ Յովսէփեան, փոխ-վարչապետ նշանակուած է Վահան Մելքումեան եւն.:

«ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ» ՊԻՏԻ ՃԵՂՔՈՒԻ՞

Պ. Թորեզ կը տեսակցի Լէօն Պլումի հետ

Վարչապետ Պ. Լէօն Պլումի կիրակի օրուան ճառին վրայ, որով կը մերժէր տեղի տալ համայնավարներու ճնշումին եւ զէնք ճարել Սպանիոյ, Պ. Թորէզ երկուշաբթի օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ անոր պաշտօնական բնակարանին մէջ: Խօսակցութիւնը գաղտնի կը պահուի, բայց կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Պ. Պլում ազդարարած է որ եթէ համայնավար կուսակցութիւնը չընդունի չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ չդադրեցնէ իր ճնշումը կառավարութեան վրայ, արտախորհրդարանական միջոցներու դիմելով, Ժողովրդական Ճակատը կրնայ ճեղքուիլ: Այն ատեն ընկերվարականներն եւ արմատականները պիտի հարկադրուին նոր ճակատ մը կազմել ուրիշ քաղաքական կուսակցութեանց հետ:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐՈՒԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Թէ ընկերվարականները եւ թէ արմատականները լաւ տպաւորութիւն չկրեցին մէկ ժամուան գործադուլէն, որ սարքուած էր երկուշաբթի օր, իբրեւ առաջին ազդարարութիւն կառավարութեան: Ներքին նախարարութեան զեկոյցին համաձայն, փարիզեան շրջանի 2500 մետաղագործական հաստատութեանց 225,000 բանուորներու 80 —85 առ հարիւրը մասնակցած է գործադուլին: Այսպէս, Ռընոյի գործարանէն մասնակցած են 29,000 հոգի, Ալսթոնի ելեկտրա-մետաղագործարանէն՝ 11,500, Սիթրօէնէն՝ 7500 եւն.:

«Իւմանիթէ» 300,000 կը հաշուէ բանթողներուն թիւը, մանրամասնօրէն նկարագրելով բողոքի ցոյցը եւ արտասանուած ճառերը: Նոյն օրը 2000 բանուորական պատուիրակներ ժողով գումարեցին Աշխատանքի Սակարանին մէջ, պահանջելով պաշարումը վերցնել եւ օգնաւ, թնդանօթ ճարել Սպանիոյ: Պատուիրակ մը առաջարկեց որ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը անմիջապէս 3 միլիոն փրանքի վարկ մը քուէարկէ Սպանիոյ հանրապետականներուն համար եւ 1 փրանքնոց դրոշմանիշ մը տպէ սեպտեմբեր ամսուան համար: Ժողովէն վերջը քուէարկուեցաւ բանաձեւ մը, որ կը չօշափէ նաեւ բանուորական պահանջներ, հաւաքական պայմանագիր, ապրուստի սղութիւն եւն.:

Երէկուան «Իւմանիթէ»ի խմբագրականը ստորագրած էր Մորիս Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, աւելի ուժգնօրէն պահանջելով դադրեցնել Սպանիոյ պաշարումը:

Աթաթիւրք Լոնտո՞ն պիտի երթայ

Անգլիոյ Թագաւորը Պոլսէն մեկնած ատեն Լոնտոն հրաւիրած ըլլալով Աթաթիւրքը, կը հաւաստեն թէ Թուրքիոյ դիկտատորը ընդունած է հրաւէրը եւ մօտերս Անգլիա պիտի երթայ Ջօր. Իսմէթի հետ:

Անգլիոյ Թագաւորը փայլուն ընդունելութիւն մը գտաւ Ֆիլիպպէի եւ Սոֆիայի մէջ: Պուլկարիոյ Թագաւորը սեղան մը սարքեց իր ամարանոցին մէջ եւ յետոյ հիւրին ընկերացաւ մինչեւ սահմանագլուխ:

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԸ

Ո՞վ է մտաւորականը եւ ի՞նչ է իր դերը այն ժողովուրդին մէջ, որուն կը պատկանի ան եւ որուն մէջ կը գործէ:

Հանրային կեանքի կնճիռներէն, կարելի է ըսել հանգոյցներէն մէկն է այս հարցումը, որուն պատասխանը մէկ չէ:

Ոչ ակադեմական ցամաք սահմանումներ, ոչ ալ ճամարտակութիւններ սակայն, որոնք աւելի մթութիւն կու տան քան լոյս:

Անշուշտ, «Մտաւորական» բացատրութիւնը մտածել կու տայ խելոյն անձի մը մասին, որ մշակուած է, զարգացած է եւ դպրոց ու դաստիարակութիւն տեսած:

Կը բաւէ՞ն սակայն այս բոլորը, լիովին արտայայտելու համար գաղափարը եւ անձը:

Մարդիկ՝ որ զարգացում ունին, բայց չեն գործադրեր, որ դպրոց ու համալսարան աւարտած են, բայց համապատասխան կեանք ու գործունէութիւն չունին, մտաւորակա՞ն են:

— Ոչ, պիտի պատասխանէինք խորունկ համոզումով: Զենք ժխտեր ակնարկուած անձերուն ոչ զարգացումը, ոչ ալ բարձրաստիճան վկայականները: Բայց չենք կրնար մտաւորական կոչումին արժանի նկատել զանոնք, պարզ այն պատճառով՝ որ պաշտօնական վկայաթուղթեր ունին:

Բժի՞շկ է այն անձը, որ բժշկութիւն ուսած է, բայց ուսուցչութիւն կ'ընէ. փաստաբա՞ն է այն անձը, որ իրաւագիտութիւն աւարտած է, բայց առեւտուրով կը զբաղի: Ոչ, անշուշտ: Բժիշկը՝ բժիշկ է, երբ կը կիրարկէ իր մասնագիտութիւնը, եւ փաստաբանը՝ փաստաբան, երբ կ'արդարացնէ իր վկայականը:

Ուրեմն, մտաւորական է այս անձը, որ ոչ միայն ունի անհրաժեշտ մտաւոր պատրաստութիւնը, այլ եւ կը կիրարկէ զայն. այսինքն՝ իր ունեցածը կը ծառայեցնէ հասարակութեան:

Աւելին դեռ. ճշմարիտ մտաւորականը բնորոշողը ծառայութեան գաղափարն է, ծառայելու գերակշռութիւնը նոյնիսկ իր ունեցած պատրաստութեան վրայ: Այս իմաստով՝ մտաւորական չէ այն, որ դպրոց ու համալսարան տեսած է, բայց իր ուսածը չի ծառայեցներ, չի տրամադրեր հասարակութեան: Ծառայութիւն, այո, բայց պայմանաւ որ ան յօգուտ հասարակութեան ըլլայ, նպաստէ անոր վերելքին ու բարօրութեան:

Ահա թէ ինչու ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ վկայական մը, երբ անոր տէրը չի նուիրուիր հասարակութեան, անոր ընկերային, ազգային, հոգեկան ու մտաւոր շարժումին ու բարգաւաճման:

Մտաւորականը՝ ուրեմն, հաւաքականութեան յառաջդիմական շարժման մասնակցող, անոր վրայ բան մը աւելցնող անձն է: Անիկա բիւրեղացումն է իր պատկանած ժողովուրդի լաւագոյն յատկութիւններուն, ժառանգորդը անոր հոգեկան ու բարոյական հարստութեանց եւ դրօշակիրը իր ժողովուրդին ու անոր բաղձանքներուն: Բայց նաեւ մէկը՝ որ կամը, կամուրջը կը կազմէ իր ժողովուրդէն դէպի մարդկային ընկերութիւնը. իր հայրենիքէն դէպի օտար հայրենիքները, բովանդակ աշխարհը:

Մէկ կողմէն աւազան մը, ընկալուչ կայան մը, եթէ կ'ուզէք, եւ միւս կողմէ սփռող, ճառագայթող կայան մը: Լեցուած իր ժողովուրդի աննիւթական հարստութիւններով, իր ցեղէն բխած ճառագայթներով, անիկա կը ճառագայթէ, իր լոյսին մէջ պատկերացնելով ոչ միայն ինքզինք, այլեւ իր ցեղը եւ անոր դէմքը:

Իր դերը՝ իր էութեան, իր սահմանումին մէջն իսկ է: Ազգային ճամբաներէն դէպի մարդկութիւնը, ցեղային հարստութիւններէն դէպի մարդկային անհուն գանձարանը, ոչ միայն բան մը առնելու անկէ, այլեւ բան մը աւելցնելու, բան մը ձգելու համար հոն:

Ունի՞նք այս մտաւորականը, այս մտաւորականութիւնը:

Անշուշտ, ունինք մտաւորականներ, բայց մտաւորականներ, բայց մտաւորականութի՞ւն,— դժուար է նոյնիսկ անոր մեծամասնութեան մասին պնդել:

Կասկած չկայ, որ քիչ չէ թիւը մեր մտաւորականներուն, գրող, ուսուցիչ, արուեստագէտ, ազատ ասպարէզի հետեւող եւն. բայց ինչ տոկոս կը կազմէ թիւը անոնց, որ հարազատ պատկերը կը հանդիսանան իրենց ժողովուրդին. անոր պատմութեան, անոր ցանկութիւններուն. անցեալի աւանդութիւններուն ու ապագայի երազներուն:

Եւ մանաւանդ, ինչ է թիւը անոնց, որ ոչ միայն իրենց ժողովուրդի այս պատկերը կը կրեն իրենց հոգիին մէջ, այլեւ կ'աշխատին իրագործելու անոր թելադրութիւնները, կը գոհեն՝ իրագործելու համար իրենց ժողովուրդին բաղձանքները եւ կը տառապին՝ յանուն ազգային բարօրութեան:

Զի բաւեր գրող, ուսուցիչ կամ արուեստագէտ ըլլալ, ճշմարիտ մտաւորական դառնալու համար. հարկ է ըլլալ, յառաջապահ գրող, այսինքն՝ գործող, հրահրող, արծարծող մտաւոր հարցերու, հարկ է ըլլալ ուսուցիչ մը՝ որ միայն չոր թիւեր ու դէպքեր չէ որ կ'ուսուցանէ, այլեւ կը դաստիարակէ աշակերտութեան հետ նաեւ հասարակութիւնը, կը լուսաւորէ դպրոցի բակէն ալ դուրս, բազմութիւնը շարժման մէջ դնելով, վեր՝ վարժապետէն, վեր ծանօթութեանց թութակէն, աշխոյժ, կենդանի եւ ստեղծագործ:

Արուեստագէ՞տ, այո, բայց ոչ հետեւորդ, ոչ ալ անհատական երազներու հետամուտ միայն. այլ նոր ճամբաներու ճամբորդը եւ հետաւոր, գալիք աշխարհներու մարգարէն:

Ասոնք են մտաւորականները եւ այս խառնուածքներուն պէտք ունի հայ ժողովուրդը:

Երէկ, այս խառնուածքով փաղանգներ տուաւ Հայը իր նոյնագոյն պատմութեան կերտումին. այսօր, օտար ափերու վրայ ցիրուցան, տագնապի մատնուած է ան, պիտի տկարանա՞յ իր երկունքին մէջ: Կը կարծենք ոչ՝ եթէ իր մտաւորականութիւնը, իր կարգին, հասուցանէ իր պարտքը իր ժողովուրդին, հաւատարիմ ըլլայ իր կոչումին եւ ոչ միայն հաւատքով ամուր մնայ ինք, այլեւ արծարծէ զայն իր ժողովուրդին մէջ:

Հայը, ինչպէս դարեր շարունակ, կը պահէ ինքզինք եւ իր դէմքը, շնորհիւ իր անհուն կենսունակութեան եւ ցեղային խորհուրդին: Հայ մտաւորականութիւնը, իբրեւ հաւաքականութիւն, պիտի գիտնա՞յ արժանավայել ըլլալ իր ցեղին ու անոր պատմութեան, այս է որ կը հարցուի մեր օրերուն:

(Խմբագրական՝ ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

«ԴԱՌՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ»

(ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ)

— . —

ԽՄԲ.— Ասկէ առաջ թարգմանաբար տուեր էինք հատուած մը թուրքերէն Թանի թերթօնէն որ վերնագիրը ունի: Ստորեւ ուրիշ մաս մը.—

... Բանակին փոխադրական միջոցները շատ քիչ էին, որովհետեւ մեծ դժուարութեան կը բախէր: Բայց, Անատոլուի գիւղացիներուն կառքը օգնութեան էր հասած ու այդ փոխադրական հասարակ միջոցով խելքի պտոյտ տուող գործեր տեսնուած էին:

Գլխաւոր դժուարութիւնը հետեւեալն էր.— Պատերազմի միջոցներ չըկային: Թէեւ մթերանոցներուն մէջ մեծ քանակութեամբ թնդանօթ ու հրացան կար, բայց այդ թնդանօթները անգործութեան դատապարտուած էին Համաձայնական պետութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ: Իսկ հրացաններու բանալիները կամ Պոլիս էին փոխադրուած եւ կամ ծովն էին թափուած: Գնդացիրներուն «ժապաւէն»ները բաւարար չէին: Հեղհեղէ ջոկատներուն թիւը կ'աւելնար, ու ամէն տասնեակի մէկ սուրին բաժին կ'իյնար: Լրջօրէն մտահոգիչ էր նաեւ հետեւակազօրքի եւ ձեռքի ռումբերու պակասը:

Այդ շրջանին համեմատաբար լաւ զինուած էին Կարնոյ 15րդ զօրաբանակը եւ միւս բանակներէն մէկ քանի գունդեր:

Անկարելի էր բանակին այս պակասները արտասահմանէն հայթայթել: Որովհետեւ, Համաձայնականներուն հետ պատերազմի մէջ էինք ու հնար չէր մէկ հատիկ սուրին գնել անոնցմէ ... Մինչդեռ ընդարձակ Անատոլուին գրեթէ բոլոր կողմերը պատերազմական ճակատներու վերածուած էին: Հարկ էր բոլոր այս պակասները ժամ առաջ լրացնել եւ ընդդիմանալ թշնամիներուն, որոնք վտանգ կը սպառնային երկրին ու ազգին գոյութեան:

Անհրաժեշտ է ըսել եւ ընդունիլ այս ճշմարտութիւնը թէ աշխարհի մէջ ոչ մէկ կառավարութիւն եւ ժողովուրդ այդքան ծանր պայմաններու մէջ պատերազմիլ յանձն կ'առնէր: Այս ձեւի բանակի մը մեքենան բանեցնել, պատերազմական կատարեալ միջոցներով օժտուած չորս պետութեանց դէմ կռուի ուժեղ տարր մը պատրաստել, ու նաեւ տեղ տեղ ծագած ըմբոստութիւնները զսպել,— ասոնք յաջողութիւններ են որոնց նմանը երբեք արձանագրած չէ պատմութիւնը:

Խօսինք նաեւ Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան մասին: Ազգ. կառավարութեան գործավարներու խորհուրդը իր առաջին ժողովը գումարած էր 5 մայիս 1336ին (1920): Այդ նիստին ընդունուած էին նաեւ արտաքին քաղաքականութեան այն հիմնական կէտերը զորս նոր կառավարութիւնը պիտի հետապնդէր:

Ազգ. կառավարութիւնը շատ ծանր բեռան մը տակ էր մտած: Ան ստանձնած էր պաշտպանութիւն մը՝ գրեթէ բոլոր արեւմտեան պետութեանց անիրաւ յարձակումներուն դէմ: Այս ծանր պայքարին անկարող էր տոկալ նոյնիսկ այն պետութիւնը որ օժտուած է կատարեալ միջոցներով: Անհրաժեշտ էր, ուրեմն, միջոցներ ձեռք առնել:

Այդ միջոցներուն կարեւորագոյնը հետեւեալն էր.— Նկատի ունենալ զինուորական ճակատները ու արտաքին քաղաքականութեան ըստ այնմ ընթացք տալ:

Զանց առնելով ըմբոստական յուզումները որոնք ծառայած էին Պոլսոյ կառավարութեան դրդումովը, հետեւեալներն էին այն զինուորական ճակատները զորս նկատի ունեցած էր Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութիւնը.

1. Արեւմտեան Անատոլուն — Հելլենական ճակատ:

2. Հարաւային Անատոլու — Ֆրանսական ճակատ:

3. Զանազան վայրերու մէջ — անգլիական փոքրիկ ճակատներ:

4. Արեւելեան Անատոլուն,— Հայկական ճակատ որ դեռ երեւան ելած չէր:

Այդ միջոցին Համաձայնականները միացեալ ճակատի մը վրայ կը շարժէին եւ, Պոլսոյ կառավարութեան ստորագրել տալով Սեվրի դաշնագիրը, կը ջանային ժամ առաջ իրենց միջեւ բաժնել Անատոլուն:

Եւ սակայն, հաղիւ կազմուած էնկիւրիի կառավարութիւնը, ամերիկեան կառավարութեան տեսակէտը փոխուած էր: Ու այս նոր Թուրք հանրապետութեան հանդէպ աւելի մեղմ, աւելի խոհուն եւ աւելի չափաւոր վերաբերում մը ցոյց կու տար: Նոյն շրջանին, նոր Թուրք կառավարութեամբ աւելի մօտէն զբաղող երկրորդ պետութիւն մը եւս կար,— խորհրդային Ռուսիան:

Մանաւորապէս այս դրացի կառավարութեան կեցուածքը շատ նման էր նոր Թուրք կառավարութեան կեցուածքին: Համաձայնականները, յաղթելէ վերջ Գերմանիոյ եւ անոր զինակիցներուն, սկսած էին շարժիլ Խ. Ռուսիոյ հակառակ: Այս ազգ. կառավարութիւնը ցրուելու եւ ցարական վարչութիւնը վերահաստատելու համար զանազան տարրեր կը զրկէին: Անոնք Խ. Միութեան սահմաններէն ներս ըմբոստութիւններ յառաջ բերին ու դուրսէն եւս յարձակման սկսան:

Լեհաստանի, Պալթեան պետութեանց եւ Ռումանիոյ մէջ գործնապէս ճակատ բացուած էր Խ. Ռուսիոյ դէմ: Կովկասը գրաւուած էր Անգլիացիներուն կողմէ: Իրանի եւ Աֆղանիստանի կառավարութիւնները կը գտնուէին անգլիական քաղաքականութեան ազդեցութեան տակ: Այս ձեւով, ահա, Խ. Ռուսիան ցամաքէն ու ծովէն ամբողջովին շրջապատուած էր:

Ասոնցմէ զատ, ճերմակ Ռուսերը, որոնք փախած էին սովետ Ռուսիայէն, կատարելապէս զինուած էին Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու շնորհիւ: Ու յարձակած էին սովետներուն վրայ՝ Սեւ ծովէն, Սիպերիայէն եւ Հիւս. ծովէն ...

Խ. Ռուսիա կուրծք կու տար բոլոր այս յարձակումներուն: Ու, մէկ կողմէ շարունակելով այս արիւնոտ պայքարը, միւս կողմէ ալ կարգ մը ձեռնարկներ կ'ընէր: Այսպէս, ըմբոստութեան կը մղէր Համաձայնականներու գաղթային ժողովուրդները: Նոյն այդ պետութեանց երկիրներուն մէջ խռովութեան կը մղէր ժողովուրդը: Ու բուռն կերպով կ'ընդդիմանար օսմ. կայսրութիւնն ու Իրանը բաժնելու մասին Համաձայնականներու դիտումին:

Երբ Խ. Ռուսիա տեսաւ որ Թուրք ազգը կրկին զէնք է բարձրացուցած Համաձայնականներուն դէմ եւ Անատոլուի մէջ կազմուած է ազգ. կառավարութիւն մը, մեծ գոհունակութիւն մը զգաց եւ մեծ շահագրգռութիւն ցոյց տուաւ Թուրքերուն վերաբերմամբ:

Ասիկա շատ բնական էր ... Որովհետեւ, երկու պետութեանց թշնամիները միեւնոյն պետութիւններն էին: Ու երկու երկիրներն ալ, իրենց պաշտպանութեան համար, ստիպուած էին իրարու մօտենալ: Մեծ շահերէ յառաջ կու գար գործակցութեան պահանջ մը, իսկ այդ պահանջը շատ կը նպաստէր երկու կառավարութեանց միջեւ «բարեկամական քաղաքականութիւն» մը ապահովելու: Իսկ այդ նպաստաւորութիւնը օգտագործելու պարագային այսօր թշնամիներուն դիմադրելու տեսակէտէն, իսկ վաղն ալ տնտեսական եւ առեւտրական մարզին մէջ շատ մեծ արդիւնքներ ձեռք պիտի ձգուէին:

Ազգ. Մեծ Ժողովը, ուրեմն, իր առաջին նիստին մեծ ուշադրութեամբ քննած էր այս պարագան ու իր արտաքին քաղաքականութեան մայր գիծը այդ կէտէն էր քաշած:

Այդ միջոցին, Ֆրանսացիները Պոզանթիի մէջ պարտուած էին. սակայն սկիզբն էր այն յաջողութեանց զորս պիտի ունենար, յառաջիկային, Թուրք կառավարութիւնը: Ֆրանսացիները, տար վրայ, դիմած էին Ազգ. Մեծ Ժողովին: Եւ առաջին անգամ ըլլալով քաղաքական յարաբերութեան ձեռնարկուած էր:

Ազգ. Մեծ Ժողովը մեծ փափկանկատութեամբ նկատի էր առած այս դիմումը: Ու այդ կերպով ալ քաղաքական առաջին յաջողութիւնը ձեռք ձգուած էր: Իսկ Ֆրանքօ-Թուրք յարաբերութեանց մէջ բարելաւում մը յառաջ եկած էր: Հարկ էր, ուրեմն, այդ տարբերութիւնը նոյն ձեւով շարունակել եւ աւելի լաւացնել:

Յետոյ ... Իտալացիները գրաւած ըլլալով հանդերձ Անատոլուի մէկ մասը, Թուրքերու հանդէպ բացայայտ թշնամութիւն մը ցոյց չէին տար: Նոյն իսկ ունէին վերաբերում մը որ «թշնամական» չէր: Բնականաբար, նոր Թուրք կառավարութիւնը այս պարագան նկատի կ'առնէր եւ անոր համեմատ կը վերաբերուէր:

Ու յետոյ՝ Խ. Ռուսիան ...

Ահա այս կէտին էր որ մեծ կարեւորութիւն ընծայուած էր ... Եւ, Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, այն օրը, շատ տաք խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած էր այս խնդրի մասին: Քննուած էին երկու դրացի պետութեանց շահերն ու վնասները՝ ընդդէմ հասարակաց թշնամիներու: Իսկ այդ խորհրդակցութենէն վերջ Մոսկուա մարմին մը զրկելու որոշումն էր տրուած: Իբրեւ մարմնի անդամներ ընտրուած էին արտաքին գործավար Պէքիր Սամին ու տնտեսական գործավար Եուսուֆ Քէմալ պէյերը:

Այդ որոշումէն վեց օր վերջ, մարմինը (11 մայիս 1920) էնկիւրիէն մեկնած էր: Մարմնին պարտականութիւնն էր խորհրդային կառավարութեան հետ կապ հաստատել եւ երկու դրացի երկիրներու միջեւ բարեկամութիւն մը ապահովել:

Մարմինը հազիւ հասած Մոսկուա, անմիջապէս խորհրդակցութեան էր սկսած Խ. Ռուսիոյ փարիչներուն հետ: Ու կնքուած էր դաշինք մը, որ շատ համապատասխան էր երկու երկիրներու շահերուն:

Ահա ասոնք էին Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան հիմնական գիծերը:

Երբ Ազգ. Մեծ Ժողովը այդպիսի որոշում մը տուաւ եւ այդ նպատա -

ՊՈԼՍՈՅ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

— . —

Սելանիկի «Մակեդոնիա» թերթին Պոլսոյ թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ յունական դպրոցներու կացութեան մասին: Ատոնց վրայ կարելի է չափել նաեւ հայկական դպրոցներու վիճակը, աւելի խտացնելով գոյները.—

... Լօզանի դաշնագրին կնքումէն վերջ Պատրիարքարանի իրաւասութեանց սահմանափակումը Ֆէնէրին տուաւ բոլորովին կրօնական կերպարանք մը, զոր ամենայն խստութեամբ պահեց հանդուցեալ Ֆօթիոս պատրիարքը: Աքեմին գոյութիւնը միայն կերպով մը կը պահպանէր Պատրիարքարանի աւանդութիւնները, բայց նոր ընջումէն ի վեր, կարեւոր բան մը պակսեցաւ այդ դարաւոր հիմնարկութենէն:

Տիեզերական Պատրիարքարանի աղքատիկ պարզութիւնը, որ այնքան հաւոր հակադրութիւն մը կը կազմէ Վատիկանի մեծավայելուչ ճոխութեան հետ բաղդատելով, չըմբռնուիր առանց աքեմի գոյութեան: Թէեւ մեծ մասով երիտասարդներ են այսօր օր Թառոքս եկեղեցին ղեկավարող մետրապոլիտները եւ սակայն, խորապէս զգալի է առաջ եկած փոփոխութիւնը եւ մարդիկ չեն կրնար վարժուիլ կղերականներու աշխարհական տարազին հետ, որ մեծապէս նուազեցուցած է անոնց ունեցած երբեմնի տպաւորիչ փայլը:

Մնաց որ այսօր դժուար է եկեղեցական մը գտնագանել Պոլսոյ փողոցներուն մէջ: Որովհետեւ, ինչպէս ծանօթ է, պարտադրուած այլակերպութիւնը վերցուց նաեւ մազերն ու մօրուքները: Երիտասարդ եկեղեցականները մանաւանդ իրենց մազերը կը կտրեն բոլորովին եւ կը ձգեն եռանկիւն պարզ մօրուք մը միայն,— միակ յատկանիշը, որ կը զանազանէ զիրենք աշխարհականներէն:

Տիեզերական Պատրիարքարանի են թարկուած այս փորձութեանց հետ զուգահեռաբար, զգալի են նաեւ թաղային եկեղեցիներու կրած զրկանքները:

Մնացած փոքրաթիւ յոյն բնակչութեան վրայ ճնշող տնտեսական տագնապը լրջօրէն ազդեց նաեւ եկեղեցիներու վրայ, որոնց հասոյթները անխճանաբար կը պակսին: Իսկ այս նուազումը շատ մը մտահոգութիւններ կը ստեղծէ կրօնական հաստատու-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԶԱՅՆԸ

Դպրոցին մէջ:

Զարեհ երբ գրասեղանին առջեւ նստաւ, սրահը, ամէն օրուան տեսարանը չունէր: Աշակերտները իրենց աչքերով կարծես սրահը կը լուսաւորէին:

Դպրոցին մէջ բան մը կար փոխուած: Պատուհանները, կարծես ջերմէներու փոխուած, ներս կը լեցուէր արեւը, կ'ողողէր սրահը: Դիմացի տուներուն պզտիկ պարտէզներն ալ կը մեծնային, իր աչքերուն կ'երեւային հրաշալի: Ծառերը եւ ծաղիկները, իրենց բոլոր գոյները՝ արեւին կը խառնէին ու կը փայլէին բոցի պէս:

Նոր բան մը կար դպրոցին մէջ:

Երբ սերտողութեան պահը սկսաւ, լռութիւնը այդ օրը շատ խորունկ, ամէն օրուան չէր նմաներ:

Կառավարիչը սրահին մէկ ծայրէն միւսը պացած տանէ, գրասեղաններուն առջեւ կարծես կը տնտնար ու մանաւանդ ան, ամէն օրուան քալուածքը չունէր: Մէկը չէր համարձակեր չորս դին նայիլ: Իրեն այնպէս կուգար, որ առաջին անգամ այսքան խիստ կը տեսնէր կառավարիչը:

Շարադրութեան տետրակին նայեցաւ ու աչքերը լռութեամբ, վայրկեան մը մնացին անոր վրայ:

Կարծես յանցաւոր մըն էր:

Ինչպէ՞ս պիտի գրէր օրագիրը:

Ու այս լռութիւնը կը նեղէր զինքը:

Անգամ մը միայն, ան ալ, այս վերջի շաբթուան օրագիրը զինքը նեղեց:

Ի՞նչ էր այս օրագիրը:

Բայց ինք տարիէ մը ի վեր, ամէն շաբթու, բան մը գրած էր իր օրագիր:

Ու Զարեհ նայեցաւ հին օրագրին:

Տխուր տետրակ մը:

Ու, մէկիկ մէկիկ դարձուց թերթերը: Կարծես ձեռքը առաջ չէր երթար, որքան կը դարձնէր, այնքան կը ծանրանար ու կը թուլնար: Իր աչքերուն առջեւէն տխուր յիշատակ մը կ'անցնէր:

Իր կեանքն էր:

Զարեհ, օր մը օրանց չխտակ բան գրած չունէր, մեղի խարած էր ուսուցիչը, ու հիմա, սուտին ու ճշմարտութեան կռիւը կը տեսնէր, ու մինչեւ սրտին խորը կը զգար որ խաբած էր ամէն մարդ, ամէն մարդ:

Սակայն ամէն դասի, երբ իր կեղծ օրագիրը կը կարդար, դասարանին մէջ՝ քիչ մը խօսելու, քիչ մը խնդալու առիթ կը ստեղծէր: Մանաւանդ ուսուցիչը, տեսակ մը գուրգուրանքով կը խնդար:

Այս պահերը մոռնալիք բան չէին ու ամէնուն զուարթութիւնը, դասարանին մէջ խանդաղատանքով լեցուն շրջանակ մը կը ստեղծէր:

Ուսուցիչը շատ գոհ էր իրմէ, ու զուարթութեան աւելի տաքութիւն տալու համար, շատ անգամ, իր գրածները բարձրաձայն կը կարդար, ու բառերը երբ տեղ տեղ կը շեշտէր, ծիծաղները մթնոլորտը կը լեցնէին:

Ինչո՞ւ իր կեանքին սանկ ժամերը կրնար մոռնալ:

Ու հիմա գրիչը ձեռքը, շուարած կը նայէր օրագրի տետրակին: Կարծես բառերը գրչին վրայ կը պարէին: Ուրիշ անգամներ երբեք այսպէս եղած չունէր: Իրեն այնպէս կուգար թէ կանուխէն, թուղթին վրայ, իր գրիչը ինքնիրմով կը սահէր ու բառերը իրենք իրենցմով կը կաթէին գրչածայրէն, ու առանց դժուարութեան իր օրագիրը կը գրէր: Ու տասը անգամէն աւելի իր գրիչը թաթխեց մելանին մէջ, ու կարծես ամէն անգամին բառերը մելանին հետ կը չոգիանային: Կ'ուզէր կանուխուան պէս մոռնալ այս վերջի շաբթուան իր կեանքին պատմութիւնը, բայց ինչ որ կ'ընէր, կը հանդիպէր անոր: Ան, ամէն տեղ էր: Նոյն իսկ, այս պահուն, իր տետրակին ճերմակ էջերուն վրայ կը տեսնէր ...

Աչքերը սրբեց Զարեհ:

Իր կեանքը, հիմա աւելի լաւ կը տեսնէր:

Ու վերջին ճիգ մըն ալ ըրաւ:

Իր անցեալը մոռնալ ուզելու այս հզօր ճիգի պահուն, թռչունի մը ձայնը լսեց:

Ամէն օր, ամէն օր, դպրոցի քիւերուն տակ, թռչունները կ'երգէին: Անոնց ճռուողիւնը կը լեցնէր սրահը:

Ու այս պահուն, իր սիրտը սկսաւ ուժով ուժով զարնել:

Իր սրտին ձայնը կը լսէր Զարեհ:

Ու կարծես իրենց դեղձանիկին խօսքերը մաքի կ'ընէր:

Քաջութիւն առաւ: Իրաւունք ունէր դեղձանիկը:

Ու խնդալով տեղն ի տեղը գրեց իր օրագիրը:

Կ'ըսեն թէ սիրտը երբ լոյսով լեցուն է՝ կ'երգէ:

Իր սիրտը կ'երգէր:

Ա. ԱՄՈՒՐ

(Վերջ)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

— • —

Այսպէս տարեաւ դառնան ժամք, սակայն առ իս տիւ չառնէ դարձ·
Ոչ եւս բզքաղցըր եկս այգուն տեսանեմ ոչ զերեկորին,
Ոչ բզծաղիկ գարնայնի, եւ ոչ բզվարդ ամարայնոյ,
Ոչ բզհօտս եւ զանդեայս, զաստուածագիծ ոչ մարդոյն դէմս·
Ամպք եւ աղջամուղջ մշտագիծեր զիս պաշարեն:

Սիրելի Արազ.— Վստահ եմ թէ քու օրինակդ պիտի ազդէ տակաւ, որպէս զի մեր արդի լաւագոյն գրողները քիչ չատ տեղեակ ըլլան նաեւ մեր հին դասական բարբառին: Մի՛ մոռնար Բ. բաժանմունքի մասին բամծներս: Միլտոնի այս գեղեցիկ տողերը չատ դիւրաւ կը հասկցուին, կը մխիթարեմ ինքզինքս այսպէս մտածելով, որովհետեւ հոլովներու տարբերութիւնը կայ միայն գլխաւոր կրճիմ հին ու նոր լեզուին մէջ: Զոր օր. տարեաւ (տարիին գործիականը, այն է տարիով): Այսպէս.—

«Ժամերը տարիով կը դառնան, սակայն ցերեկը, լոյսը չի դառնար ինծի: Այլ եւս չեմ տեսներ ոչ առաւօտ ու իրիկուան (երեկոր, երեկոյ) քաղցըր վերադարձը (եկք — հայցական հոլով՝ գեկս), ոչ գարնան ծաղիկը եւ ոչ ամառուան վարդը, ոչ հօտերը եւ նախիրը (անդեայ՝ եզ. ուղղական, անդեայք՝ յոգն. ուղղ. իսկ զանդեայս յոգ. հայցական), ոչ ալ մարդուն աստուածագիծ դէմքը: Ամպեր եւ մշտագիծեր մութ մը (աղջամուղջ — աղջ՝ մութ. իմով կրկնուած՝ եղեր է աղջամուղջ) զիս կը պաշարեն»:

Ժամերը տարիով կը դառնան — խեղճ Միլտոն կոյր է, ժամերը տարին իրեն համար: — Դառնալ — նոյն տողին մէջ իբրեւ հոմանիշ եղած է է դարձ առնել: —Երկրորդ տողին մէջ առնենք տեսանեմ ներգործական բային, որ երկու հայցական բառեր ունի իբրեւ սեռի խնդիր: Մէկը՝ զեկս (քաղցր ածականին վրայ դրուած զ նախդիրը իրն է), բայց ո՞ւր է երկրորդ հայց.ը կամ սեռի խնդիրը: Հիմա զ գիրը երեկորին վրայ տեսնելով պիտի ըսէք՝ երկրորդ հայցականն ալ զերեկորինն է: Եթէ, իրա՛ւ, այդպէս ըսէք, ալ կը յուսահատիմ ձեր մասին (բայց Միլթոնին լսածին ըրածին պէս գրիչս չեմ կոտրեր, եւ ուրիշ «աշակերտ» կը փնտռեմ, այս անգամ ... ձկնորսներէն): Ի՞նչպէս կրնայ զերեկորին հայցական ըլլալ: Զէ՞ որ անոր ուղղականը «երեկոր» է, ուստի հայցականն ալ պէտք էր ըլլար զերեկոր: Բայց հոս զերեկորին է, այսինքն՝ սեռական հոլով, վրան միայն զով: Ուրեմն ըսել է թէ զ գիրին եւ «երեկոր»ին միջեւ բառ մը կը պակսի եւ զ գիրը անոր կը պատկանի — այդ պակսած բառը վերի եկքն է, զեկս երեկորին, ինչպէս առաւօտուն, նոյնպէս իրիկուան վերադարձը: Վերջինին վրայ կրկնուելու տեղ իր նախդիրը կըցեր է իր յատկացուցիչին (սեռական հոլով երեկորին) վրայ: Անշուշտ հիմակ որ հասկցաք, Ֆրանսերէն համազօրը յիշեցէք: Celui, celle, ceux, celles— Je ne vois ni le doux retour du matin ni «celui» du soir: Մեր լեզուին ձեւը աւելի գեղեցիկ է, ինչո՞ւ կեղծաւորեմ, եւ «սապետական» մըն ալ հոս թխմեմ ծպտելով ... Ահա այդ celuiն է որ մեր թարգմանութեան մէջ Զ կ'ըլլայ:— Տեսանեմին սեռի խնդիր կ'ըլլան, չէ՞, սա բառերը եւս՝ զծաղիկ, զվարդ, զհօտս, զանդեայս եւ զդէմս (զ նախդիրը դէմքին ածականին (աստուածագիծ) վրայ դրուած: Գարնայնի՝ յատկացուցիչ ծաղիկին, ամարայնոյ՝ վարդին:— Ամպք եւ աղջամուղջ «պաշարեն» բային ենթակայ են, ածական ունենալով «մշտագիծեր»ը, կամ մէկին կամ երկուքին համար ալ:

Կը տեսնեմ մտո՛վ ձեր գոհունակութիւնը այսքան աժանագին վայելքին համար:

** Բայց, սիրելի Արազ, բացատրութիւն մը պարտական եմ դասարանիդ: Նմանաձայն նախադասութեան համանոտ մէկ վերլուծումը: Այդ հատուածը ընդհարումի մը կը պատկանի — Անդ ճառատրոփ դոռյթ: Անդը այդ միջոցին, այսինքն ընդհարումի, յարձակումի միջոցին ըսել է: Ճառատրոփ դոյթ - ձիաւորներուն քառասմբակ խոյանքն է հանդերձ սմբակներուն դըրնդիւնով (դոյթ): Անդ զոռ (կը հասկցուի — զոռոմ զոչում: Անդ ոտն ի դոփ (կ'երեւի, հետեւակներուն վազքն է, որով գետինը կը դոփեն: Մկունդ ի կոփ (նիզակները, աշտէնները փոխադարձաբար իրարու գըլուխի վրայ կը կոփեն): Թունդ առ անտառ (անտառին մէջէն կ'անցնին, կը թնդայ անտառը հարկաւ): Բոմբ ի բոմբիւն (համազօր, նոյնանիշ բառեր, որոնք յարձակումին որոտագոչ աղաղակը կը ստուերագրեն գըրչով): Թունդ ի թնդիւն (նոյն ձեւով կրկնութիւն, չէ՞ որ բուն կռիւի դաշտին վրայ ալ հարուածներուն կրկնուելովը՝ նոյն ֆիզիքական երեւոյթները կը կրկնուին): Գանգք արձագանգ (այսինքն՝ արձագանգներ: Կերպով մը հոս տրուած կ'ըլլայ նաեւ արձագանգին ստուգաբանութիւնը — գանգին արձանները, պղինձէ խորափիտ յիշատակարաններուն, որոնք կ'արձագանգեն, ինչպէս նաեւ ծառախիտ անտառներուն մէջ, որոնք յարմարագոյն վայրեր են ձայնի պատկերը մեզի վերադարձնելու համար):

Աւելորդ չէ թերեւս ըսել, թէ այս նմանաձայն նախադասութիւնը առնուած է Բագրատունիին ՀԱՅԿէն, երբ Հայկ ու իր ընդոծիններըԲելին ու իր մարդոց արիւնոտ դաս մը տալէ վերջ, կուգան տաւաղել Հանդստանալ Նահապետին անձնական խորանին մէջ, ուր գեղանադղ Հայկանոյշ՝ աշխարհիկ դուստրը մեր ազգանուն հերոսին, «յետ բըր-բեռացն անդ Հայկանոյշ առեալ բզքնար իւր փրղոսկրեայ» ...

... Քառասուն դարերու լռութեան վրէժը լուծե՛լ:

Կ'ուզէ՞ք արդեօք մոռնալ ցեղին պատմական օծումը ...

Համբոյր, Արա՛զ, վերջացա՛ւ:

ՏԱՐԱԶ

թեանց ապագային համար: Եկեղեցիներ կան, որոնք հազիւ կը յաջողին պահել իրենք զիրենք: Եւ հասկնալի է որ չեն կրնար գլուխ հանել այն միւս պարտաւորութիւնները, զորս ունին կրթական հիմնարկութեանց հանդէպ, որոնց կեանքը կախուած է եկեղեցիի լումայէն:

Արդէն իսկ Պոլսոյ յունական շատ մը վարժարանները գոցուեցան կամ պիտի գոցուին, հասոյթներու չգոյութեան պատճառով: Մնաց որ կրթական օրէնքներու տրամադրութեանց համաձայն, պարտաւորիչ կերպով կ'ընհատուի վարժարանի մը գործունէութիւնը, եթէ յապաղի նոյն իսկ մէկ ուսուցչի ամսաթոշակին վճարումը: Եւ դժբախտաբար, յունական փոքրամասնութեան վարժարաններուն տնտեսական վիճակը այնպէս է որ հարկադրօրէն կը յապաղին ոչ թէ մէկ, այլ բազմաթիւ ուսուցիչներու ամսաթոշակներուն վճարումները:

Ո՞ւր պիտի յանգի այս տագնապալի վիճակը:

Նախատեսութեան համաձայն, կարճ ժամանակ վերջը, Պոլսոյ յունական վարժարանները պիտի գոցուին մէկը միւսին ետեւէն: Կարելի չէ որ անոնք կանգուն մնան եւ ապրին: Այս հաւանականութեան հետեւանքով, այսուհետեւ ազգակիցները կը խնդրեն պատկան իշխանութիւններէն, որպէսզի խոչընդոտներ չյարուցանեն Պոլսեցի ուսանողներու Յունաստանի մէջ զետեղման դէմ, քանի որ անոնք հոն պիտի դան իրենց ուսումը շարունակելու համար:

Այսուհանդերձ, արդար ըլլալու համար պէտք է ըսեմ, որ Պոլսոյ յոյն բնակչութեան կրած տնտեսական տագնապը, տեղական իշխանութեանց ճնշումներուն հետեւանքը չէ: Տնտեսական տագնապը աւելի ընդհանուր երեւոյթ մըն է, որ կ'արտայայտուի ի վնաս Պոլսոյ բոլոր բնակիչներուն, անխտիր: Յոյներուն չափ Թուրքերն ալ կը տառապին տնտեսապէս: Ուրիշ հարց է, թէ անոնք իրենց ցեղին յատուկ փիլիսոփայական տրամադրութեամբ, հանդարտօրէն եւ անտարբեր կը դիմագրաւեն իրենց տառապանքները:

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՏՕՋԻԿԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը՝ իրենց զաւկին՝ ԺԱԳԻ:

Կրընոպլ 2 Սեպտ. 1936

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

SEPT HOMMES UNE FEMME
(MARIVAUX)

Ձմեռնային շրջանը կը բացուի Ֆրանսական շարժանկարին համար՝ փայլուն կերպով, բոլոր studioներուն մէջ քառասունի մօտ նոր ժապաւէններու պատրաստութեամբ, որոնց մէկ քանին արդէն կը ցուցադրուին ծանօթ մեծ սրահներուն մէջ:

Յաջորդին ձգելով Marignanի պաստառին վրայ այս պահուս ներկայացուող Les loups entre eux լրտեսական ժապաւէնը, որ տեսակ մը շարունակութիւնը կը կազմէ այս սինեակներուն մէջ արդէն նկարագրուած 2me Bureauին, նշանակութեան արժանի կը գտնեմ ծանօթ թատերագիր Իվ Միռանտի ներկայ ժապաւէնը, ուր ֆրանսական հաճելի սրամտութիւնը կ'ըն - կերանայ արագ, սահուն եւ ծիծաղաշարժ պատկերներուն՝ որոնցմով կազմուած է ամբողջ գործը:

Միռանտի տիպարները կ'ապրին մեր չուրջը, մեր քովը, խորհրդարանին մէջ, Պուլվառին վրայ, սակարանը, ինչպէս Միռանտի ցուցադրած պատգամաւորը, որ կ'երազէ պետական ամենաբարձր աստիճանի հասնիլ չնորհիւ այրի, գեղանի եւ հարուստ դղեակատէր կոմսուհի տը Քէրատէքի միլիոններուն, կամ անտաղանդ վիպագիրը՝ որ ակադեմական աթոռ մը կը յուսայ:

Կոմսուհի տը Քէրատէք իր ամուսինին յիշատակը կը խնկարկէ՝ անմխիթար, մինչեւ այն օրը, երբ անակնկալ կերպով մը կը տեղեկանայ անոր ապօրինի յարաբերութիւններուն:

Հիասթափումի յորձանքին առջեւ, կոմսուհին բոլոր վիշտերը եւ խղճահարութիւնները կը տարտղնէ:

Մանկութեան ընկեր մը՝ Պօէմոնթիէ կը մտադրէ զայն վերամուսնացնել, որսորդութեան բացումը կատարելու համար դղեակ հրաւիրելով եօթը թեկնածուներ:

Տասնըհինգ օրուան հիւրերը կը ձգտին գեղանի կոմսուհին որսալ նախ ... իւրաքանչիւրը գործադրելով իր նկարագրին ներշնչած աւելի կամ նուազ գնահատելի եւ արդիւնաւոր ծուղակները:

... Մինչեւ այն օրը՝ երբ երկու զատական պաշտօնեաներ կուգան դղեակին կահ կարասիները ցուցակագրել, աճուրդով ծախելու համար, յայտարարելով թէ կոմսուհին սնանկ է:

Եօթը որսորդները՝ հրացանի պայթումի մը տպաւորութեան տակ սարսափած՝ ճնճղուկներու երամի մը պէս կը ցրուին, իրենց մեկնումը կոմսուհիին ներկայացնելով չատ կարեւոր պատճառներու հարկադրութեամբ:

Կը մնայ միայն Պօէմոնթիէ, որ պատրաստ է՝ կոմսուհիին նոր կացութեան առջեւ՝ խոստովանանք մը կատարել ... երբ այս վերջինը կը յայտարարէ թէ կատարուած զատական ձեւակերպութիւնը ծուղակ մըն էր՝ որսորդները որսալու համար, թէ ինք միշտ նոյն հարուստն է:

Պօէմոնթիէ՝ որ մեծահարուստ մը ճանչցուած է բոլորէն՝ կը լռէ, եւ կը մեկնի:

Կոմսուհին անակնկալ կերպով պիտի իմանայ, թէ ան իր հարստութիւնը կորուսած է, թէ ան զինքը կը սիրէ, թէ կարծելով կոմսուհին սնանկացած, իր զգացումները պիտի խոստովանէր, եթէ չյայտնուէր կեղծ սընանկութիւնը:

Պօէմոնթիէ չէր ուզած օժիտի եւ հարստութեան որսորդ մը ըլլալ:

Իր անչահախնդիր զգացումը արժանաւոր վարձատրութիւնը պիտի ստանայ սակայն, եւ կոմսուհին պիտի զայ զինքը գտնել, երկրորդական պանդոկի մը համեստ սենեակին մէջ, բերելով իր սիրտը եւ միլիոնները ... ուրիշ թերորդ արժանաւորին:

Տիկ. Վէրա Քորէն՝ Քոմէտի Ֆրանսէզէն կը մարմնացնէ տպաւորիչ եւ խորազնին կոմսուհին, վայելչօրէն եւ պատշաճ սառնութեամբ:

Ֆէռնան Կրավէ ուշագրաւ խաղով մը՝ Պօէմոնթիէի դերին մէջ՝ կը դառնայ նոյնքան կեդրոնական դէմք մը, տալով մեզի բոլորովին տարբեր զուսպ խաղ մը, քան իր նախորդ խեղկատակութիւնները:

Երկու հերոսները շրջապատուած են արժէքաւոր արուեստագէտներէ, ինչպէս Լառքէ, Սաթիւռնէն Ֆապրը եւայլն:

Արտաքին եւ ներքին տեսարանները լուսանկարուած են հաճելի եւ յստակ պատկերացումով մը:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

Հնդկահայ գաղութը

— • —

Թէհրանի «Ալիք»ը կ'ողբայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 օգոստ.).

— «Անհաճոյ լուրեր են հասնում Հնդկահայ գաղութից. երբեմնի մեծագոյն ու փարթամ գաղութը՝ այժմ նեղուած տնտեսական դժուարութիւններից, հազիւ հազ լսելի է դարձնում իր գոյութիւնը:

Հատ ու կտոր թղթակցութիւններ գաղթահայ մամուլի մէջ, երբեմն հանդամանքութիւններին ցոյց տուած իր ջերմ մասնակցութեան առթիւ լոյս տեսած շնորհակալիքներ եւ այս է ամբողջը, որ տարէց տարի լսում ենք հնդկահայութեան մասին ու լըռում:

Ողբերգութիւնն աւելի խորանում է մանաւանդ այն պատճառով, որ հնդկահայութիւնը ղեկավարութիւն չունի, գոյութիւն ունեցող եկեղեցական կամ հոգաբարձական մարմինները տէրտէրի ու բանկալի գործերից դուրս ուրիշ խնդիրներով չեն զբաղւում. մեռել է նաեւ դպրոցական, գրական շարժումն ու մամուլը:

Հարաւային իրանահայութեան թեմական առաջնորդութիւնը հաստատուելուց ի վեր հնդկահայութիւնը կրօնական - վարչական ու ազգային իր բովանդակ կեանքով դարերով կապուած է եղել Նոր Ջուղայի առաջնորդարանի հետ եւ իր հոգեւոր ու բարոյական սնունդը ստացել է նրանից:

Այսօր, սակայն, Նոր Ջուղան ինքը կարիք ունի մի չիտակ, անշահասէր ու գործունեայ հոգեւոր իշխանութեան, որ ոչ միայն իր անմիջական իրաւասութիւններին ենթակայ չափազանց կարեւոր խնդիրները կարողանար լուծել, այլ եւ թեւ ու թափ տար, ոգեւորութիւն ներշնչէր հնդկահայ մարմիններին:

Նոր Ջուղայի այսօրուան կրօնական խորհուրդը դժբախտաբար կազմուած է երեք ծերացած, գործելու եռանդից զուրկ քահանաներից եւ նոյնպիսի մի վարդապետից. եւ այս մարմինը պիտի հոգեւորապէս վարի ոչ միայն հարաւային իրանահայութեան ընդարձակ թեմը, այլ նաեւ ուղղութիւն ու բովանդակութիւն տայ հնդկահայ հեռաւոր գաղութին:

Այս դանդաղաշարժ մարմնի անդամները զբաղած են մեծ մասամբ հնդկահայ թեմերի խնդրով, Ջուղայի քահանաներից ո՞րը, ե՞րբ, հնդկահայ ո՞ր գաղութը պիտի մեկնի քահանայագործութեան համար. ուրիշ հըրատապ խնդիրներ չունի այս մարմինը»:

Մեծ Նոր գիւղի Դաշտահանդէսը

— . —

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Մեծ Նոր գիւղի Հայր. Վերաշինացի երկար ատենէ ի վեր յայտարարուած եւ քանի մը անգամ յետաձգուած դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի, 30 օգոստ.ին, Ալֆորվիլի հարաւակող - մը գտնուող տափաստանին մէջ: Հանդէսը յաջող էր շնորհիւ Մեծ Նոր գիւղացի կիներու թափած աշխատանքին:

Հանդիսավայր փութացողներու բազմութիւնը աննախընթաց էր Ալֆորվիլի համար: Ընդարձակ տարածութեան վրայ, խումբ խումբ, բոլորուած ճոխութեամբ լի սփռոցներու չուրջ, կեր ու խում: Մէկ կողմ երիտասարդներ խումբերու բաժնուած, զանազան խաղերու անձնատուր, անդին Հայուհիներ ամէն տարիքէ կ'երգեն ու կը պարեն:

Գեղարուեստական բաժինը բաւական ճոխ էր եւ կը բաղկանար երգէ, պարէ եւ զաւեշտէ մը, ինչպէս նաեւ հասարակութիւնը զուարճացնելու համար վազելու երկու մրցումէ, պարկով վազք եւ մանաւանդ վայլքով վազք բռնած մրցումէ մը որուն մասնակցողները պէտք է հագուէին բոտ բախտի իրենց հանդիպած ծրարին պարունակած ծիծաղաշարժ եւ այլանդակ տարազները: Այս վազքին մէջ առաջնութիւն շահեցաւ Պ. Արշաւիր Ժունկուռտաեան: Ընդհանուր առմամբ յայտագրին գործադրութիւնը լաւ անցաւ, ամէն ոք իրեն ինկած բաժինը կրցաւ գոհացուցիչ կերպով տանիլ: Զաւեշտին մէջ կրցան յաջողութեամբ իրենց դերերը կատարել Տիկ. Խոսրով, Պ. Մասխեան, Վարդավառ եւ Գրիգոր Էմիրէեան, այս վերջինը հայրենիքի գովքն հիւսող բանաստեղծութիւն մըն ալ արտասանեց: Օր. Հայկուհի Ժունկուռտաեան, Ֆրանսերէնէ թարգմանուած եւ Մեծ Նոր գիւղի լերան ու հովտին անուններու յիշատակումով փոփոխուած պարերգ մը արտասանեց որ ապա իր առաջնորդութեամբ պարել տուաւ խումբ մը օրիորդներու: Յայտնի էր որ բաւական աշխատութիւն թափուած էր տպաւորիչ ըլլալու համար այս պարը, որուն համար յիշատակութեան արժանի են թէ Օր. Հայկուհի եւ թէ մասնակցող հայուհիները,— Արաքսի Սահակեան, Ֆիլօռ Սահակեան, Սիւզան Մէրձանեան, Մարի Միքայէլեան, Վիքթօրիա Ադամեան, Անժէլ Կարապետեան, Մարիամ Ֆէրմանճեան, Ազնիւ Սերոբեան, Մարգարիտ Սիմոնեան, Նուարդ Քէօսէեան եւ Զարուհի Յակոբեան:

Շնորհաւորելի է Մեծ Նոր գիւղի Հայր. Վեր. Միութիւնը որ առիթ կուտայ մեզի երբեմն ուրախանալու եւ զուարճանալու, պահ մը մոռնելով օրուան հոգերն ու տաղտուկները:

Հետաքրքրութեան համար երբ կ'ուզեմ տեղեկանալ նիւթական արդիւնքին, կին - բաժնի վարչութեան անդամուհիները առանց ծածկելու կը յայտնեն թէ զուտ շահ գոյացած է հազար ֆրանք.Իսկապէս փայլուն արդիւնք՝ Ալֆորվիլի պէս տեղի մը համար:

Ներկայ մը

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, ո՞ւրկէ կուգաք այսպէս:
— Համայնավարական ժողովէ մը:
— Ի՞նչ խօսեցաւ ժողովին նախագահը:
— Շիտակը մէկ ժամ խօսեցաւ եւ լաւ բաներ:
— Բայց ի՞նչ նիւթի վրայ:
— Թող զայիր մօտիկ ըլլալու, փոխանակ ինծ հարցնելու: Եթէ խօսածը լաւ հասկնայի, ես ալ խօսող մը կըրնայի դառնալ:

ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆ

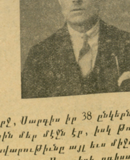
— . —

Օգոստ. 3ին Կարտանի անշուք գերեզմաննոցին մէջ ցուրտ հողին յանձնեցինք խիզախ, համեստ ու տիպար դաշնակցական մը, ընկեր Սարգիս Տէր Նազարէթեան:

Ընկերը ծնած էր 1884ին, Բաբերդի Լոռնք գիւղը: Տարրական կրթութիւնը ստացած էր համանուն գիւղի Ղազարեան երկսեռ վարժարանը: Բազմանդամ նահապետական ընտանիքի մը համեստ զաւակը, բնաւորութեամբ ազնիւ, լակեաց, կուսակցական ու ընկերային խնճոյքներու ժամանակ անվերջ կ'երգէր: Կարելի էր զինքը կոչել «Կարտանի դաշնակցական սոխակը»:

Ողբացեալ ընկերը Հայ ազատագրական շարժման մէջ ունեցած է իր արժանաւոր տեղը: Ասպարէզ նետուած էր 1914ի աշնան, ծառայած էր նաեւ Թրքական բանակին մէջ, պալքանեան պատերազմէն վերջ:

Համաշխարհային պատերազմի պայթումէն անմիջապէս յետոյ Սարգիս կրկին կանչուեցաւ զինուորութեան իր համագիւղացի 38 ընկերներու հետ: Բաբերդի մէջ ասոնց բոլորին իբրեւ վարձատրութիւն 40ական զաւազանի հարուած տալէ յետոյ կ'ուղարկեն դէպի Երզնկա, երկու Թուրք ոստիկան զինուորներու ընկերակցութեամբ: Ճամբան Սարգիս կը յաջողի կաշառել Թուրք ոստիկանները եւ փոխարէն ստանալ իր բոլոր ընկերներու անուանացանկը: Մէկ շաբաթ

վերջ, Սարգիս իր 38 ընկերներով միասին մեր մէջն էր, իսկ Թուրք կառավարութիւնը այլ եւս միջոց չունէր որսալու: Սարգիսի ոդիսականը կը սկսի այդ օրէն:

Բարձր Հայքի խառաշունչ ճմրան, հինգ ամիս չարունակ Սարգիս իր ընկերներով տակաւ ամէն տանջանքի: Գետնափոր նկուղներու եւ լեռնային քարայրներու մէջ քարշ տուաւ իր կեանքը, խուսափելու համար Թուրք Ջէթէներու հետապնդումներէն: Գետնափոր նկուղներու մէջ Սարգիսի միակ յոյսն էր սպասել գարնան առաջին օրերուն, ապստամբութեան դրօշ պարզելու եւ լեռը բարձրանալու համար: Մինչ այս մինչ այն բանակցութիւններ կը վարէր գիւղի երիտասարդութեան հետ, երբ վրայ հասաւ Բաբերդի տարագրութիւնը (1915 մայիս 27):

Սարգիս խումբ մը համագիւղացիներով արդէն բարձրացած էր լեռ, երբ արեւածագին 70 հեծեալ ոստիկաններով կը պաշարուի Լոռնքը եւ մէկ ժամուան մէջ ամբողջ գիւղացիները կը տարագրուին:

Սարգիսի յեղափոխական ոգին պոռթկաց Լոռնքի լեռներէն, խրախուսեց իր ընկերները երթալ կոտրել Պօղազ - Քէսէնը, ջարդել Թուրք ոստիկանները ու ժողովուրդը բարձրացնել լեռ: Թէեւ բոլոր ընկերները համամիտ էին, սակայն նկատելով իրենց զինական պաշարի խեղճութիւնը, կը հրաժարին այդ յանդուգն քայլէն: Իբրեւ վերջին մխիթարութիւն Սարգիս դուրս խոյացաւ իր թաքստոցէն եւ դաղտագողի ճանապարհներով մօտեցաւ լալագին հառաչանքներով ճամբան չարունակող կարաւանին, ձեւով մը լուր ղրկեց սիրասուն մայրիկին, գոնէ վերջին հրաժեշտը առնելու համար: Սարգիս մինակը յաջողեցաւ իր այս յանդուգն փորձին մէջ, եւ վերջին տաք համբոյր մը դրոշմելով մայրիկին ձեռքերուն՝ հրաժեշտ առաւ եւ կրկին բարձրացաւ լեռ: Տարագիրներու կարաւանը սրտակեղեք հառաչանքներով կը հեռանար եւ զոհերու աղեկտուր ճիչերը,լացն ու կանչերը կը թնդացնէին Լոռնքի անդնդախոր ձորերը: Արցունքը աչքերուն, թախիծը սրտին, Սարգիս խզեց լռութիւնը, արտասանելով հետեւեալ սրտառուչ խօսքերը.

— Հանդարտեցէք ընկերներ, Թուրք ոճրագործ կառավարութեան կողմէ մեր ցեղի արժանապատուութեան դէմ ուղղուած անարգանքն ու արատը եւ զացողներու սրտին մէջ անթեղուած վրէժի կրակը թող վառ մնան ձեր սիրտերուն մէջ: Վա՛յ անոր, որ պիտի մոռնայ այս օրը եւ մեր սրբազան վրէժը»:

Այդ օրուընէ սկսեալ Սարգիսի ըմբոստ ոգին այլ եւս դադար չունեցաւ վրէժխնդրական բոլոր ձեռնարկներուն մէջ:

Հայոց բնագաւառի չէնշող մէկ օձախը դատարկուեցաւ 24 ժամուան մէջ: Մենք 30—40 ընկերներով մը նացինք լեռները, ապաւինելով մեր համեստ զէնքերուն եւ ծանօթ դիրքերուն: Լոռնքի դատարկումի երկրորդ գիշերն էր կազմակերպեցինք ուտեստի ապահովութեան կարեւոր գործը. բոլոր ընկերներով գիշերը թափեցանք գիւղ, բռնեցինք գլխաւոր փողոցները: Սարգիս որ կը գտնուէր ամենապատասխանատու դիրքերէն մէկուն մէջ, կ'ըսէր.— Ընկերներ, շատ ապահով կերպով դատարկեցէք այդ տան մէջ ամբարուած ցորենը,ես իմ դիրքիս մէջ չեմ դաւաճաներ ցեղիս»: (Հայերու դատարկումէն վերջ գիւղը լեցուած էր Ռուսաստանէն եկած Թուրք գաղթականներով): Դիրք պահող ընկերներուն հրահանգուած էր գնդակահարել անոնք որոնք գիշեր ժամանակ կը շրջագայէին գիւղին մէջ:

Մէկ ժամուան մէջ ամբարուած ցորենը եւ քանի մը կարաս պանիր, իւղ ու ձաւար փոխադրուած էին լեռը, առանց միջադէպի:

Այս ձեռնարկը չհամարելով բաւական, Սարգիս քանի մը ընկերներով կազմակերպեց Ալմըշկայ Թրքախառն հայ գիւղը կոխելու եւ պաշար ապահովելու վտանգաւոր գործը: Սարգիսն էր դարձեալ, որ ուրիշ առիթներով կով, ոչխար եւն. կը ճարէր, մինչեւ ակռաները մօսինով զինուած Թուրք գաղթականներու մէջէն: Արհեստով զող էինք դարձած, մեր գոյութիւնը պահելու միակ միջոցը այդ էր.— յանդգնութիւն: Վեց եօթը ամիսներու ընթացքին պաշտօնապէս Թուրք կառավարութեան զօրքին դէմ մղուած կռիւներու ժամանակ Սարգիսի ունեցած քաջագործութիւնները զանց կ'առնեմ, միայն պիտի յիշատակեմ դրուագ մը որուն անձնապէս ներկայ ըլլալս մինչեւ այսօր սարսափ կ'ազդէ ինծի:

Հինգ ընկերներով գիշեր ժամանակ պահակ կը սպասէինք կարեւոր դիրքի մը մէջ, փախստական Թուրք զինուորներ օղակելու եւ անոնց զէնքերը գրաւելու համար: Երեք գլխաւոր դիրքեր գրաւած էինք. կէս գիշերին հրացանաւոր Թուրք զինուոր մը կուգար մեր ուղղութեամբ:

(1)

ՄԱՂ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

Թիւը չէ յուսահատած զինաթափութենէն։ Բացատրելով պատերազմի վը-տանգները եւ յարաճուն զինարշաւին պատճառած կործանումը, յեկոյցը կ'ը-սէ թէ կառավարութիւնը նախաձեռնութիւն պիտի առնէ յառաջիկայ մի-ջազգային խորհրդաժողովներու մէջ, սպառազինութեանց սահմանափակման պայմանագիր մը կնքելու համար։

Սահմանուած վարկերուն շնորհիւ, Ֆրանսա պիտի կրնայ.— 1. Կրկնա-պատկել Մաժինոյի ամրութեանց գծին որոշ մասերը (արեւելեան սահմանա-գլուխ).— 2. Աւելի հրապուրիչ դարձնել զինուորութիւնը, մասնագէտներու մնայուն բանակ մը կազմելու համար.— 3. Առ նուազն չորս մեքենաշարժ զօ-րաբաժիններ հաստատել, փոխան այսօրուան մէկին.— 4. Կրկնապատկել Ֆը-րանսայի օդանաւային ուժը, առ նուազն 2000 ռազմական օդանաւ ապահո-վելով։

Նիստի պահուն արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ Լեհաստանի ապա-րապետին հետ կատարուած տեսակցութեանց շնորհիւ, յարաբերութիւնները յայտնապէս բարւոքած են երկու երկիրներուն միջեւ։

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Ընդհ. հրամանատար մը կը ղրկուի Անգլիայէն

Պաղեստինի կացութիւնը ծանրացած ըլլալով, անգլ. կառավարութիւնը որոշեց ոչ միայն 10,000 նոր զինուոր ղրկել անմիջապէս, այլեւ ընդհ. հրամա-նատար նշանակեց բարձրաստիճան զինուորական մը, Ջօր. Տիլ։ Կառավա-րութիւնը այլեւս այն համոզման եկած է թէ Պաղեստինի Արաբները ապարէզ կը կարդան Մեծն Բրիտանիոյ։

Երկուշաբթի օր Երուսաղէմի մէջ մահափորձի ենթարկուեցաւ Պ. Նիւրօք, անգլիացած Հրեայ մը եւ օգնական քարտուղարը Պաղեստինի Գործադիր Կո-միտէին։ Երբ առտուն տունէն պաշտօնատուն կ'երթար, հին քաղաքին նոր դուռնէն անցած ատեն չորս գնդակներ արձակուեցան անծանօթներու կողմէ։ Քարտուղարը գետին ծռեցաւ եւ գնդակները չհանդիպեցան։ Վերջերս շարու-նակ սպառնական նամակներ կը ստանար։

Պատրաստութիւններ կը տեսնուին պաշարման վիճակ հռչակելու համար Պաղեստինի մէջ։ Անգլիական օդանաւերը կը շարունակեն գործել արաբ հրո-սախումբերու դէմ։

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պաղեստինի ապստամբական շարժման ե-տին կը գտնուի Սուրիոյ յեղափոխական վարիչներէն մէկը, Ֆէվզի Քաւքճի որ զինուորական կրթութիւնը ստացած է թրքական բանակին մէջ եւ որ 1925—26ին մեծ նեղութիւն պատճառեց Ֆրանսացիներուն, Տիւրզիներու ապստամ-բութեան ատեն։ Ֆէվզի Իրաքի բանակին մէջ կը ծառայէր ատենէ մը ի վեր, բայց վերջերս փախչելով Պաղեստին անցած եւ հրաշունչ յայտարարութիւն մը հրատարակած է։ Այս վարիչը մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ արաբական շրջանակներու մէջ։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

ՍԱՆ ՍԷՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ՄԱՅՐԵՐԸ ԿԸ ԽՆԴՐԵՆ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԸԼԼԱԼ

Սպանիոյ ապստամբները կրակի գօտի մը կազմած ըլլալով Սան Սէպաս-թիանոյի շուրջը, կը վախցուի որ կարմիր պահակազօրքը այդ քաղաքն ալ կործանէ, հրդեհելով լամ պայթեցնելով։ Ֆրանսա հասած փախստականներ կը պատմեն թէ 1000 մայրեր իրենց երախաները գրկած՝ կը պտտին փողոցներուն մէջ, աղաչելով որ քաղաքը անձնատուր ըլլայ, որպէսզի գոնէ իրենց զաւակ-ները փրկուին։ Նոյն աղբիւրէն կը հաստատեն թէ սուր վէճեր ծագած են ըն-կերվարականներուն եւ անիշխանականներուն միջեւ։ Այս վերջինները վճռած են աւրել եւ կրակի տալ քաղաքը, որպէսզի ապստամբները ուրիշ բան չգտ-նեն բայց միայն աւերակներ։ Երկուշաբթի օր աւելի ծանրացաւ կացութիւնը։ Անիշխանականները քարիւղ կը լեցնէին թիթեղներու մէջ, կազ եւ պատրաստ գտնուելու եւ քաղաքը կրակի տալու համար, երբ բազմութիւնը աղաղակեց.— «Ոչ, ոչ»։ Ասոր վրայ անիշխանականները կրակ բացին, բազմութիւնը ցրը-ւելու համար։

Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները գրաւած են Փաւէյէսր եւ ուրիշ գիւղեր։ Անդադար փախստականներ կը հասնին Ֆրանսա։ Ապստամբ-ները գրաւած են ամբողջ Անտալուզիան, իսկ կառավարական զօրքը առաւե-լութիւն կը վայելէ Արակոնի նահանգին մէջ։ Ուեսքայի նեղութիւնն ալ սաստ-կացած ըլլալով, կը կարծուի թէ Սան Սէպասթիանօ եւ Պիլպաօ չպիտի կրնան շարունակել դիմադրութիւնը։ Ապստամբները կը հաղորդեն թէ մեծ յաղթա-նակ մը շահած են Թոլէտոյի առջեւ, եւ մղելով 7000 կարմիր պահակներ։ Իսկ Մատրիտի կառավարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Հուէսքայի գրեթէ ամ-բողջ քաղաքը իր զինուորներուն ձեռքը կը գտնուի։

ՉԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

45,000 ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ զինուորներ ռազմափորձեր սկսան կատարել հարաւա-յին Ֆրանսայի մէջ, Պուշ-տիւ-Ռօնի, Վառի, Վօքլիւզի եւ Պաս-Ալփի նա-հանգներուն սահմաններուն վրայ, ունենալով 35 քիլոմեթր ճակատ։

70,000 ՍՊԱՆԵՐ եւ զինուորներ ներկայ եղան Նիւրէնպէրկի կուսակցական համագումարին, որ բացուեցաւ երեքշաբթի օր, դղրդագին ցոյցերով։ Հիթ-լէր այս անգամ կուսակցականէն աւելի զինուորական ուժի ցուցադրութիւն մըն է որ կը կատարէ, օդանաւերով, հրասայլերով եւ ուրիշ ահեղ սպառա-զինութիւններով։ Նիւրէնպէրկ գացած են 500,000 հիթլէրականներ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Վռամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական հաւաքատե-ղին։

ԿՌԻՍԷՆՎԻԼԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 Սեպտ. շա-բաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Սեդրակ Նազարեանի բնակարանին մէջ։ կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍՀԱԿԵԱՆ։ կը հրաւիրուին Մարսէյլի եւ Առնուվիլի ընկեր-ները։

Գաւառ

ԱՆԻՆՅՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը, 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Հրանդ Սաթարեանի բնակարանին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։ կը խնդրուի Սէն-Սաթուրնէնի ընկերներէն ներ-կայ ըլլալ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց)։ Առաջին հատոր կ'ամսագրութիւն։ գրեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ։ Ստուար հատոր մը, 856 երեսա-գիր էջերով եւ պատկերազարդ։ Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայ-րիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկու-թիւններ Վ...ոյ բականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթածրարի եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ՓԱՐԻԶԻ Հարաւ. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը ծնողական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ եւ համակիրները 12 Սեպտ. շաբաթ գիշեր ժամը 9ին, Գ. Մոնթէօ Քաշանի դպրոցի սրահին մէջ, rue Mme Curie, օրակարգ՝ դպրոցի ծրագրի ընթերցում, միութեան տարեկան ուղեգիծ եւ ընթացիկ հարցեր։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն ձրի [illegible]

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme, PARIS (13)

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28։

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու։

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական ասացուածքներ։

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով։

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղաւորուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան։

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն։

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական գոյն եռագոյն դրօշով։

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի։

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Ակոփի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գըլըճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի։

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը։ Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կերաշխաւորէ անոր։

ԳԻՆ = փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր., Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ։

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse, Marseille.

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ,

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը։

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. Լ. Աճեմեանի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (85)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Կարսի շրջանէն Ալաշկերտցի յայտնի յեղափոխական զինուոր մը եկած էր քաղաք, եւ բնականաբար իր կեդրոնը ընտրած էր Ալարքեար Ցարութի միկիտանը։ Յայտնի Առիւծ Գեւօն էր այդ զինուորը, իր անբաժանելի ընկերոջը հետ։ Բերնէ բերան զարմանալի պատմութիւններ կը պատմէին այդ հերոսի կեանքէն։ Կ'ըսէին, որ ըրիկունները անկողին մտնելէն առաջ, երկար պեխերը գլխուն ետեւը կը հանգուցէր։ Անունին չափ տեսքն ալ ազդեցիկ էր, մանաւանդ ձայնը, որ տեսակ մը խառնուրդ էր մարդու եւ գազանի մռնչիւնին։ Մեծ ու սեւ սեւ աչքեր ունէր։ Երբ մէկու մը դէմ բարկանալով աչքերը ոլորէր, տղամարդու սիրտ պէտք էր այդ նայուածքին դիմանալու համար։ Կը պատմէին, որ երկու բոպէ անշարժ նայելով՝ քարը ճաթեցուցած էր։ Այս մասին Առիւծ Գեւօն համեստօրէն կը լռէր։ Սակայն ժողովուրդը անոր լռութիւնը համա-

ձօր կը համարէր խոստովանութեան։ Կը գտնուէին մարդիկ, որոնք երդում կ'ընէին, թէ՝ իրենց աչքերով տեսած էին քարի ճաքելը։

Ընկերոջ անունը Համբօ էր։ Պատկառելի անուն մը նոյնքան պատկառելի հերոսի մը։ Կարսի գիւղերէն էր Համբօն, վեց ոտքէն աւելի բարձր հասակով, լեցուն կազմով, մեծ գըլխով ու երկու շատ փոքրաչքերով։ Թէ-եւ գայն ճանչցողները իրարու կը փափսային թէ՝ Համբօն երբեք զինուոր չէր եղած, նոյն իսկ զէնք ալ չէր առած ձեռքը, բայց միկիտանի խանդավառ հասարակութենէն ոչ ոք անոր հերոսական անցեալին վրայ կ'ուզէր կասկածիլ։ Բաւական էր որ ան թիկնապահի դեր կը կատարէր Առիւծ Գեւօյի նման հերոսի մը։ Համբօն ամէն տեղ ստուերի նման կը հետեւէր Առիւծ Գեւօյին, անշուշտ մէկ երկու քայլ ետեւէն քալելով։

Առիւծ Գեւօն Ալարքեար Ցարութի միկիտանի մէջ իր մասնաւոր անկիւնն ունէր, իր մասնաւոր աթոռը եւ մասնաւոր շիշէ մը կը լեցուէր անոր օղիի բաժակը։ Այդ առտու Առիւծ Գեւօն գերազանց տրամադրութեամբ, բազմեցաւ սեղանի առջեւ։

— Երբոր մեծ ջարդի տարին, — այսպէս սկսաւ իր պատմութիւնը Առիւծ Գեւօն շրջապատուած ունկնդիրներու բազմութեամբ,— երբոր մեծ ջարդի տարին մեր գեղէն ճամբայ ելայ Իւչ Քիլիսէի վանքը ուխտի երթալու, ճամբուն վրայ ի՞նչ հանդիպիմ որ հաւնիք, հը՞.— ու շրջապատողներու հետաքրքրութեամբ լեցուն դէմքերուն նայելով, մեծ երկար պեխերը ոլորեց բաւականութեամբ,— հը՞, դուք ըսէք՝ ինչ հանդիպիմ որ հաւնիք ... Երեք աւազակ Քիւրտեր՝ մինչեւ ակռաները զինուած։ Իսկ ես փէտ մըն ալ չունէի ձեռքս։ Ծօ, Համբօ, անանկ չէ՞ մի։

Տէր Աստուած, ով կը յանդգնէր առարկելու։ Համբօն մանր աչքերը արագ արագ թարթեց, ու խոշոր բռունցքը այնպէս ուժեղ իջեցուց սեղանին, որ օղիով լեցուն բաժակները պարեցին ու հեղուկի մէկ մասը սեղանին վրայ թափեցաւ։

— Ծօ, աւանակ,— Առիւծ Գեւօն աչքերը բարկութեամբ ոլորեց, մինչ ունկնդիրները սարսափած՝ շունչեր-նին կը պահէին։

Առիւծ Գեւօն յօնքերը բարկութեամբ կիտեց, ու երկիւղածութեան հասնող վսեմութեամբ, շրթներուն տարաւ ու մէկ ումպով կլլեց օղին։ Եդ էջի գլուխ Համբօն, կրնար մնացածի գլխուն ալ օյին մը խաղալ։

— Հա, էն կ'ըսէի, որ ձեռքս տականակ իսկ չկար։ «Բարեւ կ'ըսեն Քրտերը, հայ էդ ուր բարով»։ «Բարեւ, կ'ըսեմ, Քրտեր, Իւչ Քիլիսէ ուխտի կ'երթամ»։ «Որ էդպէս է, էդ նոր քիպախից հանէ կոնակէդ», կը հրամայեն։ Վալլահ, կը մտածեմ, էս շան որդիքը գլխ պիտի թալլեն։ «Ծօ, շան որդի Հայու տղայ, կը գոռայ վրաս Քիւրտերէն մէկը, շատ մի տնտնա, էդ արեխներդ ալ հանէ, իմոնքըս ծակեր են»։ Մէկ աչքս կ'ոլորեմ վրանին։ Աղօթարանի լուսը բացուեր էր։ Խաչ կը քաշեմ երեսիս ու կը շարժիմ ճամբաս երթալու։ Քրտերէն երկուքը առջեւս կը կտրեն,— մէկէն էլ զոռով քիպախին կոնակէս կ'ուզէ հանել։ Համբերութիւնս մինչեւ հոս կը բարձրանայ ...

Ու Առիւծ Գեւօն երկար չխպուխի ծայրը կը մօտեցնէ կոկորդին։

— «Հէյ շան որդիք կ'ըսեմ. Թէ տղամարդ էք՝ մէկ մէկ ելէք դէմս, նամարդինման երեքով մի թափիք վրաս», ու էնպէս թափ կուտամ գլխ բռնող քիւրտը, որ թառ մար գլորտելով հինգ, տասը, քսան արշին էնդին կ'իյնայ։ Քիւրտերը ձեռքերնին զէնքերուն կը նետեն։ Ես ալ «եա Սուրբ Տիրամէր» կը գոռամ ու սուրը կը քաշեմ ...

Առիւծ Գեւօն առանձին բաւականութեամբ կը դիտէ շուրջիններու հետաքրքրութեւն կորած դէմքերը։ Շատերու բերանները բաց մնացած են։ Տրամաթիք վայրկեան է, վերջն արդեօք ի՞նչ պիտի պատահի, ու մէկ ալ յանկարծ շատ ցած, վախկոտ ձայն մը կը լսուի.

— Բայց՝ ախպօրս ըսեմ.— ու թուքը դժուարութեամբ կուլ կուտայ կօշիկ նորոգող Աստուրը,— ինծի անանկ կուգայ որ ըսիր թէ՝ զէնք անզէն էիր ..

Ամէն մարդ սարսափած շունչը կը բռնէ։ Աստնիկ ալ յանդգնութիւն։ Ան ալ ո՞վ, կօշիկ նորոգող մը։ Համբօն աչքերը շատ շատ կը թարթէ՝ ըռունցքը սեղմած։ Առիւծ Գեւօն մէկ բոպէ շշմած կը կենայ, բայց անմիջապէս աչքերը կ'ոլորէ, Աստուրի սիրտը քիչ կը մնայ տեղէն ելլէ։

Մէկ ալ Առիւծ Գեւօն այնպէս բարձր կը սկսի ծիծաղիլ՝ ամբողջ մարմինը ցնցելով, որ նստած աթոռը ողբագին կը հեծկլտայ հերոսի ծանրութեան տակ։

— Ծօ, հայվան,— աւելի բարձր ծիծաղելով կը շարունակէ Առիւծ Գեւօն,— Տիարպէքիրի գլխը Քրտի մէջքէն քաշեցի։ Ծօ, էս էնտա՞ր ալ չհասկցար,— ու Առիւծ Գեւօն խնդալով շալվարի գրպանէն կը հանէ խոշոր կարմիր թաշկինակ մը, կը սրբէ արցունքոտած աչքերը, քիչ մըն ալ ճակտին քրտինքը։

Ունկնդիրները թեթեւցած սրտով երկար շունչ մը կը քաշեն։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եղեկեան, որ նախապէս կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ։ Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Պետրոսեանի 1237 E 59 th, St., Cleveland (Ohio) U. S. A.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՏԵՐԹԵՒԻՆ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 10 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 10 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3214

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ե՛Ւ ԳԼՈՒԽԸ Ե՛Ւ ԹԵՒԵՐԸ

Այսօր ամփոփում մը եւս կատարած ենք Երեւանի թերթերէն, Հայաստանի մէջ սարքուած նոր հալածանքներու մասին: Հապճեպ եւ կիսկատար քաղուած մը, որ դեռ չի պարզեր ամբողջ պատկերը:

Հարկ է նոյնութեամբ արտատպել առնուազն երկու գրութիւններ՝ վերջին թղթարբերէն, ըմբռնելու համար սարքուած «մաքրագործում»ին ամբողջ տարողութիւնը, այնքան քստմնելի եւ ընդվզեցուցիչ: Գործողութիւն մը, որ կը սպառնայ գլուխներուն հետ քիչ-շատ բացուած թեւերն ալ կտրտել, յօշոտել, խեղանդամ վիճակի մը վերածել: Ոչ միայն վարչական, այլեւ գրական-գեղարուեստական եւ հրատարակչական ճակատին վրայ:

Այդ գրութիւններէն մէկը անստորագիր յայտարարութիւն մըն է, տպուած՝ Երեւանի «Գրական Թերթ»ին մէջ, որմէ ամփոփեր ենք այսօրուան տեղեկութիւնները: Միւսը՝ «ուսումնասիրութիւն» մը Ակսէլ Բակունցի գրականութեան մասին, ապացուցանելու համար թէ այդ երիտասարդ վարպետը «քօղարկուած Դաշնակ» մըն է, իսկ իր մշակած գրականութիւնը՝ «զօօլոգիական (կենդանաբանական) թրքատեցութիւն»: Յօդուածագիրը իր սերնդակիցն է, Ն. Զարեան, որ քանի մը ամիս առաջ ստանաւոր «փատիշահըմ չօգ եաշա» մը ձօնեց «հանճարեղ առաջնորդ» Սթալինի ...

Ինչպէս կ'երեւայ «Խ. Հայաստան»ի ընթերցումէն, Բերիա՝ Կովկասի կարմիր փոխարքան, Թիֆլիս կը կանչէ Հայաստանի կուսակցական եւ երիտասարդական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, կը փայփայէ, կը խրատէ եւ կը ճամբէ, որոշ հրահանգներով:

Քանի մը հատուածներ՝ իր քարոզէն.

— «Միայն բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը — Լէնինը եւ Ստալինը իսկական ազատութիւն տուին Հայաստանի աշխատաւոր ժողովրդին. Խորհ. Հայաստանը, մեր ողջ մեծ հայրենիքի հետ միասին աճում և ամրապնդւում է, հաստատուն քայլերով ընթանում է դէպի երջանիկ, հրնուալից կեանքի բարձունքները: Խորհրդային Հայաստանի ժողովրդին այդ գործում մշտապէս օգնում են Համ. Կ. (բ) Կ. Կենտրոնական Կոմիտէն եւ ԽՍՀՄի կառավարութիւնը եւ անձամբ ընկեր Ստալինը: Մի քանի օր առաջ էր հէնց, որ Համ. Կ.(բ)Կ. Կենտկոմը եւ ԽՍՀՄի Ժողկոմխորհը որոշում ընդունեցին «Հայկական ԽՍՀ ներգաղթած հայ աշխատաւորների համար տնտեսական յարմարութիւններ ստեղծելու ուղղութեամբ կիրառուելիք ձեռնարկումների մասին»: Ծաղկող Խորհ. Հայաստանը ազգային կենտրոն է դառնում կապիտալի երկրներում ճնշուող բնչազուրկ հայ աշխատաւորների համար»:

Ապա պատուէր մը նշանակալից.

— «Աւելի լա՛ւ ու աւելի խո՛րն ուսումնասիրեցէ՛ք Լէնինի-Ստալինի կուսակցութեան պատմութիւնը, տիրապետեցէ՛ք Խորհ. Միութեան առաջաւոր տեխնիկային: Ուսումնասիրեցէ՛ք Ռուսաց լեզուն — հերոսական յեղափոխական ժողովրդի լեզուն, ժողովրդի որն օգնեց Անդրկովկասի ժողովուրդներին՝ խորհուրդների համար մղուող պայքարում, որի օգնութեամբ Անդրկովկասի ժողովուրդները գնում են դէպի նոր յաղթանակներ»:

Պատուիրակները իրենց դասը սորվելով, «կեցցէ՛ Վրաստանի ու Անդրկովկասի բոլշեւիկների մարտական ղեկավար ընկեր Բերիան» կը բացագանչեն, եւ կը դառնան Երեւան, հաղորդելու համար վարպետին պատգամները:

Այս տեսակցութիւնը — զրոյց — տեղի կ'ունենայ օգոստ. 10ին: Վեց օր վերջը, օգոստ. 16ին, Երեւանի մէջ ժողով կը գումարէ Գրողներու Միութիւնը, քննելու համար Բերիայի զրոյցը:

Երէկ իմացանք այդ «քննութեան» բովանդակութիւնը, — «Ջախջախել նացիոնալիստական-տրոցկիստական թափթփուքներին» (Այսպէս է խորագիրն ալ):

Իմացանք թէ «հակայեղափոխական նացիոնալիստներ» են երիտասարդ գրողներ Ա. Բակունցը, Ալազանը, Վ. Նորենցը եւ ուրիշներ, թէ «երկերեսանի», «ներքինի», «նացիոնալիստական թշնամական տարրերի դայեակ» մըն է Դր. Սիմոնեանը. (երբեմն խմբագիր՝ Փարիզի կարմրուկ օրկանին, յետոյ «Խ. Հայաստան»ի, ապա մըն ալ՝ կրթական գործավար եւ նախագահ Գրողներու Միութեան):

Դեռ պիտի լսէք այլապէս շնդալից «մերկացումներ», որոնք յառաջ կը տարուին «հարուածային» ուժգնութեամբ, համաձայն արձակուած մարտակոչին:

Այս բոլորին մէջ ամէնէն ամօթալի եւ զարշելի երեւոյթը այն է որ, հին թէ նոր գրողներ եւ մտաւորականներ մրցումի ելած են իրարու հետ, կարելի եղածին չափ սեւ ներկելու համար իրենց արուեստակիցները:

Որոշ չափով հասկնալի են վարչական տնօրինութիւնները, իբրեւ հետեւանք հաստատուած կարգուսարքին:

Բայց ի՞նչ փլուզում է այս, վերէն վար, սարէց փրոֆէսէօրներէ մինչեւ նորընծայ ուղեկիցը, երբ լեզուն կամ գրիչը թաթխելով թոյնի եւ մաղձի մէջ, իրար կը գերազանցեն, արատ մը աւելի քսելու, մնացած կամ ողջ զոհեր թեւատելու, երակ առ երակ բզքտելու համար ...

Եւ տակաւին յայտնի չէ թէ ի՛նչ եղած են մատնանշուած եւ «շիկացած երկաթ»ով տաղուած հակայեղափոխականները, այս լեռնակուտակ ամբաստանութիւններէն յետոյ:

Անշուշտ անոնք այլ եւս տեղ չունին Հայաստան աշխարհին մէջ: Հազիւ ծաղկած, տարիներով կարմիր կրակին շուրջը յածելէ յետոյ, անոնք ալ կրակն ինկան, իրենց գեղարուեստական արտադրութեանց հետ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐՍԿՍԻ՞Ն

2000 ԱՆԿԱԽ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԱՐԱՆ ՄԸ

15,000 բանւորներ ալ Մարսէյլի մէջ

Կը թուի թէ կառավարութիւնը լուրջ մտահոգութեան մատնուած է, բանուորական նոր խլրտումներու պատճառով, մանաւանդ որ քաղաքական հանգամանք ալ կը տրուի անոնց, ինչպէս եղաւ երկուշաբթի օր, Փարիզի մէջ:

Երեքշաբթի օր աւելի ծանրակշիռ դէպք մը պատահեցաւ Քլէրմոն-Ֆէռանի մէջ: Աշխատանքի Դաշնակցութեան պատկանող 8000 բանուորներ գրաւեցին Միշլէնի ձգախէժի գործարանները, մէկ ազդանշանի վրայ: Բանթողները թոյլ չէին տար որ ուրիշ բանուորներ ներս մտնեն: Ասոր վրայ 1500 — 2000 անկախ բանուորներ թափոր կազմելով եւ «Մարսէյլէզ» երգելով գրաւեցին Փիւ-տը Տոմի նահանգապետարանը եւ արգելափակեցին նահանգապետը: Ոստիկանութիւնը եւ շրջուն պահակները փորձեցին դուրս հանել բանուորները, բայց անօգուտ: Իրիկուան դէմ, սակայն, գործարանը գրաւող բանուորները փորձեցին յարձակիլ նահանգապետարանին վրայ, եւ այն ատեն էր որ միւսները հաւանեցան դուրս ելլել: Այս առթիւ կ'ըսէին.

— «Երեք ամսուան մէջ երկրորդ անգամն ըլլալով կը զրկուինք մեր ապրուստէն, շնորհիւ կարգ մը խռովարարներու որոնք ահուսարսափի կը մատնեն Աշխատանքի Դաշնակցութեան մեր ընկերները: Մենք կ'ուզենք ազատ ըլլալ աշխատելու եւ մեր ապրուստը ճարելու: Կ'ուզենք որ վերջ գտնէ գործադուլը»:

Միշլէնի գործարանին գործադուլը կը վերագրուի բանուորի մը դէմ ձեռք առնուած կարգապահական պատիժի մը:

Այս առթիւ վարչապետութեան գրասենեակէն մամուլին հաղորդուեցաւ հետեւեալ ցեկոյցը.

— Փիւ-տը-Տոմի նահանգապետարանին գրաւման լուրը իմանալէ անմիջապէս վերջը, Ներքին նախարարը հրամայեց պարպել զայն: Այս նպատակով շրջուն պահակախումբեր զրկուեցան Քլէրմոն—Ֆէռան: Բարեբախտաբար անոնք միջամտելու պէտք չունեցան: Կառավարութիւնը պատասխանատու ըլլալով հանրային բարեկարգութեան եւ միայն խորհրդարանին առջեւ, չի կրնար թոյլատրել որ եւ է ճնշում կամ ինքնակոչ միջամտութիւն՝ իր պաշտօնին կատարման մէջ: Ներքին նախարարին կողմէ հեռագիր-շրջաբերական մը պիտի ուղղուի բոլոր նահանգապետներուն, պատուիրելով որ անմիջապէս զսպեն պաշտօնական շէնքերու եւ գրասենեակներու գրաւումը: Դատական նախարարը հրաւիրեց Ռիոմի վերաքննիչ ատեանի ընդհ. դատախազը՝ քննութիւն մը բանալ, հաստատելու համար թէ ինչ պայմաններու մէջ կրցեր են պատրաստել եւ կազմակերպել նահանգապետարանին գրաւումը:

Այս առթիւ պաշտօնանկ եղաւ նահանգապետը եւ ուրիշ մը նշանակուեցաւ անմիջապէս:

*** Ըստ սովորութեան աջակողմեան եւ ձախակողմեան թերթերը տարբեր կը բացատրեն դէպքը: Աջերուն պատմութեան համաձայն, անկախ բանուորները նահանգապետարան երթալով, խնդրեր են պարպել գործարանը, որպէսզի կարենան աշխատիլ: Նահանգապետը բացակայ ըլլալով, ընդհ. քարտուղարը չէ կրցած որոշում տալ եւ բանուորները գրաւեր են նահանգապետարանը, դուռները ամուր փակելով եւ պահակներ դնելով: Յետոյ նահանգապետը գալով, աշխատեր է համոզել. իսկ բանուորները պայման դրեր են որ երկու ժամէն պարպուի գործարանը: Նահանգապետը այդ յանձնառութիւնը ստանձնած չըլլալով, գրաւումը շարունակուեր է, մինչեւ ներքին նախարարին միջամտութիւնը:

Իսկ ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ «Փաշական հրոսախումբեր բռնութեան փորձ մը կատարեցին նահանգապետարանին դէմ, գործատէրերու դրդումով»:

Ամէն պարագայի մէջ, երեւոյթը բարենշան չի համարուիր:

Միեւնոյն օրը 10 — 15,000 մետաղագործական բանուորներ գործադուլ հռչակեցին Մարսէյլի մէջ, գրաւելով գործարաններն ու արհեստանոցները: Գործադուլ հռչակեցին նաեւ Լա Ռօշէլի նաւահանգստի բանուորները եւ Անկուլէմի թուղթի գործարանին աշխատաւորները: Մարսէյլի գործադուլը կը վերագրուի գործատէրերու եւ բանուորներու միջեւ ծագած անհամաձայնութեան մը՝ հաւաքական պայմանագիրներու գործադրութեան մասին:

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏԻ՞ ՊԻՏԻ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ

Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ վարչապետ Պ. Լէօն Պլում կը խորհի ժամանակէն առաջ նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, վստահութեան քուէ պահանջելու համար: Կառավարութիւնը այն համոզման եկած է թէ ներկայ գործադուլները արհեստականօրէն կը սարքուին, ճնշում բանեցնելու եւ Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութեան քաղաքականութիւնը փոխել տալու համար: Եւ որովհետեւ այս խլրտումներուն ետին կը գտնուին համայնավար կուսակցութիւնը եւ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, կ'ըսուի թէ Պ. Պլում դիմած է անոնց վարիչներուն, հասկնալու համար թէ պիտի շարունակե՞ն ընդդիմանալ չէզոքութեան քաղաքականութեան: Եթէ հաստատական պատասխան տան, խորհրդարանը արտակարգ նիստի պիտի հրաւիրուի:

Աշխատանքի Դաշնակցութեան Վարչական Խորհուրդը երեքշաբթի օր նիստ գումարելով, որոշեց յայտարարութիւն մը հրատարակել, իր դիրքի մասին: Այս առթիւ որոշեց նաեւ ուրբաթ օր Թուլուզի մէջ ժողովի հրաւիրել նահանգային միութեանց քարտուղարները, «նիւթական օգնութիւն հասցնելու համար Ֆրանսա ապաստանած Սպանիացի հանրապետականներու կիներուն եւ զաւակներուն»: Երէկ, չորեքշաբթի, ալ ժողով գումարեց ընկերվարական կուսակցութեան Վարչական Խորհուրդը, պատասխանելու համար համայնավար կուսակցութեան հրաւէրին, որ կը պահանջէ հաւաքարար դիմում կատարել

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Շիկացած երկաթը» հայ գրողներու գլխուն

ՍԵՒ ՑԱՆԿԸ ԱՆՑԱԾ ԵՆ ՆԱԵՒ Վ. ԹՈԹՈՎԵՆՑ, Գ. ՄԱՀԱՐԻ, Գ. ՎԱՆԱՆԴԵՑԻ, ՎԱՀԱՆԵԱՆ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Երեւանի «Գրական Թերթ»ը օգոստոս 25ի թիւին կէսէն աւելին յատկացուցած է Հայաստանի մէջ երեւան հանուած «տրոցկիական-նացիոնալիստական հակայեղափոխական թափթփուքներ»ու դատապարտութեան: Թերթին 6 էջերէն երկուքը գրաւած է Կովկասի կարմիր փոխարքային՝ Բերիայի հռչակաւոր գրութիւնը, — «Փոշիացնել, հողմացրիւ անել սոցիալիզմի թշնամիներին», երեք էջը՝ Մոսկուայի դատավարութեան ամբաստանագիրը, երկու սիւնակ՝ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի բանաձեւը՝ Խանջեանի «ինքնասպանութեան դաւաճանական արարքը», մէկ էջ ալ՝ ճիշդ վեց սիւնակ, յայտարարութիւն մը, — «Միշտ բարձր պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի դրօշը», — որ անխնայ գետնէ-գետին կը զարնէ Խանջեանը, այս անգամ գրական ճակատին վրայ: Այդ յայտարարութենէն կը թարգմանենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, ամբողջութիւնը վերապահելով յարմար առիթի մը.

— «Գրական ճակատին վրայ եւս հանդէս բերելով երկերեսնութիւն, այդ ասպարէզին մէջ եւս չունենալով կայուն գիծ, Խանջեանն իր շուրջը կը համախմբէր եւ իրեն յենարան կը դարձնէր մտաւորականութեան այն փոքրաթիւ տարրերը, որոնք մեր գրականութեան մէջ հանդէս կուգային իբրեւ ազգայնականութեան տիպար ներկայացուցիչներ (Ակսել Բակունց, Դ. Սիմոնեան, Գ. Վանանդեցի, Թոթովենց, Ալազան, Նորենց, Գ. Մահարի եւ ուրիշներ), որոնք հակայեղափոխական ազգայնականութեան, թրոցքիականութեան դիրքերէն կը պայքարէին մեր կուսակցութեան գծին դէմ, կը թմբկահարուէին, կը խրախուսուէին Ա. Խանջեանի կողմէ: Աւելին. Ա. Բակունցը, այդ քօղարկուած Դաշնակը մեր կուսակցութեան շարքերուն մէջ, Խանջեանի կողմէ յայտարարուեցաւ իբրեւ մեր գրականութեան վարպետներէն մէկը»:

— «Վերջին տարիներու ընթացքին անարգել հրապարակ են շպրտուած շարք մը բացարձակ ազգայնական աշխատութիւններ: Այդ աշխատութիւններէն յատկանշական են հակայեղափոխական-թրոցքիական-ազգայնական Վ. Վահանեանի, ազգայնական-թրոցքիական Ա. Բակունցի աշխատութիւնները եւ Գ. Վանանդեցիի յօդուածները Խ. Աբովեանի մասին:

— «Հակայեղափոխական թրոցքիականութիւնն ու ազգայնականութիւնը Պետհրատի (պետական հրատարակչական) վաճառանիշով հանդէս է եկած ոչ միայն գրականութեան պատմութեան եւ տեսութեան, այլեւ գեղարուեստական գրականութեան մէջ: Ասոր տիպար արտայայտութիւնը կը հանդիսանայ Թոթովենցի «Կեանքը հռոմէական ճանապարհի վրայ» կենդանաբանական ազգայնականութեամբ, թրքատեցութեամբ շաղախուած վէպը եւ Ակսէլ Բակունցի «Ծիրանի փողը», ուր ան քօղարկուած կերպով կը սահեցնէ փաշական Դաշնակցութեան քարոզները:

— «Ակսել Բակունցի հակայեղափոխական-ազգայնական-թրոցքիական խմբակի գործակիցներէն ու համախոհներէն եղած են Ռ. Աթայեան, Սուրէն Յարութիւնեան, Խորէն Սարգսեան, կատարելով ազգայնական երկերու գովերգը»:

— «Խանջեանի եւ Ակսել Բակունցի հակայեղափոխական խմբակը վերջին տարիներու ընթացքին, շնորհիւ Պետհրատի տնօրէն Եր. Զօփուրեանի ազատականութեան (լիպերալիզմ) իր ազդեցութեան տակ էր առած նաեւ պետական հրատարակութիւնը:

Յայտարարութիւնը իբրեւ «հակայեղափոխական-տրոցքիստական-նացիոնալիստական կոնցեպցիա» (ըմբռնում) կը յիշէ նաեւ «Հայոց գրականութեան պատմութեան լրջձուկ երկրորդ հատորը, որի հիմնական սիւները հանդիսանում են հակայեղափոխական-տրոցկիստ-նացիոնալիստներ Դրաստամատ Սիմոնեանը ու Գ. Վանանդեցին եւ նրանց զանազան գործակիցները»:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար նշանակուած է, Ա. Խանջեանի տեղ, Ամատունի: Իսկ Եղիա Զուբար՝ «Խորհ. Հայաստան» թերթին խմբագիր:

Վահան Մելքումեան նշանակուած է գործավարներու խորհուրդի փոխ-նախագահ, (այդ պաշտօնին կոչուած էր դեռ վերջերս Ա. Շահսուվարեան): Մելքումեան միաժամանակ նշանակուած է Պետական Ծրագրի (պլան) յանձնախումբի նախագահ, (այս վերջին պաշտօնը կը վարէր Հայկ Ջալլաթեան):

Պետիկ Թորոսեան, որ դատական գործավար ու ընդհ. դատախազ էր, այսուհետեւ պիտի վարէ միայն ընդհ. դատախազի պաշտօնը, իսկ դատական գործավարի պաշտօնը տրուած է Արմենակ Յովսէփեանի (առաջ արդիւնաբերութեան գործավար էր):

Ա. Երզնկեան նշանակուած է համայնական (կոմունալ) տնտեսութեան գործավար:

Գէորգ Հանէսօղլեան նշանակուած է Երեւանի քաղաքային խորհուրդի նախագահ, (այս պաշտօնը կը վարէր Մատինեան):

Գէորգ Հանէսօղլեան ծնած է Լէնինական, 1891ին: Աւարտած է տեղւոյն նախակրթարանը, յետոյ իբրեւ գրաշար աշխատած Լէնինականի, Երեւանի, Թիֆլիսի մէջ: Կոմունիստ կուսակցութեան յարած է 1917ին: Մասնակցած է Մայիսեան ապստամբութեան, յետոյ փախած և մահուան դատապարտուած ի բացակայութեան: 1921ին կը դրկուի Հայաստան, իբրեւ Արհեստակցական Միութեանց խորհուրդի վարիչ: Յետոյ փոխն ի փոխ Լէնինականի քաղաքային խորհուրդի նախագահ, Ժող. Տնտեսութեան Գեր. Խորհուրդի նախագահ, ելմտական գործավար:

Ըմբոստութիւն Փորթուկալի մէջ

Փորթուկալի կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց երկրին զանազան մասերուն մէջ, երկու մարտանաւերու նաւաստիները ապստամբած ըլլալով Լիզպոնայի նաւահանգստին մէջ: Զինուորները հրաման ստացան կազմ եւ պատրաստ գտնուելու, ռազմագիտական կէտերը պաշտպանութեան տակ առնուեցան, իսկ ոստիկանութիւնը կը պաշտպանէ կառավարական պաշտօնատուները:

Ըմբոստութեան պայթումէն անմիջապէս վերջը, ծովեզերեայ ամրոցները ռմբակոծեցին երկու մարտանաւերը, որոնք բացերը քաշուեցան:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ

1917ի փետրուարեան յեղափոխութեան օրերուն Համայնավար կուսակցութեան մէջ կը տիրապետէին երեք տեսակէտներ : Ոմանք կողմնակից էին անմիջապէս տապալելու ժամանակաւոր կառավարութիւնը եւ անցնելու իշխանութեան գլուխ : Ասոնց հակառակեցաւ Լենին, որ նոյնպէս համամիտ էր իշխանութիւնը գրաւելու, սակայն վաղաժամ կը նկատէր անմիջապէս ապստամբութեան դիմելու առաջարկը եւ կը յորդորէր ժամանակ մը եւս սպասել, մինչեւ որ ժողովրդային զանգուածներուն եւ բանակին մէջ ամուր դետին գտնէին : Միայն վեց ամիս վերջը՝ հոկտեմբեր 10ին Լենին Կեդր. Կոմիտէին ապստամբելու առաջարկ բերաւ, ինչ որ ընդունեցաւ մեծամասնութեամբ : Բանի միջոցներով իշխանութիւնը գրաւելու տեսակէտին դէմ էին Զինովիեւ եւ Քամենեւ, որոնք ընկերվարական միւս կուսակցութիւններու հետ գործակցելու կողմնակից էին :

Տարակարծութիւնները չվերջացան նաեւ իշխանութեան տիրանալէ վերջ : Հոկտեմբերեան յաղթանակէ ետքը, Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան չարք մը անդամները (Զինովիեւ, Քամենեւ, Ռիկով, Նոգին, Միլիւտին, Շլեապնիկով եւ Թէոտորովիչ) վստահ չէին որ համայնավարները եւ ձախ սոց. յեղափոխականները միմիայն իրենց ուժերով պիտի կրնան պահել իշխանութիւնը եւ կ'առաջարկէին կառավարութեան կազմին մէջ հրաւիրել մենշեւիկները եւ սոց. յեղափոխականները : Երբ իրենց տեսակէտը մերժուեցաւ, ասոնք բոլորն ալ հրաժարեցան Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան կազմէն, չուզելով բաժնել պատասխանատուութիւնը «Կեդր. Կոմիտէի կործանարար քաղաքականութեան, որուն դէմ է աշխատաւորութեան մեծագոյն մասը. այս վերջինս կը ձգտի չուտով վերջ տալ [illegible] հոսանքներուն մէջ յառաջ եկած արիւնահեղութեան» :

Եթէ հոկտեմբերէն առաջ եւ անմիջապէս ետքը տարբեր տեսակէտներու շուրջ յառաջ եկած պայքարը Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան շրջանակներէն դուրս չելաւ, չուտով սկըսաւ նոր պայքար մը, որ համակեց ամբողջ կուսակցութիւնը եւ քիչ մնաց պատճառ դառնար Համայնավար կուսակցութեան եւ Խորհ. իշխանութեան քայքայման : Այդ՝ պատերազմի եւ խաղաղութեան խնդիրն էր եւ սոր կապակցութեամբ յառաջ եկած «ձախերու շարժումը» :

Տիրանալով իշխանութեան, Լենինի կառավարութեան առաջին քայլերէն մէկը եղաւ հաշտութիւն կնքելու առաջարկով դիմում կատարել պատերազմող բոլոր կողմերուն : Խաղաղութեան առաջարկին արձագանգեց միայն Գերմանիան եւ չուտով Բրեստ-Լիտովսկի մէջ սկսան հաշտութեան բանակցութիւնները : Լենին ամբողջովին համամիտ էր Գերմանիոյ հետ անջատ հաշտութիւն կնքելու տեսակէտին, որովհետեւ անհրաժեշտ կը գտնէր «կորսնցնելով տարածութիւնը ժամանակ շահիլ», կազմակերպուիլ, յաղթահարել ներքին թշնամիները եւ պատրաստուիլ համաշխարհային յեղափոխութեան, որու յաղթանակէն վերջ կնքուած որ եւ է դաշնագիր այլ եւս պարզ «քուրջի կտոր» կը վերածուէր : Հակառակ պարագային, պատերազմը շարունակելով Ռուսաստան պիտի պարտուի, յեղափոխութիւնը կործանի, խորհրդային իշխանութիւնը տապալի եւ «ուրիշ կառավարութիւն» մը հաշտութիւն պիտի կնքէ Գերմանիոյ հետ :

Լենինի իրական եւ գործնական հաշիւներուն համամիտ չէին ձախերը Պուխարինի գլխաւորութեամբ :

Հոկտեմբերեան յաղթանակէ վերջ, կուսակցութեան մէջ առնուեցան բաւական թիւով աղքատ գիւղացիներ, որով «պրոլետարական» կուսակցութիւնը դարձած էր «պրոլետարական-գիւղացիական» կուսակցութիւն մը : Ձախերը հակառակ էին ասոր եւ կը գտնէին, թէ գիւղացիութիւնը յոգնած պատերազմէն՝ խաղաղութիւն կը պահանջէ եւ Լենին ենթակայ գիւղացիական «մանր քաղքենիական» տրամադրութիւններուն, «իմպերիալիստական» Գերմանիոյ հետ հաշտութիւն կնքելով՝ կը դաւաճանէ յեղափոխութեան եւ պրոլետարիատի շահերուն : Ձախերու կարծիքով, Լենին կ'առաջնորդուի միայն Ռուսաստանի շահերով, կը դաւաճանէ Լեհաստանի, Ֆինլանտիայի, Լիթուանիայի եւ միւս ճնշուած ազգութիւններու ազատագրման գործին եւ հաշտութիւն կնքելով քաղքենի եւ աշխարհակալ Գերմանիոյ հետ, յաչս Եւրոպայի բանուորութեան կը վարկաբեկէ ռուսական յեղափոխութիւնը : Հաշտութեան դաշնագիրը պատճառ պիտի դառնայ, որպէսզի գերմանական եւ ուրիշ երկիրներու բանուորութիւնը երես դարձնէ խորհրդային իշխանութեան եւ հեռանայ ռուս պրոլետարիատի յեղափոխական ընդվզումի օրինակէն : Հետեւաբար, համաշխարհային յեղափոխութիւնը կը յետաձգուի անորոշ ժամանակով : «Պահպանելով մեր ընկերվարական հանրապետութիւնը, կը յայտարարէր Պուխարին, մենք կը կորսնցնենք համաշխարհային յեղափոխութեան բոլոր հնարաւորութիւնները» :

Լենինի «դաւաճանական» քաղաքականութեանը ձախերը կը հակադրէին հետեւեալ տեսակէտը : Գերմանական «իմպերիալիզմին» դէմ յայտարարել «սրբազան պատերազմ», կազմակերպելով բանուորութիւնը եւ գիւղացիութիւնը ճակատ մեկնիլ եւ կռուիլ մինչեւ յաղթանակ : Ձախերու դիտաւոր յոյսն այն էր որ ռուս բանուորութիւնը խրամներու մէջ շփման մէջ մտնելով գերմանական զինուորներու հետ, պիտի եղբայրանար անոնց հետ եւ այս վերջիններս իրենց զէնքը պիտի ուղղեն Գերմանիոյ «քաղքենի կառավարութեան» դէմ : Միաժամանակ, Գերմանիոյ դուգրնթաց, եւրոպական միւս երկիրներու մէջ եւս յառաջ պիտի գային ներքին յեղափոխական շարժումներ եւ պիտի իրականանար համաշխարհային յեղափոխութիւնը : Ձախերը կը նախատեսէին, որ պատերազմը կրնան կործանել խորհ. իշխանութիւնը. սակայն, ինչպէս ըսուած է Մոսկուայի կուսակց. շրջ. բիւրոյի բանաձեւին մէջ, «համաշխարհային յեղափոխութեան շահու տեսակէտէն մենք նպատակայարմար կը գտնենք երթալ մինչեւ խորհ. իշխանութեան կորուստը, որ ներկայիս միայն ձեւական է» :

Հակառակ ձախերու ընդդիմութեան, 1918ի, սկիզբը սկսան բանակցութիւններ Բրեստ Լիտովսկի մէջ, որ սակայն խափանուեցաւ փետրուար 10ին : Խորհ. հաշտարար պատուիրակութեան պարագլուխ Թրոցքին բոլորովին տարբեր տեսակէտ ունէր : Ան ոչ պատերազմի եւ ոչ ալ խաղաղութեան կողմնակից էր եւ կ'առաջարկէր՝ «պատերազմը կը դադրեցնենք, հաշտութիւն չենք կնքեր եւ բանակը կ'արձակենք» : Թրոցքիի կարծիքով «Գերմանացիները չպիտի համարձակին յառաջանալ» :

Սակայն Գերմանացիները շարունակեցին արշաւանքը, գրաւեցին ճերմակ Ռուսիան եւ թափանցեցին Ուկրայինա : Հաշտութիւն կնքել տալու համար Լենին ստիպուած էր գործադրել իր ամբողջ հեղինակութիւնը եւ կառավարութենէն հրաժարելու սպառնալիքը ընել : Ձախերը Լենինին այլեւս կարեւորութիւն չէին տար եւ իրենց ներկայացուցիչ Լոմովի բերանով յայտարարեցին,— «Մենք չենք վախնար Լենինի հրաժարականի սպառնալիքէն : Պէտք է իշխանութիւնը առանձնել առանց Վլատիմիր Իլիչի, մեկնիլ ճակատ եւ ամէն հնարաւոր միջոցներու դիմել» :

Այս պայմաններուն տակ էր, որ տեղի ունեցաւ Կեդր. Կոմիտէի փետր. 23ի պատմական ժողովը : Հաշտութեան թեր քուէարկեցին Լենին, Սթալին, Սվերտլով, Սմիլգա, Սոքոլնիկով, Զինովիեւ եւ Ստասովա : Հակառակ քուէարկեցին Պուխարին, Ուրիցկի, Բուբնով եւ Լոմով : Ձեռնպահ մնացին՝ Թրոցքի, Քրէստինսկի, Ձերժինսկի եւ Իոֆֆէ : Այս վերջինները թէեւ դէմ էին, սակայն ձեռնպահ մնացին «կուսակցութիւնը չպառակտելու համար» : Այսպիսով, խորհ. կառավարութիւնը ստորագրեց հաշտութեան «վատագոյն պայմանները», որուն համաձայն Ռուսաստանը պէտք է հեռանար Ֆինլանտիայէն եւ Ուկրայինայէն եւ պարտաւոր էր հաշտութիւն կնքել այդ երկիրներու «հակայեղափոխական» կառավարութեանց հետ : Գերմանիոյ տիրապետութեան տակ կ'անցնէին Լեհաստան, Լիթուանիան, Լաթուիան, Արեւմտեան Ուկրայինան եւ Ճերմակ Ռուսիոյ մէկ մասը : Իսկ Թուրքիոյ կը յանձնուէին Պաթումը, Կարսը եւ ուրիշ հողամասեր : Այս ծանր դաշնագիրը ստորագրելու համար Լենին պատասխանատու կը նկատէր Պուխարինը (որ արգիլած էր եղած փետրուար 10ին ստորագրել նուազ ծանր պայմանագիրը) :

Երբ հաշտութեան դաշնագիրը ստորագրելու որոշում տրուեցաւ, Պուխարին եւ իր ընկերները յայտնեցին, թէ պիտի հրաժարին կուսակցական եւ կառավարական բոլոր պատասխանատու պաշտօններէն, միաժամանակ շեշտելով, որ իրենք զիրենք բոլորովին ազատ կը զգան իրենց տեսակէտները քարոզելու կուսակցութեան ներքը եւ դուրսը :

Ձախերու սպառնալիքը պարապ խօսք չէր : Իրենց ազդեցութեան տակ առին Փետրոկրատի եւ Մոսկուայի կազմակերպութիւնները, սեփական տեսակէտներով եւ ծրագիրներով հրապարակ իջան, երկու մայրաքաղաքներու մէջ թերթեր եւ պարբերականներ հրատարակեցին, նահանգային եւ շրջանային կազմակերպութիւններու մէջ խմբաւորումներ ստեղծեցին եւ առանձին կեդրոնական ղեկավար մարմին հաստատեցին :

Գործնական քայլերու դիմեցին կուսակցութիւնը երկուքի բաժնելու, մանաւանդ Փեթրոկրատի մէջ : Իսկ Մոսկուայի կազմակերպութիւնը Կեդր. Կոմիտէի վարած քաղաքական ուղեգիծին հանդէպ անվստահութեան բանաձեւ քուէարկեց՝ պահանջելով Կ. Կ.ի կազմի վերընտրութիւնը :

Ի՞նչ տեսակէտներ կ'առաջադրէր համայնավար կուսակցութեան ձախ թեւը :

ԱՇՈՏ - ԱՐՓՈՒՆԻ

ՀՕ՛Կ ԹԷ ԿՕԿ

Երբ աւելի մօտ 15 տարի առաջ արտասահմանի մէջ կազմուեցաւ Հօկը՝ Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէն՝ Սփիւռքի հայութեան մեծագոյն մասը անկեղծ կերպով հաւատաց թէ, Հօկը իրօք Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ մըն է : Եւ խորհելով թէ Հօկի միջոցաւ կարելի է օգնել Հայաստանի վերաշինութեան, սկզբնական շրջանին Հօկին անդամագրուեցան ոչ միայն Հայաստանի Խորհրդային վարչաձեւի կողմնակիցները, ոչ միայն անկուսակցականները, որոնց համար ոչ մէկ տարբերութիւն կ'ընէ թէ ով կ'իշխէ Հայաստանի վրայ, այլեւ անոնք, որոնք հակառակ ըլլալով Խորհրդային բռնակալութեան, միշտ պատրաստ են օգնելու Հայաստանի վերաշինական ճիգերուն :

Հետզհետէ, սակայն, Հօկը սկսաւ դուրս տալ իր իսկական գոյնը :

Հօկի մասնաճիւղերու մէջ Խորհրդային բեժիմին համակիր տարրերը նախ սկսան չէզոքացնել եւ վտարել խորհրդային կարգերուն ոչ-համակիր տարրերը :

Քիչ յետոյ հերթը հասաւ նաեւ չէզոքներուն, որոնց առջեւ դրուեցաւ կտրուկ երկընտրանքը՝ կամ Խորհրդայիններու, այլ խօսքով պոլշեւիզմի հետ ըլլալ եւ յանձն առնել ատկէ բխող բոլոր պարտականութիւնները եւ կամ քաշուիլ Հօկէն : Հօկէն քաշուեցան եւ չէզոքները : Հօկին մէջ մնացին միայն պոլշեւիկները : Անկուսակցական, չէզոք դետնի վրայ Հայաստանին օգնելու կոչուած Հօկը այդպիսով դարձաւ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան արտասահմանեան կազմակերպութիւնը :

Ոչ պոլշեւիկ տարրերէ ազատուելէ ետքն էր, որ Հօկը սկսաւ իր սանձարձակ համայնավարական գործունէութիւնը :

Այդ շրջանին էր, որ Հօկն ինքն իր մէջ ալ սկսաւ կազմակերպուիլ քաղաքական կուսակցութիւններու յար եւ նման : Հօկը, իր մասնաճիւղերէն դուրս կազմակերպեց Հօկճիներու երիտասարդական միութիւն (Երիտհօկ), սկսաւ հրատարակել պարբերականներ, կազմակերպել իր հրապարակային ժողովները, գումարել իր պատգամաւորական ժողովներ եւն, եւն. : Ուրիշ խօսքով ծաւալել գործունէութիւն մը, որ յատուկ է քաղաքական մարմիններուն :

Հայաստանին օգնելու, դպրոցներու մէջ յօգուտ Հայաստանի հանգանակութիւններ ընելու համար երբեք կարիք չկար ստեղծելու այդքան մեծածախս կազմակերպութիւն մը, որ կը կլանէ իր բոլոր հասոյթները :

Այսպէս 1933ի յունիսին Հօկի Պոսթընի մէջ գումարած Պատգմ. ժողովի արձանագրութիւններէն պարզուած է, որ Ամերիկայի Հօկը տեղին վրայ ծախսած է ոչ միայն մասնաճիւղերէն եկած բոլոր գումարները, ոչ միայն վատնած է Հայաստանի Խորհրդային կառավարութեան փոխանցելու համար Բարեգործականէն եւ Վերաշինացներէն ստացած 4,500 տոլարը, այլ եւ Երեւանէն ստացած 5-6000 տոլարի գրքերը ծախած եւ փոխարժէքը մսխած է Ամերիկայի մէջ :

Նոյն վրդովիչ պատկերը պարզուած է Ֆրանսայի Հօկի անցեալ տարուան Պատգմ. ժողովին մէջ, ուրտեղ հաստատուեր է, որ Հայաստանի մէջ չէնք մը կառուցանելու պատրուակով կազմակերպուած վիճակահանութեան 45,000 ֆրանքի արդիւնքէն Հայաստան է ուղարկուած միայն 4000 ֆրանք, մնացած 41,000 ֆրանքը, որմէ բաժին է հասած է նաեւ բանաստեղծ Աւ. Իսահակեանին, ամբողջութեամբ վատնուած է Փարիզի մէջ :

Եթէ հնարաւոր լինէր լոյս աշխարհ հանել Հօկի նաեւ միւս շրջաններու մէջ կատարածները, պատկերը անկասկած պիտի ըլլար նոյնը, ինչ որ Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի մէջ :

Արդ, երբ Հօկը ոչ միայն կը վատնէ Հայաստանի վերաշինութեան անունով արտասահմանի մէջ իր մասնաճիւղերէն ստացած հասոյթները, ոչ միայն Բարեգործականէն եւ Վերաշինացներէն Հայաստան փոխադրելու համար իրեն վստահուած գումարները, այլեւ Երեւանի Պետհրատէն բաշխուած գրքերու փոխարժէքը, այլ խօսքով, երբ Հօկի նիւթական օգնութիւնը Հայաստանին հաւասար է զերոյի, այլ եւս ի՞նչ է իմաստը իր գոյութեան :

Եւ սակայն Հօկի գոյութիւնը իմաստ մը ունի եւ չատ կարեւոր իմաստ, որու համար արժէ որ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը Հօկի վրայ ծախսուող ահագին գումարներու բազմապատիկը ծախսէ :

Հայաստանին Օգնող Կոմիտէի անմեղ անունին տակ Հօկը կը կատարէ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան արտասահմանեան կազմակերպութեան այնքան կարեւոր դերը :

Ճիշդ է, որ Միացեալ Նահանգներու կամ Ֆրանսայի նման երկիրներու մէջ, չնորհիւ այդ երկիրներու ժողովրդավար դրութեան, մամուլի, խօսքի եւ կազմակերպուելու ազատութեան, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը կրնար կազմակերպել իր կուսակիցները ուղղակի Համայնավար կուսակցութեան անունին տակ : Բայց անդին կան Յունաստան, Պուլկարիա, Սուրիա եւայլ երկիրներ, ուր հայ գաղութներու մէջ, Համայնավար քայքայիչ աշխատանքը կատարելու համար, հայ համայնավարները չեն կրնար հրապարակ գալ իրենց իսկական դէմքով եւ անունով :

Նախընտրելի է ուրեմն Հօկը, իբրեւ յարմար վարագոյր, անոր ետեւը համայնավար աշխատանքներ կատարելու համար :

Իր համայնավարական գործունէութեան մէջ Հօկը երթալով աւելի ու աւելի սանձարձակ կը դառնայ, ինչպէս այդ կ'երեւի Հօկի գլխաւոր վարչութեան Երեւանէն տուած հեռագրէն :

Այդ հեռագրով Հօկի գլխաւոր վարչութիւնը կը հրահանգէ յառաջիկայ հոկտեմբեր 30ին Փարիզի մէջ հրաւիրել համահօկեան համագումար :

Այդ համագումարին, Հօկէն զատ, պիտի մասնակցին Խորհրդային իշխանութեան բարեկամ (այլ խօսքով պոլշեւիկեան հակուչին ենթարկուած) հայրենակցականները, Պետական կուսակ. Կարմիր Խաչը, Երիտհօկը եւ Բարեգործականը :

«Համագումարի հիմնական նպատակն է»,— ըսուած է Երեւանէն եկած այդ հրահանգին մէջ,— «համախմբել, կեդրոնացնել Խորհրդ. Հայաստանի բարեկամ բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները, նպատակ ունենալով լայնցնել Հօկի մասսայական բազան (հիմքը «Հ.») եւ կազմակերպելու համար միասնական ճակատ ընդդէմ Դաշնակցութեան» :

Պարզ է ու որոշ :

Հօկը այլեւս չի ալ ծածկեր թէ, իր հիմնական նպատակն է քաղաքական պայքար ընդդէմ հակա-կոմունիստ ուժերու եւ ի նպաստ կոմունիզմի յաղթանակի :

Ուրիշ խօսքով Հօկը չի ալ ծածկեր թէ ինք դադրած է Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէի կեղծ դերը խաղալէ եւ բացարձակ կերպով դարձած է այն, ինչ որ իր քօղարկուած էութիւնն է եղած միշտ, այսինքն Կօկ, որ ըսել է Կոմունիզմին Օգնող Կազմակերպութիւն :

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կ'իմանայ թէ Լեհաստանի սպարապետը Փարիզ գտնուած ատեն բացորոշ հաւաստիք ստացած է թէ Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտը աւելի մեծ կարեւորութիւն կուտայ ֆրանքեւլեհ զինակցութեան, քան ֆրանքեւխորհրդային փոխադարձ օգնութեան դաշինքին : Այս երկու դաշինքները հաշտեցնելու խնդիրը չէ լուծուած տակաւին : Բայց Լեհաստանի համար կարեւորը այն է որ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը երկրորդական կը համարուի ֆրանքեւլեհ զինակցութեան քով եւ թէ չուտով ձեռնարկներ պիտի կատարուին, աւելի արդիւնաւոր դարձնելու համար այդ զինակցութիւնը :

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Լեհաստանի սպարապետին հետ գոյացած համաձայնութեամբ, այսուհետեւ զինուորական եւ տնտեսական գործակցութիւնը աւելի պիտի ամրապնդուի երկու երկիրներուն միջեւ : Ֆրանսա եւ Լեհաստան աւելի արագ եւ ազդու եղանակով մը պիտի օգնեն փոխադարձաբար, երբ յարձակում կրեն :

Նոր համաձայնութեան մասին տեղեկութիւններ հաղորդուած են Ռումանիոյ, Չեխօսլովակիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ :

ՀԱԲԷՇՆԵՐԸ նորէն յարձակում գործելով Ատտիս Ալէկայի վրայ, սպաննեցին 60 Իտալացիներ : Եւ մէկ ուրիշ մէկ ժամ վերջը, կրկին յարձակեցան եւ այս անգամ բուռն կռիւ մը բռնուեցաւ, ռազմադաշտին վրայ ձգելով 600 մեռեալ եւ վիրաւոր : Իտալացիները պաշարելով մայրաքաղաքին շրջակայ գիւղերը, կրակի կուտան, եթէ զէնք կամ ռազմանիւթ գտնեն :

ԼՈՂԱԼՈՒ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ ՄԱՐԴԻ ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Գիտուած է որ ամէն տարի ամառնային եղանակին պաղ ջուրի լոգանքներուն հետ միասին, կը սկսի նաեւ բոլոր երկիրներու օրաթերթերու սիւնակներուն մէջ՝ գետահեղձներու եւ ծովահեղձներու առօրեայ աղէտներու դժնդակ ցանկ մը :

Եւ ճչդուած իրողութիւն մըն է որ, տարուէ տարի անդխտակից դոհերու թիւը երթալով կը ստուարանայ : Ասոր գլխաւոր պատճառներէն մին այն է որ, այս մարմնամարզը ժողովրդային ամէն դասակարգի խաւերուն մէջ իրեն արժանի տեղը գրաւած է չնորհիւ թերթերու մասնաւոր յորդորներուն :

«Սէն Ֆիլիպէս» չոգենաւին աղէտէն ի վեր, որ 500 ուղեւորներու կեանքը խլեց քանի մը տարիներ առաջ, տեղական բոլոր թերթերը, յատուկ յօդուածներով մեծ շարժում մը ստեղծեցին ի նպաստ լուղորդութեան ու չատեր պահանջեցին որ անոր ուսուցումը պարտաւորիչ դառնայ բոլոր դպրոցներու մէջ, որպէսզի նմանօրինակ դէպքերու առեն մարդիկ կարենան եթէ ոչ ուրիշին կեանքը ազատել, գոնէ իրենցը փրկել : Կարգ մը թերթեր, տրամաբանօրէն պատասխանատու նկատեցին նոյն իսկ կառավարութիւնը :

Ոմանք լուղորդութեան այնքան կարեւորութիւն տուին որ, մինչեւ իսկ առաջարկեցին հանրային ապարէզներու մուտքը փակել ամէն անոնց առջեւ որ լողալ չեն գիտեր :

Անտարակոյս այս տեսակ յանդուգն ձեռնարկ մը տառապէս գործադրելու համար բաւական երկար ժամանակի կը կարօտի, բայց այժմէն կարելի է գուշակել թէ մօտիկ ապագայի մը մէջ՝ ինչպէս կատարուած շարժումները ցոյց կուտան, լողալու ուսուցումը պարտաւորիչ պիտի դառնայ գոնէ դպրոցներու մէջ :

Արդէն, տարէ մը ի վեր չատ մը դպրոցականներու ձրի տոմսեր կը տրուին, որպէսզի տաք աւազաններու մէջ լողալ սորվելու երթան :

Ակներեւ ճշմարտութիւն մըն է որ լողալու ձիրքը մարդուս այնքան բնական է որքան քալելը : Որովհետեւ, բնութիւնը մեզ այս ձիրքով եւս օժտած է : Թէեւ բատ ոմանց ցամաքային անասունները մարդոցմէ աւելի լաւ օժտուած կը թուին, նկատելով որ դաս մը կենդանիներ առանց կանխապէս լողալ սորված ըլլալու, որ եւ է արկածի առեն, կրնան չատ դիւրաւ ջուրին երեսը ծփալ ու միանգամայն յառաջանալ :

Սակայն պէտք է նկատի առնել որ երբ մարդն ալ վարժութեամբ լողալ կը սորվի, կրնայ մեծ ընդունակութեամբ ու ճկունութեամբ ցամաքային անասունները գերազանցել :

Պատճառը այն է որ մինչդեռ ցամաքային կենդանիներ միայն մէկ կերպով կը լողան, մարդիկ քանի մը տեսակ լողալու ձեւ սորվելով, աւելի լաւ լողալու մեծ տոկունութիւն մը եւ արտակարգ ճարպկութիւն մը ի բերուն կը բերեն, որոնց չնորհիւ անդադար տասնեակ մը մղոն հեռաւորութիւն դիւրութեամբ կրնան երթալ :

Շատ մը առաւելութիւններու կարգին, առողջապահական տեսակէտով ալ լուղորդութիւնը ամէնակատարեալ մարզանքներէն է եւ գերազանցապէս կ'օգնէ ֆիզիքական կազմութեան եւ առողջապահութեան զարգացման : Ջուրին մէջ մարդուս մարմինը իր բոլոր մասերով արտասովոր ճկունութիւն եւ դիւրութիւն մը կը ստանայ, զոր կարելի չէ ցամաքի վրայ ունենալ : Շնորհիւ ջուրի հեղուկ վիճակին եւ թեթեւութեան, անոր մակերեսը մնալու համար լուղորդը մշտնջենապէս շարժումներ կատարել ստիպուած է : Այդ գործունէութեան պատճառով իսկ լողալը կը կազմէ ու կը զօրացնէ միեւնոյն ատեն ոսկերային եւ թոքային ամբողջ հիւսուածքները :

Մարմնամարզական եւ առողջապահական տեսակէտներէն զատ, լողալը մեր եւ կամ մեր նմաններուն կեանքը ազատելու համար չափազանց օգտակար կրնայ հանդիսանալ :

Քանի մը տարիներէ ի վեր եւ մանաւանդ վերջերս, լուղորդութեան այնքան կարեւորութիւն ընծայուած է որ բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու տաք աւազաններու թիւը օրէ օր կը բազմապատկուի, թաղապետական եւ կամ մասնակի դրամագլուխներով :

Ասոնց կարգին Փարիզի թաղապետութիւնը եւ Սէնի նահանգապետութեան առողջապահական ճիւղի վարչութիւնը նոր թափ մը տուած են այս օգտակար գործին : Այդ ուղղութեամբ ալ թաղապետարաններու ինչպէս նաեւ Փարիզի փապուղիին (մէթրօ) կայարաններէն չատերուն մէջ, մեծադիր ազդերով կը պատկերացնեն երկու լուղորդներ, մէկը մեծ, իսկ միւսը հազիւ երեք տարեկան երախայ մը՝ ջուրը նետուելու դիրքին մէջ :

Այս ազդերու վրայ, կը կարդացուի չեղակի վերտառութեամբ հետեւեալ թելադրանքը.— «Ուժով և առողջ ըլլալու համար լողալ սորվեցէք» : Իմաստալից նախադասութիւն մը, որ ամէն ինչ կը խտացնէ :

Գերազանցապէս պիտանի այս մարզանքը ֆիզիքական բազմակողմանի առաւելութիւններէն զատ, բարոյական տեսակէտով ալ օգտակար է, մարդու մէջ զօրացնելով կամքը, քաջութիւնը եւ անձնապաստահութիւնը :

Հոս արտատպենք հին պատմիչներու քանի մը ուշագրաւ դրուագները, որոնք յիշատակութեան արժանի են :

Պատմութիւնը կը հաւաստէ թէ Յուլիոս Կեսար, չնորհիւ լուղորդութեան իր կեանքը փրկեց Աղեքսանդրիոյ նաւահանգիստին առջեւ :

Կեսար, Աղեքսանդրիոյ քարափին մօտ կը գտնուէր, երբ յանկարծ Պողոմէոս, Եգիպտոսի թագաւորը, խաբէութեամբ անոր բանակին վրայ յարձակելով իր ծանր հարուածներուն տակ յաղթուելու պարտադրեց : Բայց Կեսար իր կեանքը ազատեց ճարտարօրէն նահանջելով : Երբ հասաւ բարձր պատնէշի մը ստորոտը, արագութեամբ մագլցելով ծով նետուեցաւ ու մինչեւ իր առագաստանաւերը լողաց : Յետոյ կրկին համախմբելով իր ուժերը, դարձեալ ծովեզերքէն մօտեցաւ ու նորէն յարձակեցաւ Պողոմէոսի վրայ որ կռիւներու ընթացքին պարտութեան մատնուելով սպաննուեցաւ եւ Կղէոպատրան Եգիպտոսի թագուհի կարգուեցաւ :

Եգիպտոս այս ընդարձակ ու բարեբեր երկրամասը, ակօսուած բազմաթիւ ջրմուղներով, բնականէն սահմանուած էր թէ նաւարկութեան եւ թէ ոռոգման արդաւանդ գործին օրրանը ըլլալու : Անոր ջրանցքները եւ ծովը նուազ վտանգաւոր չէին իր բնակիչներուն՝ եթէ օր առաջ լողալու արուեստը բնածին հմտութեամբ մը ընդգրկած չըլլային : Ասոր համար ալ տեղական իշխանութիւնը լուղորդութեան ուսուցման ամենակարեւոր մասերէն մին նկատած էր :

(1)

ԿՐՕՆ Յ. ՁԱԼԸԳԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին տեղի ունեցաւ հերոսին ուխտագնացութիւնը՝ նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկ. Միութեան եւ գործակցութեամբ յուշարձանի կեդր. վարչութեան, Հայ Սպայից, Զօրի բազմաթիւ միութիւններու եւ հայրենակից հասարակութեան։

Ազգային սրբութիւններու վրայ գուրգուրացող այս ծով բազմութենէն մէկն ալ ես, որոշուած ժամանակէն ինքզինքս Փէռ - Լաշէզի գերեզմանատան մեծ դրան առջեւ կը գտնեմ։

Ժամը հազիւ 2.30, արդէն հասարակութիւնը առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան, եկած լեցուած էր մուտքին ներսի կողմը։ Ժամը 3ին քառորդ մնացած այս ջերմեռանդ ուխտաւորներու 800ի հասնող թափորը սկսաւ շարժիլ օրինակելի կարգապահութեամբ մը։ Թափորին գլուխը կը գտնուէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները, դրօշակիրները եւ ծաղկեպսակները։ Անմիջապէս վերջ, օրուան բանախօսները եւ հասարակութիւնը։

Յաճախ լուսանկարուեցաւ հանդէսը, Ֆօթօ «Մասիս»ի կողմէ։

Եւ ահա թափորը կանգ առաւ հերոսին դամբարանին առջեւ։

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, իր շուրջը գտնուող փառաւոր դամբարաններէն կարմրեցայ ու քանի մը կաթիլ արցունք հոսեցաւ աչքերուս մէջ։

Ամբոխը արմկելով կը մօտենամ գերեզմանին։

Դամբարանը շրջապատուած էր հայ եւ օտար ականաւոր դէմքերէ։ Անմիջապէս յետոյ աչքի կը զարնէին Հայ Մարտիկներու Միութեան, Գարահիսարի Հայր. Միութեան, Իսի լէ Մուլինոյի գաղութին եւ Երիտ. Միութեան ծաղկեպսակները։ Ու առանց շուրջ խումբ մը ճերմակ հագուած աղջնակներ, որոնց կուրծքերուն վրայ կը փայլէին եռագոյնի երկար ժապաւէններ։

Քովս ծերունի մը եռագոյնէ փունջ մը ծաղիկ ձեռքը՝ դողդղալով կը մօտենայ։

Բոլորին գլխարկները վար առնուած են եւ գլուխները խոնարհած։ Ոչ մէկ շշուկ։

Վայրկեան մը լռութենէ յետոյ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ յարգանքի խօսք առաւ գնդ. Տ. Բաղդասարեան։ Բանախօսը Անդրանիկի կեանքն ու գործը լայնօրէն բացատրելէ վերջ, ծանրացաւ ամենակարեւոր կէտին վրայ. — Հայ անունին տակ ծնող ու ապրող ամէն անհատ պարտի ճանչնալ այս մեծ զինուորը։ Անդրանիկ տարիներ շարունակ իր կեանքը սպառ դրաւ հայ ժողովուրդի եւ հայ հայրենիքի ազատագրութեան համար։ Եւ անոր «կիսատ ձգած գործը» հայ երիտասարդներ մենք ենք, նաեւ գալիք սերունդը որ պիտի լրացնենք։ Ուրեմն Անդրանիկ թող դառնայ մեր ներշնչարանը»։

Ապա ակնարկելով յուշարձանի ծրագրին, ըսաւ.

— «Մինչեւ եկող տարի այսօր, այս դամբարանը բոլորովին տարբեր պիտի տեսնենք, ու այն ատեն մենք աւելի հպարտութեամբ պիտի գանք մեր յարգանքի տուրքը տալու»։

Անմիջապէս յետոյ հրաւիրուեցաւ «Յառաջ»ի խմբագրապետը, Շ. Միսաքեան, որուն կրակոտ խօսքերուն տակ քովս երիտասարդ մը յուզումէն կը հեծկլտար։ Անդին ծերունի մը թաշկինակը աչքերուն տարած էր։ Դժբախտաբար շատ բան չպիտի կրնամ տալ իր խօսքերէն։

— «Անդրանիկ այծեամի պէս կը սըլանար սարէ սար. երիտասարդներ եւ ռամիկ եղբայրներ, սլացէք իբրեւ այծեամներ, երբ հարցը հայրենիքի ազատութեան հետ կապ ունի։ Անդրանիկ առիւծի պէս կը մռնչէր, ի տես հալածական ժողովուրդի տառապանքին. Թող այդ մռունչը փոթորկէ ձեր սիրտը, ի խնդիր արդարութեան եւ ազատութեան։ Անդրանիկ ըմբոստացման տենդէն կը փրփրէր ինչպէս ծով մը ալեկոծ. Թող մեր հոգին դառնայ ծով մը անդիմադրելի, մեր ինքնապաշտպանութեան պայքարին մէջ։ Քիչ մը պակաս տեսութիւն, քիչ մը պակաս որ եւ է վարդապետութիւն եւ մարդանք, բայց կրկնապատիկ խանդավառութիւն եւ տասնապատիկ վճռականութիւն, յանուն ազատութեան եւ հայրենիքի. այսպէս միայն կրնան հանգստանալ Անդրանիկները եւ ծնիլ նոր Անդրանիկներ»։

Տոքթ. Ս. Սասունի նախ ֆրանսերէն խօսեցաւ, ի պատիւ օտար հիւրերուն։ Մեծ զինուորին կեանքը մանրամասն բացատրելէ յետոյ աւելցուց.

— Այս հողին տակ հանգչող հերոսն էր, որ մեծ պատերազմի ժամանակ, կազմակերպելով կամաւորական բանակ մը, Ֆրանսայի հետ կողք կողքի կռուեցաւ թշնամիին դէմ, որ միեւնոյն ատեն մեր դարաւոր թշնամին էր։ «Եթէ պատմութեան ընթացքը դժբախտութիւն մը եղաւ մեզի համար, մենք չենք կորսնցուցած մեր յոյսը, որովհետեւ այս ժողովուրդը դարերու ընթացքին, ունեցած է մեծ քաղաքակրթութիւն մը, հակառակ իր եղերական ճակատագրին եւ միշտ պիտի կռուի իր ազատութեան համար։ Ազգային հերոսին օրինակը պիտի լուսաւորէ պարտականութեան ճամբան»։

Յետոյ խօսեցաւ հայերէնով, պանծացնելով Անդրանիկը։ Անմիջապէս վերջ հրաւիրուեցաւ արբայ Միլլէր, փոխ - նախագահ Ֆրանսայի նախկին պատերազմիկներու Դաշնակցութեան, որ տաք խօսքեր արտասանեց ֆրանքօ-հայ բարեկամութեան մասին։

— «Ձեզի կը բերեմ Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու համակրանքի արտայայտութիւնը։ Ֆրանսա հպարտ է ձեզի պէս բարեկամներ ունենալով։ Ահա թէ ինչու սիրելի էք դուք, ահա թէ ինչո՞ւ մենք ձեզ կը սիրենք։ Ակիզբէն իվեր հետեւած ըլլալով հայկական կեանքի վերիվայրումներուն, շատ լաւ գիտեմ ձեր պատմութիւնը։ Ազատութեան իրաւունքը ուժ մըն է, միակը որ կրնայ խաղաղութիւն եւ անդորրութիւն բերել աշխարհի մէջ»։

Զափահաս որբերու կողմէ ուղերձ մը կարդաց Պ. Ա. Խանճտանեան, միշտ վեր բռնելով հերոսին անունն ու յիշատակը։

—«Անդրանի՛կ։ Առասպելական։ Դիւցազնավիպային։ Անըմբռնելի։ Անմեկնելի։ Եւ սակայն, իրական մեծ հերոս։ Շանթ մը հայկական երկնակամարին վրայ։ Դրօշ ըմբոստութեան։ Արտայայտիչը մեր հերոսական, դիւցազնական հոգիին։ Ճիչը, աղաղակը հայկական յարութեան։ Անդրանի՛կ։ Անմահ փառք։ Անկործանելի։ Դարերու աւերին դիմադիր ուժ։ Ամէն Հայու սիրելի։ Բոլորիս հարազատ։ Մեր հարստութիւնը։ Հպարտութիւնը։ Անդրանի՛կ։ Տուր մեզի, իմ սերունդ, դիս հուր, քաջութիւն, խիզախ ոգի»։

Վերջին բանախօսն էր Կ. եւ Մ. Միութեան Մարսէյլի ներկայացուցիչը, Պ. Ազգին Մարտիրոսեան, որ Անդրանիկի հաւատարիմ զինուորներէն մին եղած է։ Պարզելով անոր տարիներու աշխատանքը, պատմեց թէ առաջին անգամ ըլլալով ինչպէս լացաւ Անդրանիկ այն օրը, երբ տեսաւ թէ աւերակ հայ տան մը անկիւնը հայ երեխայ մը կը սնանէր շունի մը ստինքէն։ «Այդ ժամանակ զօրավարը սուրը ձեռքը իր կործաններով խոյացաւ Խալիլ փաշայի 20.000նոց բանակին վրայ եւ պարտութեան մատնեց զայն։ Թող ամէն Հայ իր սրտին մէջ ունենայ Անդրանիկ մը»։

Բազմութիւնը որ նախանձելի կարգապահութեամբ մը մտիկ կ'ընէր յարգանքի խօսքերուն, հիմա արբայ Միլլէրի «Հայր մեր» աղօթքէն վերջ, ազատ եւ անկախ Հայաստանի եռագոյնը խրախուսուած, ալիք ալիք սկսաւ հոսիլ դէպի դուրս։

ՓԱՐՄԱՆԻ

** Ֆրանսայի նախկին ռազմիկները կը մասնակցէին իրենց դրօշով։

** Ուխտագնացութեան առթիւ հեռագիրներ ուղղած էին Կ. եւ Մ. Միութեան Մարսէյլի եւ Տէսինի վարչութիւնները։

** Հանդէսի պահուն 4—500 ֆրանքի հասոյթ մը գոյացաւ Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան համար, նկարներու վաճառումով եւ անհատական նուէրներով։

** Նոյն գիշերը Կ. եւ Մ. Միութեան վարչութիւնը սեղան մը սարքած էր, որուն կը մասնակցէին աւելի քան 50 անդամներ եւ հիւրեր, սեղանապետութեամբ Ա. Շահխաթունիի։

** Օր. Հ. Գազազեան «Յառաջ»ի համար սիրայօժար սղագրած ըլլալով Ս. Սասունիի եւ արբայ Միլլէրի ֆրանսերէն ճառերը, անոր շնորհիւ լրացուցինք մեր թղթակցին ամփոփումը։

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, լսեցի եւ շատ ցաւեցայ որ երեք միլիոն ֆրանքով սնանկացեր էք։

— Ամէնէն ցաւալին այն է որ իմ երեսուն հազար ֆրանք դրամագլուխս ալ վրայ գնաց։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ «ՃԵՐՄԱԿ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐԸ»

Հալէպէն «Ազդակ»ի թղթակիցը հետեւեալ լուսաբանութիւնը կը հաղորդէ «Ճերմակ Շապիկաւորներ» կոչուած կազմակերպութեան մասին, որ բաւական աղմուկ հանած է.—

Եւրոպական կարգ մը երկիրներու մէջ նորոյթի կարգ անցած կէս զինուորական կազմակերպութիւնները իրենց մանրանկար մէկ արտայայտութիւնը ունին այստեղ,—Հալէպի սպիտակ շապիկաւորները,—«Սպիտակ նըշան» իսկական անունով, բայց ըստ երեւոյթին լուրջ ու արմատական շարժում մը թուող այս միութիւնը երեւան կը բերէ հիմնական թերացում մը։ Մշակուած ծրագրի մը եւ սահմանուած վարդապետութեան մը պակասը։

Արդարեւ քաղաքական դատողութիւն ունեցող որ եւ է կուսակցութիւն, առանց յստակ ուղեգծի իր ծընած օրէն իսկ ինքզինքը կը դատապարտէ անխուսափելի քայքայումի։ «Սպիտակ Շապիկաւորներու» կազմակերպութիւնը, կը թուի ունենալ այս հիմնական թերութիւնը։ «Քրիստոնեայ շահերու պաշտպանութիւնը» բաւարար խօսք մը չէ սնունդ տալու համար քաղաքական միութեան մը գաղափարին։ Ընդհակառակն, այս պարագան կրնայ բոլորովին այլափոխել կազմակերպութիւնը ու վերածել զայն ոչ միայն իր առաջադրութիւնը իրագործելու անընդունակ տարրի մը, այլեւ, բոլորովին նոր թիւրիմացութեանց դուռ բանալ։ Անշուշտ, մեզ այնքան պիտի չշահագրգռէր այս կազմակերպութիւնը, իր թերութիւններով կամ առաւելութիւններով, եթէ չիմանայինք թէ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու շարքերուն մէջ կը մտնեն նաեւ որոշ թիւով Հայեր։

Պարտք կը սեպենք զգուշացնել մեր հայրենակիցները այսպիսի մարդանքներէ, որովհետեւ, իրենց քայլը ոչ միայն դէմ է տարրական ողջմտութեան, այլ եւ կը վտանգէ մեր շահերը այս հիւրընկալ երկրին մէջ։

Նախ՝ բազմաթիւ կուսակցութիւններ ունինք արդէն, եւ սնոտիաստ կ'ըլլար հատ մըն ալ մէջտեղ բերել։ Երկրորդ՝ իրաւունք տուած կ'ըլլայինք մահմեդական տարրին, ամբաստանելու մեզ թէ միջամուխ կ'ըլլանք երկրի քաղաքական խնդիրներուն եւ կը գործենք իր շահերուն դէմ։ Որովհետեւ վերջ ի վերջոյ հարկ է ընդգծել թէ «Սպիտակ Շապիկաւորներ»ը ներկայ պայմաններուն մէջ, ուրիշ դեր չեն կրնար խաղալ, եթէ ոչ սաստկել փոխադարձ անվստահութիւն քրիստոնեայ եւ մահմեդական ժողովուրդներու միջեւ։ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ը երբեք չեն կրնար պաշտպանել քըրիստոնեաներուն շահերը պարզ այն պատճառով՝ որ այդ շահերը երբեք չեն վտանգուած այս երկրին մէջ։ Մահմեդական տարրը, հակառակ իր ճնշող մեծամասնութեան, որ եւ է ատեն հալածանքի եւ զրկանքի ենթարկած չէ քրիստոնէութիւնը, անցեալին թէ ներկային մէջ։ Ու դաւաճանութեան համնող թեթեւամտութիւն կ'ըլլար, Սուրիոյ կեանքին ու ապագային համար բախտորոշ այս օրերուն, երբ ան խաղաղ բանակցութիւններով ստանալու վրայ է իր անկախութիւնը հոգատար պետութենէն՝ [illegible] կրօնական խնդիրներով դժուարացնել այդ բանակցութիւնները։

Երբ այս է՝ արար ու քրիստոնեայ ժողովուրդներու փոխադարձ յարաբերութեանց վիճակը, այլ եւս ըսելն անգամ աւելորդ է՝ թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր, Հայերուս պարտականութիւնը։ Իւրաքանչիւր հայ անհատ պէտք է լաւապէս ըմբռնէ, որ ինք, երախտագիտական պարտք մը ունի այս հիւրընկալ երկրին ու ժողովուրդին հանդէպ։ Արաբ ժողովուրդը մեզ եղբայրօրէն հիւրընկալեց ոչ միայն իբրեւ քրիստոնեաներ, այլ եւ իբրեւ տարագիր ու հալածական Հայեր։ Արաբը ոչ միայն հանդուրժեց մեր քըրիստոնեայ ըլլալուն, այլ եւ իրեն պատիւ բերող ասպետական կեցուածքով երբեք խտրութիւն չդրաւ տեղացիին ու եկուորին միջեւ։

Անշուշտ օգտուեցանք նաեւ հոգատար իշխանութեան հոգածու վերաբերմունքէն։ Երկուքն ալ հաւասարապէս օգնեցին մեզի եւ առանց մէկին՝ դժուարութեան մէջ պիտի ըլլար միւսը՝ մեզ պատսպարելու իր ճիգին մէջ։

Ուրեմն, իւրաքանչիւր Հայու պարտականութիւնն է, երբեք չմասնակցիլ ամենապզտիկ չափով իսկ երկրին միասնականութիւնը խաթարելու ձգտող որ եւ է կազմակերպութեան։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ՓԱՓՈՒԿ ԴԻՐՔԸ

Պուքրէշի «Արազ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 սեպտ.)․

— «Այո, փափուկ է մեր դիրքը քիչ մը ամէն տեղ, մանաւանդ հոն ուր զգալի է մեր համրանքը, կամ մեր ազդեցութիւնը աչքի կը զարնէ։ Տրջանի մը ուր ազգայնական մոլեռանդութիւնը զանգուածները վարակած է ամենուրեք՝ օտարը աչքի փուշ է ամէնուն։ Ու օտարներէն ան ոտքի տակ կ'երթայ՝ որ նեցուկ մը չունի կռթնելու։ Ու տարակոյս չկայ որ Հայը ամէնէն անպաշտպանն է տեղացիներուն աչքի փուշ եղող այդ օտարներուն մէջ։ Հրեան անգամ, որ ամէնէն հալածուածն է «անհայրենիք» տարրերէն, պաշտպանուելու հազար ձեւ ու միջոց ունի։ Երբ Հրեան տեղ մը կը ճնշուի ու կը հալածուի՝ ամբողջ աշխարհի հրէութիւնը օգնութեան կը վազէ, գաղտնի ու յայտնի հազար ճամբով։ Մամուլով, դրամով, միջնորդութիւնով, մանաւանդ շարժման մէջ դնելով իր վարկը եւ իմտական աշխարհին մէջ, եւ իր ազդեցութիւնը զանազան պետութեանց վրայ։ Ճիշդ է՝ ոչ մէկ տեղ Հայը Հրեային չափ ատուած չէ, ոչ ալ ճնշուած։ Բայց, մոլեռանդութեան ալիքը՝ որ հետզհետէ կ'ուռճանայ՝ մարդ չի գիտեր թէ ուր կրնայ ուղղուիլ վաղը։ Եթէ պատահի որ Հայերն ալ օր մը բացառիկ սեղմումներու նշաւակ դառնան այս կամ այն երկրին մէջ, օ՜, պաշտպան մը չունինք մենք ... Ոչ մէկ ուժ կայ մեր մեր կռնակը, գիտնանք ... Բարեխօսութիւններով, պաղատանքներով ալիքը կարելի չէ կեցնել։

Ահա թէ ինչու մեր դիրքը ամէնէն փափուկն է «հանդուրժուած» բոլոր միւս տարրերուն մէջ։ Եւ ահա թէ ինչու որ եւ է ուրիշ տարրէ աւելի մենք, Հայերս է որ ստիպուած ենք զգոյշ եւ խոհեմ ըլլալ մեր ամէն մէկ քայլին մէջ։ Պարկեշտ աշխատանքով մեր օրապահիկը շահելու հնարաւորութիւնը որ տրուած է մեզի՝ մեծ բան է եասակէր աշխարհի մը մէջ, ուր հացը իրարու բերնէ կը խլեն։ Ուրիշ մտահոգութիւն ունենալու չենք բայց եթէ մեր համրանքը պահել, չթուլցնել մեր հոգեկան կորովը, ու չկորսնցնել հաւատքը վաղուան։ Մեր ի՞նչ փոյթը վէճերը որ կը խմորուին կամ կը պոռթկան հիւրընկալ ժողովուրդներու ծոցին մէջ․ մենք դեր չունինք ճակատներուն մէջ որ կը կազմուին ժողովուրդներու ծոցին մէջ, ու նշանաբաններուն մէջ որ իրարու կը բախին։

Երախտագէտ՝ ապաստանականութեան համար որ ընծայուած է մեզի, օրինապահ՝ դէպի մեզ հիւրընկալող երկիրներու օրէնքներն ու կարգերը, սիրալիր՝ մեզ շրջապատող տարրերուն հանդէպ, պէտք է հեռու մնանք ներքին բոլոր վէճերէն, ինչ ալ ըլլայ ամէն մէկուս ներքին համոզումը վէճի ու պայքարի նիւթ կազմող հարցերուն մասին։

Զմոռնանք որ անհատական քայլերն անգամ յաճախ կ'անդրադառնան ընդհանուրին վրայ, ու այնքա՜ն շատ են պղտոր ջուրի մէջ որս փնտռողները որ Հայու մը սայթաքումը կրնայ գրգռումներու պատրուակ դառնալ։ Այսպէս է աշխարհը, մարդկութեան մեծ դէմքեր կուտաս, զաւակներէդ շատերը համաշխարհային հռչակ կը հանեն, դիրքի կ'անցնին այս կամ այն ժողովուրդին մէջ․ օ՜, մարդոց հոգը չէ․ կ'անտեսեն իսկ անոր ծագումը, յաճախ ալ կը գողնան քեզմէ․ հայութիւնը՝ ինքը՝ խեր մը չի տեսներ։ Բայց վա՜յ քեզի եթէ Հայ մը բռնուի գայթակղութեան մը մէջ, հասարակ ոճիր - արկածի մը մէջ․ մութը անմիջապէս հայ անունին կը քսեն, ու նիզակները կ'ուղղուին դէպի հայութիւնը․ սովորական դէպք մը ազգային հարց կը դառնայ։

Բարեբախտաբար հոս, Ռումանիոյ մէջ, հայ տարրը չեղեցաւ երբեք օրինապահ իր դիրքէն, ու որ եւ է կասկածամտութեան տեղի չտուաւ։ Տեղական կռիւներու մէջ չէզոք, վերապահ՝ վիճաբանութեանց առթիւ, հեռու՝ բախումներու ատեն, այս պէտք է ըլլայ մեր դիրքը վաղն ալ։ Երիտասարդական խանդավառութիւնները՝ երբ այս դիրքէն կը շեղեցնեն մեզ՝ բարիք չեն բերեր երբեք։ Առանց անդրադարձումի՝ եթէ անմիջական ալ չըլլայ, օր մը անպատճառ կը դպի մեզի»։

ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Առաջին զինուորը երբ հասաւ իմ դիրքիս ուղղութեան, անձնատուր ըրի։ Հարցաքննութեան պահուն քովս եկած էին Խորէնը եւ Գէորգ Աղայեանը։ Տեսանք որ քանի մը Թուրք զինուորներ եւս կը յառաջանան դէպի մեզ։ Իբրեւ օրուան հրաման տըւողը հրահանգեցի Սարգիսին որ իր մօտ գտնուող Մկրտիչի հետ յարձակում գործեն նոր հասնողներուն վրայ։ Այս չոր ու ցամաք հրահանգը տալս գիտեմ, մէկ ալ ի՞նչ տեսնեմ, Սարգիս կայծակի արագութեամբ խոյացաւ դէպի նորեկները։ Խորէնը եւ Գէորգը, նոյնքան յանդուգն մոլեգնութեամբ «Թէսլիմ օլըն» պոռալով շուարումի մատնեցին Թուրք զինուորները եւ գրաւեցին երկուքին զէնքերը։ (Երեքը անզէն էին)։ Հինգը միասին ձերբակալուած վիճակի մէջ բերին ինծ մօտ։ Ես արդէն կը սպասէի առջեւէն եկող եւ անձնատուր եղած Թուրք զինուորին մօտ։ Այս առթիւ Սարգիսի կատարած յանդգնութիւնը նկարագրել զանց կ'առնեմ ... Մեր վարպետ մասգործն էր Սարգիսը, կենդանիները մորթելու գործին մէջ։ Ուր էր Թուլցիկ խումբը, հոն էր եւ Սարգիսը, ինչ պատասխանատու գործ կ'ըլլար, անպայման ներկայ էր։ Աշնանային թախծոտ օրերուն լեռներն անգամ չէին ուզեր այլ եւս պաշտպան կանգնիլ մեզի, յուսահատութեան օրեր կը բոլորէինք, մէկ տարուան պատերազմէն վերջ, Ռուսին գալը կ'ուշանար եւ կ'ուշանար։ Մեր ծրագիրն էր իբրեւ Թուրք զինուոր երթալ յանձնուիլ ռուսական բանակին։ Սարգիսը ամէնէն աւելի փափաք էր այս ծրագրին։ Օրերը հասած էին։ Աշնանային ցուրտ հովը սկսած էր նեղել մեզ․ բարձրաբերձ լերան կատարներուն սպիտակ ձիւնը փռած էր իր ճերմակ սաւանը․ մեր գոյութիւնը լեռներու ծերպերուն մէջ պահելը այլ եւս անհանդուրժելի դարձած էր։ Վճռական օրեր էին, բոլորս զինուած էինք վերջին կատարելագործուած զէնքերով, իբրեւ Թուրք զինուոր։ Մէկը պէտք էր, որ վճռականութեան դիմէր եւ այդ մէկը Սարգիսն էր։ Հարիւրին հարիւր կ'ապահովէր մեր մուտքը դէպի Ռուսաստան։ Ջրաձորի լեռնակատարին վըրայ իր ընկերներով ճաշի ատեն երդման արարողութիւնը կատարեցինք չդաւաճանելու իրար, մինչեւ վերջին հանգրուան ու «մահ կամ ազատութիւն» նշանաբանին տակ ճամբայ ելանք դէպի Ռուսաստան։ Սարգիսի գուշակութիւնը կատարեց իր դերը եւ մենք տասը օրէն հասած էինք ռուսական բանակին, Մուշկուլի անդնդախոր ձորին մէջ։ Մեծ եղաւ Սարգիսի դերը ռուս զօրավարի ներկայութեան հարցաքննութեան պարագային։ Հայերէնէ ռուսերէն բացատրութեան պատասխանատու գործը վստահած էինք Սարգիսին եւ ես կը խոստովանիմ որ լաւագոյն ձեւով կատարեց իր վրայ դրուած պարտականութիւնը։ Այնպէս մենք իբրեւ Թուրք զինուոր շատ դիւրութեամբ մեր շունչը պիտի առնէինք Սիպերիոյ սառնամանիքները։ Ոչ միայն Սիպերիա չգացինք, այլ եւ ռուս կառավարութիւնը վարձատրեց մեզ եւ ազատ թողուց համապատասխան անցագիրներ տալով։

1915 Հոկտ. 1ին Պաթում էինք, իսկ Հոկտ. 2ին Թիֆլիզի «Հորիզոն» թերթը յայտարարեց մեր ազատութիւնը եւ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդի կոտորածը, մեր բերնով։

Մեր խումբին մէջն էին Սարգիսի երկու եղբայրները՝ Խորէնը եւ Թէոսը (վերջինս զոհ գացած է Անդրանիկի բանակին մէջ 1918ին)։ Ռուսական բանակները երբ 1916 փետրուարին գրաւեցին Կարինը, Սարգիսը իր երկու եղբայրներով միասին վերադարձաւ իր աւերակ երկիրը, Բաբերդ։ Բոլորը միասին զինուոր դարձան Սեպուհի, մէկուկէս տարի շարունակ գործ ունեցան Թուրքին հետ, այն թշնամին, որ ճիշդ մէկ տարուան ընթացքին աւերակի վերածած էր մեր շէնշող ու բարգաւաճ բնագաւառը։ Սարգիսի հայրենիք վերադառնալը ունէր երկու գլխաւոր պատճառներ, — մէկը՝ վրէժխնդրութիւն, իսկ միւսը՝ իր բազմանդամ գերդաստանի բեկորներէն ո եւ է մէկը ձեռք ձգելու փափաքը։ Դժբախտաբար վաթսունէ աւելի շունչ ներկայացնող այդ գերդաստանէն ոչ մէկը գտնուեցաւ։

Հայրենասէր հրամանատար Սեպուհի տաք շունչին տակ հաւաքուեցան բոլորը, հայրենիքի հանդէպ պարտականութիւնը ստիպեցին մերինները նա- Բայց քաղաքական աննպաստ պայմանները եւ կովկասեան Սէյմի կառավարութեան վարած լկտի քաղաքականութիւնը ստիպեց մերինները նահանջել Բաբերդէն մինչեւ Ալեքսանդրոպոլ։ Սարգիս մինչեւ վերջ մընաց իր պարտականութեան գլուխը։

Խրիմի Թերակղզիէն եկած եւ Անդրանիկի «առանձին հարուածող զօրախումբ»ին մաս կազմող հինգ հարիւր թրքահայ երիտասարդութեան մէջ էր նաեւ տողերս գրողը։ Սարգիս իր երկու եղբայրներով կ'ուզէր մաս կազմել Անդրանիկի բանակին։ Բայց երեք եղբայրներու կեանքը ո՞վ պիտի հոգար։ Բազմահազար գաղթականները խմբովին Կարսէն մինչեւ Ալեքսանդրոպոլ, Ղարաքիլիսէ ու Թիֆլիս կ'երթային խուճապահար, բայց ո՞ւր, իրենք ալ չէին գիտեր, իսկ սադին Սարգիսը իր երկու եղբայրներուն հետ կը բանակցէր թէ ինքը պիտի մինայ Անդրանիկի բանակին, իբրեւ ամէնէն տարէցը, միւս երկու եղբայրները կը պնդէին թէ իրենց կ'իյնայ հետեւիլ բանակին։ Սարգիս լսելով իր երկու եղբայրներու անդառնալի որոշումը, իբրեւ հայր տէր կանգնեցաւ իր երկու եղբայրներու ընտանիքներուն եւ գոչեց.

— Գացէք, հայրենիքը վտանգի մէջ է եւ ձեզ կը կանչէ, գացէք մեր բիւրաւոր նահատակներուն վրէժը լուծելու։

Այսպէս հրաժեշտ տուինք իրարու, անոնք դէպի Վլատիկավկազ, իսկ մենք դէպի Աղպապա Անդրանիկի բանակին հետ։

Մինչեւ մեր վերադարձը Անդրանիկի բանակէն Սարգիս եղբայրական ամենաջերմ գուրգուրանքով պահեց իր հարազատները, տանելով ամէն դառնութիւն։ 1920ին, Սարգիս կըկին վերադարձաւ հայրենիք, բայց չկրցաւ հասնիլ իր նպատակին։ Թուրք եւ բոլշեւիկ զինակցութիւնը դաւադրաբար հասած էր իր նպատակին եւ Սարգիսը պանդխտութեան ցուպը ձեռքը վերադարձաւ Պաթում, յետոյ Պոլիս եւ վերջոյ Մարսէյլ։ Եւ պատառ մը չոր հացի համար ինքզինքը նետեց. Կարտանի ածխահանքերուն մէջ, ուր հարիւր մետր խորութեան տակ։ Բախտը այստեղ ալ չժպտեցաւ եւ հազիւ մէկուկէս տարի անցած, արկածի մը հետեւանքով վրայ տուաւ աջ ոտքը։ Անդամահատութիւնն ալ չյուսահատեցուց զինքը։ Դեռ մտքիս մէջ թարմ է.— 1927 Հոկտ.ին աննման խանդավառութեամբ հիմը կը դնէինք Կարտանի «Դաշնակցութեան տան», մեր լաւագոյն ընկերներէն Կարապետ (Զարլի) Աբրահամեանի սեփական հողին վրայ (հողը ձրի տըրամադրուած էր Դաշնակցութեան)։

Զարլին ու Սարգիսը երկուքն ալ անդամահատուած ոտքերով նորակառոյց տան կողքին կանգնած՝ իրենց կարողութեան չափով մասնակցեցան շինութեան։

Ողբացեալ ընկերը վարած է պատասխանատու պաշտօններ։ Մեծ բաժին ունէր մատաղ սերունդի դաստիարակչական գործին մէջ։ Իր նահապետական յարկին մէջ ալ չէն էր։

Որբ մնացին Կարտանի մեր ընկերները «սոխակ»ի կարօտով եւ անտէր՝ այրի Տիկին Արշալոյս, իր չորս անչափահաս որբուկներով։

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի Սարգիս։

ՄԱՂ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, կը ցաւիմ որ ձեր խոստումը չկատարեցիք։

— Դուք միշտ կը կատարե՞ք ձեր խոստումը։

— Այդ պարտականութենէն ազատ եմ, քանի որ մարդու խոստում տալու սովորութիւն չունիմ։

կառավարութեան, փոխել տալու համար չէզոքութեան քաղաքականութիւնը։ Կը կարծուի թէ պատասխանը ժխտական պիտի ըլլայ, քանի որկուսակցութեան Սէնի Դաշնակցութիւնը — ամէնէն ձախ թեւը — առանց վերապահութեան հաւանութիւն յայտնեց Լէօն Պլումի կիրակի օրուան ճառին։

*** «Էքօ տը Փառի» կը գրէ թէ Լէօն Պլում մերժած է երկրորդ անգամ ընդունիլ Փարիզի մետաղագործական բանուորներու 35 հոգինոց պատուիրակութիւնը, որ գործադուլ հռչակել տուած էր երկուշաբթի օր, առաջին ունկնդրութենէն վերջը։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

ՍԱՆ-ՍԷՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ԱՆՁՆԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Սան Սէպասթիանոյի կառավարիչին տըղան ապստամբներու հրամանատարին ներկայանալով, առաջարկած է քաղաքը յանձնել, ընդհ. ներում շնորհելու պայմանով։ Ապստամբներու առժամեայ կառավարութիւնը մերժած է այս պայմանը, պահանջելով անձնատուր ըլլալ առանց այլեւայլի։ Ուրեմն կռիւը կը շարունակուի կատաղօրէն։ Ապստամբները կը յուսան այսօր-վաղը գրաւել քաղաքը, քանի որ կարմիր պահակազօրքը չափազանց կը նեղուի ռազմանիւթի պակասէն և չի կրնար օգնական ուժ ստանալ։ Ապստամբները կտրած են Պիլպաոյի ճամբան։ Ջուրի եւ ուտելիքի նեղութիւնն ալ անտանելի դարձած է։ Պասքի ազգայնականները կ՚աշխատին համոզել որ կարմիրները չպայթեցնեն կամ կրակի չտան քաղաքը, ինչպէս ըրին Իրունը։ Կ՚ըսուի թէ նոյնիսկ ընկերվարականներու եւ համայնավարներու կիները յուսահատած են եւ կը խնդրեն որ իրենց ամուսինները անձնատուր ըլլան։

Ապստամբները գրաւելով Կուատալուփի բերդը, ձեռք անցուցին ծանր թնդանօթներ, կազմ եւ պատրաստ։ Կուատալուփի ռումբի երկրորդ մեծ կեդրոնն է Սպանիոյ մէջ։ Իրունի ճակատէն 7000 ապստամբ զինուորներ ճամբայ ելան դէպի Սան Սէպասթիանօ։ Զօրս կառավարական սուզանաւեր ապստամբներուն կողմն անցնելով, Պիսքայեան ծոցը գացին, օգնելու համար գործողութեանց։

Անգլիական, ամերիկեան, ֆրանսական եւ գերմանական մարտանաւեր կը շարունակեն փախստականներ փոխադրել Սան Սէպասթինոյէն։ Կարմիր պահակազօրքը կրակի տուած ըլլալով Փաղայէսը, 150,000,000 փէզէթայի վընաս պատճառեց։ Հրդեհը մոխիրի վերածեց գինիի, բմպելիներու, թուղթի եւ ուրիշ ապրանքներու խոշոր մթերանոցներ։

Իրունի փախստականներէն 500 հոգի վերադարձան, միայն աւերակներ գտնելով իրենց տուներէն։ Ապստամբ հրամանատարութիւնը արգիլեց նոր փախստականներու վերադարձը, գոնէ հինգ օրուան համար։ Կ՚ըսուի թէ քաղաքին տուներէն հազիւ 10 առ հարիւրը բնակելի են։ Վերաշինութեան ծախքը կը հաշուեն 71,000,000 տոլար։ Իրունէն 10,000 փախստականներ կը խնամուին ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ։

*** Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները արդէն մտած են Սան-Սէպասթիանոյի արուարձանները։ Կառավարական գեկոյց մըն ալ կը կրկնէ թէ հանրապետական զօրքը գրաւած է Հուէսքայի մէկ մասը։

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Մէկ միլիոն պատուիրակներով

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ իրր մէկ միլիոն պատգամաւորներ կը մասնակցին հիթլերական համագումարին, որ բացուեցաւ երեքշաբթի օր, Նիւրէնպէրկի մէջ։ Ծախք չէ խնայուած, կարելի եղածին չափ շքեղ եւ շնորհալից հանդամանք մը տալու համար այս տարեկան ցոյցին։ Իրր մէկ միլիոն անգլ. ոսկի ծախսուած է համագումարին վայրի բարելաւման, իսկ մէկ միլիոն ալ՝ պատուիրակներուն փոխադրութեան, պատսպարման եւ պարենաւորման համար։ Պատգամաւորներէն 43,000ը ներկայացուցիչներն են աշխատանքի բանակներու, 80,000ը՝ հարուածային վաշտերու, 41,000ը՝ հիթլերական երիտասարդութեան, 90000ը՝ քաղաքական կազմակերպութեանց, 3000ը՝ օդանաւային ուժերու, 47,000ը՝ սեւ պահակներ եւն.։ Կան նաեւ 70,000 սպաներ եւ զինուորներ՝ իբրեւ ներկայացուցիչները բանակին։

Համագումարին այս տարուան նշանաբանն է «Կարմիր վտանգը», յատկապէս ուղղուած Խորհրդային Միութեան եւ համայնավարութեան դէմ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ համագումարը բացուեցաւ Փլիմութի մէջ։ Այս առթիւ կծու խօսքեր արտասանուեցան խորհրդային իշխանութեան ամարդի արարքներուն դէմ (վերջին դնդակահարութիւնները)։ Միեւնոյն ատեն համակրանք յայտնուեցաւ Սպանիոյ հանրապետական ռազմիկներուն։

ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ զօրացման ծրագրին հետ, կառավարութիւնը որոշեց 50 առ հարիւր աւելցնել նորագիր զինուորներու պարգեւը, իսկ 100 առ հարիւր՝ անոնց որ շրջանը լրացնելէ վերջ կրկին կը զինուորագրուին։

ԳՆԴ. ՏԸ ԼԱ ՌՕՔ, նախկին «Հրեղէն Խաչերու» հրամանատարը (այժմ Ֆրանսայի ընկերային կուսակցութիւն), յայտարարութիւն մը ուղղելով բանակին, ըսաւ թէ պատրաստ են իշխանութիւնը ստանձնելու օրինաւոր պայքարով։ Այս առթիւ գիտել տուաւ թէ «Մոսկուայի վարձկանները եւ առաքեալները քաղաքացիական պատերազմ կը պատրաստեն եւ արիւնալի անկար-

գութեանց կը մղեն իրենց դժբախտ հետեւորդները։ Հարիւրաւոր գործարաններու մէջ զէնք կը բաժնուի արդէն եւ ծրագիր կազմուած է զինուորական զինարանները բռնի գրաւելու համար»։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Վռամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական ճաւաքատեղին։

ԿՈՒՐԲԷՎՈՒԱՅԻ Յաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Սեդրակ Նազարեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍՀԱԿԵԱՆ։ Կը հրաւիրուին Սարսէլի եւ Առնուվիլի ընկերները։

Գաւառ

ԱՆԻՆԵՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Հրանդ Սաթարեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն-Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«Հ ՅՈՅ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող մշտից հայրենեաց)։ Առաջին հատոր կենսագրութիւն։ Կազմից՝ ՀԱՅԿ ՄՃԷՄԵԱՆ։ Ստուար հատոր մը, 456 մեծ սովիր էջերով եւ պատկերազարդ։ Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախքը

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով, այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28։

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու։

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական առացուածքներ։

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով։

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան։

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն։

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական գոյգ եռագոյն դրօշով։

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի։

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւտօի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գըրճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի։

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը։ Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մանուոր հմայք մը կերաշխաւորէ անոր։

Գին = Փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր. Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ։

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— **M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse, Marseille.**

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (86)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Ծօ, Յարութ, աղբօրս բան մը պատմէ,— կը պոռայ ծերուկ մը, որ ամէն օր ժամացոյցի կանոնաւորութեամբ կուգայ Առիւծ Գեւոյի հերոսական կռիւներու պատմութիւնը լսելու։

—Ալարքեար, մէկ ալ ինձմէ,— կը պոռայ ուրիշ մը։

— Չէ, բոլորդ ալ իմ զօնախներս էք։ Ծօ, Յարութ բոլորին մեծ գաւաթով, հասկցա՞ր...

Այս խեղճուկ տղայական պատուէրը շատ ճահիլ երիտասարդ մը կուտայ։ Քանի մը ամիս առաջ կծծի հայրը մեռնելով՝ բաւական հարստութիւն ձգած էր տղուն։ Ան ալ սկսած էր իր բարեկամներուն հետ ժառանգութիւնը վատնել գինետուներումէջ։ Առիւծ Գեւոն շատ սիրած էր այդ ճոմէրտ տղան։ Անոր ուսը ծեծելով՝ կ՚ըսէր. «Ծօ տղայ, շատ չէ, վեց ամիս ձեռքիս տակ մնաս նէ՝ քեզի էնպէս զինուոր մը դարձնեմ»...

Բաժակները դատարկուեցան ու բոլորը Առիւծ Գեւոյին բերնէն կախուած մնացին։

— Աղայիս ըսեմ,— շարունակեց Առիւծ Գեւօն,— ձեռքի չիպուխը սրի նման աջ ու ձախ շարժելով,— սուրը քաշելս գիտեմ, տուր որ կուտաս։ Երեք Քրտերն ալ քիւֆթէյի մսի նման կտոր կտոր ըրի։

Համբօն հօս տարօրինակ ձայն մը հանեց, աչքերը պշպշացուց։ Երիտասարդը, բոլորի համար երկրորդ բաժակ մը հրամայեց։

— Այ տղամարդ, էսպէս կը լինի,— ըսաւ ունկնդիրներէն մէկը։

— Ես քու ձեռքիդ ղուրպան,— Առիւծ Գեւոյի ուսը ծեծեց ծերուկը։

— Առիւծի կաթ է ծծեր ասլանը,— ըսաւ ուրիշ մը։

Իսկ երիտասարդը բաժակը վերցնելով դարձաւ Առիւծ Գեւոյին.

— Հօգուդ մեռնիմ, աղից ախպէրս,— եւ չուրջիններուն դառնալով,— ախպէրուիք, խմենք Հայաստանի հերոս զինուոր Առիւծ Գեւոյի կենացը ... հուռա ...

Այդ պահուն դռնէն ներս մտան Ռուբէն Գէորգեանը, Տիգրան Խաչմանեան ու Վահէն եւ չխտակ եկան Ալարքեարի գախլի մօտ սեղանի մը չուրջ բոլորուեցան։

— Վայ բարով եկար, վարժապետ ջան,— եւ Ալարքեար Յարութը զարմացած այս անակնկալ ու անսովոր այցելութենէն՝ վրան գլուխը թափ տալով մօտեցաւ նորեկներուն։

Յարութէն պակաս չէր զարմացեր Առիւծ Գեւօն, որ ձեռքի բաժակը կամաց մը սեղանին վրայ դրաւ, ինք ալ ինք հաւաքեց ու նստարանէն բարձրանալով մօտեցաւ Վահէին։

— Բարով, պարոն Վահէ։

— Դու է՞ստե՞ղ։ Ինչո՞ւ ես եկեր։

Վահէի դէմքը թեթեւ մը խոժոռեցաւ։

— Հոն գործ կար, բոլ՝ մէկ մը իջնամ Ալեքսանդրապոլ...

— Լաւ, նստիր, յետոյ կը խօսինք։

Առիւծ Գեւօն նստաւ աթոռի եզրին վրայ շատ անհանգիստ կերպով։ Սկսած էր քրտնիլ։

— Ուրեմն, բոլորն ալ անմիջապէս կը ժողվես,— խօսքը վերջացուց Գէորգեանը՝ Յարութի ականջին փըսփըսալէն վերջ,— մենք հոս կը սպասենք։

— Աչքիս վրայ,— ու Ալարքեար Յարութը տարակուսոտ դէմքով աւելցուց,— ամէնքը կուգան, բայց ըրդօտ Մկօն...

— Դու լուր ղրկէ որ գայ։

Աշակերտը Մկոյի խանութը ճամբելէ վերջ, Յարութը գենջակը գախլի վրայ նետեց եւ ինքն ալ անմիջապէս դուրս ելաւ։

Միկիտանի սովորական յաճախորդները զարմանքով իրարու կը նայէին։ Էս ինչ խապար էր։ Ռուբէնն ու Տիգրանը, երկուքն ալ քաղաքին մէջ յայտնի դէմքեր, Ալարքեար Յարութի միկիտանը մտնեն, ան ալ առտու կանուխ։ Ասոր տակը բան մը կար։ Ու խորհրդաւոր կերպով գլուխնին շարժեցին։

Հետզհետէ խանութը կը լեցուէր։ Նոր եկողները Ռուբէնին ու Տիգրանին մտերմօրէն բարեւելով խոշոր շրջան մը կազմեցին անոնց չուրջը։ Քաղաքի գրեթէ բոլոր գինեպաններ, աչքի ինկնող զարաշուխալի երիտասարդները եկած էին։ Ներկաներուն մէջ առանձին շուքով նստած էին աչքի զարնող, անուն հանած մարդիկ, օրինակ, յայտնի քէֆ ընող Տաւնենց Արտաշը, Ջրի Շնենց Ակօն, որ կրնար եզան մը կոտոշներէն բռնած, վիզը ոլորել, Հասոյ Մկօն ու բազմաթիւ ուրիշներ։ Բացակայ էր միայն Բրդոտ Մկօն։ Ան Ալարքեար Յարութի աշակերտը վռնտած էր խանութէն ըսելով. «Որ բան ունին ըսելիք՝ թող իմ դիւքեանս գան, ես ինչո՞վ պակաս եմ քու վարպետէդ»։ Ու չէր եկած։ Սակայն, դրան առջեւ կանգնած՝ ուշադրութեամբ կը դիտէր թէ՝ ի՞նչ կ՚անցնի կը դառնայ հակառակորդի խանութին մէջ։

— Ծօ, Մկօ,— Ռուբէնի խնդրանքին վրայ Ալարքեարը դրան չէմքին ձայն տուաւ.— քեզի կ՚ըսեմ, Մկօ, մէկ էս կողմը անցիր։

Ալ ի՞նչ օրուան Մկօն էր Բրդոտ Մկօն որ պատասխանէր։ Որպէս թէ իրեն չխօսէին. գլուխը անտարբեր կերպով անդին դարձուց։

— Ծօ, Մկօ,— բարկացաւ Ալարքեարը,— ազգի հրաման է, էս կողմը անցիր։

Բրդոտ Մկօն՝ աչքերը ոլորելով՝ չխտակ Յարութին նայեցաւ։

— Ես քու ալ, քու ազգիդ ալ հօր հոգին...— ու հանդարտօրէն կռնակը դարձնելով հեռացաւ դրան մէջէն։

Վահէն ակնթարթի մը մէջ, տեղէն ցատկեց ու բռնեց Ալարքեարը, որ կատղած «էն շանը» խանութը կ՚ուզէր երթալ՝ դաս մը տալու։

Վահէն առանձին գնաց Բրդոտ Մկոյի միկիտանը։ Թէ Վահէն ի՞նչ խօսեցաւ, մինչեւ վերջն ալ գաղտնիք մնաց։ Այսքանը իրողութիւն է, որ Վահէն ընկերներուն մօտ վերադառնալէ մէկ երկու րոպէ վերջ, Բրդոտ Մկօն դռնէն ներս մտաւ քիչ մը շփոթած կերպով եւ ուղղակի Ալարքեարին մօտեցաւ։

— Ներողութիւն կ՚ընես, Յարութ ախպեր, ղալաթ ըրի, այդ խօսքերը ըսելու չէի,— ու աթոռ մըվերցնելով նստաւ միւսներուն քովը։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եղեկեան, որ նախապէս կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ։ Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Պետրոսեանի (237 E 59 th, St., Cleveland Ohio) U. S. A.

▪ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ▪

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 11 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3215

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ «ՃԱԿԱՏ»Ի ԽՆԴԻՐ

Այս շաբթու լրջօրէն վրդովիչ պատկեր մը կը ներկայացնէր Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատին միջեւ բացուած բանավէճը, սակայն համայնավարները վարպետ նահանջ մը կատարեցին, վերջին պահուն:

Խնդիրը ծանօթ է «Յառաջ»ի ընթերցողներուն:

Ժողովրդական ճակատին երկու գլխաւոր թեւերը, ընկերվարականներն ու համայնավարները աղի - լեղի խօսքեր փոխանակեցին վերջերս, երեք հրատապ հարցերու քննութեան առթիւ. — 1. Մոսկուայի դատավարութիւնը եւ 16 ամբաստանեալներու գնդակահարութիւնը.— 2. Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութիւնը.— 3. «Ֆրանսական ճակատ» փոխանակ «ժողովրդական»ի:

Առաջին հարցի մասին Ֆրանսայի ընկերվարականները ամուր կեցան իրենց տեսակէտին վրայ, խրախուսելով Ընկերվ. Միջազգայինի, Արհեստակցական Միութեանց Դաշնակցութեան եւ «Փօփիւլէռ»ի բռնած դիրքը:

Երկրորդ հարցի մասին բանավէճը կը շարունակուի միշտ: Կարմիրները ամէն օր եւ հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն կը պահանջեն վերցնել Սպանիոյ դէմ հաստատուած պաշարումը, եւ զէնք, օգնութիւն ու թնդանօթ ճարել հանրապետականներուն:

Իսկ ընկերվարականները, նոյնքան համակիր ըլլալով հանդերձ Սպանիոյ հանրապետականներուն մղած պայքարին, վտանգաւոր կը գտնեն չէզոքութեան խախտումը: Մանաւանդ որ, ֆրանսական կառավարութիւնը ինք դրաւ չէզոքութեան պահանջը, եւ միւս պետութիւնները համաձայնեցան, երկար վարանումներէ վերջ:

Այս առթիւ, ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը վաւերացուց կառավարութեան քաղաքականութիւնը, եւ շնորհաւորեց Լէօն Պլումի կիրակի օրուան ճառը:

Պահ մը կացութիւնը այնքան բարդացած էր, որ կը կարծուէր թէ ճեղք մը պիտի բացուի ժողովրդական ճակատին մէջ: Որովհետեւ, պայքարը կը սաստկանար ոչ միայն Փարիզի մէջ, այլ եւ Մոսկուան ալ իսկ կը լեցնէր կրակին վրայ:

«Փրավտա», համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, վերջերս բրտօրէն կը յարձակէր Լէօն Պլումի եւ «Փօփիւլէռ»ի վրայ, թէ այս հարցին եւ թէ մանաւանդ Մոսկուայի գնդակահարութեանց առթիւ, իսկ Ընկերվ. Միջազգայինի նախագահը՝ Տը Պրուքէրը կը կոչէր «Դրամատիրութեան նենգ ծառան» (լաքէյ):

Կացութիւնը փափուկ էր նաեւ անոր համար որ, Ֆրանսայի Կոմկուսը ոչ միայն իր պաշտօնաթերթով և շարքերով կը սաստկացնէր պայքարը, այլ եւ նամակ մը ուղղած էր ընկերվարական կուսակցութեան, հաւաքարար վարչապետին դիմելու եւ չէզոքութեան հարցը լուծելու համար:

Վերջին պահուն գրուած նոր նամակ մը եւ անոր պատասխանը օգնեցին պայծառացնելու մթնոլորտը: Գոնէ առ այժմ:

Այդ նամակին մէջ, որ գրուած էր սեպտեմբեր 9ին, ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդի նիստէն անմիջապէս առաջ, համայնավար կուսակցութիւնը կրկնելով հանդերձ հաւաքական պատուիրակութեամբ մը վարչապետին դիմելու «եղբայրական» թելադրութիւնը, կ'առաջարկէր անյապաղ նիստի հրաւիրել խառն կոմիտէն, քննելու համար հետեւեալ հարցերը.—

1. Զօրացնել համերաշխութեան եւ ազգու աջակցութեան պայքարը՝ ի նպաստ Սպանիոյ ժողովուրդին եւ անոր կառավարութեան (հրապարակային ժողովներ, հաւաքական ցոյցեր, հանգանակութիւններ եւն.):

2. Հաւաքական գործունէութիւն, խաղաղութեան սպառնացող ծանր վտանգներու եւ զինարշաւին դէմ:

3. Հաւաքական գործունէութիւն՝ փաշական խլրտումներու եւ սպառնալիքներու աճման դէմ:

4. Պայքար ապրուստի սղութեան դէմ, «որ կը սպառնայ ոչնչացնել աշխատաւորներու շահած առաւելութիւնները»:

Այս առթիւ, համայնավար կուսակցութիւնը կը կատարէր նշանակալից նահանջ մը, յայտարարելով թէ «կրնան հրաժարիլ «Ֆրանսական ճակատ» բացատրութենէն, իրենց ուղեգիծն ըլլալով միշտ «Ամէն բան ժողովրդական ճակատին համար»:

Նոյն օրը Ֆրանսայի Կոմկուսը ուրիշ նահանջ մը եւս կատարեց, խորհրդարանի ձախակողմ. խմբակցութեանց պատուիրակներու ժողովին մէջ, յայտարարելով թէ միշտ կառավարութեան թեր պիտի քուէարկեն, հակառակ տեսակէտներու տարբերութեան:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը կարճ պատասխան մը ուղղեց այս երկար նամակին, սիրայօժար ընդունելով հաւաքական պատուիրակութեամբ մը Լէօն Պլումի ներկայանալու առաջարկը, ինչպէս եւ խառն կոմիտէին գումարումը «զոր ձեզմէ կը խնդրէինք երկար ատենէ ի վեր»:

Փոխանակուած նամակներուն մէջ, երկու կողմերն ալ կ'ընդունին թէ, համաձայն կնքուած դաշինքին, «իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կը պահէ իր սեփական տեսակէտները պարզելու իրաւունքը, պայմանաւ որ այդ գործը կատարէ առանց նախատինք եւ բռնութիւն գործելու միւս կուսակցութեան դէմ»:

Ուրեմն, մթնոլորտը նօսրացած է առ այժմ, եւ հարկ է սպասել խառն կոմիտէի ժողովին:

Անոր եզրէն կախում ունի ճակատին ամրապնդումը, եթէ նոր անակնկալներ չպատահին մինչեւ այն ատեն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

ԲՈՒՌՆ ԳԻՐՈՀ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Նոր ծրագիր՝ չորս տարուան համար

Նիւրէնպէրկի կուսակցական համագումարին մէջ, որ բացուեցաւ սեպտեմբեր 9ին, Տոքթ. Վակնէր կարդաց Հիթլէրի աւանդական յայտարարութիւնը, պարզելով իր գործունէութեան ծրագիրը յառաջիկայ չորս տարիներու համար: Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը:

— «Երբ մենք իշխանութեան գլուխ անցանք 1933ին, եօ չորս տարի պայմանաժամ խնդրեցի, որմէ վերջը պիտի ուզէի որ գերման ժողովուրդը իր կարծիքը յայտնէր մեր գործունէութեան մասին: Ի՞նչ պիտի ըսէին մեր հակառակորդները, եթէ կատարած չըլլայինք մեր խոստումները: Մեր նաւահանգիստները այլեւս բանկալներու չեն նմանիր: Մեր գործարանները նորէն քաշուած են իրենց պաշտօնէութիւնը, Քրուփի գործարանները նորէն կը թնդան գործունէութեամբ, եւ ամէն մարդ կ'աշխատի հասարակաց բարօրութեան եւ ոչ թէ իր սեփական շահուն համար: Այս բոլորը գլուխ հանուեցան առանց մէկ հատիկ Հրեայ պահելու գերման ազգին մշակոյթի առաջնորդութեան մէջ: Նոյնիսկ հրեայ լրագրողներ չեն կրնար խեղաթիւրել ճշմարտութիւնը: Մեր վերածնութիւնը տեղի ունեցաւ առանց որ եւ է վնաս պատճառելու ուրիշ որ եւ է ազգի: Այս չորս տարիներու ընթացքին մենք շատ աւելի տաղտուկներ ունեցանք քան միւս բոլոր կառավարութիւնները յիսուն տարուան մէջ: Միշտ հողագործական արտադրութեանց նեղութիւն պիտի կրենք մեր երկրին մէջ, բայց անոնց ներածումը կը դժուարանայ, որովհետեւ մենք միշտ պարտաւոր ենք ուրիշ անհրաժեշտ հում նիւթեր ներածել: Այս պատճառով պէտք է արտածենք, եւ բնաւոր չէ որ աշխարհ գանգատի մեր աժան արտածումներուն համար: Եթէ անգլիացի քաղաքագէտ մը կ'ըսէ թէ Գերմանիա պէտք չունի գաղթավայրերու եւ կրնայ իր հում նիւթերը գնել արտասահմանէն, շատ կը նմանի այն Պուրպոնեան իշխանուհիին որ կ'ըսէր հաց պահանջող ժողովուրդին.— «Այս մարդիկը ինչո՞ւ կարկանդակ չեն ուտեր»: Մենք այսքան նեղութիւն չպիտի կրէինք եթէ Գերմանիա կորսնցուցած չըլլար իր գաղթավայրերը: Շատեր կ'ըսեն թէ մենք պէտք չունինք գաղթավայրերու: Ապրուստի մակարդակի բարւոքումը կրնայ կատարուիլ միայն սահմանափակ սատիճանով մը: Կարեւորը աշխատավարձքը չէ, այլ արտադրութիւնը: Մենք կրնայինք աշխատավարձքը աւելցնել 20, 30, 50 առհարիւր, բայց այդ պիտի ըլլար ինքնախաբութիւն, առանց արտադրութեանց յաւելման: Այժմ անկարելի է աւելցնել աշխատավարձքը: «Մենք գործ ճարեցինք հինգ միլիոն գործազուրկներու եւ այս հինգ միլիոն նոր գնողները կը ծանրաբեռնեն Գերմանիոյ ուտեստի շուկան: Մենք այնքան չենք նեղուիր կարգի անբաւականութենէն, մեր հոգը այն է որ մարդիկ միշտ գործ ունենան:

Ձեզի կը հաղորդեմ քառամեայ ծրագիր մը Գերմանիոյ համար: Առաջին կէտը այս է.—Գերմանիա չորս տարի պէտք է անկախ ըլլայ միւսերկիրներէն՝ այն բոլոր հում նիւթերուն համար զորս կրնան արտադրել գերման քիմիագէտները, գործարանները եւ հանքերը: Այս հում նիւթերու ճարտարարուեստութեանց հաստատումը գործ պիտի ճարէ այն բանուորներուն որոնք ազատ պիտի ըլլան, մեր վերազինման ծրագրին գործադրութենէն վերջ: Արդէն իսկ հրատարակած եմ այս հարցին վերաբերեալ հրամանագիրները: ԲԱՅՑ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՀՐԱԺԱՐԻԼ ԻՐ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒ ԼՈՒԾՈՒՄԷՆ: Գերմանացիներուն ապրելու իրաւունքը նոյնքան արդար է որքան ուրիշ ազգերու իրաւունքը: Այս նոր ծրագիրը ահարկու աշխատանք եւ յոգնութիւն կը պահանջէ: Բայց անոր իրագործումը կախում ունի միայն մեր կամքէն: Իբրեւ նացիներ՝ մենք մեր բառարանէն ջնջած ենք «անկարելի» բառը: Չորս տարի վերջը մենք մեր հաշիւը պիտի ներկայացնենք ազգին՝ Գերմանիոյ պարենաւորման մասին: Տնտեսական ազատութեան խնդիր մը չէ այս, այլ լինելու եւ չլինելու խնդիր, գերման ազգին անկախութեան խնդիրը: Առանց ներքին ընկերային խաղաղութեան, մեր ծրագիրը չի կրնար իրագործուիլ: «Գործատէր» եւ «բանուոր» բացատրութիւնները անկարեւոր են: Ո՞ւր հասած պիտի ըլլայինք այսօր, եթէ գործադուլներ ունենայինք, եթէ ամէն մարդ այնպէս հաւատար թէ կրնայ անձամբ որոշել իր աշխատագինը:

«ՄԵՆՔ ՉԵՆՔ ՎԱԽՆԱՐ ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԷՆ»

Մենք չենք վախնար Գերմանիոյ պոլշեւիկեան արշաւէն, որովհետեւ վճռած ենք այնքան զօրաւոր դարձնել Գերմանիան որ կարենայ ամենաբիրտ վճռականութեամբ ետ մղել որ եւ է արտաքին յարձակում: Ահա թէ ինչու զինուորական միջոցներ ձեռք առինք վերջերս: Ինչպէս որ Գերմանիա յաջողեցաւ ոտքի կանգնիլ շնորհիւ իր ներքին խաղաղութեան, մենք կը հաւատանք թէ Եւրոպան չի կրնար ոտքի կանգնիլ առանց խաղաղութեան: Բայց, մենք տրամադիր չենք ուրիշներու կամայականութեան ենթարկելու Գերմանիան: Միմիայն արուեստի տեսակէտով համայնավարութիւնը իր արտայայտութիւններով եւ գործունէութեամբ աշխարհի տգեղութիւնը կը ներկայացնէ: Երբ մենք կը խօսինք Մոսկուայի սպառնալիքի մասին, մենք հոգեկան հիւանդագին վիճակ մը չենք ստեղծեր Գերմանիոյ մէջ: Մենք ազգային-ընկերվարականներս երբեք չենք վախցած համայնավարութենէն. մենք զայն արմատախիլ ոչնչացուցինք Գերմանիոյ մէջ: Մենք պոլշեւիկեան արշաւէն չենք վախնար ոչ թէ որովհետեւ չենք հաւատար վտանգին, այլ որովհետեւ վճռած ենք զօրաւոր ըլլալ անոր դիմադրելու համար: Մենք համոզուած ենք թէ անհրաժեշտ է երաշխաւորել Գերմանիոյ արտաքին խաղաղութիւնը, ինչպէս ապահոված ենք ներքին խաղաղութիւնը: Այլեւս երբեք Մոսկուայի պոլշեւիկ դահիճները դեր չպիտի կատարեն Գերմանիոյ մէջ: Ազգային-ընկերվարական կուսակցութիւնը եւ բանակը մեզ կ'ապահովեն այդպիսի վտանգի մը վերադարձին դէմ »:

Ապա յայտարարութիւնը կը շեշտէ թէ Գերմանիոյ ժողովուրդը ուրիշ բան չուզեր բայց եթէ խաղաղութեամբ եւ բարեկամութեամբ ապրիլ այն բոլոր ազգերուն հետ որոնք «առանձին կը ձգեն մեզ եւ իրենց կարգին խաղաղութիւն կ'ուզեն: 1936ին, ազգային - ընկերվարական իշխանութեան չորրորդ տարին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

Չորեքշաբթի օր, 9 սեպտեմբեր, ստորագրուեցաւ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը, արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ: Ֆրանսայի ներկայացուցիչներն էին վարչապետ Լէօն Պլում, Պ. Շօթան՝ որ փոխանորդաբար կը վարէ արտաքին նախարարութիւնը եւ խորհրդական Պ. Վիէնօ, որ վարեց բանակցութիւնները: Իսկ Սուրիոյ գլխաւոր ներկայացուցիչն էր պատուիրակութեան նախագահը, Հաշէմ պէյ Աթրասի,

Ինչպէս բացատրած ենք, դաշնագիրը մշակուած է անգլեւիրաքեան դաշնագրին վրայ եւ գործադրելի պիտի ըլլայ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ խորհրդարաններուն վաւերացումէն երեք տարի վերջը: Սուրիոյ անկախութիւնը վերջնապէս պիտի նուիրագործուի երբ նորաղատ պետութիւնը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Դաշնագիրը կը տրամադրէ գործակցութիւն՝ արտաքին խնդիրներու մէջ եւ փոխադարձ օգնութիւն՝ պատերազմի պարագային: Ֆրանսական զինուորական պատուիրակութիւն մը պիտի կազմակերպէ Սուրիոյ բանակը, որ պիտի սպառազինուի ֆրանսական արտադրութիւններով:

Դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ ճառեր խօսեցան Պ. Վիէնօ՝ յանուն ֆրանսական կառավարութեան եւ Հաշէմ պէյ՝ յանուն սուրիական պետութեան, սիրալիր հաւաստիքներ փոխանակելով: Յետոյ հացկերոյթ մը տրուեցաւ ի պատիւ սուրիական պատուիրակութեան:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԻՐՔԸ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Համայնավարները կը հրաժարին «Ֆրանսական ճակատ»էն

Չորեքշաբթի օր շարք մը կարեւոր դէպքեր պատահեցան որոնք նշանակալից են Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան տեսակէտով:

Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարչութիւնը այդ օր հրատարակեց յայտարարութիւն մը, ճշդելով իր դիրքը՝ Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութեան մասին: Յայտարարութիւնը քիչ մը մանուածապատ է եւ երկդիմի, սակայն բացորոշ կ'արտայայտուի կարգ մը հիմնական հարցերու մասին: Այսպէս, կը դատապարտէ քաղաքական գործադուլները, որոնք վերջերս տեղի ունեցան Փարիզի մետաղագործական հաստատութեանց մէջ, եւ կը յայտարարէ թէ միայն արհեստակցական կազմակերպութիւնն է որ իրաւունք ունի ընթացք տալու բանուորական շարժումներու, թէ որ եւ է արհեստակցական միութիւն իրաւունք չունի իր տեղը բռնելու: Միեւնոյն ատեն կը յայտնէ թէ միայն խորհրդարանին կ'իյնայ դատել կառավարութեան գործերը:

Բայց եւ այնպէս, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը իր ջերմ համերաշխութիւնը յայտնելով Սպանիոյ բանուորներուն, «պարտք կը սեպէ խնդրել ֆրանսական կառավարութենէն որ վերստին նկատի առնէ իր համաձայնութիւնը անգլիական եւ ուրիշ կառավարութեանց հետ, չէզոքութեան հարցի մասին»: Անգլիան մանաւանդ կը յիշուի անոր համար որ ճիշդ այս պահուն այդ երկրին արհեստակցական կազմակերպութիւններն ալ համագումար ունին: Յետոյ կ'առաջարկէ որ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը նիստի հրաւիրուի կարելի եղածին չափ շուտ, քննելու համար Սպանիոյ կացութիւնը եւ չէզոքութեան վերաբերեալ օրէնքները:

Միեւնոյն օրը ժողով գումարեցին խորհրդարանի ձախակողմեան խմբակցութեանց պատուիրակները, 30 հոգի, եւ քննելով չէզոքութեան խնդիրը, միաձայնութեամբ իրենց կատարեալ համերաշխութիւնը յայտնեցին ժողովրդական ճակատի կառավարութեան, ինչպէս եւ Սպանիոյ հանրապետականներուն: Վիճաբանութեանց պահուն ժողովականները նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին համայնավարներուն, եւ Պ. Թօրէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, պատասխանեց թէ իրենց խմբակցութիւնը վստահութեան քուէ պիտի տայ կառավարութեան, եթէ նոյնիսկ շարունակուի Սպանիոյ գործերուն չխառնուելու քաղաքականութիւնը:

Դարձեալ նոյն օրը ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը պատասխանեց համայնավար կուսակցութեան մէկ նամակին, որ կը թելադրէր հաւաքարար դիմում կատարել վարչապետին, չէզոքութեան հարցին առթիւ: Այդ պատասխանով, ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'ընդունի հաւաքական պատուիրակութեամբ մը ներկայանալ վարչապետին եւ խօսիլ Սպանիոյ դէպքերու մասին: Համայնավարները իրենց նամակին մէջ յայտնած ըլլալով թէ պատրաստ են ետ առնելու «Ֆրանսական ճակատ»ի նշանախօսքը, ընկերվարական կուսակցութիւնը կը պատասխանէ թէ «իրենց չի վերաբերիր խառնուիլ այդ գործին»: (Տես այսօրուան խմբագրականը):

Վերջապէս, նոյն օրը ժողով գումարեցին երեսփ. ժողովին փոքրամասնութեան պատուիրակները եւ բանաձեւ մը քուէարկեցին, որով կը բողոքեն գործարաններու գրաւման եւ համայնավարներու յեղափոխական ձեռնարկներուն դէմ եւ կը պահանջեն որ կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առնէ: Ապա կը շնորհաւորեն կառավարութիւնը, որ չէզոքութիւն կը պահէ Սպանիոյ դէպքերուն մէջ:

Պելժ ծերակուտական մը Հայաստանի մասին

Մոսկուայի գործակալութիւնը երկար տեսակցութիւն մը կը հրատարակէ պելժ ծերակուտական Վինքի հետ, որ վերջերս այցելած էր Խ. Միութեան զանազան շրջանները: Ծերակուտականը լաւատես է Ուկրայնայի հունձքի մասին: Իսկ մանաւանդ ազդուած՝ Հայաստանի բարգաւաճումէն:

Ահա իր խօսքերը, այս մասին.

— « Կը կարծէի թէ թշուառ վիճակի մէջ պիտի գտնեմ Հայաստանը: Իմ աչքերովս տեսայ հայ ժողովուրդին ճշմարիտ մէկ վերածնութիւնը »:

ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ կը շարունակուին Միջերկրականի ափերուն վրայ, Պուշ - Տիւ - Ռօնի, Կարի եւ Արտէշի նահանգներուն մէջ: Մեծապէս ազդուած է նաեւ Թուլօնի շրջանը:

2,000,000 ՖՐԱՆՔ ՊԱՐԳԵՒ խոստացուած է, օդանաւային թռիչք մը կատարելու համար Նիւ Եորքէն Փարիզ, մայիս 25ին: Կը կարծուի թէ առ նուազն 20 ֆրանսացի օդաչուներ պիտի մասնակցին այս մրցումին: Առաջին հանդուսացողը պիտի ստանայ 1,000,000 ֆրանք, երկրորդը՝ 500,000, երրորդը՝ 300,000 ֆրանք, իսկ չորրորդը՝ 200,000 ֆրանք:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԱՆԵԼԻ ՄԱՏՆՈՒԱԾ ԳԱՂՈՒԹԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 28 օգոստոս.— «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է որ Ամերիկայի գաղութը բաժնուած է երկու հատուածներու: Իւրաքանչիւր հատուած ունի իր սեփական առաջնորդարանը, առաջնորդական տեղապահը, Կեդր. Վարչութիւնը եւ Ազգ. Երեսփ. Ժողովը: Այս բաժանումը տեղի ունեցաւ 1933 սեպտ. 2ին, երբ առաջնորդ Դուրեանի գաղտնի եւ ապօրինի (*) կարգադրութեամբ, Ազգ. Երեսփ. Ժողովի փոքրամասնութիւնը քաշուեցաւ Նիւ Եորքի Մարթինիք Օթէլի սրահը եւ այնտեղ ինքզինք հռչակեց իբրեւ «օրինաւոր Ազգ. Երեսփ. Ժողով», մինչ մեծամասնութիւնը անտեղեակ այս դաւին, կը շարունակէր օրինաւոր ժողովը Մայր եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Այդ օրէն ի վեր երկու հատուածները Ամերիկայի Հայ. Եկեղեցւոյ կանոնագրութեան, ունեցած են իրենց տարեկան Երեսփ. Ժողովները, գրեթէ նոյն օրերուն, օգոստոսի վերջերը կամ սեպտեմբերի սկիզբները: Աւելորդ է ըսել թէ անոնք կ'անգիտանային իրար:

Նիւ Եորքի Մայր եկեղեցւոյ մէջ հաստատուած Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հետ կապուած եկեղեցիները իրենց Ազգ. Երեսփ. Ժողովը պիտի գումարէին յառաջիկայ կիրակի, համաձայն Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հրաւիրագրին: Բայց, այդ ժողովը այժմ անորոշ ժամանակով յետաձգուած է կաթող. լիազօր նուիրակ Գարեգին արք. Յովսէփեանի խորհուրդով, այն պատճառաբանութեամբ թէ ինք տակաւին ժամանակի կը կարօտի գլուխ հանելու իր առաքելութիւնը— երկու հատուածներու հաշտեցում եւ Հայ. եկեղեցւոյ միասնականութեան վերահաստատում:

Պիտի յաջողի՞: Այդ կախում ունի իր գիրքէն, եւ Մարթինիք Օթէլի մէջ կերպարանք առած հատուածի պարագլուխներու դրական վերաբերումէն, որովհետեւ, միւս հատուածը, որ չի վայելեր Էջմիածնի համակրութիւնը, եւ լիազօր նուիրակին բարեկամութիւնը, երբէք դէմ էր Հայ. Առաքել. եկեղեցւոյ պառակտման, դէմ է անոր եւ այսօր, եւ միշտ պատրաստ է գործակցելու ամէն անոնց, որոնք կ'ուզեն վերահաստատել Հայ. եկեղեցւոյ միութիւնը իր աւանդական ժողովրդական հիմերուն վրայ, եւ բոլորովին հեռու պահել Հայ. եկեղեցին իրեն չվերաբերող խնդիրներէ:

×

Հինգ ամիս է որ Ամերիկա կը գտնուի կաթող. լիազօրը: Իր ժամանման առիթով թերթերու թղթակիցներու հետ ունեցած տեսակցութեանց ընթացքին, յայտնեց թէ՝ միայն չորս ամիս պիտի կրնար մնալ այստեղ, որովհետեւ դեռ գործեր ունէր ուրիշ գաղութներու մէջ, եւ ինք պարտաւորուած էր որոշ թուականի մը էջմիածին վերադառնալ: Առաջին մէկ երկու շաբաթներուն փութկոտութիւն մը, արտորանք մըն ալ ցուցադրեց: Տուաւ մէկ երկու դասախօսութիւններ «հարուածային» կարգով: Մէկ գիշերուան մէջ երկու դասախօսութիւն: Մէկը Հայաստանի անցեալ արժէքներուն մասին, միւսը՝ ներկայ նիւթական շինարարութեանց: Ոչ մէկ խօսք, սակայն, լսեցինք անոր բերնէն Հայ ժողովուրդի ներկայ ապրումներու մասին, թէեւ ան ի պաշտօնէ մարդն է հոգեկան արժէքներու: Ոչինչ լսեցինք նաեւ կացութեանը մասին այն հատուածութեան, զոր ինք կը ներկայացնէ: Մէկէն ի մէկ կարեցաւ դասախօսութեանց շարքը: Եւ կաթողիկոսական լիազօրին ներկայութիւնը դարձաւ անզգալի:

Այս է իրապէս տպաւորութիւնը մեր գաղութին այն հատուածին, որուն մէջ կ'ապրիմ ես: Մի զարմանաք այս նկատողութեան վրայ, որովհետեւ մեր գաղութը, ինչպէս Եկեղեցին, բաժնուած է երկու հատուածի, եւ այս երկու հատուածները իրարմէ կտրուած են չինական պարիսպով մը: Այսօր մեզ համար շատ աւելի դիւրին է ծանօթանալ ուրիշ գաղութներու կեանքին՝ քան Ամերիկայի մէջ գտնուող միւս հատուածին մասին: Պոյքոթը դեռ ի զօրու է: Եւ Գարեգին Արքեպիսկոպոս, կաթող. լիազօրը, որ եկած է խաղաղութիւն բերելու Հայ. եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, մտաւ անոր պարիսպին միւս կողմը եւ մինչեւ այսօր կը մնայ հոն: Մինչեւ այսօր ան չէ հաճած այցելել ո եւ է Հայ եկեղեցի, Հայ եկեղեցական համայնքի, որ կապուած չէ Մարթինիք Հօթէլին մէջ կազմուած Առաջնորդարանին հետ: Այլեւս կը հասկնանք թէ ինչու մոռցեր ենք լիազօր նուիրակին ներկայութիւնը:

Անհատական ու պաշտօնական տեսակցութիւններ տեղի ունեցած են: Բայց տպաւորութիւնները աւելի քան բացասական են:

Կ'արժէ տեսնել ու լսել զինքը, երբ կը խօսի ամէն անոնց հետ, որոնք Հայոց Առաքել. Եկեղեցւոյ ժողովրդապետական սկզբունքները կը ջատագովեն: Մարդ երբեմն կը կարծէ թէ լիազօր նուիրակը կ'ուզէ որքան կարելի է շատ ըմբոշխնել իր անակնկալօրէն գտած ազատութեան արեւի տակ ցոլքերն ու շողերը, որոնք վաղը թէ միւս օր դարձեալ պիտի մթագնին բռնապետութեան թանձր ստուերով: Մթնոլորտային այդ տարբերութիւնը, թերեւս իր որոշ դերն ունի անոր կանչերուն ու թեւթափումներուն վրայ, բայց անոնց հիմնական պատճառը ուրիշ բան է, զոր ան յայտնաբերեց իր մէկ խօսակցութեան ընթացքին, շեշտելով թէ՝ «Ես ձեզ լաւ կը ճանչնամ»:

Դժբախտաբար, խնդրական չենք կրնար նկատել այդ յայտարարութիւնը... եւ այդ պարագան պատճառ դարձած է, որ Նուիրակը սխալ ուղի ընտրէ...

Ան շատ լաւ գիտէ թէ մեր հատուածին համար հայ ժողովուրդի միութիւնը բացարձակ արժէք է, անվիճելի եւ անառարկելի: Եւ մեզի համար հրամայական անհրաժեշտութիւններ են այն ամէն հաստատութիւններն ու ազդակները, որոնք վեր կը բռնեն հայութեան ազգային շէնքը: Եւ ան շատ լաւ գիտէ թէ մեզի համար այդպիսի հաստատութիւններէն մէկն է Հայ. Առաքել. եկեղեցին, ու մենք պատրաստ ենք շատ մը զոհողութեանց՝ այդ եւ ուրիշ համանման հաստատութեանց պահպանման ու պաշտպանութեան համար: Աթէնքի եւ Իրաքի օրինակներէն քաջալերուած՝ ան յամառօրէն կը մնայ իր պահանջներուն վրայ, աւելի ծանր զոհողութեանց մղելու մեզ այս գաղութին մէջ: Ինչ որ մեր զօրութեան աղբիւրն է հայ ժողովուրդին առջեւ՝ մեր տկարութիւնն է այս պարագային: Եւ Նուիրակը շատ լաւ գիտէ օգտագործել այս բանը:

Աւելի քան հինգ ամիս է, որ ան կ'ապրի այստեղ հակառակորդ հատուածի շրջափակին մէջ: Պէտք է որոշ չափով ճանչցած ըլլայ եւ զանոնք: Պէտք է հասկցած ըլլայ, որ Ազգային Միութիւնը անոնց համար չունի այն արժէքը ինչ որ մեզի համար անոնք գոհ են ներկայ պառակտումով: Չէ՞ որ Էջմիածինը կը ճանչնայ միայն զիրենք: Շնորհիւ այս բանին, անոնք կը կարծեն թէ տիրացած են ազգին, եկեղեցիին եւ Էջմիածնին: Ինչո՞ւ պիտի հրաժարին այս սեփականութենէն: Ինչո՞ւ բաժնել զանոնք ուրիշներու հետ: Քանի քանի անգամ գրած ու հրապարակով յայտարարած են, որ իրենք կը ներկայացնեն ազգն ու եկեղեցին, եւ ով որ չենթարկուիր իրենց՝ կրնայ ուրիշ դուռ զարնել, ուրիշ Եկեղեցապետ ընտրել... Եւ ցոյց ալ տուած են ուրիշ Աթոռներ... Որքան ցնցուեցան անոնք, երբ լուր հասաւ թէ Էջմիածինը նուիրակ կը ղրկէ արտասահմանի պառակտումներուն վերջ տալու: Նոյնիսկ հրապարակով յայտարարեցին ու գրեցին թէ պառակտումը լաւագոյն բանն էր, որ տեղի ունեցած էր, «անխառն չարիք» մը չէր ան, աւելին, բարիք մը: Փոխեցին իրենց լեզուն, երբ իմացան թէ Նուիրակը կուգար ոչ թէ Հայ. Եկեղեցւոյ Միութիւնը վերահաստատելու, պառակտումները ջնջելու, այլ դրամ հաւաքելու, Էջմիածնի Մայր Տաճարին ծերպերը ծեփելու եւ խարխլած առաստաղը ամրացնելու համար: Բայց, երբ Նուիրակին բերնէն ուղղակի լսեցին թէ ան արտասահման եկած էր Հայ ժողովուրդի զանազան հատուածներու միջեւ բացուած խորխորատներն ալ լեցնելու, անոնք դարձեալ սկսան բարձրաձայն աղաղակել ընդդէմ միութեան ու համերաշխութեան, եւ հրապարակ նետեցին այն պահանջները, որոնք պատճառ դարձած էին այս գաղութի պառակտման:

Այսպէս՝ Միութեան ու խաղաղութեան առաքելութեամբ Ամերիկա եկած կաթող. լիազօր նուիրակը ինքզինք կը գտնէ տարօրինակ կացութեան մը մէջ: Ստիպուած է ապրիլ այն հատուածին մէջ, որ դէմ է իր առաքելութեան յաջողութեան, եւ ընդհակառակն ինքզինքը հեռու կը պահէ այն հատուածէն, որ ջերմօրէն կը բաղձայ իր առաքելութեան յաջողութեան:

Այս պատկերին առջեւ քիչ մը բնական չէ՞ թուիր, որ ան աւելի զիջում ցոյց տայ Միութեան գաղափարի իրագործման հակառակ հատուածին, եւ ընդհակառակն զիջում պահանջէ միութեան կողմնակից հատուածէն: Այսպէսով կարելի է բացատրել այն երկդիմի քաղաքականութիւնը, զոր ցոյց կուտայ բանակցութեանց ընթացքին: Աշխարհ գիտէ որ ինք լիազօրուած է Ամէն. Հայոց Հայրապետէն կարգադրելու արտասահմանի Հայ. եկեղեցիներու վերաբերեալ խնդիրները: Ինքն ալ բազմիցս յայտարարած է նոյնը հրապարակով, մամուլի միջոցով թէ բեմերէն: Եւ, սակայն, ան երբեմն երբեմն կը փորձուի յայտնել թէ ինք «բացարձակ» լիազօր չէ: Կրնայ կարգադրել որոշ բաներ, բայց ձեռք չի կրնար զարնել որոշ բաներու: Չի տեսներ նուիրակը, որ ժողովուրդը կրնայ շուտով գալ այն եզրակացութեան, թէ ինք լիազօրուած է եւ ոչ մէկ բան կարգի դնելու: Կաթող. լիազօր նուիրակ ըսելով՝ մենք կը հասկնանք այն՝ որ իրաւունք ունի ընելու ինչ որ ինք՝ կաթողիկոսը անձամբ պիտի ընէր. իսկ եթէ իր լիազօրութիւնը պայմանաւորուած է, այն ժամանակ ինք ներկայանալու էր տարբեր հանգամանքով եւ ոչ իբր լիազօր նուիրակ:

Սխալ ուղիով սկսաւ, սխալ ուղին կը շարունակէ, բայց թէ վերջ ի վերջոյ պիտի վերադառնա՞յ շիտակ ուղին, այդ կը տեսնենք բանակցութեանց ելքէն, որ շատ հեռու չի թըւիր:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(*) Մարթինիքի ժողովի ապօրինի հանգամանքը հաստատուած է ոչ միայն Փէնսիլվանիոյ նահանգային բարձրագոյն դատարանին կողմէ, որ քննութեան առաւ Ֆիլատելֆիոյ Հայ. Եկեղեցւոյ գիշերանց գրաւումը Դուրեանականներու կողմէ, այլ եւ նոյն ինքն՝ Էջմիածնի Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, որ իր 933 հոկտ. 25ի Կն. նիստին մէջ կ'որոշէ ի մէջ այլոց.— «Այլ եւ նկատի առնելով որ առաջնորդի որոշումը ժողովատեղու եւ ժամանակի փոփոխութեան մասին դժբախտաբար չի յայտարարուել փոքրամասնութեան (այսինքն օրինաւոր Երեսփ. ժողովի լիագումար նիստին: Թղթ.), ինչպէս նաեւ առանց առնելու Տ. Յովսէփ եպիսկոպոսից նախագահելու իրաւունքը, երեսփոխանական ժողովի նոր նախագահ է նշանակուել, առաջարկել թեմակալ առաջնորդ Տ. Ղեւոնդ Արքեպիսկոպոսին պատեհ ժամանակում նոր ժողով հրաւիրել իր նախագահութեամբ, անգամ մը եւս առթելով երեսփոխաններին ի մի ժողովել եւ ի մի յայտարարի գալ»:
(Մատենաշար Դուր. Յանձ. Թիւ 4)

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երեք ամիսէ ի վեր, համաշխարհային մամուլը կը զբաղի Պաղեստինի խռովութիւններով: Ամէն կողմէ լրագրողներ ժամանած են հոն՝ կացութիւնը տեղւոյն վրայ քննելու համար: Պաղեստինի դէպքերուն խորութիւնը ըմբռնելու համար, անհրաժեշտ է քիչ մը ետեւ նայիլ: Այն ատեն, ինչպէս կ'ըսէ Ռաուլ Ակլոն, արագօրէն պիտի հասկնանք թէ այժմու դէպքերը արդիւնք են սխալներու, որոնց պատճառները շատ հին են: Հարկ է աւելցնել, որ իտալեւեթովպական պատերազմը եւս ամբողջ Արեւելքի մէջ ջղայնութիւն մը եւ անհանդարտութիւն մը ստեղծեց:

Պաղեստին գաղթեցին 400,000 Հրեաներ, որ շարժման մէջ դրին 10 միլիառ ոսկի Փրանք: Հոն տարին իրենց հարստութիւնները ու երկրին մէջ ստեղծեցին նոր հարստութիւններ: Հարկ է յիշել որ սիոնական շարժումը սկսաւ պատերազմէն շատ առաջ եւ թէ գաղթը սկսած էր դեռ թրքական տիրապետութեան շրջանին: Այն ատեն, սակայն, ոչ մէկ տարակարծութիւն գոյութիւն ունէր Հրեաներուն եւ Արաբներուն միջեւ:

Արաբական աշխարհը թշնամական վերաբերում չունի Հրեաներուն Պաղեստին վերադարձին նկատմամբ: Էմիր Ֆէյսալը կ'ըսէր.— «Մենք սրտանց կը մաղթենք՝ Հրեաներու Պաղեստին վերադարձը»: Աւելին,— հաշտութեան խորհրդաժողովի հրէական պատուիրակութեան առջեւ էմիրը ըսաւ թէ իր ամբողջական հաւանութեան ներքեւ պիտի առնէ պատուիրակութեան պահանջներն ու ցանկութիւնները: Նոյն օրերուն, Անդրյորդանանի էմիրը՝ Աբտուլլահ՝ Պաղեստինի Իսլամներուն կը յանձնարարէր հանդարտութիւն. բայց լսելի չեղաւ:

Ճիշդ է, որ արաբական աշխարհը ունի մէկ քանի անկախ իսլամ պետութիւններ՝ Ափրիկէի եւ Ասիոյ մէջ: Իրենց չեն պակսիր հողեր եւ բերրի նահանգներ,— Անդրյորդանանի, Իրաքի եւ այլ երկիրներու մէջ, որոնք աւելի արգաւանդ են քան Պաղեստինը:

Կարգ մը թերթեր սխալ կերպով կը մեկնեն՝ համարաբական շարժում մը տեսնելով Պաղեստինի ներկայ խռովութեանց մէջ: Այն ինչ որ այժմ տեղի կ'ունենայ այդ երկրին մէջ, ըմբոստութիւն չէ, այլ ահաբեկչական գործեր, համեմատաբար փոքր խումբերու կողմէ, որոնք կը յարձակին ոչ միայն Հրեաներուն, այլեւ Իսլամներու եւ Քրիստոնեաներու վրայ: Եթէ իրապէս ամբողջ Պաղեստինեան արաբ բնակչութիւնը հակառակ ըլլար, Հայֆայի եւ Երուսաղէմի նման քաղաքները, որոնց բնակչութեանց մեծ մասը Հրեաներ են, քաղցէն մեռած կ'ըլլային: Փաստ է, որ Պաղեստինի երկրագործութեան մեծ մասը կը պատկանի Արաբներուն: Դեռ առաւօտ կանուխ՝ հրէաբնակ այդ քաղաքներու փողոցները իրար կը խաչաձեւեն արաբական կառքեր՝ բեռցած կանաչեղէններով: Անոնք իրենց արտադրութիւնները կը բերեն գիշեր ատեն՝ խոյս տալու համար ահաբեկիչներու յարձակումներէն: Այժմու խռովութեանց արար զոհերը Հրեաներու կողմէ սպաննուած չեն, այլ՝ մոլեռանդ Արաբներու, որոնք կ'ուզեն արգիլել զանոնք Հրեաներու հետ գործելէ:

Ուրիշ նոյնքան կարեւոր փաստ մըն է Արաբներու միջեւ համերաշխութեան պակասը: Եւ, իրապէս, Թէլ-Աւիվը, օրինակ, ողողուած է նաւերով, որոնք կուգան Սուրիայէն կամ Եգիպտոսէն եւ կը բերեն պտուղ, բանջարեղէն, միս ու նախնական նիւթեր:

Միանգամայն, արար տարրը պատճառներ ունեցած չէ դժգոհելու սիոնականութենէն, քանի որ, գաղթային երկիրներու մէջ միակ ըլլալով, ան իր մէջ առած է Հրեաներ, որոնք իրենց հետ բերած են դրամ ու ոսկիով գնած են, 10—12 անգամ աւելի թանկ, անմշակ հողեր, անոնք ստեղծած են ճարտարարուեստ մը որ իրեն քաշած է Սուրիացիներ, Անդրյորդանանցիներ, եւայլն: Հրեաները ոչ միայն չեն նեղեր Արաբները Պաղեստինի մէջ, այլեւ ընդհակառակն, մօտակայ երկիրներէ Արաբներ կը քաշեն հոն:

Բաւական է բաղդատութեան դնել բավարձերը զուտ արաբական քաղաքներու, ինչպէս Թուլքարամի Նաֆլուզի, հրէական գաղութներու Ռիշոնի կամ Փէթախ-Տիքվայի բավարձերուն հետ:

Այժմու դէպքերը սկսան իրական աւազակային գործունէութիւններով: Մէկ քանի աւազակներ յարձակեցան 15 ապրիլին, օթօքարի մը վրայ Թուլքարամի մօտ, որով կը ճամբորդէին Հրեաներ եւ Արաբներ: Երեք Հրեաները սպաննուեցան եւ բոլոր [...]րները կողոպտուեցան: Հրեայ բնակչութիւնը ուժգին ցնցում մը [...]նեցաւ այդ սպանութիւններէն եւ Թէլ Աւիվի մէջ անոնց թաղման ատեն ցոյցեր եղան: Նոյն թուականին յայտնի եղաւ որ երկու Արաբներ սպաննուած հրէական գաղութի մը մօտերը: Այն ատեն, Եաֆայէն ամբոխ մը, քանի մը ղեկավարներէ գրգռուած, յարձակեցաւ անհատ Հրեաներու վրայ, փողոցներու մէջ, եւ [...] իրական տակնուվրայութիւն: Այս դէպքերէն առաջ մէկ քանի արաբ ղեկավարներ զրոյց մը հանեցին, թէեւ հերքեց բրիտանական իշխանութիւնը,— ըսելով թէ իրենք իրենց աչքերով տեսած էին որ Հրեաներ սպաննած են 4 Արաբներ՝ Թէլ Աւիվի մէջ: Յետոյ հաստատուեցաւ, որ երկու Արաբներ, որոնք կը պատկանէին [...]նաւոր շրջանակի մը, սպաննուած [են] վէճի մը ատեն՝ հաշիշի վաճառականի մը հետ, եւ թէ Հրեաները մասնակցած չեն այդ սպանութեան մէջ: [...] կը վերաբերի Թէլ Աւիվի մէջ 4 Արաբներու սպանութեան, ստուգուեցաւ որ սուտ մըն էր ատիկա, բայց Եաֆայի բնակչութիւնը այլեւս [...] էր ելած եւ դժուար կ'ըլլար հանդարտեցնել: Շարժումը արագօրէն ստացաւ օտարատեցական [...]նոյթ: 19 ապրիլին, 18 Փրանսական ինքնաշարժներ, որոնք Երուսաղէմէն կը վերադառնային, քարկոծուեցան — հակառակ Փրանսական զինուորական դրօշին,— Թուլքարամի ճամբուն վրայ: Բոլոր Եւրոպացիները յարձակման ենթարկուեցան: Խռովութիւնները արագօրէն ծաւալեցան ամբողջ երկրին մէջ ու ատկէ վերջ էր որ Արաբները իրենց պահանջները ներկայացուցին բրիտանական կառավարութեան:

Համաձայն այդ պահանջներուն Հրեաները պէտք չէ հող գնեն: Հրեաները իբրեւ պատասխան կ'ըսեն թէ ներկայիս իրենք կը ներկայացնեն 3[...] առ հարիւրը բնակչութեան, ու Պաղեստինի ամբողջ հողամասին 6 առ հարիւրին տէրն են: Արաբները կը պահանջեն նաեւ որ Պաղեստին՝ հրէական գաղթը դադրի: Հրեաները կը պատասխանեն թէ այդ գաղթը անխուսափելի է՝ իբրեւ հետեւանք հողատարութեան, եւ թէ ներկայիս աշխարհի մէջ չկայ երկիր մը, որ կարենայ առնել Գերմանիոյ մէջ հալածուած Հրէութիւնը:

Բրիտանական իշխանութիւնը, որ միայն 3000 զինուորներ ունէր Պաղեստինի մէջ՝ այն պահուն երբ խռովութիւնները սկսան, ստիպուեցաւ մէկ քանի ջոկատ զօրք բերել Եգիպտոսէն:

Բրիտանական մարզպանը ձեւական[օ]րէն յայտարարեց Արաբներուն, թէ պիտի չհանդուրժէ ահաբեկչական գործունէութեան ու թոյլ պիտի չտայ որ մարդոց ապահովութիւնն ու ինչքերը վտանգի ենթարկուին՝ այնքան [...]

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂԻ ԴԻՄԱԿՈՎ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Երեւանի մէջ բուռն հալածանք մը սկսած է կարգ մը հին եւ նոր գրողներու դէմ, որոնք կ'ամբաստանուին իբրեւ «հակայեղափոխական նացիոնալիստական - տրոցկիստական»: Ահա անիկ պատկերազարդ նմոյշ մը, երիտասարդ գրողի մը ստորագրութեամբ, ուղղուած՝ իր սերունդի ամէնէն տաղանդաւոր գրողին դէմ.—

1923 թուի նոյեմբերի 20ին դաշնակցական Զանգեզուրեան կոմիտէի անդամ Ակսել Բակունցը մասնակցեց Դաշնակցականների լիկվիդացիոն համագումարին, յայտարարեց իր քաղաքական դեկլարացիան եւ յետագայում անցաւ մեր կուսակցութեան շարքերը:

Այսպէս սկսեց նրա քաղաքական կարիէրան (ասպարէզ):

Սակայն այդ դեկլարացիան, որը շարադրուած էր Ա. Բակունցի կողմից այնպէս, որ «դա չդառնայ նախկին Դաշնակցականների ինքնամխտումը, ինքնալիկվիդացիան եւ դեկլարացիայի մէջ չսպրդեն անելորդ արտայայտութիւններ» (*) դաշնակցականօրէն վերադինուելու «ստրատեգիական» մի քայլ էր, որովհետեւ Ա. Բակունցին քաջ յայտնի էր, որ խորհրդային իշխանութեան պայմաններում անկարելի էր քաղաքականապէս ջախջախուած ու ժողովրդի ատելութեան արժանացած «Դաշնակցութիւնը լեգալիզացիայի ենթարկել»:

Դաշնակցական անլեգալ գործունէութեան յարմարագոյն ասպարէզներից մէկը գաղափարախօսական ճակատն էր, մասնաւորապէս գեղարուեստական գրականութիւնը: Եւ Ա. Բակունցը ստացաւ գրական ասպարէզը:

Ընթերցողներին յայտնի է նրա «գրական» գործունէութեան սկզբնական շրջանը, որն ամփոփուած է «Մթնաձոր» ժողովածոյի մէջ: Արտաքուստ անմեղ եւ «ապաքաղաքական» թուացող այդ մանր գրուածքներում Ա. Բակունցն արտայայտում էր այն միտքը, թէ հայ գիւղացին բնութեան ու վայրի գազաններին ձուլուած տարերային մի փենոմէն է եւ իր կենցաղով ու հոգեբանութեամբ համարեա չի տարբերւում արջից:

Արջը — ահա Զանգեզուրեան գիւղի էմբլէման ըստ Ա. Բակունցի: Նրա նկարագրած գիւղում արջից չեն տարբերւում ոչ միայն նահապետական Դիլան - դայիները, այլ եւ կոմունիստ ու կոմերիտականը: Բակունցը ծաղրում էր բոլշեւիկներին, որոնք ցանկանում էին կարգ հաստատել այդ տարերքի մէջ:

Ահարոնեանական սանտիմէնտալ ոճով գրուած այդ լղարիկ հատուածներում չկայ մարդկային ոչ մի կենդանի կերպարանք, իրական կենցաղի ամբողջական ոչ մի նշոյլ: Ֆորմալիստական ոճաւորման նախշերի տակ այդ թաքնուած մի զրպարտութիւն է Զանգեզուրի հերոսական գիւղացիութեան հասցէին, այն գիւղացիութեան, որը յեղափոխական գիտակցութեան օրինակներ տուեց, կրնկակոխ դուրս շպրտելով դաշնակցական խմբապետ Նժդեհին եւ նրա նմաններին:

Բայց գտնուեցին ակարամիտ լիբերալներ, որոնք, ձայնակցելով նացիոնալիզմի անկիւնախօս ճպուռներին, խորհրդային գրողի համբաւ ստեղծեցին Ա. Բակունցի համար եւ նա, դառնալով աւելի յանդուգն ու սանձարձակ, շարունակեց նացիոնալիզմի թունաւոր իր սերմերը ցանել խորհրդային գրականութեան անդաստանում: «Մթնաձոր»ից յետոյ նա հրատարակեց իր երգիծական վիպակը «Յովնաթան Մարչ» վերնագրով: Այստեղ արդէն Ա. Բակունցը սուր ծաղրի էր ենթարկում այն մարդկանց, որոնք դեռ «կարծում էին, թէ կարելի է Դաշնակցութիւնը լեգալիզացիայի ենթարկել», որոնք չէին կարողանում յարմարուել խորհր. իշխանութեան պայմաններին, որոնք հանդէս էին գալիս բացարձակ նացիոնալիզմի քարոզներով:

Լիբերալիզմի կաչաղակներն այս վիպակը յայտարարեցին ընդհանրապէս նացիոնալիզմի դէմ ուղղուած մի գործ եւ մոլեգնաբար կոցահարեցին այն մարդկանց, որոնք ժամանակին փորձում էին մերկացնել Ա. Բակունցի այդ գործի խակական, կեղծ, ռէակցիոն էութիւնը: Նացիոնալիզմի դէմ վիպերգողի լուսապսակով զարդարուած՝ Ա. Բակունցը շարունակեց աւելի համարձակ քայլել Աբովեան փողոցում եւ հանդէս գալ յաճախ առանց դիմակի:

Մեր նպատակը չէ մանրամասն վերլուծել նրա գրական ամբողջ գործը: Բոլշեւիկեան քննադատութեան մօտակայ խնդիրն է խոր եւ բազմակողմանի ուսումնասիրութեան միջոցով ցոյց տալ, թէ ինչպէս Ա. Բակունցն իր գրական ողջ գործունէութեան ընթացքում օձային հետեւողականութեամբ թոյն է արտադրել իր բոլոր գրուածքներում, հակադրուել է խորհրդային **գրականութեանը**, խորհրդային կեանքին դաշնակիզմի եւ տրոցկիզմի դիրքերից: Մենք կ'աշխատենք վերլուծել միայն նրա երկու գործը, որոնք աւելի քան բնորոշ են եւ առատ նիւթ են տալիս Բակունցի նացիոնալիզմը եւ տրոցկիզմը բնութագրելու համար:

Այդ գործերն են «Միրանի փողը» եւ «Որոտան որդին»:

«Միրանի փողը» գեղարուեստական կառուցուածքից եւ սիւժէտից զուրկ մի պատմուածք է: Հեղինակը նկարագրում է Հայաստանի լեռնային գիւղերից մէկը, ուր բնակութիւն են հաստատել Սասունից գաղթած գիւղացիները: 1933 թիւն է կոլտնտեսութեան երկրորդ տարին, երբ գիւղացիական հիմնական զանգուածն արդէն ներգրաւուած էր կոլեկտիւ տնտեսութիւնների մէջ եւ կոլտնտեսականը դարձել էր խորհրդային իշխանութեան հիմնական յենարանը գիւղում:

Ի՞նչ է երեւում Ա. Բակունցի աչքերին: Կոլեկտիւ տնտեսութիւնը նա չի տեսնում, չի նկատում տրակտորի հետքը ճանապարհների վրայ, չի լսում Լէնինին եւ Ստալինին նուիրուած ժողովրդական երգերը համայնական դաշտերում աշխատող կոլտնտեսականների շրթունքներից: Գիւղի մօտ նրան դիմաւորում է ծերունի մի նատանեար՝ բահն ուսին, «մանր արտերի» ֆոնի վրայ: Նահապետական բահը Ա. Բակունցի աչքերին թւում է «բռնկուած ջահ»: Իսկ գիւղացին գանգատւում է.

— «... Մեր սահման նեղ է, չնորհի սահմանի նեղութեան, ժողովուրդը կը նեղուի: Մեր հողերի սահման նեղութիւն դըր քար է: Ժողովրդի քարից է...»:

Ն. ԶԱՐԵԱՆ

(1)

(*) Ա. Բակունցի ճառը «Հայաստանի նախկին Դաշնակցականների համագումարում», էջ 18:

ատէն որ ատոնք կը գտնուին բրիտանական դրօշի պաշտպանութեան ներքեւ: Ան աւելցուց թէ՝ կառավարութիւնը պատրաստ է ընդունելու արաբական պատուիրակութիւն մը Լոնտոնի մէջ եւ ուսումնասիրելու անոր պահանջները: Արաբները սակայն, մերժեցին այդ առաջարկը: Այն ատեն, բրիտանական մարզպանը առաջարկեց ղրկել քննիչ մարմին մը, ինչ որ կրկին մերժուեցաւ Արաբներուն կողմէ: Երուսաղէմի արաբական գերագոյն խորհուրդը պահանջեց անյապաղ դադրեցնել գաղթը ու հրապարակել օրէնք մը, որով Հրեաներուն կ'արգիլուի հող գնել՝ բանակցութիւնները սկսելէ առաջ:

Գիւղերու մէջ ահաբեկչութիւնը կասեցուց, անշուշտ, տնտեսական կեանքը: Ծոգեկառքերը բաւական յաճախ յարձակման կ'ենթարկուին, իսկ աւազակները կը շարունակեն ճամբաներուն վրայ կրակել դէպի ինքնաշարժները: Բայց, հարկ է ըսել, որ իսլամ բնակչութեան մեծ մասը ցոյց կուտայ հաշտութեան մեծ ցանկութիւն մը եւ կ'ուզէ գործակցութիւն՝ Եւրոպայէն նոր եկողներուն հետ: Այդ բնակչութիւնը շատ անգամներ փրկած է Հրեաները՝ ահաբեկողներէն եւ յաճախ դէմ է արտայայտուած խռովութեանց:

Պաղեստինի այս խռովութիւնները, Սուրիոյ պահանջները եւ Եգիպտոսի անհանդարտութիւնը հետեւանք են պարզապէս եւրոպական պետութեանց հեղինակութեան նուազումին՝ Արեւելքի մէջ: Իրապէս, մեծ պետութեանց տարակարծութիւններն ու վէճերը արտակարգ տպաւորութիւն են թողած Արեւելքցիներուն վրայ՝ ափրիկեան եւ ասիական բոլոր երկիրներու մէջ:

Անկասկած՝ այդ խռովութիւնները այլ եւս ստացած են քաղաքական բընոյթ: Եգիպտոսի յաջողութիւնը ինքնին խթան մըն է, որ Սուրիա եւ Պաղեստին աւելի խստապահանջ ու յարատեւող ըլլան, անկախ այն իրողութենէն, որ օտար գրգռումներ ալ դեր կը խաղան՝ դեռ սկիզբի օրերէն ...

Վ.

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— • —

ՎԻԷՆՆԱ, (Յառաջ) — Նկարիչ Ա. Սեւրուգեան, որ 1936ի սկիզբը Թէհրանէն Վիէննա եկած էր՝ իր գործերը ցուցադրելու համար, Պերլինի, Պրիւսէլի ու Լոնտոնի մէջ նոր յաջողութիւններ շահելէ յետոյ, Վիէննա վերադարձաւ:

Լոնտոնի մէջ հայ վարպետին խլած դափնիները՝ գերազանցեցին ամէն ակնկալութիւն: Բրիտանական մամուլը տարածեց համբաւ Սեւրուգեանի անունը, միաժամանակ պանծացնելով հայ ցեղին ստեղծագործ հանճարը: Հիւսէին խան Ալա, Լոնտոնի իրանեան դեսպանը, իր հովանաւորութեան տակ առած էր Սեւրուգեանի նկարահանդէսը: Խանը ի պատիւ հայ նկարչին հացկերոյթ մը տուաւ իր պալատին մէջ, հրաւիրելով մօտ երկու հարիւր ականաւոր անձեր, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին ֆրանսական, խորհրդային, չինական, ճափոնական դեսպանները, անգլիացի մտաւորականներ եւ արուեստագէտներ: Հիւսէին խան Ալա իր հիւրերուն ներկայացուց Սեւրուգեանը, որուն յաջողագոյն գործերէն 30 - 40 կտորներ ի տես դրուած էին սրահներուն մէջ: Հրաւիրեալներուն մէջ էր նաեւ մասնաւոր «ժիւրի» մը, կազմուած Լոնտոնի արքայական Թանգարանին վարչութենէն եւ ուրիշ կարեւոր գեղարուեստագէտներէ, որոնց տալիք վճռէն կախում ունէր ցուցահանդէսին բացումը: Հարկ չկայ շեշտելու թէ դրական էր ժիւրիին վճիռը, որով Սեւրուգեան կրցաւ յունիս 11ին տեսնել իր նկարահանդէսին բացումը պարսիկ դեսպանին կողմէ, ներկայութեամբ հարիւրաւոր երեւելիներու: Նկարահանդէսը տեւեց մինչեւ յուլիս 25 եւ արժանացաւ բազմահազար այցելուներու հիացման:

Յունիս 27ին անթելով խօսեցաւ Սըր Միլքօք, անդամ բրիտանական ճարտարապետութեան արքունի կաճառին եւ ի մէջ այլոց ըսաւ. «Դարվիշի (Սեւրուգեան) ստեղծագործութիւնները իր երեւակայութեան ծնունդն են: Իր մարտական նկարներուն խիզախ գիծերը՝ կեանք եւ շարժում երեւան կը բերեն: Սիրային նկարները հիանալի, երազուն կապոյտ մը ունին, եւ յատկապէս լուրթն ու կանանչախառն կապոյտը շեշտուած են հոն: Գնահատելիէն իր նրբագծութիւնը եւ տարրերու խորհրդապաշտութիւնը: Դարվիշ երազներու աշխարհին նկարիչն է»:

Յուլիս 2ին Հիւսէին խան Ալա տարփողեց հայ նկարիչը, ըսելով թէ «ան հիմնադիրն է իրանեան նոր դպրոցի մը եւ այս արժանաւոր տիտղոսը կուտան իրեն արդէն Եւրոպայի յայտնի արուեստագէտները, Իսկ 16ին ալ «Տհի Իրան Սըսայթի» իրանեան դեսպանատան մեծ սրահին մէջ սարքեց Փրոֆ. Մ. Խօսթաշի (Սորպոնէն) մէկ բանախօսութիւնը, ուր յայտնի արուեստագէտը իր ունկնդիրներուն հիացումով խօսեցաւ «երիտասարդ տաղանդ»ին արուեստէն: Յետոյ մոգական լապտերով ներկայացուց Սեւրուգեանի նկարներէն բազմաթիւ յատկանշական կտորներ: Նոյն գնահատանքն ըրաւ նաեւ Սըր Տէնիսըն Ռոս: 250է աւելի ունկնդիրները մասնաւոր տոմսակով հրաւիրուած էին այս բանախօսութիւններուն:

Նկարիչը որ Ամերիկա անցնիլ ծրագրած էր, ստիպուեցաւ Վիէննա վերադառնալ, որպէսզի նոր ստեղծագործութիւններով «պակսած» կտորները փոխարինէ: Երբ իր հաւաքածոն դարձեալ ամբողջացնէ, պիտի շարունակէ իր ընդհատուած ճանապարհորդութիւնը:

«Տէյլի Սքէչ», յունիս 6ին «Մայքըլ Արլէնի պաշտօնակիցը» վերնագրով սա սրամիտ տողերը կը գրէ.

— «Իրանեան դեսպանը հիւպատոսարանին մէջ ընդունելութիւն տըւաւ ի պատիւ պարսիկ արուեստագէտին .. Թէեւ Դարվիշ կը կոչուի, իրականին Հայ է, ինչ որ ես տարօրինակ կը գտնեմ, զի կը կարծէի թէ Մայքըլ Արլէն միակ Հայն է, զոր ողջ ձգած ըլլան»:

Գնահատականներ հրատարակած են նաեւ Թայմզ, Տէյլի Թէլէկրաֆ, Տէյլի Մէյլ եւ ուրիշ թերթեր:

ԱՐՓԻԱՐ

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹԸ

— . —

Անդրանիկի ուխտագնացութեան եւ Կամաւորներու ու Մարտիկներու Միութեան անդրանիկ համագումարին առթիւ, Կեդր. Վարչութիւնը գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր ընկերական համակրական սեղան մը սարքելու, որ տեղի ունեցաւ կիրակի երեկոյ, Փէր Լաշէզի հանդիսութենէն յետոյ:

Հացկերոյթը տեղի ունեցաւ Փլաս Կամպէթայի վրայ հաստատուած սրահի մը մէջ: Ժամը 7ին ամբողջ սրահը լեցուած էր արդէն եւ հազիւ կարելի եղաւ 50 հոգի տեղաւորել, սրահը փոքր ըլլալու պատճառով, այնպէս որ մեր կամաւոր ընկերներէն շատեր ստիպուեցան զրկուիլ այդ հաճելի եւ խանդավառ ժամանցէն:

Սեղանակիցներու բոլորին փափաքին վրայ օրուան սեղանապետ ընտրուեցաւ գնդ. Շահխաթունի, որ իրեն յատուկ ընդունակութեամբ շատ ուրախ անցընել տուաւ ամբողջ հացկերոյթը: Օրուան տօնին եւ Անդրանիկի մասին զգայուն ճառ մը խօսելէ յետոյ, մէջ ընդ մէջ յիշեց գեղեցիկ պատկերներ եւ զուարթ պատմութիւններ, որոնք մեծ հաճոյքով լսուեցան սեղանակիցներուն կողմէ:

Իրարու ետեւէ խօսք առին Ծ. Միսաքեան, Ս. Սասունի եւ Հրաչ Սարգիսեան: Մարտիկներու կողմէն խօսեցան զինակիցներ Ազգին Մարտիրոսեան, Տ. Բաղտասարեան եւ Ս. Դաւիթեան:

Ոգեւորուած բաժակաճառ մը խօսեցաւ Ծ. Միսաքեան, շեշտելով. — «Կազմակերպութիւն, կազմակերպութիւն եւ կազմակերպութիւն: Չէզոքը բացական իրաւունք չունի: Գործ կայ բոլորիս համար ալ: Ահաւասիկ Միութիւն մը որ ծաղկեցաւ քանի մը տարուան ընթացքին: Շարունակեցէք ձեր գործը, մարտիկ եղբայրներ, ձեր յոյսը դնելով ձեր սեփական ուժերուն վրայ»:

Պ. Սեդրակ Սասունի եւս գեղեցկօրէն բացատրելով օրուան տօնին իմաստը, շնորհաւորեց Մարտիկներու Միութիւնը իրենց եռանդուն գործունէութեան համար: Պ. Հրաչ Սարգիսեան շատ գեղեցիկ նմանութիւն մը կատարեց Պետրոս Դուրեանի եւ Անդրանիկի հետեւորդ սերունդներու միջեւ:

Մարսիլիոյ Մարտիկներու ներկայացուցիչ Ազգին Մարտիրոսեան Մարսիլիոյ հարիւրակին ողջոյնները հաղորդեց իր ռազմիկ ընկերներուն եւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց օրուան տօնին յաջողութեան եւ մեր պատգ. ժողովի արդիւնաւոր աշխատանքներուն մասին: Զինակից Ս. Դաւիթեան հայրենի հողի փառքը արտայայտեց, պատմելով թէ ինչպէս Բասէլ - Այնի մէջ հայ բեկորներէն Վանեցի պառաւ կին մը տոպրակ մը հող Վանէն իր հետ բերած էր եւ խնդրած էր հայ պատանիներէն, իր մահէն վերջ իր վրայ ցանել այս օտար երկնքին տակ:

Վերջին խօսողը եղաւ Տ. Բաղտասարեան, որ յանուն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան իր շնորհակալութիւնը յայտնեց ներկաներուն եւ հրաւիրեց աւելի շատ զուրգուրալ հայ զինուորական այս կուռ կազմակերպութեան վրայ:

Եղան երգեր եւ արտասանութիւններ Տէր եւ Տիկ. Գէորգ Շահինեանի կողմէ: Մասնաւորաբար յուզիչ եւ հմայիչ էին Գ. Սերոբեանի եւ Ճիտէճեանի ազգային, յեղափոխական, գեղջկական երգերը եւ Օմար Խայեամի քառեակները:

Սեղանակիցները իրարմէ բաժնուեցան իրենց հետ տանելով խորունկ եւ վառ յուշեր:

ԿԱՄԱՒՈՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԵՐԱՍԱՆ ԱՐՇԱԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

— . —

«Խ. Հայաստան»ի յուլիս 29ի թիւէն կ'իմանանք մահը վաստակաւոր դերասան Արշակ Յարութիւնեանի: Ծնած էր 1869ին, Թիֆլիս: Խորապէս ազդուած Պետրոս Ադամեանի ներկայացումներէն, երիտասարդ Արշակ կ'որոշէ ինքզինքը նուիրել բեմին: Նախ իբրեւ սկսնակ դերասան կը մասնակցի Գ. Զմշկեանի եւ Տ. Դաւիթեանի խումբերուն, հետզհետէ յառաջանալով, կը դառնայ առաջնակարգ ուժ: Աչքի կը զարնէր իբրեւ Գ. Սունդուկեանի տիպարներու լաւագոյն դերակատար: Կը խաղար Սունդուկեանի գրեթէ բոլոր խաղերը, իբրեւ Պէպօ, Զիմզիմով, Զամբախով եւ Փարսեղ: Ցայտուն էր նաեւ իբրեւ Եակօ (Օթէլլօ), Սիւլէյման խան (Դաւաճանութիւն), Սաղաթէլ (Պատուի համար), Մեթերնիխ (Արծուիկ), Թագաւոր Կըլաւտիոս (Համլէթ), Մաքսիմիլիէն (Աւազակներ) եւն.: Բացի Թիֆլիսի Դրամատիկ ընկերութեան ներկայացումներէն, սիրայօժար եւ ձրիաբար մասնակցած է նաեւ Ալճալեան ժողովրդական թատրոնին, Արաքս թատրոնի, Հաւլաբարի, Բագուի ներկայացումներուն: Խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն վերջ Թիֆլիսէն անցաւ Լէնինական, իսկ 1927ին՝ Երեւան: Սակայն 45 տարուան յոգնութեան եւ հիւանդութեան հետեւանքով, քիչ յետոյ քաշուեցաւ բեմէն: 1934ին Կարմրադրօշ առաջին պետական թատրոնին մէջ տօնուեցաւ իր բեմական եւ հանրային գործունէութեան 45ամեայ յոբելեանը:

Ծանօթներ կը պատմեն թէ հանգուցեալը միշտ բարեկամ էր Դաշնակցութեան, եւ գիտակցօրէն կը գնահատէր անոր դերը:

— • —

ԵՐԵՒԱՆԻ գործի Միութիւնը իր արտադրութիւններէն նմոյշներ պիտի ղրկէ Փարիզ, յառաջիկայ ցուցահանդէսին: Միութիւնը պիտի մասնակցի նաեւ Խ. Միութեան գիւղատնտեսական մեծ ցուցահանդէսին:

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԴԷՊԻ ԹԻՖԼԻՍ ճամբայ ելած են, օգոստ. 18ին, Ֆրանսայէն գաղթած 30 հայ աշխատաւորներ, Երեւան - Աշտարակ - Ապարան - Կիրովական - Ալլահվերդի - Շահումեան ուղեգծով: Կարգադրուած էր որ Թիֆլիս հասած ատեն, շնորհակալութեան նամակներ յանձնեն Բերիայի եւ անոր միջոցաւ՝ «մեծ եւ հարազատ Ստալինի»:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԿՈՅՈՒՂԻՆ «գերակատարուած է», համաձայն «Խ. Հայաստան»ի: Տարուան սկիզբէն 2746 մեթր կոյուղի բացուած է, կառուցուած է 74 հոր: 1933էն մինչեւ հիմա շինուած է 18.000 մեթր կոյուղի եւ փորուած են 405 հորեր:

ՍԵՒԱՆԻ ԼԻՃԻՆ ձուկի արտադրութիւնը կ'աւելնայ, կ'ըսէ «Խ. Հայաստան»: Տարեկան 40 միլիոն «իշխան» ձուկ կ'արտադրուի: 1934էն մինչեւ այժմ ձկնաբուծարանը արտադրած է մօտ 300 միլիոն իշխան ձուկ:

ՄԱՄՈՒԼ

Նոր սահմաններ

— . —

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ. (26 օգոստոս).

— «Անցնող տասնըութ տարիները պատրանքէ զատ ոչինչ տուին մեզի: Նոր սահմանագրութեամբ գծուած Հայաստանի վերջնական սահմանները խորտակեցին վերջին յոյսի նշոյլները նոյնպէս

Թող չխօսուի մեզի Հայաստանի մէջ ծայր տուած շինարարական աշխատանքներու մասին: Բարիքը որ կը յորդի հայ բազուկներու ժրաջան գործունէութենէն, արդիւնք է մեր ցեղային մեծ առաքինութեանց: Հայը իր մտքով ու իր բազուկներով դեռ դարեր առաջ տուած է իր ստեղծագործ հանճարին պերճախօս ապացոյցները: Պէտք չունինք պատմութեան դիմելու, օրինակներով ողողելու համար մեր սիւնակները: Անուն մը միայն, Անի բաւական էր լռեցնելու անոնք, որ Հայաստանի շինարարութեան ի նպաստ քուէարկուած մէկքանի միլիոն թղթէ ռուբլիները կը նկատեն երկնային բարիք ու շնորհ մեր երկրին համար, ու կը խորհին թէ առանց այդ օգնութեան աւերակներու կոյտ մը պիտի ըլլար մեր հայրենիքը:

Փափաքելի էր սակայն գիտնալ, թէ ինչ կ'առնէ Հայաստանէն Մոսկուան ու ինչ կը վճարէ փոխարէն: Միայն փոխառութեան անունին տակ Հայաստանի աշխատաւոր ժողովուրդը ցարդ Մոսկուայի տուած է իր ստացածներուն քառապատիկէն աւելին: Ու հարցնենք հիմա, թէ քանի՞ միլիոն Նուպարաշէն ու իր ջրմուղները պիտի արժէին Ախալքալաքն ու Նախիջեւանը, Լոռիի վիճելի շրջաններն ու հայկական Ղարաբաղը, որոնք գրչի մէկ հարուածով ընկեր Ստալինն ու իր քամարիլլան փոխանցեցին Վրաստանի եւ Ատրպէյճանի: Ահա թէ ինչու մենք կը շարունակենք Հայաստանի ժողովուրդին ու մեր սիրելի հայրենիքին հանդէպ պաշտամունքի մեր վաղնջական ջերմութիւնը պահելով հանդերձ՝ մերժել անոր վերելքին ի նպաստ արտաքին օգնութեանց անկեղծ ոգին ու տրամադրութիւնը: Այս կարծիքը մեր մէջ արմատացաւ այն օրէն, երբ դաւադրօրէն Կարսը մեզմէ խլելու թրքական յարձակումներուն առթիւ՝ Մոսկուա ի խնդիր Թուրքիոյ հետ մշակելիք իր քաղաքականութեան, բոլշեւիկեան փրոփականտով ու գործօն զինակցութեամբ բարոյալքեց հայ բանակը:

Այդ օրէն ասդին, հայրենիքի կամուրջներուն տակէն շատ կարմիր ջուրեր սահեցան, բայց մեր տարագիր բազմութիւններուն խնայուեցաւ նոր կտուր մը եւ ափ մը հող ունենալու մխիթարութիւնը:

Սահմանէն անդին ու այս կողմը, այս իրողութիւնները հայ սրտերուն և հայ հոգիներուն այլուհետեւ ուրիշ բաներ պէտք է խօսին այլ եւս:

Իւրաքանչիւր մաքուր հայ աշխատաւոր իր խղճմտանքին առջեւ պէտք է լուծէ իր եւ ցեղին գոյութեան հետ առնչութիւն ունեցող շատ մը հարցերու գաղտնիքը:

Այս իմաստով կը ռամկանայ, կը սնանկանայ ու կ'անչքանայ ալ մեծ ու պիտակեալ նշանաբաններու կարծեցեալ գաղափարականութիւնը: Հարկ է տեսնել կեանքը այնպէս ինչպէս որ է ան:

Սահմանէն անդին ու այս կողմը, պատրանքն ու ցնորքները պէտք է տեղի տան նոր ու երկաթեայ նշանաբաններուն: Այս ճիգին փողհարը ըլլալու կարիք չկայ աշխարհի առջեւ: Քիչ մը իրատեսութիւն ու անշշուկ գործունէութիւն, որ իրեն նպատակ ունենայ համբերատար ու համահայկական աշխատանք մը, որ կը ձգտի, ի վերջոյ կանխել նոր դառնութիւններ ու նոր յուսախաբութիւններ մեր ժողովուրդին համար:

Կը խորհինք թէ Մոսկուայի մէջ երեւան եկած վերջին իրադարձութիւնները, Աղասի Խանջեանի մահը եւ ընդհանուր հոգեկան տրամադրութիւնները անհրաժեշտ կը դարձնեն նոր մեթոտներու մասին որոճալու պէտքը, ամէն ճակատի վրայ ու ամէն շրջանի մէջ»:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՔՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

— —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Քղիի (Խարձեան) Հայր. Միութեան Սէն Լուի մասնաճիւղը դաշտահանդէս մը սարքած էր Լ. Եօթնեղբայրեանի պարտէզին մէջ: Հայրենակից Պ. Յարութիւն Համբարձումեան գրաւոր բանախօսութեամբ մը դրուատեց Քղիի Հայր. Միութեան գործը, եւ հայրենասիրական ոգին: Այս առթիւ ցաւ յայտնեց որ վերջերս քանի մը հոգի քինախնդրութեամբ բաժնուելով կազմեցին Վերաշինաց Միութիւն մը: «Այս բաժանումը ոչ մէկ օգուտ ունեցաւ, այլ ընդհակառակն ուժերը ջլատեց և հայրենակիցները որ այնքան սիրով եւ համերաշխ էին, այսօր իրարու խէթ կը նային: Այն ինչ որ կը մտածէ ընել Վերաշինացը, Հայր. Միութիւնն ալ արդէն նոյնը կ'ընէր: Մեր ճիգն էր արտասահմանի մէջ մեր մանուկները հայ պահել, աղքատին ու թշուառին օգնել եւ կապ պահել Հայաստանի հետ որ մեր բոլորին ալ երազն է»: Ապա կոչ ուղղեց բոլորին որ համախմբուին Հայր. Միութեան շուրջ եւ ձեռք ձեռքի տալով բարձր պահեն Քղիի անունը: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան, որ պանծացուց հայ ժողովուրդի շինարար ոգին: Քանի մը փոքրիկներու արտասանութիւններէն վերջ «Վահան - Խորէնի» թատերախումբը ներկայացուց «Ուշ լինի նուշ լինի» օփերէթը, որմէ վերջ վիճակախաղ մը տեղի ունեցաւ, կոկիկ հասոյթ մը ապահովելով միութեան:

Կ'արժէ այսպիսի հանդէսներ կազմակերպել եւ համերաշխութեամբ ձեռք ձեռքի տալով բառնալ սնոտի վէճերը:

Ս.

ԼՈՂԱԼՈՒ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ ԱՐԴԻ ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Յետագային Յոյները եգիպտական վարչաձեւէն օրինակ առնելով, լողալու արուեստը որդեգրեցին: Բան մը որ իրենց աւելի օգտակար կրնար ըլլալ, որովհետեւ Յունաստան կազմուած է բազմաթիւ կղզիներէ եւ իր ժողովուրդը գրեթէ նաւաստի ծնած է:

Թուսիդիդէս կը պատմէ թէ Սամոս կղզիին երիտասարդ զոյգերը կարենալ ամուսնանալու համար, նախ պարտաւոր էին լողալ գիտնալ ու միեւնոյն ատեն մօտաւորապէս հինգ մեթր ալ ջուրին տակը դիւրութեամբ սուզուիլ:

Տօլիոս կղզիին նախկին բնակիչները այնքան ճարպիկ լուղորդներ եղած են որ մինչեւ իսկ ջուրին մէջ ձուկեր կը հետապնդէին:

Լակեդեմոնիոյ (Սպարտա) մէջ նոյնպէս, լուղորդութիւնը մաս կը կազմէր երիտասարդութեան դաստիարակութեան: Կը հետեւի թէ այս երկրին կիները լուղորդութեան հետ միասին այլ մարդոց հաւասար առնական կրթութիւն մըն ալ կը ստանային: Այդ շրջանին, միեւնոյն ուշագրաւ վիճակի մէջ կը գտնուէր Մակեդոնիան եւս:

Իսկ Հռոմի մէջ լուղորդութիւնը այնքան գնահատուած էր որ, երբ ոեւէ մէկուն տգիտութեան եւ կամ անճարակութեան աստիճանը չափել ուզէին, կ'ըսէին. «Ոչ կարդալ գիտէ եւ ոչ ալ լողալ»:

Մասնաւորաբար սպաները եւ զինուորները նոյնքան խնամքով լողալու մարզուած էին, որքան մենք ներկայիս կը վարժուինք ռազմագիտական ճարտարարուեստին նորանոր բարեփոխումներուն:

Նմանապէս հին ատենները սուզակ ունենալը պետութեան մը համար փրկութեան շատ արդիւնաւոր ազդակ մըն էր: Ընդհանրապէս նաւային պատերազմներու ատեն, խորամանկութեամբ սուզորդներու գունդ մը կը ղրկէին ու թշնամի մարտանաւերուն խարիսխներու պարաններուն վրայ յարձակելով, կը կտրէին եւ հակառակորդը խուճապի կը մատնէին:

Տոն Քասիուս կը գրէ թէ Բիւզանդացիները երեք տարի յունական ահարկու նաւատորմիղով մը պաշարուած վիճակի մէջ կը գտնուէին՝ երբ ամենավարպետ հնարքները փորձելէ յետոյ, ճարահատ սուզակներու շնորհիւ ջուրին տակէն թշնամի մարտանաւերուն խարիսխներուն պարանները գաղտուկ մը իրենց մարտանաւերուն կապելով — որոնց ծայրը բիւզանդական նաւերուն կցուած էր — բաւական մարտանաւեր քաշկռտեցին եւ գրաւեցին: Իսկ ոմանք ալ ահաբեկ կատարուած յանդուգն ձեռնարկէն, խուճապահար ահագին կորուստներով նահանջեցին:

Նոյն լուղորդները նաեւ օգտակար չէին նաւարախումբի ատեն: Նաւերու վրայ դէմ դիմաց կատարուած պատերազմներու ընթացքին, սուզակները թշնամիին մէջքէն ամուր բռնելով, ջուրը կը նետուէին, սոսկը խեղդելու համար: Այս յախուռն քաջերը վերստին նաւերուն վրայ կը մագլցէին ու միեւնոյն մաքրագործումը կը կատարէին, մինչեւ որ թշնամին ուժաթափ յանձնուէր:

Մեծահամբաւ սուզորդները որոնց մասին հին պատմագիրները հիացումով կը խօսին, կամքի գերագոյն զօրութեամբ կը կասեցնէին իրենց սրտի բաբախումը: Այսինքն կրնային որոշ ժամանակուան համար դադրեցնել իրենց շնչառութիւնը եւ ամբողջ կենսական գործունէութիւնը, կէս ժամէն մինչեւ մէկ ժամ տեւողութեամբ:

Ասիկա թէեւ շատերու չափազանցուած կը թուի ներկայիս, բայց իրականութեան բաւական մօտիկ է: Քանի որ կան տակաւին այսօր իսկ Ֆաքիրներ կամ մարգարիտ որսացող սուզակներ, որոնք մինչեւ կէս ժամ անընդհատ ջուրին տակը կը խորասուզուին, առանց որ եւ է արուեստական միջոցի:

Երբ աւելի լրջութեամբ անդրադառնանք կատարուած իրողութիւններուն, պիտի տեսնենք թէ յաճախ պատահած է որ խեղդուած մարդիկ մէկէն մինչեւ երկու ժամ շարունակ ջուրին յատակը մնալէ վերջ, կարելի եղած է զանոնք վերակենդանացնել: Զոհեր, որոնց սրտի տրոփումը եւ կեանքի ամենադոյզն նշոյլները բոլորովին դադրած կ'երեւային:

Ուրեմն, եթէ մարդիկ դէպքերու բերումով կրնան մէկ կամ երկու ժամ ջուրին տակը կենալ ու վերապրիլ դուրս ելած ատեն, կը նշանակէ թէ այդ տեւողութեան կեանքը իր գնացքը չէ ընդհատած, այսինքն մարմինը շարունակած է ապրիլ:

Այս պատճառաբանութեան վրայ հիմնուած պէտք է եզրակացնել թէ կեանքի հզօր կարողութեամբ բացառապէս օժտուած մարդիկ, կրնան ինքնակամ նոյն չարչարանքներուն ենթարկուելով ջուրին մէջ որոշ ժամանակ մը ապրիլ:

Հերոդոտոս (484—406 Ք. Ա.), պատմագիտութեան նախահայրը, կը յիշէ Տիտիօն անունով լուղորդ մը: Այս մարդը այնքան ճարպիկ էր որ ջուրին մէջ ձուկեր կը հալածէր: Անտարակոյս այս ալ չափազանցուած կը թուի: Սակայն ուրիշ պատմիչներ աւելի առաջ երթալով կը վկայեն թէ Քօլաս անուն մարդ մը, որուն «ձուկ» մակդիրը տուին, կրնար չորսէն հինգ օր անընդհատ ջուրին տակը մնալ: Ռածիվիլ ալ կը հաստատէ թէ Եգիպտացի ձկնորսներ տեսած է որոնք երբեմն ամբողջ օրեր ջուրին յատակը կը մնային, առանց դուրս ելլելու:

Այս առթիւ Պլուտարքոս, նշանաւոր յոյն պատմագիրը հետեւեալը կը պատմէ.—

Երբ Անտոնիոս հռոմայեցի համբաւաւոր հապետը Եգիպտոս գնաց, օրին մէկը ուզեց Կղէոպատրա թագուհիին հետ զուարճանալ ձկնորսութեամբ, սակայն անճարակութենէն թէ բախտի բերումով, ոչ մէկ ձուկ կրցաւ որսալ ու համբերութիւնը հատած բացագանչեց.— «Եգիպտոսի մէջ ձուկ չկա՞յ»: Քանի մը օր վերջը, դարձեալ փափաքեցաւ ձկնորսութեամբ զբօսնուլ: Այս անգամ հազիւ կարթը ուժով մը վեր քաշեց եւ տեսաւ որ ձուկ մը կառչած կը ցատկոտէր: Տառեղ մըն էր զոր թագուհիին հրամանով ջրասոյզ մը եկած Անտոնիոսի կարթին վրայ կախած էր:

Հնդկաստանի մէջ մարգարիտ որսացող լաւ սուզորդները կրնային կէս ժամ ջուրին տակը մնալ: Միջակները, դիւրութեամբ, ինչպէս ներկայիս, քառորդ ժամ կրնան կենալ:

(2)

ԿՐՕՆ Յ. ՃԱԼԸԳԵԱՆ

գերման ժողովուրդը վերջնապէս փակեց Գերմանիոյ անպատուութեան էջը»:

Համագումարին առթիւ շատ աւելի բուռն ճառեր խօսեցան միւս հիթլէրական վարիչները, իբրեւ նշանախօսք առաջարկելով ուժգնօրէն գրոհ տալ բոլշեւիկեան վտանգին դէմ: Հիթլէրի օգնականը, Հէս, այնպիսի բառեր գործածեց որոնց քով կը նսեմանան Առաջնորդին խօսքերը:

«Պազմ եւ պատրաստ ենք ջախջախելու»

Երեքշաբթի առտու արշալոյսին սկսան կարմիր բանակին զօրաշարժերը, մարտաշունչ ճառերով: Մարաջախտ Վորոշիլով յայտարարեց.

— «Փաշական երկիրները կը պատրաստուին յարձակիլ մեր հայրենիքին վրայ: Թող գան: Մենք շատոնց պատրաստուած ենք եւ մղելու զանոնք»:

Զօր. Ուպորովիչ, Սպիտակ Ռուսիոյ շրջանին հրամանատարը, որ զօրաշարժերը կը վարէ, ազդարարեց.

— «Մենք այս գործողութեանց կը ձեռնարկենք առաջնակարգ զօրամասներով զորս մեր հայրենիքը չտեսած է մեզի այնքան առատաձեռնութեամբ: Մենք այժմ պատրաստ ենք ոչնչացնելու ո եւ է թշնամի, որքան ալ հզօր ըլլայ, եթէ համարձակի յարձակիլ մեր հայրենիքին վրայ»:

Զօրաշարժերուն կը մասնակցին աւելի քան 100,000 զինուորներ, 1000 հրասայլեր եւ 1000 օդանաւեր, «գրաւելու համար» Մինսք քաղաքը, լեհական սահմանագլուխին վրայ, ճիշդ այնտեղ ուր կռուեցան Ռուսերն ու Գերմանացիները, մեծ պատերազմի ընթացքին: Ռազմաճակատին վրայ կը գտնուի ստորերկրեայ անտեսանելի ամրութեանց շղթայ մը: Ամբողջ տարածութիւնը օժտուած է ելեկտրական գիծերով, թէ լոյսի եւ թէ հեռաձայնի համար: Խոտի դէզեր կը ծածկեն թնդանօթները: Վերակենդանացնելով հին սովորութիւն մը, գիւղացի աղջիկներ կը շարուին ջրհորներու առջեւ, ջուր հրամցնելու համար զինուորներուն: Բոլոր գիւղերը զարդարուած են, իբրեւ թէ հարսնիք տեղի ունենար: Ամէն տեղ յաղթական կամարներ շինուած են եւ ծաղիկներ կը սփռուին: Ստալինի եւ Վորոշիլովի կենդանագիրները կ'երեւան բոլոր գիւղական խրճիթներու պատուհաններէն: Զօրաշարժերուն կը հսկէ մարաջախտ Վորոշիլով, իր երեք գլխաւոր փոխանորդներուն՝ Թուխաչեւսկիի, Եէկորովի եւ Պուտեյոննիի հետ: Զօրաշարժերուն ներկայ են անգլիական, ֆրանսական եւ չեխական դեսպանատուններու զինուորական կցորդները:

Գործադուլները կը շարունակուին

Դեռ չեն վերջացած Քլէրմօն - Ֆէռանի եւ Մարսէյլի գործադուլները: Առաջինը կայուն վիճակ ունի, իսկ Մարսէյլի շարժումը կը սպառնայ ծաւալիլ: Կառավարութիւնը չուզեր բռնութեան դիմել, պարպելու համար գործարանները:

Լիլի մէջ ալ գործադուլ հռչակեցին 30,000 բանուորներ (հիւսուածեղէն), 15 առ հարիւր յաւելում պահանջելով, ապրուստի սղութեան առթիւ, որ կը սատկանայ յունիսէն ի վեր: Շատ մը գործարաններ գրաւուած են: Այս առթիւ ազգայնական թերթերը կը գանգատին թէ կառավարութիւնը անմիջապէս վճռական միջոցներու դիմեց, երբ Քլէրմօն - Ֆէռանի բանուորները գրաւեցին նահանգապետարանը, բայց կը տատամսի, երբ ուրիշ բանուորներ կը գրաւեն գործարանները, խափանելով աշխատանքի ազատութիւնը:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի օրը բաղդատաբար հանդարտ անցաւ սպանիական ճակատին վրայ: Ապստամբները կը շարունակեն սեղմել Սան Սէպասթիանօն, պրկելով պաշարման օղակները: Զօր. Մոլա հրամայեց յառաջ խաղալ երեք թեւերով: Սարսափելի ռմբակոծութենէ մը վերջ, ապստամբ հետեւակազօրքը սկսաւ յառաջ խաղալ: Ականատես թղթակիցներ կը հաստատեն թէ Սան Սէպասթիանոյի պահակազօրքը վճռած է դիմադրել մինչեւ վերջը, բայց բնակիչները վհատած են եւ բազմաթիւ ճերմակ դրօշներ կը պարզուին պատուհաններու եւ հրապարակներու վրայ, անձնատուր ըլլալու համար:

Զօր. Ֆրանքօ ալ կը պատրաստուի գրաւելու Մատրիտ: Անցեալ օր օդանաւեր թռան քաղաքին վրայ եւ յայտարարութիւններ ցրուեցին, անձնատուութեան հրաւիրելով ժողովուրդը: Յայտարարութիւնը կը յանձնարարէ չհաւատալ «Մարքսեան մամուլի լուրերուն» եւ կը բայանէ թէ «կառավարական տարրերէն կէսը ոչնչացած է իրենց օդանաւերուն միջոցաւ» են.: Մատրիտի կառավարութիւնն ալ իր կարգին լաւատես լուրեր կը հաղորդէ, բարձր պահելու համար ժողովուրդին բարոյական կորովը:

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԵՂԾ ԴՐԱՄԻ արհեստանոց մը երեւան հանուեցաւ Քամպրէի մօտ (Լիլ): Ոստիկանները միեւնոյն տան մէջ գտան երեք տարձանակ, երկու հրացան, ստոտ փամփուշտ՝ գնդացիրներու համար եւ երեք սնտուկ ուրիշ ռազմանիւթ:

ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ վար ինկաւ Պոնքուա - Սիւս - Մէօզի մէջ: Հինգ օդաչուները ածխացան զարհուրելի տանջանքներ կրելով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Վռամեան խումբի բոլոր ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԿՈՒՐՊԷՎՈՒԱՅԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Սեդրակ Նազարեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍՀԱԿԵԱՆ: Կը հրաւիրուին Սարսէլի եւ Առնուվիլի ընկերները:

Գաւառ

ԱՆՆՆՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Հրանդ Սաթաբեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի Սէն-Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովը կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, շաբաթ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ, ժամը ճիշտ 8.30ին:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕի (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէի ընկերական դասախօսութիւնը 13 Սեպտ. կիրակի, ծանօթ հաւաքատեղին: Դասախօսութենէն յետոյ խորհրդակցութիւն կարեւոր հարցերու շուրջ:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կոփշքի եւ Կէփին խումբերը եւ Թալուըրիէի ընկերները 13 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արզախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

Զ. Ո. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ո. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այլ տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ փորձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կը ...: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը: Մեկնում ... 19 Սեպտ. շաբաթ կէսօրին ժամը 12ին Salle des Fêtes ... պիտի ... 12.30ին, իսկ ժամը 2.30ին ... կիրակի գիշեր: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին:

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ՏԷՍԻՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ:

13 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կը խօսի՝ ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին: Մուտքը ազատ է:

Մանրամասնութիւններ տեղւոյն վրայ:

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԻ Հիւսիս. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը ծնողական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ եւ անդամուհիները 12 Սեպտ., շաբաթ գիշեր ժամը 9ին, Փանթէօ քաղաքի դպրոցի սրահին մէջ, rue Mme Curie: Օրակարգ՝ դպրոցի ծրագրի ընթերցում, Միութեան տարեկան ուղեգիծ եւ ընթացիկ հարցեր:

ՍԻՒԱՆ ԿՈՒԻՏՕՍ ... տարեշրջանի բացումը տեղի կ'ունենայ ընկերական հաւաքոյթով մը, յառաջիկայ կիրակի, 13 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3էն 8, Հայ Երիտասարդաց Ակումբին մէջ, 8 rue Bossuet, Metro Poissonnière կամ Gare du Nord: Կը հրաւիրուին անդամները, իրենց ընտանիքով եւ համակիրներ: Մուտք չկայ:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՓՐԱՏՕՅԻ Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ կիրակի օր, 13 Սեպտ. խաչվերացի տօնին առիթով կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Գեր. Տէր Գարեգին եպս. Խաչատուրեան: Երեկոյեան ժամը 5ին, եկեղեցիին պարտէզին մէջ կը կատարուի խաչվերացի արարողութիւնը, յիշեցնելով Ամուշինը:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական ասացուածքներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ - Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական գոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւտօի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գըլեճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կ'երաշխաւորէ անոր:

ԳԻՆ = փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր., Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse, Marseille.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Պատկերազարդ Ամսագրին 7րդ թիւը (օգոստոս, սեպտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ամբողջական գործեր՝ Արտաշէս Արեղեան: Սեւ մահը՝ Ռուբէն Զարդարեան, Քրքիջ ցաւի՝ Բիւզանդ Թօփալեան: Յիշատակ՝ Մ. Թէօլէօլեան: Երբ հիները կը կարդանք՝ Յ. Օշական: Ուիլեըմ Սարոյեան՝ Խմբ., Արճայն փոխանակ Պեռուշ: Արդի հայերէնի քերականութիւն՝ Մ. Պ.: Կեղծ լոյս՝ Փ. Սամուէլ: Անդարձ մեկնողներ՝ (Բարգէն Կաթողիկոս), Յ. Աբէլեան, Աղասի Խանջեան եւ Մաքսիմ Կորքի): Ամսօրեակ:

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆրանք, արտասահման՝ 40 ֆրանք:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine), Chèque Postaux 1647.93 Paris.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (նուագող վշտից հայրենեաց): Առաջին համապարփակ կենսագրութիւն): Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ՍՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

ԳԻՆ՝ 50 ՖՐԱՆՔ, Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախքը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (87)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Բոլորը զարմացած իրարու կը նայէին: Բրդոտ Մկօն կուռի մէջ չորս մարդու մարդ չէր բռներ: Էս ի՞նչ հըրաշք էր:

Երբ բոլորը հաւաքուեցան, նոր միայն Գէորգեանը սկսաւ խօսիլ: Բացատրեց նոր օրէնքի իմաստը, այն ծանր հետեւանքը, որ ան պիտի ունենար հայ եկեղեցիի եւ հայ ժողովուրդի համար: Երկու խօսքով ալ տեղեկութիւն տուաւ Կաթողիկոսի ապարդիւն դիմումի մասին:

— Խաղաղ միջոցները սպառած են, — եզրակացուց ան.— հիմա պէտք է ժողովուրդը տէր կանգնի իր իրաւունքներուն, եթէ չուզեր ոչնչանալ: Կամ պիտի համաձայնինք ռուսանալ՝ կորսնցնելով մեր եկեղեցին, լեզուն, ազգութիւնը, եւ կամ բողոքի ու պայքարի ճամբան պէտք է բռնենք: Այսօր Ալէքսանդրապոլի ժողովուրդը պէտք է ընտրէ այդ երկուքէն մէկը: Հիմա դուք ըսէք,— դարձաւ շուրջիններուն

— ո՞րը պիտի ընտրէք:

Ղարա - չուխայի մարդիկ՝ իրենք խօսելու հետ ի՞նչ գործ ունէին, բայց կատաղի աչքեր կայծկլտացին, ու ծանր բռունցքներ իջան սեղանի վրայ:

Վահէն աւելի կարճ խօսեցաւ: Կարուկ եւ գործնական ցուցումներ տըւաւ շուրջիններուն: Պէտք էր որ բոլոր խանութները գոցուէին, եւ ժողովուրդը հաւաքուէր կայարան՝ Թիֆլիսէն վերադարձող Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը դիմաւորելու համար:

— Ուրեմն, գործի անցէք,— վերջացուց Վահէն իր բառերը,— նախ՝ դուք կղպեցէք ձեր խանութները, ու ապա ստիպեցէք, որ բոլոր խանութները գոցուին ու ժողովուրդը երթայ կայարան:

Հազիւ թէ եկեղեցական կալուածներու գրաւման օրէնքի բացատրութենէն շատ բան մը հասկցան շուրջանակի նստող երիտասարդները: Բան մը պարզ էր սակայն: Եկեղեցիին եւ ազգին վտանգ մը կը սպառնար կառավարութեան կողմէ: Այդքանը բաւական էր: Հազիւ Վահէն խօսքը վերջացուցած էր, երբ բոլորը ոտքի ցատկեցին, ու ամէն մէկը աճապարեց դուրս գալ, իր խանութը գոցելու:

Երբ Վահէն եւ ընկերները դուրս ելան Ալաքքեար Ցարութի միկիտանէն, փողոցի մէջ հանդիպեցան Վարդանին եւ Վահագին, որոնք խումբ մը դպրոցականներու հետ մայր տաճարի կողմը կ'երթային:

— Հը՞, ի՞նչ խապար,— հարցուց Վահէն,— ի՞նչ ջրի վրայ էք:

— Լաւ, շատ լաւ,— պատասխանեց Վահագը,— եղանք մասգործներու ու կօշկակարներու մօտ. արդէն խանութները սկսան գոցել:

Եւ, իրօք, կարծես վերէն տրուած ազդանշանի մը վրայ, յանկարծ իրարու ետեւէ խանութները փեղկերը մեծ աղմուկով սկսան փակուիլ: Հեռաւոր թաղերու մէջ, խումբ մը ուսանող ուսանողուհիներ տունէ տուն կրմնէին եւ ամբողջ բնակչութիւնը դուրս կը բերէին փողոց: Եկեղեցիներու զանգերը սկսան զարնել, ու քաղաքը քանի մը վայրկեանի մէջ կերպարանափոխուեցաւ:

Քաղաքի բազմահազար բնակչութիւնը հեղեղեց դէպի կայարան տանող ճանապարհները, կարծես հսուն գետ մը ըլլար. տարէց ծերուկներ, կին, երեխայ, աղջիկ ու երիտասարդ, ալիք ալիք կ'առաջանային: Այդ անվերջ տողանցքին մէջ աչքի կը զարնէին ղարա - չուխայի երիտասարդներու խումբերը:

Ալէքսանդրապոլի կայարանի փոքր շէնքը, լայն մայթը եւ շէնքը հրջապատող ընդարձակ հրապարակը լեցուած էին ծովածաւալ բազմութեամբ:

Շրջանի ռուս գաւառապետը, քաղաքագլուխը, ոստիկանապետը, ինչպէս նաեւ քաղաքի բարձր պաշտօնեաները, որոնք բացառաբար Ռուսներ էին, ըստ ընդունուած սովորութեան, հաւաքուած էին կայարանի սպասման սենեակը՝ պաշտօնապէս դիմաւորելու Հայոց կաթողիկոսը, որ հազիւ քանի վայրկեան պիտի մնար ու պիտի շարունակէր իր ճամբան, դէպի Էջմիածին:

Քաղաքի ամբողջ ժանտարմական կողմը, ինչպէս նաեւ ջոկատ մը զինուորներ եկած էին կարգը պահելու: Ժողովուրդը թէեւ ոստիկաններու եւ զինուորներու հանդէպ կրաւորական դիրք մը բռնած էր, բայց ամէն անգամ, երբ ոստիկանապետը եւ գաւառապետը դուրս կուգային մայթի վրայ, հեգնական բացագանչութիւններ, սրամիտ ակնարկներ կամ նոյնիսկ հայհոյանքներ կը լսուէին ժողովուրդի մէջէն անոնց հասցէին:

Վահէն ու ընկերները կայարանէն քիչ մը հեռու, ձախ կողմի կրպակին առջեւ հաւաքուած էին, ուր կ'ենթադրուէր որ պիտի կանգ առնէր Վեհափառի սալոն - վակոնը: Այդ խումբակէն քիչ հեռու կ'երեւային Վարդանը, Վահագը, Սուրէն Գեւօն, ու անխուսափելի Համբօն, որ բարձր հասակով սիւնի մը նման տնկուած էր բազմութեան մէջ, ու զարմացած աչքերը կը թարթէր՝ անչափ բազմութեան նայելով:

Երբ Թիֆլիսի գնացքը Ջաջուրի բարձունքէն վար սողալով իջաւ Շիրակի դաշտը ու սկսաւ մօտենալ Ալէքսանդրապոլի կայարանին, բազմութիւնը սկսաւ անհանդարտ շարժիլ, ծովի մեծ ալիքի նման: «Հրէն երեւցաւ»: «Ձէ, դեռ կէս ժամէն»... «Շոգեկառքի ծուխը կը մօտենայ». բազմութեան մէջէն կը լսուէին բացագանչութիւններ: Ամէն մարդ կ'աշխատէր իր առանց անցնիլ ջեւ կեցածէն աւելի առաջ բան մը տեսնելու համար:

Գնացքը կը մօտենար կայարանին: Զինուորները երկու կարգ շարուեցան, ու պաշտօնական անձնաւորութիւնները գաւառապետի գլխաւորութեամբ մայթի վրայ իրենց տեղը գրաւեցին: Գնացքը հետզհետէ կորսնցուց թափը ու անախորժ ճռինչով մը կանգ առաւ:

Մարդկային ծովը մէկէն ի մէկ լռեց: Հազարաւոր գլխարկներ պատանիքով վար իջան: Վեհափառի սալոն - վակոնի պատուհաններու վարագոյրները վար քաշուած էին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եզեկեան, որ նախապէս կը բնակէր 77 rue de Belleville, Փարիզ: Իր հասցէն իմացնել՝ Արշակ Պետրոսեանի 1237 E 59 th, St., Cleveland Ohio, U. S. A.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 ›	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 12 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 12 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3216

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

51,000Ի ԴԷՄ 3,029,000

Ճիշդ այն պահուն երբ Ֆրանսայի Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը պաշտօնական յայտարարութեամբ մը կ՚առաջարկէր որ կառավարութիւնը վերաքննէ չէզոքութեան քաղաքականութիւնը, համախորհուրդ Անգլիոյ եւ միւս պետութեանց հետ, այսինքն վերջնէ Սպանիոյ պաշարումը, Անգլիոյ Արհեստ. Միութեանց Համագումարը բոլորովին տարբեր վճիռ մը կ՚արձակէ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ,— 51,000ի դէմ 3,029,000 ձայնով։

Առաջին անգամ չէ որ Անգլիոյ արհեստակցական եւ աշխատաւորական կազմակերպութիւնները սկզբունքի տարբերութիւնները պահելով հանդերձ, գործնականին մէջ իրենց ուղեգիծը կը ներդաշնակեն օրուան դահլիճին քաղաքականութեան հետ։

Բայց այս քուէարկութիւնը այլապէս պերճիմաստ է անոր համար որ, արտակարգ դէպքեր տեղի կ՚ունենան հարեւան երկրի մը, Ֆրանսայի մէջ, իսկ Լոնտոն կը պահէ իր աւանդական սառնութիւնը՝ նոյն իսկ արհեստակցական - աշխատաւորական ճակատին վրայ։ Ուրիշ խօսքով, մանաւանդ արտաքին քաղաքականութեան մէջ կը խուսափի այնպիսի քայլերէ, որ կրնան վնասել բրիտանական աշխարհակալութեան շահերուն։

Մնացեալը բանաձեւի խմբագրութեան հարց է։ «Այո,— համակիր ենք մեր սպանիացի ընկերներու մղած պայքարին, բայց եթէ միջամտութիւն կատարենք, եթէ զէնք ճարենք, հետեւանքը պիտի ըլլայ պատերազմ»։

Այս հեռանկարը ցցուելէ յետոյ, ո՞վ պիտի համարձակէր ստանձնել պատասխանատուութիւնը․․․

Պատերազմի մղձաւանջը այնպիսի անէծք մըն է, որուն առջեւ կը չոգիանան բոլոր տեսութիւններն ու նշանախօսքերը։ Այդ մղձաւանջը միեւնոյն ատեն պատրուակ մըն է, խուսափելու համար որ եւ է պարտականութենէ կամ յանձնառութենէ։

Անգլիոյ աշխատաւորականներն էին որ պարպել տուին Կովկասը, ճակատագրական շրջանի մը մէջ, երբ մանաւորապէս վտանգուած էր նորածին Հայաստանը։

Դարձեալ անոնք էին որ բողոքի շարժումներ փորձելէ յետոյ, ի վերջոյ համակերպեցան Եթովպիոյ գրաւման. իսկ այսօր կը գոհանան միայն համակրանք յայտնելով Սպանիոյ հանրապետական իշխանութեան։ — «Աւելին մի պահանջէք, Հիթլէրը եւ Մուսոլինին կրնան պատերազմ սարքել»։

Կատարուած քուէարկութիւնը, 51,000ի դէմ 3,029,000,ով անշուշտ ծանր հարուած մը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի Աշխատանքի Դաշնակցութեան համար, որ յեղափոխական աւեկոծութեան մը մատնուած է այս օրերս, եւ օժանդակներ կը փնտռէ սահմանէն դուրս, Սպանիոյ պաշարումը վերցնելու համար։

Միայն քաղաքական - միջազգային հարցերու առթիւ չէ որ երեւան կ՚ելլէ Անգլիոյ արհեստակցական - աշխատաւորական կազմակերպութեանց ուրոյն գիծը։

Խորապէս բարեխիղճական, միշտ զգոյշ՝ արինալի կամ դղրդագին ցնցումներէ, անոնք չեն ազդուիր ոչ բացառիկ դէպքերէն եւ ոչ ալ արտաքին ճնշումներէն, դիրք բռնելու, ծրագիր մշակելու համար։ Անոնք օրուան բոլոր հարցերու մասին իրենց տեսակէտները կը վճռեն քուէներով, լսելէ յետոյ թերն ու դէմը, բայց առանց քշուելու խուժանավարութեամբ։

Տակաւին քանի մը օր առաջ, երեքշաբթի, նորօրինակ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ նոյն համագումարին մէջ։

Հանքագործներու դաշնակցութեան ներկայացուցիչը կ՚առաջարկէր պոյքոթ հռչակել թագաւորին թագադրութեան հանդէսներուն դէմ։ Արհեստակցական Միութեանց ընդհ. քարտուղարը անմիջապէս ոտքի կանգնելով, ուժգնօրէն բողոքեց այդ առաջարկին դէմ եւ բացատրեց սառուցեալ տրամաբանութեամբ.

— «Նկատի առնելիք առաջին խնդիրը սա է.— վերին աստիճանի ծանրակշիռ արարք մը կատարած չե՞նք ըլլար, թագաւորը խառնելով քաղաքական խնդիրներու մէջ։ Ոչ ոք պիտի կրնար պնդել թէ մինչեւ անգամ թագաւորին կողմէ կատարուած որ եւ է գործողութիւն պատասխանատու է իրերու ներկայ վիճակին։ Յետոյ, ես կը կասկածիմ որ ժողովուրդը ձեզի ձայնակցի այսպիսի ծրագրի մը մէջ։ Կրնաք դուք անձամբ դատել, յիշելով բրիտանական դիրքը՝ յոբելեանի տօներուն առթիւ, որ տեղի ունեցան անցեալ տարի»։

Ի՞նչ խօսք որ բանաձեւը եւ առնուեցաւ դղրդագին ծափերու մէջ։

Անշուշտ այս բոլորը խիկ եւ խիկ բրիտանական են, անըմբռնելի՝ ուրիշ երկիրներու մէջ։

Դառնալով սպանիական ճակատին, չէզոքութեան դիրքին այս նուիրագործումը միլիոններու ձայնակցութեամբ՝ կ՚ապացուցանէ թէ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը պիտի շարունակուի ճակատագրականօրէն, հետզհետէ աւելի մոլեգին թափով, մինչեւ որ զգետնուի կողմերէն մէկը։

Արտաքին ազդակներ պիտի շարունակեն թեւ տալ մէկուն կամ միւսին, համաձայն իրենց աշխարհահայեացքին եւ մանաւանդ քաղաքական - տնտեսական շահերուն, իսկ չէզոքութիւնը պիտի նշանակէ արգելք չհանդիսանալ փոխադարձ կոտորածին եւ ահաւոր եղբայրասպանութեան։ Ինչպէս միշտ ․․․

Բոլոր բանաձեւերն ու դիրքերը ի վերջոյ նոյն ելքին կը յանգին,— վա՜յ պարտեալին։

Սպանիոյ ժողովուրդը առաջին զոհը չէ մեծերու ռազմախաղերուն, իսկ հետեւանքներու մասին կրակը վառողները չէ որ պիտի մտածեն։

Ո՞ր օրուան համար է «սրբազան եսասիրութիւնը», մանաւանդ սանձարձակ դիկտատուրաներու այս շրջանին մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՒԵԼԻ ԲՈՒՌՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

«Ահ ու սարսափ, ոճիր, անասնականութիւն»

Նիւրէնպէրկի կուսակցական համագումարին մէջ, Հիթլէրէն տասնապատիկ աւելի ուժգնութեամբ ճառեր խօսեցան Պ. Ռօզէնպէրկ եւ քարոզութեանց նախարարը, Տոքթ. Կէօպէլս։ Այս վերջինը մանաւորապէս յայտարարեց.

— «Համայնավարութիւնը ախտաբանական ոճրային յիմարութիւն մըն է եւ իբրեւ այդպիսին հնարուած է եւ կը ղեկավարուի Հրեաներուն կողմէ, ոչնչացնելու համար Եւրոպայի քաղաքակիրթ ժողովուրդները եւ հրէական միջազգային տիրապետութիւն մը հաստատելու։ Բոլշեւիկեան վարդապետութիւնը կրնար ծնիլ միայն Հրեաներու ուղեղին մէջ։ Սկզբունքով համայնավարութիւնը իրաւախոհութիւն չընդունիր։ Եթէ ընդունի, նպատակը ամբողջ իշխանութիւնը գրաւել է միայն։ Բոլշեւիզմը նուազագոյն արժէքներու դիկտատուրան է։ Ան իշխանութեան կը հասնի սուտով եւ զայն կը պահէ բռնութեամբ։ Շափէնհաուըր ըսած է արդէն։ «Հրեան ստութեան վարպետն է»։ Ահա թէ ինչու հրէականութիւնը եւ համայնավարութիւնը այնքան սերտօրէն կապուած են իրարու հետ։ Ոչ - ռուս երկիրներու համայնավարական կուսակցութիւնները պարզապէս Կոմինտէրնին օտար լեգէոնը կը կազմեն այդ երկրի հողին վրայ։ Անոր աջակցութեամբ է որ համայնավարութիւնը կը կազմակերպէ իր միջազգային դաւադրութիւնը։ Այն երկիրները որ համայնավարական հզօր կուսակցութիւն մը ունին, աւելի կամ պակաս չափով կը գտնուին Սթալինի հրամանին տակ։ Օրինակ, արեւմտեան մեծ պետութիւն մը դաշինք մը կնքելով Խ. Միութեան հետ, ստիպուեցաւ պայման դնել որ իր սեփական երկրին մէջ հաստատուած համայնավար կուսակցութիւնը Մոսկուայէն հրահանգ բանանայ դադրեցնել բանակին խախտումը եւ զինուորական վարկերու ձախողումը։ Ահ ու սարսափ, ոճիր եւ անասնականութիւն,— ահաւասիկ համայնավարական յեղափոխութեան յատկանիշները․․․ Այս վտանգը կը սպառնայ ամբողջ աշխարհի եւ միայն քանի մը քաղաքական տեսաբաններու չի վերաբերիր, այլ բոլոր երկիրներու պետական մարդոց։ Այո, համայնավարութեան խնդիրը Եւրոպայի գոյութեան խնդիրն է. հարկ է դիրք բռնել թեր կամ դէմ, բոլոր տրամաբանական հետեւանքներով։ Ռուսաստանի համայնավարութեան ներսը մղուած կռիւը բնտանեկան վէճ մըն է Հրեաներու միջեւ, Հրեաներ որոնք հրացանի բռնել կուտան ուրիշ Հրեաներ, փառասիրութեամբ եւ կործանելու կամքով։ Մենք պիտի յաջողինք օր մը բանալ աշխարհի աչքերը։ Մենք անդադար պիտի պոռանք բոլոր ժողովուրդներուն.— Մեղաւորը Հրեաներն են․․․ Եթէ անոնք այնքան զայրացած են մեզի դէմ, պատճառը այն է որ մենք վար առինք անոնց դիմակները եւ կը ջանանք ոչնչացնել համայնավարութեան պատկերը։ Մենք ահազանգ կը հնչեցնենք այս համագումարի ընթացքին։ Խորհրդային Ռուսաստանը աշխատաւորներու հայրենիքը չէ։ Անոր կառավարութիւնը գրեթէ միայն Հրեաներէ կը բաղկանայ։ Զինուորներու դիկտատուրան չէ այն, այլ հրէականութեան դիկտատուրան․․․ Հէրշէլ Եէհուտա (Եակոտա) Չեկային նախագահը, Լազարուս Մոիզէն Քականովիչ՝ Սթալինի փեսան եւ հաղորդակցութեանց գործավարը, Ֆինքէլշթայն Լիթվինով,— բոլորն ալ Հրեաներ են։ Հրեաները կը կազմեն Խ. Միութեան քաղքենի նոր դասուն 98 առ հարիւրը»։

Յետոյ նախարարը յարձակեցաւ Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատին վրայ, դիտել տալով թէ «ամէն դաշինք որ քաղքենի աշխարհը կը կնքէ համայնավարութեան հետ, ի վերջոյ պիտի առաջնորդէ համայնավարութեան յաղթանակին»։ Եւ եզրակացուց.

— «Թող աշխարհ օրինակ առնէ Գերմանիայէն․․․ Անշուշտ ազգային ընկերվարութիւնը արտածելի ապրանք չէ եւ իր մեթոտները պէտք չէ պարտադրուին ուրիշներու. բայց կրնայ հրահանգիչ դաս մը կազմել միւս ժողովուրդներուն համար, փրկուելու համար ամէնէն ծանր տագնապներէն։ Երանի՜ թէ կարենային գործել քանի դեռ ուշ չէ․․․ Շնորհիւ իր այս գերմանական պայքարին, Ատոլֆ Հիթլէր դարձաւ նմանապէս լաւագոյն Եւրոպացին։ Կարմիր Արեւելքը կը սպառնայ, բայց Առաջնորդը արթուն է իբրեւ պահակ»։

Նոյն լեզուն գործածեց Հիթլէրի խորհրդականը, Ռօզէնպէրկ, շեշտելով.

— «Եւրոպայի գոյութիւնը եւ ապագան այժմ ամէն բանէ առաջ կը պաշտպանուին Պերլինի մէջ։ Այսօր Սպանիոյ ահաւոր ջարդը կը հարկադրէ ամբողջ Եւրոպան խորապէս մտածել իր ճակատագրի մասին։ Համայնավարութիւնը ոճրագործներու աշխարհին վարդապետութիւնն է...Ան համաշխարհային դաւադրութիւն մըն է, կազմակերպուած՝ քաղաքական եւ զինուորական հիման վրայ։ Այլեւս կարելի չէ զայն ջախջախել միայն ոստիկանութեամբ եւ բանակով։ Անոր յաղթելու համար, անհրաժեշտ է նոր հաւատք մը, գործելու կամք եւ մանաւանդ գործ»։

Աւելորդ է շեշտել այս ճառերուն իմաստը։ Թերեւս առաջին անգամ է որ պատասխանատու նախարար մը այսքան բուռն լեզու կը գործածէ ուրիշ երկրի մը քաղաքական եւ ընկերային դրութեան եւ անոր վարիչներուն դէմ։ Այս առթիւ տեղական թերթերը դիտել կուտան թէ ֆաշական Իտալիան ալ նոյնքան կ՚ատէ համայնավարութիւնը, սակայն տարբերութիւն մը կը դնէ վարդապետութեան եւ պետութեան միջեւ։ «Իւմանիթէ» լայն տեղ տալով Տոքթ. Կէօպէլսի ճառին, կը հարցնէ թէ ինչ նոր խաղեր կը պատրաստէ հիթլէրականութիւնը։

Գերմանիոյ գաղթային պահանջը եւ Անգլիա

Լոնտոնի մէջ լարուած ուշադրութեան կը հետեւին Գերմանիոյ նոր քաղաքականութեան, հիմա որ Հիթլէր պաշտօնապէս յայտարարեց թէ իրենք ալ իրաւունք ունին գաղթավայրեր պահելու։ Հաւանական է որ արտաքին նախարարը յառաջիկայ շաբթու տեղեկագիր մը ներկայացնէ այս մասին, պարզելով իր տեսակէտները։ Յետոյ նախարարական խորհուրդը պիտի քննէ խնդիրը։ Անգլիոյ հանրային կարծիքը մտահոգութեամբ կը դիտէ Գերմանիոյ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԶՕՕԼՈԳԻԱԿԱՆ»

Այս շաբթու խրած բլլալով «Խ. Հայաստան»ի «իդէոլոգիական» եւ «տերմինոլոգիական» լաբիւրինթոսին մէջ, անոր ցանած բառերը պոչ կապեր են մտքիս մէջ.—

Լիկվիդացիօն, դեկլարացիա, կարիէր, ֆէնոմէն, ֆորմալիստական, լիբերալ, լէգալիզացիա, նացիոնալիզմ, սիւժէտ, զօօլոգիա, ֆրազէօլոգիա, պսիխոլոգիա․․․

Երբ այսպիսի գոհարներ կը գտնէք երիտասարդ բանաստեղծի մը գրչին տակ, այն ալ գերազանցապէս «էսթէտիգական» նիւթի մը մասին, կրնաք պատկերացնել թէ ինչպէս կը շօշափեն «սոցիալական պրոբլէմ»ները եւ «տրոցկիստական - նացիոնալիստական կոնսպիրացիա»յի վերաբերեալ հարցերը։

Այս չէր ըսելիքս։

Գիտէք որ երկու ամիսէ ի վեր քաղաքացիական պատերազմը կը ճարակի Սպանիոյ մէջ։ Միեւնոյն ժողովուրդը երկու մասի բաժնուած, իրար կը կոտորեն, երկուքն ալ վասն հայրենեաց․․․

Ասանկ աշխարհասասան դէպքի մը առջեւ կրնա՞ր անտարբեր մնալ մեր կարմիր տոտիկ Երեւանը։

Եւ ահա միթինկներ, բանաձեւեր, հանգանակութիւններ, ճառեր։

Ազգանշանը վաղուց տրուած ըլլալով, Գրողներու Միութիւնն ալ կը մասնակցի կարաւանին։

Երեւանի «Գրական թերթ»ն է որ կը պատմէ (25 օգոստոս).

— «*Գրողների Տանը տեղի ունեցաւ Հայաստանի Խորհրդային գրողների միութեան Թուցիկ միտինկը՝ նուիրուած Սպանիայի ռազմաֆաշիստական խռովութիւնների եւ սպանիական ժողովրդի հերոսական պայքարի մասին հաղորդում արեց ընկ. Ն. Զարեանը։ Թէ զեկուցողը եւ թէ ելոյթ ունեցող ընկերները վերլուծելով սպանիական ֆաշիստական խռովութիւնների միջազգային քաղաքական նշանակութիւնը, գերմանական եւ իտալական ֆաշիզմի անմիջական կապը եւ օժանդակութիւնն սպանիական ժողովրդի դահիճներին, միաժամանակ հիացմունք եւ ջերմ համակրանք յայտնեցին սպանիական ժողովրդին, որը հերոսաբար պաշտպանում է Սպանիայի ժողովրդական ճակատի դեմոկրատիկ հանրապետութիւնը ֆաշիստ խռովարարներից։ Ընկերները զայրոյթով արձանագրեցին հայ ֆաշիստների՝ Դաշնակցութեան միջազգային ֆաշիզմի այդ լկտի ջոկատի մասին, որը չնային հաւատարմութեամբ քաշ է գալիս պատերազմի հրձիգների արիւնոտ կառքի ետեւից։*

Բացի հաւաքուած նիւթական օժանդակութիւնից, միտինկն, ընկ. Ստ. Զօրեանի առաջարկով, որոշեց յատուկ հեռագիր ուղարկել Սպանիայի յեղափոխական գրողներին»։

Այս բոլորը լաւ, պիտի ըսէք, բայց սա Դաշնակցութի՞ւնը ուրկէ ելաւ, սպանիական ճակատին վրայ։

Հարցը «զօօլոգիական» ըլլալով, կը յանձնեմ մասնագէտներու քննութեան։

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ (ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

ՑԱՆԿ 10

Հրաչ Սարգիսեան	250
Հին բարեկամ մը (Ա.)	100
Վ. Շահումեան	100
Միհրան Ղարիպեան, Տիօն	50
Գումար՝	500
Օգոստ. 8ի գումարը	7335
Ընդհ. գումար՝	7835

Անգլիոյ թագաւորը եւ սրճեփ կայծակ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Անգլիոյ թագաւորը իր վերջին այցելութեան ատեն Գոգ Շուկան հանդիպելով, խմեց ուսթա Կարապետի պատրաստած սուրճը, զոր վեհապետին հրամցուցած էր աշկերտը՝ Կայծակ։

Այս ծառայութեամբ, Շուկային մէջ նշանաւոր անձ մը դարձաւ Կայծակ, որուն ձեռքէն սուրճն ու ջուրը խմեց թագաւորը։ Շուկայի բնակչութիւնը Կայծակին յարգանքով կը նայի հիմա եւ տեղեկութիւն կ՚ուզէ անկէ թագաւորի մասին։ Կայծակէն զատ, համբաւաւոր դարձան նաեւ թագաւորին մատուցուած սուրճին ու ջուրին գաւաթները։ Սուրճին գաւաթը որ ճերմակ, գծաւոր ու ծաղկենկար սկահակ մըն է, գնեց ամերիկացի լրագրող մը, իսկ կին մըն ալ ջուրին գաւաթը գնեց, անշուշտ կարեւոր գումարի մը փոխարէն։

Անգլիոյ Արհեստակցական համագումարը մերժեց օգնել Սպանիոյ, 51,000ի դէմ 3,029,000ով

Անգլիոյ Արհեստակցական Միութեանց համագումարը շատ կարեւոր բանաձեւ մը քուէարկեց հինգշաբթի օր, Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին առթիւ։ Համագումարը 7ի դէմ 3,080,000 ձայնով հաւանութիւն յայտնեց չմիջամտելու քաղաքականութեան որուն կը հետեւի կառավարութիւնը։ Համակրանք յայտնելով հանդերձ Սպանիոյ հանրապետականներուն, համագումարը կը վախնայ որ ընդհանուր պատերազմ ծագի, եթէ չէզոքութիւնը խախտեն։ Այս առթիւ Միութեանց նախագահը շեշտեց իր ճառին մէջ.

— «Անհրաժեշտ է նկատի առնել հարցին գործնական երեւոյթները եւ գտնել թէ որն է մեր սպանիացի ընկերներուն օգնելու լաւագոյն ձեւը՝ ազատութեան եւ ժողովրդապետութեան համար մղուած պայքարին մէջ։ Ֆրանսական կառավարութիւնը այն եզրակացութեան յանգած է որ եթէ շարունակուի զէնք ճարել սպանիական կառավարութեան, հաւանաբար պատերազմ պիտի ծագի Եւրոպայի մէջ։ Մենք գիտենք որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի պաշար կը հասցնեն ապստամբներուն։ Ահա թէ ինչու չմիջամտելու ֆրանսական քաղաքականութեան ուժ տուաւ բրիտանական կառավարութիւնը։ Կենսական էր այս, պատերազմը կանխելու համար։ Ես շատ լաւ գիտեմ որ բանաձեւերը եւ խօսքերը որ եւ է ազդեցութիւն չունին Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի վրայ։ Միակ ազդու դարմանը պիտի ըլլար պաշարել սպանիական թերակղզին, ինչ որ կը տրամադրէ նաւային եւ զինուորական գործողութիւններ կատարել։ Կրնա՞նք այդպիսի արկածախնդրութեան մը մէջ նետել Անգլիոյ ընկերվարական շարժումը։ Չենք կրնար։ Ուրեմն կը մնայ չմիջամտել, ուրիշ ամէն դիրք վտանգաւոր ըլլալով»։

Ուրիշ ճառերէ վերջը, 51,000ի դէմ 3,029,000 ձայնով մերժուեցաւ բանաձեւ մը, որ կ՚առաջարկէր զէնք ղրկել Մատրիտի կառավարութեան։

Տարակոյս չկայ թէ այս որոշումը խոր ազդեցութիւն պիտի գործէ Ֆրանսայի Աշխատանքի Դաշնակցութեան վրայ, որ դեռ առջի օր կը թելադրէր վերաքննել չէզոքութեան խնդիրը, համախորհուրդ՝ բրիտանական կառավարութեան հետ։

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

«Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» խորագրով յօդուածս որ երեւցաւ «Յառաջ»ի յունիս 6ի թիւին մէջ, ստիպած է «Յառաջ»ի Թրքագէտ աշխատակիցը՝ Վ. Իշխանեանը՝ «հարկադրական ճշդումներ» կատարելու :

Հարցը շատ կարեւոր ըլլալով, կրկին խօսք կ'առնեմ, քիչ մը աւելի լայնօրէն պարզելու համար զանազան երեւոյթներ :

Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցած ամէն երեւոյթ մեզի համար կարեւորագոյն նշանակութիւն ունի եւ պէտք է որ ունենայ :

Վ. Իշխանեան անձկութեամբ հարց կուտայ.

— «Բայց մի՞թէ անհրաժեշտ չէր, որ այսքան լուրջ ու կարեւորագոյն խնդրի մը մօտենայինք աւելի հիմնական, աւելի լայն եւ աւելի սպառիչ կերպով» :

Այո, նիւթս՝ «Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» լայն եւ համեմատաբար դժուար կալուած մըն էր, որ կը պահանջէր լարուած ուշադրութիւն, ժամանակ եւ ամբողջական աղբիւրներ, ինչ որ կապուած է անխուսափելի ... նիւթականին : Ըսեմ նաեւ, որ երբեք մեծամտութիւն չունէի եւ չունիմ նիւթը սպառելու եւ կամ սպառած տեսնելու :

Սակայն, եթէ Վ. Իշխանեանին պէս խորհէինք թէ «լաւագոյն ծառայութիւնը մատուցած կ'ըլլանք, եթէ բոլորովին վերապահ ըլլանք, քան գրենք հապճեպ եւ հարեւանցի», պիտի մնայինք հոն՝ ուր որ ենք : Այսինքն՝ նուազագոյն չափով մը իսկ չպիտի պրպտէինք Թուրքով ու Թուրքիայով, վարագոյր մը քաշելով մեր աչքերուն առջեւ, եւ գիտակցաբար տապլտկելով խաւարին մէջ :

Թրքական ճակատին վրայ, մեծ ու փոքր երեւոյթներէն մինչեւ դէմքերը, կարելիութեան սահմաններու մէջ, պէտք է հետաքրքրութեան առատ նիւթ դառնան մեզի համար : Ըսի՝ կարելիութեան սահմաններուն մէջ, որովհետեւ այն ինչ որ կը պահանջէ Վ. Իշխանեան ներկայ պայմաններուն մէջ, եթէ ոչ անկարելի է, գէթ դժուար է : Եւ նաեւ պետական-դեսպանական գործ : Ուրեմն, մեզի համար եւ շահ է եւ օգուտ, ինչ ձեւերով ու միջոցներով ալ մօտենանք Թուրքիոյ հետ կապուած հարցերուն :

Սակայն, զարմանալին հոն է որ չըսելու համար ողբերգական, Թուրքիոյ հետ կապուած դէպքերն ու երեւոյթները անհրաժեշտ արձագանգ չեն գտներ հայկական մամուլին մէջ : Թուրքիոյ կեանքին ուշադիր հետեւելու տեսակէտէն, կարգ մը թերթերու, մանաւորապէս «Յառաջ»ի եւ մասի վրայ համբուած անհատներու ճիգն ու աշխատանքը երբեք չեն կրնար բաւարար համարուիլ :

Վ. Իշխանեան եւս չընդունի՞ր այս անմխիթար եւ անողոք իրականութիւնը :

Այո, պէտք է հետեւիլ Թուրքիոյ հրատարակութիւններուն, եւ «իրապէս հետեւիլ, ինչպէս կը գրէ Վ. Իշխանեան — կանխելու համար շատ մը «յաւելեալ տպաւորութիւններ, զորս կ'ունենայ մարդ հեռուէն դիտելով Թուրքիան» :

Եւ ճիշդ հոս է որ Թուրքիոյ մասին եղած բոլոր մտքերն ու մտածումները կը բաժնուին երկու մասի :

Եւ հարցումը կուգայ ինքնաբերաբար :

Այն ինչ որ կը քաղենք Թրքական թերթերէն, եւ ըսենք նաեւ եւրոպական հրատարակութիւններէն, ո՞ր չափով «յաւելեալ տպաւորութիւններ» են եւ ո՞ր չափով ոչ-յաւելեալ :

Հոգեկան հիւանդագին վիճակ մը կ'ապացուցանէ այն երեւոյթը, որ անցեալի մէջ եւ նաեւ ներկայիս, հայ քաղաքական միտքը կը դեգերի այնպիսի յղրծուն ճամբաներու վրայ, որուն անմիջական արդիւնքը եղաւ չճանչնալ դրացին, շրջանակը :

Տակաւին այս ափերը չինկած, երբ մենք մեր տուներուն մէջ էինք, եւ մեր հողերուն վրայ, ըսէք խնդրեմ, իրապէս կը ճանչնայի՞նք մեր դարաւոր Թշնամին՝ Թուրքը, այնպէս ինչպէս որ պէտք էր : Ոչ, դժբախտաբար : Զգենք հասարակ ժողովուրդը : Հայ մտաւորականը գիտէ՞ր Թուրք ժողովուրդին ազգային սեփական պատմութիւնը : Կը ճանչնա՞ր Թուրք գրականութիւնը եւ անոր մշակները : Մեր երկրէն փարսախներով հեռու երկիրներու սեւն ու ճերմակը կրնայինք զանազանել : Իսկ երկրին մէջ, անմիջական շրջապա՞տը ...

Ո՞վ գաղափար ունէր Ահմէտ Հիքմէթին, Ճէլալ Նուրիին, Ահմէտ Ճէվատին, Թահսին Նիհատին, Համտուլլահ Սուպհիի, Իզզէթ Ելէվի, Ճէլալ Սահիրի եւ ուրիշներու մասին : Մեր Թրքագիտութիւնը «Կիւլտէպէ»ի մը վերջացնելու վրայ էր հիմնուած : Եւ այն ժամանակ լրացած էր ամէն բան :

Եւ հիմա տակաւին, արեւան գետեղէ անցնելէ վերջ, հայ մտաւորականը գիտէ՞ արդեօք, կը ճանչնա՞յ Թուրքը ամէն կալուածին մէջ : Ով որ արդար է Թող առաջին քարը նետէ :

Հայկական բոլոր խաւերը, մտաւորականէն մինչեւ յետին անգրագէտ գեղջուկը մէկ բանի մէջ միայն համաձայն էին իրապէս — Այն էր թէ՝ Թուրքը Մէհմէտճիկ մըն էր, փիղաճի եւ կամ լէպլէպիճի : Տեսնելու, գիտելու, սորվելու եւ ուսումնասիրելու պակասը կայ ու կը մնայ մեր մտաւորականութեան մէջ :

«Երէկ սխալեցանք», կը գրէ Վ. Իշխանեան, որովհետեւ փօթուրճի դատեցինք» . ես պիտի ըսեմ շարաչար սխալեցանք, եւ գիտենք թէ այդ չարաչար վրիպումը մեզ ուր առաջնորդեց :

Սակայն, սխալա՞ծ կ'ըլլանք հիմա, վերադնահատանքի լոյսին տակ, հետեւելով իրականութեան, որ երբեք չպիտի դադրի իրականութիւն ըլլալէ, հակառակ Թերահաւատ արտայայտութիւններու :

Հետեւելով Թուրքին ներքին եւ արտաքին կեանքին, նոյն իսկ «սմօքին-կ»ին եւ գլխարկին, եւ նաեւ Թերթերուն եւ քերթուածներու բովանդակութեան, հանել անոնցմէ դրական փաստեր, իրականութիւններ, պահելով բոլոր համեմատութիւնները, «մէկ ծայրայեղութենէն միւսին» յանձնուի՞լ կը նշանակէ եւ կամ «երէկուան Մէհմէտճիկը այսօր ալ եւս Թրծուած ու յառաջադէմ տիպա՞ր մը կարծել» կը նշանակէ :

Ահա հոս է որ անջրպետը կը բացուի իմ եւ Վ. Իշխանեանին միջեւ : Կարծիքներու եւ մտածումներու տարբերութիւնը շատ է եւ ակներեւ :

Ես չեմ ըսեր թէ Թուրքը եւրոպական իմաստով ու չափանիշով մարդ է դարձեր : Սակայն, մեր չափանիշով, համահայկական ըմբռնումով, կարելի է ըսել թէ Թուրքը արտաքին փոփոխութիւններու հետ, ունեցաւ նաեւ ներքին փոփոխութիւններ :

Թուրքը նախ ըմբռնեց, ըստ իս, պետականութեան եւ քաղաքացիի պարտականութեան գիտակցութիւնը : Եւ այս փոփոխութեանց մէջ, մեծագոյն ազդեցութիւնը գործեցին այն արտաքին եւ նաեւ ներքին ազդակները, որոնք դաստիարակեցին ի նպաստ Թուրքիոյ :

Թրքական պատմութեան մէջ չկայ շրջան մը, ուր պետական կեանքը այնքան երկաթեայ, բիրտ եւ համեմատաբար խաղաղ ըլլայ, որքան այսօր : Եւ այս պատմական շրջանը, իր երկաթեայ կաղապարով, անկախ նոյն իսկ Թուրքին կամքէն ու գիտակցութենէն, բան մը փոխեց իր ըմբռնումներուն մէջ :

Երեւակայեցէք տասներեք խաղաղ տարիներ : 1923 — 1936 : Խաղաղ ե՛ւ ներսէն եւ դուրսէն :

Տարիներու դերը, իշխանաւորներու ճիգն ու աշխատանքը ժխտել՝ կը նշանակէ կորսնցնել իրականութեան գիտակցութիւնը եւ յանձնուիլ պատրանքներու :

Հարց կուտամ Վ. Իշխանեանին : Դուք որ այնքան Թերահաւատ էք եւ քիչ մըն ալ հեգնական վերաբերմունք ունիք Թուրքիոյ գլխագիր սերունդին մասին, ի՞նչ է ձեր կարծիքը այն երիտասարդութեան վրայ, որ քամալական տիրապետութեան շրջաններուն 5—8 տարեկան էին : Եւ կամ 8—14 : Բարդեցէք ասոնց վրայ 13 տարիները, կ'ունենանք 18—21 եւ 21—27 տարեկան երիտասարդութիւն մը :

Եթէ ճիշդ է որ քամալական տիրապետութիւնը իրականութիւն է, եւ եթէ նաեւ իրականութիւն է որ այդ բռնապետութիւնը միջազգային դիւանագիտութեան մէջ դիրք եւ կշռուած ստեղծեց — փա՛ռք եւ պատիւ «ասպետական» համաձայնականներուն — ապա ուրեմն, անպայման այս խմորումները ներքին կեանքին մէջ ունեցան իրենց անդրադարձումները նոր սերունդին վրայ :

Հարցումը տարբեր ձեւով ընենք . Եթէ նկատենք որ երիտասարդութեան կաղապարուելու, Թրծուելու եւ կամ ծնելու ժամանակը 5—8—8—14 տարիներն են, եւ ընդունինք որ — կրկնեմ — քամալապետութիւնը իրականութիւն է, արտաքին աշխարհի եւ ներքին կեանքի մէջ եղած փոփոխութիւնները եւ Քամալ եւ ընկ. կատարած ճիգերն ու աշխատանքները, երբեք ազդեցութիւն չունեցա՞ն համբուն, մանաւանդ վերայիշեալ մատաղ սերունդին վրայ :

Ինչո՞ւ պահել այս բոլորը, ինչո՞ւ ձգնիլ ամէն ինչ վարագուրուած տեսնել : Ինչո՞ւ ինքնախաբութիւն փորձել :

Ընկ. Վ. Իշխանեան սերունդ բառը երբ կ'արտասանէ, անոր հագուեցնել կ'ուզէ փիլիսոփայական եւ գիտական պատմուճան մը : Ոչ, ես այսպէս չեմ մօտեցած սերունդ բառին : Եւ իրապէս ալ Իշխանեանի ըմբռնումով, սերունդի մասին գրել, տակաւին վաղահաս է :

Ինծի հետ Իշխանեան ալ չը՞նդունիր արդեօք, որ արտաքին եւ ներքին այս վերիվայրումները այլափոխեցին Թուրք երիտասարդութեան — իմա սերունդի — դիմագիծը դէպի ազգայնական ու ազգային շարժումը ինչպէս որ գրած էի այլ առթիւ «Յառաջ»ի մէջ, մայիս 23ին :

Բոլոր երեւոյթներուն մէջ, Թուրք ղեկավարութիւնը ճգնեցաւ ազգային հպարտութեան դրոշմը դնել Թուրք նորահաս երիտասարդութեան վրայ : Ջէ՞ք լսեր աղաղակը անոնց, կնոջ եւ մայրութեան, հողին եւ հայրենիքին, Թուրքին եւ Թրքութեան փառաբանութիւնն է որ կը չեփորեն :

Եւ «Ճիմհիւրիէթ»ի էջերէն, տակաւին քանի մը ամիսներ առաջ, հռչակաւոր Եոնուս Նատին էր որ կ'աղաղակէր .

— «Թուրք երիտասարդ, գիտցիր որ պապերդ քաղաքակրթութիւն տուած են աշխարհին» :

Թոյլ տուէք աւելի ընդլայնել :

ՀՐԱԶԴԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԸ

Խաղաղութեան միջազգային համախմբումի պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ անցեալ հինգշաբթի, Պրիւքսէլի ցուցահանդէսին առթիւ շինուած Հէյսէլի շքեղ պալատին ընդարձակ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ 35 ազգերու պատգամաւորներուն : Մասնաւոր հրաւէրի վրայ, «Յառաջ»ի Թղթակիցն ալ ներկայ եղաւ բացումին :

Սրահին ներքին պատերը ամբողջութեամբ ծածկուած էին գոյնզգոյն դրօշներով, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին հետեւեալ վերտառութիւնները :

— «Համաշխարհային խաղաղութեան առաջին համաժողովը». — «Կազմակերպուեցէք եւ միացուցէք ձեր ուժերը՝ փրկելու համար աշխարհի խաղաղութիւնը». — «Միանանք, որպէսզի ժողովուրդները ապրին երջանկութեան ու խաղաղութեան մէջ» :

Բեմին վրայ բոլորաձեւ զետեղուած էին համաժողովին մասնակցող ազգերուն դրօշները, անցուած ձողերու ծայրերը եւ շրջապատուած կանանչներով ու ծաղիկներով, որոնց առջեւ դիրք բռնած էին պատուիրակութեանց պետերը, իրենց քարտուղարներով :

Պելժիական կառավարութիւնը իր կողմէ իբր ներկայացուցիչ ղրկած էր Պ. Վանտէրվէլտը, որուն կ'ընկերանային երեք ընկերվ. նախարարներ : Անգլիոյ կողմէ՝ Լորտ Ռոպըրթ Սըսիլ, իսկ Ֆրանսայի կողմէ՝ Օդային նախարար՝ Փիէռ Քօ, եւ երեսփ. ժողովի նախագահ՝ Էտուառ Էռիօ :

Երաժշտական սիրուն կտորէ մը յետոյ, համաժողովին նախագահ Պ. Վանտէրվէլտ արտասանեց բացման խօսքը .

— Եթէ կայ երկիր մը, ուր խաղաղութեան նպատակով գումարուած ժողով մը ջերմ խանդավառութեամբ պիտի ընդունուի, անիկա Պելժիան է : 1914ին, ան ապացոյցը տուաւ թէ որքան նուիրական է ազգի մը համար միջազգային պարտաւորութեանց հաւատարմութիւնը : Պելժիական ներկայ կառավարութիւնը իրեն ուղեգիծ ընտրած է հակակշռել եւ սահմանափակել սպառազինութիւնները : Ժընեւի մէջ ամէն անգամ որ խնդրոյ առարկայ եղած է հաւաքական ապահովութիւնը, Պելժիա միշտ նախաձեռնող դեր մը ստանձնած է :

Յետոյ Լորտ Ռոպըրթ Սըսիլ անգլիերէն ազդու կոչ մը ուղղեց ժողովուրդներու արթնամտութեան, խափանելու պատերազմի վտանգը : Թելադրեց համախմբել ամէն երկրի մէջ կազմակերպուած ուժերը, եւ պայքար մղել համաշխարհային խաղաղութեան, զինաթափութեան եւ միջազգային արդարութեան համար, Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ, որուն պէտք է տալ աւելի ուժ եւ աւելի կենսունակութիւն :

Ֆրանսայի կողմէ խօսեցան օդային նախարարը եւ Պ. Էռիօ : Այս վերջինը Պելժիոյ եւ պելժ կառավարութեան յարգանքի քանի մը խօսք ուղղելէ յետոյ, ճշդեց համախմբումին նպատակը : — Մենք հոս եկած ենք մեր սոսկումն ու ատելութիւնը հաստատելու՝ բռնութեան, ամէն տեսակ բռնութիւններու դէմ, մեր խորշանքն ու դատապարտութիւնը յայտնելու պատերազմին, բոլոր պատերազմներուն դէմ, ըլլան անոնք արտաքին, ներքին կամ կրօնական : Մեր նպատակն է մարդկութիւնը առաջնորդել դէպի քաղաքակրթութեան բարձրագոյն ոլորտները : Պէտք է կասեցնել սպառազինութեանց խօլ ընթացքը, որ ճակատագրականօրէն ազգերը պիտի մղէ պատերազմի, եթէ միջոցներ ձեռք չառնուին խափանելու համար զայն :

Այս ճառերէն յետոյ, Լորտ Սըսիլ սկսաւ մի առ մի Թուել համաժողովին մասնակցող ազգերուն անունները : Ամէն անգամ պատգամաւոր մը ոտքի կ'ելլէր, մատնանշելով իր երկրին մէջ գոյութիւն ունեցող համանուն կազմակերպութեանց եւ անոնց մասնակցող անդամներուն հաւաքական Թիւը :

Պատուիրակներուն ընդհ. Թիւը 4000ի կը հասնէր : Համաժողովին մասնակցած էին 35 ազգեր, որոնք կը ներկայացնէին 75 ազգային կազմակերպութիւններ եւ 40 միջազգային կազմակերպութիւններ : Ֆրանսա ղրկած էր 2000 հոգի, Անգլիա՝ 450, Չեխոսլովաքիա՝ 337, Ռումանիա՝ 150, եւայլն : Չէին մասնակցած Գերմանիա, Իտալիա եւ Լեհաստան :

Յաջորդական նիստերու մէջ, համաժողովը իր մէջէն ընտրեց գործադիր մարմին մը, պրոպականտի մարմիններ, քարտուղարութիւններ, կազմուած զանազան ազգերու ներկայացուցիչներէն, եւ իբրեւ եզրակացութիւն ընդունեց հետեւեալ չորս սկզբունքները, որոնք հիմը կը կազմեն խաղաղութեան միջազգային համախմբումին .

1. — Ճանաչում դաշնագիրներու պարտաւորութեանց անբռնաբարելիութեան :

2.— Նուազում եւ սահմանափակում սպառազինութեանց, միջազգային համաձայնութեամբ :

3.— Ուժեղացում Ազգերու Դաշնակցութեան, կանխելու եւ կասեցնելու համար պատերազմները, հաւաքական ապահովութեան եւ փոխադարձ օգնութեան կազմակերպութեամբ :

4.— Ստեղծում ազդու կազմակերպութեան մը, Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ, դարմանելու համար միջազգային բարդութիւնները, որոնք կրնան պատերազմ յառաջ բերել :

ՀՐ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ

Պարզ է, Պէյրութի գաղութը, մանաւանդ վերջին եօթը տարուան ընթացքին յեղափոխուեցաւ եւ տնտեսապէս եւ մտաւորապէս : Մեր խօսքը այս վերջին երեւոյթին մասին է : Ժամանակին խօսած ենք Լիբանանահայ վարժարաններուն մասին կարելի մանրամասնութեամբ, ուրիշ առիթով մը հարեւանցի խօսած ենք նաեւ օտար վարժարաններուն մասին, մանաւանդ զոյգ համալսարաններուն ուր հայ ուսանողութիւնը անկարեւոր տեղ մը չ[illegible] որ կը գրաւէ : Ամէն տարի, տասնեակներով հայ երիտասարդներ, բարձրագոյն գիտութեամբ օժտուած համալսարաններու այս ամ այն ճիւղերէն դուրս կուգան, դուրս կուգան նաեւ կիսաւարտ երիտասարդներ՝ շատեր նիւթականի պատճառով : Ուրեմն մօտ տասնըհինգ տարիէ ի վեր այսպէս արտադրուած ուսանողութիւն մը խտացած է Պէյրութի մէջ, մտաւորական նոր ու Թարմ ուժեր, բժիշկներ, դեղագործներ, վաճառականներ, [illegible] արուեստագէտներ : Առաջինները արդէն գծած իրենց կեանքի ուղեգիծը, շրջանաւարտ ըլլալէ ետքն ալ կ'ընթանան իրենց ասպարէզի մէջ, իսկ վերջինները, անոնք ալ անշուշտ հեռանկար մը ունեցած են ընտրելով այդ ճիւղը՝ ծառայել հայ դպրոցին, հայ վարժարանի սերունդին :

Ահաւասիկ ասոնց հրապարակ գալէն ետքն է որ սկսաւ լուռ պայքար մը հին ուսուցիչներու եւ արդիական մեթոտներով դաստիարակուած նորեկներու միջեւ :

Մինչեւ ասոնց երեւումը, մեր դպրոցները գրաւուած էին գրեթէ մազ-մօրուք ճերմկցուցած «վարժապետներէ», որոնք տակաւին նպաստընկալ վարժարաններէն ներս իրենց ներկայութիւնը զգալի կ'ընեն : Շատեր նախնական կրթութիւն հազիւ տեսած, միշտ ալ միջոց մը գտած են ու հին դպրոցներէն ներս սպրդած : Բայց այն օրէն երբ երիտասարդ ուժեր եկան եւ որոնց Թիւը ամէն տարի աւելի եւս աճելու ենթակայ է շնորհիւ Պէյրութի Հայ Ճեմարանին եւ ուրիշ հաստատութեանց, հոգաբարձութիւնները այսպէսով տարուէ տարի նեղը դրուեցան, մինչեւ որ Ուսումնական Խորհուրդը որոշեց թէ այն բոլոր ուսուցիչները որ միջնակարգ դպրոցներէ վկայականներ չեն ներկայացներ, քննութեան պիտի ենթարկուին : Հիները սկսան նահանջել, նահանջեցին նաեւ նորերէն անոնք որ նախնական կրթութիւն հազիւ ստացած՝ սկսեր էին դպրոցներէն ներս մտնել : Այսօր, մենք կը կարծենք որ, ազգային վարժարաններէն շատերուն մէջ կը պաշտօնավարեն նոր ու զարգացած ուժեր :

Երբ ուսուցիչներու մասին տրուած այս որոշումին եւ գործադրութեան մասին կը գրենք, մեր մտածողութեան գիծը կ'երկարի այն միւսներուն որոնք մեր ժողովուրդին հետ ամէն օր շփման մէջ են, ամէն ժամ կը խօսին, կը քարոզեն անոնց, միշտ իրենց դատարկ ուղեղները ցոյց տալով :

Մեր խօսքը քահանաներու մասին է :

Մեր կղերականութեան այս դասի մասին, ժողովուրդը դաւաններու

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂԻ ԴԻՄԱԿՈՎ

Յօրինելով այս կեղծ դիւցազը չինծու գանձիկ գաւառաբարբառով, Ա. Բակունցն աւելցնում է՝ «Նա յոյս ունէր, որ Ջեանբերդի ժողովուրդի հողերի սահմանները կը լայնանան» (*) :

Ի հարկէ Ա. Բակունցը զրպարտում է խորհրդային գիւղացուն : Սահմանների լայնացման յոյսն իր սեփական յոյսն է, որ նա բերել է իր հետ իր [illegible] կուսակցութիւնից : Իսկ խորհրդային հայ գիւղացին իր սեփական փորձով վաղուց է համոզուել, որ իր խորհրդային հայրենիքի սահմաններում, առանց աչք տնկելու հարեւանի հողերին, ազնիւ աշխատանք Թափելով նա կը հասնի եւ արդէն հասնում է ունեւոր եւ կուլտուրական կեանքի :

Իր դաշնակցական [illegible] երազը վերագրելով հայ աշխատաւոր գիւղացուն Ա. Բակունցը հետապնդում է երկու նպատակ . մի կողմից ցոյց տալ, թէ այդ երազը, իբր թէ ապրում է աշխատաւոր ժողովրդի մէջ, միւս կողմից խուսափել պատասխանատուութիւնից, չքմեղանալ, խուսափել բոլշեւիկեան քննադատութիւնից :

Բայց Ակսէլ Բակունցի քամահելի շովինիզմը զանում է ակներեւ այնտեղ, ուր նա բնութագրում է հարեւան ժողովրդին : «Նա կռուել է գազանների հետ եւ նրանց հետ, որոնք հրացանների կրակոցների աղմուկով քշում էին նախիրը, ոչխարը, առեւանգում կին ու երեխայ ... «Հրդեհածիգները ծօրերով բարձրացան մինչեւ լեռների գագաթները, մինչեւ նրանց խեղճ խրճիթները» ...

«Հրդեհածիգնե՛ր» — Ահարոնեանական այս էպիտէտով է բնութագրում Ա. Բակունցը հարեւան ժողովրդին՝ խորամանկօրէն չտալով նրա անունը : Բայց պատմուածքի մի ուրիշ հատուածում նա արդէն մերկացնում է իր գարշելի միտքը : «Իմ ծանօթը պատմում էր, — ակնարկում է Ա. Բակունցը, — որ ոմանք հին սերնդից հրաժարւում էին հերկել Ջեանբերդի հողերը, որովհետեւ նրա սահմաններում թաղուած են եւ Թուրքերը» :

Դարձեալ Ա. Բակունցը զրպարտում է հայ աշխատաւոր գիւղացիներին իր դաշնակցական զօոլոգիական (կենդանաբանական) Թրքատեցութիւնը վերագրելով նրանց :

Ի հարկէ, եղան ազգամիջեան ընդհարումներ, շովինիզմով Թունաւորուած ժողովուրդները հրդեհեցին միմեանց բնակավայրերը, առեւանգեցին միմեանց կանանց ու երեխաներին : Բայց մի՞թէ փաստի այդ միակողմանի ակնարկումը լուսաբանում է պատմական այդ անլուր ողբերգութեան բուն էութիւնը : Միթէ պարզ չէ՞, որ պատմական փաստերի այդ միակողմանի, նենգամիտ արձանագրութեամբ Ա. Բակունցը ոչ միայն մազաչափ անգամ չի բարձրանում Րաֆֆու ռասայական Թրքատեցութիւնից, այլ մի աստիճան աւելի խորն է Թաղւում անասնական շովինիզմի Թունաւոր ճահիճը : Միթէ պարզ չէ, որ Ա. Բակունցի բերանով խօսում է դաշնակ խմբապետը, փորձում է հայ աշխատաւորութեան գրգռել իր հարեւանների դէմ՝ բացարձակ կոչ անելով դէպի Մարութայ սարը :

— «Հայ, մի երթամ տեսութեան մեր քարերին, մեր ձորերին, մեր Մարութայ բանձր սարին : Անիմ զիմ ծիրանի փող, ժողվիմ մարդերու, նստիմ անուշ խօսերու վրէն, հանց զանցի մարդիկ նստին զիմ չորս բոլոր, երգիմ էնոնց խաղաղութեան զիմ երգեր, մարդիկ հալալ զուլալ ախպըրտոց պէս գրկեն զիրար, չեղնի ոչ տէր, ոչ մշակ, ոչ Թուր, ոչ բռնութիւն : Փչեմ զիմ ծիրանի փող, էրման ծուխ բանձրանայ երդիկներէն, խմեն մեր լուս աղբրներէն, զիմ քուրինք կաթ մեր քարերու վրէն, մեր Մարութա բարձր սարի ամպ Թող լիցա զիմ սեւ Թուխ ոսկրներ ...» :

Այսպէս է խօսում Ա. Բակունցի գըլխաւոր հերոսը՝ Հայրօն, «լեռան գիւղի ամենալաւ մարդը» : Խմբապետական այս քաղցրաբերբիկ մեղեդին, ոսկեզօծուած կեղծ ու Թունաւոր լիրիզմով, ունի մի քանի կողմեր : Խորհրդային կոլտնտեսական գիւղի «ամենալաւ մարդը» պէտք է մեր սոցիալիստական հայրենիքից, ձգտում է դէպի «Մարութա բարձր սարը», ուր չի լինելու բռնութիւն (հասկացիր, որ մեզ մօտ բռնութիւն կայ աշխատաւոր գիւղացու նկատմամբ), նա ձգտում է ապրել եւ մեռնել «Մարութա բարձր սարի» լանջերին :

Ո՞ւմն է հարկաւոր այս քարոզը, դէպի ո՞ւր է ուղղում Ա. Բակունցը մեր աշխատաւորութեան ուշադրութիւնը : Մի՞թէ պարզ չէ, որ Բակունցի Հայրօն խմբապետական էպոխայից մնացած մի այլանդակ [illegible] է, որը ոչ մի կապ չունի մեր սոցիալիստական գիւղի աշխատաւորների հետ :

—«Հայրօ, իսկ ո՞ւմ կը տաս քո ծիրանի փողը», — էքստազի մէջ մրմնջում է Ա. Բակունցը :

— «Զիմ փող կիտամ զիմ քաջարծիւ Թոռնիկին» — պատասխանում է այս լիրիկական խմբապետը :

Իսկ Բակունցը՝ ձուլուելով իր հերոսին բացագանչում է . «Ջեան բերդ, Ջեան բերդ ... դու դառնում ես անպարտելի ամրոց, քո բարձր լեռները զարթնել են եւ քո լանջերին հնչում են յաղթութեան երգերը : Մի վիթխարի ծիրանի փող, առանց հին ահի (*) եւ նոր խնդութեամբ հնչեցնում է մեր արդար երգերը» :

Թէ ինչքան «արդար» էին այդ երգերը, մենք վերեւում տեսանք :

Միանգամայն ակնյայտ է Ա. Բակունցի նացիոնալիստական կոնցեպցիան, նրա խմբապետական նպատակայացութիւնն այս պատմուածքում : Նա ձգտում է «սահմանների լայնացման» եւ դրա համար Թնդանօթի միս է դաստիարակում ոչ միայն Հայրօներից, այլ եւ նրանց Թոռներից (պատմական ինչ մե՜ծ ախորժակ) : Նրա մէջ դեռ ապրում է Դաշնակցականների, հայ ժողովրդի այդ ամենաոխերիմ Թշնամիների ցնդաբանութիւնը «ծովից ծով Հայաստանի մասին» :

Ն. ԶԱՐԵԱՆ

(2)

(*) Իրար ետեւից երեք սեռական հոլով — լեզուական այս անճարակութիւնը, որը յատկանշական է Բակունցի գրուածքներում, նացիոնալիստ քննադատների կողմից որակուել է գրական վարպետութիւն !! : Ն. Զ.

(*) Ակամայից յիշեցնում է դաշնակցական հին երգը՝
Առանց ահի, առանց վախի,
Քաջերի բուն Սասունայ սար :

մէջ հազարումէկ պատմութիւններ ունէր: Անմիջապէս ըսեմ որ, առանց նախորդներէն առաւելութիւն մը չունին, եթէ երբեք չհաշուենք միջավայրը, գիրքի եւ մամուլի այնքան լայնչելի պատեհութիւնը:

Տակաւին չենք խօսիր Թրքախօս ու Թրքախօսութիւնը պաշտպանող քահանաներու մասին, որոնք անցեալ տարի խիզախութիւնը ունեցան Էշրէֆիէի պէս հայաշատ կեդրոնի մը մէջ, մանաւանդ ազգայնական երիտասարդներու այդ բարձունքին վըրայ, եկեղեցւոյ բեմէն Թուրքերէն «յօգուտ հոգիներու փրկութեան» : Երկար տեւեց վէճը Տէր Ղազարին եւ Տ. Պետրոսին : Վախճանեալ կաթողիկոսը հանդիսատեսի դերով գոհացաւ, իսկ Կարօեան եպիսկ. ալ քաջութիւնը չունեցաւ կարգալոյծ հռչակելու Թուրք լեզուին զոյգ գործակալները, այլ վախնալով աւելի մեծ բարդութիւններէ, գոհացաւ միայն Էշրէֆիէի եկեղեցիէն հեռացնելով :

Ժողովուրդը հակառակ իմ անձուկ միջոցներուն կը ջանայ կրթել զաւակները, անոնց տալով առնուազն նախակրթարանի մը ուսումը : Ակներեւ է որ տղաքն ու աղջիկները աւելի ուսում կը ստանան քան եղած է քահանաներանը, իսկ ինչ կը վերաբերի բարձրագոյն կրթութիւն ստացած սերունդին, անշուշտ բաղդատութեան եզր չենք գտներ : Եւ երեւակայեցէք որ այս քահանաները անոնց պիտի քարոզեն, անոնց հոգին պիտի կրթեն ...

Հինգ տարի առաջ, երբ Անթիլիասի դպրեվանքը բացուեցաւ, ամէնքս ալ, վայրկեան մը խորհեցանք որ, եկեղեցականներու քահանայական դասը երիտասարդներու մուտքով պիտի փոխուէր եւն. : — Ուրիշ շատ մը ակնկալութիւններու հետ նաեւ այդ չիրականացաւ : Ծրջանաւարտները կը հեռանան հաստատութենէն, Թողլով որ քահանաներ, օրը օրին, սունկի պէս բուսնին հինցած, ծերացած, 50—60նոց վարժապետներէն, մանաւանդ այս վերջին տարիներուն, երբ Ուսումնական Խորհուրդին քննութեանց խնդիրը գլուխնիս կը հալածէ : Այսպիսինները փրկութեան միակ ապաստանարանը կը գտնեն եկեղեցին... վաղէ որ հասնիս. վայ քեզ Հայոց եկեղեցի որ անտէր ես, մի քանի քուէ հաւաքողը քառասուն օր ալ չկայ ուսելու հաց ունեցողը կը դառնայ տէրտէր :

Անտէր է եկեղեցին անոր համար որ, մինչ կաթոլիկ - բողոքական, իրենց լաւագոյն ուժերը կը տրամադրեն եկեղեցւոյ ծառայութեան, մենք ընդհակառակն, ով որ անգործ է, եւ ժամանակին ալ երբեմն վարժապետ, երբեմն ալ ժամկոչ եղած է ու գործի բերումով մէկ երկու անգամ ալ շապիկ հագած եկեղեցւոյ մէջ, անմիջապէս հանրաքուէ, կնիք մը տակը, կը գլմենք ուր որ անկ է, եւ կ՚օծեն քահանայ : Ո՞վ չի հաւատար Պէյրութ կոստէի հրաշքին, ահա, Հայոց եկեղեցին որուն ամէնէն շատ ծառայող, ամէնէն շատ պէտքի զգալիք դասը՝ քահանայականը՝ ուղղակի այդ հրաշքին կը պարտի պերճախօսութիւնը, գաղափարներու բարձրութիւնները :Եւ այս ամէնը քառասուն օրուան ընթացքին, առանց հրաշքի կարելի՞ է :

Ժամանակին նկարագրած եմ բուհճիներու կեանքը Լիբանանի մէջ: Այդ առթիւ հարցուցեր էի թէ յանուն յառաջդիմութեանց մղուած այս աշխատանքին մէջ ի՞նչ կ՚ըլլէ մեր եկեղեցին: Հոս, տեղին է կարծեմ այդ մասին ալ երկու խօսք ըսել:

Մինչ միւս յարանուանութեանց առաջնորդները իրենց եկեղեցիներով, վարժարաններով՝ եկան հաստատուեցան Էշրէֆիէի բարձունքին վրայ, անոր անմիջական շուրջը՝ 10.000ի հասնող հայութեան հետ ապրելու, մերինները գացին քաղաքէն դուրս՝ Անթիլիաս, Թողլով Էշրէֆիէ տախտակաշէն եկեղեցին, դպրոցը եւ ընդարձակ հողը երեսի վրայ: Մինչ միւսները ամէն օր ու ժամ ժողովուրդին հետ կ՚ապրին, մերինները քաշուած Անթիլիասի մայրիներուն տակ, խաղաղ ու անդորր օր կ՚անցընեն: Կը գոհանան միայն տարին երկու անգամ նոր Մաշտոց կամ Էշրէֆիէ եւ կամ Ս. Նշան արքեպիսկոպոսական քարոզ տալով (ոչ եպիսկոպոս ունինք եւ ոչ ալ վարդապետ, եթէ չի հաշուենք արդէն ծերացած Փառէն Մ. վարդապետը եւ երկու նորերը, միւսները բոլորն ալ արքեպիսկոպոս են): Այսքանը՝ ձմրան եղանակին, իսկ ամա՞ռը, որ երեք ամիսէն աւելի է, եկեղեցիները կը մնան տէրտէրներուն, Անթիլիասները կը բարձրանան Լիբանանի լեռները՝ Հովոց, իրենց յողնաբեկ, ջլատուած մարմինները կազդուրելու:

Կարծեմ կը բաւէ, մանաւանդ որ մեր դիտողութիւնները երբեք բարեկամական կամ ըսէք հայրական աչքով չեն դիտուիր Անթիլիասեաններու կողմէ: Փա՞ստ, «Հասկ»ը, որ միւռօնօրհնէքի առթիւ բրած մեր նկատումները «չարամտութեան» կը վերագրէր: Այդպէս Թող ըլլայ — «եւ սակայն կը շարժի»:

ՇԱՀՐՈԶ

ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԱՆՋԱՏՈՒԱԾ ՀՈՂԱՄԱՍԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Վերջերս կարգ մը թերթեր կ՚աղմըկեն հրապարակը, գրելով թէ Պ. Պ. Լ. Բաշալեան եւ Ա. Զօպանեան գաղտնի ժողովի հրաւիրած են Հայր. եւ ուրիշ Միութիւններ, առաջարկելով խնդրագիր մը ուղղել Ստալինի, Հայաստանէն խլուած հողերու վերստացման համար:

Պ. Զօպանեան ռամկավարներու «Ապագայ» շաբաթաթերթին մէջ բացատրելով ձեռնարկին էութիւնը, կը գրէ (6 սեպտ.):

— «Երբ «Ջանդու»ի խմբագիրը կ՚ըսէ թէ «սահմաններու հարց չկայ Խ. Հայաստանի համար», ինք ալ գիտէ որ անճիշդ բան մըն է որ կը յեղյեղէ : Այդ հարցը կար խորհրդային բէժէմին Հայաստանի մէջ հաստատուելէն իսկ առաջ: Զարական տիրապետութեան շրջանին է որ լեռնային Ղարաբաղը եւ Գանձակի մէկ մասը, ինչպէս եւ Զանգեզուրը կցեցին Ադրբէջանին, Ախալքալաքը եւ Լօռին՝ Վրաստանին: Զանգեզուրն ու Լօռին հնարաւոր եղաւ դարձնել Հայաստանին, բայց միւս հողամասերը մնացին Հայաստանէն անջատուած: Հայաստանի Հանրապետութեան նախկին կառավարութեան պատուիրակութիւնը եւ Թրքահայութեան ներկայացուցիչ Ազգ. Պատուիրակութիւնը միասին քանի քանի դիմումներ ըրին դաշնակից պետութեանց՝ այս վերջիններուն յաղԹանակէն յետոյ՝ այդ հայկական հողամասերու հարցին լուծումը խնդրելով. «այդպիսի հարց չկայ» պատասխանող չեղաւ իրենց, բայց լուծումը ձգձգեցին և մինչեւ այսօր այդ լուծումը կը մնայ առկախ, և այդ անջատուած հողամասերուն վրայ աւելցած է նաեւ Շարուր - Նախիջեւանի շրջանը, որ դրուած է Ադրբէջանի հովանաւորութեան տակ: Հարցը կը մնայ առկախ, թէեւ Խ. Հայաստանի մեր համայնավար ազգակիցներէն ալ ոմանք մերթ Միութեան կեդր. կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած ըլլան անոր վրայ: Ստալինի եւ իր ընկերներու ձեռքով շարադրուած նոր սահմանադրութիւնը, որ այնքան ազատական ոգիով մը յղացուած է, կ՚որոշէ Հայաստանը, Վրաստանը եւ Ադրբէջանը ճանչնալ իբր ինքնուրոյն պետութիւններ որ ուղղակի՝ եւ ոչ այլ եւս իբր Անդրկովկասեան համադաշնակցութիւն՝ պիտի անդամակցին Խորհ. Միութեան, ինչ որ ուրախալիթ բան մըն է, բայց Հայաստանի սահմանները ճշդուած ատեն՝ այդ անջատուած հողամասերը պահած է Ադրբէջանին եւ Վրաստանին միացած: Յառաջիկայ նոյեմբերին Մոսկուա կայանալիք համագումարին մէջ այդ սահմանադրութիւնը պիտի վաւերացուի: Ազգովին լուռ մնալ այսպիսի առիթով մը՝ այդ կարեւոր հարցին հանդէպ, կը նշանակէ ընդունիլ կատարուած իրողութիւնը, հայ ժողովուրդի իրաւունքը չեղեալ նկատել: Խնդրանք մը ներկայացնել, խնդրանք՝ պաշտպանեալներու կողմէ պաշտպան զօրութեան մը ուղղուած, բնաւ թշնամական հանգամանք չունի, Կովկասի մէջ «ցեղային ատելութիւն վերարծարծել» ուզելէ շատ հեռու է, եւ պարզապէս բնական պարտականութեան մը կատարումն է:

Այդ հարցի մասին խնդրանք մը ներկայացնել «դաշնակցական քաղաքականութիւն» ընել ալ չէ, ինչպէս կը գրեն թեթեւօրէն վերոյիշեալ երկու թերթերը: Այդ հարցի պաշտպանութիւնը միմիայն Դաշնակցականներուն ձգելն ալ սխալ է, որովհետեւ այն թշնամական եղանակով որով անոնք ընդհանրապէս կը յարուցանեն այդպիսի հարցեր, այս վերջինները աւելի եւս դժուարալուծելի կը դառնան: Պէտք է հարցը դնել բարեկամաբար Խ. Միութեան կեդր. կառավարութեան եւ դրացի ու եղբայր երկու երկիրներու կառավարութեանց առջեւ:

Ռամ. Ազատ. կուսակցութիւնը իր վերջին պատգ. Ընդհ. ժողովին մէջ այդ հարցն ալ նկատառութեան առաւ ի միջի այլոց եւ որոշեց որ իր մամուլը այդ խնդրով զբաղելու պարտքը մերթ յիշեցնէ Խորհ. Հայաստանի կառավարութեան: Եւ այդ մտքով յօդուածներ երեւցան «Ապագայ»ի մէջ: Այդ բոլորը մտքի առջեւ ունենալով է որ, նոր սահմանադրութեան ընագիրը կարդալէս յետոյ զբաղեցայ Խանջեանին ուղղած վերջին նամակիս մէջ այդ հարցի վրայ եւս մղուեցայ գրելու, ու գրեցի ոչ թէ «խորհուրդ մը տալու համար» իրեն, այլ հաւատք յայտնելու համար որ ինք եւ իր ընկերները, այսինքն Խորհ. Հայաստանի բոլոր համայնավար հայ ղեկավարները այդ մասին հարկ եղած դիմումները կ՚ընեն կամ նոյն իսկ ըրած են արդէն: Այդ բոլորը մտքի առջեւ ունենալով է դարձեալ որ Բաշալեանին, Մալէզեանին եւ ուրիշ քանի մը բարեկամներու հետ խորհրդակցեցայ այս հարցի նկատմամբ, եւ որոշեցինք առաջարկել Փարիզի Հայ Հայր. Միութեանց, որ իրենց կողմէ խնդրագիր մը ուղղեն այս հարցի մասին Խ. Միութեան գերագոյն Առաջնորդին:

Ահա թէ ինչու Բաշալեան եւ ես ուզեցինք ոչ թէ «քանի մը հոգիով, աճապարանքով, հեռագիր մը ստորագրել տալ», ինչպէս կը գրէր անիրազեկ եւ անխղճամիտ «Նոր Երկիր»ը, այլ հրաւիրել Փարիզի Հայրենակցականներու ներկայացուցիչները եւ անոնց պարզել մեր առաջարկը, զայն ընդունելու կամ չընդունելու որոշումը իրենց Թողլով: Եւ որովհետեւ Հայրենակցականներու վարչութեանց շատերուն հասցէները չէինք գիտեր, նախ հրաւիրեցինք առաջին խորհրդակցական ժողովի մը՝ մեզի ծանօթ եղող Հայրենակցականներու յայտնի անդամներէն մէկ քանին, եւ պարզեցինք մեր առաջարկը ու կարդացինք խնդրագրի ծրագիր մը զոր պատրաստած էինք: Մէկ քանի հոգի հակառակ արտայայտուեցան կամ վերապահ մնացին, միւսները — մեծամասնութիւն — համախոհութիւն յայտնեցին: Մասնախումբ մը ընտրեցին որպէսզի խնդրագրին մէջ ինչ ինչ բարեփոխութիւններ մտցնէ եւ որպէսզի Հայրենակցականներու վարչութիւններու հասցէն գտնելով զանոնք հրաւիրէ: Այդ ալ կատարուեցաւ, եւ բազմաթիւ Հայրենակցականներու պաշտօնական ներկայացուցիչները եկան մասնակցիլ երկրորդ ժողովին, ուր նոյնպէս ըստուար մեծամասնութիւնը համախոհ յայտնուեցաւ եղած առաջարկին, եւ մէկ քանի հոգի՝ հակառակ, եւ ատոնք ալ՝ ոչ թէ «այդպիսի հարց չըկայ» ըսելով, այլ անխոհեմ նկատելով այդ տեսակ քայլ եւ ապարդիւն կարծելով զայն: Որովհետեւ սակայն արձակուրդի շրջան ըլլալուն համար, որոշ Թիւով Հայրենակցականներու վարչութեան անդամները գիւղ գացած էին եւ նամակով ցաւ կը յայտնէին այդ ժողովին մասնակցիլ չկարենալնուն, որոշուեցաւ վերջնական ժողով մը գումարել սեպտ.ի սկիզբները, եւ հրաւիրել անգամ մը եւս Հայրենակցականներու պաշտօնական ներկայացուցիչները: Այդ ժողովն է որ՝ քիչ օրէն՝ վճռական որոշումը պիտի տայ»:

ՄԱՀ ՓՐՈՖ. ՄԻՔԱՅԷԼ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

— . —

Քալիֆորնիայէն կը հաղորդեն մահը փրոֆ. Միքայէլ Մինասեանի:

Խարբերդցի այս մտաւորականը իր ուսումը առած է Ամերիկայի մէջ ուր հրատարակած է «Լոյս» անունով գիտական հանդէս մը: 4—5 տարի շարունակելէ յետոյ 1908ին օսմ. սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ դարձեցաւ, Միացեալ Ընկերութեան կողմէ ուսուցիչ նշանակուելով Վանայ Կեդրոնական վարժարանին: Հոն ալ փորձեց վերահաստատել «Լոյս» գիտական հանդէսը, որ Ընդհ. Պատերազմի պատճառով դադարեցաւ: Յետոյ Կովկասէն անցաւ Ամերիկա եւ հաստատուեցաւ Ֆրէզնօ, ուր վերստին հրատարակեց իր հանդէսը եւ ապա կարգ մը հատորներ, իբր «Մատենաշար Հայկական Վերաշինութեան», հետաքրքրական բովանդակութեամբ:

Ասոնց առաջինը՝ «Ծագում ու նկարագիր հայ ազգին» եւ անոր յաջորդող «Բնիկ Նախնիք Հայոց» հատորները իրենց շուրջ բաւական հետաքրքրութիւն առաջ բերին: Փրոֆ. Մ. Մինասեանի հիմնական գաղափարն էր հայ ցեղին գերազանցութիւնը եւ մարդկային քաղաքակրթութեան մայր ըլլալու անփոխարինելի արժանիքը:

Ամերիկահայ մամուլին մէջ անիկա գրած է բազմաթիւ յօդուածներ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքի Նոր Օրը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 Սեպտեմբեր).

— «Ի՞նչ փուլի մէջ է վարժարանական հարցը ներկայիս եւ ի՞նչ արդիւնք ձեռք ձգուած է ցարդ տարուած աշխատանքներէն:

Կազմեցինք յանձնախումբ մը՝ որուն անդամներուն մեծ մասը չմասնակցեցաւ ժողովներուն: Կատարեցինք դիմումներ եւ տուինք յուշագիրներ: Սելանիկը ղրկեց ներկայացուցիչ մը, որ մասնակցեցաւ եղած դիմումներուն: Ժողովները կը շարունակուին եւ հաւանաբար այս օրերուն նոր դիմում մը եւս ըլլայ կրթական նախարարին:

Արդի՞ւնք: Քանի մը յունարէն թերթեր մէկ երկու յօդուած հրատարակեցին ի նպաստ մեր վարժարաններու գոյութեան եւ պաշտօնատարներ խոստացան բարեացակամութեամբ քննել խնդիրը: Այսչափ: Կէս առ կէս յունարէն եւ հայերէն դասաւանդելու մասին եղած գրոյցները առ նուազն չափազանցութիւն են: Պաշտօնատար մը, որ պիտի զբաղի այս հարցով, կը հաւաստէ, թէ նման առաջարկ մը պիտի տանի կառավարութեան: Ըսենք նաեւ, որ մեր քաղած տեղեկութիւններուն համաձայն, մեր վարժարաններու խնդիրը եւ կանոնագրի հարցը սերտօրէն իրարու կապուած են եւ միասնաբար պիտի քննուին: Պիտի քննուին կ՚ըսենք, որովհետեւ պաշտօնատար մը յայտարարեց մեզի, որ այս խնդրին լուծումը ամիսներու հարց է:

Իսկ մինչ այդ, ի՞նչ պիտի ըլլան մեր վարժարանները: Պիտի կրնա՞նք բանալ մեր կրթարանները: Ուրիշ պաշտօնատար մը, որմէ կախում ունի ուղղակի մեր վարժարաններուն վերաբացումը, կը Թելադրէ օրէնքի տրամադրութեան համաձայն շարժիլ, այսինքն միայն բարձրագոյն դասարաններուն օրական մէկ պահ հայերէն դասաւանդելու պայմանաւ, վերաբանալ մեր կրթարանները: Կրթական նախարարը, բնականաբար, պիտի սպասէ որ հարցը որոշ ուսումնասիրութեան ու քննութեան մը բովէն անցնելէ վերջ, իր սեղանին վրայ գայ, որպէսզի որոշում մը կարենայ տալ: Ահա թէ ինչ փուլի մէջ է ներկայիս յունահայ վարժարաններու հարցը: Այս պայմաններուն մէջ մեզի ուրիշ բան չի մնար ընելիք, եթէ ոչ խնդրել նախարարէն եւ ի հարկին վարչապետէն, որ արտօնութիւն տըւի մեր վարժարաններուն գոնէ տարի մը եւս նախկին ձեւով շարունակելու իրենց աշխատանքը եւ յաջորդ տարի, տրուելիք որոշումներու հիման վրայ, փոփոխութիւններ մտցըւին մեր կրթարաններուն մէջ:

Հաւանական է նաեւ որ կրթական նախարարը հարցին քննութիւնը փութացնէ եւ այս տարեշրջանէն սկսեալ, օրէնքին տրամադրութիւնները սկսին ի զօրու դառնալ: Ուրեմն, ողբալի է որ ներկայիս կը գտնուինք հոն, ուր էինք երկու ամիս առաջ:

Եւ որպէսզի այս կամ այն ձեւով, մեր կրթարանները վերաբացուին, պէտք է շարժիլ եւ շատ արագ շարժիլ: Ջերմապէս գնահատելով հանդերձ կրթական կամ յարաբերական յանձնախումբի քանի մը անդամներուն աշխատանքը եւ այս առթիւ անոնց ցոյց տուած նուիրումը, ըսենք որ մեր բոլոր ճիգերն ու ձեռնարկները երբեք համապատասխան չեղան հարցին ծանրութեան եւ լրջութեան: Առաջնորդ եւ Կեդր. Վարչութիւն, այսքան տագնապալի շրջանի մը մէջ անուանապէս միայն գոյութիւն ունին: Ոչ կը հրաժարին եւ ոչ ալ կը գործեն, առանց խորհելու որ մեր գաղութի ճակատագրին հետ է որ կը խաղան եւ շատ լուրջ ու ծանր պատասխանատուութեան մը ներքեւ կը գտնուին: Գաւառները ակնդէտ եւ անհամբեր լուրի կը սպասեն Աթէնքի կեդրոնէն, որ դատապարտելի անհոգութիւն մը եւ այլանելի անտարբերութիւն մը ցոյց կուտայ հարցի մը հանդէպ, որ մահու եւ կենաց հարց է այս գաղութին համար»:

ՏԱՐԻՆ 6 ՄԻԼԻՈՆ ԿՈՆՏԵԼՈՒ

— . —

Թուրքերէն «Թան» իր «Պատկերաւոր պատմուածք» բաժնին մէջ, ցոյց կուտայ հետեւեալ պատկերը՝ «Որքա՞ն ըմպելի կ՚ըմպենք» խորագրով.

1930ին՝ 863.929 քիլօ օղի: 1931ին՝ 931.391,— 1932ին՝ 1.179.751,— 1933ին՝ 1.205.415,— 1934ին՝ 1.064.645 քիլօ:

«Այս թիւերը ցոյց կուտան որ մեր երկրին մէջ տարուէ տարի կ՚աւելնայ ըմպելիներու սպառումը: Նոյնն է գարեջուրի եւ քոնեակի սպառումը:

Ըմպելին մասամբ բարեկեցութեան արդիւնք է: Հացի դրամ չունեցողը ըմպելի չի գործածեր: Տարին վեց միլիոն ոսկի կը ծախսենք ըմպելիի համար: Այս գումարը փոխանակ տալու նիւթի մը որ կը վնասէ մեր առողջութեան, կեանքին ու բարոյականին, չի՞նք կրնար աւելի օգտակար նպատակի մը յատկացնել»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԱՐՄԻՐ - ԿԱՆԱՉ (բանաստեղծութիւններ) Ա. շարք, 1932—34: Գրեց՝ Արմէն Սինի: Տպ. Տոնիկեան, Պէյրութ, 1936:

ԾԻԾԱՂ

Ամուսնական գործակալուհին.
— Պարոն, ձեզի համար աննման աղջիկ մը գտայ:
— Տարի՞քը:
— Տարիքը ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, տալիքը նայէ:
— Ինծի համար տարիքը եւ տալիքը միեւնոյն կարեւորութիւնն ունին:
—Ուրեմն ամուսնանալու միտք չունիք, երկու պայման միասին չըլլար:

ԼՈՂԱԼՈՒ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ ԱՐԴԻ ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Առանց շատ հին շրջանի գիրքերը Թղթատելու, ըսենք որ Le Journal de Lyon 1821 մայիս 26ին կը պատմէր հետեւեալ դէպքը.—

Քալքիւրա բնակող եղեռնագործ մը, օգտուելով իր ջուրին մէջ երկար ժամանակ մնալու արտասովոր կարողութենէն, կը սպրդէր ծովուն վրայ ցըցապատնէշներ հաստատուած վայրերէ ներս՝ ուր մեծահարուստ Հնդիկ կիները պաղ ջուրի լոգանք կ՚առնէին: Հոն, ոճրագործը ամէնէն թանկագին դոհարեղէններով պճնուած կիներուն ոտքերէն բռնելով՝ ջուրին յատակը կը քաշէր եւ զոհին զարդեղէնները կողոպտելով հետը միասին կ՚անհետանար:

Երկար ատեն կը կարծուէր թէ անոնք ծովային վայրի անասուններու կողմէ կը յափշտակուէին: Բայց, օրին մէկը երիտասարդ աղջիկ մը կը յաջողի անոր գազանային ճիրաններէն ճողոպրիլ ու իսկոյն այս ոճրագործութեան լուրը կը տարածուի: Կարճ փնտռտուքներէ յետոյ եղեռնագործը կը ձերբակալուի եւ կը խոստովանի Թէ եօթը տարիներ շարունակ այս սարսափելի արհեստը ապրուստի միջոց ըրած է: Ոճրագործը կախաղան հանուեցաւ խուռներամ բազմութեան մը առջեւ:

Եթէ հնաւանդ դրուագները պրպըտենք, կը տեսնենք որ Հայերը եւս գետերու, լիճերու եւ ծովերու վրայ լողալով յաճախ իրենց թշնամիները հալածած են:

X

Անոնք որ լողալ չեն գիտեր, օր մը զղջալու դատապարտուած են, ինչ որ ալ ըլլայ իրենց դիրքը եւ ուր որ ալ ապրին:

Յաճախ, գետեզերք մը երկարած ատեն, հանդիպած ենք ջուրէն դուրս ցցուած փայտէ կամ երկաթէ ձողերու որոնց ծայրը կը վերջանայ փոքր ուղղանկիւն տախտակներով, վրան գըրուած աղէտի մը խորհրդաւոր Թուականը: Երբեմն ալ սա պարզ վերտառութեամբ «հոս լողալը վտանգաւոր է», ինչ որ միեւնոյն իմաստն ունի:

Հակառակ այս ազդարարութիւններուն լուղորդութեան զոհ գացողներուն թիւը համեմատաբար շատ է:

Ոմանք կը կարծեն թէ անգամ մը որ ձեռքերու եւ սրունքներու շարժուձեւերը սորվին ջուրին վրայ ընթանալու համար, այլ եւս լողալ գիտեն, ինչ որ սխալ է: Առ նուազն լողալ գիտեմ ըսել տալու համար, հարկ է գետի մը մէկ ափէն միւսը դիւրութեամբ անցնիլ: Այսինքն միջին հաշուով գոնէ 25 մեթր լողալ:

Ինչպէս ամէն կարողութիւն՝ լուղորդութիւնն ալ եթէ չօգտագործուի, ժամանակի ընթացքին կը մոռցուի: Ատոր համար ալ, սկսնակները պէտք է գիտնան որ եթէ ձմրան եղանակին ընդհատեն իրենց փորձերը, յաջորդ տարուան լոգանքի եղանակին պիտի տեսնեն որ իրենց գիտցածը մեծ մասամբ մոռցած են: Այսուհանդերձ, կընան կարճ ատենի մէջ վերագտնել նախկին վարժութիւնը: Ուստի ամէն ամառ լոգանքի եղանակին, հարկ է ըստ այնմ շարժիլ՝ անխոհեմութեամբ կեանքը չվտանգելու համար:

Ընդհանրապէս չորս կամ հինգ տարի շարունակ լողալ սորվելէ վերջն է որ լողալու ձիրքը կը յայտնուի: Անկէ յետոյ, եթէ նոյն իսկ տասնեակ մը տարիներ ալ ընդհատէ, մարդ առանց վարանումի կրնայ քաջաբար լողալ, պայմանաւ որ դարձեալ ինքնավստահութիւն ունենայ թէ իր ուժին եւ թէ ջուրի զօրութեան՝ որ կրնայ իր մարմինը առանց սուզելու ծփացնել:

Ջուրի հանդէպ այս ապաւինումը՝ պէտք է ամէն մարդու շատ բնական ըլլայ: Որովհետեւ ըստ Արքիմիտէսի օրէնքին զոր լոգանք մը առած ատեն գտաւ, «Ամէն մարմին որ ջուրին մէջ կը մխրճուի, իր ծանրութեան մէկ մասը կը կորսնցնէ, հաւասար՝ տեղափոխուած ջուրին ծաւալին ծանրութեան»: Այսինքն՝ որպէսզի որ եւ է ծանր մարմին ջուրին երեսը կարենայ մնալ, պէտք է որ անոր տեղափոխած ջուրին ծանրութիւնը առ նուազն ծըփուն առարկային կշիռքին հաւասար ըլլայ:

Արդ, մարդուս մարմինը յաճախ իր տեղափոխած ջուրին ծանրութեան գրեթէ հաւասար ըլլալով, զուգահեռաբար անոր երեսը տարածուած ամէն մարմին — եթէ լուղորդը իր թոքերը համաչափօրէն ուռեցնէ առանց վախնալու — կրնայ ջուրին մակերեսին վրայ ծփալ, եւ կամ հերիք է որ գոյն ճիգ մը ընէ իր հաւասարակշռութիւնը պահելու համար:

Բայց, սովորաբար, նորավարժ ու անփորձ անհատներու մօտ վախը եւ մահուան սարսափը լողալու կարողութիւնը բոլորովին կը ջլատեն:

Որովհետեւ ահուղողի ատեն մարդ իր գիտակցութիւնը կը կորսնցնէ եւ ջուրին ճնշումէն ազդուելով նախ ինքնաբերաբար իր շունչը կը կտրէ, այսինքն իր թոքերուն օդը կը պարպէ: Ինչ որ մարմինին ծաւալը կը պզտիկցնէ ու այլ եւս իր ծանրութիւնը տեղափոխուած ջուրէն ծանր ըլլալուն, անհաւասար դիրքի մը մէջ կը դնէ եւ ջրամոյն ըլլալու կ՚ենթարկուի:

Դիտուած է թէ այն երեխաները որոնց մէջ տակաւին վախի նախազգացումը մուտք չէ գործած, շատ դիւրութեամբ լողալ կը սորվին: Եւ հետաքրքրական ապացոյցը այն է որ խափշիկներու զաւակները, հազիւ իրենց խանձարուրէն ազատուած, քալել սորվելէ առաջ կը լողան:

Որո՞նք են լուղորդութեան մահացու վտանգները եւ ի՞նչպէս կարելի է խուսափիլ:

Քանի մը պատահական արկածներէ զատ, ջրային արկածներու ամէնէն կսկծալիները, ընդհանրապէս, երեք գլխաւոր պատճառներէ յառաջ կուգան:

Առաջինը եւ երկրորդը արդիւնքն են բացարձակ տգիտութեան մը: Շատ մը մարդիկ խեղդուած են միայն սա պարզ պատճառով որ լողալ չգիտնալով հանդերձ՝ խորունկ տեղեր գացած են եւ կամ երբ ակամայ աւելի խորունկ տեղ մը ինկած են, չեն կրցած ջուրին երեսը ծփալ ու ոտք կորսնցնելով անհետացած են:

Ուրիշներ անծանօթ հոսանքներու եւ ծովու ալիքներու ուժգնութեան կամ մակընթացութեան եւ տեղատըւութեան արագ շարժումները չկանխատեսելով, չեն կրցած իրենց կեանքը ժամանակին փրկել:

Ոմանք ալ ձկնորսութեան եւ կամ նաւակով պտոյտ կատարած ատեն, երբեք չեն մտածած թէ այն մակոյկը որուն մէջ նստած են, կրնայ ջուր առնել եւ ընկղմիլ, կամ անխոհեմութեամբ շարժելով շրջուիլ եւ այդ պատճառաւ գուցէ ստիպուին իրենց սեփական միջոցներով ջուրին վրայ մնալու ջանք թափել, մինչեւ որ հարկ եղած օգնութիւնը հասնի:

Դեռ կը խօսիմ այս նիւթի մասին:

ԿՐՈՆ Ց. ԶԱԼԸԳԵԱՆ

ծաւալման տենչերը, որոնք ուղղակի կապ ունին բրիտանական աշխարհակալութեան հետ: Մինչեւ հիմա կառավարութիւնը կը ձգձգէր այս հարցը, բայց Հիթլէրի յայտարարութենէն վերջը կացութիւնը աւելի լուրջ հանգամանք առացած է: Այդ յայտարարութիւնը շատ աւելի վճռական է քան ասկէ առաջ արտասանուած խօսքեր: Մասնաւորապէս ազդուած են պահպանողականները եւ նորէն պիտի պահանջեն որ կառավարութիւնը կրկնէ իր նախորդ յայտարարութիւնը,— որ եւ է հովանաւորեալ գաղթավայր չյանձնել Գերմանիոյ:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Լուրերը միշտ հակասական են: «Էքօ տը Փարի» կ'իմանայ թէ Մատրիտ բանակցութեան ձեռնարկած է, 15 օրուան զինադադար մը կնքելու համար: Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ Զօր. Մոլայի բանակը յառաջ կը խաղայ անդիմադրելի ուժգնութեամբ, գրաւելու համար Սան Սէպասթիանօն: Միեւնոյն ատեն գործողութիւններ կը կատարուին Մատրիտի շրջանին մէջ, առաջնորդութեամբ Մարոքի հեծելազօրքին, որուն համար կ'ըսեն թէ կարեւոր յաղթանակ մը շահած է:

Մասնագէտներու կարծիքով, ապստամբները Սան Սէպասթիանօն գրաւելէ յետոյ, իրենց ամբողջ ուժը պիտի թափեն Մատրիտի վրայ: Կը կարծուի թէ առ նուազն 150,000 կարմիր զինուորներ պիտի դիմադրեն մայրաքաղաքին մէջ: Ընդհանուր յարձակողականը մեծ պատրաստութիւններ կը պահանջէ: Ապստամբները միշտ նոր զինուորներ կ'արձանագրեն եւ մեծ քանակութեամբ թնդանօթ եւ օդանաւ կը կեդրոնացնեն այդ ճակատին վրայ:

*** «Մաթէն» երկար պատմութիւն մը կը հրատարակէ, հաստատելու համար թէ Սան Սէպասթիանոյի մէջ համայնավար մը ձեռք բարձրացուցած եւ զարկած է Մատրիտի Ֆրանսական դեսպանին: Այս առթիւ կը պատմէ թէ աննկարագրելի խառնակութիւն կը տիրէ քաղաքին մէջ, որ ծայրայեղներուն ձեռքը անցած է:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ նոր ըմբոստութիւններ ծագած են Փորթուկալի կարգ մը քաղաքներուն մէջ, թէ սպաներ եւ զինուորներ սպաննուած են եւ հաղորդակցութիւնները խզուած են:

*** Զրոյցի մը համաձայն, ապստամբները կրակի տուած են Ալքազար քաղաքը:

ՃԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐ.— Տուէի մետաղագործական բանուորներն ալ գործադուլ հռչակեցին, 70,000ի բարձրացնելով բանուորներու թիւը՝ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Լիլի հիւսուածեղէնի բանուորներու գործադուլը տարածուեցաւ շրջանին մէջ, 31,000ի բարձրացնելով բանւորներու թիւը: Իսկ Քլէրմօն Ֆէռանի մէջ համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, 7000 բանուորներ վերսկսան աշխատանքը: Մարսէյլի գործադուլը չէ վերջացած:

Աջակողմեան թերթերը կը գրեն թէ պատուիրակութիւն մը ներկայանալով վարչապետութեան գրասենեակը, յայտներ է թէ ծրագիր մը մշակուած է, Ռընոյի գործարաններուն մէջ խորհրդային կարգուսարք հաստատելու համար:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԲՈԼՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ զրօշազարդութիւններ եւ խրախճանքներ կատարեցին, Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ, որ մեծ գոհունակութիւն պատճառած է ժողովուրդին:

ՑՈՐԵՆԻ ՀՈՒՆՁՔԸ պակաս պիտի գայ այս տարի, կ'ըսեն տեղական թերթերը: 1911ի, 1912ի եւ 1913ի հաշիւներու համաձայն, Ֆրանսա տարեկան կը սպառէր 85 միլիոն կենդինար ցորեն, որ այժմ իջած է 65 — 70ի: Արդ, 1936ի հունձքը 65 միլիոն կենդինարէն աւելի չեն հաշուեր:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ գործակալութիւնը կը տեղեկացնէ թէ յետ քննութեան հաստատուեցաւ որ կարելի չէ ամբաստանութեան տակ առնել նախկին վարչապետ Ռիկովը եւ Պուխարինը: Այս առթիւ կը հերքէ այն լուրերը թէ Թրոցքիի աջ- ջիկը եւ փեսան գնդակահարուած են:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ երեք անգլիացի սուրիկաններ սպաննուեցան եւ երեք ալ վիրաւորուեցան, արաբ հրոսախումբերու դէմ մղուած կռիւներու ընթացքին: Ական մը երեւան հանուեցաւ Նապլուս-Թուլքարէմ ճամբուն վրայ:

ԶՕՐ. ՄԵԹԱՔՍԱՍ, Յունաստանի դիկտատորը, Սելանիկի տարեկան ցուցահանդէսին բացումը կատարելով, յայտարարեց թէ օգոստոս 4էն ի վեր հսկայական փոփոխութիւններ կատարուեցան երկրին մէջ, վերջ տալով խորհրդարանական դրութեան:

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

Զ. Ռ. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ռ. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այլ տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան քալ մեզի հետ: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը մինչեւ վաղը: 19 Սեպտ. շաբաթ կէսօրին ժամը 12ին Salle des Fêtesի առջեւէն, Ռօմանէն պիտի անցնի 12.30ին, իսկ ժամը 2.30ին՝ կրընոպլէն վերադարձ կիրակի գիշեր: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԿՌԻՍԷՆՎԻԼԻ Տալրոս խումբի դասախօսական ժողովը 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Սեդրակ Նավարեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍՀԱԿԵԱՆ: Կը հրաւիրուին Սարսէլի եւ Առնուվիլի ընկերները:

Գաւառ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերահամակրական ընդհ. ժողովը, 12 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Հրանդ Սաթարեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի Սէն-Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովը կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, շաբաթ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ, ժամը ճիշդ 8.30ին:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕի (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէի ընկերական դասախօսութիւնը 13 Սեպտ. կիրակի, ծանօթ հաւաքատեղին, դասախօսութենէն յետոյ խորհրդակցութիւն կարեւոր հարցերու շուրջ:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կռիշք եւ կէփին խումբերը եւ Թալուդրիէի ընկերները 13 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ Տ'ՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հայ կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ՏԷՍԻՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ:

13 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կը խօսի ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին: Մուտքը ազատ է:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ

Պատուոյ նախագահութեամբ

Առաջնորդ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու

13 Սեպտ. կիրակի ամբողջ օրը, Թրուա Լիւր, Էգնայեան եղբայրներու ագարակին մէջ:

ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ ՄԱՐԶԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Կովկասեան եւ եւրոպական պարեր:

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրանք:

Հանդէսը ամբողջութեամբ պիտի շարժանկարուի Ciné-Sétoի կողմէ:

ԾԱՆ.— Առնել թիւ 7 հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութենէն մէկ կայարան առաջ, Traverse du roi de pique: կարելի է առաւօտէն գալ եւ ճաշը միասին բերել:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԿԱՐՏԱՆ, Գործ.— 190:
ՄՈՆԹԻԵԻ, Ե. Յ.— 140:
ԱՆԻԷՌ, Ա. Ա.— 100:
ՄՕՐԻՍԹԷԼ, Պար.— 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ս. Գուլ.— 75:
ՓԱՐԻԶ (8), Մաղ.— 35:
ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՕ, Յովհ.— 55:
ՎԻՎԻԷ, Ա. Ա.— 35:
ՎԻԼՖՐԱՆՇ, Ա. Թ.— 105:
ՓՈՐԹԼԷՆՏ, Տէր Ա.— 2 տոլար:
ՊԱՆԵԷՕ, Ա. Մարգ.— 35:
ԼԻՈՆ, Յար.— 15:
ԱՎԻՆԵՕՆ, Գործ.— 50:
ՊՕՐՏՕ, Շապլ.— 35:
ՊԱՆԵԷՕ, Օր. Վ. Թ.— 50:
ՓԱՐԻԶ (17), Մ. Տ.— 35:
ԱՐՔԷՕՅԼ, Եէմ.— 40:
ՄՈՆՄՕՐԱՆՍԻ, Վ. Վարդ.— 50:
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Փէշք.— 50:
ԿՐԱՆԻԹ ՍԻԹԻ, Հր. Ակ.— 10 տոլ.:
ՓԱՐԻԶ (19), Մին.— 17.50:
ՎԱ ՍԷՅՆ ՍԻՒՌ ՄԷՌ, Ս. Կ.— 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Զիլ.— 20:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, Ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մատենադարանի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր ղրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գրքերէն, վստահ ըլլալով որ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը:

Նուիրատուներէն կը խնդրուի հետեւեալ հասցէին ղրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (88)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ծածկուած պատուհաններով սալոն վակոնի ներքը, ժողովուրդի համար, պատկառոտ կեցուածքը ճնշող տպաւորութիւն մը կը ձգէին, կարծես ժողովրդական մեծ թաղում մը ըլլար: Քանի մը վայրկեանէն երեւցաւ Հայրապետի անձնական քարտուղարը, բարձրահասակ, չէկ մօրուքով երիտասարդ վարդապետ մը, որ վակոնէն վար իջնելով՝ մօտեցաւ պաշտօնական անձնաւորութիւններուն:

Գաւառապետը շրջապատուած քաղաքի բարձր պաշտօնեաներով, յայտնեց քարտուղարին, որ եկած էին իրենց յարգանքները մատուցանելու Վեհափառին: Վարդապետը անմիջապէս վերադարձաւ սալոն-վակոնը, Վեհափառին իմացնելու:

— Ատոնց ըսէ, որ չեմ ուզեր զիրենք տեսնել ...

Դիւանապետ քարտուղարը չփոթած՝ կը նայի Հայոց Հայրիկի դէմ նստած սինոդական եպիսկոպոսին, կարծես բան ուզելով՝ թէ ինչպէս կարելի է այդպէս պատասխանել.

— Կ'ըսես որ Վեհափառը տկար է, չի կրնար մարդ ընդունիլ,— կաթողիկոսի պատասխանի չորութիւնը կ'աշխատի մեղմել եպիսկոպոսը,— հասկցա՞ր վարդապետ, տկար է ...

— Ծօ, տղայ, կեցիր,— ու կաթողիկոսի մարած աչքերուն մէջ կայծ մը կը բռնկի,— կ'ըսես որ զիրենք չեմ ուզեր տեսնել, ոչ գաւառապետ, ոչ քաղաքագլուխ: Հասկցա՞ր, իշէկ սա խրատը....

Շփոթած գաւառապետն ու պաշտօնեաները կարք կը նստին ու կը հեռանան: Եղածը անօրինակ բան մըն էր:

Լուրը կը տարածուի բերնէ բերան: Ձէ, Հայրիկը բոլորովին մեռած չէ: Մէկ ալ անակնկալ որոտի նման, հազար հազար ժողովուրդը միաձայն կը գոչէ.

— Կեցցէ Հայրիկը:

Սալոն-վակոնի լայն դիւանի վրայ, ծալապատիկ նստած է Հայոց կաթողիկոս, Խրիմեան Հայրիկը: Կոնակը տուած կակուղ բարձերու, գլուխը կրծքին ինկած, աչքերը կիսախուփ, կարծես թէ քնած է: Անոր տեսքը կը յիշեցնէ Անիի սքանչելի մայր տաճարի կիսախարխուլ պատկերը: Շուրջի պատուհաններու անթափանց վարագոյրները վար քաշուած են: Վակոնի ներսը, տկար լոյս մը մնացեր է: Այդ սուտերոտ լոյսի մէջէն հազիւ անորոշ կերպով դուրս կուգայ Հայրապետի փառահեղ դիմագիծը. Կաթողիկոսի դէմ-դիմաց նստած է հաստափոր եպիսկոպոս մը, իսկ քիչ հեռու երկու վարդապետներ ոտքի վրայ կը սպասեն Հայրապետի հրամանին:

Ութսուն եւ չորս տարեկան ծերունազարդ կաթողիկոսը ամբողջ գիշեր աչք աչքի վրայ չէր բերած: Իրարու ետեւէ հասող բարիբոններ ըլլալով՝ տառնց խօսելու ծխած էր: Իրօք, խօսելու բան ալ չէր մնացեր: Փոխարքան, առանց պատէ պատ իյնալու բարոյշ կերպով բսերէր, որ աւելորդ էր դուռ իյնալ, որ օրէնքը պէտք էր գործադրուի եւ որ Հայոց Կաթողիկոսը պէտք է իր ձեռքով յանձնէ կառավարութեան ամբողջ հայ ժողովուրդի սեփականութիւն համարուող դարեւոր հարստութիւնը:

Այլեւս ի՞նչ խօսէր Հայոց կաթողիկոսը: Ի՞նչ ըսէր իր զաւակներուն:

— Հայրիկը կ'ուզենք, Հայրիկը ...

Դուրսը անզսպելի աղաղակ մը կը բարձրանայ նորէն, ու գնացքի չորս բոլորը ժողովուրդը ծովի մը նման կը փրփրի.

— Հայրիկը կ'ուզենք, Հայրիկը ...

Վեհափառը բացառաբար գլուխը կը շարժէ եպիսկոպոսի հարցական հայեացքը տեսնելով: Էհ, Հայրիկը ի՞նչ նորութիւն ունի իր զաւակներուն յայտնելու, ամէն յոյս խորտակուած է, ամէն դուռ գոցուած ...

— Հայրիկը կ'ուզենք, Հայրիկը թող դուրս գայ...

Այդ ամպրոպի նմանող աղաղակը այլեւս խոնարհ խնդիրք մը չէր ժողովրդի կողմէն, այլ պահանջ մը:

— Հայրիկը թող դուրս գայ ...

Ժողովուրդի կողմէ պատգամաւորութիւն մը, Ռուբէն Գէորգեանի առաջնորդութեամբ, կը ներկայանայ Վեհափառին: Բազմութիւնը այդ տեսնելով կը հանդարտի:

Երկրորդ զանգը կը լսուի: Գնացքը երկու վայրկեանէն ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Երեւան:

Բայց ինչո՞ւ պատգամաւորները կ'ուշանան: Բազմութեան մէջէն ձայն ձայնի կուտան, ու ահա նորէն կը բարձրանայ սարսափելի ժխոր մը:

— Հայրիկը թող դուրս գայ:

Սալոն վակոնի երկու պատուհաններուն ապակիները կը ջարդուին:

Երրորդ զանգը կը զարնուի. գնացքը ճամբայ պէտք է ելլէ: Ժանտարմները զինուորներու օգնութեամբ կ'աշխատին վակոնները շրջապատող բազմութիւնը քիչ մը հեռացնել:

Երրորդ զանգը կարծես ուշքի կը բերէ Վարդանը: Ընկերներու ուսին վրայ բարձրանալով՝ կը պոռայ իր ձայնի ամբողջ ուժով.

— Գնացքի առջեւը կտրեցէք:

Անկարելի է որ այդ ժխորին մէջ հեռուն գտնուողները բան մը հասկընան: Մէկ մէկու ձայն կուտան՝ «գնացքի առջեւը կտրեցէք»:

Եւ ահա երկաթուղագիծը կը ծածկուի բազմութեամբ: Շատեր կը նստին: Կան որ կը պառկին գծերու վրայ: Գնացքը տեղէն պիտի չշարժի. այդպէս կը կամենայ ժողովուրդը:

Ժանտարմներն ու զօրքը անճարացած՝ մէկ կողմ կը քաշուին. ո՞ր մէկը հեռացնեն այդ բազմութենէն:

Աւագ ժանտարմ մը՝ կայարանի անցուղիէն կը հետեւի անցուդարձին: «Նորէն էդ Գէորգեանը», կը մտածէ ան, «նորէն ան է գործի գլուխ», ու սպառնական ձեւով գլուխը կը շարժէ, «քիչ մըն ալ համբերէ, վաղը կը խօսինք հետդ»:

Ուսանող մը կը բարձրանայ ընկերներու ուսերուն վրայ եւ կը սկսի ձեռքի լայն շարժումներով խօսիլ: Ի՞նչ կ'ըսէ: Ոչ ոք կը հասկնայ:

— Հայրիկը թող դուրս գայ ...

Աղջիկ մը անդիէն կը բարձրանայ կրպակի սեղանին վրայ ու կը սկսի խօսիլ: Եղիսնէն է:

Ներսը Գէորգեանը պատգամաւորութեան հետ կ'աշխատի համոզել կաթողիկոսը, որ օր մը մնայ Ալէքսանդրապոլ: Հասարակութիւնը Հովուապետին ըսելիք ունի:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC
ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 ›	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 13 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3217

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԽԻՉԻՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՍՈՂԱԼ

Այսօր կը վերջանայ երիտասարդ բանաստեղծի մը՝ Նայիրի Զարեանի գարշապատումը՝ «Նացիոնալիստը խորհրդային գրողի դիմակով», արտատպուած՝ Երեւանի «Գրական Թերթ»էն (25 օգոստոս):

Անմիջապէս վերջը, երեքշաբթի օրէն սկսեալ, պիտի կարդաք ուրիշ ամբաստանագիր - յայտարարութիւն մը, որ պաշտօնական հանգամանք ունի եւ կը կրէ հետեւեալ անմեղունակ խորագիրը.— «Միշտ բարձր պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի դրօշը»:

Ինչպէս հաղորդած էինք արդէն, այդ յայտարարութեան մէջ ոչ միայն Ա. Խանջեանն է որ կրկին եւ կրկին կը խարանուի «չի - կացած երկաթ»ով, այլ եւ ուրիշ հին ու նոր գրողներ ու մտաւորականներ, մինչեւ անգամ կողմնակի մարդիկ:

Այս բոլոր գեկուցումներն ու հրատարակութիւնները կը ծառայեն միեւնոյն նպատակին,— միջնադարեան հաւատաքննութիւն, յօշոտելու, ճզմելու, հարթելու համար որ եւ է թռիչք, նոյն իսկ մտաւորական, գրական - գեղարուեստական ճակատի վրայ:

Զարմանալի տժգոյն է բառը,— հաւատաքննութիւն, որակելու համար բուն երեւոյթը:

Մեր երեւակայութիւնը կը սարսի, երբ կը կարդանք այդ հրատարակութիւնները: Օրինակ՝ բանաստեղծ Նայիրի Զարեանի «ուսումնասիրութիւնը»:

Կրնա՞ք որակել զայն որ եւ է բառով, որ խտացնէր կատարուած խաչակրութեան ամբողջ իմաստը:

Կրնա՞ք յղանալ այլաբանական պատկեր մը, որ ներկայացնէր արարքին ամբողջ գարշանքն ու աղտոտութիւնը:

Որ եւ է երկրի գաղտնի ոստիկանութեան ամէնէն հնարամիտ լրտեսը, ամէնէն հրէշային «խաֆիէ»ն պիտի չկրնար այդքան յառաջ երթալ, տողընդմէջ կարդալու, որ եւ է բացատրութիւն կամ գրական պատկեր մը իր ուզած եղանակով մեկնելու համար:

Բանաստեղծ Նայիրի Զարեան — երիտասա՜րդ մը — կոտրեց մրցանիշը, այս անպատիւ եւ անբարոյական ճամբուն վրայ, եւ կրնայ պարծենալ պատմութեան առջեւ:

Անշուշտ ուրիշներ ալ մասնակցած են մրցահանդէսին, բայց դժուար թէ կրցած ըլլան հաւասարիլ Նայիրի Զարեանի, որուն վիժանքը՝ «Նացիոնալիստը խորհրդային գրողի դիմակով», կը կազմէ կենդանի յիշատակարան մը՝ ե՛ւ «զօօլոգիական» (կենդանաբանական) ե՛ւ ախտաբանական:

Անշուշտ նոր չէ այս ճամբան:

Ռուսական բոլշեւիզմն էր, որ բացաւ այդ ուղին, եւ հազարաւորներ ինկան թուալգլոր, դառնալով հասարակ մարդամեքենաներ, կորսնցնելով ե՛ւ խելք, ե՛ւ խիղճ, ե՛ւ բարոյական, սողալով փորի վրայ, կռնակի վրայ, գլխիվայր կամ յոանկայս:

Եւ աւելի չատ աւելի ահաւոր համեմատութիւններ առաւ երկրորդական, չորրորդական միջավայրերու մէջ, մասնաւորապէս Կովկասի եւ Հայաստանի մէջ:

Աւելի ծաւալեցաւ նոյն իսկ արտասահմանի մէջ, իբրեւ ներշնչման աղբիւր ունենալով միեւնոյն ճախճախուտքը:

Մարդիկ արտասահման, ազատ երկիրներու մէջ փոխադրեցին միեւնոյն բարքերը,— ստել, չնթել, քօղարկել, խեղաթիւրել, եւ սողալ, սողա՜լ: Սկիզբն իմաստութեան՝ սողալ:

Անոնք որ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ կ'ապրին, գէթ պիտի կրնային վայելել մխիթարութիւն մը,— «մեղմացուցիչ դէպք յանցանաց»: Այդ պատրուակն ալ չեն կրնար արժեցնել միւսները,— անոնք որ Խանջեան «քովի գաւաթէն ջուր կը խմէր», կը պատմէին հրապարակաւ, պարտկելու համար քամնելի ողբերգութիւն մը, եւ կամ անոնք որ հաւատարմութեան մրցում կը կատարեն, յայտարարելով թէ Հայաստան սահմանային խնդիր չունի հարեւաններուն հետ ...

Ամբողջ դպրոց մըն է այս, համալսարան մը, որուն շրջանաւարտները առանձին հասարակութիւն մը կը կազմեն, անորակելի եւ անըմբռնելի:

Ահաւասիկ, նորէն Նայիրի Զարեանը,— բանաստեղծ մը որ պատի՛ւ ունեցած էր գեղանաքարչ ոտանաւոր մը ձօնելու «սիրելի եւ հարազատ եւ հանճարեղ Ստալինին»: Իբրեւ գրող - բրոց, չէր կրնար անտարբեր մնալ «նացիոնալիստական - տրոցկիական մերկացումներ»ու հանդէպ, եւ գրիչը կը թաթխէ աղբի մէջ, պատռելու համար Ակսէլ Բակունցի «դիմակը»:

Բայց, ի՞նչպիսի մեթոտներով: Գրական - քննադատակա՞ն, գիտական - վերլուծակա՞ն:

Երանի՜ ձեզի որ կը հաւատաք ատանց տեսնելու, կամ աչքերը գոց եւ երկիւղած:

Բանաստեղծը կ'առնէ իր ընկերոջ գիրքը, կը գտնէ հատուած մը,— զրոյց՝ շինականի մը հետ:

— «Մըր սահմանն նեղ է, կը տրտնջայ գիւղացին. շնորհիւ սահմանի նեղութեան, ժողովուրդը կը նեղուի: Մըր հողերի սահման ըըռ քար է: ժողովրդի նեղութիւն քարից է»:

Հարցը՝ գիւղական արտերու մասին է: Սովորական տրտունջ մը, որ բացատրութեան չի կարօտիր:

Ի՞նչ ըսիր,— կը մոլեայ գրագատ ոստիկանը: «Սահմանների լայնացման յոյսը Ա. Բակունցի սեփական յոյսն է, որ նա բերել է իր հետ իր ազանտաուրիստական կուսակցութիւնից»:

Ուրեմն հեղինակը քաղաքական - ազգայնական երազներ սահեցուցեր է իր վէպին մէջ,— քարկոծեցէք թշուառականը ...

Դեռ աւելի պատկերալից գրաքննութիւն մը,— բառին լը - տեսական իմաստով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՃԱԿԱՏ ԿԱԶՄԵԼ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

«Անոնք Մոսկուայի թութակներն են»

Անգլիոյ Արհեստակցական Միութեանց համագումարը ուրբաթ օրուան նիստին մէջ կրկին քննեց համայնավարներուն հետ միացեալ ճակատ կազմելու խնդիրը եւ մերժեց ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, գրեթէ միաձայնութեամբ:

Այս առթիւ ուժգին ճառ մը խօսեցաւ Սըր Ուօլթըր Սիթրայն, Արհեստակցական Միութեանց ընդհ. քարտուղարը: Սեղանին վրայ կը գտնուէին երեք բանաձեւեր, ի նպաստ ընկերվարականներու, համայնավարներու եւ աշխատաւորականներու միացման: Բանաձեւերէն մէկը կ'առաջարկէր զինակցիլ բոլոր անոնց հետ որոնք անկեղծօրէն հակառակ են պատերազմի եւ ֆաշականութեան: Երկրորդը կը պահանջէր խորհրդաժողովի մը հրաւիրել բոլոր կուսակցութիւնները, ձեւ մը գտնելու եւ միացեալ ճակատ հաստատելու համար, իսկ երրորդը կը հրաւիրէր Աշխատաւորական կուսակցութիւնը՝ քաջալերել բոլոր բանուորական կազմակերպութեանց համախմբումը: Երեք բանաձեւերն ալ մերժուեցան: Ընդհ. քարտուղարը մասնաւորապէս շեշտեց իր ճառին մէջ.

— «Իբրեւ քաղաքական ուժ՝ Համայնավար կուսակցութիւնը զանցառելի քանակութիւն մը կը կազմէ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ: Վերջին ընտրութեանց առթիւ ան բացարձակ պարտութիւն մը կրեց: Ահա թէ ինչո՛ւ, Մոսկուայի իրենց դրամատու տէրերուն հրամանին վրայ, փոխած են գործելու եղանակները: Համայնավար կուսակցութեան քաղաքականութիւնը կը ձգտի համոզել ձեզ թէ որ եւ է տարբերութիւն չկայ ձեր միջեւ: Երբ համայնավարները ձեզի կը պատմեն թէ կ'ընդունին բանուորին պահանջները, անոնց միտքն է յառաջ քշել համայնավարական պահանջները: Զխաբուինք եւ ծուղակը չիյնանք համայնավար կուսակցութեան որ կը յաւակնի ներկայացնել Մեծն Բրիտանիոյ բանուորները: Համայնավարական Միութիւններ չկան Անգլիոյ մէջ, ուր ֆաշականութիւնը հեռաւոր վտանգ մըն է, ցորչափ կը պահենք մեր արթնամտութիւնը: Անգլիոյ համայնավար կուսակցութիւնը, ինչպէս բոլոր երկիրներու համայնավար կուսակցութիւնները, Խորհրդային իշխանութեան բանբերն է: ԻՆՉ ՈՐ Կ'ՈՐՈՇԷ ՄՈՍԿՈՒԱ, ԹՈՒԹԱԿԻ ՊԷՍ ՊԻՏԻ ԿՐԿՆՈՒԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ: Չեմ գիտեր այնքան դիւրահաւա՞ն էք որ հաւատաք թէ համայնավարները վերադարձած են կազմակերպուած աշխատանքի սկզբունքին: Ես չեմ վարանիր ըսել թէ Անգլիոյ համայնավար կուսակցութեան այսօրուանգործելակերպին միակ բացատրութիւնրայն է որ չյաջողեցաւ համայնավարութիւնը տարածել մեր մէջ: Ի՞նչ գործեր կատարեցին անոնք, այսքան տարուան վճարովի քարոզութիւններէն վերջ: Ահա թէ ինչու անգլիացի համայնավարները չարունակ մեթոտներ կը փոխեն Մեծն Բրիտանիոյ մէջ, ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԳԱՆՁԱՊԵՏԻՆ ՀՐԱՄԱՆԻՆ : Համայնավար կուսակցութիւնը ուրկէ՞ դրամ կը ստանայ, իր պէտքերը հոգալու համար: (Ձայներ.— «Ռուսաստանէն») : Շատ հետաքրքրական պիտի ըլլար ստուգել իրենց հաշիւները: Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութիւնը կրնայ ներկայացնել իր հաշիւները: Համայնավարները կը հաւատան համայնավարութեան. իսկ մենք՝ ժողովրդապետութեան: Այսօր համայնավարները կ'ուզեն շնորհքով մարդիկ դառնալ եւ մեզի ՄԻԱՆԱԼ ՎԵՐՋ, ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԵՆ ՄԵՐ ԿՌՆԱԿԷՆ, ՃԱԿԱՏ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵԶԻ ԴԷՄ»:

Ժողովի պահուն միջադէպ մը պատահեցաւ: Նախագահը լուր առած ըլլալով թէ «Իզվեստիա»յի թղթակիցը պատգամաւորներու նստարաններուն վրայ բազմած է, գիտել տուաւ թէ իր տեղը հոն չէ: Պատգամաւորները ոտքի ելլելով կը պոռային,— «Դո՛ւրս, դո՛ւրս»: Պահ մը աղմուկը այնքան սաստկացած էր որ նախագահը հարկադրուեցաւ կարգի հրաւիրել: Բարեկարգութիւնը վերահաստատուեցաւ, երբ Մոսկուայի պաշտօնաթերթին թղթակիցը գնաց նստաւ մամուլի բաժնին մէջ:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, համայնավարներու կուսակիցները սուր սլաքներ արձակեցին ընդհ. քարտուղարին դէմ: Հանքագործներու ներկայացուցիչը յայտարարեց.

— Կարծես Տոքթ. Կէօպէլսն է որ նստած է Անգլիոյ արհեստակցական միութեանց համագումարին մէջ: Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը չպիտի կրնար աւելի բուռն յարձակողական մը կատարել:

Եւ սակայն գործակցութեան բանաձեւը մերժուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, ինչպէս ըսինք:

Պաղեստինի ահաբեկիչները կը սպառնան...

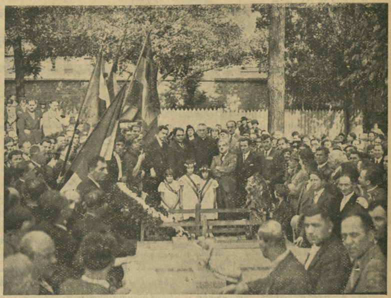
Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պաղեստինի մարզպանը վերջին փորձ մը պիտի կատարէ, գործադուլը եւ բռնութիւնները դադրեցնելու համար, որպէսզի չստիպուի պաշարման վիճակ հրատարակել: Այս առթիւ կը հաստատուի թէ արաբական կոմիտէին չափաւոր անդամները կը վախնան ահաբեկիչներէն, որոնք կը սպառնան իրենց կեանքին, եթէ տեղի տան: Ուստի կը ճգնին միջին բանաձեւ մը գտնել:

*** Ուրբաթ օր վեց Անգլիացիներ սպաննուեցան, Արաբներու հետ մղուած կռիւի մը ընթացքին: Այսով 34ի կը բարձրանայ անգլիացի զոհերու թիւը, ապրիլէն ի վեր: Անգլիական նոր զօրքերը ճամբայ ելած են դէպի Պաղեստին: Այժմ Պաղեստինի մէջ կան 7500 անգլիացի զինուորներ եւ 700 օդաչուներ, Երբ նոր զօրաբաժինը հասնի, Անգլիա 20,000 զինուոր պիտի ունենայ Պաղեստինի մէջ:

Նոյն օրը սպաննուեցան նաեւ երկու հրեայ բանուորներ, երբ կը ջրէին իրենց նարնջենիները: Հրկիզումները կը շարունակուին :

— • —

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ, Սուրիոյ հանրապետութեան նախագահը եւ վարչապետը շնորհաւորական հեռագիրներ ուղղեցին Պ. Լէօն Պլումի, յայտնելով թէ «այս պատմական դէպքը օրինաւոր զոհացում կուտայ երկրին իղձերուն եւ նոր շրջան մը կը բանայ Սուրիոյ համար»: Ֆրանսայի վարչապետը անմիջապէս պատասխանեց այս հեռագիրներուն, շնորհակալութիւն եւ բարեմաղթութիւններ յայտնելով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ
ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵՆԷՆ (ֆօթօ Մասիս)

ՆՈՐԷՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երէկ չորս կապոց «Խ. Հայաստան» ստացանք, ամենավերջինը՝ մինչեւ օգոստոս 30, ինչպէս եւ պակաս մնացած թիւեր:

Օգոստոս 27ի թիւէն կը թարգմանենք հետեւեալ վարչական տնօրինութիւնները.—

Հողային գործավար Վարդան Ալէքսան Մամիկոնեան «այլ աշխատանքի անցնելու հետեւանքով», գործավար նշանակուած է Գարեգին Խորէնի Գումեաին:

Կրթական գործավար նշանակուած է Լեւոն Եղիա Արիսեան: Իսկ նախորդը՝ Ա. Մնացականեան Եղիազարեան, ազատելով «լուսժողկոմի պարտականութիւններից», նշանակուած է պետ՝ ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին կից հաստատուած արուեստի վարչութեան: Կրթական գործավարի փոխանորդն ալ, Գէորգ Արշակ Արով, արձակուած է, «այլ աշխատանքի անցնելու հետեւանքով»:

Կառավարութիւնը՝ գաղթականներու տեղաւորման մասին

«Խ. Հայաստան» կը գրէ թէ Հայաստան ներգաղթած հայ աշխատաւորներու տեղաւորման համար կազմուած է շինարարութեան ծրագիր մը, որուն համաձայն՝ մինչեւ տարուան վերջը, աւաններու շինարարութեան առնուազն 50 առ հարիւրը աւարտած պէտք է ըլլայ:

Երզնկեան շինարարութեան մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդուած է այս առթիւ.

— «Արդէն պատրաստ են մէկ բնակարանէ բաղկացած բնակելի շէնքերու, դպրոցներու, հիւանդանոցներու եւ մանկապարտէզներու նախագծերն ու նախահաշիւները: Նուպարաշէնի մէջ սկսած է մէկական բնակարանէ բաղկացած 16 շէնքերու կառուցումը: Ութը պատրաստ են արդէն: Նուպարաշէնի ոռոգման եւ ջրանցքի կառուցման համար հրահանգներ տրուած են ջրային վարչութեան: Շինանիւթերու փոխադրութեան վիճակը լաւ չէ: Եղած փոխադրական միջոցները անբաւարար են եւ 5 թոննատար օթօմօպիլներու պէտք կայ: Ցատկացուած է անհրաժեշտ քանակութեամբ շինանիւթ: Ներգաղթողներէն բազմաթիւ դիմումներ կը ստացուին անհատական բնակարաններ շինելու համար :

100,000 ՆԱՑԻ ՎԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ԹԱՓՈՐԸ ԵՒ ԿԻՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ ՆԻՒՐԷՆՊԵՐԿԻ ՄԷՋ

Շարունակելով իրենց դղրդագին ցոյցերը, տարեկան համագումարին առթիւ, Գերմանիոյ նացիները (հիթլէրական) երկու վիթխարի ցոյցեր սարքեցին ուրբաթ օր: Մէկը՝ 100,000 հիթլէրական վարիչներու թափորն էր, որ տեղի ունեցաւ գիշերանց, միւսը՝ կուսակցութեան անդամուհիներու ցոյցը: Առաջին թափորը ճամբայ ելած, Հիթլէր ճառ մը խօսեցաւ, շեշտելով.

— «Երկու տարի առաջ, մենք կը դողայինք պայքարներէ որոնք անհրաժեշտ էին, աւելի խտացնելու համար մեր շարժումը: Այսօր մեր ժողովուրդը յաղթութիւն առած է: Այլեւս անցած է ներքին ջղաձգութիւններու, ինչպէս եւ արտաքին սպառնալիքներու շրջանը: Ինչ որ շահեցանք, երկինքէն ինկած պարգեւ մը չէ, այլ կուսակցութեան կատարած զոհողութեանց արդիւնքը: Դուք լսեցիք ինծի, լսեցիք մէկ մարդու ձայնը եւ հետեւեցաք անոր: Ձեզմէ ամէն մէկը չի տեսներ զիս: Ես չեմ տեսներ ձեզմէ ամէն մէկը, բայց դուք կը զգաք իմ հոգիս, ես ալ՝ ձերինը: Եթէ երբեք մեր թշնամիները ուզեն յարձակիլ մեր վրայ, պիտի սորվին թէ ո՛վ ենք մենք: Մենք կը ճանչնանք այդ թշնամիները, եւ չէզոքացուցինք զանոնք: Բայց թող միտքէ չանցընեն թէ արտաքին դէպքերու շնորհիւ պիտի կրնան օր մը թունաւորել Գերմանիան, ճեղք մը բանալ անոր մէջ: Նոր Գերմանիան կը գտնուի իր առաջին տարիներուն մէջ, ան պիտի աճի դարերու ընթացքին, պիտի դառնայ աւելի ամուր եւ աւելի հզօր: Մի՛ վախնար ո եւ է մէկէն: Կատարէ պարտականութիւնդ եւ այն ատեն Աստուած երբեք չպիտի լքէ մեր ժողովուրդը »:

Թափորը անցած ատեն 200.000 հանդիսատեսներ կը ծափահարէին մոլեգնօրէն: Առջեւէն կ'երթար Հիթլէր ինքը, ընկերակցութեամբ հարիւրի չափ գլխաւոր վարիչներու: Հարիւր յիսուն լուսարձակներ լոյս կը տեղային ամէն կողմէ :

Կիներու ցոյցին կը մասնակցէին 20,000 անդամուհիներ, որոնք խռնուած էին համագումարի ընդարձակ սրահին մէջ: Այս առթիւ խօսք առաւ Տիկին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐԵ՛Ւ, ԾՈ՛Վ, ՎԵՆԵՏԻ՛Կ...

Ծո՛վ ծաւի, անծայր, ծո՛վ ծփուն, տարածական, ծո՛վ ծածանող, անծայր, ծաւի ...

Ծո՛վ, ծննդավայր անսահման:

Վերջապէս կ'ապրիմ մտերմութիւնը ծովուն, լիաթոք կը շնչեմ ծովահոտը, աչքերս կ'արբենան իր լազուարթ տեսիլով, ականջներս կը հեշտանան իր անվերջ ու խորադաշնակ համանուագներով եւ ուղեղս լիզ կուգայ իր կապոյտ ալիքներուն, այս հեղուկ երկինքին մէջ ...

Ծարաւ էի այս ծովութեան՝ նստիլ ծովափունքի վրայ ու դիտել լուրթ ու անհուն այս տեսարանը, թեւածել անոր խորքին եւ խորհուրդին մէջ որ կը մշուշանայ անդրհորիզոն պատկերներու մէջ:

Ա՜ս հեռաւոր կապտաքօծէն անդին դեռ ի՛նչ անբաւ ջուրեր, դեռ ի՛նչ անծանօթ ոստաններ ու կղզիներ, դեռ ի՛նչ անծանօթ մարդկութիւն, ի՛նչ տառապանքի տաւիղներ, ի՛նչ վիշտի վիներ եւ ի՛նչ մեղեդիներ: Դեռ ի՛նչ ալիքներ, ինչ երանգներ կապոյտի, ինչ բացութիւններ ջուրի, ի՛նչ նաւեր, ի՛նչ պատմութիւն, ի՛նչ բոցեր արեգակի ու արիւնի ...

Թռիչքներու ասպարէզ, ծո՛վ, ջուրերու կայսրութիւն, ծո՛վ, ճանապարհ աշխարհակալութեան, վիպաճոխ արկածախնդրութիւն, խիզախութիւն եւ դիւցազնական բանաստեղծութիւն ...

Ծո՛վ, Թալասա՛, ծո՛վ, Բէլակօ՛, ծո՛վ, յունական գեղեցկութիւն եւ հռովմէական զօրութիւն ...

×

Այս ափունքներէն քանի պուչինթօրօներ, իբրեւ թեւաւոր առիծներ, ոսկեբաշ ու ոսկեզրօշ, Ս. Գիրքը իրենց ճիրաններուն ներքեւ առած՝ հեթանոս թռիչքով արշաւեր են դէպի Միջերկրականի գոհարակերտ ոստանները եւ գանձերով բեռնաւոր վերադարձեր են Վենետիկ, հասարակապետութեան մայրաքաղաքը վերածելու համար գեղարուեստական ցուցահանդէսի ...

Արեւելքի ամէնէն չքեղ հէքեաթները քարացուցեր են Վենետիկի մէջ:

Ծնաւ Ատլիկը ծովէն, Վենետիկն ալ ծովէն ծնաւ: Ծովէն՝ քանզի գեղեցիկ է, քանզի թարմ է, հակառակ իր պերճ հնութեան:

Վենետի՛կը, մեծ համբոյրի մը մէջ միացած արգիպեղագոս, ջրանցքներու լաբիւրինթոս եւ մարմարեղէն ծաղկաստան ...

Աստուած եթէ ցամաքին ցեխով չինեց մարդը, մարդն ալ ծովուն տիղմով չինեց Վենետիկը, փունջ պալատներու, թուարանութիւն սիւներու, սուրբերու, սրահներու, սկիհներու, սլեկծութիւն կամուրջներու, քաղաք հազարումէկ եկեղեցիներու, աշտարակներու, տաճարներու, կօնտոլներու: Քաղաք՝ թեւաւոր առիծի քաջութեան եւ տաճարկի միամտութեան:

Ծովուն վրայ կերտուած առասպելներու մայրոստան, ուր մարմարը, պորփիւրը, օձաքարը, խճանկարները լուացուած կը պսպղան, համդիսաւոր չքեղութիւններով: Կարծես Արեւելքի ամէնէն մեծ մէկ արքային երազն է շնչաւորուած, երեւակայութեան անհնարին հարստութիւնով:

Ծովուն հրաշքն է ան: Այնքան կուտակուած քերթուած, այնքան խառն ներդաշնակութիւն, այնքան ժամադրավայր գեղեցկութեանց, ոճերու ամուսնութիւն, սէրերու աղաւնետուն, վերջալոյսներու նկարահանդէս:

Վենետիկը շինուած է երկու բանով. — հանճարով եւ ոսկիով: Շատ քիչ անգամ այս երկու հզօրները միացած են իրարու: Ահա թէ ինչու մէկ հատիկ է Վենետիկը, ջուրերուն եւ ցամաքներուն այս աննման բանաստեղծութիւնը:

Մարդ կ'ապրի իր մէջ անխուսափելի իրապաշտութիւնով ու կ'ըսէ.

— Իրականութիւն մը չէ Վենետիկը: Ան հէքեաթ է: Կը սկսի «կար ու չկար»ով: Ինք ալ կայ ու չկայ: Ծովուն վրայ բացուած արքայութիւն...

Արեւ, Վենետիկ ու ծով, ծով, Վենետիկ ու արեւ, հոգիս իր թեւերը կը բանայ ձեր վրայ, պաշտամունքի արտասուքներով...

×

Օ՛, ծովը, ինչ շողշողենի է իր բիւրաւոր բիլ ծղիներուն տարածականութեամբ: Արեւը իր վրայ կը գծագրէ ոսկենկարներ, կը հիւսէ մարգարտազարդ գորգեր, կը շինէ գոհարակերտ խճանկարներ, կը հոսեցնէ ադամանդէ գետեր: Լուսահատիկները կ'ոստոստեն իր կուրծքին վրայ՝ ձեւացնելով մանեակներ ու ճառագայթեղէն շղարշներ:

Տեսլանկարչութիւնը կը լիանայ սպիտակ ու նարնջագոյն առագաստներովը նաւերուն որոնք լուսակապոյտ ջուրերուն վրայ կը թեւեն իբրեւ դրօշ, իբրեւ հրեշտակ, իբրեւ մեղեդի ...

Այս անհունակապոյտ պատկերագրութեան վրայ կը հրջի ու կը լայննայ խորարմատ երաժշտութիւն մը, իր ալիքները նետելով հոգիիս վիհերուն մէջ:

Արեւին զառքաշը կ'անցնի իր մէջէն, ու այս հսկայական հայելիին մէջ տատանելով կը ցոլան տուներ, պալատներ, ծաղկաճոխ ճիղեր, ինչպէս նաեւ ծփացող կղզիներ ու նաւեր:

Ծովն ան է որ ստեղծեց Վենետիկը, որ կուլ տուաւ Խերսոնէս քաղաքը, որ չինեց Պրագիլեան ափունքներ եւ յափշտակեց Ատլանտիսը: Ան որ գիտութիւնը ունի քանդելու եւ ստեղծելու:

Իր վրայ կը քաշէ ազգերը տիրելու, ուտելու, սպաննելու, յափշտակելու եւ տարածուելու անզսպելի բնազդներով: Ազգերը կը զարնէ իրար ու յաւիտենական յաղթանակը կը մնայ ինք: Կը հրճուի հազարաւոր ժպիտներով ու կը զայրանայ անթիւ փրփուրներով: Պատմութիւնը կը պահէ իր ծոցին մէջ ու Աշխարհագրութիւնը իր թեւերուն վրայ: Կը ջրէ ու կը մկրտէ քաղաքակրթութիւնները եւ Ազատութեան ոտքերուն առջեւ բիւր ճանապարհներ կը բանայ:

Ծովը նախադաւիթն է երկինքին եւ անկողինը երկնային մարմիններուն..

×

Ծո՛վ, ո՛րքան կ'ուզէի, լաճի մը նման, բոպիկ ոտքերս դնել ջուրերուդ մէջ եւ ժամերով նստիլ ափունքիդ վրայ ու նայիլ քեզ, թոյլ տալով որ ալիքներդ, իրենց աղանոյշ հոտերով եւ երգերով, գան խաղալ սրունքներուս հետ ...

Որքան կ'ուզէի քնանալ կոնտոլի մը մէջ, ունենալով ինծի օրօր, ալիքներուդ համաչափ երգը, այս հէքեաթական մթնոլորտին մէջ, եւ արթննալ ցայգանուագներուն ձայնով...

Եւ մանաւանդ որքան կ'ուզէի նաւարկել վրադ, մինչեւ որ հասնէի մահուան խաղաղաւէտ կղզին:

Ես նման եմ նաւապետի մը որ զըրկուած է ծովերէ, քշուած հորիզոններէ, մատնուած կապոյտներու սովի, ծարաւ արեւու լոյսի, բանտարկուած ճահիճի մէջ: Նաւապետ որ կը փտտի ու կը նեխի:

Ահա, քանի մը շաբաթուան համար, ազատ է արձակուած այս ծովու սիրահարը, ու քու տեսքդ, ծով, փոխանակ հրճուանք տալու հոգիիս, կը խորացնէ տրտմութիւնս:

Մնաս բարով, ծով, կը վերադառնամ ցամաքին ցամաքութեան, կը վերադառնամ բանտաքաղաքս որուն պատերուն վրայ — ի՛նչ հեգնութիւն — «ազատութիւն» է արձանագրուած:

Ծով, աղով ու արեւով լեցուն ջուրերուդ մէջ, կը լուամ համբերութիւնս եւ տառապանքս:

Ծով, ծով մըն ալ հոգիիս մէջ կը բարձրանայ ուր կը նաւէ երազ մը, սպիտակ թեւերով ...

Հազար գետեր կը հոսին հոգիիս ծովուն մէջ ու ես կը ջանամ չխեղդուիլ ...

Ցտեսութիւն ...

Փոթորիկի գիշեր է հոգիիս ծովուն մէջ, կը պատռտին առագաստներ, կ'եռան ու կ'ուռին ջուրերը, կը պայթին կատաղութեան ռումբեր, հովերը կը խարազանեն ամպերը, կը շաչեն կայծակներ եւ խլեակներ կը զարնուին կողերուս:

Ամպակոյտեր կը վազեն խեղդելու համար Արշալոյսը:

Արցունքի անձրեւ մը կը տեղայ ու կը տեսնեմ Տօժերու պալատին հէքեաթասունը, Ս. Մարկոսի պերճաքարափը, բազմաչքեղ մայր տաճարը, պալատը, մեծ Աշտարակը, դահլիճ հրապարակը, մոյթերը, կոթողները եւ Հառաչանաց կամուրջը ...

Այցելութիւնս իր վերջալոյսին է հասեր:

Թինթորէթթօ, նստած ամպերուն մէջ, կը հրաշակերտէ «Վերջին ընթրիք» մը, Թիցիանօ կանգնած ծովուն վրայ կը ստեղծէ «Ցիսուսի թաղում մը» ու Վերոնէզ իր վրձինին զուարթ գոյները կը զարնէ հոգիիս փերթերուն ստեղծելով թեւաւոր ժպիտներ ...

Հրաշեայ ընկեր մը կ'երգէ, քովէս.

— Հօ՛յլի, hօ՛յլա,
Անտիամօ ին կոնտոլա,
Լա նօթթէ վիէնէ,
Լա նիննա նաննա, ճանթէրաննօ լէ սիրէնէ,
Իլ մար չի տոնտոլա,
Քոն վոլութթա ...

Հոգեղէն զանակներ կը թռչին ու կը թառին բիւզանդական եւ գոթական ոճերու խառնուրդ մեծ տաճարին խճանկար ճակատին:

Գոհար կը տեղայ Վենետիկի վրայ, իր ջուրերուն, աշտարակներուն, գմբէթաւոր պատուհաններուն, սիւնազարդ պատշգամներուն ու գմբէթներուն վրայ:

Կոնտոլները կը սահին ու միջոցին մէջ կը մեծնայ կոնտոլավարի մը կերպարանքը, որ յոտնկայս կը վարէ միաթի նաւը, հին պարի մը կշռաւոր շարժումով:

Տատրակները խոլաթռիչ կը թեւեն, կը բարձրանան ու կը պաշարեն աշտարակը: Ս. Մարկոսի առիւծը հոգիւս մէջ յուսահատութեամբ կը մըռնչէ:

Մնաք բարովի ժամն է:

— Մնաք բարով արեւ, ծով ու Վենետիկ..

Հոգիս հազար թելերով կապուեր է տատրակներուն, կոնտոլներուն, կամուրջներուն, լապտերներուն, ջրացիցերուն, մոյթերուն, կոթողներուն եւ սիւներուն:

Կը զգայ հոգիս իր հազար կապերով, վինի նման ու նման տաւիղի ...

Դաշոյնի հարուած մը կ'իջնէ ու հոգիիս մէջ ողբական կանչ մը կը թառալի...: Արիւն կ'երթայ սրտէս:

Ու վիրաւոր, կը կանգնիմ կամարի մը սիւներուն քով, աչքերս Ս. Մարկոսի տաճարին, հրապարակին, աշտարակին, ժամացոյցին եւ աջ ձեռքս կը բարձրացնեմ, սրտիս հետ որ արդէն վեր է ելած, մրմնջելով պապանձուած ձայնով.

— Մնաք բարով, արեւ ու ծով... Մնաս բարով, Թագուհի, սիրուհի քաղաքս, Վենետիկ... ո՛վ գիտէ, գուցէ ալ չտեսնեմ քեզ ... Շնորհակալութիւն, գեղեցկութեանդ համար ու բարութեանդ, շնորհակալութիւն ... Մնաս բարով, Վենետիկս ...

Աջ ձեռքս անգամ մըն ալ կը բարձրացնեմ: Մատներուս վրայ կը թառի տատրակ մը:

Կը հեռանամ յուզումի մէջ կորսուած:

Ծովը կարծես ետեւէս կը վազէ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ՊԱՅՔԱՐԵՑԷՔ ԹՐԹՈՒՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ, ԱՆՀՈԳՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻՆ... ՕՐԷՆՔՈՎ»

Օրէնքը Պուտայի սպառնացայտ փոթով բազմած է գիւղական դատարանի անկիւնը՝ եւ պատիժներ կը սահմանէ անսաստողներուն: Ցայգաթիթեռ մը արեւու լոյսէն շլմորիկ, դատաւորի քթին ծնծղայ կը զարնէ. արբեցած է լոյսով, նեկտարովու բացխփիկ թռիչքով կանգ կ'առնէ ոսկեզօծ գրքի մը վրայ, ուր դարաւոր հակասութիւններ իրար գրկած են խոր թմբիրով:

Երիտասարդ իրաւագէտ մը չի կըրնար զսպել իր ցանկութիւնը ու կ'երազէ սիրուհիին կրծքին թառած շըջմոլոր ոսկի թիթեռը:

Մելամաղձոտ խոնարհ ձայն մը, կարծես կը զառանցէ — Զէի կրնար նախատեսել, տէր դատաւոր, թէ՝ քանի մը բրդոտ թրթուրներ կրնան վըտանգել մեր համայնքին արտերը, եւ ինչպէ՞ս, ինչպէ՛ս կրնայի կտրել, փճացնել պարտէզիս խնձորենիները:

Երդուեալներէն մին ճանկ մը օրէնք կը հրամցնէ, ընկճուած քրտնաթոր հողապաշտին որ՝ նոր բեռան մը տակ կքած առանձնաշնորհեալներու վանդակէն կը հեռանայ, գոյնզգոյն թաշկինակով մը մեծ հարցական մը սուսերելով ճակտէն դէպի բերանը:

Մինչ դուրսը՝ երփներանգ ծիծղուն թիթեռներ միլիոններ արժող թանգարաններու մէջ ազգականներ ունին, ու ալ անտարբեր, անտեղեակ դատարանի մահազդէն, պչրանքով կը սիբարանեն ծաղկէ - ծաղիկ, երազէ - երազ ու Թրթուրներու նոր սերունդներ կ'արտադրեն երջանկօրէն ...:

— Ինչպէս, ինչպէս փճացնեմ ...: Ցանցապարտներու սրահէն դուրս կ'իյնամ ես, իմ բաժինս շատոնց շալկած:

Տանջանք մը գլուխս հոլի պէս կը դարձնէ իր խարազանով: Կայծկլտուն մշուշ մը կ'իջնէ չորս դիս, ու որոտընդոստ փայլատակումով կը լուսաւորուի չուրջս: Եօթը հորիզոններէ եօթը հրեղէն ձիեր կը թռին ու գիս իրենց սանձերու ժապաւէններուն մէջ առած, արձակ բաշերով յարդգողի ճամբան կը բռնեն:

Շամանդաղի մը պէս թեթեւ վար կը սահիմ ու մարսուկի ցանկի մը տակ կը շնթռկիմ: Ոսկեզօծ մագաղաթի ցիրուցան էջերէն մին խլուրդ մը իր ծակէն ներս կը քաշէ: Օձ մը իր վիզը կը տնկէ սարսափած — Գնա բանդ — կ'ըսեմ, այ մարդ, Եւան ի՞նչ գործ ունի մեր գիւղը. քու ստեղծողդ իսկ Վահագնէն հալածական դեռ կը փախչի, նենգամիտ, չե՞ս տեսներ մեր աղջիկները հրածին, վիշապաքաղ մեր արքային վերադարձի նախատօնակը կը կատարեն, գիրկ - գիրկ ծաղիկներով խնձորի սա ծառերուն տակ:

Դափ ու ծնծղայ, երգ ու ծիծաղ կը լեցուին չուրջս. մեր աղջիկները, խնձորի ծաղիկներով պսակ են կապեր, եօթը հիւսքով - գիշերուան պէս իրենց սեւ մազերուն վրայ, ու ծաղկանոյշներու պէս կ'օրօրուին հազար նազանքով, հազար երազով...Շէր են հաներ ու կը պարեն գուսաններգին իմաստին հետ յարաճուն բաղձանքով:

Գեղեցիկ են մեր գիւղի աղջիկները, այնպէս գեղեցիկ որ մեր լեռներու եղնիկները անոնց քայլելուն եւեւ մինչեւ մեր բակերը կը թափուին ու այնպէս բարի որ մեղուները անոնց ափին մէջ մեղր կը շինեն: Անոնց շրթունքներուն համը աշխարհի մէջ ոչ մէկ պտուղ ունի: Անոնց մէկ նայուածքին մէջ հատոր մը կը տպուի: Անոնց այտերու աոյծը արեւն է: Կանանչ արեւ մեր մանչերը աշխարհը ոտնակոխ կ'ընեն, բայց իրենց կեանքի թելը կապուած է մեր պարկաններու ջահերին: Աղջիկներ, կանանչ զառկին ձեր պարի շղթայէն պիտի անցնիմ ու սրտիս կողմինը վերջին նշանածս է:

Մեր գեղին մանչերը ահա եկեր են իրենց նշանածները դիտելու ցանկերուն տակ դարանակալ ...

Ժամու զանգին ձայնն է կը լսեմ մարտահրաւէրի մը պէս, ինչպէս հին բարի օրերուն՝ դէպի հոն կը վազեմ... Ու վարէն կը դիտեմ ընկերներս կարօտ՛վ, կարօտ՛վ. ահա Սինկ Սինկի բանտին Օմանէար, խոշոր լաւաշ հացի մը վրայ սլաք մը ձգան մեզ ագահօրէն կուլ կուտայ: Է՛յ, Ցովհաննէս, անցեալ տարի ձեր պարտէզին վարդենիները ես էխողցեր, ի զուրմի որոներ, ինչ լաւ են բռներ անոնցմէ փունջ մը պիտի զրկեմ քեզ իբր պարիս հարսանիքիդ օրը ...

«Կեռաս ջրող» Բարթողը տես, ծօ՛, չնայիս նշանածիս Վարդավառին ան էր ինծի ջրողը: — Վարժապե՛տ, վարժապետ համով էր կեռասը ... ու դպրոցի բակը կը լեցուի մեր լեռներու անհամար թռչուններու սուլիչով:

Գեղ - գեղական եկեղեցիէն դպրոցի բակը եւ հոնկէ ալ պարսի մը պէս դուրս կը թափին:

Մեր տէրտէրը ոսկեճամուկ զգեստներով քրմացած, գոյնզգոյն շապիկաւորներ, կերոններով զինուորեալ մանուկներ իր չուրջ դէպի խնձորհոփ կը բուրվառէ:

Պատուհաս է եկեր գիւղը ու ջրփոսները վտանգուած են արդէն մինինայի ամպերէն:

Հաւեր ենք արտը: Բազմութիւնը ջահագնացներու պէս հումլիի ճիւղերով բոցավառ կը շրջապատէ պատուհասը:

Տէրտէրը արեւ կը փնտռէ ինքնաբուխ աղօթքով. շարը կը հալածէ արտերէն: Խունկ ու աղօթք, կրակ ու բոց մաքառումի ճենճահոտ կը փոխուին:

Լաչակաւոր այրի մը բռնկած է զպունիքզլանցքէն, բայց անտարբեր ցորենի արտը կը պաշտպանէ հըրդեհէն:

— Թող փրկուի արտս. մոխիր ցանեմ գլխուս, սուրբ լոյս ուխտի կ'երթամ:

Ուրիշ մը.

— Պանդխտիս արեւուն համար, նախարքի ալիւրն ինծմէ, անոր հարսնիքին համար եմ ցաներ արտս. վա՜յ իմ գլխուս, մուրն իմ դրուս թէ կորսուի արդար վաստակս:

— Մեռելոցի տօնին էրինջս մատաղ կ'ընեմ արտիս քարբանքին վրայ, թող յոյսս փրկուի այս զարհուրէն:

Կամ անդին հարս ու կեսուր կարմիր աքաղաղ մը կ'անճիտեն ու ապրիմ. մեռնիմի ճերմակ ծաղիկները կ'արփնոտին:

Մեծ ու պզտիկ խելակորոյս իրենց սրտահատորները փրկելու եկեր են: Ծնծղաներն ու քշոցները գայթակղած եկեղեցիէն արտերն են տնկուեր, ու մեր բարի քահանան նոր աղօթքներ կը յօրինէ, գիւղի տառապանքը մեղմացնելու համար: Գիւղն ու բնութիւնը դէմդիմաց ու պարս պարս վեր կը բարձրանան, հէրամին դրօհ կուտայ քովնտի արտը, անհամար բոցավառ ձեռքեր մրրկի նման կը սուրան զոհաբանի զգաստութեամբ: Թշնամին կըրակ լեզուներէ կը մաքրուի ու յոյսի փայփայանք մը զեփիւռի պէս արտերն ու սրտերը կը շոյէ:

Փուշոտ ճամբու մը ափն եմ, զարշապարներս տիղմին մէջ, գլուխս կրծքիս վրայ ինկած, աչքերս դեռ կը փնտռեն հեռաւոր գիւղիս արտերն ու պարտէզները:

Մէկը, գիւղիս անծանօթ լեզուով կը հարցնէ դէպի ինծի ծռած.

— Անգո՞րծ ես բարեկամ. օրէնքը կը հրամայէ, կուզե՞ս հարթել թրթուրոտ ծառերը, կը վճարենք քեզի:

— Ես գնչու չեմ, բարեկամ, իմ նախնիքս օտար բանակներու մէջ իրենց ճամբան դէպի դահերը հարթեցին ու ես դեռ նոր եկայ գիւղէս:

Կուրծքս անզուսպ կերպով նախ կը փլի ու խնկաբոյր մեղեդիներ կը ցնդին. — Ի՞նչպէս... ինչպէ՛ս եւ ինչո՞ւ ... փճացան գիւղիս արտերն ու պարտէզները ...

Խ. Կ. Ն. — ՎՇՏՈՒՆԻ

ԾԻԾԱՂ

— Այս ինչ պաղ սենեակ է, քեզի ըսած եմ որ ամէն առաւօտ կանուխ վառարանը պատրաստ ըլլայ:

— Դեռ նոր ելայ անկողնէս, դուք իբրեւ տան տիկին չէք շարժած, տան սպասուհիէն աւելի կանուխ ելլելով:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Մեր ժամը կաթնած է պատուաժին, ինչպէս հարուստը իր գանձարկղին: Ալիւրի ճերմակով, անոր սեմին տակէն, ճամբայ մը կը բխի, կ'երթայ դէպի գիւղը: Նախ՝ շիտակ, ապա անկիւնէ անկիւն կ'ոլորի, մերթ կը մտնէ փոսերուն մէջ, երբեմն վեր կը ցատկէ գերանէ մը նետուող կատուին նման, յաճախ կը թուլնայ հոսումը, յոգնած է կարծես, բայց՝ երբեմն զայրացած, կ'ուռեցնէ փորը, կը մտնէ գեղը, ու կը հանգչի տէրտէրի դրան դէմը:

Այս ճամբայէն է որ գեղէն ժամ ու ժամէն դէպի գիւղը կ'երթեւեկեն ամէն կիրակի ու տօնական օրերուն մեր հաւատաւորները. տէրտէրն ու իր խարխլած Աւետարանը, անոր սեւ գաւազանը եւ մօրուքը. երէցկինը՝ իր էնթարիին հետ, մեր «երեսփոխն» ու անորմնկահոտ մուշտակը, սաթէ համրիչը եւ ծխախոտի մեծ տուփակը՝ մէջքէն առկախ, Կատոյենց Հաճի Մաման ու անոր գոյնզգոյն բազմոցը քան Ջատիկներու տարեքովը, ու վերջապէս դպիրը, իր քթախոտի տուփովը ... Ամէնէն վերջը՝ գիւղացին:

Ժամուն առջեւը ձոր մը կայ, անկէ անդին կը սկսին կալերը, ցորենի դէզերով, եզներու բառաչովը, չունեներու հաչոցով, ու տղոց խաղերու ժխորով: Կը կամնեն, «էրան» կ'ընեն, տեղ մը ցորեն կը չափեն ու կալուորս կուտան աղքատներուն, ուրիշ տեղ մը ցորեն կը բարդեն: Աջին վրայ կին մը տղուն շորը կը փոխէ, ուրիշ մը՝ կաթ կուտայ ճուացող աղջկան մը, ալեւոր մը, կեցեր է կալին մէջ, թրիքամանը կը մօտեցնէ եզի մը պոչին .... ձախէն կը տեսնուին խզուզին դէզերը ու գամփռ մը, ուլիկ մը չուքը նստած կ'որոճայ, անոր շողիքին հետ՝ ցորենի քաղցր բոյրը կ'իյնայ գետին ...

Ժամուն երկու անութներուն տակէն, փախ կուտայ մեր բարի գեղը: Ընկոյզի երկու պճեղներու պէս կը թաժնուի, մէկ ծայրը կ'երթայ դէպի արեւածագը, մէկալը՝ արեւմուտքի կողմը կ'երկարի, քիչ մը իրարու կը մօտենան, մահիկ մը կըշինեն, ու կը շրջանակեն ժամը ու անոր ծաղկաւոր վարագոյրը, մկրտութեան աւազանը, գրակալները, քշոցը, աշտանակները, արծաթէ բուրվառները, ժամկոչին հոգաթափները, տէրտէրին փիլոնը եւ գետին ձգուած բազմոցները ...

Բ.

Առանց լոյսի արեւ կ'ըլլա՞յ: Գիւղը առանց ժամու, ձորը նետուած իշու մը չոր կղակին կը նմանի: Աւելս գիտեն մարդիկն ու աստուածները, ատոր համար քով քովի կուգան միեւնոյն հողին վրայ: Կրօնքը խորհուրդ է, երբ այս երկուքը իրարու հետ են եւ մէջ մէջի կ'ապրին ...

Անհրապոյր է գիւղը երբ ժամ չունի, իր լոյսը կորսնցուցած աչքին պէս է, իսկ ժամը ի՞նչ է որ, երբ գիւղը չկայ, մենք թէ մեր գեղն ունէինք եւ թէ մեր ժամը: Պզտիկ, հասակը ցած, պատերը խարխլած, հողէ տանիքով եւ երկու պատուհանով մեր աննման եկեղեցին:

Երբ Վարդավառ է, Զատիկ կամ Ծնունդ, գիւղ մը գիւղացին հոն կը վազէ, աղօթելու եւ սրբանալու համար: Տօնական օրերուն՝ ամէն մարդ ժամ կ'երթայ: Եկեղեցին՝ մեղուներու փեթակին պէս կը խժլայ եւ հըրպարտութենէն կ'ուռի:

Երբ ներս մտնէք, օ՛, դուք մեր ժամը մտած չէք, կեցէք նկարագրեմ անոր ներսը: Խորանին վրայ՝ մոմեր, աշտանակներ, խաչ մը եւ Աստուածամօր պատկերը կան, ատեանին մէջ՝ շապիկաւոր տիրացուներ, փիլոնազարդ տէրտէրը, շարական մը՝ գրակալին վրայ հանգչած, մէջտեղը՝ դպրապետի կարմիր բազմոցը... քիչ մը ետեւօք՝ մեր գիւղի պատուելի ծերերը կը կենան իրենց պատկառանքին հետ, եւ իմաստութեամբ ծանրացած գլուխները դարվար:

Ժամու մէջտեղը, սիւնին տակ, խորանին եւ ատեանին ուղիղ նայող կէտին վրայ՝ պիտի տեսնէք մեր «երեսփոխը», անշարժ իրի մը յամառութեամբ, գամփռի պէս սպառնական եւ ժայռի պէս կարծր նկարագրով: Անիկա՝ արարողութեանց անխախտ գործադրման հսկիչն է, մինչ այսպէս եղած է, մազ չի փախցներ, տէրտէրն ու տիրացուները կը դողան անկէ, ժամագիրքն ու Սաղմոսները, Աւետարանն ու շարականները գոց գիտէ, երբ սխալ կարդացուի, կամ բառ մը փախցուի, այն ատենը, «երեսփոխ»ին յօնքերը վեր կը բարձրանան, փոթորիկը փրթած է, երկիւղէն կը կծկըտի քահանան ու տիրացուները գետին կը նային ...

Դէպի ձախը, պատին մօտիկ, կը նստի դպիրը, անկէ վար՝ Կատոյենց Հաճի Մաման, ճերմակ լաչակով, իր Երուսաղէմէն բերած «կօնտուրայ»ով, յետոյ՝ գոյնզգոյն տարազով կիներ ու մարդիկ: Խունկին մուխը բուրվառէն կը հոսի, կ'իյնայ օդին մէջ, ալիք ու գուլայ կը կազմէ, կը փշրուի եւ կը տարածուի, կը լեցնէ ժամը եւ կը ծանրանայ աղօթողներու գլուխներուն վրայ: Այս ժամուն «երեսփոխ»ը իր սրած պեխերով կը նմանի թաւուտքին մթութենէն իր որսին նայող առիւծին ... Դպիրին մանրուկ մարմինը կը հալի, կը լուծուի խունկի մուխին հետ ... Կատոյենց Հաճին՝ ցայգալոյսի պահուն, արտին մէջ դիզուած կաղամբին պէս է ... տէրտէրը՝ հրդեհէն բռնուած չէնքին պատրանքը կուտայ ...

Մուխ, աղօթք եւ զղջում:

Մատաղ դպիրներու զիլ ձայնը կը լողայ ծուխին վրայ, թիթեռնիկի թեւին պէս կը թրթռայ, հոս ու հոն կը սահի, կը մտնէ ականջները եւ կ'իյնայ հոգիներու յատակը ...

Մշուշոտ ու ամպամած եկեղեցիին մէջ, կը խարշափին քշոցները, հովէն մեղմ երերցող բարդիներու տերեւներ ինչպէս, կը տկտկան ապաշխարող կուրծքերուն վրայ, ապակիի վըրայ ինկած կարկուտներու նման ... Աչքերէն արցունք կը թափի ... կը հասուննայ պատարագին խորհուրդը, քշոցի ձայնին հետ կը քալէ, կը մտնէ սիրտերը ...

Աղօթաւորները կը փառաւորուին. «Մեղա՛յ, մեղա՛յ» բացագանչութիւնները կը լսուին ամէն կողմէ, հոգիները՝ գոհունակութենէն կը մեծնան, սիրտերը՝ կը բացխփին, խորանին վրայի Աստուածամօր պատկերը կը մէջ շարժելի, կը խնդայ քաղցր, իր գրկի մանուկը, թողութիւն եւ շնորհք կը բաշխէ ամէնուն, Կատոյենց Հաճի Մաման եւ «երեսփոխ»ը բաղկատարած են, կարծես անոնց շըթունքները կը շշնչեն,

— Յիսուս մանուկ, քու բաժնած թողութենէն եւ շնորքէն խոշոր բաժին մեզի տուր:

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(1)

ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պէտք է ասեմ, որ մաքուր սէրն, ինչպէս վերին էակներին,
Նկարագրել ու բառերով արտայայտելն է դժուարին.
Նա երկնային գործ է վսեմ, որ թռիչք է տալիս մարդուն.
Ով որ փորձի, նա ստիպուած պիտի տանի շատ նեղութիւն:

Մաքուր սիրոյ ըմբռնումը մօտ չէ եւ շատ խեյօքներին,
Լեզուն կապւում է պատմողի եւ շփոթւում լսողներին,
Ցած ձգտումով են համակւած, որոնք մարմին են ցանկանում.
Նրանք թէկուզ չեն շրջանում, սակայն հեռուից են ցոփանում:

Սիրահարին խենթ են կոչում, արաբական լեզուից առած,
Որովհետեւ խենթանում է իր սիրածից յագուրդ չառած,
Մի քանիսը մօտենում են երկնայինին, վեր թեւածում,
Մի քանիսը մրնում ներքեւ, սիրունների շուրջն են յածում:

Սիրահարը պիտի լինի արեւի պէս սիրուն տեսքով,
Լինի ազատ, առատաձեռն, երիտասարդ, հարուստ խելքով,
Ճարտար, ուշիմ, համբերատար, յաղթողներից յաղթող, արի,
Ով այդպէս չի. նա չի կարող կրել անուն սիրահարի:

Սէրն է սիրուն, խորհրդալի, եւ շատ դժուար ըմբռնելու
Սէրն ուրիշ է բոլորովին, շնանալուց շատ է հեռու.
Սիրահարին շրջացողից մեծ սահմաններ են բաժանում,
Մի՛ շփոթէք դրանք իրար, ես լոկ այսպէս եմ հասկանում:

Սիրահարը պիտի լինի հաւատարիմ, ոչ շնացող,
Հեռանալով իր սիրածից՝ նրա համար խոր հառաչող.
Սիրտը պիտի լոկ մէկին տայ, թէկուզ տեսնի նրան խռով,
Ատում եմ սէրն ես հոգեզուրկ, գիրկ ու գգուանք համբոյրներով:

Ով առաջին անգամ սիրեց, այդ սէրն հաստատ պիտի պահի,
Ոչ երնուանքով յափշտակուի, ոչ տանջանքից նա խուսափի.
Խնչ լա՛ւն ունի, եարին զոհի, նրա համար սարերն ընկնի.
Չքարտնջայ, եթէ աշխարհն ամէն բանից նրան զրկի:

Սիրահարնե՛ր, սէր միք կարծի, երբ ուզում էք այսօր մէկին,
Վաղն ուրիշին, ապա առանց խղճի խայթի թողնում կրկին.
Այսպէս բոտր, անարգ խաղեր երեխային է լոկ յարմար,
Իսկ սիրահար նա է միայն, ով զսպում է կրքերն իր վառ:

Անկեղծ սէրը ցոյց չի հանում, տառապանքը չի մերկանում,
Մենութեան մէջն է սիրածը սիրահարին պատկերանում,
Հեռուից է նա վառւում, դալուում, հեռուից տանջւում, ուշքը գնում,
Տանում եարի խստութիւնը ու իր եարիցն է ակնածում:

Իր գաղտնիքը ոչ մի մարդու առաջ պիտի նա բաց չանի,
Ոչ վատ խորհի եարի մասին, ոչ վարկազուրկ նրան անի.
Նա ուրիշին պէտք չէ սիրի, մտքովն անցնել չյանդգնի,
Սիրուց տանջուել բախտ համարի, եարի համար կրակն ընկնի:

Ո՞ր խելօքը կը վստահի բանալ անունն իր սիրածի,
Այդ բանիցը նա շահ չունի, սակայն եարին կը վնասի.
Ինչպէս կ'ուզէ արտայայտուի, մինչեւ անգամ եթէ գովի,
Կարելի չէ, որ դրանից եարի սիրտը խոր չը ցաւի:

Զարմանում եմ թէ ինչպէս է վերաբերւում մարդ իր սէրին.
Թէ սիրում է, ինչո՞ւ է նա վարկաբեկում սիրած եարին.
Թէ չի սիրում, թող նա տանի, էլ ինչո՞ւ է չարախօսում.
Բայց վատ մարդը՝ վատ խօսելը իր հոգուցն էլ վեր է դասում:

Թէ սիրողն իր եարի համար հառաչում է եւ միշտ լալիս,
Առանձնանում, սարերն ընկնում, այդ նրան շատ է սազ գալիս.
Բայց մտքի մէջ իր սիրածից միշտ անբաժան պիտի մնայ,
Եւ իր սէրը ցոյց չհանի, եթէ մարդու հանդիպի նա:

ՇՈԹԱ ՌՈՒՍԹԱՎԵԼԻ

Թարգմ. Գ. ԱՍԱՏՈՒՐ

Հայր եւ Հայր

ԽՄԲ.— Ուիլեըմ Սարոյեան, անգլիագիր երիտասարդ գրագէտը, որ արդէն համբաւ շինած է անգլեւսաքսոն գրականութեան մէջ, կը շարունակէ գրել նաեւ «Հայրենիք»ի: Կարելի չէ առանց սարսուռի կարդալ այս գեղեցիկ պոռթկումը.—

Ռոստով քաղաքին մէջ, գիշերը ուշ ատեն գարեջրատան մը առջեւէն անցած պահուս, ներսը ճերմակ բաճկոն հագած սպասարկու մը տեսայ, որ աչպահովաբար Հայ մըն էր, ուստի ներս մտայ ու հայերէն ըսի.

— Ի՞նչպէս ես, Աստուած տունդ չքանդէ, ի՞նչպէս ես:

Ձեզ գիտեր թէ ի՞նչպէս կրցայ ըսել որ ան Հայ մըն էր, բայց կրցայ: Այդ բանը ինծի ենթադրել տուողը անոր դէմքին թխութիւնը չէր միայն, ոչ ալ քթին կորութիւնը, ոչ խոտութիւնն ու առատութիւնը իր մազերուն եւ ոչ նոյն իսկ անոր վառվռուն աչքերուն իր գլխուն մէջ տեղաւորման ձեւը: Շատեր կան, որոնք նոյն թխութիւնը, նոյն քթի կորութիւնը եւ նոյն տեսակի մազեր ու աչքեր ունին, բայց Հայ չեն: Մերը զարմանալի ցեղ մըն է, եւ ես դէպի Հայաստան ճամբուս վրայ էի: Սակայն, կը ցաւիմ, շատ կը ցաւիմ, որ Հայաստանը ոչ մէկ տեղ է: Ինծի համար ողբալի է, որ Հայաստան գոյութիւն չունի:

Փոքր Ասիոյ մէջ հողամասի պզտիկ տարածութիւն մը կայ, որ Հայաստան կը կոչուի, բայց այդպէս չէ, հոն Հայաստան չէ: Հոն պարզ հողամաս մըն է, ուր կան դաշտեր, լեռներ, գետեր, լիճեր ու քաղաքներ, ու այս ամէնը գեղեցիկ են, եւ ոչ նուազ գեղեցիկ քան աշխարհի միւս վայրերուն: Բայց հոն Հայաստան չէ: Միայն Հայեր կան, որոնք կը բնակին երկրիս վրայ, եւ ոչ Հայաստան, քանի որ Հայաստան չկայ, պարոններ, չկայ նաեւ Ամերիկա, չկայ Անգլիա, չկայ Ֆրանսա, եւ չկայ Իտալիա, միայն երկիրը կայ, պարոններ:

Ուստի ռուսական գարեջրատունը մտայ՝ հայրենակից մը ողջունելու համար, որ օտար մըն էր օտար հողի վրայ:

— Վա՛յ, դո՛ւն,— ըսաւ ան՝ զարմացումի կանխամտածուած եղանակով մը, որ մեր լեզուն ու խօսելակերպը այնքան զաւեշտական կը դարձնէ: Ըսել ուզելով անշուշտ՝ դուն, որուն օտարական մը ըլլալը յայտնի է, օրինակ, հագուստէդ, գլխարկէդ, կօշիկներէդ, եւ որուն նոյն իսկ դէմքին վրայ քիչ մը Ամերիկան կ'արտացոլայ, ի՞նչպէս գտար այս տեղը:

— Գո՛ղ մը,— պատասխանեցի ես սիրալիր,— կը քալէի՝ երբ քեզ տեսայ: Ի՞նչ է անունդ, ո՞ւր ծնած ես, (իսկ հայերէն կ'ըսենք՝ ո՞ւր աշխարհ եկար):

Մուշ ծնած եմ,— ըսաւ ան.— Ո՞ւր կ'երթաս, ի՞նչ կ'ընես հոս, հագուստներէդ կրնամ ըսել որ Ամերիկացի ես:

— Մո՛ւշ, ես կը սիրեմ այդ քաղաքը: Ես կը սիրեմ քաղաք մը, որ երբեք տեսած չեմ, եւ որ այլ եւս գոյութիւն չունի, ու որուն բնակիչները սպաննուած են: Այդ այն քաղաքն է, ուր հայրս այցելած է՝ երիտասարդ եղած ժամանակ:

Աստուած իմ, որքա՛ն ուրախալի էր ինծի համար տեսնել այս Մշեցի թըխադէմ Հայը: Դուք չէք կրնար երեւակայել թէ՝ ի՛նչ մեծ հաճոյք է Հայու մը համար ուրիշ Հայու մը հանդիպիլը աշխարհի մէկ հեռաւոր անկիւնին մէջ: Եւ մանաւանդ հանդիպիլ գարեջրատան մը մէջ, տեղ մը, ուր մարդիկ կը խմեն: Ո՞վ հոգ կ'ընէ այլ եւս գարեջուրին գէշ որակը, ո՞վ կը մտահոգուի ճանճերով, ո՞վ այդ առթիւ այլ եւս կը մտածէ դիկտատորութեան մասին: Բաներ կան, որոնք անկարելի է փոխել:

— Վա՛յ, վա՛յ,— ըսաւ ան՝ մասնաւոր հրճուանքով մը,— ուրեմն հայերէն ալ կը խօսիս, զարմանալի է որ չես մոռցած:

Ու երկու գաւաթ ռուսական վատորակ գարեջուր բերաւ: Հապա հայկական շարժուձեւերը, որոնք այնքա՛ն նշանակալից էին: Ծունկերը կը ծեծէր ու բարձրաձայն կը խնդար: Կը հայհոյէր ու սրամտօրէն կը ծաղրէր աշխարհն ու իր մեծ գաղափարները: Խօսքը, նայուածքը, շարժուձեւերն ու ժպիտը, բոլորը հայկական էին, եւ այս ամէնուն մէջէն ես կը տեսնէի ցեղին արագ վերածնումը՝ անժամանակ ու դարձեալ ուժեղ, թէպէտ տարիները անցած էին, թէպէտ քաղաքները կործանած էին, հայրեր, եղբայրներ ու զաւակներ սպաննուած էին, ծանօթ վայրեր մոռցուած էին, երազներ բռնաբարուած էին ու կենդանի սրտերը ատելութեամբ սեւցած էին:

Աշխարհի մէջ կ'ուզէի տեսնել ուժ մը, որ կարենար փճացնել այս ցեղը, այս պզտիկ ցեղը անկարեւոր ժողովուրդի մը, որուն պատմութիւնը վերջացած է, որուն պատերազմները մղուած ու չեն շահուած, որուն շինութիւնները խորտակուած են, որուն գրականութիւնը չի կարդացուիր, որուն երաժշտութիւնը չի լսուիր, որուն աղօթքները այլ եւս չեն արտասանուիր:

Կոտորեցէք այս ցեղը՝ եթէ կրնաք: Ըսենք որ դարձեալ 1915ն է եւ աշխարհը պատերազմի մէջ է: Կործանեցէ՛ք Հայաստանը: Փորձեցէք՝ տեսէք թէ կրնա՞ք: Իրենց տուներէն հանելով անապատը ղրկեցէք զանոնք, զրկեցէք զանոնք հացէ ու ջուրէ: Այրեցէք անոնց տուներն ու եկեղեցիները: Պիտի տեսնէք որ անոնք դարձեալ պիտի խնդան, ցեղը նորէն պիտի ապրի, ու երբ քանի տարի վերջ անոնցմէ երկու հատ իրարու հանդիպին գարեջրատան մը մէջ՝ պիտի խնդան ու պիտի խօսին իրենց լեզուովը:

Աշխարհի մէջ երկու Հայեր կը խօսակցին, փորձեցէք տեսէք կրնա՞ք կոտորել զանոնք:

Թարգմ. ՍԱՐԳԻՍ ԶՆԿՐԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Տղաս, ի՞նչ բան կ'արգիլէ քեզ բարի ըլլալ քու ընկերներուդ հետ, ինչո՞ւ կը ծեծես ընկերդ:

— Պարոն, բարի ըլլալը արգելք մը չէ ծեծելու, հայրս ալ բարի է, բայց երբեմն զիս կը ծեծէ:

ՕՐ. ԱԼԻՍ ՏԵԿՈՅԵԱՆ
եւ
ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Ամուսնացած

Փարիզ, 13 Սեպտ. 936

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Թուրքիոյ լեզուական Գ. համաժողովը, որ, ինչպէս ծանօթ է, գումարուեցաւ վերջերս, ուշադրութեան արժանի երկու կէտ ունի:

Առաջինը՝ այդ կէտերէն միայն Գ.-ին յատուկ չէ: Այս համաժողովներուն կազմակերպիչները, միշտ ալ, պետական յարաբերութիւնները օգտագործեցին՝ օտար գիտնականներու այցելութիւնները ապահովելու համար: Ու այս պարագան ծածուկ պահեցին:

Այսպէս երեք համաժողովներուն ալ ներկայ եղան օտար գիտնականներ: Հեռուէն դիտողը այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ այդ գիտնականները կամ իրապէս համակարծիք են Թրքական ծիծաղելի մեկնաբանութեանց — ընդունելով որ իրապէս Թուրք լեզուն նախամայրն է եղած բոլոր լեզուներուն, բայց ոչ բառաբար բառ, ոչ քերականութիւն եւ ոչ ալ նոյն իսկ ... գիր է ունեցած,— եւ կամ կաշառուած են:

Անտարակոյս դրամը շատ մեծ դեր կը կատարէ՝ թէ այս այցելութիւնները եւ թէ նպաստաւոր արտայայտութիւնները ապահովելու տեսակէտէն:

Կայ եւ ուրիշ պարագայ մը, սակայն:

Թուրք լեզուական համաժողովի վարիչները պաշտօնապէս կը հրաւիրեն օտար երկիրներու համալսարանները, կրթական նախարարութիւններն ու ազգ. գրադարանները իրենց ներկայացուցիչները ղրկել համաժողովին:

Եւ որովհետեւ մերժում մը կրնայ աննպաստ ազդել երկու երկիրներու յարաբերութեանց վրայ, բոլորը կ'աճապարեն ուղարկել իրենց ներկայացուցիչները, որոնք ինչպէս կը տեսնուի, բաւական կը շոյուին յարգանքներով, Աթաթիւրքի շնորհած մասնաւոր տեսակցութիւններով ու ... ու այն ձեւով, որուն մէջ չափազանց վարպետ են Թուրքերը:

Այս համաժողովի ընթացքին մէջ տեղ նետուեցաւ Արեւի Տեսութիւնը:

Թողլով մասնագէտներուն՝ այդ պոռոտաբանութեանց գնահատումը, հարկ կը նկատենք ուշադրութեան յանձնել շատ կարեւոր պարագայ մը:

Երեւութապէս այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ մարդ թէ Թուրքերը Արեւի Տեսութիւնը մէջտեղ նետեցին, ապացուցանելու համար Թուրքերէնի հնութիւնն ու մայրական արժէքը:

Իրականին մէջ, այդ տեսութեան տակ ծածկուած է, շատ վարպետօրէն, նահանջ մը, զոր ստիպուեցան ընել՝ զգալով որ իրապէս ծիծաղելի ճամարտակութենէ մը անդին չէր կրնար անցնիլ լեզուն զտելու իրենց փորձը:

Կը յիշուի, որ ասկէ առաջ, «հարազատ Թուրքերէն»ի նշանաբանը մէջտեղ նետուեցաւ: Պրպտումներ, բառեր, ստուգութիւններ, բառարանի փոփոխում, զօրաշարժ մը, վերջապէս լեզուն մաքրագործելու եւ իր «խակութեան»ը վերածելու:

Արդիւնքը այն եղաւ, սակայն, որ ստեղծուեցաւ խառնիճաղանճ մը: Նոյն իսկ անոնք որ մասնակից կամ կողմնակից էին այդ շարժումին, բաւական դժգոհ: Փոխադարձ հասկացողութիւնը դարձաւ անկարելի»,— ինչպէս դիտել տուին շատեր:

Ահմէտ Էմին Եալման, Թուրք ծանօթ լրագրողը, որ այժմ Թուրքերէն «Թան»ը կը վարէ, անցեալ օրուան խմբագրականով դիտել կուտար.

— «... Լեզուական շարժման մէջ, ատեն մը չափազանցութիւններ ծայր տուին: Նորութեան ցանկութիւնը պահ մը մոռցնել տուաւ թէ լեզուն ամէն բանէ առաջ փոխադարձ հասկացողութեան միջոց մըն է: Սկսանք խօսիլ լեզու մը որ տարբեր էր մեր լեզուէն: Ատեն մը եկաւ որ անլեզու եղանք ... Իրար հասկնալու համար բառարանի անհրաժեշտութիւն զգացինք»:

Ի՞նչ ընել այս անկարելիութեան առջեւ: Նահանջ մը, անշուշտ:

Եւ սակայն, միաժամանակ հարկ էր փրկել այն բոլոր ձգտումները, որոնք կապուած էին լեզուական այդ շարժման: Որոշ էր այլ եւս, որ ամբողջ եղածը, ինչպէս ատենին ալ յօդուածաշարքով մը դիտել տուած ենք, կարգ մը օտար բառերու տեղ Թուրքերէնատիպ բառերու նախընտրութենէն կախում ունէր: Կարգ մը փոփոխութիւններ ալ՝ քերականական կանոններու մէջ: Լեզուն այսօր նորէն ողողուած է օտար բառերով:

Ուրե՞մն:

Հարկ էր գտնել ուրիշ միջոց մը: Ու Քամալի «հանճարեղ» միտքը գըտաւ զայն,— պէտք է ապացուցանել թէ բոլոր լեզուները կը սերին Թուրքերէնէն: Այդ տեսակէտին փաստարկութեան համար կը բաւէ մէկ բառ գտնել (արեւ) որ հնչումի հանդիպութիւն մը երեւան բերէ ուրիշ լեզուներու նոյնիմաստ բառին հետ: Անկէ յետոյ եզրակացութիւնը որոշ է,— բոլոր լեզուները սերած են Թուրքերէնէն:

Եւ քանի որ անոնք ծնունդն են «մայր» Թուրքերէնին, ապա ուրեմն որ եւ է անպատեհութիւն չկայ, եթէ օտար նկատուած բառերը պահենք, նկատելով որ անոնք բոլորն ալ հարազատ են՝ համաձայն նոր տեսութեան:

Ծիծաղելի կամ անհաւատալի՞ կը թուի այս կէտը:

Մէջ բերենք, ուրեմն, Ահմէտ Էմինի նոյն խմբագրականէն ուրիշ հատուած մը եւս («Թան», 22 օգոստ.).

— «... Հարկ էր, սակայն, ստեղծուած այդ տեսութիւնը հաւասարակշռել: Մեր պատմութեան մասին կատարուած պրպտումներն ու արեւի թէզը շատ նպաստեցին այդ հաւասարակշռութիւնը գտնելու գործին: Աչքի կը զարնէին օտար բառերը: Ձենք ուզեր մեր լեզուին մէջ տեսնել լեզուական քաղաքացիութիւնը որ եւ է հետք: Բայց, երբ պարզուեցաւ որ օտար այդ բառերը կը սերին թուրքերէն արմատներէն եւ իրենց կրած փոփոխումներուն պատճառաւ օտար կ'երեւին մեզի, անոնց հանդէպ զգացինք սեփականութեան եւ հարազատութեան զգացում մը: Այս կերպով, այլ եւս սա կամ նա բառը մեր աչքը պիտի չծակէ եւ բոլոր այն բառերը, որոնք կը գտնուին այժմ մեր լեզուին մէջ, իբրեւ ինքնաքացատրութեան միջոց, պիտի նկատենք հում նիւթի ակեր ...»:

Պարզ է, չէ՞:

Ու կատարելապէս Թրքաւոլիս՝ «Էօզ պէ էօզ» Թուրք՝ թէ իբրեւ տրամաբանութիւն եւ թէ իբրեւ անպատկառութիւն այս «նահանջը առանց երգի»...

Վ. Ի.

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂԻ ԴԻՄԱԿՈՎ

Այստեղ նա ձայնակցում է փաշիզմի հետ ձուլուած, ռասսայական տեսութեան ծիծաղելի ապեստ Նժդեհին, այդ կարիկատուրային կիսագրագէտ «հայկական Նիցշէին», որը ձգտում է հայ աշխատաւոր ժողովրդին ապագայ պատերազմում դըրնել միջազգային փաշիզմի տրամադրութեան տակ: Սակայն Հայաստանի Կ(բ)Կ կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանը այս պատմուածքի առթիւ Հայաստանի խորհրդային գըրողների առաջին համագումարում արտասանած իր ճառում ասում է միայն մի ամօթխած ու հապճեպ նախադասութիւն. «Թախիծով եւ կարօտով են վերարտադրւում անցեալի էջերը եւ օբեկտիւօրէն նոյն իսկ (*վա՜հ, ի՛նչ ջախջախիչ հարուած.—Ն. Զ.*) նսեմացնում մեր այսօրը (Բակունցը—«Ծիրանի փող»)»: *Ու յետոյ փարիսեցիական թախիծով աւելացնում է.* «Նացիոնալիստական սխալներն ու սայթաքումները հանդէս են եկել մեր գրականութեան երկու խոշոր վարպետների մօտ (Չարենց եւ Բակունց), այն էլ մեր մի շարք պարզորոշ նախազգուշացումից յետոյ»:

Մենք Ա. Բակունցի հետ միասին հասկանում էինք, թէ դա ինչպիսի «նախազգուշացում» էր: Այդպիսի «նախազգուշացումներից» յետոյ Ա. Բակունցի դաշնակիզմը դառնում էր աւելի սանձարձակ, իսկ նրան մերկացնելու համար բացուող բերանները փակւում էին՝ կուսակցութիւնից վըտարելու սպառնալիքի տակ:

Այս «Ծիրանի փողն» էր:

Այժմ անցնենք «Որոտման որդուն»:

«Որդի Որոտման» — այս ծաղրական մականունով է կնքել Ա. Բակունցը գիւղի սոցիալիստական վերակառուցման նուիրուած կոմունիստին: Եւ Բակունցը թշնամական ատելութեամբ ջախջախում է նրան ամէն քայլափոխին՝ սկսած կայարանից մինչեւ գիւղը: Նա նրան հակադրում է գիւղացիական տարերքին եւ անվերջ չարախնդում՝ նկարագրելով նըրա պարտութիւնը:

Կայարանում կասսի առաջ հերթի են կանգնած 1932 թուին գիւղացիները, որոնք աղմկում էին «անտանելի երկիւղից», *«որոնք աննպատակ հըրում էին եւ պոռում, ինչպէս ջահել բուղան, երբ քթովն է ընկնում հողի առաջին խոնաւութիւնը», որոնք, «ինչպէս անտառների գազանները վանդակների մէջ» հրմշտկում, բոթում էին իրար: Այդ ժամանակ Ա. Բակունցը ներս է բերում իր կոմունիստին:*

«Նայեց նա ինչպէս նկարիչը կը նայի փռփռած ծովին: Սակայն նկարիչ չէր նա, այլ կարգի եւ միօրինակութեան մոլեգին երկրպագու», որը «որոշեց սանձահարել հողմը»: Նա չի կարողանում Ա. Բակունցի գովերգած «հողմը» սանձահարել եւ Բակունցը թշնամական չարախնդութեամբ նկարագրում է այն ատելութիւնը, որն առաջ է գալիս ամբոխի մէջ այդ մարդու հանդէպ՝ կասսայի առաջ կարգ ու հերթականութիւն հաստատելու նրա ջանքերի հետեւանքով:

«Մէկը պինդ թքեց եւ ասաց, որ իրր թէ նրա ուսումի վրայ է թքում» — չարախնդում է Ա. Բակունցը եւ այնուհետեւ անցնում է իր հերոսի բնութագրին. «Նա չէր մտածում, այլ առաջարկում էր եւ կամ առաջարկը կատարում: Նա մեծ երկրպագու էր վերջակէտների, պարագրաֆների, թիւերի եւ դիագրամների եւ մանաւանդ ստորագրութիւնների»:

«Եւ գնում էր նա հեռու գիւղը, գըլխի մէջ պլաններ, թիւեր, առաջադրանքներ, կազմակերպչական եզրակացութիւններ եւ տախտակներ՝ տոկոսներով եւ առանց տոկոսի: Նրա գըլխի մէջ պտտւում էր միջոցառումների մի չարխ, որ կառուցել էր ինքը մասերի դաժան միօրինակութեամբ» (*):

Բայց ո՞վ է Շչետրինեան այս հերոսը, որն արժանացել է հեղինակի թունաւոր ծաղրին: Նա «կցուած է սոյն գիւղին՝ աշխատանքներն աշխուժացնելու», ինչպէս ասուած է նրա վկայականի մէջ:

Ինչպէս յայտնի է պրակտիկայից, մեր պետական ու կուսակցական ղեկավար մարմիններն աշխատանքներն աշխուժացնելու նպատակով գիւղերին կցում էին լաւագոյն փորձուած ընկերներին, մեծ մասամբ կոմունիստներին: Ակսել Բակունցի թշնամական ծաղրն ուղղուած է մեր կուսակցութեան լաւագոյն զաւակների դէմ: Այդ նրանց մասին է ասում Բակունցը, թէ «նա չէր մտածում, այլ առաջարկում էր եւ կամ առաջարկը կատարում»: Մի՞թէ սա տրոցկիստական ցինիկ մի զրպարտութիւն չէ մեր հերոսական կուսակցութեան հասցէին: Մի՞թէ սա չէ հակայեղափոխական տրոցկիզմի լեզալ պրոպագանդան:

Ա. Բակունցի նկարագրած գիւղում դարձեալ չկայ կոլեկտիւ տնտեսութիւնը: Իսկ գիւղացիներն «ասսուածներ են, անհոգիք, անլեզու» եւ անասնական երկիւղ են տածում դէպի այցելուն:

— «Տեղներս մի քիչ անյարմար է ... հեռու տեղ է, ամէն բան չի ճարւում,— արդարացաւ Աւագը:

— Ուրեմն օբեկտիւ պատճա՞ռ ...

— եւ տեղը չոկեց: Զարխը փռաց եւ մի ձողիկ ընդգաց. «անյուսալի յիմար է նա, ով ընդունում է օբեկտիւ պատճառ»: Բակունցը ծաղրում, կարիկատուրայի է վերածում մեր ստալինեան լօզունգն օպորտունիստական (պասեհապաշտ) ինքնահոսի դէմ: Նա ծաղրում է իր հերոսին նրա համար, որ նրա կարծիքով «գիւղացիների հաղորդած տեղեկութիւնների ճշդութիւնը կախուած է նրանց, որ խաւին պատկանելուց»:

Ամբողջ այս վիպակը տրոցկիստական հակայեղափոխական քամֆլետ է՝ ուղղուած գիւղի սոցիալիստական վերակառուցման մեր ստալինեան քաղաքականութեան դէմ եւ Բակունցը դիմամբ կիսատ է թողել այն, որպէսզի մարդկանց խաբի եւ խուսափի պատասխանատուութիւնից:

Դաշնակիզմը եւ տրոցկիզմը իրար ձուլուած սեւ թելերի նման անց են կենում Ա. Բակունցի ստեղծագործութեան միջով սկզբից մինչեւ վերջ: Նրա գրական աշխատանքը միանգամայն հասկանալի կը դառնայ, եթէ մենք յիշենք, թէ նա որտեղից է եկել մեր կուսակցութեան եւ գրականութեան մէջ եւ ինչպէս է եկել:

«Հայաստանի նախկին Դաշնակցականների համագումարում» 1923ին Ա. Բակունցն ասել է մի շարք ճառեր:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

(*) Տես «Գրական Թերթ», 1934, թիւ 10 եւ 11:

Ծոլցէ - Քլինք, Գերմանուհիներու Առաջնորդուհին, որ փառաբանեց ազգային ընկերվարութիւնը, ուժգնօրէն պախարակելով համայնավարութիւնը: Քանի մը վայրկեան վերջ երեւցաւ Հիթլէր ինքը եւ ընդունուեցաւ մոլեգին ծափերով: Նախագահը յատկապէս խնդրած էր որ ծաղիկներ չմատուցանեն Առաջնորդին:

*** Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը, իր հակաբոլշեւիկեան գլրգալից ճառին մէջ ջանաց ապացուցանել, նաեւ, թէ կարմիր բանակը յարձակողական հանգամանք ունի, թէ 36 օդակայաններ հաստատուած են Չեխօսլովաքիոյ մէջ (իբրեւ հետեւանք Մոսկուայի հետ կնքուած գինակցութեան), որոնց շնորհիւ Տրէզտէնը կարելի է ռմբակոծել 20 վայրկեանէն, Շէմնիցը՝ 11 վայրկեանէն, Շլեզիոյ ճարտարագործական շրջանը՝ քսան վայրկեանէն, Պերլինը՝ 42 վայրկեանէն, Վիէննան եւ Փէշթան՝ վեց վայրկեանէն: Յետոյ պարզեց օտար հասարակութեանց՝ Ֆինլանտացիներու, Վրացիներու եւն. դէմ կատարուած հալածանքները եւ յիշեց թէ Կոմինտէրնը 1935ի համագումարէն ի վեր աւելի քան 100 ըմբոստութիւններ սարքած է»:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Սպանիոյ ապստամբներու հրամանատարը վերջնագիր մը ուղղեց Սան Սէպասթիանոյի, որպէսզի անձնատուր ըլլան: Ժխտական պատասխան տրուած ըլլալով, ռմբակոծութիւնը վերսկսաւ արտակարգ ուժգնութեամբ: Քաղաքին պահակազօրքը իր պատասխանով կ'ազդարարէր թէ «ապստամբները անկարող են մեզի յաղթել զէնքի զօրութեամբ»:

Ապստամբներու օդանաւերը անխնայ կրակ կը տեղան քաղաքին վրայ, Զօր. Մոլա հրամայած է յառաջ խաղալ եւ ամէն գնով գրաւել քաղաքը:

Միւս ճակատներուն վրայ եւս տենդագին գործունէութիւն կը ցուցնեն թէ ապստամբները եւ թէ կառավարական զօրքը: Ապստամբներու ատժամեայ կառավարութիւնը օտար թղթակիցներուն արգիլեց գործածել «ապստամբ» եւ «հաւատարիմ» բացատրութիւնները: Անսաստողները պիտի վտարուին:

Մատրիտի մէջ վերջին պատրաստութիւնները կը կատարուին, պաշտպանելու համար քաղաքը, ազգայնականներու յարձակման դէմ:

Կառավարական օդանաւերը 50 ռումբ տեղացնելով կործանեցին Օվիէտոյի համալսարանը եւ կարգ մը քաղաքապետական շէնքեր, իբրեւ պատասխան Թոլէտոյի ռմբակոծման: Մատրիտի շուրջը, Կուատարրամայի լեռներուն մէջ ձիւն տեղացած ըլլալով, զինուորները զբաղած են մաքրելու եւ ճամբան հարթելու: Ապստամբները այժմ 75 մղոն հեռու են Մատրիտէն, այս ճակատին վրայ: Ապստամբական զեկոյցները յուսահատական կը ներկայացնեն Պիլպաոյի վիճակը եւ օրէ օր կը սպասեն անձնատրութեան:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ կառավարութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ նոր ըմբոստութիւններ եւ խռովութիւններ ծագած են: Այս առթիւ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ երկու մարտանաւերու ըմբոստութեան մասին:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ.— Ներքին նախարար Պ. Սալանկրօ Լիլ երթալով, յաջողեցաւ պարպել տալ 110 գործարաններ: Բանակցութիւնները կը շարունակուին գործատէրերուն եւ բանուորներուն միջեւ: Ազգայնական թերթերը կը գրեն թէ քաղաքապետական եւ նահանգային աշխատաւորները վերջնագիր մը ուղղած են նահանգապետութեան, եւ կը սպառնան ցոյց մը կազմակերպել մէկ ժամուան համար, եթէ գոհացում չտրուի:

Գործադուլը կը շարունակուի Մարսէյլի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ:

20.000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ժողով գումարելով Պիյանքուրի շրջանին մէջ, ընկերվարականներու նախաձեռնութեամբ, գնահատեցին կառավարութեան չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ յայտնեցին թէ Լէօն Պլումի կողքին պիտի կանգնին, խաղաղութիւնը պահպանելու համար:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ արտաքին կուսակցութեան կարեւոր վարիչներէն մէկը, Պուքրէշի քաղաքապետին զաւակը, ուժգին ճառ մը խօսելով, խստօրէն քննադատեց Ֆրանսան եւ պահանջեց աւելի արագ մերձեցում հաստատել Գերմանիոյ հետ: Ռումանիոյ երիտասարդական միութեանց վարիչը Հռոմ գնաց:

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ոստիկանութիւնը բազմաթիւ օտար համայնավարներ ձերբակալեց, միեւնոյն ատեն խուզարկութիւններ կատարելով: Կարեւոր յայտնութեանց կը սպասուի:

ՀԵՂԵՂ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ.— Յուլիս 30ին Կոտայքի մէջ տեղացող յորդ անձրեւներու հետեւանքով ողողումներ պատահեցան Երեւանի մէջ եւ Գետառի ափերը: Հեղեղ քշեց քաղաքացի Աւետիս Կարապետեանը, որ մեռաւ հիւանդանոցին մէջ: Հեղեղին առաջքն առնուեցաւ, բայց վնասները ճշդուած չեն դեռ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմին երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հայ կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ՏԷՍԻՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ:

13 սեպտ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կը խօսի՝ ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

գեղարուեստական բաժին: Մուտքը ազատ է:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

Զ. Ո. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ո. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այլ տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնանք տանիլ մեզի հետ: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը: Մեկնում վալանսէն 19 սեպտ. շաբաթ կէս օրին ժամը 12ին Salle des Fêtes-ի առջեւէն, Ռօմանէն պիտի անցնի 12.30ին, իսկ ժամը 2.30ին՝ կը վերադառնայ կիրակի գիշեր: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին:

ՀԱՅ ԸՐԾԻՒ
(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ եղբայրութեան կապը իրարու մէջ,

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, Ընկ. Լ. Լ. ԱՃԵԱՆԻ, 14 rue Meyerbeer, Blanc Mesnil (S.et O.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Նուբար Թագւորեան, Այրի Տիկ. Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկ. Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկ. Եսայեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Սարգիսեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն տեղւոյս կարգ մը բարեկամներուն եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ ծաղկեպսակով, հեռագրով եւ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց՝ տիկնոջ, աղջկան եւ ազգականին դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ սեպտ. 7ին.

Գրընոպլ, 10 սեպտ. 936

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՖՈՆՏԻ յանձնախումբի ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Bar Petit-Poucet-ի սրահին մէջ: Կը խնդրուի յանձնախումբի անդամներէն անպայման ներկայ գտնուիլ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պօլ. Այս:

17, Rue Damesme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով, այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու, դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական տացուածքներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նալպանդեան, Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական զոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Համբարձումի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւօի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գըլըճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կը բաշխէ անոր:

Գին = Փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր., Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse, Marseille.

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍԱԼՆՈՅՁՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
1937Ի ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Որուն մէջ ամփոփուած են հայ հերոսներու կենսագրականները:

Օրացոյցի կողքը զարդարուած է հերոսներու նկարներով:

Մաքուր տպագրութիւն: Գին՝ 5 ֆրանք:

Կ'արժէ որ ամէն հայրենասէր մէկ օրինակ ունենայ իր տան մէջ:

Այդ ճառերով նա ոչ թէ լիկվիտացիայի է ենթարկել նախկին դաշնակցականներին, ինչպէս հաւատացել էին այն ժամանակայ «միամիտներ»ը, այլ վերադինել է դաշնակցական ոգով, ամրապնդել է նրանց իրենց դաշնակցական համոզմունքների մէջ: Նա պահանջել է, «որ վերադնահատումից առաջ խրաքանչիւր վերադնահատող մի քիչ էլ անցեալ գործունէութիւնը գնահատէր», քանի որ դաշնակցութիւնը «ժամանակին խոշոր յեղափոխական դեր է կատարել, եղել է արտայայտիչը հայ քաղաքական մտքի՝ տարիներ շարունակ», քանի որ «հայկական դատի պաշտպանութիւնը Դաշնակցութիւնն առանձնել է իրենից առաջ եղած քաղաքական խմբակներից: Իսկ այդ խմբերի ծագման պատճառները թաղուած են հայ պատմութեան խորքերում», քանի որ «պարսկական շարժումը յեղափոխական շարժում էր եւ այդ Դաշնակցութեան ողջ անցեալի պարծանքներից լաւագոյնն էր: Եթէ 30 տարուայ գործունէութեան ընթացքում սայթաքումներ ենք ունեցել եւ յանցապարտ ենք, առաջ թոյլ տուէք ասելու, որ Արեւելքի մեր հարեւան մի շարք յետամնաց ազգերի մէջ յեղափոխական շարժումներ ենք առաջացրել (երկարատեւ ծափեր, պրաւօ, պրաւօ)» քանի որ «Դաշնակցութիւնը թարգմանն է եղել մեր ցանկութիւնների» եւ Ա. Բակունցը «բոլորի հետ միասին ժամանակին արդարացրել է իր վրայ դրած յոյսերը, կատարել է այն, ինչ թելադրում էր մեր շրջապատը»:

Ամբողջ գիրքը լիքն է Դաշնակցութեան՝ հայ ժողովրդի այդ վաղեմի թշնամուն նուիրուած այսպիսի անամօթ ղիֆերամբով: Մենք մէջ բերինք փոքրիկ ցիտատներ միայն Ա. Բակունցի մէկ ճառից: Սակայն այս բոլորի գլուխ-գործոցը ոմն Տրդատեանի կարճ ռեպլիկն է, որ սանձարձակօրէն տեղաւորուած է սղագրութիւններիմ մէջ. «Իմ կարծիքներովեմ խանում եմ ընկ. Բակունցին,— բացագանչում է Տրդատեանը:— Տաճկահայ դատի վերաբերեալ ընկերները նոր են հասկանում, որ ուրիշ կերպ լինել չէր կարող: Ես չեմ մոռանում Զանգիբասարի մաքրումը, որը մի արդարացի գործ էր»:

Եւ այս սղագրութիւնները դեռ «չտպուած», մեղմացուած են: Ի՜նչ հրէշաւոր պատկեր կը ներկայացնէր դաշնակ «լիկվիտատորների» այդ համագումարը, եթէ բոլոր ճառերը տպագրուած լինէին անփոփոխ, առանց խմբագրական կեղծիքների: Բայց այսքանն էլ հրէշաւոր է եւ ցոյց է տալիս, թէ ինչպիսի թունաւոր բաղադրով է եկել մեր կուսակցութեան շարքերը Ա. Բակունցը: Հրաժարուե՞լ է, արդեօք, նա իր դաշնակցական ռասսայական ջարդարար գաղափարախօսութիւնից երբեւիցէ: Այս հարցի պատասխանը մենք տեսանք վերեւում,— ոչ:

Դաշնակցական իժն առանց հրաժարուելու իր թոյնից եւ անգամ չփոխելով իր շապիկը սողացել է մեր կուսակցութեան սրբազան ծոցը: Դաւաճանները բացել են դռները նրա առաջ եւ նրա օձային մերկութիւնը ծածկել են խորհրդային լօյեալ քաղաքացու պայզում շապիկով: Իժը տաքացել է այնտեղ եւ, հաւատարիմ իր հին բնաւորութեան, շարունակել է խայթել ու թունաւորել: Կուսակցութեան լաւագոյն զաւակները տարիներ շարունակ տեսել են նրա խայթոցները, շօշափել են նրա թոյնը մեր գրականութեան մէջ, ցանկացել են պատռել նրա շապիկը, թունազրկել նրան: Բայց Ա. Խանջեան իր լակէյների միջոցով,— որպիսին էին գրական խալտուրայի ապետ Ալազանը, նրա թաշկինակն ու տենչչիկը, Նորենցը եւ մինչեւ իր ոսկորների ծուծը փտած, հանրածանօթ ստախօս Դր. Սիմոնեանը,— եւ իր անմիջական միջամտութեամբ փակել է մարդկանց բերանը եւ դաշնակցական օձի ուսերին դցել է խորհրդային գրականութեան վարպետի շլացուցիչ ծիրանին: Սակայն, ինչպէս ասուած է, կարելի է խաբել որոշ ժամանակ բոլորին, կարելի է խաբել ամբողջ ժամանակ մէկին, բայց բոլորին շարունակ խաբել՝ անկարելի է:

Պատռուած է Ա. Բակունցի շապիկը եւ այժմ երեւում է իր օձային քամնելի մերկութեամբ: Թող ամօթից կարմրեն ու սարսռան այն մարդիկ, որոնք այս կամ այն չափով հովանաւորեցին նրան եւ խուլ գտնուեցին կուսակցական ակտիւի բացարձակ եւ յաճախակի ահազանգերի հանդէպ:

Իսկ մեր խորհրդային գրականութիւնը մեր բոլշեւիկեան կենտրոնի առաջնորդութեամբ հսկայի քայլերով առաջ կը գնայ, ազատագրուելով Ա. Բակունցի եւ բոլոր երանգի նացիոնալիստական ու տրոցկիական թունաւոր միջամտութիւնից:

Ն. ԶԱՐԵԱՆ

(Վերջ)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 16 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3219

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԽՄՐՈՒՄՆԵՐ ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

Օրուան լուրերը այնքան խօսուն են որ, անհրաժեշտ չէ դիւանագիտական տեսութեանց մէջ իյնել, ընդհանուր գաղափար մը կազմելու համար միջազգային կացութեան վրայ:

Արձանագրենք շարք մը կարեւոր դէպքեր, որոնց մօտաւոր կամ հեռաւոր հետեւանքները որքան ալ անթափանցելի ըլլան, մեկնութեան չեն կարօտիր:

Առաջին,— Անգլիոյ Թագաւորին վերջին պտոյտը՝ Միջերկրականի ափերուն վրայ,— Եուկոսլավիայէն Աթէնք, յետոյ Պոլիս, Սոֆիա եւ Վիէննա:

Իրազեկներ ընդունելով հանդերձ որ Մեծն Բրիտանիոյ վեհապետը ուղղակի եւ անմիջական դեր չունի իր երկրին քաղաքականութեան մէջ, կը մերժեն այն տեսակէտը թէ Էտուըրտ Ը. պարզապէս զբօսական պտոյտ մը կատարեց:

Անոնց կարծիքով, Անգլիոյ Թագաւորը «ընդհակառակն քաղաքական մեծ գործունէութիւն մը ցուցուց»: Ան կարգով հանդիպեցաւ Յունաստանի Թագաւորին եւ գլխաւորին՝ Զօր. Մէթաքսասի, Թուրքիոյ գլխաւորին՝ Աթաթիւրքի, Պուլկարիոյ Թագաւորին՝ Պորիսի, Եուկոսլավիոյ խնամակալին՝ իշխան Փօլի, Աւստրիոյ վարչապետին՝ Շուշնիկի եւ վերջապէս Հունգարիոյ արտաքին նախարարին, ի դիմաց խնամակալ Հորթիի: Յետոյ հանդիպեցաւ բազմաթիւ նախարարներու, իր անցած երկիրներուն մէջ:

Թագաւորին այցելութեան հետ միաժամանակ, արեւելեան Միջերկրականի մէջ պտոյտ մը կը կատարէր Անգլիոյ ծովային նախարարը, սըր Ս. Հօր, ինչ որ տհաճութիւն պատճառեց մանաւորապէս Հռոմի մէջ:

Նոյն իրազեկները մասնաւոր ուշադրութեամբ արձանագրելով այս իրողութիւնները, կը ծանրանան Անգլիոյ Թագաւորին եւ Աթաթիւրքի սիրալիր տեսակցութեանց վրայ:

Այսպէս, «Էքօ տը Փարի»ի Լոնտոնի թղթակիցը մասնաւոր նշանակութիւն մը կուտայ Թագաւորին կողմէ Աթաթիւրքի ուղղուած հրաւէրին, «որուն արդիւնքը պիտի ըլլայ ճամբորդութիւն մը դէպի Լոնտոն, ընկերակցութեամբ Զօր. Ըսմէթի, Ր. Արասի, եղմտական նախարարին, օդայակոյտի նախագահին, ինչպէս եւ զինուորական, ծովային եւ օդանաւային նախարարութեանց խորհրդականներուն»: Նոյն իսկ Էտուըրտ Ը.ի այցելութեան ուղղակի հետեւանքը կը համարուի Թ. Ր. Արասի յանկարծակի մեկնումը դէպի Աթէնք, տեսակցելու համար Զօր. Մէթաքսասի հետ:

«Յունաստանի գլխաւորը ջերմեռանդ հիացող մը ըլլալով Մուսոլինիի, Էտուըրտ Ը.ի այցելութիւնը Յունաստան եւ Թուրքիա՝ կը ձգտէր Յունաստանի քաղաքականութիւնը բերել ձգել Անգլիոյ ուզած ճամբուն վրայ»:

Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Անգլիոյ Թագաւորին այցելութիւնը «նպատակ է քիչ մը տկարացնելու Թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւնը, որ արդէն ուժը կորսնցուցած է Մոնթրէօյի խորհրդաժողովէն ի վեր»:

Եւ վերջապէս, ուշագրաւ պարագայ մը կը համարուի որ Անգլիոյ վեհապետը յարմար չգտաւ հանդիպիլ Փրակա: Բանագէտներ այս ալ կը վերագրեն Խ. Միութեան եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ տիրող շատ սերտ յարաբերութեանց:

Այս բոլորին մէջ, անշուշտ ամէնէն կարեւորը Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ մերձեցման ամրապնդումն է, որ կրնայ նոր անակնկալներ սարքել եթէ ոչ Արեւելքի, գոնէ Միջերկրականի մէջ: Իսկ ամբողջ շարժումը ուղղուած է փաշական Իտալիոյ դէմ, որ այժմ Մեծն Բրիտանիոյ ամէնէն լուրջ մրցակիցն է, այդ ափերուն վրայ:

Մեր Թրքագէտ աշխատակիցը վերջերս առիթ ունեցած էր նշանակալից փաստեր արձանագրելու անգլեւթուրք մերձեցման մասին, թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական գետնի վրայ:

Այս նոր քաղաքականութեան գոյն տալու համար Եգիպտոսէն ենկիւրի փոխադրուեցաւ բրիտանական մարզպանը, Սըր Փ. Լորէն, որ մասնագէտ մըն է արեւելեան գործերու: Թագաւորին Պոլիս այցելութենէն անմիջապէս վերջը, հաստատուեցաւ թէ իրապէս բանակցութիւններ կը կատարուին Թուրքիոյ եւ Եգիպտոսի միջեւ, ոչ - յարձակման դաշինք մը կնքելու համար:

Միեւնոյն առիթով թերթերը գրեցին թէ Թրքական տորմիղը պիտի այցելէ Մալթա եւ յունական ջուրերը:

Կարճ խօսքով, Մեծն Բրիտանիա լարած է իր ցանցերը, պղտոր ջուրերու մէջ, կամ ջուրերը պղտորելու առաջադրութեամբ:

Ճիշդ այս դէպքերուն կը զուգադիպի երկրորդ կարեւոր իրողութիւն մը,— Փոքր Համաձայնութեան խորհրդաժողովը:

Բացառիկ բան մը չէ այս ժողովը: Երեք երկիրներու — Ռումանիա, Եուկոսլավիա եւ Չեխոսլովաքիա — արտաքին նախարարները պարբերաբար կը հաւաքուին, խորհրդակցելու համար իրենց քաղաքականութեան մասին:

Բայց այս անգամ բացառիկ նշանակութիւն ունէր խորհրդաժողովը: Ասպարէզէն քշուած էր Փոքր Համաձայնութեան վարիչ ոգին, Թիթուլէսքու, Հիթլէր աւելի յարձակողական դիրք մը բռնած էր Մոսկուայի հանդէպ, իսկ Ֆրանսայի ազդեցութիւնը տկարացած՝ Արեւելեան Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ:

Միւս կողմէ, Աւստրիա խախտած ըլլալով Սէն Ժէրմէնի դաշինքը, կարգը եկած է Հունգարիոյ, որ եթէ հետեւի Գերմանիոյ օրինակին եւ վերահաստատէ պարտաւորիչ զինուորութիւնը, ամէնէն առաջ Փոքր Համաձայնութիւնն է որ պիտի տուժէ:

Արդ, ի՞նչ որոշեցին երեք պետութեանց նախարարները, այս վերջին ժողովին մէջ:

Պաշտօնական զեկոյցը կը գոհանայ ընդհանուր խօսքերով: Իսկ իրազեկներ կը պնդեն թէ խորհրդաժողովը ամէն բանէ առաջ զբաղած է զինուորական խնդիրներով, սերտ կապ հաստատելու համար երեք պետութեանց բանակներուն միջեւ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

ՈՉ ԳՈՐԾԱՏԷՐԵՐԸ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՆ, ՈՉ ԱԼ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԸ

100,000 բանուոր հանախմբելու սպառնալիք

Լիլի գործատէրերը վճռապէս մերժած ըլլալով իրաւարարութեան առաջարկը, կառավարութիւնը որոշեց իրաւարար մը նշանակել, վերջը 24 ժամէն կարգադրելու իրաւասութեամբ: Բանուորներն ալ իրենց կարգին ազդարարեցին թէ կրնան 100,000 մարդ ոտքի հանել երկու ժամէն, եթէ կառավարութեան վճիռը չգործադրուի: Ուրեմն, աւելի ծանրացած է խնդիրը: Ինչպէս գրած ենք արդէն, բանուորները կը պահանջեն գործադրել հաւաքական պայմանագիրը եւ 15 առ հարիւր աւելցնել աշխատավարձը, դիտել տալով թէ ապրուստը սղած է յունիսէն ի վեր: Բանուորները գոհացում ստացած չըլլալով, գրաւեցին գործարանները: Ասոր վրայ գործատէրերը մերժեցին որ եւ բանակցութիւն կատարել: Ուրբաթ օր ներքին նախարարը Լիլ գնաց, միջնորդելու համար, սակայն ձախողած ըլլալով, կիրակի օր վարչապետը ինք գնաց եւ հարցին ազգային նշանակութիւն տալով, հրամայեց գործարանատէրերուն ընդունիլ իրաւարարութիւնը: Ֆրանսայի պատմութեան մէջ առաջին անգամն էր որ վարչապետ մը կ'ազդարարէր թէ իր նախարարին կողմէ տրուած հրաման մը պէտք է գործադրուի 40 ժամէն: Գործարանատէրերը խորհրդակցելով այս որոշման վրայ, հետեւեալ նամակը ուղղեցին վարչապետին, Լիլի առեւտրական սենեակի նախագահին ստորագրութեամբ.

— «Պարոն վարչապետ, մեր երէկուան տեսակցութեան ընթացքին, երբ դուք պարզեցիք կացութեան ծանրութիւնը ազգային տեսակէտով, ես յայտարարեցի անձնապէս.— «Գործարանատէր ըլլալէ առաջ, ես Ֆրանսացի քաղաքացի եմ»: Եթէ ազգային շահը ստիպողաբար կը պահանջէ, կրնաք հրամաններ տալ, ես պիտի հնազանդիմ, բայց ես ուրիշ բան չեմ կրնար ընել եթէ ոչ այդ հրամանները հաղորդել այն սէնտիքային որուն ներկայացուցիչն եմ: Ես երբեք չխոստացայ ապահովել այդ հրամաններուն գործադրութիւնը եւ յայտարարեցի ձեզի թէ երբեք չպիտի ստորագրեմ գործարանատէրերու ձեռնթափութիւնը եւ մեր ձարտարագործութեանց կործանումը: Եթէ դուք օրէնքին թոյլատրած սահմանին մէջ ստանձնէք գործարանատիրութեան պարտադրելու բռնադատման միջոցներ, չէք կրնար պահանջել որ մեր ստորագրութեամբ վաւերացնենք զանոնք. որովհետեւ ան որ հրաման մը կուտայ, ան միայն պարտաւոր է ստանձնել պատասխանատուութիւնը: Աւելի դատ, թոյլ տուէք յիշեցնել թէ երէկուան ժողովի ընթացքին, ես ձեզի կրկնեցի թէ էական խնդիրը այն է որ վերահաստատուի գործարանատէրերու հեղինակութիւնը, որպէսզի կարենան արդիւնաւորապէս վարել իրենց ձեռնարկները եւ խուսափիլ սովետներու հաստատումէն՝ իրենց գործարաններուն մէջ»:

Այս նամակին կարգ մը կէտերը լուսաբանութեան կարօտ համարուելով, յանձնարարուեցաւ նահանգապետին՝ բացատրութիւն պահանջել: Նամակը վարչապետին հասաւ ճիշդ այն պահուն երբ ժողով կը գումարուէր Օթէլ Մաթինեօնի մէջ (վարչապետարան), գործադրելու համար 40 ժամուան օրէնքը եւ հաւաքական պայմանագիրը, զոր գործատէրերն ու բանուորները ստորագրած էին անցեալ մայիսի եւ յունիսի գործադուլներուն առթիւ (Մաթինեօնի համաձայնութիւն): Ժողովը տեւեց ժամը 4էն 7.30: Յետոյ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կը յայտնէ թէ երկու կողմերն ալ բարեացակամութեամբ քննեցին խնդիրը, որպէսզի ընկերային տագնապ մը չծագի: Պատուիրակութիւնները նորէն ժողով պիտի գումարեն ուրբաթ օր, իսկ Լիլի մասին որոշում պիտի տրուէր երէկ:

Այս տագնապին առթիւ ալ բուռն բանավէճ մը բռնուած են աջակողմեան եւ ձախակողմեան հոսանքներն ու թերթերը: Վերջինները «ապրակելի» կը գտնեն գործարանատէրերուն ընթացքը եւ «անպատկառ» կը նկատեն անոնց ուղղած նամակը. իսկ աջակողմեան թերթերը միշտ կը պնդեն թէ այս նոր գործադուլները քաղաքական նշանակութիւն ունին: «Էքօ տը Փարի» կ'ըսէ թէ Լիլի արհեստակցական կազմակերպութիւնները արդէն իսկ դրամ հաւաքել սկսած են բանուորներուն համար, թէ զէնք բաժնուած է բանուորներուն եւն.: Մինչ այս մինչ այն, 15,000 բանուորները գրաւեցին 30 հիւսուածեղէնի գործարաններ, Վօժի նահանգին մէջ: Գործադուլը կը շարունակուի, նաեւ, Մարսէյլի մէջ, եւ ուրիշ տեղեր ալ խլրտումներ անպակաս են:

ՀԻԹԼԷՐ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՄԱՏՆԱՆՇԷ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ

«ԵԹԷ ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐԸ ՅԱՂԹԷԻՆ, ԵՒՐՈՊԱՆ ՊԻՏԻ ԸՆԿՂՄԻ ԱՐԵԱՆ ԾՈՎՈՒ ՄԸ ՄԷՋ»

Նիւրէնպէրկի վիթխարի համագումարը վերջացաւ Հիթլէրի նոր ճառով, որ դարձեալ ուղղուած է համայնավարական վտանգին դէմ: Այս վերջին արարողութիւնը կատարուեցաւ դղրդագին զօրահանդէսով մը, որուն ներկայ էին կառավարութեան անդամները, օտար դեսպանները եւ զինուորական կցորդները, մէջն ըլլալով զօր. Օրլօվ, խորհրդային կցորդը: Զօրահանդէսէն վերջը, Հիթլէր սկսաւ խօսիլ, նախ փառաբանելով Գերմանիոյ շահած յաջողութիւնները՝ իր իշխանութեան տակ: Յետոյ իր սլաքներն ուղղեց համայնավարութեան դէմ, զայն հռչակելով Գերմանիոյ «մահացու թշնամին» եւ շեշտելով թէ «Մոսկուայի Հրեաները» դաւեր կը սարքեն, «սպանիական աղէտ մը» պայթեցնելու համար Գերմանիոյ գլխուն: Ապա շարունակեց.

— «Մենք համայնավարութիւնը ճանչցանք այն ատեն երբ մեզ կը կրծէր ներսէն, կը յարձակէր մեր սահմաններուն վրայ: Հրէական պոլշեւիզմը կ'ուզէր կործանել մեզ: Մենք յարձակեցանք, յաղթեցինք եւ արմատախիլ ըրինք զայն: Մենք հարկադրուեցանք պայքարիլ անոր դէմ, փրկելու համար գերմանական հայրենիքը, որովհետեւ համայնավարութիւնը փիլիսոփայութիւն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏՕՆԸ ԵՒ ... ԶՕՐ. ՖՐԱՆԿՕ

Մի խնդաք, զուարճալիք է, բայց աւելի շատ՝ լալիք:

Երէկ ձեռքս անցաւ ֆրանսերէն թերթ մը, «Le Travailleur Alpin», hebdomadaire Communiste de la Région des Alpes»: Թիւ՝ 505, թուականը՝ շաբաթ, 12 սեպտեմբեր 1936.

Երկրորդ էջին վրայ, խորագիր մը շռնդալից.— «ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՀԱՅԵՐ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵՆ ԶՕՐ. ՖՐԱՆԿՕՅԻ ՀԱՄԱՐ»:

Կը թարգմանեմ ամբողջ պատմութիւնը.

— «Քանի մը օր առաջ, Լանսէյի բանուորական կազմակերպութիւնները լուր առեր էին թէ խումբ մը Փաշական Հայեր ժողով մը եւ հանդէս մը կը սարքեն այդ վայրին մէջ, նպատակ ունենալով դրամ հաւաքել զօր. Ֆրանքոյի համար,— հրամանատարը Սպանիոյ ժողովրդական հանրապետութեան դէմ սարքուած ապստամբութեան: Կազմակերպութեանց միջամտութիւնը թոյլ չտուաւ որ այդ ժողովը գումարուի եւ մարդիկ չկրցան հասնիլ իրենց նպատակին:

«Բայց մեր խռովարարները չվհատելով, նորէն կազմակերպեցին այդ ժողովը օգոստոս 23ին, Սէն Մառթէն տ'Էրէլ, մասնաւոր կալուածի մը մէջ, խաբելով հակաֆաշական կոմիտէին արթնութիւնը: Թէեւ յաջողութիւնը միջակ եղաւ, բայց եւ այնպէս անոնք կրցան համախմբել իրենց կուսակիցները, դրամ խնդրելու համար ի նպաստ Ֆրանքոյի:

«Յայտարարութիւն չէ՞ այս:

«Մենք ի վիճակի ենք անուններով յիշելու կազմակերպիչները այս աջակցութեան ի նպաստ այն զօրավարներուն որոնք հուրի եւ սուրի մատնեցին Սպանիան: Մենք անոնց մէջ կը գտնենք կարգ մը մարդիկ որոնք արդէն հռչակաւոր են իրենց բռնութիւններով հայկական «Հօկ»ի հակաֆաշականներուն հանդէպ: Արզարեւ, Սողոմոնեան, Աթոյեան Վահան, Թորոսեան, Քասաքճեան կուչեցեալները մէջ նորէն կը հանդիպինք Կիւրիւնեանները, Փափազեանները, Արապեանները: Հանրային իշխանութիւնները թոյլ պիտի տա՞ն այսպիսի գործունէութիւն այն արկածախնդիրներու կողմէ, որոնց դէմ Սէն Մարթէն տ'Էրէլի աշխատաւոր բնակչութիւնը կը պահանջէ վճռականութեամբ գործել»:

Նորէն կարդացէք եւ խնդացէք:

Ոչ, արտասուեցէք, իմանալով որ ափ մը իժեր յանդգնած են խաբել եւ մոլորեցնել մինչեւ իսկ ֆրանսերէն թերթի մը խմբագրութիւնը, քնարեր բայց գրգռիչ «Մասալ»ներ պատմելով անոր:

Եւ երբ ըսեմ որ հանդէսը Խանասորի տօնակատարութիւնն էր կրնաք եզրակացնել թէ որքան սրիկայացած են այս կապելիքները:

Անոնք նախ փորձեր են խափանել տօնակատարութիւնը,— ինչպէս կը գրէ ֆրանսերէն թերթն ալ — սակայն ձախողելով, օգնութեան կանչեր են ... Զօր. Ֆրանքօն:

Զափազանց երկար տեւեց այս իշարշաւը:

«Ժողովրդական ճակատ»ի՞ն ապաւինած էք: Մենք ալ ներկայ ենք, պարոններ: Եւ ի հարկին ձեր դասը կրնանք տալ ձեր իսկ խաբած ֆրանսացի ընկերներուն միջոցաւ:

Այստեղ Երեւան չէ:

ՎԱՀԷ

ԷՎԳԱՖԸ ԿԸ ՓՈՐՁԷ ԳՐԱՒԵԼ ԳԱՏԸՂԻՒՂԻ ԹԱՂԻՆ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (10 սեպտ.).

Ինչպէս յայտնի է, Գատըգիւղի գայմագամութեան կողմէ վերջերս հաղորդուեցաւ Թաղականութեան թէ իր հանգամանքը չէ ճանչցուած եւ հետեւաբար պէտք է պաշտօնը փոխանցէ հրաժարած Թաղականութեան: Ասոր վրայ, Տոքթ. Դանիէլեանի ատենապետած Թաղականութիւնը գործերը փոխանցեց նախորդ Թաղականութեան ատենապետ Պ. Օրաքեանի եւ քաշուեցաւ:

Գատըգիւղի գայմագամութիւնը ըստ օրինի այս կարգադրութիւնը կը հաղորդէ էվգաֆի տեսչութեան: Ասոր վրայ, էվգաֆը պաշտօնագիր մը կը ղրկէ գայմագամութեան, յայտնելով որ, ըստ թիւ 2762 օրէնքին, իրեն կը պատկանի թաղականները վաւերացնելու իրաւասութիւնը: Հետեւաբար, գայմագամութեան կողմէ վերահաստատուածթաղականութիւնըօրինականհանգամանք չունի: Եւ որովհետեւ,— կ'աւելցնէ պաշտօնագիրը,— պէյաննամէ տըւած թաղականութիւնն ալ (Տոքթ. Դանիէլեանի ատենապետած մարմինը) քաշուած է, ուրեմն մէջտեղը իրաւասու մարմին մը չկայ եւ ըստ օրինի էվգաֆի փոխանցելու է թաղային մատակարարութիւնը:

Այս պաշտօնագրին վրայ, գայմագամութիւնը երէկ կը հաղորդէ թաղականութեան թէ մատակարարութիւնը էվգաֆի տեսչութեան փոխանցելու է: Ատենապետ Պ. Օրաքեան որ պաշտօնի ձեռնարկեց պարզապէս գործերը եղեւի վրայ չթողելու մտահոգութեամբ, զեկուցումը ստանալուն պէս կը խորհրդակցի իր ընկերներուն հետ եւ կ'որոշէ դիմել գայմագամութեան և հաղորդել թէ իրենք մատակարարութիւնը յանձնած են Տօքթ. Դանիէլեանի ատենապետած թաղականութեան, քանի որ ան ժամանակին պէյաննամէ տուած է էվգաֆի եւ կը ճանչցուի անոր կողմէ:

Միւս կողմէ, Տոքթ. Դանիէլեանի գլխաւորած թաղականութիւնը էվգաֆի պիտի գրէ թէ ինք ստանձնած է մատակարարութիւնը եւ հետեւաբար տեղի չկայ ուրիշ փոխանցման:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Սան Սէպասթիանոյի գրաւումէն վերջը, ապստամբները իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցին Մատրիտի վրայ, որուն արեւմտեան դուռներէն 30 մղոն միայն հեռու են: Կ'ըսուի թէ Զօր. Մոլայի բանակը հինգ օր պիտի հանգստանայ, եւ յետոյ վճռական յարձակում մը պիտի կատարէ Մատրիտի կամ Պիլպաոյի վրայ: Այս վերջին քաղաքը շրջապատուած է լեռներով եւ կիրճերով, այնպէս որ յառաջխաղացութիւնը չափազանց դժուար է: Ապստամբները հասան Տէվա, քաղաքէն 40 քիլոմեթր հեռու, բայց կանգ առին կարմիրներու դիմադրութեան առջեւ: Ապստամբները ականներ ցանած են Պիլպաոյի եւ Սանթանտէրի նաւահանգիստներուն առջեւ, որպէսզի անօթութեան եւ անձնատրութեան մատնեն պահակազօրքը: Օտար նաւերու ազդարարուեցաւ հեռանալ անմիջապէս:

Ապստամբական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ նոր յաղթանակ մը տարին Օվիէտոյի ճամբուն վրայ, գրաւելով մեծաքանակ ռազմանիւթ: Սան Սէպաստիանոյի մէջ գտած են 50 թնդանօթ եւ մեծ քանակութեամբ ռազմանիւթ:

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները ծանր պարտութիւն մը կրեցին Թալավէրայի մէջ:

ԹԻՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐ ՆՈՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիոյ, մանաւանդ քամալականութեան նուիրուած բաւական փրանսերէն հատորներ ունիմ տրամադրութեանս տակ։ Ահա մէկը՝ Mustafa Kémal, ou l'Orient en marche (Մ. Քէմալ կամ Արեւելքը որ յառաջ կը խաղայ)։ Հեղինակն է «Թան»ի Պոլսոյ երբեմնի թղթակիցը, Փօլ Ժանթիզօն։ Ականաւոր լրագրող եւ ճարպիկ դիտող։

Իր գրքին յառաջաբանին մէջ, որ հրատարակուած է 1929ին Փօլ Ժանթիզօն հեղինելով զանազան դիւանագիտական կարծիքներ, կը գրէ·

— «Այսօր այլ եւս կարելի չէ առանց հմերեան ծիծաղի կարդալ այն գիրքերը, որոնք կը խօսին մօմիա դարձած եւ մահամերձ Թուրքիոյ մասին, ինչպէս այն բոլորը որոնք անշարժ Արեւելքը կը ներկայացնէին։ Թուրք ժողովուրդը, առաջինը իսլամ ժողովուրդներուն մէջ, յարմարեցաւ մեր քաղաքակրթութեան։ Եւ արդէն, Թուրքիոյ օրինակը իր պտուղը տուած է։ Իրանը, Աֆղանիստանը, Սուրիան, Եգիպտոսը, Արաբիան իսկ, խորունկ բարեշրջման ենթարկուած են։ Ճիշդ է, դիմադրութիւններ կան տակաւին, որովհետեւ քէմալական բարենորոգումներու յաղթանակը նշանն է իսլամական բոլոր հին բանաձեւերու մահուան։ Բայց, այժմէն, վստահաբար եւ ստուգապէս կարելի է նախատեսել հին Արեւելքի հաշուեյարդարը բոլոր ասպարէզներու մէջ,— քաղաքական, ընկերային, մտաւոր, գեղարուեստական, տնտեսական։ Նոր Արեւելք մը կը ծագի։ Իսկ զայն չտեսնելով, Եւրոպան կրնայ տպաւորիչ անակնկալներու առջեւ գտնել ինքզինք»։

Երբ այսպէս է իրականութիւնը, երբ Եւրոպան իսկ «տպաւորիչ անակնկալներու» մղձաւանջէն կը սարսափի, մենք Հայերս ի՞նչ պիտի ըսենք, քանի որ մեր դատին առանցքը Արեւելքն է, իսկ անոր գլխաւոր դերակատարը՝ Թուրքիան։

Գլխագիր սերունդին մասին, Փօլ Ժանթիզօն կը նուիրէ հետեւեալ տողերը իր վերջաբանին մէջ·

— «Պիտի գայ օրը, երբ Թուրքը պիտի դառնայ ճշմարիտ քաղաքացի մը եւ Թուրքիան պիտի ունենայ հանրային կարծիք մը։ Որովհետեւ հում նիւթը լաւ է։ Եւ արդէն սրտերու մէջ ալ զգալի է կերպարանափոխութիւն մը։ Յատուկ գիծ մը կը բաժնէ երէկուան սերունդը այսօրուան սերունդէն, եւ միեւնոյն ընտանիքին մէջ, հայրն ու տղան իրարու խորթ են։ Կարելի է ըսել որ հանրապետութեան ամբողջ տարածութեան վրայ հին Թուրքը անհետացած է։ Անոր դերը վերջացած է։ Իր վրայ ճնշող անցեալը զինքը կ'արտաքսէ հանրային կեանքէն։ Մ. Քէմալի բարձր ղեկավարութեան տակ երիտասարդները տիրացած են երկրին, եւ Թուրքիա դէպի նպատակը կը քալէ յամրաբար, բայց ուղղակի»։

Բայց թէ լրագրական պայմանները չեն թոյլատրեր փաստել այնպէս, որ կարենաս սպառել նիւթը։ Եւ արդէն, անկարելի է այդ «սպառումը» կատարել, եթէ ընկ. Իշխանեանին պէս մօտենանք «սերունդ» բառին, որ կը պահանջէ ժամանակ, աղբիւրներ եւ նիւթական միջոցներ։

Ուրեմն, Ժանթիզօն եւս կ'ընդունի թէ կայ բան մը որ փոխուած է երէկուան եւ այսօրուան միջեւ, երբ կը գրէ թէ յատուկ գիծ մը կը բաժնէ սերունդը այսօրուան սերունդէն, եւ միեւնոյն ընտանիքին մէջ, հայրն ու տղան իրարու խորթ են։

Հին աստուածները մեռան Թուրքիոյ մէջ։ Իսկ տառապողներն ու քընացողներն ալ կ'արթննան մտրակի շաչումներէն։ Բայց ընդունինք, կ'արթննա՞ն... Դարերու գործեր կատարուեցան սա վերջացող քանի մը տարիներու ընթացքին։ Եւ որքան ալ տարակուսանքով եւ հեգնանքով մօտենանք այս բոլորին, մարդիկ նոր կենցաղի, նոր ճաշակի եւ ըմբռնումի հիւթն է որ կ'առնեն...

Եւ ահա թէ տարբերութիւնը երէկուան եւ այսօրուան միջեւ ինչպէս կը դառնայ զգալի, այն ատեն որ «հայրն ու տղան իրարու խորթ ըլլան նոյն յարկին տակ»։

×

Ընկ. Վ. Իշխանեան, յիշատակելէ յետոյ այն կարծիքս թէ «Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը բան մը փոխուած է», կանգ կ'առնէ Թուրք մամուլին սրսկած «Թոյնին» վրայ։

«Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» յօդուածիս մէջ տեղ մը գրած էի·

— «Թուրք մամուլը ահաւոր թոյներ կը սրսկէ նոր սերունդին մէջ»։

Ընկ. Իշխանեան այս առթիւ հարց կուտայ ինծի·

— «Արդ, այս թոյնը նո՞ր է։ Կամ Քամալէ՞ն կը սկսի արդեօք։ Բայց չէ՞ որ տող մը վարը յիշած է Զիա Կէօք Ալփը, որ Թուրք ազգայնականութեան գլխաւոր ներշնչողն ու տեսաբանը եղաւ Քամալէն շատ առաջ։

«Եւ յետոյ, ի՞նչ կը բերէ այդ «Թոյնը»։ Հրաչեայի կարծիքով՝ բարի՞ք է բան իսկ Թուրք սերունդին թէ չարիք։ Պատրաստութի՞ւն է այդ։ Պաշա՞ր։ Խարի՞սխ մը, որուն վրայ կանգնէր՝ իբրեւ ամուր պատուանդանի մը «վաստակը քամալականութեան»։

Թոյնին սրսկումը միշտ ալ եղած է Թուրքիոյ մէջ, սուլթանական շրջանէն մինչեւ իթթիհատական կարգ ու սարքը։

Սակայն, պայմանները եւ ժամանակաշրջանը ուրիշ էր այդ օրերուն, եւ բոլորովին տարբեր այսօր։

Երէկ այդ թոյնը կը սրսկէին յանուն Մուհամմէտի եւ Գուրանի։ Եւ տեսակէտը կը բաժնուէր երեք մասերու. 1. Օսմանլը իթթիհատ, 2. Իսլամ իթթիհատ, 3. Թիւրք իթթիհատ։

Նպատակս չէ գրել Թուրք պատմութիւնը։ Միայն ըսել կ'ուզեմ որ այս բոլորը վերջ ի վերջոյ յանգեցան Զիա Կէօք Ալփի «Թիւրքճի»ութեան։

Զիա Կէօք Ալփը, Տիգրանակերտցի այս Քիւրտը, մնաց տեսաբանը «Թիւրքճի»ութեան մինչեւ քամալական բռնապետութիւն։ Իսկ Քամալը գործադրիչն ու քարոզիչն է նոյն տեսաբանութեան։ Ապահովաբար Զիա Կէօք Ալփը չէր կրնար մտքէն իսկ անցընել թէ օր մը իր գաղափարները պիտի ձեւակերպուէին Քամալի մը ձեռքով։

Այսօրուան «Թոյնը» կարելի չէ բաղդատել երէկուանին հետ։ Այսօր այդ թոյնը կը ցանուի ծրագրուած կերպով եւ պետական հսկողութեամբ եւ հաւանութեամբ։

Եւ ընդհանրապէս յետպատերազմեան սերունդի հոգեբանութիւնը միշտ ալ հակամէտ է թոյներով սնանելու։ Արդ, «ինչ կը բերէ այդ թոյնը, բարի՞ք թէ չարիք»։

Եթէ մօտենանք ակադեմական ձեւերով, պիտի ըսենք. «մոլեռանդութիւն մըն է, ինքնամոլ ու տարամերժ շաղախում մը, ու նաեւ դատարկ, անխարիսխ յաւակնութիւն մը»։

Ոչ սակայն, սիրելի Իշխանեան, կարելի չէ այսպիսի բացատրութիւններով դատել իրականութիւնը։

Թոյնի սրսկումներու տարափին տակ այսօր, ամէն բանէ առաջ Թուրքըն է որ երեւան կուգայ, այսօրուան եւ վաղուան Թուրքը։ «Թիւրքճի»ութեան շեշտը լեզուներուն վրայ եւ ըղձացումները սրտին մէջ։

Ճիշդ այնպէս, ինչպէս Մէհմէտ Էմին, «Թուրք ազգային բանաստեղծը» կ'երգէր·

Նէ՞ խափանմաքըն, օ տէօտիւկին ունու սիվրի տէմիրտէն·
— Պունտան խանճէր եափաճաղըմ։

Քամալ, կրօնական թոյնին տեղ հաստատեց ազգայնականութեան թոյնը, տանելով զայն մինչեւ մոլեռանդութիւն։ Բարի՞ք թէ չարիք է այս բոլորը։ Ես պիտի ըսեմ բարիք՝ համաթրքութեան,— Թուրքիոյ պետականութեան եւ վաղուան եւ այսօրուան Թուրքին համար։

Անոնք որ տակաւին թերահաւատութեամբ կը դիտեն Թուրք նոր սերունդը եւ անոր դերը վաղուան համար, թող չմոռնան թէ այսօրուան միլլի ղեկավարները երբ աղաղակեցին թէ հայրենիքը վտանգի տակ է, իրենց շուրջը գտան սերունդ մը, որ մարզուած էր 1908—1913ին, պատրաստուած թափօրներու եւ ցոյցերու մէջ, «մոլլաներու եւ սօֆթա»ներու «հարպ խատէրաւ» աղաղակներուն տակ։ Ուրեմն, սերունդ մը կար, որ ըմբռնեց ժամանակի պայմանները եւ ընդառաջ գնաց։

1908—1913ին Թրքական թոյներով սնած սերունդն է որ կը ղեկավարէ այսօր Թուրքիան։

Իսկ պատկերը ի՞նչով տարբեր պիտի ըլլայ վաղը։

Այսօր «Թոյնին» հետ միասին, նոր սերունդը կ'առաջնորդեն դէպի ժողովուրդ։

Մտիկ ըրէք, օրինակ, «Աչըք Սէօզ»ի յօդուածագիր պայ Քաթքանը, «Երիտասարդական անկիւնէն»·

— «Վաղը կեանքի նետուելիք երիտասարդը եթէ գործ մը տեսնել կ'ուզէ եւ առանձինն չմնալ, այսօրուընէ սկսեալ երակներուն մէջ սնուցանելու է բազմութիւնը իր շուրջ հաւաքելու եւ զայն դէպի հաւաքականութիւն քշելու կարողութիւնը։ Ինքզինքը ժողովուրդին յանձնել, եւ ժողովուրդի մէջէն իր հմայքը առնել գիտնալու է։ Հարազատ ու մաքուր գործի օրինակը ըլլալու է»։

Քանի մը կէտեր ալ՝ յաջորդով։

ՀՐԱՉԵԱՑ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԴԱՒԸ

Ռուսական կարմիր բանակին կողմէ Հայաստանը նուաճուելէ եւ հոն խորհրդային իշխանութիւն հաստատուելէ ետք, Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան գլխաւոր մտահոգութիւններէն մէկն եղաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ֆիզիքական եւ գաղափարական ոչնչացումը։

Քանի դեռ Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպութիւնը եւ կամ նոյն իսկ չէջքուած դաշնակցական մտայնութիւնը, Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը չէր կրնար ապահովուած նկատել իր մենատիրութիւնը եւ անկաշկանդ վարել իր ապազգային քաղաքականութիւնը։

Խորհրդային բռնակալութեան համար բաղդատաբար աւելի դիւրին էր ոչնչացնել Հ. Յ. Դաշնակցութեան կուսակցական մարմինները Հայաստանի մէջ, քան թէ դաշնակցական մտայնութիւնը։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան շունչը կը շարունակէ ապրիլ Հայաստանի հայ զանգուածին մէջ եւ այդ է պատճառը, որ 16 տարուան իրենց տիրապետութենէն ետք, հայ բոլշեւիկ ղեկավարներու հրապարակային ելոյթներու նիւթը կը կազմէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Նոյն իսկ աւելին։ Տասնըվեց տարուան տիրապետութենէ ետք դաշնակցական մտայնութիւնով վարակուած կը յայտարարուին այն հայ բոլշեւիկները, որոնք այս կամ այն առիթով գլուխ կը բարձրացնեն Մոսկուայի հակահայ քաղաքականութեան դէմ։

Ատոր ամէնէն պերճախօս օրինակը վերջերս տուաւ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան քարտուղար Ա. Խանջեան իր «ինքնասպանութեամբ»։

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան պայքարը Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ չէր կրնար սահմանափակուիլ միայն Հայաստանով, երբ անդին կային հայկական հոծ գաղութներ, ուր կը բնակի Հայաստանի հայ բնակչութեան չափ՝ 700—800 հազար հայութիւն։

Հայկական գաղութները հաստատուած են մեծ մասով այնպիսի երկիրներու մէջ, ուրտեղ քաղաքական ազատութիւնները հնարաւորութիւն կուտան հայ քաղաքական կուսակցութիւններու անկաշկանդ գործունէութեան։

Այդ հիւրընկալ երկիրներուն մէջ Մոսկուայի եւ Երեւանի տէրերը չեն կրնար կոթնիլ Չեկային, պայքարելու համար իրենց հակառակորդներու դէմ։

Այդ երկիրներու մէջ համայնավարները ստիպուած են դիմելու պայքարի այլ զէնքերու, կազմալուծելու, քայքայելու համար իրենց հակառակորդները եւ մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Համայնավարներու այդ փորձըւած զէնքերը եղած են եւ կը մնան փոփոխականը եւ դաւը, ներքնապէս քայքայելու համար հակառակորդը։

Այս ուղղութեամբ հայ բոլշեւիկները օգտագործեցին բոլոր այն կազմակերպութիւնները, որոնք կրցան ենթարկել իրենց հակակշռին։

Այդ նպատակին ծառայեց տխրահռչակ Հօկը իր ստեղծման առաջին իսկ օրէն։ Համայնավար կուսակցութեան արտասահմանեան ճիւղը դարձած Հօկը այլ եւս քօղազերծ եղած է եւ չի կրնար ոչ ոք խաբել։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հարուածելու աշխատանքը հայ բոլշեւիկները փոխադրեցին Հայրենակցականներու մէջ։ Այդ փորձն ալ ձախողեցաւ եւ վերջացաւ անով, որ հայրենակցականները պառակտուեցան։ Բոլշեւիկներու հակակշռի տակ մնացին եւ բոլշեւիզմի բոյներ դարձան մաս մը Հայրենակցականներ, մինչ միւսները, հաւատարիմ իրենց հիմնական նպատակներուն, ծառացան բոլշեւիկներու ոտնձգութիւններու դէմ։

Հայ բոլշեւիկները ձեռք առին Հայոց եկեղեցին, զայն դարձնելով քաղաքական պայքարի զէնք Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ։

Այդ փորձն ալ ձախողեցաւ։

Ձախողեցաւ հայ բոլշեւիկներու եւ մէկ ուրիշ զազրելի դաւը, երբ քանի մը վարձկան սրիկաներու ձեռքով փորձ եղաւ ստեղծել մարտկոցական կոչուած շարժումը։

Այդ բոլոր զէնքերն ալ այժմ բթացած եւ անպէտ։

Նենգ եւ դաւադիր բոլշեւիզմը, որուն համար բոլոր անսուրբ միջոցները ընդունելի են, երբ կրնան հասցնել հետապնդած նպատակներուն, այժմ նոր զէնք փնտռելու ետեւէ է եւ կը թուի թէ գտած է զայն։

Այդ նոր զէնքը «Խորհ. Թրքահայաստանը» եւ «Թրքահայ Համայնավար կուսակցութիւնն» է, որոնց մասին լրագրական լուրեր եւ շշուկներ են դրուած շրջանառութեան մէջ այս վերջին շաբաթները։

Այսպէս, ներգաղթի «մասնագէտ» Դանուշ Շահվերդեանի Հայաստան մեկնելու առթիւ տրուած ճաշկերոյթի մը մէջ, հայ բոլշեւիկներէն մէկը յայտարարած է, թէ իրենք՝ հայ բոլշեւիկները լքած չեն Թրքահայ դատը եւ կը բաղձան օր մը իրականացած տեսնել «Խորհրդային Թրքահայաստանը»։

Եթէ այս «բաղձանքի» վրայ աւելցնենք նաեւ «Թրքահայ Համայնավար կուսակցութեան» կազմութեան մասին շրջան ընող լուրերը, պարզ կ'ըլլայ այն ուղղութիւնը, որով սկսած է գործել հայ բոլշեւիկի նենգ եւ դաւադիր միտքը։

Գէշ ծրագիր չէ՝ «Թրքահայ Համայնավար կուսակցութիւն», հետապնդելու համար «Խորհրդային Թրքահայաստանի» իրականացումը։

Փոյթ չէ, թէ այս ծրագիրը յղացած են նոյն մարդիկ, որոնք տասնեակ տարիներ շարունակ կրկնեցին եւ կրկնեցին թէ իրենք «Ամենայն Հայոց կառավարութիւն» չեն եւ ոչ մէկ պարտականութիւն կը զգան հանդէպ գաղութահայութեան, որ իր ապրած երկիրներու պրոլետարիատին հետ ձեռք ձեռքի, պէտք է աշխատի ի նպաստ համաշխարհային յեղափոխութեան։

Այն նոյն մարդիկն են, որ երէկ Թուրքին հետ ձեռք ձեռքի թաղեցին Թրքահայ դատը եւ այսօր անպատկառօրէն կը խօսին «Խորհրդային Թրքահայաստանի» մասին։

Հաշիւը շատ պարզ է եւ դաւը ակներեւ։

Գաղութահայութիւնը գրեթէ ամբողջութեամբ կազմուած է արեւմտահայերէ, որոնց սրտին կը խօսի Արեւմտահայ Դատը։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ կը հետապնդէ Արեւմտահայ Դատը, արտասահմանի մէջ նոյնպէս կազմուած է արեւմտահայերէ։

Եթէ, ուրեմն, հրապարակ գա… կազմակերպութիւն մը, որ Հ. Յ. Դաշնակցութենէն անջատ սկսի հե… տապնդել Արեւմտահայ Դատը, կարելի է յոյս ունենալ որ արեւմտահա… Դաշնակցականները կը լքեն իրե… կուսակցութիւնը եւ կը յարին նոր կազմակերպութեան։ Ահա, … բոլշեւիկի խելքով միջոց մը, … կարելի պիտի ըլլայ քանդել Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Իսկ Թուրքիա՞ն, կրնան հարցնել… Թուրքիան ի՞նչպէս պիտի հաշտու… իր բարեկամ բոլշեւիկներու նախ… ձեռնութեամբ կազմուելիք «Թրքա… հայ Համայնավար կուսակցութեան» հետ, որ պիտի հետապնդէ «Խորհրդային Թրքահայաստանի» իրակա… նացումը։

Անշուշտ, եթէ «Թրքահայ Համա… նավար կուսակցութիւնը» կազմուի … բօք «Խորհրդային Թրքահայաստան… մը ստեղծելու համար, Թուրքիա … տա հանդուրժէ եւ իր դաշնակից Մ… կուայի հետ առանց դժուարութեա… լուծել կուտայ նման կազմակերպու… թիւն մը։

Իսկ եթէ «Թրքահայ Համայնավ… կուսակցութիւնը» պիտի ստեղծ… միայն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը … դելու համար, ինչ որ միակ նպատա… է նման կազմակերպութեան ստեղծ… մի, Քեմալ հաճոյքով աչք պիտի … ցէ, որպէսզի հայ բոլշեւիկները … րողանան քայքայել էնկիւրիի, Մո… կուայի եւ Երեւանի աչքին փուշ դա… ձած Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Եթէ վաղը իրականանայ «Թրքա… Համայնավար կուսակցութեան» կ… մութիւնը, այդ ինքնին կը նշան… թէ Քէմալ իր հաւանութիւնը տու… է հայ բոլշեւիկներու այս նոր դաւ…

Պիտի յաջողի՞ հայ բոլշեւիկն… այս նոր դաւը։

Անշուշտ ոչ։

Այս նոր դաւը պիտի ձախողի ա… պէս, ինչպէս որ ձախողեցան նա… խորդները։

Բոլշեւիկեան այս նոր դաւը կը փ… րուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարք… րու գիտակից հայրենասիրութեան … աչալուրջ զգաստութեան անսաս… ժայռին դէմ։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»…)

ԾԻԾԱՂ

Դատարանի մէջ.

— Դուն նորէ՞ն եկար։

— Ես չէի ուզեր գալ, բայց բեր…

— Ամօթ չէ՞ որ այդ յառաջացեալ տարիքիդ մէջ ինքնաշարժ մը գող… ցեր ես։

— Պարոն դատաւոր, առաջին ա… գամ է որ այդ յանցանքով կը ներկ… յանամ, քանի որ երիտասարդութեա… միջոցին ինքնաշարժ գոյութիւն չու… նէր։

×

— Ալ ձանձրացայ քեզ մտիկ ընելէ… այս քանի՞երորդ անգամն է.

— Պարոն դատաւոր, ես ալ երթալ գալէ ձանձրացայ.

— Ուրեմն այս անգամ քեզ հեռա… ւոր տեղ մը աքսոր պիտի ղրկեմ, … պէսզի երկուքս ալ տաղտուկէ ազա… տինք։

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՒԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Ա. Խանջեանը նացիոնալիստական սխալներ է կատարել, ինչպէս միւս, նոյնպէս եւ կուլտուրական շինարարութեան, գրական քաղաքականութեան մարզերում։ Գրական ֆրոնտում եւս հանդէս բերելով երկերեսանիութիւն, այդ ասպարէզում եւս չունենալով կայուն գիծ, նա իր շուրջն էր համախմբում եւ իր յենարան էր դարձնում ինտելիգենցիայի այն փոքրաթիւ տարրերին, որոնք մեր գրականութեան մէջ հանդէս էին գալիս որպէս նացիոնալիզմի տիպիկ արտայայտիչներ (Ակսէլ Բակունց, Դ. Սիմոնեան, Գ. Վանանդեցի, Թոթովենց, Ալազան, Նորենց, Գ. Մահարի եւ ուրիշներ), որոնք հակայեղափոխական նացիոնալիզմի, տրոցկիզմի դիրքերից պայքարում էին մեր կուսակցութեան գծի դէմ, թմբկահարւում, խրախուսւում էին Ա. Խանջեանի կողմից։ Աւելին, Ա. Բակունցը, այդ քօղարկուած դաշնակը մեր կուսակցութեան շարքերում, Խանջեանի կողմից յայտարարուեց որպէս մեր գրականութեան վարպետներից մէկը։

Խանջեանի անմիջական թելադրանքով գրական հարցերի շուրջը լոյս են տեսել մի շարք բանաձեւեր, որոնք բնորոշում են նրա տատանուող երկերեսանի քաղաքականութիւնը գրական խնդիրներում, բանաձեւեր, որոնցով Խանջեանը արգելակել է պայքար ծաւալելու նացիոնալիզմի դէմ գրական ֆրոնտում, քօղարկելով եւ իր հովանաւորութեան տակ առնելով նացիոնալիզմը։ Նա իր գրական քաղաքականութեան ասպարիզում արհամարհելով կուսակցական եւ անկուսակցական գրողների լաւագոյն կադրերը, մեր գրականութեան բախտը կապում էր գրական արժէք չունեցող մի քանի նացիոնալիստ գրողների ու քննադատների հետ։ Սակայն սխալը չի կայանում միայն առանձին նացիոնալիստ գրողների հովանաւորութեան մէջ։ Իր երկերեսանիութեան շնորհիւ Խանջեանը բթացրել է գրական կազմակերպութեան զգօնութիւնը, դէզօրիենտացիայի ենթարկել նրան, գրական կադրերի դաստիարակութիւնը դնելով միանգամայն սխալ հիմքերի վրայ։

Ա. Խանջեանը չի զլացել, գրական հարցերին նուիրուած իր ելոյթներում կեղծ ճչացող յայտարարութիւններ անել նացիոնալիզմի դէմ պայքարելու մասին, սակայն այդ յայտարարութիւնները ունեցել են ընդհանուր բնոյթ եւ հեռու չեն գնացել ալէլուիականութիւնից։ Նացիոնալիզմի դէմ պայքարելու մասին նրա արած յայտարարութիւններին չի յաջորդել նրա կողմից նացիոնալիզմը մերկացնելու իրական պայքար։ Եւ դրա համար վերջին տարիների ընթացքում անարգել կերպով գրական հրապարակ են շպրտուել մի շարք բացարձակ նացիոնալիստական աշխատութիւններ։ Այդ աշխատութիւններից տիպիկական են հակայեղափոխական տրոցկիստ - նացիոնալիստ Վ. Վահանեանի, նացիոնալիստ - տրոցկիստ Ա. Բակունցի աշխատութիւնները եւ Գ. Վանանդեցու յօդուածները Խ. Աբովեանի մասին։ Հետաքրքիրն այն է, եւ այդ պատահական չէ, որ գրականութեան մարզը աղտոտող այդ երեք «պատմաբանները» էլ զարգացնում են միեւնոյն հակայեղափոխական տրոցկիստական նացիոնալիստական կոնցեպցիան։ Ա. Աբովեանի «պրոբլէմը» առիթ է ծառայել նրանց ոչ միայն աղաւաղելու Աբովեանի իրական դէմքը, այլ եւ խորամանկ կերպով մեր անցեալ հասարակական կեանքի մի շարք հիմնական խնդիրները ֆալսիֆիկացիայի ենթարկել հակայեղափոխական տրոցկիստական, նացիոնալիստական դիրքերից։ Ա. Բակունցի, Գ. Վանանդեցու եւ Վ. Տէր Վահանեանի խմբաւորական միասնութեան այդ «գաղտնիքը» անզգոյշ կերպով բաց է անում այդ նոյն Վահանեանը, Խաչատուր Աբովեանի մասին գրած իր գրքում խոստովանելով այն սրտակից բարեկամական կապի մասին, որ Ակսէլ Բակունցը ունեցել է նրա հետ։ Վերին աստիճանի բնորոշ վերոյիշեալ փաստը ապացուցում է, թէ ինչպէս մասնաւորապէս մեր պայմաններում հակայեղափոխական տրոցկիզմը, նացիոնալիզմը կուսակցութեան դէմ մղող պայքարում միախառնւում են իրար։

Վերոյիշեալ փաստը ապացոյց է միեւնոյն ժամանակ, թէ ինչպէս մեր կուսակցութեան մէջ սողոսկած նացիոնալիստական տարրերը միաձուլւում են հակայեղափոխական - տրոցկիզմի հետ՝ կուսակցութեան դէմ վարած իրենց պայքարում։ Այդ կապակցութեամբ պէտք է ընդգծել որ Գրող. Միութեան ներսում բոյն դրած հակայեղափոխական նացիոնալիստական - տրոցկիստական խմբակը, մեր գրականութեան ֆրոնտում իր շահատակութիւնները կատարել է հակայեղափոխական տրոցկիստ, ֆաշիզմի, սպիտակ գվարդիականութեան հետ միաձուլուած, կուսակցութեան լաւագոյն զաւակների դէմ տեռոր կազմակերպող Վահանեանի ու Ներսիկ Ստեփանեանի անմիջական ղեկավարութեամբ։ Եւ այդ բոլորը օրը ցերեկով Ա. Խանջեանի հովանաւորութեամբ։

Հակայեղափոխական տրոցկիզմն ու նացիոնալիզմը Պետհրատի մարկայով հանդէս են եկել ոչ միայն գրականութեան պատմութեան ու տեսութեան, այլ նաեւ գեղարուեստական գրականութեան մէջ։ Դրա տիպիկ արտայայտութիւնն է հանդիսանում Թոթովենցի «Կեանքը հին Հռոմէական ճանապարհի վրայ» զօոլոգիական ն… ցիոնալիզմով, Թրքատեցութեա… շաղախուած վէպը եւ Ակսէլ Բակուն… «Միրանի փողը», որտեղ նա քօղա… կուած կերպով անցկացնում է ֆ… շիստական Դաշնակցութեան քար… ները։ Այս բոլորը չէ. մենք թուեցի… միայն ցայտուն օրինակները, կարե… է վերոյիշեալ օրինակների շար… բազմապատկել։ Այն ժամանակ, … այդ նացիոնալիստական գործ… մերկացնող յօդուածները փտում … … խմբագրութիւնների արխիւներ… երբ իսկական բոլշեւիկեան քննադ… տութիւնը հալածւում էր, առաջ էի… քաշւում եւ հովանաւորւում մի շ… քննադատներ կամ պարզապէս գ… չակներ, Ակսէլ Բակունցի հակայե… ղափոխական նացիոնալիստական տ… րոցկիստական խմբակի գործակից… ներն ու համախոհները (Ռ. Աբր… եան, Սուրէն Յարութիւնեան, … Սարգսեան), որոնք իրենց փչակ… ին դարձրել նացիոնալիստական ե… կերի գովերգը։

(2)

Ի ՊԷՏՍ ՉԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

— . —

Սիրելի Արազ.— Արդէն ըսուած է հելլէն եւ լատին մատենագրութիւններուն առթիւ, թէ գրելու արուեստը աւելի դժուարին է քան ներշնչումը: Այս վերջինը տեսակ մը յայտնուածական բնազդում է, բնութեան կողմէ բացառաբար շնորհուած այնպիսիներու, որոնք բնախօսական կամ այլ կարգի անվերածելի պատճառներով բացառիկ օժտումներ, կարողութիւններ ունին: — Ահա, այս է ներշնչումը: Իսկ սովորական կարգի մահկանացուներուն գրական շնորհը ընդհանրապէս խիստ աշխատութեամբ, ծանրածանր կանոններով, նոյնիսկ երկարամեայ գործունէութեամբ միայն կարելի է ձեռք բերել:

Եւ ահա ասոր համար է որ դար բոլոր դարէ յաւելեալ եւ ճոխացեալ կարգեր, կանոններ կան ի պէտս գրողներուն, որոնք, եթէ բարձր թողլ ընեն զանոնք եւ իրենց սեփական քմայքին հետեւելովայլթաքին, արժանի չեն ըլլար հանրային դատին, համբաւին ու ապագային ծառայելու, այլ իրենք իրենց հաշւին համար: Հանրային ծառայութեան գաղափարը եւ ազնուութիւնն է որ գրիչին կուտայ իր մասնաւոր վայելչութիւնը: Հինին մէջ ալ այսպէս էր, այն աստիճան որ եթէ ո եւ է ատենաբան, ո եւ է վերջապէս հանրային մարդ սխալ գրէր, մինչեւ իսկ սխալ արտասանէր, սխալ շեշտէր իր լեզուն, բեմէն վար կ'առնէին զայն, եւ իրեն յատուկ աշխատութեան կը դրկէին... աւելի հող մշակել քան գրականութիւն, ըստ ընդունակութեան:

Սիրելի Արազ, մի արտնեղիր այսքան մը գոնէ վարժապետական շեղումիս վրայ, որ տարբեր մտածումով՝ մաս իսկ կը կազմէ մեր արդի պաշտօնին:

Չէ՞ք յիշեր արդեօք նշանաւոր Դեմոսթենէսը՝ որ Եսքինէսին դէմ իր հակառակութեան նոր զարկ մը տալու նպատակով, դիտումնաւոր սխալ արտասանութիւն մը ըրաւ, յունարէն բառի մը առաջին վանկին վրայ զարնելով փոխանակ վերջին վանկին վրայ շեշտելու: Քիչ մնաց բեմէն վար կ'առնէին խեղճ մարդը:

Այս աստիճան բծախնդրութի՛ւն, որ սակայն աշխարհի ընծայեց դասական ամենամեծ նախանձախնդիր գրականութիւնը,— հելլէնական դասականութիւնը, — որ ոչ միայն առաջնորդ, այլեւ դայեակ հանդիսացաւ լատինականին, հայկականին, արաբականին: — Գրական կամ դասական կանոններու անհետեւողութիւնը եւ հարեւանցի վարմունքը լեզուին հետ առաջ կը բերեն յաջորդական անկում, ինչպէս մեծ ցաւով կը տեսնենք մեր երկրին այսօրուան գրական անդաստանին մէջ: Լեզուին շնորհն ու վայելչութիւնը խաթարեցին, եղծեցին... հինը բիր թէ մոռցնելու յետին նպատակով: Հին արժէքաւոր, պատուական առարկաներ կոտրեցին թափեցին, նորի մը ծառայելու մարմաջով, աղքատացուցին հայերէնը, գիրեր ու տառեր յապաւելով, ուրիշներ ծանրաբեռնելով, ինչպէս՝ փոխանակ ու վո, փոխանակ եւ յե: Թողունք մանրամասնութիւնները:

Եւ հիմա, «վասն քերականութիւն չինողաց», ճիշդ տեղն է, կարծեմ, ուշաբերել զանոնք, խնդրել, թախանձել որպէսզի իրենք ամենամեծ չափով վերահաստատեն մեր լեզուական մարզին մէջ:

Տխուր չէ՞ միթէ, կ'աղաչեմ, տեսնել որ, զոր օր. լեզուական բառը գրել սովրեցնեն սա ձեւով լեզվական— ինչ որ լեզուական բարբարոսութիւն է: Երբ արմատականը այնքան որոշ ու կարուկ կերպով կը տեսնուի, պարզ ու անսեթեւեթ տգիտութիւն չէ՞ միթէ այդքան լրբանալ քաղաքական — գրական նորութեան անունով: Ա՞յս է մասնագիտական — բանասիրական տաղանդը մեր Մ. Աբեղեանին: — Եթէ մեր բոլոր բառերուն մէջինը վ արտասանուած պարագան նկատի առնենք, իսկոյն ահա ընդհանուր կանոնը — բոլոր այն բառերը՝ որոնց միջին կամ վերջին վանկերուն մէջ վ ձայնը կ'արտաբերուի, պէտք է գրուին ուով փոխանակ վի, ինչպէս սանկ տասը — տասնըհինգ տարիէ ի վեր կը գրուին սխալ: Այսպէս՝ օրուան, վաղուան, երէկուան, տարուան, լեզուական,— հարկ կա՞յ հարիւրներով շարելու — Աղուանք, պատուական, հաշուական, Թուարան, գգուանք, եւն. եւն. եւն. մանաւանդ երբ կարելի է անմիջապէս ուսանողին բացատրել այդ բառերուն արմատականը, լեզու, Թիւ, հաշիւ, պատիւ, եւն. եւն.:

Բայց միամիտ չըլլանք.— այս չարափոխութիւններուն հեղինակները շատ լաւ գիտեն, թէ իրենց կարծեցեալ ուղղագրութեամբ ծանրաբեռնած, խճողած ու այլակերպած են հայ լեզուն, բայց նպատակաւոր քաղաքական խլրտումին առաջին բոլէներուն՝ տապարը դրին ուր որ կրցան, նոյնիսկ հոն ուր խելքերնին չէր հասներ:

Հիմա ա՞յդքան դժուար է ետ երթալը: Քաղաքականութեան, ինչպէս նաեւ գրականութեան մէջ, ետ երթալ մը կայ, որ ոչ միայն առաջ երթալ է բոլշեւիկութեան համար, այլ եւ օրհնութիւն: Պզտիկ օրինակ մը տալու համար, վերջին ընտրական պայքարին մէջ չէ՞ր միթէ որ Ֆրանսացի համայնավարները այս ռազմագիտութեան հետեւելով սքանչելի հունձք մը ըրին, որ առնուազն չորս տարի — ի դէպս անակնկալի — Թումբ մը ապահովեց անոնց:

Նման իրի մը կարելի չէ՞ սպասել մեր քերականութիւնը չինողներէն: — Հազարաւոր տարիներ մեր բառերուն սկիզբը ե տառը հնչած ենք այնպէս ինչպէս հին Երեւանին մէջ. ո՞ւրկէց ուր հանեցին սա յե: Երբ, երէկ, երկու, երեք, երանի, երիտասարդ,— ի՞նչ ունէին այս գեղեցիկ բառերը՝ որոնց կուրծքին խարան փակցուցին մեր յետին դարու իմաստունները:

Շարն ընդհուպ:

ՏԱՐԱԶ

ԾԻԾԱՂ

— Նորէն գինով վիճակի մէջ, ալ ձանձրացայ քեզմով զբաղելէ:

— Պարոն ոստիկանապետ, յանցանքը ձեր ոստիկաններուն է, փոխանակ ինծի օգնելու որ տունս երթամ, որ աւելի մօտ էր, հոս բերին, պարզապէս հասցէի սխալմունք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ»Ը ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

«Խ. Հայաստան»ի վերջին Թիւերը կը յորդին «հակայեղափոխական»ներու մատնանշումներով, Հայաստանի բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ: Տող ընդ մէջ գրուած նախադասութիւնները կը հաստատեն որ ձերբակալութիւններ եւ աքսորներ ալ կատարուած են: Ահաւասիկ նմոյշ մը Լէնինականէն («Խ. Հայաստան», 27 օգոստոս).—

1. Երկաթուղիի պահպանութեան կազմակերպութիւնը անհրաժեշտ միջոցը չգործադրեց հակայեղափոխական տրոցկիստներու երեւումը խափանելու համար:

Այս զարմանալի չի Թուիր, քանի որ կազմակերպութիւնը կը ղեկավարուէր նեխած լիբերալ Երանոսեանի կողմէ: Երանոսեանը մեծ գովեստով կը խօսէր հակայեղափոխական տրոցկիստ Տէր Յովհաննիսեանի մասին, այժմ կալանաւորուած: Այս պատճառով կազմակերպութիւնը որոշած էր ետ կանչել Մոսկուայէն Տէր Յովհաննիսեանը, «սակայն այդ որոշումը կազմակերպիչ Երանոսեանի համար գրոշ չարժէ»:

2. Լէնինականի գորգագործական արտէլի վարիչ Սոֆիկ Յակոբեան գաղտնի տրոցկիստ եղած է իր ամուսնոյն հետ միասին, որ աքսորուած է իբրեւ հակայեղափոխական տրոցկիստ: Սոֆիկ ամէն տեղ փորձած է արդարացնել իր ամուսինը, որ աքսորուած է իբրեւ հակայեղափոխական - տրոցկիստ: Սակայն գտնուեցան «կոմունիստներ» որոնք նկատի չառին այս բոլոր փաստերը, երաշխաւորեցին անոր տրոցկիստ չըլլալը:

3. Անցեալ տարի Լէնինականի Քաղաքային խորհրդի շինգրասենեակի վարիչ նշանակուած Արտաշէս Գէորգեանը գաղտնի տրոցկիստ եղած է: Այս մարդը սերտ կապակցութիւն ունենալով տրոցկիստ Համօ Սահակեանի հետ, պայքար է մղեր նոյնիսկ կուսակցական ժողովներու մէջ: Եւ այս բոլորի հետ, դարձեալ մնացած է կուսակցութեան մէջ, ծածկելով իր հակայեղափոխական ըլլալը:

4. Արտաշէս Գէորգեանի արձանագրած տրոցկիստներէն է Աբրահամ Յովհաննիսեանը, որ վերջերս Բայանտուր կայարանի արտելապետն էր: Ասոր համագործակցեր են նաև Խօսրով Ղարիբեանը, Յակոբ Յակովլեւը եւ Մկրտիչ Ղազարեանը: Կուսակցական տոմսի ետեւ պահուած այս երկերեսանի սրիկաները, պարզ է որ այնքան երկար ատեն գաղտնի պիտի մնային Բայանտուր կայարանի մէջ, Լէնինականի կազմակերպութեան արթնութեան բթացման պատճառաւ:

5. Երկու շաբաթ առաջ կուսակցական շարքերէն վտարուեցաւ նենգօրէն խարող տրոցկիստ Գրիգոր Բարխօսեանը: Սակայն ի՞նչ նշանակութիւն ունի տրոցկիստներու հետ աղ ու հաց ուտող այս խաբեբաներու համար: Յարձակողական արթնութենէ զուրկ կոյր «կոմունիստներ» Յակոբ Գաբրիէլեանը (կոմունալ բաժնի վարիչ), Սուրէն Աւետիսեանը (հացի թրսթի վարիչ), Ալեքսան Ջանոեան եւ ուրիշներ տեղեկագիր ստորագրեր են որ Բարխօսեանը տրոցկիստ եղած չէ: Բայց այս վկայականը այլ եւս չօգնեց եւ Բարխօսեանը վտարուեցաւ կուսակցութենէն: Սակայն այս բոլոր վկայողները դեռ իրենց սխալը չեն խոստովանած եւ կուսակցութիւնը զանոնք պատասխանատուութեան չէ կանչած: Մինչդեռ անոնք արժանի են խստագոյն պատիժի:

6. Վերջերս տէքստիլի մէջ (մանարան) երեւան ելաւ հակայեղափոխական - դաշնակցական - տրոցկիստական խմբակ մը, որուն գլուխը կը գտնուէին գլխաւոր հաշուապահ Աւետիս Գրիգորեան եւ իրաւագէտ խորհրդական Գեղէ Խոյեցեանը: Երկուքն ալ անկուսակցականներ: Այս մարդիկը օգտուելով իրենց վերապահուած իրաւունքներէն, քայքայիչ աշխատանք են կատարած, պայքար են մղեր ստախանովեան շարժման դէմ, խափանած են ծրագիրներու գործադրութիւնը: Սակայն ի՞նչ են ըրած կոմպինատի գրասենեակի կամ մանարանի կուսակցական կազմակերպութիւնները այս սրիկաները մերկացնելու համար: Ոչինչ: Ընդհակառակն մանարանի գրասենեակի կուսակցական կազմակերպիչ Վահան Յովհաննիսեանը եւ նոյն կուսակցական կազմակերպութեան անդամ Յովսէփ Գրիգորեանը՝ ուղղակի պաշտպանած են հակայեղափոխական տրոցկիստ Խոյեցեանը եւ անոր գործակիցները: «Դեռ աւելին, նրանք այդ սրիկաների հետ բաժակակից եղել են քէֆերում»: Իսկ կոմպինատի գրասենեակի կազմակերպութեան անդամներ Մովսէս Մարգարեանը, Մարգար Գունաշեանը, Հայկ Միքայէլեանը եւ կոմերիտական Բարխուդարեանը, իմանալով այդ հակախորհրդային գործունէութեան մասին, ծածկեր են կուսակցութենէն եւ ատով իսկ գործակցած՝ թշնամիին:

Այժմ, այդ հակախորհրդային խմբակին ջախջախումէն յետոյ, վերոյիշեալ կուսակցական կազմակերպութիւնները չեն քննած թշնամիին գործակցողներու հարցը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 օգոստ.).

— «Ճիշդ է, մենք գիտենք, թէ ինչ ըսել է «իրաւունք» եւ «պարտականութիւն» Ստալինի մականի տակ —Խանջեանի օրինակը պերճախօս ապացոյց — բայց արտասահմանի հայութիւնը ազատ է խորհրդային «ազատութենէն», ոչինչով կապուած ու կաշկանդուած չէ եւ կարող է առանց այլեւայլի ըսել եւ արտայայտել ինչ որ օգտակար եւ անհրաժեշտ կը նկատէ իր հայրենիքի շահերուն համար:

Աւելին. ոչ միայն կարող է, այլեւ պարտաւոր է ըսել եւ արտայայտել: Մէկ միլիոն գաղութահայութիւնը իրաւունք չունի լռելու, երբ իր հայրենիքի գլխին նոր չարիքներ ու դաւեր կը նիւթուին, երբ օրը ցերեկով աւազակութեան ու յափշտակութեան կ'ենթարկուի իր հայրենիքը:

Մեր մէջ ալ, անշուշտ, կը գտնուին «խոհեմներ» եւ չափէն աւելի «հաւատարիմներ» որոնք պիտի գերադասեն լռել քան խօսիլ ու գործել: Առաջինները պէտք է յիշեն խոհեմներէն ամենախոհեմ Օրմանեաններու օրինակը, որոնք առանց վարանումի բողոքի ձայն բարձրացուցին ցարերու բռնապետութեան տակ, երբ վերջինը իր թաթը դրաւ Հայոց ազգային ստացուածքներուն վրայ: Երկրորդներն ալ գէթ իրենց երէկուայ կուռք համարուած Խանջեանի վարմունքէն սիրտ պէտք է առնեն եւ իրենց ձայնն ալ խառնեն բողոքի ու պահանջի համազգային ձայնին: Կան վայրկեաններ, երբ լռութիւնը դաւաճանութենէն աւելի վատ արարք մըն է:

Խորհրդային Նոր Սահմանադրութեան նախագիծը ներկայացուած է հանրութեան ի քննութիւն: Քննել կը նշանակէ դրական եւ բացասական կողմերը ցոյց տալ, լաւին՝ լաւ ըսել, վատին՝ վատ: Եւ միաժամանակ վատ մասերը լաւով փոխարինելու առաջարկութիւններ ընել: Արտասահմանի Հայութիւնը, որ ինքզինքը իրաւամբ ամէն տեսակէտով Հայաստանի մէկ մասնիկը կը զգայ, նոյնպէս պարտաւոր է քննել եւ առաջադրութիւններ ընել: Նոր Սահմանադրութեան բարեփոխուելիք ու լրացուելիք ամէնէն կարեւոր մասը մեզ համար, անշուշտ, այն կէտերն են, որոնք կը վերաբերին Հայաստանի սահմաններուն եւ Հայաստանի դիրքին Անդրկովկասի մէջ: Մարդկային, նոյն իսկ եւ բոլշեւիկեան արդարամտութիւնը կը պահանջէ, որ Ախալքալաքը, Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը կազմեն Հայաստանի մաս: Հակառակը պնդել կը նշանակէ ոտքի տակ տալ Լէնինիզմի ու ստալինիզմի տարրական սկզբունքները, կը նշանակէ սրբագործել մերկ բռնութիւնն ու կամայականութիւնը: Նոյն տարրական սկզբունքները կը թելադրեն, որ Անդրկովկասի Միութեան լուծումով՝ համապետական ընդհանուր բնոյթ ունեցող գոյքերն ու արժէքները բաժնուին երեք հանրապետութիւններու միջեւ եւ Հայաստանը ստանայ իր օրինական բաժինը: Այլ ձեւով վարուիլ նոյնպէս պիտի նշանակէ բռնութիւն եւ կամայականութիւն:

Խանջեանի ինքնասպանութիւնը ցոյց տուաւ, որ Հայաստանի ժողովուրդն ու հայ բոլշեւիկները անզօր են սեփական միջոցներով պաշտպանելու Հայաստանի իրաւունքները: Եւ արդար է ու տեղին որ արտասահմանի Հայութիւնը օգնութեան հասնի եւ տեղի ու պայմաններու համապատասխան միջոցներով իր ձայնն ալ լսելի դարձնէ Մոսկուայի մէջ: Մինչեւ երեխան չլայ՝ մայրը ծիծ չի տար...»:

Յայտարարութիւն

— ։ —

Սեպտ. 5ին, Փարիզի մէջ գումարուեցաւ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան պատգամ. ժողովը, մասնակցութեամբ Փարիզի, շրջաններու, Մարսէյլի, Տէսինի եւ ուրիշ վայրերու պատգամաւորներու:

Պատերազմի բոլոր արհաւիրքներու եւ ահաւոր պայքարներու մէջ թրծըւած, կովկասեան ճակատի հայ կամաւորներու ներկայացուցիչները, միութեան երեք տարիներու գործունէութեան արդիւնքներէն խրախուսուած, եկած էին հաշիւ տալու իրենց կատարած աշխատանքներու մասին եւ ծրագրելու ապագայ ընելիքները:

Տնտեսական տագնապի այս օրերուն պատգամաւորական ժողովի գումարումը, չափանիշն է արդէն միութեան անդամներու խորունկ գաղափարականութեան եւ զոհողութեան:

Ժողովին սկիզբէն մինչեւ վերջ երեւան եկած անկեղծ ու ջերմ վերաբերմունքը եւ գործին համար ցուցադրուած նախանձախնդրութիւնը ստեղծեցին անօրինակ ու խանդավառ մթնոլորտ մը, որ աւելի նպաստեց ժողովին աշխատանքներու յաջողութեան:

Զեկոյցները պարզ էին, կարճ, բովանդակալից: Նուաճումներ՝ զանազան ճակատներու վրայ, եւ աշխատանքները՝ զոհացուցիչ:

Առանց աւելորդ վիճաբանութիւններու, ժողովը քննեց լրջօրէն օրակարգի բոլոր հարցերը:

Որոշումներ քուէարկուեցան անգործ եւ չքաւոր զինակիցներու եւ մեռած ընկերներու ընտանիքներուն ի նպաստ օժանդակութիւն կազմակերպելու, ինչպէս նաեւ անդամներու վիճակը բարելաւող խնդիրներու մասին: Ուսումնասիրուեցաւ «Ռազմիկ» պաշտօնաթերթի եւ զինուորական գիտելիքներ պարունակող գրքոյկներու հրատարակութեան հարցը: Ճշդուեցան մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի եւ այլ վայրերու մէջ գտնուած կամաւորական խմբակցութեանց եւ անհատներու հետ: Մասնաւոր ուշադրութեամբ քննուեցան երիտասարդական կազմակերպութեանց, Անդրանիկի յուշարձանի եւ կարգ մը այժմէական խնդիրներ:

Կազմուեցաւ յառաջիկայ տարեշրջանի գործունէութեան ուղեգիծը:

Բոլոր որոշումները քուէարկուեցան կատարեալ համաձայնութեամբ եւ յաճախ միաձայնութեամբ:

Ու պատգամաւորները բաժնուեցան կատարեալ գոհունակութեամբ, գործելու, զոհաբերելու վճռականութեամբ գօտեպնդուած:

Սիրելի զինակիցներ,

Դուք որ ձեր իսկ արիւնն ու կեանքը հայրենիքին ու ցեղին փրկութեան համար զոհաբերելու պատրաստակամութեամբ ու գործօն մասնակցութեամբ արդարացուցիք ձեզի կապուած յոյսերը, գիտենք թէ պատրաստ էք շարունակելու Անդրանիկի եւ նման բազմաթիւ անմահ հերոսներու «կէս ձգած գործը»:

Կոչ կ'ընենք ձեզի, կազմակերպուեցէք, մտէք մեր շարքերը, վասնզի մարտունակ եւ անձնուէր ձեր կուռ կազմակերպութենէն՝ որոշ ու կարեւոր ակնկալութիւններ ունի մեր բազմաչարչար ժողովուրդը:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ.ՆԵՐՈՒ
ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻ

ԾԻԾԱՂ

Ժամագործին նոր աշկերտը.

— Պարոն, խանութը մաքրած միջոցիս քսան Ֆրանքնոց մը գտայ սեղանին տակէն.

— Այո, գիտեմ, քեզ փորձելու համար դրած էի:

—Ուրեմն, չեմ սխալած, ես ալ այդպէս մտածեցի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

Ականջս միշտ ձայնի վրայ էր, փոքրիկ ճթոց մը կրնար զիս խորանը վազցնել, ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, այդպիսի պահ մը կեանքիս գերերջանիկ վայրկեանը պիտի ըլլար... Վազէի բեմը, փաթթուէի Աստծու ոտքերուն, քաշէի հա քաշէի, տէրտէրին հետ՝ գետին փռէի զանիկա, ու աղէկ մը ծեծէինք. ան ո՞վ կ'ըլլայ որ մեր քահանային խնդրածը մերժէ ... եթէ պիտի մերժէր, ինչո՞ւ տալու իշխանութիւն ունեցաւ, որո՞ւ համար կը պահէ ... մեր իրաւունքը մեզի վերադարձնելու է, քանի որ մեզի պէտք են այն ամէն բաները, որոնք իրեն պէտք չեն ...

Աստուած պապա, մի՛ խնայեր, տո՛ւր, ամէն հեղ տուր, եւ առատօրէն տուր: Ստեղծեր ես, հայր ես, պիտի տաս, հօր մը ունեցածը իր տղոցը կ'իյնայ, ա՞յսքանն ալ չես գիտեր, մե՛ղք քեզի... Այս ճշմարտութիւնը գիտէ նաեւ մեր Դպրապետը, որ երբեմն բարձր ձայնով կը պոռայ.

— Տո՛ւր մեզ տ...է՛...ր՛...

Ուրեմն, այս բաները տեսնելու, լսելու համար պէտք էր որ ես տիրացու ըլլայի, շապիկ հագնէի, ելլէի խորանը, ձայնս խառնէի տիրացուներու ձայնին, աւելի մօտիկ ըլլալով՝ կարողանայի մասնակցել կռիւին, ակայն, ափսո՛ս, ես բաղաձայն էի, մեր վարժապետը զիս զրկած էր երանութեան այս հրճուանքէն ...

Թող խոտ ու մամուռ բուսնի անոր գերեզմանին վրայ ... Զիս այս երանութենէն զրկողը դժոխքի կրակներուն մէջ իյնայ. անկէ ելլէ ու կուպրի կաթսային մէջ մտնէ, միսն ու հոգին խանձին, հանգիստ ու դադար չունենայ ...

— Ամէ՛ն, ամէ՛ն կ'ըսեմ ձեզի:

Բայց, զիս մի այպանէք: Մանկութեանս օրերու մտածումը դեռ կենդանի է մէջս, դեռ զիս կը տանջէ կոտտացող եւ անբուժելի վէրքի մը նման...

Դ.

— Հաճի մամա, Հաճի մամա:

— ....

— Հաճի մա՜մա՜ա, կը պոռամ բարձր ու եղանակաւոր, ամբողջ առնականութիւնս եւ վիրաւորուած ու խոցոտ զգայնութիւնս դնելով այդ ձայնին մէջ ... Չէ, պէտք է ըսեմ որ ձայնս մեղեդիի ու շարականի յարմար չէր, ձայնս կարծր քարի մը փշրանքներովը վար թափեցաւ կոկորդէս, ձայնական թելերս քերթելէն, զարնըւեցաւ պատէ պատ, թռաւ տանիքէ տանիք, բախեցաւ մեր եկեղեցիի ապառաժին, պարսատիկէն արձակուած խճաքարերու նման, անոր արձագանգը անհրապոյր էր, կոշտ, մանաւանդ կոպիտ ...

Այդ՝ իմ ձայնս էր:

Ձայնէս՝ ես սարսափ զգացի, չէ՛, ատոր համար դժբախտ էի, ուրեմն վարժապետը իրաւո՞ւնք ունէր ... արդեօք չէ՞ր կրնար ըլլալ որ ուսուցչիս երաժշտական աշխատանքը քիչ մը մեղմէր ըմբոստ ձայնս ... ա՛խ, վարժապետ, ինչո՞ւ մէյ մը չփորձեցիր, իմ ձայնս չխառնեցիր ընկերներուս ձայնին .. ի՞նչ կ'ըլլար որ ... երկի՞ր պիտի չարժէր, թէ երկինքը փուլ պիտի գար .. յետոյ՝ ի՞նչ ըրած էր քեզի, հլու, աշխատասէր, ամէն կերպով օրինակելի դպրոցական մը, ձայնս կոշտ է եղեր, ի՞նչ կ'ըլլար, այդքան մը ներէիր ինծի, ու անհարթ ձայնս մուրճի մը կապէիր, ինչպէս որ գիւղացին իր խեռ ցուլը կը կապէ...

Բայց ալ ժամանակը անցած էր, անգամ մը դասընկերներուս առջեւ ամօթով մնացի, ձայները ընտրելու ատենը իմինս իբր անպէտ հռչակեց վարժապետը: Ալ վերջացած էր ամէն մի յոյս, ու ես հիմա, երբ կը զայրանամ ես, վզիս երակները պայթեցնելու չափ կ'ուռեցնեմ ու կը պոռամ, անհանգիստ կ'ընեմ գիւղացին, մանուկները կ'արթնցնեմ իրենց քունէն, որուն համար յաճախ հարսներէն ծեծ կ'ուտեմ ... Բայց որո՞ւ հոգ, Աստուածը զիս պատժած է անախորժ ձայն մը տալով ինծի, ու հիմա՝ ես գիւղացին կը պատժեմ միեւնոյն ձայնով ...

— Հաճի մա՛մ: Կը պոռամ, սպանդանոց տարուած խոզին պէս, քովէս անցնող մարդիկ իրենց ականջները կը խցեն, բաներ մը քրթմնջելէն իրենց ճամբան կը շարունակեն: Տաղտուկէս ու դժբախտութենէս, ջղայնացումիս այդ օրը, կիրակի կէսօր մըն էր, դեռ նոր պատարագէն վերադարձեր էի, նախանձէս մղուած կը պոռայի, յուսալով մեղմել կամ կրթել ձայնս: Այդ օրը, դասընկերներս ու դասընկերուհիներս ներդաշնակ եւ քաղցր երգեցին, կարծես թէ երկինքէն իջած հրեշտակներ ըլլային... Արեւ կար անոնց աչքերուն մէջ, իսկ ես տխուր էի: Կիրակին անոնցն էր, իսկ ես դեռ նոր կը մտնէի չորեքշաբթին, անոնք՝ ուտիք օրուան նման էին, իսկ ես պահքի ժանգոտած ու թըթու դէմքով օր մը ...

— Հաճի մամա... կը պոռամ աննըպատակ, բայց, ահա՛, ինչ զուգադիպութիւն, կոտայնեց Հաճի մաման, լաչակը գլխուն, շուրթին վրայ յամեցող աղօթք մը, խնկարոյր էնթարիով մեր փողոցին անկիւնէն երեւցաւ:

— Ի՞նչ կայ, տղա՛ս ...

Դէհ, ըսէք ինծի, ի՞նչ պատասխանեմ, չէ՞ որ նպատակի մը համար չէր որ այդ կինը կը կանչէի, այլ՝ այնպէս, ես կ'ուզէի գիւղը տանջել ձայնովս ... միայն այդքան, իսկ հիմա որ դէմ դէմի եկանք, ի՞նչ ըսեմ, Աստուած իմ ...

— Հա՞յրդ կը փնտռես:

— Ոչ, կը պատասխանեմ, բոպիկ ոտքովս հողը փորելով:

— Մա՞յրդ կը հարցնես.

— Չէ, կ'ըսեմ, ու դէմքս գետնին կը յառեմ:

— Մեր Սերո՞բը կ'ուզես:

— Հաճի մամ, Սերոբը քիչ առաջ քովս էր:

— Հաց կ'ուզես:

— Անօթի չեմ:

Թակարդ ինկած մուկի պէս էի, հոս ու հոն կը վազէի, այս անելէն ազատուելու համար ճար մը կը փնտռէի, վերջապէս՝ Երուսաղէմ գացած - եկած կին էր, քրիստոնեայ եւ սրբակրօն կին մը, կը զգայի որ վայել չէր ինծի պէս տղու մը, անոր հետ խաղի ելլելը, ես ո՞վ էի որ ... դեռ տասը տարեկան լակոտ մը, կեցած իր մայրամուտը տեսնելու մօտ, պատկառելի կնոջ մը դիմացը... Անոր հետ իյնալը ինծի վայել չէր ... մտածեցի եւ հնարք մը գտայ:

— Հաճի մամ, ճչացի ղղջացողի շըւարուն ձայնով մը:

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(3)

մըն էր, անհաշտ՝ գերմանական մտքին հետ: Կործանումի վարդապետութիւն մըն է համայնավարութիւնը: Ահա կը տեսնէք թէ ինչ կը կատարուի Սպանիոյ մէջ: Գերմանիան ճիշդ հոն կ'երթար հինգ տարի առաջ: Բայց այժմ անկարելի է այլեւս: Համայնավարութիւնը Հրեաներու եւ մահուան վարդապետութիւն մըն է: Ռուսերը, Հրեաներու առաջնորդութեամբ, իրենց յեղափոխութիւնը կատարեցին ջարդով, արիւնով եւ կործանումով: 1917էն ի վեր, Ռուսաստանի համայնավարութիւնը անօթութեան տիրապետութիւնն է, իսկ անօթութիւնը՝ երկնքի պատիժը՝ իրենց գործած ոճիրներուն համար: Անոնց տնտեսական վիճակը ողբալի է, եւ սակայն անոնք հողային անհագին հարստութիւնը՝ երկնքի պատիժը՝ իրենց գործած ոճիրներուն համար :Անոնց տնուրիչ երկիրներ: Հոն ալ համայնավարութիւնը սրբուեցաւ: Մենք չենք որ աշխարհը երկուքի բաժնեցինք, այլ Մոսկուան: Ամբողջ 25 տարի համայնավարութիւնը իր ժահրը ցանեց: Ուրիշ ժողովուրդներ կրնան մեր աչքով չտեսնել վտանգը եւ մեղմօրէն վարուիլ անոր հետ. բայց անոնք կամ խղճահար քաղքենիներ են, որոնք ոչ կայծակը կը տեսնեն, ոչ ալ որոտումը, եւ կամ կարգ մը ժողովրդական ճակատի կառավարութիւններ, որոնք անդադար կը խօսին բայց չեն կրնար որոշում տալ: Այդ ժողովուրդները հաւանօրէն պիտի հարկադրուին գործել համայնավարութեան դէմ այնպէս ինչպէս մենք: Ամէն պարագայի մէջ, մենք կը հիանանք Իտալիոյ վրայ, որ յաղթեց համայնավարութեան եւ կը հաւատանք թէ ոչ մէկ երկիր կրնայ ի վերջոյ խուսափիլ այս ոբոշումէն, որովհետեւ համայնավարութիւնը վերի վայր շրջեց ամէն բան եւ կ'ուզէ կործանել աշխարհը: Եթէ Գերմանիան վերապրնուեցաւ, պատճառը այն է որ կ'ուզէ գերման ժողովուրդը եւ բոլոր ժողովուրդները փրկել համայնավարութենէն: Եթէ բոլշեւիկեան վտանգը սպառնայ Գերմանիոյ, մենք գայն պիտի զգետնենք մէկ հարուածով: Մենք յարձակողական դիտումներ չունինք ժողովրդապետութեան դէմ, մեր մահացու թշնամին բոլշեւիզմն է: Եթէ բոլշեւիկները յաջողին իրենց պատերազմի ծրագրին մէջ, Եւրոպան պիտի ընկղմի արեան եւ արհաւիրքի ծովու մը մէջ:

*** Պաուլ ալ ունկնդրութեան ընդունելով Սպանիայէն փախած կղերականներն ու քաղաքացիները, ճառ մը կարդաց եւ ազդարարեց թէ համայնավարութիւնը «համաշխարհային վտանգ մըն է»: «Ան նախ կը հրապուրէ եւ կը խաւէ բազմութիւնները, յետոյ զանոնք կը թաւալէ ամէն հաստատութեան դէմ, մարդկային թէ աստուածային: Եկեղեցին է միակ խոչընդոտը համայնավարութեան տարածման»:

Ծանրակշիռ կացութիւն Պաղեստինի մէջ

Զօր. Տիլ, Պաղեստինի անգլ. զօրքին ընդհ. հրամանատարը, Երուսաղէմ հասաւ կիրակի օր եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեց: Մարզպանը զօրավարին ժամանումէն առաջ ժողովի հրաւիրելով արաբական կոմիտէին անդամները, յանձնարարեց դադրեցնել ընդհ. գործադուլը, այլապէս պաշարման վիճակ պիտի հրատարակուի: Կոմիտէն հինգշաբթի օրուան ձգեց իր պատասխանը:

Քանի մը աւերումներ եւս կատարուեցան սեպտեմբեր 12էն 13ի գիշերը: Երուսաղէմի մէջ ռումբ մը նետուեցաւ տունի մը վրայ: Արաբ վարձակալը եւ իր կինը վիրաւորուեցան: Հրէապատկան տուն մըն ալ կրակի տրուեցաւ: Իրաքի նաւթագիծը նորէն վնասուեցաւ: Դուրս թափած քարիւղը բռնկեցաւ, բայց կարելի եղաւ մարել:

Արաբական կոմիտէն պատասխանելով անգլ. կառավարութեան յայտարարութեանց, կը մերժէ իր վարիչներուն պատասխանատուութիւնը՝ ծագած դէպքերուն մէջ:

Պաղեստին ղրկուելիք 12,000 անգլ. զօրքին առաջին զօրամասը, 1400 հոգի, ճամբայ ելած է արդէն. մնացեալն ալ պիտի ղրկուի իրարու ետեւ:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պաղեստինի լեռները մեծ յարմարութիւններ կը ներկայացնեն հրոսակային կռիւներու եւ աւարեկչական գործողութեանց համար: Ֆավզի Քուքճի, Սուրիացի հրոսապետը արագօրէն կը կազմակերպէ հրոսախումբերը: Բոլոր սարալանջերուն վրայ ամրոցներ շինուած են, որոնց գոյնը լերան գոյնին շատ կը նմանի, եւ հետեւաբար չփոթութիւն կը պատճառէ նոյն իսկ օդանաւերուն: Վերջերս Արաբները կը նեղուէին ռազմանիւթի պակասէն, բայց յաջողած են 60,000 փամփուշտ ստանալ: Ֆավզի Քուքճի քիչ մնաց պիտի ձերբակալուէր արաբական գիւղի մը մէջ, բայց իր լրաբերները անմիջապէս հոտ առնելով փախցուցին:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՐԻՍ ԹՈՐԷԶ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Մոսկուա գնաց Փրակա - Վարշաւա գծով, նոր հրահանգներ ստանալու համար: Մերժեց որ եւ է պատասխան տալ թղթակիցներու հարցումներուն:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Իտալիա կը սպասուի յառաջիկայ հոկտեմբերին: Կ'ըսուի թէ այս առթիւ պիտի մշակուի հակաբոլշեւիկ ճակատի մը ծրագիրը, մասնակցութեամբ Ռումանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Եուկոսլավիոյ, Հունգարիոյ, Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի:

ՔԱՌԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ կը մշակէ Մուսոլինի, զօրացնելու համար իր բանակը, նաւատորմը եւ օդատորմիղը, որոնք անգերազանցելի աստիճանի մը պիտի հասնին 1940ին: Այս առթիւ սահմանուած են լայն վարկեր, որոնց գումարը գաղտնի կը պահուի: Զինագործարաններու վարչութիւնը այժմ իր տրամադրութեան տակ ունի 1000 զինարաններ, այնպէս որ Իտալիոյ սպառազինութեանց ճարտարագործութիւնը գրեթէ ազգայնացած է: Յանձնարարուած է կալարգել զինակներու գործարաններուն՝ բազմապատկել իրենց արտադրութիւնը:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ մէջ գաղթականներ տեղաւորելու համար մեծ աշխատանքներ կը տարուին Հռոմի մէջ: 7000 զինուորներ յանձն առած են մնալ եւ հողագործութեամբ զբաղիլ: Ուրիշ հազարաւոր Իտալացիներ ալ ճամբայ պիտի ելլեն հետզհետէ: Մորթի գոյնի (ցեղային) խտրութիւնը պիտի պահուի խստօրէն: Հապէշները կրնան իտալական հպատակ ըլլալ, բայց պէտք է անջատ մնան սպիտակամորթ գաղթականներէն: Խառն ամուսնութիւնները ապօրէն պիտի հռչակուին: Երբեմնի ամենազօր ցեղապետները պիտի գտնուին իտալացի պաշտօնատարներու հրամանին տակ:

ԻՏԱԼԻՈՅ պետական պաշտօնեաներու թոշակները պիտի աւելնան 8 առ հարիւր: Ընտանիքով ծանրաբեռնուած պաշտօնեաներու յաւելումը պիտի ըլլայ 13ուկէս առ հարիւր: Այս կարգադրութենէն պիտի օգտուին իբր 650,000 պետական պաշտօնեաներ եւ նոյնքան ալ ուրիշներ:

Տասը ճափոնցի ոստիկաններ մանրակրկիտ խուզարկութիւն մը կատարեցին Թոքիոյի «Ինթուրիսթ»ի գրասենեակին մէջ, ինչպէս կը հաղորդեն Մոսկուայէն: Խորհրդային դեսպանը բողոքագիր մը ուղղեց:

ՌՈՍՏՈՎԻ մօտ (Ռուսաստան) երկու կառախումբեր իրար զարնուելով, բեռնատար վակոնները կրակ առին եւ բոցերը տարածուեցան մարդատար կառախումբին վրայ: Կ'ըսուի թէ շատեր ողջ ողջ վառած են: Զորս պաշտօնեաներ ձերբակալուեցան: Իսկ Լէնինկրատի բացերը երկու չոգենաւեր ընդհարելով, 35 ճամբորդներէն 14ը խեղդուեցան:

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ Օսիփ Կավրիլովիչ մեռաւ Տիթրոյիթի մէջ: 58 տարեկան էր եւ համաշխարհային համբաւ կը վայելէր:

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ վերջացաւ երկուշաբթի օր: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ անփոփոխ պիտի մնայ երեք երկիրներուն քաղաքականութիւնը: Գալով միւս երկիրներու հետ եղած յարաբերութեանց, Փոքր Համաձայնութիւնը կը ցաւի որ Աւստրիա խախտեց Սէն Ժէրմէնի դաշնագիրը եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հռչակեց: Եթէ Հունգարիան ալ այդ ճամբան բռնէ, միջոցներ ձեռք պիտի առնեն:

ԹԷՅ ՄՇԱԿԵԼՈՒ փորձի մը ձեռնարկեց խորհր. իշխանութիւնը, տունկեր տնկելով Խազախստանի մէջ:

ԵՐԿՈՒ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՆԵՐԸ, երգիչ Րիչմէն եւ ընկերը՝ Մէրիլ, որոնք Նիւ Եորքէն Անգլիա թռած էին վերջերս, փորձեցին Լոնտոնէն Ն. Եորք վերադառնալ նոյն յանդգնութեամբ, սակայն հարկադրուեցան վար իջնել Նիւֆաունտլէնտի մէջ, 16 ժամուան թռիչքէ մը վերջը: Կարկտուի բռնուած էին եւ վառելանիւթը սպառած էր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼԻ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 19 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, պանեէօ. կարեւոր օրակարգ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Ռոմանէն կը գրեն մեզի — «Հայ Կանանց Շապիկաւորներու» օդանաւային բաժնի դասընթացքները պիտի սկսին հոկտեմբերին: Մարսէյլի, Վիէնի, Ռոմանի թեկնածուները պարտաւոր են մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը մեզի հաղորդել թեկնածուներու ցանկը: Հասցէ՝ Chéhirlian, 6 rue Condillac 6, Romans (Drôme):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»ի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 17 Սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayetteի սրճարանին մէջ: Օրակարգ՝ Շրջաբերականներու ընթերցում եւ պատգամաւորի ընտրութիւն: Ներկաներու թիւը բաւարար պիտի նկատուի:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

RueCours Lafayette, angle Garibaldi.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Վազգէն եւ Ժորժիկ Մամբրէ Քէլլերեանները կը փնտռեն իրենց հօրեղբայրը՝ Պիթլիսցի Գարեգին Ալեքսանդր Քէլերեան (մօր անուն Մարգարիտ—Մարօ), որ կը գտնուէր Նիւ-Եորք: 1923էն ի վեր լուր չունինք իրմէ: Կը խնդրուի իր հասցէն գիտցողներէ իմացնել Վազգէն Քէլլերեանի, c)o Nazar, Khiavane Tarpiat N. 21, Tauris, Iran (via U. R. S. S.):

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանդիմ:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

Զ. Ռ. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Զ. Ռ. Մ. Մարզախումբը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ, գոհացում տալու համար այն տեղ գտնուող ընկերներու ափանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան տանիլ մեզի հետ: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթեւդարձի ճանապարհածախսը: Մեկնում Վալանսէն 19 Սեպտ. շաբաթ կէս օրին ժամը 12ին Salle des Fêtesի առջեւէն, Ռոմանէն պիտի անցնի 12.30ին, իսկ ժամը 2.30ին՝ Կրընոպլէն: Վերադարձ՝ կիրակի գիշեր: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍԱԼՆՈՅՁՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1937Ի ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Որուն մէջ ամփոփուած են հայ հերոսներու կենսագրականները,

Օրացոյցի կողքը զարդարուած է Հերոսներու նկարներով,

Մաքուր տպագրութիւն: Գին՝ 5 ֆրանք:

Կ'արժէ որ ամէն հայրենակից մէկ օրինակ ունենայ իր տան մէջ:

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ.

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. ԱՇՃԵԱՆի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԿԱՊՈՅՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն յատկապէս եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոյններով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ Թրիքօթաժ:

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով:

Ունինք տրամադրելի ընտրուած եւ բժշկական դրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով:

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին,

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՌԱՔԻ ՏԻՒԶ

Զատ խառնուէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած օղին է ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը:

Զգուշացէք այլ եւ այլ նիւթերով պատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ, այլ խմեցէք միմիայն ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը, որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻՒԲԷԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille— Tél. D. 70-89

"ՅԱՌԱՋ„ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (90)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

ժողովուրդէն, անհնարին աղաղակ մը կը բարձրանայ, որ կարծես թէ զարնան ամպի գոռոց լինի.

— Հայրիկ, կալուածները պիտի չտաս...

Կաթողիկոսը ծանր ծանր հայեացքը աջէն ձախ կը պտտցնէ: Հոն, վարը, տասնեակ հազարաւոր դէմքեր սպասումով ու հաւատքով լեցուն իրեն կը նային, ինչպէս Մովսէսին կը նայէին Իսրայէլացիները, Կարմիր Ծովէն անցած ժամանակ: Կաթողիկոսը աջ ձեռքը վեր կը բարձրացնէ, կարծես Աստուծոյ ներկայութեան երդուելու համար, ու զօրաւոր ձայնով մը կ'ըսէ.

— Ոչ, զաւակներս, Հայրիկ կալուածներ չի տար...

Այդ պարզ նախադասութիւնը եղաւ այն ձեռնոցը, որ հայ ժողովուրդը նետեց հզօր կայսրութեան մը երեսին:

Բազմութիւնը, կարծես խելագարած, սկսաւ ծափահարել: Իրար կը գրկէին, կը ծիծաղէին, կուլային:

Աջ ու ձախ բազմութիւնը հրմշտկելով՝ Բրդոտ Մկօն հասեցաւ Ալաբեկ Յարութին.

Յարութ ախպար, պարոնչինք, — ու ձեռքը երկինքն իր սեւերիմ թշնամիին. — պարոնչինք, Յարութ ախպար...

Ալաբեկեար Յարութը զինաթափ է: Հաժկու թեւերը տարածած՝ կը գրկէ զայն.

— Մօ, Մկօ, ես քու հօր հոգին... կալուածները պիտի չտանք:

— Յարութ ախպար, մէկ ջան ունինք, ան ալ ազգին զուրպան ըլլի...

(Վերջ Ա. Խառոբի)

ՆՈՐ ՈՒՂԵԳԻԾ

Ռուբէն Գէորգեանն եւ Տիգրան Խազմանեանը Ալէ անդրբոռպոլի ցոյ-ցէն երկու օր յետոյ, աքսորուեցան Ռուսաստանի ներքին նահանգները, երեք տարի ժամանակով: Այդ աքսորը առանց դատ ու դատաստանի, վարչական կարգադրութիւն մըն էր պարզապէս:

Անմեղ կամ մեղաւոր լինելու պարագան արժէք չունէր, երբ կառավարութիւնը կ'ուզէր անցանկալի մէկը հեռացնել շրջանէ մը, «վարչական կարգով» կը քշէր զայն մինչեւ հեռաւոր Սիբերիա: «Վարչական կարգը» այն մեծ առաւելութիւնն ունէր կառավարութեան համար, որ չուզած կամ չսիրած մարդը կրնար հեռացնել նոյնիսկ առանց ձեւական դատական որոշման մը:

Յաջորդ երկու օր վերջ, Վահէն եւ Վարդանը գացին Հարինջի վանքը, ուր իրենցմէ առաջ գացեր էր Առիւծ Գեւօն, իր անբաժանելի Համբոյի հետ. Առիւծ Գեւոյի հերոսական պատմութիւնները վերջացան, ու արտի մղկտանքով կը յիշէր Ալաբեկեար Յարութի մեկնումի իր տարօրինակ կինը: Անբաժանելի կէսին հետ, Առիւծ Գեւօն գիշերները փոքրիկ անիւր դարձնելով կը բռնցնէր, արիւն քրտինք մտած:

Վահէն ու Վարդանը շրջակայ հայ գիւղերը կը թափառէին: Վարդանի առջեւ գրեթէ բոլորովին նոր աշխարհ մը կը բացուէր: Մինչեւ այդ, ան տեսած էր միայն Ղարաքիլիսէն, աւելի ամարանոց մը, քան գիւղ մը: Հայ գիւղացիի սոփեստ նահապետական ձեւը, ծայրայեղ աղքատութիւնը եւ մռայլ ողբութիւնը խորապէս ազդած էին Վարդանի վրայ, որ հաւատ թէ կրնար հաշտուիլ իրողութեան հետ: Մէկ օրուան ճանապարհով միայն հեռու Թիֆլիսէն, Հայ գիւղացին կ'ապրէր տասնեակ դարեր առաջուան ողորմելի կեանքը:

Որքան ալ որ հայ գիւղացիի անտանելի վիճակը կը զայրացնէր Վարդանը, բայց պատմական Հայաստանի մէջ գտնուելու գաղափարը մասամբ կը մեղմէր զգացած դառնութիւնը: Ամէն քայլափոխի հայկական աւերակ եկեղեցի մը, բերդի մը կամ պարիսպի մը բեկորը կը ցցուէր առջին: Անոնցմէ ամէն մէկը դարերու խորքէն կու գար, Հայու արիւնոտ պատմութիւնով շաղախուած:

Մէկ կողմէ՝ սեւեռծագործող հայ ժողովուրդի աշխատանքի եւ արիութեան, ու միւս կողմէ՝ Հայաստանով անցնող ցեղերու աւերիչ կատաղութեան մնայուն վկաներն էին այդ աւերակները, որոնք ցրուած են ամբողջ Հայաստանի մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը:

Մօտ երկու շաբաթ թափառելէ ետքը, օր մը Վահէն յայտնեց որ պիտի անցնի Անի:

Հազիւ թէ գտնուի զարգացած հայ աշակերտ մը, որ մանկութեանը ոգեւորուած չըլլայ Բագրատունիներու շքեղ մայրաքաղաքի աւերակներով: Հայ ժողովուրդի համար, Անին աւերակ քաղաք մը ըլլալէ աւելի, Հայաստանի անցեալ փառքի, ինչպէս եւ ապագայ յոյսերու հոգեկան խորհրդանշանը եղած է:

Երբ երկուքով Ախուրեան գետը անցան ու սկսան բարձրանալ բլուրն ի վեր, պարսպի թափթփած քարերու վրայէն մագլցելով, Վարդանի սիրտը մուրճի մը թափով կը զարնէր: Մեծ նախահայրերու շքեղ մայրաքաղաքը ողբալի աւերակներու կոյտ մըն էր, բայց այն, ինչ որ դեռ կանգուն կը մնար, այնքան հզօր տպաւորութիւն մը կը ձգէր, որ մինչ Վարդանի աչքերը կը թրջուէին յուզումէն, կուրծքը կ'ուռէր հպարտութեամբ լեցուած:

Անիի աւերակներուն վրայ փոքր տնակ մը կառուցուած էր, ուր կը մընար մենաւոր վարդապետ մը, որպէս միակ պահապանը հայ ազգի փառաւոր անցեալին: Երեք օր հիւր մնացին վարդապետին, բարի ծերուկ մը, որուն ամբողջ փառասիրութիւնը այդ աւերակներուն պահապան մնալն էր:

Վարդան օրերն անցուց հոգեկան այն վիճակին մէջ, երբ անցեալը այնքան կենդանի կերպով կը խառնուի ներկային, եւ երբ կը թուի թէ հազար տարիներ առաջ ապրուած օրերու հաղորդակից ես: Ժամերով կ'առանձնանար կիսաքանդ մայր տաճարի խաղաղ մենութեան մէջ, ուր առնոք թագաւորներ, նախարարներ, պալատականներ կը մէկտեղուէին. կամ կը մագլցէր միջնաբերդի կատարը, ուր առաջ տիրականօրէն կը բարձրանար թագաւորական պալատը, եւ նստած խոյակի մը վրայ նստած՝ կը մտածէր անցեալի, բայց մանաւանդ ապագայի մասին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Էրզրումի Յառաջի գրավաճառ

Փ Ո Ւ Ե Տ Ի Ո Ն Էն:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՕՐԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱԶԱԳ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Նուազագ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 17 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3220

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱՄԷՆ ՄԷԿԸ ԻՐ ՃԱՄԲՈՎ

Խօսելով Փոքր Համաձայնութեան վերջին խորհրդաժողովին վրայ, երէկ գիտել տուինք թէ, խրադէկներու ըմբռնմամբ համաձայն, ժողովը ամէն բանէ առաջ զբաղած է երեք երկիրներու զինուորական կացութեամբ։

Մէկէ աւելի են այդ խրադէկները, եւ տարբեր ճամբաներէ մեկնելով, միեւնոյն բաները կը հաստատեն։

Այսպէս, «Նիւ Նորք Հէրըլտ» կը գրէ թէ՝ խորհրդաժողովը վաւերացուցած է հին որոշում մը, որուն համաձայն կամուրջ մը պիտի շինուի Դանուբի վրայ, աւելի կարճեցնելու համար հաղորդակցութիւնը Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ։ Յետոյ, Ռումանիա յանձն առած է ճարել Եուկոսլավիոյ անհրաժեշտ քարիւղը եւ պէնզինը, բանակին եւ նաւատորմին համար, նոյնիսկ անոր յանձնել կարգ մը հորերու շահագործումը, նաւթագիծ մը անցընելով Դանուբէն։

Իսկ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Վիէննայի թղթակիցը յատկապէս կ'արձանագրէ թէ Փոքր Համաձայնութիւնը, որ մինչեւ հիմա իր յոյսը դրած էր Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ, այլեւս չի հաստատէր հաւաքական ապահովութեան սկզբունքին և ձեռնարկած է վերազինման, շատ լայն ատրիճանի մը վրայ։

— «Փոխանակ սովորական բանաձեւին որ վստահութիւն կը յայտնէր Ազգերու Դաշնակցութեան եւ բշնամութիւն՝ վերաքըննութեան որ եւ է ձեռնարկի, խորհրդաժողովը քննած է շատ յուրջ ծրագիրներ Եուկոսլավիոյ զինուորական պահանջներու մասին որոնք պիտի հոգացուին Ռումանիոյ նաւթահորերէն, ինչպէս եւ զինուորական ցանցի միացման եւ ռազմական ճանապարհներու եւ երկաթուղիներու շինութեան համար։ Կը թուի թէ այս ծրագիրները շօշափելի ձեւ պիտի ստանան երեք երկիրներու սպայակոյտներու յառաջիկայ խորհրդաժողովին, ինչպէս եւ Փոքր Համաձայնութեան տնտեսական խորհուրդի նիստին մէջ, որ պիտի գումարուի հոկտեմբերին։ Կ'ըսուի թէ Ռումանիա քարիւղ ճարելով Եուկոսլավիոյ, փոխարէն պղինձ պիտի ստանայ»։

Թղթակիցը դեռ ուրիշ կարեւոր խնդիր մըն ալ կը շօշափէ,— Փոքր Համաձայնութեան սպասած դիրքը՝ հիթլէրական Գերմանիոյ հանդէպ։

Իր տեղեկութեանց համաձայն, խորհրդաժողովը չէ կրցած բացորոշապէս ճշդել այդ դիրքը, «բայց կը թուի թէ վերջնապէս ձախողած են Գերմանիոյ փորձերը՝ տկարացնելու համար չեհեւխորհրդային դաշինքը»։

Այս առթիւ կ'աւելցնէ թէ Ռումանիա եւ Չեխոսլովաքիա որոշած են թեթեւցնել Գերմանիոյ տնտեսական ճնշումը՝ Եուկոսլավիոյ վրայ, աւելցնելով իրենց առեւտուրը այդ երկրին հետ։

Ինչ կը վերաբերի քարիւղի հարցին, նոյն թերթին Պելկրատի թղթակիցը կը հաստատէ այս մասին գոյացած համաձայնութիւնը, եւ դիտել կու տայ թէ քարիւղի օտար ընկերութիւնները իրար անցած են արդէն, քանի որ շուկայ մը կը կորսնցնեն։ «Օտար քարիւղի ընկերութիւնները վերջերս հազիւ յաջողեցան խափանել Եուկոսլավիոյ մէկ փորձը՝ ուժան քարիւղ ճարելու համար Ռուսաստանէն»։

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս տեղեկութիւնները,— յարաճուն մտահոգութիւն ինչպէս արեւմուտքի, նոյնպէս արեւելքի մէջ։

Փոքր Համաձայնութեան ամէնէն զօրաւոր յենարանը Ֆրանսան էր, որ իր կարգին ապաւինած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին եւ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքին։

Արդ, երկու խարխիսներն ալ խախուտ են, իսկ հեռանկարը՝ չափազանց մռայլ։ Ազգերու Դաշնակցութեան երկու ախոյեանները, Անգլիա եւ Ֆրանսա, ի զուր կը ճգնին ոգեւորել եւ յանձնառութեան տակ դնել Գերմանիան եւ Իտալիան։

Առաջինը տակաւին չէ արտասանած իր վերջին խօսքը, նոյնիսկ վերազինումը գլուխ հանելէ եւ ուրիշ յաղթանակներ շահելէ վերջը։ Ան դեռ ունի գաղթային հարց, եւ միշտ անակնկալներ կը սարքէ։ Իսկ Իտալիոյ հոգին վառած է պատժական տնօրինութեանց հետեւանքով որոնց գլուխն անցած էր Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Անգլիական կառավարութիւնը վերջերս փորձեր կատարեց Մուսոլինին սիրաշահելու համար. Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարն ալ Հռոմ գնաց, անցեալ շաբթու, բայց ելքը անորոշ է տակաւին։

Միւս կողմէ, բազմաթիւ փաստեր կ'ապացուցանեն թէ Պերլին եւ Հռոմ համախորհուրդ կը գործեն, թէ այս հարցին եւ թէ ուրիշ միջազգային խնդիրներու մէջ։

Օրինակ, ամիսներէ ի վեր կը ձգձգուի «Լօքառնոյի»ներու ժողովը։ Անցեալ մարտ 7ին էր որ Գերմանիա գրաւեց Հռէնոսի ապազինեալ շրջանը, եւ քիչ մնաց Ֆրանսա ընդհանուր զօրաշարժ պիտի յայտարարէր։ Լոնտոն յաջողեցաւ չարը խափանել, զանազան հաւատիքներ շռայլեց եւ ժամանակ շահեցաւ, մինչ Հիթլէր շողշողուն ծրագիր մը կը ներկայացնէր աշխարհի վերակազմութեան համար, պայմանաժամ ալ սահմանելով։

Մինչ այս մինչ այն, նոր ընտրութիւններ կատարուեցան Ֆրանսայի մէջ, կազմուեցաւ Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը, եւ բոլորովին տարբեր կացութիւն մը յառաջ եկաւ, միշտ ի նպաստ Գերմանիոյ։

Այժմ Գերմանիան շատ աւելի վճռական դիրք մը բռնած է, եւ դեռ ժամանակը հասած չի նկատեր, նոր Լօքառնոյի մը մասին խօսելու համար։

Ան մէջտեղ դրած է նոր պղանշան մը,— պայքար համայնավարութեան դէմ, ինչ որ կը նշանակէ, անուղղակի, պայքար Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին եւ յատկապէս Մոսկուայի դէմ։

Կ'արժէ առանձին քննել այս խնդիրը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ԼԻԼԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ԱՌԹԻՒ

Քաղաքային պաշտօնեաներն ալ կը միանան

Պ. ՇՕԹԱՆ ԻՐԱՒԱՐԱՐ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿՈՒԻ

Կառավարութիւնը երէկ ալ արտակարգ ճիգեր թափեց, լուծելու համար Լիլի շրջանին գործադուլի խնդիրը, որ անելի յանգած է։ Առջի օր որոշ մեղմացում կը նշմարուէր, եւ գործարանատէրները յանձն առին պատուիրակութիւն մը ղրկել Փարիզ, բանակցելու համար վարչապետին հետ։ Սակայն ցաւալի դէպք մը պատահեցաւ Լիլի մէջ։ Գործարանատէր Ժան Թէաի, որուն հաստատութիւնը կը շարունակէր բանիլ, ատրճանակը քաշելով գետին պարպեց, վախցնելու համար բանթողները որոնք չէնքին դրան առջեւ հաւաքուեր էին, ծաղրելու համար աշխատող բանուորները։ Արձակուած գնդակը ո եւ է մէկուն չվնասեց. բայց բազմութիւնը սպառնալից դիրք բռնած ըլլալով, Թէաիի եղբայրն ալ մէջտեղ նետուեցաւ, ատրճանակը ձեռքին մէջ։ Յետոյ երկու եղբայրները ապաստանեցան գործարանին մէջ, իսկ շրջուն պահակները օգնական ուժ ստանալով, ընդհարման առաջքը առին։ Ընդհ. դատախազը ձերբակալման հրամանագիր հանեց երկու եղբայրներուն դէմ։ Միւս կողմէ, Լիլի շրջանին քաղաքային պաշտօնեաները եւ հանրային սպասարկութեանց պաշտօնեաները սպառնացին ի հարկին գրաւել վարչական գլխաւոր կեդրոնները, օգնելու համար կառավարութեան։ Անոնք յայտարարեցին թէ կատարելապէս համերաշխ են 30,000 բանթողներուն եւ կառավարութեան հետ, որ կը ջանայ իրաւարարութիւնը ընդունիլ տալ գործարանատէրներուն։ Իրենց եւ բանուորական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խստօրէն կը դատապարտեն գործարանատէրները, դիտել տալով թէ «անոնց նպատակն է տապալել Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը»։

Նախարարական խորհուրդը երեքշաբթի օր նիստ գումարելով, միջոցներ ծրագրեց, խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար։ Երէկ լայն խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Փարիզի մէջ, մասնակցութեամբ կառավարութեան անդամներուն եւ գործատէրերու եւ բանուորներու պատուիրակութեանց։ Եթէ համաձայնութիւն չգոյանար, կառավարութիւնը իրաւարար նշանակելով նախարար Շօթանը, 24 ժամէն գործադրել պիտի տար իր որոշումը։

*** Մարսէյլի մէջ համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, մետաղագործական բանուորները պարպեցին իրենց գրաւած գործարանները։ Երկու կողմի պատուիրակները անմիջապէս բանակցութեան ձեռնարկեցին, վիճելի խնդիրները կարգադրելու համար։ Աշխատանքը պիտի վերսկսի այսօր։

*** Նոր գործադուլներ պատահեցան Լա Ռօշէլի եւ ուրիշ քանի մը քաղաքներու մէջ։ Այս գործադուլին հետեւանքով 200 թոն ձուկ, որ 500,000 ֆրանքի արժէք ունի, կորսուելու դատապարտուած է, եթէ անմիջապէս ցամաք չհանուի։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ Կ'ՈՒԶԵՆ ՁԳՁԳԵԼ ԼՕՔԱՌՆՕՅԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա աննպաստ տրամադրութիւններ յայտնած են, ի պատասխան անգլիական կառավարութեան հրաւէրին, որ կը խնդրէ ժողով գումարել հոկտեմբեր 19ին, նոր համաձայնութիւն մը կնքելու համար։ Երկու պետութիւններն ալ նոյն առարկութիւնները յայտնած ըլլալով, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ Գերմանիա եւ Իտալիա համախորհուրդ կը գործեն, այս հարցին մէջ։ Արդարեւ, երկու պետութիւններն ալ կ'առարկեն թէ հոկտեմբեր 19ը շատ կանուխ է, անհրաժեշտ պատրաստութիւնները տեսնելու եւ ժողովին մասնակցելու համար։ Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Գերմանիա կ'ուզէ դաղտնի խորհրդակցութիւն մը կատարել պետութենէ պետութիւն (Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի հետ), հինգ պետութեանց ժողովին մասնակցելէ եւ նոր դաշնագիր մը ստորագրելէ առաջ։ Գերմանիոյ գլխաւոր բաղձանքը այն է որ Անգլիա նախապէս երաշխաւորէ թէ արեւմտեան դաշինք մը չպիտի կապուի փոխադարձ օգնութեան եւ ոչ-յարձակման արեւելեան դաշինքի մը հետ, զինքը յանձնառութեան տակ դնելով Խ. Միութեան հանդէպ։ Մինչդեռ Անգլիա եւ Ֆրանսա այն տեսակէտն ունին թէ արեւմտեան համաձայնութիւն մը անարժէք է առանց արեւելեան դաշինքի մը. ուրիշ խօսքով՝ խաղաղութիւնը անբաժանելի է Եւրոպայի մէջ։

Աւելի բաց խօսելով, այս բոլոր դժուարութեանց պատճառը այն է որ Հիթլէր կ'ուզէ քանդել Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը։ Հիթլէր առարկելով հոկտեմբեր 19ի թուականին դէմ, լայն ժամանակ պիտի ունենայ իր մասնաւոր քաղաքականութիւնը վարելու եւ այն ատեն ժողովը կրնայ յետաձգուիլ անսահման ժամանակով, քանի որ Մուսոլինին ալ իրեն հետ է։

Լոնտոնի իտալական դեսպանը Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունն երթալով, յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը կը նախընտրէ նախնական բանակցութիւններ կատարել, հինգ պետութեանց նոր ժողովին թուականը որոշելէ առաջ։ Միւս կողմէ, պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ Պ. Մուսոլինի տակաւին որոշում չէ տուած Ազգերու Դաշնակցութեան մասնակցելու հրաւէրին առթիւ։

*** Վարչապետ Պ. Պլում ձայնասփիւռ ճառ մը պիտի խօսի այս իրիկուն, արտաքին քաղաքականութեան մասին, անուղղակի պատասխանելով Հիթլէրի վերջին բանախօսութեանց։

*** Պ. Լէօն Ժուօ, արհեստական կուսակցութեան փոխ-նախագահը, ճառ մը խօսելով գոհունակութիւն յայտնեց Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան գործունէութեան մասին։ Այս առթիւ հերքեց այն լուրերը թէ պառակտում ծագած է դաշինքին միջեւ եւ թէ արհեստականները պիտի քշուին ծայրայեղ տարրերու հոսանքին առջեւ։ Ակնարկելով Գերմանիոյ ճիգերուն՝ Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը խզելու մասին, շեշտեց թէ անհրաժեշտ է աւելի սերտ միութիւն հաստատել Ռուսաստանի հետ, «քանի որ Խ. Միութիւնը եւ մենք մէկ հասարակաց թշնամի ունինք,— հիթլէրացեալ եւ վերազինեալ Գերմանիան, որ ոչ միայն կը սպառնայ Եւրոպայի խաղաղութեան, այլեւ ժողովրդավար երկիրներու ազատութեան»։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԱՂԱԳՍ ԲԱՐԵԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

— «Մինչդեռ մեր գործարաններում, հիմնարկներում ու ձեռնարկութիւններում, ակումբներում ու փողոցներում յաճախ կը լսէք հայհոյանք, կեղտոտ դարձուածք, ծաղր, լպիրշ, փողոցային ցինիկ վերաբերմունք, որոնք համատեղելի չեն խորհրդային քաղաքացու կոչման հետ եւ ստորացնում ու նսեմացնում են խորհրդային քաղաքացու վեհ անունը»։

Այս տողերը կ'արտատպեմ Թիֆլիսի (այժմ Թբիլիսի) «Պրոլետար»ի մէկ խմբագրականէն (9 օգոստոս)։

Թերթը ինքնաբե՞րաբար կը կատարէ այս մերկացումները, անհրաժեշտ խրատներն ալ տալով։

Կարելի՞ բան է։ Հրամանը արձակած է, նորէն, «Մեծ Առաջնորդ, աշխատաւոր ժողովրդի բարեկամ, հայր եւ ուսուցիչ ընկեր Ստալինը»։

Շարունակելով ընթերցումը, դեռ ինչե՞ր կ'իմանամ.

— «Առաւելապէս անհանդուրժելի է, երբ սոցիալիստական աշխատանքի մարդիկ, որոնք նոր կեանք ու կենցաղ են կերտում, հաշտւում են անցեալի նողկալի մնացորդի հետ։ Իսկ մեզ մօտ յաճախ պրոֆաշխատաւորից կամ կոմերիտականից կը լսէք «փաղաքըշական» հայհոյանք, որով նրանք դիմում են շարքային բանւորին «ընկերական» կատակով։

Եւ միանգամայն անթոյլատրելի է, երբ հասարակական կազմակերպութիւնները, մանաւանդ պրոֆ. եւ կոմերիտ. կազմակերպութիւնները հաշտւում են հայհոյանքի հետ եւ երբեմն էլ ուղղակի ու բացարձակ կերպով բարեկամանում են պրոլետարական կուլտուրայի այդ ամենազզուելի թշնամու հետ։ Խայտառակ երեւոյթ է, երբ հայհոյում է սոցիալիստական ձեռնարկի ղեկավարը կամ շարքային բանւորը, բայց եռակի խայտառակ երեւոյթ է, երբ պրոֆաշխատողը կամ կոմերիտականը ոչ միայն չի պայքարում անխնայ անցեալի այդ ժառանգութեան դէմ, այլ եւ դնում է նրան»։

Չե՞ք խնդացեր, ի տես այս գոռոզագութ հոգածութեան։ Ոչ միայն շինարարութիւն, այլ եւ բարեկրթութիւն։ Մի հայհոյեր, նոյնիսկ կատակի համար կամ իբրեւ փաղաքշանք։

Չար սատանայ մը կը փսփսայ.

— Հապա ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ, Մոսկուայի դատավարութեան ատեն, ընդհ. դատախազ Վիշինսկի կը պոռայ 16 մահապարտներու երեսին.

— «Սրիկաներ, ստոր արարածներ, իժեր, մարդկային տականք, մրուր, կատղած շուներ» եւայլն։

Եւ ամէն օր, տարին տասներկու ամիս, աւելի պատկերազարդ հայհոյանքներ չե՞նք տեսներ պաշտօնաթերթերու մէջ, բոլորի հասցէին, գլուխն ըլլալով Բ. Միջազգայինը։

Անշուշտ «խայտառակ երեւոյթ է», երբ կը հայհոյէ շարքային բանւորը։ Բայց հայհոյանքը օրինութիւն կամ առաքինութի՞ւն կը դառնայ, երբ արտասանողը ըլլայ բարձր պաշտօնատար մը, դատաւոր մը, դատարանի նախագահ մը կամ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը։

— Բանիդ կաց, սատանայ ընկեր, քեզի՞ է մնացեր լուծել բոլշեւիկեան հանճարին գաղտնիքները։

ՎԱՀԷ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՒԱՍՏԻՔՆԵՐԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

«ԴՐԱՄԱՏԻՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՒՍԱՐՔԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ»

Ելմտական նախարար Պ. Վէնսան Օրիօլ ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, ուժգնօրէն հերքեց զանազան վրդովիչ զրոյցներ։ «Երբեք մեր մտքէն չէ անցած ձեռք դնել անհատական սեփականութեան վրայ, վեր ի վայր շրջել ներկայ ընկերային կարգուսարքը կամ խանգարել անհատական ազատութիւնը»։ Այս առթիւ «ապուշ եւ թշուառական ոճրագործներ» կոչեց անոնք որ սուտ լուրեր կը տարածեն։ «Անոնք ըմբռստացուցիչ նենգամտութեամբ կ'ըսեն թէ արտասահմանի մէջ պահուած հարստութեանց յայտարարումը առաջին քայլն է այդ հարստութեանց գրաւման եւ թէ Փարիզի բանուորները շուտով պիտի գրաւեն կարգ մը գործարաններ, խորհրդային կարգուսարքի փորձեր կատարելու համար»։

— «Կատարելապէս համախորհուրդ՝ վարչապետին եւ իմ պաշտօնակիցներուս հետ, կը կրկնեմ թէ տնտեսական վերահաստատման մեր ճիգը պիտի շարունակուի ներկայ ընկերային կարգուսարքին, դրամատիրական դրութեան մէջ»։

Խօսելով բանուորական խլրտումներու մասին, նախարարը յունիսի գործադուլները վերագրեց այն իրողութեան թէ աշխատավարձքը 30 առ հարիւր ինկած էր 1930էն 1935։ «Ճիգ մը պէտք է կատարուի բոլոր շահակիցներուն կողմէ, յարմարելու համար նոր պայմաններուն։ Եթէ բանուոր դասակարգերը պէտք է իմաստութիւն ցոյց տան բարեկարգութեամբ եւ հանդարտութեամբ ընթանալու համար դէպի լաւագոյն օրեր, մեծ գործատէրերու վարիչներն ալ պէտք է իմաստութիւն եւ ուղղամտութիւն ցուցնեն, յարգելու համար իրենց ստորագրած պայմանագիրները եւ իրենց կարգին զոհողութիւններ ստանձնեն։»

Նախարարը եզրակացնելով, ազդարարեց թէ կառավարութեան առաջին գործը պիտի ըլլայ թեթեւցնել տուրքերու բեռը եւ դիւրացնել խնայողութիւնը, բայց անխնայ պիտի հետապնդուին անոնք որ կը շարունակեն խուսափիլ իրենց օրինաւոր տուրքէն։ Յետոյ լաւատեսութիւն յայտնեց տնտեսական կացութեան մասին։ «Հողագործական գիները կը բարձրանան, եւ գիւղացիներու գնելու կարողութիւնն ալ կը բարձրանայ նոյն համեմատութեամբ։ Աշխատավարձքերու յաւելումը եւ հանրօգուտ շինութեանց ընդարձակ ծրագրին գործադրութիւնը պիտի նպաստեն գործերու վերաբացման, որ պիտի յայտնուի արտադրութեանց յաւելումով։ Ապրուստի սղութիւնը թեթեւ է ու թէեւ դեռ պիտի շարունակուի, բայց ծայրայեղութեան չպիտի հասնի»։

*** Ծովային նախարարը դատ բացաւ երկու ծանօթ հաստատութեանց, Շնայտէր Քրէզոյի եւ Պրոնզ-Վալէթի դէմ, որոնք ամբաստանուած են թէ խարդախութիւններ գործած են ի վնաս կառավարութեան։

Սուրիոյ փոքրամասնութեանց խնդիրը

Սուրիոյ «Սաւթ էլ Ահրար» թերթին Փարիզի թղթակիցը կը գրէ.—

Սուրիական պատուիրակութեան եւ ֆրանսական կառավարութեան բանակցութեանց ամէնէն դժուարին հարցը եղաւ փոքրամասնութեանց խնդիրը։ Մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսացիները շատ պնդեցին փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան խնդրին շուրջ եւ պահանջեցին գործադրութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ փոքրամասնութեանց պաշտպա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱԶԳ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Խորհրդային Միութեան իր սահմաններում ապրող ժողովուրդների հանդէպ վարած ազգային քաղաքականութիւնը մշտական փառաբանութեան ու պանծացումի նիւթ է համայնավար գործիչների համար: Նրանց կարծիքով, դրամատիրական երկիրներից ոչ մէկը չի ապահովում փոքր ժողովուրդների ազատութիւնն ու մշակութային զարգացումը այն չափով, ինչ չափով դա անում է խորհրդային իշխանութիւնը:

Ազգային հարցում Լէնինն սկզբից ի վեր, հակառակ ռուսական ուրիշ յեղափոխական կուսակցութիւնների, պաշտպանել է ծայրայեղ տեսակէտ, — ժողովուրդների՝ լրիւ հաւասարութիւն Ռուսաստանում, անջատման իրաւունքով: Յետագայում այդ տեսակէտը նա մտցրեց իր խմբագրած ՌՍԽՀ սահմանադրութեան մէջ: «Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնից յետոյ մենք կեանքի կոչեցինք ժողովուրդների, որոնք զուրկ էին ազգային որ եւ է գիտակցութիւնից, մենք նրանց առաջարկեցինք ինքնորոշուել, ընտրել սեփական կառավարութիւններ ու զարգանալ իրենց առանձնայատկութիւններով»: (Լէնին. ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑ):

Սա ճիշդ է այն բազմաթիւ մոնկոլական ցեղերի՝ Բաշկիրների, Կալմիկների, Չուվաշների, Մարիյցիների, Մորդովցիների, Եակուտների եւն. մասին, որոնք ցարական շրջանին լինելով անորոշ ազգագրական զանգուածներ, այսօր օժտուած են ինքնավար հանրապետութիւններով: Գիր ու գրականութիւն չունեցած՝ այժմ ստեղծաբար լատին տառերով նրանք հիմնուորում են իրենց մայրենի լեզուի ուսուցումն ու ծաւալումը:

Խորհուրդների ԺԲ. համագումարում Սթալինն իր զեկուցումը ազգային հարցի մասին եզրափակում էր՝ առաջարկելով.—

Ա) Վճռապէս մերժել ամէն տեսակ ճնշումները ազգութիւնների հանդէպ:

Բ) Ճանաչել ժողովուրդների հաւասարութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը իրենց վիճակը անօրինելու համար:

Գ) Ընդունել, որ ժողովուրդների տեւական միութիւնը հնարաւոր է միայն բարի կամեցողութեան եւ գործակցութեան սկզբունքներով:

Եթէ զանազան ազգութիւնների պատկանող անհատների հաւասարութիւնը նկատի առնենք, պիտի խոստովանենք որ հին կարգերի հետ համեմատելով կատարուել է մեծ յեղաշրջում: Նախկին կայսրութեան մէջ ազգաբնակութեան կէսը կազմող ռուս ժողովրդի ու նրա ցարի գերիշխանութիւնը մի անտանելի մղձաւանջ էր հպատակ ազգերի համար: Առանց անէծքի չի կարելի յիշել այն անսահման, արհամարհոտ ու բիրտ վերաբերմունքը, որ ցոյց էին տալիս ռուս պահպանողական ու անգիտակից տարրերը Ֆիններին, Լեհերին, Հրեաներին, Հայերին, Ուկրայնացիներին ու ասիական ժողովուրդներին, անկախ այն հանգամանքից, որ Ֆիններն ու Լեհերը աւելի քաղաքակրթուած էին քան իրենք: Խորհրդային իրաւակարգը բուժեց Ռուսերին «տիրապետական» հիւանդութիւնից մինչեւ այն աստիճան, որ տարագիր միապետականները պնդում են այսօր, թէ մի-այն ոչ-Ռուսներ են իշխում նախկին կայսրութեան բոլոր աստիճանների վրայ: Անցան այն երանելի ժամանակները երբ իշխողները անպատիժ ու մի ներքին հաճոյք զգալով Հրեային «Ժիդ» էին պոռում, Հային՝ «Արմեաշկա», Թաթարին՝ «Շուրում-բուրում» կամ «խողի ականջ» եւն.:

Զուտ հայկական ազգային շահերի տեսակէտից, մինչեւ ցանկալի աստիճանը կարելի էր հանդուրժել խորհրդային իշխանութեանը, եթէ նա մեր հայրենիքը դրած չլինէր մի բացառիկ վիճակի մէջ, որի նմանը չի կարելի գտնել Միութեան մի այլ մասում: Բոլոր այսպէս կոչուած հանրապետութիւններն ու ինքնավար շրջանները կազմուած են բացառապէս ազգագրական հիմքի վրայ, խորհրդային ներքին սահմանագծումները կատարուած են բացարձակապէս մի նպատակով,— ամփոփել տուեալ հողաշերտի վրայ նոյն լեզուով խօսող ժողովրդի ամբողջութիւնը: Իշխանութեան համար ոչ մի նշանակութիւն չունի, թէ սահմանը լեռնաշղթայի կատարո՞վ կ՚անցնի, գետի հունով կամ բաց դաշտի միջով: Ձեւականօրէն ընդունելով ինքնորոշման, ուրեմն եւ ապակեդրոնացման սկզբունքը ազգութիւնների մասին, ամենակարող համայնավար կուսակցութիւնը իրապէս ստեղծել է խստօրէն կեդրոնացած մի պետութիւն եւ երկաթեայ օղակով շղթայել է 94 լեզուներով գրող ու կարդացող ժողովուրդները: Կարելի է ասել, որ ներքին սահմանները հէնց այդ լեզուների համար են գծուած:

Բայց արի տես, որ խորհրդային ազգային քաղաքականութեան միակ փաստօրէն ցանկալի երեւոյթը — հոգամասերի ազգագրական ինքնորոշումը կիրառելով Միութեան մի ծայրից միւսը, յանկարծ դառնում է անգործածելի Հայաստանի հանդէպ: Երկու հարիւր հազարից աւելի Հայեր անընդհատ բնակելով հանդերձ այժմեան Հայաստանի եզերող տարածութեան վրայ, մնում են հէնց խորհրդային կարգերի տեսակէտից խորթ վիճակի մէջ: Մինչդեռ հիւսիսային Վրաստանում փոքրիկ Օս ժողովուրդը օգտւում է ինքնավարութեամբ, հարաւային Վրաստանի Օսերից երեք անգամ աւելի միատարր հայկական բնակչութիւնը դրուած է այնպիսի վիճակի մէջ, կարծես թէ նա զատուին Մինգրելներից է բաղկացած: Մենք չենք պահանջում, որ խորհրդային իշխանութիւնը լրիւ հասկնայ մեզ, ըմբռնէ, որ մեր ժողովուրդը երկարատեւ պայքար մղեց ոչ թէ այս կամ այն իրաւակարգի, այլ ապրելու տարրական իրաւունքի համար, որ անարգարութիւն է արգիլել անօրինակ կոտորածից ճողոպրած ու տարագրուած հայ աշխատաւորներին համախմբուելու իրենց հայրենիքի ոչնչացումից վերջ մնացած մասի վրայ: Թող նա հաշուի չառնէ մեր բացառիկ վիճակը, բայց իրաւունք ունինք պնդելու, որ երկու հազար տարուայ պատմութիւն ունեցող Հայերի հետ իր երկրի մէջ վարուի գէթ այնպէս, ինչպէս վարւում է նորաստեղծ Չուվաշ ազգի հետ: Միայն Լէնին-Ստալինի տեսակէտներից մեկնելով, հայ ժողովրդի այժմեան բաժան-բաժան վիճակին Անդրկովկասում չի կարելի գտնել որ եւ է բանաւոր հիմնաւորում: Մնում է բացարձակ թշնամանքի բացատրութիւնը. Թշնամանք, որ բխելով հարեւան ժողովուրդների երեւութապէս համայնավար, բայց իրապէս ազգայնամոլ վարիչների չար կամքից, հասնում է մինչեւ Կրեմլինի պալատը: Լաւ ճանաչելով մեր ժողովրդի քիչ շատ նպաստաւոր պայմաններում արագօրէն զօրանալու կարողութիւնը, նրանք ձգնում են ամէն կերպ յրուած վիճակի մէջ պահել մեր ուժերը: Գիտեն որ եթէ մեզի մի բաժին տրուի, իսկ իրենց երեք, դարձեալ մենք շուտով նրանց կէս ճանապարհին կը թողնենք:

Այս նկատումներով պէտք է բացատրել Վրացի Բերիայի ձեռնածութիւնները Հայաստանի գլխին: Նրա մէջ մենք պարզ տեսնում ենք Գուադաւայի (վրացի ծայրայեղ ազգայնական) հոգին: Առաջին հայ համայնավարը — Խանջեան, որ համարձակեց իր նախորդներից աւելի բաց կերպով շպրտել ճշմարտութիւնը Թիֆլիզի մարդասպանների երեսին, շուտով գերեզման ուղարկեց: Բերիայի լրբութիւնը մինչեւ այնտեղ հասաւ, որ Խանջեանի նամակագրութիւնը արտասահմանի մի հայ գործիչի հետ թափառական հայ բանուորներին հայրենիք վերադառնալու մասին՝ յայտարարեց նրա մեծագոյն յանցանքը: Հայատեաց վրացի համայնավարը չի կարող թոյլ տալ որ մարդիկ մտքէ անցընեն թէ Խ. Հայաստանից դուրս, լինի դա Վրաստանում թէ այլուր, հայ բազմութիւններ գոյութիւն ունին: Իսկ Խ. Հայաստանում ապրող Հայերն էլ պիտի լինեն հանդարտաբարոյ ու քնքշօրէն «մեղայ ենք» բառաչող ոչխարներ: Եթէ պատահաբար նրանց մէջ յայտնաբերուեն այծեր, մանաւանդ եզջիւրաւոր, պարզ է որ Բերիան հայ ուժերին կ՚ուղարկէ արածելու Ռուսաստանի խորքերը:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՐ
ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ԻՆՉ ԵՂԱՒ...

ԽՄԲ.— Պոլսոյ թուրքերէն Թանը (նախկին Միլլիյէթ) շարունակելով իր յուշագրութիւնը Թուրքիոյ ազգայնական պայքարի մասին, որմէ զանազան մասեր քաղած ենք, վերջին համարին մէջ կը պատմէ.—

1920ի մայիս 21ին, ուրբաթ օր, նամազէն վերջ, Այա Սօֆիա եւ Սուլթան Ահմէտ մզկիթներուն մինարէներէն բարձրաձայն հրաւէրներ կ՚ըլլան:

Այդ երկու մեծ աղօթատեղիներուն միջեւ լեցուած է ու կ՚ալեկոծի ամբոխը...

— Այլահու էքպէր, Այլահու էքպէր...

Ու քանի այդ կանչը կը շարունակուէր, ամբոխը կ՚ընկերակցէր անոր: Գլուխներու վերեւ բարձրացած դրօշները, որոնք սուգի սեւ շղարշներով պարուրուած էին, քիչ մը եւս դէպի երկինք կը բարձրացուէին: Այդ եռուն ամբոխը կը խմբուէր ամբիոնի մը շուրջ, որ զետեղուած էր Սուլթան-Ահմէտի առջեւ:

Ամբիոնը զարդարուած էր շալերով եւ գորգերով: Աջին ու ձախին դրօշներ՝ սեւ շղարշներով: Բոլոր աչքերը յառած էին ամբիոնին: Ժամը 3ին քառորդ մնացած՝ այդ ամբիոնին վրայ բարձրացաւ նախկին շէյխիւլիսլամ Մուսթաֆա Սապրին էֆէնտին: Անոր դէմքը դժգոյն ու շարժումները վարանոտ էին: Կը դողդղար թուղթը զոր ձեռքն էր բռնած: Ու ան սկսաւ.

— Անհանդուրժելիօրէն խիստ ու դառն են այն հաշտութեան պայմանները որոնք հաղորդուած են մեր պատուիրակներուն: Հոս հաւաքուած ենք նպատակ ունենալով իրարու բացատրել այն մեծ դժբախտութիւնը որուն կ՚ենթարկուինք: Պէտք է միակամ ըլլանք սուլթանութեան եւ խալիֆայութեան շուրջ... Մենք պէտք է դիմենք համաձայնականներու բարեխղճութեան:

Ճառը վերջացաւ փայլուն բառերով: Խօսքերը մեծ ազդեցութիւն գործեցին: Ժողովուրդին մէջէն լացի ձայներ կը լսուէին: Բանախօսները մէկառմէկ երեւցան,— իշխան Սապահէտտին պէյ, հօճա Ջէլէլայէտտին, իզմիրցի հօճա Ահմէտ Րասիմ Ավնի էֆէնտի, որոնք աւելի խորացուցին ունկնդիրներու յուզումը:

Դժբախտութեան մեծութիւնը այլեւս աչքով կարելի էր տեսնել եւ ձեռքով կարելի էր շօշափել:

Ահա այդ րոպէին էր որ մէկէն ի մէկ ամբիոնին վրայ դէմք մը երեւցաւ: Մեծ փէսի մը տակ,— որուն ետեւէն տասն մազեր կ՚իջնէին, պողպատի նման փայլուն երկու աչքեր ամբոխին վրայ պտոյտ մը րրին: Ու լսուեցաւ բառերը յուզումով արտասանող ձայն մը: Այդ բանախօսը՝ անուանի փիլիսոփայ Րիզա Թէվֆիքն էր:

Ան այս ձեւով սկսաւ.

— Ես կը սիրեմ այս երկիրը. եւ ոչ թէ ձերիններն նման չոր յուզումով մը. խոր, գիս չխաբող հաւատքով մը կը սիրեմ զայն... Այլեւս ոչ թէ պէտք է լալ, այլ պէտք է հաւատալ ճշմարտութեանց: Իսկ այսօրուան ճշմարտութիւնը այն է որ պէտք է վիզ ծռել: Թնդանօթները լռեցին: Բանակները պարտուեցան: Մեր դէմ կայ զանգուած մը որ յաղթական է կը պահանջէ լռութիւն եւ հպատակութիւն: Այնպէս որ, անհրաժեշտ է անպայման հնազանդիլ անոնց: Եթէ կ՚ուզենք ապրիլ, եթէ կ՚ուզենք ապրեցնել այս երկիրը, յաղթականներուն գութը հայցենք: Ու բաւարարուինք այնքանով որքան պիտի տան անոնք:

Կրակը որ քանի մը րոպէ առաջ բռնկեր էր շիջիլ զանգուածի սրտին մէջ, յանկարծ բռնկեցաւ: Ամբոնին աջ կողմէն, կրակ տեղացող ձայն մը բարձրացաւ.

— Էֆէնտի... Աստուծմէ վախցիր.

Րիզա Թէվֆիք պէյ պահ մը լռեց: Գլուխը դէպի աջ դարձուց: Ու յետոյ զսպուած ձայնով մը ըսաւ.

— Լաւ, եթէ Աստուծմէ վախնանք, Եւրոպան ի՞նչպէս պիտի վախցնենք.

Այս տարօրինակ ու կիսով անիմաստ նախադասութիւնը կը պարունակէր զաւեշտ մը: Երիտասարդ մը, որ առջեւի կարգն էր, բարձրաձայն պատասխանեց.

— Րիզա Թէվֆիք պէյ... մենք, Թուրք երիտասարդներս... կը ցաւինք ձեզի... որո՞նց կ՚ուզէք հպատակեցնել մեզ... որո՞նց առջեւ ծունկի գանք... Այս ազգը պատմութիւն մը ունի: Այս ազգը անցեալ մը ունի: Այս ազգը...

Բայց, երիտասարդին ձայնը յանկարծ խեղդուած էր: Իր ընկերները, կանխելու համար մեծ դժբախտութիւն մը, զայն լռեցուցած էին... Բայց ամբոխին ջղայնութիւնն ու յուզումը գագաթնակէտին էին հասած: Ամէն կողմէ սպառնական մռլտուք մը կը բարձրանար: Այս սպառնալիքը, որ թաքուն հրաբուխ մը նման կ՚եռար, մէկ րոպէի մէջ կրնար ինքզինքը այրել: Րիզա Թէվֆիք մէկէն ի մէկ շփոթած էր: Դէմքին բոլոր ջիղերը սարսափէն պրկուած էին: Ու յանկարծ լսուած էր խօսք մը որ անլուր է բոլոր բանախօսութեանց մէջ.

— Էֆէնտիներ... ես ձեզի կատակ ըսի...

Ու անմիջապէս աթոռէն իջած եւ, միթինկի մարմնի հետ, որ իր քով կը գտնուէր, ոստիկաններուն միջեւ էր ապրած:

Այդ օրուան միթինկը Զինադադարի շրջանի չորրորդ միթինկն էր: Պոլսոյ Թուրքերն ու Իսլամները ճիշդ երեք անգամ հաւաքուած էին այդ երկու աղօթատեղիներուն միջեւ: Ու աղօթած էին Աստուծոյ, որ իրենց շնորհէր իրենց սրբազան իրաւունքները: Ու ապաստանած էին յաղթական պետութեանց գութին: Հակառակ ատոր, այդ օրը, չորրորդ անգամն ըլլալով հաւաքուեր էին: Արդեօք այդ հաւաքոյթը օգուտ մը պիտի ապահովէ՞ր: Հաւատալու համար ատոր՝ անկասկած շատ միամիտ պէտք էր ըլլալ: Որովհետեւ, յաղթականները ըսած էին իրենց վերջին խօսքը: Անոնք, կշիռին մէջ նետելով իրենց արիւնոտ սուրը,

— Վայ պարտեալներուն, ըսած էին:

— Այդ պարագայի՞ն...

Այո, այդ պարագային՝ ինչո՞ւ կազմակերպուած էր այս միթինկը: Ու «Հուրիէթ վէ Իթթիլաֆ» կուսակցութեան վարիչները, որոնք այս միթինկը կազմակերպած էին, այդ աստիճան միամի՞տ էին:

Ոչ... Անոնք ոչ միայն միամիտ չէին, այլեւ այդ միթինկն ալ միամտութեան արդիւնք չէր: Ընդհակառակն, բաւական բարձր խելքի մը գործն էր:

Որովհետեւ, Վահտէթթին, իր վարչապետ՝ Տամատ Ֆէրիտ փաշա եւ իր կողմնակիցները քննած էին հաշտութեան պայմանները որոնց հիմքը որոշուած էր Սան Ռէմոյի մէջ եւ որ Փարիզի մէջ վերջնական ձեւ էր ստացած: Անոնք որոշած էին ընդունիլ հետեւեալ յօդուածները.—

1.— Մեր արեւմտեան սահմանը Չաթալճան է: Անկէ անդին — Էտիրնէն ալ միասին ըլլալով,— Յունաստանի կրնայ տրուիլ:

2.— Արեւելեան սահմանը,— Այնթապ, Մարտին, Ուրֆա քաղաքները եւ Մուսուլի նահանգը դուրս ձգելով կրնայ նախկին սահմանին միանալ:

3.— ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ, ՎԱՆԻ, ՊԻԹԼԻՍԻ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԸ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՃՇԴՈՒԻՆ ՈՒ ԿԸՆԴՈՒՆՈՒԻՆ:

4.— Իզմիր, Էօտէմիշ, Աքհիսար, Պէրկամա եւ բոլոր կղզիները վերջնական կերպով Յունաստանի կը տրուին:

5.— Նեղուցներուն վարչութիւնը կը յանձնուի միջազգային եւ անկախ յանձնախումբի մը:

6.— Խարբերդի շրջակայքէն սկսելով՝ Խարբերդ, Միհալըճ, Իզնիք, Իզմիթ եւ շրջակայքը կը մտնեն այդ յանձնախումբին վարչութեան ներքեւ:

7.— Եթէ Քիւրտերը ուզեն մէկ տարի վերջ առանձին Քիւրտիստան մը կը կազմուի:

8.— Սուրիա, Իրաք, Պաղեստին, Հիճազ կը կտրեն իրենց կապը Օսմանեան պետութեան հետ:

9.— Հարկ չկայ բանակի եւ նաւատորմի: Օսմանեան բանակը, ներքին անդորրութիւնը ապահովելու համար, 35.000 ոստիկան զօրքերէ եւ 15.000 թօշակաւոր զինուորներէ պիտի բաղկանայ: Իսկ ծովային ուժը քանի մը թնդանօթակիրի պիտի զեղչուի:

10.— Օտար յանձնախումբ մը խառն դատարանի մը ծրագիրը պիտի պատրաստէ:

11.— Օսմանեան պետութիւնը օտարահպատակ բոլոր իսլամներու վրայ իր ունեցած իրաւունքներէն պիտի հրաժարի:

12.— Պոլսոյ ինչպէս նաեւ այլ օսմանեան երկիրներու մէջ գտնուող օտար յանձնախումբերը պիտի քննեն այն զանգատները որոնք պիտի ըլլան պատերազմի ատեն քրիստոնեաներու վրայ ի գործ դրուած աքսորի եւ ջարդերու մասին եւ այդ մասին անոնց տալիք որոշումները օսմ. կառավարութիւնը պիտի ընդունի եւ պիտի գործադրէ:

13.— Կառավարութեան ելեւմուտքին համար յանձնախումբ մը պիտի կազմուի: Ելմտացոյցի մասին խորհրդարանին տալիք որոշումները եթէ այդ յանձնախումբին կողմէ մերժուին, անզօր կը դառնան:

14.— «Քափիթիւլասիոն»ները ի զօրու են: Համաձայնական պետութեանց հպատակները լայնօրէն պիտի օգտուին «քափիթիւլասիոն»ներէն:

15.— ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ շրջակաները ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՏՈՒԿ ԵԼՔ ՄԸ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ... Միեւնոյն ատեն Պոլսոյ եւ Հայդարփաշայի նաւահանգիստները ազատ նաւահանգիստներ պիտի ըլլան:

Պայմանաւ որ, փոխան ատոնց,

16.— Պոլիսը մնայ, անպայման, սուլթանութեան մայրաքաղաք եւ Նուիրապետութիւնը հոն բնակի:

Ահա հոս կը սկսէր այս դառն ճշմարտութիւնը:

Պալատին մէջ այս որոշումը տրուած էր: Կառավարութիւնը այս պայմանները պաշտօնապէս պիտի ընդունէր:

Բայց, հարկ էր պատասխանատուութենէ փրկել կառավարութիւնը: Իսկ այդ պարտականութիւնը ստանձնած էր «Հուրիէթ վէ Իթթիլաֆ» կուսակցութիւնը:

Հետեւաբար այդ օրուան միթինկը խելքի խաղին յեցած կատակերգութենէ տարբեր բան մը չէր: Իսկ այդ կատակերգութեան գլխաւոր դերակատարութիւնը անձնապէս ու գործնապէս յանձն էր առած Րիզա Թէվֆիք պէյը...

ԾԻԾԱՂ

—Պարոն ոստիկանապետ, այս մարդը իմ կնոջս հայհոյեց.

— Պարոն, շատո՞նց է որ ամուսնացած էք:

— Ոչ, պարոն, ամուրի եմ:

— Ուրեմն, ինչո՞ւ հոս եկած կը բողոքէք:

— Բայց կրնայի ամուսնացած ըլլալ:

— Դուրս ելէք եւ իրարու հետ համաձայնեցէք:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՒԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Ակսել Բակունցը, հակայեղափոխական-տրոցկիստ-նացիոնալիստ Ն. Ստեփանեանի այդ խորամանկ ու քօղարկուած համհարզը նոյն այդ Ներսիկ Ստեփանեանի ղեկավարութեամբ աշխատում էր գրական կազմակերպութիւնը ծառայեցնել իր հակայեղափոխական նպատակներին:

Ակսել Բակունցի հակայեղափոխական-նացիոնալիստական-տրոցկիստական խմբակը (Դ. Սիմոնեան, Ալազան, Վանանդեցի, Նորենց, Թոթովենց, Մահարի) շնորհիւ Ա. Խանջեանի փտած լիբերալիզմի ու հովանաւորութեան՝ որոշ ժամանակ ղեկավար դիրք գրաւելով գրական կազմակերպութեան ներսում, անարգել կերպով շարունակում էր իր չահատակութիւնները, հալածելով եւ վարկաբեկելով մեր գրականութեան կուսակցական ու անկուսակցական լաւագոյն կադրերին:

Այդ խմբակի ամէնէն ակտիւ անդամներից, նախկին կուսակցականներ երկերեսանի Ալազանն ու Նորենցը, այն ժամանակ, երբ կուսակցութիւնը պահանջում էր նրանցից անկեղծօրէն խոստովանել ամէն ինչ, նրանք այս անգամ եւս իրենց հակայեղափոխական տրոցկիստ-նացիոնալիստների երկերեսանիութեամբ ստոր կերպով խաբեցին կուսակցութիւնը, թաքնելով նրանից կուսակցութեան եւ մեր ժողովրդի հանդէպ կատարած իրենց յանցագործութիւնը:

Միութեան նախագահ, քօղարկուած երկերեսանի հակայեղափոխական-տրոցկիստ-նացիոնալիստ Դրաստամատ Սիմոնեանը աղուէսային խորամանկութեամբ տանում էր գրականութեան ասպարէզում իրենց խմբակի քաղաքականութիւնը, քայքայելով Գրողների Միութեան աշխատանքները եւ հալածելով գրական կադրերին: Միութեան քարտուղար Հ. Միրզոյեանը փոխանակ մոբիլիզացիայի ենթարկելու գրական կազմակերպութիւնն ու մամուլը նացիոնալիզմի դէմ մղւող պայքարում, տարուելով փտած լիբերալիզմով՝ իր հովանաւորութեան տակ էր առնում առանձին նացիոնալիստ գրողներին: Նա հանդէս էր բերում բոլշեւիկին անվայել քաղաքական վախկոտութիւն: Գրական կազմակերպութեան ղեկավարութիւնը նացիոնալիզմի դէմ մղւող պայքարում ցոյց տուեց իր անկարողութիւնը ու քաղաքական սնանկութիւնը:

Երկերեսանի քաղաքականութեամբ, իրականում պաշտպանութեան տակ առնելով նացիոնալիստական տարրերին, միեւնոյն ժամանակ Խանջեանը ընկնում էր ծայրայեղ «ձախութեան» մէջ, նացիոնալիստական էր յայտարարում եւ արգիլում մեր անցեալ արուեստի ու գրականութեան մի շարք գործեր, որոնք ոչ մի կապ չունեն նացիոնալիզմի հետ:

Նացիոնալիզմի դէմ իրական պայքար ծաւալողներին անհեղի կերպով մեղադրելով «ձախ» ռապական վարչարարութեան մէջ Խանջեանը ու նրա ներկայացուցիչները գրական կազմակերպութեան ներսում (Ակսել Բակունցի նացիոնալիստական-տրոցկիստական խմբակը), միեւնոյն ժամանակ որդեգրել էին այլանդակութեան հասած ծայրայեղ վարչարարութիւնը, հալածելով, վարկաբեկելով, միութիւնից դուրս հանելով կուսակցական ու անկուսակցական լաւագոյն գրողներին ու քննադատներին:

Ի՞նչն էր պատճառը որ Խանջեանը՝ օգտագործելով կուսակցական մամուլը, իր հրապարակային ելոյթները եւ նոյն իսկ կուսակցական համագումարների ամբիոնը, թմբկահարում, մեծարում էր նացիոնալիստ-հակայեղափոխական-տրոցկիստ գրողներին, նրանց գոյութիւն չունեցող «արժէքների» մասին տարածելով լեգենդներ: Պատճառն այն էր, որ նա մեր կուլտուրայի զարգացման ուղիների խնդրում հանդէս էր բերում նացիոնալիստական կոնցեպցիա: Նա ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի Լէնինեան-Ստալինեան լօզունգը նացիոնալիստօրէն աղաւաղման ենթարկելով՝ աշխատում էր յարմարեցնել նացիոնալիստական տարրերի պահանջներին:

Ինչպէս նշում է մեր հմուտ ղեկավար ընկ. Լավրենտի Բերիան, «Զգաստութիւն չյայտնաբերելով տրոցկիստների եւ Դաշնակների դէմ մղւող պայքարում, երկերեսանիութիւն անելով կուսակցութեան հանդէպ, Խանջեանն ուղղակի հովանաւորում էր այն ազգայնական սանձարձակ տարրերին, որոնք բոյն էին դրել հայ ինտելիգենցիայի մէջ, գրողների մի որոշ հատուածում, որոնք բացայայտ պայքար էին մղում հայ ժողովրդի ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի կառուցման դէմ, հակադրելով դրան «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» կուլտուրայի հակայեղափոխական ֆորմուլը»:

Մեր կուլտուրական ֆրոնտը աղտոտած նացիոնալիստական տարրերը, մասնաւորապէս Ա. Բակունցի հակայեղափոխական խմբակի անդամները (Ալազան եւ միւսները) թուղթ ու թանաք չէին խնայում եւ ձգնում էին մեր ինտելիգենցիայի մէջ տարածել այն պրովոկացիան, որ իբր թէ Խանջեանը հանդիսանում է մեր կուլտուրայի միակ պաշտպանը, որ կուսակցութեան միւս ղեկավարները ոչ մի կապ չունեն մեր կուլտուրայի հետ եւ հանդիսանում են նրա թշնամիները: Դրա համար հէնց որ կուսակցական լայն մասսաները ցանկանում էին ակտիւ կերպով մասնակցել մեր կուլտուրայի եւ գրականութեան հարցերի վճռմանը, Խանջեանի կողմից յետ էին շպրտւում եւ այդ գործում նա յաճախ օգտւում էր կանչում ինտելիգենցիայի նացիոնալիստական տարրերին: Մեր ձեռքի տակ եղած բազմաթիւ փաստերը այսօր ապացուցանում են, այն որ Խանջեանը իր անմիջական ղեկավարութեան տակ առնելով եւ գէթ կամաւոր դիրքերում զինելով հակայեղափոխական-տրոցկիստ-նացիոնալիստներին, մեր կուսակցութեան, ժողովրդի ու կուլտուրայի թշնամիներին արգելակներ է ստեղծել ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման ճանապարհին: Եթէ չլինէր Խանջեանի հովանաւորումը նացիոնալիզմին - տրոցկիզմին՝ էլ աւելի շատ գործ կարելի էր կատարել մեր կուլտուրական շինարարութեան եւ մասնաւորապէս գրականութեան ասպարէզում, քան թէ կատարել է վերջին տարիների ընթացքում:

(3)

ԱՐԵՒԱՁՈՒՐԿՆԵՐՈՒ Բ. ԽՈՒՄԲԸ

— . —

ՆԻՍ, (Յապաղած) — Ուրիշ ի՞նչ - պէս կարելի է անուանել Նիսի շողշողուն արեւին տակ պճլտացող սա սեւցուելիկ աչուկները, որոնք հետաքրքրութեամբ կը նային ամէն այցելուի։

Ինծի բաւէն թէ աւելի բախտաւոր եղան Ֆր. Կ. Խաչի օգափոխութեան կայանի այս երկրորդ խումբին մանուկները, քանի իրենց բնակարանը շատ աւելի մեծ յարմարութիւններ կը ներկայացնէր թէ ընդարձակութեան եւ թէ օդի տեսակէտով։

Եղեւիններով եւ արմաւենիներով եզերուած ճամբէ մը կը քալենք, քանի մը հոգի, անհամբեր տեսնելու հայ մանուկները, լսելու անոնց խեցբեկ բարբառը ու մանուանդ ուրախ ճիչերը։ Հասած ենք արդէն ընդարձակ պարտէզի մը դուռը, բայց տղու հետք չկայ, ձայնե՞ր այո՛. «Տիկի՛ն, ինծի ալ, տիկին հացս վերջացաւ»։ Ուրեմն կը ճաշեն, լաւ զուգադիպութիւն։ Հետաքրքրական չէ՞ տեսնել թէ ի՞նչպէս կը կերակրուին անոնք։ Օրուան ճաշն է հաւկիթով եւ պանիրով փուռը տրուած մաքարոնի, երկրորդ կերակուր մըն ալ ունին,— ձէթով եփուած լուբիա, վրայէն ալ խաղող։ Այնքան ախորժաբեր է կերակուրին հոտը որ կը մատնէ անարատ կարագը։ Տղաքը ուրախ են ու անվերջ հաց, ջուր կ՚ուզեն. նոյն իսկ երրորդ պնակ մը կերակուրէն։ Բայց փարժուեր են մեր պզտիկչատակերներուն հսկողուհիները, կը հասնին բոլորին ալ, աջ ու ձախ մատակարարելով անվերջ։ «Սկիզբը քանի մը օր գրեթէ չկերան, ախրեցանք, բայց ծովը գործեց իր հրաշքը, հիմա բոլորն ալ կը ճաշեն ախորժակով»։

— Օրական հացի սպառո՞ւմը, կը հարցնենք,— 18 քիլօ, երբեմն ալ 20։ — Քանի՞ տղու համար կ՚ըլլայ։— 35 միա՞յն։ Ուրեմն, մէջին հաշուով մօտաւորապէս 3/4 քիլօ ամէն մէկուն։ Կարելի՞ է տեսնել ճաշացուցակը։

— Շաբաթը հինգ օր միս ունին գրեթէ, քիւր բանջարեղէն մը կամ գետնախնձոր կամ բրինձ, պտուղ բոլոր ճաշերուն, ապուր եւ թէթեւ կերակուր մը երեկոյեան։ Կարագով հաց եւ կաթով սուրճ առտուները։ Իսկ երբեւ նախընթրիք հացով շօքալա, անուշ կամ կարագ։

Զեմ զարմանար որ բոլոր երախաները առողջ տեսք ունին, կազդուրուած, արեւէն ու ծովէն սեւցած եւ ժիր։ Ոչ մէկ ծանր հիւանդ են ունեցած, գրեթէ մէկ ամսուան ընթացքին եւ ոչ մէկ արկած։ Կառավարչուհիները, Տիկ. Շանթ, Օր. Մ. Սահփանեան եւ Օր. Մ. Սամուէլեան գոհ են տղոց վարք ու բարքէն։

— Ամենադժուարը մեր գործին մէջ այս տղոց հայերէն խօսեցնելն է», կ՚ըսայ միակ դանդատը։ «Չէք կրնար երեւակայել, ի՞նչ միջոցներու պէտք է դիմէինք որ մեր մանուկները հայերէն խօսին. վերջերս միայն վարժուեցան ինքնաբերաբար եւ մանչերն էին որ աւելի շուտ տեղի տուին։

Կայանի առօրեայ կեանքի մանրամասնութիւններն ալ հետաքրքրական են։ Առտուն 7ին ոտքի են արդէն բոլորը, մէկ ժամ յատկացուած է լուացուելու եւ մարզանքի, 8ին է նախաճաշը, 9էն 10 տղաքը կը չակեն իրենց անկողինները եւ կը հաւաքեն սենեակները, 10էն ծովափ են արդէն, ի՞նչ հրճուանք, ի՞նչ խանդավառութիւն։ Երկինքին ու ծովուն կապոյտին մէջ թաղուած բոլորը, կը լողան, կը ցատկեն, կը վազեն ուրախ ճիչերով։ Ճաշէն վերջ հանգիստի ժամն է։ 3—4 յատկացուած է խմբական երգերու եւ խաղերու, նախընթրիքը կ՚ընդմիջէ զանոնք ու յետոյ դէտափի կամ ծով դարձեալ։ 7ին կ՚ընթրեն ու 8ին պառկած են, իրենց արդար քունը քնանալու։

Մէկ չունչով եղած այս տեսակ մը համարատուութիւնը հազիւ ժամանակ կ՚ունենամ արձանագրելու, մեղուի բզզոցը կը սկսի, տղաքն ալ կ՚ուզեն խօսիլ կարծես։

— Ո՞րտեղէն ես,— Լիոնէն պարոն, —Դո՞ւն. —Վալանսէն։Միւսը Կրընոպլէն է, սա տասնեակը Մարսէյլէն։ Վիէնը, Ռոմանը, Տէսինն ալ ունին իրենց փոքրիկ ներկայացուցիչները, մեծ մասը անգործ եւ թշուառ ընտանիքներու զաւակները։ Ծրջ. Վարչութիւնը Բ. կայանը կազմած է իր գաւառի մասնաճիւղերու համար, բայց անխուսափելի Փարիզը իր մասը եր- կինքով, անարեւ բնակարաններով ու նեղլիկ խրճիթներով իր բաժինը ունի հոս ալ, համեմատաբար քիչ թիւ մը սակայն, չէ՞ որ Ա. խումբը կազմուած էրՓարիզէն ու իր արուարձաններէն։

Աչքի առջեւ կը բերեմ այս օգտաւոր ձեռնարկին բոլոր դժուարութիւնները, նիւթական թէ բարոյական 20.000 ֆր. տրամադրած է Ֆր. Կ. Խաչը երկու կայանին համար ու վեց անձնուէր ընկերուհիներ իբրեւ կառավարչուհի։

Ո՞րն է աւելի ծանր, լումաներով այդ գումարը գոյացնե՞լը թէ 70 երեխաներու կեանքին ու առողջութեան պատասխանատուութեան տակ, անոնց խնամքը ստանձնելը։ Ես երեխայ չունէի խումբին մէջ, բայց երախտապարտ զգացի ինքզինքս այս մեծ կազմակերպութեան, բոլոր այն մայրերուն տեղ որոնց զաւակներուն տրուած են գորովալի խնամք, երկնային պարգեւին՝ արեւին ու օդին չափ կենսատու։

Ա. Ա.

ԽՄԲ.— Խումբը վերադարձաւ չորեքշաբթի օր։

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ

— • —

«Աղատ Խօսք»ի մէջ կը կարդանք (10 սեպտ.). —

Անցեալ տարի, Սոֆիայի մէջ հանդիսաւորապէս տօնուեցաւ Հայ Մշակոյթի Օրը։ «Մասիս» Հրատարակչականի նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ ընկերական - ընտանեկան խանդավառ հանդիպում մը, ուր ներկայ էր նաեւ հայ աշխարհահռչակ գիտուն փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց, որ յայտարարեց թէ սկսած է գրել նոր գիրք մը, օտար հանրութեան ներկայացնելու համար Հայերու կարեւոր դերը մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ։ Այս առթիւ նոյն հաւաքոյթին մէջ իսկ յայտարարուեցաւ որ «Մասիս» Հրատարակչականը, տուրք մը տալու համար հայ մշակոյթին, սիրով կը ստանձնէ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի նոր գրքին պուլկարերէն հրատարակութեան հոգը։ Այս յայտարարութիւնը ընդունուեցաւ ջերմ խանդավառութեամբ եւ տեղւոյն վրայ, 15 վայրկեանի մէջ, ներկաները արձանագրուեցան շուրջ 6 հազար լէվ, գնելու եւ իրենց պուլկար բարեկամներուն նուիրելու փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի գիրքը, իբրեւ լաւագոյն մէկ ձեռ հայանպաստ պրոպագանդին Պուլկարիոյ մէջ։

Տարին չասառ կը բոլորի եւ Հայ Մշակոյթի Օրուան տարեդարձը կը մօտենայ։ Թէ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց եւ թէ «Մասիս» Հրատարակչականը պահեցին իրենց խոստումը։ Փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց երէկ «Մասիս»ին յանձնեց իր նոր գիրքին ձեռագիրը, իսկ «Մասիս» Հրատարակչականը այսօր իսկ տպագրութեան յանձնեց «Հայերու դերը մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ» գործը։

Փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի այս նոր գիրքին շուրջ անցեալ տարի մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծուեցաւ Սոֆիայի եւ պուլկարահայ գաղութին մէջ։ Այդ հետաքրքրութիւնը վարակեց նաեւ միւս հայ գաղութները, եւ հայ մամուլը, Իրանէն մինչեւ Ամերիկա, արձագանգ եղաւ այդ լուրին։ Եղան թերթեր ալ, որոնք առաջարկեցին չսահմանափակուիլ միայն պուլկար լեզուով հրատարակութեամբ, այլ եւ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի նոր գիրքը թարգմանել եւ հրատարակել եւրոպական ուրիշ լեզուներով ալ, ինչպէս նաեւ հայերէն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ-ՍԵՒԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

— . —

Հայաստանի գործավարներու խորհուրդը քննութեան առնելով Երեւան-Սեւան նոր երկաթուղիի կառուցման խնդիրը, հաստատած է, որ շինարարութիւնը բազմաթիւ թերութիւններ ունի։ Կը պակսին բնուորական ձեռքեր, բաւարար չափով չեն կառուցուած հանրակացարաններ, ճաշարաններ եւ քիչ են փոխադրական միջոցները։ Գծին կառուցման աշխատանքները կանոնաւորապէս յառաջ տանելու համար յատկացուած է 7.620 հազար րուբլի եւ առաջարկուած է Կոտայքի եւ Ախտայի շրջանային գործադիր կոմիտէներուն արձանագրել անհրաժեշտ թիւով բանուորներ։ Մինչեւ հոկտ. 15 պէտք է աւարտել գծին հարաւային կամուրջները և պատրաստել Արզնի ամառանոցին մէջ կառուցուելիք կայարանի յատակագիծը։ Շինարարութեան վարչութիւնը մինչեւ դեկտեմբեր պէտք է աւարտէ Ախտա հասնող գծին անհրաժեշտ ուսումնասիրութիւնները, նախագծերու կազմութիւնը եւ բոլոր նախապատրաստական աշխատանքները, որոնք լիովին կ՚ապահովեն 1937ի շինարարական աշխատանքը։

ԴԷՊԻ ԱՐԱԳԱԾԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐԸ

— . —

Օգոստ. 22ին 15 հոգինոց արշաւախումբ մը սկսաւ բարձրանալ դէպի Արագածի գագաթը։ Առաջին օրը կը հասնին Սեւ Լիճ եւ կը գիշերեն օդերեւութաբանական կայանին մէջ։ Ճամբան անոնք դիտած են Համբերդի պատմական ամրոցը եւ ուսումնասիրած Արագածի հնադարեան ջրանցքախական սիստեմը։ Յաջորդը օրը շարունակելով վերելքը, ցերեկուան ժամը 1ին, արշաւախումբը լրիւ կազմով կը հասնի Արագածի հիւսիսային ամենաբարձր գագաթը, ուր դրուած է Լէնինի կիսանդրին եւ «Պրոլետթութիւն»ի ընկերութեան դրօշը։

Անցեալ տարիներու համեմատութեամբ այս տարի Արագածի գագաթը բարձրանալն աւելի դժուար է եղած, որովհետեւ խառնարանը եւ արեւմտեան լանջերը պատած են մէկ-մէկուկէս մեթր ձիւնով եւ օդը աւելի ցուրտ է։

ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՆԵՐՈՒ Բ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Սեպտ. 7ին Երեւանի մէջ բացուած է կնախտարաններու եւ մանկաբարձներու Անդրկովկասեան Բ. համագումարը, ուր զեկոյցներ տուած են Անդրկովկասի հանրապետութեանց առողջապահական գործավարները՝ կոլտնտեսային, բանուորական, ծննդաբերական տուներու շինարարութեան եւն. մասին։

Համագումարին մէջ Հայաստան ունի 50 պատգամաւորներ, Վրաստանը՝ 70, իսկ Ազրբէջանը՝ 50։ Ուկրայնան եւ Ռուսաստանն ալ մասնակցած են 80 պատգամաւորներով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Խ. Հայաստան» կը գրէ թէ Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսին մէջ պիտի ցուցադրուին Հայաստանի ինքնուս նկարիչներու լաւագոյն գործերը։ Հայաստանի կերպարուեստի միութեան եւ արուեստի նկարչութեան կից գործող ժիւրին Երեւանէն ստացած է մօտ 30 նկար։ Ընդունուած նկարներու մէկ մասը սեպտեմբերի բակիզբները կ՚ուղարկուի Մոսկուա՝ կեդրոնական ժիւրիին։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՇՈՒՐՋ

«Յառաջ»ի օգոստ. 25 թիւին մէջ ուշադրութեամբ կարդացի ի պատիւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներէն եղբայր Օննիկ Եազմաճեանի սարքուած համակրական հանդիպումի մը լուրը։Տեղեկատուն այս առթիւ կը գրէր.—

«Եղբայր Եազմաճեան խօսք առնելով շեշտեց Հ. Մ. Ը. Մ.ի վերակազմութեան անհրաժեշտութիւնը եւ խոստացաւ իր բոլոր ուժերը տրամադրել Միութեան անդամներուն եւ նոր սերունդի ֆիզիքական դաստիարակութեան»։

Միշտ նոյն պատմութիւնն է որ կը կրկնուի միեւնոյն անձերու կողմէ։ Գրեթէ երկուքուկէս տարի առաջ նոյն ինքն Պ. Եազմաճեանն էր որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վերակազմութեան անհրաժեշտութիւնը տեսնելով, աջ ու ձախ դիմումներ կատարելէ յետոյ, յաջողած էր առժամեայ սկաուտական վերին մարմին մը կազմել տալ, որուն ինք եւս կ՚անդամակցէր։ Սակայն ներքին ըսի - ըսաւներ պատճառ եղան նորակազմ սկաուտական վերին մարմնի կազմալուծման, որուն հետեւանքով Փարիզի սկաուտիզմը մեծապէս տուժեց։ Բարեբախտաբար այդ անկազմակերպ վիճակը երկար չտեւեց։ Նորընտիր սկաուտ վարիչը իր յամառ աշխատութեամբ յաջողեցաւ վերջ մը տալ սկաուտական շարքերու մէջ թոյն սրսկող վէճերուն, որոնք սկսած էին աւերներ գործել։ Այժմ բոլոր ըսկաուտները սկսած են լռիկ ու մնջիկ աշխատիլ, հետապնդելով իրենց նշանը,— Բարձրացիր բարձրացուր։ ըը։

Արդ, եթէ Փարիզի Հ. Մ. Ը. Մ.ի «վերակազմութեան անհրաժեշտութիւնը» տեսնողներ կան, այդ պարոններէն շատ կը խնդրուի որ իրենց տեղը ծանր նստին ու փորձութեան չենթարկուին, նոր խլրտումներ ստեղծելով ու լաւ ճամբու մէջ դրուած գործին արգելք հանդիսանալով։

** Սեպտ. 6ին Անդրանիկի ուխտագնացութեան նկարագրութեան մէջ, յօդուածագիր Պարմանի չէր յիշած Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտ խմբապետ Վահէ Մանուկեանի անունը, ինչպէս եւ այն պարագան թէ պատկերներու փաճառումը կատարուեցաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի ատրճանաւոր սկաուտներու կողմէ, գոյացնելով 500 ֆրանքի հասոյթ մը։ (ԽՄԲ.— Պարզապէս մոռացուած է եւ ուրիշ ոչինչ)։

Մ. Քիւրքճեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

Սելանիկի Հորիզոնը կ՚ողբայ խմբագրականի մը մէջ (10 սեպտ.).

— «Մղձաւանջը դեռ չփարատեցաւ։ Ընդհակառակն, քանի օրերը անցան, այնքան խորացաւ։ Տարեմուտ է արդէն եւ վարժարանները իրենց պատրաստութիւնները կը տեսնեն վերաբացուելու համար։ Մինչդեռ բոլոր եբրայեցիները ցոյց կուտան, որ յունահայ վարժարանները չպիտի բացուին։ Մօտաւորապէս հինգ հազար աշակերտներով եւ հարիւր յիսուն ուսուցիչներով, Յունաստանի մէջ, մինչեւ անցեալ տարեվերջ եւ տասներեք տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունեցող 40ի չափ համայնական եւ անհատական հայ վարժարանները փակ պիտի մնան։

Կացութեան մէջ փոփոխութիւն չըկայ, դժբախտաբար։ Ուր որ էինք ամէն երեք ամիս առաջ, հոն կը գտնուինք նաեւ այսօր։ Երեք ամիս առաջ, գոնէ յոյսեր ունէինք, թէ կարգադրութիւն մը կարելի պիտի ըլլայ ընել։ Այսօր, այդ յոյսերը, գոնէ հիմակուհիմա չքացած են։ Ամէնէն լաւատեսներն անգամ դարձած են յոռետես։ Անցեալ չարթու վերջը, Աթէնքէն հաղորդուած լուր մը, գէթ հայերէնի դասաւանդութիւնը արտօնուած ըլլալու տեսակէտէն, քիչ մը մխիթարական էր։ Գոնէ անհատական վարժարանները, ըսինք, պիտի կրնան վերաբանալ իրենց դուռները։ Այսօր այդ մխիթարութիւնն ալ յօդս կը ցնդի։ Երէկ ստացուած լուր մը՝ կ՚ըսէ չարաթ օր իմացուածին ճիշդ հակառակը։ Աթէնքէն հեռաձայնեցին մեզի, թէ Գոքինիոյ Զաւարեան վարժարանին վերաբացման արտօնութիւնը ստացուած է երեքշաբթի օր։ Կրթ. Նախարարութեան՝ միեւնոյն օրուան թուականը կրող այդ պաշտօնագրին մէջ կ՚ըսուի, սակայն թէ վարժարանը կրնայ վերաբացուիլ յունիս 15 թըւակիր հրամանագրի հիման վրայ։ Այսինքն, վարժարանի բոլոր ուսուցիչները ծագումով Յոյն պիտի ըլլան, իսկ բոլոր դասերը յունարէնով պիտի տրուին։ Եթէ 5րդ եւ 6րդ դասարաններու աշակերտներուն, պաշտօնական դասաժամերէն դուրս կ՚ուզուի հայերէն ուսուցանել, օրը մէկ պահ, պէտք է առանձին դիմում կատարել նախարարութեան եւ մասնաւոր արտօնութիւն ստանալ։

Ինչպէս կը տեսնուի, այս նորագոյն եղելութիւնն ու կրթական նախարարութեան պատկան պաշտօնատարին՝ երեք օր առաջ, իրեն դիմած պատուիրակութեան (Պ. Պ. Պզտիկեան եւ Եանօփուլոսի) բրած յայտարարութիւնը կը հակասեն իրարու։ Պէտի տարուինք խորհելու, թէ պատուիրակութիւնը թիւրիմացութեան մը զոհ գացած եւ սխալ հասկցած է վերոյիշեալ պաշտօնատարին խօսքերը։ Այլապէս, Զաւարեան վարժարանի արտօնագիրը չպիտի տրուէր հիմ ունենալով կրթական խորհուրդի յունիս 15 թուակիր հրամանագիրը, որ միանգամ ընդ միշտ կ՚արգիլէ հայերէնի ուսուցումը հայկ. վարժարաններու մէջ։

Կը նշանակէ, ուրեմն, որ նոյնութեամբ ի զօրու կը մնայ վերոյիշեալ հրամանագիրը, հետեւաբար եւ անփոփոխ կը մնայ ամէն առաջուան կացութիւնը։ Իսկ հայկական վարժարաններու մէջ հայերէնի ուսուցումը խոտիւ արգիլուելէ վերջ, լաւ ինքեան աւելորդ կը դառնայ այդ վարժարաններու գոյութիւնը։ Եթէ միայն յունական դաստիարակութիւն պիտի ըստանան հայ փոքրիկները եւ չպիտի թոյլատրուի անոնց սորվիլ իրենց մայրենի լեզուն, այդ դաստիարակութիւնը, անոնք աւելի լաւ կրնան ստանալ յունական պետական կամ անհատական նախակրթարաններու մէջ, որոնք գոյութիւն ունին բոլոր թաղերու մէջ եւ բաց են նաեւ հայ փոքրիկներու առջեւ։

Այս մասին երկու խօսք չի կրնար ըլլալ։ Տրուած պայմաններու մէջ, հայ համայնքն ու կրթական մարմինները չպիտի կրնան բանալ իրենց վարժարանները։ Եւ հարկադրաբար, գոնէ առ այժմ պիտի հաշտուին ստեղծուած կացութեան հետ։ Ասիկա չի նշանակեր անշուշտ, որ վերջ պիտի տան իրենց ձեռնարկներուն, գոնէ յառաջիկային միջին ճամբու մը յաջողութիւնը ձեռք ձգելու ակնկալութեամբ։ Սխալ է բնականաբար բոլորովին ձեռնթափ ըլլալ։ Ընդհակառակն պէտք է շարունակել ձեռնարկները։ Մենք համոզուած չենք տակաւին, թէ բոլոր ճամբաները գոցուած են մեր առջեւ։ Եթէ նոյն իսկ տարի մը փակ պիտի մնան հայ վարժարանները, մեր համայնական եւ կրթական մարմինները պիտի շարունակեն գործել։ Պիտի շարունակեն զարնել բոլոր դուռները։ Ուրիշ անգամ ալ ըսած ենք եւ կը կրկնենք այսօր ալ։— Բարեացակամութիւնները չեն պակսիր Յունաստանի մէջ, մեր նկատմամբ։ Եւ կը հաւատանք բացարձակապէս, որ օր մը, գէթ իր նուազագոյն չափին մէջ պիտի լուծէ մեր խնդրանքը»։

ԾԻԾԱՂ

— Որսորդ բարեկամս, այսօր ի՞նչ որսացիր նայինք, հարկաւ յաջող որսեր ըրիր։

— Այսօրուան որսս հիւանդանոց ղրկեցի։

— Հարկաւ նապաստակներ, թռչուններ։

— Ոչ, պարոն, ագարակի մը պահապանը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆԶԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

— Ի՞նչ կայ, տղաս, չըսե՞ս, բարի ու գորովալից շեշտով մը, ուրկէ աւելի յաղթուեցայ, կ՚ուզէի գետին մտնել, ամօթի քրտինքը բռնեց զիս, այտերս կ՚այրէին։

— Հաճի մամ, Տէր Պապը ի՞նչ կ՚ըլնէ խորանին վրայ, երբ վարագոյրը գոց է, ու մէկը զինք չի տեսներ։

— Կ՚աղօթէ։

— Զհասկցայ, այսինքն՝ ...

— Աստուած պապային հետ կը խօսի։

— Կը խօսի՞։

— Այո՛։

— Հաճի մամ, դուն անոնց խօսածը լսած ես։

— Ոչ, տղաս, ես ո՞ւրկէ կրնամ լըսել, անոնք կամաց կամաց կը խօսին իրարու հետ, հոգիի լեզուով։

— Մենք այդ լեզուն չե՞նք գիտեր։

— Ինչո՞ւ չէ, մենք ալ կրնանք խօսիլ Երկնաւորին հետ, բաւական է որ լաւ քրիստոնեաներ ըլլանք, ու հնազանդ Անոր Օրէնքին ... Հոգիի լեզուն՝ մարդկային է, այդ լեզուն Աստուածը կուտայ ամէն անոնց՝ որ կը փափաքին ունենալ, մեղայի եկո՛ւր, գղջա՛, չարութիւն մի՛ ըներ, այն ատեն հոգիին լեզուն կ՚ունենաս եւ կրնաս խօսիլ Աստուծուն հետ ...

— Այդ լեզուն իր բառերը չունի՞։

— Ունի, տղա՛ս, ունի։

— Քու գործածած լեզուն այդ բառերէն ունի՞ իր մէջը։

— Ի հարկէ, ի հարկէ։

— Հաճի մամ, քանի մը հատ ըսէ անոնցմէ, ի՞նչ կ՚ըլլայ։

— «Տէր Աստուած հզօր ...»։

— Հաճի մամ, սխալ սկսար, «ընկալ քաղցրութեամբ» ... պիտի ըսէիր, ես այդ աղօթքը գիտեմ, հայերէն է։ Ուրեմն հայերէ՞ն կը խօսին իրարու հետ ...

— Այո, հայերէն, պատասխանեց Հաճի մամը եւ բաժնուեցաւ ինծմէ։ Երկար նայեցայ անոր ետեւէն, ու տեղս քարացած մնացի, կը մտածէի «հոգիի լեզուին» վրայ։ ԱԳնկիս մէջ՝ աղէն անդէն դարձուցի, ուզեցի բացատրել զայն, պարզել իմաստը, վերջապէս հասկնալի դարձնել գէթ ինծի համար, յամենայն դէպս երկար - բարակ պրպտումներէ յետոյ այս համոզումին եկայ, «հոգիի լեզուն» մեր գործածածէն տարբեր ըլլալու չէր, եղբակացուցի, բառերը մի արտասաներ լսելի ձայնով, այլ՝ մտքիդ մէջ, ու ասիկա կ՚ըլլայ«հոգիի լեզու»։Եւ իրաւ ալ, ես ուշադրութիւն ըրած էի, շատ հեղ մեր քահանայի ձայնը չէր լսուեր, միայն ըշթունքները կ՚երերային, ըսել է, այդ պահուն «հոգիի լեզուով» կը խօսէր Աստուծու հետ։

Խօսքը մէջերնիս, բազմաթիւ խորհրդաւոր հանգոյցներ միտքս սկսան տանջել։ Մանկական ուղեղս՝ թոքատապէ բռնուած մարդու մը պէս կը տքար ... Բայց, երբ յիշեցի մեր տէրտէրը, անոր խօսակցութիւնը, երես առ երես, Աստուծու հետ, անոր ոսկրոտ ու դողդոջ մարմինը յանկարծ մեծցաւ, լայնցաւ, եղաւ վիթխարի հսկայ մը՝ որ բանէ մը չէր վախնար, նոյն իսկ Աստուծմէն, որուն կը սպառնար երբեմն, երբ կը մերժուէր իր խնդրանքը։ Այ իմ ընտիր ու ազնուական գիւղ, այլ եւս սովէ ու համաճարակէ, փորձանքէ ու ցաւէ չըսոսկաս, քանի որ Աստուծու հետ խօսող տէրտէր մը ունիս ...

Բայց ինչո՞ւ վարագոյրը քաշէին, տէրտէրին ու Աստուծուն խօսակցութիւնը բացէ ի բաց չէ՞ր կրնար ըլլալ, որպէսզի Հաճի մաման, «երեսփոխ»ը, գզիրը, ժողովուրդը, վերջապէս ամէնքն ալ լսէին ու լսէին ... Ի՞նչ հաճելի պիտի ըլլար երկու մօրուքաւորներու քիթ քթի խօսակցութիւնը ... Այն ատեն պիտի իմանայինք թէ, մեր քահանան ինչեր կը խնդրէր, ու Աստուածը ինչը կուտար եւ ինչը կը մերժէր ...

Կոտոյենց Հաճի մայրիկին հանդիպելէս ի վեր, ամէն անգամ որ ժամը գացի, վարագոյրի ու պատի մէջտեղը բացը մնացած ճեղքէն հետեւեցայ տէրտէրի աղօթքին, ախ, մէյ մը սարկաւագ ըլլայի՛, բուրվառը ձեռքս բռնած կենայի տէրտէրին քովը, լսէի այդ խօսակցութիւնը ...

Ախ, ի՞նչ կ՚ըլլար, սարկաւագ ըլլայի՛ ...

Ե՞րբ պիտի հնչէր այդ փնտռուած ժամը։

Իսկ ձա՞յնս ... Վերջապէս դժբախտ եմ, ձայնս չէր կրնար կրթուիլ, անիկա՝ կաղնեփայտի պէս կարծր էր, եւ անոր խաղերը անհրապոյր ... Կոկորդս՝ մամռած կողերով ու խորունկ յատակով հոր մը կը նըմանէր, ուրկէ հոսած ձայնը՝ խուպոտ աղաղակ մը միայն ...

Ե.

Խաւարման գիշեր։ Քրիստոնէական ամէնէն ծանր գիշերը, որուն մէկ հատը եօթը Աւետարանէն աւելի կ՚արժէ։ Ես հաւատացած եմ որ, այդ գիշերը, քրիստոնէութենէն աւելի բանմըն է, Քրիստոսի Յարութենէն ալ աւելի ճնշող, աւելի պատկառելի ու խորհրդաւոր։

Անոր անունին մէջ՝ իրարու պըլլուած մութի թելեր կան, զայն արտասանած ատենը՝ կարծես հիւսքհիւսք խաւար ու սարսափ կը մտնէ ներսդ։ Գիշերը կազմող մթութեան, մէնմի բջիջի ու մասնիկի մէջէն, ուրուական մը դուրս կ՚ելլէ, ծրթմրթկած ու այլանդակ կերպարանքով եւ կը մտնէ աշխարհը, երկիրն ու երկինքը անոնցմով կը լեցուի, որոնք որդերու գարշելի տեսքովը կը թափուին մեր չուրջը, օդը անշնչելի կը դառնէն, կեանքը կը փտի, կը նեխի, կ՚ապականի ու կը դալկանայ ...

Մութի ընդերքէն երկիւղ կը ծորի ապառաժէն հոսող ջուրին նման։ Անոր խայթոցը մեր հոգիներու մսին կը դըպի։ Անիկա կը քանդէ սիրտերու դոնակները, կը մտնէ ներս, հոն գտնըւող զգայնութեան մէջ սաեղ եւ ապակիի փշրտուք կը նետէ։ Կը խածնէ, կը բզքտէ մարդկային կծկտած եսը, սարկութիւն կը պարտադրէ անոր, հաստրակ, աններան քուրջերու պէս հոս ու հոն կը նետէ զայն, կը թողէ, կը թքնէ։

«Խաւարո՞ւմ»։ Խաւարի արեւդ, խաւարիս դուն, չէ, քրիստոնեայի տղայ եթէ չըլլայի, կատուի գլխուն չափ հայհոյանք մը կ՚արժէր որ նետէի ետեւէդ։ Յուրտ ես, ձմրան չափ, պաղ գորտի մորթին պէս, անուող՝ օձի տեսքին սարսափովը։ Կուգաս լացով ու թացով, ողբով ու հառաչով, ով մահաբեր գիշեր, շաղախիդ մէջ՝ կնոջ մը սրտին արիւնը կայ եւ անոր յոյսերուն մեռելական աքոցը, մահ կը բերես դուն, խաչ ու գամ կը ցանես դուն, գեղարդ ու սեւ փշեայ պսակներ կը յիշեցնես դուն ...

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(4)

նութեան յատուկ յօդուածներուն: Սուրիական պատուիրակութիւնը տեսնելով որ դժուար պիտի ըլլայ տարբեր ձեւով լուծում մը, յօժարեցաւ դաշնագրին մէջ դնել առանձին յիշատակութիւն մը, խոստանալով պաշտպանել քրիստոնեաներու իրաւունքները:

Ֆրանսացիները սակայն, առարկեցին պատուիրակութեան յայտարարութեան, դիտել տալով թէ միայն քրիստոնեաները չեն կազմեր փոքրամասնութիւնները: Հովանաւորեալ երկիրներու փոքրամասնութիւններն են Ասորիներ, Հայեր, Թուրքեր, Չէրքեզներ, Իսլամներ եւայլն: Անկէ կը հետեւի թէ Սուրիոյ մէջ գտնուող արաբ քրիստոնեաները սուրիական անկախութեան որ եւ է ձեւով արգելք չեն հանդիսանար:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Մ. Նահանգներուն արտաքին նախարարութեան հրահանգով, Պիլպաոյի ամերիկեան հիւպատոսը հեռացաւ մնացեալ հպատակներուն հետ: Ապստամբները կը յուսան թէ քաղաքը անձնատուր պիտի ըլլայ, անտանելի կացութեան մը մատնուած ըլլալով: Մինչդեռ կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ առնուազն 40,000 զինուորներ պիտի պաշտպանեն քաղաքը:

Պիլպաօ - Սան Սէպասթիանօ երկաթուղին ամբողջովին քանդուած է: Ձերմակները (ապստամբ) պատասխանելով Մատրիտի կառավարութեան ըմբոստներուն, կը հաւատեն թէ 170,000 զինուոր ունին կազմ եւ պատրաստ՝ մայրաքաղաքին վրայ քալելու, 500,000 հոգի՝ բոլոր ճակատներուն վրայ, «իսկ եթէ ուզենք, կրնանք մէկ միլիոն զինուոր հանել մինչեւ մէկ ամիս»:

Պիլպաոյի եւ Սանթանտէրի նաւահանգիստները պաշտօնապէս պաշարուած են ծփուն եւ հաստատուն ականներով:

*** Զօր. Քապանէլլաս, առժամեայ կառավարութեան նախագահը, շնորհակալութեան ուղերձ մը ուղղեց գերման ժողովուրդին, «որ բարոյապէս կ'աջակցի Սպանիոյ, համայնավարութեան դէմ մղուած պայքարին մէջ»:

Սպանիոյ կիներուն եւ մանուկներուն համար

Խ. Միութեան մէջ հանգանակութիւնները վերսկսան ի նպաստ Սպանիոյ: Պետական աջակցութիւն մը չէ որ կ'ընծայուի սպանիական կառավարութեան, այլ կիներու եւ մանուկներու օգնութիւնը՝ «Սպանիոյ սովահար կիներուն եւ մանուկներուն»: Խորհրդային թերթերու էջերը նորէն կը յորդին ցանկերով եւ բանաձեւերով, ինչ որ քիչ մը զարմանալի կը թուի. որովհետեւ նախապէս կազմակերպուած հանգանակութիւնը անմիջապէս ընդհատուեցաւ, երբ Ֆրանսա առաջարկեց չէզոքութիւն պահել: Բանաձեւերէն մէկը կ'ըսէ.— «Մենք ատելութեամբ եւ կատաղութեամբ լեցուած ենք մեր հասարակաց թշնամիին՝ ֆաշականութեան դէմ»: Դրամէն զատ կապոցներ պիտի ղրկուին Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահին:

Խռովայոյզ կացութիւն Պաղեստինի մէջ

Զօր. Տիլ, Պաղեստինի անգլիական բանակին հրամանատարը հաղիւ Եւրոպա մեկնած, գիշերային յարձակումները, տուներու հրկիզումը եւ ծառերու ոչնչացումը վերսկսան: Ամէն կողմ անստուգութիւն եւ անապահովութիւն կը տիրէ, ինչ որ տեսնուած չէր պատերազմէն ի վեր: 21 — 22 շաբաթ է որ երկիրը մատնուած է գործադուլի եւ բազմազան խռովութեանց: Սպառազէն հրոսախումբեր կը շրջին գիւղական շրջաններու մէջ, ահուսարսափի մատնելով բնակիչները: Եւ միշտ ալ կը յաջողին ուտելիք, ռազմանիւթ, կամուրջներ ձարել ուր որ ուզեն: Անոնք ամէն տեղ կարաւաններու վրայ կը յարձակին յարաճուն յանդգնութեամբ: Քաղաքացիներու սովորական կեանքը տակնուվրայ եղած է, իբրեւ հետեւանք վարչական սահմանափակումներու: Առեւտուրը գրեթէ կանգ առած է եւ գլխաւոր նաւահանգիստներէն մէկը փակուած է: Թշնամութիւնը կը սաստկանայ հասարակ ժողովուրդին, մասնաւորապէս Արաբներուն մէջ, բայց շատ հրէական կեդրոններ ալ ազդուիլ սկսած են: Օրինազանցութիւնը, որ նախապէս ծագած էր իբրեւ հակասիոնական ձեռնարկ մը, այժմ դարձած է հակառավարական պայքար, ըմբոստութիւն: Լոնտոնի թերթերը կը գանգատին թէ կառավարութիւնը սկիզբէն չհասկցաւ գործին էութիւնը, կիսկատար միջոցներու դիմեց, եւ հիմա հարկադրուած է ամբողջ բանակ մը ղրկել, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար:

Պաշարման վիճակը անխուսափելի կը համարուի այլեւս:

Հրէաներու բողոքը Հիթլէրի դէմ

Հրէական տնտեսական համագումարին գործադիր կոմիտէն զեկոյց մը հրատարակելով, հանդիսաւորապէս կը բողոքէ «Նիւրէնպէրկի համագումարին մէջ կազմակերպուած սպառնալիքներու եւ անուանարկութեանց պայքարին դէմ որ ուղղուած է բովանդակ հրէականութեան դէմ:» Կը բողոքէ նաեւ այն մեթոտին դէմ որով գերմանական կառավարութիւնը ուրիշ պետութեան մը հետ ունեցած քաղաքական պայքարին կը խառնէ «սա արտառոց պնդումը թէ հրէականութիւնը եւ պոլշեւիզմը նոյնացած են»: Եւ վերջապէս գործադիր կոմիտէն կը խնդրէ բոլոր երկիրներու պետական մարդոցմէն եւ մամուլէն որ ուժգնօրէն ընդդիմանան Գերմանիոյ ամենաբարձր իշխանութեանց եւ Նացի կուսակցութեան կողմէ տարածուած վարկաբեկումներուն, որոնց նպատակն է տագնապներ եւ ընդհարումներ յարուցանել բոլոր պետութեանց մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ «ահաբեկիչ»ը, Մքմէհօն, որ իրականին մէջ անհաւասարակշիռ մարդ մըն է, մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ: Դատավարութեան ատեն յայտնեց թէ օտար պետութիւն մը (Գերմանիա) դրդած էր սպաննել թագաւորը...

ԱՒՍՏՐԻՈՅ արտաքին նախարարը Հռոմ գնաց, տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ: Միեւնոյն ատեն հիթլէրական երիտասարդական կազմակերպութեանց 450 ներկայացուցիչներ Իտալիա գացին:

ՔԱՐԻ ԲՌՆՈՒԹԵԱՆ Պ. Տրկոէլ, Պելժիոյ «Ռէքս» խմբակցութեան նախագահը, երբ Լիէժի շրջանը գացած էր երկու ընկերներու հետ, բանախօսութիւն մը կատարելու համար: Իր երեք ընկերները վիրաւորուեցան քարի եւ երկաթի կտորներէն:

ՄԵՔԵՆԱՇԱՐԺ ՍՈՒԼԻՉԻ (սիւէն) փորձեր պիտի կատարուին Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ այսօրուընէ սկսեալ (հինգշաբթի), ժամը 5ին: Կը հաղորդենք ի տեղեկութիւն, իրար չանցնելու համար:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 40 ԺԱՄ աշխատանքի օրէնքին գործադրութեան դէմ բողոքներ կը հասնին վարչապետին, առեւտրական եւ ճարտարագործական մեծ հաստատութեանց կողմէ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼԻ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 19 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, Պանեէօ: կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. կեդր. կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմիի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

«ԴՐՕՇԱԿ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով, այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական տացուածքներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեմաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական զոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Համբարձումի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Ատոմի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գըլըճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի:

«ԴՐՕՇԱԿ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կ'երաշխաւորէ անոր:

Գին = Փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր., Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.

ՑՈՒՑԱՏԵՍՐ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»ի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 17 Սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayetteի սրճարանին մէջ: Օրակարգ՝ Տրջաբերականներու ընթերցում եւ պատգամաւորի ընտրութիւն: Ներկաներու թիւը բաւարար պիտի նկատուի:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Վաղգէն եւ Ժորժիկ Մամբրէ Քէլլէրեանները կը փնտռեն իրենց հօրեղբայրը՝ Պիթլիսցի Գարեգին Ալեքսանդր Քէլլէրեան (մօր անուն Մարգարիտ—Մարօ), որ կը գտնուէր Նիւ-Եորք, 1923էն ի վեր լուր չունինք իրմէ: Կը խնդրուի իր հասցէն գիտցողներէ իմացնել Վաղգէն Քէլլէրեանի, c/o Nazar, Khiavane Tarpiat N. 21, Tauris, Iran (via U. R. S. S.):

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (91)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկրորդ օրուան կէս օրին, երբ Վարդանը, երկար թափառումէ մը վերջ, վերադարձաւ վարդապետի տունը, հոն Թիֆլիսէն եկած նոր հիւրեր գտաւ: Անգլիացի երիտասարդ բժիշկ մը ու իր համակրելի նորահարսն էին նորեկները, որոնք Պարսկաստան կ'անցնէին:

Վահէն ուսանողութեան ժամանակ անգլիերէն սորված էր եւ ազատօրէն կրնար միտքը արտայայտել: Տոքթորն ու իր կինն ալ դժբախտաբար, բացի անգլիերէնէ ուրիշ լեզու չէին գիտեր: Ինչպէս կ'երեւէր, պատահաբար անգլիախօս մէկու մը հանդիպելնուն, շատ ուրախ էին:

— Որ դուք հոս չըլլայիք,— ծիծաղելով կ'ըսէր վարդապետը Վահէին,— ես այս օտարականներուն հետ անբան անասունի նման ձեռքով ոտքով պիտի խօսէի:

Երեկոյեան կողմը, ամբողջ խումբով շրջան մը կատարեցին: Վահէն նշանաւոր աւերակներու մասին բացատրութիւն կուտար հիւրերուն, որոնք մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւէին անոր խօսքերուն:

Երբ արեւը մարը մտնելէն վերջ վերադարձան վարդապետի տունը, Վարդանը, ըստ իր սովորութեան շարունակեց թափառումը արդէն աւերակ փլատակներու մէջ: Վերադարձին յոգնած քայլերով կ'անցնէր մեծահանճար Տրդատ ճարտարապետի հրաշակերտ Մայր եկեղեցիի մօտով: Ենթագիտակցաբար քայլերը ուղղուեցան դէպի քանդակաւոր մեծ դուռը: Ներս մտաւ:

Մայր եկեղեցիին ներսը ստուերները սկսած էին թանձրանալ, ու հակառակ դրսի տօթին, զարմանալի կերպով զով էր հոն: Անկիւն մը ինկած մեծ քարի մը զնելով արմուկը՝ Վարդան երկնցաւ սալայատակի վրայ:

Ամբողջ օրը սաստիկ շոգէն ու թափառելէն յոգնած՝ Վարդանի աչքերը ակամայ գոցուեցան, ու հանդարտօրէն սկսաւ քնանալ: Երբ յանկարծ արթնցաւ, գիշերը շատ առաջացած էր, ու քանդուած գմբէթի բացուածքէն կ'երեւէին պայծառ աստղերը: Վարդանը կը պատրաստուէր ոտքի ելլել, երբ յանկարծ զարմանքով նկատեց, որ տաճարի դռնէն խօսակցելով երկու ստուերներ ներս մտան ու յառաջացան մայր եկեղեցիի բարձրադիր խորանը:

Այնքան մութ էր, որ անկարելի էր եկողներուն դիմագիծը որոշել, բայց Վարդանը անմիջապէս ճանչցաւ զանոնք իրենց ձայներէն: Մէկը Վահէն էր, իսկ միւսը բարձրահասակ Անգլիացին: Գիշերուան այդ ժամուն ի՞նչ գործ ունէին հոդ, զարմացած կը մտածէր Վարդանը: Բայց իր զարմանքը աւելի մեծ եղաւ, երբ ստուերները կամաց քայլերով անցան իր քովէն՝ սկսած խօսակցութիւն մը շարունակելով: Երկուքն ալ հայերէն կը խօսէին: Անգլիերէնէ զատ ուրիշ լեզու չգիտցող անգլիացի բժիշկը հակառակ չեշտով գրական հայերէն կը խօսէր այնքան դիւրութեամբ, որ կարծես իր մայրենի լեզուն եղած ըլլար:

— Եթէ նոյնիսկ շատ դժուար քաղաքական փորձարկութիւն մըն է,— կ'ըսէր Անգլիացին, մտերմօրէն Վահէի թեւը մտած,— դարձեալ կ'արժէ փորձել:

— Անշուշտ, բայց կը կարծէ՞ք թէ Մար Շիմոնը համաձայնի իր հակառակորդ Քրտերու հետ համագործակցիլ...

Ստուերները մօտեցեր էին խորանին: Անգլիացին՝ անպատասխան ձգելով Վահէի հարցումը՝ պահ մը լուռ մնաց հոն պատկառոտ խոնարհութեամբ ու քիչ վերջը թախծոտ ձայնով մը ըսաւ.

— Մտածել, որ տասնեակ մը դար առաջ այս խորանի վրայ, Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսը օծեց Գագիկ Երրորդը՝ Բագրատունեաց հարստութեան վերջին թագաւորը:

Եւ երկու ստուերները խորանին առջեւ պահ մը լուռ մնացին:

Վարդան ակամայ լսած էր անոնց խորհրդաւոր խօսակցութիւնը: Կ'զգար որ ինք գաղտնիքի մը ծանօթացեր էր, որ պէտք չէր գիտնար: Ոտքի մատներու վրայ, առանց աղմուկ հանելու դուրս ելաւ մայր եկեղեցիէն եւ ուղղուեցաւ դէպի վարդապետի բնակարանը:

Անկողնի վրայ երկնցաւ: Չէր կրնար քնանալ: Ո՞վ էր այդ անգլիացի բժիշկը: Ինչո՞ւ Վահէն որ ընդհանրապէս այնքան սրտբաց կը խօսէր իրեն հետ, կը ծածկէր այդ մարդու ինքնութիւնը: Արդեօ՞ք պատահական հանդիպում մըն էր երկուքի միաժամանակ Անի գտնուիլը, թէ նախօրօք կարգադրուած բան մըն էր այդ:

Հազար ու մէկ նման հարցեր կը խռովէին Վարդանի միտքը: Ժամերով արթուն մնաց: Առաւօտեան կողմը միայն, դրսէն ոտնաձայներ լսեց, ու քիչ վերջը Վահէն սենեակը մտաւ եւ երկնցաւ Վարդանի մօտ:

Յաջորդ օրը բոլորը միասին մեկնեցան Անիէն: Երկաթուղիի Անի կայարանէն Վարդանը պիտի բաժնուէր ընկերներէն: Վահէն յայտնած էր որ կարեւոր գործով ինք Երեւան պիտի անցնի, հետեւաբար Անգլիացիներուն պիտի ընկերակցէր մինչեւ Էջմիածին:

Դեռ կայարան չհասած Վարդանը որպէս թէ միամտօրէն հարցուց Վահէին.

— Ինչպէ՞ս է այս Անգլիացիի անունը, մտահան ըրի:

— Տոքթոր Արթհըր Ուայթ, ... տուն մարդ մըն է:

Վահէն ուրիշ բան չյայտնեց: ... բեմն, այդ տոքթորը պէտք է որ ...լիացի մնար Վարդանի համար:

Երբ բաժանման պահը հասաւ, ...հէն հարազատի մը նման գրկեց Վարդանը եւ սեղմեց կրծքին.

— Սիրելիս, այս վերջին շաբաթ... ըը թող երբեք մոքէդ չելլեն,— ... Վահէն, մինչ Վարդանի աչքերը ... ցունքով կը լեցուէին,— տեսար ... քար ու քանդ հայրենիքի մէկ մասը ... մեր ժողովուրդի վիճակն ու տառա... պանքը: Այդ խոշոր ցաւէն ամէն ... մաս մը պէտք է վերցնենք մեր ... րուն: Աչնան կ'երթաս Գերման... Լաւ աշխատէ, շատ աշխատէ, ... ժողովուրդը պէտք ունի սրտցաւ ... ծիչներու: Ցիչէ մեր ժողովուրդի ... ճակը: Երթաս բարով:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ. ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 18 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3221

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Երկար խօսք

ՀԻԹԼԷՐԻ ՆՈՐ ՄԱՐՏԱԿՈՉԸ

Ուրիշ ատեն փոթորկածայն բողոքներ կամ հեղնութիւններ կը լսուէին, երբ ասպարէզ կ'իջնէր Գերմանիոյ «Առաջնորդ»ը, դղրդացին արտայայտութիւններով եւ չանթարձակ բացականչութիւններով:

Կը թուի թէ այս անգամ աւելի պաղարիւն են մարդիկ եւ աւելի զգոյշ:

Արդեօք անո՞ր համար որ միջազգային կացութիւնը խակապէս լուրջ է, եւ որ եւ է յախուռն քայլ կրնայ խոր լեցնել կրակին վրայ, նոր պատրուակներ ստեղծելով հիթլէրական անակնկալներու համար:

Տարակոյս չկայ թէ Նիւրէմպէրկի այս տարուան համագումարը, հիթլէրական կազմակերպութեան չնդալից արտայայտութիւնները, սպառնալից կանչերն ու մանաւանդ համայնավարութեան եւ հրէութեան դէմ արձակուած մարտակոչը, «սրբազան խաչակրութիւնը» նոր ախտանշան մը կը ներկայացնեն: Ախտանշան մը շատ աւելի վտանգաւոր քան ինչ որ արտայայտուած էր անկէ առաջ:

Կը թուի թէ Պերլինի մէջ ալ զգացած են այդ պարագան:

Լոնտոնի թերթերուն թղթակիցները կը գրեն թէ Պերլինի թերթերը «բարեփոխեալ» ձեւով մը հրատարակեցին Հիթլէրի ճառին այն մասը որ կ'ակնարկէր Ուրալի եւ Ուկրայնայի: Ճառին այդ մասը հաղորդուած էր հետեւեալ իմաստով.— «Եթէ մեր տրամադրութեան տակ ունենայինք Ուրալեան լեռներու անհաշուելի հարստութիւնները եւ մթերքները եւ Ուկրայնայի անծայրածիր բարեբեր դաշտերը, չահագործելու համար ազգային ընկերվարական ղեկավարութեամբ, այն ատեն մեր ժողովուրդը պիտի լողար առատութեան մէջ»:

Արդ, գերմանական թերթերը այս մասը կը սկսին հետեւեալ բառերով.— «Եթէ Ուրալեան լեռները եւ Ուկրայնան իր ցորենով Գերմանիոյ մէջ գտնուէր» եւայլն:

Ամէն պարագայի մէջ, այս «բարեփոխումներ»ը չեն որ պիտի թեթեւցնեն ճառին իմաստը: Մանաւանդ որ, Հիթլէր եւ իր գործակիցներն ու խորհրդականները վեց օր անընդհատ խօսելով, ամէն բանէ առաջ կը հնչեցնէին նոյն ահազանգն ու մարտակոչը, — պատերազմ «հրէական համայնավարութեան դէմ»:

Անոնք նոյն իսկ ուղղակի սլաքներ արձակեցին րուն խորհրդային իշխանութեան վարիչներուն դէմ, խարանելով անոնց «հրէական» ծագումը եւ ուրիշ վարկաբեկիչ ակնարկներ ուղղելով:

Տարբեր պարագաներու մէջ, այսքանը միայն բաւական էր, գոնէ դեսպանները ետ կանչելու համար:

Անշուշտ բոլորովին անպատասխանի չպիտի մնան «Նիւրէնպէրկի յիմարանոցին արտայայտութիւնները», ինչպէս կը կոչէ ռատիօ — Մոսկուան: Լուրի մը համաձայն, Խ. Միութեան գործավարները լման չորս ժամ խորհրդակցեր են Քրէմլինի մէջ, «պատասխան մը ձեւակերպելու համար»:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մոսկուայի թերթերը չեն հրատարակած Հիթլէրի ճառերը: «Իզվեստիա», կառավարական պաշտօնաթերթը, բաւականացած է րուն խմբագրական մը տպելով հիթլէրական իշխանութեան «յարձակողական յիմարութեանց» դէմ:

Այդ խմբագրականին մէջ աչքի կը զարնէ նրբութիւն մը,— խորհրդային պաշտօնաթերթը կը ձգտի ապացուցանել թէ «գերման փաշականութեան սլաքները ուղղուած են ոչ թէ դէպի արեւելք, այլ դէպի արեւմուտք»:

— «Նիւրէնպէրկի կատղած ռազմատենչները իրենց կատաղութիւնը կը թափեն ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վրայ. անոնց գլխաւոր մտադրութիւնն է քանդել այս դաշինքը, որովհետեւ կ'ուզեն մեկուսացնել Չեխօսլովաքիան, զայն կլլելէ առաջ եւ զօրանալ հեղր. Եւրոպայի մէջ, իրենց թշնամիները Ֆրանսայի կուրծքին ուղղելու համար: Յետոյ, երբ պարարտանան, Անգլիոյ հետ պիտի բանակցին վերջնագիրներու լեզուով: Արդէն այդպէս կ'ընեն այսօր, երբ գաղթավայրեր կը պահանջեն: Գերմանական աշխարհակալութեան ընչաքաղց ճանկը արդէն գործի վրայ է Սպանիոյ մէջ: Հէռ Հիթլէրի ազդեցութիւնը կը սողոսկի նաեւ Ֆրանսայի մէջ: Ան Իտալիոյ աջակցութեամբ կը ջանայ Ճիպրալթարը քաշել կրակի գծին մէջ»:

Կը նշանակէ թէ Մոսկուա չափազանց լուրջ համարելով կացութիւնը, կ'ուզէ արթնցնել միւսները, մանաւանդ Ֆրանսան եւ Անգլիան, որպէսզի սանձեն «հասարակաց թշնամին»:

Այս մտահոգութեամբ ալ, ան ոչ միայն կը բազմապատկէ իր պատրաստութիւնները, այլ եւ մանաւանդ փութկոտութեամբ ընդառաջ կ'երթայ, երբ որ եւ է միջազգային ժողով կ'առաջարկուի, ոչ-յարձակման կամ հաւաքական ապահովութեան դաշինքներ կնքելու համար:

Իսկ Հիթլէր ճիշդ այստեղ է որ քարեր կը չարէ ճամբուն վրայ, որպէսզի կարենայ պահել իր գործելու ազատութիւնը, ինչպէս մինչեւ հիմա: Ան մինչեւ այսօր ալ կը դժկամակի վերադառնալ Ժընեւ, եւ ժամանակը հասած չի նկատեր՝ նոր Լոքառնոյի մը մասին խորհրդակցելու համար:

Ո՛ր կողմէն ալ քննենք խնդիրը, եզրակացութիւնը մէկ է,— վարդապետական պայքար հռչակելով համայնավարութեան եւ հրէականութեան դէմ, հիթլէրական Գերմանիան կը ձգտի արժեցնել իր ծաւալման տենչերը: Եւ որովհետեւ այդ ծաւալումը կարելի կամ բանաւոր չէ արեւմուտքէն, ապա ուրեմն պիտի փորձուի արեւելեան եւ հարաւ-արեւելեան ուղղութեամբ, եթէ ոչ նոր հողեր գրաւելու, գոնէ ազդեցութեան գօտիներ հաստատելու համար:

Նախանշաններն ալ կ'երեւան արդէն, թէ՛ Կեդր. Եւրոպայի եւ թէ՛ Պալքաններու մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

—•—

ՏԱԺԱՆԵԼԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼԻԼԻ ՀԱՄԱՐ

—o—

Լիոնի մէջ բանուորներ կը բանեցնեն գործարան մը

Վարչապետը, ներքին նախարարը եւ անպաշտօն նախարար Պ. Շօթան չորեքշաբթի օր ժամը 4.45էն մինչեւ 11 զբաղեցան Լիլի գործադուլով, փոխն ի փոխ ունկնդրութեան ընդունելով գործարանատէրներու եւ բանուորներու պատուիրակները: Վերջնական համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով, խորհրդակցութիւնները վերսկսան երէկ առտու ժամը 9.30ին: Եթէ երկու կողմերը եզրի մը յանգած ըլլային, իրաւարար պիտի նշանակուէր Պ. Շօթան: Ժողովը տեղի ունեցաւ վարչապետարանին մէջ (Օթէլ Մաթինեօն): Երկու կողմերու պատուիրակները կը գտնուէին առանձին սենեակներու մէջ, իսկ ներքին նախարարը չարունակ մէկ պատուիրակութենէն միւսին քով կ'երթար, միջին ճամբայ մը գտնելու համար: Գործարանատէրները որոշ զոհացում տուած էին, իրենց հեղինակութեան վերահաստատման համար, իսկ բանուորներն ալ՝ աշխատավարձքի յաւելման համար. բայց վերջնական համաձայնութիւն չէր գոյացած նոր սակացոյցի եւ բանուորական պատուիրակներու անուանման մասին: Արդարեւ, ամենամեծ դժուարութիւնը կը ներկայացնէ աշխատավարձքի խնդիրը: Բանուորները նախապէս կը պահանջէին 15 — 20 առ հարիւր յաւելում, դիմանալու համար ապրուստի սղութեան: Պ. Լէօն Պլում առաջարկեց 10 առ հարիւր, եւ բանուորները հաւանեցան, բայց գործարանատէրները մերժեցին, առարկելով թէ Լիլի մէջ ապրուստի սղութիւնը չարդարացներ այդքան մեծ յաւելում մը: Ասոր վրայ որոշուեցաւ քննել Լիլի ապրուստի յաւելման գինները, լուծելու համար այս փշոտ խնդիրը:

Բանակցութեանց ընթացքին որ եւ է փոփոխութիւն չկատարուեցաւ Լիլի մէջ: Միայն ոստիկան - զինուորները եւ շրջուն պահակները աւելցան, բարեկարգութեան հսկելու համար: Առաջին անգամ Լիլ համախմբուած էին 1500 շրջուն պահակներ, հսկողութեան տակ առնելով բոլոր հանրային շէնքերը: Այն երկու գործարանատէր եղբայրները որոնք ատրճանակով սպառնացեր էին բանուորներուն, պիտի դատուին իբրեւ արգիլուած զէնք գործածող:

Ժողովրդական ճակատի եւ արհեստակցական միութեանց անդամները չորեքշաբթի օր ժողով մը գումարեցին Լիլի մէջ, մասնակցութեամբ 15,000 քաղաքացիներու եւ համակրանքի բանաձեւ մը քուէարկեցին բանթողներուն համար: Այս վերջինները պահանջեցին Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներէն գործադրել տալ հաւաքական պայմանագիրները:

Թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, 68,000ի կը հասնի բանթողներու թիւը՝ ամբողջ Լիլի շրջանին մէջ:

Բանակցութեանց ընթացքին բանթողներու ներկայացուցիչները ժողով գումարելով Աշխատանքի Սակարանին մէջ, որոշեցին պնդել 10 առ հարիւր յաւելման, հաւաքական պայմանագրի գործադրութեան եւ պատուիրակներու ընտրութեան մասին: Իսկ գործարանատէրներու պատուիրակները յայտարարեցին թէ չեն կրնար ընդունիլ ո եւ է մէկուն իրաւարարութիւնը, ոչ կառավարութեան մէկ անդամին, ոչ ալ բարձր պաշտօնատարի մը: «Եթէ իրաւարարութեան վճիռ մը արձակուի միակողմանի ձեւով, ապօրէն պիտի ըլլայ եւ գործատէրերը պարտաւոր չեն գործադրելու զայն: Բայց իրաւարարութիւնը մերժելով հանդերձ, պատրաստ ենք լսելու կառավարութեան մէկ առաջարկը»: Իսկ որ եւ է բանակցութեան համար պայման կը դնեն որ գործարանները պարպուին: Այս անթիւ գործատէրերու պատուիրակութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Աշխատանքի յաւելման խնդիրը աւելի շատ կը վերաբերի կառավարութեան: Եթէ կառավարութիւնը սուղ ապրուստ կ'ուզէ, կ'աւելցնենք աշխատավարձքը: Հետեւանքը պիտի զգացուի մանաւորապէս Ֆրանսայի մէջ, որ մեր գլխաւոր շահաստանը կը կազմէ, քանի որ պելժիական մրցակցութիւնը իր աժան գիներով մեր առջեւ փակած է օտար շուկաներու մեծ մասը»:

Ծանր դէպքեր Լիոնի մէջ

Գործադուլի շարժումը կը խմորուի նաեւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Ծանրակշիռ դէպք մը պատահեցաւ Լիոնի մէջ: Վէզի արհեստական մետաքսի Ռօտէասէթա գործարանին 1500 բանուորները, որոնք մէկ ամիս գործադուլ հռչակելէ յետոյ համաձայներ էին, երեքշաբթի օր նորէն դադրեցուցին աշխատանքը, պահանջելով արձակել կարգ մը այր եւ կին վերակացուներ: Ժխտական պատասխան տրուած ըլլալով, ընդհարումներ պատահեցան չորեքշաբթի օր վերակացուներու եւ բանթողներու միջեւ: Ասոր վրայ բանթողները անմիջապէս գրաւեցին գործարանը, եւ իբրեւ գերի վար դրին տնօրէնը, երկու դեր - տնօրէնները եւ ճարտարագէտ մը: Ոստիկանութեան տեսուչը օգնութեան հասնելով, փորձեց բանակցիլ դրան առջեւ, սակայն ձախողեցաւ: Բանթողները բացարձակապէս կը մերժէին ազատ ձգել չորս գերիները: Այն ատեն ոստիկանութիւնը նոր հրահանգներ խնդրեց նահանգապետութենէն, որ յանձնարարեց նոյնիսկ բռնութեամբ ազատել կալանաւորները: Կէս օրին տեսուչը առանձին ներկայացաւ գործարան եւ ուզեց խօսիլ կալանաւորներուն հետ: Գործարան մտաւ բանուորներու կրկնակ շարքի մը մէջէն եւ գնաց տնօրէնին գրասենեակը: Կարճ խօսակցութենէ մը վերջը, ոստիկանական տեսուչը յոր - դոր մը կարդաց բանթողներուն, որպէսզի չստիպեն բռնութեան դիմել: Ասոր վրայ չորս գերիները ազատ ձգուեցան: Բայց ժամը 3ին՝ նոր անակնկալ մը պատահեցաւ: Ոստիկանական տեսուչը լուր առաւ թէ բանուորները վարիչ մարմին մը նշանակած են, եւ որոշած են իրենք բանեցնել գործարանը: Առաջին անգամ չարժման մէջ դրուեցաւ մանարանը: Ոստիկանական տեսուչը վարիչ մարմնին դիմելով, խնդրեց որ դադրեցնեն աշխատանքը, մինչեւ վէճին կարգադրութիւնը:

Լիոնի արհեստապետութեանց միութիւնը ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց կառավարութեան, այս բռնագրաւման դէմ: Տուէի շրջանէն ալ բողոքագիրներ կը տեղան, գործարաններու գրաւման դէմ: Գործադուլի շարժումը կը ծաւալի Մէօզի շրջանին մէջ: Սէն - Տիզէի մետաղագործ բանուորներէն 1000 հոգի գրաւեցին գործարանները: Լա Ռօշէլի մէջ 54 հաստատութիւններ գործադուլի դատապարտուած են: Վօժի շրջանին մէջ 5860 բանուորներ գրաւած են 33 գործարաններ: Էփինալի մէջ բանթողները գրաւեցին գարեջուրի մեծ գործարան մը: Փարիզի մէջ ալ խլրտումներ անպակաս են:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—•—

Այլեւ խնկած գրողներ կը վտարուին

—•—

«Խ. Հայաստան»ի սեպտեմբեր 2ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ խորհրդային Գրողներու Միութիւնը ընդհ. ժողով գումարելով, երկար ճառերէ վերջը «միաձայն որոշեց վտարել Հայաստանի Գրողների Միութիւնից նացիոնալիստ — տրոցկիստ հակայեղափոխականներ» Ալազանը, Ա. Բակունցը, Գ. Մահարին, Վ. Թոթովենցը, Գ. Վանանդեցին եւ Վ. Նորենցը: Միեւնոյն որոշումով միութեան քարտուղարի պաշտօնէն հեռացուած է Հ. Մկրտչեանը: Վտարուած են նաեւ Ս. Յարութիւնեան եւ Խ. Սարգսեան: «Գրական Թերթ»ի փոխարէն, «Խորհրդային Գրականութիւն» թերթին խմբագիր նշանակուած է Ն. Զարեան:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Միեւնոյն թիւէն կը տեղեկանանք թէ Վահան Մելքումեան նշանակուած է նախագահի տեղակալ գործավարներու խորհուրդին, ինչպէս եւ նախագահ պետական ծրագրի (պլան) յանձնաժողովին:

*** Նոյն թերթի սեպտեմբեր 3ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ Լէնինականի համայնավար կազմակերպութեան շարքերէն վտարուած է նախկին քարտուղար եւ «ակտիվ տրոցկիստ» Զաւէն Յովհաննիսեանը: Հեռացուած են նաեւ Տիգրան Գրիգորեան եւ Ալէքսան Պօղոսեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԸՆԹԵՐՑՈՂ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ»

Առջի օր — ճիշդ երէկ չէ առջի օր— դիմացս ելաւ հին ծանօթ մը եւ յայտնեց.

— Իմացա՞ր Արշակ Զօպանեանին բոծը, նամակ մը գրեր է Ախալխանջեանին, սահմանային խնդիր յարուցանելով:

— Ո՞ւրկէ իմացար:

— Ընկեր մը ունիմ, լրագրին մէջ կարդացած էր, ան ըսաւ:

— Մէկ ամսուան պատմութիւն է, հրատարակուած՝ բոլոր մանրամասնութիւններով:

— Ես նոր կ'իմանամ:

— Ի՞նչ թերթ կը կարդաս:

— Առտուն «Ժուռնալ», իրիկունը՝ «Էնթրանսիժան», երբեմն ալ, երբ ձեռքս անցնի, հայերէն:

×

Գետինէն անցնելով (Մէթրօ), շունչս առի ուրիշ ծանօթի մը խանութը:

Երեք եղբայրներ են, երեքն ալ առանձին գործ ունին, եւ իւրաքանչիւրը ֆրանսերէն թերթ մը կը գնէ առտուն, հատ մըն ալ իրիկունը, օրական հացի պէս:

Հազիւ աթոռի մը վրայ տեղաւորուած, բացագանչութիւն մը, սովորական հարցումներէն վերջը.

— Այս ինչե՛ր եղեր են Հայաստանի մէջ:

— Ի՞նչ է եղեր:

— Կոմիտէին գլխաւորը կայ եղեր, կարծեմ Խանջեան կ'ըսեն, ինքզինքը զարկեր է...

— Ո՞վ ըսաւ:

— Դրացի մը ունինք, հայերէն թերթ կ'առնէ, ան պատմեց երէկ: Ես չեմ կարդացած:

×

Ճամբաս շարունակեցի դէպի տուն:

— Բարեւ, ինչո՞ւ այսպէս ուշ մնացեր էք:

— Զբաղած էի, ի՞նչ կայ չկայ:

— Սանկ - նանկ, նորէն ամպեր կ'երեւան հորիզոնին վրայ: «Ժուռնալ»ը կարդացի՞ր, հապա երէկուան «Էնթրանսի»ին գրա՞ծը...

— Ոչինչ, փոքրիկ մըն է, կ'անցնի:

— Սա մեր Հայե՞րը ի՛նչ կ'ընեն. ես շատ քիչ անգամ հայերէն թերթ կը տեսնեմ, այն ալ անբաժանելի տունը: Էջմիածինէն եպիսկոպոս մը եկած էր, ի՞նչ եղաւ: Բալէ «ափէրիթիֆ» մը առնենք:

Անհանգստութիւն պատրուակելով բաժնուեցայ:

... Եւ այսպէս հազարաւորներ, որոնք դրամ կը գտնեն «Ժուռնալ»ին, «Փըթի Փառիզիէն»ին, «Էնթրան»ին, նոյնիսկ «Թան»ին կամ «Օթօ»ին համար, բայց ոչ հայերէն թերթի համար, համաձայն իրենց ճաշակին:

Կը հասկնա՞ն,— ընդհանրապէս այնքան որքան մամիկս՝ գրաբար քերականութենէն:

Հասկցողն ալ երբ հինգ հատ գնէ, կրնա՞յ գտնել իր ուզածը, իրեն պէտք եղածը...

Ահա երիտասարդ խանութպան մը որ ամէն իրիկուն «Փառի - Սուար» կը գնէ, եւ պատկերները դիտելով սեղանին վրայ կը դնէ:

Ահա ուրիշ մը որ մէկ - երկու ֆրանսերէն թերթ ունի գրպանը եւ ամէն օր սրճարան կը հանդիպի որոշ ժամու մը, մտիկ ընելու համար հայերէն թերթի մը ընթերցումը:

Եւ վերջապէս արհեստաւորը, որ թերթի մը մէկ թիւը կը փնտռէ, իմացած ըլլալով թէ իրենց վերաբերեալ օրէնք մը հրատարակուած է, գրաւէր մը, որ լսեր է թէ գեղարուեստական շարք մը տպուեր է մէկ ամիս առաջ:

Հայերէն թե՞րթ,— Հարկաւ առնող մը կ'ըլլայ եւ մեզի կը պատմէ: Կ'արժէ՞ յոգնիլ ատոր համար:

Կեցցէ՛ «ընթերցող հասարակութիւնը»...

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

—o—

11րդ ՑԱՆԿ

Վահագն Էմէքսիզեան	100
Արշակ Արզուեան	100
Սիսակ Սիսլեան	100
Անդրէաս Պաղտասարեան	20
Գումար՝	320
Սեպտ. 12ի գումարը	7835
Ընդհ. գումար՝	8155

ՏԽՐՈՒՆԻ

Խորին կսկիծով կ'իմանանք մահը ազնիւ եւ հայրենասէր քրոջ մը, Տիկին Արուսեակ Վահանեանի: Տասը տարիէ ի վեր հաստատուած Նիսի եւ ապա Քանի մէջ, քանի մը ամիս առաջ փոխադրուած էր Պոլիս, ամուսնանալու համար, եւ ահա իր մահուան գոյժն է որ կը հասնի, շատ ուշ (մեռած է օգոստոս 29ին):

Մեծ դժուարութեամբ ազատած՝ աքսորի սարսափներէն, ողբացեալ Արուսեակ ամուսինը կորսնցուց զինադադարի առաջին օրերուն, յետոյ ամբողջովին նուիրուելով երկու զաւակներուն կրթութեան: Եռանդուն տիպար մըն էր նաեւ հանրային կեանքի մէջ, թէեւ կը խուսափէր աղմուկէ:

Մեր խորին ցաւակցութիւնները իր վշտաբեկ մայրիկին, զաւակներուն, քոյրերուն, Տոքթ. Ա. Սահակեանի (Ա. Սալբի) եւ բոլոր պարագաներուն:

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ խստօրէն կը շարունակուի Խ. Միութեան մէջ: Վերջին լուրերու համաձայն, Պ. Ռատէք եւ Փիաթաքով բանտարկուած կը մնան Լուպիանքայի բանտին մէջ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ առեւտրական նոր դաշնագրին տրամադրութեամբ, հաշուակցութեան գրասենեակ մը հաստատուեցաւ Լոնտոնի մէջ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՆՈՐ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ (ՆԷՓ)

՚Միայն սկզբունքի տարակարծութիւնները եւ գործնական քաղաքականութեան խնդիրները չէին, որ կը ստեղծէին կուսակցական ներքին պայքարներ: Ընդդիմադիր տարրերը յաճախ կապւէս կ'ընդվզէին կուսակցութեան

անցնիլը, գիւղացին որքան ալ բերք ստանար, պարտաւոր էր ուտելու հացէն զատ մնացածը ամբողջովին յանձնել կառավարութեան: Այդ իսկ պատճառով գիւղացին նուազագոյն չափերով կրճատեց իր ցանքը.

Մինչեւ Նէփի քաղաքականութեան «ռազմական կոմունիզմին», կը ղաղրէին բռնագրաւումներն ու յափշտակումները:

պաշտպանելու»:

Ցետադայլին Թոմսկին (անձնապան) բոլորովին տարբեր տեսակէտ կը պաշտպանէր: Անոր կարծիքով, բոլոր պայմաններու տակ Արհ. Միութիւնները մէկ դեր ունին,— ամէն կերպով ջանալ բարելաւել իրենց շուրջ համախմբուած աշխատաւոր զանգուածներու նիւթական վիճակը եւ բարձրացնել անոնց մտաւոր մակարդակը: Թոմսկի բոլորովին դէմ որ Արհ. Միութիւնները ղեկավարեն արդիւնաբերական ձեռնարկները,

հեստ. Միութեանց ձեռքը: Սակայն այդ հեռաւոր ապագայի խնդիր է, երբ «գոյութիւն չեն ունենար դասակարգերը եւ արհեստ. միութիւնները պէտք չեն ունենար որ եւ է մէկը

ատեն Մոսկուայի շրջանի հրամանատար) եւ Լաշեւիչ (զին. գործավարի օգնական էր), որոնք նոյնպէս որոշեցին պայքարիլ Սթալինի դէմ:

Պայքարը ծաւալեցաւ եւ ամբողջ կուսակցութիւնը երկու բանակի բաժնուեցաւ:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԾՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ — ԱՂԻ - ԼԵՂԻ ԽՕՍԵՐ ԻՐԱՐՈՒ ՀԱՅՑԷԻՆ.— ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅԻ, ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ:

Զայնակցելով Փարիզի մետաղա-

դրեն, թէեւ այսօր 78րդ օրն է գրաւման: Գործատէրները չեն հետաքրքրուիր անգամ իրենց կալուածով:

Լրագրական պայքարը այս առթիւ, կը շարունակուի մէկը միւսին դէմ: Արհեստ. Միութեան դէմ զանազան ուրիշ արհ. միութիւններ որոնք գըլխաւորաբար ազգայնական տարրերու հովանաւորութիւնը կը վայելեն, մամուլի յանձնուած գեկոյցով մը, կը բողոքեն «համայնավար մենատիրութեան» դէմ եւ կաւելցնեն.

Սէն Մարսէյլի խաւ...

բուն տարածման համար աշխատեց Թափեց համայնավար կուսակցութիւնը»: Ժողովրդական ճակատը հանդէպ բռնած իր դիրքը ընդհանրապէս, եւ խաչակրութիւնը մեղի համար մասնաւորապէս, կուզան փաստել թէ ժէգութիւններու եւ միլիոններ «ընկերվարական» !! թերթին նպատակն է քանդել ժողովրդային ճակատը: Եւ երբ բաց նամակներ ուղղուեցան թերթին խմբագրութեան, բայց մնացին անպատասխան...

Եւ այս բոլորը «յանուն հայի, աշխատանքի եւ խաղաղութեան»...

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԽՄԲ.— Ինչպէս հաղորդած էինք, գործադուլը վերջացած է արդէն:

ԾԻԾԱՂ

— Բարեկամ, ամէն գիշեր խաղաբան կ'երթամ խաղալու եւ միշտ կորսուած դուրս կ'ելլեմ:

— Ընդհակառակն, ես ամէն գիշեր հարիւր ֆրանքս կ'առնեմ դուրս կ'ելլեմ:

— Խնդրեմ ինծի ալ ըսէք ձեր խաղալու գաղտնիքը:

— Ես հոն նուագածու եմ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՒԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Եւ այն նուաճումները որ մենք ունեցել ենք, ձեռք են բերուել հակառակ Ա. Խանջեանի սխալների. մեր կուսակցութեան Կենտկոմի եւ Անդր-

նութեան, նոր թեմատիկայի դէմ, որդեգրելով նացիոնալիստական ռոմանտիզմը, պայքարելով սոցիալիստական ռէալիզմի դէմ:

ւենք ոչ միայն գրական ֆրոնտում Խանջեանի կողմից թողլ տրուած սխալները վերացնելուն, այլ եւ նոր թափով պէտք է ծաւալենք մեր գործնական ստեղծագործական աշխատանք-

բեկամները: Մենք ու... միջազգաբեան եւ նոր... դափոխական շրջանի... թիւն, որը հարուստ... դեմոկրատական...

...նական սիւները հանդիսանում են հակայեղափոխական տրոցկիստ - նացիոնալիստներ Դրաստամատ Սիմոնեանը ու Գ. Վանանդեցին եւ նրանց զանազան գործակիցները:

(4)

(Մնացեալը յաջորդով)

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«LES LOUPS ENTRE EUX»

(MARIGNAN)

Ցետպատերազմեան գրականութեան մէջ նշանակելի տեղ մը գրաւած է լրտեսական բաժինը, յայտնաբերելով անգլիական «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ի, ֆրանսական «Տէօզիէմ Պիւրօ»յին, կամ գերմանական Կէսթափօին խորհրդաւոր գործունէութեան որոշ մասերը:

Շարժանկարը չէր կրնար անտեսել եւ չշահագործել գրական այդ երակը, որ մասնաւոր հետաքրքրութիւն մը կ'արթնցնէր հասարակութեան մէջ՝ իր գաղտնի հանգամանքով եւ վիպական եւ աներեւակայելի դրուագներով:

Այդ շարքին լաւագոյններէն մէկն է Marignanի վերջին ժապաւէնը, ուր ֆրանսական եւ գերմանական լրտեսական կազմակերպութիւններուն իրարու հանդէպ լարած մեքենայութեանց հանդիսատես կ'ըլլայ դիտողը:

Խաղին նիւթը առնուած է Շառլ Ռօպէռ-Տիւմայի վէպէն, պատկերներու վերածուած Շառլ Սփաքի կողմէն, բեմադրութեամբ հանրածանօթ դերասան եւ բեմադիր Լէօն Մաթոյի, որ շատ խղճամիտ եւ ուշադրու կերպով կրցած է կենդանացնել վէպին տիպարները:

Ֆրանսայի զինուորական քիմիագիտական աշխատանոցէն գողցուած հակակազային թաղանթ մը՝ յանձնուած գերմանական գործակալութեան պետ Ֆոն Ռօկէվիցի՝ պատճառ կը դառնայ երկու հակառակորդ գործակալներուն իրարու դէմ կազմակերպած անողոք պայքարին, որուն դրուագները կը կազմուին յաջորդական անակնկալներէ, բանալով հնարամտութիւններու անկասկածելի ծալքեր եւ յայտնաբերելով գործունէութեան մը վտանգաւոր կողմերը, որոնք մեծ մասով անծանօթ կը մնան հասարակութեան, իրենց կեանքը առանց աղմուկի նուիրած գործակալներուն ինքնութեան նման:

Այդպէս երկու Ֆրանսացի գործակալներ՝ շնորհիւ գեղեցիկ աղջկան մը — որ կը գրաւէ Ֆոն Ռօկէվիցի տղուն սիրտը — կը յաջողին մտնել զօրավարին աշխատանոցը՝ ամենավտանգաւոր պայմաններու մէջ եւ տիրանալ գողցուած սարքին:

Բայց Ֆրանսա վերադարձը, ձեռնարկին ամենադժուարին մասը կը կազմէ, վերջին բոպէին գողութեան յայտնութեամբ, եւ անողոք հետապնդումով մը, որ կը վերջանայ աներեւակայելի եւ բարեբախտ կերպով մը՝ ֆրանսացի գործակալներուն համար:

Խաղը կ'արժէ ցանկալի արժեւորումով, ֆրանսական ժապաւէններու ծանօթ աստղերէն Օր. Սէն Սիրի, Սիւզան Տէփրիի, Ժիւլ Մանէսի, եւ Պ. Պ. Փիէռ Մանէէի, Ժիւլ Պէռիի, Տըպիւքուրի (Քօմ. Ֆրանսէզէն), Մարսէլ Վալլէի, Փ. Ռընուարի, Ռ. Տիւլէնի, Պ. Լանքոէի խղճամիտ եւ ճշգրիտ խաղարկութեամբ:

Ուշադրու եւ գեղեցկօրէն լուսաւորուած եւ լուսանկարուած տեսարաններու տողանցքը հաճելի տպաւորութեամբ մը կը բազմապատկէ ժապաւէնին ներկայացուցած արժէքը:

ՀՐ. ԱԼԵՄԱՆԱՔ

Յ. Գ.— Մոնմարթրեան երգի աւանդութիւններուն հաւատարիմ «La Lune rousse»ի սրահը իր ձմեռնային շրջանը կը սկսի մօտերս «ռըվիւ»ով մը, ուր Մատըլէն Տիւլիօ պիտի ըստեղծէ Արժանթինեան հեղինակ Մարիօ Մէլֆիի մէկ նոր «Թանկօ»ն Folie d'amour, որուն բառերը կը պատկանին ծանօթ հեղինակներ Փլասս եւ Թիպոյի:

Հ. Ա.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Օրուան կեանքը

ԼԻՈՆ, 15 սեպտ. (Յառաջ).— Գործերու վիճակը կրկին սկսաւ բարդանալ: Ընկերային նոր օրէնքները, որ բաւական նպաստաւոր կացութիւն մը ստեղծեր էին աշխատաւոր բազմութիւններու համար, այժմ նոր մտահոգութիւններ կը պատճառեն: Անակնկալներ իրարու կը յաջորդեն: Փլաս Նիշարը, ուր կանգնած է Աշխատանքի Սակարանի հսկայ շէնքը, ամէն իրիկուն, մինչեւ ուշ ատեն, կատարեալ բանակատեղի մը վերածուած է: Բազմութիւններ, բազմութիւններ ներսը թէ դուրսը: Ճառեր, բանաձեւեր եւ բացագանչութիւններ «անկցի Փաշականութիւնը», «անկցին Հրեղէն Խաչերը», «անկցին Մուսոլինին, Հիթլէրը, Ֆրանքօն»: (Իսկ Սթալինն ու Բամա՞ն ...): Ու վայրկեանը անգամ մը «էնթէրնասիոնալ»: Ցոյցեր, գործադուլներ, ապրուստի սղութեան դէմ, գործարաններէ գործաւոր արձակելու համար, Սպանիոյ ի նպաստ եւն. եւն.:

Գործատէրեր կան, որ այս ու այն գործաւորին վճարովի արձակուրդ տալէ վերջ, վերադարձին ալ գործ չեն տար, «տեղ չունինք» ըսելով: Շատ մը փոքր արհեստանոցներ արդէն չեն գործադրած օրէնքը: Նոր սկսած գործադուլները մտահոգութեան մատնած են ոչ միայն բանուոր դասը, այլ եւ արհեստաւորները եւ մանր առեւտրականները: Հրապարակը անկայուն է եւ զանազան «մութ ու լոյս» զրոյցներով ողողուած: Ամէն մարդ բան մը կը տեսնէ, իւրաքանչիւրը բան մը կը գուշակէ կամ բանի մը կը սպասէ: Վերջապէս ծանր յոռետեսութիւն մը պատած է չորս կողմը:

2.— Ինքնութեան թուղթերու խնդիր.— Ինքնութեան թուղթերու բաշխումը, որ մինչեւ հիմա յետաձգուած էր, վերսկսաւ այս օրերս: Բոլոր անոնք որ իրենց ձեռքը «ավի Ֆավօրապլ»ի ստացագիր ունին, պէտք է ներկայանան Rue St. Jean, օտարականներու գրասենեակը, միասին տանելով չորս լուսանկար, մէկ դրոշմաւոր թուղթ (փափիէ թէմպրէ), տան բնակութեան ստացագիր մը: Նմանապէս կրնան նոյն միջոցներով ներկայանալ անոնք որ անցեալ տարի իրենց թուղթերը մասամբ փոխած էին, դրամը վճարած բայց ստացագիր կամ ինքնութեան թուղթ չէին առած: Օտարականներու գրասենեակը կ'ազդարարէ թէ թերացողները կամ ուշացողները ամսական որոշ տուգանքի պիտի դատապարտուին:

3.— Գաղութին վիճակը.— Միշտ նոյն անկերպարան վիճակը: Առտուն կանուխ արթնցողը կ'երթայ ժամը կը նստի եւ ինքզինքին իմաստունի հովեր տալով իր խելքին պատկով կը չափէ գաղութին գործերը: Քանի մը «պատանիներ» որոնք անկէ առաջ ամէն բան փորձեցին «երեւալու» համար, ուրիշ ճակատներու վրայ, հիմա ալ ժամուն բակը գացեր նստեր են եւ աջ ու ձախ կը ջարդեն, անշուշտ միշտ ազգին համար կամ ազգին անունով: «Շնաւոր ըլլի» մը կ'արժէ ըսել այս թշուառներուն, որոնց յաւակնութիւնը զիրենք մինչեւ ժամուն բակը նետեց, մոմ ծախելու կամ «չէն մնաք» մը մրմնջելու համար ...

Անցեալ օր գիշերանց դեռ անյայտ պատճառներով քանի մը անծանօթներ Լիոնի ծանօթ «շինարար վարդապետ»ը ինքնաշարժով տեղ մը առաջնորդեր եւ ծեծեր են: Տեղական թերթերը քանի մը տողով պատմած էին դէպքը, բայց ենթադրաբար: Ծեծ ուտող վարդապետը կը յայտնէ թէ չի ճանչնար զինքը առեւանգողները: Իսկ «վարդապետ»ին «խօլամ»ները գործ մը կատարած ըլլալու համար «մասալ» մը շիներ են ծանօթ բանաձեւով մը.— «Ով կրնա՞յ ըլլալ, եթէ ոչ Դաշնակցականները»:

Ուշ չէ քիչ մը սպասելը ... վաղը կամ միւս օր ամէն ինչ կը յայտնուի, եւ այն ատեն կը տեսնենք թէ ո՞վքեր են այդ չարագործութեան հեղինակները (արդէն քանի մը կասկածելիներ մէջտեղ հանուած են):

Այն ատեն պիտի ամչնա՞ն Հ. Յ. Դաշնակցութեան միսը ծամողները: Կը տարակուսինք, վասնզի կը ճանչնանք զրպարտիչները ...

Մ. Մ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԱԶԳ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Սելանիկի Հորիզոնը կը գրէ.—

Համայնական վարժարաններու տեղ անհատական վարժարաններ բանալու խնդիրը, վերջին օրերս զբաղեցուց Թաղ. Խորհուրդն ու ազգ. վարժարաններու հոգաբարձութիւնը, որոնք բազմաթիւ ազգայիններու կարծիքն ալ առնելէ եւ հարցը հանգամանօրէն քննելէ վերջ, եկան այն եզրակացութեան, թէ Սելանիկի հայ համայնքը բացարձակապէս ի վիճակի չէ ստանձնելու անհատական վարժարաններու նիւթական հոգն ու պատասխանատուութիւնը եւ հետեւաբար վերաբանալու համայնական վարժարանները իբրեւ անհատական վարժարաններ:

Թաղ. Խորհուրդը, համայնքին այս եզրակացութիւնը հեռաձայնով հաղորդեց Աթէնքի Ազգ. Կեդր. Վարչութեան, որպէսզի նկատի ունենան հոն ըլլալիք կարգադրութեանց ընթացքին:

Միւս կողմէն, Թաղ. Խորհուրդը, համայնքի որոշումով, պիտի շարունակէ իր ձեռնարկները Աթէնքի մէջ, կրթական նախարարութեան մօտ, որպէսզի ժամանակի ընթացքին ապահովուի մեր փակուած վարժարաններուն վերաբացումը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ «ԵՐԿԱԹ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐԸ»

Պէյրութի «Լը Ժուռ» թերթը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ.—

Դամասկոսի «Հայրենասէր երիտասարդ»ները եւ «Երկաթ Շապիկաւորներ»ը մեծ հաւաքոյթ մը ունեցան ազգայնական յայտնի պարագլուխ Քեամիլ Մարտամ պէյի բնակարանին մէջ: Աւելի քան 3000 ազգայնական անձնուէր ու կարգապահ երիտասարդներ կը մասնակցէին հաւաքոյթին:

«Հայրենասէր երիտասարդներ»ու վարիչ Պ. Սէյֆէտտին Մամուն, եւ բազմաթիւ ուրիշ ազգայնական պարագլուխներ հայրենասիրական ճառեր արտասանեցին: Հաւաքոյթին սկզբնաւորութեան եւ աւարտումին ներկաները, իրենց աջ թեւերը բարձրացուցած բարեւի կեցան ի յարգանս սուրիական դրօշին:

Ուշագրաւ էր «Երկաթ Շապիկաւորներ»ու հրամանատար Պ. Նազար Մամլուքի ճառը:— «Հրամանատար»ը շեշտելէ վերջ կարգապահութեան անհրաժեշտութիւնը, յայտարարեց.— «Ներկայիս մեր կազմակերպութիւնը կը գոհանայ նախապատրաստական փորձերով: Մեր վարժութիւնները (զինուորական) աւելի լրջօրէն պիտի կազմակերպուին երբ նոր վարչաձեւը հաստատուի: Այն ատեն մեր երիտասարդները պիտի վարժեցնենք ամէն տեսակ զինուորական փորձերու եւ մասնաւորապէս նշանառութեան ... Ասոնք անհրաժեշտ ազդակներ են մեր երիտասարդներու կազմութեան համար: Անոնց շնորհիւ է որ միայն կրնանք մեր ազգային արժէքները պահպանել եւ հարկ եղած պարագային մեր դաշնակիցներուն օգտակար հանդիսանալ: Այս նոր ժամանակաշրջանը պիտի սկսի նոր կառավարութեան կազմութեամբ: ... Մեր երիտասարդները պարտաւոր են կուրօրէն հնազանդիլ իրենց պետերուն» ...

Ուրիշ ճառախօս մը՝ Մէթր Աժլանի ըրաւ հետեւեալ ուշագրաւ յայտարարութիւնը.— «Եթէ դաշնագիրը Փարիզի մէջ կը խմբագրուի սեւ մելանով, պէտք է ըսել որ ան նախապէս գրուեցաւ կարմիր մելանով սուրիական հողի վրայ»:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Սուրիոյ մարզպանութիւնը պատրաստած է ընդարձակ տեղեկագիր մը հովանաւորեալ երկիրներու բնակչութեանց ընդհանուր վիճակին եւ թիւին շուրջ: Այդ տեղեկագրէն կը հասկցուի որ հոգատարութեան տակ եղած հողերու տարածութիւնն է 161.400 քառ. քիլոմեթր, հետեւեալ բաժանումներով.—

Հիւսիսային Սուրիոյ տարածութիւնն է 30.000 քիլոմեթր: 4.900 քառ. քիլ. Ալեքսանտրէթի սանճագը, 100 հազար՝ հարաւային Սուրիա, 6.500 Ալէվիներու երկիրը, 10.000 Լիբանանի հանրապետութիւնը եւ 10.000 Ճէպէլ Տրիւզ:

Հովանաւորեալ երկիրներու բնակչութեան ընդհ. թիւն է 3.865.433, որոնց 680.531ը Հալէպի կուսակալութեան մէջ: Հալէպ քաղաքի բնակչութեան թիւն է 262.697: Դամասկոսի կուսակալութեան մէջ 463.184 բնակիչ կը գտնուի: Դամասկոս քաղաքի բնակչութեան թիւն է 250.020:

Հոմսի սանճագի բնակչութիւնն է 162.996 հոգի, Համայի սանճագը 115-148 հոգի: Եփրատի սանճագը 142.823, Հաւրանի սանճագը 49.648, Ճէզիրէի սանճագը 46.836, Ալեքսանտրէթի սանճագը 176.872, Լիբանանի հանրապետութիւնը 793.396: Արտասահման գտնուող Լիբանանցիներու եւ Սուրիացիներու թիւն է 254.987 հոգի: Հովանաւորեալ երկիրներ գտնուող օտարահպատակներու թիւն է 61.297 հոգի: Ալէվիներու երկրին բնակչութեան թիւն է 330.000, Ճէպէլ Տրիւզ՝ 65.000:

ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞Վ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԷՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 օգոստ.).

— «Ա. Խանջեանի ինքնասպանութիւնը «լուսաբանող» առաջին փաստաթուղթը Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ակտիւի դատապարտութեան տմարդի բանաձեւն էր:

Այդ բանաձեւին մէջ արտայայտուած «մտքերը» այնուհետեւ իւրացուեցան թէ Հայաստանի համայնավար պաշտօնաթերթերու եւ թէ Հայաստանի դրացի երկիրներու՝ Ադրբէջանի ու Վրաստանի համայնավար կուսակցութիւններու վարիչ մարմիններու եւ թերթերու կողմէ:

Ամէնքը կը կրկնեն Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ակտիւի բանաձեւին մտքերը քիչ մը տարբեր ձեւով, բառ մը աւելցնելով, ածական մը աւելի զօրացնելով կամ շեշտ մը գնդչելով: Եւ սակայն, որքան ալ իրարու նման, այդ բանաձեւերու եւ յօդուածներու մէջ միշտ կան ինչ ինչ տողեր, ինչ ինչ արտայայտութիւններ եւ բառեր, որոնք քիչ մը աղօտ լոյս կը սփռեն Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հաւանական պատճառներու վրայ:

Այդ տեսակէտէն չափազանց ուշագրաւ փաստաթուղթեր են Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ակտիւի ծանօթ բանաձեւը եւ «Խ. Հայաստան» պաշտօնաթերթի «Անարգ քայլ» յօդուածը:

Մէկ կողմ նետելով երկերեսանի, խաբեբայ, անարգ, դաւաճան եւ ասոնց նման կարգ մը ուրիշ ածականներ, որ Հայկոմկուսի ակտիւը անպատիւ եւ տմարդի կերպով կը շռայլէ իր երէկի կուռք Ա. Խանջեանի հասցէին, մենք ընթերցողի ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք այն յատուկ շեշտին, զոր այդ բանաձեւը եւ յօդուածները կը դնեն մասնաւորապէս հայ-վրացական յարաբերութիւններու վրայ:

Այդ շեշտը, առաջին անգամ դրած է ակտիւի բանաձեւը որ կ'ըսէ, թէ «Հայաստանի բոլշեւիկները այսուհետեւ եւս հայ ժողովուրդի մէջ կը դաստիարակեն խոր սիրոյ զգացմունք դէպի ... վրացի ժողովուրդը»:

Անդրկովկասի մէջ Հայաստանը ուրիշ դրացիներ ալ ունի, ինչո՞ւ այս յիշատակումը յատկապէս վրացի ժողովուրդին:

Քիչ մը անդին ակտիւի բանաձեւը կը շեշտէ թէ, «չնայած այն հսկայական օգնութեանը, որ ցոյց էր տալիս անձամբ ընկեր Բերիան, որ ամէն կերպ օգնում էր Հայաստանի Կենտկոմին ու Խանջեանին ամենօրեայ աշխատանքում, ուղղելով նրա սխալները, Խանջեանը անզգաստութիւն էր ցուցադրում» ...

Բերիան ամէն տեղ, Բերիան ամէն բանի մէջ, Բերիան՝ ուղղութիւն տուող, Բերիան՝ սխալներ շտկող, Բերիան՝ «զգայուն հոգատարութիւն» ցոյց տուող, Բերիան՝ սաստող, ազդարարող եւ պատժող:

Ուրեմն վերջին 3—4 տարիներու ընթացքին Ա. Խանջեան անթիւ անգամներ սխալներ գործած է եւ ամէն անգամ Բերիայէն ազդարարութիւն ստանալով, ընդունած է իր սխալները եւ շտկած է զանոնք:

Այսպէս եղած է մինչեւ 1936 յուլիս 9ը, երբ «Խանջեանը փոքրոգի կերպով վախնալով իր թոյլ տուած եւ արդէն իր կողմից ընդունուած սխալների ուղղման խնդրից, գնդակ է արձակում իր վրայ եւ ինքնասպանութեամբ ամօթալի կերպով վերջ դնում իր կեանքին: Ընդունել սխալը, բայց հրաժարուել այն ուղղելուց — այդ մի՞թէ ամօթալի ակտ չէ, փոքրոգութեան դաւաճանական ակտ»:

Մինչեւ յուլիս 9ը Բերիան է, որ ցոյց է տուած Ա. Խանջեանի սխալները եւ վերջինը միշտ ընդունած եւ շտկած է այդ սխալները:

Յուլիս 9ին Ա. Խանջեան ըմբոստացեր եւ մերժեր է ընդունիլ իր սխալը:

Որո՞ւ դէմ է ըմբոստացեր Ա. Խանջեան:

Պատասխանը պարզ է՝ նոյն Բերիայի դէմ:

Թէ ինչպէս է պատասխաներ Բերիան այդ ըմբոստութեան, չենք գիտեր: Կրնանք եզրակացնել միայն, որ Բերիայի դէմ ըմբոստացողը այս կամ այն ձեւով պիտի հեռանայ կամ հեռացուի հրապարակէն:

Եւ Ա. Խանջեան «հեռացեր» է:

Այլ եւս ասպարէզը բաց է վրացի Բերիաներուն առջեւ: Երբ երէկ, Ա. Խանջեանի օրով, Բերիան իր «ամենօրեայ զգայուն հոգատարութեան» առարկան ըրած էր Հայաստանը, այժմ երբ կամակոր Խանջեանը վերցուած է մէջտեղէն, Հայաստան այլ եւս ուղղակի կոխան է վրացի Բերիայի համար»:

ՕՐ. ՇԱՔԷ ՅԱԿՈԲ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

եւ

ՅԱԿՈԲ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (Ֆէպիւս)

Նշանուած

Լոնտոն Փարիզ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ: Գրեց՝ Ռուբէն: Մատենաշար «Յուսաբեր» թիւ 32: 1936:

ԾԻԾԱՂ

—Այս ի՞նչ է, կառսօն, ապուրէն առաջ ձուկ կը բերես:

— Ներեցէք, պարոն, ձուկը շատ սպասելու չէր գար:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Սարսափի գիշեր է: Բայց կրօնքը ի՞նչ է որ, եթէ այս եւ ասոր նման բաներ պիտի չունենայ. ժպտուն ու հեզ երեւոյթները, հարթ ու դիւրահաս մտածումները պատկառանք չեն բերեր, կրօնք ըսածդ իր փշուտքն ու անդունդը ունենալու է, ատոր համար է որ թէեւ կրօններու սկզբնածագը պարզ է, բայց մարդիկ յետագային, անկէ կը կախեն փիլիսոփայական բարդ բոժոժներ եւ վարդապետական գոյնզգոյն ներկով կը գունաւորեն զանիկա: Մարդկային միտքը պարզութիւն չի սիրեր, կ'արհամարհէ դիւրամարս կերակուրը, կը փնտռէ թիւի ու երեւակայութեան թնճուկը ...

Այդ գիշերը, մարդը կը վախնայ մինակը դուրս ելլելու, ո՞ր կորիճը կը համարձակի գերեզմանատուներէն անցնիլ, կամ երթալ, մտնել նոյն իսկ ժամուն բակը, Խանոյենց Արշօ՞ն, Խըլոյենց Կարօ՞ն, Մնոփիկենց Սեւ Սաթօ՞ն, ըսէ՛ք, ո՞րը, բայց մէկը տուն չի մնար, ամէնքը ժամ կ'երթան, խաւարման արարողութիւնը տեսնելու, ինչո՞ւ չէ, քիչ մըն ալ լալու կամ վախնալու համար, այդ ալ կեանքի պահանջ է ... Դուռն ի դուռ եկեղեցիի դռնէն ներս կը մտնես, մամայիդ գոգնոցին փակած, ինչպէս մեղու մը մեղրախորիսխին, ու կ'երթաս տեղ մը գրաւելու յատակին վրայ, ու անհամբեր կը սպասես լոյսերու մարումին... Կը սպասես որ «կտակը» կարդացուի ու աղջիկ մը՝ որ հնչեցնէ «Դու դով խնդրես» տխրերգը ... Մեր մորթը, վախին սանդղատումէն ախորժ կը գգայ կարծես, մեր հոգիները՝ խռովքի, տանջանքի կարօտն ունին, ու մարդը՝ բերկրանքով կը վազէ սարսափին, ինչպէս ծարաւ այծը աղբիւրին...

Այսպէս է կեանքը, միօրինակը ձանձրոյթ կուտայ, մարդը երբեմն զայթել կ'ուզէ, կը փորձուի լքել երջանիկն ու խաղաղը, ու երթալ դժուարինին, հոգին իր արմատէն ցնցող փորձանքին: Լոյսին շատութիւնը եւ անոր տատ հոսումը փնտռել կուտայ ծանր մութը ... Երբ մեռել չունիս, սրտի մէջ կսկիծ ունենալու հաճոյքը, քեզ կը մղէ մեռելատուն մը գտնել եւ հոն քիչիկ մը լալ ...

Այն գիշերը, մօրս հետ «խաւարայ»ի գացի: Մայրս «Թառ»ը բարձրացաւ, կիներուն մէջ՝ իր տեղը բռնեց, իսկ ես՝ վազեցի անկիւնս, սանդուղին կարմած անկիւնը: Ժամու մէջ էին «երեսփոխ»ը, Կոտոյենց Հաճի մամամ եւ ժողովուրդը: Տէրտէրը աջ «դաս»ին մէջ, ծանր շնչառութեամբ ու դեղնած դէմքով: Տիրացուները սեւ խաչեր ունէին իրենց եկեղեցական շապիկներուն վրայ: Հարիւրաւոր մոմեր եւ ձէթի ճրագներ լոյս կը փռէին եկեղեցիին մէջ: Տխուր ու գունատ բան մը կար սակայն անոնց մէջ, կարծես թէ զգացեր էին, որ պիտի գար պայմանաւոր վայրկեանը, երբ մարդը պիտի ուրանար լոյսին հմայքն ու խորհուրդը, պիտի մարէր զիրենք, ու պիտի հրաւիրէր խաւարը ...

Էյ մարդ, ի՛նչ զարմանալի կենդանի ես, մի՛միայն ինքզինքիդ կը նմանիս, եւ ոչ մէկ բանի: Լոյսն ալ կ'ուրացուի՞. վա՜յ անոր, որ լոյսը կ'ուրանայ՝ որպէսզի անհեթեթ բանաստեղծութեան մը հաճոյքը տանի նորաստէր իր հոգիին ... Դուրսը խաւարը շատ, եթէ խաւարին կարօտը ունիս, դուրս վազէ. ինչո՞ւ կը մարես խաւարին դէմ պայքարող լոյսերու սա արի զումարտակը ...

Ցանկարծ տէրտէրը թաշկինակովը աչքերը սրբեց, բայց դեռ խոնաւութիւն կար թարթիչներուն վրայ, կուրծքը կ'ելեւէջէր զգալապէս, ռունգերը՝ կը լայննային, շրթունքները՝ դողէ մը բռնուած: Նայեցայ մեր տէրտէրին, շատ նայեցայ, յոգնած ու վատոյժ կը թուէր, մարմինը պզտիկցած երեւցաւ ինծի, չէ՞. այս քանի մը օրուան մէջ շատ փոխուած էր խեղճը, ո՞ւր էր մեր քաջ ու յանդուգն տէրտէրի պողպատէ առնականութիւնը, այն որ Ծաղկազարդի իրիկունը, ժամու ծանր բանլիքովը արքայութեան դուռը կը ծեծէր, կը սպառնար խորտակել զայն, եւ իբր հովիւ՝ իր «հօտ»ը հոն առաջնորդել, ես գիտեմ, զարկա՛ւ, զարկա՛ւ, մինչեւ որ Աստուած տեղի տուաւ ու դուռը բացաւ ...

Ինչ մեղքս պահեմ, մեր տէրտէրը չէի փոխեր հազար հրեշտակի հետ: Հրեշտակը ի՞նչ է որ, Աստուծոյ տան ծառայ ու սպասաւոր, որուն գործն է ջուր բերել, կերակուր եփել, տուն-տեղ աւլել, հիւրերը պատուասիրել, կօշիկները սրբել ու շարել, ոտքերը լուալ, մեծաւորին կռնակը քերել: Անոնք կրնա՞ն տիրոջ դէմը կայնիլ ու սպառնալ, կամ պատուէր մը չկատարել, ո՛չ, որովհետեւ այդպիսի պարագայի մը, Աստուածը կը բարկանար, անոնց ականջէն բռնած, երկինքի հազարերորդ յարկէն վար կը նետէր, երկրիս վրայ, ուր անոնք կ'ըլլային անտուն ու թափառական:

Բայց ես պէտք է ըսեմ մեր տէրտէրին ու Աստուծու խօսակցութիւնը: Ոչ այն խօսակցութիւնը որ Ծաղկազարդին տեղի կ'ունենայ, այլ այն որ «հոգիի լեզուով» կը կատարուի, սուսսիկ-փուսիկ, ու մարդ չի լսեր: Այս գիշերը, ով գիտէ ինչեր պիտի խօսի: Ես շատ անգամ երեւակայած եմ մեր տէրտէրը Աստուծու գահին առջեւ, ամէնէն ծանր շուրջառը հագած, ճառագուն թագը գլխին, ոսկեպատ բազմոցին վրայ ծալապատիկ նստած, Տէրը կը համոզէ որ չմերժէ զինքը, տայ այն ամէնը ինչ որ ինք կը պահանջէ իր ժողովուրդին համար ... Օ՛խ, օ՛խ, Աստուած կը վախնար մեր տէրտէրէն, ատոր համար բոլոր գիւղերէն աւելի ստիպուած էր մեր գիւղը սիրել, ատոր հարսնիք ու կնունք տալով. մեր արտերը՝ ցորենով, մեր այգիները խաղողով կը լեցնէր, ես համոզուած եմ որ Միհրանենց գետի տակի թթենին, մեր տէրտէրին բարեխօսութեան շնորհիւ ամէն տարի թութով կը ծանրանար, կ'ուտէին, կ'ուտէին, չէր հատներ ...

Ըսէք նայիմ, ի՞նչն էր որ մեր այծերը զոյգ կը ծնէին, մեր հարսերը միշտ մանչ կը բերէին, մեր ծերերը կեանքի հարիւրերորդ սենեակը կը մտնէին, մեր հացն ու ջուրը կաթնահամ էր, մեր ծաղիկները՝ հոտաւէտ էին, եւ մեր աղջիկները՝ աննման ...

Տէր պապ, հոգիիս խորէն կը հաւատամ քու զօրութեանդ, բայց ի՞նչ կ'ըլլայ, մօրուքդ համբուրեմ, օր մը երկնաւոր թագաւորին հետ երբ տեսնուիս, մի մոռնար ինծի համար քանի մը վէգ ուզել, անոր ի՞նչ կը պակսի, թող տայ, Եգիպտոսի անձրեւին հետ գորտեր տեղացնող Աստուածը, մի՞թէ չի կրնար քանի մը վէգ վար ձգել ...

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(5)

ԿԱՐԵՒՈՐ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԱՆԱԿԻՆ, ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ԵՒ ՕԴԱՏՈՐՄԻՂԻՆ ՄԷՋ

Կառավարութիւնը շատ կարեւոր փոփոխութիւններ կատարեց բանակին, նաւատորմին եւ օդատորմիղին վերին հրամանատարութեան, ինչպէս եւ դատական եւ դեսպանական ասպարէզին մէջ, հանգստեան կոչելով բազմաթիւ տարէց կամ կասկածելի պաշտօնատարներ:

Մարոքի ընդհ. ներկայացուցիչ կամ մարզպան Պ. Փէյրութօն, որուն դէմ բուռն պայքար կը մղէին ձախակողմեան հոսանքները, Արժանթինի դեսպան նշանակուելով, յաջորդ անուանուեցաւ Զօր. Նոկէս: Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակութեան անդամ նշանակուեցան արտաքին նախարար Պ. Իվօն Տէլպօս, Պ. Փօլ Պոնքուր եւ Շարլ Սփինաս (ընկերվ.): Փոխուեցան երեք շրջաններու զինուորական հրամանատարները: Օդատորմիղի ընդհ. սպայակոյտին հրամանատար նշանակուեցաւ Զօր. Ֆէքան եւ ուրիշ փոփոխութիւններ ալ կատարուեցան: Վճռաբեկ ատեանի ընդհ. դատախազ նշանակուեցաւ Պ. Ֆոէմիքուր, նախագահ Սէնի քաղաքային դատարանի: Եւ դեռ ուրիշ փոփոխութիւններ: Իսկ նոր դեսպաններու ցանկը պիտի հրատարակուի, երբ շահագրգռուած պետութիւնները հաւանութիւն յայտնեն: Մասնաւորապէս պիտի փոխուին Հռոմի եւ Մոսկուայի դեսպանները:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Ֆրանսա հատուցում կը պահանջէ ապստամբներէն

Ֆրանսական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով Սպանիոյ առժամեայ կառավարութեան, 300,000 ֆրանք հատուցում պահանջեց, ֆրանսական հպատակ մը գնդակահարուած ըլլալով Թէթուանի մէջ: Եթէ գոհացում չտան, Ֆրանսա անմիջապէս պիտի փակէ Մարոքի ֆրանսական եւ սպանիական շրջաններուն սահմանագլուխը: Բողոքագիրը ղրկուեցաւ Թէթուանի ֆրանսական հիւպատոսին միջոցաւ:

*** Պիլպաոյի կառավարական անթելը արաբերէն կոչ մը ուղղեց Մարոքի բնիկներուն, որպէսզի ապստամբին Զօր. Ֆրանքոյի դէմ, յայտարարելով թէ ապստամբները «դաւաճաններ եւ բարբարոսներ են: Օտար լեգէոնը սպանիական է, բայց մեծ մասով կը բաղկանայ Սպիտակ Ռուսերէ եւ Գերմաններէ»: Ի պատասխան այս կոչին, արաբական կոմիտէին նախագահը, Օմար պէն Ահմէտ, յայտարարած է թէ երկու շաբաթ առաջ 200 հոգի գնդակահարուեցան, շաբաթ օրն ալ՝ 23 ցեղապետներ, ըմբոստութիւն փորձած ըլլալով:

*** Ապստամբները Պիլպաօն եւ Սանթանտէրը պաշարած ըլլալով, օտարնաւերը չեն կրնար մտնել: Առժամեայ կառավարութիւնը յայտարարեց թէ որ եւ է պատասխանատուութիւն չեն կրնար ստանձնել, եթէ արկածներ պատահին, ականներու պատճառաւ: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ 60,000 զինուոր եւ 500,000 ժողովուրդ կը գտնուի պաշարուած շրջանին մէջ, իսկ ուտելիքը հազիւ երեք շաբաթ կրնայ բաւել:

Ապստամբները կարգ մը գիւղեր գրաւեցին ծովեզերեայ շրջանին մէջ, իսկ մեծ յարձակողականը չէ սկսած տակաւին, Մատրիտի կամ Պիլպաոյի դէմ: Բուռն գործողութիւններ կը կատարուին Թոլէտոյի դէմ:

ԲԵՒԵՌԱԽՈՅԶ ՇԱՐՔՕ ՋՐԻՆ ԳՆԱՑ 29 ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Տոքթ. Շարքօ, հռչակաւոր բեւեռախոյզը, որ այնքան յանդուգն արշաւներ կատարած է, սարսափելի փոթորիկի մը բռնուելով Իսլանտայի ափերուն վրայ, ջրամոյն կորաւ իր 29 ընկերներուն հետ, չորեքշաբթի օր: Միայն մէկ հոգի ազատեցաւ, ցամաք նետուելով ուժասպառ վիճակի մէջ: Բայց չկրցաւ ինքզինքը հասկցնել ձկնորսներուն, մինչ արկածեալ նաւը ջարդուփշուր եղած էր քիչ անդին եւ դիակները կը ծփային ծովուն վրայ: Կորսուած նաւն ալ հռչակաւոր էր, «Փուրքուա՞ փա» (Ինչո՞ւ չէ):

Տոքթ. Շարքոյի 27րդ արշաւն էր այս: Առաջին «Ինչո՞ւ չէ»ն համբաւ շահեցաւ 1903 — 5ին, դէպի Սառուցեալ գօտիները նաւարկելով: Երկրորդը, այն որ հիմա կը կորսուի, նոյն շրջանը գնաց 1908 — 10ին: Տոքթ. Շարքօ ծնած էր 1867ին եւ զաւակն էր հռչակաւոր մասնագէտի մը, Տոքթ. Ժան-Մարթէն-Շարքոյի: Թէեւ բժիշկ, ամբողջովին նուիրուած էր բեւեռային ծովերու խուզարկութեան, մասնաւորապէս բոյսերու եւ կենդանիներու ուսումնասիրութեան: Իր մահով Ֆրանսա մեծ գիտնական մը կը կորսնցնէ:

ՀԵՌԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՈՔԹ. ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՀԱՅՄԻՍ, Յունաստանի հանրապետութեան վերջին նախագահը, մեռաւ Վիէննայի մէջ: 80 տարեկան էր եւ կարեւոր պաշտօններ վարած է իր երկրին մէջ, Աթէնքի Ազգ. դրամատան տնօրէնութենէն հասնելով մինչեւ վարչապետութեան եւ նախագահութեան:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԱՔՍՈՐԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐԸ կը պատրաստուի նոր պատուիրակութիւն մը ղրկել Ազգերու Դաշնակցութեան: Եթէ այս պատուիրակութիւնը ընդունուի, Իտալիա վճռապէս պիտի մերժէ մասնակցիլ Ազգաժողովին:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆՆԷԽ ՔԱՇԱՆԻ «Աբձիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 19 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, պանդոկ, կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Լիոն

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կուիչք եւ կէ ֆի ։ խումբերը եւ թաղամասի ընկերները 20 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին: ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Տէր եւ Տիկ. Ստեփան Վահանեան, Պ. Շահան Վահանեան, Տքթ. Էքսէրճեան, Այրի Տիկ. Արաքսի Սահակեան, Տէր եւ Տիկ. Սալբի Սահակեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Հայկուհի Տերունեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Կ. Հերլեան եւ աղջիկները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Նշանեան, Տէր եւ Տիկին Էքմէքճեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Մանուէլ Պէրպէրեան եւ զաւակունք, Տ. Խորէն քհնյ. Պապազեան, Երիցուհի Պապազեան եւ զաւակունք, Պ. Հրաչ Փափազեան, Տէր եւ Տիկ. Հէքիմեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկ. Գավուքճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Գ. Սահակեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Աւետիքեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Պ. Փափազեան եւ զաւակը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, աղջկան, զոքանչին, քրոջ, քենիին, զարմուհիին եւ ազգականին

ՏԻԿԻՆ ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՎԱՀԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Սահակեան)

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցած է Օգոստ. 29ին, Պոլիս:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջանային ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը, կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, Café Voltaireի սրահին մէջ, (Place de l'Odéon): Մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հրաւիրուած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ճիշտ ժամուն ներկայ ըլլալ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame. PARIS (13)

LE STATUT DES ÉTRANGERS

Cette question devient d'une extrême urgence en raison de la mise en application prochaine de la Loi de 1928 qui vise la situation des fils d'Etrangers au point de vue Militaire à partir du 1e Janvier prochain. Nous croyons intéresser nos lecteurs en leur signalant que l'UNION NATIONALE POUR UNE FRANCE PLUS GRANDE, Association qui groupe les Naturalisés et tous les Etrangers aspirant à la Nationalité Française, vient de créer un Centre de documentation de droit international privé, 152,Bd. Haussmann, à l'usage du public francais et étranger.Heures d'ouverture: de 15 heures à 19 heures, sauf Dimanches et jours fériés. Tous renseignements gratuits sur place et par correspondance. Téléphone Wagram 47.94 $ 95.

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ Սեպտեմբեր 18ին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական ասացուածքներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեանաքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական զոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չավուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւտօի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գլըճեանի, Ղարաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կերաշխաւորէ անոր:

Գին = փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր. Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (92)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վարդանը բառ մը իսկ չկրցաւ պատասխանել: Ձայնը խղուած էր, եւ արցունքը առատօրէն կը հոսէր երեսն ի վար: Երբ օտարականներուն մօտեցաւ մնաք բարով ըսելու, Անգլիացին ջերմութեամբ սեղմեց Վարդանի ձեռքը:

Վարդանը Ղարաքիլիսէ հասաւ, աւելի՝ բոլորովին պղնձագոյն դարձած: Երկար չէր կրնար մնալ մօրը մօտ: Պէտք էր օգոստոս 30էն առաջ Թիֆլիս գտնուէր՝ մասնակցելու համար աշակերտական համագումարին, որու նախաձեռնողներէն մէկն էր ինք:

Վերջին երեք չորս շաբաթները, գրեթէ միշտ Վահէի հետ, հազիւ թէ ժամանակ ունեցած էր իր անձնական կեանքով զբաղելու:

Սոնիայի հանդէպ զգացած զայրոյթը մարած էր հին չարի մը նման: Անոր հասցուցած բոլորովին հոգեւոր վերքերը զօվաթաղուած էին իր յիշողութեան մէջ: Սոնիան կը մնար այն սիրուն, հրեշտակային աղջիկը, որուն այնքան յափշտակութեամբ կապուած էր: Թէեւ գիտէր որ եղածը պարզ թիւրիմացութեան հետեւանք չէ, բայց իր հոգին խոր ազատում մը ունէր, անբացատրելի, անհասկնալի ազատում մը, որ գիրենք նորէն իրարու գիրկ պիտի նետէր:

Հինգշաբթի օր, կէսօրուան գնացքով Վարդան մեկնեցաւ Թիֆլիս: Մայրը դեռ ատեն մը պիտի մնար Ղարաքիլիսէ, մինչեւ որ Եւգինէն վերադառնար միւսօնօրհնէքէն:

Գնացքի մէջ հանդիպեցաւ բազմաթիւ ուսանողներու, որոնք արձակուրդէն վերջ կը վերադառնային Ռուսաստան: Ամէնուն խօսակցութեան նիւթը եկեղեցական կալուածներու գրաւման նոր օրէնքն էր, որ զարմանալի կերպով փոթորկած էր բոլորի միտքը: Ճամբորդները սարսափելի գոյներով կը նկարագրէին Գանձակի մէջ տեղի ունեցած մեծ ցոյց մը, որու ընթացքին որպէս թէ յիսունէ աւելի ցուցարարներ գնդակահարուած էին կոզակ ձիաւորներու կողմէ:

Երբ առաւօտեան գնացքը Թիֆլիս հասաւ, Վարդան զարմանալի գոհունակութեամբ լեցուած՝ կառք մը վերցուց ու շիտակ գնաց Կովկասեան Պանքը՝ Հայրը տեսնելու:

— Հը՞, ես կարդին խաղհեր եմ, Պրոպէ արձանի նման,— ըսաւ Աշոտ Արսէնեանը, երբ տղան յանկարծ առանձնասենեակէն ներս ինկաւ.— հը, ինչպէս ես, մայրիկը՞, Եւգինէ՞ն,— ու բաւականութեամբ տղուն ճակատը սեղմելով՝ քովը նստեցուց:

— Լաւ, բոլորն ալ լաւ են: Մայրիկը դեռ պիտի ուշանայ, մինչեւ որ Եւգինէն վերադառնայ Էջմիածինէն: Ես մեր աշակերտական համագումարի համար աճապարեցի: Քանի մը օրէն կ'երթամ մայրիկը բերելու:

— Լաւ, տղաս, բայց զգոյշ եղիր, կը տեսնե՞ս թէ ինչ օրեր կ'ապրինք: Գանձակի մէջ տասնեւմէկ մարդ սպաննուած են զաղաններէ: Ո՞վ գիտէ, թէ հոս ալ ինչեր կրնան պատահիլ: Արտասահմաննեան անցագրերը համար պէտք եղած դիմումը կատարեցի. մինչեւ սեպտեմբերի տասնեւհինգը պատրաստ կը լինի: Օֆ, մէկ երթայիր ու սիրտս խաղղայէր: Այս ինչ օրեր կ'ապրինք... Հա, անշուշտ լսած կը լինիս, կիրակի օր, վանքի եկեղեցին մէջ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Գանձակի նահատակներու համար: Գիտեմ որ պիտի երթաս... բայց զգոյշ եղիր, զաւակս:

— Բան չկայ, հայրիկ, ի զուր ինքզինքդ մի անհանգստացներ,— պատասխանեց Վարդանը.— ես հիմա երթամ, երեկոյեան կը տեսնուինք:

— Վարդան,— հայրը ետ կանչեց տղան, երբ ան արդէն դրան դուրս եղած էր,— դու կարծեմ Ալէքսանդրապոլ էիր ցոյցի ժամանակ:

— Այո, հայրիկ, ինչպէս պատահաբար...

— Հըմ, չար սատանայ... որ Վահէի հետ էիր գնացեր, շատ ալ պատահարար պիտի չլինէր: Բայց այդ մասին չխօսինք: Լաւ որ չուտով կ'երթաս արտասահման ու մի քանի տարիով սիրտս կը հանգստանայ: Մէկ Ալէքսանդրապոլի ցոյցի մասին պատմէ տեսնեմ...

— Այսինքն թէ ինչ պատահեցաւ:

— Հա, Խրիմեան Հայրիկը ճի՞շդ է որ ըսած է... Բայց կեցիր, միւսներն ալ կանչեմ:

Քիչ անցած՝ երեք չորս պանքային պաշտօնեաներ ու այդ պահուն հոն գտնուող Արմէնեան մեծահարուստ վաճառականը ներս մտան Աշոտ Արսէնեանի սենեակը՝ Վարդանը լսելու համար: Հազիւ թէ անցեալին մէջ այդ մարդիկը հայ կեանքով հետաքրքրուած լինէին. շատ շատ տարեկան քանի մը հարիւր րուպլի նուէր կու տային ո եւ է հաստատութեան: Եթէ նոյնիսկ իրենց մանկութեան շրջանին կիսատ պռատ Հայերէն մը գիտէին, վերջէն սակայն բոլորովին մոռցած՝ ընտանիքի մէջ, ակումբը, գործի ժամանակ միայն ռուսերէն կը խօսէին, որ մայրենի լեզուի տեղը բռնած էր:

Երբ Վարդանը մանրամասնօրէն լրացաւ նկարագրել ցոյցը, ժողովուրդի ադամանդ կեցուածքը ու Հայրապետի վճռական յայտարարութիւնը, պանքային կառավարիչը, հին ազնուական ընտանիքի մը զաւակը, բաւականութեամբ սկսաւ փոքր մօրուքին հետ խաղալ: Բոլորն ալ կենդանի հետաքրքրութեամբ հետեւեցան Վարդանի պատմութեան, երբեմն հպարտութիւն ճառագայթող դէմքերով, երբեմն ալ մտահոգ եւ տխուր: Անոնց համար ամենազօր ռուս կառավարութեան դէմ ելլելը պարզապէս յիմարութիւն էր: Բայց այդ յիմարութիւնը կը շոյէր իրենց ազգային ինքնասիրութիւնը, որու գոյութեան մասին ամէնէն աւելի իրենք կը զարմանային: Մասնաւորաբար տարէց կառավարիչը, դիրքի տէր մարդ մը, բոլորովին ուծացած Հայ մըն էր, որու երեխաները բառ մը իսկ հայերէն չէին գիտեր եւ ոչ ալ կը հետաքրքրուէին հայ կեանքով, բայց Վարդանի պատմութիւնը լսելէ վերջ, զարմանալի վրդովմունքով կը խօսէր ռուս կառավարութեան այս անօրինակ աւազակութեան դէմ:

Վարդանը բոլորովին զարմացած մտիկ կ'ընէր այդ մարդոց խօսքերուն, որոնք դեռ քանի մը օր առաջ հաստատ չէին գիտեր իրենց Հայ ըլլալը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 19 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 19 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3222

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՃԱԿԱՏ ՃԱԿՏԻ ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅԻ

Ֆրանսայէն դուրս ալ, եւրոպական մամուլը ուշադրութեամբ կը հետեւի այս երկրին ընկերային եւ բանուորական խլրտումներուն :

Անշուշտ ամէն մէկը իր աչքով կը դատէ կացութիւնը :

Օրինակ, Պերլինի համար Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատին գործունէութիւնը եւ բանուորական խլրտումները «կարմիր» ախտանշաններ են, որոնց ետին Մոսկուան է որ իր դունչը կ'երկարէ :

Փարիզի մէջ ալ բազմութիւն մը կը կազմեն անոնք որ այդ համոզման եկած են : Այս համբուն վրայ կատաղի պայքար մը կը մղէ նոյնիսկ Տօրիօ, երէկուան մոլեռանդ համայնավարը, իր «ժողովրդական կուսակցութեամբ» : Մօտապէս ծանօթ՝ կոմինտէրնի ներքին դաւերուն եւ դաւանիքներուն, ան շարժման մէջ դրած է իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր ուժերը, հակազդելու համար «ռուսական համայնավարութեան» խաղերուն եւ հրապարակաւ «մարդասպան» կը կոչէ Սթալինը, իսկ անոր գործիքները՝ Ֆրանսայի համայնավարները :

Լոնտոնի մէջ աւելի պաղարիւն կը դատեն Ֆրանսայի անցուդարձը : Անշուշտ այնտեղ ալ դեղին մամուլը կը սիրէ խտացնել գոյները, ամէն ինչ կարմիր տեսնելով : Բայց քիչ - շատ լուրջ օրկաններ կը ջանան կենալ իրական գետնի վրայ, վրդովիչ գտնելով հանդերձ հեռանկարը :

Բայց այդ մամուլն ալ, նորէն «պոլշեւիկեան ճնշում» կը տեսնէ Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան կրած դժուարութեանց մէջ :

Այսպէս կամ այնպէս, համաշխարհային ուշադրութիւնը կեդրոնացած է ինչպէս Գերմանիոյ, նոյնպէս Ֆրանսայի վրայ, թէ քաղաքական եւ թէ ընկերային տեսակէտով :

Եւ կարծողներ կան թէ աւելի մեծ փորձութիւններ պիտի կրէ Ֆրանսան, քանի որ տնտեսական տագնապը կ'աճի, ապրուստը կը սղէ, իսկ բանուորական խլրտումները հետզհետէ վրդովիչ համեմատութիւններ կը ստանան :

Անոնց համոզումով, Ֆրանսայի ժողովրդական կառավարութիւնը կը գտնուի անյաղթելի դժուարութեանց առջեւ, քանի որ ոչ միայն հարկադրուած է ելք մը գտնել բազմազան տագնապներու, այլ եւ 20,000,000,000 ֆրանք ճարել, մինչեւ 1936ի վերջը :

Միւս կողմէ, Ֆրանսայի առեւտրական կշիռը տժգոյն պատկեր մը կը ներկայացնէ երկար ատենէ ի վեր : Արտածումները հետզհետէ կը նուազին եւ առեւտրական բացը 9,000,000,000 ֆրանքի գումար մը կը պակսեցնէ ամէն տարի :

Միեւնոյն ատեն, նշանակալից կը համարուի ապրուստի սղութիւնը : Մասնագէտ մը դիտել կուտայ, այս առթիւ.

— «Այս տարի մայիսին ապրուստի սղութիւնը 10 առ հարիւր էր, բաղդատելով անցեալ տարուան մայիսի հետ. բայց գործադուլներէն եւ ընկերային օրէնքներու հաստատումէն ի վեր գիները անհամեմատ բարձրացան եւ այսօր 40 - 60 առ հարիւր աւելի են համաշխարհային գիներուն վրայ — գոնէ ուտելիքներու համար — եւ այսօր Ֆրանսա աշխարհի ամէնէն սուղ երկիրն է, եթէ չհաշուենք Ռուսաստանը : Պ. Թորէզ, համայնավար կարող եւ ժողովրդական առաջնորդը, կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի ապրուստի սղութիւնը միայն 10 - 12 առ հարիւր աւելի է ուրիշ երկիրներէ, բայց անշուշտ նկատի ունի Խ. Միութեան գիները» :

Նոյն աղբիւրին համաձայն, գիւղացիներն ալ դժգոհ են.

— «Հողագործական արտադրութեանց գիները ինկած են 50 առ հարիւր, վերջին հինգ տարիներու ընթացքին եւ գիւղացին ստիպուած է սուղ գնել ամէն բան : Կաթին լիտրը 1·20 ֆրանք է Փարիզի մէջ, բայց Նորմանտիոյ գիւղացին 38 սանթիմ կը ստանայ անոր համար. հետեւաբար, ագարակէն մինչեւ Փարիզ կաթին գինը աւելցած է 300 առ հարիւր եւ աւելի» :

Եւ վերջապէս «հողագործները այս տարի 4,000,000,000 ֆր. աւելի պիտի ստանան, իրենց արտադրած ցորենի համար, եւ ուրիշ արմտիքներու, միսին եւ կաթին գինն ալ պիտի բարձրանայ, բայց ի վերջոյ սպառողն է որ ամէն բան սուղ պիտի գնէ» :

Ուրեմն, զարմանալի չէ որ բանուորները նորէն յաւելում կը պահանջեն, անբաւական գտնելով անցեալ յունիսին եղած կարգադրութիւնները : Իսկ այս պահանջին տրամաբանական հետեւանքը գործադուլն է, քանի որ գործարանատէրները կը դժկամակին տեղի տալ, ինքնաբերաբար : Վկայ՝ Լիլ, Մարսէյլ, Լիոնի եւ ուրիշ քաղաքներու նոր գործադուլները, որոնք վարակիչ հանգամանք ստացած են :

Այս առթիւ նոր հարց մը եւս կը պղտորէ միտքերը : — Միայն արհեստակցակա՞ն են այս շարժումները, թէ քաղաքական գոյն ալ ունին :

Կասկածը լայնօրէն տեղաւորուած է նոյն իսկ չափաւոր հոսանքներու մէջ, քանի որ բանթողները կը շարունակեն գրաւել գործարանները, նոյն իսկ վար դնել անոնց տէրերը :

Բանուորները եւ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը կը մերժեն որ եւ է քաղաքական միտում, մինչ գործարանատէրներն ու անոնց պաշտպանները կը պնդեն, իբրեւ կենդանի օրինակ ցուցնելով Լիլի դէպքը, որ բարեբախտաբար կարգադրուեցաւ :

Տարակոյս չկայ թէ բոլոր խլրտումներուն հիմնական պատճառը հացի պայքարն է : Սակայն գործարանատէրները կ'օգտագործեն գործարաններու բռնագրաւումը, ազատութեան եւ սեփականութեան խախտում, հետեւաբար եւ քաղաքական դիտումներ տեսնելով անոնց մէջ :

Լիլի խնդիրը լուծուեցաւ խաղաղութեամբ, կառավարութիւնը «ազգային հարց»ի մը հանգամանքը տուած ըլլալով անոր, բայց տակաւին կանուխ է, վերջնական եզրակացութեան յանգելու համար :

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ

ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՋԱԽՋԱԽԵԼ

ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԷ ԲՌՈՒՆՑՔԸ

Չորեքշաբթի օր երեք մեծ երկիրներու ներկայացուցիչները կարեւոր ճառեր խօսեցան, պարզելով իրենց կառավարութեանց տեսակէտները՝ օրուան հարցերու մասին :

Առաջինը՝ Լէօն Պլումն էր, որ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ իրիկուան դէմ : Ջերմապէս պաշտպանելով ժողովրդապետութեան եւ խաղաղութեան դատը, Ֆրանսայի վարչապետը անուղղակի պատասխանած եղաւ նաեւ Հիթլէրի վերջին ճառերուն, որոնք համայնավարութեան համար բաց դուռ մը կը համարէին ժողովրդապետութիւնը : Լէօն Պլում շեշտեց մանաւորապէս.

— «Թէեւ Ֆրանսա կատարեալ վստահութիւն ունի ժողովրդապետութեան ապացուցուած ուժին եւ ազդեցութեան վրայ, բայց չի յաւակնիր ուրիշ որ եւ է պետութեան պարտադրել կառավարական այն սկզբունքները զորս ամէնէն իմաստունը եւ արդարը կը նկատէ : Ֆրանսա կը յարգէ անոնց գերիշխանութիւնը, ինչպէս որ կ'ուզէ յարգել տալ իրենը : Ֆրանսա կը մերժէ քարոզչական եւ վրէժխնդրական պատերազմները : Աշխարհի վրայ ծանրացող պատերազմի պատճառները արդէն այնքան լուրջ են որ, Ֆրանսա մտքէն չանցըներ աւելի ծանրացնել զանոնք վարդապետական խաչակրութեան մը փառասիրութիւններով, ըլլան իսկ այնպիսի գաղափարներ որոնք իր կարծիքով արդար են եւ լաւ, կամ այնպիսի կարգուսարքերու դէմ որոնք յոռի են եւ կեղծ : Ֆրանսա կ'ուզէ խաղաղութեամբ ապրիլ աշխարհի բոլոր ազգերուն հետ, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց ներքին վարչաձեւը : Վերջին դարու պատմութիւնը հաստատեց թէ ժողովրդավար կարգուսարքերը առ նուազն նոյնքան հաստատուն են իբրեւ վարչաձեւ որքան այն վարչաձեւերը որոնք հիմնուած են մէկ մարդու ուժին վրայ, նոյնիսկ եթէ այդ ամենազօր մարդը հանճարով մը օժտուած ըլլայ : Ժողովրդապետութիւնը ճիշդ այն վարչաձեւն է որուն շնորհիւ ժողովուրդները կը բարեշրջուին կանոնաւոր եղանակով մը, քանի որ ան յառաջդիմութիւնը կը կապէ ընդհանուր կամքին եւ աւելի լուսաւորեալ կամքի մը վրայ : Ֆրանսա կրնայ ցուցնել իր օրինակը : Երեք ամսուան մէջ մեր կառավարութիւնը ընկերային լայն բարենորոգումներ կատարեց, եւ այդ առթիւ մէկ հատիկ ընդհարում չպատահեցաւ քաղաքացիներու միջեւ, մէկ հատիկ հաստատութիւն չտապալեցաւ եւ մէկ հատ քաղաքացի չզրկուեցաւ : Ժողովրդապետութիւնը ճիշդ հակառակն է անիշխանութեան : Վկայ՝ անգլօսաքսոն երկիրները : Ժողովրդապետութեան շնորհիւ չէ՞ որ Մեծն Բրիտանիա կրցաւ յառաջդիմութեան եւ աւանդութեան միջեւ հաստատել անընդհատ, գրեթէ անզգալի պատշաճեցում մը, որուն շնորհիւ կերպարանափոխեց իր բոլոր հաստատութիւնները, միշտ մնալով ինքզինքը : Ժողովրդապետութեան շնորհիւ չէ՞ որ Մ. Նահանգները կրցան քանի մը տարուան միջոցին տնտեսական հրաշալի վերածնութիւն մը կատարել, առանց մէկ վայրկեան փոխելու օրէնքն ու բարեկարգութիւնը» :

Յետոյ փառաբանելով Ֆրանսայի ժողովրդապետութեան սկզբունքները, Լէօն Պլում բացատրեց թէ անոնց վրայ հիմնուած է երկրին արտաքին քաղաքականութիւնն ալ : «Ֆրանսական խաղաղութիւնը կը նշանակէ ճանչնալ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը, կը նշանակէ իրաւունքներու հաւասարութիւն մեծ եւ փոքր պետութեանց միջեւ, կը նշանակէ եղբայրութիւն, այսինքն աստիճանական հեռացում պատերազմի, համերաշխութիւն, բարոյական ինչպէս եւ նիւթական զինաթափութիւն : Ազգերու Դաշնակցութիւնը այս սկզբունքներուն վրայ հիմնուած ըլլալով, Ֆրանսայի միջազգային քաղաքականութիւնն ալ հիմնուած է Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ : Միակ իրական եւ տեւական խաղաղութիւնը ընդհանուր խաղաղութիւնն է : Եւրոպայի խնդիրներուն միակ տեւական լուծումը հաւաքական լուծումն է : Խաղաղութիւնը պէտք է ընդհանուր ըլլայ, որովհետեւ կարելի չէ սահմանափակել զինեալ ընդհարում մը Եւրոպայի մէջ» :

«Պիտի ջախջախենք իրենց հողին վրայ...»

Բոլորովին տարբեր եղանակ մը հնչեցուց մարաջախտ Վորոշիլով, Խ. Միութեան զինուորական գործավարը, խօսելով Քիէվի մէջ (Ուկրայնա), 150,000 բանուորներու առջեւ : Իր ճառը պատասխանն էր Հիթլէրի շաբաթ օրուան բանախօսութեան, որով ակնարկներ կ'ուղղէր Ուրալեան լեռներու եւ Ուկրայնայի հարստութեանց մասին : Վորոշիլով ազդարարեց.

— «Եթէ ո եւ է մէկը փորձէ յարձակիլ մեր երկրին վրայ եւ ստիպէ որ մեր բանուորներն ու բանուորուհիները, մեր հաւաքական տնտեսութիւնները, մեր մտաւորականները եւ ամբողջ երկիրը զէնք վերցնեն, փոխանակ շարունակելու այս ընկերվարական հրաշալի շէնքին կառուցումը, այն ատեն, ընկերներ, մենք պատրաստ ենք պատերազմի : Խ. Միութիւնը, մանաւորապէս խորհրդային Ուկրայնան շատ մը թշնամիներ ունի որոնք անգամ մը եւս կը պատրաստուին մեր ընկերվարական ծաղկեալ երկիրը վերածելու աւերակներու եւ մեր բանուորները լուծի տակ դնելու, ինչպէս 19 տարի առաջ : Մեր թշնամիները ծանր սխալ մը կը գործեն : Խորհրդային երկիրը ամուր դանդուած մըն է 170,000,000 բնակիչներու, որոնք յառաջդիմութիւններ կը կատարեն ընկերվարական կառուցման բոլոր ասպարէզներուն մէջ : Ան երկիր մըն է որ յառաջ կը խաղայ եւ որ ի վիճակի է սանձելու ո եւ է թշնամի : Արդէն յայտարարած եմ քանի մը անգամ եւ նորէն կ'ըսեմ բովանդակ խորհրդային Ուկրայնայի թէ մենք վճռապէս որոշած ենք ոչ միայն խափանել ճամբան այն թշնամի բանակին առջեւ որ կը փորձէ յարձակիլ Ուկրայնայի, Սպիտակ Ռուսաստանի կամ Խ. Միութեան որ եւ է մէկ մասին վրայ, այլ եւ ջախջախել զայն այն հողին վրայ ուրկէ կրնայ մեզի հասնիլ : Ապագայ պատերազմը ահարկու պիտի ըլլայ եւ անողորմ : Սարսափելի զէնքեր պիտի գործածուին : Եթէ այդ պատերազմը մեր հողին վրայ մղուի, զարհուրելի աւերներ պիտի գործուին : Հետեւաբար պէտք է մեր երկրին պաշտպանութիւնը այնպէս կազմակերպենք որ եթէ թշնամին երեւայ, անվրէպ ջախջախուի իր իսկ հողին վրայ : Մենք պէտք է դաս մը տանք նոյնիսկ մեր թշնամիներու թոռներուն, որպէսզի երբեք չհամարձակին յարձակիլ Խ. Միութեան վրայ» :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՒԵՏԻ՛Ս ...

Առենէ մը ի վեր, Գահիրէի մէջ կը հրատարակուի շաբաթաթերթ մը, «Ազատ Միտք», խմբագրապետութեամբ ծանօթ բանասէր Արշակ Ալպօյաճեանի :

Թերթը «ազատ» ըլլալով, բնականաբար նիւթերն ալ ազատօրէն իրար կը հալածեն, ութ միջակ էջերու վրայ :

Բայց թերթին ուղղութեան կամ բովանդակութեան մասին չէր որ պիտի խօսէի :

Վերջին համարին մէջ (թիւ 5, սեպտեմբեր 12) աւետաբեր լուր մը կուտայ «Ազատ Միտք» եւ ես պատիւ ունիմ զայն հաղորդելու ձեզի :

Ահա թէ ինչ կը կարդամ համեստ խմբագրի մը տակ, — «Օրուան խոհեր».

— «Երբ խզենք յարաբերութեան այն ոգին ու կերպը որ կայ այսօր Հայաստանի եւ մեր միջեւ, այդ օրը Գաղութահայութեան փրկութեան թուականը կը սկսի :

Մեր մտքին մէջ կերպաւորուած ու մարմին առած Գաղութահայութիւնը չէ այն անկամ, ցիր ու ցան, թափառական ու մուրացիկ Հայութիւնը որ տուն տեղ ու Հայրենիք չունի, այլ այն Հայութիւնը, որ կ'ուզէ զանգուածով ՏԵՂ մը հաւաքուիլ, ազգի մը դիմագիծը առնել ու ազգային մշակոյթ ստեղծելու վճռական կամքով ապրիլ :

Այդ տեղը ամէնքս ալ գիտենք ու ամէնուս ալ մատչելի է, հովանաւորուած աշխարհի մեծազօրն կառավարութիւններէն մէկուն կողմէ, որ սիրով պիտի ուզէր իր հովանիին ներքեւ առնել, այդ տեղին մէջ, ցիր ու ցան բովանդակ Հայութիւնը :

Այդ տեղը, յիշեալ կառավարութեան քաղաքական նժարին մէջ, մենք փնտռուած ծանրութիւնն ենք, իսկ մեզ համար ալ, այդ նժարը ամէնէն ապահով վայրն է ուր գաղութահայը կարելիութիւն ունի կազմակերպուելու որպէս ազգ, իր ձգտումներուն ու իր ընկերային ըմբռնումներուն համապատասխան քաղաքական վարքագծով մը :

Տեղ մը ուր, ամէն օր, իր առաւօտեան աղօթքին հետ, ոչ Սթալին մը, ոչ Մուսոլինի մը եւ ոչ ալ Հիթլեր մը փառաբանելու հարկադրանքին տակ պիտի գտնուի գաղութահայը :

Տեղ մը վերջապէս, ուր մենք շատ աւելի ազատութիւն պիտի վայելենք քան Հայաստանի մէջ :

Այսքան նպաստաւոր պայմաններէ օգտուելու համար ո՞ւր մնացեր են «անհաւասար կռիւ»ի սիրահար մեր կուսակցութիւնները ...

Մէկը անոնցմէ (կուսակցութիւններէն) նորէն հին տաւիղը չալելով, Ռուս մեծազօր կառավարութեան դէմ բարձրաբարբառ գրիչ կը շարժէ, միւսն ալ ստրկաբար անոր գարշապարը կը լզէ, Հայ ազգին անունն ու հմայքը անարժէք դարձնելով» :

Հիմա բոլորդ մէկ պիտի հարցնէք.

— Տե՛ղը, տեղը, ո՞ւր է այդ տեղը..

Ի՛նչ մեղքս պահեմ. ես ալ չեմ գիտեր :

Յօդուածագիրը, որ X կը ստորագրէ, այս կենսական խնդիրը չի վստահիր կուսակցութեանց, այլ կը յանձնէ «Հայութեան մէջ ամենուրեք կազմուած Ազգ. Մարմիններուն ու նաեւ ազգին անուան, փառքին ու զօրութեան տեւականութեանը նախանձախնդիր ու կամքի տէր ազգայիններու» ուշադրութեան :

Ապա կրկին կը յիշեցնէ.

— «Ներկայ քաղաքական վիճակը ամէնէն նպաստաւորն է որ մեզի թոյլ պիտի տայ հաւաքուիլ ՄԵՐ ԱՄԷՆՈՒՍ ԳԻՏՑԱԾ ՏԵՂԸ ՈՒ ՀՈՆ երկրորդ Հայ Ազգ մը կազմել» :

— Բայց ո՞ւր է «այդ ամէնուն գիտցած տեղը» :

Համբերեցէք, դեռ չէ գրած : «Այդ մասին յաջորդով» : Թերեւս յաջորդ շաբթու :

Ես հիմակուընէ պատրաստուած եմ կարաւան մը կազմելու :

ՎԱՀԷ

ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

« La Fraternité » պարբերականը, որ ջերմապէս կը պաշտպանէ օտար գաղթականներու դատը եւ մասնաւոր կանոնագիր մը կը պահանջէ անոնց համար, իր վերջին թիւին մէջ տեսակցութիւն մը հրատարակած է դատական նախարար Պ. Մարք Ռիւքարի հետ : Նախարարը պատասխանելով « Լա Ֆռաթէռնիթէ»ի աշխատակցին հարցումներուն, յայտարարած է.

— Օտարներու հպատակութեան խնդիրը կապ ունի երկու ազդակներու հետ : Առաջինը վարչական է : Ներկայ սպասարկութիւնները անբաւական են քննելու բոլոր դիմումները : Անհրաժեշտ է կատարելագործել եւ ընդարձակել անոնց կազմակերպութիւնը : Երկրորդը քաղաքական է : Ես կուսակից եմ օտարներու հպատակութեան քաղաքականութիւն մը վարելու :

— Ըսել կ'ուզէք հաւաքակա՞ն :

— Անշուշտ ոչ : Հարկ է գոհացում տալ այն անհրաժեշտութեան ուր կը գտնուի Ֆրանսա, — աւելցնել իր զաւակներուն թիւը, բայց միեւնոյն ատեն պէտք է հսկել որ ֆրանսական նոր քաղաքացիները երկրին օգտակար տարրեր ըլլան : Պէտք է իմաստութեամբ վարել այս քաղաքականութիւնը : Հարկ է թեկնածուէն պահանջել յատկութիւններ որոնք ապացուցանեն իր ընդունակութիւնը իւրացնելու ֆրանսական մշակոյթն ու ընկերային կեանքը : Ֆրանսան ապաստանի երկիր մը ըլլալով, միշտ ողջեգրած է բոլոր անոնք որ տառապած են իրենց գաղափարներուն համար, պայմանաւ որ վեհանձն ըլլան եւ անկեղծ : Ամէն ապաստանեալ որ ընտանիք մը ստեղծած է Ֆրանսայի մէջ եւ որուն բնակութիւնը երեք տարուան կը հասնի, կրնայ հպատակութիւն խնդրել : Եթէ ան ամուսնացած է Ֆրանսուհիի մը հետ, եթէ ֆրանսացի զաւակներ ունի, իր դիմումը աւելի դիւրաւ կ'ընդունուի :

— Ի՞նչպէս կը յուսաք փութացնել թղթածրարներու անվերջանալի քննութիւնը : Կը յուսա՞ք այս տարի լրջօրէն աւելցնել ստացական հպատակութեանց թիւը :

— Անշուշտ : Ես շուտով պիտի վերակազմեմ այդ սպասարկութիւնը, աւելի պարզ ձեւի մը պիտի վերածեմ վարչական մեքենան, պիտի փութացնեմ ձեւակերպութեանց ընթացքը : Գալով հպատակութեանց թիւին յաւելման, անշուշտ ան համեմատական պիտի ըլլայ քննուած թղթածրարներու թիւին հետ : 1935ին 64,500 թղթածրարներ քննուած են : 1936ին պիտի քննենք հարիւր հազար :

— Բայց, պարոն նախարար, քննելը ուրիշ բան է, հպատակ արձանագրելը՝ ուրիշ բան :

— Գիտեմ, գիտեմ, հակամիտութիւն մը կայ շատ յաճախ մերժելու թեկնածուներու հպատակութիւնը : Ամէն մարդ ինծի պէս համոզուած չէ թէ Ֆրանսա ստիպողաբար պէտք ունի կլանելու առողջ եւ օգտակար տարրերը, որոնք անհրաժեշտ են թէ իր օգտագործման եւ թէ իր պաշտպանութեան համար : Ֆրանսական բազմաթիւ պաշտօնատուններ կը նախատեսեն թէ ազգային ճշմարիտ փոքրամասնութիւններ պիտի ստեղծուին, եթէ չձեռնարկուի օտար-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Հապա Թրքական ակումբնե՞րը ... Կարելի՞ է մոռնալ զանոնք, «Թոյն»ին մեծագոյն մասն ալ կը մատակարարէն ակումբները: Ընկ. Իշխանեան հարց կուտայ ինծի.— «Բայց Հրաչեայ վստա՞հ է թէ հիմա դպրոցներն ու ակումբները այն չեն, ինչ որ գիտէինք»:

Զգենք զանազան Միութիւններն ու ակումբները, ինչպէս Թիւրք Միլլի աշակերտ. միութիւնները եւ առնենք միայն «Թուրք օճաղը»ները: (Այժմ «Խալք էվի»):

Ի՞նչ է այս հսկայական կազմակերպութեան տարբերութիւնը երէկուան եւ այսօրուան միջեւ:

Արդէն, այս կազմակերպութեան երէկը յայտնի է, երբ հիմը դրուեցաւ 1912 մարտ 25ին, Պոլսոյ մէջ:

Իսկ հիմա՞ ...

Այդ մասին խօսած էի «Նոր սերունդը Թուրքիոյ մէջ» յօդուածիս մէջ: Ուրեմն անգամ մը եւս կրկնենք, քիչ մը եւս ընդլայնելով:

«Խալք էվի»ները այսօր կը վայելեն պետական հովանաւորութիւն, Քամալ եւ ընկ. ուղղակի իրենց ազդեցութեան տակ պահելով այս համատարած վառարանները, կը ձգտին միայն ու միայն վաղուան Թուրքը կերտել: Եւ ատոր համար ալ ամէն քաղաքի կամ գիւղաքաղաքի մէջ, կազմակերպութիւնը ունի իր մատենադարանը, իր գրադարանով, ընթերցարանով: Կը կատարուին հանդէսներ եւ բանախօսութիւններ, որոնց նիւթին հարիւրին ութսունը Թուրքիոյ զանազան երեւոյթներու մասին է: Ընդհանրապէս հոն կը խօսին Թրքական մշակոյթի, միտքի եւ բազուկի մասին: Եւ նաեւ մայրութեան մասին:

Հոն, այդ «տուն»երուն մէջ, թիւրքճիութիւնն է որ կը թեւածէ, կը սաւառնի, եւ մատաղ սերունդը, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ պոռթկումի վայրագ թափով մը չաղաղակէ.— Պէն պիր Թիւրք իմ:

Իսկ Ազգ. Մեծ Ժողովին կատարած փոփոխութիւնները «օճաղ»ներէն ներս, կուգայ անգամ մը եւս փաստել թէ, Քամալ ոչ միայն կ'ուզէ տիրաբար իշխել, այլ եւ «տուներ»ու գործունէութեան դաշտը միայն Թուրքիոյ մէջ սահմանափակելով, կ'ուզէ որ այդ բոյնէն ներս թափուած ամէն ջանք ու աշխատանք, ճիգ ու քրտինք Թուրքիոյ երիտասարդութեան պատկանի:

Այսքանը քի՞չ բան կը կարծէ ընկ. Վ. Իշխանեան:

Առաջին հարուածը որ տուաւ Քամալ նոր սերունդի փրկութեան համար, մէտրէսէներու ջնջումն էր: Տղան ազատեցաւ մոլեռանդ սօֆթաներու կրօնական ազանդամոլութենէն: Եւ այս արդէն, Թուրքիոյ կրթական կեանքին մէջ, առաջին յաջողութիւնն էր: Մեծ ու աներեւակայելի: Կրօնական ազանդամոլութեան տեղ, հիմը դրուեցաւ աշխարհիկ եւ ազգայնական դաստիարակութեան: Եւ անգամ մը որ ազատեցան կրօնականներու մոլեռանդութեան ճիրաններէն, արդէն յաջողութեան մէջ մտնել կը նշանակէր:

Արդար ըլլալու համար ըսենք որ, մասնաւորաբար Թուրքիոյ կրթական կեանքին մասին գրուած ճշգրիտ աղբիւրներ կը պակսին: Եւ հետեւաբար, կը ստիպուինք բաւականանալ այն աղբիւրներով, որոնք մատչելի են մեզի եւ ճշմարտութեան մօտ:

Նախնական դպրոցները ընդհանրապէս կ'աւելնան երկրին բոլոր մասերուն մէջ: Այսպէս ուրիշներու կարգին յիշեմ միայն յետամնաց վայր մը՝ Սիւրմէնէ, ուրկէ թղթակցութիւն մը երեւցաւ անցեալները «Գուրուն»ի մէջ:

Թղթակիցը կ'ըսէ թէ գիւղին եւ թէ նահանգին մէջ նախակրթարանները օրէ օր աւելնալու վրայ են: Եւ այս դպրոցներէն հասնող մեր ձագուկներուն թիւն ալ նոյն համեմատութեամբ աւելնալու վրայ է: Ուսումնական ճիգը զօրաւոր է մեր մէջ: Միայն թէ, այս դպրոցներու շրջանաւարտները իրենց ուսումը շարունակելու համար, ստիպուած են հեռաւոր վայրեր երթալ, ինչ որ ձեռնտու չէ աղքատ ընտանիքի մը զաւկին: Միջնակարգ դպրոցի մը գոյութիւնը կենսական է հոս: Այս ուղղութեամբ դիմում կատարուած է առ որ անկ է, եւ դրական պատասխան ստացուած»:

Հիմա սակայն, ընկ. Իշխանեան Թուրք կրթական նախարարին հրապարակային յայտարարութիւնը մէջտեղ պիտի բերէ, ըսելով որ 40.000 (ոչ թէ 45.000) Թուրք գիւղերուն միայն մէկ քառորդը դպրոց ունին:

Սակայն լման կարդանք Թուրք գործավարին յայտարարութիւնը:

Կրթական գործավար Սաֆֆէթ Արըգան կ'ըսէ.— «Թուրքիոյ մէջ կան 1.850.000 ուսման տարիք ունեցողներ, որոնց միայն 658,000ը կ'ուսանին:

Ուրեմն քաղաքներու 68 առ հարիւրը եւ գիւղերու 25 առ հարիւրը: Ամէն տարի մանկավարժական դպրոցներէն կ'ելլեն 300—350 ուսուցիչներ, նախակրթարաններու համար»:

Միջնակարգ վարժարաններուն մէջ, Հանրապետութեան հռչակման առեն— կ'աւելցնէ գործավարը— կային 9000 աշակերտներ, եւ 1900 ուսուցիչներ՝ իսկ հիմա 63.000 աշակերտներ եւ 2100 ուսուցիչներ»:

Ուրեմն, 54.000 աշակերտի եւ 200 ուսուցչի յաւելում:

Սակայն, ուսուցչութեան այս զգալի տարբերութիւնը, աշակերտութեան յարաճուն յաւելման դէմ, մղած է գործավարը յիշելու թէ, ամէն տարի 300—350 ուսուցիչներ շրջանաւարտ կ'ըլլան, ծառայելու համար նախակրթարաններուն մէջ:

Սակայն «Գուրուն»ի 1936 մայիս 13ի թիւին մէջ, «Մշակոյթի լուրեր» սիւնակին տակ, գրելէ յետոյ նախակրթարաններէն մինչեւ բարձրագոյն կարգերուն քննութեանց վերաբերեալ հարցերը, կ'աւելցնէ.

— «Կրթական գործավարութեան բազմաթիւ դիմումներ կը կատարուին երիտասարդութեան կողմէ, ուսուցչութեան համար: Անոնց մէջ կան համալսարանականներ եւ լիսէէն շրջանաւարտներ: Նախապատուութիւն պիտի տրուի առաջիններուն»:

Ի՞նչ էր նպատակս, յիշատակելով այս բոլորը: Ըսել որ Թուրքը կը ճգնի, կ'աշխատի, սերունդ կը պատրաստէ:

Տակաւին աւելին ըսեմ: Երկար ժամանակէ ի վեր Թուրքիա հաստատուած մէկը կը գրէր մէկ ամիս առաջ— «Աղջիկ մը հոս, առանց ուսումի, հաւասար է քիլօ մը գետնախնձորի»:

Զարգացումի՞ն ... կրնայ ըլլալ, բայց ինչ որ ըլլայ, երեւոյթը շատ խօսուն է, եւ կը մատնէ հոգեկան նոր վիճակ մը:

Տակաւին քանի մը տարի առաջ, Պայան Ըֆֆէթ Իհսան, Պոլսոյ Թուրք Կանանց Միութեան նախագահը, կը յայտարարէր Թուրք թերթի մը խմբագրին.

— «Մենք կ'ուզենք ստեղծել այնպիսի Թրքուհի մը որ հզօր կորովով եւ բարձր տրամադրութեամբ օժտուած ըլլայ, ինչպէս նաեւ իր զգացումներուն գիտակից: Կ'ուզենք ըստեղծել ճարպիկ, առոյգ, եւ մարզիկ Թրքուհիներ, որ նմանին Զուիցերիոյ մէջ լեռնէ լեռ մագլցող երիտասարդ ու կարիճ անգլիացի աղջիկներուն: Այս նպատակը իրագործելու համար, անհրաժեշտ է նախապէս մասնաւոր դաստիարակութիւն մը աւանդել մեր աղջիկներուն, իսկ յետոյ մարմնական կրթութեան ձեռնարկել: Այս խնդրին հասնելու համար պէտք է մեր կիները ընթերցման վարժեցնել առաւելագոյն չափով: Գրականութեան պարբերագիր մը սկսած ենք հրատարակել, յետոյ մարմնակրթանքի դասընթացք մը պիտի հաստատենք մօտերս: Մէկ խօսքով, Թուրք աղջիկները զուիցերիացի կնոջ պէս մասնաւորական, անգլիացի կնոջ պէս կարիճ, Գերմանուհիի պէս ճապուկ, եւ ֆրանսացի կնոջ մը պէս նրբամիտ պիտի ըլլան: Նկատելով որ Թուրք կինը աշխարհի ամէնէն նրբազգած ու մանաւանդ մայրական ու ընտանեկան զգացումներով տոգորուած մէկ էակն է, կը կարծենք թէ մեր նպատակը դիւրաւ եւ փութով կարելի պիտի ըլլայ իրագործել»:

Այս բոլորին մէջ, որքան ալ ինքնագովութիւնը տիրական դեր մը կատարէ, առաջդրութիւնը, նպատակը, ճիգն ու աշխատանքը ակներեւ են: Եւ այս խօսքերը արտասանուած են տարիներ առաջ:

Թող չփորձուին ըսել, թէ «յաւելեալ» տպաւորութիւններ ունեցած եմ: Ոչ, հազար անգամ ոչ:

Թուրքն ու Թրքուհին են որ առաջ կը խաղան, ոգեւորութեան աղբիւրներ որոնելով եւ եղածն ու չեղածն օգտագործելով:

×

Քամալապետական Թուրքիան, պէտք է մնայ մեր առօրեայ զբաղումի եւ մտածումի առարկան:

Հետեւիլ Թշնամիին քայլերուն, ճանչնալ զայն իր բացասական ու դրական կողմերով, կարելիութեան սահմաններուն մէջ վերլուծել զանոնք — եւ այդ վերլուծումը ըլլայ հապճեպ, հարեւանցի եւ կամ արմատական — կը նշանակէ օգնել հայ դատին արծարծման եւ մտքերու տրամադրութեանց թարմացման:

Պէտք է հետեւիլ Թուրքիոյ շարժումներուն: Եւ իրապէս հետեւիլ: Ընկերային յեղաշրջումներէն մինչեւ սերունդի դաստիարակութեան մեթոտները, առանց «յաւելեալ տպաւորութիւններ» տեսնելու այնպիսի անհերքելի եւ անպարտելի իրողութիւններու մէջ, որոնք, հակառակ թերահաւատ եւ հեգնական արտայայտութիւններու, պիտի մնան իրականութիւն եւ այսօր, եւ վաղը:

Ահա թէ ինչու այս հարկադրական խօսքերը ստիպուեցայ ընել, «Յառաջ»ի տաղանդաւոր աշխատակից՝ Վ. Իշխանեանի «Հարկադրական ճշդումներու» առթիւ:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ ԵՒՍ
ԼՈՂԱԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

Քանի մը լրացուցիչ տեղեկութիւններ եւս, լողալու արուեստի մասին, որուն վրայ երկարօրէն գրած էի «Յառաջ»ի քանի մը թիւերուն մէջ:

Լողալու երկրորդ կարեւոր վտանգն է արիւնախռնումը:

Արիւնախռնումը արտաքնապէս դէմքի արտասովոր կարմրութեամբ կը յայտնուի. երեւոյթ մը որ կը յատկանշէ արեան առատ յորդումը դէպի ուղեղային մազակերպ երակները: Ան զանազան աստիճաններ ունի: Երբ թեթեւ վիճակի մէջ կը ներկայանայ, իր ախտանշանն է գլխու յանկարծական ցաւ մը որուն կը յաջորդէ ականջի վժվժուք մը, գլխապտոյտ, ուշաթափութիւն եւ երբեմն ալ խելագնորութիւն:

Սովորաբար, այս անհանգստութիւնը առօրեայ կեանքի մէջ այնքան վտանգաւոր չէ որքան լողալու ատեն: Այդ պատճառով ալ, հարկ է աւելի խոհեմութեամբ շարժիլ, երբ խնդիրը լողորդութեան շուրջ կը դառնայ:

Օրինակ, մարդիկ որ ընթացիկ կեանքի մէջ արիւնախռնումի ենթակայ չեն, եթէ անխոհեմութեամբ շարժին, լողալու ատեն կրնան անյապաղ արիւնախռնում մը ունենալ եւ երբեմն իրենց կեանքը վրայ տալ: Անոր մահացու հարուածը յաճախ լողորդին վրայ չանթահարութեան մը ազդեցութիւնը կը գործէ, որուն ամենախիզախն ու կայտառն իսկ չեն կրնար դիմադրել:

Կան տակաւին մարդիկ որոնք չեն գիտեր թէ կերակուր ուտելէ անմիջապէս յետոյ պաղ ջուրի մէջ լոգանքը արիւնախռնում յառաջ կը բերէ, ինչ որ ուղեղին զարնելով մահացու հետեւանք մը կ'ունենայ:

Ուստի, ճաշէն ելլելէ անմիջապէս վերջը պէտք չէ ջուրը մտնել, որովհետեւ ջուրի պաղութիւնը մարսողութեան կարգոււթիւնը ջլատելով արիւնախռնում կը բերէ:

Այս պատճառով առ նուազն ճաշելէ երեք ժամ վերջը միայն պէտք է ջուրը մտնել, այն ալ եթէ մարսողութիւնը կանոնաւորաբար գործած ըլլայ:

Նմանապէս, ջուրը մտած պահուն հարկ է գլուխն ալ մարմինին հետ թրջել ու լոգանքի տեւողութեան շատ անգամ գլուխը սուզել, գլխացաւերէ կամ արիւնախռնումէ զգուշանալու համար:

Երրորդ եւ ամենահոգելի վտանգը մկաններու կծկումն է, որուն աւելի ենթակայ են լաւ լողորդները: Ասոնցմէ շատերը անհետացած են, իրենց շուրջինները զարմանքի մէջ ձգելէ յետոյ:

Ի՞նչ է մկանագելումը.— Կարգ մը մկաններու եւ ջիղերու ակամայ եւ ցաւագին կծկումը կամ պրկումն է: Ան տեղի կ'ունենայ, մանաւանդ սրունքներու, բազուկներու, մատներու եւ փորի մկանային հիւսուածքին մէջ:

Ասոնցմէ ամէնէն վտանգաւորը սրունքներու եւ զատակներու ջղապրկումն է որ աւելի յաճախադէպ է լողացողներու համար: Ան երբեմն ալ կը պատահի գիշեր ատեն, երբ խոր քունի մէջէն ենթական կ'արթննայ տաժանելի ցաւով մը, տառապանք մը որ քանի մը վայրկեան կարծես ամբողջ մարմինը կը խոշտանգէ: Այս յանկարծական տաւայտանքը թէեւ ներքին անթափանցելի եւ բնական կազմէն կախում ունի, սակայն աւելի յաճախադէպ է սակաւարիւն մարդոց մօտ:

Մկանակծկումը՝ կամ ժողովրդական ասացուածքով «ջիղերու բռնուիլը» բռնուած մարմինին անդամները վայրկենապէս անշարժութեան կը դատապարտէ: Առաջ կուգայ մկաններու եւ ջիղերու սաստիկ պրկումէն կամ ջիղերու իրարու վրայ ելլելէն. ցաւ մը որ թէեւ տառապեցուցիչ բայց ժամանակաւոր է: Ան սովորաբար արդիւնքն է յոգնութեան, սխալ կամ յանկարծակի շարժումներու, պաղառութեան եւ կամ դնդերներու ճնշուելուն:

Այն մարդիկ որ ենթակայ են վերոյիշեալ ցաւերուն, պէտք չէ որ ցամաքէն շատ հեռանան երբ կը լողան:

Զափազանց շատ լողալէն յոգնած, յանկարծ առանց կանխատեսելու լողորդը կը զգայ անհուն ցաւ մը աջ կամ ձախ սրունքին մէջ: Ատոր կը յաջորդէ բռնուած անդամին անշարժութիւնը եւ ամենադոյզն շարժում մը աննկարագրելի ցաւեր կը պատճառէ:

Ընդհանրապէս մկանակծկումը մէկ անդամէն կը սկսի: Այնպէս որ եթէ ենթական ինքնագիտակցութեան գալով քաջաբար դիմադրէ — քանի որ կենաց եւ մահու խնդիր է այլ եւս — կրնայ առանց վհատելու վերջին ծայր կամաց եւ խուճապի չմատնուելով լողալ մէկ սրունքի կամ միայն ձեռքերու շարժումով եւ ուրիշին վրայ յոյս չդրած հանդարտութեամբ ջրեզերքը հասնիլ:

×

Ջուրերու յատակը գտնուած խոտերէն եւ կամ ծովային գորտնրուրդերու փաթթուելու վտանգէն խոյս տալու համար լողորդին պաղարիւնը միշտ անհրաժեշտ է:

Այն ցած գետեզերքները եւ ծովեզերքները ուր բոյսերու կանանչութիւն մը կը նշմարուի, պէտք չէ լողալ կամ հակառակ պարագային չափազանց խոհեմութեամբ շարժիլ: Անոնք պատահմամբ ոտքերու վրայ պլլուելով լողալը կը դժուարացնեն, իսկ երբեմն ալ ոտքերը կաշկանդելով կարելի չըլլար իրենց մէջէն ազատիլ:

Նմանապէս կան ջուրի թունաւոր եւ կեղտոտ բոյսեր որոնք մարդոց մարմիններուն քսուելով, վայրկենական ուռեցքներ եւ կամ մորթին թունաւորման կապուտութիւն մը կուտան: Ճախճախուտ եւ տղմուտ ջուրերը նոյնքան վտանգաւոր են, որովհետեւ մարդիկ կրնան մորթի հիւանդութիւններու բռնուիլ:

Միւս կողմէ քիչ մը հեռուն գտնուած կասկածելի վայրերու վրայ ոտք դնելու փորձութեան չենթարկուելու համար, հարկ է գիտնալ թէ ջուրի մը յատակը իր մակերեսին վրայէն դիտողի մը համար միշտ աւելի մօտ կը թուի քան բնականը: Այսինքն ամէն տեսնուած թափանցիկ ջուրի յատակ որ մեր աչքին ցած կ'երեւայ, իրականին մէջ աւելի խորունկ է:

Շատեր կ'ըսեն թէ ծովի ջուրի մէջ լողալը աւելի դիւրին է քան անոյշ ջուրի: Անոնք որ քիչ լողալ գիտեն այս պատճառաբանութիւնը մէջ կը բերեն:

Եթէ սկսնակի մը համար ծովուն մէջ լողալ սորվիլը աւելի դիւրին է քան անոյշ ջուրինը, նոյնը չէ սակայն բուն լողորդին համար: Որովհետեւ լողալու ատեն այդ ընչին տարբերութիւնը գրեթէ անզգալի է:

Ծովուն վրայ աւելի դիւրութեամբ կարելի է ծփալ: Պատճառը այն է որ անոր ջուրը շատ մը օտար տարրեր պարունակելով, աւելի ծանր կուգայ: Եթէ երկու հաւկիթներ առնենք եւ իւրաքանչիւրը տարբեր դոյլերու մէջ դնենք, եւ եթէ մէկը ծովու եւ միւսը գետի ջուրով կանխապէս լեցուած լան, պիտի դիտենք որ առաջինին մէջի հաւկիթը ջուրին մակերեսը եւ կամ մէջտեղը կը ծփայ, մինչդեռ միւսը բոլորովին յատակը կը մնայ:

Ինչպէս կը տեսնուի, նախորդ բոլոր վտանգներէն խուսափիլը դիւրին է, պայմանաւ որ սկզբնական պատուէրները ուշադրութեամբ գործադրուին:

Հաւանաբար լողալ գիտնալը կեանքը ազատելու բացարձակ միջոց մը չէ, բայց այսուհանդերձ [illegible] փրկութեան կարելիութիւն մը կ'ընծայէ:

Իսկ մարմնամարզական եւ առողջապահական տեսակէտով, անոր առաջ պահոված առաւելութիւնները անժխտելի են: Ճիշդ ատոր համար ալ փափաքելի է որ մեր մէջ եւս լողորդութիւնը իրեն արժանավայել տեղը գրաւէ:

ԿՐՕՆ Ց. ՉԱԼԸԳԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՂՈՒՄՆԵՐ
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԷՆ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Յունական կառավարութիւնը նոր կարգադրութիւններ մշակած է երկրէն արտասահման մեկնողներու համար: Ստորեւ կը հրատարակենք հիմնական մասերը: Ինչպէս կ'երեւայ, Նանսէնեան անցագիր ունեցողները կրնան ազատօրէն մեկնիլ Յունաստանէն, պայմանաւ որ ... ուրիշ երկիրներ ընդունին.—

Որ եւ է մէկը (յունահպատակ կամ օտարահպատակ), որ մնայուն կերպով հաստատուած է Յունաստանի մէջ, արտասահման երթալու համար, բացի օրէնքով պահանջուած ձեւակերպութիւններէ, պէտք է ի ձեռին ունենայ նաեւ պետական դրամատան մէկ պաշտօնագիրը, որ հաստատէ թէ շանծ տրուած է իրեն: Եթէ նոյն ճամբորդը յայտարարէ, թէ շանծ չունի, դարձեալ պէտք է ներկայացնէ այս դրամատան մէկ պաշտօնագիրը թէ կը թոյլատրուի մեկնումը:

Միայն այս պաշտօնագրերուն վրայ անցագիրներ պիտի տրուին, նորոգուին կամ վիզա ըլլան: Մնայուն կերպով արտասահման հաստատուած եւ առժամաբար Յունաստան գտնուող եւ արտասահման ճամբորդող անձը Յունաստանի Դրամատան այս պաշտօնագրերուն պէտք չունին:

Պահանջուած Յունաստանի Դրամատան վերոյիշեալ հաստատագրէն զատ արտասահման երթալու իրաւունքը վայելողները, իւրաքանչիւր ճամբորդութեան համար պարտաւոր են պետական սնտուկին վճարել 20.000 դրախմի:

Այս տուրքը կ'իջնէ 1/4ի, այսինքն 5000 դրախմիի, հետեւեալ պարագաներու ներքեւ.—

1. Եթէ մեկնողը հիւանդ մըն է, որուն արտասահմանի մէջ դարման...

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱԽԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

Եւ պատահական չէր որ երբ Գրողների տանը յատուկ զեկուցման միջոցով մերկացւում էր այդ հակայեղափոխական կոնցեպցիան, խորհրդային Գրողների Միութեան նախկին նախագահը իրեն ու իր գործակիցներին մերկացումից ապահովելու համար կէսից ցրեց հաւաքոյթը, արգիլելով մտքերի փոխանակութիւնը:

Գրականութեամբ զբաղւող մեր հիմնարկները, առաջին հերթին գրականութեան եւ պատմութեան ինստիտուտը (որ չնայած դիրեկցիայի եւ դիրեկտոր Հ. Գուլիքեխեանի լիբեալ վերաբերմունքի՝ նոյնպէս զերծ չի մնացել հակայեղափոխական նացիոնալիստական տրոցկիստների ու նրանց գործակիցների չհասատակութիւններից), վերակառուցելով իրենց աշխատանքները, մաքրուելով խորթ տարրերից, լուրջ կերպով պէտք է ձեռնամուխ լինեն մեր գրականութեան պատմութեան Մարքս - Լէնինեան մշակման գործին: Այդ առանձնապէս հրամայական պահանջ է՝ մանաւանդ որ մինչեւ օրս մեր դպրոցները, մեր բարձրագոյն ուսումնական հիմնարկները չունեն պահանջւող դասագրքեր: Մեր ժողովրդական ստեղծագործութեան ու մասսայական ինքնագործ արուեստի հարցի վրայ նոյնպէս պահանջւող ուշադրութիւն դարձւած չի եղել. աւելին, մոռացութեան է տրւած եղել այդ կարեւոր մարզը:

Արուեստի կոմիտէի եւ Գրողների Միութեան նախկին նախագահ, հակայեղափոխական տրոցկիստ - նացիոնալիստ Դրաստամատ Սիմոնեանը, Խանջեանի հովանաւորութեամբ, աւելի շատ զբաղւել է մի քանի նացիոնալիստ գրողների դայեակութեամբ ու թմբկահարութեամբ, քան թէ մեր ժողովրդական ստեղծագործութեամբ ու մասսայական ինքնագործ արուեստով: Աւելին, մեր ժողովրդական ստեղծագործութիւնն ու մասսայական ինքնագործ արուեստը նրանց կողմից յայտարարւել է պրիմիտիւ, պրովինցիալ ու արհամարհանքի է արժանացել: Արուեստի ու գրականութեան ֆրոնտում ծաւալւող մեր յետագայ աշխատանքների ընթացքում խոշորագոյն ուշադրութիւն պէտք է դարձնել թէ մեր ժողովրդական ստեղծագործութեան հաւաքման, ուսումնասիրման եւ թէ ինքնագործ մասսայական արուեստի ղեկավարման ու օժանդակման գործի վրայ:

«Կադրերը վճռում են ամէն ինչ», ստալինեան մեծ լոզունգը ճիշտ կերպով չի կիրառւել նոյնպէս եւ արուեստի ու գրականութեան ասպարէզում: Գրական կադրերի դաստիարակումը դրւած է եղել սխալ հիմքերի վրայ: Բոլշեւիկեան դաստիարակման եւ մասնաւորապէս երիտասարդ գրողների դաստիարակման խնդիրը, նրանց քաղաքական կուլտուրական մակարդակի բարձրացումը պէտք է կազմէ Գրողների միութեան նոր ղեկավարութեան ամենակարեւոր խնդիրը:

Մինչեւ վերջը մերկացնելով Գրողների Միութեան մէջ սողոսկած հակայեղափոխական տրոցկիստներին, նացիոնալիստներին, մաքրելով միութիւնը նրանցից, միեւնոյն ժամանակ առողջ ստեղծագործական մթնոլորտի միջոցով պէտք է օժանդակել բոլոր նրանց, որոնք այս կամ այն կերպ սխալւել են, հնարաւորութիւն տալով որպէսզի այդպիսիները պրակտիկայում մինչեւ վերջը ուղղեն իրենց սխալները:

Բոլշեւիկեան առողջ ինքնաքննադատութեան ծաւալմամբ զարկ տալով, իր բարձրութեան վրայ դնելով մեր գրական քննադատութիւնը, մենք հնարաւորութիւն կ'ունենանք էլ աւելի բարձրացնելու դասակարգային թշնամու մնացորդների դէմ մղւող պայքարում մեր գրական կադրերի զգաստութիւնը, ուղղել գոյութիւն ունեցող սխալներն ու էլ աւելի լայն հնարաւորութիւններ ստեղծել մեր գրականութիւնը սոցիալիստական ռէալիզմի ուղիներով առաջ տանելու համար:

Ֆաշիզմի հետ միաձուլւած - տրոցկիստական - զինովիեւեան բանդայի դէմ տեղի ունեցող դատավարութիւնը ցոյց տուեց թէ մինչեւ ուր են հասել այդ մարդասպանները՝ մեր կուսակցութեան, մեր իշխանութեան, մեր ժողովրդի, մեր մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինի դէմ իրենց ունեցած գազանային ատելութեանը յագուրդ տալու համար:

Հարիւր եօթանասուն միլիոննոց խորհրդային մեծ ժողովուրդը եւ ամբողջ աշխարհի աշխատաւորութիւնը մի մարդու նման, ահեղ ցասումով պահանջեց ջնջել, երկրի երեսից վերացնել պրոլետարական յեղափոխութեան այդ ոխերիմ թշնամիներին:

Մեր կուսակցութեան մարտական օրկան «Պրաւդա»ի վերջին առաջնորդողները, որոնք հակայեղափոխական տրոցկիստական - զինովիեւական - նացիոնալիստական տականքների խայտառակ տեռորիստական գործունէութեան մերկացման կապակցութեամբ կոչ արեցին կուսակցական ու անկուսակցական բոլշեւիկներին էլ աւելի բարձրացնելու բոլշեւիկեան զգաստութիւնը, պէտք է մարտական ծրագիր հանդիսանան նոյնպէս եւ գրական ֆրոնտում դասակարգային թշնամու մնացորդների դէմ մղւող պայքարում:

Ջարդ ու փշուր անելով փտած լիբերալիզմը, մինչեւ վերջը արմատախիլ անելով ոչնչացնել հակայեղափոխական տրոցկիզմի - զինովիեւականութեան, տեղական նացիոնալիզմի եւ մեծապետական շովինիզմի բոլոր մնացորդները, յաղթահարելով կուլտուրական շինարարութեան մարզում «ձախ» վարչարարութեան արտայայտութիւնները, պահպանել եւ աւելի ուժեղացնել ինտերնացիոնալ կապն ու համագործակցութիւնը մեր եղբայրական ժողովուրդների հետ:

Միշտ բարձր պահենք պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի պանծալի դրօշը: Հայաստանի Կոմ. կուսակցութեան Կենտկոմի, Անդրերկոմի, մեր սիրելի Բերիայի ղեկավարութեամբ աւելի նոր թափով ու նոր եռանդով շարունակենք առաջ ընթանալ Լէնին - Ստալինի գծած ուղիով:

(«Գրական Թերթ», 25 օգոստ.)

(Վերջ)

ԾԻԾԱՂ

Դատարանին մէջ.

— Տիկին, քանի՞ տարեկան էք:

Քիչ մը մտածելէ յետոյ.

— 38 տարեկան եմ:

— Շատ լաւ, 38 տարի առաջ քանի՞ տարի ապրեցաք:

ման անհրաժեշտութիւնը ապացուցուած է։

2. Եթէ ճամբորդը կը հաստատէ թէ արտասահման կ'երթայ համալսարաններու կամ անոնց հաւասար վարժարաններու մէջ աւելի լայն ուսում ըստանալու համար։

3. Ճանչցուած արտածողները, որոնք արտասահման կ'երթան իրենց արտադրութեանց արտածման զարկ տալու համար։

Ասոնք պէտք է ներկայացնեն պատկանաւորական սենեակին մէկ հաստատագիրը, թէ ճանչցուած արտածողներ են, ինչպէս նաեւ Ցունաստանի դրամատան մէկ հաստատագիրը, թէ անցեալին մէջ ալ իր միջոցով արտածումներ բրած են եւ կամ այլ պաշտօնական տուեալներ, որոնք կը հաստատեն, թէ իրենց արտասահման երթալը անհրաժեշտ է, իրենց արտադրութեանց արտածման զարկ տալու համար։

Այս տուրքին ամբողջական վճարումէն զերծ կը մնան հետեւեալները.—

1. Հելլէն դիւանագիտական եւ հիւպատոսական պաշտօնեաները, որոնք անցագրերու հակակշռիչ սպասարկութեան կը ներկայացնեն արտաքին նախարարութեան հաստատագիրը, որ կը վաւերացնէ անոնց ինքնութիւնը։

2. Կառավարութեան կողմէ մասնաւոր առաքելութիւնով արտասահման մեկնողները, որոնց ինքնութիւնն ու պաշտօնը ճշդուած է պատկան նախարարութեանց կողմէ։ Ծահագրգռուող պաշտօնեաները իրենց ինքնութիւնը ճշդող այդ վաւերաթուղթերը պարտաւոր են յանձնել անցագրերու հակակշռիչ սպասարկութեան։

3. Ցունաստանէն վերադարձողներէն անոնք, որ մնայուն կերպով արտասահման կը բնակին։

4. Այն Հելլէնները, որոնք Ցունաստան եկած են օտար անցագրով եւ դարձեալ արտասահման մեկնելու համար, պարտաւոր են, ի զօրու եղող օրէնքներու համաձայն, նաեւ հելլէնական անցագիր ունենալ։

5. Բոլոր օտարահպատակները՝ այս դասակարգին կը պատկանին, նաեւ ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ԿԱՄ ԼԷՍԷ - ՓԱՍԷ ԱՆՑԱԳԻՐ ԿԱՄ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹ ՈՒՆԵՑՈՂՆԵՐԸ։

6. Տասնհինգ տարեկանէն վար եղողները, որոնք իրենց տարիքը ճշդող գիւղապետական վկայագիր ցոյց կուտան պատկան սպասարկութեանց։

7. Անոնք որ արտասահման կը մեկնին պատրաստ աշխատանք մը ստանձնելու համար։

Այս դասակարգին կը պատկանին նաեւ գաղթողներու կիները, ինչպէս նաեւ այլազգիներ, որոնք Ցունաստանէն կը մեկնին առանց վերադարձի իրաւունք ունենալու, վարչական իշխանութեանց արտօնութիւնով։

Իբրեւ Ցունաստանէն ճամբորդողներ չեն նկատուիր եւ հետեւաբար ներկայ հրամանագրին տրամադրութեանց չեն ենթարկուիր՝

1. Անոնք որ ապացուցուած կերպով երկրին մէջ տեղէ տեղ կը պտտին եւ հարկադրաբար կ'անցնին սահմանամերձ երկիրներէ (Ֆլորինայի եւ Եպիրոսի բնակչութեանց ալպանական հողին վրայով ունեցած հաղորդակցութիւնը. 2. Անոնք որ սահմանամերձ երկիրներու հետ կնքուած փոխադարձ պայմանագրութեան հիման վրայ մէկ երկրէն միւսը կ'անցնին մշակութեան համար են. 3. Անոնք որ սահմանային իշխանութիւններէն մասնաւոր արտօնագրեր ունին՝ սահմանները անցնելու համար։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՇԻԿԱՑԱԾ ԵՐԿԱԹԸ» ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԳԼԽՈՒՆ

Երէկ հաղորդած էինք Հայաստանի Խորհրդային Գրողներու Միութեան որոշումը, որով կը վտարուին շարք մը գրողներ։

Կարելի չէ խորհրդահայ թերթէ որ եւ է բան արտատպել, առանց ԹԱՐԳՄԱՆԵԼՈՒ։ Այս անգամ նոյնութեամբ կ'արտատպենք որոշումը, իբրեւ փաստաթուղթ։ Խորագիրն է.— «Հակայեղափոխական տրոցկիստական - նացիոնալիստական վխժուածքները վտարւեցին Գրողների Միութիւնից»․

Հայաստանի խորհրդային գրողների Միութեան ընդհ․ ժողովը, լսելով ընկ․ Ն․ Դարադեանի զեկուցումը տրոցկիստական - զինովիեւական, հակայեղափոխական կազմակերպութեան վերաբերեալ դատավճռի, տրոցկիստ - նացիոնալիստ հակայեղափոխական Ն․ Ստեփանեանի խմբակի, եւ Հայաստանի խորհրդային Գրողների Միութեան մէջ բոյն դրած նացիոնալիստական - տրոցկիստական հակայեղափոխական խմբակի մասին, բուռն ոգեւորութեամբ ողջունեց յեղափոխական դատարանի արդարացի դատավճիռը, որ արտայայտում է մեր սոցիալիստական հայրենիքի 170 միլիոնից աշխատաւորութեան ցասումնալի պահանջը — յեղափոխութեան չարանենգ թշնամիների, ֆաշիստներ Տրոցկու, Զինովիեւի, Կամենեւի եւ նրանց ամբողջ հակայեղափոխական բանդային ոչնչացնելու մասին։

Գրողների Միութեան ընդհանուր ժողովը բուռն զայրոյթով անարգանքի սիւնին գամեց հակայեղափոխական տրոցկիստ Ստեփանեանին եւ գրողների մէջ բոյն դրած նացիոնալիստ տրոցկիստ հակայեղափոխականներին։

Ժողովում արտայայտուող գրողները (Արազին, Գ․ Աբովը, Զ․ Եսայեանը, Ա․ Վշտունին, Դ․ Դեմիրճեանը, Հ․ Մելիքեանը, Մ․ Արմէնը, Գ․ Սարեանը, Տարօնցին, Գ․ Ցովնանը եւ ուրիշներ) բազմաթիւ փաստերով ցոյց տըւին, թէ ինչպէս Հայաստանի խորհրդային գրողների կազմակերպութեան մէջ բոյն դրած մի խումբ նացիոնալիստ - տրոցկիստներ՝ Դրաստամատ Սիմոնեանի եւ Ա․ Բակունցի գլխաւորութեամբ իրենց հակայեղափոխական գործունէութեամբ ջանացել են արգելակել մեր գրականութեան արագ աճումը, այլանդակ վարչական միջոցներով յետ են մղել գրական կազմակերպութիւնից լաւագոյն խորհրդային գրողներին եւ իրենց գրուածքներով ձգտել են նացիոնալիզմի թոյն սրսկել աշխատաւորութեան մէջ։

Գրողների Միութեան ընդհանուր ժողովը միաձայն որոշեց վտարել Հայաստանի Խորհրդային Գրողների Միութիւնից նացիոնալիստ - տրոցկիստ հակայեղափոխականներ՝ Դր․ Սիմոնեանին, Ալազանին, Ա․ Բակունցին, Գ․ Մահարուն, Վ․ Թոթովենցին, Գ․ Վանանդեցուն եւ Վ․ Նորենցին։

Ժողովը դատապարտեց եւ փտած լիբերալ հաշտուողական այն վերաբերմունքը, որ ցուցաբերել է հակայեղափոխական նացիոնալիստ - տրոցկիստ գրողների խմբակի նկատմամբ Միութեան քարտուղար՝ կուս․ անդամ Հ․ Մկրտչեանը եւ հեռացրեց նրան Միութեան քարտուղարի, վարչութեան անդամի եւ «Խորհրդային Գրականութիւն» ժուռնալի խմբագրի աշխատանքից։

Բոլոր արտայայտուողներն ընդգծեցին որ Խանջեանի հովանաւորութեամբ նացիոնալիստ - տրոցկիստ գրողների ղեկը գրաւելով Գրողների Միութեան կազմակերպութեան մէջ, զբաղել են ինքնաթմրկահարութեամբ, խանգարել են Հայաստանի խորհրդային առաջաւոր գրողների ըստեղծագործական աշխատանքը, ամէն կերպ հարուածելով եւ աշխատելով վարկաբեկել իսկական խորհրդային գրողներին՝ օգտագործելով գրական քննադատութեան ասպարէզ սողոսկած իրենց գործակիցներին (Ս․ Ցարութիւնեան, Խ․ Սարգսեան), որոնց նոյնպէս ժողովը որոշեց վտարել Միութեան շարքերից։

Հայաստանի Գրողների Միութեան ընդհանուր ժողովն առաջնահերթ մարտական խնդիր է համարում վերոյիշեալ նացիոնալիստական - տրոցկիստական զզուելի թափթփուկներին մինչեւ վերջ դիմակազերծ անելը, նրանց գրական երկերի նացիոնալիստական - տրոցկիստական էութիւնը բոլշեւիկեան անողոք քննադատութեամբ մերկացնելը։

Միութիւնը նոյնքան կարեւոր եւ անյետաձգելի է համարում, որ միութեան բոլոր անդամները կրկնապատիկ եռանդով ծաւալեն իրենց ստեղծագործական աշխատանքը, տան մեր սոցիալիստական շինարարութեանը, մեր կուսակցութեան պայքարին, մեր ուրախ ու երջանիկ սոցիալիստական կեանքին նուիրուած — բոլշեւիկեան կուսակցականութեամբ տոգորուած — ստալինեան էպոխայի արժանի գրական գործեր։

Նիստին ներկայ գտնուող բոլոր ընկերները բարձր ոգեւորութեամբ եւ մեծ խանդավառութեամբ հաւաստիացնում էին, որ Հայաստանի կոմկուսակցութեան Կենտկոմի ղեկավարութեամբ, անդրկովկասեան բոլշեւիկների ղեկավար ընկ․ Բերիայի ղեկավարութեամբ, նոր ուժերով, իրենց դասակարգային զգօնութիւնն աւելի եւս բարձրացնելով, կը շարունակեն բոլշեւիկեան գրոհը տրոցկիզմի - նացիոնալիզմի ամէն մի արտայայտութեան դէմ եւ անսայթաք առաջ գնալով մեծ Ստալինի գծած ուղիով, է՛լ աւելի խոշոր բարձունքների կը հասնեն ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի կերտման ասպարէզում։

Գրողների ընդհանուր ժողովը հաւանութիւն տուեց ընկ․ Գ․ Աբովին Գրողների Միութեան պատասխանատու քարտուղար եւ «Գրական Թերթ»ի խմբագիր եւ ընկ․ Ն․ Դարադեանին՝ «Խորհրդային Գրականութիւն» ժուռնալի խմբագիր ընտրելուն։

Բուռն ծափերի տակ եւ յոտնկայս ովացիայով Գրողների Միութեան ընդհ․ ժողովը ողջոյնի հեռագրեր ուղարկեց ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինին, Անդրերկոմի քարտուղար ընկեր Բերիային եւ ՀԿ(բ)Կ․ Կենտկոմի քարտուղար ընկեր Ամատունուն։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՋՈՅԳ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

ՆԻՍ, 14 սեպտ․ (Ցառաջ)․— Հ․ Գ․ Խաչի Բ․ կայանի սաները սեպտ․ 13 կիրակի օր հանդէս մը սարքած էին իրենց մեկնումին առթիւ։ Ունենալով ընդարձակ պարտէզ մը իրենց բնակած պանդոկին մէջ, հանդէսը տեղի ունեցաւ բացօթեայ։ Սաները օրեր առաջ եղէգներ էին պատրաստած դրօշի համար, ու դրօշակիրները իբրեւ առաջնորդ ունենալով սան մը, եռագոյն կապուած կուրծքին վրայ, ըսկսան «Մեր հայրենիք»ով տողանցք մը կատարել պարտէզին մէջ։ Շատ գեղեցիկ էր տեսարանը․ երկար երկար եղէգներով եւ դրօշներով տողանցքը քառասուն սաներով։ Եղան արտասանութիւններ եւ զաւեշտներ, խմբերգներ եւ հայկական պարեր, որոնք բոլորն ալ յաջող անցան։ Սաներու ծնողները հեռու իրենց սիրելիներէն (Փարիզ, Լիոն, Տէսին, Կրընոպլ, Մարսէյլ) չտեսան այդ օրը իրենց զաւակները, բայց այդ պակասը լրացուցին Նիսի Հ․ Կ․ Խաչուհիները եւ վայելեցին տեսնելով սանուհիներու երգն ու պարը։ Իբր նորութիւն կայանի կեանքէն կը գրեմ անունները փոքրիկ դերակատարներուն,— Տիգրան Տօնիկեան, Ս․ Ճնտոյեան, Ա․ Պօյաճեան, Գ․ Փաչաճեան, Ֆ․ Ինէքճեան, Գ․ Արփաճեան, Ա․ Կարապետեան, Արփիկ Միսաքեան, Ն․ Մելիքմինասեան, Ժ․ Տողրամաճեան, Ա․ Ժամկոչեան, Ա․ Քէշիշեան, Ժ․ Մովսէսեան, Ժ․ Դաւիթեան, Շ․ Սապոնճեան, Ռ․ Մելիքմինասեան։ Մնացեալ սաները իրենց պարերով կը մասնակցէին շարունակ եւ բոլորը միասին քառասուն հոգի կը պարէին եւ ֆրանսացի անցորդներ հիացումով տեսան եւ լսեցին հայ երգը, կանգ առնելով պարտէզին առջեւ։ Եւ այսպէս երկու ժամ վայելեցինք Բ․ կայանի սաները։

Հանդէսի դադարին սաներուն բաշխուեցաւ խմորեղէն, նուիրուած Նիսի Հ․ Կ․ Խաչի մասնաճիւղի կողմէ։

** Նոյն օրը իրիկուան ժամը 9ին, Հ․ Կ․ Խաչի Նիսի մասնաճիւղը թէյասեղան մը սարքած էր ի պատիւ կայանին։ Բացումը տեղի ունեցաւ «Ցառաջ Նահատակ»ով որմէ վերջ սեղանապետուհի Տիկ․ Լ․ Շանթ Տիկ․ Տ․ Միսաքեանը հրաւիրեց խօսելու։ Տիկ․ Միսաքեան Կ․ Խաչի պատմութիւնը ընելով պարզեց անոնց գործունէութիւնը եւ դերը եւ հրաւիրեց ներկաները աջակցիլ այդ կենդանի միութեան ու կեցցէներով եւ ծափերով վերջացուց խօսքը։ Եղան արտասանութիւններ եւ հայկական պարեր։ Թէյասեղանին ալ աւելի փայլ տուաւ Փարիզաբնակ Պ․ Նազարէթ Փափազեան երգելով շատ մը երգեր Կ․ վարդապետէն եւ ուրիշներէ։ Հանդէսը վերջացաւ «Մեր հայրենիք»ով։ Երեկոյթը այնքան խանդավառ անցաւ որ հանդիսականները չէին ուզեր մեկնիլ։ Փափաքելի է տեսնել միշտ գործի վրայ Հ․ Կ․ Խաչը։

Թղթակից

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 14 սեպտ․ (Ցառաջ)․— Հ․ Մ․ Ը․ Մ․ին դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ 13 սեպտ․ Թրուա Լիւք, Պ․ Իքնոյեաններու ծառազարդ ագարակին մէջ։ Հակառակ կարգ մը խաչաձեւումներու, ժամանակէն առաջ կոկիկ բազմութիւն մը փութացած էր հանդէսին վայրը, քաջալերելու համար մարզական Միութիւնը։ Հանդիսականներուն մէջ աչքի կը զարնէր խուռն երիտասարդութիւն մը։

Հանդէսը բացուեցաւ «Ցառաջ Նահատակ»ով։ Ցետոյ նախագահ Պ․ Ա․ Աւետիսեան ճառով մը վեր հանեց իրենց Միութեան նպատակն ու օգտակարութիւնը, այս օտար ափերուն վրայ ցրուած երիտասարդութեան համար։ Գեղարուեստական բաժինին մէջ նուագեց Պ․ Մուշկամպարեան, արտասանեցին Պ․ Պ․ Պէշիկթաշլեան եւ Բ․ Փափազեան։ Մէջընդմէջ նուագեց Պ․ Ս․ Չէօրէքճեան։ Ցետոյ բեմ ելաւ օրուան բանախօսը, Գարեգին Եպ․ Խաչատուրեան, որ պարզեց մարմնակրթական Միութեան մը արժէքն ու դերը ժողովուրդներու պատմութեան մէջ։ Թելադրեց ֆիզիքական առողջութեան հետ ունենալ առողջ դատողութիւն, յօգուտ մեր բազմաչարչար ցեղին։

Քառորդ ժամ դադարէ յետոյ, դերասան Տէր եւ Տիկ․ Ղազարեան ներկայացուցին խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը «Կենդանի ննջեցեալները»։ Ներկայացման իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին «Արէլեան» թատերախումբէն Պ․ Պ․ Քէչէճեան եւ Ա․ Մակարեան։ Կը մասնակցէր նաեւ Տիկ․ Իքնոյեան։ Տեղին վրայ ծախուեցան վիճակախաղի տոմսեր եւ շահեցան հետեւեալ թիւերը․—4, 220, 291, 263, 192, 190, 329, 185, 180, 154, 130, 178, 296, 467,276, 277, 285։ Ամէնէն վերջը պարերը սկսան, մինչ խումբ մը մարզասէր երիտասարդներ զանազան խաղերով եւ երգերով օդը կը թնդացնէին։

Ցաւով դիտեցի որ Հ․ Մ․ Ը․ Մ․ի պաշտօնական դրօշի կողքին չէր ծածանէր հազարաւոր հերոսներու արիւնով նուիրագործուած պաշտելի եռագոյնը։ Կը յուսանք թէ յաջորդ անգամ նոյն սխալը չի կրկնուիր։

Մելիք Դաւիթ

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐԸ

ՏԷՍԻՆ, 14 սեպտ․ (Ցառաջ)․— Հ․ Կամ․ եւ Մարտիկներու Միութեան նորակազմ մասնաճիւղի կողմէ կազմակերպուած էր յիշատակի օրը, ազգային հերոս Անդրանիկի մահուան 9րդ տարելիցին առթիւ։ Հանդէսը տեղի ունեցաւ սեպտ․ 13ին կիրակի ցերեկէ յետոյ ժամը 3.30ին, Հ․ Ց․ Դ․ Տան սրահին մէջ։ Բեմի կեդրոնը զետեղուած էր Անդրանիկի մեծ նկարը, ինչպէս նաեւ փոքրիկ կիսանդրին, իսկ բեմի երկու կողմերը կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական եռագոյները։ Նախագահ ընկ․ Վ․ Հիւսեան հանդէսը բացաւ «Մեր հայրենիք»ով, զոր ներկաները երգեցին միաձայնաբար եւ յոտնկայս։ Ցետոյ բացատրելով հանդէսի նպատակը, հրաւիրեց ընկ․ Հերոյեանը իր բացման խօսքը ըսելու։ Ընկերը իր կարճ եւ ազդու խօսքերով ներկայացնելով լեռներու արծիւը, ձաղկեց բացականները, որոնք սրճարաններու անկիւնները կծկուեր էին։ Ցետոյ հրաւիրեց ներկաները որ մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգեն Անդրանիկի եւ բոլոր մարտիկներուն յիշատակը։ Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւն բերած էին մեր մանկապարտէզի աշակերտները։ Արտասանեցին Գէորգ Դաւիթեան, Միհրան Ալէքսանդրեան, Ժիրայր Մերկէլեան եւ Օր․ Ա․ Ասատուրեան։ Ցետոյ գեղեցիկ ճառ մը խօսեցաւ օրուան բանախօսը ընկ․ Ազգին Մարտիրոսեան։

Հանդէսը փակուեցաւ «Արծիւ» Ֆանֆարի նուագած «Դաշնակցական խումբ» երգով։ Ներկաները մեկնեցան հերոսներու յիշատակը իրենց սրտին մէջ։

Վեհունի

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

1937 յունուարի 6ին Խորհ․ Միութեան մէջ պիտի կատարուի մարդահամար։ Մէկ միլիոնէ աւելի մարդիկ պիտի կատարեն ցուցակագրութիւնը։ Լէնինկրատի, Մոսկուայի եւ Խարկովի մէջ կը շինուին մասնաւոր գործարաններ, մեքենաներու միջոցաւ մարդահամարի թերթիկները դասաւորելու եւ թուական եզրակացութիւններ ստանալու համար։ Սիպերիոյ հիւսիսային ափերուն վրայ մարդահամարը սկսած է արդէն, որովհետեւ ձմեռը անկարելի կը դարձնէ հաղորդակցութիւնն այդ շրջաններու հետ։ Սառուցեալ ովկիանոսի Նոր Զէմլիա եւ Ֆրանց Եօզէֆ կղզիներուն մէջ մարդահամարը կը կատարուի անթելի միջոցով։

«ԹՈՒՐՔ ՔՌՉՈՒՆ»Ի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ օդանաւային ընկերութեան՝ «Թուրքիոյ Թռչունի»ի նախագահ Ֆուատ Պուլճան բաւական ժամանակ հիւր մնաց խորհրդային քիմիա - օդանաւային ընկերութեան, որ զայն պատուեց վերջերս իր գործօն անդամի չքանշանով։ (Այս չքանշանէն Խ․ Միութեան մէջ ունին երկու հոգի միայն)։ Ֆուատ Պուլճան Թուրք դեսպանին տուած հացկերոյթին առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց այն բարեկամական եւ սիրալիր ընդունելութեան համար զոր գտաւ Խ․ Միութեան բոլոր մասերուն մէջ։ Այս առթիւ զեկոյց մը պիտի ներկայացնէ Աթաթիւրքին, որուն յանձնարարութեամբ կատարած էր այցելութիւնը։

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺՆԵՐՈՒ ԱՐՇԱՒ

Սեպտ․ 6ին Եարոսլաւէն ճամբայ ելաւ խորհ․ 5 գործարաններու մէջ շինուած 18 ինքնաշարժներու խումբը։ Պիտի անցնի Մոսկուա, Լէնինկրատ, Մինսկ, Քիեւ, Օտեսա, Ռոստով, Պաթում գծով մինչեւ Երեւան ու յետոյ Թիֆլիզ, Բագու ու կրկին Ռոստովի եւ Մոսկուայի վրայով վերադառնայ Եարոսլաւ (Վոլկայի վրայ), հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տօնակատարութեան օրերուն։ Արշաւը կազմակերպուած է փորձելու համար Եարոսլաւի արհեստական ձըգախէժի գործարանին մէջ շինուած ձգախէժին դիմացկունութիւնը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ, բացառիկ թիւ նուիրուած Հայ Համագործակցական Ժողովրդական «Թրակիա» դրամատան հնգամեակին։ Թիւ 45—50։ Պատկերազարդ եւ շահեկան տեղեկութիւններով։ Սոֆիա, Տպ․ «Մասիս», 72, Rue Tzar Siméon, Sofia։

ՆԱՅԻՐԻ գրական ամսագրի 6րդ թիւը (1936 սեպտ․)։ Հասցէ․— Rue Notara, 64, Le Pirée (Grèce)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ժողովուրդին հետ դուրս կ'ելլեմ եկեղեցիէն։ Ամէնքը տխուր են, ու վիշտ կայ ամէնուն մէջ։ Վաղուան հեռանկարին վրայ կը գծուի Գողգոթան, խաչ մը, գամեր, արիւնթաթախ գեղարդներ եւ մայրական սիրտ մը ․․․

«Խաւարան» վերջացած էր ․․․

Երբ գլուխս բարձին դրի, յանկարծ միտքս եկան վէգերը։ Արդեօք, տէրտէրը վէգերը ուզե՞ց, Աստուած տըւա՞ւ թէ ոչ, ա՛խ, ի՜նչ աղէկ կ'ըլլար, երբ առտուն արթննար, զիս կանչէր իր քովը, անունս տար, վէգերը սահեցնէր ափիս մէջ․․․

Զ.

Կրօնքը հոլի պէս կը դառնար Տէր Աւագի գլխուն մէջ։ Անիկա՝ հրաբուխէ բռնուած լերան պէս էր։

Զէր կրնար տեղ մը կենալ։ Մէյ մը «Երեսփոխ»ի տուն, մէյ մը եկեղեցի։ «Երեսփոխ»ին հետ կարգադրութիւն կ'ընէր, ժամկոչին հետ՝ գրակալ, աշտանակ, մոմեր կը դասաւորէր, սուրբին պատկերը կը սրբէր, իր տօնական օրերու հանդերձները աչքէ կ'անցընէր։ Վերջապէս խռովք մը, հեւհեւցնող, մաշեցնող։ Եթէ ոչ հոլի, գէթ ջաղացքարի նման ինքն իր վրայ կը պտտէր մեր տէրտէրը։

Առտու, կէսօր, իրիկուն, ժամ ու ժամերգութիւն։ Բուրվառ, Աւետարան, խաչ ու Սաղմոս։ Տեղ մը խոստովանութիւն ու խրատ, «Հաւատով խոստովանիմ» ու յորդոր։ Ուրիշ անկիւն մը՝ «մաս» ու նշխար, սրբջանք ու աղօթք։ Աւագ շաբաթ էր, քրիստոնէութեան ծէսին ծանրութեան կեդրոնը, ուր կրօնաւորը կը շուարի եւ կը ստիպուի բռնել տօնակարգին պոչը ․․․

Կատարեալ լաբիւրինթոս մը։

Անցաւ չորեքշաբթին, մտանք հինգշաբթի, ուրբաթին հետեւեցան շաբաթն ու կիրակին, երկուշաբթին ալ Մեռելոց էր, տունն ու գերեզմանները օրհնելու պարտադրանք կար։ Մեր տէրտէրի հոգին բերանը եկաւ, քրտնեցաւ ու հազաց, հեւաց ու տքաց, բայց՝ չտրտնջաց, սիրով կատարեց իր պաշտօնը։

Զատիկի երրորդ օրը, Տէր Աւագը մեր դրան ճկիկը բռնեց, ներս մտաւ, թեւին տակ Աւետարանը, ետեւէն՝ ժամկոչը, մեծ պարկ մը ձեռքին կախ։ Կեցաւ թոնիրին բերանը, մայրս հաց մը, քանի մը հաւկիթ ու դաւաթ մը ջուր թոնիրքարին վրայ դրաւ, որպէս զի օրհնէ։ Տէրտէրը կարգը կատարեց, անուշ մը ինծի նայեցաւ, խնդաց, ես երբեք Տէր Աւագը այսքան ժպտուն տեսած չէի։ Ի՞նչ կար, արդեօք վէգե՞ր բերած է ինծի, ուրեմն, Աստուածը մերժած չէր, ու երբ ան իր ձեռքը գրպանը խոթեց, սրտիս ծաղիկը բացաւ, վազեցի, աջը համբուրեցի․․

Տէրտէրը բան մը խոթեց ափիս մէջ։

Նշխա՛ր մը, օրհնեալ հացիկ մը։

Ուրեմն, Տէր Աւագը զիս անօթի կարծելով, վէգին տեղ հացիկ մը ուզած էր Աստուծմէն, ինծի համար։ Ա՛խ, ես արեւդ սիրեմ, տէր պապ․ ըսել է, ուրիշին քեզ չըսած գաղտնիքն ալ գիտես․ գիտե՛մ, գիտե՛մ․ Աստուածը որ եւ է բանի համար մերժել չուզեր մեր Տէր Հայրը, վա՛յ թէ մերժէ, ալ ապաւէնք չունի անոր ձեռքէն։ Չէ՛, Աստուածը, ինծմէ, քեզմէ աւելի լաւ կը ճանչնայ մեր քահանան։

Մեր հացը, հաւկիթը ու ջուրը օրհնեց, գնաց։

Բերկրանքէս քիչ մնացեր էր կողերս ճաթրտէին, աղիքներս դուրս թափէին։ Վէգերը չբերաւ, նշխարքը բերա՞ւ եա, խաչ վկայ, պզտիկ բան մը չէր ատիկա, իմս էր երկինքն ու երկիրը, գիւղն ու լեռները։ Որպէսզի ձեռքս չելլէին, արտերը փախայ, մտայ խաչքարին տակը, ծոցէս հանեցի նշխարքը, անկշտում ու երկար վրան նայեցայ, իրկուան մօտերը վերադարձայ գիւղը, ամէն մի անկիւնադարձի մօտ կը կենամ, զգոյշ եմ, չըլլայ գիւղի տղաքը իմանան ու ձեռքս խլեն։ Ահա Սեւ Սաթենենց դուռը, հոն մարդ չկար, այս ալ Հայրանենց ախոռն է, հոն ալ մարդ - մարդասանք չկար, սա միւսը՝ Ջրատար Վանոյենց երեսբացն է ․․․ Հասայ մեր տունը, դուռը գոց էր, մայրս չըկար ներսը, սենեակը կը հրեմ ու ներս կը մտնեմ, (երդիքէն ալ կրնայի մտնել) կը հանեմ ծոցէս նշխարքը, կը զետեղեմ սնտուկին վրայ, ու կը նայիմ ․․․

Լուսնի բոլորակով հացիկ մըն էր, եզերքները կէտկիտուած, կէտերը՝ մրջիւններու պէս ետեւէ ետեւ կը քալէին, յետոյ իրարու միանալով, ժամացոյցի յախճապակին եզերող շրջանակ մը կը կազմէին։ Մէջտեղը խաչ մը կար, վրան գամուած մարդով մը․․

Ինչո՞ւ խաչուած ըլլար։

Արդեօք խաղողի գողութեա՞ն գընաց, ինծի պէս հա՞ւ գողցաւ, հապա ինչո՞ւ խաչած են ․․․

Ո՞վ էր խաչուողը, մայրս կը ճանչնա՞յ զայն, մէյ մը հարցնե՞մ։ Անկարելի է, որովհետեւ եթէ նշխարքը ձեռքիս մէջ տեսնէ, գիտեմ, պիտի ըսէ, «տղաս, մեղք է, օրհնուած հաց է, տուր հացին կամ ալիւրին ամբարը նետեմ», ու հեց մըն ալ երեսը պիտի չտեսնեմ ․․․։ Իրեն հարցնեմ, մեր տէրտէրը Աստուծու հետ կը խօսի, ես ինչո՞ւ պիտի կրնամ նշխարքին հետ խօսիլ։

Կը կծկուիմ, ինքզինքս կ'ամփոփեմ, սուրբերը օգնութեան կը կանչեմ, մանաւանդ կը հաւատամ ընելիքիս, ու՝

— Ո՞վ ես դու, որ խաչուած ես, կը հարցնեմ լուրջ։

Ինծի անանկ թուեցաւ թէ, նշխարքը շարժեցաւ թեթեւ մը, խաչը ցնցուեցաւ, շրջանակին կէտերը երերացին ․․․ Խաչուողին դէմքը տխուր է, լայն ճակատէն՝ մահուան հովը կ'անցնի, կիսախուփ աչքերը խաչին տակը, մէկը փնտռելու պէս են, այտերը՝ տագնապէն, շրթունքները ցաւէն կը սրփան։ Սրտին մէջ՝ հրդեհ կայ, զամ զարնուած տեղերէն մուխ կ'ելլէ։

Սարսափ եկաւ վրաս, բայց չքեցի դիրքս, կ'ուզէի հրաշք մը տեսնել, խօսիլ նշխարքին հետ, անկէ լսել իր պատմութիւնը, ա՛լ վէգն ու մանկութիւնը մոռցեր էի, կը թափառէի գիտութեան թփուտքը, մէկ վայրկեանին մէջ հասուն մարդ էի դարձեր ․․․

Գանկիս մէջ տկտկացող հաւատքի բառերը, մէկիկ մէկիկ հրապարակ հանեցի։ Ես կը նմանէի այն առեւտրականին՝ որ իր ամբողջ հարստութիւնը չուկան կը հանէ։

Աղաչողի հոգեբանութեան բոլոր ձեւերը փորձեցի, աղաչանքիս շեշտին մէջ՝ արցունք խառնեցի, լեզուս գիտցած քաղցր ու հանդարտ արտաբերել բառերը, գթաշարժ խօսքերս՝ երդումով ու հաւատքով բեռնաւորեցի․ խօսեցա՛յ, խօսեցա՛յ ․․․

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(6)

ները միացնելու խառնելու Ֆրանսական մեծ ընտանիքին մէջ։

— Մէկ խօսքով, համաձայն էք մեր նպատակներուն։ Քաղաքական ապաստանեալները, երկար ատենէ ի վեր Ֆրանսայի հողին վրայ հաստատուած օտարականները ձեզի համար լուրջ թեկնածուներ են ֆրանսական հպատակութեան համար։

— Նախատեսուած պայմաններով, անշուշտ։

Հիթլեր կը պանծացնէ բանակը

Հիթլեր փառաբանելով գերմանական բանակը, ազդարարեց.

— «Վերսայլի բռնադատեալ դաշնագրով մեր հակառակորդը պահանջեց ջնջել մեր միակ բանակը, խորհելով թէ մահացու հարուած մը պիտի իջեցնէ գերման ժողովուրդին։ Բայց տապալումէն վերջը չարժում մը ծնաւ, վերահաստատելու համար գերման ժողովուրդը եւ բանակը։ Այսօր գերման ժողովուրդին վերածնութիւնը պսակուած է մեծ եւ ժողովրդական բանակով մը։ Հին բանակին մեծ աւանդութիւնը անցած է ամբողջ գերման ժողովուրդի մեծ եւ հզօր բանակին»։

ԼԻԼԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ

Լման 30 ժամ բանակցութիւններ կատարելէ վերջ, կառավարութիւնը յաջողեցաւ լուծել Լիլի գործարանատէրներուն եւ բանուորներուն վէճը, բարոյապէս ճնշելով երկու կողմերուն վրայ։ Բանուորները 6 առ հարիւր յաւելում պիտի ստանան հոկտեմբեր 1էն սկսեալ, փոխանակ 15 առ հարիւր անմիջական յաւելման, ինչպէս կը պահանջէին։ Բանուորական պատուիրակները պիտի ընտրուին իւրաքանչիւր արհեստի ճիւղերէն, փոխանակ ընդհանուր գործարանի քուէարկութեան, ինչպէս կը պահանջէին բանթողները։ Գործարանատէրները յատկապէս պնդեցին այս կէտին վրայ, ազդարարելով թէ ընդհանուր քուէարկութիւնը կրնայ ամբոխավարութեան եւ խորհրդային կարգերու առաջնորդել։ Յետոյ նոր հաւաստիք ստացան թէ գործարանները չպիտի գրաւուին։ Այս համաձայնութիւնը անշուշտ պիտի ազդէ նաեւ ուրիշ վէճերու վրայ, ամբողջ երկրին մէջ։ Աշխատավարձքի յաւելումէն առաջ, գործարանատէրները մասնաւորապէս պահանջած էին ապահովել իրենց հեղինակութիւնը եւ սեփականութիւնը։

*** Լիոնի Ռօտիասէթա գործարանին գրաւումը կը շարունակուի։ Կառավարական շրջանակէ կը հաղորդեն թէ բանուորները խորհրդային կարգ ու սարք հաստատած չեն, այլ պարզապէս կը բանեցնեն գործարանը, որպէսզի պատրաստուած նիւթերը չփճանան եւ գործը կանգ չառնէ։

Խլրտումները կը շարունակուին ուրիշ կարգ մը շրջաններու մէջ։

ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ ՉՈՐՍ ԹԵՒԵՐՈՎ

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները Մատրիտի վրայ կը քալեն չորս թեւերով, հրամանատարութեամբ Զօր. Ֆրանքոյի եւ Զօր. Մոլայի։ Կ'ըսուի թէ առաջինը միայն 60 քիլոմեթր հեռու է մայրաքաղաքէն։ Միեւնոյն ատեն անխուսափելի կը համարուի Թոլէտոյի անկումը, իսկ Պիլպաօ պաշարուած է թէ ծովէն թէ ցամաքէն։ Օվիէտոյի մէջ պաշարուած ապստամբները դէպի դուրս յարձակում կատարելով, մեծ կորուստներ պատճառեցին կարմիր զօրքին։ Կառավարական օդանաւերը մեծ գործունէութիւն կը ցուցնեն։ Բանակն ալ կարգ մը յաջողութիւններ շահեցաւ, գրաւելով երկու ռազմագիտական դիրքեր։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Խորհուրդին 93րդ նստաշրջանը բացուեցաւ երէկ, ուրբաթ, շատ մռայլ մթնոլորտի մը մէջ։ Իտալիոյ մասնակցութիւնը կասկածելի է, ցորչափ չէ կարգադրուած Եթովպիոյ խնդիրը։

ԲԵՒԵՌԱԽՈՅԶ ՇԱՐՔՈՅԻ հետ ծովամոյն կորսուած են 40 հոգի, որոնց եօթը գիտուններ եւ հինգը սպաներ են։ Միակ ողջ անդամը հինգ ժամ ջուրին մէջ մնացած եւ ծանր վէրքեր ստացած ըլլալով, կը դարմանուի։

ԶՕՐ. ԿՈՒՏԵՊՈՎԻ առեւանգութեան մասին նոր պատմութիւն մը կը հաղորդէ անգլիական թերթի մը թղթակիցը։ Մատրիտի մէջ սպայ մը պատմեր է թէ ինքն էր որ իբրեւ ոստիկան ծպտուելով, պահականոցհրաւիրեց ցարական զօրավարը, արգիլուած զէնքի համար։ Յետոյ կալանաւորը նետեցին կառք մը, ուր կը գտնուէին ուրիշ երկու կեղծ ոստիկաններ։ Զօրավարը հասկցաւ թէ ծուղակը ինկած է, եւ սկսաւ պոռալ, բայց քլորոֆորմ ներարկեցին եւ կառքը ծովափ քշելով, զօրավարը յանձնեցին զրօսանաւու մը, Ռուսաստան փոխադրելու համար։

ԹԻԹՈՒԼԷՍՔՈՒ, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, ծանրապէս հիւանդացած ըլլալով, երկու անգամ արիւն ներարկուեցաւ։

ՏՈՄԻ ԵՒ ԼԱ ՔՈՒՓՕԼԻ սրճարաններուն սպասաւորները 25 վայրկեան գործադուլ հռչակեցին աջի օր, իրենց մէկ ընկերը արձակուած ըլլալով։ Սպասաւորները ճամբեցին բոլոր յաճախորդները եւ ժողվեցին աթոռները, բայց ի վերջոյ համաձայնութիւն գոյացաւ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

Դուառ

ՍԷՆԹ՛ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կուիշք եւ կէփի՝ խումբերը եւ թալուտիէի ընկերները 20 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։ ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է Պանթէօ-Քաշանի Արծիւ ենթակոմիտէի ժողովը որ տեղի պիտի ունենար այս երեկոյ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմիի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Տեղի կ'ունենայ 17 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, մինչեւ լոյս, Անկէնի CASINO MUNICIPALի շքեղ սրահներուն մէջ։

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Մարսէլի Համազգայինի Միութեան մասնաճիւղին կողմէ 27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ Rue de Paris։

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԴԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ վարագոյր մը եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (զաւեշտ)։

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անգործներու 2 ֆր.։

Հաղորդ.— կառ. տիւ Նոռէն շոգեկառք առնել ժամը 11,57—12,46—13,41—13,34 եւ իջնել Սարսէլ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջանային ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը. կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, Café Voltaireի սրահին մէջ, (Place de l'Odéon)։ Մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հրաւիրուած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ճիշտ ժամուն ներկայ ըլլալ։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Պանթէօ-Քաշանի մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամներն ու համակիրները. վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. 17 rue Ampère, Քաշան։ Օրակարգ՝ պատգամաւորական ժողովի հարցերու քննութիւն։

Ընկերուհի եւ ընկեր Մինաս Ալթունեան եւ ընկեր Սահակ Յովհաննէսեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ մօր՝ ԵՐԻՑՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցած է Աթէնքի մէջ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ.

Պաշտպանել իր անդամակցողներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը։

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. Լ. Աճեմեանի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S.-et O.)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ու ԱՐՈՒԵՍՏ

Պատկերազարդ Ամսագրին 7րդ թիւը (օգոստոս, սեպտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ամբողջական գործեր՝ Արշաւիր Արեզեան։ Սեւ մահը՝ Ռուբէն Զարդարեան, Քրքիջ ցաւի՝ Բիւզանդ Թօփալեան։ Ցիշատակ՝ Մ. Թէօլէօլեան։ Երբ հիները կը կարդանք՝ Յ. Օշական։ Ուիլեըմ Սարոյեան՝ Խմբ., Արքայն զրօսնու՝ Կ. Պետուշ։ Արդի հայերէնի քերականութիւն՝ Մ. Պ.։ Կեղծ լոյս՝ Փ. Սանասար։ Անդարձ մեկնողներ՝ (Բարգէն Կաթողիկոս), Յ. Արէլեան, Ադասի Խանջեան եւ Մաքսիմ Կորքի)։ Ամսօրեակ։

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆրանք, արտասահման՝ 40 ֆրանք։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Pais (9e)
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine). Chèque Postaux 1647.93 Paris,

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (93)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երբ պանքայէն դուրս ելլելով՝ ուղղուեցաւ դէպի Գալավինսկայա պողոտան, Գութէնպերկ հայ գրավաճառանոցի առջեւէն անցած ժամանակ, լսեց կնոջ ձայն մը, որ իր անունը կուտար։ Ետ դարձաւ։ Սոնիայի ընկերուհիներէն Մարիա Բէհրութովան էր, մանկամարդ սիրուն աղջիկ մը, որ իր փոքր քրոջ ու եղբօր ձեռքէն բռնած՝ գրավաճառանոցը կը մտնար։

Վարդան չկրցաւ ծածկել զգացած զարմանքը։ Մօտեցաւ եւ ուսեալէն բարեւեց օրիորդը։

— Ինչպէ՞ս էք, վաղուց ձեզի չեմ հանդիպած։

— Որքան սեւցեր էք,— ծիծաղեցաւ Մարիան,— կատարեալ բոշա մը։ Կ'երեւի նոր կուգաք ամառանոցէն։

— Ճիշդ այս առտու։ Կ'ուզէիք գրավաճառատո՞ւն մտնել, հրամեցէք,— ու խանութի դուռը բանալով՝ սպասեց որ ներս մտնեն։ Ինքն ալ հետեւեցաւ անոնց։

Չէ, այդ օր կարծես ամէն կերպով զարմանալու օր մըն էր Վարդանի համար։ Մարիան ներս մտնելով՝ գրատան գործակատարէն խնդրեց երկու հայկական այբենարան փոքրիկներուն համար, իսկ իրեն համար գրավաճառի խորհրդով վերցուց Տէր Դեւոնդեանի առաջին տարուան Մայրենի Լեզուի դասագիրքը։

Զարմանքէն աչքերը չառած՝ Վարդանը կը հետեւէր աղջկան գնումներուն։ Երկու այբենարան ու Մայրենի լեզու մը... Չէ, աչքերուն կը դժուարանար հաւատալ։

Աղջիկը քմծիծաղ նայելով՝ նշմարեց Վարդանի ապշահար դէմքը եւ սիրուն ժպիտով մը անոր դառնալով ըսաւ.

— Այո, հայրս կ'ուզէ որ փոքրիկները հայերէն սորվին։ Ինքս ալ պիտի փորձեմ, թէեւ կ'ըսեն թէ շատ դժուար է հայերէն լեզուն։

Գրեթէ անկարելի բան մըն էր տեղի ունեցածը։ Բէհրութովներու ազնուական գերդաստանը կը պատկանէր այն ընտանիքներու շարքին, որոնք ոչ միայն կորսուած էին հայութենէ, այլ եւ եղած հաղիւ նկատելի կապերն ալ կ'աշխատէին ամբողջովին խզել։

Երբ օրիորդը փոքրիկներով բարձրացաւ սեփական կառքը, Վարդանին շնորհակալութիւն յայտնելով ըսաւ.

— Անշուշտ լսած էք, որ Սոնիան երկու շաբաթ առաջ նշանուեցաւ իշխան Դորրոլիբովի հետ,— եւ աջէկան դէմքին վրայ հազիւ քօղարկուած արհամարհական ժպիտ մը խաղաց։

Երբ կառքը մեկնեցաւ, Վարդանը ինքզինք գտաւ մայթի եզրը, գլխարկը ձեռքին, արձանացած վիճակի մէջ։ Սխալ չէ՞ր լսածը։ Սոնիան նշանուած իշխանի հետ։ Յանկարծ սարսափելի մենակութիւն մը զգաց, ու կարծես շուրջը ամէն ինչ փլաւ աճագին աղմուկով։ Ատեն մը շշմած՝ գրեթէ առանց մտածելու կանգնած մնաց ու յետոյ սկսաւ դանդաղ քայլերով քալել դէպի Երեւանեան հրապարակը, ձեռքերը կախած տափատի գրպաններ, գլուխը վար կախած։ Երեւանեան հրապարակէն անցաւ Արմենանկի կոչուած փողոցը, երբեմն կանգ առնելով ոսկերիչի խանութներու առջեւ, ինքն ալ չգիտնալով թէ ինչո՞ւ համար։

Հոն, ուր Արմենանկի փողոցը ուղղանկիւն մը կազմած կը ծռի Շէյթան պազարի կողմը, փողոցի ձախ կողմին վրայ շատ նեղ փողոց մը կը բացուի։ Այդ փողոցի տներու հակընդդէմ շարանը ոլորագին տեսք մը ունի, կարծես տեղի պակասութենէն նեղուելով՝ տները իրարու շալակ եղած են։

Վարդանը, որ բացարձակապէս ոչինչ կը մտածէր եւ միայն գլխու հիւանդութիւն մը կը զգար, այդ փողոցին մօտենալով, յանկարծ յիշեց որ իր ընկերը՝ Արմենակ Ցարութիւնեանը այդտեղ կ'ապրէր։ Քայլերը ուղղեց դէպի այն կողմը։ Թերեւս ընկերը գիւղէն եկած ըլլար։

— Ինչպէս չէ, պարոն Ցարութիւնեանը երկու օր առաջ վերադարձաւ գիւղէն։ Այո, անշուշտ սենեակն է, եթէ միայն պարոնը նեղութիւն քաշէ վեր բարձրանալու,— տանտիկինը դրան առջեւէն ներս քաշուեցաւ՝ ճամբայ տալով Վարդանին որ անցնի։

Արմենակ Ցարութիւնեանի խցիկի մէջ հազիւ թէ շարժելու տեղ կար։ Նեղ ու երկայն երկաթէ մահճակալ մը կ'երկարէր սենեակին մէկ կողմը, պատէ պատ հասնելով։ Պատուհանին առջեւ փոքր սեղան մը դրուած էր՝ հասարակ փայտէ աթոռ մը կողքին։ Ամէն կողմ՝ գրքերու կոյտեր։ Պատէն կախուած էր Արմէնի նշանաւոր վերարկուն։ Անոր կողքին գամէ մը կախուած խուրձինի մէջ տեղաւորուած էին քանի մը ձեռք փոխնորդներ։

Երբ Վարդան դուռը զարնելով ներս մտաւ ընկերոջ սենեակը, Արմէնը անկողնի վրայ երկարած՝ գիրք մը կը կարդար։

Հազիւ թէ ներս մտնող ընկերը տեսած՝ Արմէնը ձեռքի գիրքը մէկդի նետեց եւ ոտքի ցատկեց բացագանչելով.

— Վարդան, որքան ուրախ եմ...

Մտերիմ ընկերները ջերմօրէն գրկախառնուեցան։ Երկու ամիս է որ չէին տեսած իրար։ Այդ ժամանակի ընթացքին որքան բան փոխուած էր։

— Է, մէկ լաւ տեսնենք, ի՞նչպէս ժամանակդ անցուցիր,— ըսաւ Վարդանը, Արմէնի անկողնի վրայ տեղաւորուելով,— չաղցած կ'երեւիս, տրամադրութիւնդ տեղը...

Արմէն մինչեւ ականջներու ծայրը կարմրեցաւ յանկարծ։ Էհ, ինչպէ՞ս պիտի անցընէր ժամանակը. ի հարկէ, լաւ, շատ լաւ։ Հարազատներու մօտ, իր սիրած գիւղը... Արմէնը կը պատմէր՝ առանց ընկերոջ երեսին նայելու, կարծես յանցանքի մը մէջ բռնուած երեխայ մը ըլլար։

— Հը՞, մեր աղայ, լեզուիդ տակը բան մը կայ,— ընկերոջ շփոթութիւնը նկատելով՝ հետաքրքրուեցաւ Վարդանը եւ հարցական նայեցաւ Արմէնին։

Անշուշտ Արմէնի լեզուին տակը բան մը կար, ինչպէ՞ս ալ գիտցաւ անիրաւ Վարդանը։ Եղածը նոր բան մը չէր սակայն։ Հազիւ ինքը չորս հինգ տարեկան ըլլար, երբ ըստ աւանդական սովորութեան զինք նշանեցեր էին դրացի Ցարութենց աղջկան հետ, որ դեռ օրօրոցի մէջ էր։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ DIMANCHE 20 SEPT. 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3223

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՄՐԱԴՐՈՇ «ՄԷՎԼԷՎԻ»ՆԵՐԸ

Սպասեցինք, առ այժմ, ձեռքի տակ եղած բոլոր նիւթերը, Երեւանի մէջ կատարուած նոր հաւատաքննութեանց մասին: Եւ նիւթերը առինք Երեւանի բարբառով — փոխելով միայն ուղղագրութիւնը — որպէսզի կարենաք ամբողջական գաղափար կազմել տիրող հոգեբանութեան վրայ:

Այդ նիւթերուն համաձայն, «հակայեղափոխական – տրոցկիստական - նացիոնալիստական» նոր մեղքեր երեւան հանուած են ոչ միայն վարչական, կուսակցական եւ հանրային կեանքի մէջ, այլ եւ գրական - գեղարուեստական ճակատին վրայ:

Բոլոր ամբաստանութեանց մէջ, տողերու գլուխէն կամ տակէն հոլի մը պէս կը թաւալի այդ բացատրութիւնը,— «հակայեղափոխական - տրոցկիստական – նացիոնալիստական»: Երբեմն պոչ մը եւս կ'աւելցուի,— «զինովիեւական»: Մի՛ հարցնէք թէ «նացիոնալիստ»ն ու «տրոցկիստ»ը ինչ կապ ունին իրարու հետ...

Ցետոյ, վերլուծումներն ու ճառերը միշտ կը տաքնան «չիկացած երկաթ»ով,— անարգական բառերու կապարեայ տեղատարափով մը, ուր «իժ»ն ու «դաւաճան»ը տիրական գիծերը կը կազմեն:

Կանգ առնելով մասնաւորապէս գրական ճակատին վրայ, կը տեսնենք որ «մէվլէվի»ներու պար մը սարքուած է կարմիր դրօշի տակ: Ամբաստանողները իրարու ետեւէ կը դառնան ու կը դառնան, աչքերը փակ, լեզուները դուրս ձգած, եւ անընդհատ փրփուր տեղալով: Կը դառնան ու կ'արտասանեն թխածոյ բառեր, ձուլածոյ նախադասութիւններ, ոչ միայն «անկեալը» գետնէ գետին զարնելու, այլ եւ իրենց հաւատարմութիւնը ապացուցանելու համար:

Եւ ահաւասիկ շարք մը «թափթփուքներ» եւ «իժեր», որոնք վտարուած են խորհրդային Գրողներու Միութենէն,— Ալազան, Ա. Բակունց, Գ. Մահարի, Վ. Թոթովենց, Գ. Վանանդեցի եւ Վ. Նորենց: Անոնց հետ ալ՝ կողմնակի մշակներ, որոնց մեղքն է «փրտած լիբերալիզմ»ը:

Այսպէս խեցեվճիռի կը դատապարտուի ամբողջ չքախումբ մը, հին թէ նոր սերունդէն: Սեւ տախտակը իրենց կուրծքին, այլ եւս ձայն հանելու, մարդու մէջ երեւալու իրաւունք չունին տաղանդներ, որոնց գլխուն փառապսակներ գետեղած էին դեռ երէկ:

Հարեւանցի ակնարկ մը՝ վտարեալներուն վրայ, քաղելով «Հոկտեմբեր - Նոյեմբեր» տարեգիրքէն, որ հրատարակուեցաւ 1932ին, խմբագրութեամբ գլխաւորապէս Եղիշէ Չարենցի:

1. Ալազան.— Անցեալ տարի յունիսին Փարիզ եկաւ, մասնակցելու համար ձախակողմեան միջազգային համագումարին: Ծնած է Վան, 1903ին: Տարեգիրքը կ'ըսէ.

— «Ալազանը յայտնաբերել է իրեն իբրեւ բազմակողմանի ընդունակութիւններ ունեցող գրող: Ալազանի գրուածքները խիստ յագեցած են քաղաքականապէս: Առանձնապէս աչքի է ընկնում նրա պայքարը Դաշնակցութեան դէմ»:

Հեղինակն է շարք մը գիրքերու,— Աշխատանքային, Ճանապարհին, Երգեր կառուցման եւ յաղթանակի, Պղնձահորերում եւայլն:

Ա. Բակունց.— Ծնած է 1895ին, Գորիս: 1911ին կ'աշխատակցէր Թիֆլիսի «Ալբիւր»ին: Գրած է «Ցոլնաթան մարչ», «Մթնաձոր», «Սպիտակ Ձին», «Ծիրանի փող» եւն: Դարձեալ տարեգիրքն է որ կը վկայէ.

— «Նրա ոճը սեղմ է եւ գեղարուեստօրէն յագեցած: Առաջին իսկ տողերից նա կարողանում է կերպարանափոխել ընթերցողին եւ նրան ապրեցնել իր թեմայով: Ճիշդ է, երեւում է թէ նա յատկապէս հակուած է հնին, անցեալին, անցնողին: Սակայն այժմ ակնյայտնի է որ նրա խոր լիրիզմը կարողանում է զուգորդուել քաղաքական մեծ ակտուալութեան հետ»:

Գ. Մահարի.— Ծնած է Վան, 1903ին: (1915ին Կովկաս ապաստանած, ինչպէս Ալազանը): Սկսած է գրել 1920 - 23ին: Ունի շարք մը գործեր,— «Տիտանիկ», «Շիրակի ջրանցք», «Երկու մայր», «Բարդիներ», «Երկու Պօէմ», «Կէս գիշերից մինչեւ առաւօտ», «Սիրոյ, խանդի եւ Նիցցայի պարտիզպանների մասին», «Մանկութիւն եւ պատանեկութիւն» եւն.:

Վ. Նորենց.— Ծնած է Սասունի Շէնիկ գիւղը, 1903ին եւ Կովկաս ապաստանած հազարաւոր որբերու հետ:

Միւս երկու մեղաւորներէն Վահան Թոթովենց, (ծնած Խարբերդ, 1894ին?), ծանօթ էր արեւմտահայ գրականութեան մէջ, դաւանափոխ ըլլալէ առաջ, եւ Գ. Վանանդեցի (Կարսեցի), յայտնի էր իբրեւ գրագատ:

Աւելցնենք նաեւ որ գրագէտ - բանաստեղծներուն գլխաւոր գործերը թարգմանուած են ռուսերէն, վրացերէն, ուկրայներէն եւ թուրքերէն (թաթարերէն):

Ահա թէ որոնց գլխուն կ'իջնէ մուրճ - մանգաղը, կարմրադրօշ «մէվլէվի»ներու գիւապարի մը մէջ, ուր իր ճերմակ մազերը փռած է, նաեւ, հռչակաւոր Զապէլ Եսայեանը...

Զափազանցութի՞ւն է այս բոլորը կոչել խակական ջարդ մը, որուն արհաւիրքը պիտի կապէ նաեւ «ողջ» մնացածներու գրիչն ու լեզուն:

Կը բաւէ միայն «Խ. Հայաստան» կարդալ, համոզուելու համար թէ ո՛րքան թանձրացած եւ անչնչելի դարձած է մթնոլորտը, ընդ հովանեաւ «մեծ Առաջնորդ, աշխատաւոր ժողովրդի բարեկամ, հայր եւ ուսուցիչ սիրելի Սթալինի եւ անոր «հարազատ աշակերտ» Բերիայի:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԲՈՂՋ ՔԱՂԱՔ ՄԸ ԾԴԸ ՀԱՆՈՒԵՑԱՒ 1400 ՊԱՇԱՐՈՒԱԾ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՎ

Ապստամբներու արշաւը դէպի Մատրիտ

Զարհուրելի դէպքեր իրարու կը յաջորդեն սպանիական ճակատին վրայ: Ուրբաթ օր կառավարական զօրքը ուժանակով օդը հանեց Թոլէտոյի Ալքազար քաղաքը, որ պաշարուած էր 63 օրէ ի վեր (յուլիս 20): Քաղաքացիները նախապէս պարպուած ըլլալով, կը կարծուի թէ մնացած 1000 ռազմիկները եւ 400 կիներ եւ մանուկներ ջարդուփշուր եղած են քաղաքին աւերակներուն մէջ: Պայթումին յաջորդեց հրդեհը, մոխրակոյտի վերածելով պատմական քաղաքը: Թղթակիցներ կը պատմեն թէ քաղաքէն հեռացած բնակիչները, 20,000 այրեր, կիներ եւ մանուկներ շրջակայ դաշտերուն մէջ կծկուած, կը դողային ցուրտէն և սարսափէն, սպասելով մահացու հարուածին: Քաղաքին մէջ մնացած 400 կիներն ու մանուկները մեծ մասով յարձակողներուն ազգականներն էին, եւ կ'ըսուի թէ վար դրուած էին իբրեւ պատանդ: Յարձակողները — նոյն շրջանին հանքագործները — մասնաւոր ականներ փորած էին շաբաթներ առաջ եւ միշտ կը սպառնային պայթեցնել, եթէ քաղաքը անձնատուր չըլլար: Հրամանատարը, գնդ. Մօսքարտօ, անցեալ շաբթու քահանայ մը կանչած էր, վերջին հաղորդութիւնը տալու համար վէրքերէ, ծարաւէն կամ անօթութենէն մեռնող քաղաքացիներուն: Այս առթիւ կը յայտարարէր.

— Բոլորս ալ, 1400 հոգի պիտի մեռնինք փոխանակ անձնատուր ըլլալու:

Պաշարեալներուն միակ յոյսն էր ապստամբներուն օգնական զօրքը, որ յուսահատական փորձ մը կատարեց, բայց չկրցաւ ժամանակին հասնիլ: Երբ հանքագործները վճռեցին մահացու հարուածը տալ, պաշարեալներէն զօրամաս մը փորձեց գրոհ տալ դէպի թշնամի դիրքերը, բայց տեղացող ռումբերն ու գնդացիրները աղէտի մը վերածեցին իրենց փորձը եւ ողջ մնացողները ներս քաշուեցան: Կ'ըսուի թէ պայթիւնը ոչնչացուցած է շէնքերու բոլոր պատուհանները, մէջն ըլլալով մայր եկեղեցին եւ ուրիշ ազգային յիշատակարաններու պատմական ապակիները: Ոչնչացած են նաեւ բազմաթիւ գեղարուեստական գանձեր՝ գոթական-մաւրիտանական ճարտարապետութեան օրրանին մէջ: Ալքազար քաղաքը շինուած էր 7րդ դարուն, հին միջնաբերդի մը վրայ: Թոլէտոյի մաւրիտանական տիրապետութեան շրջանին, ամբողջ 300 տարի, այս միջնաբերդը իբրեւ ամրոց կը ծառայէր զինուորական գործողութեանց համար: Զանազան պատերազմներու ընթացքին երեք անգամ, 1710էն 1887 ամրոցը կրակի տրուեցաւ: Քառակուսի հսկայ շէնք մը, խըրաքանչիւր անկիւնի վրայ գեղեցիկ աշտարակով մը կանգուն մնացած էր զանազան աղէտներու ընթացքին: Ամէն տարի բազմաթիւ շրջիկներ կ'այցելէին պատմական քաղաքը:

*** Լուատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները Օրիօ գիւղը գրաւելէ վերջ, կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Պիլպաօ, որուն վրայ կեդրոնացած է իրենց ուշադրութիւնը: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի յառաջխաղացութիւնը դէպի Մատրիտ: Երկու կողմն ալ վճռած են տեղի չտալ. այնպէս որ զարհուրելի դէպքերու կը սպասուի այս շաբթու:

Հեռագրի մը համաձայն, Մալակա քաղաքին մէջ, որ պաշարուած է ապստամբներուն կողմէ, 800 քաղաքապահ զինուորներ ապստամբած են: Ցետոյ յարձակած են համայնավարներուն եւ բանուորներուն վրայ, բազմաթիւ մարդիկ սպաննելով:

Կառավարական աղբիւրէ նոր յաջողութիւններ կը հաղորդեն Թալավէրայի ճակատէն: Նոյն աղբիւրին համաձայն արաբական ապստամբութիւն մը կը խմորուի սպանիական Մարոքի մէջ, ճերմակներուն դէմ:

Ա. Դ. ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Ուրբաթ օր բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին 93րդ նստաշրջանը եւ կարգ մը առնական գործողութիւններէ յետոյ, ընդհ. ժողովը յետաձգեց երկուշաբթի օրուան: Այս առթիւ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ վերջերս Հռոմ գացած էր, յայտնեց թէ Մուսոլինի պայման դրած է որ Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը չընդունուի, այլապէս Իտալիա չի կրնար մասնակցիլ Ազգաժողովին: Եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը մերժէ լսել հապէշական պատուիրակութիւնը, լռելեայն ընդունած պիտի ըլլայ թէ Եթովպիան գոյութիւն չունի իբրեւ անկախ պետութիւն: Այն ատեն Իտալիա տրամադիր է պատուիրակութիւն մը ղրկելու Ազգաժողովի 17րդ ընդհ. ժողովին:

Ա. Դ. Խորհուրդը առաջին անգամ ըլլալով նիստ գումարեց մարմարեայ նոր պալատին մէջ, որ կը նայի Լէմանի կապոյտ ջուրերուն վրայ: Հեռուէն կ'երեւայ Ալպեան լեռներու ձիւնապատ գագաթը: Ատաղձագործներ, ելեկտրագէտներ եւ ներկարարներ տակաւին չեն վերջացուցած իրենց աշխատանքը: Նիստն ալ սովորական հանդիսաւորութիւնը չունէր: Մռայլ մթնոլորտ մը կը ճնշէր ժողովականներուն վրայ, որոնց առջեւ կը գտնուին բազմաթիւ փշոտ խնդիրներ,— ուսեւեղերման յարաբերութիւնները, սպանիական պատերազմը, վինաթափութիւն եւն.: Ցետոյ աչքի կը զարնէին շատ մը ականաւոր բացականեր,— Իտըն, որ երկուշաբթի պիտի հասնի, Թիթուլէսքօ, որ պաշտօնանկ եղաւ, Մատարիակա՝ Սպանիոյ ներկայացուցիչը, գնդ. Պէք՝ Լեհաստանի արտաքին նախարարը եւ պարոն Ալոյզի, Մուսոլինիի ներկայացուցիչը: Ֆրանսական պատուիրակութեան գլուխը կը գտնուէր արտաքին նախարարը, Պ. Տէլպօս, իսկ վարչապետն ալ Ժընեւ պիտի գտնուի 48 ժամ:

*** Ժողովին օրը, պզտիկ միջադէպ մը պատահեցաւ յանձնախումբի մը մէջ, որ կը ջանայ պայմանագիր մը կնքել, ձայնասփիւռը իբրեւ խաղաղութեան գործիք ծառայեցնելու համար: Աւստրիոյ պատուիրակը առաջարկեց արգիլել հակակրօնական քարոզութիւնը՝ անթելով: Առաջարկին ձայնակցեցան Իրլանտայի, Զուիցերիոյ, Հունգարիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչները: Այս վերջինը մասնաւորապէս պաշտպանեց առաջարկը, իսկ խորհրդային պատուիրակը ուժգնօրէն ընդդիմացաւ, յայտարարելով թէ չի կրնար ստորագրել այդպիսի պայմանագիր մը, քանի որ «խորհրդային սահմանադրութեամբ կատարեալ է խղճի ազատութիւնը, թէ կրօնական եւ թէ հակակրօնական»: Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ խնդիրը յետաձգուեցաւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԻՐՏ ՄԸ ՍԱՐՍՌՈՒՆ

Նէմիրովիչ Դանչէնկօ մեռած...

Շատ քիչերուն բան մը կը խօսի այս անունը: Եւ սակայն Դանչէնկօ սերտօրէն կապուած էր հայկական կեանքին, ոչ միայն իր զգացումներով, այլ եւ գրական արտադրութիւններով:

Մնաց որ, մայրն ալ Հայուհի մըն էր, եւ ինք պարծանքով կը յիշէր այդ պարագան:

Քանի մը տարի առաջ, երբ ռուս տարագիրները կը տօնէին իր գրական գործունէութեան 75ամեակը, Նէմիրովիչ Դանչէնկօ խորին յուզումով յիշեց իր հայկական ներշնչումները, եւ պարբերաբար բանաստեղծութիւններ կը ղրկէր «Յուսաբեր»ին:

«Յառաջ»ն ալ առիթ ունեցաւ արտատպելու քանի մը նմոյշներ, մանաւանդ «1914ի գարնան տպաւորութիւնները»:

Սարսուռ մը չա՞սղնտեր ձեր հոգին, երբ կը կարդաք վերջին տուները.

Կը թռչէին լուրերն արագ նետի պէս.

«Ե՛լ, աղօթէ՛ եւ սպասէ՛ փրկութեան.

Հանուր պատուի մարտիկներն են ահա, տե՛ս,

Ազատութեան առաջնորդներ սրբազան:

«Գէշ օդերու ամպերն ինչպէս մոլեգին

Հիւսիսային մառախուղին մէջ խաւար՝

Կը թաքցնեն անոնք իրենց հոծ շարքին՝

Ազատութեան կայծակնաբեր հուրը վառ:

«Կը հաւատանք, հատուցման ժամն է շատ մօտ...

Օ՛ն, դէպի զէ՛նք, շարքի՛, եղբայր յարուցեալ,

Կը լսե՞ս դուն հեռաւոր կոչն ու որոտ

Ռազմականչին մեր յաղթութեան խոստացեալ:

«Ճակատագիրն անկում եթէ գուշակեց՝

Լա՛ւ է մեռնիլ պայքարի մէջ, քաջի պէս,

Քան թէ փտիլ որպէս չիրիմ գարշահեղձ՝

Քու իսկ ձեռքով դաւաճանուած երկրէն ներս»:

Եթէ չեմ սխալիր, իրմէ եղած վերջին թարգմանութիւնն ալ տաղ մըն էր, «Հայրենիք», գրուած՝ 1892ին.

Անգին Հայրենիք, մայր համբերատար,

Խիստ տառապեցար, դուն ո՛վ լըռակեաց.

Երբ կը տեսնեմ քեզ խեղճ ու վշտահար,

Տառապանքի տակ գունաթափ դարձած,

Բայց հոգիդ մաքուր, միշտ պայծառ ու հեզ՝

Արցո՛ւնք չէ միայն որ կուգայ աչքէս...

Իբրեւ փունջ մը ծաղիկ՝ այս քանի մը տողերը: Իսկ իր ամբողջական գործը ներկայացնել՝ թող պարտքն ըլլայ անոնց որ մօտէն կը ճանչնան, թէ Ռուսաստանի մէջ եւ թէ պանդխտութեան շրջանին:

ՎԱՀԷ

ՆԷՄԻՐՈՎԻՉ ԴԱՆՉԷՆԿՕՅԻ ՄԱՀԸ

Ցաւով կ'իմանանք թէ Սեպտեմբեր 18ին Պրագայի մէջ մեռած է ռուս մեծանուն գրող Նէմիրովիչ Դանչէնկօ: Ծնած էր Թիֆլիս 1844ին: Հայրը եղած է ռուս զինուորական, իսկ մայրը Հայուհի մը: Ինքզինքը գրականութեան նուիրած է պատանեկան տարիքին եւ հարիւրէ աւելի հատորներ հրատարակած: Ամէնէն յայտնի գիրքերն են՝ «Սոլովկի» «Սակարանի արքաները», «Նրբանցքները», «Հականերու բնտանիքը» եւայլն:

Հանգուցեալը մեծ հռչակ ստացաւ իբրեւ պատերազմական մասնագէտ թղթակից, աշխատակցելով ռուսական շարք մը թերթերու 1877 - 78ի ռուսեւթրքական պատերազմի ատեն եւս գտնուելով առաջին դիրքերու վրայ, մասնակցած է կարեւոր կռիւներու: Ստացած է Ս. Գէորգի շքանշանը: Այնուհետեւ Նէմիրովիչ - Դանչէնկօ իբրեւ թղթակից ներկայ եղած է բոլոր պատերազմներուն: Իր մտերիմները կը պատմեն, թէ ծերունի գրագէտը կը գանգատէր, որ յառաջացած տարիքը թոյլ չի տար մեկնելու իտալեւհապէշական ռազմադաշտը... Մինչեւ կեանքի վերջին օրերը չէր կորսնցուցած գրելու կարողութիւնը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 16ին Օտէսա հասաւ Թուրք մարզիկներու 57 հոգինոց խումբ մը՝ զանազան մրցումներ կատարելու համար խորհրդային մարզիկներուն հետ Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Քիէվի եւ Թիֆլիսի մէջ: Մարզիկներու խումբին կ'ընկերանայ Ազգ. ժողովի անդամներէն Ճէվտէթ Քէրիմ, որ յայտարարած է թղթակիցներուն, թէ Թուրք եւ խորհրդային մարզիկներու յաճախակի հանդիպումներն աւելի կ'ամրացնեն բարեկամական կապերը երկու երկիրներու միջեւ:

Պաշարման վիճակ Պաղեստինի մէջ

Մեծն Բրիտանիոյ նախարարական խորհուրդը ուրբաթ օր ժողով գումարելով, նկատի առաւ Պաղեստինէն հասած լուրերը եւ որոշեց պաշարման վիճակ յայտարարել ամբողջ երկրին մէջ: Թուական չորոշուեցաւ, բայց կը կարծուի թէ որոշումը պիտի գործադրուի, օգնական զօրքին ժամանումէն անմիջապէս վերջ: Ուրբաթ օր 1400 զինուորներ եւս ճամբայ ելան Անգլիայէն: Այսօր ալ ուրիշներ պիտի մեկնին: Մինչեւ շաբթու վերջը Պաղեստին հասած պիտի ըլլան որոշուած 9 — 10,000 զինուորները:

Արաբ ըմբոստները նորէն վնասեցին Մուսուլի նաւթադծին: Քարիւղաբարձ վակոն մը կրակի տրուեցաւ Թուլքարէմի մէջ: Գիշերն իրուն հրացանաձգութիւններ տեղի ունեցան Երուսաղէմի շրջակաները, իսկ նարինջի հրեայ վաճառականները յարձակում կրեցին չորս տարբեր կէտերու վրայ: Այս դէպքերը կը ցուցնեն թէ արաբական կոմիտէն չուզեր դադրեցնել գործադուլը եւ յարձակումները:

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Երուսաղէմը սպառազէն բանակավայրի մը վերածուած է: Զօր. Տիլ, Պաղեստինի անգլիական բանակին սպարապետը, հաստատուած է «Դաւիթ արքայ» հիւրանոցին մէջ: Քաղաքին անգլիացի պահակներուն կ'ընկերանան անգլիացի զինուորներ, որոնք պարբերաբար խուզարկութիւններ կը կատարեն: Ամէն օր զինուորական փոխադրութիւններ կը կատարուին փողոցներուն մէջ: Անձրեւային եղանակը մօտ ըլլալով, այժմէն մասնաւոր տաղաւարներ կը շինուին զինուորներուն համար:

ԼՈՔԱՌՆՕՅԻՆԵՐՈՒ նոր ժողովը փութացնելու համար, Անգլիոյ արտաքին նախարարը ծանուցագիր մը ուղղեց Ֆրանսայի, Պելժիոյ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ: Այս առթիւ կը յիշեցնէ թէ խաղաղութիւնը անբաժանելի է եւ թէ Խ. Միութիւնը ու արեւելեան պետութիւններն ալ պէտք է առնուին որ եւ է արեւմտեան դաշինքի մէջ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԵՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ԱՐԺԷՔՆԵՐՈՎ

ՍՊԻՐԻԴՈՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Հայոց երաժշտութիւնը վերջին քանի մը տարուան ընթացքին կորսնցուց երեք մշակներ, մէկը միւսէն արժէքաւոր, նոյն կալուածին ծառայող՝ բայց խորապէս իրարմէ տարբեր բերքով մը ծանրաբեռն դէմքեր, որոնց անհետացումը կ'երեւի մենք շատ երկար ատեն պիտի զգանք: Ճիշդ է, ներկայիս նորերը կը հասնին, բայց խարխափէն դուրս հակումներով: Կամ հինն է որ կը ծամծմեն եւ կամ, աշխոյժ վազվըզուք մը տաուեր չինած է մեր աչքերուն:

Մէկը Կոմիտասն էր, շիջած՝ 1935 հոկտ. 21ին Փարիզի մէջ: Իր մասին երկար գրուեցաւ, այլ եւս ընդունուած ճշմարտութիւն է թէ վարդապետը հիմնադիրն եղաւ հայ երաժշտական ազգային ոճին:

Երկրորդը Ռոմանոս Մելիքեանն էր, մեռած դարձեալ 1935ին, մարտ 30, Թիֆլիզի մէջ: Այդ առթիւ կցկտուր տեղեկութիւններ երեւցան արտասահմանեան մամուլին մէջ: Քանի մը կենսագրական յուշեր՝ եւ այդքան: Անկախ այն հանգամանքէն թէ Ռոմանոս առաջինը եղաւ որ ռոմանսի տեսակը մշակեց մեր մէջ եւ ձգեց այնքան թախծոտ շունչով մը երկնուած «Կարմիր վարդ»ը, «Վայրի ծաղիկը», «Ունենին» ու «Զմրուխտի երգերը», միեւնոյն ատեն դրօշակիրներէն մին եղաւ 1910էն յետոյ արեւլ. մշակոյթին վրայ ծփացող այն նորազգացգեղազգիտութեան որուն գոյն ու մարմին տուողները եղան Վահան Տէրեան, Փօղոս Մակինցեան, Ցոլակ Խանզատեան ու վերջապէս Ռոմանոս Մելիքեան: Հիւսիսէն փչող «Գարուն Ալմանախ»ը նոր շեշտ մը դրաւ հայ մտքին վրայ: Ուրեմն արեւելահայերու մօտ 1910էն առաջ մշակուած կէս մը վանական, ազգագրական, կեղծ ժողովրդ. եղանակներուն վերեւ յիշուած դէմքերը բուն արուեստագէտ յուզումին աւիշը ներարկեցին: Հասեր ենք 1936 թուականը, բայց Գ. Մահարիի մը կամ Զաբենցին ենթահողը փնտռելու համար անպայման այս 1912ի սերունդին հէնքը պէտք է յուսանցքին վրայ բանալ: Ճիշդ է թէ Տէրեանը հիմնայատակ փոխեց արեւելահայ բանաստեղծութեան ընթացող անկողինը, բայց անտես պէտք չէ առնել Ռոմանոս Մելիքեանին բերած օժանդակութիւնը: Տէրեանի «Մի ուրու անցաւ», «Հողմահար, հողմավար»ներն ու «Թափթփող աշնան տերեւ»ները մարդոց զգայութենէն ներս երգին շնորհիւ սրսկողն ու խորապէս թրթռիլ տուողը եղաւ Ռ. Մելիքեան:

Ու վերջապէս երրորդ լոյսէ սիւնը՝ Սպիրիդոն Մելիքեան:

Այս թանկագին կորուստը բացարձակապէս աննշմար անցաւ մեր մէջ: Մեռաւ ան 1933 մայիս 4ին Երեւանի մէջ: Իր անունն իսկ շատ շատերուս անծանօթ կը մնայ: Պատճառները բազմաթիւ են: Նախ Սպիրիդոնը Կոմիտասի կամ Ռ. Մելիքեանի նման չեղաւ յօրինող մը, այդ պատճառաւ հայ բեմերուն վրայ իրմէ շատ բան չերգուիր: Ունի միայն «Աղթամարը» եւ քանի մը ռոմանսներ: Ատոնցմէ կրած տպաւորութիւնս շատ թեթեւ է եղած: Կարծես թէ Շումանի երաժշտութեան ազդեցութեան տակ երկնուած բարախումներ ըլլային: Անծանօթութեան պատճառ մը նոյնպէս, թէեւ Սպիրիդոնը արտասահման ուսած՝ բայց Կոմիտասին նման չեղաւ արեւմտահայ զանգուածին մէջ: Իր երաժշտական գործունէութիւնը ամբողջութեամբ պարփակուած կը մնայ Թիֆլիզի, Էջմիածնի եւ Երեւանի շրջագիծին մէջ: Ու վերջապէս այս բոլորէն վեր ամենակարեւորը, Սպիրիդոն Մելիքեան մեր բոլոր երաժշտագէտներուն մէջէն միակն է որ լիուլի մշակած է երաժշտական գրականութիւնը, հրատարակած է բազմաթիւ գործեր, բայց այս բոլոր անգտանելի՝ արտասահմանի մէջ: Իր մահուան օրերուն միայն «Անահիտ»ի մէջ Պ. Զօպանեան նուիրեց քանի մը տողեր, ողբալով մեծ կորուստը եւ յիշատակեց Սպիրիդոնի գործերը: Այսքան:

Ու այսօր իր աշխատանքը կ'ուրուագծեմ շնորհիւ Երեւանէն հասած իր հին թէ նոր հրատարակութիւններուն: Այլապէս անհնարին էր իր մասին արտայայտուիլ:

Սպ. Մելիքեանը ծնած է Վաղարշապատի մէջ 1888 դեկտ. 1ին: Աշակերտ՝ Գէորգեան ճեմարանին: Այդ օրերուն վարժարանին երաժշտութեան ուսուցիչն էր Կոմիտաս վրդ.: Սպ. Մելիքեանը ազդուելով վարդապետէն, կ'որոշէ վերջնապէս երաժշտական ասպարէզին նուիրուիլ: Ղուկասեան ֆոնտին օժանդակութեամբ կ'երթայ Գերմանիա եւ իրեն ուսուցիչ կ'ունենայ Կոմիտասին երբեմնի փրոֆէսորներէն Ֆլայշէրն ու Շմիտը: Խուսափելու համար շատերուն վիճակուած միակողմանի չորութենէն, — ասիկա շատ զգալի պակաս մըն է մեր երիտասարդ երգահաններուն մօտ — անկախ երաժշտագիտական պարագամունքներէն, Սպիրիդոն կը հետեւի Պերլինի համալսարանին պատմագեղարուեստական եւ գեղարուեստական փիլիսոփայութեան դասընթացքներուն: Կ'անդամակցի նոյնպէս Ֆիլարմոնիկներու միութեան երգեցիկ խումբին ու հոն կը կատարելագործէ իր ընդունակութիւնները, որոնք յետագային իբրեւ խմբավար մեծ համակրութիւն պիտի ստեղծէին իր շուրջը:

1908ին լեցուած հմտութեամբ եւ իր ժողովուրդին օգտակար ըլլալու եռանդով, կը վերադառնայ Կովկաս: Նախ Շուշի եւ վերջն ալ Թիֆլիս Ներսիսեան վարժարանին երաժշտ. ուսուցիչ կը նշանակուի: Այդ բեղնաւոր աշխատանքը կը տանի 12 տարի անընդհատ:

Երբ ուզենք Սպիրիդոն Մելիքեանի հանրային եւ գրական աշխատանքին համայնապատկերը կշռել մէկ ակնարկով, պիտի խոստովանինք եւ ըսենք թէ ան հաւատարիմ աշակերտն ու շարունակողն է Կոմիտասի սկսած առաքելութեան: Եւ արդէն այս է պէտք մեզի: Եթէ ռուսական կամ սպանիական երաժշտութիւնը այսօր համաշխարհային հետաքրքրութեան եւ զուրգուրանքի առարկայ դարձած է, պատճառը այն է որ անոնք ազգային ինքնուրոյն, սեփական ոճ մը կրցան ցուցաբերել տարբեր ազգերու երաժշտութեան կողքին: Մեր ալ հայկական պատեանէն դուրս գալու միակ ճանապարհը այս է: Եթէ ինքնուրոյնը կրցանք արժեցնել՝ օտարը կը խոնարհի մեր առջեւ: Այդպէս եղաւ մեր ճարտարապետութիւնը: Մենք որքան ալ բացառիկ տաղանդով օտարը կեղծենք այս բոլոր ճիգերը օտար ծովը թափուած արդիւնքներ են. իսկ կաթիլ մը ջուր հայ ծովին համար՝ արդասաբեր հունտ մըն է թէ մեզի եւ թէ ուրիշներուն օգտին:

Տարիներ առաջ Անի նկարիչներու միութիւնը երբ մեծ ցուցահանդէսի մը մէջ հայկական արուեստ կոչելով եւրոպական թէքնիքն ու արտաբերման յուզականութիւնը կը ցուցադրէր, Թանի էջերէն մեր վրայ ծիծաղեցան: Երեւոյթը նոյնն է երաժշտութեան կալուածին համար ալ: Ամէն յատկանիշերէ առաջ եւ վեր ազգային ոճ: Միամտութիւն է եւ մասամբ տգիտութիւն կարծել թէ ժողովրդական «մոթիւ»ը սահմանափակ գետին մըն է: Ֆրանց Լիզ, Իկոր Ստրավինսկի, Պէլլա Պարդօկ այդ «սահմանափակ»էն կրցան գլուխգործոցներ ստեղծել: Հետեւաբար Խակար Մանասներ եւ Վահրամ Սփաճեաններն ու Ստեփան Էլմասները պերճանքներ են մեզի համար: Կրնան հմուտ ուսուցիչներ եղած ըլլալ, բայց իրենց դաստիարակելու կերպն ալ անօգուտ է հայ մտքի վերաշինութեան:

Սպիրիդոն Մելիքեանի գործին առթիւ տարուեցայ այս խորհրդածութիւնները կատարել, քանի որ իր երաժշտական գործունէութեան առաջին օրէն զգաց թէ կամար մը ոչինչ կ'արժէ խարխուլ յենարանի մը վրայ ու սրտագին նուիրուեցաւ առոր հիմը դնողներուն գործակցիլ: Տաղանդ չունէ՞ր. Ա. Սիւարէս ակնարկելով երաժշտութեան, տեղ մը կ'ըսէ թէ՝ «կարելի է առնել ամէն արուեստի մէջ, բայց աւելի ՝գեւրին՝ երաժշտութեան»: Ուրեմն Սպիրիդոնն ալ կրնար ձեւ մը գտնել առնելու ... Բայց չըրաւ այդ, ուզեց զոհուիլ, սկսուած գործ մը շարունակել:

Գերմանիայէն դարձին, Շուշիի պաշտօնավարութեան օրէն հրատարակեց իր առաջին գրական աշխատութիւնը, «Երաժշտութեան զարգացման խնդիրները մեզանում» վերտառութեամբ: Ասիկա ձեւով մը իր ապագայ երաժշտական գործունէութեան ուղեգիծն էր: Սպ. Մելիքեան այս գրքոյկով նախ կ'ուսումնասիրէ եւ կը ճշդէ մեր ներկայ մշակոյթին (նախապատերազմեան) կատարած յեղաշրջումները եւ ապա կողքին հայկական երաժշտութեան կայուն դիրքը: Ի՞նչ պէտք էր ընել, կամ ինք ի՞նչպէս պատասխանեց իր իսկ առաջադրած պահանջներուն: Այդ է որ պիտի ներկայացնենք յառաջիկային:

ՀՐ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

ՆՈՐՄԱՆՏԻՈՅ ԾՈՎԱՓՈՒՆՔԷՆ

— . —

Մենութիւնը ինծ համար պատուհան մըն է, ուրկէ անխուսափելիօրէն կը հակիմ «Ցառաջ»ի ականջին, մըմնջելու ինչ որ կը զրուցէ միտքիս տարրալուծարանը:

×

Գնացքին մէջ:

Թող հանդուրժեն այդ բառին արեւմտահայ ընթերցողները: Արեւելահայ բոյրով «գնացք»ը կը փրկէ մեզ՝ շոգեկառքի եւ ելեկտրակառքի երկընտրանքէն: Ի՞նչ պէտք ունինք ուշադիր ըլլալու ածուխի փոշիին սեւ ու աղտոտ վկայութեան:

Կը փախչի գնացքը: Այո, կը փախչի: Որովհետեւ, մէկմէկ փախստական են պարունակեալներն անոր:

Ինչո՞ւ սակայն, կը փնտռենք եւ կը վճարենք այդ փախուստը՝ Փարիզ կոչուած մեծ բանտէն դուրս, ուրկէ հազիւ հեռացած՝ վերամուտի օրուան կը սպասենք անհամբեր:

Հարցուցէք տ'Արքուրի եւ Մօն Սէն Միշէլի հայ պարոններուն թէ՝ ինչո՞ւ հայրենիք չեն երթար:

— Օ՛, վարժուած ենք Փարիզի: Դժուա՛ր է բաժնուիլ անկէ:

Վարժուած ինչի՞: Քաֆէ քրէմի՞ն թէ Քափուլատէն Սէն, Սէնէն Քափուլատ՝ վայրէջքին ու վերելքին:

Գոնէ Փարիզեան հրապոյրներուն վայելքն ունենայինք: Եթէ ընդունինք որ հրապոյրները մեզ պիտի կապէին այս քաղաքին:

Էվրէօ՛:

Մինչդեռ, դէմս, պառաւ խաթունը կը խաչէ տաքէն եւ վիզէն ու ծոծրակէն՝ քրտինքին աղտերը կը կլորցնէ:

— Պարոն, ե՞րբ կը վերջանան տաքերը:

Ինչո՞ւ սակայն, ինծի է որ ուղղեց հարցումը: Ուսումնականի վկայականներ չունէի կուրծքս:

Ափսո՛ս որ, Լառուսը հետս չէր:

— Պառաւ խաթուն, օգոստ 23ին կը վերջանայ տօթը: Կ'ուզէ՞ք գիտնալ թէ ե՞րբ կը սկսի, — յուլիս 22ին:

Ծառերը կը վազեն: Կովերը կանաչ կը քաշկռտեն: Ջագուկները կ'երգեն: Ամպերը կը դառնան: Մինչդեռ աջիս՝ լայնանիստ կինը դեռ մահիկը (քուասան) կը կրծէ եւ ողկոյզին վերջին հատիկները կը կթէ:

Լիզիէօ՛:

Անձրեւը համեստ «տուշ» մը կ'արձակէ:

Տօվի՛լ - Թռուվի՛լ:

Գծիկը զոր նետեցի երկու անուններուն միջեւ, կը փոխարինէ կամուրջը որ այդ երկու քաղաքները իրարմէ կը բաժնէ, եթէ կ'ուզէք իրարու կը միացնէ:

Տովիլ, — Զիարշաններու քաղաք: Ամառանոց մեծատուններու:

Թռուվիլ, — Զմեռնային կայքը ճամբորդ - վաճառորդներու: Ամառանոցը ժողովուրդին:

Բայց, կը փափսան թէ՝ հարուստները խոյս են տուած Տովիլէն, դէպի անմատչելի ծովափունքը ովկիանոսին: Զըլլա՛յ թէ ժողովուրդը հասնի:

Կը տեսնէ՞ք սա երկու դաշտերը թենիսի, ցանկապատով մը բաժնուած: Անիկա «պուրժուա»ներունն է: Սա՝ յաղթերգու «քամպաստ»ներունը:

Եթէ քիչ մը ողեւորութիւն գտնէք, յետմիջօրէին Տովիլի մէջ, գիշերը ամէն ինչ կը լռէ դուրսը:

Բայց, կ'ըսեն թէ պատերէն ներս կը ծածկուի կեանքը: Օ՛, քօղարկուած, պարտկուած կեանքը ազնուականութեան:

Թռուվիլի մէջ, ողեւոր կեանք ցերեկը, որ չի կասեր գիշերը եւ խորհրդաւոր վարագոյրներու ետին չապաւինիր:

Բայց, կը գայթակղեցնէ ժողովուրդին բաց ու անկեղծ արարքը ...

Բարոյականը ազնուականին ճարտարութեան արդիւնքն է, որ պէտք է միայն ժողովուրդին չարն ու բարին կշռադատէ:

Փոխեցէք ձեր հագուստները: Արձակեցէք փողկապներու կաշկանդէն: Ցաղտուկներէն մին՝ քաղաքակրթութեան: Անթեւ շապիկ մը: Տաբատ մը փուչէ: Առանց գուլպայի: Սպիտակ ոտնամաններ: Գօտի մը ձեր մէջքին:

Սակայն աւելի լաւ է որ, մերկանաք ատոնցմէ ալ: Արեւը ժլատ է հոս: Զի հաճիր միշտ վառիլ:

Տեսէք, բացառիկ ի՛նչ շնորհով կը փայլի ան: Մի փախցնէք առիթը: Գուցէ կէս ժամ յետոյ սարսռաք:

Օ՛, փառք տեւան անփութութեան: Շքեղ անհոգութեան: Պանծալի՛ աւազուտին, ծովածոցին եւ ջուրին:

Բովանդակ Փարիզը Թռուվի՛լ է պարպուեր:

Կ'ըսեն թէ այս տարի գործատէրերը արձակուրդ չունեցան: Իսկ բանուորները դէպի ծովափունք խուժեցին:

Կ'ըսեն թէ անոնցմէ շատեր իրենց կեանքին մէջ ծով չէին տեսած:

Օ՛, վրիժառու հեղնանքը դարուց դարերու:

Անհամար մանկիկներ: Ու անհամար շնիկներ, ծովափին լայնքին, ծովափին երկայնքին: Ճռուողուն զարդերը աւազուտին:

Ծեր, չափահաս, երիտասարդ: Ու մերկութիւն:

Արեւի պաշար կը մթերուի, ո՞վ պի
տի չափէ տեւողութիւնը ժամերու:

Որո՞ւ փոյթ թէ անգլիացի գիտ
նը պիտի զեկուցանէր արեւին խի
պատճառելը: Ու Տօտէ՝ «Ա
Ֆռանսէզ»ի մէջ, «Զգոյշ արեւէն»
բազդրականը պիտի ստորագրէր:

Ու երբ կը խորհիմ թէ՝ բժշկու
թիւն ալ գիտնալու է գրող ղառնա
համար ...

Արեւ կ'ուզէ ամէն ոք: Ո՞վ պի
խորհի անոր վտանգին վրայ: Արե
մուտքի մէջ, կը վճարեն՝ արեւ ու
նալու համար, ինչպէս կը վճարեն
ունենալու համար, ջուր ունենա
համար:

Բարեբախտաբար, պերճանքի ճա
տարարուեստը օծանելիքներ կ'արտա
դրէ, որպէսզի կիները առանց այր
պղինձի տարաշխարհիկ գոյնով հա
պուրեն:

Դիտեցէք: Զննեցէք: Ոչ ոք արգ
կ'ըլլայ ձեր մարդակազմական ուսու
նասիրութեան:

Բայց, մի մոռնաք ձեր ցուցամա
հորիզոնական պարզել եւ հոն, ուղղ
կի դէմը նայիլ:

Քերեցի՞ք Հավրի գլուխը: Լա
Խրեցէք, հիմա, ձեր ցուցամատը Ա
լիոյ կողերուն:

Անգլիա՛: Ո՞վ որու դէմ կը լա
արդեօք:

Նէկի՞ւսը կը հեգնէ թէ Մուսոլի
հետ կը տեսակցի:

Սուտանի սահմանէն դէպի Եթով
պիա՝ իտալական բանակին առաջ
նի՞ւթ կը փութացնէ, թէ Ազգ. Դա
նակցութեան կանաչուն սեղան
վրայ պատժամիջոցներու յօդուա
կը բանաձեւէ:

Հիթլէրի ականջն է վար բանի՞
փափսայ թէ Ֆրանսայի հետ միջազգա
յին ընդհանուր խաղաղութեան մա
կը խորհրդակցի:

Թուրքիա՞ն կը հովանաւորէ: Բո
քը Մոնթրէօ՞ կ'առաջնորդէ: Քաղա
քագէտ Թուրքը: Միջազգային օրէ
ներու հլու - հնազանդ Թուրքը: Ա
խարհի մեծ ու փոքր օրինազանց ա
գերուն օրինակելի Թուրքը: Խաղաղ
սէ՛ր Թուրքը ...

Լօզան, Ժընեւ եւ Մոնթրէօ: Հայ
կական դատին գերեզմաննոց՝ եր
քաղաքները Հայաստանեան Զմի
րիոյ: Անգութ եւ դաժան խաղը պա
մութեան:

Թելը փրթաւ: Ու Սարգիսին թա
ցիկը բարձրացա՛ւ, բարձրացաւ: Եր
կար հետեւեցայ: Ու վերջապէս կոր
ցուցի Անգլիոյ ամպերուն մէջ:

Ծերուկ մը մօրուքը փռած ջուր
վրայ՝ խեչափա՞ռ կը փնտռէ արդե

Երիտասարդ ուսուցիչը ժողովու
դին զաւակները մարզանքի կեցուց
է: — Մէկ, երկու:

Եւ փոքրերը կ'ուէն ու կ'իջնեն
Մանկիկներն ու շնիկները կը խաղ
երջանիկ:

«Ցառաջ»ը նամակատուն յանձնուե
եկեր գիս գտեր է:

Կոմսին յուշերէն՝ Քամպոնի կե
մակներուն կ'անցնիմ:

1895ը կը կապեմ 1915ին: Ու

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԵԾ ՋՐԱՆՑՔԸ

Կայարանի նաւահանգիստէն շոգեմակոյկ կ'առնեմ ճեղքելու համար մեծ ջրանցքը ու երթալու դէպի Ս. Մարկոս:

Մեծ ջրանցքը ...

Աշխարհի չքեղագոյն փողոցին մէջն եմ: Ջուրէ այս մեծ փողոցը լի է հէքեաթներով, վէպերով ու բանաստեղծութիւններով: Ճարտարապետական եդեմ: Ջրանցքին աջն ու ձախը պալատաշարքեր, որոնք կը գեղազարդեն իր ափերը, տալով առասպելական չքեղութիւններ:

Մտած եմ պարիկներու ոստանը, նայեադներու կառուցած հրաշաքաղաքը, թագուհիներու փողոցը:

Ոչ իրականութեան, ոչ իսկ անիրականութեան մէջ կը ճանչնամ այսքան պերճագեղ ուղի: Ոչ հնդկական ու արաբական ծանրաչքեղ զրոյցները, ոչ Աստուածաշունչի տեսիլները, ոչ արուեստագէտներուն երեւակայութիւնը ընծայած է մեզի այսքան գեղեցկահիւս, պերճակերտ, չքեղաշուք ճանապարհ:

Մեծ ջրանցքին երկու եզերքներուն վրայ կը բարձրանան սպիտակափառ եւ վարդերանգ պալատներ, գոթական մաւրիտանական եւ բիւզանդական ոճով: Պալատներ մարմարեղէն, պորփիւրէ, օձաքարէ սիւներով, քանդակներով, խոյակներով, մեծ պատշգամներով, կամարակերտ պատուհաններով, քարեղէն ծաղկազարդութիւններով եւ սիւնեղէն մուտքերով:

Պալատներուն առջեւ վենետիկեան լապտերներ, ջուրերուն խորը վարսուած գունագեղ պերճաձողեր:

Արեւը իր լոյսով վրձիներ է մարմարիոնները ու ջուրերը, որոնք կը խաղան, կ'ոստոստեն լուսահատիկներուն հետ եւ կ'երթան անդուլ՝ պալատներուն քարեղէն սանդուղները կը լիզեն, կը համբուրեն, խօսելով ու երգելով:

Ու կոնտօլներ որոնք կ'օրօրուին նաւակով, ջուրը կը չփչփայ անոնց ներքեւ: Ահա կոնտոլ մը որուն մէջ ընկողմներ է դրօսաշրջիկներու զոյգ մը. կոնտոլավարը յոտնկայս կը թիավարէ, շարժելով իր մարմինը օդին մէջ ու ջուրին վրայ: Ահա ուրիշ մը որ կը մտնէ ջրափողոցէ մը, սահելով դէպի լաբիւրինթոսը:

Անցած ենք կամուրջներու տակէ ու կ'երթանք վախճանին:

Պալատները աւելի կը գեղեցկանան, աւելի կ'ոճաւորուին:

Կարծես մեծ ջրանցքին երկու ափերուն վրայ կանգնած են հին, միջին դարերուն եւ վերածնունդի շրջանի ամէնէն հռչակաւոր գեղուհիները, որոնք կը ցուցադրեն ճարտարապետութիւնը իրենց մարմիններուն:

Ասոզի մը փողոցէն անցած ենք, մեր ետեւ ձգելով մարմարի, լոյսի եւ ջուրի անհաւատալի հրաշալիք մը:

Դիցանոյշներու, դիցուհիներու, Աբէններու եւ Ապողոններու բնակավայրեր են կարծես այդ պալատները: Ի՜նչ հեթանոս արքայութիւն:

Եթէ դատաւոր ըլլայի՝ պիտի ներէի այն մարդասպանին որ պիտի ըսէր.

— Ոճիր գործեցի, որովհետեւ կը փափաքէի տեսնել Վենետիկի գեղեցկութիւնները:

×

Երբեք պիտի չմոռնամ, այս երկրորդ անգամ Վենետիկ մտնելուս առաջին գիշերը: Խմբովին կը մտնենք շոգեմակոյկ, մեծ ջրանցքին վրայ: Կապուտակ գիշեր է վենետիկեան: Աստղերը ոսկի կը թարթեն ջուրերուն վրայ: Լապտերներէն լուսաներկ մը կը վազէ ջրանցքին վրայ: Կ'օրօրուին կոնտոլները: Սրճարան մը երփներանգ լապտերներով դիւթական օթեակի նման է: Կիսամութին մէջ կը շարժին պալատներու ուրուականները: Ի՜նչ հրաշալի երազ: Ջուրերէն, մարմարներէն ու կոնտոլներէն երգ մը կը բարձրանայ, հոգեղէն ալիքներով:

Պալատները զգեցած են անիրական գեղեցկութիւններ եւ արտախուրուած են խորհուրդներով:

Շոգեմակոյկը կ'առաջանայ ու ես Վենետիկ մտած եմ, ինչպէս սիրահար մը պիտի մտնէր իր տասներկու տարիէ ի վեր կարօտած սիրուհիին ծոցը:

Գինով եմ, գինով: Ժպիտ կայ այտերուս վրայ ու ժպիտի ակօսներուն մէջ քանի մը կաթիլ արցունք:

Կը նայիմ Վենետիկի մթագնած ջուրերուն: Ոգիներ կը վազեն անոր ալիքներուն մէջ, հին սիրահարներ, որոնք լիզ գալով կը պարեն, կը համբուրուին: Ոգիներէն մին քնար մը ունի կուրծքին վրայ ու կը նուագէ: Գեղուհի մը իր վարսերը սփռեր է ջուրերուն վրայ. յամրաբար կը դառնայ ինքն իր վրայ: Ուրիշներ վարդ կը նետեն իրարու: Խորհուրդի բարակ խուներ կ'իջնեն ջրանցքին վրայ: Պալատներէն թխորակ, մութ կապոյտ եւ սեւորակ շղարշներ կախուած են: Կը մօտենանք լոյսերու: Րիալթոյի մարմարակերտ ու մեծադանգուած կամուրջն է:

Կ'ելլենք ցամաք: Կը քալեմ ու կարօտով կը դիտեմ սրճարանները, կրպակները, խանութները, մարդիկը, ջրափողոցները, կամուրջները:

Կը հոտոտեմ Վենետիկը: Զարմացէք, ես կը սիրեմ իր ջուրերուն հոտը որ հին վէպի մը պէս է:

Կ'երթանք քնանալու:

Հոգիիս մէջէն կը խօսիմ ու կ'ըսեմ. — Վենետիկ, կրկին կը շնչեմ քեզ, Վենետիկ, քու քարերուդ եւ ջուրերուդ սիրահարն եմ, Վենետիկ, գիշեր բարի, քաղցր օրօր, անոյշ երազներ, ցայգալոյս ...

×

Օրուան մէջ ու գիշերները ինչ գեղեցիկ ժամեր անցուցինք Մեծ Ջրանցքին վրայ: Յաճախ Րիալթոյի կամուրջին մօտերը, երբեմն Ֆէրովիայի կողմը, երբեմն ալ Սալութէի առջեւ:

Շաբաթ երեկոյ մը սակայն հանդէս պիտի կատարուէր Մեծ Ջրանցքին վրայ: Ծփուն օթեակ մը շինուած էր գոհարազարդ թագի մը նման: Անկէ պիտի նուագէին ու երգէին: Լուսազարդուէին պիտի պալատները ու Րիալթոն: Վենետկարնակ քանի մը գեղապաշտ երիտասարդներ կը վարձեն նաւ մը, կը զարդարեն կանաչներով ու լապտերներով եւ հրաւէր կ'ուղղեն մեզ քանի մը հոգիի, մասնակից ըլլալ իրենց: Այդ երեկոյ կ'անձրեւէ: Մեր Արմէններու խումբը սակայն, կիներով ու օրիորդներով, կը մտնէ նաւ: Հանդէսը յետաձգուած է եւ հայկական խումբէն զատ ոչ ոք կայ Մեծ Ջրանցքին վրայ: Պալատներէն շատերը սակայն լուսաւորուած են: Մեր նաւուն մէջ իտալերէն ու հայերէն մեներգներ եւ խմբերգներ: Կերուխում, ասուլիս: Թամատային կը յաջորդեն թամատաներ, ինչպէս տօժերուն յաջորդած են տօժեր:

Ահա պալատները: Անոնց մէկը կ'երեւի մաքուր մարմարներով, սպիտակ լոյսով մը ողողուած: Ուրիշ մը կարմիր լոյս է հագեր: Երրորդ մը կապոյտ շառայլներու մէջ կը ժպտի, ջուրերուն մէջ կ'օրօրուին պալատները: Ջուրերուն մէջ լուսասիւներ, դուարթ պատշգամներ, պատուհաններ, քիւեր, մայրաճակատներ:

Մեր նաւուն մէջ կը խմեն ու կ'երգեն: Արուեստագիտուհի մը կը լեցնէ ջրանցքը իր հագագներով: Իտալուհիները մեր նաւուն Նափոլի հուրերը կը թափեն վենետիկեան ջրանցքին վրայ:

Մեծ բոցերու մէջ պայծառակերպուած պալատները կ'անցնին: Կարծես անոնք ըլլային հրեշտակապետի բնակարաններ:

Մէկը կը խօսի նաւուն մէջ:

— Ահաւասիկ խումբ մը խենթեր, խումբ մը Արմէններ ենք, նաւու մը մէջ, փոթորկոտ երեկոյէ մը վերջ, Մեծ Ջրանցքին վրայ միայնակ ու կ'երգենք եւ կը յառաջանանք: Այս տեսարանին մէջ չէ՞ք կարծեր տեսնել պատկերը հայութեան: Փոթորիկը եթէ եղաւ խորհրդանիշը մեր ճակատագրին, յառաջացող նաւ մը կամ թռչող անիւ մըն ալ խորհրդանիշը եղաւ մեր անցամաքելի խանդավառութեան եւ խորարմատ կամքին: Մեր նաւը ցոյց մըն է լաւատեսութեան, յամառութեան եւ կեանքի հանդէպ մասնակից ըլլալու անզսպելի ցա կութեան: Ամայութիւն է մեծ Ջ րանցքին վրայ... Խումբ մը Հայեր նաւն է որ յետաձգուած հանդէսը վերածէ նախատօնակի: Ու թող կից վերջն ալ այսպէս ըլլայ...: Թորիկներուն մէջէն թող յառաջ Հայուն նաւը, հասնելու հանդէսներու գերագոյնին: Ցառա՛ջ ...

Ու մեր նաւը կը սահի՝ բեռնաւ ծիծաղներով եւ երգերով:

Պալատները լուսաժպիտներ թափեն ջուրերուն վրայ:

×

Ու հիմակ յիշատակ մըն է Մեծ Ջրանցքը իր պալատներով, մարմարներով, կամուրջներով, կոնտ ներով, ծփուն նաւահանգիստներով, լապտերներով, ջրաձողերով եւ նանչորակ ջուրերով: Ցիշատակ է նոյնպէս ամբողջ Վենետիկը:

Մեծ Ջրանցքէն ու Վենետիկէն ունիմ այսօր:

Ունեցածս է գրպանի յուշ մը, որուն կափարիչի վրայի Ս. Մ կոսեան ոսկեզօծ առիւծը հեռ ծաղիկի մը նման, կը թռչի, թռչի ...

Ունեցածս է փոքրիկ մոխրաման մը, գնուած Րիալթոյի կամուրջին յէն: Մարմարէ քառակուսի մոխր ման մը, որուն մէկ եզերքին գետեղուած է արծաթագոյն կոնտոլ մը, կոնտոլավարով:

Այո՛, յուշատետր մը, նօթերով եւ մոխրաման մը մէջը լեցուն մոխիր ...:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

գիտե՞ր ի՞նչ կը խորհիմ։

— Ի՞նչ կը կարդաք, պարոն։

— «Յառաջ»։

— Հա՞յ էք։

— Այո՛։

— Եւ հոս նստած, սրճարանին Ֆրանսացիներուն մէջ, Հայերէն թե՞րթ կը կարդաք։

— Տարօրինակ ի՞նչ կը գտնէք ատոր մէջ։

— Տարիներէ ի վեր դեռ նոր կը տեսնեմ որ երիտասարդ մը դուրսը այսպէս Հայերէն կարդայ։

— Տխուր է ձեր յայտարարութիւնը, պարոն։ Այն որ կ'ուրանայ իր մայրենիքը, կ'ուրանայ ամէն ինչ։ Այն որ կը քաշուի Հայ ըլլալէն, կը քաշուի որ եւ է բան ըլլալէ։

Ծերունի Հայուն աչքերը ողողուեր էին խնդութեամբ։

Բերկրանքէն՝ սուրճս վճարեց։ Ու մեր ձեռքի սեղմումը չա՛տ բուռն եւ ջերմ եղաւ։

Առաւօտեան պտոյտի։ Ու ասպարէզի նախասիրութի՞ւն թէ պահանջ, «մարշէ» կը մտնեմ։

— Աշխատեցա՞ր, Վահէ։

— Դո՛ւն, ի՞նչպէս ես, Վահրամ։

— Չխօսինք եղբայր։ Հրեայ, Հրեայ, Հրեայ։ Ուր որ երթաս, Հրեայ։ Բռներ են աշխարհը։

— «Ծաղկաւէտ ծովափ» կը կոչեն աս ծովափը։ Փոխելու են այդ անունը։

— Ես կ'առաջարկեմ որ «Փալէսթին փլաժ» ըսեն այսուհետեւ։

— Ծովափը Հրեայ։ «Մարշէ»ն Հրեայ։ Ամբողջ Ֆրանսան Հրեայ։ Չեմ կրցած ըմբռնել թէ ինչո՞ւ Ֆրանսա կը կոչեն այս երկիրը։

— Եղբայր, 5ի կը գնեն, 4ի կը ծախեն։ Խելք չի հասնիր։

— Աստուածային ի՞նչ օրհնութիւն է որ սերմանած է ասոնք ի սփիւռս աշխարհի։

Այս երկու «քամըլօ»ները (շրջուն վաճառորդ), Վահէ եւ Վահրամ, մին Պոլսեցի, միւսը՝ Ատափազարցի՝ դեղագործի վկայականով, տարօրինակ գործակցութեան դրութիւն մը որդեգրած են։

Տնտեսագիտական հին եւ արդի բոլոր վարդապետութիւնները աչքէ անցուցէք, որոշելու համար թէ ի՞նչ անուն պէտք է տալ երկու վաճառորդներու հիմնած դրութեան։

Իւրաքանչիւրը անոնցմէ՝ ունի իր պայուսակ մը գուլպան։ Իր սեփական դրամագլուխը։ Կ'երթան «մարշէ»։ Ու կը ծախեն իրարմէ հեռու, իրարմէ անջատ։

Կէսօրին, գործէ վերջ։

— Վահէ, որքա՞ն ծախեցիր։

— 300 ֆրանքի։ Դուն ի՞նչ ըրիր։

— 45 ֆրանքի առեւտուր ըրի։

Վահէին զուտ շահը՝ 75 ֆրանք, կը բարդուի Վահրամի զուտ շահին՝ 11 ֆրանքին վրայ։ Գումարը հաւասարապէս կը բաժնուի։ Ու կ'անցնին արձակուրդի օրերը։

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

Մեր գեղին կալերը

— · —

Որքան կ'անցնին տարիները, այնքան աւելի կը սրբանայ յիշատակը մեր գեղի կալերուն։ Մանաւանդ այս օրերուս, երբ արեւը կը խարազանէ ամէն կողմ, երբ տաքը նախանձոտ ուղտի մը պէս փռուեր նստեր է, երբ հեռուէն հովին ալիքներուն հետ՝ ամառնային դաշտերուն բոյրը, խունկի մը ծուխին պէս քթիդ կը հասնի։

×

Յունիս 15։ Ամբողջ գիւղացին ոտքի է։ Իւրաքանչիւր տանտէր իրեն յարմար կալ տեղ մը կը փնտռէ, ճիշդ իրենց տան, իրենց դրան մօտիկ։ Գիւղը կրակին վրայ դրուած ջուրի կաթսայի մը պէս կ'եռայ։ Անհամբերութեան շարժում մըն է որ ծայր տուած է մեծի ու պզտիկի սիրտերուն մէջ։ Հարսնիք կայ կ'ըսես։

Հայ երիտասարդը, իր քանի տարիներուն բեռը ունին, մազի չափ հոգ չունի։ Սիրտը կը բաբախէ, արիւնը պտուտակի մը պէս կը խաղայ։ Բայց մէկ անհանգստութիւն ունի,— ցորենները շուտ քաղուին, կալերը շուտ ձգուին, որպէսզի երկար ու անկուշտ նայի այն հերարձակ աղջկան, դիտէ անոր հրեշտակի պատկերը ինչպէս դէմքը հայելիին մէջ։ Որպէսզի եթէ հնարաւորութիւն ունենայ, այն չար կատուներուն պէս թաթը երկարէ անոր երեսին, հոգ չէ թէ քիչ մը արիւնի, կամ քանի մը կաթիլ արցունք գալարուին կարմիր այտերէ վար։ Խաւնչակի անոր երկայն մազերը, որ ցորենի խուրձին պէս հպարտ, դիզուած կը մնայ վերդ ուսերուն վրայ։ Որպէսզի քիչ մը աւելի մօտենայ այդ մխէ կրակին ուր սառած, դողացող ձեռքերը անոր փափլիկ ձեռքերուն մէջ պիտի դադրին ապստամբելէ։ Ու թերեւս հաւանական է, որ շրթները զգան համը այդ գեղի աղջկան շրթներէն կաթող մեղրին։

Լռութիւն։ Մտիկ ըրէք, գեղի աղջիկը կ'երազէ։

Քանի մը անգամ իրենց դռնէն անցնող հայ տղուն պարթեւ հասակը՝ աբրիներ է իր սիրտը։ Երբ ամէն իրիկուն, խթանը ուսին, իր եզներուն հետ կուգար ու կ'անցնէր, արտորնօք, գաղտագողի, գլուխը թղթուած պատուհանին ատուէրէն դուրս հաներ նայեր է անվերջ։ Բայցե՞րբ կալերը պիտի ձգուէին, որ իրիկուան մութին մէջէն հետապնդէր զայն։ Կամ պահուելով դիզուած որաններուն ետեւ, կուշտ մը դիտէր անոր հասակը, վառվռուն աչքերը, սեւ մազերուն խոպոպները եւ անոր նայուածքը երազուն։

Ի՛նչ երջանկութիւն, մօրը աչքերը պիտի չտեսնէին այս ամէնը, ու ինք հաւատարիմ իր կուսութեան, ամչկոտութեան քօղը պատռելով դուրս պիտի գար պահուած տեղէն ու քալէր խորոխ, ինչպէս հերոսուհի մը առագաստի պէս կուրծքն ուռած։ Տղան երդ մը պիտի մրմնջէ, սակայն ինքը իբր թէ չի լսեր, օրօրուելով պիտի քալէ։ Պիտի քալէ՛ մինչեւ որ սպառի իր դիմադրական ամբողջ ուժը, մինչեւ որ ծունկերը կթոտին, չկրնայ քալել այլ եւս, իյնայ։ Ու տղան աչքերը չորս կողմ, հրդեհը սրտին, դար վերցնելու ինկած տեղէն։ Ու ինքը՝ յանկարծ աչքերը անոր թեւերուն մէջ բանար։

Ի՛նչ ազուոր երազ։

×

Առաւօտ մութնուլուսուն, հնձուորներուն մանգաղին ձայնը ամբողջ դաշտն է բռներ։ Հեռուէն մշակին սիրերգը կայծակի մը պէս արագ կուգայ ու կ'անցնի ականջիդ մօտէն։ Առուան մեղմ զեփիւռը հետդ կը խաղայ։ Լոյս։ Ժամուն զանգակին ղօղանջը տեսակ մը քաղցրութիւն կը թողու սրտիդ մէջ։ Հետզհետէ փողոցները աղմուկով կը լեցուին։ Գործէ քաշուած քանի մը ծերեր եւ պառաւներ օրօրուելով ժամ կ'երթան։ Ահա կովի մը բառաչը, ձագուկը կը փնտռէ։ Այս պահուս ուր արեւը առտուան ողջոյնը կը բաժնէ գիւղէն, նախիրը ծայր տալ կը սկսի։ Քանի մը ժամէ ի վեր քնացող գիւղը, հիմա կ'արթննայ, ու փողոցները կը լեցուին կեանքով եւ երգով։

Աստուծոյ ճրագը կը վառի։ Ահա ցորենի դէզ մը շալակը, սայլ մը ճռնչելով կուգայ ու կ'անցնի։

Երկու հսկայ գոմէշներ փրփուրը բերաններուն ուրիշ մը կը քաշեն։ Աւելի հեռուէն եկող սայլ մը ճռինչը տեսակ մը եղանակ կ'արթնցնէ բանաստեղծին սրտին մէջ։ Ի՛նչ անոյշ եղանակ։

Ամառուան այս եղանակին, գեղացին հարսանիք է բռներ։

×

Ով էր լսեր թէ գեղացին ալ արձակուրդ ունի։ Այո, ան ալ արձակուրդ ունի։

Այս պահուս գեղին հաստափոր տուները երդ ու ձայն չունին։ Յոգնած պառեր կարծես։ Հոն թոնրատան խոշոր յարկին տակ, պառաւ մը, կոնակը բարձին՝ հին օրերը կ'երազէ։ Ուրիշ մը դրան մը առջեւ, ու պզտիկ մըն ալ քովը նոյն ճամբան են բռներ։ Եւ այսպէս իւրաքանչիւր տուն միայն պահակ մը ունի, պահակ մը անզօր ու անձայն։

Գիւղացին արձակուրդի է գացեր։ Արձակուրդի է տարեր իր եզը, եւ ձին ու էշը, եւ ոչխարն ու այծը, եւ շունը նոյն իսկ։

Երանելի՛ արձակուրդ։

Ճիշդ մեր գիւղի բերդին տակ, քիչ մը հոս ու հոն, շղթայի պէս օղակուած են կալերը։ Հոս է արձակուրդի վայրը, հոս են եկեր ամէնն ալ։

Եթէ քաղքցի ես, հիմա, եկուր պըտոյտ մը ըրէ այս գիւղացի տղուն հետ։

Աչքդ կտրածին չափ նայէ, պարիսպներու պէս բարձր ու երկար, ցորենի խուրձերը դիզուած են քով քովի։ Ամբողջ հարստութիւնը գիւղացիին։ Ճիշդ մօտը, հաստափոր բերդի մը նման կամնուած յարդը փռուեր նստեր է։ Հունա, կամար կապած լուսնի մը գեղեցկութիւնով ընդարձակ կալի մը մէջ, կամերը կը դառնան։ Ամէն կողմ պատկերը նոյնն է։

Տաքը կրակէ անձրեւի պէս կը մաղուի։ Տղեկ մը, կամին վրայ, թրջըուած թաշկինակ մըն է փռեր գլխուն։ Սա միւսին նայէ, խեղճ տղայ, արեւէն թմրած կատուին պէս կը մրափէ։ Դիմացը, երկու կամեր հակառակ ուղղութեամբ կը դառնան, բայց ի՛նչ չար են ասոնց կամուորները․ յարդ կը մաղեն իրարու երեսին։

Կամաց կամաց արեւը կը բարձրանայ։ Կէսօր։ Քաղքցի բարեկամ, եթէ չես նախանձիր, մէկ մը նայէ գիւղացիներուն կէսօրուան ճաշին։

Ան քեզի պէս աթոռ չունի, ծալապատիկ նստեր է գետինը։ Անոր կերակուրը պզտիկ պնակներու մէջ լեցուած չէ, խոշոր են անոնց պնակները։ Կէս լիտր չէ խմած գինին, փարչեր կան մօտը։ Հացը քիլօ մը չէ, թոնիրին բարակ հացը համրանք չունի։ Ձմերուկին եւ սեխին պարտէզը ճիշդ քովն է։ Խաղողը սակառներով բերուած եւ հպարտութեամբ կը դիտէ իր արդար վաստակին ու կը հրճուի։

Երջանկաւէ՛տ օրեր։

Խոնիքին, որ այլ եւս զեփիւռը թեւեր առած կը սկսի շարժիլ, գիւղացին կը լծէ եզները կամին։ Մինչեւ իրիկուն, մինչեւ ուշ գիշեր։

Գիշերուան այս պահուն, ուր կամերը կեցած են, ու աղմուկները դադրած, սիրային անոյշ երգի մը եղանակը ծաղկի բոյրի մը պէս մեղմ, կը տարածուի կալերուն մէջ։

Աղջիկ քո անունն Շուշան
Եկուր երթանք Սուրբ Նշան ....

Գեղացի տղան է այս, որ քունը ծալած մի կողմ դրած, իր հարեւան աղջկան Նազոյի կրակով կ'այրի Մուրատին ձայնը կարծես, հետզհետէ կը ցածնայ, կը մեղմանայ, մարելու ատեն եւ սակայն լսելի․

Հոն Աստուծոյ աղօթենք
Որ ըլլամ պապուդ փեսան ...

Քունը որ ծալլուած մէկ կողմ դըրուած էր, յանկարծ կ'ապստամբի ու գալով Մուրատի կոպերուն վրայ կը թառի։

Լուռ գիշեր։

Առտուան աղօթքի կողմը չճերմկած, գիւղացին իր սայլին ճռինչին հետ կանգ կ'առնէ կալին մէջ։ Ամէն մարդ գործի գլուխն է։ Մին կը խառնէ, միւսը ցորենը յարդէն կը զատէ, ուրիշ մը տարբեր գործ կ'ընէ։

Սահող օրերուն հետ, որոնցմէ այդ հսկայ դէզերը հետզհետէ կը հալին կամին սուր ակռաներուն տակ, ինչպէս ձիւնը արեւին։ Ու քիչ մը ամէն տեղ, հիմա, ցորենախառն այդ յարդի դէզերը, բերդերու պէս խորհրդաւոր կը սկսին շատնալ։ Կարծես գեղեցիկ աղջկան մը պատկերն եղած ըլլային ասոնք։ Ու գիւղացին կը նայի անկուշտ ժպիտը դէմքին։

Հունա հարսնիք կայ կարծես։ Ռէսը կեցած է ցորենի դէզին քով հովանոցը գլխուն։ Գզիրը կը չափէ։ Արդիւնքը ակնկալուածէն շատ աւելի։ Ուրախութիւն անսահման։

Ու այսպէս մինչեւ վերջին կալը, մինչեւ վերջին հատիկը, մրջիւնի աշխատանք։ Արդար քրտինք։ Ժպիտ։

Աշնան առաջին օրերուն երբ երկինքը կը սկսի սեւնալ կամ առաջին որոտումով կ'աւետուի անձրեւին գալը, գիւղացին հոն չէ արդէն, կալերը չկան։

Ու թող որոտայ երկինքը։

Հիմա, երբ տեղատարափը կը ծեծէ գետինը, կայծակներն իրար կը խաչաձեւեն, գիւղացին իր հօրենական տան մէջ կոնակը բարձին, թղթուած պատուհանին փեղկերէնդուրս կը նայի, կը ժպտի։

Ճիշդ այսպէս էին գիւղիս՝ Գոմքի կալերը։

Օ՜ կալեր, կալեր, իմ հայրենի կալեր, տարիներս կուգան ու կ'անցնին, սակայն ձեր սուրբ յիշատակը երբեք․ կը նմանիք վէրքի մը, երբ ամէն անգամ ձեռք կը զարնեմ կը ցաւի, կ'արիւնի անդադար։ Ոչ մէկ բժիշկ չէ կրցեր դարմանել ձեզ եւ ոչ ալ զգացեր ձեր մեծութիւնը։ Ո՜հ, ինչքան մեծ եւ ահաւոր է այս վէրքը։ Պիտի դարմանուի՞ արդեօք։

Տէ՛ր, տուր ինձ, տուր Գոմքիս, հայրենի կալերս տուր․ այն կալերս իրենց աշխատանքով ու հանգիստով, ուրախութիւնով ու տրտմութիւնով, գեղեցկութեամբ ու ճոխութիւնով, սիրով ու երգով։

Տէ՛ր, ես գիւղացիի զաւակ ձեռքերս քեզի կ'երկարեմ ...

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՐԴԵՐՆ ՈՒ ՃԱՆՃԵՐԸ

— · —

Քեռի Սիմէօնը քաղաք էր գնում դատարկ սայլի վրայ։ Չորս ժամ աննընդհատ գնում էր նա խճուղիով եւ չորս ժամ շարունակ երգում էր նոյն երգը․ — «Սեւուկ աչեր»։ Քաղաքի մօտ նա երկար, մինչեւ քրտնելը, փնտռեց թեւի տակ եւ վերջապէս դուրս հանեց այնտեղից մի ծխախոտի տոպրակ, որ նրան ծառայում էր դրամապանակի տեղ։

Մեծ նախազգուշութիւններով եւ ամէն վայրկեան չորս կողմը դիտելով նա սկսեց հաշուել դրամները։ «Այս երեք րուբլին կ'երթայ կօշիկներին», ասում էր ինքն իրեն Քեռի Սիմոնը, «սա էլ շաքարի, օրինակի համար սա էլ թէյի։ Բացի այդ »...

Յանկարծ չլինեմ որտեղից դուրս պրծաւ մի երիտասարդ՝ քաղաքացիի հագուստով․ նա մի քայլով անցաւ ճանապարհը եզերող առուն ու մօտեցաւ սայլին։

— Հայրիկ, ինձ քաղաք հասցրու, ասաց, շատ յոգնած եմ կարելի՞ է։

Սիմոնը վախցած դրամապանակը տեղը խօթեց եւ զայրացած գոռաց․

— Կարելի չէ, ոչ, դու քո ճամբադ գնա․ է՛յ, ձեռքդ սայլին մի դպցներ․ ասում եմ մի դպցներ, թէ չէ դագանակս գլխիդ կը չրփացնեմ։

— Բա՛հ, տես ինչ լուրջ մարդ է, բարկացոտ, ասաց երիտասարդը ծիծաղելով․

— Բարկացոտ չեմ, բայց ով գիտէ ... գուցէ դու ինձ, շան ճուտ, այս բոլէխս քննցնող կաթիլներ տաս հոտոտելու, ի՞նչ իմանամ․

— Է՞հ։

— Աստուած վկայ, մեր գիւղում կարելի է ասել մէկը չկայ, որ այսպէս ասած թակարդ ընկած չլինի։

— Չէ՛, հա։

— Ես քեզ խօսք եմ ասում․ մեր գիւղացիները ճանճերի պէս թակարդ են ընկնում ... բացի ինձնից։ Մի՛ դպչիր սայլիս անիծեալ ձեռքերովդ, հեռուից գնա, թէ ոչ դագանակս գլխիդ կը չրփացնեմ։

— Լա՛ւ, լա՛ւ, ձեռք չեմ տար սայլիդ, հեռուից կ'երթամ, մի նեղանար։

— Նեղանալու բան չկայ այստեղ․ միայն թէ ես 53 տարեկան մարդ եմ, խայտառակութիւն կը լինի եթէ խաբուեմ, մանաւանդ որ խելք ունիմ, իմ իմաստութեամբ խաբուել կարելի չէ։ Այ տղայ, արի դու չիփ չիտակ ասա, ինչ ես ուզում ինձանից, ա՛յ շան ճուտ։

— Ճիփ չիտակ ինձ ոչինչ պէտք չէ, ոչինչ ... մի ժամացոյց ունեմ, շատ աժան կը ձգեմ ...

Քեռի Սիմոնը յօնքերը խոժոռեց ու ձեռքերը թափահարելով գոռաց․

— Հեռացի՛ր, մեր գիւղացիները շատ անգամ ժամացոյցի թակարդն են ընկել։ Հեռացիր, սիրելի պարոնս, անիծեալ ուժ ունիս դու, ես 53 տարի է առանց ժամացոյցի եմ ապրում, հեռացիր, թէ չէ դագանակս գլխիդ կը չրփացնեմ։

Երիտասարդը գնում էր սայլի ետեււից ու խնդալով խօսում ինքն իրեն։

— Անհասկացող մարդ է ... Բանող ժամացոյց, կնիքն էլ վրէն ...

— Կնիքն էլ վրէն, բացագանչեց Սիմոնը, գուցէ դու ատամիդ տակ սեղմելով կնիք ես շինել։

Երիտասարդը մեկնեց ժամացոյցը Սիմոնին։

— Առ նայիր, մի փնթփնթար։

— Նայելու պէտք չունիմ, գոռաց Սիմոնը, իմաստութիւնս ինձ արգիլում է նայել։

Մի ժամից յետոյ Քեռի Սիմոնը այնուամենայնիւ ժամացոյցի տէրն էր․ բայց հէնց որ երիտասարդն իջաւ սայլից ու աչքից կորաւ՝ ժամացոյցը կանգնեց։

Սիմոնը ժամացոյցը դրեց խոտի տակ եւ խորամանկօրէն ծիծաղեց․

— Լաւ, չբանող ժամացոյց է, բայց աժան է, համարեա ձրի, իմ իմաստութեամբ ես չեմ խաբուել։ Դեռ հարց է ո՞վ ում է խաբել։ Ոջիլները քեզ ուտեն, այ տղայ։

Իսկ երբ Քեռի Սիմոնը ուզում էր վճարել գնած կօշիկները՝ րուբլիների փոխարէն դրամապանակից լրագրի կտորներ դուրս եկան։

Ի՞նչպէս էր թուղթը այնտեղ մտել․ Քեռի Սիմոնը, հակառակ իր իմաստութեան, չէր կարողանում հասկնալ։

Նա զարմանքը դէմքին շրջեց դրամապանակը, թղթի ամէն մի կտորը դիտեց լոյսի տակ եւ բարձրաձայն հեկեկաց։

Մ․ ԶՕՇՉԷՆԿՕ

Թարգմ․ ռուսերէնից՝ Հ․ Ս․

ՔԻՒՐՏ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

— · —

Դուն մեր տունէրուն գեղեցիկն ես,
Ա՛խ, ես կը մեռնիմ, պատճառը դուն ես․
Թող իմ գերեզմանս քու ճամբուդ վըրայ ըլլայ,
Ինչքան որ այդ տեղէն անցնիս ու դառնաս զիս յիշելով ըսես,— Դուն կարօտով մեռար, պատճառն ես եմ։

×

Մեր տունէրուն գեղեցիկները երեք են,
Այդ երեքն ալ մեր դուռնէն կ'անցնին,
Առաջինը բամպակի ծաղիկ է, երկրորդը տունէրուն գեղեցիկն է,
Իսկ երրորդը՝ իմ եարս է։

×

Անձրեւը կուգար ընդհատ - ընդհատ․
Երկնքի ամպին գօտին կարմիր և կանանչները
Վար կ'իջնեն, դուն եկուր ձեռքդ տուր ձեռքիս
Որ երթանք մեր կարօտը ուզենք Աստուծմէ։

×

Այսօր նորէն կարմիր փիտան ես հագեր, գիւղին աղբիւրին ճամբան
Թեւերդ կ'օրօրես, սիրտս արմատէն կը շարժի, ցաւերս ու վէրքերս իրար կը խառնուին։

×

Տղան․— Ես մեր դրան առջեւ, դուն ձեր դրան առջեւ, սիրոյ հով մը կը փչէ երկուքիս միջեւ, Թող Աստուած իմ ու քու սրտիդ մուրազը տար, այս գիշեր մինչեւ առաւօտ։

Աղջիկը․— Երգէ տղայ, երգէ, հոգիս քեզ մատաղ, ես քեզի խօսք տուած եմ, տուած խօսքէս ետ չեմ դառնար։ Դուն երգէ, թող քու թշնամիներդ ճաթին։

Տղան․— Աղջիկ, սիրտս վէրք է, դարման չունի, կ'ուզեմ քեզ կանչել, անունդ չեմ գիտեր։

Սիրտս կը վառի, սիրտս կը հալի։

Թարգմ․ Պ․ ՎՐԷԺ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆՇԽԱՐՔԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— · —

— Ե...՞ս ... հազիւ լսելի ձայնով։ Նշխարքը կը խօսէր։

— Այո՛, դո՛ւն․ (ուրախ եմ հրաշքին համար, բայց կը դողամ)։

— Ինծի Յիսուս կ'ըսեն, Նազովրեցի, ծանր է խաչը, բայց առանց խաչի չկայ աստուածութիւն։

— Մայր ունի՞ս։

— Ան՝ որ կուլայ ոտքիս տակ, կ'ուզէ ցաւս մեղմել, տխուր է մահը, բայց վա՛յ անոր որ իր մօրը աչքին առջեւ կը մեռնի, այս մահը ամէնէն զարհուրելին է մեռնողին համար։

Յիսուսի կողէն երեք կաթիլ արիւն վար ինկաւ։

Հրեշտակները ծաղկի թերթեր ցանեցին այդ արիւնին վրայ։ Երգեցին «փառք ի բարձունս» ...

— Հայր ունի՞ս։

— Երկնաւոր Հայրը՝ որ յաւիտենական է։ Ես անկէ եմ։ Անիկա մէջս է, ես անոր մէջ։ Ահա Գողգոթան, եւ ահա ճամբան, որ կը սկսի խաչիս տակէն, անոնց մէջտեղը հրաշք մը կայ ..

Յիսուսի կողէն՝ երեք կաթիլ արիւն ինկաւ խաչին վրայ։

Սերովբէներու խումբը քնարական դաշնակութեամբ երգեց «դա է որդին իմ սիրելի» ...

— Եղբայր ու քոյր ունի՞ս։

— Ամէնքը եղբայրս ու քոյրս են, անոնց փրկութեան համար եկայ։ Ամէն տեղ Յուդայ մը կայ եւ անմեղ մահապարտ մը ...

Յիսուսի կողէն, ուրիշ երեք կաթիլ արիւն ինկաւ, այս անգամ խաչին ոտքին լացող կնկան բաց կուրծքին վըրայ։

Քերովբէները երգեցին։

«Զի փնտռէք կենդանին ընդ մեռեալս» ...

— Ըսէ, իմ սրբութիւն, ո՞ր արտէն կուգաս։

— Զարդարենց արտէն։

— Դուն Զարդարը կը ճանչնա՞ս։

— Այո՛, այո, թութի ծառէն վար ինկաւ ու մեռաւ խեղճ աղջիկը։ Անոր մայրը, ամէն տարի, Աւագ շաբթուն, քանի մը օխա ալիւր կը տանի տէրտէրին տունը, որ իր աղջկան հոգիի համար, «մաս» ու նշխար շինուի, այդ ալիւրէն եմ ...

— Գիտե՞ս թէ Զարդարը ինծի ինչ կ'ըլլար։

— Քոյրդ էր, չարաճճի՛, գիտեմ, ես ձեր արտի ալիւրէն շինուած եմ, մայրդ տուաւ այդ ալիւրը, հա՛, այս սնտուկին մէջ էի, հոսկէ գացի տէրտէրի տունը, ու նշխարք եղած կրկին ձեզի կը վերադառնամ։

— Խեղճ քոյրս, մայրս այն օրէն ի վեր կուլայ, չկրցաւ մխիթարուիլ։

— Աստուած հոգին լուսաւորէ։

— Լոյս իջնէ անոր գերեզմանը ...

Հացիկը խնդաց կարծես, երեսիս նայեցաւ մտերմօրէն, մտերմութիւն կար մեր խօսուածքին մէջ։

— Այժմ, աւելի կը սիրեմ քեզ, ո՛վ սուրբ հաց, վասնզի մեր արտէն ու տունէն ես, մէջէդ՝ պապիկիս օրհնութեան պատկառանքը, եւ հօրս քրտինքին հոտը կ'առնեմ։ Քեզմէ կը լսեմ մեր արտին մայրութեան տքոցը եւ երգը իր ատոք հասկերուն, դուն՝ հօրս փեսայութեան արեւահամ յուշը կը բերես ինծի, եւ մօրս երկունքին սքանչելի հրաշքը։ Օրհնեալ ըլլաս, ո՛վ հացեղէն աստուածութիւն, դուն պապս ես, հայրս ու մայրս, մեր տան փառայեղ պատմութիւնը, մեր սեմին գաղտնիքը եւ մեր արտին քաղցր առասպելը ... մեր գոմէշին քրտինքը։ Մեր մանգաղին զնգոցը ...

Կը համբուրեմ նշխարքը։

Գիշերը կ'իջնէ տանիքին վրայ, մենք միասին կը պառկինք ... Գլուխս կը հանգչի խաչին վրայ ... Խաչը կը մտնէ երազիս մէջ։ Հրեշտակները երգեցին․

— Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց ...

Է․

Տարիներ անցած են այդ օրէն։

Թշնամին մեր գիւղը վառեց, ըսպաննեց տէրտէրն ու երէցկինը, կոտորեց հաճի մաման թոնիր նետեցին, գզիրը մորթեցին, «երեսփոխ»ը իր ձիուն պոչին կապեցին ու քշեցին լեռները ...

Կորսնցուցի հայրս։ Մայրս՝ անօթի մեռաւ։ Այրեցին մեր տունը, խլեցին մեր արտը, ես՝ մեր ալիւրէն շինուած նշխարքը առի ու փախայ օտար աշխարհ։

Հիմա՝ մենք միասին կ'ապրինք թիթեղաշէն խրճիթի մը մէջ։

Անիկա իմ տունս է, իմ գիւղս, իմ հայրենիքը։ Հայրենիքիս աշխարհագրական քարտէսը։ Արաքսի մռունչը, Անիի տքոցը, Սարդարապատի հերոսամարտը եւ մայիս 28ը, մեր կամաւորներու յաղթական կանչը, անիկա՝ Հայաստանս է ...

Այսօր տխուր եմ։ Ձայնիս մէջ՝ ցեղիս պարտուած պատմութիւնը կուլայ ... Ու բառերէս կը լսուի յօշոտուած հայրենիքիս ճիչը ...

Ծոցէս կը հանեմ նշխարքը, ու կրկին կը խօսիմ անոր հետ։

— Ըսէ՛ ինծի, ո՛վ սրբութիւն, պիտի դառնա՞նք մեր հայրենիքը, մեր գիւղերու երանութեան, մեր հովերու արբեցնող բուրմունքին, մեր ջուրերու կախարդական երգին ...

— Երազը անմահ է, երբ հաւատքէն կը սնանի, դուն որ ինծի պէս խաչ ունիս, եւ տառապանքիս նման տառապանք, եկուր միասին բարձրանանք դէպի արդարութիւնը երկարող Գողգոթան, եւ անկէ դիտենք ազատութեան արեւածագը ...

×

Հիմա երկու Յիսուսներ կան։

Ես՝ անհայրենիք եւ տրտում, եւ սա միւսը՝ մեր ցորենալիւրէն շինուած, որ ծոցս կը պահեմ ...

Մենք կը սպասենք մեր յարութեան աւետիսին ... Մեր տէրտէրը, որ հիմա երկինքն է, հանգիստ նստած ըլլալու չէ, մենք կը հաւատանք, ժամուծանր բանալիովը, Աստուծու դուռը կը ծեծէ անիկա, դատ ու իրաւունք կը պահանջէ ...

— Տէր պապ, հին օրերու պէս, չըլլայ թէ արքայութիւն ուզես, երկնքի արքայութիւնը մեզի պէտք չէ, այլ հայրենիքի ազատութիւնը ...

ՍՕՍ - ՎԱՆԻ

(Վերջ)

ԾԻԾԱՂ

— Ես քեզի հետ ամուսնացայ կարծելով որ քիչ թէ շատ անուն մը ունիս, այսօր կը տեսնեմ որ քու գործերդ որ եւ է հասոյթ չեն բերեր, կեանքս կէս կուշտ կէս անօթի կ'անցնի։

— Սիրելիս, չես գիտեր որ ինձ նըման նկարիչներու գործերը իրենց մեռնելէն յետոյ կը ճանչցուին, պէտք է համբերել։

— Ուրեմն օգտուողը ո՞վ պիտի ըլլայ, այս կեանքով քիչ ատենէն գերեզման կ'երթամ։

— Ինծի համար բաւական է որ անունս չմեռնի։

ԼԻԼԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻՆ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան արտակարգ ժողովը

Իբրեւ հետեւանք վարչապետին ուղղակի միջամտութեան եւ գոյացած համաձայնութեան, Լիլի հիւսուածեղէնի գործարաններուն բանուորները ուրբաթ օր պարպեցին շէնքերը: Աշխատանքները պիտի սկսին երկուշաբթի օր: Այս առթիւ գումարուած ժողովի մը մէջ, բանուորներու ներկայացուցիչը ճառ մը խօսելով, պատմեց թէ քանի մը անգամ քիչ մնաց որ բանակցութիւնները խզուէին: Ուրիշ ճառախօսներ բացատրեցին թէ աշխատավարձքի ընդհանուր յաւելումը 6 առ հարիւր է, բայց անոնք որ անբաւական վճարում կ'առնեն, 6էն մինչեւ 12 առ հարիւր յաւելում պիտի ստանան: Հակառակ վարիչներու կորովի ճիգերուն, ներկայ 300 պատուիրակներէն շատերը չուզեցին համակերպիլ գոյացած համաձայնութեան, եւ երկրորդ քուէարկութիւն մը կատարուեցաւ:

Գործարանատէրներն ալ յայտարարութիւն մը հրատարակելով, շեշտեցին թէ ամէնէն կարեւոր յաջողութիւնը իրենց հեղինակութեան վերահաստատումն է, եւ թէ 6 առ հարիւրի յաւելումը կրնայ փոխուիլ, երբ ճշդուի ապրուստի սղութեան համեմատութիւնը:

*** Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը որոշեց արտակարգ նիստի հրաւիրել ազգային կոմիտէն, սեպտեմբեր 25ին, քննելու համար աշխատաւորներու իրաւունքներուն պաշտպանութեան, հաւաքական պայմանագիրներու գործադրութեան եւ տնտեսական վերակազմութեան խնդիրները: Այս առթիւ կազմակերպութեան վարչականխորհուրդը կ'ազդարարէ որ աշխատաւորները զգուշանան «գրգռիչ գործակալներու» խաղերէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻԹԼԵՐԻ ԱՅՆ ՃԱՌԸ որուն մէջ ակնարկներ կ'ընէր Ուրալեան լեռներու եւ Ուկրայնայի անսպառ հարստութեանց մասին եւ որուն բուռն պատասխան մը տուաւ մարաջախտ Վորոշիլով, սեպտեմբեր 28ին պիտի կրկնուի ձայնասփիւռով: Միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, որպէսզի բանուորները՝ գործարաններուն մէջ, պաշտօնեաները՝ գրասենեակներու եւ խանութներու մէջ, անցորդները՝ փողոցներու մէջ կարենան լսել ճառը:

200 ՀՈԳԻ ԽԵՂԴՈՒԵՑԱՆ Նեղոսի վրայ, Գահիրէի մօտ, երկու շոգենաւերու ընդհարման հետեւանքով: Զոհերը շոգեկառքի պաշտօնեաներ էին, իրենց ընտանիքներով,— իբր 50 ընտանիք: Շոգենաւը ընկղմեցաւ ակնթարթի մը մէջ: Շատ քիչերը լողալ գիտէին, իսկ մանուկներն ու կիները ի զուր օգնութիւն կ'աղաղակէին:

ԹԻԹՈՒԼԷՍՔՈՒԻ վիճակը աւելի ծանրացած է: Կ'ըսուի թէ թունաւորուած է... Կէսթափոյի գործակալներուն կողմէ (Իտալիթէ): Ութ բժիշկներ կը հսկեն անոր վրայ:

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԿԵՂԾԱՐԱՐՆԵՐ թղթատարական մուրհակներ կեղծելով, յաջողեր են միեւնոյն օրը Փարիզի եւ գաւառի մէջ գանձել աւելի քան մէկ միլիոն ֆրանք: Միայն Փարիզի մէջ խարէութեան զոհ գացած են 79 նամակատուններ: Կեղծարարներէն մէկը ձերբակալուեցաւ:

ՓԱՐԻԶ - ԼՈՆՏՈՆ ճամբորդութիւնը այսուհետեւ պիտի կատարուի առանց կառախումբէն վար իջնելու, կառարաճ շոգենաւերու միջոցաւ:

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, 8,500,000 անգլիական ոսկի պակսած է ոսկիի պահեստը, մինչեւ սեպտեմբեր 11:

ՄԱՐԶԱՆՔԸ ՊԱՐՏԱԻՈՐԻՉ դարձնելու համար ծրագիր մը կազմած է Պ. Տէզարնօ, ֆիզիքական կրթութեան նախարարութեան խորհրդականը: Արդ ծրագրին համաձայն 14 — 18 տարեկան բոլոր Ֆրանսացիները մարզական կրթութիւն պիտի ստանան, իսկ 18էն վերջ մարզանքը պիտի ըլլայ «նախազինուորական»: Նոր մարզարաններ պիտի շինուին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ:

ԵՐԿԱԹԻ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ դէպի Գերմանիա պիտի արգիլուի: Այս տարուան առաջին եօթը ամիսներու ընթացքին Լօռէնի հանքերէն 4,371,000 թոն երկաթի հանածոյ ղրկուած էր Գերմանիա:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. կեդր. կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:
Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԵՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Տեղի կ'ունենայ 17 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, մինչեւ լոյս,
Անիէնի CASINO MUNICIPALի շքեղ սրահներուն մէջ.
Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Սարսէլի Համազգայինի Միութեան մասնաճիւղին կողմէ
27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ
Rue de Paris.

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐէն վարագոյր մը
եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (զաւեշտ).

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անգործներու 2 ֆր.:

Հաղորդ.— կառ. տիւ Նօռէն շոգեկառք առնել ժամը 11,57—12,46—13,41—13,34 եւ իջնել Սարսէլ.

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

Նուիրուած ժողովրդական դերասան եւ արուեստի-աշխատանքի հերոս Յ. ԱԲԷԼԵԱՆի եւ վաստակաւոր դերասան Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի մահուան յիշատակին
կազմակերպուած հանգուցեալներու աշակերտ եւ ընկեր Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

Տեղի կ'ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,
Սօսիէթէ Սավանթի D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente,
Մէթրօ Տանթօն եւ Սէն-Միշէլ:

Յարգանքի խօսք եւ յիշողութիւններ Տիկ. ԱՆՆԱ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆի, Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆի, ՎԱՉԵԱՆի եւ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ: Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.:

Վստահ ենք որ փարիզահայ գեղարուեստասէր հասարակութիւնը հոծ բազմութեամբ պիտի գայ իր յարգանքի տուրքը բերելու հայ բեմի գեղարուեստի այս վաստակաւոր մշակներուն:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆի Պանթէօ-Քաշանի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամներն ու համակիրները, այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 17 rue Ampère, Քաշան: Օրակարգ՝ պատգամաւորական ժողովի հարցերու քննութիւն:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 24 Սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Հայ Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ
(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.
Մշակել երգի ճաշակը.
Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ.
Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, Հիմնադիր Ա. Աճեմեանի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S.et O.)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵՆՔ ու ԱՐՈՒԵՍՏ

Պատկերազարդ Ամսագրին 7րդ թիւը (օգոստոս, սեպտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ամբողջական գործեր՝ Արտաշէս Աբեղեան: Սեւ մահը՝ Ռուբէն Զարդարեան, Քրքիջ ցաւի՝ Բիւզանդ Թօփալեան: Յիշատակ՝ Մ. Թէօլէօլեան: Երբ հիներբ կը կարդանք՝ Ց. Օշական: Ուիլեըմ Սարոյեան՝ Խմբ., Արքայն զբօսնու՝ Կ. Պեառւշ: Արդի հայերէնի քերականութիւն՝ Մ.Պ.: Կեղծ լոյս՝ Փ. Սանասար: Անդարձ մեկնողներ՝ (Բարգէն Կաթողիկոս), Ց. Աբէլեան, Աղասի Խանջեան եւ Մաքսիմ Կորքի): Ամսօրեակ:

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆրանք, արտասահման՝ 40 ֆրանք:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Pais (9e)
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières, (Seine). Chèque Postaux 1647.93 Paris,

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (94)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Տարիներ անցեր էին, Շուշանը մեծցեր եւ պզտոր ու առողջ աղջիկ մը դարձեր էր: Այս տարի գիւղ երթալուն խնամի Յարութիւնը հասկցուցեր էր, որ պէտք է գիւղի քահանան կանչել՝ նշանը օրհնել տալու համար:

— Այսպէս, հին պատմութեան մը վերջաւորութիւնն է,— մեղմօրէն ժպտալով վերջացուց Արմէնը,— օր մը չէ օր մը պիտի լինէր: Եղբայրներս ալ խնդրեցին, մանաւանդ մայրս: Ես ալ համաձայնեցայ:

— Արմէն,— ու Վարդանը ընկերոջ ձեռքը սեղմեց,— շատ, շատ ուրախ եմ, բախտաւորութիւն կը ցանկամ քեզի... Բայց ուրեմն ուսումդ շարունակելու պիտի չերթա՞ս:

— Ոչ, սիրելիս:

Արմէնի դէմքին ակամայ տխրութիւն մը պատեց: Որքան մեծ ցանկութիւն ունէր անցնելու արտասահման, կատարելագործելու ուսումը ու նուիրուելու ուսուցչութեան: Այդ ցանկութիւնը սակայն տեղի տուած էր գործնական անհրաժեշտութեան առջեւ: Հայ գիւղը շատ յետամնաց էր, կարիք ունէր սրտցաւ ուսուցիչներու:

— Բարձրագոյն կրթութեան տէր ուսուցիչը,— իր տեսակէտը պարզեց Արմէնը,— տեսակ մը լիւքս պէտք է համարել մեր գիւղերու համար, որոնք դեռ նախնական դպրոցներ չունին, իսկ մեզ նման միջնակարգ վարժարաններէ ելլողները կրնան բաւաբար կերպով գործը տանիլ, եթէ ժողովուրդին ծառայելու կամքը չպակսի:

— Ուրեմն, գիւ՞ղ պիտի վերադառնաս,— տեսակ մը տարակուսած հարցուց Վարդանը:

— Անշուշտ, սիրելիս, մեր գիւղը, եւ ամբողջ կեանքս ուրախութեամբ պիտի նուիրեմ հայ նոր սերունդի կրթութեան:

Արմէն լրջութեամբ եւ հոգեկան ոգեւորութեամբ կը խօսէր իր գործի, ապագայի ծրագիրներու մասին:

Երկու ընկերները ամբողջ օրը միասին անցուցին: Արմէնի ներկայութիւնը զարմանալիօրէն բարերար ազդեցութիւն մը ձգեց Վարդանի մռայլ տրամադրութեան վրայ, կարծես՝ մոռցնել տուաւ տղունանձնական վիշտն ու դժբախտութիւնը: Ուշ գիշերով իրարմէ բաժնուեցան:

Սառնիկ չոգ էր: Վարդանը ներքնազգեստով երկնցաւ անկողնի վրայ, առանց քնել կարենալու: Հազար ու մէկ բաներ կը մտածէր: Վերջին շաբաթները այնքան ցնցող դէպքերով ապրած էր, որ դեռ անոնց տպաւորութեան տակ կը գտնուէր ամբողջովին: Ո՞ւր էր այդ տոքթոր Ուայթը: Ինչո՞ւ Վահէն այնքան գաղտնապահ եղած էր իրեն հանդէպ: Հաւինջի վանքի արհեստանոցի երիտասարդնե՞րը... ուրտեղէ՞ն եկած էին անոնք: Առիծ Գեւոն խառնած էր իրեն, ինչ հերոսական կռիւներ Թուրքերու եւ մանաւանդ Քիւրտերու դէմ:

Զանազան պատկերներ մէկը միւսի ետեւէն իրարու կը յաջորդէին: Երբեմն սակայն պատկեր մը երեւակայութեան մէջ չամբողջացած կը գունաթափուէր ու յանկարծ Սոնիայի ժպտուն դէմքը դուրս կը ցցուէր անոր մէջէն:

Վարդանը անգիտակցօրէն ձեռքը կուրծքին տարաւ եւ շապիկի տակ բըռնեց վզին կախուած մետալիոնը: Առաջին վայրկեանի տպաւորութեամբ ուզեց չզթան փրցնել ու ամբողջը մէկէն դուրս նետել պատուհանէն: Իրեն ի՞նչ պէտք էր այլեւս այդ աղջկան կենդանագիրը... Բայց եւ այնպէս զգուշութեամբ շղթան վզէն հանեց, բացաւ մետալիոնի կափարիչը եւ կարօտով ու գառնութեամբ սկսաւ նայիլ նկարին: Այնքան կենդանի նկար մըն էր որ Վարդանին թուեցաւ թէ աղջիկը ահա բարձր ծիծաղով դուրս պիտի ցատկէ շրջանակէն:

Երկար ատեն մետալիոնը Վարդանի ձեռքին մնաց՝ հայեացքը աղջկան ժպտուն դէմքին յառած: Վերջէն տըխուր ժպիտով մը չզթան նորէն վզէն անցուց.

— Ոչ, կը մնաս այստեղ, քանի ես կ'ապրիմ:

Յաջորդ առտու, երբ Վարդանը դեռ անկողնէն չէր վեր ելած, մէկը դուռը զարկաւ: Հայրը արդէն գործի գացեր էր: Վարդանը դուռը բանալով դէմ դիմաց եկաւ դռնապան Մոսոյին:

— Վայ, Մոսօ,— ու Վարդանը անկեղծ ուրախութեամբ ձեռքը պարզեց.— արի, արի ներս, Մոսօ: Ես բաւական ժամանակ եղաւ որ իրար չենք տեսած:

— Բարով եկար, պարոն Վարդան,— Մոսօն անհամարձակ ներս մտնելով շարունակեց,— աղայէն քու մասին կ'իմանայի: Խանումը, օրիորդ Եւգինէն ...

— Լաւ են, Մոսօ, շատ լաւ: Նստիր: Ի՞նչ կայ չկայ, տղաքը ինչպէ՞ս են ...

— Բոլորն ալ լաւ: Մէկ քանի անգամ գացինք մեր սովրական տեղը...

— Այդ լաւ էք ըրեր: Վաչօն ինչպէ՞ս է:

— Դեռ Նշանին չկրցաւ խփել,— ծիծաղեցաւ Մոսօն ու վայրկեան մը տատամսելով շարունակեց,— հա, պարոն Վարդան... ըհըմ... էն պիտի հարցնէի ...

— Հը՞, Մոսօ:

— Հէչ, էն պիտի հարցնէի... թէ պարոն Քաջալը տեսա՞ր... — Ու խեղճ տղան անձկութեամբ կը տրորէր խոշոր ձեռքերը:

Չէ, ինք չէր տեսած Քաջալը. բայց Մոսոյի մասին խօսեցաւ Վահէի հետ, որ խոստացեր էր սեպտեմբերի վերջը կարգադրութիւն մը ընել:

— Իրա՞ւ կ'ըսես, պարոն Վարդան,— ու Մոսօն անկարող նստած տեղը մնալու՝ ոտքի ելաւ ուրախութենէն կաս կարմիր դարձած.— Իրա՞ւ կ'ըսես, պարոն Վարդան:

Զինուոր երթալու ցանկութիւնը վարակիչ հանդամանք մը ստացեր էր վերջին տարիներու ընթացքին: Ընդհանրապէս Կովկասի երիտասարդութեան մեծագոյն իղձն էր այդ: Նոյն իսկ կառապան Վաչոյի նման տիպերը, որոնք դեռ չիտէ չիտակ հրացան բռնել չէին սովրած, բուռն ցանկութիւն մը ունէին Երկիր անցնելու:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

EE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 22 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 22 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3224

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԵՐԿԱԹԸ ՏԱՔՑՈՒՑԻՆ, ԻՍԿ ՀԻՄԱ...

Ինչպէս հաւաքական տնտեսութեանց (կոլխոզ) հաստատման ատեն, երբ Ստալին ինք հարկադրուեցաւ սաստ մը ուղղել կատարուած «քեալլազէօզութեանց» դէմ, այս անգամ ալ իրար անցած է խորհրդային իշխանութիւնը:

Երեւան կուգայ որ, տրուած ազդանշանին վրայ, տասուն կանուխ արթնցողը «հակայեղափոխական, տրոցկիստ-զինովիեւեան» դաւադիրներ գտած, հրապարակաւ մատնանշած եւ պատիժներ սահմանել տուած է:

Մէկը միւսին դէմ քէ՞ն ունէր,— ճակտին փակցուցեր է «հակայեղափոխական»: Ակախ հաշի՞ւ մը, նախա՞նձ մը կը տիրէր այս կամ այն խումբին մէջ,— ամէնէն ճարպիկը փրփուր տեղալով վարել տուած է «իժ»ը կամ «իժերը»: Մէկը յանդիմանուա՞ծ էր ժամանակին,— տուր թէ կուտաս: Չէ՞ որ կեդրոնը արձակած էր վճիռը, «տապել չիկացած երկաթով»:

Աւելորդ է բացատրել թէ այս խելագար եւ անբարոյական արշաւը ամէնէն աւելի ծաղկած է գաւառական շրջաններու, եւ մասնաւորապէս ծայրագաւառներու մէջ, ինչպէս միշտ: Որքան հեռու՝ կեդրոնէն, որքան ստորադաս՝ պաշտօնով ու դիրքով, այնքան սանձարձակ եղած են օրուան հերոսները, իրենց հաւատաքննութեան եւ հալածանքին մէջ:

Այդ ծայրագաւառներէն մէկը Հայաստանն է, ուր պատահած խայտառակութեանց մէկ տասներորդը հազիւ գիտենք, այն ալ «Խ. Հայաստան»էն կամ կողմնակի աղբիւրներէ:

Երբ Անդրկովկասի վարիչները Թիֆլիսէն Երեւան կը փոխադրեն «անձնասպան» Խանջեանի մարմինը, գաղտագողի եւ խիստ հսկողութեամբ, եւ 10-15 օր սպառազէն պահակներ կը դնեն անոր գերեզմանին շուրջ, երբ, Հայաստանի բոլոր կազմակերպութիւնները, մինչեւ անգամ Գրողներու Միութիւնը հաւատարմութեան գետնաքարշ ուղերձներ կը փութացնեն «Մեծ Առաջնորդ» Ստալինի, «սիրելի ղեկավար, Անդրկովկասի ժողովուրդներու եղբայրութեան հմուտ կազմակերպիչ» Բերիայի, երբ խմբական մատնութիւններ կը կատարուին հրապարակաւ, ժողովներու եւ մամուլի մէջ, կրնաք դուք ձեզի պատկերացնել մնացեալը:

Եւ այժմ կարգը եկած է սանձերը քաշելու, ինչպէս պիտի կարդաք այսօր իսկ: Իրենք վառեցին կրակը, անխնայ տաքցուցին երկաթը, տապելու համար «դաւադիրները». բայց ահա երեւան կուգայ որ հաւատարիմները չափը կ'անցընեն: Բայց՛, պատուիրած էր կեդրոնը, բայց հաւատարիմները անձնատուր եղած են խելագար եւ դիւային վազքի մը, կոտրել-թափելու, աջ ու ձախ ահաբեկելու համար:

Թերթերու տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ խաչակրութեան զոհ գացած են նաեւ ռուս յայտնի գրողներ: Մէկը, Փիքէլ, գնդակահարուեցաւ արդէն, Զինովիեւի հետ:

Անդամ՝ Մոսկուայի խորհրդային Գրողներու Միութեան, հեղինակ եւ աշխատակից՝ շարք մը խորհրդային հանդէսներու, Փիքէլ, որ Սփիցպէրկ ղրկուած էր Միութեան ծախքով, գրութեան մը մէջ սահեցուցեր է եղեր հետեւեալ նախադասութիւնը,— Կ'ուզէի Սփիցպէրկի մէջ տեսնել թէ ինչպէս կ'ապրէր «ընկերվարական ովասիս մը դրամատիրական շրջապատի մը մէջ»:

Ուրիշ պատկերազարդ պատմութիւն մը.

— «*Լիթերաթուրնայա Կազէթայի* խմբագրութիւնը կը խոստովանի թէ քաղաքական կոպիտ սխալ մը գործած է, յօդուած մը հրատարակելով Օսթրովսկիէ՝ թրոցքիական ստահակ Աթոլի «*Կ'ուզեմ ապրիլ*» գրքի մասին: Բացարձակապէս աններելի է կուրացումը խմբագրութեան, որ գրախօսական մը հրատարակած է գրքի մը մասին, առանց տեղեկութիւններ ստանալու հեղինակի եւ գրադատի մասին, եւ «Փրավտա» բոլորովին իրաւունք ունի ձաղկելու այս պարագան: Խմբագրութիւնը բոլոր անհրաժեշտ հետեւութիւնները պիտի քաղէ այս կոպիտ սխալէն, որպէսզի չկրկնուի ապագային»:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, այս առթիւ վտարուած են ուրիշ քանի մը գրագէտներ, իբրեւ «արկածախնդիրներ», «ահաբեկիչներու մեղսակիցներ» կամ «փտած ազատականներ»: Մէկը կին մըն է, Տիկին Սերեբրիակովա, որ շռայլօրէն գովեստներու արժանացած էր երկար ատենէ ի վեր, իր գրական արտադրութիւններուն շնորհիւ:

Այս առթիւ սեւ ցանկը անցած է նաեւ փրոֆ. Ֆրիտլանտ, հեղինակաւոր մասնագէտ մը՝ Ֆրանսական յեղափոխութեան պատմութեան: Յանցա՞նքը,— հրապարակային ժողովի մը մէջ գոված էր Տիկին Սերեբրիակովայի գիրքը...

Այս քանի մը օրինակները չեն որ գաղափար պիտի տան տարածուած վայրենի հալածանքներու եւ խեղկատակութեանց մասին, այլ նոր հրահանգը, որ կը հրամայէ սանձել ծայրայեղութիւնները եւ վերահաստատել արդարութիւնը:

Եւ սակայն, այդ հրահանգէն քանի մը օր վերջը, «Փրավտա», կեդրոնի պաշտօնաթերթը, այս անգամ ալ բռնած էր կառավարական օրկանի խմբագրին՝ Պուխարինի օձիքէն, ազդարարելով թէ ան իբրեւ տնօրէն Գիտութեանց Ակադեմիային, թոյլ տուած է որ «ազգային թշնամիները» բոյն դնեն այդ հաստատութեան մէջ...

Այսպէ՛ս է բոլշեւիկեան «զգաստութիւնը» (արթնութիւն): Միշտ անհանգիստ՝ բազմութիւններու ընդվզումէն, անդադար կը տաքցնէ երկաթը, աշխարհասասան խարոյկներ կը սարքէ, հազարաւորներ ահուդողի կը մատնէ, յետոյ ողորմածաբար քիչ մը շունչ առնել կուտայ, մինչեւ յաջորդ «մաքրագործում»ը: Մինչեւ անբանացում:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՆՈՐ ՀՐԱՀԱՆԳԸ «ՔԵԱԼԼԷԳԷՕԶՈՒԹԵԱՆՑ» ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն «Նիւ Եորք Հէրըլտ»ի, սեպտ. 18 թուականով.

Համայնավար կուսակցութիւնը սկսաւ փորձ մը կատարել, դարմանելու համար վերջին մաքրագործումներու առթիւ կատարուած չափազանցութիւնները: Յանդիմանութիւններ ուղղուեցան կուսակցութեան գաւառին կոմիտէներուն, որոնք իբրեւ Թրոցքիական-զինովիեւական պաշտօնանկ ըրած էին անդամներ՝ առանց բաւարար ապացոյցներու: Թերթերու թղթակիցներ կը պախարակուին, «մերկացումներ» հրատարակած ըլլալով անմեղ քաղաքացիներու մասին: Մամուլը ամէն օր յայտնութիւններ կը հրատարակէ, բացատրելու համար թէ ինչպէս պատժուած է այսինչ մարդը, մինչ յետոյ երեւան եկած է որ զոհը Ստալինի հաւատարիմ կուսակիցներէն էր: Կը յիշուին պարագաներ ալ ուր զոհերը վերահաստատուած են իրենց պաշտօններուն մէջ կամ վերստացած՝ իրենց անդամատոմսը: Շատ մը պարագաներու մէջ, անարժան պատիժներ տրուած են, երբ ամբողջ մամուլը կ'ազդարարէր թէ թշնամիներ սողոսկած են կուսակցութեան ծոցին մէջ: Այս ազդարարութեան վրայ, կուսակցութեան անդամները կը մղուէին անվստահութեամբ նայիլ ամէն մարդու վրայ եւ մատնել ո եւ է մէկը որու մասին կասկածներ կը տիրէին:

Մոսկուայի Կեդր. Կոմիտէն յանդիմանեց Ռոստովի կուսակցական կոմիտէն, որ վտարած էր երիտասարդ մը, իբրեւ Թրոցքիական: Երիտասարդին կրտսեր եղբայրը եւ քոյրն ալ վտարուած էին Կոմսոմոլէն եւ դպրոցէն: Երեք հոգի ալ վտարուած էին, որովհետեւ չէին «մերկացուցած» ամբաստանեալ երիտասարդը: Նոյն երիտասարդին անդամակցած Արհեստակցական Միութեան նախագահն ալ վտարուած էր նոյն պատճառով, ինչպէս եւ երկու բարեկամներ եւ կին մը, որոնք օգնած էին ամբաստանեալ երիտասարդին: Քննութենէն երեւան եկաւ որ երիտասարդին ամբողջ մեղքը եղած է ճառ մը խօսիլ եւ Թրոցքիի տեսակէտները պաշտպանել ինը տարի առաջ, երբ Թրոցքի դեռ ի պաշտօնի էր: Ռոստովի կազմակերպութիւնը այժմ կ'աշխատի վերահաստատել երիտասարդը եւ իր բարեկամները, պատժելով վտարման պատասխանատուները:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՍՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ
Ներքին կացութեան եւ գործադուլներու մասին

Արմատական նախարարները եւ ուրիշ կարեւոր վարիչներ ուշագրաւ ճառեր խօսեցան շաբաթ եւ կիրակի, Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան, ընկերային խլրտումներու եւ գործադուլներու մասին: Այս քարոզութիւնները պիտի շարունակուին երկու շաբաթ, ի նախապատրաստութիւն յառաջիկայ համագումարին, ուր վերջնապէս պիտի ճշդուի կուսակցութեան դիրքը:

Ճառախօսներուն գլուխը կը գտնուէր ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Տալատիէ, որ վարչապետութեան թեկնածու կը համարուի, եթէ Լէօն Պլում իյնայ: Տալատիէ խօսեցաւ Տիէփի մէջ, ազդարարելով.

— «Մենք, արմատականներս երբեք տեղի չպիտի տանք մեծ գործարանատէրերու, որոնք աստուածային իրաւունքներ կը վերագրեն իրենք իրենց: Չպիտի թոյլատրենք նաեւ ծայրայեղութիւններ, որոնք երբեմն կը գործուին մոլորած մարդոց կողմէ, առանց խորհուրդ հարցնելու աշխատանքի վարիչներուն, կուրօրէն հետեւելով գրգռիչ գործակալներու ներշնչման: Հետեւաբար անհրաժեշտ է վերջ դնել գործարաններու սա յաճախադէպ գրաւումներուն, իրարու յաջորդող ընդհարումներուն որոնք ի վերջոյ պիտի կազմալուծեն արտադրութիւնը եւ փոխանակութիւնները, ինչպէս եւ ծանրապէս պիտի վտանգեն բուն իսկ ազգային պաշտպանութիւնը: Պէտք է դադրեցնել նաեւ անհատներու դէմ ուղղուած սպառնալիքները: Պէտք է յարգել անհատական ազատութիւնը եւ անհատական սեփականութիւնը, որոնք Ֆրանսական յեղափոխութեան նուաճումներն են: Ժողովրդապետութիւնը ուրիշ ամէն վարչաձեւէ աւելի կը պահանջէ ուղղամտօրէն գործադրել պայմանագիրները, օրէնքի եւ բարեկարգութեան պահպանումը: Արմատական կուսակցութիւնը միաձայնութեամբ վճռած է որ եւ է յարձակումէ պահպանել այս էական սկզբունքները, առանց որոնց ազգը չի կրնար ապրիլ»:

Կեցած տեղը գործադուլ հռչակելու եւ գործարանները գրաւելու շարժման դէմ բողոքեց նաեւ Պ. Բանիէնչի (?), կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութեան նախագահը, որ շեշտեց թէ բանուորական ծայրայեղութիւններն էին որ Ֆաշականութիւն յառաջ բերին Իտալիոյ մէջ եւ հիթլերականութիւն՝ Գերմանիոյ մէջ: «Գործադուլը ազատութեան մը գործածութիւնն է. իսկ գործարաններու գրաւումը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ աւելի քան նուաստացուցիչ եղանակ մը որ կրնայ թշնամի դարձնել գործատէրը: Բանուորները կ'ուզե՞ն իրենց բախտին անարդարութեան դատը վտանգել իրենց մեթոտներուն ապօրինութեամբ: Ժամանակ է որ հասկցուի թէ Ժողովրդական Ճակատը բանուորութեան ներկայացուցիչը չէ: Ժողովրդապետութիւնները շատ աւելի պէտք ունին բարեկարգութեան քան դիկտատուրաները: Եթէ նմանօրինակ դէպքեր պատահին, ներկայ կառավարութեան ուժը պիտի տկարանայ: Ֆրանսայի բանուորները պէտք չէ գինովնան իրենց ընտրական յաղթանակով: 1922ին Իտալիոյ ժողովրդականները բազմաթիւ էին: Տասը տարի վերջը, Գերմանիոյ ընկերվարականներն ու համայնավարները միլիոններ կը համրէին: Անոնք ո՞ւր են այսօր.— Կեդրոնացման բանակատեղիներու մէջ: Աշխատավարձքի խնդիրը ամէն բան չէ»:

Նոյն իմաստով խօսեցաւ Պ. Ռիւքար, դատական նախարարը, կրկնելով թէ կառավարութիւնը չի կրնար հանդուրժել գործարաններու բռնագրաւման:

**** Նոյն օրը Պ. Լէօն Պլում ալ ճառ մը խօսեցաւ Փուասիի (?) մէջ, ջերմ կոչ մը ուղղելով միութեան համար: «Մեր հակառակորդները կը ջանան ճեղքել Ժողովրդական Ճակատը: Ես վստահ եմ մեր արմատական, ինչպէս և ընկերվարական եւ համայնավար բարեկամներուն արթնութեան վրայ»:*

Վարչապետը այս առթիւ աւելցուց թէ երբ խորհրդարանը վերաբացուի, կառավարութիւնը հարկային բարենորոգման յանդուգն ծրագիր մը պիտի ներկայացնէ, ինչպէս եւ օրինագիծ մը՝ գործադրկութեան ազգ. սնտուկի եւ հողագործական աղէտներու ապահովագրութեան մասին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏՈՒԱԽՆԴԻՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ՀԱՃՈՅԱԿԱՏԱՐ ԵՒՐՈՊԱՆ

Օրուան թերթերը կը գրեն.—

Թ. Ր. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, առջի օր կ'այցելէր Ազգերու Դաշնակցութեան նոր պալատը, երբ քիթը կախելով կանգ առաւ սքանչելի օրոցի մը առջեւ:

— Ի՞նչ կը ներկայացնէ այս պատկերը:

— Թուրքերու մէկ պարտութիւնը Ք. թուականին...

Թուրքիոյ ներկայացուցիչը քրթմնջելով հասկցուց թէ Թուրքիա կրնայ պարտուած ըլլալ անցեալին մէջ, բայց ինք չի կրնար հանդուրժել որ այդպիսի բաներ յիշեցնեն իրեն:

Ասոր վրայ, որոշուեցաւ վերցնել օրոցը:

×

Ապրի՛ Ազգերու Դաշնակցութիւնը: «Օրինապահ» եւ «խաղաղասէր» Թուրքիան գլխաբաց եւ յօտնկայս անդամագրելէ, անոր բոլոր պահանջներուն գոհացում տալէ վերջ, ամօթ չէ՞ հին պարտութիւններ յիշեցնել:

Բայց, բաւակա՞ն է այսքանը: Կը բաւէ՞ տեղէն հանել վարկաբեկիչ օրոցը կամ զորգը, Թուրքիոյ պորտը տեղը բերելու համար:

Ամենեւին: Իբրեւ նախկին հպատակ, ես կը կարծեմ թէ Եւրոպան տակաւին ուրիշ պարտքեր ունի «պատուախնդիր» Թուրքիոյ հանդէպ:

Այսպէս, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պէտք է նախանձախնդրութեամբ, առաջնորդութեամբ դեռին Անգլիոյ եւ կարմիր Ռուսաստանի, հրապարակէն ժողվելու համար այն բոլոր հրատարակութիւնները — գիրք, տետրակ, թերթ — որ կը խօսին թրքական աշխարհասասան ջարդերու եւ գազանութեանց մասին:

Պէտք է ոչ միայն ժողվել այդ «եպերելի» հրատարակութիւնները, այլ եւ սնտուկներու մէջ լեցնելով ղրկել Թուրքիա, հրապարակաւ կրակի տալու կամ իբրեւ վառելանիւթ գործածելու համար: (Եկածը ձմեռ է...):

Յետոյ, անհրաժեշտ է միջազգային մրցում մը կազմակերպել եւ լաւագոյն ծրագիրը ընտրելով, փառաւոր յիշատակարան մը կանգնել Ազգերու Դաշնակցութեան պալատին առջեւ, ի պատիւ Թուրքիոյ:

Այդ յիշատակարանը պէտք է ներկայացնէ «օրինապահ» եւ «խաղաղասէր» Թուրքիան, մաքրամաքուր ձեռքերով, գլուխը միշտ բարձր, եւ աչքերը տիրաբար սեւեռած Եւրոպայի վրայ, իբրեւ նախահայրը անցած եւ գալիք բոլոր քաղաքակրթութեանց:

Յիշատակարանին վրայ կարելի է արձանագրել քամալական պատմագիտութեան պատգամը.

— «Թուրք ժողովուրդը մշակոյթի բարձրագոյն աստիճանին հասած էր Կեդր. Ասիոյ մէջ, շատ հեռաւոր դարերու ընթացքին: Յետոյ, սկսան արտագաղթերը, որոնք տեւեցին 9000 տարի, գային տարածելոր Չինաստանի, Հնդկաստանի, Միջագետքի, Նեղոսի հովիտին, Յունաստանի և Հռոմի կիսակիրթ ժողովուրդներուն մէջ: Այս Թուրքերը նոյնիսկ հասան Անգլիա եւ Իրլանտա եւ, իրենց նամբուն վրայ, Եւրոպայի մնացեալ մասին սորվեցուցին անասնապահութիւն եւ հողագործութիւն: Գրելու առաջին դրութիւնն ալ ծագում առաւ Թուրքերուն հետ, իսկ Սումերեանները, Հիթիթները, Եգիպտացիները, Փիւնիկեցիները եւ Հրեաները, որոնք բոլորն ալ թրքական ծագում ունին, շատ բան փոխ առին Թուրքերու նախնական կրօնէն: Որով Թուրքերը հայրն են քաղաքակրթութեան եւ տէրը՝ աշխարհի ամէնէն մեծ եւ ամէնէն փառաւոր պատմութեան»:

Ծախքը կարելի է հոգալ Նանսէնեան անցագիրներու եւ դրոշմաթուղթերու եկամուտով:

ՎԱՀԷ

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԷՎԳԱՖԻՆ ԱՆՑԱՒ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (16 սեպտ.) —

« Սօն Փօսթա» կը գրէ.— Էվգաֆի Բերայի տեսչութենէն մարմին մը երէկ գնաց Սագըզ Աղաճի Հայ Կաթոլիկ Պատրիարքարանը եւ հաղորդեց որոշումը զոր Էվգաֆի վարչական յանձնաժողովը տուած է այդ Պատրիարքարանին ենթակայ կալուածներու մասին: Գացող մարմինը յետոյ ստանձնեց բոլոր այդ կալուածներուն մատակարարութիւնը:

Ասոր պատճառը այն է որ, ներկայիս գոյութիւն չունի օրինապէս պատասխանատու միւթէվէլլի մը՝ այդ կալուածներու մատակարարութեան համար:

Էվգաֆի կողմէ ղրկուած մարմինը, կրօնապետ Պ. եպ. Քիրէչճեանի մասնակցութեամբ ճշդեց Պատրիարքարանի կալուածներուն վիճակը եւ ստորագրեց փոխանցման տեղեկագիրը: Այս ձեւով ձեռք անցուած 8 եկեղեցիներն են.

1.— Բերա, Սագըզ Աղաճի Պատրիարքարանի շէնքին մէջ, Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

2.— Բերա, Գարլմանի մօտերը, Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին:

3.— Պէօյիւք Տէրէ, Ս. Պօղոս եկեղեցին:

4.— Ենիքէօյ, Ս. Յովհաննէս եկեղեցին:

5.— Թարապիա՝ Ս. Անտոն: 6.— Գատըգիւղ՝ Ալթըեօլաղըը՝ Ս. Լեւոն. 7.— Գանտիլլի՝ Հայ Կաթոլիկ եկեղեցին: 8.— Պէօյիւք Ատա՝ Ս. Մարիամ եկեղեցին:

Այսօրուընէ սկսեալ, Էվգաֆի տեսչութեան անցած են այդ եկեղեցիներու կալուածներուն հասոյթները: Այս գրաւման պատճառը այն է որ, Հայ Կաթոլիկ Պատրիարքարանը օրինապէս իրաւասու չէ միւթէվէլլիութիւն ընելու եւ եկեղեցիները վարելու:

Ասկէ վերջ, այդ եկեղեցիներու կրօնականներուն, ժամկոչներուն եւ ծառայողներուն թոշակները պիտի վճարուին Էվգաֆի կողմէ:

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ կը հաստատէ «Պերլինէր Թակէպլաթ», քաղելով «բացարձակապէս վստահելի աղբիւրէ» մը, որուն համաձայն խորհրդային դիկտատորը կը տառապի սրտի երակի կծկումէն: Թերթը կ'աւելցնէ թէ ներքին պայքարը սաստկացած է այս վտանգաւոր հիւանդութեան առթիւ եւ թէ Ստալինի ամէնէն հաւանական յաջորդն է մարաջախտ Վորոշիլով, զինուորական գործավարը:

ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը նկատելով որ համայնավարական գործունէութիւնը վտանգաւոր համեմատութիւններ կը ստանայ եւ զինեալ խումբեր կը կազմուին, հարիւրաւոր խուզարկութիւններ կատարեց մասնաւորապէս Պրիւսէլի, Շարլրուայի, Մոնսի եւ Լիէժի մէջ: Այս վերջին քաղաքին մէջ 150 ձերբակալութիւններ կատարուեցան ոչ միայն անհատ համայնավարներու տուներուն, այլեւ ընկերվարական գրասենեակներու մէջ եւ մեծաքանակ զէնքեր բռնուեցան:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԻՒՆ

Երբ քարոզութիւն (փրոփականտ) կ'ընենք, երկու բան կը հասկնանք : Մէկ այն նիւթը, գաղափարը, ծրագիրը զոր կ'ուզենք ընդհանրացնել, հասարակութեան սեփականութիւն դարձնել, երկրորդ այն ձեւը, միջոցները որոնցմով կ'ուզենք կատարել այդ աշխատանքը։

Որ եւ է տեսակի քարոզութիւն, քաղաքական, ընկերային, կրօնական կամ առեւտրական, կը կատարուի խօսքով, գիրով եւ գործով։ Խօսքին եւ գիրին ազդեցութիւնը զանգուածներուն մօտ առաւելապէս կախում ունի խօսողին եւ գրողին արժէքէն։ Ժողովուրդը շատ աւելի կ'ենթարկուի խօսողին եւ գրողին հմայքին, հեղինակութեան, քան թէ խօսուած կամ գրուածին իմաստին։ Նոյն միտքերը Գրլումի մը կամ Լոնյի մը կողմէ ըսուած՝ աւելի մեծ նշանակութիւն եւ արժէք ունին, քան թէ երբ ուրիշի մը կողմէ կ'ըսուին։ Եւ այս ոչ թէ պաշտօնին, կամ դիրքին համար, եւ ոչ ալ իրենց ճարտասանութեան կամ գրական արժանիքին համար, այլ իրենց անունին շուրջ ստեղծուած արժէքին համար։ Ամէն ժողովուրդի մէջ անուններ կան որոնք հեղինակութիւն են. անոնց ըսածն է միշտ ճիշդը եւ լաւը։ Անուններու հմայքին չենթարկուողները քիչ են։ Որ եւ է կազմակերպութեան քարոզչական աշխատանքը համեմատաբար թեթեւ կը դառնայ, ինչքան իր մէջ շատ ունի տիրապետող անուններ։

Պէտք է նկատել սակայն որ գաղափարի մը միտքերու վրայ ձգած ազդեցութիւնը եւ տեւողութիւնը թոյլ կ'ըլլան եւ կարճատեւ, եթէ կապուած են անուններու։

Սայթաքում մը կամ սխալ գործունէութիւն մը անունին կապուած, կրնայ հոգիներու մէջէն արմատախիլ ընել եւ գաղափարը։ Ուրեմն երբ կ'ուզուի յաջող եւ արմատապէս գրաւել միտք մը, անհրաժեշտ է որ անոր տրուած գաղափարը ըլլայ առողջ, համապատասխան ենթակային շահերուն եւ հոգեկան ձգտումներուն։ Իրեն տրուած գաղափարին առջեւ ենթական պէտք է նկատէ որ իրեն պակսած, մինչեւ հիմա փնտռած բայց չգտած գոհացում մըն է ստացածը։ Այս գոհունակութիւնն ալ կ'ունենայ երբ լաւ հասկնայ, խորապէս ըմբռնէ իրեն բացատրուած նիւթերը եւ բակզբունքները։

Ուրեմն խօսքին եւ գիրին առաջին եւ ամենակարեւոր պայմանը, երբ քարոզութիւնը իբրեւ միջոց կը գործածուի, պարզ, յստակ ըլլալն է։ Քարոզութիւն կատարել ուզող մը, գեղեցիկ բառեր կամ նախադասութիւններ ըսելու կամ գրելու մտահոգութենէն աւելի պէտք է պարզ ու հասկնալի միտքեր արտայայտելու մասին մտածէ։ Այս չի նշանակեր արհամարհել գեղեցիկը, արուեստը։ Կարելի չէ ուրանալ գեղեցիկ ճառերու ձգած տպաւորութիւնը։ Բայց երբ ունկնդիր մը կամ ընթերցող մը որ եւ է բանախօսութիւն լսելէ կամ գրուածք մը կարդալէ յետոյ, եթէ չկարենայ բացատրել լսածը կամ կարդացածը, եթէ չկրնայ ստանալ քանի մը պարզ ու հիմնական միտքեր, այլ ստացածին հաշուետուութիւնը փորձելու ատեն քիչ մը խանդավառութիւն եւ յուզականութիւն միայն գտնէ, ի հարկէ շուտով կրնայ յուսախաբ ըլլալ։

Շատեր մեր կազմակերպութեան մէջ եւ դուրսը, կ'ընդունին որ կարելի չէ գրաւել մէկը քաղաքական դաւանանքի մը, եթէ անոր մէջ համոզումները կրօնական խորհրդաւորութեան չեն վերածուիր։ Անոր համար քաղաքական եւ ընկերային համոզում մը այն ատեն միայն ուժեղ է եւ անքակտելի, երբ մարդը կը հաւատայ անոնց ինչպէս քրիստոնեան Աստուծոյ եւ իր կրօնքին։ Երբ, առանց գիտնալու իր հաւատացածին էութիւնը կը կապուի անոր իր ամբողջ ջիղերով, զգացումով եւ մտածումով, կը հաւատայ որ տիրացած է ամբողջական ճշմարտութեան։

Քարոզութեան հարցը երբ կը քննենք, շատ կարեւոր է որ սկիզբէն ճշդենք քաղաքական հասկացողութեան մասին մեր ունեցած տեսակէտը։ Այս ճշդումն է որ մեզ ընտրել պիտի տայ նաեւ քարոզութեան եղանակը։ Եթէ ընդունինք քաղաքական համոզման մը ուժը իր խորհրդաւորութեան մէջ, մեր բերանացի եւ գրաւոր քարոզութիւնը անհրաժեշտ է որ կազմաւորենք այդ ուղղութեամբ, մեր ճիգին գեղեցկութիւնը եւ մեծութիւնը փառաբանենք, մեր անցեալը միշտ հերոսական ցոյց տանք, իսկ գործողները առաքեալներ, մարդկային տկարութենէ ազատ, միշտ ու ամէն տեղ հերոս։ Պէտք չունինք կեանքը բացատրելու եղածին պէս, քննելու մեր առաջդրութիւնները եւ անոնց մեր պայմաններուն եւ ուժերուն ինչ աստիճան համապատասխան ըլլալը. մէկ խօսքով պէտք չունինք բացատրելու թէ ի՞նչ կ'ուզենք, ինչո՞ւ կ'ուզենք եւ ի՞նչպէս կրնանք ձեռք ձգել մեր ուզածը։ Իսկ եթէ ընդունինք թէ քաղաքական եւ ընկերային դաւանանքը ծնունդն է կեանքին, հետեւաբար արժէք կը ստանայ կեանքի տուեալներով միայն, ուրեմն եւ մեր ճիգը պիտի ըլլայ ամէնէն առաջ բացատրել եւ հասկնալի դարձնել տիրող պայմանները եւ ապացուցանել որ մեր առաջադրութիւնները այդ պայմաններուն միակ եւ անխուսափելի հետեւութիւններն են։

Անշուշտ կարելի չէ պնդել թէ քաղաքական ապրումի մէջ երբեք խորհրդաւորութիւն չկայ։ Ամէն մարդու եւ ամէն ժողովուրդի մէջ սկզբունք մը ուժեղ եւ տիրապետող կը դառնայ երբ հոգիներու մէջ կը վերածուի խորհրդաւորութեան մը, զոր բացատրելու պէտքը չզգար ենթական։ Այս պահուս շատ մը ժողովուրդներ կան, ուր քաղաքական հասկացողութիւնը այդ վիճակին մէջ կը գտնուի։ Գերմանիոյ օրինակը ամէնքին աչքին առջեւն է։ Բայց քաղաքական գիտակցութիւնը այդ չափին հասնելէ առաջ մտածում է եւ տրամաբանութիւն, շահու հասկացողութեան վրայ հիմնուած տեսակէտ։ Մեր իրականութեան մէջ մանաւանդ ուր հաւաքական խորհրդաւորութիւն ստեղծելու հնարաւորութիւններ չեն երեւիր, քաղաքական քարոզութիւնը կրնայ հիմնուիլ միայն ու միայն օգտակարին տրամաբանութեան վրայ։ Անկէ դուրս եղածները պղպջակներ են։ Այսպէս պէտք է ըլլայ ոչ միայն պայմաններու պարտադրութեամբ, այլ նաեւ մեր անցեալով։

Անգամ մը ընդունելէ յետոյ այս հիմնական մտածումը, անհրաժեշտ է խելացի դասաւորութիւն մը ընել ներկայացուելիք տեսակէտներու։ Այդ դասաւորութեան հիմքն ալ պէտք է ըլլայ ներկայացուելիք առաջարկներու իրականացման աստիճանը։ Կարելի է օրերով ճառել ու խօսիլ բարձր ու գեղեցիկ գաղափարներու մասին ու շօշափելի արդիւնքի չհասնիլ, մինչդեռ խօսելով գործնական ծրագրի մը մասին, որ կրնայ իրականանալ որոշ ատենի մը մէջ, կարելի է գտնել ժողովուրդի մէջ շատեր համակարծիք եղող եւ գործակցիլ ցանկացող։ Շատ հասկնալի է այս պարագան, որովհետեւ գործն է քարոզութեան ամենամեծ զէնքը, անով կը հրապուրուին ամէնէն շատ զանգուածները եւ մանաւանդ անով է որ գաղափարներն ալ տարրական կերպարանք կը ստանան եւ մարսելի կը դառնան։ Փորձող հոսանքներն են ամէնէն շատ հետեւորդ ունեցողները ամէն ժողովուրդի մէջ եւ ամէն ատեն։

Մեր կուսակցութեան ալ արժէքը եւ հեղինակութիւնը ամէնէն շատ իր գործերով է ստեղծուած եւ եթէ իր պարտութենէն յետոյ ան դիմացաւ ու պիտի դիմանայ, ամէնէն աւելի անոր համար է որ թէ իր անդամները եւ թէ դուրսը եղողները միշտ կը հաւատան անոր գործելու անսպառ կարողութեան։ Երբ գործ կ'ընենք, ի հարկէ կը հասկնանք միայն այն որ կազմակերպութեան սկզբունքներուն եւ նպատակներուն դաշտին մէջ կը գտնուի։ Պէտք է խոստովանիլ որ ընդգրկուելիք եւ մանաւանդ տարագիր կազմակերպութեան մը համար գործի հնարաւորութիւնները շատ չեն, — կրկնապէս պակաս են մանաւանդ այն իրողութիւնով որ գործելու կարգ մը ձեւեր դուրս են հանուած իբրեւ մեր կացութեան անհամապատասխան եւ վնասակար։ Մեր առջեւ գրուած գործելու նեղ սահմաններուն մէջ իսկ, կենսական է սակայն մեզ համար որ հնարաւորութիւններ ստեղծենք աշխատանքի։

Այժմու պայմաններուն մէջ, քաղաքական ուժերու այս դասաւորութեան մէջ, մէկ հիմնական առարկայ միայն կը տեսնեմ, ուր մեր կուսակցութիւնը կրնայ լայն ճամբայ մը բանալ աշխատանքի եւ իր ուժերու օգտագործման, — հայրենիքին օգնելու առարկան է այդ։

ԼԵՒՈՆ ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱ - ՎՈԼԿԱ ՋՐԱՆՑՔԸ

1937ի գարնան կ'աւարտի կալանաւորներու աշխատանքով կառուցուող Մոսկուա - Վոլկա ջրանցքը։ Ջրանցքին շինութիւնը աւելի ջանք է պահանջած, քան ուրիշ որ եւ է ձեռնարկ Խ. Միութեան մէջ։ Այդ ջրանցքով Մոսկուան ջրային հաղորդակցութեամբ պիտի կապուի հինգ ծովերու հետ։

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Ադրբէջանի 9րդ արտասովոր խորհուրդներու համագումարը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 15ին։ Նախիջեւանի ինքնավար ՍԽՀ եւ լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար շրջանի խորհուրդներու համագումարները տեղի կ'ունենան նոյեմբերի 1էն 12։ Այս համագումարները պիտի ընտրեն խորհուրդներու համամիութենական 8րդ համագումարի պատգամաւորները։

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ

Այցելութիւնը, զոր Մեծն Բրիտանիոյ եւ Իրլանտայի թագաւորը, Հնդկաստանի կայսրը եւ բրիտանական կայսրութեան սահմանները ընդգրկող ծովերու գերիշխանը ըրաւ Պալքանեան երկիրներուն, պաշտօնական հանգամանք չունի։ Լոնտոնէն շատ կարճ կերպով յայտնեցին թէ թագաւորը կը ճամբորդէ հանգիստի ու հաճոյքի համար։ Թերեւս ան ամառը պիտի անցընէր Հար. Ֆրանսա, եթէ Սպանիոյ արիւնոտ դէպքերն ու կարելի եղածին չափ կատարեալ չէզոքութիւն պահելու անհրաժեշտութիւնը զինքը չստիպէին որ իր գրօսանքը ուղղէ աւելի արեւելք։ Անգլիոյ թագաւորը իր հետ չունէր իր արտաքին նախարարը, եւ, հետեւաբար, քաղաքական խնդիրներ չեն լուծուած։ Այս տեսակէտէն՝ ոչ մէկ կասկած կարելի է ունենալ իր սահմանադրական իրաւունքներուն վրայ։

Այսուհանդերձ, Էտուըրտ Ը., հազիւ բազմած իր նախահայրերուն գահը, պալքանեան պետութեանց եւ անոնց գերիշխաններուն կ'ընծայէ ուշադրութիւն մը, որ առիթ կուտայ կրկին խօսելու Միջն. Արեւելքի մէջ անգլիական քաղաքականութեան մասին։

18րդ դարու վերջաւորութենէն սկսեալ, — երբ Անգլիա կորսնցուց Հիւս. Ամերիկայի իր գաղթավայրերը՝ Միացեալ Նահանգներու անկախութեամբ եւ իր ուշադրութիւնը դարձուց ամէնէն արժէքաւոր հողամասին՝ Հնդկաստանի վրայ, — իր կառավարութիւնները երբեք չդադրեցան մեծ շահագրգռութիւն ցոյց տալ Մերձաւոր Արեւելքի գործերուն հանդէպ։ Երբ Ռուսիա, 18րդ դարու վերջաւորութեան, Կովկասի եւ Նեղուցներու միջոցաւ դէպի Միջերկրական իր յառաջ ու տեւական գնացքի պահուն սպառնաց Օսմանեան կայսրութեան գոյութեան, Անգլիոյ վարչապետը՝ Փիթ ըսաւ.

— Ես կը մերժեմ վիճիլ բոլոր անոնց հետ որ կը խորհին թէ Թուրքիան պէտք է իյնայ։

Այդ շրջանէն սկսեալ՝ Օսմ. կայսրութեան ամբողջականութեան պահպանումը դարձաւ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ անգլիական քաղաքականութեան հաւատոյ հանգանակը։

Քէնինկի կառավարութիւնը, յունական ըմբոստութեան շրջանին (1821—1827) փոփոխութիւն մը մացուց այդ հանգանակին մէջ։ Շնորհիւ իր դիւանագիտական ճկունութեան եւ արիութեան, անգլիացի այս պետական անձը կրցաւ ըլլալ միանգամայն եւ յոյն ըմբոստներուն հովանաւորը եւ Սուլթանին պաշտպանը։ Քէնինկ կրցաւ համաձայնիլ այս երեւութապէս մեծ հակասութեան, այն մեծ սարսափին պատճառաւ, զոր սուլթանը ունէր Ռուսիայէն։ Սուլթանը՝ իր այդ սարսափին մէջ՝ պէտք էր յենուր Անգլիոյ պաշտպանութեան, հակառակ անոր որ ան համաձայնեցաւ եւ Թուրք գերիշխանութեան պարտադրեց հիւանդագին անդամահատութիւն մը՝ Հելլէն պետութեան ստեղծումովը։ Լոնտոնէն՝ Թուրք վարիչներուն եղած այն թելադրանքը թէ՝ Օսմանեան կայսրութիւնը կրնայ գոյութիւն ունենալ առանց յունական հողերուն, բայց ոչ՝ առանց անգլիական ուժերու հովանաւորութեան, հետեւեալ արդիւնքները տուաւ. Փոքր Ասիոյ մէջ,— Անգլիա իրապէս դարձաւ, հելլէնական ազատագրութենէն վերջ, հովանաւորն ու բարեկամը Ցեղերուն եւ պաշտպանն ու պահապանը՝ Օսմանեան կայսրութեան։

Ան այդ կայսրութեան նախանձոտ պահապանը եղաւ եւ ԺԹ. դարու ամբողջ տեւողութեան։ Մասնաւորապէս [illegible] ընդդիմացաւ Ղրիմի պատերազմի ատեն, երբ Անգլիա եւ Ֆրանսա կռուեցան Ռուսիոյ դէմ ի նպաստ Թուրքիոյ պաշտպանման։ Ինչպէս նաեւ Պերլինի վեհաժողովին (1878), երբ անգլիական դիւանագիտութիւնը, Ռուսիայէն վախնալով, պատռեց դեռ նոր ստորագրուած Սան Սթէֆանոյի դաշնագիրը։

Թուրքիա հաւատարիմ պահակն էր դարձած Անգլիոյ Նեղուցներուն եւ Արեւելեան Միջերկրականի մէջ։ Սուլթանը կը խափանէր ռուսական յառաջխաղացումը դէպի հարաւ եւ կ'ապահովէր անգլիական ազատ ճամբան դէպի Հնդկաստան եւ բրիտանական այլ գաղթավայրերը Արեւելքի մէջ։

Անգլիական այս քաղաքականութիւնը փոխուեցաւ պատերազմէն վերջ։ Թուրքիա դաւաճանեց Անգլիոյ։ Թուրք կառավարութիւնը, պատերազմին միջամտելէ առաջ, Նեղուցները բացաւ գերմանական երկու զրահանաւերուն, Կէօպէնի եւ Պրէսլաուի առջեւ։ 1920ին կնքուած Սեւրի դաշնագրին մէջ, Անգլիա անողորմաբար կը պատժէր Թուրքիան իր դաւաճանութեան համար,— օսմ. կայսրութիւնը բաժան-բաժան կ'ըլլար։ Նեղուցները ամբողջովին բաց, կը մնար փոքր, զինաթափ եւ հատուցումներու ծանրութեան տակ ընկճուած Թուրք պետութիւն մը։

Փոքր Ասիոյ մէջ Յոյներու վրայ տարուած յաղթանակը փրկեց Թուրքերը։ Լոզանի մէջ Թուրքիան ետ ստացաւ իր հողերը, ազատութիւնն ու անունը։ Անգլիա, Քէրզընի միջոցաւ կրկին կասկածանքով վերաբերուեցաւ անոր հանդէպ, զայն նկատելով կապուած Մոսկ. Ռուսիոյ։ Բայց, այս ըմբռնումը որոշ չափով վարանոտ էր, որովհետեւ Ըսմէթ փաշա մերժեց մինչեւ վերջ հետեւիլ գործակալ Չիչերինին Լոզանի խորհրդաժողովի պահուն։ Այսուհանդերձ, այն ատեն Նեղուցները մնացին բաց Անգլիոյ իրական վերահսկողութեան տակ։

Անկէ վերջ շատ ջուրեր հոսեցան, մինչեւ Մոնթրէօյի Խորհրդաժողովը։

Հոն Անգլիա եւ Թուրքիա այլ եւս ցոյց չտուին փոխադարձ անհաշտութիւն։ Անգլիական հակառաջարկը՝ Նեղուցներու վարչաձեւի փոփոխման մասին, գրեթէ կը մօտենար թրքական նախագծին։ Թուրք պատուիրակութիւնը շուտով հակեցաւ ընդունելու, իբրեւ բանակցութեանց հիմ, անգլիական հակառաջարկը։ Անկասկած նախահամաձայնութիւն մը գոյացած էր Լոնտոնի եւ Էնկիւրիի միջեւ, ինչ որ առիթ տուաւ Լիթվինովի դժգոհութեան։

Բոլորին, բայց մանաւանդ Ռուսերուն համար պարզ էր թէ Անգլիա ճիգ կ'ընէ Թուրքիան քաշելու իր մերձ-արեւելեան միջերկրականեան քաղաքականութեան [illegible] մէջ։ Պատմութիւնը մեզի կ'ըսէ թէ Թուրքիա միշտ հակում ունեցած է համախորհուրդ ընթանալու Մեծն Բրիտանիոյ հետ, եթէ ան զինակից չէ Թուրքիոյ թշնամիներուն։

Թուրքիա Գերմանիոյ կողմն անցաւ երբ Անգլիա սկսաւ մօտենալ ցարական Ռուսիոյ, որուն ձգտումները դէպի Նեղուցներն ու Պոլիս՝ պատմական էին դարձեր։ Պատերազմէն վերջ, Թուրքիա մօտեցաւ Խորհ. Ռուսիոյ, որովհետեւ Անգլիա ցանկաց ու պարտադրեց Օսմանեան կայսրութեան բաժանումը, մինչ խորհ. իշխանութիւնը բացայայտօրէն յայտարարեց թէ կը հրաժարի Թուրքիոյ հանդէպ ամէն տեսակ ցանկութիւններէ։

Թուրքերուն դէպի բոլշեւիկները հակումին մէկ ուրիշ պատճառն էր այն պարագան որ Իտալիա Երկոտասան կղզիներէն սկսած էր դառնալ աւելի յարձակողական դէպի Անատոլու եւ այդ՝ Անգլիոյ հովանաւորութեամբ (Մուսոլինի - Չէմպըրլէն հանդիպումը, Լոնտոնի մէջ, 1927ին)։

Իտալեւեթիոպիական պատերազմը պաղեցուց Անգլիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները։ Լոնտոնի մէջ սկսան անհանգիստ ըլլալ Իտալիոյ զօրացումէն արեւելեան Միջերկրականի մէջ։ Անգլեւիտալական յարաբերութեանց մէջ յառաջ եկած փոփոխումը որոշ հանգստութիւն տուաւ Էնկիւրիի՝ Անգլիոյ ապագայ վերաբերումի մասին, ու երեւան եկան առաջին նախանշանները՝ անգլեւթուրք նոր մերձեցման մը։ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը Թուրքիան կրկին դարձուց Նեղուցներու տէրը, իսկ ասիկա աւելի բարձրացուց անոր արժէքը։

Այսօր, երբ մօտ չի նկատուիր անգլեւռուս տարակարծութիւն մը, Թուրքիա կրնայ բարեկամական կապեր ունենալ միաժամանակ եւ Մոսկուայի եւ Լոնտոնի հետ, եւ կամ, ինչպէս Րիւշտի Արաս Մոնթրէօյի մէջ արտայայտուեցաւ,— Անգլիոյ հետ ըլլալ Միջերկրականի մէջ, Ռուսիոյ հետ ըլլալ Սեւ ծովու մէջ։

Դժուարութիւնները երեւան պիտի գան, եթէ հարկ ըլլայ ընտրութիւն մը ընել։ Այդ ընտրութիւնը դիւրին պիտի չըլլայ, բայց այսօր պարագան չէ։ Եւ սակայն, կարելի չէ ծածկել այն փաստը թէ՝ Անգլիա կը փնտռէ Թուրքիոյ եւ միւս պալքանեան պետութեանց բարեկամութիւնը։

Անգլիական քաղաքականութիւնը խաղաղասիրական է, անտարակոյս։ Միջերկրականի եւ Սպանիոյ մէջ տեղի ունեցող դէպքերը կը սպառնան եւրոպական խաղաղութեան, իսկ Անգլիա կը փնտռէ ապահովութիւններ՝ այդ խաղաղութեան պահպանման համար։

Ըսենք թէ թագաւորին ճամբորդութիւնը քաղաքական հանգամանք չունի։ Բայց, անարժէք չէ մանաւանդ պէս Թուրքիա ըրած այցելութիւնը։ Իր պապը՝ Էտուըրտ Է. եւս կը սիրէր ճամբորդել, բայց միաժամանակ կը ծառայէր անգլիական քաղաքականութեան։

1904ին անոր մէկ այցելութիւնը Փարիզ եւ հանդիպումը Լուպէի հետ՝ պատրաստեց սերտ հասկացողութիւն մը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ։

Թագաւորի մը ամէն մէկ այցելութիւնը նշանակութիւն մը ունի միշտ եւ ապահովաբար, նշանակութենէ զուրկ չէ եւ Էտուըրտ Ը.ի այժմու պտոյտը։

ՓՐՈՖ. Կ. ԿԷՆՈՎ

«Ութրօ» (Սոֆիա)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՑԱԶՆԸ

Արայ Գեղեցիկ եղած է համաստուածութեան մէջ պլպլացող աստղ մը, հայկական դիցազն մը, ու նկարագրի եւ բարոյականի համար նմուշ մը։

Ազգային երեք պատմական պատմիչներ կ'աւանդեն մեզ Արայի պատմութիւնը։ Այս պատմիչներն են Փ. Բիւզանդ, Եզնիկ Կողբացի ու Մովսէս Խորենացի։ Ասոնց համաձայն Արայ որ իր չնաշխարհիկ գեղեցկութեան համար կոչուեցաւ «գեղեցիկ», Արամի յաջորդելով իշխած է Մեծն Հայաստանի վրայ, բայց Ասորեստանի Շամիրամ խենէշ թագուհին փափաքելով տիրանալ Արայի անձին, առաջարկեց հետը ամուսնանալ՝ ընծայելով նոյն իսկ Ասորեստանեան բոլոր երկիրները։ Արայ գեղեցիկ որ ամուսնական սիրով կապուած էր Հայ դեղուհիի մը հետ, (Նուարդ իշխանուհին) եւ փափաքելով անաղարտ պահել ընտանեկան ու ազգային պատիւը՝ մերժեց Շամիրամի կրկնակի առաջարկները, ընդունեց անոր մարտահրաւէրը ու քաջաբար ինկաւ պատերազմի դաշտին մէջ։ Շամիրամ ողբաց Հայաստանի այս գեղեցիկ թագաւորին մահուան վրայ, ու Հայոց ցասումը հանդարտեցնելու համար, Արայի մարմինը բարձր տեղ մը դնել տալով, բացատրեց որ յարալէզները կախարդութեամբ կենդանացնեն հերոսին մարմինը։ Բայց երբ Արայ չվերակենդանացաւ, Շամիրամ գաղտնօրէն թաղեց զայն, ու իր սիրելի զինուորականներէն մէկուն Արայի հագուստները հագցնելով հեռուէն ցոյց տուաւ, ու հաւատացուց թէ յարալէզները կամ յարալէզ աստուածները, Արայի վէրքերը լզելով կենդանութիւն տուին անոր։

Այս է ամբողջ աւանդութիւնը, որ զոյգ յիշատակներով կը կապէ մեզ հին Հայաստանի դիւցազն թագաւորի մը բարձր նկարագրին հետ, եւ ունի նաեւ իր պատմական հիմքերը։

Հիմա ջանանք Արայ գեղեցիկը ու յարալէզ աստուածները ներկայացնել ըստ հայ ու օտար վաւերական ըմբռնումներուն։

Հեթանոսական աւանդութիւնները խոր արմատ ձգած են Հայերու մէջ, ու Ե. Լէման այս պարագան փաստել կը փափաքի, իր Հայաստան ըրած ճամբորդութեան առթիւ երբ կը գրէ.— «Հայերը իբր քրիստոնեայ շատ խիստ ու հաւատարիմ ազգ են, բայց իրենց շատ մը բարքերով ու հայեցքներով տարբերութիւն չունին հին հեթանոս Հայերէն»։

Այս է պատճառը որ հեթանոսական ինչ ինչ սովորութիւններ մնացած են Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ, ինչպէս Տեառնընդառաջը, Վարդավառը եւն.։

Յարալէզներու իմաստով կախարդ շուներ գտնուած են զանազան ազգերու մօտ, ինչպէս ժամանակին «Արարատ» ամսագրին մէջ դիտել տուած էր Ղ. Մելիքսէթբէկեան, երբ կը գրէր Աբխազներու «Ալրչկինար» շաստուածներու գոյքին մասին, ուր հերոս կը հանդիպանայ Աւլան, որ կուրացնելէ ու սպաննելէ վերջ՝ իր շուներու լզումով վերակենդանացաւ» (1)։

Շուներու կախարդութիւնը ու իրենց տիրոջ չդժնելէ աղաւտելու վրացական աւանդութիւն մըն ալ կը պատմէ Տոքթ. Պլայխշթէյնէր, իր «Երկու եղբայրներ» գրոյցով։ (Տես նոյն գիրքը)։

Արայ գեղեցիկին աւանդութիւնը դարերու մէջ շատ փոփոխութեանց ենթարկուեցաւ, բայց կը մնայ իրական ազգային աւանդութիւն մը, որովհետեւ շուրջի շատ մը ազգերու նման գրոյցներէն բաւական առաջ՝ Հայաստանի մէջ խօսուած աւանդութիւն մըն էր ան։ Արայ ծանօթ էր թէ հեթանոս եւ թէ քրիստոնեայ Հայաստանի։ Հեթանոս Հայերը Արան կը նկատեն աստուած մը, իսկ քրիստոնեայ Հայաստանի մէջ, նոյն իսկ [illegible], Արայ գեղեցիկ նկատուած է իբր մարտիկներէ սիրած, բայց աստուածացած դիւցազ մը։

Արայ գեղեցիկի աւանդութիւնը ցայտուն կերպով կը բացատրէ Փաւստոս գրելով.

— «Եւ Շամիրամ կինն Ասորւոց արքային Նինոսի, քանզի լուեալ վասն գեղեցկութեան նորա, կամեցաւ առնել ընդ նմա բարեկամութիւն, որպէս զի կատարեսցէ զկամս նորա պոռնկութեամբ, քանզի ընդ լրոյ համբաւոյ յոյժ տոփեալ էր ի վերայ անձին և գեղոյ նորա գեղեցկութեան։ Զի ոչ գտանէր յայնմ ժամանակի նման նմա այր ոք ամենեւին՝ այր պատկերանօի, յղէ առ նա հրեշտակս պատարագաւք եւ կոչէ զնա, առ ինքն ի Նինուէ։ Իսկ Արայն ոչ զպատարագն նորա ընկալաւ եւ ոչ յանձն առնու երթալ ի Նինուէ առ Շամիրամ, ապա առնու զզաւրսն իւր Շամիրամ, եւ գնայ ի վերայ նորա ի Հայս։ Գայ հասանէ ի դաշտն Արայի, հարկանէ զզաւրսն եւ սպանանէ զԱրայ ի պատերազմին։ Եւ հրամայէ Շամիրամ տանել զդի նորա ի վերնատունն ապարանից իւրոց եւ ասէ. Ես ասացից աստուածոց լիզուլ զվէրս նորա եւ կենդանասցի, իսկ իբրեւ նեխեցաւ դի նորա ի վերնատանն, հրամայեաց գաղտնի ընկենուլ ի վիհ եւ ծածկել։ Եւ զարդարէ զմի ոմն ի հոմանեաց իւրոց այր պատշաճող եւ համբաւ հանէ զԱրայի լիզուլ աստուածոց եւ յարուցանել։ Ունի ի ծածուկ եւ ոչ ումեք ի ծանօթից նորա ցուցանէ զնա եւ այնպէս հանէ համբաւ Արալեզաց տիկինն Շամիրամ»։

Արայ գեղեցիկին պատմութիւնը չի կրնար գիտական աչքով ալ բոլորովին զրոյց մը համարուիլ, որովհետեւ Հայաստանի «Արարատեան դաշտ» անունը ծնունդ կ'երեւի ազգային այս մեծ հերոսին։ Տոքթ. Ա. Մատիկեանի «Արայ Գեղեցիկ» գիրքին մէջ կը կարդանք թէ Արագածի դէպի Արարատեան դաշտը երկարող լեռնաշղթաներէն մին կը կոչուի «Արայի լեռ» ու այս լերան ստորոտը կը գտնուի Արայի անունով գիւղ մը ուր իբր թէ Արայ գեղեցիկ սպաննուեր ու թաղուեր է։ (էջ 301 — 302)։

Արայի հետ սերտ աղերս ունեցող Շամիրամ թագուհին ալ ծանօթ է իր Շամիրամակերտ քաղաքով ու Շամիրամայ բլուրով։ Շամիրամի աւանդութիւնը իր արմատը ձգած է Հայերուն վրայ ու մանաւանդ Վասպուրականի մէջ։

Շամիրամի աւանդութիւններուն նմանակները կան Վրաստանի ու Լիւզիոյ մէջ, Վրացիները ունին իրենց Թամարայի զրոյցը, իսկ Լիւզացիները ունին Կոնստանցէս թագուհին զարմանալի կնոջ զրոյցը, որ հիմնական գիծերով շատ չեն տարբերիր Շամիրամէն։

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

(1)

---

(1) Տես «Արայ Գեղեցիկ», Տոքթ. Ա. Մատիկեան։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

—.—

Մեծն Բրիտանիոյ անունով Պ. Խոր-ին կողմէ եւ եգիպտական կառավարութեան անունով Նահաս փաշայի կողմէ ստորագրուած պայմանագրութեան առաջին հետեւութիւնը պիտի ըլլայ բրիտանական Բարձր Գոմիսէրի պաշտօնին անհետացումը: Մեծն Բրիտանիոյ Թագաւորին մէկ դեսպանը Եգիպտոսի Թագաւորին մօտ պաշտօնի պիտի կոչուի: Եւ այսպէս ետ գացած կ'ըլլանք երկու հարիւր երեսունըութ տարի, այն օրը, որ Անգլիական Հիւպատոս մը, առաջին անգամ ըլլալով Գահիրէի մէջ Թուրքիոյ Սուլթանը ներկայացնող փաշային մօտ պաշտօնի կը կոչուէր:

Անունն էր Ֆլիթուտ, աւետէնի վաճառական: Աւետէնները Եւրոպայէն Եգիպտոս ներածուած գլխաւոր վաճառքն էին: Ահագին առեւտուր կ'ըլլար, որովհետեւ սովորութիւնը կը պահանջէր որ ամէն տարի, Պայրամի տօնին, քանիչորս Պէյեր իրենց ծառայողընտանիքներուն բազմաթիւ անդամներուն համար նոր հագուստ կարել տային: Այդ անդամները շատ մը տասնեակ, նոյն իսկ երբեմն շատ մը հարիւրեակ Մէմլուք կը հաշուէին:

Ֆրանսական աւետէններուն եւ անգլիական աւետէններուն միջեւ մրցում կար: Ֆրանսականները գերադաս էին տոկունութեամբ, իսկ անգլիականները գոյներու, երանգներու կողմէ խիստ ճոխ: 1732ին, Ֆրանսական հիւպատոս Փինեօն՝ Մարսէյլի առեւտրական սենեակին անգլիական աւետէններու նմոյշներ ղրկեց, բաց կանանչ, մութ կանանչ, դեղձան, գինիի գոյն, ֆրանսացի ներկարարներուն նախանձախնդրութիւնը գրգռելու համար:

1696ին, Ֆլիթուտ ջանաց պէրաթ մը ձեռք բերել, որպէսզի ինք պաշտօնապէս իբրեւ հիւպատոս ճանչցուի, եւ սկսաւ առատօրէն պախշիշներ յանձնել փաշային, անոր մարդոց եւ մաքսաւորներուն:

Այդ միջոցին Գահիրէի մէջ ֆրանսական հիւպատոսն էր շատ ճարպիկ եւ կարող մարդ մը, Պրնուա տը Մայէ:

Մայէ աշխատեցաւ իր ախոյեանը ձախողեցնել իր ձեռնարկին մէջ: 1697ին խորհելով թէ յաջողած է, հետեւեալը գրեց Մարսէյլի առեւտրական սենեակին.— «Կարծեմ թէ ձեր վաճառականութեան համար շահաւէտ պիտի ըլլայ այդ մարդուն հիւպատոսի տիտղոսը ջնջել, որովհետեւ այդ տիտղոսէն օգտուելով ահագին ազդեցութիւն պիտի ունենայ թէ եգիպտական ժողովուրդին եւ թէ Թուրքերուն մէջ:

Բայց Ֆլիթուտ գաղտնի միջոցներով ոչ միայն Գահիրէի այլ եւ Պոլսոյ մէջ կ'աշխատէր: Արդ, ճիշդ այդ միջոցին Սուլթան Մուսթաֆա Բ. կը փափաքէր հաշտութիւն կնքել Աւստրիոյ Լէոփոլտ Բ. կայսեր հետ: Կ'առաջնէր անգլիական դեսպան Փէյճըթի որ կէս պաշտօնապէս բանակցութիւններու դուռ բանայ նոյն կայսեր հետ, որոնք արդարեւ վերջ ի վերջոյ յանգեցան Գարլօվիցի պայմանագրութեան կնքումին: Լորտ Փէյճըթ, ճիշդ հիմա առիթէն օգտուելով հիւպատոսի պէրաթ մը խնդրեց Ֆլիթուտի համար: Սուլթանը ապերախտ կ'ըլլար մերժելով այս փոքրիկ գոհացումը դիւանագէտի մը, որմէ մեծագոյն ծառայութիւնը կը սպասէր:

Ուստի Մեծ Եպարքոսին մէկ տղան Գահիրէ տարաւ հիւպատոսական պէրաթը Ֆլիթուտի անունով եւ Հաթթը Շէրիֆ մը, յայտարարող թէ ... Եգիպտոս մտնող անգլիական չուխաները ֆրանսական չուխաներուն համաչափ մաքս միայն պիտի վճարեն, այսինքն իրենց արժէքին հարիւրին 3ը:

Պրնուա տը Մայէ անկեղծօրէն խոստովանեցաւ իր անյաջողութիւնը, եւ 1698ին գրեց Մարսէյլ.— «Պ. Ֆլիթուտ իր ազգին հիւպատոսը եղաւ: Ձեռքէս եկածը ըրի այս ձեռնարկը ձախողեցնելու համար: Բայց կարելի չեղաւ փաշան համոզել որ այդ հրամանները մերժէ այսպիսի ժամանակ մը, երբ ամբողջ օսմ. կայսրութիւնը Անգլիացիներուն պէտք ունի, կայսեր հետ հաշտութիւն կնքելու համար»:

Ժամանակի ընթացքին, Գահիրէի այդ հիւպատոսութիւնը զանազան իրադարձութիւններու ենթարկուեցաւ: Շատ անգամ թափուր մնաց, երբեմն ալ նշանաւոր անձեր եղան, ինչպէս Ճօրճ Պոլտուին, որ առաջին անգամ տասնըութերորդ դարուն, Եւրոպայէն Հնդկաստան ճամբուն սկզբնաւորողը եղաւ Աղեքսանդրիոյ, Գահիրէի եւ Սուէզի միջոցաւ: Անգլիական հիւպատոսներէն նշանաւոր դէմք մըն է նաեւ Հէնրի Սօլթ հնագէտը, որ երկար տարիներ մնաց Մէհմէտ Ալիի մօտ:

Ահա ուրեմն Ֆլիթուտ համեստ հիւպատոսը ի մօտոյ իբրեւ յաջորդ պիտի ունենայ մեծ դեսպան մը: Եգիպտոս, տասնըեօթներորդ դարուն օսմ. կայսրութեան պարզ մէկ վիլայէթը, ինքնիշխան պետութիւն դարձաւ, նուաճելով իր անկախութիւնը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ԹՈՅԼԱՏՐՈՒԻ

—.—

Աթէնքի «Նոր Օր»ին մէջ կը կարդանք այս խորագրին տակ (13 սեպտեմբեր).—

Ուրբաթ կէսօրին, դպրոցական յանձնախումբին կողմէ Պ. Պ. Արամ Աբիկեան, Գարեգին Պզտիկեան, Առաքել Պետրոսեան, Ֆէսճեան, Գաբրիէլ Լազեան ներկայացան կրթական եւ կրօնից նախարար Պ. Եօրգաքօփուլոսին ու բացատրեցին հայ վարժարաններու վերաբերեալ կրթական խորհուրդին արգելքը: Պատուիրակութիւնը խնդրեց նախարարէն որպէսզի արտօնագիր չպահանջուի համայնական վարժարաններէն, մինչեւ որ պատկան պաշտօնատունը պատրաստէ հայ համայնքին վերաբերեալ կանոնագրութիւնը եւ նոյնպէս թոյլ տրուի մեր վարժարաններուն մէջ հայերէնի ուսուցումը, յունարէն լեզուին հաւասար չափով: Յանձնախումբը չեշտած է հայ ժողովուրդին ունեցած երախտագիտական զգացումները հանդէպ Յունաստանի: Նախարար Պ. Եօրգաքօփուլոս ուշադրութեամբ մտիկ ընելով պատուիրակութեան խնդրանքը, խոստացած է անհրաժեշտ կարգադրութիւնները հրահանգել պատկան պաշտօնէութեան:

Պատուիրակութիւնը յետոյ այցելած է կրօնից ճիւղի պետ Պ. Ֆիլիփիտիսին, որ բացակայ ըլլալով փոխանորդը յայտնած է թէ հայ համայնքի վերաբերեալ կանոնագրութիւնը յանձնուած է նախակրթարաններու ճիւղի պետին: Վերջինը հայ վարժարաններու իրաւասու անձը ըլլալով, պատուիրակութիւնը տեղեակ պահած է զինք, նախարարին մօտ կատարուած դիմումին մանրամասնութիւններուն:

Կրթական քննիչները արդէն հրահանգ ստացած են, հայ վարժարաններու դիւրութիւն տալու հայերէնի ուսուցման բոլոր դասարաններուն մէջ: Անհատական վարժարաններուն տրուած արտօնագրերուն մէջ թէեւ յիշուած է հայերէնի արգելքը, բայց նախակրթարաններու ճիւղին պետը յայտարարած է թէ այդ հին որոշումն է, այժմ տարբեր կարգադրութիւն եղած է:

Գալով համայնական վարժարաններուն անհատներու անուան արտօնութեան խնդրոյն, Պ. Իզմիրլիս նախարարին հետ խորհրդակցելէ յետոյ պիտի ճշդուի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԴԻԿՏԱՏՈՐԸ ԶՕՐ. ՄԷՔԱՔՍԱՍ ԻՐ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՎ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԹԱՇՃԵԱՆ

—.—

«Հայրենիք»էն ցաւով կը տեղեկանանք, թէ Պ. Մարտիրոս Թաշճեան մեռած է Պոստընի քաղաքային հիւանդանոցին մէջ: Մահը տեղի ունեցած է օգոստ. 26ին: Հանգուցեալը հանրային ջիղ ունեցող, մեր ազգային կեանքի ելեւէջներուն մօտէն հետեւող, հայրենասէր եւ անկեղծ անձնաւորութիւն մըն էր: Բնիկ Խարբերդցի, Թաշճեան ծանօթ գերդաստանէն, երկար տարիներէ ի վեր կ'ապրէր Ամերիկա, իր երկրորդ հայրենիքը, մասնակցելով այս գաղութի բոլոր կարեւոր իրադարձութեանց: Եղած էր Դաշնակցական: Տարիներ առաջ ապրած էր Քալիֆորնիոյ մէջ:

Վերջին եկեղեցական - ազգային պայքարներուն Պ. Մարտիրոս Թաշճեան բերաւ իր գործօն մասնակցութիւնը: Ղեւոնդ վարդապետ Մարդուկէսեանի հետ շրջագայեցաւ գաղութները, մինչեւ Շիքակօ եւ Տիթրոյիթ, միշտ պաշտպանելով արդարութեան դատը:

Գլխաւորապէս իր ջանքերով կը հրատարակուէր Ազգ. Կ. Վարչութեան օրկան «Կանթեղ» պարբերաթերթը, որուն, ինչպէս եւ «Հայրենիք»ի մէջ առեն առեն կը ստորագրէր հայրենասէր շունչով յօդուածներ: Առեն մը եղաւ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան անդամ: Իր գործունէութեան վերջին [illegible] ազգային - եկեղեցական Թեմի կազմակերպութեան նպաստեց եռանդով եւ աշխուժութեամբ:

Վերջին ամիսները կը տառապէր սրտեան ճնշումէ եւ սրտի հիւանդութենէ: Քանի մը ամիս առաջ հարկադրուեցաւ մտնել քաղաքային հիւանդանոց, ուր մնաց մէկ երկու ամիս եւ կը թուէր թէ այլ եւս անցուցած էր վտանգը: Դուրս եկաւ հիւանդանոցէն, բայց քանի մը շաբաթ ետք ստիպուեցաւ նորէն վերադառնալ:

Եւ հիմա յաւիտեան կը փակէ Մարտիրոս Թաշճեան իր պայքարի, եռանդուն եւ սրտանուէր կեանքը, հազիւ 47 տարիներ բոլորած:

ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԻՐԱՆԵՐԷՆ

Թէհրանի «Ալիք»ը կը գրէ.— Իրանի լուսաւորութեան նախարարութիւնը շրջաբերականներ ղրկած է շրջաններու բոլոր մարիֆներուն, որպէսզի վերջիններս կարգադրեն, որ անկէ ետքը բոլոր հայ դպրոցներու մէջ կատարուած հանդէսներու բոլոր ճառերը եւ երգերը իրաներէն ըլլան:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՍԻՎՐԻ ՀԻՍԱՐՑԻՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սիվրի Հիսարի Հայր. Վերաշինաց Միութեան բացման դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 6ին, Սէն Ժէռօմ, Ֆրանս - Օռիան գորգի գործարանի պարտէզին մէջ: Առտուն կանուխէն ընտանիքով հանդիսավայր կը փութային շատ մը հայրենակիցներ, իրենց ճաշը միասին առած եւ կէսօրին բոլորուած սեղաններու շուրջ կը ճաշէին, յիշեցնելով ծննդավայրի կեանքն ու աւանդութիւնները: Կարգադիր յանձնախումբը ջանք չէր խնայած հանդիսականներու վայելքին եւ օրուան փայլին համար: Հակառակ աննպաստ օդին, հանդիսավայրը լիքն էր բաւական բազմութեամբ: Ժամը 3.30ին հանդէսը բացուեցաւ «Ով մեծասքանչ դու լեզու» խմբերգով, ղեկավարութեամբ սիրուած երաժիշտ Պ. Համբարձումեանի եւ մասնակցութեամբ խումբին՝ հայրենակից երիտասարդներու: Օրուան նախագահ Պ. Փոնարճեան բացման խօսքին մէջ գովելով Հայաստանի վերաշինական աշխատանքները, եւ մատնանշելով գաղութներու ըսպառնացող վտանգները, կոչ ուղղեց ներկաներուն բոլորուիլ Միութեան շուրջ: Թելադրեց մասնաւորաբար երիտասարդութեան վառ պահել հայրենիքի գաղափարը: Գեղարուեստական բաժնին մէջ իրենց մասնակցութիւնը բերած էին օրիորդներ Ա. Կիրակոսեան, Կ. Ներսէսեան, Ե. Անտոնեան, Մ. Խաչեան, Ա. Ճըրըգեան, պարոններ Ա. Սանտալեան, Ց. Կիրակոսեան եւ Հ. Համբարձումեան: Եղբայրներ Մկրտիչ եւ Յովհ. Կիրակոսեան եւ Օր. Կ. Ներսէսեան յաջողութեամբ ներկայացուցին «Աղահ վաճառականին կտակը» զաւեշտը: Յետոյ տեղի ունեցաւ վիճակախաղը: Հանդէսի գեղարուեստական բաժինը վերջացած ըլլալով, նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն, կարգադիր յանձնախումբին, մասնակցող երիտասարդութեան եւ Պ. Գօճապաշեանի որ հանդիսավայրը ձրիաբար տրամադրած էր: Ժամը 6.30էն մինչեւ 8 պարեր տեղի ունեցան մասնակցութեամբ Ջէօրէքճեան նըւագախումբին եւ ապա ներկաները ցրուեցան գոհ տպաւորութեան տակ:

Տեղեկատու

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՂԻՂ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ

—○—

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 օգոստ.).

— «Այս էջերուն մէջ յաճախ առիթ ունեցեր ենք ըսելու, որ Փաշական շարժումը անմիջական եւ բնական ծնունդն է պոլշեւիզմին: Խօսքը չի վերաբերիր անշուշտ քաղաքական այս երկու շարժումներու դաւանանքին կամ վարդապետութեանց, այլ կազմակերպուելու եւ պայքարելու բռնաւորական մեթոտներուն: Այլ խօսքով՝ ժողովրդավարական կարգերու ոխերիմ թշնամութեան:

Եթէ գոյութիւն չունենային պոլշեւիզմի բռնադատական եւ դասակարգային գազանային ատելութեան մեթոտները, ապահովաբար գոյութիւն պիտի չունենար բնաւ Փաշական նոյն ձեւի գործելակերպը: Գոյութիւն չէր ունենար ասիկա, որովհետեւ եթէ ժողովուրդը իրաւազրկելու, անոր քաղաքացիական իրաւունքը յափշտակելու եւ զայն գազանային հալածանքի ենթարկելու պոլշեւիկեան գործելակերպը չըլլար, անոր դէմ պաշտպանուելու համար ժողովուրդի մէկ խոշոր տոկոսը բնաւ չպիտի մտածէր՝ զոհելով իր ժողովրդավարական իրաւունքները, ապաւինելու Փաշական բռնատիրութեան, իբրեւ պաշտպանութեան պատնէշ մը պոլշեւիկեան ահաւոր սպառնալիքներուն դէմ:

Իրերու այս ընթացքը անխուսափելիօրէն պիտի յանգէր իրերակերութեան՝ չեչտակի կերպով այն ազգերուն մէջ, ուր տակաւին թոյլ է ժողովրդավարական աւանդութիւնը:

Ասկէ բնաւ հետեւցնելու չէ թէ որ եւ է չափով արդարացումի խօսք կ'ուզենք ըսել Փաշական մեթոտներուն: Բնաւ երբեք: Երկու շարժումներն ալ հաւասարապէս դատապարտելի են: Երկուքն ալ թշնամիներ են ժողովրդավարութեան եւ ժողովուրդներու ազատ ու բնականոն զարգացման: Երկուքն ալ իրենց շուրջը կը փռեն մահ եւ աւերածութիւն՝ քանի մը հարիւր տարիներ յետ մղելով աշխարհի քաղաքակրթութիւնը:

Սպանիոյ ցաւալի քաղաքացիական պատերազմը բնական ծնունդն է այս երկու վիժուածք շարժումներու բախումին: Այսօր Սպանիան է որ բռնուած է եղբայրասպան մահասփիւռ ցանցին մէջ, վաղը կը գահավիժին եւ ուրիշ ազգեր, եթէ քաղաքակիրթ աշխարհի ազատասէր եւ ժողովրդանուէր տարրը ուժեղ հարուածով մը չոչնչացնէ այս ահաւոր վտանգը:

Արմատական տարրերու Փաշիզմի դէմ «Ժողովրդական ճակատ» կազմելու եւ «ժողովրդավարութեան մնացորդները պաշտպանելու» Մոսկովեան նենգաւոր խաղը զուրկ է անկեղծութենէ եւ ժողովրդային ճշմարիտ շահերուն ծառայելու ձգտումէ: Ընդհակառակն, այդ խաղը պիտի տարածէ մահն ու աւերը քաղաքակիրթ աշխարհին մէջ:

Այս ահաւոր փոթորիկէն աշխարհը փրկելու համար միայն մէկ ճանապարհ կայ— Եւրոպայի բոլոր արմատական կուսակցութիւնները միացեալ ուժերով պէտք է հարկադրեն որ Մոսկուա հրաժարի ներկայի նենգաւոր խաղերէն եւ դառնայ իրապէս կողմնակից ժողովրդավարութեան: Ու պիտի սկսի նախ Խորհ. Միութենէն, ուր ժողովուրդը կը գտնուի ենթակայ պետական վատ տեսակի ճորտատիրութեան եւ ուր քաղաքական արմատական կուսակցութիւնները ամբողջապէս իրաւազրկուած՝ իրենց չունեցած մեղքերը կը քաւեն Սիպերիոյ բանտերուն եւ աքսորավայրերուն մէջ:

Ժողովրդապետական կարգերու վերահաստատութիւնն ու յամառ պաշտպանութիւնն է որ պիտի վերադարձնէ վտանգուածներու վստահութիւնը եւ բնական մահուան դատապարտէ թէ պոլշեւիկեան եւ թէ Փաշական ատելի դիկտատուրաները՝ բանալով աշխարհի առջեւ ազատ զարգացման եւ անարիւն յեղափոխութեան փրկարար ճանապարհը»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ, 17 սեպտ. (Յառաջ).— Զոմ մարզականի Բ. խումբի այս տարուան առաջին մրցումը տեղի ունեցաւ սեպտ. 13ին Փորթ լէ Վալանսի մարզադաշտին վրայ: Դիտելու համար բաւական թիւով Ֆրանսացիներ ինչպէս եւ հայրենակիցներ եկած էին:

Խաղը սկսաւ ժամը 2ին: Ֆրանսական խումբին մէջ 18—20 տարեկան խաղացողներ կային, որոնք երբեմն իրենց առաջին խումբին մէջ ալ կը խաղան: Հակառակ ատոր մեր տղաքը, որոնց ամենամեծը 15 տարեկան է, առաջին խաղարկութեան միջոցին մէկ նշանակէտ մը շահեցան, իսկ երկրորդ խաղին երկու նշանակէտ: Ուրեմն այս տարուան առաջին խաղին եւս Զոմ մարզականի երկրորդ խումբը յաղթեց 3—0ով: Իսկ անցեալ տարի 14 մրցումներէն միայն մէկուն մէջ պարտուած է: Կ'արժէ քաջալերել այս խումբը, մանաւանդ որ բոլորն ալ նոր սերունդին կը պատկանին: Մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ են պատանիներ Ա. Միթիլեան, Պ. Գասպարեան, Կ. Թէպոյեան, Թ. Եղիկեան եւ ուրիշներ: Յաջորդաբար կը գրեմ «Յառաջ»ին:

Թումաս

ԱՒԱՆԴԻ ՊԱՀԱՊԱՆԸ

(ՄԻ ՊԱՏԿԵՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

—.—

Ձիւնհալք էր. արեւի ջերմ ճառագայթների տակ գոլորշին դանդաղօրէն բարձրանում էր Հայաստանի հողից: Անցած սայլերի անիւները խոր ակօսներ էին ձգել թաց ճանապարհին եւ պղտոր ջրերը վազում էին նրանց միջոցով: Ցեխից խուսափելու համար զինուորները գնում էին մէկը միւսի ետեւից ճանապարհի նեղ ու չոր եզերքով եւ գումարտակը թւում էր մի օձապտոյտ ու շարժուն ցանկապատ քաշուած դաշտերի սահմանի վրայ:

Վերջապէս մտանք Եղվարդ գիւղի գլխաւոր փողոցը. տղամարդիկ չէին երեւում, նրանք ճակատումն էին: Դարպասների առջեւ խմբուած կանանցից մի քանիսը խաչակնքում էին երեսները եւ ինչ որ բաներ մրմնջում, երեխաներն ուրախ ուրախ ցատկոտում էին եւ փոխանակւում տպաւորութիւններով:

— Ի՞նչքան զինուոր կը լինի, դէհ, տես տեսնեմ, հարցնում էր մէկը միւսին:

— Անհաշիւ զօրք ա գալիս, բացագանչում էր մեր առջեւից վազող մի ուրիշը:

Զինուորների դէմքերը պայծառացան ու ժպիտներ փայլեցին: Երկար քայլելու յոգնութիւնից ու անօթութիւնից յետոյ մօտենում էր հանգիստի ժամը. նրա հրապոյրի դիմաց նըրանցից ոչ մէկն անտարբեր չէր:

Գիւղամիջին մեզ ընդառաջ եկաւ տեղական պարէտը:

— Պարոն հարիւրապետ, դիմեց նա գումարտակի հրամանատարին, զինուորների տեղաւորելու ու կերակրելու հոգը ես ինձ վրայ եմ վերցնում, իսկ ձեզ խնդրում եմ ձեր անմիջական աշխատակիցների հետ անցնել ճակատամասի պետի մօտ:

Մի քանի րոպէից յետոյ մենք մըտանք սպայակոյտի երկյարկանի տան բակը, կապեցինք մեր ձիերը պատշգամի սիւներից եւ բարձրացանք վեր: Հրամանատարի զեկոյցից ու կարճատեւ խորհրդակցութիւնից յետոյ ճակատամասի պետը տուեց իր գրաւոր հրահանգը.—

«Լրիւ կազմով դուրս գալ Եղվարդից, այսօր երեկոյեան ժամը 10ին, ու առանց կանգ առնելու անցնել Կապուտավանք. իրեն միացնելով այդ գիւղում գտնուող բոլոր զինուած ուժերը գումարտակի հրամանատարի ընդհանուր ղեկավարութեամբ յարձակիլ Յամաք Աղբիւր մօտած թշնամու վրայ, ամէն գնով գրաւել գիւղը եւ ամրանալ այնտեղ, սպասելով յետագայ հրահանգներին»:

Իր զօրամասի վերաբերեալ բոլոր կարգադրութիւններն անելուց յետոյ, մեր հրամանատարն որոշեց մի քանի հեծեալներով դուրս գալ Եղվարդից գումարտակի ճանապարհուելուց մի երկու ժամ առաջ, որպէսզի Կապուտավանքում ամէն ինչ նախապատրաստուած լինի եւ գումարտակն առանց այնտեղ ժամանակ կորցնելու շարունակէ իր առաջխաղացումը դէպի Յամաք Աղբիւր:

Ցուրտ երեկոյեան մենք թողեցինք արդէն նիրհած գիւղը: Սառած ցեխը որձաքարի չափ կոշտացած էր. երկինքը վճիտ էր, լուսինը լրիւ եւ նըրա լոյսն այնքան ուժեղ, որ ամենանուրբ ձեռագիրն անգամ կարելի էր կարդալ, իսկ օդի չորութիւնն ու պարզութիւնը թոյլ էր տալիս տեսնել հեռաւորութեան վրայ գրեթէ նոյնպիսի պարզութեամբ, ինչպէս ցերեկը:

Մեր առջեւ ու դէպի աջ բարձրանում էր Հատիս լերան ձուաձեւ գագաթն անաղարտ ճերմակ սաւանով ծածկուած. դէպի ձախ, մինչեւ Արագած փռւում էր բլուրների, դաշտերի ու ձորերի մի խառնուրդ՝ ստորոտները մթին, մերկահող, բարձունքները ձիւնապատ:

Ամայի ճանապարհը բարձրանում էր սարն ի վեր հեղեղատի եզերքով եւ ժայռերից խուսափելու համար յաճախ իջնում էր նրա հունն ու անցնում ափից ափ: Յանկարծ անմարդաբնակ ու ցրտահար տարածութիւնների խաղաղութիւնը վրդովվեց հեռուից լսւող անորոշ աղմուկով. նա մեզ ընդառաջ էր գալիս ու մօտենում: Զառիվայրի գագաթից երեւաց մի ամբոխ. կին, երեխայ, տղամարդ, խառն ի խուռն անասունների հետ, բոլորն ալ բեռնաւորուած արագ արագ մեր դէմն էին գալիս:

— Ո՞վքեր էք, ո՞ւր էք գնում, ինչ է պատահել. ձայն տուեց այլայլուած հրամանատարը:

— Բոլշեւիկը Կապուտավանք լցւեց, ախպէր ջան. կռւող չեղաւ, դուշմանից մեզ պաշտպանող չեղաւ, տնաքանդ եղանք. պատասխանեց առաջինը՝ քայլող մի ծեր կին:

— Զինուորներն ի՞նչ եղան:

— Նրանք սարը բարձրացան:

— Գալիս էին ուրիշ խմբեր. երեխաները լաց էին լինում, անասունները՝ բառաչում, սայլապանները՝ խարազանում էին եզները ու ցատկեցնում սայլերը խորտուբորտութիւնների վրայով:

Շուարած էինք:

— Թշնամին մեզ կանխեց. գործը դժուարացաւ, ասաց հրամանատարը:

Առաջացանք. ահա մի սայլ հեղեղատի խորքում կաշկանդուած քարերի մէջ. կինը երեխայով դուրս է գալիս կապերտի տակից, որ իջնէ սայլից ու թեթեւացնէ նրան. եզների առջեւ կանգնած է յուսահատ սայլապանը հրացանը մէջքին:

Գումարտակի հրամանատարը մի պահ կանգ առաւ ու կարծես ուշքի եկաւ:

— Ոչ մի զէնք ունեցող տղամարդի չթողնել անցնել, հրահանգեց նա մեզ. ո՞ւր ես փախչում զէնքը վրադ, անպիտան, գոռաց նա քշելով ձին դէպի սայլապանը, դարձիր, թէ չէ շանսատակ կ'անեմ:

— Ոտքդ պագնեմ, թող կնոջս ու երեխէս մի ծածկի տակ ձգեմ, յետոյ գամ ձեզ հետ մեռնեմ: Ի՞նչ անեմ, սրանց անտէր հարամիի բերա՞նը տամ. տան միակ տղամարդը ես եմ:

— Տղերք, ձիերից իջէք, սրա սայլը տեղահան արէք, ասաց իր զինուորներին գումարտակի հրամանատարը:

Սայլը գնաց. հեռացողների աղմուկը մարում էր մեր թիկունքում. ճանապարհը դատարկ էր մեր առջեւ. բայց ահա մի ձիաւոր արագավազ ու զինուած.

— Կանգնիր, ո՞ւր ես փախչում. քեզ հարցնողը Գ. գումարտակի հրամանատարն է:

— Ես Կապուտավանքի պարէտի սուրհանդակն եմ, պարոն կապիտան, տեղեկագիր եմ տանում ճակատամասի պետին:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ ԵՒ ԻՏԸՆ ԿԸ ՏԵՍԱԿՑԻՆ

Անգլիոյ արտաքին նախարարը Ժընեւ երթալու համար Փարիզէն անցնելով, կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լէօն Պլումի հետ: Թղթակիցները պաշարած էին վարչապետարանը, բայց Պլում պատասխանեց թէ չի կրնար լայն տեղեկութիւններ հաղորդել եւ գոհացաւ յիշելով թէ արդիւնքը գոհացուցիչ է: Երկու նախարարները խօսած են ընդհանուր քաղաքականութեան, ինչպէս եւ Ազգերու Դաշնակցութեան բարեփոխման մասին: Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը շեշտեն թէ ամէն բան կախում ունի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սերտ գործակցութենէն:

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի: Օրակարգին վրայ կը գտնուին բազմաթիւ փշոտ խնդիրներ,— Ա. Դ. Ուխտին բարեփոխումը, որուն հաւանութիւն յայտնած են 18 պետութիւններ, զէնքերու արտածման արգելքը (Սպանիոյ համար), զինաթափութիւն, գաղթային հոգատարութեանց բաշխում եւ աշխարհի անտեսական վիճակը: Կնճռոտ խնդիր մըն է, նաեւ, Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը ընդունելու կամ մերժելու հարցը, որմէ կախում ունի Իտալիոյ մասնակցութիւնը: Պիտի քննուի նաեւ Սպանիոյ խնդիրը:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Գրած էինք թէ կառավարական զօրքը պաշարած է Ալքազար քաղաքը (Թոլէտօ): Վերջին լուրերու համաձայն, պաշարեալ ապստամբները կը շարունակեն դիմադրել: Փետնափոր վայրերու մէջ պատսպարուած են 900 կիներ եւ մանուկներ: Կառավարական օդանաւերը չորաթ օր ահագին քանակութեամբ ռումբ տեղացուցին Ալքազարի վրայ: Ընկերվարական երեսփոխան Կոնզալէս Փէնա, որ մահուան դատապարտուած էր 1934ին, Օվիէտոյի վրայ կը քալէ 15.000 զօրքով: Այս պաշարուած քաղաքը ունի 45,000 բնակիչ, 2300 կանոնաւոր զօրք, եւ քանի մը հազար զինուած միապետականներ եւ ֆաշականներ: Յարձակողները ի հարկին օդը պիտի հանեն քաղաքը: Կ'ըսուի թէ հազարաւոր պաշարեալներ հիւանդ են, իսկ ուտելիքի նեղութիւնը անտանելի է: Իւրաքանչիւր քաղաքացի օրական մէկ անգամ ճաշ կը ստանայ, իսկ զինուորը՝ երկու անգամ:

Ապստամբները կը շարունակեն իրենց պատրաստութիւնները, գրաւելու համար Պիլպաօն եւ Մատրիտը: Իրենց տեղեկութեանց համաձայն, արդէն գրաւած են Սպանիոյ երկու երրորդը:

*** Սեպտեմբեր 18ին Օտէսայէն ճամբայ ելաւ խորհրդային շոգենաւ մը, որ 2000 թոն ուտեստ կը տանի Սպանիոյ կիներուն եւ մանուկներուն: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի, տարածուելով մինչեւ Մոնկոլիա:

Համայնավարութիւնը արգիլուած Յունաստանի մէջ

Աթէնքի պաշտօնաթերթը օրէնք մը հրատարակեց, որ տնօրինութիւններ կը սահմանէ համայնավարութեան դէմ: Ի մէջ այլոց առնուազն երեք ամիս բանտարկութիւն եւ վեց ամիսէն մինչեւ երկու տարի աքսոր կը նախատեսուի անոնց դէմ որ կը փորձեն գաղափարներ տարածել եւ մեթոտներ ցուցնել, ընկերային կարգ ու սարքը տապալելու համար: Օրէնքը միեւնոյն ատեն կ'արգիլէ գործադուլի դրդումները:

Այն հրատարակիչներն ու գրավաճառները որոնք այս օրէնքին արտամադրութեանց հակառակ գիրքեր ունին, պարտաւոր են կառավարութեան յանձնել մինչեւ 20 օր:

Օրէնքին յառաջաբան - զեկուցումը կը պարզէ համայնավարութեան եղեռնական գործունէութիւնը, ըսելով թէ անոր դէմ առաջին անգամ միջոցներ ձեռք առնուած են 1929ին, «բայց այդ միջոցները անպատեհ էին եւ անարգար, որովհետեւ պատիժներ կը սահմանէին հետեւորդներուն դէմ, պատժելով պետերուն գործունէութիւնը: Համայնավարութիւնը յեղափոխական եղեռնական կազմակերպութիւն մը ըլլալով, պարագաները կը հարկադրեն արմատական միջոցներ ձեռք առնել:»

Աթէնքի թերթերը բնականաբար գոհունակութիւն կը յայտնեն, ձեռք առնուած միջոցներուն առթիւ:

Ապահովութեան տեսչութիւնը ձերբակալեց Յունաստանի ամէնէն գործօն համայնավար առաջնորդներէն մէկը, Նիքօլա Զախարիատիս, որ հինգ - վեց կեղծ անուններ կը գործածէր եւ որ կը փնտռուէր 1928էն ի վեր:

*** Աթէնքի արհեստապետութեանց ընդհ. ժողովը, որ կապուած է բանուորական կեդրոնին, բանաձեւ մը քուէարկելով, թագաւորն ու զօր. Մէթաքսաս հռչակեց «բարերարներ բանուոր դասակարգին» եւ խնդրեց օգոստոս 4ը յայտարարել «ազգային տօն Յունաստանի վերածնութեան համար»: (Այդ օրն էր որ Զօր. Մէթաքսաս զինուորական դիկտատուրա հաստատեց, լուծելով խորհրդարանը):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՊԱՏՈՒՀԱՍ. — Մէկ տղու համար՝ ամսական 30 ֆրանք (անփոփոխ), երկու տղու համար՝ ամսական 80 ֆրանք (փոխան 70ի), երեքի համար՝ 200 ֆրանք (փոխան 120ի), չորսի համար՝ 400 ֆրանք փոխան 200ի), հինգի համար՝ 600 ֆրանք (փոխան 280ի): Եւ այսպէս շարունակ, ամսական 200 ֆրանք իւրաքանչիւր զաւկի համար, փոխան 80ի:

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՓՈՐՁԵՑ ՀԱՅ ՄԸ, Արման Փանայիրճեան, Սէնթ Անթուան փողոցին մէջ, ածելի մը խրելով կոկորդին: Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցաւ ծանր վիճակի մէջ: Սիրուհին, լուացարարուհի մը, ձերբակալուեցաւ կասկածի վրայ, բայց յետոյ անպարտ արձակուեցաւ:

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ԿԵՂԾ ՄՈՒՐՀԱԿՆԵՐՈՒ գործը աւելի մեծ համեմատութիւններ կը ներկայացնէ, մօտ 1,500,000 ֆրանք, համաձայն կատարուած քննութեանց: Խարեբաները Մարսէյլի մէջ ութ նամակատուններէ գանձած են 75,200 ֆրանք, Նիսի մէջ՝ 32,000 ֆրանք եւն.: Մինչ մեղսակիցներէն մէկը Փարիզի մէջ կը ձերբակալուէր, իր երկու ընկերները 72,000 ֆրանքի գումար մը կը գանձէին Պոռտոյի մէջ...

ԵՐԵՔ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՂԵՐ ձերբակալուեցան, կեղծ ադամանդներ ծախած ըլլալով ամերիկացի եւ անգլիացի շրջիկներու: Թերթերը կը գրեն թէ մէկը Ռուս է, Սէրժ Կէրապէրկ, 42 տարեկան, մէկը՝ Իրանցի, Աբրահամ Քաչեան (Հայ?), 34 տարեկան, ծնած՝ Ռէշտ, միւսը՝ Լեհ, Եաքոպ Էխայզէր, 40 տարեկան: Երեքն ալ որոշ բնակարան չունէին եւ իբրեւ քաղաքական փախստական ներկայանալով օտար զբօսաշրջիկներու, կը պատմէին թէ փախած ատեն միասին բերած են քանի մը թանկագին ադամանդներ եւ կ'ուզեն դրամի վերածել: Իրականին մէջ տաշուած քարեր էին իրենց ապրանքները: Ձերբակալուած ատեն խաչագողներուն վրայ գտնուեցան քանի մը հազար ֆրանք եւ քսան տաշուած ապակիներ:

ՌՈՒՄԲ ՄԸ ՆԵՏՈՒԵՑԱՒ Վիէնի մէջ (Իզէր), համայնավար երիտասարդներու պարահանդէսի պահուն: Կէս գիշեր էր եւ 400 այրեր եւ կիներ կը պարէին սրճարանի մը բակին մէջ, երբ խոշոր ծրար մը նետուեցաւ պատուհանէն: Պարողներէն մէկը վերցնելով տեսաւ թէ ռումբ մըն է որ կը մխայ: Առանց պայթելու կորսնցնելու նորէն դուրս նետեց: Ռումբը պայթեցաւ եւ բանկոյց հարեւան շէնք մը: Պարողները խուճապի մատնուեցան, եւ շատերը ըսկսան հետապնդել չարագործները, որոնք ատրճանակ պարպելով անհետացան: Հետապնդողներէն 25 տարեկան երիտասարդ մը ծանրապէս վիրաւորուելով մեռաւ:

ՄՆՏՈՒԿ ՄԸ ԿՐԱԿ ՀՐԱՑԱՆ գտնուեցաւ Սէնթ - Էթիէնի մէջ, կառքէ մը ինկած ըլլալով: Ապահովութեան տեսչութիւնը քննութիւն կը կատարէ:— Թօնօն լէ Պէնի մէջ ալ (Անրսի. խուզարկութիւն կատարուելով, 7 հրացան, 5 ատրճանակ եւ հինգ սուին գտնուեցան վաճառականի մը տանը մէջ: Ուրիշ ատեն ալ զէնքեր բռնուած էին այդ կողմերը:

501,323 ՀՈԳԻ արձակուած են Գերմանիոյ մէջ, Հիթլէրի ծննդեան տարեդարձէն ի վեր (ապրիլ): Մեծ մասը թեթեւ յանցաւորներ են:

ՏՈՔԹ. ԿԷՕՊԷԼՍ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, Աթէնք գնաց օդանաւով եւ հաւանական է որ Սոֆիա հանդիպի այսօր, երեքշաբթի, տեսակցելու համար Պուլկարիոյ վարիչներուն հետ: Պիտի հանդիպի նաեւ Փէշթա, ուր իրեն կը սպասէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, տեսակցելու համար Հունգարիոյ վարիչներուն հետ:

ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ՍԱՀՄԱՆՈՒԱԾ ՎՃԱՐՔԸ պիտի աւելնայ յառաջիկայ հոկտեմբերէն սկսեալ, Սէնի նահանգին եւ Արժանթէօյի, Պէզօնի, Ռիւէյլի, Սէն - Քլուի, Սէվրի, Մէօտոնի, Օրնէ - սու - Պուայի, Պլան Մէնիլի եւ Սէվրանի համայնքներու հաստատութեանց մէջ, հետեւեալ համեմատութեամբ. —

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յուշարձանի կեդրոնական յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Պ. Դաւիթ Մարեանէ (Հ. Բ. Ը. Միութեան միջոցաւ)	200 ֆր.
Տօքթ. Նէվրուզէ	20
Նուիրատումներու վաճառումէն. «Զոմ»ի կողմէ (Պ. Հայկազուն Քէֆէլեանի միջոցաւ)	250
Անդրէասի Հայր. Միութենէն (Պ. Լութֆիկ Գույումճեանի միջոցաւ)	150
Դաւրայի Հայր. Միութենէն (Պ. Շիրվանեանի միջոցաւ)	150
Գումար	770
Նախորդ գումար	16,169.05
Ընդհ. գումար	16,939.05

(Կ ն ի ք)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մատենադարանի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր ղրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գիրքերէն, վստահ ըլլալով որ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը:

Նուիրատուներէն կը խնդրուի հետեւեալ հասցէին ղրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը ր՞ դհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները [illegible] Սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9[illegible] Հայ Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ պատգամաւոր[illegible] ընտրութիւն:

ՆՊԱՍՏԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Ռ. Մ.— 30:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Գ. Լ.— 35:
ԼԻՈՆ, Գործ.— 641:
ԼԻՈՆ, Տ. Զ.— 100:
ՎԻԷՆ, Մաչ.— 100:
ՓԱՐԻԶ (10), Պ. Փ.— 50:
ՌՕԱՆ, Մ. Պ.— 70:
ՇԱԼԷԹ, Վ. Մ.— 50:
ՍԷՆ ԼՈՒ, Գործ.— 395:
ՏԷՍԻՆ, Գործ.— 625:
ՄՈՆՓԷԼԻԷ, Ա. Մ.— 140:
ՌՕՄԱՆ, Գործ.— 70:
ՇԱՐՎԻԷՕ, Գործ.— 160:
ՊՕՄՈՆ, Գործ.— 214.05:
ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ
ԹՐԻՓՈԼԻ, Հ. Ա.— Սեպտ. 17:
ՓՐԱԿԱ, Ս. Է.— Սեպտ. 16:
ԹԷՀՐԱՆ, Վ. Շ.— Սեպտեմբեր 13:
ԹԷՀՐԱՆ, Բժ. Բ.— Սեպտ. 13:
ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ, Համ.— Սեպտ. 15:
ՎԻԷՆ, Մաչ.— Սեպտ. 12:
ԱՆԻԷՌ, Մ. Գ.— Սեպտ. 10:
ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, Ս. Զ.— Սեպտ. 3:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Վաղգէն եւ Ժոբժիկ Մամբրէ[illegible] լերեանները կը փնտռեն իրենց [illegible] բեղբայրը՝ Պիթլիսցի Գարեգին [illegible] Նքսանդր Քէլերեան (մօր անու[illegible] Մարգարիտ—Մարօ), որ կը գտնուէ[illegible] Նիւ-Եորք: 1923էն ի վեր լուր [illegible] նինք իրմէ: Կը խնդրուի իր հայրե[illegible] գիտցողներէ իմացնել Վաղգէն [illegible] լերեանի, c)o Nazar, Khiavan[illegible] Tarpiat N. 21, Tauris, Iran (via U. R. S. S.):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (95)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Զինուոր երթալու տրամադրութիւնը աւելի մեծ չափով կ'արտայայտուէր տաճկահայ երիտասարդներու մէջ, որոնք տարիներ առաջ, Երկրէն դուրս ելած՝ ամէն գնով կ'ուզէին վերադառնալ, մասամբ հայրենիքի կարօտով՝ եւ մասամբ վրէժխնդրութեան զգացումով վառուած:

Այդ երիտասարդներէն մին ալ Մուսօն էր, որ 1896ի կոտորածներէն մազապուրծ ազատած, տարիներ շարունակ Երկիր անցնելու ցանկութեամբ կը մխար: Վերջապէս, Մուսօն իր անվերջ դիմումներուն բաւարար պատասխան կը ստանար: Վարդանի մօտէն դուրս ելաւ ան, զգացած ուրախութենէն ճառագայթող դէմքով:

Նախաճաշելէ վերջ, Վարդանը դուրս ելաւ տունէն ու չիտակ ընկերոջը մօտ գնաց: Արմէնը աշակերտական համագումարի առջեւ կարդալիք դասախօսութիւնը կը պատրաստէր:

Զուգելով ընկերը խանգարել՝ Վարդանը դուրս ելաւ անոր քովէն, երեկոյեան հանդիպելու խոստումով: Քանի մը քայլ հօրը հանդիպելէ ետքը՝ դուրս ելաւ փողոցները թափառելու: Կէս օրուան մօտ մտաւ Արթիւրթիքական Թատրոնի ներքնայարկը գտնուող Աննոնս ճաշարանը: Երբ ժամը երկուսի ատեն դուրս ելաւ ճաշարանէն, հազիւ քանի մը քայլ առած էր, յանկարծ տեսաւ Սոնիան, որ խանութէ մը գանազան գնումներ բրած՝ դուրս կուգար սպասող կառքը նստելու համար:

— Վարդան, — եւ աղջիկը ուրախ բացագանչութեամբ մօտեցաւ տղուն, — այս ինչ բախտաւոր հանդիպում է: Չէի գիտեր որ ամարանոցէն եկեր ես: Մորաքո՞յրը, Եւգինէ՞ն... Որքան փոխուած ես, կարգին տղամարդ... վոյ, այդ որքան սեւցեր ես...

Տղան լուռ թօթուեց աղջկան ձեռքը՝ ինքն ալ չիմանալով թէ ի՞նչ պատասխանէ: Անակնկալ հանդիպումը մէկէն շուարեցուց զինքը: Աղջիկը քովնտի հայեացքով տղու պրոնզէ դէմքը կը դիտէր: Վարդանը քանի մը ամիսներու ընթացքին փոխուած կ'երեւէր: Պեխն ու մօրուքը զգալապէս աճած էին, դէմքի նախկին պատանեկան արտայայտութիւնը տեղի տուած էր հասուն երիտասարդի մը դէմքի լրջութեան:

— Եթէ ազատ ես,— ու աղջիկը ձեռքի ծրարները Վարդանին տուաւ. — քաղաք իջայ քանի մը ժամով՝ գնումներ ունէի: Երեկոյեան կողմը գով ատեն կ'ուզեմ վերադառնալ ամարանոց: Երթանք միասին: Որքան բան ունիմ քեզի հետ խօսելու... գիտեմ որ...

Աղջկան ձայնը յանկարծ թրթռաց յուզումէն եւ չշարունակեց: Առաջ անցաւ ու բարձրացաւ կառքը, Վարդանն ալ ետեւէն, մինչ կառապան Վասիլը՝ սանձերը հաւաքած կը մտրակէր ձիերը:

Իրարու կողքի գետնի վրայ նստած ոչ մէկը կը խօսէր: Քանի քանի անգամներ, այդ միեւնոյն գետնի վրայ, նոյն ձիերով նստած, պայծառ երազներ հիւսեր էին իրարու հետ, ապագայ երջանիկ օճախի մասին: Ու հիմա՞: Ամէն ինչ վերջացեր էր իրենց մէջ, ու իրենք պարզապէս բարեկամներ էին: Վարդանի հայեացքը ակամայ կանգ առաւ ադամանդեայ խոշոր մատանիի մը վրայ, որ աղջկան մատին կը պսպղար: Տղուն սիրտը կը ճմլուէր այդ մատանիի տեսքէն, որ այնքան վճռական դեր մը կատարած էր իր կեանքը խորտակելու մէջ:

Սոնիան զգուշութեամբ մատանիի ակը ափին մէջ դարձուց, երբ զգաց տղու հայեացքը կախարդուած՝ չէր զատուեր մատանիէն: Տիրող լռութիւնը կ'անհանգստացնէր երկուքն ալ: Առաջ աղջիկը սկսաւ խօսիլ:

— Վարդան, սիրելիս...

Տղան խոհուն աչքերը վեր վերցուց ու զարմացկոտ նայեցաւ: Այլեւս ի՞նչ կար խօսելիք: Ամէն ինչ վերջացած էր, ամէն յոյս կորած: Գէթ Սոնիան խնայէր իր զգացումներուն եւ չխօսէր չմեղանքի անիմաստ խօսքեր: Չէ՞ որ ինք յանդիմանական բառ մը իսկ չէր արտասանած, նոյնիսկ աչխատած էր զգացած դառնութիւնը վարագուրել:

— Թերեւս կամքէս անկախ եղաւ այս բոլորը,— ըսաւ Սոնիան՝ յանցաւորի մը նման գլուխը կախած.— Ես ինծի դէմ կռուեցայ... անյոյս կռիւ մը սակայն... Ո՞վ գիտէ, թերեւս այսպէս աւելի լաւ եղաւ քեզի համար: Ես հազիւ թէ յարմար կեանքի ընկեր մը լինէի քեզ: Դուն այնքան լուրջ, խոհուն բնաւորութեամբ...

Տղան առանց պատասխանելու Սոնիային կը նայէր, կարծես չէր հասկնար աղջկան բառերը:

— Կոտրեցի սիրտդ, տառապանքիդ պատճառ եղայ... Վարդան, չէի կրնար տարբեր կերպով վարուիլ: Դուն պէտք է ներող լինիս... Հազիւ թէ մէկը գտնուի, որուն բարեկամութիւնը այնքան արժէք ունենայ ինծի համար, որքան քոնը... Ներէ, Վարդան...

Սոնիան հեւքհեւէ ձայնը ցածցուց: Այնպիսի անկեղծ վիշտ մը, աղերսանք մը կար իր ձայնին մէջ, որ Վարդանը բոլորովին զինաթափ՝ մոռցաւ կ'ընէր անոր խօսքերուն, սիրտը լեցուած անսահման ներողամտութեան զգացումով մը: Վերջապէս, ի՞նչ իմաստ ունէր աղջկան հոգին դառնացնել՝ իր վիրաւոր սիրտը, յուսախաբութիւնը ցուցադրելով: Սոնիան իշխանը կը սիրէր: Կարճ ու [illegible]բուկ: Պատմութեան վերջն էր այ[illegible]. Վարդան իր սառնութեան վրայ զարմանար: Կարծես հարցը երբ[illegible] անձնաւորութեան մը մասին [illegible] այնքան հանդարտօրէն կը խորհր[illegible]դէր:

Վարդան թեթեւ ու անհոգ ձեւով [illegible] սկսաւ խօսիլ: Նոյնիսկ մէկ երկու [illegible] գամ բարձրաձայն ծիծաղեցաւ եւ կը [illegible]տակի տուաւ իրենց մէջ գոյութիւն ունեցող երեխայական կապը: Ինքն [illegible] հետ Սոնիայի նշանուելու պարագա[illegible] արտասովոր բան մը չէր եւ ոչ [illegible] պատճառ մը, որ ինք սրտին երջանիկ [illegible] բաւական է որ Սոնիան երջանիկ [illegible] նի: Անշուշտ իրենք առաջուան [illegible] լաւ բարեկամներ կը մնան մինչեւ վերջը:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 23 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3225

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՆԻ ԽՕՍՔ

ՏԱՊԱՐ ՄԸ ԵՒՍ ՄՆԱՑԵԱԼԻ ԳԼԽՈՒՆ

Շարունակելով Պոլսոյ ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց վերջին մնացորդներուն կազմալուծման եւ թրքացման քաղաքականութիւնը, Էնկիւրի տապարի հարուած մը եւս կ՚իջեցնէ անոնց ազգային կազմակերպութեան:

Կարդացէք լուրը,— Էվգաֆի տեսչութիւնը նկատելով որ հռոմէական Հայերու եկեղեցիներն ու կալուածները «անտէր» մնացեր են, անմիջապէս մարմին մը ղրկած է Պատրիարքարան եւ ազդարարած է թէ ինք պիտի վարէ ուր եկեղեցիներու եւ անոնց կալուածներուն մատակարարութիւնը:

Որոշումը գործադրուած է անմիջապէս (16 սեպտ.): «Ասկէ վերջ այդ եկեղեցիներու կրօնականներուն, ժամկոչներուն եւ ծառայողներուն թոշակները պիտի վճարուին Էվգաֆի կողմէ»:

Ուրիշ մանրամասնութիւններ պիտի կարդաք այսօր իսկ: Այդ առթիւ պիտի իմանաք սրտառո՛ւչ պատմութիւն մըն ալ,— «Հայ կաթոլիկները գոհ են», ինչպէս կը վկայէ «Սոն Փոստա», որ առաջին անգամ տուած էր չարաստիկ լուրը.

— «Հայ կաթոլիկ մտաւորականներու մէջ շատ լաւ տպաւորութիւն առաջ բերած է Էվգաֆի միջամտութիւնը: Արդէն այդ մտաւորականները հակառակ էին Պատրիարքարանի ճմահան մատակարարութեան եւ այս պատճառաւ վէճեր տեղի ունեցան, նոյն իսկ Հայ Կաթոլիկներէն ոմանք դիմեցին եւ խնդրեցին որ գրաւուին կալուածները: Պատրիարքարանը ասկէ վերջ եկեղեցիներու միայն կրօնական գործերուն պիտի խառնուի, իսկ վարչական գործերուն չպիտի կարենայ միջամտել:

Հայ կաթոլիկ համայնքի վարչական ժողովի նախկին անդամ մը այս առթիւ հետեւեալը յայտարարեց մեզի.— «Մեր համայնքը բնաւ դժգոհ չէ այս կացութենէն, այլ ընդհակառակն շատ գոհ է: Այլ եւս կրնանք վստահ ըլլալ որ մեր կալուածական հասոյթները պիտի յատկացուին իրենց նպատակին եւ ճմահան կերպով չպիտի ծախսուին»:

Ո՞վ կրնար կասկածիլ այդ մասին... Նոյն «մտաւորական»ներն էին որ, տարիներով փորեցին Պոլսոյ ոչ-Թուրքերու ազգ. կազմակերպութեանց հիմերը, եւ ճամբան հարթեցին, «բարեխնամ» կառավարութեան թաթը տեղաւորելու համար ամէն տեղ, ամէն օրկանի գլխուն: Դպրոցներէն մինչեւ ժամուն բակը, կալուածական հասոյթներէն մինչեւ իւղագինը, մոմի եւ պնակի եկամուտները:

Անոնք սրբեցուցին բոլոր եղանակները: Անոնք բանալ տուին դուռներն ու տեղրակները, ջուրի ճամբայ դարձնելով որեւէ հաստատութիւն՝ յետին ոստիկանին եւ լրտեսին համար: Եւ հիմա անոնք են որ գոհունակութիւն կը յայտնեն, երբ Էվգաֆը, «բարեխնամ» կառավարութեան «հոգատար» ձեռքը իր իշխանութեան կ՚ենթարկէ նոյն իսկ եկեղեցիները, տիրաբար վարելու համար անոնց ելեւմուտքը:

Այդ «քրիստոնեայ Թուրքերը» առաջին անգամ ծագեցան Պոլսոյ յոյն հասարակութեան մէջ, նախաձեռնութեամբ գիւղացի տէրտէրի մը, Փափա Էֆթիմ, որ մինչեւ այսօր ալ կը պահէ իր իշխանութիւնը:

Կլիման յարմար էր եւ շատ չանցած նոյն թունաւոր բոյսը ծաղկեցաւ հռոմէական Հայերու ծոցին մէջ, Վիչէն Գասապեաններու եւ ուրիշ թշուառականներու միջոցաւ, ձեղքելով, կազմալուծելով ամբողջ վարչական իշխանութիւնը: Դեռ շատ չըներ որ Էվգաֆին ձեռքն անցան Ս. Յակոբայ հիւանդանոցը եւ կարգ մը կալուածներ, իսկ այժմ կարգը եկած է եկեղեցիներուն: (Իրականին մէջ, Պատրիարքարանն է որ մահացու հարուած մը կը ստանայ):

Փորձութեան կրնայի՞ն դիմանալ «Գրիգորեանները»: Անոնք ալ բանաձեւ մը մշակեցին եւ ստեղծեցին «Թիւրք-Կրէկօրիէն» համայնքը, գրաւելով Ղալաթիոյ եկեղեցին, Կեդր. Վարժարանը եւ բոլոր կալուածները: Կտրելով ամէն կապ՝ մեր ողորմելի պատրիարքարանին հետ, որուն չուքն իսկ անտանելի կը համարուի:

Եւ չարժումը կը գարգանայ սրընթաց, հասնելու համար տրամաբանական վախճանին,— վերջնական քայքայում: Կառավարութիւնը պիտի գրաւէ, կառավարութիւնը պիտի տնօրինէ, Էվգաֆը պիտի մատակարարէ, բուն իրաւատէներուն ձգելով հառաչելու եւ աղօթելու իրաւունքը:

Դեռ անցեալ օր կարդացիք նոր դէպք մը,— Գատըգիւղի եկեղեցիին գրաւումը՝ Էվգաֆի կողմէ:

Տեղական իշխանութիւնը (գայմագամ) տուն մը քանէն արթննալով անվաւեր կը հռչակէ ընտրուած Թաղ. Խորհուրդը եւ կը հրամայէ որ հրաժարեալ մարմինը վարէ գործերը:

Հին Թաղ. Խորհուրդը հազիւ գործի ձեռնարկած, Էվգաֆը մէջտեղ կ՚ելլէ, ազդարարելու համար թէ իրեն կը պատկանի Թաղ. Խորհուրդները վաւերացնելու իրաւասութիւնը: «Հետեւաբար դայմագամութեան կողմէ վերահաստատուած թաղականութիւնը օրինական հանգամանք չունի: Եւ որովհետեւ իր (Էվգաֆի) հաստատած թաղականութիւնը քաշուած է, ըստ օրինի Էվգաֆին փոխանցելու է թաղին մատակարարութիւնը»:

Այսպիսի խաղ մըն ալ խաղացին Բերայի Թաղ. Խորհուրդին գլխուն, եղածը հեռացնելով եւ անոր տեղ դնելով հրջանը լրացած թաղականներ, որոնց առաջին գործը պիտի ըլլայ փոխել Կալուածոց Հոգաբարձութեան կանոնագիրը, այդ հարուստ կազմակերպութիւնը Պատրիարքարանէն անջատելու եւ իրենց կապելու, այսինքն ի վերջոյ Էվգաֆին յանձնելու համար...

Այս է որ կը կոչուի «ժողովրդական օրէնք» եւ «աշխարհական» կարգուսարք: Ուրիշ խօսքով՝ կազմակերպուած աւազակութիւն եւ օրինականացած դաւ, փոշիացնելու համար ոչ-Թուրք հասարակութիւնները:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԵԹՈՎՊԻԱ ՊԻՏԻ ՎՏԱՐՈՒԻ՞ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԷՆ

Հայլէ Սելասիէ Ժընեւ գնաց օդանաւով

ԻՏԱԼԻԱ ԿՐՆԱՅ ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ՔԱՇՈՒԻԼ

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, որ բացուեցաւ երկուշաբթի օր, անելի մը մատնուած է առաջին օրէն իսկ: Ժողովը բացուած ատեն, ըստ սովորութեան իր տեղը գրաւած էր Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը, որ կը բաղկանայ երեք անդամներէ: Նոյն օրն իսկ յանկարծ օդանաւ մը նստելով Լոնտոնէն Ժընեւ գնաց աքսորական կայսրը, Հայլէ Սէլասիէ: Առենական գործողութիւններէն յետոյ, ժողովին նախագահը առաջարկեց յանձնախումբ մը կազմել, քննելու համար պատգամաւորներու լիազօրագիրները: Այս առթիւ խօսք ուզեց նաեւ Եթովպիոյ գլխաւոր պատուիրակը եւ առաջարկեց որ կանոնագիրը նոյնութեամբ գործադրուի, եւ գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրուի յանձնախումբը: Նախագահը պատասխանեց թէ գոհացում պիտի տրուի այս առաջարկին: Ցետոյ գաղտնի քուէարկութիւն կատարուեցաւ եւ յանձնախումբին անդամ ընտրուեցան Իտըն (Անգլիա), Լիթվինով (Խ. Միութիւն), Իվոն Տէլպոս (Ֆրանսա), ինչպէս եւ Ցունաստանի, Չեխոսլովաքիոյ, Թուրքիոյ, եւ ուրիշ երեք պզտիկ երկիրներու առաջին պատուիրակները: Ցանձնախումբին նախագահ ընտրուեցաւ Փէրուի պատուիրակը:

Շաբաթներէ ի վեր, մասնաւորապէս Անգլիա եւ Ֆրանսա կը ճգնէին ելք մը գտնել, որպէսզի Իտալիան ալ մասնակցի Ազգաժողովին: Արդ, նիստը բացուած ատեն երեւան եկաւ որ Պ. Լիթվինով եւ խումբ մը փոքր պետութիւններ հակառակ են Եթովպիոյ պատուիրակութեան վտարման: Անոնք լըրջօրէն կը վախնան որ վտանգաւոր նախընթաց մը կը ստեղծուի, եւ օր մը իրենց գլխուն ալ կը պայթի նոյն փորձանքը: Հակառակորդներուն մէջ կը գտնուին նաեւ Թուրքիան, Հոլանտան եւ Նոր Զելանտան: Վտարման կուսակիցները կ՚ըսեն թէ Եթովպիոյ կայսրը այլեւս իրական վեհապետը չէ իր թագաւորութեան, քանի որ երկիրը գրաւուած է: Թէր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով, որոշուեցաւ խնդիրը յետաձգել «առ ի քննութիւն»: Կ՚ըսուի թէ խնդիրը պիտի յանձնուի Լա Հէյի իրաւարար ատեանին, իսկ մինչեւ անոր որոշումը Եթովպիա առժամապէս դուրս պիտի ձգուի Ազգաժողովէն:

Նէկիւսը աջ ու ձախ ինկած է Ժընեւի մէջ, արժեցնելու համար իր պահանջները: Ցայտնի չէ թէ կրկին պիտի ընդունուի՞ Ազգաժողովին մէջ: Ժընեւ հասած օրն իսկ յուշագիր մը ուղղեց լիազօրագիրներու յանձնախումբին, յայտնելով թէ Իտալիա սահմանափակ տարածութիւն մը միայն գրաւած է, իսկ երկրին մեծագոյն մասը կը գտնուի իրենց նոր կառավարութեան ձեռքը, իբրեւ մայրաքաղաք ունենալով Կորէն: Նէկիւսը միեւնոյն ատեն յանձնախումբին հաղորդեց իր նոր վարչապետին մէկ նամակը, ապացուցանելու համար թէ ինք տակաւին տէրն է իր երկրին:

Հակառակ այս բոլոր ձեռնարկներուն, Անգլիա եւ Ֆրանսա կ՚աշխատին միջին ճամբայ մը գտնել, թէ Եթովպիան գոհացնելու եւ թէ փոքր պետութեանց վախերը փարատելու համար: Անոնց գլխաւոր նպատակն է ժամանակ շահիլ, քանի որ եթէ խնդիրը Լա Հէյի ատեանին քննութեան յանձնուի, կրնայ երկու երեք չաբաթ տեւել: Այդ ժամանակամիջոցին Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի խորհրդակցին Իտալիոյ եւ միւս պետութեանց հետ:

Աւելորդ է ըսել թէ Իտալիա երբեք հաշտ աչքով չի դիտեր այս ձգտումները, եւ կը սպառնայ բոլորովին քաշուիլ Ազգերու Դաշնակցութենէն, եթէ Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը չարունակէ նստիլ Ազգաժողովին մէջ: Այդ սպառնալիքը, ջուրը կ՚իյնայ, նաեւ, Լոքառնոցիներու նոր ժողովը, որուն գումարման համար այնքան ճիգեր կը թափեն Անգլիա եւ Ֆրանսա:

*** Ֆրանսայի արտաքին նախարարը երէկ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Իտընի հետ: Եթովպիոյ խնդիրէն զատ, Լոքառնոյի ժողովն ալ անելի մատնուած է, որովհետեւ Գերմանիա կը չարունակէ խուսափողական պատասխաններ տալ, իսկ Իտալիոյ դիրքը որոշ է արդէն:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐԸ

Պատրաստութիւններ դէպի Մատրիտ

Զօր. Մոլա, Սպանիոյ ապստամբներուն հիւսիսային ճակատին հրամանատարը, վերջնագիր մը ուղղեց Պիլպաօ, որպէս զի անձնատուր ըլլան: Այս առթիւ կը խոստանայ ներողամտութեամբ վարուիլ անոնց հետ որ գործօն դեր չեն կատարած: Վերջնագրին պայմանաժամը կը լրանայ ուրբաթ կէս օրին: Եթէ անձնատուր չըլլան, քաղաքը պիտի ռմբակոծուի անխնայ, օդէն եւ ցամաքէն եւ օդանաւային յարձակումներու մասին լուր չպիտի տրուի նախապէս: Այս վերջնագրին վրայ, 500 քաղաքացիներ Ֆրանսա ապաստանեցան, նաւակներով եւ մակոյկներով: Վերջնագիրը քաղաքին մէջ ձգուեցաւ օդանաւերով: Զօրավարը կ՚ազդարարէ թէ Սեպտեմբեր 25ին ժամը 1էն վերջը իր զօրքը ուժգնօրէն պիտի յարձակի քաղաքին ռազմագիտական դիրքերուն վրայ, առանց աջ ձախ նայելու:

Միեւնոյն ատեն մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին Մատրիտի յարձակման համար:

Ապստամբներու բանակէն 25 օդանաւեր թռուցիկներ ձգեցին մայրաքաղաքին մէջ, անձնատրութեան հրաւիրելով ժողովուրդը: Կիսակործան Ալքազարի մէջ պաշարուած ապստամբները կը չարունակեն դիմադրել, օգնութիւն սպասելով ժամէ ժամ: Լարկօ Քապալլէրօ, Հանրապետութեան վարչապետը, անձամբ կը վարէ յարձակման գործողութիւնները, իսկ ապստամբներու օգնական զօրքը շատ հեռու չէ պաշարուած քաղաքէն: Թղթակիցներ կը պատմեն թէ այն ելեկտրագէտը որ ուրբաթ օր պայթեցուց Ալքազարի շուրջը շինուած ականները, 18 օր աշխատած էր միջնաբերդին ներքեւ եւ յաջողած էր եօթը թօն ուժանակ դնել հարաւ-արեւմտեան աշտարակին տակ: Ելեկտրագէտը ինք անձամբ արձակեց հոսանքը: Կարմիրները յառաջ կը խաղան Ալքազարի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶԱ՛ՐԿ, ԿՈՎԿԱՍ, ԶԱ՛ՐԿ...

Ուրի՞շ եղանակ է այս: Բոլորովին հակառակը՝ մեր գիտցածին:

Կարդացէք բուն իսկ բնագրէն («ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ», Երեւան, 10 սեպտեմբեր 1936).

— «Այսպէս են հակայեղափոխական բոլոր թափթփուքները, բոլոր նացիոնալիստ-տրոցկիստ գրողները:

Այսպէս է Բակունցը,— անցեալի մեր գիւղի յետամնացութիւնը վերակենդանացնելու իր քարոզով, իր Դաշնակցական ատելութեամբ դէպի սոցիալիստական գիւղը:

Այդպէս է Ալազանը՝ չահամոլութեան, քծնանքի ու փառասիրութեան այդ լղրճուկ ապետը, որ տարիներ չարունակ իր խալտուրային գրուածքներով աշխատել է իրեն սիրամարգ ցուցադրել՝ առանց անգամ ագռաւի փետուրներ ունենալու՝ արձակելով իր նացիոնալիստական կոինչը:

Այդպէս են Նորենցն ու Մահարին, իրենց անվերջ ու միօրինակ յոռետեսութեամբ դէպի մեր պայծառ առօրեան, իրենց յուսահատ անհատապաշտի հեծիւններով ու նացիոնալիզմով:

Այդպէս է եւ Թոթովենցը, որ իր Դաշնակցական ջարդարար անցեալը որպէս իդիլլա պատկերացնելով՝ երբեմն իր ոռնոցն է բարձրացնում սոցիալիզմի «ցուրտ» հայրենիքի դէմ:

Այդպէս է եւ ճիվլիդական պատտորների վատթարագոյն տիպար Դ. Սիմոնեանն իր չնչին արդահատելի յօդուածներով:

Այդպէս է նացիոնալիստական հողի վրայ իր անհաշիւ տեսակէտների ու կարծիքների արանքում անընդհատ լարախաղացութիւն կատարող Վանանդեցին:

Այդպէս է նացիոնալիստական-տրոցկիստական քննադատութեան պատրաստակամ լակէյ Խ. Սարգսեանը:

Այդպէս է իր քննադատական ոչնչութիւնը Դաշնակցական պոռոտախօսութեամբ զարդարող Ս. Ցարութիւնեանը:

Նրանք մէկ են ոչ միայն իրենց հակայեղափոխական գաղափարներով ու գործունէութեամբ, այլեւ մէկ են իրենց գրական «ստեղծագործական ըմբռնումներով»:

Այս հատուածը կը քաղեմ թերթին խմբագրականէն, փռուած՝ երեքուկէս երկայն սիւնակի վրայ:

Այսօր պիտի կարդաք երկու նամակներ ալ, մէկը՝ ուղղուած Սթալինի, միւսը՝ Բերիայի, յանուն Հայաստանի Խորհրդահայ Գրողներու Միութեան:

Կը յանձնարարեմ երկուքն ալ կարդալ ծայրէ ի ծայր, «Հայաստանասէր»ներու հարցնելով ձեր չհասկցած բառերը:

Վաղը պիտի հրատարակուի երրորդ նամակն ալ, ուղղուած՝ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարին (Ամատունին):

Կարդացէք, խնդրեմ, եւ տարածեցէք...

Կարդացէք եւ իրարու պատմեցէք թէ ինչ «թարախ» է որ կը հոսի,— «զազրելի հակայեղափոխական», «գարշելի հակայեղափոխական» եւն:

Կարդացէք եւ փառաւորուեցէք, տեսնելով թէ ի՛նչ հրաշքներ կը գործեն «իմաստուն եւ մեծահանճար առաջնորդ» Սթալինի բիրը եւ «հմուտ ղեկավար» Բերիայի մտրակը, հասարակ ճճիներու, որդերու, մլուկներու վերածելով Երեւանի Հայ Գրողներու Միութիւնը, Նայիրի Զարեանէն մինչեւ Զապէլ Եսայեանը:

Զա՛րկ, Կովկաս, զա՛րկ եւ փշրէ մարդկային արժանապատուութեան վերջին հետքերը, փոշիացո՛ւր եւ «հողմացրիւ» տարածէ ինչ որ ողջ մնացեր է տակաւին, իբրեւ մտածում եւ իբրեւ բարոյական:

Զա՛րկ, որպէսզի ստրուկները պարեն եւ «սրիկաներ»ու արեւը խաւարի բանտերու մէջ:

ՎԱՀԷ

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Ի՛նչպէս դրամ կը ճարէ արաբական կոմիտէն

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.— Զօր. Տիլ կը փութացնէ իր պատրաստութիւնները, ազդու գործողութեանց ձեռնարկելու համար: Կացութիւնը միշտ ծանր է: Արաբական Գերագոյն Խորհուրդը չուզեր դադրեցնել ընդհ. գործադուլը: Ցարձակումներն ալ կը չարունակուին ամէն կողմ: Գործադուլը կը վարէ Կեդր. Կոմիտէ մը Երուսաղէմի մէջ, իսկ տեղական կոմիտէներ՝ ուրիշ վայրերու մէջ: Կեդր. Կոմիտէն իր տոմարին մէջ ունի 50,000 բանթողներու ցանկ մը: Կոմիտէն 60,000 անգլ. ոսկի ստացած է, 20,000 ոսկի՝ Երուսաղէմէն, նոյնքան՝ Հայֆայէն եւ մնացեալը ուրիշ քաղաքներէ կամ արտասահմանէն: Դրամէ զատ նուիրուած են արմտիք, միս, բանջարեղէն եւ պտուղ: Կոմիտէները կ՚օգնեն քաղաքներու եւ գիւղերու բանթողներուն, դրամ կամ ուտելիք բաժնելով: Ֆէլլահները գրեթէ պէտք չունին օգնութեան, քանի որ իրենց սեփական հունձքը բաւական է թէ ուտելու եւ թէ տեղական կոմիտէներուն օգնելու համար: Գործադուլը նշանակալից ուշադրութիւն գրաւած է նաեւ բախտաւոր դասակարգերու մէջ: Ամէն բարեկեցիկ արաբ ուտեստ կը ճարէ իր շրջանի բանթող ընտանիքներուն, ինչպէս եւ պարտաւորիչ նպաստ կը վճարէ գործադուլի սնտուկներուն: Ասկէ զատ ամէն կողմ կազմուած են կիներու կոմիտէներ որոնց անդամուհիները բանթողներու տուները կ՚այցելեն, անոնց պէտքերը հոգալու համար: Այս կոմիտէները մեծ դեր կատարած են, գործադուլին չարունակութեան համար: Կան բազմաթիւ ընտանիքներ որոնք նախապէս լաւ դիրք ունէին եւ այժմ անօթի են, եւ սակայն չեն զիջանիր մուրալ: Այս կարգի ընտանիքներու այցելած ատեն, կիները սովորական ըմպելիները կ՚առնեն, իբրեւ թէ բան մը պատահած չըլլար, բայց մեկնած ատեն դրամ կը ձգեն աթոռի մը ծայրը կամ ուրիշ աննշան տեղ մը: Կիներու կոմիտէն կ՚օգնէ նաեւ ապրանքով, մասնաւորապէս հագուստ-կապուստ ճարելով: Անդամուհիները մեծ գումարներ կը հաւաքեն մասնաւոր տուներէ եւ առեւտրականներէ, որոնք արդէն կեդր. սնտուկին ալ կը վճարեն: Կան բազմաթիւ կիներ որոնք նուիրած են իրենց ոսկեղէն զարդերը:

*** Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ զինուորական իշխանութիւնը որոշեց քանդել արաբական գիւղ մը, որ իբրեւ ռումբի մթերանոց կը ծառայէր: Բրիտանական կառավարութիւնը վերջնագիր մը ուղղած ըլլալով Արաբական Գերագոյն Կոմիտէն որոշեց անձնատուր չըլլալ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Արաբ վարիչները կը յայտարարեն թէ «վճռած են պայքարիլ մինչեւ վերջը: Ոչ բանի ուժը, ոչ ալ պաշարման վիճակը չեն կրնար մեզ ետ կեցնել մեր որոշումէն: Կառավարութիւնը պէտք է համակերպի մեր պահանջներուն, այլապէս մենք պիտի չարունակենք պայքարը»:

ԹԻԹՈՒԼԷՍՔՈՒ, Ռումանիոյ նախորդ արտաքին նախարարը, որ երրորդ անգամ արեան ներարկում ստացաւ, իրապէս թունաւորուած է, կը պնդեն կարգ մը թերթեր եւ բժիշկներ, յատկապէս մատնանշելով հիթլէրականները:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԲՈՒՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Եթէ մինչեւ Լենինի մահը (21 յունուար 1924) կուսակցական ներքին պայքարները ժամանակաւոր հանգամանք ունէին, անոր մահէն վերջ Զինովիեւ - Սթալին - Թրոցքի պայքարը երթալով աւելի ու աւելի կը խորանայ եւ ծաւալելով կը վարակէ ամբողջ կուսակցութիւնը: Ի հարկէ, Թրոցքիի արտաքսումով եւ 16ի գնդակահարութեամբ խնդիրը չփակուեցաւ: Հաւանական է, որ նոր անակնկալներու առջեւ գտնուինք: Անողոք է պատմութեան անիւը ...

Որպէսզի մեր ուժերը ներածին չափ կարենանք համայնավար կուսակցութեան ներքին պայքարներու լրիւ պատկերը տալ, հարեւանցի ծանօթանանք տարբեր խմբակներու եւ հատուածներու տեսակէտներուն: Որքան ալ կարճառօտ ըլլայ անոնց գոյութիւնը, պէտք է նկատի առնել որ յետագային բոլոր ընդդիմադիրները միանալով համախմբուեցան ընդդէմ Սթալինի պարզուած դրօշին շուրջ: Սկսինք ժամանակագրական կարգով:

Մախայեւականները— այդպէս կը կոչուէին Մախայսկիի անունով— թշնամական դիրք ունէին հանդէպ մտաւորականութեան եւ վճռապէս դէմ էին, որ մտաւորականները որ եւ է մասնակցութիւն բերեն բանուորական շարժման:

Իգնատովականները կը պաշտպանէին տեղական կազմակերպութիւններու շահերը եւ իրաւունքները, պայքարելով ղեկավարութեան եւ կեդրոնի դէմ:

1921 մայիսին յառաջ եկաւ ընդդիմադիր հոսանք մը, որ ձեւակերպուելով իբրեւ առանձին կուսակցութիւն, կը պայքարէր համայնավար կուսակցութեան մենատիրութեան դէմ: Այդ հոսանքը յայտնի է իբրեւ «բանուոր - գիւղացիական ընկերվարական կուսակցութիւն», որ խորհ. պետութիւնը կը հակադրէր բանուոր դասակարգին եւ կուսակցութիւնը խորհ. պետութեան: Իրենց ամբաստանութիւնը հետեւեալն էր.— «Կ'ոչնչացուին հոկտեմբերեան յեղափոխութեան նուաճումները. բանուոր դասակարգը աներեւակայելի չահագործման կ'ենթարկուի. Խորհուրդները, որ կը հանդիսանան հոկտեմբ. յեղափոխութեան մեծագոյն նուաճումը, կ'արտայայտեն ոչ թէ պրոլետարիատի կամքը, այլ կոյր գործիք են դարձած կուսակցութեան ձեռքը. այն բոլոր նպատակները որոնց համար պրոլետարիատը պայքարած է և արիւն է թափած, կ'ոտնահարուին համայնավարներու կողմէ. քաղաքի եւ գիւղի աշխատաւորները տիրող համայնավար կուսակցութեան կողմէ վերածուած են իրաւազուրկ քաղաքացիներու բանակի: Վերահաստատել Խորհուրդներու իրաւունքները»:

Բանուորական խմբակը ռուս համայնավար Մեասնիկովի գլխաւորութեամբ (1923) գիտել կուտար թէ կուսակցութեան եւ երկրին մէջ անտանելի ծանր կարգեր են հաստատուած: Կուսակցութեան եւ բանուորական զանգուածներու միջեւ կապը խզուած է եւ բանուորները համայնավար բջիջները կ'անուանեն «համայնավար ոստիկանական չուներ»: Բանուորական խմբակը կը պահանջէր վերահաստատել խորհուրդներու իրաւունքները, գործարաններու մէջ կազմակերպել բանուորական պատգամաւորական խորհուրդներ, գիւղին մէջ՝ գիւղացիական միութիւններ: Բանուորներուն եւ գիւղացիներուն գործադուլի իրաւունք տալ (ինչ որ շատ սովորական երեւոյթ է Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Ա. Ա.): Բանուորական խմբակը կ'ուզէր միանալ Դ. Միջազգայինի:

Բանուորական Պրաւդա խմբակը, որ կազմուած էր մտաւորականներէ, կը յայտարարէր թէ «մեր երկիրը ոչ թէ պրոլետարիատի դիկտատուրայի երկիր է, այլ կամայականութեան եւ չահագործումի երկիր մը»: Գործնական ծրագրին մէջ «Բանուորական Պրաւտա» խմբակը կը պահանջէր նոր ձեւի բանուորական կուսակցութիւն մը հիմնել, որ պիտի ձգտէր ռամկավարական կարգերու, մամուլի ազատութեան եւ գործակցութեան պրոլետարական միւս տարրերուն հետ: Այս խմբակը «Բանուորական Պրաւտա» անունով թերթ մը կը հրատարակէր եւ նպատակ ունէր միանալու Բ. Միջազգայինին:

12րդ համագումարէն (1923 ապրիլ) առաջ կազմաւորուեցաւ ընդդիմադիր խմբակ մը, որ կուսակցութեան պատմութեան մէջ կը յիշատակուի իբրեւ «անանուն պլատֆորմ»: Այս խմբակը կը պահանջէր կուսակցական միջամտութիւնը եւ հսկողութիւնը թուլցնել, ինքնագործունէութեան լայն հնարաւորութիւններ տալով աշխատաւորական կազմակերպութիւններուն (արհ. միութիւն, համագործակցական, մշակութային - կրթական խմբակներ եւն.), անկուսակցականներուն կարեւոր պաշտօններ յանձնել, կազմակերպութեան ներսը վերցնել հալածանքն ու ճնշումները եւ կուսակցական անդամատոմսը դրկել առանձնաշնորհեալ արտօնագրի արժէքէ: Իսկ համագումարին մէջ Քրասին, Օսինսկի, եւ որոշ չափով ալ Թրոցքի կ'առաջարկէին փոփոխութեան ենթարկել արտաքին առեւտուրի մենատիրական դրութիւնը, ճանչնալ ցարական պարտքերը (Քրասին) եւ թոյլատրել օտար դրամատէրներուն չահագործել երկրի հարստութիւնները: Անոնք կը կարծէին որ Ռուսաստանը իր միջոցներով ի վիճակի չէ վերականգնելու քայքայուած տնտեսութիւնը: Ասկէ զատ կը պահանջէին որ կուսակցութիւնը հրաժարի պետական եւ տնտեսական գործերը ղեկավարելէ:

Մոռցանք յիշատակել Քրոնշթատի զինեալ ապստամբութիւնը, որուն նշանաբանն էր՝ «Խորհուրդներ առանց համայնավարներու»:

×

Ուսումնասիրելով համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ յառաջ եկած ընդդիմադիր շարժումներու պատմութիւնը, կուգանք այն եզրակացութեան, որ հիմնական պայքարը կը դառնայ միայն մէկ խնդրի շուրջ, — հնարաւո՞ր է արդեօք ընկերվարութեան յաղթանակը մէկ երկրի մէջ: Լենին եւ Սթալին հնարաւոր կը համարէին այս բանը, իսկ միւսները — գլխաւորաբար Թրոցքի — մէկ երկրի մէջ ընկերվարական կարգեր հաստատելը կը գտնէին անիրականալի: Բուն այս խնդրին շուրջն է, որ կը ծագէին տարակարծութիւններ: Ներքին կուսակցական քսանամեայ պայքարը մէկ երկրի մէջ ընկերվարութիւն կառուցանելու հնարաւորութիւններու, ձեւերու եւ միջոցներու շուրջն է եղած:

Իր ժամանակին Մարքս եւ Էնգէլս ժխտած են նման կարելիութիւն մը: Էնգէլսի կարծիքով՝ «Համայնավարական յեղափոխութիւնը ոչ միայն ազգային կ'ըլլայ, այլ միաժամանակ տեղի կ'ունենայ բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներուն մէջ (Անգլիա, Ամերիկա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա), այդ երկիրներէն իւրաքանչիւրին մէջ աւելի արագ կամ աւելի դանդաղ կը զարգանայ՝ նայած, թէ այդ երկիրներէն որուն մէջ աւելի է զարգացած արդիւնաբերութիւնը, ուրեղ աւելի հարստութիւն է կուտակուած եւ ուր կան աւելի զգալի քանակութեամբ արտադրական ուժեր... Այդ համաշխարհային յեղափոխութիւն է, ուստի եւ համաշխարհային ասպարէզ կ'ունենայ»:

Լենին ճիշդ կը գտնէր Էնգէլսի ըսածները: Սակայն անոնք կը պատկանէին նախամենատիրական դրամատիրութեան շրջանին, որ բնաւ չի համապատասխաներ ներկայիս տիրապետող մենատիրական դրամատիրութեան եւ բանուորական յեղափոխութեան պայմաններուն: Իսկ այս նոր պայմաններուն տակ Լենին հնարաւոր կը գտնէր ընկերվարութեան յաղթանակը մէկ երկրի մէջ:

Թրոցկի տարբեր կարծիքի էր, — «Ուրիշներուն չսպասելով, մենք կը սկսինք ու կը շարունակենք պայքարը ազգային գետնի վրայ այն լիակատար համոզումով թէ մեր նախաձեռնութիւնը խթան կը հանդիսանայ միւս երկիրներուն մէջ պայքար սկսելու: Իսկ եթէ այդ տեղի չունենայ, անյուսալի է եւ զուր է կարծել թէ յեղափոխական Ռուսաստանը կրնայ դիմանալ պահպանողական Եւրոպայի հանդէպ՝ դրամատիրական աշխարհին մէջ»: Թէեւ յեղափոխական Ռուսաստանը կը մնայ կանգուն, «սակայն պաշտպանուելով իբրեւ պետութիւն եւ կանգուն մնալով քաղաքական եւ ռազմական իմաստով՝ մենք ընկերվարական հասարակութիւն ստեղծելու աստիճանին չենք հասած եւ նոյն իսկ չենք մօտեցած: Ռուսաստանի ընկերվարական վերելքը հնարաւոր է այն ատեն միայն, երբ բանուորութիւնը յաղթանակէ Եւրոպայի կարեւորագոյն երկիրներուն մէջ»:

Ինչպէս յայտնի է, Սթալին ներկայիս կը յայտարարէ, որ ընկերվարութիւնը Ռուսաստանի մէջ արդէն իրականութիւն է ...

Գործնական ի՞նչ պայքար կը մղուէր այս հիմնական խնդրին շուրջ:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԱՆՑՈՐԴԻ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒՐՈՊԱ ՃԵՂՔԵԼՈՎ

ՊԵՐԼԻՆ

Հիմա այլեւս Լէմպէրկի հեղձուցիչ «հայկական» մթնոլորտէն ազատած եմ: Շոգեկառքը սրընթաց կը ճեղքէ Լեհաստանի դաշտերն ու ձորերը, աչքերս բացած կը դիտեմ պատուհանէն, դեղնիլ սկսող դաշտերը, կ'աշխատիմ մոռնալ Լէմպէրկի վարդապետին աչքերը, որոնց հայեացքը դեռ կարծես կը ծակէ իմ մարմինս: Խեղճ վարդապետ, գլուխը կտրուած հաւու մը պէս դեռ կը թպրտայ Լէմպէրկի Հայոց գլխուն ...

Գերմանական սահմանագլխին պաշտօնեաները թէեւ քաղաքավար, սակայն չեն մոռնար իրենց նուրբ մատներով չոյել ճամբորդներէ ոմանց գրպանները: Գերմանացի բարեկամս կէռխաչ նշանակ մը օձիքին տակէն կը հանէ եւ կը տեղաւորէ օձիքին վրայ: Ամերիկայէն Հրեայ Գերմանացի հաստափոր կին մը իր կանանչ տոլարները ցոյց կուտայ պաշտօնեային որ զանոնք կ'արձանագրէ: Պայուսակներէն մէկին մէջ մեծ քանի մը շիշ օղի եւ ազնուական ուիսքին քիչ մը կը բարկացնեն գերման պաշտօնեան, կ'առարկէ թէ այսքան բերելու իրաւունք չունի:

Շոգեկառքը կը յառաջանայ այս անգամ աւելի արագ: Արդէն բան մը փոխուած է գերման հողը մտնելէս ի վեր: Դաշտերը խնամուած, չկայ թիզ մը հող ուրկէ արօրը անցած չըլլայ: Հոս ամէն բան հաշուուած է, գետերն անգամ լայննալու իրաւունք չունին, անոնց ջուրերուն եզերքները թումբեր կանգնած են: Այս տեղի ամէն գիւղ մեր կողմերը քաղաք պիտի նկատուէր, մեծ, գեղեցիկ ու մաքուր փողոցներով: Տեսած չեմ երկիր մը ուր այնքան ծխնելոյզներ գտնուին որքան Գերմանիոյ մէջ: Պզտիկ քաղաք մը եւ ահա արդէն քանի մը հատ բարձր ծխնելոյզ: Երբ ճամբորդը ռումանական կամ պուլկարական հողէն անցնի, իր հանդիպած գիւղերուն կամ քաղաքներուն մէջ իր առաջին տեսածը կ'ըլլայ եկեղեցիի գմբէթներ կամ մինարէներ, իսկ Գերմանիոյ մէջ ծխնելոյզներ: Ամէն Գերմանացի ծնած օրէն արդէն արհեստաւոր մըն է, եւ եթէ բախտը իրեն օգնէ, քիչ ժամանակէն կ'ունենայ իր գործարանը, ծխնելոյզով միասին եւ կը կազմէ անանուն ընկերութիւն, կը սկսի «ռէքլամ»ներ շինել: Այս մարդին մէջ իր երեւակայութիւնը Ճափոնցիներէն ետ չի մնար: Մէկ խօսքով Գերմանացին գործնական մարդ է, քարէն եւ օդէն հաց շինելու ճամբան գիտէ, յամառ եւ աշխատասէր, կարգապահ եւ ուղղամիտ՝ զինքը կառավարողներուն հանդէպ:

Գերմանացի կինը համեստ եւ պատուախնդիր է հայ կնոջ մը պէս: Գերմանուհիները առհասարակ չեն շպարուիր:

Քիչ մը առաջ շոգեկառքը կեցեր էր կայարանին մէջ: Երիտասարդ զինուորական մը վարը կանգնած էր, երբ կին մը մօտեցաւ անոր եւ բան մը հարցուց: Զինուորականը մեծ յարգանքով բացատրութիւններ կուտար, կնոջ աչքերուն նայելով, միտքս ինկաւ յանկարծ լատին կամ Արեւելքցի երիտասարդներ, որոնք այսպիսի պարագաներուն մէջ իրենց չարաճճի աչքերը կը պտտցնեն կնոջ կուրծքերուն եւ յետոյ կոնակէն կը դիտեն անոր ոտքերն ու գլուխը ...

Խառնուածքի եւ արիւնի խնդիր է:

Կամաց կամաց Պերլինի կը մօտենամ, ետեւս ձգելով ճարտարարուեստական Պրեսլաուն եւ պարտէզներու քաղաքը՝ Տրէզտէնը: Շոգեկառքին մէջ գերմանացի ճամբորդ մը զարմացած ըլլալ կը թուի որ օտար մը գերմաներէն կը խօսի. իրենք որ օտար լեզուներ չեն սորվիր, չեն կրնար ըմբռնել թէ Արեւելքի լանջերուն վրայ բնակող ժողովուրդները շատ կը սորվին օտար լեզուներ եւ մանաւանդ մենք Հայերս երբեմն այնքան շատ կ'իւրացնենք օտար լեզուները որ մեր մայրենի լեզուն ալ կը մոռնանք կամ կ'ամչնանք խօսիլ ...

Պերլինի կայարանը չհասած, մեր շոգեկառքը կը ճօճէ եւ կը ցատկոտէ գիծերու այս լաբիւրինթոսին մէջ: Գիծերը իրար խառնուած են ոստայնի թելերու նման, բայց մեր շարժավարը անոնց մէջէն վարպետօրէն կ'անցնի ու ահա կը մտնենք կայարան:

Քիչ մը քուն եւ հանգիստ Պերլինի պարպուած պանդոկներուն մէջ: Արդարեւ քանի մը շաբաթ առաջ ,միջազգային Ողիմպիականը տեղի կ'ունենար եւ ազատ անկողին գտնելը այն ատեն կատարեալ հրաշք էր: Լաւ որ Ողիմպիականը վերջանալէ յետոյ եկեր եմ, հիմա ալ անոր փշրանքները պիտի ժողվեմ:

Սկսինք ուրեմն պտտիլ քաղաքին մէջ եւ ըստ մեր բարեկամ Պ. Սիրունիի խորհուրդին՝ այցելենք թանգարանները:

Օ՜ սա զանազան գոյներու եւ հնութիւններու նկարները, այլ եւս չեն խանդավառեր զիս. ահա սա գիւղանկարին առջեւ պառաւ նկարչուհի մը իր ներկերն ու վրձինները առած ընդօրինակել կը փորձէ. անդին խոշոր գերմանացի հայր մը իր երկու աղջիկներուն որոնց հիւսուած մազերը մինչեւ իրենց ծունկերը կը հասնին, բաներ մը կը մրմռայ կոկորդէն, իսկ Անգլիացի նիհար եւ երկայնահասակ տիկին մը իր ակնոցները աչքերուն տանելով քննական հայեացքով կը դիտէ պատերն ի վեր կախուած նկարները:

Երիտասարդներ չկան այլ եւս այս յանկեաց զաւիթներուն մէջ, ո՞ւր են հապա անոնք:

Զէ, հիմակուան երիտասարդութիւնը այլ եւս չի հետաքրքրուիր հնութիւններով եւ դժուարահասկնալի արուեստով. ան հիմա իր գեղեցկագիտական ճաշակը կը զարգացնէ մարզադաշտերուն վրայ կամ խոշոր ցուցափեղկերու մէջ մեծ եւ փայլուն ինքնաշարժները կը դիտէ: Այլ եւս ժամանակ չունի ան. վազքերն ու խաղադնդակը իր ժամանակը կը խլեն, , իսկ իր պարապ ժամանակներուն իր աչքը կը զուարճացնէ սա անցնող գեղեցիկ եւ շպարուած կիները դիտելով:

Ինչո՞ւն է պէտք անոր դաշնակ կամ ջութակ նուագել սորվիլ, երբ ռատիօն ամէնուն գործը կ'ընէ:

Ուրեմն դէպի փողոց եւ դաշտ:

Պերլինը լեցուն է Զինացի եւ Ճափոնացի ուսանող - ուսանողուհիներով: Անոնք իրարմէ չեն զատուիր. ճաշարաններուն մէջ կը նստին լուռ եւ իրենց անարտայայտ աչքերով իրենց գործին կը նային: Եկեր են գիտական պաշար հաւաքելու եւ իրենց հայրենիքը տանելու:

Բայց ձգենք Զինն ու Ճափոնը: Գերմանացիները ամէն բանին խոշորը կը սիրեն. իրենք արդէն խոշոր, լեռներու պէս մարդիկ են եւ իրենց պէս մեծ մեծ շէնքեր շինած են: Անոնք միջակի մասին կարծես գաղափար չունին, խոշոր պարտէզներ, խոշոր արձաններ եւ վերջապէս խոշոր ողիմպիական մարզադաշտ, որուն մէջ իր յարակից մարզադաշտերով 250.000 հոգի կրնան նստիլ:

Կ'անցնիմ պտղավաճառի մը խանութին առջեւէն. մեր դիտցած խաղողի ողկոյզները բարակ թուղթերու մէջ փաթթած շարեր են խանութի ցուցափեղկերուն մէջ կամ անդին առարկայի մը պէս ոսկիէ թելերով կախեր են իբրեւ դեղ:

Եւ վերջապէս ինչո՞ւ ճաշարաններուն մէջ հացը կրամով կուտան (յետոյ իմացայ որ Գերմանացիները հաց չեն ուտեր, այլ գետնախնձոր) եւ կամ սրճարանին մէջ սա ջուրի պէս կաթը կը խմցնեն ինծի:

Էհ, այլ եւս վերադառնալու է Պուքրէշ ուր հացը կրամով չեն տար, եւ ուր միսն ու խաղողը դեղարանի ապրանքի պէս չեն ծախեր:

Ես խաղողը շատ կը սիրեմ, սակայն կը նկատեմ որ հիմա այլ եւս սիրտս չուզեր: Խաղողը Պուլկարիա ուտելու է, իսկ հոս աղիքի մէջ լեցուած խոզի միս:

Մարդիկ մեքենայացած են այստեղ. ամէն առտու աշխատանքի կ'երթան լուռ եւ խոժոռ դէմքով (մեզ մօտ մարդիկ միշտ կը խնդան): Մայրերն անգամ իրենց նորածին երեխաները հեծանիւին վրայ դրած միասին գործարան կը տանին, աշխատանքի ժամանակ զայն կերակրելու համար: Ապրուստը սուղ է, Գերմանացիները շատ, եւ ամէն մարդ պէտք է աշխատի ապրելու համար:

Գերմանիան համազգեստներու, դրօշներու եւ նշանակներու երկիր է:

Երբ զօրահանդէս տեղի ունենայ, ամբողջ դաշտը մարախի խումբերու պէս դրօշներով զարդարուած է: Փողոցի անցորդներու մեծ մասը համազգեստ կը կրէ, զանազան գոյներով, իսկ ինչ կը վերաբերի նշանակներուն, ամէն Գերմանացիի լամբակին վրայ քանի մը հատ գտնուելու է:

Նիւրէմպէրկի մէջ ազգային ընկերվարական կուսակցութեան օրը կը տօնուի, ամէն քաղաքէ խումբ խումբ երիտասարդներ, կուսակցութեան զանազան կազմակերպութիւններ կամ մարտական խումբեր կը դիմեն դէպի Նիւրէմպէրկ: Իրենց համազգեստներուն տակ որքա՜ն հպարտ զգալու են իրենք զիրենք այս երիտասարդները: Անոնք փողոցին մէջ կը շարժին մէկ մարմին եւ մէկ հոգի դարձած: Կարգապահութիւնը եւ բարեկարգութիւնը կը տիրեն անոնց միջեւ, իւրաքանչիւրը կուրօրէն պիտի հետեւի «Առաջնորդ»ին, Ատոլֆ Հիթլէրի:

Բոլորն ալ կը խոստովանին թէ Հիթլէր երեք տարուան մէջ յեղափոխեց Գերմանիան ու գերման ժողովուրդը: Այսօր ամէն Գերմանացի ինքզինքը հպարտ կը զգայ իր ծնունդով եւ իր «Առաջնորդ»ով:

Առնական եւ կենսունակ ժողովուրդ մըն է Գերմանացին: Ամէն գերման ընտանիք առնուազն 4 զաւակ ունի: Քանի մը տասնեակ տարիէն, այսօրուան 65 միլիոննոց ժողովուրդը պիտի կրկնապատկուի: Արդէն հիմակուընէ գերման ժողովուրդը «Հո՜ղ, հո՜ղ» կը պոռայ:

ԲԱՆՈՒՈՐ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՒՑԱԶՆԸ

Արայի ու Շամիրամի առասպելը առնել եւս հաւատալի պէտք է ըլլայ մեզ, որովհետեւ Խորենացին կ'աւանդէ զայն ոչ միայն փոխ առնելով ազգային վրոյցները ու աշուղներու երգերը, այլ եւ փաստ բերելով Մար Աբաս Կատինայի պատմութիւնը: Այս մասին Մ. Աբեղեան կ'ըսէ թէ քանի որ Խորենացին Մար Աբասի գրաւոր աղբիւրին ակնարկութիւն կ'ընէ, պէտք է հաւատք ընծայել իրեն:

Այս աւանդութիւնը արժեցնող Լեզք անուն գիւղ մըն ալ կար, որ ըստ Արծրունիին, Սրուանձտեանցին եւ ուրիշներու, իր անունը ստացած էր «լզել» բառէն:

Իսկ «յարալէզ» բառը ծագում առած էր «յար» եւ «լզել» բառերու միացումէն որ «միշտ լզող» կը նշանակէ:

Այս փաստերուն կը հակառակի ուսուցչապետ Գր. Խալաթեանց, որ Շամիրամ - Արայ վրոյցը լոկ առասպել կը ներկայացնէ իր «Մովսէս Խորենացին եւ Հայոց հին վէպերը» թարգմանութեան մէջ: Այս վրոյցին հակառակելով հանդերձ, Խալաթեանց կ'ըսէ թէ «յօրինուած էր կարգ մը աղբիւրներու վրայէն՝ որք են Ս. Գիրքը, Դ. Սիկիլիացին, Կղեմէս Աղեքսանդրացին, Եզնիկը, Փաւստոս ու Խորենացին»:

Դեռ ի՞նչ կ'ուզենք .. Եթէ այսքան աղբիւրներ կը փաստեն պատմութեան իրականութիւնը, կարծեմ պատճառ չունինք տարակուսելու Արայ Գեղեցկին գոյութեան վրայ, որ պատուաբեր հերոս մըն է Հայոց պատմութեան մէջ: Երբեմն պատմութիւններու մէջ անունները միայն կը տարբերին բայց անձերն ու դէպքերը կը մնան ճիշդ: Զոր օրինակ, Նինոսին հետ կռուող հայ թագաւորը Արամը չէր, այլ Բարզանէսն էր, կ'ըսէ Դ. Սիկիլիացին: Արալէզներու գոյութիւնը ծանօթ էր հին Հայաստանի մէջ, ու կարծողներ ալ կան թէ այս երկնային շնիկները Արայ գեղեցիկը լիզելով է որ ստացան Արան - լզող, այսինքն «արալէզ» անունը: Նոյն իսկ Ե. դարու հայ մտաւորականութիւնը նոյն գաղափարը ունէր: Թերեւս այս «արալէզ» շնատուածները Արան լզելէն առաջ կը կոչուէին «յարալէզ» որ, ինչպէս տեսանք, «յար լիզող» նշանակութիւն ունի:

Շուներու հանդէպ յարգանքը տարածուած էր ու հետեւաբար Հայաստանի վերապահուած պաշտամունք մը չէր:

Քարայրքաղաքին նախամարդը շունը նկատած էր իբրեւ տան պահապան ու հրէական աւանդութեանց համաձայն Աբէլ ունէր իր շունը: Հին արձանագրութիւնները անգամ երեւան կը բերեն թէ Քրիստոսէ 3.500 տարիներ առաջ շուները պահապաններ կը նկատուէին:

Արտէմիս որ որսորդ ալ կը կարծուի, ունէր իր շունը իբր պահապան ու առաջնորդ:

Վէտաներու ընթերցումը երեւան կը հանէ Հնդկաստանի Ցաման անուն մահուան աստուածը որ շուներ ունէր որս գտնելու համար:

Գերմանացիները եւ Զեխերը անգամ կը հաւատային թէ շուներ ոգետես են, կ'ըսէ Nagelein: Զեխերու մէջ կարծիք կայ թէ շուն մը որ կողմը որ ոռնայ, հոն անպատճառ մէկը մեռած է կամ պիտի մեռնի:

Հերոդոտոս կ'աւանդէ թէ Պարսիկները սովոր էին մեռել մը թաղած ժամանակ նախ շուն մը ցուցնել, որովհետեւ ըստ Աւեստայի շունը մարդկային հոգիներու առաջնորդ կը համարուէր որ զանոնք դերձանի մը վրայէն կը տանէր մինչեւ արքայութիւն ու հոն նոյն դերձանը կը պահպանէր դեւերու դէմ որոնք ոռնալով գիշերները կը հալածէին: Եթէ՝ պարսիկ յղի կին մը մեռնէր, դիակը երկու շուներու նայիլ կուտային, մին մօրը, իսկ միւսը անծին տղուն համար: Շունը ուրեմն Պարսկաստանի մէջ կը նկատուէր իբր սուրբ ու նուիրական անասուն մը: Ցուստինոս կը պատմէ թէ Դարեհ Ա. Կարքեդոնացիներու պատգամաւորութիւն մը ղրկած էր պատուիրելով որ մարդու եւ շունի միս չուտեն: Յունական դիցաբանութեան մէջ ալ շունը յարգի էր: Յունաստանի մահուան դիցուհին՝ Հեկատէ իրեն տեւականօրէն ընկերացող շուներ ունէր: Այս դիցուհին կը փափաքէր որ պաշտամունքի ժամանակ զինքը շուն յորջորջէն: Այս ցոյց կուտայ որ հնդեւրոպական ազգերու պաշտամունքի առարկան էր շունը, ու կրնանք հետեւցնել թէ Հայերու հնդեւրոպական հատուածը շունը մահուան հետ աղերսի մէջ դնելը ներշնչեց պարտուած Ուրարտուին: Այս տեսութիւնը ցոյց կուտայ որ մահուան ու շուներու միջնորդութիւնը Ասորիներու ու Բաբելացիներու վարդապետութեամբ չէ որ մուտք գտած է Հայաստանի մէջ, այլ հնդեւրոպական տեսութեան մը արդիւնքն էր ու եղած էր հայկական պաշտամունք մը:

Յոյները շուները նկատեցին իրենց Արէսին աջ բազուկը, ու այս պատճառաւ Արէսի փահանին վրայ անպակաս էր նաեւ շան պատկերը: Հնդեւրոպական ազգերէ դուրս ալ շուներու հանդէպ յարգանք կար, որովհետեւ որսի շունը մարդուն ընկերը կը համարուէր, ու այնքան սիրուած էր որ երբ որսորդ մը մեռնէր, շունն ալ հետը կը թաղէին: Հին արձանագրութեանց համաձայն, Մարտուկ Աստուծոյ առասպելին չորս շնատուածները հետեւորդ կը յիշուին, իսկ Մարտուկ կը համարուէր աստուածներու քահանան, որ մեռելները կը կենդանացնէր: Մարտուկին չորս շնատուածները հետեւեալներն էին.—

1. Ակկուլու = Ուտիչ շուն:
2. Իկչուտա = Կորզիչ շուն:
3. Իլթեբու = Ցագեցուցիչ շուն:
4. Ուկկումու = Յափշտակիչ շուն:

Հին Եգիպտոսի Օսիրիս աստուածը կենդանացնելու համար, Իսիս դիցուհին շան մը օժանդակութեամբ միայն կրցաւ Օսիրիսը կենդանացնել:

Շուները կը յարգուէին նաեւ Փիւնիկէի մէջ, օձը եւ շունը բուժիչ կենդանիներ կը համարուէին հոն: Սիկիլիոյ Ատրանոս աստուածին ծառայութեան մէջ 1000 շուներ կը յիշուին:

Շունը կը պաշտուէր Նուբիոյ մէջ ալ, ըստ Պլինիոսի ,որ կ'ըսէ թէ շունը անոնց թագաւորն էր ու անոր շարժումներէն թագաւորական շարժումները կը գուշակէին: Հիներուն մէջ գաղափար մը կար թէ շուները վէրքերը լզելով կը բուժեն, ինչպէս որ Փօքհարտ իր «Opera Omnia»ին մէջ կը յիշէ: Էլիանոս ալ կը ձայնակցի իրեն երբ կ'ըսէ.— «Շուները դեղի փոխարէն իրենց լեզուն ունին, որով վիրաւորուած մասը լիզելով վէրքերն կ'առողջանան:

Աւետարանի մէջ անգամ շուները աղքատ Ղազարոսը կը լզէին:

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

(2)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՓԱՏԻՃԱՌԸՄ ՁԵԶ ԽԱՆԱ»...

— o —

Երեւանի Գրական Թերթի սեպտ. 10ի թիւէն նոյնութեամբ կ'արտատպենք հետեւեալ երկու նամակները, մէկը՝ ուղղուած Ստալինի, միւսը՝ Բերիայի։ (Երրորդ մըն ալ ուղղուած է Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Ամատունիի)։ —

ՄԵՐ ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԸՆԿԵՐ, ՄԵՐ ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐ, ՄԵՐ ՀԱՐԱԶԱՏ ԲԱՐԵԿԱՄ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆ.

Սրտի անհուն բերկրանքով ընդունեցինք տրոցկիստական-զինովիեւական փաշիստական գարշելի աւազակախմբի ոչնչացման դատավճիռը, որը մեր մեծ հայրենիքի 170 միլիոնանոց աշխատաւորութեան պահանջի ու ահեղ ցասման իրագործումն էր։

Այդ հակայեղափոխական աւազակախումբը, որ ցանկանում էր իր գնդակն ուղղել մեր կուսակցութեան եւ իշխանութեան սիրելի ու մարտական ղեկավարների կրծքին, իր գնդակն ուղղել համայն աշխարհի բանուոր դասակարգի ու ամբողջ աշխատաւոր մարդկութեան մասսաների իմաստուն ու մեծահանճար առաջնորդի, ընկեր Ստալինի սրտին, իր արժանի պատիժն ստացաւ պրոլետարական դատարանի կողմից։

Շնորհիւ ՀԿ(բ)Կ. կենտկոմի, շնորհիւ Անդրերկոմի ու նրա հմուտ ղեկավար ընկեր Բերիայի, դիմակազերծ է արուած նաեւ Հայաստանի խորհր. Գրողների Միութեան մէջ բոյն դրած հակայեղափոխական նացիոնալիստ-տրոցկիստների խմբակը, որ գարշելի հակայեղափոխական-տրոցկիստ Ն. Ստեփանեանի եւ գարշելի հակայեղափոխական տրոցկիստ երկերեսանի Գ. Սիմոնեանի գլխաւորութեամբ ստոր դաւեր էր լարում մեր սոցիալիստական հայրենիքի, մեր պանծալի կոմունիստական կուսակցութեան ու նրա իմաստուն առաջնորդի դէմ։

Մենք խոր ցասումով ենք լցուած դէպի այդ հակայեղափոխական թափթփուկները եւ յեղափոխական օրինականութեան արդար հատուցումն ենք պահանջում նրանց գարշելի արարքների դէմ։

Մենք անզուսպ ցասումով ենք լցուած այն բանի հանդէպ, որ նացիոնալիստական-տրոցկիստական այդ տականքները՝ օգտուելով կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի հովանաւորութիւնից՝ ղեկավար դիրք գրաւելով Հայաստանի խորհ. Գրողների Միութեան մէջ, կատարել են մեր երկրում իրենց հակայեղափոխական աշխատանքը։

Նրանք ամենաստոր միջոցներով հալածել են Հայաստանի լաւագոյն խորհրդային գրողներին, կատաղի պայքար են մղել մեր սոցիալիստական կուլտուրայի դէմ՝ նացիոնալիստական-տրոցկիստական հակայեղափոխական գրքերից, նրանք մեր ժողովրդի ու մեր կուլտուրայի ոխերիմ թշնամիներն են հանդիսացել։

Հայաստանի Խորհ. Գրողների Միութիւնը գարշանքով դուրս է շպրտել իր շարքերից հակայեղափոխական այդ ստոր տականքներին, մաքրել է իր մարմինն այդ թարախից։

Այժմ համախմբուած Հայաստանի կոմ. կուսակցութեան կենտկոմի շուրջը, քո լաւագոյն աշակերտ, մեր սիրելի Բերիայի անմիջական օժանդակութեամբ, ուղեցոյց ունենալով քո տուած սրբազան պատգամները՝ որպէս արթուն պահակ կ'ուժեղացնենք մեր բոլշեւիկեան յարձակողականը սոցիալիստական հայրենիքի եւ մեր կուսակցութեան բոլոր թշնամիների դէմ։

Մեր սիրելի հայր, մեր հարազատ բարեկամ, մեր հանճարեղ ուսուցիչ, ընկեր ՍՏԱԼԻՆ, օրինակ ունենալով ռուս մեծ ժողովրդի փորձը, ձեռք ձեռքի տուած Անդրկովկասի եղբայրական հանրապետութիւնների ժողովուրդների հետ, վրացական սքանչելի ժողովրդի ու Խորհ. Միութեան բոլոր ժողովուրդների հետ, մենք կը շարունակենք առաջ ընթանալ պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի դրօշի տակ եւ քո սրբազան պատգամով՝ կը զարգացնենք ձեւով ազգային ու բովանդակութեամբ սոցիալիստական մեր կուլտուրան։

Քո, լենինեան-ստալինեան ազգային քաղաքականութեան հետեւողական կիրառողի ջանքերով ամրացել ու անխորտակելի է դարձել Անդրկովկասեան ժողովուրդների եղբայրութիւնը։

Մեր լաւագոյն գրողները միշտ բարձր են գնահատել այդ եղբայրութիւնը եւ մենք խօսք ենք տալիս, որ մեր ստեղծագործութիւնը այսուհետեւ եւս ի սպաս կը դնենք ժողովուրդների եղբայրութեան այդ մեծ գործին։

Ընդունիր, սիրելի ՍՏԱԼԻՆ, Հայաստանի խորհր. գրողների ջերմ ողջոյնները։

Կորչեն սոցիալիզմի բոլոր թշնամիները։

Կեցցէ Խորհ. Միութեան ժողովուրդների ինտերնացիոնալ եղբայրական կապը,

Կեցցէ ժողովուրդների մեծ առաջնորդ՝ ՍՏԱԼԻՆԸ։

×

ՄԵՐ ՍԻՐԵԼԻ ՂԵԿԱՎԱՐ, ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԵԱՆ ՀՄՈՒՏ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ԸՆԿԵՐ ԲԵՐԻԱ.

Հայաստանի խորհրդային գրողների Երեւանի կազմակերպութիւնն իր ընդհանուր ժողովում անսահման գոհունակութեամբ հաւանութիւն տուեց այն դատավճռին, որ պրոլետարիատի յեղափոխական դատարանը կայացրեց հակայեղափոխական փաշիստական թափթփուկների, տրոցկիստական-զինովիեւական բանդայի նկատմամբ։

Այդ դատավճիռը բխում էր մեր սրտից — բխում էր Խորհ. Միութեան ողջ աշխատաւորութեան, ամբողջ աշխարհի աշխատաւորների այն անսահման հաւատից ու սիրուց, որ ունեն նրանք դէպի սոցիալիզմի հայրենիքը, դէպի ժողովուրդների մեծ առաջնորդ, մեր մեծ Ստալինը։

Սիրելի ընկեր ԲԵՐԻԱ, մեզ խորհրդային Հայաստանի գրողներիս շատ լաւ յայտնի է այն ջերմ հոգատար վերաբերմունքը եւ մեծ օժանդակութիւնը, որ դու հանդէս ես բերել դէպի Անդրկովկասի բոլոր ժողովուրդները, դէպի հայ ժողովուրդը եւ նրա կուլտուրան։

Մեզ յայտնի է նաեւ այն բոլշեւիկեան պայքարը, որ դու տարել ես Անդրկովկասի հակայեղափոխական նացիոնալիստական-տրոցկիստական թափթփուկներին դիմակազերծ անելու եւ մեր հայրենիքը փաշիզմի այդ գործակալներից մաքրելու համար։

Մենք զզուանքով ու ատելութեամբ ենք լցուած նացիոնալիստական-տրոցկիստական այն թափթփուկների նկատմամբ, որոնց դու դիմակազերծ ես արել «Պրաւդա»ի քո յօդուածում, որոնց ներկայացուցիչները Խանջեանի ստոր հովանաւորութեան շնորհիւ բոյն էին դրել նաեւ մեր կազմակերպութեան, Հայաստանի խորհ. Գրողների Միութեան մէջ։ Գրողների Միութիւնը դուրս վտարեց իր շարքերից մեր սոցիալիստական հայրենիքի, Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութեան այդ ոխերիմ թշնամիներին, հակայեղափոխական նացիոնալիստ-տրոցկիստ Սիմոնեանին, Բակունցին, Ալազանին եւ միւսներին։

Հայաստանի Գրողների Միութիւնը մինչեւ վերջ կը մերկացնի այդ հակայեղափոխական թափթփուկների ու նրանց գործակիցների գարշելի էութիւնը եւ կը մաքրի իր շարքերը այդ թարախից՝ Հայաստանի Կ.(բ)Կ. կենտկոմի բոլշեւիկեան ղեկավարութեամբ էլ աւելի մեծ եռանդով կը լծուի մեր ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման գործին։

Կեցցէ Անդրերկոմն ու նրա մարտական ղեկավար ընկեր Բերիան.

Կեցցէ՛ մեր մեծ ուսուցիչ, ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինը։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԷՎԳԱՖԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ԳՐԱՒԵՑ ՊՈԼՍՈՅ ԿԱԹՈԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ

— . —

Երէկ հաղորդած էինք թէ Էվգաֆի տեսչութիւնը գրաւած է Պոլսոյ կաթոլիկ եկեղեցիներուն կալուածները, ինք ստանձնելով մատակարարութիւնը։ Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները կը քաղենք այս մասին. —

Ճիշդ է «Սոն Փոսթա»ի այն լուրը թէ Էվգաֆի տեսչութիւնը ստանձնած է հայ կաթոլիկ Պատրիարքարանի ենթակայ եկեղեցիներուն եւ կալուածներուն մատակարարութիւնը։ Քիրէճճեան արք.ի հաղորդուած պաշտօնագիրը կ'ըսէ թէ Էվգաֆը առժամաբար կը ստանձնէ մատակարարութիւնը, մինչեւ որ ընտրութեամբ միւթէվէլլիներ կարգուին յիշուած ութ եկեղեցիներուն համար։

Էվգաֆի միջամտութիւնը տեղի ունեցած է հետեւեալ պարագաներու տակ. —

Հայ կաթոլիկ կալուածները երկու տեսակ են. — Մէկ մասը համայնական, իսկ միւսը՝ աթոռապատկան, այսինքն զուտ եկեղեցական։ Առաջիններուն համար թաղ. խորհուրդներ կան, ինչպէս Թաքսիմի Ս. Յովհան Ոսկեբերան, Օրթագիւղի Ս. Լուսաւորիչ, Ղալաթիոյ Ս. Փրկիչ եւ Սամաթիոյ եկեղեցիները։ Երկրորդ կարգի կալուածներն ալ ուղղակի Պատրիարքարանի կողմէ կը մատակարարուին։

Ասկէ առաջ, երբ հարկ դարձաւ յայտագիր (պէյաննամէ) տալ, ազգապատկան կալուածներու համար յայտագիր տուին թաղականութիւնները եւ ընդունուեցան։ Պատրիարքարանի կողմէն ալ իբրեւ միւթէվէլլի յայտագիր տուաւ Գեր. Պօղոս արք. Քիրէճճեան։

Էվգաֆի տեսչութիւնը, սակայն, մերժեց ճանչնալ Քիրէճճեան արք.ի միւթէվէլլիութիւնը, այն պատճառաբանութեամբ թէ անոր հոգեւոր հովիւի հանգամանքը չէ ճանչցուած կառավարութենէն։

Ասկէ առաջ, Բջուրեան արք.ի վախճանումին վրայ, Քիրէճճեան վրդ. երբ հոգեւոր վերին իշխանութեան կողմէ վիճակին արքեպիսկոպոս ընտրուեցաւ, գիրով մը դիմեց կուսակալութեան եւ յայտնելով որ Վատիկանի կողմէ վիճակաւոր ընտրուած է, արտօնութիւն խնդրեց եկեղեցականներէ եւ աշխարհականներէ խառն ժողով մը գումարելու եւ այս պարագան պաշտօնապէս յայտարարելու։ Կուսակալութիւնը ընթացք չտուաւ այդ գիրին եւ այս ձեւով չճանչցաւ Քիրէճճեան արք.ի միւթէվէլլիութիւնը, նըկատելով որ Իսթամպուլի կղերէն ընտրուած չէ, այլ արտասահմանեան հոգեւոր պետէ մը կարգուած է։

Ահա այս պատճառով է որ Էվգաֆի տեսչութիւնը մերժեց հայ կաթոլիկ Պատրիարքարանի յայտագիրը եւ ինք ստանձնեց անոր կալուածներուն մատակարարութիւնը։ Միջամտութիւնը վերջ պիտի գտնէ այն ատեն, երբ յիշուած ութ եկեղեցիներն ալ միւսներու նման ունենան ժողովուրդէն ընտրուած թաղականներ։

Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ հայ կաթոլիկ համայնքէն անձեր Էվգաֆի դիմած եւ գանգատած են որ Պատրիարքարանը, հակառակ եկամուտ ունենալուն, ամիսներէ ի վեր վճարում չէ ըրած եկեղեցական պաշտօնեաներուն, մինչդեռ անդին միջամըտած է վարչական ժողովի երկու հատուածներու պայքարին եւ 3000 ոսկի տրամադրած է փաստաբաններու։

Կը կարծուի թէ այս յրատուութիւնն ալ դեր ունեցած է Էվգաֆի միջամտութեան մէջ։

Ասկէ առաջ ալ, ինչպէս յայտնի է, Ս. Յակոբ Հիւանդանոցի մատակարարութեան առթիւ զանազան հատուածներ բողոքեցին իրարու դէմ եւ հետեւանքը այն եղաւ որ Էվգաֆը ոչ մէկը ճանչցաւ եւ ինք ստանձնեց հիւանդանոցին վարչութիւնը։

** Քիրէճճեան արք. երկար խորհրդակցութիւններ կատարեց փաստաբաններու հետ։ Այժմ գրաւոր պիտի դիմէ Էվգաֆի Անգարայի կեդրոնին, բացատրելով որ եղած միջամտութիւնը օրինական չէ, քանի որ այդ եկեղեցիները համայնքին չեն պատկանիր, այլ ուղղակի հոգեւոր իշխանութեան, համաձայն կանոններու բացորոշ տրամադրութեանց։ Հետեւաբար օրինական կարելիութիւն չըկայ անոնց մատակարարութիւնը յանձնելու աշխարհականներու եւ հասոյթն ալ աշխարհական գործերու։

Հայ կաթոլիկ հոգեւոր հովիւը ի հարկին պետական խորհուրդին ալ պիտի դիմէ։

ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐԸ ԳՈՀ ԵՆ

«Սոն Փոստա» կը գրէ այս խորագրով. — Հայ կաթոլիկ մտաւորականներու մէջ շատ լաւ տպաւորութիւն առաջ բերած է Էվգաֆի միջամտութիւնը։ Արդէն այդ մտաւորականները հակառակ էին Պատրիարքարանի քմահաճ մատակարարութեան եւ այս պատճառաւ վէճեր տեղի ունեցան. նոյն իսկ հայ կաթոլիկներէն ոմանք դիմեցին եւ խնդրեցին որ գրաւուին կալուածները։

Պատրիարքարանը ասկէ վերջ եկեղեցիներու միայն կրօնական գործերուն պիտի խառնուի, իսկ վարչական գործերուն չպիտի կարենայ միջամտել։

Հայ կաթոլիկ համայնքի վարչական ժողովի նախկին անդամ մը այս առթիւ հետեւեալը յայտարարեց մեզի. — «Մեր համայնքը բնաւ դժգոհ չէ այս կացութենէն, այլ ընդհակառակն շատ գոհ է։ Այլ եւս կրնանք վստահ ըլլալ որ մեր կալուածական հասոյթները պիտի յատկացուին իրենց նպատակին եւ քմահաճ կերպով չպիտի ծախսուին»։

ՏԱՐԱԳՐՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԿԵՂԾ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴ ԳՏԵՐ ԵՆ

— o —

Բերայի ոստիկանութիւնը քննութիւն կը կատարէ 7 նոր թղթածրարներու մասին, որոնք կը վերաբերին տարագրուած Հայերու ապահովագրութեանց։ Կեղծարարները տարագրութեան մէջ մեռած Հայերու համար կեղծ ժառանգորդներ ներկայացուցած եւ անոնց ապահովագրողչէքները գանձած են։ Այս առթիւ կը յիշուին հետեւեալ անունները. — Էքմէքճեան, Գույրճեան, Վարդուկեան, Յակոբ Եազըճեան, Ազարէկեան, գավաֆ Բէճէպ եւ երկրաչափ Հասան Հայրի։

Միւս կողմէ հարցաքննուեցան ասկէ առաջ ձերբակալուած անձերը, ինչպէս նաեւ վկաներ։ Գլխաւոր վկան է Ռէասիւրանսի տեղեկատուութեան ճիւղին պետը, նախկին կուսակալ Ազիզ Նամի։ Հարցաքննուողներուն մէջ կը գտնուին նաեւ Տոքթ. Արմենակ Խանճեան եւ Տոքթ. Էմանուէլիտիս, որոնք կ'ամբաստանուին թէ մահուան վկայագիր տուած են ողջ անձերու մասին։ Հարցաքննութիւնը կը շարունակուի։ Ինչպէս յայտնի է, միւսներու կարգին այս երկու բժիշկներն ալ ձերբակալուած կը մնան։

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԱԶԳ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԲԱՑՈՒԻ՞Ն

«Հորիզոն»ի մէջ կը կարդանք (17 սեպտ.). — Սելանիկի կրթ. քննիչը, առջի իրկուն, զոյգ պաշտօնագրերով հաղորդած է ազգային վարժարան տեսչութեան, թէ կրթական խորհուրդին սեպտ. 12 թուակիր որոշմնագրով, կեդրոնի ազգային նախակրթարանը կը ճանչցուի իբր հայկական եռակարգ (զուգընթաց դասարաններով) նախակրթարան։

Երկրորդ պաշտօնագիրն ալ կը վաւերացնէ ազգային մանկապարտէզի գոյութիւնը, իբրեւ հայկական եռակարգ մանկապարտէզ։ Կը հաղորդուի թէ, ըստ առաջնոյն, պետութեան կողմէ յոյն ուսուցչուհիներ նշանակուած են ազգային նախակրթարանին համար։

ՕՐ. ԶԱՊԷԼ Պ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ
եւ
ՍՈՒՐԷՆ - ՄԱՔՍ ՃԵՐՄԱԿԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզ Անիէռ

ՕՐ. ՍՕՆԻԱ ԽԱՉԵՐԵԱՆ
եւ
M. ERNEST BERSELLI
Ամուսնացած
Փարիզ 19 Սեպտ. 1936

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ

Սեպտ. 5ին կառավարութեան որոշումով «Ժողովրդական դերասան»ի տիտղոս տրուեցաւ Ռուսաստանի ութ ժողովրդական դերասաններու, Ուկրայնայի 2, Ղազախիստանի 1 եւ Վրաստանի 2 դերասաններու — Վասաձէին եւ Խորաւային։ Այս վերջինները մօտ երկու շաբաթ Ռուսթավէլի վրացական պետական խումբին հետ ներկայացումներ տուած էին Մոսկուայի մէջ, վրացերէն լեզուով։ 15.000 մարդ այցելած է թատրոնը ու հիացած վրացի դերասաններու խաղարկութեան վրայ, առանց մէկ բառ հասկնալու։ Ստալինի հաճոյք պատճառելու համար այցելուներու մէջ եղած են Խ. Մ. բոլոր ղեկավարները, գլուխն ըլլալով Մոլոթով։ Մոսկուայի թերթերը շռայլ գովասանքներ կը նուիրեն վրացական թատրոնին։ Բոլոր դերասանները վարձատրուած են երկու յաւելուածական ամսականով, կարմիր դրօշի եւ պատուոյ շքանշաններով եւ երեք ինքնաշարժներով։ Թատրոնին տրուած է Լէնինի շքանշանը։

ՀԱՑԱԴՈՒԼ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Լոնտոնի կենդանաբանական պարտէզին ցերեկային եւ գիշերօթիկներէն քանի մը հատը հիւանդ են, մանաւանդ նշանաւոր Ճօրճը, հարիւրամեայ կոկորդիլոսը։ Տասներկու ամիսէ ի վեր բերանը կանոնաւոր բան մը դրած չէ, հազիւ այս տարի գարնան սկիզբը թեթեւ բան մը կերաւ չկերաւ, նորէն անանկ անսուաղ կ'երթայ։ Միւս կողմէ, հարաւային Ամերիկացի լորտու մը ամէնէն հազուագիւտ տեսակէն օձ մը, որ անցեալ տարի մայիսին գնուած էր, անօթի մեռաւ։ Քէն ըրած էր գրեթէ մէկուկէս տարիէ ի վեր։ Այս այլանդակ սողունները արդարեւ չեն կրնար գերի ապրիլ եւ, հետեւաբար, կը յամառին մերժել որ եւ է նունդ, մինչեւ մահը առնէ տանի զիրենք։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԱՐՄԻՐ ՅՈՐՁԱՆՔ (պատմուածքներ)։ Գրեց՝ Օննիկ Մխիթարեան։ Գին՝ 10 Ֆր. Ֆրանք։ Հասցէ. — Խմբագրութիւն «Ազատ Խօսք»ի, 72, Rue Tzar Gréméon (Bulgarie).

ԱՒԱՆԴԻ ՊԱՀԱՊԱՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

— • —

— Հա՛, բարի, ո՞ւմ ձեռքն է Կապուտավանքը։

— Մերոնք այնտեղ են։ Իրիկնապահին թշնամին Ցամաք Աղբիւրից յարձակման անցաւ, մենք թողուցինք առաջապահ դիրքերն ու քաշուեցինք գիւղ. մօտ երկու ժամ կրակ տեղաց մեզ վրայ եւ մի քանի անգամ փորձեց գիւղ մտնել, բայց անյաջողութեան մատնուեց, մութն ընկնելուն պէս նա նահանջեց տանելով իր սպանուածներն ու վիրաւորները։ Գիւղացիների մեծ մասը մօտ երկու շաբաթ է, ինչ հեռացել է Կապուտավանքից, մի երեսուն ընտանիք յամառել էին մնալ, բայց կազմ ու պատրաստ էին ամէն րոպէ տեղահան լինելու։ Երբ մենք քաշուեցինք վանքի բլուրի վրայ ու հրացանային կրակը մօտեցաւ խրճիթներին, նրանք դուրս թափուեցին տներից ու փախան, դուք երեւի նրանց հանդիպեցիք ճանապարհին։

— Լաւ, ապրիս, աշխատիր յուսատու լուրերդ փախչող ժողովրդից առաջ Եղվարդ հասցնել։

Բաժանուեցինք. մեր տրամադրութիւնը բարձր էր, լաւատես էինք, վերահասումին անմիջապէս յաջորդող յոյսերը միշտ աւելի վառ են լինում։

Ճանապարհը պատելով հեղեղատից չնչտակի մագլցում էր մի դժուարին զառիվայր, որով իջնելն ու ելնելը տաժանելի էր. այնտեղ թափթփած էին մի քանի անտէր իրեր — կոտրած օրօրոց, վերմակ, ոչխարի մորթ, կըծիկների մի խումբ, մանգաղներ եւն.։

Այնուհետեւ մենք մտանք մինչեւ Հատիսի ստորոտն ու Կապուտավանքի տակը ձգուող ընդարձակ հարթավայրի սահմանը։ Հեռւում նշմարւում էին երկու ստուերներ։ Մօտեցանք. ճանապարհից մի քանի քայլ հեռու կանգնած էր մի հորթուկ, առաջի ոտքերը բացած եռանկիւնաձեւ, գլուխը կախ. նրա կողքին նստած էր գիւղական շունը.

— Էս խեղճ հորթը գիշերը սառոյց կը դառնայ այստեղ. բացականչեց զինուորներից մէկը, Աւետիսը։

— Էհ, լաւ, հորթը ձիուդ վրայ առ, գիւղը հեռու չէ, ասաց կապիտանը։

Աւետիսը շրջեց ձիու գլուխը դէպի հորթը, բայց շունը յանկարծակի թըռաւ տեղից, կտրեց ձիու ճանապարհը ու սկսաւ կատաղօրէն հաչել։

— Արդար, կանչեց Աւետիսն իր ընկերոջը, մօտեցիր, երբ շունը քեզմով զբաղի՝ ես կ'իջնեմ ձիուց ու հորթը կը թռցնեմ։

Երկու ձիաւորները հակառակ կողմերից մօտեցան անտարբեր հորթուկին, բայց շունը հսկայ ոստիւնով ու ուժգին հաչոցով մէկի ու միւսի դէմն էր ցատկում ու իր բաց երախը հասցնում ձիերի շրթունքներին, որոնք վախեցած յետ էին քաշւում, գլուխները շրջում կամ տեղում պտտւում։

— Պարոն կապիտան, այս շունը միայն իր կեանքի գնով կը ձգէ հորթը. թոյլ տուէք կրակեմ, ասաց Աւետիսը։

— Ոչ, ոչ, մենք մաքուր խղճով պիտի մտնենք յառաջիկայ կռուի մէջ, դու հողագործի զաւակ ես, քո գիւղում չե՞ս լսել, որ շուն սպաննելը մեղք է։ Մեր հրամանատարը հաւատացող եւ նախապաշարումներով լի մարդ էր, այդ մենք ամէնքս գիտէինք։

— Այո, բայց եթէ երկուսից մէկը փորձէ իջնել ձիուց ու հորթին մօտենալ, շունը նրան բզիկ բզիկ կ'անէ։

— Այդ դէպքում դարձէք, հանգիստ թողէք դրանց, պատասխանեց կապիտանը։

Աւետիսը տատանւում էր.

— Հորթը չալլիկն է, ափսոս է, լաւ խաշլամայ կը լինի։

Կապիտանը զայրացաւ։

— Աչքածակ, ես հորթն ուզում էի ազատել ոչ թէ քո փորիդ, այլ տիրոջ յանձնելու համար։

Շուտով մենք հասանք Կապուտավանք. մեր գումարտակի հետ եկաւ եւ ճակատամասի պետի նոր հրահանգը — ամրանալ Կապուտավանքում եւ առաջ չշարժուել։

Առաւօտեան Աւետիսն ինձ մի կողմ կանչեց ու փսփսաց.

— Գիտես, լոյսը բացուեց թէ չէ՝ ես գնացի հորթի հաւարին, հազիւ յիսուն քայլ հեռացել էի շտաբից, տեսայ հորթն ու շունը կամաց կամաց գալիս են. պատի տակ քաշուեցայ եւ սպասեցի. եկան անցան ու կանգնեցին շտաբի դիմացի տան դրան առջեւ։ Պարզ էր, անասունները այդ տնից էին, տէրը նրանց կորցրել էր փախուստի ճանապարհին։ Պատից անցայ ու դըրան եռեւի փականքը հանեցի. շունը ինձ որ բակում տեսաւ այնպէս մռմռաց, որ դող անցաւ մարմնովս, շուտ պատը թռայ ու հեռացայ։

— Ո՞րտեղ է, ցոյց տուր տեսնեմ։

Մենք դուրս եկանք փողոց, ծանօթ շունը սպառնական ու ուշադիր կանգնած էր մեր դիմացի սեմում։

— Աւետիս, վազիր շտաբի գոմից մի կէս խուրձ խոտ բեր ու պատի վրայով բակը ձգիր, հորթը սոված կը լինի. ջրի մասին էլ հիմա կը մտածենք։

Նա կատարեց։

— Հիմի ասա տեսնեմ, ի՞նչ է փորացուդ։

— Ես մի փամփուշտով շունը կը պառկեցնեմ ու յետոյ հէնց այս տան մէջ հորթից այնպիսի մի ճաշ կը պատրաստեմ, որ մատներդ հետը ուտես։ Եթէ գնդակի ձայնից շտաբից մարդիկ դուրս թափուեն, դու կ'ասես թէ պատահական ատրճանակը ձեռքիդ բացուեց, քեզ կը հաւատան.

Տա, տա, տա, տա ... յանկարծ որոտացին հրացանները մեր յառաջապահ դիրքերից։

Վազեցինք շտապ։

— Կարմիրները յարձակւում են. հրամայուած է համախմբուել վանքի բլուրի վրայ, գոռացին մեզ այնտեղից։

— Աւետիս, ձիերը դուրս քաշիր, էս էլ քեզ համեղ կերակուր։

Մեր գումարտակը յաջողութեամբ պաշտպանւում էր բլուրի վրայ, բայց թշնամին թւով գերազանց էր։ Մինչդեռ նրա մի մասը շղթայ էր կապած մեր դէմ, մենք տեսնում էինք թէ ինչպէս միւս մասը բարձրանում է դէպի Հատիսի լանջը բարձրից մեզ վրայ կրակ տեղալու համար. նրա տեղ հասնելուց յետոյ մեր բլուրի վրայ մնալը հաւասար կը լինէր ինքնասպանութեան։ Կապիտանը հրամայեց նահանջել զանգաղօրէն, առանց խուճապի մատնուելու։ Գնդացիրները բարձեցին ջորիներին ու ճանապարհուեցին, վիրաւորներին ոմն ձիով, ոմն մարդու մէջքի վրայ իջեցրին դիրքերից դէպի գիւղ, որի փողոցներն առ այժմ անվտանգ էին. թշնամու գնդակները սուլելով անցնում էին բարձրից։

Աւետիս վիրաւորուած էր թեւից։ Նա կատակում էր բարեհոգի տրամադրութեան մէջ, ինչպէս սովորութիւն է բոլոր թեթեւ վիրաւորների մօտ, որոնք տեսնելով մահի վայրկենական մերձեցումն ու հեռանալը, ըղձում են հրաշքով կեանքը գտնելու ուրախութիւնը։

— Չորս մատ եթէ գնդակը դէպի աջ գար՝ սիրտս պիտի քրքրէր, կրկնում էր նա անվերջ։

Երբ մենք անցնում էինք Կապուտավանքի դպրոցի շէնքի մօտից, որ մի երկու ժամ առաջ շտաբն էր, նա մի վայրկեան կանգ առաւ, նայեց դիմացի դուռը։ Շունը պառկած էր շեմին, գլուխը թաթերի վրայ, անուշադիր անցնող մարդկանց ու հեւոր հրացանների ձայներին։

— Այ շուն, լաւ որ ես քեզ չըսպաննեցի, գուցէ պարոն կապիտանը ճիշդ էր ասում, եւ կեանքիս փրկութիւնն այդ մեղքը չգործելուն եմ պարտական. քո եւ հորթիդ հաշիւը կը մաքրեն մեր ետեւից եկող կարմիրները, որոնք մեզ պէս երկար չեն մըտածում ոչ թէ անասունի, այլ եւ մարդու գլուխը թռցնելու մասին. բայց եթէ կենդանի մնացի, մէկ էլ այս գիւղն եկայ եւ իմացայ, որ նըրանցից էլ կարողացել ես ազատել քո աւանդը, պիտի համբուրեմ մազոտ ճակատդ ու քեզ մաշալա՜յ կանչեմ։

Շունը մի երկու անգամ բաց ու խուփ արեց աչքերն ի նշան հաւանութեան եւ կրկին խորասուզուեց քնի մէջ։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ւերակներուն մէջ, ձեռնատումբերով եւ բոցարձակ կազերով։ Կը կարծուի թէ միայն 100 հոգի են դիմադրողները, որոնք յուսահատական փորձ մը կը կատարեն։ Ապստամբ օդանաւերը պարբերաբար ուտելիք կը հասցնեն պաշարեալներուն։ Օգնական զօրքին ամէնէն յառաջացած մասը եօթ մղոն հեռու է Թոլէտոյէն, որուն մաս կը կազմէ Ալքազար։

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

Թրոցքի դաւադրութի՞ւն սարքած էր

Երէկ հաղորդած էինք թէ բազմաթիւ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարուած են Պելժիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ,— Պրիւսէլ, Մոնս, Լիէժ եւայլն։ Նոր տեղեկութեանց համաձայն, ոստիկանութիւնը բռնած է Թրոցքիի նամակները, որոնք ընդհ. գործադուլ եւ ապստամբութիւն սարքել կը յանձնարարէին։ Ոստիկանութիւնը երեւան հանած է նաեւ գաղտնի զինագործարան մը, բազմաթիւ զէնքերով եւ ռազմամթերքով, որոք Պարչելոնա (Սպանիա) պիտի փոխադրուէին։ Անվէրսի մէջ ձերբակալուեցան երկու զինավաճառներ։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, կարմիրներու տուներուն մէջ կատարուած խուզարկութեանց շնորհիւ, երեւան եկած է որ հանքագործ մը, Վոլթէր Տօժ, որ անցեալ յունիսի գործադուլին վարիչն էր, կը փորձէր յեղափոխութեան յարուցանել Թրոցքիի հետեւորդներուն հետ (Դ. Միջազգային)։ Նորվեկիայէն գրած նամակի մը մէջ (27 մարտ), Թրոցքի մանրակրկիտ հրահանգներ կու տար, Պելժիոյ ընկերվարական և համայնավար կուսակցութիւնները քանդելու եւ ընդհ. ապստամբութիւն մը յարուցանելու համար։ Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի սպանիացի գծակալ մը, Հուէսքա, որուն տանը մէջ բազմաթիւ թուղթեր բռնուած են եւ անոնց շնորհիւ ալ՝ մեծաքանակ զէնք՝ Պրիւսէլի, Լիէժի եւ Անվէրսի արուարձաններուն մէջ։ Ուրիշ թուղթեր ալ կը հաստատեն թէ մեծաքանակ զէնք ղրկուած է Պարչելոնա։

Քննութիւնները վերջացած չըլլալով, ոստիկանութիւնը գաղտնի կը պահէ մանրամասնութիւնները։ Անվէրսի ոստիկանութիւնը փոխադրանաւ մը բռնեց, որ իբրեւ թէ ապակեղէն կը փոխադրէր։ Խուզարկութիւն կատարուելով, ապակեղէնի տեղ երեւան հանուեցան հրացաններ եւ սուիններ։ Նաւապետը յայտարարեց թէ Համպուրկ պիտի երթար, բայց ոստիկանութիւնը նաւը վար դրաւ եւ պարպեց բեռը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ.— Լիլի հիւսուածեղէնի գործարաններուն գործադուլը, որ կը տեւէր տասը օրէ ի վեր, վերջնապէս դադրեցաւ երկուշաբթի, շնորհիւ դահլիճին միջամտութեան։ Գործարանատէրերէն մէկը փակեց իր հաստատութիւնը, յայտնելով թէ չի կրնար դիմանալ նոր ծախքերուն։ Տուէի մէջ (հիւսիս) մետաղագործները դեռ գրաւած կը պահեն գործարանները, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով։ Կը վախցուի որ այսօր գործադուլ հռչակուի Ռուպէ-Թուրքուանի մէջ, եթէ յաւելում չկատարուի։

Կառավարութիւնը որոշեց 200,000,000 ֆրանք տրամադրել մինչեւ դեկտեմբեր 31, ճամբաներ շինելու կամ նորոգելու համար։

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ վտանգաւոր գործունէութիւն կը ցուցնեն, կ'ըսէ «Մաթէն»։ Շարք մը փաստեր յիշելով, թերթը կ'ապացուցանէ թէ մահացու հարուած մը պիտի տրուի եւ Ֆրանսա պիտի կորսնցնէ Ալժերիան, եթէ կտրուկ միջոցներ ձեռք չառնուին։ Այս առթիւ կ'աւելցնէ թէ մասնաւոր գործակալներ անընդհատ կ'երթեւեկեն Փարիզի եւ Ալժէի միջեւ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանին մէջ, Մարթիկի մօտ օթոքար մը գահավիժեցաւ կառախումբին։ Չորս հոգի մեռան, 30 հոգի վիրաւորուեցան, որոնց 15ը շատ ծանր։

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ամէնէն շատ առեւտուր կ'ընէ Գերմանիոյ հետ, հակառակ Հիթլէրի բուռն պայքարին։ Երկրորդ տեղը կը բռնեն Մ. Նահանգները։ Յետոյ կուգան Իրան, Պելժիա, Ֆրանսա, Հոլանտա, Ճափոն, Մոնկոլիա, Չեխոսլովաքիա, Իտալիա եւ Թուրքիա։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ.Դ. Եւր. կեդր. կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆՍԷԶ ՔԱՂԱՔԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 26 սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, պանսէզօ. կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Շահրիկեան» սրահի մէջ, 5 rue de l'Eclipse։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պանսէօ-քաղաքի Հ. Յ. Դ. Արծիւ ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի եւ ընկեր Մինաս Ալթունեանի եւ պարագաներուն, իրենց մայրիկին՝ ՏԻԿ. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

×

Փարիզի Հարաւ. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց միութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր անդամ եւ անդամուհի Մինաս Ալթունեանի, Տիկ. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

×

Պանսէօ քաղաքի Ֆրանսահայ Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Ռ. Ալթունեանի եւ պարագաներուն, իր մայրիկին ՏԻԿ. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 24 Սեպտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Հայ Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Մարսէյլի Համազգայինի Միութեան մասնաճիւղին կողմէ

27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtes-ի մէջ Rue de Paris։

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԸն վարագոյր մը եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (զաւեշտ)։

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անգործներու 2 ֆր.։

Հաղորդ.— կառ. տիւ Նօռէն շոգեկառք առնել ժամը 11,57—12,46—13,41—13,34 եւ իջնել Սարսէլ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (96)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վարդանը խօսած ժամանակ թէեւ կը փորձէր ժպտիլ, ուրախ երեւալ, բայց եղունգները արիւնելու աստիճան խրուած էին ափին մէջ։ Ախ, մէկ այս կատակերգութիւնը վերջանար, կը մտածէր Վարդանը, ու դուրս նետուէր այդ տունէն։

Երբ Վարդան այնքան հանդարտ ցուցիչ կերպով կը խօսէր, Սոնիայի դէմքը սկսաւ բացուիլ ջուրը դրուած վարդի կոկոնի նման։ Ինչ լաւ, որ Վարդանը այդքան մեղմօրէն, առանց դառնութեան կ'արտայայտուէր, բոլորովին համակերպած կատարուած իրողութեան հետ։ Որքան ալ որ այս միտքը ուրախացուց Սոնիան, բայց Վարդանի գրեթէ անտարբեր ձեւը, մանաւանդ բարձրաձայն ծիծաղը, անորոշ անհանգստութեամբ լեցուց աղջկան սիրտը, չարացուց զայն։ Ուրեմն, ինքն ի զուր այնքան մտահոգուած էր Վարդանի մասին։ Կարելի է, որ Վարդանը լրջօրէն չէր ալ սիրած զինք։ Անշուշտ, երբեք չէր սիրած, թէ չէ, հիմա ինչպէ՞ս այդքան անտարբեր կերպով կրնար խօսիլ։ Այ թէ ինչու Սոնիան ներքուստ սկսաւ չարանալ Վարդանի վրայ։

— Կը ցանկամ որ երջանիկ լինիս,— ըսաւ Վարդանը բաժնուելու պահուն,— ամբողջ սրտովս կը ցանկամ այդ։

Սոնիան շուարած կանգնած մնաց դահլիճի դրան քով։ Երբ Վարդանը հեռացաւ՝ աղջիկը ձեռքը սրտին տարաւ, կարծես հոն սուր կսկիծ մը կը զգար։

Արմէն Յարութիւնեանը շաբաթ գիշեր Վարդանի մօտ գիշերեց։ Կիրակի առտու, երբ դեռ նախաճաշի վրայ էին, վանքի զանգերը սկսան զարնել։

Այդ օրը պատարագէն վերջ, Գանձակի նահատակներու համար հոգեհանգստի պաշտօն պիտի կատարուէր վանքի բակին մէջ։

Ամբողջ Թիֆլիսի հայութիւնը այդ մասին կը խօսէր, եւ շատեր, որոնք տարիներով եկեղեցի ոտք դրած չունէին, կը պատրաստուէին մասնակցիլ հոգեհանգստին, որ կորսնցուցած իր հանգամանքը՝ ազգային ցոյցի մը ստացեր էր։

Երբ երկու ընկերները վանք հասան, դեռ պատարագը չէր վերջացած։ Եկեղեցի մտնելը անկարելի էր, այնքան որ հոծ բազմութիւն մը լեցուած էր ներսը։ Եկեղեցին շրջապատող ընդարձակ հրապարակը սկսած էր նոյնպէս լեցուիլ բազմութեամբ։ Ծառերու շուքին տակ, եւ կամ Սանասարեանի, Լօրիս-Մելիքովի գերեզմաններուն մօտ բազմաթիւ խմբակներ հաւաքուած՝ կը խօսէին օրուան դէպքերու մասին. կը լսէին զաւառներէն հասած նոր լուրերը, մէկ խմբակի մօտ յանձր ուրիշ խմբակի մը պատմելու համար։ Ձեռքէ ձեռք յեղափոխական թռուցիկներ կ'անցնէին։ Այդ թռուցիկներով կառավարութեան արարքը կ'որակուէր ամենախիստ բառերով «զզուելի, ստորութիւն, թալան»։

Վարդանն ու Արմէնը մօտեցան խմբակի մը, որ հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէր Երեւանէն նոր եկած երիտասարդ մը։

— Ես ներկայ էի,— կը պատմէր Երեւանցի երիտասարդը,— երբ ժողովուրդը պատարագէն վերջ կառք նստեցաւ՝ վերադառնալու համար Ալաշկերտ դարան։ Յանկարծ ժողովուրդը շրջապատեց կառքը։«Դէպի էջմիածին, էջմիածին», բարձրացաւ ընդհանուր աղաղակ մը։ Մօտ եօթ հազարնոց ամբոխը շրջապատեց Սրբազանի կառքը եւ Ասթաֆեան փողոցով սկսաւ շարժիլ դէպի Հրազդանի կամուրջը։ Քաղաքային Այգիի մօտ ոստիկանապետը քանի մը ոստիկաններով անյաջող փորձ մը կատարեց ցրուելու բազմութիւնը, որ հսկում լաւայի մը դանդաղութեամբ զառիվայրէն վար կը սողար դէպի կամարակապ կամուրջը։ Երկու կարգ ոստիկաններ բռնած էին կամուրջի լայնքը՝ ատրճանակները պատրաստ բռնած։

— Կեցէք,— կը պոռայ ոստիկանապետը, քանի մը քայլ առաջ գալով,— կանգնեցէք, թէ չէ կըկրակենք։ Բազմութիւնը կարեւորութիւն չտուաւ ու գարնան հեղեղի նման, ալիք ալիք իջնելով բարձունքէն՝ անցաւ կամուրջը։ Ոստիկանները շղթան, ինչպէս չիւղ մը վազուն գետի մը ալիքներուն վրայ, կը քշուէր բազմութեան հետ՝ կորսուելով անոր մէջ։

— Իսկ զօրք չկա՞ր,— հարցուց լսողներէն մէկը։

— Երբ հասանք էջմիածնի փայտէ կամուրջին մօտ,— շարունակեց երիտասարդը,— մօտ երկու հարիւր հետեւակ զօրք կարած էր գիւղի լայն պողոտայի մուտքը։ Հրամանատար սպան ձիու վրայէն կը գոռար,«Քայլ մը առաջ պիտի չանցնիք, պէտք է վերադառնաք անմիջապէս»։ Թէեւ շուարում մը տիրեց բազմութեան։ Զինուորները՝ հրացանները պատրաստ բռնած՝ կը սպասէին հրամանի։ «Յառաջ շարժեցէք»,— գոռացին եւեւի շարքերէն։ Բազմութիւնը անհանդարտ սկսաւ ալեկոծուիլ։ Զօրքը երկու անգամ դէպի վեր համազարկ տուաւ։ Բազմաթիւ ատրճանակներ պայթեցան ժողովուրդի մէջէն, ու մէկ ալ բազմութիւնը անդիմադրելի թափով մը առաջ խոյացաւ՝ մէկդի նետելով ամէն արգելք։ Վերջապէս հասանք արտաքին պարսպի մօտ ու հետզհետէ լեցուեցանք Վեհարանի առջեւ բացուող հրապարակը։

Այնքան մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ պատմողի շուրջը, որ մեր երկու ընկերները այլեւս հազիւ կը կրային լսել։ Զանազան խմբակներու մօտենալէ վերջ՝ անոնք կանգ առին եկեղեցիի խորանին ետեւը հաւաքուած բազմութեան մօտ։ Գիւղացի ծերուկ մը, քարի մը վրայ նստած, ծամծմելով կը պատմէր Ախալքալաքի ցոյցի մասին։

— Գեղրանքը մարդ հէչ չմնաց տղամարդ՝, քիւֆթած, ծեր ու պառաւ, քաղաք թափուեցան։ Ես ըսեմ հազար, դուն ըսէ երկու հազար, ես ըսեմ երկու հազար, դուն ըսէ հինգ հազար։ Քաղքի փողոցները լեցուեցան ժողովուրդով։ Եկեղեցին ասեղ ձգելու տեղ չկար։ Ես սեղմուելով, սեղմուելով կրցայ դռնէն ներս մտնել։ Մէկ ալ թագաւորուն քրտինքի մէջ։ Մէկ ալ թագաւորի անունը յիշուելու տեղը եկաւ

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 24 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3226

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԷՊԻ ԱՆԿԱԽ ՍՈՒՐԻԱ

Համաձայն Փարիզի դաշնագրին, որ կնքուեցաւ սեպտեմբեր 9ին, Սուրիան անկախ պետութիւն պիտի դառնայ մինչեւ երեք տարի, միեւնոյն ատեն արձանագրուելով անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Այս յաջող ելքը մեծ խանդավառութիւն պատճառեց ամբողջ Սուրիոյ մէջ, ուր գղրգագին ցոյցեր կատարուեցան, փառաբանելով Ֆրանքօ-սուրիական գինակցութիւնը: Այդ առթիւ, Սուրիացիները իրենց դրօշին հետ միրայօժար պարզեցին Ֆրանսականն ալ, որ աչքի փուշ էր դարձած, երկար ատենէ ի վեր:

Դաշնագրին բոլոր տրամադրութիւնները ծանօթ չեն արտաքին աշխարհին համար: Բայց, ինչ որ հրատարակուեցաւ անոնց գլխաւոր կէտերու մասին, կը բաւէ լուսաբանելու հանրային կարծիքը:

Այսպէս, իրականին մէջ գինակցութիւն մըն է որ կը կնքուի երկու երկիրներուն միջեւ: Ֆրանսա եւ Սուրիա պիտի գործակցին արտաքին խնդիրներու մէջ: Ֆրանսացիներ պիտի մարզեն ու կազմակերպեն Սուրիոյ բանակը, որ պիտի սպառազինուի Ֆրանսական արտադրութիւններով: Երկու երկիրները պիտի օգնեն իրարու, պատերազմի մը պարագային: Ֆրանսա պիտի շարունակէ զինուոր պահել ռազմագիտական կէտերու վրայ, առանց չափ աչքի զարնելու:

Փոքրամասնութեանց կնճռոտ հարցին համար ալ գտնուած է միջին բանաձեւ մը, առանց վիրաւորելու Սուրիոյ գերագգածութիւնը, համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին տրամադրութեանց:

Մէկ խօսքով, դաշնագիրը յարեւնման է Անգլիոյ եւ Իրաքի միջեւ կնքուած գինակցութեան: Անկէ ներշնչուած եւ անոր վրայ հիմնուած:

Գոհունակութիւնը ակներեւ է երկու կողմէն ալ: Իրենց մեկնումին առթիւ (17 սեպտ.), սուրիական պատուիրակութեան անդամները անգամ մը եւս հաստատեցին այս պարագան, մամուլի ներկայացուցիչներուն առջեւ.

— «Մենք այժմէն ապահով ենք թէ դաշնագրի նախագիծը միաձայնութեամբ պիտի վաւերացուի ամբողջ Սուրիոյ ժողովուրդին կողմէ: Մեր վերադարձը պիտի կատարուի հիւսիսէն, եւ Դամասկոս հասնելու համար, մենք պիտի անցնինք երկրի մեծ մասէն: Այս վերադարձը մեզի համար պիտի կազմէ ճշմարիտ հանրաքուէ մը: Մեզի հասած լուրերը կը հաստատեն թէ այդ հանրաքուէն պիտի ըլլայ ամբողջական»:

Այս առթիւ պատուիրակները հաւաստիքներ տուին նաեւ փոքրամասնութեանց մասին.

— «Կրնանք վստահ ըլլալ թէ Սուրիոյ կրօնական եւ ցեղային փոքրամասնութիւնները այսուհետեւ լիովին պիտի պաշտպանուին ոչ միայն իրենց յատուկ սահմանադրական տրամադրութիւններով, այլ եւ բուն իսկ օրէնքին գործադրութեամբ: Որ եւ է խտրութիւն չպիտի թոյլատրուի. Սուրիոյ մէջ միայն Սուրիացիներ կան, որոնք երջանիկ են Ֆրանսայի հաւատարիմ դաշնակիցները ըլլալով: Հոգատարութիւնը մինչեւ հիմա կը մերժուէր Սուրիոյ ազգայնականներուն կողմէ, որովհետեւ այդ խնամակալութիւնը վիրաւորական էր: Հոգատարութիւնը վերնալով եւ զինակցութիւնը կնքուելով, այլ եւս որ եւ է ընդհարում չի կրնար խանգարել ֆրանքօ-սուրիական յարաբերութիւնները»:

Թերեւս աւելորդ չէ յիշել թէ պատուիրակութիւնը իր վերադարձին համար ընտրած էր Ժընեւ - Էնկիւրի ճամբան, երկու քաղաքներուն մէջ ալ խօսելիքներ ունենալով:

Թուրք թերթերը երեւութապէս ողջունելով հանդերձ գոյացած համաձայնութիւնը, կը շարունակեն վառ պահել հանրային ուշադրութիւնը, Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի շրջանին ինքնավարութեան մասին: Եւ ահա «Ճիւմհուրիէթ»ն ալ կը հաստատէ թէ Թ. Ր. Արաս Փարիզ պիտի գայ, բանակցելու համար այս մասին, քանի որ «Ֆրանսա ինքնավարութիւն խոստացած է, անկէ առաջ կնքուած դաշնագրով մը»:

Դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ, Փարիզի ընդդիմադիր մամուլը կարգ մը դիտողութիւններ հրատարակեց, կանխահաս կամ անգործադրելի համարելով Սուրիոյ անկախութիւնը:

Մէկը նախկին համայնավարին՝ ժաք Տօրիօյի թերթն էր, Լ'Էմանսիփասիոն Նասիոնալ: Վերջին թիւին մէջ, աշխատակից մը վերլուծելով Սուրիոյ բարդ կացութիւնը, դիտել կուտար թէ «վստութիւն եւ քաղաքական սխալ պիտի ըլլար լքել Ֆրանսայի բարեկամ փոքրամասնութիւնները»: Ու կը յիշէր Իրաքի Ասորիներուն ողբերգութիւնը, եզրակացնելու համար թէ «Ֆրանսա պարտի ապահովել անհրաժեշտ հսկողութիւնը»:

Միւսը՝ Թունդ աջակողմեան «Կռէնկուար»ն էր, (Բիւսի օրկանը), որ աւելի բաց խօսելով, միեւնոյն մտահոգութիւնները կը յայտնէր.— «Ֆրանսայի հեղինակութիւնը վերնալէ կամ պարզապէս նուազելէ վերջ, դիւրին պիտի չըլլայ բարեկարգութիւնը եւ ներդաշնակութիւնը պահպանել այս այլազան ժողովուրդներուն եւ ցեղերուն միջեւ»: (Կը յիշէր նաեւ Հայերը):

Այս պարագաները կը յիշենք իբրեւ տեղեկութիւն: Անշուշտ քաղաքական պայքար է որ կը մղուի Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի կառավարութեան դէմ եւ մեզի չի յնար խառնուիլ:

Մեր հիմնական քաղաքականութիւնը պիտի ըլլայ երբեք չմոռնալ եւ չկորսնցնել պայծառատեսութիւնը, միշտ աւելի սերտ մերձեցում հաստատելով Սուրիոյ ժողովուրդին հետ եւ ողջունելով անոր անկախութեան հաստատումը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հետապնդումները կը շարունակուին

«Մաթէն» կը գրէ թէ Սթալինի հիւանդութեան եւ բուժման համար կովկաս գացած ըլլալու լուրերը կը հաստատուին զանազան աղբիւրներէ: «Խորհրդային իշխանութիւնները իւրացնելով ցարական արքունիքին աւանդութիւնը,ի զուր կը ճգնին որ դուրսէն բան չիմացուի տիրող մտահոգութեան մասին: Դիկտատորին առողջական վիճակին առթիւ ձեռք առնուած միջոցները կարելի չէ պարտկել ամբողջովին: Ոչ միայն բժիշկները Աբրիկոսով, Լանտէր եւ Վայնչթայն, այլ եւ ուրիշ երկու մասնագէտներ, մէկը Մոսկուայէն,միւսը Խարքովէն հիւանդին քով կանչուած են ստիպողաբար: Միւս կողմէ Ակուլով, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին քարտուղարը Ռոստովէն օգնաւ նստած է, իր տիրոջը քով երթալու համար: Եւ ահա Մոսկուայի մէջ զրոյց կը շրջի թէ քաղաքական Բիւրօն արտակարգ նիստ մը պիտի գումարէ հոկտեմբերի առաջին օրերը: Կ'ըսուի թէ այնտեղ պիտի տրուին ծանրակշիռ որոշումներ, համաձայն Սթալինի հիւանդութեան ընթացքին:

Մինչ այս մինչ այն, հետապնդումները կը շարունակուին Թրոցքիական գործունէութեան դէմ: Լոնտոնի դեսպանատան զինուորական կցորդին՝ Զօր. Փութնայի ձերբակալութենէն վերջ, Եակոտա՝ Չեկային վարիչը Քաղաքական Բիւրոյին ընդունիլ տուաւ ընդհանուր որոշում մը, որուն համաձայն կարգով Մոսկուա պիտի հրաւիրուին արտասահմանի բոլոր զինուորական կցորդները: Կանչուածները Մոսկուայի մէջ խիստ հարցաքննութեան մը կ'ենթարկուին մասնաւոր յանձնախումբի մը կողմէ, նախագահութեամբ Եակոտայի, մասնաւորապէս երեւան հանելու համար իրենց անձնական յարաբերութիւնները Թրոցքիի հետ, երբ աքսորականը վարիչն էր կարմիր բանակին: Կը քննուի նաեւ իրենց անցեալը կուսակցութեան մէջ եւ իրենց երթեւեկներն ու յարաբերութիւնները արտասահմանի մէջ: Եւ վերջապէս, անոնք պարտաւոր են բացատրութիւններ տալ անանուն եւ յաճախ յերիւրածոյ ամբաստանութեանց մասին: Այսպէս է որ, ռազմափորձերուն մասնակցելու պատրուակով, Մոսկուա կանչուած են զօր. Քրանց Վանցով, Փարիզի դեսպանատան զինուորական կցորդը եւ գնդ. Շնիթման, Փրակայի կցորդը:

Ըամէք ե՞րբ Լոնտոն պիտի երթայ

Պոլսէն «Թայմզ»ի կը հեռագրեն թէ վարչապետ Ըամէթ մօտերս Լոնտոն պիտի այցելէ: Թուականը չէ ճշդուած տակաւին եւ յայտնի չէ թէ ուրիշ գործավարներ ալ պիտի ընկերանա՞ն իրեն:

«Ճիւմհուրիէթ» զարմանք կը յայտնէ որ Իտալիոյ մէջ մտահոգութիւն պատճառած է Զօր. Ըամէթի այս այցելութիւնը: Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Թուրքիա որոշած է Անգլիոյ յանձնել Տարտանէլի վերազինման գործը:

Նորէն Իսկէնտէրունի խնդիրը

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ.— Հակառակ անոր որ Ֆրանսա եւ Սուրիա դաշինք մը կնքեցին Սուրիոյ անկախութեան սկզբունքին վրայ, տակաւին որ եւ է լուր չառնուեցաւ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մասին: Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, մեր արտաքին գործավար Րիւշտիւ Արաս, որ Ժընեւ կը գտնուի ներկայիս, այս օրերս Փարիզ պիտի երթայ եւ պիտի տեսակցի Ֆրանսայի արտաքին նախարարին եւ վարչապետին հետ, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ ինքնավարութեան մասին զոր Ֆրանսա խոստացած է անկէ առաջ կնքուած դաշնագրով մը: Յոյս կայ որ բանակցութիւնները լաւ արդիւնքի մը կը յանգին շուտով:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՃԱՄԲԱՆ ԲԱՑՈՒԱԾ

Ճերմակները նոր յաղթանակներ կը ճողոպեն

Սպանիոյ ապստամբները գրաւեցին Մաքուէտան, որ Սպանիոյ Վէրտէօնը կը համարուէր եւ որուն համար Մատրիտի կառավարութիւնը միշտ կ'աղաղակէր.— «Չիք անցք»:Այս քաղաքին գրաւումով ճամբան կը բացուի դէպի մայրաքաղաք եւ դէպի Թոլէտօ (37 մղոն հեռու Մատրիտէն, 30 մղոն՝ Թոլէտոյէն): Գրաւումը տեղի ունեցաւ կատաղի ճակատամարտէ մը վերջը: Այնքան մեծ կարեւորութիւն կը տրուէր այս ռազմագիտական դիրքին որ,կարմիրները զայն վերածեր էին ամրացեալ բանակավայրի մը, շրջապատուած՝ երեք շարք փշաթելերով: Դեռ չորս օր առաջ հանրապետութեան նախագահը անձամբ գացած աչքէ անցուցած էր ամրութիւնները: Կառավարութիւնը կը յուսար այս քաղաքին մէջ կասեցնել ապստամբներուն յարձակողականը եւ այնտեղ կեդրոնացուցած էր Մատրիտի լաւագոյն զինուորները, նոյնիսկ օգնական ուժ խնդրելով Քաթալոնիայէն: Բայց եւ այնպէս քաղաքը ինկաւ: Հեռագիրները կ'ըսեն թէ կառավարական զօրքը բոլորովին յուսահատած եւ լքած է ճակատը:

Բոլոր մասնագէտներու կարծիքով, մայրաքաղաքը լրջօրէն վտանգի տակ է այժմ: Հիւսիսային կողմէն, Սիէրայի ճակատին վրայ, որ եւ է յարձակում կարելի չէ, շնորհիւ բարձրաբերձ լեռներու որոնք ջախջախիչ առաւելութիւններ կը ներկայացնեն պաշտպանութեան համար. իսկ Մաքուէտայի ճակատին վրայ խնդիրը կը տարբերի: Գետինը տափարակ է, առանց որ եւ է բնական խոչընդոտի: Ռազմունակ եւ ճարտարօրէն ղեկավարուած բանակ մը կրնայ գերազանցել հակառակորդը: Այս ճամբուն հետեւած էին Նափոլէոնի զինուորները, սպանիական պատերազմին ատեն:

Միեւնոյն ատեն Զօր. Մոլա կը շարունակէ իր յառաջխաղացութիւնը դէպի Պիլպաօ եւ արդէն գրաւած է կարեւոր դիրքեր: Այս քաղաքին գրաւումն ալ մօտալուտ կը համարուի: Ինչպէս հաղորդած ենք, ապստամբ զօրավարը պայմանաժամ տուած է մինչեւ վաղը, ուրբաթ, անձնատուր ըլլալու համար: Եթէ դիմադրեն, գրոհ պիտի տրուի ուրբաթ ժամը 1ին:

Ապստամբներու զեկոյցը կ'ըսէ թէ ամբողջ Կուիփուզքուայի նահանգը այժմ իրենց իշխանութեան տակ է: Կառավարական զեկոյցն ալ իր կարգին նոր յաջողութիւններ կը հաղորդէ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԹԱԼԻՆ, ՍԹԱԼԻՆԻ, ՍԹԱԼԻՆՈՎ

Այս մէկն ալ իմացէք, բուն իսկ աղբիւրէն:

Դպրոցական վերամուտին առթիւ, Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէն հրապարակային կոչ մը ուղղած է,— «Սիրելի դպրոցականներ» : (Խ. Հայաստան, 1 սեպտ.).

Կոչը բացատրելով թէ հայրենիքը պէտք ունի զարգացած քաղաքացիներու,— բժիշկ, ճարտարագէտ, գիւղատնտես, մանկավարժ, ամէն տեսակ մասնագէտներ եւայլն, կը շարունակէ.

— «Մեծ Ստալինը, որը հայրական ամենաջերմ գուրգուրանքով եւ ուշադրութեամբ շրջապատել է ձեզ բոլորիդ, Խորհրդային Միութեան բոլոր երեխաներին ու պատանիներին, մեծագոյն ուշադրութեամբ հետեւում է ձեր առաջադիմութեանը, հոգ է տանում, որպէսզի դուք լաւ դասագրքեր, տետրակներ ու գրենական պիտոյքներ ունենաք: Նա հոգ է տանում, որպէսզի դուք աւելի պատրաստուած դասատուներ ունենաք:

Ընկեր Սթալինն ամէն ինչ անում է, որպէսզի դպրոցում դուք շատ օգտակար գիտելիքներ ձեռք բերէք: Միաժամանակ Նա ձեզանից պահանջում է, որ դուք լաւ սովորէք, կարգապահ աշակերտներ, ուսման գերազանցիկներ լինէք:

Ցիչեցէք բանւոր դասակարգի մեծ առաջնորդների — Մարքսի, Էնգէլսի, Լէնինի եւ Ստալինի մանկութիւնը, նրանց աշակերտական տարիները: Իւրաքանչիւր դպրոցական պէտք է [illegible] ձգտի դէպի գիտութիւնը, նրանց պէս առաջադէմ աշակերտ լինի»:

Կոչը այնուհետեւ կը պատուիրէ լաւ սորվիլ «մաթեմատիկա, ֆիզիկա, քիմիա եւ պատմութիւն, որոնք անհրաժեշտ են կոմունիզմի մեծ գործի յաղթանակի համար»:

Բայց այսքանը չի բաւեր:

— «Լաւ սովորեցէք ձեր մայրենի լեզուն: Տիրապետեցէք Հոկտեմբերեան սոցիալիստական մեծ յեղափոխութեան լեզուին — Ռուսաց լեզուին: Առանց ռուսերէն լաւ իմանալու, դուք չէք կարող սոցիալիստական հասարակութեան զարգացած քաղաքացիներ լինել»:

Այդ ալ բաւական չէ:

— «Ծաւալեցէք սոցիալիստական մրցակցութիւնը գերազանց ուսման համար: Ամրացրէք ձեր ինտերնացիոնալ կապերը Խորհրդային Վրաստանի եւ Ադրբեջանի, Խորհրդային Միութեան բոլոր դպրոցականների հետ: Մրցութեան դուրս եկէք իրար հետ, պայքարեցէք դպրոցական տարուան վերջին Անդրկովկասի դպրոցականների անունից մեծ Ստալինին յաղթանակի ռապորտ ներկայացնելու համար»:

Այս ամբողջ բեռը շալկելով, դպրոցականները տարուան վերջը պիտի վայելեն գերագոյն երջանկութիւնը, — Սթալինի «աֆէրիմ»ը.

— «Ապրէք, երեխէք, լաւ էք սովրել»:

Վկայ՝ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն, իր պաշտօնական յայտարարութեամբ:

Վա՛յ անոնց որ չեն հաւատար:

Ի՞նչպէս կ'ըլլար եթէ պատմական եւ հակայեղափոխական «Հայր մեր»ը վերածէին «Սթալին մեր»ի, արտասանելու համար օրը գոնէ չորս անգամ.—

1. Առտուն լուացուած ատեն:
2. [illegible]
3. Իրիկուան ընթրիքին:
4. Անկողին մտած ատեն:

ՎԱՀԷ

«ՀԱԿԱՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ» ԳՐՈՂՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱ՞Ծ ԵՆ

Երկու տարբեր աղբիւրներէ մեզի կը հաղորդեն թէ Երեւանի մէջ ձերբակալուած են սեւ ցանկն անցած գրողներէն չորսը,— Ա. Բակունց, Ալազան, Դր. Սիմոնեան եւ Վ. Թոթովենց: Ուղղակի մեր սեփական աղբիւրներէն տեղեկութիւն չունենալով, առ այժմ վերապահութեամբ կուտանք այս լուրը, թէեւ ամբաստանեալներուն գլխուն իջած նախատինքները տրամաբանօրէն... բանտ կը տանին:

ՈՉ ԵՒՍ Է ՀԱՅԱԳԷՏ ՄԷՅԷՆ

Ցաւով կը հաղորդենք մահը մեր մեծ բարեկամին եւ բազմահմուտ գիտնականին, փրոֆ. Անթուան Մէյէի: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, հինգշաբթի, Մուլէնի մէջ, ուր տեղի ունեցած է մահը:

Հանգուցեալը 70 տարեկան էր եւ միջազգային համբաւի մը տիրացաւ շատ կանուխէն: Զարաչար աշխատանքը մաշեցուցած էր իր մարմինը, եւ 1932էն ի վեր իր բարեկամները միշտ մտահոգ էին իր առողջական վիճակի մասին: Բայց, հակառակ իր ֆիզիքական տկարութեան, կը պահէր իր պայծառ իմացականութիւնը, ուսումնասիրութեան եւ աշխատանքի տենդը: Իր մահէն քանի մը օր առաջ կը սրբագրէր «Ֆրանսական Համայնագիտարան»ին համար գրած ուսումնասիրութեան փորձերը:

Անթուան Մէյէ Հայիւ ասպարէզ նետուած, 1894 — 95ին կը նշանակուէր իրաներէնի դասախօս, Բարձրագոյն Ուսմանց վարժարանին մէջ: 1899 — 1900ին Քոլէժ տը Ֆրանսի մէջ նշանակուեցաւ օգնական Միշէլ Պրէալի եւ վերջապէս անոր յաջորդեց 1906 — 1907ին:

1902 —1906 ՀԱՅԵՐԷՆԻ փրոֆէսէօր նշանակուեցաւ Արեւելեան լեզուներու վարժարանին մէջ: Կանուխէն ուսումնասիրած ըլլալով մեր լեզուն, զայն կը համարէր մաս հնդեւրոպական լեզուախումբին: 1919ին ընտրուեցաւ անդամ Արձանագրութեանց ակադեմիային:Իր ընդունակութեան եւ հմտութեան շնորհիւ, ուղղակի յաջորդը դարձած էր երեք նշանաւոր վարպետներու, — Ֆէրտինան տը Սօսիւռ, Միշէլ Պրէալ, Լուի Հավէ:

Անհամար են իր գրական աշխատանքները, որոնց գլխաւորները կը կազմեն հետեւեալները.— «Ուսումնասիրութիւններ հին Սլաւերէնի ստուգաբանութեան եւ բառագիտութեան մասին»'1902), «Ուրուագիծ դասական Հայերէնի բաղդատական քերականութեան » (1903), «Հնդեւրոպական գաւառաբարբառները» (1908), «Քերականութիւն հին պարսկերէնի» (1915), «Ներածական հնդեւրոպական լեզուներու բաղդատական ուսումնասիրութեան», (որ եօթներորդ տպագրութեան հասաւ), «Պատմութիւն յունարէն լեզուի» (1913) եւն.: Բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ հրատարակած է հայագիտութեան մասին՝ զանազան թերթերու եւ մասնաւորապէս «Revue des Etudes Arméniennes»ի մէջ, որուն ընդհ. քարտուղարն էր երկար ատեն: Առաջին սատիճանին վրայ կը գտնուէր իբրեւ մասնագէտ Հայերէնի, սանսկրիտի եւ սլաւական լեզուներու:

Իբրեւ մարդ ալ, հանգուցեալը մեծ յարգանք կը վայելէր միջազգային շրջանակներու մէջ: Շատ կը սիրէր երաժշտութիւնը, ինչպէս մարդկային մշակոյթի բոլոր արժէքները:

Շուտով առիթ կ'ունենանք ուսումնասիրութիւն մը հրատարակելու իր մասին:

ԱՆՑՈՐԴԻ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ԵՒ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

Պերլինի վրայ հարեւանցի ակնարկ մը նետելէ յետոյ, անշուշտ պիտի ուզէի ծանօթանալ նաեւ գաղութին ։

Այս առաջադրութեամբ կ'այցելեմ Պ. Ֆրունճեանին, որ «Յառաջ»ի մէջ այնքան խանդավառ յօդուածներ կը ստորագրէ հայ երիտասարդութեան մասին ։ Կ'իմանամ այս առթիւ թէ Պերլինի մէջ կ'ապրին 280 Հայեր, Համպուրկի մէջ 200(?) ։ Եթէ միւս քաղաքներուն մէջ ալ 20 հոգի մը հաշուենք, ամբողջ Գերմանիոյ մէջ կ'ունենանք 500 Հայ ։ Գերմանիոյ Հայոց գլխաւոր զբաղումն է առեւտուրը՝ ծխախոտ, գորգ, արտածում ներածում ։ Իրենց նիւթական վիճակը բաւարար է, եւ չեն պակսիր նաեւ մեծահարուստներ, հայկական չափանիշով ։ Հայերը հանգիստ կ'ապրին, մանաւանդ այն օրէն երբ Ներքին Նախարարը պաշտօնապէս յայտարարեց Հայոց արիական ծագումը ։ Այս պարագան ոչ միայն բարոյական այլեւ գործնական օգուտներ կը բերէ Հայոց, եթէ նկատի ունենանք որ ոչ-արիականները (Հրեաները) իրաւունք չունին գերմանական վարժարանները յաճախելու եւ կամ զանազան ձեռնարկներ ընելու ։

Գերմանիոյ Հայերը ներքնապէս ալ կազմակերպուած են ։ Ունին իրենց Գաղթային վարչութիւնը, որ գաղութին գործերը կը կառավարէ ։

Պերլինի եւ Համպուրկի մէջ կան երիտասարդական միութիւններ, որոնք շաբաթը անգամ մը կը հաւաքուին եւ դասախօսութիւններ կամ ասուլիսներ կը սարքեն ։ Կազմուած է նաեւ հայերէն լեզուի դասընթացք մը, որուն կը հետեւին հայ երիտասարդներ ։ Խանդավառուած կը թուին, փաստօրէն իրենց ազգայնական շրջապատը ազդած է նաեւ իրենց Հայու զգացումներուն եւ շատեր ամօթ կ'ըզգան որ Հայ են, բայց հայերէն չեն գիտեր ։

Պ. Ֆրունճեան ինծի կը բացատրէ իրենց Միութեան վարչական մեքենան ։ Միութեան անդամները կ'անդամագրուին երդում տալով, որուն առարինակութիւնը կը նմանի սկաուտական երդումին ։ Միութիւնը կը ղեկավարուի անդամներու կողմէ ընտրուած վարիչով մը, որ իր կարգին կը նշանակէ երկու օգնականներ, որոնց հետ միասին կը վարէ Միութեան գործերը ։ Ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ վարիչին վրայ ։ Ան կ'ընդունի նոր անդամներու երդումը ։ Այս ձեւի ղեկավարութիւնը, շատ մը տեսակէտներով, յանձնարարելի է մեր բոլոր գաղթահայ միութիւններուն, որոնք իրենց ներկայ ղեկավարութեամբ, ժամանակը ի զուր կը վատնեն ժողովներով եւ վիճաբանութիւններով ։

Պ. Տ. Ֆրունճեան Պերլինի հայ «Երիտասարդ» Միութեան վարիչը, կ'առաջարկէ բոլոր երիտասարդական միութեանց համաժողով մը, ուր հիմը դրուի միատեսակ ծրագրի եւ գործունէութեան, սակայն ի՞նչպէս համոզել եւ մէկ յայտարարի բերել այնքան միութիւններ ։ Դժուար հարց. Պ. Ֆրունճեանը միջին ճամբայ մըն ալ ցոյց կուտայ,— Զօմը, կամ Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ կ'առաջարկէ այս միութիւններէն մէկուն շուրջ հաւաքել բոլոր երիտասարդական միութիւնները, անոնց մէկուն ծրագիրը բնական է փոփոխութեան ենթարկելով ։ Յարմար է Հ. Մ. Ը. Մ.ը, որ գաղթահայ միակ միութիւնն է, իր ազգային եւ մարմնակրթական ծրագրով ։ Բայց ի՞նչպէս ընել, ո՞ւրկէ սկսիլ եւ ո՞ւր վերջացնել ։ Խօսքը ղեկավարներունն է ։

Վերադառնալով գերմանահայ գաղութին, չմոռնամ ըսել որ, անոնք կանոնաւորապէս կը տօնեն մեր ազգտօները, Մայիս 28ը, Ապրիլ 11 եւն.։

Դժբախտ երեւոյթ մըն է որ գաղութին երիտասարդութիւնը կամ չամուսնանար եւ կամ շատ յաճախ Գերմանուհիներու հետ որ եւ է ձեւով կը կապէ իր կեանքը ։

Այս առթիւ յուզիչ դրուագ մը.— Քանի մը որբեր կ'աշխատէին ագարակի մը մէջ ։ Մէկը կը բարեկամանայ Գերմանուհիի մը հետ եւ արդէն երեխայ մըն ալ կ'ունենան ։ Գերմանացիները կ'ուզեն ամուսնացնել զոյգը, սակայն մեր որբը գիշեր մը կը փախչի եւ կուգայ Պերլին. ոչ մէկ գնով չուզեր ամուսնանալ օտարուհիի մը հետ... Միջոց մը չկա՞յ այս մենակեաց հայ երիտասարդներուն մէկ մէկ հայ ընկերուհի տալու ։ Շատերը նիւթական բարեկեցիկ վիճակ ունին ։ Կ'առաջարկեմ լրագիրներու մէջ յայտնել այն երիտասարդները որոնք կ'ուզեն ամուսնանալ ։ Քիչ մը համարձակ է առաջարկս եւ այնքան ալ չի յարմարիր մեր հայկական միջավայրին, սակայն, կը մտածեմ թէ ուրիշ ճար չկայ ։ Պիտի խորհին այս տղաքը եւ մեզ է ։

Այցելութիւն մըն ալ կուտամ Պ. Արտ. Աբեղեանին, ուսուցիչ Պերլինի Համալսարանին մէջ ։ Կը դասաւանդէ հայերէն աշխարհաբար, կը հետեւին 4 — 5 հոգի, բոլորը Գերմանացիներ, որոնք զանազան նպատակներով հայերէն կը սորվին ։ Իր աշակերտներէն շատեր արդէն կը տիրապետեն հայերէնի ։

X

Քանի մը խօսք ալ Վիէննայի Հայերու մասին.

Հոս ալ Հայ հոս կայ՝ գորգավաճառներ, միջնորդներ, ամուրի երիտասարդներ, ուսանողներ եւ քահանայ մը, շէնքի մը հինգերորդ յարկին մէջ, ուր ամէն կիրակի տասնեակ մը հաւատացեալներու առջեւ պատարագ կը մատուցուի ։ Այստեղ կը հանդիպիմ նաեւ ծանօթ նկարիչ Սեւրուկեանի որ հիմա կ'աշխատի Վիէննայի մէջ, ներշնչուելով իրանեան հին նըկարներէն ։

Կ'այցելեմ վերջապէս Մխիթարեաններու վանքը ։ Զիս կ'ընդունի վանքին աբբահայրը, Հ. Մեսրոպ Հապոզեան ։ Ամբողջ վանքին մէջ կան 15 վարդապետներ եւ վարժարան մը 20 աշակերտներով՝ ապագայ վարդապետներ ։ Վանքը ունի տպարան մը եւ քանի մը շէնքեր, կ'ապրին համեստ եւ իրենց հասոյթը կը բաւէ իրենց ապրուստին ։ Վանքը ունի 130 տարուան հնութիւն եւ շատ սիրուած է աւստրիական կառավարութենէն եւ ժողովուրդէն ։

Վարդապետները կը զբաղին գրական, բանասիրական աշխատանքներով ։ Հոս լոյս կը տեսնէ վերջապէս «Հանդէս - Ամսօրեայ»ն որուն խմբագիրն է Հ. Ներսէս Ակինեան, ծանօթ բանասէրը, որ Հայոց պատմութիւնը գիտական նոր լոյսի մը տակ կը բերէ, կործանելով բազմաթիւ պատմական անճշդութիւններ ։ Բուռն հայրենասէր մըն է Հ. Ակինեան, նուիրուած հայ բանասիրութեան ։

Ան ծանօթ է հայ շատ մը ձեռագիրներու որոնցմէ գիտցած է հանել այն ինչ որ պէտք է լուսաբանելու համար մեր պատմութեան մութ կէտերը ։ Ձեռքին տակ ունի բազմաթիւ աշխատանքներ, որոնք լրացնելու համար կը փափաքի անգամ մը աչքէ անցընել Պուքրէշի եւ Երուսաղէմի ձեռագիրները ։ Պուքրէշի մէջ իրեն սիրով պիտի տրամադրուին հայկ. ձեռագիրներ, բայց հարցը կը դժուարանայ Երուսաղէմի վանքին հետ ։ Արդարեւ իր խնդրանքին պատասխանելով, Երուսաղէմի վանքը կը յայտնէ թէ մէկ երկու ձեռագիրներ միայն կրնան ցոյց տալ ։

— Բայց միւսները ինչո՞ւ չտեսնեմ, գրո՞ց կը պատայ Հ. Ակինեան ։

— Ինչո՞ւ, ես ի՞նչ գիտնամ, երեւի հայկական պատմութեան գիտնագիտական գաղտնիքները մէջտեղ կ'ելլեն ։ Էհ, թող թուխսի նստին անոնց վրայ Երուսաղէմի վարդապետները, բայց չմոռնան որ ուրիշ ոչ ոք պիտի կրնայ զինքը փոխարինել ։

Հ. Ակինեան չորս տարի էջմիածնի ձեռագիրները ուսումնասիրած է եւ ասոր համար վճարուած ալ է ։ Հիմա կ'ուզէ իր ծախքով Երուսաղէմի ձեռագիրները ուսումնասիրել եւ ցաւ ի սիրտ կը նկատէ որ, Երուսաղէմի Միաբանութիւնը կը խուսափի ։

Բայց այդ արժէքները հայ ժողովուրդին կը պատկանին եւ ամէն Հայ, ու մանաւանդ Հ. Ակինեան, իրաւունք ունի զանոնք տեսնելու ։

Հ. Ակինեան թէեւ արգիլեց ինծի այս մասին հրապարակաւ արտայայտուիլ, սակայն ամէն փափկանկատութիւն մէկդի դնելով, Երուսաղէմի պատրիարքէն խոնարհաբար կը խնդրեմ փարատել թիւրիմացութիւնները ։

ԲԱՆՈՒՈՐ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԵՐԸ
ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ.— Գրած էինք թէ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց մամուլին յանձնած է արժէքաւոր աշխատութիւն մը, *Հայերու դերը մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ* (պուլկարերէն) ։ Սոֆիայի *Ազատ Խօսք*ին խմբագիրը այս առթիւ հետեւեալ խօսակցութիւնը ունեցած է վաստակաւոր հեղինակին հետ.—

— Ի՞նչէն դրդուած ձեռնարկեցիք ձեր այս նոր աշխատութեան ։

— Անկէ տարի մը առաջ, բուն փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց, Եուկոսլավիա այցելութեանս առթիւ, Պելկրատի մէջ հանդիպեցայ իմ բարեկամ հայազգի Պ. Դաւիթովիչի, որ Եուկոսլավիոյ արհեստաւորներու քօօփերաթիվներու միութեան քարտուղարն է եւ սերպ տնտեսական թերթի մը խմբագիրը ։ Պ. Դաւիթովիչ ինծ յայտնեց որ դեռ Ժընեւ ուսանող եղած ատեն, «Լարուս» բառարանին մէջ կարդացեր է Հայերու մասին «խորամանկ, ժլատ, փերեզակ» որակումները, ամչցած է իր Հայ ըլլալուն համար եւ նախընտրած է Սերպ դառնալ...

Դժբախտաբար Պ. Դաւիթովիչներու նման շատեր կան, որոնք անծանօթ են հայ ժողովուրդի փառաւոր անցեալին, մշակութային մեծ կարողութիւններուն ու իրենց կարծիքները կը հիմնեն օտար անտեղեակ հեղինակներու պատահական տպաւորութիւններուն եւ անհիմն կարծիքներու վրայ ։ Առաւել եւս հայ ժողովուրդի հոգեւոր - մշակութային կարողութիւններու եւ արժէքներու մասին գաղափար չունին օտարները, որոնք ընդհանրապէս այն կարծիքը կազմած են թէ Հայերը միայն առեւտրականներ են, այն ալ շատ գէշ տեսակի ։ Մեծանուն գրող Համսուն, օրինակ, անգամ մը Պոլիս այցելելէ յետոյ, շատ գէշ կարծիք է կազմած հայ վաճառականներու մասին, շատ գէշ հետեւութիւններ հանելով նաեւ հայ ժողովուրդի մասին ։ Աւելորդ է ըսել թէ շատ սխալ է մէկ դասէն դատելով եւ մէկ պարզ այցելութեամբ կարծիք կազմել ամբողջ ժողովուրդի մը մասին ։

Այս թիւր եւ աննպաստ կարծիքները հերքելու եւ հայ ժողովուրդի քաղաքակրթական պատուաւոր դերը փաստերով ու վկայութիւններով օտար հանրութեան ներկայացնելու նըպատակով է որ ձեռնարկեցի իմ նոր աշխատութեան ։

— Ի՞նչ աղբիւրներէ օգտուած էք ձեր այս նոր գիրքին համար ։

— Քարտուղարներու եւ բարեկամներու օգնութեամբ յաջողեցայ կարդալ հարիւրաւոր գիրքեր, զանազան լեզուներով ։ Կը բաւականանամ յիշատակել հետեւեալ անունները, որոնք միջազգային հեղինակութիւններ են.— Ապաղա՝ (Ռուս, հեղինակ «Հայաստանի պատմութիւնը» գիրքին, որ հազուագիւտ գործ մըն է) ։ Շարլ Տիլ, փրոֆ. Վասիլեւ, Շլումպէրկէր (ֆրանսերէն), Տոքթ. Ռոտ, փրոֆ. Կելցէր (գերմաներէն), փրոֆ. Կուլակովսկի (ռուս նշանաւոր բիւզանդագէտ) եւն.։

Իմ նոր գիրքը գրելու համար յատուկ ճամբորդութիւններ կատարեցի Պելկրատ եւ Ֆիլիպէ ։ Դժբախտաբար նիւթական եւ այլ յարմարութիւններու պակասը արգելք եղան, որպէսզի այցելեմ Վենետիկ եւ Վիէննա, ուր Մխիթարեաններու մօտ, անկասկած անհամեմատ աւելի ճոխ աղբիւրներ պիտի գտնէի իմ աշխատութիւնս ընդլայնելու համար ։

— Կը փափաքի՞ք քանի մը հակիրճ ծանօթութիւններ տալ ձեր նոր գիրքի բովանդակութեան մասին ։

— Ամենայն սիրով ։ Իմ աշխատութեանս մէջ ես ընդգծած եմ որ Հայերը եղած են քրիստոնէական մեծ կըրօնի տարածիչներ ։ Այս առթիւ վըկայութեան բերած եմ աստուածաբան Ֆարրար, որ կը յայտնէ թէ Մեծն Վասիլի, քրիստոնէական եկեղեցիներու սուրբ հայրը, Դ. դարուն, իր ուսումը ստացած է հայազգի Պրոէրեսիոսի (Պարոյր Հայկազն) մօտ, Կապադովկիոյ մէջ ։ Ան հայերէն գիտէր ։ Կապադովկիոյ մէջ կազմեց հայերէն եւ յունարէն ժամերգութիւն ։ Ան մօտիկ բարեկամն էր հայ ծագումով Ս. Եփրեմի ։

Իմ աշխատութեանս մէջ ես հաստատած եմ նաեւ, որ քրիստոնէութեան ամէնէն շատ տարածողները եղած են բիւզանդական կայսրերը, որոնցմէ Վասիլ Ա. Հայ, քրիստոնէութեան տարածման իր աշխատանքին մէջ մեծապէս աջակցութիւն գտաւ պատրիարք Փոթիոսէն, որու մայրը նոյնպէս Հայ էր, Մամիկոնեան ցեղէն ։

Այս նոյն հայ ծագումով Փոթիոսին աշակերտած են Կիրիլ եւ Մեթոտի, որոնք անոր յանձնարարութեամբ Պուլկարիա եկան քրիստոնէութիւն տարածելու ։

Ուրիշ աւելի պերճախօս օրինակ մը եւս տուած եմ ։ Վասիլ Ա. հայազգի կայսրը, իր քոյրը Աննան կնութեան տուած է Քիեւի ռուս իշխան Վլատիմիրի (9րդ դար), այն պայմանով որ ան քրիստոնեայ մկրտուի ։ Վլատիմիր իշխան յարգեց այս պայմանը եւ քրիստոնէութիւնը անոր օրով տարածուեցաւ Ռուսաստանի մէջ ։

— Ուրիշ ի՞նչ նիւթեր շօշափած էք ձեր նոր աշխատութեան մէջ, Հայերու դերը մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ մատնանշող ։

— Աշխատած եմ, որքան կրցած եմ, յիշատակել Հայերու կարեւոր դերը մարդկային քաղաքակրթութեան եւ առհասարակ օտար կեանքի բոլոր ասպարէզներուն մէջ ։ Այսպէս, օրինակ, հաստատած եմ որ Փերեասլաւ ռուս իշխանը, Վլատիմիրի յաջորդներէն, 11րդ դար, Հայաստանէն Քիեւ հրաւիրեց 40 հազար հեծեալ Հայեր, որպէսզի զէնքը պաշտպանեն Փոլովցիներու դէմ ։ Այդ Հայերը կազմեցին Ռուսաստանի հայ գաղթականութեան առաջին կորիզը ։

Անցողակի ծանրացած եմ նաեւ հայեւռուս հին յարաբերութիւններու վրայ ։ Յիշած եմ որ Կատարինէ Բ. թագուհիի օրով, իշխան Փոթեոմքին եւ Զօր. Սուվարով, ռուս Թագուհիին թելադրութեամբ, պատրաստած են ծրագիր մը, որպէսզի Կովկասի մէջ հիմնուի հայ - վրացական նոր պետութիւն մը, իբրեւ պատուար Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի դէմ ։ Փոթեոմքին պիտի ըլլար այդ նոր պետութեան թագաւորը ։

— Յիշա՞ծ էք նաեւ Ռուսաստանի մէջ հայ զօրականներու եւ առհասարակ Հայերու կատարած դերի մասին ։

— Այո՛, ի հարկէ ։ Բազմաթիւ եւ մեծ դէմքեր եղած են այն Հայերը, որոնք խոշոր դեր կատարած են ռուս պետական եւ մշակութային կեանքին մէջ ։ Հայ զօրականներէն առաջին տեղը կը գրաւէ կոմս Լորիս Մելիքով, որ ոչ միայն մեծ զօրավար էր, այլ եւ մեծ քաղաքագէտ, որ կազմեց ռուսական սահմանադրութիւնը եւ որ ատեն մը Ռուսաստանի փաստական դիկտատորն էր ։ Արժէքաւոր հայ զինուորական դէմքեր եղած են նաեւ իշխան Պեհպութով, Լազարեւ, Մատաթով, Տէր Ղուկասով, Արղութեան, Շելկովնիկով, Ալխազով եւն.։ Ասոնցմէ Արղութեաններու ցեղը, բացի զօրավարներէ, տուած է մեծ դէմքեր գիտական, կրօնական եւ այլ ասպարէզներու մէջ, իսկ Լազարեանները Մոսկուայի մէջ հիմնեցին Լազարեան յայտնի ճեմարանը ։

Մշակութային ասպարէզին մէջ յիշած եմ Ռուսաստանի ամենամեծ նկարիչ Յովհաննէս Այվազովսկին, որու եղբայրը յայտնի գիտնական էր ։ Յիշած եմ Անդրէաս Արծրունին, «Մշակ»ի հիմնադիր Գր. Արծրունիի եղբայրը, որ յայտնի փրոֆէսօր էր Ախէնի փոլիթեքնիքումին մէջ ։

Յիշած եմ նոյնպէս Գր. Ջանշիեւը, որ գրած է «Մեծ բարենորոգումներու ժամանակը» արժէքաւոր գիրքը ։

— Իսկ Բիւզանդիոնի հայ կայսրե՞րը ։

— Իմ նոր աշխատութեան մէջ խօսած եմ նաեւ Բիւզանդիոնի հայ կայսրերու մասին ։ Աւելորդ չէ ըսել թէ Բիւզանդիոնի հայ ծագումով կայսրերու թիւի մասին տարակարծութիւններ կան ։ Ըստ փրոֆ. Ն. Ադոնցի եւ Տէր Սահակեանի, Բիւզանդիոնի գահը ունեցած է 12 հայազգի կայսրեր եւ ութ հայ ծագումով կայսրուհիներ, իսկ ըստ Բասմաջեանի այդ թիւը կը հասնի 30ի ։ Սակայն կարեւորը ոչ թէ թիւն է, այլ այն իրողութիւնը, որ հայ կայսրերը եղած են Բիւզանդիոնի ամէնէն մեծ կայսրերը, բացի Մեծն Յուստինիանոսէն, որ Յոյն էր ։ Իմ աշխատութեանս մէջ առանձնապէս յիշած եմ Բիւզանդիոնի հայ կայսրերէն Վասիլ Ա., Յովհաննէս Չմշկիկ, Կոստանդին Գիտուն, Վասիլ Բ., Թէոտորա կայսրուհին եւն.։

— Անշուշտ անդրադարձած էք նաեւ Հայերու դերին՝ ուրիշ երկիրներու մէջ ։

— Այո ։ Յիշած եմ Եգիպտոսի մէջ Հայերու կատարած դերը եւ Նուպար փաշան, որ, ի դէպ, Լորիս Մելիքովի մօտիկ բարեկամն էր ։ Իրանի մէջ յիշած եմ Եփրեմը եւ Մելքոն Խանը ։ Իտալիոյ մէջ յայտնի բանաստեղծուհի Վիքթորիա Ադանուր, յայտնի քիմիագէտ Ջամիչեան եւն.։ Ռումանիոյ մէջ Էմինովիչ, որ այդ երկրի ամէնէն մեծ բանաստեղծն եղած է, Եուան Վօտա հայ քաջ զօրականը, Քոնթա փիլիսոփան, ինչպէս նաեւ հայազգի նախարարներ եւ համագործակցականները ։ Անդրադարձած եմ նաեւ Թուրքիոյ մէջ Հայերու կատարած առաջնակարգ դերին՝ այդ երկրի պետական, մշակութային, տնտեսական - առեւտրական եւ ելմտական ասպարէզներու մէջ ։ Խօսած եմ նաեւ հայեւպուլկար յարաբերութիւններու մասին, յիշատակելով, ի մէջ այլոց, որ ցար Սամուէլը Հայ էր ։ Աւելցուցած եմ նոյնպէս որ Քրիստոսէն առաջ Բ. դարուն Վոլկայի ափերէն Հայաստան եկած են Պուլկարներ եւ անոնց տրուած են հողեր, մշակութեան համար, Արարատեան նահանգին մէջ ։

— Իսկ հայ ճարտարապետութի՞ւնը ։

— Մասնաւորապէս ծանրացած եմ նաեւ հայ ճարտարապետութեան մեծ արժէքի եւ անոր ունեցած ազդեցութիւններու վրայ, յիշատակելով որ փրոֆ. Շչիկովսկի հայ ճարտարապետութիւնը կը համարի «մայր քրիստոնէական արուեստին» ։ Խօսած եմ նաեւ օտար երկիրներու մէջ ժամանակակից հայազգի արուեստագէտներու եւ գիտնականներու մասին ։

— Ի՞նչ է ձեր աշխատութեան բուն նպատակը ։

— Իմ միակ նպատակս է ցոյց տալ օտարներուն, որ Հայերը մշակութային բազմակողմանի մեծ դեր կատարած են ազգերու կեանքին մէջ, արժանի են յարգանքի եւ իրաւունք ունին ճակատը բաց ապրելու զիրենք հիւրընկալող երկիրներուն մէջ ։

— Իսկ ի՞նչ փափաք ունիք ձեր նոր գիրքի հրատարակութեան առթիւ ։

— Միակ փափաքս է որ այս գիրքը որքան կարելի է շատ տարածուի ։ Շատ լաւ պիտի ըլլայ, եթէ ամէն Պուլկարահայ հետաքրքրուի այդ գիրքով եւ գնէ ու նուիրէ զայն իր պուլկար բարեկամներուն, այդպիսով անոնց ծանօթացնելով իր ժողովուրդի մեծ դերը մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ ։

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՒՑԱԶՆԸ

Պատմական այս փաստերով ջանացի բացատրել թէ արալէզներու իմաստը միայն հայկական տարօրինակութիւն մը չէր, այլ աւելի տարօրինակ իմաստով օտար ազգերու մէջ տարածուած հաւատք մըն էր շուներու յարգանքը կամ պաշտամունքը ։

Արայ Գեղեցիկ եթէ որսորդութեամբ ալ կը զբաղէր, ինչ որ Հայաստանի թագաւորներու սիրական զբաղումն էր, կրնանք հետեւցնել թէ արալէզները կամ յարալէզները եթէ երկնային կախարդ շուներ ալ չէին, գէթ Արայի որսորդական շուներն էին, ու երբ իրենց տէրը վիրաւոր տեսան փութացին զինքը լզել ։

Արայ գեղեցիկէն վար, Արտաշէս Բ.ի յաջորդ Արտաւազդի առասպելին մէջ ալ շուները մեծ դեր կը խաղան ։

Արայի գրոյցին համապատասխանող դէպքեր տեսնուած են նաեւ օտար ազգերու մօտ ։ Արեւելեան զանազան ազգերն ունէին իրենց Թամուզ, Ադոնիս, Էսմուն, Ոսիրիս, ու Ատտիս դիւցազներուն առասպելները, որոնց նիւթըն է զօրաւոր ու գեղեցիկ աստուածի մը գոյութիւնը, որ կը սիրուի իգական գեղեցիկ բայց աւելի զօրաւոր աստուածուհիէ մը, ու երբ այս արական աստուածը չի հաւանիր իգական աստուածուհիի սիրոյն՝ կը սպաննուի այս վերջնոյս հրամանով, եւ սիրուհին իր սէրէն դրդեալ կը փորձէ վերակենդանացնել իր սիրականը ։

Ասորիները ունէին Սարա անուն աստուած մը ։

Հնդիկները ունեցան Արիաման անուն աստուած մը որ Վետաներու մէջ կը յիշուի, երբ Արիներու նախահայրը ։

Իրանեան դիւցազներգութեան մէջ ալ կայ Էրայ անունով հերոս մը որ որդին էր Ֆրիտունի ։ Այս Ֆրիտունը երեք որդիներ ունէր որոնք էին՝ Սելմ, Տուր ու Էրայ ։ Տուր ստացաւ Թուրքեստանը ու Չինաստանը, իսկ Էրային ժառանգ ինկաւ Իրանը, որ նախապէս իր անունով կը կոչուէր Էրան ։

Հիմա տեսնենք թէ քանի Արաներ կը յիշուին յունական դիցաբանութեան մէջ ։

Ա.— Հեսիոդոսի համաձայն, ամէն բանէ առաջ երկրիս վրայ միայն քաոսը կար, ուսկից յառաջ եկան Գէա, Էրոս եւ Տարտարոս, ասոնց մէջէն ամենահզօրն էր նշանաւոր Էրոսը — Էր կամ Արա ։

Բ.— Արէս անունով Թրակիացիներու նշանաւոր աստուած մը կար, որուն անունով յոյն մատենագիրներ Թրակիան երբեմն կոչած են Արիա ։ Ինչպէս որ Հայերն ալ Արայ գեղեցիկի անունով «Արարատեան դաշտ» կոչած են Մասիսի ընդարձակ ստորոտները ։ Թրակիացիներու այս Արէսը Հայոց Արայ գեղեցիկին նման պատերազմի աստուած էր ու քաջ որսորդ, եւ ունէր իր դիցաբանական շուները ։ Երկուքն ալ սիրոյ դիցուհիի մը հետ սերտ աղերս ունէին ։

Արէս ունէր իր Աֆրոդիտէն կամ Էրինիսը, իսկ Արան ունէր իր Նուարդը կամ Շամիրամը ։

Գ.— Յոյները Արա անունով վրէժխնդրութեան դիցուհի մը ունէին. այս դիցուհիէն ծագում առին յունական Արաներ անուն ոգիները, որոնք Արա դիցուհիին ընկերներն էին ։

Դ.— Յունական դիցաբանութեան մէջ կը յիշուի Արա անուն ուրիշ դիցուհի մըն ալ, որ դուստրն էր Աթամասի, այսինքն Տէոս քաղաքին հիմնադրին ։

Ե.— Պղատոն՝ Հեսիոդոսի նման կ'աւանդէ Էրոս կամ Էր (Արայ) անուն դիւցազնի մը պատմութիւնը, որ Արմենիոսի որդին էր ։ Պղատոն Էրը կը յիշատակէ (Էր որդի Արմենիոսի) ։ Պղատոնի կը համաձայնին Էմին, Լանկլուա, Գելցէր, Մարկուարտ ու ուրիշներ ։

Պղատոն այսպէս կը պատմէ Էրոսի պատմութիւնը.—

Էրոս կամ Ար (Էր) որդին էր Արմենիոսի եւ ցեղով ալ Պամփիւլիացի էր, որ պատերազմի մէջ ինկաւ 10 օր վերջ, թէեւ միւս դիակները փտեցան՝ ան անաղարտ մնաց ու ազգականները եկան դիակը վերցուցին որ թաղեն ։ Երբ տանը — երկրորդ օրը երբ մարմինը փայտակոյտին վրայ կը դրուէր այրուելու համար, յանկարծ կը կենդանանայ՝ ու կը սկսի պատմել ինչ որ տեսած էր սանդարամետին մէջ ։ Էրոս կը պատմէ թէ հոգին աւանդելէ վերջ՝ ուրիշ բազմաթիւ հոգիներու հետ երթալու միջոցին կը հասնի աստուածային տեղ մը, ուր երկրի վրայ եւ անոր համապատասխան նաեւ երկինք երկու երկու բացուածքներ կային ։ Ասոնց մէջտեղ նստած էին դատաւորները, որոնց հոգին մարմնէն անջատելով արդարներուն կը հրամայէին մտնել աջ կողմի ճամբան, որ երկինք կը տանէր, իւրաքանչիւրին առջեւէն ալ կախուած էր նշան մը որուն վրայ վճիռը եւ իրենց գործերը գրուած էին ։ Ասոր հակառակ չարերուն կը հրամայէին ձախ ճամբով դէպի վար երթալ ։ Ասոնք ալ նշան ունէին իրենց ետեւը, ուր իրենց գործերը նշանակուած էին ։ Բայց երբ իր (Էրի) կարգը եկաւ, իրեն ըսին թէ ինք պէտք է մարդկային հրեշտակ ըլլայ, որ անոնց այս ամէն բաները հաղորդէ, անոր համար իրեն հրամայեցին որ լսէ եւ տեսնէ ամէն բան, ինչ որ հոն կայ ։

Աղեքսանդրիոյ Կղեմէս պատրիարքը Պղատոնի այս Էրոսը կ'ուզէ նոյնացնել Զրադաշտին հետ, որովհետեւ կ'ըսէ՝ Զրադաշտ ինք իր մասին իբր թէ ըսած է... «Որդին եմ Արմէնիոսի ու ցեղով ալ Պամփիւլիացի» ։ Բայց ուրիշ մատենագիրներ եւ մասնաւորապէս Պրոկղ անուն յոյն փիլիսոփան կը բացատրեն թէ Կղեմէսի պատմածը Կիւրոս թագաւորին օրով ապրող Զրադաշտն է ու ոչ Պղատոնի Էրոսը ։ Պրոկղ փիլիսոփան շարունակելով կ'ըսէ թէ Պղատոնի Էրոսը ՀԱՅ էր, ու կ'աւելցնէ.— «Շատեր կան եւ նաեւ նշանաւոր մարդիկ, որոնք Էր Պամփիւլիացին Հայ կը համարեն» ։

Պղատոնի Էրը կամ Էրոսը ու Հերոդոտոսի յիշատակած Թրակիոյ Արէսը նոյնացած են Հայոց Արայ գեղեցիկին հետ, միմիակ թէ առաջինները կրած են յունական ազդեցութիւն, իսկ վերջինը կրած է փոքր - ասիական ու հայկական ազդեցութիւն ու դարձած ազգային դիւցազն մը ։

Ոմանք Էրոսը ուղղակի Արէսի ու Աֆրոդիտէի որդին կը համարին ։

Դեռ կան բազմաթիւ հայ ու օտար պատմիչներու բացատրութիւններ, բայց օրաթերթի մը սահմանները թոյլ չեն տար խճողել նիւթը ։

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱՏԹՈՒՍԵԱՆ

(Վերջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

Փարիզի «Արազ»ը կը գրէ այս խոր-հուրդով խմբագրականի մը մէջ (10 սեպտ.) —

— «Փարիզի մէջ յանձնախումբ մը կազմուած է սեփական տպարանով մը օժտելու համար հայ մամուլի ամէնէն հին ու ամէնէն կենսունակ օրկան-ներէն մէկը, «Յառաջ»ը։ Հիմնուած ...

մամուլը գաղութներու մէջ դարձած է հայ գրին ու լրագրութեան հետ առն-չութիւն չունեցող մարդոց Արշակա-ւան մը, ուր կուգան գրիչ չարժել ա-մէն տեսակ բախտախնդիրներ, բրա-ծոյ վարժապետներէն սկսեալ ամէնէն եղկելի վարձկանները, սփոփիչ երե-ւոյթ է «Յառաջ»ի գոյութիւնը հայ մամուլին մէջ, եւ իր չէշտ, հաստ եւ անսայթաք խօսքը ամէն օր, որ եթէ համախոհները աւելի կ'ամրացնէ ի-րենց հաւատքին մէջ, կը ձեղքէ ոսոխ-ներուն ամբարտաւանութիւնն ու նեղ-մտութիւնը, — խօսք որ ոչ միայն կ'ո-գեւորէ իր շուրջինները, այլեւ կը ջր-դայնացնէ դէմինը։ Իր բառերուն համակիր ըլլաս թէ ոչ՝ ստիպուած ես խոստովանիլ ուժը որ այդ խօսքին մէջ ...

... ամէնը Մեծ Պայքա-րի ժառանգ ձգեց։

Այնպիսի պահու մը երբ հայ մա-...

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՅՍ «ԵԱՇԱ»Ն ԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐԻՆ

— o —

ԽՄԲ. — Երէկ Երեւանի Գրական Թերթի սեպտ. 10 թիւէն արտատպեր էինք Հայ Գրողներու Միութեան երկու ջերմաջերմ ուղերձները՝ ուղղուած Սթալինի եւ Բերիայի։ Ահա երրորդ նամակը, որ ուղղուած է Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի նոր քարտուղարին (Ամատունիի). —

Հայաստանի Գրողների Միութեան ընդհ. ժողովն իր բուռն զոհունակու-թիւնն է յայտնում այն արդարացի դատավճռի համար, որին արժանա-ցան ժողովրդի թշնամիները, Գեստա-փոյի հետ դաշնակցած Տրոցկու-Զի-նովիեւի հակայեղափոխական բան-...

Լենինի, Ստալինի ուսմունքով, էլ ա-ւելի ուժեղ թափով կը ծունենք սոցի-ալիստական շինարարութեան գործին եւ քննադատօրէն օգտագործելով մեր երկրի ու ամբողջ մարդկութեան անցեալ կուլտուրան ու գրականու-թիւնը՝ կը տանք ստալինեան դարա-շրջանին արժանի գեղարուեստական երկեր։

Կարող էք վստահ լինել, որ մենք մեր յամառ աշխատանքով կ'իրակա-նացնենք խորհ. գրողին մեր մեծ ու-սուցիչ ընկեր Ստալինի կողմից տր-ւած պատգամը։

Կեցցէ Հայաստանի Կ (բ)Կ. Կենտ-կոմը։

Կեցցէ Անդրկովկասի ժողովուրդնե-րի եղբայրութիւնն ու այդ եղբայրու-թեան հմուտ կազմակերպիչ ընկեր Բերիան։

Կեցցէ համայն աշխարհի աշխա-տաւորութեան մեծ ու իմաստուն ա-ռաջնորդ, մեր սիրելի ընկեր Ստալի-նը։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Վրաստանի ճարտարապետներէն կազմուած պատգամաւորութիւն մը, որուն կ'ընկերանար նաեւ խումբ մը Մոսկուայի ակադեմիայէն, օգոստ. 31ին Երեւան հասնելով, ուսումնասի-րութիւններ կատարեց Գեղարդի, Զը-ւարթնոցի, Գայիանէի վանքին եւ ու-րիշ պատմական վայրերու մէջ։ Պատ-ուիրակութիւնը Զուարթնոցի մէջ ու-սումնասիրեց 7րդ դարու նշանաւոր յուշարձանները, Թանգարանը, Վա-ղարշապատի Հռիփսիմէի վանքի Թան-գարանը (ուր հաւաքուած են խալտա-կան եւ ուրարտական շրջանէն մնա-ցած պատմական յիշատակարաններ), աչքէ անցուց Վաղարշապատի մատե-նադարանը, ձեռագիրները եւ հայկ. հին մանրանկարչութիւնը, Գայիանէի տաճարին կառուցուածքը։ Սեպտ. 4-ին Երեւանի քաղաքային խորհուրդը հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ հիւ-րերուն, որոնց վրայ մեծ տպաւորու-թիւն ձգած են Հայաստանի հնադար-եան յուշարձանները։ (Իրենց կարծիք-ները կ'ամփոփենք յառաջիկային)։

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԹՈՒԽՍՏ ՆՍՏԱԾ ԵՆ

— • —

Երեւանի Գրական Թերթէն կը քա-ղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. —

Դ. Դէմիրճեան պայմանաւորուած է Պետական Թատրոնին համար գրե-լու թատերախաղ մը՝ Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 20ամեակին առ-թիւ։ Նիւթը առնելով Սեւանի ջրվէ-ժէն, պիտի պատկերացնէ Խ. Հայաս-տանի վերելքը։ «Պիէսը լինելու է նա-եւ մի հարուած նացիոնալիզմին»։

Ստ. Զօրեան կը մշակէ մտաւորա-կանութեան կեանքէն առնուած գործ մը։

Զ. Եսայեան նախապատրաստական աշխատանքներ կը կատարէ շարք մը վէպերու համար, որոնք պիտի կրեն հետեւեալ ընդհանուր վերնագիրը. — «Նրանք որ չեն յաղթուած»։ Նիւթե-րը առնուած են Խ. Հայաստանի ներ-կայ կեանքէն, «զինուած՝ ներդաղ-թողների կողմից»։ Տիկինը միեւնոյն ատեն կը վերամշակէ «Բարբա Խաչիկ» վէպը եւ կը գրէ նոր վիպակ մը, «Նոր Հայրենիք», վերադարձած գաղթա-կաններու կեանքէն։

Ազատ Վշտունի կ'աշխատի մեծ բա-նաստեղծութեան մը վրայ, «Ստա-լին», եւ կը պատրաստէ անտիպ եւ նոր բանաստեղծութիւններու ժողո-վածուի մը հրատարակութիւնը։

Մ. Մանուէլեան շատով կը վեր-ջացնէ «Դարաւոր Բնից» վիպակի վերջին մասը։

Մ. Արմէն աւարտած է թատերա-խաղ մը, «Հարուստ մարդիկ»։ Գեղամ Սարեան կը պատրաստէ բանաստեղ-ծութեանց ժողովածու մը, ինչպէս եւ Պուշկինի «Կովկասի գերին» քերթը-ւածին թարգմանութիւնը։

Միւս երիտասարդ գրողներն ալ զանազան գործեր կը պատրաստեն։

ԵՐԱԺԻՇՏ ՄԸ ՄԵՌԱՒ

— • —

Լենինականի մէջ մեռաւ հայ երաժշ-տութեան հին վաստակաւոր մը, Ար-շակ Բրուտեան։ Ժամանակին մեծ աշ-խատանք է կատարած երաժշտական զարգացման եւ հայ ժողովրդական եր-գերու խազերուն ուսումնասիրութեան մէջ։ Մինչեւ յեղափոխութիւն երկար տարիներ զբաղած է հայկական ձայ-նանիշներու ուսումնասիրութեամբ։ Ունի շարք մը հրատարակութիւններ որոնք արժէք ունին երաժշտական պատմութեան համար։ Իրեն շնորհիւ կորուստէ փրկուած են բազմաթիւ ժողովրդական երգեր եւ պարի եղա-նակներ՝ Լենինականի շրջանին մէջ։ Հաւաքած է նաեւ թուրքերէն եւ քրտերէն երգեր։ Հանգուցեալը եր-կար ժամանակ եղած է նաեւ երաժշ-տութեան ուսուցիչ։

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ԴԷՊՔ ՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԷՋ

— • —

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն (12 սեպտ.) —

Առջի օր կէսօրէ վերջ Պուրճի հրա-պարակին վրայ անցորդներ նկատած են որ թանձր ծուխ մը կը բարձրանայ փոքր Սէրայի տանիքէն։ Իսկոյն լուր կը տրուի հրշէջներուն։

Սակայն երբ վերջինները կը փու-թան տեղւոյն վրայ, իրենց կը յայտա-րարուի թէ պարզապէս քանի մը ան-կարեւոր հին թուղթեր կ'ոչնչացուին։ Հրշէջները համոզուած կը վերադառ-նան։

Յաջորդ առտու խնդիրը կը փոխ-ուի սակայն։ Արդարեւ զարմանքով կ'իմացուի թէ ոչնչացուած «անկարե-ւոր թուղթերը» երկրագործական եւ տնտեսական սպասարկութեանց դի-ւանաթուղթերն էին եւ թէ երկրագոր-ծական խորհրդական Պ. Ֆօժըրա ան-ձամբ կրակի տուած էր զանոնք։

Նոյն օրը խորհրդականը «Փաթ-րիա» շոգենաւով Ֆրանսա պիտի մեկ-նէր, վերջացած ըլլալով իր պաշտօ-նը։

Նախորդ իրիկուն Պ. Ֆօժըրա բեռ-նակիրի մը ընկերակցութեամբ փոքր Սէրայ եկած էր եւ ահագին քանակու-թեամբ փաստաթուղթեր տանիք փո-խադրել տալէ վերջ, քարիւղ թափած էր անոնց վրայ եւ կրակ ձգած։ Հրոյ ճարակ դարձած են երկրագործական բազմաթիւ կարեւոր վիճակագրու-թիւններ, տեղեկագիրներ եւ ուսում-նասիրութիւններ, ինչպէս նաեւ գիւ-ղացնացութեան եւ ճարտարարուես-տական արտադրութեան վերաբերեալ բազմաթիւ փաստաթուղթեր որոնք պատրաստուած էին տարիներու ըն-...

թացքին, տքնաջան աշխատութիւն-ներով։

Դատարանը լուր առած ըլլալով այս անսպասելի եղելութեան մասին, խ-կոյն քննութիւն մը բացած է։ Ոստի-կան մը ղրկուած է «Փաթրիա» շոգե-նաւը, որ կը պատրաստուէր մեկնիլ եւ խորհրդականը ցամաք առաջնոր-դուած է։ Քննութիւնը կըշարունակուի եւ մեծ զայրոյթ ու պահութիւն կը տիրէ այս խնդրին շուրջ։

«Էլ Աիրար» հետեւեալ մանրամաս-նութիւնները կը հաղորդէ այս մա-սին. —

Պ. Ֆօժըրա երբ հարցաքննիչ դա-տաւորին քով կը գտնուէր, մարզպա-նին փոխանորդը Պ. Մէյրիէ հեռաձայ-նով կը տեղեկացնէ որ իր մօտ ղրկեն զայն։ Ոստիկան մը ընկերակցու-թեամբ ֆրանսացի խորհրդականը կը ղրկուի մեծ Սէրայ։ Ոստիկանը կը հասցնէ զայն մինչեւ մարզպանին ըն-դունելութեան սրահը եւ ինք կը սպա-սէ դուրսի դրան առջեւ։ Կէս ժամ սպասելէ վերջ, ոստիկանը դռնապա-նին կը հարցնէ թէ՝ ե՞րբ պիտի իջ-նէ Պ. Ֆօժըրան։ Դռնապանը զարմա-ցած կը յայտնէ որ ան երբեք ներս մտած չէ, այլ միւս դռնէն ուղղակի վար իջած է։ Ոստիկանը շփոթած կը սկսի փնտռտուքի եւ կը ստուգէ որ Ֆօժըրան ետեւի դռնէն վար իջած է եւ ուղղակի Թանիօսի ճաշարանը երթալով ճաշած ու մեկնած։

Սակայն կարելի չըլլար հասկնալ թէ՝ ճաշելէն վերջ ո՞ւր գացած է։

Փճացուած թուղթերու վնասը 100 հազար ոսկի կը հաշուուի։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԸ

— • —

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կ'իմա-նանք թէ Պոլսոյ հռոմէական Հայերու պատր. տեղապահը բողոքագիր մը ղրկած է Էնկիւրի, ուր եկեղեցիներու գրաւման առթիւ։ Բողոքագիրը ըսել կուտայ ի մէջ այլոց. —

Խվզաֆի տեսչութիւնը՝ նոյն եկեղե-ցիներուն մատակարարութիւնը բա-տանձնելուն իբր պատճառ ցոյց կու-տայ 19րդ յօդուածը, որու համաձայն խվզաֆի ընդհ. տնօրէնութեան կողմէ չվաւերացուած «միւթէվէլլի» մը չի կրնար ձեռնարկել իր պաշտօնին։ Մինչդեռ այս յօդուածը կը վերաբերի օրէնքին հրատարակութենէն եւք ընտրուող «միւթէվէլլի»ներուն, իսկ ի վաղուց անտի եւ ըստ սովորութեան հոգեւոր պետերը ճանչցուած են վագ-ֆիէներով, եւ ազգապատկան կալ-ուածներուն իբր տէր նշանակուած է հոգեւոր պետը։

Արդարեւ, Քիրէճճեան արք., ընտր-ուած կրօն. Ժողովէն եւ յաջորդ հան-գուցեալ հոգեւոր պետին, միւթէվէլլի հանգամանքով ամբողջ այդ կալուած-ներուն «պէյաննամէ»ները ինք տը-ւած է խվզաֆի տեսչութեան եւ ընկա-լագիր ստացած է։ Խվզաֆի կողմէ միւթէվէլլիներուն ղրկուած բոլոր հրահանգները, հոգեւոր պետի ու միւթէվէլլիի հանգամանքով, ուղ-ղուած են նաեւ իրեն։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՏԵԱՆՔ

LE MARCHAND DE CENDRES (poèmes). Par K. Sayabalian.

Ցեղական մամուլը ջերմ գնահատա-կաններ նուիրած է երիտասարդ հեղի-նակին, որ նախապէս հրատարակած էր վէպ մը, «Amours». «Les Nouvelles de Belgique» թերթին գրական քննադատը կը գրէ այս բանաստեղծութեանց հա-տորին համար. —

«... K. Sayabalian a un talent plus mûr, plus viril. Son chant est un chant de souffrance. Son recueil récent, «Le Marchand de Cendres», est lourd d'expérience douloureuse».

ԾԻԾԱՂ

Նշանածը. — Օրիորդ, ձեր կեան-քին մէջ ի՞նչ բան աւելի հաճելի է, պտո՞յտը թէ ընթերցումը։

— Աւելի պտոյտը, մանաւանդ երբ գեղեցիկ հագուստ մը ունենամ։

— Ըսել է ձեր հագուստը ցուցադրե-լու համար պտոյտը կը սիրէք։

— Այդ տեսակ տափակ գաղափար-ներով մէկուն հետ կենակցիլը ինծի հաճելի չէ։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

— • —

...

կրնար արդեօք միօրինակ ու միադան-գուած տառեր ձուլել եւ փոխանակել իրարու։ Ջէն ըներ, գլխաւոր այն պատճառով որ խերաքանչիւր ազգ իր ...

...

լէրի պատգամաւորը՝ Ռիպընթրօփ յանկարծ իր երկար ճառը խօսեցաւ գերմաներէն, ո՛չ ֆրանսերէն, ոչ իսկ անգլիերէն։

...

ուն ե՞րբ վ կ'ըլլայ ու կը գրուի, ա-ռանց ո եւ է շփոթի կարելի է հաստա-տութիւն ձեւերու վերածել զանոնք։ Բայց ո՞վ կարեւորութիւն կուտայ սահմանէն աւելին գտնուողներուն։

...

լով, բայց մի՛ թիւրէք այն գործերը, որ մեր գոյութեան շտեմարանին վա-յելուչ բանալին է։ Վստահ եղէ՛ք որ պիտի չգիմանայ այդպիսի չարափո-խում մը, բայց ձեր յամառութիւնը ...

ՏԱՐԱԶ

ԾԻԾԱՂ

Դատարանին մէջ. —

...

*** Ֆրանսական կառավարութիւնը 300.000 ֆրանք հատուցում պահանջած էր սպանական հրամանատարութենէն, հպատակի մը սպանութեան առթիւ: Պատասխան ստացած չըլլալով, Մարոքի սուլթանին միջոցաւ փակել տուաւ այդ գաղթավայրի ֆրանքօ-սպանիական սահմանագլուխը, առեւտրական յարաբերութեանց համար: Միայն սահմանագլուխի ցեղախումբերու սովորական առեւտուրը արտօնուած է:

*** Ուրուկուէյի կառավարութիւնը խզեց իր յարաբերութիւնները Սպանիոյ կառավարութեան հետ, Մատրիտի դեր - հիւպատոսին երեք քոյրերը սպաննուած ըլլալով: Դէպքը տեղի ունեցած է կիրակի օր: Երեք աղջիկները կը պտտէին ծանօթ հրապարակի մը վրայ, երբ ձերբակալուեցան կարմիր պահակներու կողմէ եւ անծանօթ վայր մը փոխադրուեցան, հակառակ իրենց բողոքներուն: Ուրուկուէյի հիւպատոսը միջամտեց, բայց անօգուտ: Քանի մը ժամ վերջը, երեք աղջիկներուն դիակները գտնուեցան եւ յանձնուեցան ընտանիքին: Դէպքը խոր զայրոյթ պատճառեց Մոնթէվիտէոյի մէջ: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, պաշտպանելու համար սպանիական դեսպանը եւ պաշտօնեաները: Կը վախցուի որ յարձակման ենթարկուին Սպանիայէն փախած համայնավարները:

*** Պարսելոնայի իտալական ընդհ. հիւպատոսը ձերբակալուեցաւ, բայց անմիջապէս ազատ արձակուեցաւ:

*** Ամբողջ Խ. Միութեան մէջ հանգանակութիւնը յառաջ կը տարուի, օգնելու համար Սպանիոյ կիներուն եւ մանուկներուն: Մինչեւ հիմա հաւաքուած է 30 միլիոն ֆրանք: Բոլոր աշխատաւորները պարտաւոր են տրամադրել իրենց աշխատավարձքին մէկ քառորդը:

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ԱՆԵԼԻ ՄԱՏՆՈՒԱԾ

Իտալիա եւ իր կանչէ իր պատուիրակները

Եթովպական պատուիրակութիւնը ընդունելու կամ հեռացնելու խնդիրը անելի մը մատնած է Ազգաժողովը: Խ. Միութիւնը եւ ուրիշ պետութիւններ կը պնդեն որ պատուիրակութիւնը չարունակէ մասնակցիլ ժողովին, իսկ Անգլիա եւ Ֆրանսա չեն ուզեր վշտացնել Իտալիան: Այս վերջինը, որ արդէն չի մասնակցիր Ազգաժողովին, սպառնալով նոր ձգձգումներէն, ետ կանչեց անթելի յանձնախումբին իտալական պատուիրակները: Ժողովը որոշեց Լա Հէյի իրաւարար ատեանին յանձնել վէճը,— Եթովպիա անկա՞խ է թէ ոչ — բայց այս որոշումը ոչ թէ կը լուծէ, այլ աւելի կը բարդացնէ խնդիրը: Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները բանաձեւ կը փնտռեն, անելէն դուրս գալու համար: Մինչ այս մինչ այն, արդէն ձախողած կը համարուի Լոքառնոյցիներու նոր ժողովը:

Իտալական մամուլը եղածը կը համարի անարգանք մը, «որ չպիտի մոռցուի»: Գերմանիոյ մէջ փտանգուած կը նկատեն Լոքառնոյի ժողովը, Անգլիոյ մէջ ալ ակներեւ է յուսախաբութիւնը:

Անգլիա եւ Իտալիա Միջերկրականի մէջ

Սըր Ս. Հոր, Անգլիոյ ծովային նախարարը, որ վերջերս պտոյտ մը կատարած էր Միջերկրականի մէջ, վերադարձէն անմիջապէս վերջը կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ, մասնաւորապէս շեշտելով.

— «Մենք երբեք մաքէ չենք անցըներ հրաժարիլ մեր դիրքէն, Միջերկրականի մէջ եւ լքել Մալթան: Մենք վճռած ենք դիմաւորել բոլոր նոր խնդիրներն ու դժուարութիւնները, պահպանելու համար մեր դիրը: Այս յայտարարութիւնը սպառնալիք մը չէ ո եւ է մէկուն համար: Բացայայտ է որ մենք պարտաւոր ենք ապահովել մեր հաղորդակցութիւնները Միջերկրականի մէջ, քանի որ անոնք կենսական ճամբաները կը կազմեն բրիտանական կայսրութեան համար: Այս ճշդումը կը կատարեմ անոր համար որ, իտալական մամուլին մէջ հանդիպեցայ յօդուածներու որ կը պահանջեն լուսաբանել Միջերկրականի մեր նոր քաղաքականութիւնը: Մենք չունինք Միջերկրականի նոր քաղաքականութիւն: Մեր քաղաքականութիւնը ճիշդ այն է ինչ որ անցեալին մէջ,— Սերտ բարեկամութեամբ ապրիլ Միջերկրականի միւս պետութեանց հետ եւ ապահովել մեր հաղորդակցութիւնները»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՈՆԻ մէջ կարմիրները յարձակեցան Նօթր տամ տէ Ֆուրվիէր վանքին վրայ, քարեր նետելով եւ ատրճանակ պարպելով: Մարապետները փախան սարսափահար: Ոստիկանութիւնը ժամանակին հասաւ եւ յարձակողները չկրցան ներս մտնել:

- ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ քանի մը ռումբ մը պայթելով, սպաննուեցան երեք Արաբներ, կին մը եւ երկու այրեր, վիրաւորուեցան ուրիշ չորս քաղաքացիներ: Կացութիւնը միշտ ծանր է:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼԺ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 26 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, պանդոկ կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Շահրիկեան» սրահի մէջ, 5 rue de l'Eclipse:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ: կը հրաւիրուին նաեւ շրջանի ընկերները:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ Անդրանիկ ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կռիշք եւ կէփին խումբերը եւ Թալուտիէի ընկերները 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻՆ ԴԷՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՆԿԱԽ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

Նիւթ.— 1. Խորհ. նոր սահմանադրութեան նախագծի քննութիւն հայ ժողովրդի շահերուն առնչութեամբ: 2.— Հակաթրոցքիական պայքարին հետեւանքները Հայաստանի մէջ: 3.— Խորհրդահայ գրողներու շնորհազրկման պարագան:

Երկուշաբթի, 28 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին,

Mutualité G. սրահին մէջ, 24 Rue St. Victor

Մուտքը ազատ է:

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

Նուիրուած ժողովրդական դերասան եւ արուեստի-աշխատանքի հերոս Յ. ԱԲԷԼԵԱՆԻ եւ վաստակաւոր դերասան Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ մահուան յիշատակին

կազմակերպուած հանդուցեալներու աշակերտ եւ ընկեր Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ կողմէ:

Տեղի կ'ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Սօսիէթէ Սավանթի D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente,

Մեթրօ Տանթօն եւ Սէն-Միշէլ:

Յարգանքի խօսք եւ յիշողութիւններ Տիկ. ԱՆՆԱ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ, Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ, ՎԱՀԵԱՆԻ եւ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ կողմէ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ: Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.:

Վստահ ենք որ փարիզահայ գեղարուեստասէր հասարակութիւնը հոծ բազմութեամբ պիտի գայ իր յարգանքի տուրքը բերելու հայ բեմի գեղարուեստի այս վաստակաւոր մշակներուն:

Ցերեկոյթ — պարահանդէս

կազմակերպուած Համազգայինի եւ Կ. Խաչի Մ. Ճիւղերուն կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ՏԵՂՒՈՅՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ

27 Սեպտ. կիրակի ժամը 3—12

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ Թառիստ Պ. ԱՐՓԱՐԻ եւ երիտասարդ սիրողներու:

Պարեր՝ Շավիլի ֆրանս. նուագախումբով:

ԿԵՐՈՒԽՈՒՄ՝ ՀԱՄՈՎ-ՀՈՏՈՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Մուտք՝ 5 եւ 3 ֆր.:

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Առնել օթօպիւս թիւ 1, Puis sans vin կամ Սէն Լազարէն կառախումբ:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Սարսէլի Համազգայինի Միութեան մասնաճիւղին կողմէ

27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ Rue de Paris:

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷն վարագոյր մը եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (զաւեշտ):

Խմբերգ, արտասանութիւն եւ նուագ.

Պիտի մեներգէ՝ ՕՐ. Հ. ԳՆԵԱԶԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անգործներու 2 ֆր.:

Հաղորդ.— կառ. տու. Նօրէն շոգեկառք առնել ժամը 11,57—12,46—13,41—13,34 եւ իջնել Սարսէլ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած ընդհանուր հայ հերոսներու յիշատակին,

տեղի պիտի ունենայ այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին,

Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» Ակումբին մէջ:

Այս առթիւ պիտի բանախօսէ ընկ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ

տեղի պիտի ունենան երգեր, արտասանութիւններ եւ նուագ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (96)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Կարծես ժամք եղաւ: Եկեղեցին գըլխուս պիտի փլէր: «Զյիշուի, չյիշուի», գոռում գոչում մը թնդաց եկեղեցիին մէջ: Տիրացու, սարկաւագ ու պատարագիչ Նիկոլայի անունը կուլ տուին: Օխ, մատ մը եղ կաթեց սրտիս վրայ: Հալպաթ, թագաւորը որ արդար թագաւորութիւն չըրնէ, ժողովուրդն ալ անոր անունը կուլ կու տայ...

Պատմողի չուրջը հաւաքուածները ցրուեցան, ուրիշ խմբակներու մօտենալու համար: Զարմանալի արագութեամբ տեղ մը պատմուած լուր մը անմիջապէս շրջան կ'ընէր եւ քանի մը րոպէի մէջ բազմութեան սեփականութիւնը կը դառնար:

Վարդանն ու Վահէն՝ խմբակէ խմբակ անցընելով՝ հասան Առաջնորդարանի սանդուխի մօտ հաւաքուած բազմութեան մը: Գիմնազիստ (աշակերտ) մը, քարէ սանդուխի վերի մասերուն վրայ նստած, կը պատմէր Պաքուի ցոյցի մասին, որու ընթացքին տասնեւմէկ մարդ սպաննուած եւ վաթսունեւհինգ վիրաւորուած էին: Կատարեալ ճակատամարտ մըն էր տեղի ունեցածը: Կառավարութիւնը նոյնիսկ սպառնացեր էր թնդանօթի բռնել Պարապետի վրայ բարձրացող նորաշէն մեծ եկեղեցին:

Ուրիշ տեղ մը, Շուշիի ցոյցի մասին կը խօսէին: Բազմութիւնը, որ ջաղացքի քարի նման կը դառնար հրապարակի չորս բոլորը, կէս օրուան մօտ արդէն այնքան խտացեր էր, որ ազատ շարժիլ իսկ մարդ չէր կրնար: Եկեղեցիի դրան մօտ վերջ ի վերջոյ տեղ գրաւեցին Վարդանն ու Արմէնը: Հոդ արդէն բազմութիւնը անտանելի էր: Կին մը նուաղեցաւ:

Ներկայ էին քաղաքի մտաւորականութեան լաւագոյն ներկայացուցիչները եւ յայտնի հասարակական գործիչներ:

Ուս ուսի տուած՝ համբերութեամբ կը սպասէին պատարագի լրանալուն, լրագրողներ, արհեստաւորներ, տարին անգամ մը եկեղեցի չեկող աթէիստ ազատամիտներ, հաստափոր վաճառականներ, դերասաններ, յեղափոխականներ, ուսուցիչներ, գինապաններ, մշակներ: Վանքի հրապարակին վրայ երբեք չէր հաւաքուած նման ներկայացուցչութիւն մը, որ այնքան հարազատօրէն ներկայացնէր ժողովուրդը իր ամէն դասերով:

Ժամը տասնեւերկուքի մօտ պատարագը վերջացաւ: Ներսի ժողովուրդը դուրս թափեցաւ, փեթակէն դուրս խուժող մեղուներու նման: Գրեթէ շարժելու տեղ չմնաց ընդարձակ հրապարակին մէջ: Բազմութեան մէկ մասը բարձրացաւ Առաջնորդարանի սանդուխները եւ պատշգամը:

Տիրացուներն ու զգեստաւորուած քահանաները շրջապատեցին սեւ մահուդով ծածկուած սեղանը, որու վրայ արծաթէ մեծ խաչ մը կը բարձրանար ու տասնեակ մը պղնձէ աշտանակներ վառուած մոմերով: Ու սկսաւ հոգեհանգիստի կարգը, ծանր ու տպաւորիչ խորհրդաւորութեամբ:

Հազարաւոր բազմութիւնը պատկառոտ՝ գլուխը խոնարհեց եւ ծանր ալիքի մը նման տարուբերուեցաւ կեցած տեղը: Հրապարակի հեռաւոր անկիւններէն հազիւ մրմունջի մը նման կը լսուէր «Անեղիդն Աստուած» շարականը, որ իր եղանակի անթափանց խորութեամբ կը սեղմէր ծանր ու ճնշող մթնոլորտ մը:

Վանքի ծերունի աւագերէցը կարդաց յաւուր պատշաճի Աւետարանը: Հազիւ թէ անմիջապէս չուրջը գտնուողները կը լսէին սակայն: Ու մէկ ալ համատարած լռութեան մէջէն լսուեցաւ տիրացուներու ներդաշնակ երգեցողութիւնը.

— Ի վերի՞ն Երուսաղէմ, ի բնակաբանս հրեշտակաց...

Աքանչելի շարականի մելամաղձոտ եղանակը մահուան հրեշտակի մը նըման սաւառնեցաւ բազմութեան վրայ: Տասնեակ հազարաւոր բազմութիւնը ծունկի եկաւ մէկ մարդու պէս, բոլորն ալ համակուած անբացատրելի յուզումով մը: Ու այդ պահուն, կարծես Գանձակի նահատակներու հոգիները կը սաւառնէին օդի մէջ: Կիները կուլային, տղամարդիկ, զառնութեամբ լեցուած, գլուխնին կախ՝ բռունցքնին կը սեղմէին:

Նորընծայ քահանայ մը՝ զգածուած ու բարձր ձայնով վերջին աղօթքը արտասանեց.

— Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ, անոխակալ եւ բարեգութ, գթա՛ Տէր արարչական սիրով ի հոգիս ննջեցեալ նահատակաց...

Հոգեհանգիստը վերջացած էր:

Յանկարծ ընդհանուր աղաղակ մը փրթաւ բազմութեան կուրծքէն.

— Կեցցէ ազատութիւն... կեցցէ հայ ժողովուրդը:

Բազմութեան մեծ մասը գետի նըման հոսեցաւ դէպի պարսպի մեծ դուռը, ամէն մէկը իր տունը երթալու համար:

Առաւօտեան շատ կանուխ վանքի միակ մուտքը շղթայուած էր բազմաթիւ ոստիկաններով: Կէս օր չեղած՝ հարիւրեակ մը Ղազախ ձիաւորներ եւս եկան: Անոնք անմիջապէս բռնեցին դարպասի երկու կողմերը, ինչպէս նաեւ շրջակայ բոլոր փողոցներու անկիւնները: Այդ «պատրաստութիւնները» այնպիսի լրջութեամբ կը կատարուէին, որ կարծես թշնամիի մը դէմ ճակատամարտ մը պիտի տեղի ունենար: Ձիաւորները նախօրոք մեծ քանակութեամբ փամփուշտ (օդի) բաժին ստացեր էին, ու մեծամասնութիւնը հարբած վիճակի մէջ էր: Ցարական կառավարութեան սովորութիւնն էր՝ ժողովրդական շարժումը ճնշելու համար նախ զօրքը հարբեցնել, ու ապա այդ գազանացած ամբոխները ժողովրդի վրայ քշել:

Երբ հոգեհանգիստը վերջացաւ, ժողովուրդը խանդավառ բացագանչութիւններով դիմեց դէպի ելքի լայն դուռը, յանկարծ ձիաւոր Ղազախներու կէս հարիւրեակ մը ներս խուժեց բակը՝ աջ ու ձախ մտրակելով կանանց ու տարիքոտ կողմով հարուածներ իջեցնելով:

Կարծես թէ պատերազմի դաշտ մըն էր վանքի բակը: Առաջնորդարանի սանդուխները՝ ապաստանողներու վրայ բարձրացած՝ կը գոռային.

— Ցրուեցէք, անմիջապէս ցրուեցէք:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 25 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3227

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎ, ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԵՒԱՅԼՆ

Ողբերգութիւն եւ խեղկատակութիւն իրար խառնուած են ժընեւի մէջ, Եթովպիոյ պատուիրակութեան «Հանգամանք»ին առթիւ:

Մինչ բոլորն ալ կը կարծէին թէ Նէկիւսին պատգամաւորները պիտի ճամբուին, Իտալիան սիրաշահելու եւ Ժընեւ վերադարձնելու համար, դիւանագիտական խաղ մը վերիվայր շրջեց ամէն բան: Ազգաժողովը 4ի դէմ 39 ձայնով որոշեց ճանչնալ եթովպական պատուիրակութեան հանգամանքը, գոնէ այս նստաշրջանին համար:

Կարճ խօսքով, նոր ռումբ մըն է որ կը պայթի, խանգարելով բոլոր հաշիւները: Իբրեւ հետեւանք այս քուէարկութեան, Իտալիա անգամ մը եւս պիտի ամփոփուի իր պատեանին մէջ, եթէ նոյն իսկ չքաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն. իսկ Լոքառնոյցիներու ժողովը պիտի մնայ առկախ:

Բարեմիտներ կատարուած քուէարկութիւնը կը վերագրեն «օրինականութիւնը» և Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութիւնը պահպանելու նախանձախնդրութեան:

Անոնք բսել կ'ուզեն թէ Իտալիա անսաստած եւ բռնի գրաւած ըլլալով Եթովպիան, խախտեց Ազգաժողովին սկզբունքները եւ գէշ նախընթաց մը ստեղծեց: Ազգաժողովը պատիժներ սահմանեց, Իտալիան կարգի հրաւիրելու համար. սակայն ձախողեցաւ: Հիմա կարգը եկած է դաս մը տալու, որպէսզի ուրիշներ ալ չփորձեն նոյն ճամբան բռնել ...

Տարակոյս չկայ թէ 39 «օրինապահ»ներուն մէջ կը գտնուին պետութիւններ, որոնք անկեղծօրէն կը ձգտին խափանել բռնի ուժի տիրապետութիւնը,— սուրին իրաւունքը: Այս շարքին մէջ են մասնաւորապէս սքանտինաւեան երկիրները եւ ուրիշ երկրորդական պետութիւններ, որոնք վճռական դեր չունին միջազգային քաղաքականութեան լաբիւրինթոսին մէջ:

Բայց, իրականին մէջ, նորէն մեծերու մրցակցութիւնն է բուն պատճառը այս ռազմախաղին: Ոչ միայն ազգեցութեան պայքար, այլ եւ մտահոգութիւն՝ գալիք փոտանգներու հանդէպ:

Բոլոր թղթակիցները կը հաստատեն թէ տրուած որոշման մէջ վճռական դեր կատարած է Խորհ. Միութեան գլխաւոր պատուիրակը, Լիթվինով, իր ետեւէն քաշելով Փոքր Համաձայնութիւնը եւ Պալքանեան Միութիւնը, որոնց երկուքին մէջ ալ կը գտնուի Թուրքիան:

Ճիշդ է, բանաձեւը քուէարկած են նաեւ Մեծն Բրիտանիան եւ Ֆրանսան, բայց կը թուի թէ անոնք աւելի շատ կրաւորական դեր կատարած են, մէկ անէլէն միւսը չիյնալու համար: Մնաց որ, ուրիշ կերպ ալ չէին կրնար շարժիլ, քանի որ իրենք էին պատժական անօրինութեանց գլխաւոր հեղինակները:

Իրականին մէջ, Եթովպիա բան մը չի կրնար շահիլ, պատուիրակութիւն մը բազմեցնելով Ազգաժողովին մէջ, երբ անդին երկիրը կը գտնուի օտար տիրապետութեան մը տակ: Պարզապէս իրաւագիտական - ակադեմական վճիռ մըն է որ կը տրուի, ժամանակ շահելու եւ բուն բանաձեւը գտնելու համար:

Ազգաժողովը եթէ ուզէր հետեւողական ըլլալ, նախ հրապարակաւ պիտի պահանջէր որ Իտալիա պարպէ Եթովպիան: Այդքան յանդգնութիւն՝ ցնորք է ներկայ պայմաններուն մէջ, եւ փաշական Իտալիան շատ լաւ գիտէ որ ոչ ոք տեղէն պիտի շարժի, մէկ թիզ հող պարպել տալու համար:

Բայց այսպէս է «աշխարհի բանը»: Մարդիկ ձեւերը կը պահեն, պիղատոսեան շարժուձեւեր կը փորձեն, իսկ անողոք իրականութեանց հետեւանքները կը կրեն անոնք որ պարտուեցան, հաւատալով շռայլաբան հաւաստիքներու:

Տրուած որոշումը պիտի ձոխացնէ Ազգաժողովին դիւանաթուղթերը, իբրեւ «նիւթ պատմութեան համար»: Իսկ անոր բուն իմաստը, ինչպէս ըսինք, ոչ թէ Եթովպիան փրկել է, այլ ինքնապաշտպանութեան փորձ մը, որպէսզի առտու մը նոյն փորձանքը չպայթի, նաեւ, իրենց գլխուն:

Ամէն պարագայի մէջ, այս անակնկալը անգամ մը եւս կը պղտորէ քաղաքական մթնոլորտը, քանի որ հարցը ուղղակի կապ ունի մեծերու ներքին պայքարներուն հետ:

Այսպէս, տրուած որոշման հետեւանքով, եթէ ոչ բոլորովին ձախողած, գոնէ երկար ատենի համար յետաձգուած կ'ըլլայ Լոքառնոյցիներու նոր ժողովը, որ պիտի ջանար ամուր խարիսխ մը ապահովել Եւրոպայի խաղաղութեան համար:

Միւս կողմէ, եթէ Իտալիան իսկապէս քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, մրցակցութիւնը պիտի սաստկանայ Միջերկրականի մէջ, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ:

Այս տեսակէտէն, չափազանց ուշագրաւ են Մեծն Բրիտանիոյ ծովային նախարարին յայտարարութիւնները, իր պտոյտէն անմիջապէս վերջը:

Նախարարը շեշտեց թէ Անգլիա ոչ միայն չպիտի փոխէ իր քաղաքականութիւնը, պիտի չլքէ ոչ Մալթան եւ ոչ ալ ուրիշ դիրքեր, այլ եւ նոր կայաններ պիտի հաստատէ: Արդէն իսկ օդանաւային եւ ծովային խարիսխի մը վերածուած է Կիպրոսը, որ հանգոյց մը պիտի կազմէ Հայֆայի, Սուէզի եւ Աղեքսանդրիոյ ճամբուն վրայ:

Ամէն պարագայի մէջ, փոթորիկ մըն է որ կը խմորուի:

Այդ կ'ապացուցանէ, նաեւ, խելայեղ զինարշաւը, բոլոր ճակատներուն վրայ, եւ մասնաւորապէս յաղթական երկիրներու մէջ:

Երբեք այսքան վրդովիչ հանգամանք ստացած չէին սպառազինութեանց աճումն ու ցուցադրութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԷԿԻՒՍԸ ԵՐԿԻՐԸ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ, ԱԹՈՌ ՄԸ ՇԱՀԵՑԱՒ...

Իր պատուիրակութիւնը պիտի մասնակցի Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին

ԲՈՒՌՆ ԶԱՅՐԱՅԹ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ազգերու Դաշնակցութիւնը նոր անել մը ստեղծեց չորեքշաբթի օր, Եթովպիոյ պատուիրակութեան հարցին առթիւ: Լսելով լիազօրագիրներու յանձնախումբին տեղեկագիրը, ընդհ. ժողովը 4ի դէմ 39 ձայնով որոշեց ընդունիլ Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը: Վեց պետութիւններ ձեռնպահ մնացին, (Զուիցերիա, Փորթուկալ, Պուլկարիա, Վէնէզուէլլա, Սիամ եւ Փանամա), չորս պետութիւններ հակառակ քուէարկեցին (Աւստրիա, Հունգարիա եւ Ալպանիա, որոնք Իտալիոյ զինակիցներն են եւ Էքուաթոր), իսկ երեք պետութիւններ թէեւ ներկայ էին, սակայն «բացակայ» արձանագրուեցան (Աֆղանիստան, Չիլի, Պոլիվիա): Նէկիւսը ներկայ չէր ժողովին, երբ տեղի ունեցաւ քուէարկութիւնը: Իր պատուիրակութիւնը նստած էր ժողովին մէջ, ընկերակցութեամբ ամերիկացի խորհրդականին:

Թեր քուէարկողներուն գլուխը կը գտնուէր Խ. Միութիւնը: Միւս կարեւոր պետութիւններն էին Անգլիա, Ֆրանսա, Սպանիա, Փոքր Համաձայնութիւնը, Ռումանիա, Թուրքիա, Յունաստան, Սքանտինաւեան պետութիւնները, Հոլանտա, Պելժիա եւայլն:

Լիազօրագիրներու ստուգման յանձնախումբը ամբողջ օր մը ժողով գումարելէ յետոյ, այն եզրակացութեան յանգած էր թէ աւելորդ է Լա Հէյի Իրաւարար Ատեանին ներկայացնել Եթովպիոյ պատուիրակութեան վաւերականութեան խնդիրը, քանի որ «ան չի կրնար իր կարծիքը յայտնել քանի մը շաբթէն առաջ, իսկ այդ միջոցին Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին ներկայ նստաշրջանը հաւանաբար վերջացած պիտի ըլլայ»: Հետեւաբար, յանձնախումբը կը յայտնէր թէ «լաւագոյն լուծումը պիտի ըլլայ առաջարկել որ ընդհ. ժողովը բաւական համարի եթովպական պատուիրակութեաններկայացուցած լիազօրագիրները ներկայ նստաշրջանին համար, հակառակ անոնց կանոնաւորութեան համար տիրող կասկածին»:

Այս տեղեկագիրը ընդհ. ժողովին ներկայացուց Պ. Փոլիթիս, Փարիզի յունական դեսպանը, գիշերուան նիստին մէջ որ սկսաւ ժամը 7.30ին: Բոլոր պատուիրակներն ալ կ'ըմբռնէին անոր քաղաքական մեծ արժէքը: Ցիստուներկու պետութեանց պատուիրակները գիտէին թէ իրականին մէջ կը քուէարկէին ի նպաստ Եթովպիոյ եւ ընդդէմ Իտալիոյ, մերժելով զինու զօրութեամբ երկիր գրաւելու սկզբունքը: Բոլորն ալ իմացած էին որ Մուսոլինի պահանջած էր Ազգաժողովէ ընդհ. քարտուղարէն՝ վտարել Եթովպիոյ պատուիրակութիւնը, որպէսզի ճամբան հարթուի եւ Իտալիա կարենայ վերադառնալ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Արդ, քուէարկութեան արդիւնքէն յետոյ, այլեւս անխուսափելի կը համարուի Իտալիոյ վերջնական հրաժարումը Ազգերու Դաշնակցութենէն: Միեւնոյն ատեն ջուրն ինկած կ'ըլլայ Լոքառնոյցիներու նոր ժողովը (Անգլիա, Ֆրանսա, Պելժիա, Գերմանիա, Իտալիա):

Ժողովի պահուն, Հռոմէն հեռաձայն մը կը հաղորդէր թէ Իտալիա բոլորովին անտարբեր է տրուելիք որոշումներու մասին: Նշանակալից անտարբերութիւն մը կը ցուցնէր նաեւ Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, երբ կը քննուէր խնդիրը Լա Հէյի ատեանին յանձնելու առաջարկը: Թերթերու թղթակիցները կը գրեն թէ Եթովպիոյ պատուիրակութեան հանգամանքը ճանչնալու համար ամէնէն գործօն դերը կատարեց Լիթվինով, «թորփիլ մը արձակելով Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ» եւ միաժամանակ ձախողեցնելով Լոքառնոյցիներու նոր ժողովը: Սէն Պուա, «Ժուռնալ»ի քաղաքական խմբագիրը, այս առթիւ գրած տեսութեան մէջ դիտել կուտայ.

— «Ճշմարտութիւնը այն է որ բոլոր նախատեսուած հնարքները թորփիլահար եղան Պ. Լիթվինովի կողմէ: Ինչո՞ւ, պիտի հարցնէք: Պարզապէս անոր համար որ Ռուսաստան չի կրնար մարսել Լոքառնոյի վերահաստատման ծրագիրը: Ի՜նչ յաղթական խաղ խորհրդային իշխանութեան համար, Իտալիան դուրս ձգել միջազգային գործունէութենէ, Լոնտոնը յանկարծակի հանել Հռոմի դէմ, եւ միեւնոյն ատեն ներկայանալ իբրեւ ախոյեան օրինականութեան, Ազգերու Դաշնակցութեան եւ իբրեւ պարագլուխ փոքր պետութեանց: Իսկապէս յաջող վարպետութիւն մը»:

Փարիզի միւս կարեւոր թերթերն ալ շատ յոռետես են, տրուած որոշման առթիւ, եւ կը կարծեն թէ Իտալիա պիտի քաշուի ոչ միայն Ազգերու Դաշնակցութենէն, այլեւ եւրոպական բոլոր խորհրդակցութիւններէն, մինչեւ որ գոհացում ստանայ:

*** Վալտէ Մարիամ, Փարիզի եթովպական դեսպանը, որ Նէկիւսին ամէնէն մտերիմ խորհրդականներէն մէկն էր, չորեքշաբթի օր իտալական դեսպանատուն գնաց եւ հպատակութիւն յայտնեց «իր ազատ կամքով»: Այս յայտարարութիւնը ստորագրած ատեն ներկայ էր իտալական դեսպանը, Փաշական համազգեստով: Յետոյ ըսաւ թէ ինք այլեւս պարզ քաղաքացի մըն է: Եթովպական դեսպանատան պաշտօնէութիւնը մերժեց հետեւիլ դաւալիք դեսպանին:

ԴԱՄԱՍԿՈՍ ՄԸ 22 ՏԱՐԻ ՊԱՀՈՒԱԾ էր իր ծնողքին տանը մէջ, առանց դուրս ելլելու (Վէզուլի շրջան): Անցեալ օր բուռն վէճ մը ունեցաւ հօրը հետ եւ սկսան իրար ծեծել: Ոստիկան - զինուորներ օգնութեան հասնելով, հաստատեցին թէ տղան, 47 տարեկան հողագործ մը, զինուորութենէ խուսափած էր 1914 օգոստոս 7էն ի վեր:

15 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ եւ 31 հոգի վիրաւորուեցան Լուտ - Ավինեօն ճամբուն վրայ, երբ տեղական կառախումբ մը ընդհարեցաւ ճեպընթացի մը: Զոհերուն մէջ կը գտնուին երեք կիներ, չորս մանուկներ եւ երկու քահանաներ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ մերժեց Արաբիոյ թագաւորին միջամտութիւնը, գործադուլը դադրեցնելու եւ բանակցութիւններ կատարելու համար: Պաշարման վիճակը անխուսափելի կը համարուի այլեւս: Ապրիլ 19էն մինչեւ սեպտեմբեր 20 ձերբակալուած են 2643 Արաբներ եւ 546 Հրեաներ: 1646 Արաբներ դատապարտուած են զանազան պատիժներու:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԷՎՐԷԿԱ՜ ...

Անցեալ շաբաթ օր աւետիս մը հաղորդեր էի ձեզի, քաղելով Գահիրէի *Ազատ Միտք* շաբաթաթերթէն:

« Օրուան խոհեր » խորագրին տակ, ծածկանուն աշխատակից մը կ'առաջարկէր արտասահմանի հայութիւնը հաւաքել տեղ մը, որ «ամէնքս ալ գիտենք ու ամէնուս մատչելի է, հովանաւորուած աշխարհի մեծագոյն կառավարութիւններէն մէկուն կողմէ»:

— « *Տեղ մը ուր, ամէն օր, իր առաւօտեան աղօթքին հետ, ոչ Սթալին մը, ոչ Մուսոլինի մը եւ ոչ ալ Հիթլէր մը փառաբանելու հարկադրանքին տակ պիտի գտնուի գաղութահայը:*

Տեղ մը վերջապէս, ուր մենք շատ աւելի ազատութիւն պիտի վայելենք քան Հայաստանի մէջ »:

Ո՞վ կրնար ընդդիմանալ այսքան խելացի ծրագրի մը,— «հաւաքուիլ մեր ամէնուս գիտցած տեղը եւ հոն երկրորդ ազգ մը կազմել»:

Իսկ տե՞ղը,— խնդրեր էի համբերել մէկ շաբաթ, մինչեւ *Ազատ Միտքի* յաջորդ համարը: Եւ ահաւասիկ ձեռքս է արդէն (թիւ 6, սեպտ. 19):

Յօդուածագիր X շարունակելով իր խորհրդածութիւնները, «մեր ամէնուս գիտցած» տեղին անունը կը ծանօթացնէ խորախորհուրդ նարտարամտութեամբ մը.

— «*Կ'արժէ որ, գոնէ անգամ մը մենք մեզի հարցում տանք թէ՝ արդեօք ներգաղթի հարցին հետ, Մոսկուա պիտի ուզէ՞ր խաղալ այն կերպ ինչպէս որ կ'ընէ հիմա, եթէ մենք Կիլիկիոյ եւ յետոյ ալ Իզմիրի շրջանի տեղական Հայ զանգուածները Սուրիոյ հիւսիսային մասին մէջ զետեղած ու ազգ մը չինած ըլլայինք արդէն, գիտնալով որ, Անգլիոյ կողմէ Պաղեստինի մէջ չինուած Հրեայ Օջախին որպէս* pendant *(գէնդ-նմանը) Պերիպէճան (ուրիշ հրեայ օճախ մը) մը ստեղծելու մարդասիրական զգացումներէ կը մղուի մինչեւ այսօր նոյն Մոսկուան եւ տակաւին պիտի մղուի այնչափ ատեն որ Պաղեստինի մէջ հրեայ օճախ մը կայ* ... :

... *Դժուար պիտի ըլլար հաւատալ այն առարկութեան թէ օտար չկամութիւններ մեզի թող պիտի չտային գլուխ հանելու նման ազգաշէն աշխատութիւն մը յիշեալ հողամասին վրայ, ամէնուս ծանօթ ըլլալով որ, տակաւին մինչեւ այսօր, հեռաւոր Ասորիքէ՜՛ ներգաղթ կը կատարեն մեր մատնանշած հողերուն վրայ, յայտնի նպատակներով* ... »

Չէ՞ք խանդաղատիր, կարդալով այս հատուածն ալ.

— « *Մեր գործին չի գար որ, Երկիր փոխադրուելիք երկու - երեք հարիւր հազար Հայեր աղէին - անդէին փճանան, աչքերը անմատչելի Հայաստանին դարձուցած, քանի որ ամէն կարելիութիւն ունինք, եթէ ուզենք, պահանջուած զոհողութեան ընդառաջ երթալու, զանոնք հաւաքելով հոն, ուր Կիլիկիոյ դարաւոր կաթողիկոսութիւնը իր Աթոռը հաստատած է* »:

Ուրեմն, տեղը պատրաստ է, կաթողիկոսական հովանին ալ վրան:

— Բայց կ'ընդունի՞ն. այդ երկիրը տէր չունի՞...

— « Փարայէն խապար տուր» ...

Արդարեւ, թերթը կը բացատրէ որ եթէ մինչեւ հիմա «մեր հաւաքման դէմ չկամութիւններ յայտնուեցան», պատճառը այն է որ «հայ փախստականներու տեղաւորման ծախքը մենք ուրիշներէն մուրացինք »:

Թոյլ տուէք ընդհատել այստեղ, աւելի կարեւոր յայտնութիւն մը արձանագրելու համար վաղը:

Մինչ այս մինչ այն, պատրաստուեցէք հանգանակութեան մը ձեռնարկելու, կարաւաններու փոխադրութեան համար: «Յառաջ»ն ալ կը խոստանայ կատարել իր պարտքը:

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

12րդ ՑԱՆԿ

Պոտոյի ընկերներէն եւ համակիրներէն ընկ. Ա. Քէնտիրեանի միջոցաւ (մանրամասնութիւնները առանձին)	205
Հրանդ Պալեան	100
Տիկին Ա. Մ., Մարսէյլ	100
Մ. Դաւիթ, Մարսէյլ	100
Ս. Պալեան, Խանէքին (Իրաք)	50
Տիկին Ա. Շ.	25
Գումար՝	580
Սեպտ. 18ի գումարը՝	8155
Ընդհ. գումար՝	8735

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փոլ Շէֆէր, «Պէրլինէր Թակպլաթ»ի խմբագրապետը, որ տարիներով նոյն թերթին Մոսկուայի թղթակիցը եղած է, երկար խմբագրականի մը մէջ կը վերլուծէ Խ. Միութեան ապագայ կացութիւնը, Սթալինի հիւանդութեան պարագային: Այս առթիւ կը բացատրէ թէ այլեւս կարելի չէ «զրոյց» նկատել կարմիր դիկտատորին հիւանդութեան մասին տրուած «խիստ ճշգրիտ եւ խիստ բացորոշ» տեղեկութիւնները, թէ Սթալին իսկապէս կը տառապի սրտի անբուժելի հիւանդութենէ մը: «Որ եւ է պաշտօնական հերքում չի կրնար բան մը փոխել իրերու այս վիճակէն: Կը յիշուի թէ Լէնինի մահէն վեց ժամ առաջ, Քրէմլին կը հերքէր այս մասին տրուած որ եւ է տեղեկութիւն »:

Գերման հրապարակագրին կարծիքով, Սթալինի մահէն վերջը Ռուսաստանի կացութիւնը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլայ այն վիճակէն որ կը տիրէր Լէնինի մահէն վերջը (1924), «որովհետեւ այն ատեն արդէն կար Սթալինը որ երկու տարիէ ի վեր գիտէր թէ Լէնին կորսուած է եւ որ անոր յաջորդութիւնը կը կազմակերպէր անսովոր կոպտութեամբ: Այդ պատճառով ալ, իր մահէն քանի մը ամիս առաջ, Լէնին գժտուած էր Սթալինի հետ եւ իր տան դուռը փակած անոր առջեւ: Գալով Սթալինի, իր շրջապատին մէջ չկայ մէկը որ նախասահմանուած ըլլայ ստանձնելու ժառանգութիւնը: Ինք բացարձակ տէրն է Խ. Միութեան, կը մնայ միշտ առաջին մարդը կուսակցութեան եւ երկրին եւ այդ հանգամանքով ալ միահեծան կը վարէ երկրին բարդ մեքենան: Սթալինը կորսնցնելով, Խ. Միութիւնը պիտի կորսնցնէ իր առանցքը: Այս հանգամանքներուն մէջ, Խ. Միութեան դիմագիծը հիմնովին պիտի փոխուի, երբ Սթալին մեռնի »:

Կարգ մը տեղեկութեանց համաձայն, Սթալինի ամէնէն հաւանական յաջորդն է Վորոշիլով: Գերման հրապարակագրին եզրակացութեամբ, ծանր դէպքեր կրնան պատահիլ, փոխանցման շրջանին մէջ, վտանգելով նոյնիսկ Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱՆ

Բանուորական խլրտումները կը շարունակուին Փարիզի թէ գաւառի մէջ, միշտ գործարաններու գրաւումով: Չորեքշաբթի օր գործադուլ հռչակեցին Փարիզի շրջանին շոքոլայի եւ անուշեղէնի գործարաններու բանուորները, գրաւելով հաստատութիւնները: Առ այժմ շարժումին կը հետեւին 39 հաստա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԴԷՊԻ ՁԱԽ ԹԵՔՈՒՄ

Տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը բաւական զարկ տուաւ երկրի տնտեսական բարգաւաճման, որ կը կատարուէր ի հաշիւ գիւղի եւ ցարական շրջանէն ժառանգութիւն մնացած հարստութեան: Հնարաւորութիւններ ստեղծելով գիւղացիին համար զարգացնելու իր տնտեսութիւնը՝ կառավարութիւնն առանց բան մը տալու անոր, կը զանձէր հսկայական տուրքեր, որով եւ կը ձգտէր վերահաստատել քաղաքի արդիւնաբերութիւնը: Գիւղացին դարձած էր «կթան կով»: Այս կացութիւնը գիւղացին մղեց գործօն պայքարի: 1924—25ին տեղի ունեցան զինեալ ըմբոստութիւններ եւ գիւղական ու շրջանային կուսակցական պաշտօնէութեան կոտորած: Իշխանութիւնը անելի էր մատնուած: Մինչ յեղափոխական շրջանին կուտակուած հարստութիւնը սպառելու վրայ էր, երկրի ներսը հարկատու գիւղացին էր ըմբոստացած եւ արտասահմանն ալ փարկ չէր տար: Իսկ արդիւնաբերութեան վերելքը շարունակելու համար անհրաժեշտ էին նոր միջոցներ:

Այս պայմաններու տակ համայնավար ղեկավարութիւնն զգաց, որ արդիւնաբերութեան բարելաւումը մեծապէս կապուած է գիւղատնտեսութեան աճման եւ արտադրող գիւղացիներու վիճակի բարեփոխման հետ: Ատոր հասնելու համար պէտք էր գիւղացիին հաւատք ներշնչել, թէ ինքն ազատօրէն կրնայ զարգացնել անհատական տնտեսութիւնը, տէր ըլլալ իր աշխատանքի արդիւնքին եւ բաժին ունենալ իշխանութեան մէջ: Իշխանութիւնը հարկադրուեցաւ աւելի խորացնել Նէփը եւ շարք մը զիջումներ կատարել:

Առաջին հերթին որոշուեցաւ գիւղին մէջ ջնջել ռազմական կոմունիզմի մնացորդ կարգերը, ապա լուծուեցան խորհուրդները եւ նոր ընտրութիւններ կատարուեցան, որոնց ընթացքին գիւղական եւ շրջանային խորհուրդներու մէջ անցան բազմաթիւ անկուսակցականներ: Նաեւ որոշուեցաւ ընդլայնել առեւտրական հնարաւորութիւններն ու յարաբերութիւնները ինչպէս գիւղին ներսը, նոյնպէս եւ գիւղի ու քաղաքի միջեւ: Ցետոյ, գիւղացին արտօնութիւն ըստացաւ կապալով վերցնելու պետական ազատ հողերը եւ առանց սահմանափակումի վարձելու մշակներ (բատրակ): Իսկ մասնաւոր դրամագլխի դէմ որոշուեցաւ այլ եւս վարչական միջոցներու չդիմել, քանի որ այնուհետեւ «պետութեան եւ մասնաւոր դրամագլխի յարաբերութիւնները կը դասաւորուէին ազատ մրցման հիմերով»: Այս վերջին որոշումով մասնաւոր դրամագլուխը ազատ մուտք պիտի ունենար դէպի գիւղը: Այս նոր հիմերով ընկերվարութեան կառուցումը պիտի շարունակուէր «գիւղացիութեան հետ միասին՝ բանւոր դասակարգի ղեկավարութեամբ»: Այս նոր ուղեգծի գլխաւոր գաղափարախօսն էր Պուխարին, որ հրապարակ նետեց «հարստացէ՛ք» կարգախօսը:

Քամենեւ - Զինովիեւ - Թրոցկի ընդդիմադիր հոսանքը կը կարծէր թէ տնտեսական այսպիսի քաղաքականութիւն մը պիտի օգնէր երկրին մէջ դրամատիրական յարաբերութիւններու զարգացման եւ «երեսները գիւղ դարձնելով» համայնավարները պիտի հեռանան Լէնինիզմէն՝ ռտնահարելով դէպի ընկերվարութիւն դիմող բանւորութեան շահերը: Թրոցկի կը գտնէր թէ անիրագործելի է որ բանւորութիւնը ղեկավարէ գիւղացին եւ երկուքը միասին ընկերվարութիւն կառուցանեն, որովհետեւ երկրի քաղաքական կեանքը կ՚ընթանայ բանւոր դասակարգի եւ գիւղացիութեան մեծամասնութեան միջեւ ծագելիք թշնամական բախումներու մէջ, որ իր լուծումը կրնայ ստանալ միայն համաշխարհային յեղափոխութեամբ: Հետեւաբար Սթալինի որդեգրած քաղաքականութեամբ հնարաւոր չէ մէկ երկրին մէջ ընկերվարութեան յաղթանակը:

Կուսակցական 14րդ համագումարին մէջ (1925, դեկտեմբեր) ուժգնօրէն բախեցան այդ երկու տեսակէտները: Սթալին - Պուխարին տեսակէտին հակառակ էր Լէնինգրատի պատգամաւորութիւնը, որուն ժողովին մէջ միացան եւ ուրիշներ (Լէնինի այրին, Քամենեւ, Սոքոլնիկով, Լաշեւիչ եւայլն): Ընդդիմադիր հոսանքն ինքզինքը ժողովին մէջ այնքան զօրաւոր կը զգար, որ հակառակ Կեդր. Կոմիտէի որոշման, պահանջեց որ Սթալինի հետ միասին պաշտօնական զեկուցումով հրապարակ գայ նաեւ Զինովիեւը (ինչ որ ժողովի կողմէ ընդունուեցաւ): Ի՞նչ ամբաստանութիւններով հանդէս կուգար ընդդիմադիր խմբակը:

1.— Նէփը պէտք չէ շփոթել ընկերվարութեան հետ, որովհետեւ երկրին մէջ գոյութիւն ունին մենաշնորհներու, կապալի, մասնաւոր դրամատիրութեան եւ ազատ առեւտուրի դրութիւնները: Ուր որ կայ դրամատիրութիւն՝ մասնատիրական թէ պետական, հոն անխուսափելի են շահագործման բոլոր ձեւերը:

2.— Գիւղին եղած նոր զիջումները կը զօրացնեն կուլակը եւ կը խրախուսեն գիւղի դրամատիրական տարրերը: Կուսակցութիւնը անտեսելով եւ ոտնահարելով աղքատ գիւղացիներու շահերը, անոնց վրայէն ձեռք կը պարզէ միջակ գիւղացիին:

3.— Կուսակցութեան կազմի 60 առ հարիւրը ոչ - բանւորական տարրերէ կը բաղկանայ, որ ցոյց կուտայ, թէ կորսնցուցած են հաւատքը դէպի բանւորական ուժը:

4.— Կուսակցութիւնը չի կրնար յաղթահարել ներքին դժուարութիւնները, որովհետեւ երկիրը անտեսապէս եւ արհեստագիտութեամբ շատ յետամնաց է, եւ կացութիւնը կրնայ փրկել միմիայն միջազգային յեղափոխութիւնը:

5—. Բոլոր նոր զիջումները կը կատարուին ի շահ դրամատիրական տարրերու եւ ի վնաս բանւորութեան եւ աղքատ գիւղացիներու:

6.— Երեսները դէպի գիւղ դարձնելով եւ միջակ գիւղացին սիրաշահելով, պէտք չէ մոռնալ քաղաքի արդիւնաբերութիւնը եւ բանւորի շահը: Անհրաժեշտ է առաջին հերթին զարկ տալ երկրի ճարտարարուեստին:

7.— Կեդր. Կոմիտէն կը զերադնահատէ Եւրոպայի բանւորական որոշ կազմակերպութեանց խորհր. երկրին օգտակար ըլլալու չափը:

8.— Օղիի վաճառման թոյլտուութիւնը խիստ բացասական կ՚անդրադառնայ ժողովրդի եւ բանւորի կենցաղին վրայ, որու հետեւանքով երկրին մէջ կ՚աճի ոճիրներու, պոռնիկներու եւ անապաստան մանուկներու թիւը:

9.— Տնտեսական ճակատին վրայ եղած կորուստներն ու անյաջողութիւնները հետեւանք են կուսակցութեան սխալ քաղաքական ուղեգծի:

10.— Կուսակցութեան եւ պետական մեքենայի մէջ կը տիրէ բիւրոկրատիզմ: Պոլիտբիւրոյի մի քանի անդամներուն վրայ (Թրոցկիի, Զինովիեւի եւ Քամենեւի) ճնշում կը գործադրուի, եւ կուսակցութեան մէջ կը նշմարուի քանի մը անհատներու միահեծանութեան ձգտում:

Համագումարին մէջ փորձուեցաւ ընդդիմադիրներուն որոշ զիջումներ կատարելով հաշտութիւն կնքել, սակայն անյաջող անցաւ: Հետաքրքրական է, որ երբ համագումարին մէջ ակնարկուեցաւ, թէ ընդդիմադիրներու հանդէպ հարկ է խիստ միջոցներու դիմել, իսկոյն պաշտօնապէս հերքուեցաւ եւ Կեդր. Կոմիտէի կողմէ յայտարարեցին թէ իրենք այդպիսի յիմարութիւն չեն ըներ, քանի որ անհնար է երկիրը կառավարել առանց կուսակցութեան կողմէ ճանչցուած ղեկավարներու (Թրոցկի, Քամենեւ, Զինովիեւ, Եւդոկիմով, Ռատէկ, Սմիլգա, Ռակովսկի, Սաֆարով եւ ուրիշներ): Ոչ ոքի մտքէն կ՚անցնէր որ 11 տարի ետքը այդ ճանչցուած ղեկավարները պիտի գնդակահարուէին իբրեւ «կատղած շուներ»...

Թէեւ 14րդ համագումարին մէջ ընդդիմադիր բոլոր հոսանքներուն ներկայացուցիչները՝ նոյն տեսակէտները կը պաշտպանէին, սակայն անոնք իբրեւ մէկ խմբակցութիւն դեռ միացած չէին: Միացումը տեղի ունեցաւ 1926ին: Զինովիեւականներու եւ Թրոցկիականներու միացեալ հաստուածը կուսակցութեան ներսը գաղտնի կուսակցութիւն մըն էր կազմակերպած առանձին կանոնագիրով եւ անդամավճար գանձելով: Առանձին ժողովներ կը գումարէին, գաղտնի տպարաններու մէջ հակաթալինեան թռուցիկներ կը տպագրէին ու կը տարածէին, հրապարակային ցոյցեր կը կազմակերպէին եւայլն: Իսկ խորհ. իշխանութեան տասնամեայ տարեդարձին օրը (1927) փողոց իջան՝ կոչ ընելով ժողովուրդին տապալել Սթալին - Պուխարին տիրակալութիւնը:

15րդ համագումարը (1927 դեկտ.) կուսակցութենէն արտաքսեց Թրոցկին, Զինովիեւը, Քամենեւը, Եւդոկիմովը եւ շատ ուրիշ ձախ ընդդիմադիրներ: Ցետագային Թրոցկին աքսորուեցաւ Թուրքեստան եւ ապա արտաքսուեցաւ երկրէն, իսկ Զինովիեւ, Քամենեւ եւ ուրիշներ ստորաքարշ ու անպատիւ մեղայականէ վերջ՝ վերընդունուեցան կուսակցութեան մէջ:

Ձախ հատուածին պարտութենէն վերջ, գլուխ բարձրացուցին աջ ընդդիմադիրները:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԸՎԱՆԹԷՆԻԶՄԸ

— • —

Տասնեւիններորդ դարու վերջին տասնամեակին ձեւակերպուած եւ մարմին առած Հայկական Ազատամարտը եկաւ գոցելու մայր շրջան մը Հայոց պատմութեան մէջ եւ բանալու նոր, լուսաւոր հեռանկարներով հարուստ շրջանի մը դարագլուխը:

Հայութիւնը հասաւ 20րդ դարուն ոչ միայն քաղաքականապէս սորուկ, այլ եւ սորուկ հոգեպէս, ոչ միայն պետական սահմաններով հատուածներու բաժնուած, այլ եւ բաժնուած ներքնապէս:

Այդ ներքին բաժանումը չէր անցներ այն պետական սահմաններու գիծով, որու երկու կողմը կը բնակէին Հայութեան երկու հօծ զանգուածներ՝ արեւելահայ եւ արեւմտահայ:

Ներքին բաժանումի գիծը կը սկսէր այլ տեղէ, հայկական բնագաւառի սահմաններէն դուրս եւ կուգար տարածուելու դէպի բուն Հայաստանը եւ մէջէն ճեղքելու դարերու ընթացքին երբեք կասկածի տակ չդրուած հայ ազգային ներքին միութիւնը, ազգային ամբողջականութիւնը:

Ճիշդ է, որ Հայաստանի տարբեր գաւառներու բնակչութիւնը ունէր եւ կը շարունակէ պահել իր զուտ տեղական առանձնայատկութիւնները, ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ այդ գոյութիւն ունեցած է եւ կը շարունակէ ունենալ բոլոր ազգերու մէջ:

Այսպէս արեւելեան Փրուսիոյ Գերմանացին իր նիստ ու կացով, իր նկարագրի ինչ ինչ գիծերով, անգամ իր խօսած գերմաներէնի ինչ ինչ նրբութիւններով տարբեր է Պաւարիոյ Գերմանացիէն, բայց երբեք եւ ոչ մէկ Փրուսիացիի կամ Պաւարիացիի միտքէն կրնայ անցնիլ, թէ ինք, իբրեւ Գերմանացի, տարբեր է Պաւարացիէն: Գերման հայրենիքին եւ գերման ազգին հասած որ եւ է հարուածի ցաւը միեւնոյն ուժգնութեամբ կ՚արձագանգէ եւ Փրուսիացիի, եւ Պաւարիացիի, եւ Սաքսոնցիի եւ Սիլեզիացիի սրտին մէջ:

Աւելին՝ դարերով պետական սահմաններով իրարմէ զատուած Գերմանիոյ Գերմանացին եւ Աւստրիոյ Գերմանացին նոյնքան խոր կերպով կը զգան եւ կը գիտակցին գերման ցեղին իրենց պատկանելիութիւնը, որքան Սաքսոնցին եւ Պաւարացին:

Նոյն տարբերութիւնը եւ միաժամանակ նոյն ներքին անքակտելի միութիւնը եւ ամենուր, բոլոր երկիրներու եւ ազգերու մէջ:

Ալզասի Ֆրանսացին իր սովորոյթներով թերեւս աւելի մօտ է Հռենոսի շրջանի Գերմանացիին, քան Մարսիլիոյ Ֆրանսացիին, բայց պատրաստ է մեռնիլ պաշտպանելու համար Մարսիլիացին Հռենոսի շրջանի իրեն դրացի Գերմանացիին դէմ:

Նոյնը կրնանք ըսել Լոմպարտայի եւ Սիկիլիոյ Իտալացիներու մասին, նոյնը Թրակիոյ, Հարաւային Ցունաստանի եւ Փոքր Ասիոյ Ցոյներու մասին:

Նոյնը ճիշդ է եւ այս մեծ երկրի վերաբերմամբ, ուր երկրագործական Հարաւը եւ ճարտարարուեստական Հիւսիսը նկարագրի, սովորոյթներու եւ անգամ լեզուի ինչ ինչ տարբերութիւններու հետ ունին մէկ անխորտակելի ներքին նմանութիւն, նոյնութիւն՝ ամէնքը Եանքի են, ամէնքը Ամերիկացի, պատրաստ մեռնելու Աստղազարդ դրօշին համար:

Ներքին ազգային կապը նոյնքան եւ թերեւս ալ աւելի զօրաւոր է ճնշուած, հալածուած ժողովուրդներու մէջ, որոնց ամէն մէկ անդամը կը զգայ, կը գիտակցի թէ իր կրած հալածանքը ուղղակիհետեւանք է ազգայինամբողջութեան մը պատկանելուն:

Նոյնը ամբողջութեամբ կրնանք ըսել եւ Հայութեան մասին:

Նոյն տարբերութիւնները մեր ժողովուրդի մէջ գաւառէ գաւառ եւ նոյն ներքին միութիւնը յաճախ գիտակցուած, երբեմն նոյն իսկ բնազդական, բայց զօրաւոր, անխորտակելի մեր ազգային ամբողջութեան մէջ:

Պատերազմէն առաջ Թուրքիոյ սահմանամերձ Կարսի եւ Շիրակի Հայութիւնը իր սովորոյթներով, նկարագրով եւ բարբառով անբաղդատելի կերպով աւելի մօտ էր Կարինի եւ Մուշոյ դաշտի ժողովուրդին, քան Լոռիի եւ Ղարաբաղի Հայութեան:

Կարսէն դէպի հարաւ, ռուս - թրքական սահմանագծով երկու մասերու բաժնուած Բասենի՝ ռուսական եւ թրքական Բասեններու հայութիւնը ոչ միայն միեւնոյն գաւառի ժողովուրդն էր, այլ շատ անգամ միեւնոյն ընտանիքներու մէկ մասը կը բնակէր թրքական Բասենի սահմանամերձ մէկ գիւղին մէջ, մինչ նոյն ընտանիքի միւս մասը ռուսական Բասենի մէկ գիւղին մէջ:

Նոյնը կրնանք ըսել ռուս - թրքական նախկին սահմանի ամբողջ երկարութեամբ երկու կողմը բնակող Հայութեան մասին: Արարատեան դաշտի Հարաւային մասի սահմանամերձ Հայութիւնը իր ոգիով աւելի մօտ էր սահմանի միւս կողմը բնակող Ալաշկերտի Հայութեան, քան Շիրակի եւ Զանգեզուրի Հայութեան:

Այդ էր պատճառը, որ երբ Վասպուրականի եւ Տարօնի մէջ հնչեց Հայկական Ազատամարտի շեփորը, անոր կանչին պատասխանեցին միաժամանակ Սերաստացի Մուրատը եւ Ղարաբաղցի Նիկոլ Դումանը, Շապին Գարահիսարցի Անդրանիկը եւ Լոռեցի Սաքօն, Բաբերդցի Սեպուհը եւ Ալեքսանդրապոլցի Ջալլադը: Պատասխանեցին ինքնաբերաբար, առանց ճիգի, առանց երկու անգամ խորհելու, առանց չափելու իրենց հայրենի գաւառներու հեռաւորութիւնը կռուի դաշտէն:

Այդ էր պատճառը, որ երբ 1905 - 6ի ռուսական բռնակալութիւնը իր հարուածը իջեցուց Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի, Գանձակի եւ Արարատեան Դաշտի Հայութեան գլխուն, Սեբաստացի Մուրատը, Կայծակ Առաքելը, Աւետիսը եւ անթիւ անանուն հերոսներ կիսատ ձգած Սասնոյ լեռներու, Մշոյ դաշտի եւ Վասպուրականի մէջ մղուած կռիւը, սլացան դէպի Համահայկական ազատամարտի, այդ պահուն աւելի վտանգուած դիրքերը Զանգեզուրի եւ Ղարաբաղի մէջ:

Ներքին ազգային անքակտելի միութեան զգացումն ու գիտակցութիւնը, որոնք երբեք չէին դադրած գոյութիւն ունենալէ Հայութեան բոլոր, արուեստական կերպով իրարմէ զատուած հատուածներու մէջ, պարզ, որոշ, յստակ կերպով կրկին երեւան եկան եւ աւելի ամրացան Հայկական Ազատամարտի առաջին իսկ օրէն:

Ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լըվանթէնիզմը, որ ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ Պոլսոյ, Իզմիրի եւ Ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ:

Պոլիսն էր, որ մինչեւ վերջն նայեցաւ հայ գաւառի վրայ, անկարեկիր դէպի գաւառացի Հայու տառապանքները, անհարազատ եւ օտար այդ «խըմպըլ գաւառացիին», այդ Մշեցի «համալին», «Հայաստանցի ղարիպին»:

Ցայտնի է իր զաւակը կորսնցուցած Պոլսահայուհիի ողբը.

— Խաներու քօշէն ղարիպ մը չէ կար, որ իմ զաւկիս տեղ մեռնէր:

Այսպէս եղած է հայկական Պոլիսը, առանց սեփական դէմքի եւ նկարագրի, ամէն զիմակ հագնող եւ ամէն կաշիի մէջ մտնող անդէմ լըվանթէնը:

Պոլիսը մինչեւ ձգտեր է զինքը գաւառէ բաժնող գիծը տարածել դէպի Հայկական Բարձրաւանդակը, հոգեկան բովանդակութիւն դնել այն արուեստական սահմանին մէջ, որով Թուրք եւ ռուս բռնակալութիւնները բաժնած էին Հայ Հայրենիքը:

Հայ ժողովուրդի հոգեկան ներքին միութեան մէջ հատուածային հոգեբանութիւնը սնուցանողը եւ պահողը եղած է հայկական Պոլիսը, որ այսօր բարեբախտաբար դադրած է եւ յուսանք ընդմիշտ, դեր խաղալէ հայ կեանքին մէջ:

Պոլսոյ լըվանթէնիզմի թոյնը Վասփորի ափերէն փոխադրուած է գաղութները եւ կը շարունակէ իր աւերիչ դերը կատարել լըվանթէն թերթերու միջոցաւ:

Բայց այդ ալ երկար չի կրնար տեւել:

Ջինքը սնուցանող աղբիւրէն կտրուած այդ թոյնն ալ կը չորնայ վաղ թէ ուշ, առանց այլ եւս կարենալ վնասելու հայ ժողովուրդի ներքին ազգային ամբողջականութեան եւ անքակտելի միութեան, որ կռուեցաւ եւ կոփուեցաւ Հայկական Ազատամարտի կարմիր բոցերուն մէջ:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԽՄԲ.—Կ՚արժէ առանձին քննել այս հարցը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԻՐԹԻՔՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

— o —

Գրած էինք թէ վրացի ճարտարապետներու պատուիրակութիւն մը այցելած է Հայաստան, ուսումնասիրելու համար պատմական յիշատակարաններ: Պատուիրակութեան ճախագահը, փրոֆ. Ն. Սեվերով այս առթիւ իր տպաւորութիւնները հրատարակած է, ուր կ՚ըսէ.

— Ամենահին յուշարձան հանդիսացող Գեառնիի հեթանոսական տաճարը վերաբերում է Ա. եւ Բ. դարերին: Դա ամէնէն հազուագիւտ անզուգական մի յուշարձան է թէ իր հնութեան եւ թէ ճարտարապետական ձեւի առանձնայատկութիւնների տեսակէտից: Այս յուշարձանը յարում է կարսերական Հռոմի վաղ դարաշրջանի տաճարական ճարտարապետութեանը:

.. Ցուշարձանների երկրորդ խմբակցութիւնը, որը գտնւում է Էջմիածնի շուրջը, վերաբերում է «ոսկէ դարին»՝ 6րդ եւ 7րդ դարերին, երբ Հայաստանում ստեղծւեց իր ուժով եւ պայծառութեամբ զարմանալի կլասիկ մի ոճ, որի լաւագոյն ներկայացու-

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿՐԹԷՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԽՄԲ.— Մեր ընթերցողներուն ծանօթ են այն յօդուածաշարքերը, զորս թ՚ան հրատարակեց երիտասարդութեան եւ կիներու մասին, ամէն երկրի համար առանձին յօդուածներով եւ տարբեր ստորագրութիւններով: Այս անգամ կը հրատարակէ նոյնքան հետաքրքրական յօդուածաշարք մը: Աշխատակիցները երկար ատեն ապրած ըլլալով այն երկիրներուն մէջ, որոնց երիտասարդութեան մասին կը խօսին, այս պրպտումները կը ստանան մասնաւոր արժէք մը եւ կարեւորութիւն մը: ՅԱՌԱՋ որ շատ կը հետաքրքրուի երիտասարդական շարժումով, թարգմանաբար կուտայ այս յօդուածաշարքը՝ նիւթ հայթայթելու համար անոնց որ կ՚ուզէին գիտնալ թէ ի՛նչպէս կը կազմուի, կը պատրաստուի, դիմագիծ կը ստանայ նոր սերունդը ամէն երկրի մէջ:

— o —

1.— ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

Զուիցերիա «կրթական նախարարութիւն» չունի, որ իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնէր ամէն բան որ կը վերաբերի երիտասարդութեան կրթութեան: Նահանգներն (քանթօն) են, որ ստանձնած են պատասխանատուութիւնը, եւ այդ պատասխանատուութիւնը գոյութիւն ունի ոչ միայն նահանգային օրէնսդրութեան մէջ, այլ եւ դաշնակցային սահմանադրութեան մէջ, որուն 27րդ յօդուածին տրամադրութեան համաձայն, «նահանգները հոգ կը տանին նախակրթութեան», որ պէտք է դրուի քաղաքային իշխանութեան հսկողութեան տակ,— եւ այդ նախակրթութիւնը պարտադիր է, ձրի ու կը տրուի հանրային դպրոցներու մէջ: Ինչպէս կը տեսնուի, Սահմանադրութիւնը երբեք չարգիլեր անհատական դպրոցներու գոյութիւնը, սակայն կը պահանջէ որ, կրօնական ուսուցման բացարձակ ազատութիւն տալով հանդերձ, հանրային կրթութիւնը ունենայ միեւնոյն հիմը ամբողջ երկրին մէջ:

Այս պարագան արձանագրելէ վերջ, պէտք է դիտել տալ, որ եթէ դպրոցին հետապնդած նպատակը նոյնն է ամբողջ Զուիցերիոյ մէջ, միջոցները կը տարբերին քիչ մը,— մանկավարժական ապարէզի առաջադրութիւնները նոյնը չեն ամէն նահանգի մէջ, թէեւ տարբերութիւնը բառերու մէջ է եւ ոչ թէ մեթոտներու: Կարելի է տեսնել որոշ այլազանութիւններ կարգ մը նահանգներու մէջ,— օրինակ՝ ռոմանական Զուիցերիոյ մէջ (ուր ֆրանսերէն կը խօսուի), դպրոցները հետեւեալ աստիճանաւորումն ունին. Մանկապարտէզ, նախակրթարան, երկրորդ. վարժարան, բարձրագոյն վարժարան: Իսկ գերմանական Զուիցերիոյ մէջ պէտք է աւելցնել՝ միջնակարգ վարժարանը: Եւ դեռ կարգ մը նահանգներու մէջ, ուր ընդունուած է դպրոցներու այս աստիճանաւորումը, դարձեալ կը տեսնուին ենթաբաժանումներ, որոնք չեն համապատասխաներ թուղթի վրայ ցոյց տրուածին: Ատիկա դաշնակցութեան պահանջն իսկ է:

Պէ՞տք է քննադատել այս պարագան: Ձեմ կարծեր: Արդիւնքը մէջտեղն է եւ կը հաստատէ թէ զուիցերիացի ժողովուրդին կրթութիւնը, ընդհանուր առումով, չափազանց յառաջ գացած է: Իր նահանգային իշխանութիւնները — որոնք կառավարական պատասխանատուութիւն ունին,— մասնաւոր ուշադրութեամբ մը կը հետեւին երիտասարդութեան կրթութեան: Նահանգներ կան, որոնց հանրային կրթութեան պիւտճէն ծանր կը կշռէ ելմտացոյցին վրայ: Միւս կողմէ, այլազանութիւնը, որուն մասին խօսեցանք, աւելի կեղծ է քան իրական: Դարձեալ, համադաշնակցութիւնը կը պահանջէ որ ամէն Զուիցերիացի երիտասարդ ունենայ ծանօթութիւններու նուազագոյն հասարակաց չափ մը եւ իր մասնաւոր օրէնքները ցոյց կուտան այն հակակըշիռը որ ի գործ կը դնէ նահանգներու կողմէ ընդունուած մեթոտներու վրայ, ձեռք ձգելու համար որ ցանկացած արդիւնքը: Այդ օրէնքները ցոյց կուտան թէ համադաշնակցութիւնը ինչ չափով կը քաջալերէ հանրային կրթութիւնը: Եթէ համադաշնակցութիւնը, մասնաւոր նպատակներով, նպաստ կը յատկացնէ նախակրթարաններուն, ինչպէս նաեւ արհեստային, առեւտրական եւ երկրագործական ուսման, կնոջ տանտիրական դաստիարակութեան, միւս կողմէ նահանգներուն կը ձգէ հոգը մրցելու իրարու հետ՝ իրենց կրթական յառաջդիմութեան, մանկավարժական մեթոտներուն տեսակէտով: Ան չի խորտակեր ամբողջապէս հաստատուած կարգերը, ան գիտէ, օրինակի համար, թէ 1536էն սկսեալ, կրօնական բարեփոխութեան կողմնակից ներկայանալով հանդերձ, Ժընեւի ժողովուրդը որոշեց, հանդիսաւոր քուէարկութեամբ մը, պարտադիր դարձնել կրթութիւնը: Ան գիտէ նաեւ թէ այս սկզբունքը շատ ուշ ընդունեցին կարգ մը նահանգներ: Ուրեմն իր վրայ պարտք կը ծանրանայ փորձել հաւասարեցնել ուսումը վերէն վար: Ատոր մէջ յաջողած է արդէն այն քննութիւններով, որ տեղի կ՚ունենան երկրորդական վարժարանները աւարտելէ վերջ, եւ այն հսկողութեամբ, որով կը հաստատուին յարաբերութիւնները ընդմէջ դաշնակցութեան եւ նահանգային վարչութեանց:

(1) (Շար.)

ԴԷՊԻ ԱՐԵՒԵԼ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

— • —

Թուրք թերթերը կը գրեն (15 սեպտեմբեր).— Արեւելեան նահանգները քննական ճամբորդութեան մը կ՚երթան տնտեսական եւ ելմտական գործավարները: Նախ պիտի երթան Զոնկուլտաք, միասին ունենալով նաեւ Իբրահիմ գեսպանը, որ Զոնկուլտաքի մէջ քննութիւն կատարելէ յետոյ Պոլիս պիտի վերադառնայ:

Սեւ Ծովու կարգ մը նաւահանգիստները այցելելէ յետոյ, երկու գործավարները պիտի քննեն նաեւ Իրանի թրանզիթ ճամբան, քննութիւն պիտի կատարեն Իկտիրի շրջանակին մէջ եւ վերադարձի միջոցին նաեւ Վան պիտի հանդիպին, այնտեղի նաւարկութեան հաստատութիւնները աչքէ անցընելու համար: Հաւանական է որ գործավարներուն ճամբորդութիւնը մինչեւ Կարս երկարի:

Տնտեսական եւ ելեւմտական տեսակէտով մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս ճամբորդութեան, որու միջոցին կարեւոր խնդիրներ պիտի քննուին.

ցիչներն են Զուարթնոցը, Հռիփսիմէն եւ Գայիանէն :

... Զուարթնոցի (7րդ դար) բազմատեսակ ձեւերի ամենադեղեցիկ մանտեսակ ձեւերի ամենագեղեցիկ մանրամասնութիւնների առատութիւնը քամասնութիւնների առատութիւնը գրաւում է տաճարն ուսումնասիրողի ուշադրութիւնը : Կառուցուածքի պարզ, ճշգրիտ եւ տպաւորիչ պլանը դրսեւորւում է ամբողջական կատարելութեամբ : Անհրաժեշտ է ընդերկերպութեամբ : Անհրաժեշտ է ընբրացուցիչ հետազօտութիւն այս երեւոյթի յուշարձանը մինչեւ վերջը ուսումնասիրելու համար : Հակայական հետաքրքրութիւն է ներկայացնում տաճարի հետ միասնական ընդհ. ճարտարապետական կոմպլէքս կազմող պալատը : Դա քաղաքացիական ճարտարապետութեան միակ մեզ յայտնի մնացորդն է այդ ժամանակից թէ Հայաստանի եւ թէ Վրաստանի համար :

... Գեղարդը՝ այդ մեծ, ծորում գտնուող վանքը հրջապատուած է ժայռերով : Ժամանակն այդ ժայռերին տուել է ֆանտաստիկ «քաղաք»ի տեսք : Այստեղ չուրջը բարձրանում են ամրոցներ, պալատներ, աշտարակներ հէքեաթային ուրուագծումներով : Գեղարդը կառուցանողները կարողացել են իրենց ճարտարապետութեան համար գտնել ընդհ. լեռու բնութեան ճարտարապետութեան հետ, գտնել բնական տեսարանի եւ իրենց կառուցող ձեւերի համադրութիւնը :

Իսկ փրոֆ. Գ. Զուբինաշվիլի կը գրէ.—

—Հայաստանը չափազանց հարուստ է պատմական յուշարձաններով : Նրանք ձգւում են չարաններով դարից դար եւ նրանց մասին խօսում են ոչ միայն Հայաստանի 6րդ, 7րդ, 9րդ, 10րդ եւ յաջորդ դարերի բազմաթիւ պատմարանների վկայութիւնները, այլ եւ հէնց այդ հնադարեան ճարտարապետութեան կոթողների վրայ գտնուող առատ արձանագրութիւնները :

...Անկասկած, հայ գեղարուեստի, յատկապէս հայ ճարտարապետութեան ապագայ ուսումնասիրողը յետագայ խորացած ուսումնասիրութեան հետեւանքով ստիպուած կը լինի հրաժարուելու բազմաթիւ սովորական դրոյթներից. իսկ այդ հնադարեան կուլտուրայի ուսումնասիրութիւնն անհրաժեշտ եւ վաստակաւոր գործ է ժամանակակից կուլտուրական շինարարութեան համար : Չէ՞ որ գեղարուեստական ժառանգութեան ուսումնասիրութիւնը, նրա իւրացումը կ'ապահովեն այն ճարտարապետական վերելքի չտեսնուած թափը, որով բընորոշւում է մեր դարաշրջանը : Հայաստանի հնադարեան ճարտարապետութեան հետ ծանօթութիւնը չարունակելու նպատակով վրաց խորհրդային ճարտարապետների պտոյտը ընտրեց այնպիսի յուշարձաններ, որոնք առանձնայատուկ ուժգնութեամբ տալիս են ձեւերի եւ ոճերի աճագին բազմազանութիւնը, եւ որոնք կառուցուած են սկսած անզուգական Գեանիից մինչեւ 17—18 դարերը :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Դամասկոսի թերթերը կը գրեն.—

Փոքրամասնութեանց դժուարին ու փափուկ հարցը վերջնապէս լուծուած ըլլալ կը թուի : Յոյն օրթոտոքսներու պատրիարքը եւ միւս քրիստոնեայ համայնքներու հոգեւոր պետերը այցելեցին Ազգայնական պլոքի ղեկավարներուն եւ շնորհաւորեցին զանոնք : Պատասխանելով յոյն-կաթոլիկ համայնքի պատրիարք Մօղապղապի արտասանած ուղերձին, պլոքի այժմու նախագահ Պ. Շիւքրի Քուաթլի յայտարարեց.

— «Ձեր եւ միւս համայնքներու պետերուն շնորհիւ է որ կրցանք իրաւախոհութեան գալ եւ յաջողիլ, որովհետեւ իրաւախոհութիւնը յաջողութեան պայման մըն է : Բայց մեզի կը մնայ դեռ աւելին ընել եւ կը յուսանք թէ մեր բաղձանքները պիտի կրնանք իրագործել ձեր եւ Աստուծոյ աջակցութեամբ» :

** Համայի ազգայնական վարիչներէն Տոքթ. Շիչէքլի նամակ մը ստացած է Փարիզի սուրիական պատուիրակութեան գործօն անդամներէն Ֆարէս էլ Խուրիէն որ կը յայտնէ թէ «Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը աւելի նպաստաւոր է քան անգլօ-իրաքեան եւ անգլօ-եգիպտական դաշնագիրները : Մինչ անգլօ-իրաքեան դաշնագիրը կ'արտօնէ բրիտանական օդանաւերու թռիչքը իրաքեան հողամասի վերեւէն, որպէսզի Անգլիա ապահովէ իր հաղորդակցութիւնները Հնդկաստանի հետ, ֆրանսական օդային ուժերը մեր հողամասին վերեւէն թռչելու արտօնուած են մինչեւ դաշնագրին գործադրութեան պայմանաժամին լրանալը : Ֆրանսական օդային ուժերը միայն երկու խարիսխ պիտի ունենան Սուրիոյ մէջ, բայց այդ խարիսխները պիտի հաստատուին քաղաքներէ հեռու : Ինչ կը վերաբերի ֆրանսական զօրամասերուն, անոնց մեծ մասը պիտի հեռանան անմիջապէս. պիտի մնան փոքրաթիւ ուժեր, որոնք Սուրիոյ քանի մը կէտերուն վրայ պիտի կեդրոնանան, քանի մը տարուան համար, մինչեւ որ Սուրիոյ ազգային բանակը կազմուի ու զօրանայ» :

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ԴՊՐՈՑԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

— . —

Սելանիկի կրթական քննիչը պաշտօնագրով մը տեղեկացուցած է ազգային վարժարանին թէ սեպտ. 21ին պէտք է բացուի իբրեւ հայկական առաջին տիմօթիքօն սքոլիօն (նախակրթարան) եւ տրամադրուած են երեք յոյն ուսուցիչներ, 84 պահերու համար :

Ազգային վարժարանը մօտաւորապէս 170 պահ դասեր պիտի ունենայ, որուն 84ը պիտի տրուի յունարէն, իսկ մնացեալը հայերէն լեզուով : Կը հաւաստեն թէ Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ շրջանի հայ վարժարանները եւս արտօնութիւն ստացած են վերաբացուելու :

Սելանիկի թաղ. խորհուրդը արդէն իսկ ազդեր հրատարակած է, վերաբացման առթիւ : Իսկ Աթէնքի մէջ կացութիւնը անորոշ է տակաւին :

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ

կառավարական պահակները բանտ կ'առաջնորդեն խումբ մը ապստամբ սպաներ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ԸՆԿ. ՅԱԿՈԲ ԿԷՕԶԻՒՊԷՕՅԻՒՔԵԱՆ

— • —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»յէն ցաւով կ'իմանանք մահը երիտասարդ ընկերոջ մը, Յակոբ Կէօզիւպէօյիւքեանի, որ չիջեր է երեք ամսուան տաժանելի հիւանդութենէ մը յետոյ :

Ընկեր Յակոբ ծնած էր 1891ին Ամասիոյ մէջ : Զաւակն է համեստ ու աշխատաւոր ընտանիքի մը : Տարիներով օտար ու անհարազատ միջավայրերու մէջ ապրելով, օր մըն ալ Ամերիկա կը մեկնի, ուր շնորհիւ իր ընդունակութիւններուն, բայց մանաւանդ աշխատասիրութեան կը յաջողի ինքզինքը անտեսապէս չահել : Սակայն Յակոբը անոնցմէ չէր, որ իր նիւթական յաջողութեան մէջ մոռնար իր իսկական կոչումը : Ան եկած էր սարսափի երկրէն, ուխտ ունէր նուիրուելու ու զոհուելու այն ժողովուրդին, որու զաւակն էր :Ու օր մըն ալ, լքելով ոսկեդարներու հայրենիքին անխռով ու խաղաղ կեանքը, կ'երթայ միանալու կամաւորական շարժման : Զէն ի ձեռին ընկեր Յակոբ ճակատ կը մեկնի, լուծելու համար դարաւոր վրէժը : Ան մէկն է այն հերոսներէն, որոնք Արարայի բարձունքներուն վրայ կատաղօրէն կռուեցան, ու պատռելով թշնամի բանակը խուճապի մատնեցին զայն : Հայկական բանակի հետ յառաջանալով, Կիլիկիոյ գրաւման շրջանին տարարախտ Յակոբ կը յաջողի գտնել սպանդէն ճողոպրած իր սիրելիները, մայրը, քոյրը, եղբայրը եւ երկու քըրոջ որդիները :

Ընտանեկան հոգն ու տնտեսական կացութիւնը դարձեալ կը ստիպեն, որ լքէ իր հարազատները, նորէն հիւսիսային Ամերիկա մեկնելու, ուրկէ կը յուսար օգտակար ըլլալ եւ պէտք եղած օժանդակութիւնը հասցնել : Սակայն իր անհանդարտ ոգին դարձեալ չի տոկար անհաղորդ միջավայրին, ու Պէյրութ վերադառնալով կ'ամուսնանայ : Իր առօրեայ աշխատանքներուն զուգընթաց, երբեք դասալիք չեղաւ հանրային պարտականութիւններէն, այլ գործօն մասնակցութիւն բերելով, եղաւ մէկը Պէյրութի Լեգէոնական Միութեան կազմակերպիչ-հիմնադիրներէն, ինչպէս նաեւ միութեան առաջին վարչական անդամը :

Համաշխարհային ընդհանուր տագնապի հետեւանքով, 1930ին Պուէնոս Այրէս կ'անցնի ուր կը սկսի նուիրուիլ իր նոր միջավայրի հանրային գործերուն : Ապրելով Ֆլորէսի շրջանը, իրեն համար սրբազան նպատակ մըն էր զարկ տալ կրթական գործերուն : Իր ժամանակին անմիջական բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւն ցոյց տուած է տեղւոյն «Արծրունի» ազգային վարժարանին : Իսկ յետագային ոչինչ խնայեց «Զարդարեան» վարժարանին համար :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. ՊԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 21 սեպտ. (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան այս տարուան առաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ 20 սեպտ. կիրակի առաւօտ, «Դրօշակ» ընկերութեան Շահրիկեան սրահին մէջ : Հետաքրքրիր երիտասարդութիւն մը ժամանակէն առաջ եկած էր լսելու եւ քաջալերելու Պատ. Միութեան այս օգտակար ձեռնարկը : Միութիւնը որ իր ճոխ գրադարանով լայն պատեհութիւն կուտայ ընթերցասէր հասարակութեան 10 տարիէ ի վեր, միշտ առիթներ կը ստեղծէ ինքնազարգացման համար : Օրուան դասախօսն էր Շ. Նարդունի, իսկ նիւթը՝ «Հայաստանի եւ արտասահմանի յարաբերութիւնները» : Դասախօսը գեղեցկօրէն վերլուծեց իր նիւթը, որուն ամփոփումն իսկ դժուար թէ կարենամ տալ : Դասախօսին տեսակէտն այն էր որ անհրաժեշտ է կազմակերպել Արտասահմանը, հետապնդելու համար թրքահայ դատը եւ չարունակելու համար մեր ազգ. պատմութեան ուղեգիծը, որ արեւելքի ու արեւմուտքի դարաւոր պայքարին մէջ քաղաքական զօրաւոր երկու բեւեռներ է ըստեղծած : Վատութիւն է, ըսաւ, քաղաքական տհասութիւն է, նոյն իսկ դաւաճանութիւն է լքել կամ քայքայել Արտասահմանը, Հայաստանի շնորհելու համար կասկածելի օգնութիւն մը :Արտասահման ե՛ւս դատ մը ունի, որ պէտք է հետապնդուի, այդ դատը չի կրնար յանձնուիլ Հայաստանի,— մեր պատմութեան ստեղծած բեւեռներն են որ կը թելադրեն ատիկա, մինչեւ որ կազմուի ամբողջ հայ ժողովուրդը ապրեցնող, մեր պատմութեան դժգոհութեան ձայնը լռեցնող աւետեաց Հայաստանը :

Յետոյ դասախօսը ներկայացուց մեր պատմութեան այն բեւեռները, որոնք կազմուած են՝ կռուելով պարթեւական եւ հռովմէական, պարսկական եւ բիւզանդական, արաբական եւ յունական ուժերու դէմ : Այսպէս հասաւ մինչեւ մեր օրերը, մինչեւ Խանջեանի անձնասպանութիւնը, որ պատահեցաւ մեր ժամանակակից պատմութեան դժնդակ պահերէն մէկուն մէջ : Հայաստան կը գլխատուի մտաւորական ուժերու տեսակէտով, եւ ի՛նչ պժգալի բան՝ արտասահմանի մէջ Հայաստանասէրները լռութիւն կը պահեն տակաւին : Միայն այս պարագան բաւական էր որ մենք կազմակերպուինք, երիտասարդները ցցուէին ու կանգնէին, չթողլով որ սրիկաներու ձայնին կամ ազմուկին տակ այն տպաւորութիւնը յառաջ գայ թէ չկայ արտասահման : Կայ արտասահման մը, գիտակից եւ երիտասարդ, աշխատող՝ Հայաստանի բարգաւաճման համար, բայց եւ տէրը՝ իր իրաւունքներուն : Այդ արտասահմանի մէկ օղակն է Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութիւնը,— համակիր այս Միութեան գործունէութեան, դասախօսը փափաք յայտնեց որ շուտով կազմուի երիտասարդական համադաշնակցութիւն մը, գծելու համար արտասահմանի դէմքը, պայքարելու համար արեւմտահայ դատին ի նպաստ՝ զուգահեռաբար Հայաստանի բարգաւաճման, եւ մեր ազգային կեանքէն վտարելու համար արիւնը անմաքուր, այս կամ այն կազմակերպութեան ոտքերը լզող, մութ տեղերէ դրամ ստացող սա կեղծ մտաւորականները՝ հակառակ իրենց ոռնոցին :

Մելիք Դաւիթ

ՄԱՄՈՒԼ

ՓՈՔԵՐԻ ՍԵՂԱՆԸ

— • —

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 սեպտեմբեր).

— «Ալ ուրիշ հրատապ հարց չըմնա՞ց, պիտի մոռնան հիմա մեր ընթերցողներէն շատերը :

Ուրիշներ ալ պիտի թթուեցնեն իրենց դէմքը մեր այսօրուան խորագիրը կարդալով :

Բայց կարելի չէ այլ եւս լռել տեսնելով աղէտը որ տակաւ կը վարակէ մեր չուրջը, եւ կը սպրդի գրեթէ բոլոր հայ ընտանիքներէն ներս :

Հանրային աղէտ՝ զոր չմատնանշելը ոճիր է ալ ...

Ատեն մը մեր քաղքենի դասը բերնի ծամոց էր ըրած.

— Ո՜ւֆ, զզուելի է ձեր այդ Մօշիլօը. Հայերը խահվէներուն մէջ օրն ի բուն խումար կը խաղան :

Խեղճ Մօշիլօին զուր տեղը միսը կը ծամեն եղեր ...

Հիմա, այլ եւս հայ տուն չկայ ուր սողոսկած չըլլայ միքրոպը :Հարուստները կը խաղան, աղքատները կը խաղան : Ամէ՛նքը, ամէ՛նքը : Կարծես թէ անհրաժեշտ մէկ մասն ըլլար ...իրենց առօրեայ սնունդին, իրենց գոյութեան ...

Հարուստի մը տունն եմ : Ճաշը աւարտած է : Ու ահա թղթախաղի սեղանները մէջտեղ կուգան :Տեսնէք ինչպէ՛ս մոլեգնութեամբ կուգան կը չարուին բոլորը սեղաններուն չուրջ : Ամբողջ օրը այդ սեղանն են երազեր ամէնքը՝ իրենց օրուան բոլոր միւս զբօսանքներուն ու հոգերուն մէջ իսկ : Օ՜, ժամանցի համար չէ որ կը խաղան, այլ կիրքով, ջղայնութեամբ, կարծես զիրար կողոպտելու, զիրար փճացնելու մոլուցքով. Ժամերը կ'անցնին, դրամները կը դիզուին սեղաններուն վրայ, կը խելուին բոլորը քունէն, բայց ոչ մէկը կ'ուզէ սեղանը լքել. մինչեւ որ ջիղերը կը թուլնան, ու ամէն մէկը իր տունը կ'երթայ՝ մէկուն երեսէն ժպիտը կախուած, եւ ուրիշէ մը ժահրը ...

Էսնաֆին տունն ալ նոյնն է. ինչո՞ւ վար մնայ ինքն ալ հարուստէն. Հազիւ ճաշը լմնցած են՝ հոն ալ մէջտեղ կուգայ սեղանը : Մինակ էրիկ մարդիկը չէ, կիներն ալ չուրջն են, նոյն իսկ թոմթոկած պառաւ կնիկները : Ալ ուրիշ ժամանց չկայ որ հրապուրէր հայ էսնաֆին տունը. ա՜խ այս փոքէրը. չխաղցողը քովինին աչքին խորթ կ'երեւայ ու ան հիւրը որ չուզեր խաղալ՝ մէյ մըն ալ չի կանչուիր : Հարսնիք, կնունք, անուն, անպատճառ փոքէռն է որ կ'անուշցնէ : Զիրար ճաշի կը կանչեն որպէսզի սոթթեն զիրար... Շատերուն տունին ծախքը փոքէռէն կ'ելլէ ...

Իրենք զիրենք զարգացած նկատող սնօպներուն տունն ալ նոյնն է. բըժիշկ, փաստաբան, ուսանող՝ երբ քով քովի գան ալ ուրիշ զբօսանք չունին. փոքէ՛ռը. ամբողջ օրը գինովի պէս փոքէրին սեղանը միայն կ'երազեն. եթէ տեսնէք բժիշկ մը որ հացին պատառը դեռ բերանը՝ խենդի պէս փողոցն ի վեր կը վազէ, չկարծէ՛ք որ հիւանդի կ'երթայ, անպատճառ ուշ է մնացած փոքէրի սեղանին ... Ու երիտասարդութի՛ւնը որ ինքն ալ կը վարակուի, ու մեր ուսանողնե՛րը որոնց կը քսուի այս զզուելի փոխանցիկ ախտը ամէն օր ...

Ու դեռ խօսքը չենք ըներ խեղճ Մօշիլօին՝ որուն սրճարանները այնքան թշուառներու վաստակը կը ցամքեցնեն ամէն օր ...

Ու դեռ խօսքը չենք ըներ արհեստով խաղամոլներուն որոնք նիւթական բարւոք վիճակ ունէին երբեմն եւ այսօր կը նային ուրիշին ձեռքը ...

... Ո՞ւր կ'երթանք այսպէս, ա՛յ մարդիկ : Այսպէ՞ս կը կապկեն միթէ Եւրոպան : Գիտէ՞ք ուր կը քաշկռտէք այսպէս ցեղը, եւ ինչպէ՛ս կը պղծէք սերունդը որ ձեր ետեւէն կուգայ ...

Գիտէ՞ք ինչպէս կը սպաննէք ամէն օր դուք ձեզ : Օ՜, չենք հաշուեր դըրամը՝ զոր կը շահիք կամ կուտաք. ոչ ձեր տուածը ձերն է, ոչ ալ շահածը, չենք հաշուեր նաեւ քունը զոր վրայ կուտաք : Բարոյապէս ալ ձեր մէջ կը փճանայ մարդը կաթիլ կաթիլ. հապա ուրկէ՞ է ջղայնութիւնը որ սըպրդած է ձեր հոգիին մէջ, ու անընդհատ ձեզ կը քամէ»...

«ՎՃՌԱԿԱՆ ԺԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ»

— o —

(ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ)

ԽՄԲ.— Այս գեղեցիկ պատմութիւնը գրած է վարդապետին Գէորգեան ճեմարանի սաներէն գնդ. Վահան Տէր Առաքելեան, մէկը մեր լաւագոյն երգիչներէն, Երեւանի «Խորհրդային Արուեստ» պարբերականին մէջ.—

Ցետադարձ եւ քննարկու մի հայեացք ձգելով Կոմիտասի գիտակցական ուղու վրայ, պիտի հաւատալ, որ նա պատկանում էր այսպէս կոչուած՝ դժբախտ աստղի տակ ծնած մարդկանց թւին : Յիրաւի, նկատի ունենալով Կոմիտասին շրջապատող անբարենպաստ պայմանները եւ նրա թողած ուշագրաւ երաժշտական ժառանգութիւնը, մարդ ակամայ մտածում է թէ բեղնաւոր գործունէութեան ինչպիսի ընդարձակ դաշտ կը բանար նրա առաջ խորհրդային իրականութիւնը, եթէ նա բախտ ունենար ապրելու եւ ստեղծագործելու մեր լուսաշող օրերում :

Անշուշտ, խորհրդային պայծառ իրականութեան մէջ հայ երաժշտական մշակոյթի պատմութիւնը կ'ուսումնասիրի Կոմիտասի չարարախտ կեանքի բոլոր փուլերը, նրա գերմարդկային նկարումները վանական ժահրոտ մթնոլորտում՝ յանուն իր սիրած արուեստի, եւ նրան իր պատուաւոր տեղը կուտայ մեր անցեալ մշակոյթի փշոտ անդաստանում ստեղծագործող արուեստագէտների շարքում : Իսկ մինչ այդ՝ փաստական տուեալներով հրապարակ պիտի գան Կոմիտասի հետ շփուած, նրա ծրագիրներին ու աշխատանքին մօտիկից ծանօթ մարդիկ եւ արձանագրեն այն բոլորը, որ կարող են անհետ կորչել :

Այս նկատառումը դրդում է ինձ, Կոմիտասի վառ արեւի ջերմութեամբ անմիջականօրէն սնած նրա սանին, լուսաբանել մի էջ :

×

1904 — 1905 ուսումնական տարին Գէորգեան Ճեմարանում՝ յիշեցնում էր ռազմական տենդային նախապատրաստութիւն զօրական ճամբարում :

Երգեցիկ խմբի պարապմունքներն ըսկսելուց առաջ, Կոմիտասը նորից ուշի ուշով փորձեց ձայները, վերադասաւորեց դրանք, ընտրեց նոր երգիչներն ու առաջին պարապմունքից յետոյ յայտարարեց մեզ.

— Տղե՛րք, ես ծրագրել եմ մի շատ լուրջ գործ, որի յաջողութիւնը կամ տապալումը կախուած է ամբողջովին ձեզանից, ձեր ուշիմ կամ անփոյթ վերաբերմունքից : Որոշ փափկանկատութեամբ ես ստիպուած եմ այսօր գաղտնիքի քողով պատել այդ գործը : Բայց դուք պիտի վստահէք ինձ, պիտի հաւատաք իմ յայտարարութեան կարեւորութեան եւ ոչ մի ջանք չխնայէք՝ հարիւր տոկոսով արդարացնելու իմ սպասելիքները ձեզանից : Գիտցէք միայն, որ ես տանելու եմ ձեզ «վճռական ճակատամարտի». թէ ո՞ւր եւ ե՞րբ, այդ յետոյ :Ես չեմ կասկածում որ ձեզ սպասում է փայլուն յաղթանակ, եթէ մեր մարզանքի աշխատանքները համարէք ձեզ համար պատուի խնդիր : Խոստանո՞ւմ էք :

— Խոստանում ենք,— հնչեց մեր միաձայն պատասխանը, կլոր հանդիսարանի բարձր գմբէթի տակ :

Պիտի ասել, որ Կոմիտասն առհասարակ վայելում էր ամբողջ աշակերտութեան սէրն ու համակրանքը, իսկ երգեցիկ խմբի անդամներն ուղղակի հիանում էին նրանով, պարզ, ընկերական վերաբերմունքի, կենսուրախ բնաւորութեան համար : Ուստի, բնական էր այն օրինակելի եռանդը, այն զարմանալի ճշդապահութիւնը, որ ցուցաբերում էր խումբը օր ընդ մէջ տեղի ունեցող փորձերի ընթացքում, Ես չեմ յիշում ուշանալու ոչ մի դէպք, չեմ յիշում նաեւ չարաճճիութիւն մէկն ու մէկի կողմից, երբ մի ձայնի պարտիան սովորեցնելիս՝ միւս ձայների երգիչները բնականաբար մատնուած էին պարապութեան : Ընդհակառակն, նրանք ուշադրութեամբ հետեւում էին իրենց ընկերների աշխատանքին եւ գիտէին միմեանց պարտիան : Խումբը միացնելիս՝ երբեմն մէկն ու մէկը երգում էր հարեւան ձայնի մելոտիկ կտորը :

— Է՛յ, քեանդիրբա՛զ, ո՞ւր թռար : Կամ՝

— Է՛յ, զուռնաչի, երգիր քո պարտիան,— ձայնում էր Կոմիտասը ժպտերես, լսելով գիտակցաբար արուած շեղումը :

Անհրաժեշտ է նշել, որ երգերը մըշակելիս՝ (քառաձայնելիս) Կոմիտասն աշխատում էր բոլոր ձայներին տալ մելոտիկ եղանակաւորում, երբեք չըխախտելով բնագրի եւ երաժշտութեան չեշտերի հարմոնիկ միասնութիւնը : Դրանով իւրաքանչիւր ձայն դառնում էր ինքնին գրաւիչ ու հեշտացնում էր նրա իւրացումը :

1905 փետրուարին վերջացաւ երկու համերգի համարեա ծրագրուած աշխարհիկ ու հոգեւոր երգերի սեւ աշխատանքը եւ սկսեց նրանց գեղարուեստական յղկումը :

Կոմիտասի համար շատ բնորոշ է յիշատակել, որ խմբերգեցողութեան գործում անընդհատ չարունակւում էին նաեւ նրա ստեղծագործական նոր փոփոխակները արդէն համարեա պատրաստ երգերի : Սակայն իւրաքանչիւր նոր տարբերակ թւում էր այնքան ուշագրաւ ու գեղեցիկ, որ խումբը մէկէն յաղթահարում էր այն, եւ այդ կարգի բազմաթիւ ուղղումները չէին անդրադառնում աշխատանքի թափին վրայ : Համեմատաբար դժուար էր խմբի կատարողական նրբերանգների եւ մանաւանդ ձայնական երանգների հարցը. գեղջկական բնութիւն ազատ երգի սովոր տղաները, առաջին անգամ բերանը երաստ դրած նժոյգի պէս, տաքանում էին, բնազդաբար բողոքելով իրենց ազատութիւնը կաշկանդող կերպերի դէմ :

Բայց Կոմիտասի զարմանալի դիմախաղը եւ ձեռքերի խօսուն շարժումները հմայիչ ներգործականութիւն ունէին, համեմատաբար կարճ ժամանակից յետոյ խմբից նրա դուրս քաշած ձայնը նման էր չերամի բերնից ձգւող հաւասար մետաքսաթելի :

Դրան զուգընթաց, Կոմիտասը հոգ էր տանում նաեւ ձայների հնչեղութեան զօրեղացման վրայ : Այդ նպատակով նա փորձերից առաջ քառորդ ժամ պարապում էր խմբական ձայնավարժութեամբ : Աւելորդ չէ յիշատակել նաեւ մի այլ կարեւոր հանգամանք : Ցայտնի է որ խօսելու եւ երգելու ժամանակ ձայնալարերի լարուածքը բոլորովին տարբեր է եւ անպայման բացասաբար է ազդում ձայնի վրայ : Այդ վնասակար երեւոյթը կանխելու նպատակով, Կոմիտաս փորձերը վերջացնելուց յետոյ անմիջապէս չէր արձակում խումբը. Նա նըւագում էր դաշնամուրի համար գըրած որ եւ է փոքրիկ բան, բացատրում էր հեղինակի մտայղացումը, դրա երաժշտական ձեւակերպումը, ապա ցտեսութիւն ասում մեզ :

(1)

(Շար.)

տութեանց բանուորները, 16,000 հոգի: Բանթողները ժողով գումարելով, ո-րոշեցին պատուիրակութիւն մը ղրկել աշխատանքի նախարարին, անոր իրաւարարութիւնը խնդրելու համար:

*** Վօժի հիւսուածեղէնի բանուորներուն եւ գործատէրերուն վէճը չէ վերջացած տակաւին, հակառակ ղատական նախարարին միջամտութեան: Լիւնէվիլի մէջ (Նանսի) մանարանի մը 300 բանուորները գործադուլ հռչակեցին, առանց գրաւելու գործարանը, բայց պահակներ դնելով դուռներուն առջեւ:

Լիոնի Ռօտիասէթա գործարանին 1500 բանուորները դեռ չեն պարպած հաստատութիւնը: Դատական վճիռ մը կ՚արտօնէ որ գործարանատէրը ետ առնէ իր հաստատութիւնը, բանի ուժով: Թուռի մէջ գործադուլ հռչակեցին շինութեանց բանուորները, 3000 հոգի:

Դեռ կան շարք մը գործադուլներ, զանազան քաղաքներու մէջ: Փարիզի առեւտրական սենեակը արտակարգ նիստ մը գումարելով, բողոքեց գործադուլներու գրաւման եւ սահմանադրական ազատութեանց բռնաբարման դէմ: Բողոքագիրը կը յայտարարէ թէ «այս յաճախադէպ բռնաբարումները, ինչպէս եւ այս առթիւ տիրող թուլութիւնը կ՚ոչնչացնեն որ եւ է վստահութիւն եւ ընդհանուր մտահոգութիւն կը պատճառեն թէ տնտեսական եւ թէ ընկերային տեսակէտով»:

Ո՞Վ ՅԱՂԹԵՑ, Ո՞Վ ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ

Հակասական լուրեր ապանիական պատերազմէն

Երէկ նորէն հակասական լուրեր շրջան կ՚ընէին Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներու մասին: Մատրիտի կառավարութիւնը կը հաղորդէր թէ Ալքազարի միջնաբերդը գրաւած են, փրկելով նկուղներու մէջ ապաստանած կիներն ու մանուկները, իսկ ապստամբներու զեկոյցը կ՚ըսէր թէ միջնաբերդը կը դիմադրէ տակաւին եւ թէ օգնական զօրքին յառաջապահները արդէն քաղաքին դուռները հասած ըլլալով, կը կռուին փողոցներուն մէջ:

Ալքազար (Թոլէտօ) կը դիմադրէր ինչուկէս շաբաթէ ի վեր, եւ մասամբ օդը հանուած էր անցեալ ուրբաթ օր: Ողջ մնացած պահակները յուսահատօրէն կը դիմադրէին աւերակներուն մէջ, սպասելով օգնական զօրքի: Մատրիտի զեկոյցին համաձայն, 400 զինուորներ չորեքշաբթի օր գրոհ տալով, խորտակեցին դիմադրութիւնը: Պաշարուած ապստամբները կը կռուէին միջնաբերդի ճաշարանին եւ խոհանոցներուն մէջ, բայց չկրցան շարունակել կռիւը, երբ յարձակողները կոկորդ կոկորդի փարեցան: Մինչդեռ ապստամբներու զեկոյցը հերքելով գրաւման լուրը, կ՚ըսէ թէ ազգայնական զօրքը Թոլէտօ մտաւ Արեւան Դուռէն եւ ետ մղեց կառավարական զօրքը: Այդ միջոցին օդանաւերը Թոլէտօյի վրայ կը նետէին, յորդորելով դիմադրել մինչեւ վերջին մարդը:

Միեւնոյն օրը ապստամբները յարձակեցան Մատրիտի ջրամբարներուն վրայ, Սոմօսիէրրայի մէջ, բայց ետ մղուեցան, 400 սպանեալ ձգելով, համաձայն կառավարական զեկոյցին: Ապստամբներուն յարձակումը սկսաւ գիշերը եւ տեւեց ամբողջ օրը: Քանի մը ժամ երկու կողմերը դիրկընդխառն կռիւ մը բռնեցան, սուիններով եւ ձեռնառումբերով: Ապստամբները մեծաքանակ աւարմանիթ ձգեցին նահանջած ատեն: Հակառակ այս պարտութեան, ապստամբները կը շարունակեն Մատրիտի վրայ քալել տարբեր ճամբաներով եւ «կայծակի արագութեամբ»:

Մատրիտի կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, ընդունելով կացութեան ծանրութիւնը: Ժողովրդական ճակատի կուսակցութիւններն ալ յայտարարութիւն մը հրատարակելով, զէնքի տակ հրաւիրեցին բոլոր քաղաքացիները: Մատրիտի դէմ առաջին վճռական ճակատամարտները պիտի մղուին հարաւ-արեւմտեան ճակատին վրայ: Ապստամբ զօրավարները արտակարգ ժողով մը գումարելով Սալամանքայի մէջ, վճռական որոշումներ առին Մատրիտի գրաւման համար: Զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ վերջին երեք օրերու ընթացքին ապստամբները 50 քիլոմեթր յառաջ խաղացած են, հակառակ կատաղի դիմադրութեանց:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

2200 ԱՆԿԱՐԳԵԼՆԵՐՈՎ (փարաշիւթ) վայրէջքի փորձեր կատարուեցան Մոսկուայի շրջանին մէջ, մեծ յաջողութեամբ:

ԹՐՈՑՔԻ փաստաբանի մը հետ խորհրդակցելով, որոշեց դատ բանալ Նորվեկիոյ համայնավար եւ հիթլէրական կազմակերպութեանց դէմ, որոնք իբրեւ աւհաբեկիչ եւ դաւադիր ամբաստանած էին զինքը, Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութեան ատեն:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՓԱԿԵԼ ՏՈՒԱՒ իտալական հանդէս մը, որ բուռն քննադատական մը հրատարակած էր Հիթլէրի քաղաքականութեան դէմ եւ կը բացատրէր թէ ի զուր կը մեղադրեն բոլշեւիկները, երբ «շատ մը քաղաքական սպանութիւններ գործուած են Պերլինի դրդումով»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԻԷԹ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 26 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, Պանիէօ: կարեւոր օրակարգ:

ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ՚ունենայ 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Շահրիկեան» սրահի մէջ, 5 rue de l'Eclipse:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ: կը հրաւիրուին նաեւ շրջանի ընկերները:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կուիշք եւ կէփին խումբերը եւ Թալուտիէի ընկերները 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՆԳԻՍՏ Տ. ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՑ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎՈՒԻՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

Խորին ցաւով կը ծանուցանենք գաղութիս Հոգեւոր Հովիւ

ԱՐԺ. Տ. ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՑ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ

յանկարծական մահը՝ որ տեղի ունեցաւ սրտի կաթուածէ, իր բնակարանին մէջ, ի Viserba (Rimini), Օգոստ. 20, առաւօտեան ժամը 3ին: Թաղման կարգը եւ յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուին այս կիրակի Սեպտ 27ին, Վարագայ Խաչի ազգային-կրօնական տօնի կիրակին: Առաջնորդութեամբ պիտի նախագահէ եւ այս առիթով պիտի պատարագէ ու քարոզէ Գեր. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ՝ որ յատկապէս հրաւիրուած է Հոգաբարձութեանս կողմէ: Այս բացառիկ եւ տրխուր պատեհութեամբ Սրբազանը կարգադրած է նաեւ որ գաղութս վայելէ Խաչվերացի անդաստանական հայկաշունչ արարողութիւնը նոյն կիրակի երեկոյ: Իսկ նախընթաց շաբաթ օր Սեպտ. 26, երեկոյեան պիտի մատուցուի կիւրակէ-մուտքի պաշտամունք՝ Լոյս Զուարթի երգեցողութեամբ, նախատօնակով, «Եկեսցէ»ի ապօթասացութեամբ եւ Սրբազանի քարոզութեամբ: Այս բոլորը տեղի պիտի ունենան Անկլիկան եկեղեցւոյն մէջ:

Հոգաբարձութիւն Միլանի Հայ Եկեղեցւոյ

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

Նուիրուած ժողովրդական դերասան եւ արուեստի-աշխատանքի հերոս Յ. ԱԲԷԼԵԱՆի եւ վաստակաւոր դերասան Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի մահուան յիշատակին

կազմակերպուած հանգուցեալներու աշակերտ եւ ընկեր Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

տեղի կ՚ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սօսիէթէ Սավանթի D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente, մեթրօ Ցանթօն եւ Սէն-Միշել:

Յարգանքի խօսք եւ յիշողութիւններ Տիկ. ԱՆՆԱ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆի, Ա. ՋՈՊԱՆԵԱՆի, ՎԱՉԵԱՆի եւ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ: Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 Փր.:

Վստահ ենք որ փարիզահայ գեղարուեստասէր հասարակութիւնը հոծ բազմութեամբ պիտի գայ իր յարգանքի տուրքը բերելու հայ բեմի գեղարուեստի այս վաստակաւոր մշակներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆի Լիոնայի Շրջանային ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը, կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, Café Voltaireի սրահին մէջ (Place de l'Odéon): Մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հիմնւած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ճիշդ ժամուն ներկայ ըլլալ:

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ կիրակի (27 Սեպտ.) կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին, «Քաֆէ Նուայ»ի ներքնասրահին մէջ (Bld. Dugomierի եւ Canebièreի անկիւնը): կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսերով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի Յուշարձանի Շինութեան Կեդր. Յանձնախումբս փարիզահայ Թամուլին մէջ տուած կոչով մը՝ հայ արուեստագէտները հրաւիրած էր մասնակցիլ յուշարձանի նախաձեւերու (maquette) մրցման, անոնց յանձնումին վերջնական պայմանաժամ նշանակելով Սեպտ. 30:

Յանձնախումբս նկատելով որ այդ պայմանաժամը արձակուրդի շրջանին զուգադիպած ըլլալով ոմանց կողմէ անբաւական նկատուած է, զայն երկարաձգեց մինչեւ Հոկտ. 31:

(Կ.Ն.Ի.Ց.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

Ցերեկոյթ — պարահանդէս

կազմակերպուած Համազգայինի եւ Կ. Խաչի Մ. Ճիւղերուն կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ՏԵՂՒՈՅՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ

27 Սեպտ. կիրակի ժամը 3—12

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ թատրոն Պ. ԱԲԳԱՐի եւ երիտասարդ սիրողներու:

Պարեր՝ Շավիլի Ֆրանս. նուագախումբով:

ԿԵՐՈՒԽՈՒՄ՝ ՀԱՄՈՎ-ՀՈՏՈՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Մուտք՝ 5 եւ 3 Փր.:

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Առնել օթօպիւս թիւ 1, Puis sans vin կամ Սէն Լազարէն կառախումբ:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Մարսէյլի Համազգայինի Միութեան մասնաճիւղին կողմէ

27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ Rue de Paris:

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐէն վարագոյր մը եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՍԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (զաւեշտ):

Խմբերգ, արտասանութիւն եւ նուագ

Պիտի մեներգէ՝ ՕՐ. Հ. ԳՆԵԱՋԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 3 Փրք., անչափահասներու 2 Փր.:

Հաղորդ.— կառ. տիւ. Նոռէն շոգեկառք առնել ժամը 11,57—12,46—13,41—13,34 եւ իջնել Սարսէլ:

Մարսէյլի Արեւելեան թատերախումբը

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ»

3 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Շահրիկեան սրահին մէջ,

5 Rue de l'Eclipse

Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամը 9ին:

Տոմսերու գիներ՝ Ա. կարգ 4 Փր., Բ. կարգ 3 Փր.:

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Եւ, սակայն, ելքի միակ դուռը գոցուած էր ոստիկաններով, հարբած ձիաւոր խազախներով եւ նոր «օգնութեան» հասած հետեւակ զօրքով:

Անօրինակ չփոթ մը, տակնուվրայութիւն մը տիրեց հաւաքուած բազմութեան, որ թակարդը ինկած գազանի նման խելակորոյս՝ յարձակեցաւ տար ընդարձակ բակին մէջ, առանց դուրս գալու ելք մը գտնելու: Խազախներու մտրակները աջ ու ձախ կ՚իջնային հանդիպողի գլխուն: Օդին մէջ շողացող լայնաբերան սուրերը տափակ կողմով կ՚իջնային պատահողի գլխուն, ուսին, մէջքին, կամ ուր որ հանդիպէին:

Բազմաթիւ կիներ ու աղջիկներ նուաղեցան: Շատեր ձիերու ոտքի տակ ինկան: Լաց, հեկեկանք, ճիչ իրար խառնուեցան: Բազմութիւնը, խրտչած ոչխարի հօտի մը նման, կեցած տեղը կը դառնար ջաղացքի քարի պէս:

Որչափ ալ որ ղեկավար մարմինը կարգադրած էր Կովկասի մէջ կատարուած ցոյցերուն խաղաղ բնոյթ տալ, բայց երբ ոստիկանները սկսան կրակել, գտնուեցան երիտասարդներ՝ որոնք նոյն ձեւով պատասխանեցին անոնց: Դոնապան երիտասարդ մը ձիէն վար նետեց ձիաւոր մը, որ սատրիկ հարբած վիճակի մէջ սուրը աջ ու ձախ կը փարատէր: Ոստիկան մը վրայ հասնելով տեղն ու տեղը գնդակահար ըրաւ երիտասարդը:

Վարդանն ու Արմէնը մնացեր էին եկեղեցիի դրան մօտ սեղմուած, երբ Խազախները բակը մտան եւ ժողովուրդը խուճապի մատնուեցաւ: Արմէնը, Վարդանի կողքին սեղմուած, ցցուած փախէն ամբողջ մարմնով կը դողար:

Խեղճ տղու դէմքը դեղնած էր, աչքերը լայն բացուած, ու անհնարին սարսափի արտայայտութիւն մը կար անոնց մէջ:

— Արմէն,— ու տղուն վստահութիւն ներշնչելու համար՝ Վարդանը պինդ սեղմեց անոր ձեռքը:

Արմէնի շրթունքները շարժեցան անձայն: Կ՚երեւի ճիգ մը կ՚ընէր խօսելու:

Վարդանը շուրջը դարձող բազմութեան մէջ մէկ երկու անգամ հեռուէն հեռու տեսաւ Մոսօն: Մէկ ալ ըղձաց որ մէկը փէշէն կը քաշէր: Մոսօն էր որ նոյնպէս տեսած էր Վարդանը ու բազմութիւնը աջ ու ձախ հրելով եկած հասած էր երկու ընկերներու մօտ:

Այդ պահուն էր որ երիտասարդ դոնապանը ինկաւ ոստիկանի գնդակի հարուածով: Այդ ոճիրը կատարուեցաւ հազարաւորներու աչքին առջեւ: Վարդանը զգաց, թէ իրեն սեղմուած Արմէնը ինչպէս յանկարծ ոտքէն մինչեւ գլուխ ցնցուեցաւ, կարծես մէկէն ի մէկ ելեկտրական հոսանքի մը հանդիպեցաւ: Ժողովուրդը՝ իրար կոխոտելով՝ կը փախչէր Խազախներու առջեւէն:

Վարդան չգիտցաւ, թէ ինչպէս Արմէնը յանկարծ զինքը մէկդի հրեց, առաջ նետուեցաւ դէպի ձիաւորները, բարձրացուց նիհար բռունցքները կատաղութենէն բոլորովին այլակերպուած դէմքով ու գոռաց.

— Աղտոտ ոճիրներ, կորչի բռնակալութիւնը, կեցցէ ազատութիւնը...

Վարդանն ու Մոսօն թէեւ անմիջապէս անոր ետեւէն ցատկեցին, բայց արդէն ուշ էր: Հարբած Խազախ մը, որու դէմքը անասնական ծիծաղով մը լայնցած էր, սուրը վեր բարձրացուց ու ամբողջ թափով իջեցուց Արմէնի գլխուն: Տղան անշունչ գետին ինկաւ, գլուխը երկու մասի բաժնուած:

Վարդան ինքն իրմէ ելած, ակնթարթի մը մէջ, ձիաւորի վար կախուած թեւէն բռնեց, գետին նետեց զայն խաղալիքի նման եւ, կուրծքին չոքած, պողպատէ մատներով սեղմեց կոկորդը թշուառական Խազախին, որուն աչքերն ու լեզուն դուրս ինկան:

Միւս ձիաւորները օգնութեան հասան վար ինկած խազախին, որ կը տապլտկէր, Վարդանի աքցանի նման ձեռքին մէջ, մորթուած փառեակի մը պէս: Բազմաթիւ մտրակներ իջան Վարդանի կռնակին ու գլխուն: Ձեռքի զոհը ձգելով՝ ան փորձեց ոտքի ելնել, երբ հուժկու ձիաւոր մը, ծայրը արճիճով լեցուն մտրակը իջեցուց անոր գլխուն: Տղան գինովի մը նման երերաց եւ այլեւս գիտակցութիւնը կորսնցնելով՝ վար ինկաւ կիսախեղդ Խազախի կողքին:

Վարդան երբ աչքերը բացաւ, ինքզինքը գտաւ իր անկողնին մէջ: Բոլորովին չէր յիշեր թէ ի՞նչ պատահած էր: Մէջքին, ուսերուն ու վզին վրայ սաստիկ ցաւեր կը զգար: Հայրը մահճակալի կողքին կանգնած՝ խեղճացած դէմքը հակած էր զաւկին վրայ ու կը փորձէր ժպտիլ:

Հետզհետէ ուշքի կուգար Վարդանը: Աչքերը հօրը դէմքին յառեց կ՚ուզէր բան մը հարցնել: Ոչ, պէտք չէ որ խօսէր: Հայրը քնքշութեամբ մատը տղու շուրթներուն վրայ դրաւ: Բժիշկները պատուիրած էին չխօսիլ, պէտք էր հանդարտ մնալ: Թող տղան հոգ չընէ, քանի մը օրէն ոտքի կ՚ելնէ: Գանկոսկրը երկու տեղէ թէեւ ծակած էր, բայց ուղեղը չէր վնասուած:

— Ո՞վ բերաւ,— հակառակ հօրը արգիլքին՝ չնչաց Վարդանը:

Աւելի լաւ է, մտածեց Աշոտ Արսէնեանը, պատմել իրողութիւնը, քան թէ լռութեամբ ջղայնացնել հիւանդը:

— Տղաս, Մոսօն... ապրի Մոսօն, աջ ու ձախ զարնելով խազախներու ճանկէն ազատեց քեզ ու շալկած վանքի պատէն վար ցատկելով տուն հասցուց: Հիմա կուգայ: Գնաց սառոյց բերելու:

Երբ քիչ անցած Մոսօն պղնձի մէջ սառոյց լեցուցած ներս մտաւ սենեակէն՝ Վարդան մեղմօրէն ժպտաց, երբ Մոսօն սառնարանի մէջ թրջեց վիրակապ մը եւ դրաւ ճակատին: Վիրաւորի աչքերը կամաց մը գոցուեցան, ու հանդարտ քուն մը եկաւ վրան:

Մոսօն հիւանդապահուհիի մը կանանաւորութեամբ կը խնամէր հիւանդը: Երրորդ օրը Վարդան այնքան լաւացաւ, որ անկողնի մէջ նստաւ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 26 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 26 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3228

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երէկ, «Հայրենիք»էն արտատպուած խմբագրականի մը մէջ (29 օգոստոս), մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին հետեւեալ խօսքերը.

— «Ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լրվանթէնիզմը, որ ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ Պոլսոյ, Իզմիրի եւ ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ:

Պոլիսն էր, որ միշտ վերէն նայեցաւ հայ գաւառի վրայ, անկարեկիր դէպի գաւառացի Հայու տառապանքները, անհարազատ եւ օտար այդ «խմպըլ գաւառացիին», այդ Մշեցի «համալին», «Հայաստանցի ղարիպին»:

... Այսպէս եղած է հայկական Պոլիսը, առանց սեփական դէմքի եւ նկարագրի, ամէն դիմակ հագնող եւ ամէն կաշիի մէջ մտնող անդէմ լրվանթէնը:

Պոլիսը միշտ ձգտեր է զինք գաւառէ բաժնող գիծը տարածել դէպի Հայկական Բարձրաւանդակը, հոգեկան բովանդակութիւն դնել այն արուեստական սահմանին մէջ, որով թուրք եւ ռուս բռնակալութիւնները բաժնած էին Հայ Հայրենիքը:

Հայ ժողովուրդի հոգեկան ներքին միութեան մէջ հաստատուն հոգեբանութիւնը սնուցանողը եւ պահողը եղած է հայկական Պոլիսը, որ այսօր բարեբախտաբար դադրած է եւ յուսանք ընդմիշտ, դեր խաղալէ հայ կեանքին մէջ:

Պոլսոյ լրվանթէնիզմի թոյնը Վոսփորի ափերէն փոխադրուած է գաղութները եւ կը շարունակէ իր աւերիչ դերը կատարել լրվանթէն թերթերու միջոցաւ »:

Ոչ մէկ տրամադրութիւն՝ բանավէճի բռնուելու մեր պաշտօնակցին հետ: Բայց կը կարծենք թէ ժամանակը եկած է ճշդելու կարգ մը թիւրիմացութիւններ, որոնք չեն դիմանար ոչ իսկ հաբեւանցի դիտողութեան մը:

Մենք ալ, այստեղ եւ այլուր միշտ ձաղկած ենք «Հայկական Պոլիս»ի ամբարտաւանութիւնը Գաւառին հանդէպ: Ձաղկած ենք իր մենատիրական ձգտումները — ինչպէս, այսօր, Փարիզի համար — յիշելով թանձրացեալ իրողութիւններ եւ քարացած երեւոյթներ:

Հիմա ժամանակը չէ մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, քանի որ արդէն պատմութեան անցած է մեր գիտցած Պոլիսը, եւ մէջտեղ կը մնայ միայն տժգոյն ծաղրանկար մը,— ինքն իր մէջ պարտկուած, խեղը քամուած, ահաբեկ խրտուիլակ մը:

Արդ, ինչ որ կը մատնանշէ «Հայրենիք», չի համապատասխաներ իրականութեան: Սխալ է, առնուազն պակասաւոր է վերլուծումը, եւ անարդար՝ եզրակացութիւնը:

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ Հայկական Պոլիսն էր որ ժողովրդավար սահմանադրութիւն մը ընծայեց Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին, երբ տակաւին չկային ոչ քաղաքական կուսակցութիւններ, ոչ ալ ազատագրական պայքար (1860): Եւ Պոլսոյ զաւակներն էին անոնք,— Գ. Օտեան, Ն. Ռուսինեան, Սերվիչէն եւ ուրիշներ:

Պատմութիւնը կ'ըսէ, դարձեալ, թէ «Հայկական Պոլիս»ը այնքան գիտակցութեամբ եւ ուշադրութեամբ կը հետեւէր «Գաւառ»ի տառապանքներուն, որ, դեռ 1871 հոկտեմբերին — երբ հեռաւոր երազներ էին քաղաքական կուսակցութիւնները — Պոլսոյ տաղանդաւոր զաւակներէն Ստեփան Փափազեան կ'աղաղակէր Ազգ. Ժողովի բեմէն, Հայերու զինուորագրութեան հարցին առթիւ.

— Զինուորագրութիւնը բարոյապէս պիտի զօրացնէ հայ ժողովուրդը եւ զգացնէ որ ինքն ալ երկրին տէրն է:

... Ձեզի ներկայ ժամանակիս մէջ պատուոյ, ընչից եւ կենաց ապահովութեան հարկաւոր պիտոյք մ'է: Անկէ զատ եթէ քննենք թէ որչափ պանդուխտ ունինք այժմ, առանց պատճառաւ ո՛րչափ երկիր անմշակ մնացած է, որչափ զաւակ տարուէ տարի կը կորսնցնենք, որչափ պանդուխտ օտարութեան մէջ կը կորսուին եւայլն, եւայլն, այն ատեն լաւ կը հասկնանք թէ գաւառացիք փոխանակ կեանքն ամբողջ հողագործութեամբ անցընելու, եթէ անոր մէկ մասը վառօդ գործածելու, սուր շողացնելու նուիրեն, իրենց քրտանց արդիւնքը պահպանելու նիւթական շահու առաւելութիւն պիտի գայ»...

«Լրվանթէն» միտքեր չեն ասոնք, ոչ ալ «հայ ժողովուրդի հոգեկան ներքին միութեան մէջ հաստատուն հոգեբանութիւն սնուցանող եւ պահող»:

Տակաւին կրնայինք յիշել «լուսաւորեալ»ի եւ «խաւարեալ»ի պայքարները, «էսնաֆ»ներու ճակատամարտ՝ ամիրաներուն եւ էֆէնտիներուն դէմ, «Հայկական Պոլիս»ի տքնաջան աշխատանքները՝ ոչ միայն գաւառի «Հարստահարութեանց» դադարման, այլ եւ հայկական դատի յաջողութեան համար:

«Լրվանթէն»նե՞ր էին Նարպէյ, Վարժապետեան, Իզմիրլեան, Պէշիկթաշլեան, երկու Դուրեանները (բանաստեղծը եւ Պատրիարքը), Մկրտիչ Փորթուգալեան, Կարապետ Իւթիւճեան (Մասիս), Պ. Ադամեան, Գր. Զոհրապ, Արփիարեան, Տիկ. Տիւսաբ, Սիպիլ եւ ուրիշներ: Իսկ Իզմիրէն Գր. Չիլինկիրեան, Ստ. Ոսկան, Մ. Մամուրեան, Գ. Կոստանդ, Մկրտիչ Սարեան (Միացեալ Ընկերութեան կրթական քննիչը) եւն.: Դէմքեր՝ որոնք չեշտ եւ գոյն տուին մեր հանրային եւ մտաւորական կեանքին, ինչո՞ւ չըսել ազգային վերածնութեան, որքան կը թոյլատրէին տեղական պայմանները:

Ու նորէն հայկական Պոլիսն էր որ «Ազգանուէր Հայուհեաց»ներ» եւ «Միացեալ ընկերութիւններ» ստեղծեց, լոյս տարածելու համար գաւառի ամէնէն անմատչելի վայրերուն մէջ:

Թող տուէք աւելի բաց խօսիլ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻՆ

«*Խորհրդային Հայաստան*»ի սեպտեմբերի 5 թիւին երկրորդ էջին վերջին երեք սիւնակներուն ստորոտը հրատարակուած է ՀԿ (Բ) Կ. Կենտկոմի Բիւրոյի պաշտօնական որոշումը բոլշեւիկներ Ընձակ Ցպուքինեանի եւ Տէր Վահանեանի (գնդակահարուածի եղբօր) մասին: Այդ որոշման 2րդ յօդուածը, ակնարկելով Տէր Վահանեանին, կ'ըսէ թէ «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագիր եղած միջոցին «քօղարկուած ձեւով անց է կատարել տրոցկիստական-նացիոնալիստական հայեացքներ եւ ակտիվ կերպով հովանաւորելիս է եղել տրոցկիստ-նացիոնալիստ գրողների ՆԵՐԿԱՅՈՒՄՍ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ խմբին (Բակունց, Ալազան եւ ուրիշները)»:

ԽՄԲ.— Այս տեղեկութիւնը մեզի կը հաղորդէ «հաւատարիմ ընթերցող մը»: Մենք տակաւին ստացած չենք «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերը:

Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի Բիւրոյի այս պաշտօնական հրատարակութիւնը կը հաստատէ, ուրեմն, այն լուրը զոր վերապահութեամբ հաղորդեր էինք հինգշաբթի օր, Ալազանի, Բակունցի, Վ. Թոթովենցի եւ Դր. Սիմոնեանի ձերբակալման մասին:

ՁԵՂՉԻ ՍԱԿԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ 5 ԱՌՀԱՐԻՒՐԻ

840 միլիոն կորուստ ոսկեդրամի պահեստէն

Պանք տը Ֆրանսը 3էն 5 առ հարիւրի բարձրացուց զեղչի սակը, նկատելով որ ահագին քանակութեամբ ոսկի պակսած է վերջին շաբաթներու ընթացքին: Միեւնոյն ատեն 4էն 6 առհարիւրի բարձրացաւ արժեթուղթերու վրայ եղած փոխառութեանց տոկոսը, իսկ 30օրեայ փոխառութեանց սակը՝ 3էն 5 առ հարիւրի: Այս կարգադրութեամբ, կը վերահաստատուին յունիս 23ի սակերը: Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, որ հրատարակուեցաւ հինգշաբթի օր, մինչեւ սեպտեմբեր 18 ոսկի պահեստին նուազումը կը հասնէր 840,000,000,000 Փրանքի: Միեւնոյն ատեն 400,000,000 Փրանք աւելցած է պետութեան փոխառութիւնը (առանց տոկոսի) եւ ընդհ. գումարը կը հասնի 1,500,000,000 Փրանքի: Ոսկիի ծանր կորուստին հետեւանքով, պահեստի համեմատութիւնը 58,03էն իջած է 57.42 առ հարիւրի:

Սակերու բարձրացման որոշումը մեծ տպաւորութիւն գործեց հրապարակին վրայ, որովհետեւ սեղանաւորական շրջանակներու մէջ գրոյց կը շրջէր թէ հաւանական է որ արգիլուի ոսկիի արտածումը, Այդ շրջանակները նոյնիսկ մօտալուտ կը գտնէին Փրանքին արժեզրկումը: Արդէն Փրանքը տկար էր քանի մը օրէ ի վեր, բայց սակերու բարձրացման շնորհիւ անգլիականը, որ անցած էր 77 Փրանքը, իջաւ 76.93ի: Ինչ կը վերաբերի Փրանքին արժեզրկման, իրաւասու շրջանակներէ կը հաւաստեն թէ Փրանքին ոսկիի ներկայ պարունակութիւնը, որ հաստատուած է 1928ին, չի կրնար փոխուիլ առանց նոր օրէնքի մը: Իսկ այդպիսի օրէնք մը քուէարկելու իրաւունք ունի միայն խորհրդարանը (Երեսփ. Ժողով եւ Ծերակոյտ): Նոյն շրջանակներուն կարծիքով, ոսկիի արտածման արգելքն ալ չի կրնար փրկել կացութիւնը, քանի որ Փրանքը մեքենաբար պիտի իյնայ, ներկայ պայմաններուն մէջ:

**** Վարչապետը չորեքշաբթի օր մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ ելմտական եւ ազգային տնտեսութեան նախարարներուն հետ, Փրանքին պաշտպանութեան մասին: Այդ խորհրդակցութենէն վերջն էր որ տեղի ունեցաւ սակերու բարձրացումը: Լէօն Պլումի դահլիճին կազմութենէն անմիջապէս վերջը Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը աւելցաւ: Այնուհետեւ կառավարութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առաւ, որպէսզի մէջտեղ հանուի դիզուած ոսկիի գումարին գոնէ մէկ մասը: (Իրագէտներ մինչեւ 80 միլիոն անգլ. ոսկի կը հաշուեն միայն Ֆրանսայի մէջ պահուած ոսկեդրամը): Դահլիճին պաշտօնավարութեան երկու ամիսներու ընթացքին Պանք տը Ֆրանսը 9,000,000 սթերլին արժողութեամբ ոսկի շահեցաւ. բայց օգոստոս 8էն սեպտ. 11 ոսկիի պահեստը ինկաւ իբր 20,000,000 սթերլին արժողութեամբ: Յաջորդ շաբթուն աւելի չեշտուեցաւ կորուստը, անհրաժեշտ դարձնելով զեղչի սակին բարձրացումը:*

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ՆՈՐ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նախագահական աթոռ մը՝ Իտալիոյ համար ...

Վերջին լուրերու համաձայն, առ այժմ հաւանական չէ որ Իտալիա քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, իբրեւ հետեւանք Եթովպիոյ պատուիրակութեան ընդունելութեան: Հինգշաբթի օր տարօրինակ դէպք մըն ալ պատահեցաւ: Ընդհ. Ժողովի վեց դեր-նախագահներու ընտրութեան առթիւ, աթոռ մըն ալ սահմանուեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարար կոմս Չիանոյի (Մուսոլինիի փեսան), թէեւ Իտալիա չի մասնակցիր ժողովին: Քուէի կարգով Իտալիան ամէնէն վերջը կուգար, ստացած ըլլալով 32 ձայն (51ի վրայ): Ցանկին գլուխը կը գտնուէր Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, որ ստացաւ 49 ձայն: Անգլիա ստացաւ 47 ձայն, Եուկոսլավիա 44, Քանատա 39, Խ. Միութիւնը 37:

Հինգշաբթի օրը անցաւ այս ընտրութեամբ եւ ուրիշ ատենական գործողութիւններով: Ընդհանուր վիճաբանութիւնները պիտի սկսէին երէկ, ուրբաթ: Այս առթիւ ամէնէն կարեւոր ճառերը պիտի խօսէին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները:

Նէկիւսը, որ տակաւին Ժընեւ կը գտնուի, ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, իր երախտագիտութիւնը յայտնեց Եթովպիոյ պատուիրակութեան ընդունելութեան առթիւ:

Բոլոր թերթերը անգամ մը եւս կը հաստատեն թէ Եթովպիոյ պատուիրակութեան ընդունելութեան համար ամէնէն վճռական դերը կատարեց Լիթվինով, ի դերեւ հանելով Իտընի եւ Իվօն Տէլպոսի ջանքերը: Խ. Միութեան արտաքին գործավարը մէկ քարով երկու թռչուն զարկաւ, միեւնոյն ատեն ձախողեցնելով Լոքառնոցիներու նոր ժողովը:

« Մաթէն » հեգնութեամբ գիտել կուտայ թէ թերեւս աւելի լաւ կ'ըլլայ որ Ազգերու Դաշնակցութեան կեդրոնը Մոսկուա փոխադրուի:

**** Ուրուկուէյի կառավարութիւնը պաշտօնապէս Ազգաժողովին հաղորդած ըլլալով դիւանագիտական յարաբերութեանց խզումը, հաւանական է որ սպանիական խնդիրն ալ գայ սեղանի վրայ, աւելի պղտորելով մթնոլորտը: Մանաւանդ որ, հարաւ. Ամերիկայի հանրապետութիւնները տրամադիր են ճանչնալու ապստամբներու ժամանակաւոր կառավարութիւնը:*

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՏԵՂ»ԷՆ ՎԵՐՋԸ «ԲԵՒԵՌ»Ը

Ուրեմն, շնորհիւ Գահիրէի «Ազատ Միտք»ին, ընդամէնը մէկ շաբթուան միջոցին սորվեցանք հետեւեալ նշանաւոր բաները.—

1. Կայ տեղ մը որ «ամէնքս ալ գիտենք ու ամէնուս մատչելի է»:

2. Այդ հանրամատչելի տեղը «հովանաւորուած է աշխարհի մեծագոյն կառավարութիւններէն մէկուն կողմէ »:

3. Այդ հովանաւորեալ տեղին մէջ «աւելի ազատութիւն պիտի վայելենք քան Հայաստանի մէջ»:

4. «Ամէն կարելիութիւն ունինք, եթէ ուզենք պահանջուած զոհողութեան ընդ առաջ երթալ»,— «երկիր փոխադրուելիք երկու երեք հարիւր հազար Հայեր հաւաքել հոն ուր Կիլիկիոյ դարաւոր կաթողիկոսութիւնը իր Աթոռը հաստատած է»:

Այս աւետաբեր գաղտնիքները իմանալէ յետոյ, կը մնայ գործի ձեռնարկել,—«հաւաքուիլ մեր ամէնուս գիտցած տեղը եւ հոն երկրորդ ազգ մը կազմել »:

Անշուշտ ընդհանուր ղեկավարութիւն եւ կազմակերպութիւն կը պահանջէ այս բարդ եւ բազմակողմանի գործը:

Մի՛ մտատանջուիք: «Ազատ Միտք» ատոր ալ միջոցը գտած է.

— *«Ազգային (գաղութահայ) խնդիրներու շուրջ մեր խորհուրդներուն ու մտածմանց մէջ ոչ Մոսկուա եւ ոչ ալ Պերլին կրնան տեղ ունենալ որպէս մեզի քաղաքական ուղղութիւն տուող բեւեռներ:*

Մենք, տարագիր Հայերս, ունինք միայն մէկ բեւեռ, ուր պէտք է ձգտին մեր մտքի, հոգիի եւ ինչքի բոլոր կարողութիւնները. այդ բեւեռը Սուրիոյ Կաթողիկոսանիստ Աթոռն է, որպէս դարաւոր հոգեկան կառոյց Գաղութահայութեան, եւ որուն շուրջ պէտք է ժողվենք ցիր ու ցան Հայ բազմութիւնները, ազգի մը դիմագիծը տալով անոնց:

Այն ատենն է որ, բարեկամի թէ թշնամիի աչքին ձեր ամէնուդ սիրած Հայաստանը կ'ունենայ այն կարեւորութիւնը, որմէ զուրկ է այսօր, եւ որմէ միշտ ալ զուրկ պիտի մնայ, յորչափ ատեն, մենք աստին, ցիր ու ցան ու անկազմակերպ վիճակ մը ցուցադրելով, Մոսկուայի հանդէպ ալ մուրացիկի դիրքին մէջ մնանք »:

Պրծա՛ւ: Քանի որ «բեւեռը» ունինք, «չաթալ - թագ»ով եւ քշոցով, ալ ո՞վ կը համարձակի փակել դուռները: «Եղիցի» մը եւ ամէն ինչ կը վերջանայ:

— Հապա 1936 սեպտեմբեր 9ի դաշնագի՞րը, որ վերջ կը դնէ «աշխարհի մեծագոյն կառավարութիւններէն մէկուն» հովանաւորութեան, «ամէնուս գիտցած տեղ»ին տէր եւ տնօրէն հռչակելով տեղացին ...

— Այդ ալ մտածելիք բա՞ն է: «Բեւեռ»ը խաչ ունի, բուրվառ եւ մոմ ունի, ասա եւ շուրջառ ունի, դաշնագիր բառդ ի՞նչ է որ դիմանայ այսքան զօրութեան առջեւ:

Ուրեմն, բոլորուեցէք սրբազան բեւեռին շուրջը:

Այն ատեն, ոչ միայն ինքնին կը լուծուի 2 — 300,000 գաղթականներու տեղաւորման եւ «երկրորդ ազգ»ի մը կազմութեան խնդիրը, այլեւ Մոսկուան ալ կը հարկադրուի տարբեր աչքով նայիլ մեզի, եւ զիջումներ կատարել, ներգաղթի համար:

Կը մնայ ժամկոչներու եւ լուսարարներու բանակ մը ցրուել բոլոր գաղութներուն մէջ, արձանագրութիւններ կատարելու եւ կարաւաններ կազմելու համար, ինչպէս կ'ընէ Հօկը, ի հաշիւ Երեւանի:

Անշուշտ լիազօր մըն ալ պէտք է:

Ես կ'առաջարկեմ *Ազատ Միտք*ի խմբագրապետը:

ՎԱՀԷ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՆԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՀԱՄԱՐ

Երկու կողմերն ալ թուռն միջոցներու կը դիմեն

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները ծայրագոյն սաստկութեան հասած են այս օրերս: Երկու կողմերն ալ կը պատրաստուին վճռական ճակատամարտի մը համար, որ պիտի մղուի Մատրիտի շուրջը:

Վերջին լուրերու համաձայն, կառավարական զօրքը բացած է Ալպէրքէի թումբերը, որպէսզի ապստամբները չկարենան Մատրիտ եւ Թոլէտօ հասնիլ: Իսկ զօր. Ֆրանքոյի եւ Մոլայի բանակները կը ջանան կտրել Թոլէտոյի եւ Մատրիտի հաղորդակցութիւնները, գրաւելով Սանթա-Քրուզ քաղաքը: Թումբերու քանդումով, տասը միլիոն խորանարդ մեթր ջուր ողողած է Թակէսի հովիտը: Մատրիտի կառավարութիւնը կը յուսայ թէ այս ողողումները պիտի քշեն բոլոր կամուրջները, այնպէս որ թշնամին պիտի չկրնայ յառաջ խաղալ: Կը կարծուի թէ այս ողողումներուն հետեւանքով մեծ վնասներ կրած են ապստամբներու ռազմանիւթերը եւ պաշարը:

Մատրիտի կառավարութիւնը առջի օր կը հաղորդէր Ալքազարի միջնաբերդին գրաւումը. բայց այժմ կը խոստովանի թէ դիմադրութիւնը կը շարունակուի եւ կառավարական զօրքը գրաւած է միայն աջ թեւը,— միջնաբերդին խոհանոցը, ճաշարանը, պարտէզը եւ կառավարիչին բնակարանը: Զօր. Ֆրանքօ բազմաթիւ զինուոր կեդրոնացուցած է Թոլէտոյէն 18 մղոն հեռու, սրընթաց յառաջխաղացութիւն մը կատարելու եւ պաշարուած քաղաքը գրաւելու համար: Գնդ. Արանտա, Օվիէտոյի մէջ պաշարուած ապստամբներուն հրամանատարը, դէպի դուրս յարձակում գործելով, գրաւեց կարեւոր դիրք մը՝ Սանթանտէրի ճամբուն վրայ: Միեւնոյն ատեն զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ ապստամբները վար առած են 22 կառավարական օդանաւեր, միայն երկու հատ կորսնցնելով:

Պիլպաոյի անձնատուութեան համար տրուած պայմանաժամը լրացաւ երէկ, ուրբաթ, կէս գիշերին: Լրացումէն առաջ, քաղաքին հրամանատարութիւնը անթելով հաղորդեց թէ պատրաստ է անձնատուր ըլլալու, եթէ Զօր. Մոլա կը խոստանայ խնայել բնակիչներու կեանքը, մէջն ըլլալով զինուորները, Ազգերու Դաշնակցութեան երաշխաւորութեամբ: Զօր. Մոլա պատասխանեց թէ կը խոստանայ խնայել բնակիչներու կեանքը, եթէ զինուորները անձնատուր ըլլան, բայց կը մերժէ Ազգերու Դաշնակցութեան երաշխաւորութիւնը:

Վերջին լուրերու համաձայն, յարձակումը սկսած է արդէն: Զօր. Մոլա վճռած է Պիլպաօ մտնել երեք թեւերով:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ մէջ իտալացի գաղթականներու տեղաւորումը պիտի սկսի անձրեւներու դադարումէն անմիջապէս վերջը (սեպտեմբեր 26 — 27): Մարաջախտ Կրացիանի, իտալացի փոխարքան, հազարաւոր բանուորներ վարձած է, ճամբաներ շինելու համար: Միեւնոյն ատեն պիտի շարունակուի Հապէշներու ձեռքը մնացած երկրամասերու գրաւումը: Մասնագէտներու կարծիքով, այս գործողութիւնը կրնայ լրանալ երկու երեք ամիսէն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳՈՒԹԷՆ ՆԵՐՍ

ԴԷՊԻ ԱՋ ԹԵՔՈՒՄ

— . —

Համայնավար կուսակցութեան ձախ հոսանքի հիմնական պահանջներն էին՝ պայքար գիւղին դէմ, երկրի անմիջական ճարտարարուեստացում եւ միջազգային յեղափոխութիւն (այս վերջին կէտը ուղղուած էր մէկ երկրի մէջ ընկերվարութիւն կառուցանելու դէմ): Կուսակցութենէն վտարելով եւ աքսորավայր ղրկելով ընդդիմադիր ղեկավարները, Սթալինի թեւը չէր կրնար հաշուի չառնել կուսակցական զանգուածներու տրամադրութիւնները, մասնաւորապէս Լենինգրատի հարիւր հազարնոց կազմակերպութեան կարծիքը, որ ամբողջովին հակած էր Զինովիեւի կողմը:

(Օգտուելով առիթէն, կ'ուզեմ հաստատել ճշմարտութիւն մը: Մեր մամուլը Խանջեանի վերելքը կը վերագրէ այն բանին, որ իբրեւ թէ ան Լենինգրատ եղած ատեն մատնած է զինովիեւականները եւ որպէս վարձատրութիւն Սթալինի կողմէ կը նշանակուի Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի ընդհանուր քարտուղար: Մատնութեան մասին խօսք չի կրնար ըլլալ: Մինչեւ 1927ի վերջը զինովիեւականները Լենինգրատի մէջ կը գործէին հրապարակաւ եւ իրենք զիրենք այնքան զօրաւոր կը զգային, որ նոյնիսկ արգիլած էին Լենինգրատի խորհրդաժողովին մէջ (1925) արտայայտուիլ Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Կիրովին: Այդ օրերուն Խանջեան Լենինգրատ Վիբորգի շրջանի քարտուղարական բաժնի վարիչ էր: Խանջեան Լենինգրատի հազուագիւտ համայնավարներէն է եղած, որ հաւատարիմ մնալով Կեդր. Կոմիտէին, կը պայքարէր զինովիեւականներու դէմ: Այս հաւատարմութիւնն է (եւ ոչ թէ մատնութիւնը), որ գնահատած էր Սթալին):

Կուսակցութեան բանուորական մասի ձախ տրամադրութիւններէն զատ, կար եւ ուրիշ կարեւոր պարագայ մը: 1926էն սկսեալ, երկրի արդիւնաբերութիւնը լրացնելով վերաշինման աշխատանքը, կը թեւակոխէ կառուցողական շրջանը: Ոչ միայն հին գործարանները կը վերանորոգուէին, այլ եւ կը ծրագրէին նորերը շինել, ինչ որ կը պահանջէր հսկայական միջոցներ: Իսկ այդ միջոցները կարելի էր ձեռք բերել երկրի ներսը՝ տուրքերու գանձումով եւ երկրէն դուրս՝ արտածելով գիւղատնտեսական մթերքներ: Սակայն, գիւղէն պարէն ստանալու համար, պէտք էր գիւղացիին մատակարարել արդիւնաբերական ապրանքներ եւ արտադրութեան միջոցներ (երկրագործ. մեքենաներ), որոնց սակաւութիւնն ու բարձր ինքնարժէքը չէր գոհացներ գիւղացին: Միւս կողմէ ուղղակի եւ անուղղակի հարկերը կը ճմլէին գիւղը: Այս պայմաններու տակ ընդդիմադիրի դերին մէջ հանդէս կու գար գիւղը, յատկապէս հացամթերումներու ատեն:

1928ի սկիզբը (փետրուարին) Կեդրոնական Կոմիտէն կ'որոշէ գիւղէն հաց եւ մթերքներ գանձել վարչական բանի միջոցներով եւ դասակարգային պայքար մղել գիւղի ունեւոր տարրերու դէմ: Այս քաղաքականութեան դէմ արտայայտուեցան Ռիկով, Պուխարին, Թոմսկի եւ Կալինին: Անոնց տեսակէտը կը բաժնէր նաեւ Մոսկուայի կոմիտէն, որ կը գտնէր, թէ պէտք է «թոյլ տալ գիւղացիին իր տնտեսութիւնը զարգացնել ուզած ձեւով եւ ձգտիլ, որ աղքատ գիւղացիներն ալ հարստանան»:

Գիւղի հանդէպ գործադրուած վարչական միջոցները աղետալի հետեւանքներ ունեցան: Գիւղացին կրճատեց ցանքը, պահեց հացը, դադրեցուց մթերքներ արտածել քաղաք եւ սկսաւ ահաբեկել գիւղերն ուղարկուած համայնավար պաշտօնէութիւնը: Քաղաքներու մէջ հացի պակաս զգացուեցաւ եւ խանութներու առջեւ «պոչեր» կազմուեցան: Աջ ընդդիմադիրներու եւ գիւղի ընդդիմութեան ճնշման տակ Կեդր. Կոմիտէն նոյն տարուան յուլիսին ստիպուեցաւ որոշ զիջումներ կատարել, վերջ տալով բանի միջոցներու կիրառման: Սակայն, աջերու յաղթանակը կարճատեւ եղաւ:

Դեռ 15րդ համագումարին մէջ (1927, դեկտեմբեր) որոշուեցաւ ձեռնարկել կոլխոզի քաղաքականութեան (հաւաքական տնտեսութիւններ): Սակայն, առաջին տարին գիւղին համայնացումը կը կատարուէր կամաւոր եւ մասնաւոր ծաւալ չստացաւ: Գիւղին վիճակը հիմնովին փոխուեցաւ, երբ 16րդ խորհրդաժողովի (1929, ապրիլ) մէջ կուսակցութիւնը որոշեց զարկ տալ երկրի ճարտարարուեստացման եւ կազմուեցաւ հնգամեայ ծրագիրը:

Հնգամեայ ծրագիրներն իրագործելու համար, անհրաժեշտ էր որ պետութիւնն իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնէր երկրի ամբողջ տնտեսականկեանքը, եւ առաջին հերթին՝ գիւղական տնտեսութիւնը: Իսկ այդ հնարաւոր էր, եթէ վերջ տրուէր գիւղի անհատական սեփականատիրութեանը եւ պետութիւնն իր մենատիրութիւնը հաստատէր նաեւ գիւղին մէջ: Այդ շրջանէն էր, որ սկսաւ գիւղի բռնի կոլխոզացումը եւ ունեւոր գիւղացիներու ոչնչացումը:

Կոլխոզի քաղաքականութեան արդիւնքը յայտնի է,— ցանքերու կրճատում, երկրագործական գործիքներու փճացում, անասուններու կոտորած, գիւղացիական ապստամբութիւններ, հալածանք, տեղահանութիւններ, միլիոնաւոր աքսորներ եւ 1931 — 32ի անօթութիւնը Խորհ. Միութեան մեծ մասին մէջ:

Ռիկով, Պուխարին եւ Թոմսկի իրենց բազմաթիւ կողմնակիցներով ըմբոստացան այս կործանարար քաղաքականութեան դէմ, պահանջելով վերջ տալ գիւղի հանդէպ գործադրուած քայքայիչ միջոցներուն, ձեռնպահել բռնի համայնացմէն, լայն հնարաւորութիւններ տալ գիւղացիին ազատօրէն զարգացնելու իր տնտեսութիւնը, չսրել դասակարգային պայքարը գիւղին մէջ, մեղմացնել երկրի ճարտարարուեստացման թափը եւ վերջ տալ «գիւղի աւատական շահագործման կարգերուն» ...

Աջերը գիւղին հանդէպ տարուելիք քաղաքականութեան համար հետեւեալ ծրագիրը կ'առաջարկէին.— գիւղատնտեսութիւնը կ'աճի այն պարագային միայն, երբ պակսի գիւղհարկը, վերցուի ունեւոր տնտեսութիւններու յաւելեալ հարկատուութիւնը, կրճատուին անհրաժեշտ ապրանքներու գիները, անխտիր բոլոր գիւղացիներուն թոյլատրուի մասնակցիլ համագործակցականներուն, զարգանալու հնարաւորութիւն տրուի անհատ տնտեսութեան եւ արհեստներուն, ուժեղանան արդիւնաբերութեան այն ճիւղերը, որոնք գիւղին գործիքներ եւ մշակութեան անհրաժեշտ նիւթեր կը մատակարարեն, արհեստականօրէն չսրել դասակարգային պայքարը եւ գոհանալ ունեւոր տարրերը ընտրական իրաւունքէ զրկելով:

16րդ համագումարը (1930, յունիս) ջախջախիչ հարուած հասցուց աջ ընդդիմադիրներուն, ամբողջովին վաւերացնելով Սթալինեան կոլխոզացման, երկրի արագ ճարտարարուեստացման եւ հնգամեակներու քաղաքականութիւնը: Սակայն ատով պայքարը չվերջացաւ:

Երկրին մէջ յառաջ եկած տնտեսական ծանր կացութիւնը եւ իշխանութեան կողմէ գործադրուած բռնութիւնները միացուցին աջ եւ ձախ ընդդիմադիրներու մնացորդները, որոնք շարունակեցին պայքարը Սթալինի «արկածախնդիր» քաղաքականութեան դէմ: Ընդդիմադիր այս շարժումը յայտնի է Սիրցով-Լոմինաձէ «պլոք» անունով: Սիրցովը (Խ. Ռուսիոյ կառավարութեան նախագահը) կը ներկայացնէր աջ թեւը, իսկ Լոմինաձէ (Անդրկովկասի կուսակցական ընդհ. քարտուղարը)՝ ձախ թեւը:

Սիրցով-Լոմինաձէ միացեալ խմբակը կը հերքէր այն պնդումը թէ խորհրդային երկրին մէջ ընկերվարութիւն կը կառուցուի, չէր հաւատար կոլխոզի քաղաքականութեան յաջողութեանը, կը դատապարտէր կուսակցութեան կողմէ բանուորներու կենցաղային պահանջներու անտեսումը, կը պահանջէր սահմանափակել շինարարական ծրագիրները, գլխաւոր ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով ժողովրդի պահանջներուն գոհացում տուող արդիւնաբերութեան վրայ եւ ընդհանուր առմամբ աւելի զգոյշ եւ աչալուրջ քաղաքականութեան հետեւիլ: Բանուորութեան աշխատավարձը կ'իյնայ, բանուորական նախաձեռնութիւնը կը խեղդուի, բանուորները կը փախչին ժողովներէն եւ գործարաններէն, եւ, ինչպէս Սիրցով կը յայտնէր, բանուորի կեանքը խոզի վիճակէն ալ վար է: Հարուածային աշխատանք, «սոցմրցութիւն», բանուորական խանդավառութիւն,— այդ ամէնը կեղծիք են եւ խաբէութիւն: Ամենուրեք կը տիրէ բիւրոկրատիզմ, անպատասխանատու գործելակերպ, քմահաճ վերաբերում եւ ոչ ոք կը հետաքրքրուի գիւղացիի եւ բանուորի արդար պահանջներով: Կուսակցութեան մէջ անհանդուրժելի բանակցական կարգեր են հաստատուած եւայլն:

Լոմինաձէ-Սիրցով խմբակը գաղտնի ժողովներ կը գումարէր, թռուցիկներ կը հրատարակէր եւ իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր միջոցներով կը պայքարէր Սթալինի Կեդր. Կոմիտէի եւ կառավարութեան քաղաքականութեան դէմ: Այդ խմբակն ալ միւսներու վախճանն ունեցաւ,— Սիրցով, Լոմինաձէ եւ իրենց համախոհները կուսակցութենէն արտաքսուեցան եւ ձերբակալուելով աքսորուեցան երկրի խորերը (1931ին):

1931էն իվեր այլեւս Համայնավար կուսակցութեան մէջ աչքի զարնող ընդդիմադիր շարժում չծագեցաւ: 17րդ համագումարին մէջ (1934, յունուար) կը տիրապետէր կարծիքի միատեսակութիւն եւ ամբողջ կուսակցութիւնը համախմբուած էր մէկ մարդու նման Սթալինի շուրջ:

Արտաքուստ ներքին պայքարը վերջացած կ'երեւար, երբ յանկարծ 1934 դեկտեմբեր 1ին Լենինգրատի մէջ պայթեցաւ ատրճանակը՝ գետին տապալելով Սթալինի աջ բազուկը՝ Քիրովը:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

— . —

Համագործակցական շարժումը ին՞չու աւելի ուժով զարգացած է Եւրոպայի հիւսիսային երկիրներուն մէջ:

Այս հարցը որոշ ժամանակէ ի վեր ինծ տրուած է համագործակցական միութեան մը կողմէ, ենթադրելով թէ սոյն երեւոյթին գլխաւոր պատճառը անոնց՝ ընդհանուր պատերազմին չմասնակցիլն է:

Անտարակոյս, պատերազմը եւ խաղաղութիւնը՝ ազգերու կեանքին մէջ ամէնէն ուժեղ դերակատարներն են: Եւրոպայի հիւսիսային կառավարութիւնները չմասնակցեցան համաշխարհային պատերազմին, որուն պատճառաւ է որ անոնք շատ բաներու մէջ նպաստաւորուեցան, մասնաւորաբար համագործակցական շարժման մէջ շատ շահեցան:

Սակայն, ոչ թէ միայն համաշխարհային պատերազմը, այլ քաղաքացիական կռիւներն ալ հանգստութիւնը կը վրդովեն, եւ համագործակցութեան գործունէութեան վատթարացման կամ կասեցման պատճառ կ'ըլլան:

Այն երկիրներու մէջ, ուր յաճախ տեղի կ'ունենան արտակարգ դէպքեր, համագործակցական տեսակէտով ամէնէն գէշ արդիւնքները կուտան: Այս տեսակէտով կարելի է իբր օրինակ տալ Փորթուգալեան եւ հարաւային ամերիկեան հանրապետութիւնները:

Ամէն օգտակար եւ շինարար գործ պէտք ունի ներքին եւ արտաքին խաղաղութեան: Համագործակցական գործունէութիւնը շատ աւելի կարիք ունի այդ խաղաղութեան, որովհետեւ անոր նպատակը լոկ կազմակերպչական չէ, այլ նաեւ դաստիարակչական:

Պատերազմները, մանաւանդ քաղաքացիական կռիւները, միշտ շատ գէշ կերպով կ'ազդեն ժողովրդեան բարոյականին վրայ: Հասկնալի է անշուշտ, թէ համագործակցական շարժումը գէշ բարոյականի պայմաններու տակ, լաւ չի յառաջդիմեր:

Իբր դերակատար՝ խաղաղութենէն վերջ կու գայ բարոյականը, այսինքն այն բարոյականը, որուն պէտք ունի համագործակցական շարժումը:

Հիւսիսային կառավարութիւնները բարոյական եւ կրօնական տեսակէտով շատ անգամ աւելի բարձր են հարաւայիններէն:

Համագործակցական կազմակերպութիւնը ամէնէն առաջ Սկովտիոյ, Ֆինլանտիայի, Տանիմարքայի եւ Շուէտի նման հիւսիսային երկիրներու մէջ կազմուեցաւ, որոնք իրենց ժողովուրդներուն ֆիզիքական ու բարոյական մաքրութեամբ հանրածանօթ են ընդհանուր աշխարհին:

Պատերազմէն առաջ Ֆինլանտիայի մէջ բնաւ գողութիւն տեղի չէր ունենար: Գուցէ իբր պատկերալից երեւակայական երեւոյթ կը պատմեն թէ՝ օտար մը, որ պատերազմի հրատարակութենէն մի քանի օր առաջ կը ճամբորդէր Ֆինլանտիայէն, աճապարանքով կայարանի մը պիւֆէին մէջ կը մոռնայ իր դրամապանակը, եւ պատերազմէն վերջ երբ կը վերադառնայ, իր դրամապանակը կը գտնէ նոյն տեղը, ուր որ մոռցած էր, մի այն այն տարբերութեամբ որ, մէջի դրամները բազմացած էին անոնց այնքան ժամանակուան բանած տոկոսներով: Անտարակոյս է անշուշտ թէ պատուաւոր մարդիկ միմիայն հիւսիսային երկիրներու մէջ չէ որ գոյութիւն ունին: Զուիցերիա եւս ճանչցուած է իբր պատուաւոր ու բարոյական տէր երկիր մը. ասոր համար է որ հոն ալ լաւ յաջողած է համագործակցական շարժումը:

Սակայն, հակառակ ասոր, շատ պատուական ազգեր կան, որոնք համագործակցութեան պէտքը զգացած չեն, ինչպէս նաեւ կան այն տեսակները, որ հակառակ բարոյապէս այնքան բարձր չըլլալնուն, համագործակցական շարժումը մշակելու եւ իրենց մէջ տարածելու ջերմ փափաք մը ունին:

Համագործակցութեան տարածման կարեւոր մէկ դերակատարն է նաեւ գիտակցութիւնը, որ անբաժանելի կերպով կապուած է այն անձին հետ, որ կոչում ունի ժողովրդեան խաւերուն մէջ արթնցնելու նոյն գիտակցութիւնը:

Ազգային դաստիարակութեան բարձր մակարդակը, որ նշմարելի է հիւսիսարնակ ժողովուրդներու մէջ, իրենց համագործակցական կազմակերպութիւնները ամէնէն օրինակելի գիրքի մը մէջ գրած են յաչս միւս ազգերուն:

Հիւսիսային կառավարութեանց մէջ, մեծ անձնաւորութիւնները լոկ քաղաքականութեամբ չեն զբաղիր, այլ նաեւ մշակոյթով եւ կազմակերպչական գործունէութիւնով, որոնք այդ փոքր կառավարութիւններու մէջ շատ աւելի բարձր կը գնահատուին, քան Ֆրանսայի նման ուրիշ մեծ երկիրներու մէջ:

Այն ժողովուրդները, որ միշտ կը զբաղին քաղաքականութեամբ եւ առօրեայ թերթերու քաղաքական բաժնին հետեւելով, համագործակցական շարժման մէջ շատ ետ են մնացած:

Մինչեւ մօտերս, հարաւային ազգերը, բաղդատմամբ հիւսիսայիններուն, շատ դժուար յարեցան համագործակցական կազմակերպութեանց: Գուցէ հոս ցեղային ազդեցութիւնն ալ իր կարեւոր բաժինն ունենայ:

Շատ մը, հանրածանօթ գիտուն եւ համագործակցութեան նշանաւոր տեսաբանը, անգամ մը գրած է թէ՝ Հոլանտայի եւ Դանուբի հիւսիսային կողմը, համագործակցութիւնը շատ աւելի զարգացած է, քան այս երկու գետերուն արեւելեան կողմը: Ընդհանուր առմամբ այս իրողութիւնը ճիշդ է, սակայն հոս եւս բացառութիւններ կան, ինչպէս օրինակի համար, Պուլկարիան, որ Դանուբի արեւելեան կողմը կը գտնուի, սակայն համագործակցական շարժումը հոս շատ աւելի ուժեղ կերպով յառաջացած է, քան Ռումանիոյ մէջ, որ Դանուբի հիւսիսային կողմն է:

Նշանակելի է թէ՝ հարաւային կառավարութիւններու մէջ իսկ այս տեսակէտով տարբերութիւններ կան հիւսիսի կամ հարաւ բնակողներուն մէջ: Այսպէս, օրինակի համար, հիւսիսային Ֆրանսայի մէջ, համագործակցութիւնը շատ աւելի ուժեղ է, քան հարաւային մասին մէջ: Նոյնը կարելի է հաստատել Իտալիոյ մէջ, ուր հիւսիսային մասը ունի ծաղկեալ եւ օրինակելի համագործակցական անհամար կազմակերպութիւններ:

Այս մասնաւոր երեւոյթը սովորաբար կարելի է վերագրել բնութեան եւ ցեղի ազդեցութեան:

Հիւսիսային Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ մէջ բնակող ժողովուրդները ընդհանրապէս անգլօսաքսոն ցեղի խառնուրդ մը կը ներկայացնեն, իսկ Ֆրանսայի մնացած մասերը Փլամաններու: Հարաւային կլիման նոյնպէս զօրաւոր կերպով կ'ազդէ անոնց վրայ, իր յոգնեցուցիչ եւ ծուլացնող ծանրութեամբ:

Մտաւորական կարողութեան տեսակէտով, հարաւային ազգերը նուազ խելացի չեն, սակայն անոնց քով կը պակսի գործունէութիւնը եւ յարատեւութիւնը: Ասոր հակառակ, հարաւի ազգերը հիւսիսայիններէն աւելի ոգեւորութիւն եւ եռանդ ունին: Այսպէս, Իտալացիները նոյն տեսակէտով իբր ամէնէն բարձրագոյնը կը ներկայանան, քան ուրիշ ազգերը:

Ազգասիրութիւն ու ոգեւորութիւն, բառին լաւագոյն ու լայն առումով, համագործակցութեան մեծ յաջողութիւններ ցոյց կուտան Պալեստինի մէջ:

Բնութեան ազդեցութիւնները չեն կրնար պատճառ նկատուիլ համագործակցութեան տկար կամ ուժեղ զարգացման:

Վերջերս Հնդիկները համագործակցութեան մէջ այնպիսի մեծ յաջողութիւններ ցոյց տուին, մանաւանդ իրենց բոլորովին նոր գործունէութեանց ձեւերով, որոնք կարող են օրինակ հանդիսանալ նոյն իսկ Եւրոպացիներուն:

Հոն համագործակցութիւնը լոկ տնտեսական նպատակներու չի ծառայեր, այլ նաեւ բարոյական, ինչպէս հաշտարար համագործակցականները, որոնք կը ձգտին փաստաբաններու եւ դատարաններու գոյութիւնը աւելորդ դարձնել երկրին համար:

Ուժեղ կերպով զարգացում մը կը նկատուի նաեւ մարդասիրական համագործակցութեանց, որոնցմէ կուտանք հետեւեալ օրինակը.—

Երեք տարի առաջ, Սաթարայի գաւառին Աովատ քաղաքին մէջ, սկզբնաւորութեան մէջ փոքր, բայց միեւնոյն ատեն շատ խոստումնալից նպատակներով, մօտաւորապէս 60 անդամներ պարտաւորութիւն ստանձնեցին գործադրել իրենց կանոնագրին հետեւեալ տրամադրութիւնները.—

Ոգելից ըմպելիներէ պահեցողութիւն, կրօնական օրէնքներու հիման վրայ՝ անպայման դադրիլ կենդանիներ սպաննելէ, արգիլել արտակարգ պտոյտներ եւ խնջոյքներ սարքել հարսանիքներու աթիւ, անչափահասներու հետ չամուսնանալ, կատարելապէս մաքուր պահել տուները եւ գիւղերը, բոլոր վէճերը կարգադրել համագործակցութեան միջոցաւ: Բոլոր անդամները պարտաւոր են իրենց զաւակները ուսուցանել եւ դաստիարակել եւ ա-

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿՐԹԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

I.— ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ա.— ԴՊՐՈՑԸ

Կարգ մը նահանգներու մէջ, երբ մանուկ մը 4 տարեկան կ'ըլլայ, կը մանէ մանկապարտէզ: Վեց տարեկանէն սկսեալ,— կարգ մը շրջաններու մէջ՝ եօթնէն սկսեալ — մինչեւ 15 տարեկան, կրթութիւնը պարտադիր է եւ ձրի, ըլլայ օտարականներու համար, ըլլայ երկրացիին համար: Այդ կրթութիւնը հիմնուած է «գործօն դպրոցի» մեթոտներուն վրայ, (գործօն դպրոց կը կոչուի դաստիարակութեան այն ձեւր, որ կը ձգտի աշակերտը մղել մտածելու եւ խորհրդածելու, փոխանակ բաներ մը գոց սորվելու յիշողութեան ուժով): Անհատական դպրոցներն ալ ընդունած են նոյն մեթոտը, եւ ենթակայ են պետութեան հակակշռին:

Կրթութիւնը պարտադիր ըլլալով, բազմաթիւ նահանգներու մէջ գոյութիւն ունին մարմիններ, որոնց պաշտօնն է ամէն օր հետեւիլ դպրոցներու ներկայ-բացակայի արձանագրութեանց, պահանջել ծնողքներու աջակցութիւնը որպէսզի տղաքը հետեւին ուսումնական ծրագրին: Բացակայութեան պատճառները խիստ քննութեան մը կ'ենթարկուին:

Գիւղերու մէջ կրթութիւնը երկսեռ է, բայց քաղաքներու մէջ մանչ եւ աղջիկ բաժնուած են: Ընտրանքի համար, նահանգէ նահանգ տարբեր՝ բայց ամէն կողմ կը տեսնուի նոյն ճիգը խուսափելու աշակերտի տալու այն կրթութիւնը, որմէ ան պիտի օգտուէր յետագային: Սովորական դասարաններու կողքին կը գտնուին կատարելագործումի դասարաններ, որոնց կը հետեւին յետամնաց աշակերտները, առողջական կամ այլ պատճառներով իրենց ընկերներէն ետ մնացածները, մինչեւ որ կարենան հետեւիլ սովորական դասաւանդութեան: Կատարելագործումի դասարաններու հետեւողները, ինչպէս եւ անոնք որ ծանր կը լսեն կամ համր են, կը դրուին բժշկա-մանկավարժական հսկողութեան տակ: Իսկ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ կայ ուղղախօութեան սպասարկութիւն մը, որուն պաշտօնն է սրբագրել արտասանութեան թերութիւնները,— այդ քննութեան ենթակայ են բոլոր դասարաններու աշակերտները:

Տարւոյն ընթացքին, աշակերտը կ'անցնի քննութենէ, եւ եթէ անկարող է նախակրթարանէն միջնակարգ վարժարան ցատկելու, կը դրուի աշ-կերտութեան:

Բ.— ՈՒՍՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆԸ

Ուսուցչութեան պատրաստութիւնը եւս կը տարբերի նահանգէ նահանգ: Եթէ կարգ մը նահանգներու մէջ գոյութիւն ունին վարժապետանոցներ՝ ուսուցիչ պատրաստելու համար միայն, նահանգներ ալ կան ուր սովորութիւն է ուսուցիչ հասցնել, մանկավարժական ուսումէ առաջ, տալով ընդհանուր կրթութիւն մը անցնելով նոյն դասարաններէն, որոնց պարտաւոր է հետեւիլ ամէն աշակերտ: Իսկ երբ ուսուցչութեան կ'ուզէ հետեւիլ, իրմէ կը պահանջուի ընդհանուր զարգացում մը, որ կը ստանայ երկրորդական վարժարաններու մէջ: Մանկավարժական ուսման մէջ ընդունուելու համար, մրցումի քննութենէն առաջ պարտաւոր է անցնիլ «հասունութեան» քննութիւն մը:

Մանկավարժական ուսումն ալ կը տրուի համալսարանին կամ մասնաւոր ուսումնարաններու մէջ (օրինակ, Ժընեւի մէջ, Ռուսոյի ուսումնարանը):

Ընդհանրապէս, երեք տարուան վարժութենէ (սթաժ) եւ ուսանողութենէ վերջ, թեկնածուն կը տրուի ուսուցիչ տիտղոսը: Այդ պատրաստութեան շրջանին իրեն չի պարտադրուիր պաշտօնական վարդապետութիւն մը: Իր ստացած ուսումը բացարձակապէս մանկավարժական հանգամանք ունի: Երկրորդական վարժարանի ուսուցիչ կարգուելու համար, անհրաժեշտ է ունենալ համալսարանական տիտղոս եւ մանկավարժական վկայական՝ եթէ ոչ ամէն նահանգի, գէթ ժրեւի մէջ: Թէեւ տեղական աւանդութիւնները նոյնը չեն, սակայն կարելի է ըսել թէ Զուիցերիոյ մէջ երկրորդականվարժարանի ուսուցիչէն կը պահանջուի, ընդհանուր զարգացումէն զատ, որ պայման է նախակրթարանի ուսուցիչին համար, գիտական պատրաստութիւն ընդհանուր մանկավարժութեան մէջ:

Դպրոցներու մէջ արգիլուած են քաղաքական վիճաբանութիւնները: Դպրոցը թէեւ աշխարհիկ հիմերու վրայ հաստատուած է, բայց պետութիւնը բարեացակամ չէզոքութիւն մը ցոյց կուտայ կրօնական խնդիրներու մասին:

Զուիցերիոյ մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի այն աւանդութեան, որ ուսուցիչն կը թելադրէ ոչ թէ միայն սորվեցնել, այլ եւ կրթել: Այդ ուղղութեամբ, ազատ է գործելու իր նախասիրած մեթոտով:

Գ.— ԴՊՐՈՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

Դպրոցը կեդրոն մըն է, որուն շուրջ կը կատարուին բազմաթիւ աշխատանքներ: Անոնք երգը,— երգը կ'ուսուցանեն ամէն դասարանի մէջ, բայց պարտադիր դասերէն անկախ: Աշակերտները կրնան կազմել երգչախումբեր, որոնք մեծ յաջողութիւններով կը պսակուին յաճախ: Մարմնամարզն ալ մեծ նուաճումներ կատարած է: Մարմնակրթութիւնը կ'ուսուցանեն համաձայն դաշնակցային կանոնագիրքի մը, որ մարզանքի կը վարժեցնէ 7էն 15 տարեկան տղաքը: Այդ գիրքը պատրաստուած է դաշնակցային զինուորական իշխանութեան խնամքով: Անոր նպատակն է մարզել եւ զարգացնելով ֆիզիքական ուժերը՝ պատրաստել զինուորական ծառայութեան:

Պաշտօնական այս մարզանքներէն զատ, ամէն երիտասարդ ֆիզիքապէս զարգանալու ուրիշ բազմաթիւ միջոցներ ալ ունի: Մարզախաղի զանազան ընկերակցութիւններէն անկախ, նահանգային իշխանութեանց հովանաւորութեան տակ կը կազմակերպուին «մարզախաղի օրեր», երբ մրցումներ կը կատարուին: Բազմաթիւ դպրոցներու մէջ կը տրուին դահուկի (ski) դասեր, տեղական իշխանութիւններն ալ դահուկ կը հայթայթեն աշակերտներուն: Ուսուցիչներու հսկողութեան տակ եւ աշակերտներու նիւթական օժանդակութեամբ՝ կը կազմակերպուին արշաւներ: Այդ արշաւներէն զատ, կարգ մը նահանգներու մէջ, մասնաւորաբար գիրմանախօս շրջաններու մէջ, հիմնուած են երիտասարդական իջեւաններ, ուր աշակերտները կ'երթան անցընել իրենց կիրակին կամ արձակուրդը:

«Բացօթեայ դպրոց»ներու կազմակերպութեան կարգին,— տկարակազմ աշակերտներու յատուկ, բայց միշտ պետական ուսումնական ծրագրով — գոյութիւն ունին «արձակուրդի ճամ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

…նոց հագուստներուն համար լոկ տունէն պատրաստուած հագուստներ գործածել:

Այս համագործակցական ընկերութիւնը իր մէջէն ընտրեց հինգ գործադիր մարմիններ, որոնց պարտաւորեց գիր կանոնագրութեան կէտ առ կէտ գործադրութեան վրայ հսկել: Հիմնեց գրադարաններ եւ գիւղական գրադարան մը: Սոյն պարտաւորութիւնը սահմանող գործադիր մարմինը յաջողած է արդէն վեց տարուան դասընթացքով վարժարան մը բանալ, մարզարանով եւ առողջապահական կայանով, ուր բոլոր ժողովուրդը կը պատուաստեն զանազան հիւանդութեանց դէմ:

Հնդկաստանի օրինակը ցոյց կու տայ թէ տաք կամ նոյն իսկ հասարակածային կլիմաները արգելք չեն կրնար համարուիլ համագործակցութեան ծաւալման: Շատ աւելի կարեւոր է կառավարութեան մը բռնած ուղղութիւնը անոր հանդէպ, քան հիւսիսային կամ հարաւային դիրքը:

Անգլիացի յայտնի ընկերաբան Կրաֆի ըսած է.— «Կառավարութիւն մը որքան փոքր ըլլայ, այնքան աւելի արագ յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ կը յառաջանայ»:

Կրաֆի այս ըսածը լաւագոյն կերպով կը նշմարուի փոքր կառավարութիւններէն Զուիցերիոյ, Շուէտի, Տանիմարքայի, Ֆինլանտայի, Լիթուանիոյ, Նորվեկիոյ, Պելժիոյ եւ Հոլանտայի նման երկիրներու մէջ, ուր համագործակցական շարժումը ամէնէն ուժեղ կերպով զարգացած է:

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑ

ԳԱՂԹԻԷ ԳԱՂԹ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Պէյրութի Լը Ժուռ թերթը կը գրէ.— «Թշուառութիւնը իր գագաթնակէտին հասած է Հալէպի հայկական կայանին մէջ: Գործ մը գտնելէ յուսահատած անգործներ, զգալով թշուառութիւնը, զրկուած բոլոր եկամուտի աղբիւրներէ, կը ստիպուին իրենց վերջին ճիգերը թափել ապրելու համար:

Անոնք կը դիմեն այն միջոցին որուն կը դիմեն անօթիները: Անոնք կազմակերպած են գողութեան եւ կողոպուտի խմբակ: Կայանը կը գտնուի քաղաքի մուտքին վրայ: Բանջարեղէն վաճառողները իրենց բանջարեղէնները քաղաք բերել եւ ծախելու համար պէտք է անցնին այս կայանին մէջէն եւ քանի որ իրենց երթեւեկը գիշեր ատեն կ'ըլլայ, դիւրութիւն ունին անոնց ապրանքը գողնալու, առանց վախնալու որ կը ճանչցուին կամ կը բռնուին:

Մինչեւ հիմա բազմաթիւ յարձակումներ տեղի ունեցած էին, սակայն այս անգամ ալ արիւն հոսեցաւ:

Դժբախտ վաճառորդ մը, իր իշուն վրայ բանջարեղէններ բեռցուցած հալէպ կուգար, իր փոքրիկ պարտէզին արտադրութիւնները ծախելու համար: Կայանէն անցած պահուն Հայերու կողմէն յարձակման ենթարկուեցաւ: Երբ կ'ուզէր դէմ կենալ եւ կը պոռար, յարձակողներէն մէկը քանի մը դանակի հարուածներ իջեցուց: Իր աղաղակները լսուեցան, սակայն, ամէն ինչէ առաջ ոստիկաններ հասան եւ վիրաւորը հիւանդանոց փոխադրեցին: Յարձակողները փախած էին առանց ոստիկանութեան կողմէ ճանչցուելու:

Միմիայն անօթութեան պատճառով է որ Հայերը այսպիսի ոճիր մը գործեցին:

Հ'ՅԿԱԿԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ

—.—

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Երեմիա Ա. քհյ.-ը գացած է Խտիրնէ, պատարագելու համար:

Խտիրնէ գտնուող բարեպաշտուհիներ անցեալները դիմում կատարած են տեղական իշխանութեան եւ խնդրած են որ իրենց հոգեւոր պարտականութիւնը կատարելու համար դիւրութիւն ընծայուի: Եղած հարցումներուն պատասխանելով, յայտնած են որ թէեւ քահանայ մը չունին, բայց եկեղեցական գործերու փորձ անձ մը կը կատարէ այդ արարողութիւնները, տան մը մէջ: Տեղական իշխանութիւնը տրամադրած է Խտիրնէ Գարաաղաճի եկեղեցին, ուր առաւ իրիկուն աղօթքի կ'երթան բարեպաշտուհիները:

** Տիարպէքիրի հոգեւոր հովիւ Սիոն քհյ. որ ինքնաբերաբար Պոլիս եկած էր, պատրիարքին ազդարարութեան վրայ ճամբայ ելած է դէպի իր պաշտօնատեղին: Սիոն քհյ. բաւական ատեն պիտի մնայ իր ծննդավայրը՝ Սվազ, յետոյ Տիարպէքիր պիտի անցնի:

ԽՆԱՄԱԿԱԼՆԵՐԸ ԿԸ ՏՈՒԺԵՆ …

Ինչպէս յայտնի է Ղալաթիոյ Ցովհ. Թէշիշեանը ելմտական մասնաճիւղին լուր տուած էր թէ նախկին խնամակալութիւնները պակաս ցոյց տուած են եկեղեցական քանի մը պաշտօնեաներու ամսականները եւ մասնաճիւղն ալ 7500 ոսկիի մօտ գումար մը պահանջած էր Պ. Պ. Գէորգ Գայսէրլեանի եւ Տոքթ. Թէշիշեանի ատենապետած խնամակալութիւններէն, իբրեւ տուրք եւ տուգանք:

Օրինական գործողութիւնները աւարտած ըլլալով, ելմտական պաշտօնեաներ անցեալ ուրբաթ օր ներկայացան նախկին ատենապետ Պ. Գ. Գայսէրլեանի եւ գանձ. Պ. Ժ. Աղնաւորեանի, հաճզով գանձելու համար անոնց խնամակալութեան բաժինը՝ 3700 այսքան ոսկի: Վճարման համար 8 օր պայմանաժամ տրուած է:

ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻՆ

Խ. Միութեան Կեդր. Գործադիր կոմիտէն որոշեց հետեւեալ բնակավայրերը այսուհետեւ կոչել հետեւեալ ձեւով.—

Նախկին անունը	Նոր անունը
Սոխում	Սուխումի
Տկվարչէլի	Տկվարչէլի
Օչեմչիրի	Օչէմչիրի
Կորուլեաի	Կորուլէտի
Պաթում	Պաթումի
Մեստ	Մեստիա
Ջիատուրի	Ջիատուրա
Քութաիս	Քութաիսի
Սամթրէտի	Սամթրեդիա
Պորժոմ	Պորժոմի
Արասթուման	Արասթումանի
Ախալցիխ	Ախալցիխէ
Տուշէտ	Տուշէտի
Մցխէթ	Մցխեթա
Թիֆլիս	Թբիլիսի
Շահումեան	Շահումեանի

Վրացական Լիւկսէմբուրգ՝ Լիւկսէմբուրգի

Էրիվան	Երեւան (Էրիվան)
Կարաբուտաղ	Կարաբաղաղ - Գեօլ
Նեֆտեղաղ	Նեֆտ - ղաղ (Նեֆ - դեղաղ):

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԱՋՔԷ Կ'ԱՆՑԸՆԷ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՖԱՇԱԿԱՆՆԵՐԸ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 23 սեպտ. (Յառաջ).— Մեր երիտասարդութիւնը բնաւ չի մոռնար իր ազգային արժէքները: Ան ջերմ հաւատացեալ մըն է եւ գիտէ որ արմէնական ցեղին տիրական ձայնը միշտ կը խօսի իր մէջ, հաւատքի աւիւն ներարկելով իր գոյութեան պայքարին: Հայրենասէր երիտասարդութիւնը յանուն հայ ժողովուրդի հերոսական կեանքին եւ զայն խորհրդանշող ազգային հերոս Անդրանիկի, կը տրամադրէ իր բաժին նիւթականը յուշարձանի շինութեան համար: Մեր բոլորին սրտին խօսող գործը մեզ ալ վարակեց եւ քանի մը երիտասարդներ սեղանի շուրջ հաւաքուած, հայրենակից Պ. Մ. Գալուստեանի առաջարկութեամբ հանգանակեցինք 110 ֆր.: Սեղանին շուրջ բոլորուած երիտասարդները Անդրանիկին ձօնուած երգեր երգելէ յետոյ, բոլորն ալ մասնակցեցան հանգանակութեան: Նուիրատուներուն ցանկը.— Մանուկ Գալուստեան 20 ֆր., Պետրոս Խաչատուրեան 20, Հմայեակ Յովհաննէսեան 20, Հմայեակ Կրճիկեան 10, Արգար Սիմոնեան 10, Խորէն Ուլուսեան 10, Պաղ. Տիրատուրեան 10, Աստուր Քոլեյեան 5, Մ. Թ. 5, գումար՝ 110 ֆրանք:

Մեր օրինակելի խնջոյքը վերջացաւ ուրախ տրամադրութեամբ:

Մարտիրոս

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՊԱՏԱՆՔԸ

Քաղաքական բազմաչեղանակ կնճռոտ հարցերու կարգին որոնց մէջ կը տուայտի արդի աշխարհը՝ ի՜նչ անպատեհութիւն կայ որ Քրիստոսաբանական (Christologique) խնդիր մըն ալ իր պատմական հետաքրքրութեան չափ մտքի գրգիռ առաջ բերէ, չստ խոկ թուղթ եղած ուղեղներուն իբրեւ ժամանց: Այս ոչ-քաղաքական խնդիրը այն է, թէ իտալական Տուրինօ քաղաքը իբրեւ Յիսուսի Քրիստոսի մեռելական պատանք պահուած պաստառակալը բուն Աստուածորդւոյն պատանքն է, որով, Պիղատոսի թոյլտուութեամբ, Նիկոդեմոս պատեց Խաչեալը եւ դրաւ գերեզման: 1898ին բաւական աղմուկ հանեց այս խնդիրը, երբ մասնագէտ Փօլ Վինեօն մէջտեղ դրաւ զայն: Հիմա ալ Ռըվիւ տը Փառիի մէջ կ'արծարծէ զայն, պնդելով իր կարծիքին վաւերականութեան վրայ, նոր փաստերով: Ահա իր մէկ քանի ապացոյցները.—

1931ին եւ 1933ին այդ մասունքին վերջին ցուցադրութիւններուն առեն առնուած լուսանկարները կը յայտնեն երեւան կը բերեն չփումը դիակի մը՝ որ կը ներկայացնէ Քրիստոսի դիակին բոլոր մասնայատկութիւնները, կողին վէրքերը, բեւեռներուն, փշեղէն պսակին, խարազանով գանակոծութեան եւ խաչելութեան երաշխիքները, վէրքերը: Վինեօն մինչեւ իսկ նախանձախնդրութիւնը այնքան առաջ կը տանի որ կը հաւատայ թէ կրնայ նոյնացնել պատանքին վրայ ազդեցութիւնը հալուէներուն, հոտեղէններուն, որոնցմով, ըստ բանի Յովհաննէս Աւետարանիչին, Նիկոդեմոս օծեց Փրկիչին մարմինը:

Այս պայմաններուն մէջ վաւերականութեան վարդապետութիւնը բեկանելու համար, հարկ է ընդունիլ որ ուրիշ մարդ մը Քրիստոսի պէս միեւնոյն չարչարանքները կրեց եւ անոր չափ արագօրէն թաղուած տեղէն խլուեցաւ (հետքերու պահպանութեան անհրաժեշտ պայմանը): Կամ դիտմամբ զանիկա ենթարկեցին այդ չարչարանքներուն՝ սուտ մասունք մը ձեռք բերելու համար — նախընթացէն աւելի անճշմարտանման ենթադրութիւն:

Փարիզեան հանդէսին այս գողտրիկ հետաքրքրութեան մաս կրնայ կազմել մեր Արգար թագաւորին Եդեսեան ապարանքին մէջ խնամով պահուած այն վարշամակը՝ որուն վրայ դրոշմուած էր, ըստ աւանդութեան, Քրիստոսի դէմքը, եւ որ կոչուած էր «անձեռագործ» achiropite (յունարաբառ):

Պ. Վինեօի այս դարամիջեան հետաքրքրութիւնը կարելի է, կերպով մը, արդարացնել սա տեսութեամբ, թէ համօրէն աշխարհ կարօտը կը քաշէ բարոյապէս եւ մտաւորապէս ճշմարիտ նորագոյն քաղաքակրթութեան մը յարութեան, քաղաքակրթութեան մը քաղաքական վերանորոգութեան որ թօթափէ բոլոր ճըղճիմ ցուցադրութիւնները, որոնք կը պատեն կը պատանքեն ճշմարտութիւնը, կը խեղդեն արդարութիւնը, մինչեւ իսկ համարձակելով յայտարարել անամօթաբար, թէ Եւրոպայի քաղաքակրթութիւնը … թրքական է, թէ խօսուած լեզուներուն մայրը … թրքականն է:

Ու ձգե՛լ որ սասնկ բաներ ըսուին հիմա:

ՄԱՄՈՒԼ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

—.—

Սոֆիայի Ազատ Խօսքը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 սեպտեմբեր).

— «Մինչեւ 1914 թուականը Սուրիան սախկան Թուրքիոյ պարզ մէկ նահանգն էր եւ անոր բնակիչները, Արաբները, կը հեծէին թրքական լուծին տակ: Պատերազմէն յետոյ դաշնակից գերագոյն խորհուրդը Սուրիան եւ Լիբանանը ճանչցաւ անկախ պետութիւն, Ֆրանսային տալով հոգատարութեան իրաւունք, «մինչեւ որ Սուրիացիները ընդունակ կը դառնան իրենք զիրենք կառավարելու»:

Ամբողջ 17 տարի Ֆրանսա մնաց Սուրիոյ հոգատարը, հոն պահելով ֆրանսական վարչութիւն եւ զօրք, հիմնելով դպրոցներ, շինելով ճամբաներ ու ծախսելով մէկ քանի միլիոն ֆրանք:

Իրաքի եւ ապա Եգիպտոսի անկախութիւնը արծարծեցին Սուրիոյ ազգայնական կիրքերը: Տիւրզիները, որոնք 1925 թուին ապստամբած էին, կրկին սկսան խռովութիւններ հանել: Դամասկոսի խորհրդարանը փոխեց 1933ին Ֆրանսայի հետ կնքուած համաձայնութիւնը, փոխարինելով զայն սուրիական բաւական ազատ վարչութեամբ: Բարձր քոմիսէր տը Մարթէլ 1936 մարտ 1ին բաւական մեծ դժուարութիւններէ վերջ միայն յաջողեցաւ նոր համաձայնութիւն մը կնքել սուրիական ազգայնականներու հետ: Սուրիա կը պահանջէր արագացնել իր անկախութեան հռչակումը եւ անդամակցիլ Ազգ. Դաշնակցութեան:

Ֆրանսական եւ սուրիական կառավարութիւններու միջեւ կնքուած նոր դաշնագիրը, որ ի զօրու պիտի դառնայ Փարիզի եւ Դամասկոսի խորհրդարաններուն մէջ վաւերացուելէ յետոյ, կը բաղկանայ զինուորական դաշինքէ մը, հինգ պայմանագրութիւններէ եւ երկու կողմերու միջեւ փոխանակուած 11 նամակներէ: Սուրիոյ մէջ ասկէ յետոյ կը հաստատուի վարչաձեւ մը, յար եւ նման Իրաքի մէջ գոյութիւն ունեցող վարչաձեւին: Սուրիան կատարեալ անկախութիւն կը ստանայ, բայց ինքզինքը կը կապէ Ֆրանսայի հետ «բարեկամական դաշնագրով» մը, 25 տարի պայմանաժամով, եւ կը սահմանէ բոլոր այն միջազգային պարտաւորութիւնները, զորս Ֆրանսա յանուն Սուրիոյ կնքած է իր հոգատարութեան ժամանակամիջոցին: Սուրիա իրաւունք կը ստանայ անդամակցելու Ազգ. Դաշնակցութեան, սակայն այդ իրաւունքի իրականացումը տեղի պիտի չունենայ մէկ անգամէն: Նոր դաշնագիրը կը տրամադրէ եռամեայ շրջան մը, որու ընթացքին սուրիական նոր պետութիւնը պիտի «նախապատրաստուի անկախ գոյութեան համար»:

Սուրիոյ անկախութեան դաշնագիրը կը պահէ փոքրամասնութիւններու ցեղագրական եւ կրօնական իրաւունքները: Այս կէտը կը շահագրգռէ նաեւ Հայերը, որովհետեւ հայկական բաւական մեծ զանգուած մը հաստատուած է Սուրիոյ մէջ: Պահպանուած են նաեւ Ֆրանսայի տնտեսական եւ մշակութային ազդեցութեան իրաւունքները: Կը բաւէ ըսել թէ միայն հոգատարութեան ընթացքին հիմնուած են ֆրանսական 500 դպրոցներ: Սուրիական նոր պետութիւնը պիտի ըլլայ ռամկավար-հանրապետական:

Սուրիայէն յետոյ օրակարգի վրայ դրուած է նաեւ Լիբանանի անկախութեան խնդիրը, որու շուրջն ալ բանակցութիւններ կը կատարուին:

Հակառակ բոլոր անարդարութիւններուն, բարդութիւններուն եւ ձախողանքներուն, փոքր ազգերը տակաւ աւելի կը ղառնան իրենց անկախութեան, շնորհիւ իրենց աննահանջ ու հաւատաւոր պայքարներուն:

Հայը, մէկը այդ փոքրիկ ազգերէն, սրտագին կ'ողջունէ այսօր Սուրիոյ անկախութիւնը եւ կը հաւատայ խորապէս, որ յամառ պայքարի ճամբով ինքն ալ տէր պիտի դառնայ իր անկախութեան»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ

Փարիզեան թերթ մը հետեւեալը կը գրէ.— Մեր գլխուն եկած մեծ ու փոքր անյաջողութիւններուն հակառակ, գոնէ գետին մը կայ՝ որուն վրայ տակաւին լման կը մնայ մեր համբաւը արտասահմանի մէջ — այն է խոհանոցի արուեստին գետինը: Հետեւելով իր հօրը՝ որ երկար տարիներ օգտագործեց մեր հայրենակից Անրի Փուփառի ծառայութիւնը, նաեւ իր հօրեղբօր՝ Գօնօթի դուքսին եւ իր եղբօր՝ Քէնթի դուքսին, Էտուըրտ Ը. թագաւորը որոշեց իր անձնականին յատկացնել ֆրանսացի խոհարար մը: Վեհապետին ընտրութիւնը դիպեցաւ Փարիզի լեհ դեսպանատան նախկին խոհարարապետ Լըկռոյի, որ կը բնակի Գրուասի-Սեվր-Սէն (Սէն է Ուազ): Լըկռօ հազիւ յիսունը անցուկ է եւ իր փորձառութիւնը գրեթէ երեսուն տարուան է, յաջորդաբար իր արուեստը կիրարկած ըլլալով ամերիկեան, աւստրիական եւ մաճառական լաւագոյն տուներուն մէջ: Այսպէս առիթ ունեցաւ սորվելու ոչ միայն լեզուները այդ երկիրներուն որոնք ջուրի պէս կը խօսի, այլ նաեւ խոհակերական գաղտնիքները, որոնցմով պիտի կրնայ գոհացնել Էտուըրտ թագաւորին բազմաճաշակ հրաւիրեալները, յաճախ երկսեռ: Անգլիոյ թագաւորին ճաշակը, անձնապէս շատ պարզ է — նոյն իսկ սակաւապէտ, եւ Անգլիոյ արքաներուն սեղանին առակի կարգ անցած համբաւն ու գերազանցութիւնը բարձր պահելու համար է որ, ըստ օրինակի Ճորճ Ե.ի, դիմեց ֆրանսացի վարպետի մը: Լըկռօ արքունի պաշտօնական բնակավայրերուն խոհանոցներուն միայն պիտի նախագահէ կերպով մը, ինչպէս երբ արքան գտնուի իր մարդոցմով Պըքինկէմի, Պալմօրալի եւ Ուինտսօրի ապարանքներուն մէջ: Գալով իր անձնական ամէնօրեայ ծառայութեան, Էտուըրտ Ը. երբեք չի բաժնուիր բազում տարիներէ ի վեր իր ծառայութեան մէջ գտնուող ծերունի եւ հաւատարիմ խոհարարուհիէն:

Ուղղութիւն

Պ. Պատրիկ Ալլահվերտեան անցեալ ապրիլէն ի վեր արձակուած ըլլալով, որ եւ է առնչութիւն չունի «Յառաջ»ի հետ. ուստի որ եւ է պատասխանատուութիւն չենք կրնար ստանձնել իր զանազան գործառնութեանց մասին:

«ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ»

—o—

(ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ)

Չմոռնանք որ խմբի յիսուն երգիչների ընտրութիւնը Կոմիտասը կատարել էր ճեմարանի 225 սաներից միայն, հետեւապէս ընտրութիւնն ակամայ եղել էր ի վնաս ձայների որակի եւ յօգուտ նրանց քանակի:

Այդ ժամանակ Կոմիտասի միակ սոլիստը ես էի եւ ինձ վրայ թափած նրա մեծ աշխատանքը երբեք չեմ մոռանայ: Իմ երգելիք բոլոր համերգները նա անցնում էր ինձ հետ առանձին, իրեն յատուկ նուրբ վարպետութեամբ գունաւորելով իւրաքանչիւր երաժշտական փրազ ու պատկեր: Երգի պատկերաւորումը Կոմիտասի բնորոշ, յատկանշական գիծն էր: Այդ չափազանց հետաքրքրական աշխատանքի միջոցին, նա ցուցաբերում էր գոյների այնպիսի բազմապիսութիւն, որ ես ապշում էի: Միեւնոյն երգը նա կարող էր տասը անգամ իրար վրայ երգել եւ ամէն անգամ նոր հմայք պատճառել լսողին. այնքան տարբեր ու բազմազան էին նրա կատարողական նրբերանգները:

Երգուսուցման հետ միասին Կոմիտաս գերմանական մի ձեռնարկով մըշակում էր նաեւ իմ ձայնը: Այդ աշխատանքի համար ես լինում էի նրա մօտ՝ առաւօտեան ժամը 11—12, տեսչի յատուկ թոյլտուութեամբ: Պարապմունքները վերջանալուց յետոյ, նա ինձ հիւրասիրում էր նախաճաշով եւ սերկեւիլի հատիկների հետ եփած մի բաժակ կարմիր գինիով, որպէս ձայնալարերը փափկացնելու, աւելի առաձիգ դարձնելու միջոց: Մեծ պահքին, երբ Ճեմարանի սաներին կերակրում էին համարեա բացառապէս լոբիով, ձիթապտուղով, պըղպեղի թթու մախոխով,—առանձնապէս մեծ էր լինում Կոմիտասի ինձ տուած նախաճաշի բաժինը:

Այդ օրերին նա խորապէս տանջւում էր, որ խմբի անդամները վատ սննդի պատճառով ուժասպառ են լինում, եւ տուժում է նրանց ձայների որակը, իսկ ինքը հնարաւորութիւն չունի բարելաւելու նրանց վիճակը: Կոմիտասը դիմել, խնդրել էր, որ երգիչներին ուտեցնեն կերակուր տան, բայց ապարդիւն, որովհետեւ պահքը խախտելը «սրբապղծութիւն» էր համարւում վանական միջավայրում:

Մի առաւօտ սովորական ժամին գալով Կոմիտասի մօտ, նրան գտայ խիստ ոգեւորուած: Առանց ընդունելու բարեւս, նա բացագանչեց.

— Ի՛նչ ես չըմել, զուռնաչի՛, կոչիր «հուռռա՜», երէկ երեկոյեան մեծ յաղթանակ տարայ:

— Ի՞նչ յաղթանակ,— թոթովեցի ես:

— Երէկ խնդրեցի Վեհափառին, նա թոյլ տուեց խումբը տանել Թիֆլիս: Վերացաւ ամենամեծ արգելքը, եւ այնպէս բախտաւոր եմ,— ասաց նա, ապա աւելացրեց.— Վեհափառի թոյլտուութեամբ համերգներին կարող են ներկայ լինել նաեւ քահանաներ: Գիտե՞ս, ինչ բան է դա. դրանով փակւում են «սէր ու աշխիկ», «պագ ու համբոյր» երգող վարդապետին հայհոյող թշնամական բերանները:

Մեր յաջողութեան վերաբերմամբ ես կասկած չունեմ: Քորերդան անցանք բարեյաջող, հիմա պիտի յայտնել տղաներին, թէ ո՞ւր եմ տանում նրանց:

Խումբը հրճուանքի բուռն արտայայտութիւններով ընդունեց Թիֆլիս գնալու յայտարարութիւնը: Խեղճուկ Երեւանից յետոյ, Անդրկովկասի մայրաքաղաքը թւում էր երազական չքնաղ աշխարհ, որ վառում էր մեր երեւակայութիւնը եւ անտեսանելի հազար թելերով քաշում դէպի ինքը: Լինել հայ մշակոյթի կեդրոնում, որտեղ ապրել ու ստեղծագործել են «Փորձ»ի Արգար Յովհաննիսեանը, «Պէպօ»ի Գաբ. Սունդուկեանը, «Սպանուած Աղաւնու» Նարդոսը, «Տորք Անգեղի» Աղայեանը, «Անուշ»ի Յովհ. Թումանեանը, գուցէ եւ տեսնել նրանց,— թւում էր այնպիսի երջանկութիւն, որ դժուար է բառերով արտայայտել: Հետեւաբար, պիտի երեւակայել այն խանդավառութիւնը, որով ամէնքս սպասում էինք այդ երանելի օրուան:

Թիֆլիսում անպատեհութիւնների չհանդիպելու նպատակով, Կոմիտասը թղթակցութիւն էր վարում Արտիստական թատրոնը նախապէս վարձելու եւ խմբի համար իջեւան պատրաստելու կապակցութեամբ:

Տիկին Ղամբարեանը, Երեւանի ձգախէժի գործարանի այսօրուան տնօրէն փրոֆ. Ղամբարեանի մայրը, վերին աստիճան համակրելի մի անձնաւորութիւն, իր վրայ վերցրեց այդ գործի կազմակերպումը եւ խմբին տրամադրեց իր տան (Ցերժինսկու փողոց թիւ 13) ամբողջ ներքին յարկը, ստեղծելով այնտեղ հանրակացարան՝ անհրաժեշտ բոլոր յարմարութիւններով: Միաժամանակ Կոմիտաս զբաղւած էր մեր զգեստաւորութեամբ, մեր արտաքին տեսքը բարենպատակ դարձնելու հոգացողութեամբ: Այլ կերպ ասած, հմուտ ռազմավարի պէս՝ Կոմիտաս նախատեսում ու կարգաւորում էր այն բոլորը, ինչ որ անհրաժեշտ էր իր «բանակի» յաղթութեան համար:

Զատկական տօնի արձակուրդներին, խումբը մեկնեց Թիֆլիս:

Գարնան պայծառ առաւօտ էր: Թաւիշ կանաչից բարձրացող ցօղի գոլորշին մուժի բարակ քօղ էր փռել Երեւանեան դաշտի վրայ: Ձիւնապատ լեռների եւ Արագածի գագաթները շողշողում էին արեւի տակ չաղ տըւած գոհարների շլացուցիչ փայլով: Մեր պատանի սրտերը ճողփում էին կայտառ հրճուանքից, որին ձայնակցում էին մեզ կայարան տանող լինէկանների արծաթահնչիւն զանգուլակները:

Էջմիածնի կայարանում նստեցինք մեզ համար պատուիրած երրորդ կարգի վակոնը՝ Կոմիտասի հետ միասին, որի դէմքի մշտախնդուն արտայայտութեան միացել էր խոհուն լրջութիւն: Անհերկրայօրէն նա համակուած էր իր առաջիկայ ելոյթի պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ: Դա փղձկոցի պէս պայթեց Ալեքսանդրապոլի (Լէնինական) կայարանում, որտեղ տղաներից երկու հոգի գնել էին արեւածաղկի սերմ եւ ուտում էին:

— Մի՞թէ զինուոր է նա, ով գնում է կռուի եւ կտրում, դէն է ձգում իր զէնքը,— բացագանչեց Կոմիտասը զայրութեամբ, դիմելով զանցառուներին: — Ոչ, այդպիսին է դասալիքը, իր ընկերոջ եւ ընդհանուր գործի դաւաճանը,— եզրափակեց նա, աչքերը սրտնեղութիւնից թաց:

(2)

(Շար.)

Պաշտպանական վիճակ Շանկայի մէջ

Ճափոնցի նաւաստի մը սպաննուած ըլլալով, Ճափոն պաշտպան վիճակ հռչակեց Շանկայի մէջ եւ ուրիշ խիստ միջոցներ ձեռք առաւ Չինացիներուն դէմ: Այս առթիւ 2500 ճափոնցի զինուորներ ցամաք հանուեցան: Ճափոնցի հրամանատարը կ'ըսէ թէ այլեւս սպառած է իրենց համբերութիւնը: «Մենք պէտք է խրատներ տանք Չինացիներուն, իսկ եթէ մտիկ չեն ըներ, պէտք է ապտակ մը իջեցնենք անոնց երեսին»:

Կը վախցուի որ միջազգային բարդութիւններ ծագին, ինչպէս եղաւ 1932ին, երբ չինեւճափոնական կռիւ մը ծագի: Շանկայի օտար թաղամասին մէջ Իտալիա ունի փոքր պահակազօրք մը, Ֆրանսա՝ 1500 զինուոր, Անգլիա՝ 1100, Ամերիկա՝ 1000: Ճափոնական կառավարութիւնը որոշած է ամէն միջոց ձեռք առնել, «ինքնապաշտպանութեան» համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՆԻ իտալական դեր - հիւպատոսը պտոյտ մը կատարած ատեն նախատուեցաւ անցորդի մը կողմէ: Հիւպատոսին միջամտութեան վրայ ոստիկաններ հասան եւ միջադէպը փակուած կը համարուէր, երբ 30 հոգի խռնուելով նոր նախատինքներ տեղացին եւ վիրաւորեցին նախկին ազմիկ մը (իտալացի):

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ արիւնալի ընդհարում մը տեղի ունեցաւ անգլիական զօրքին եւ Արաբներու միջեւ: Օդանաւեր ալ մասնակցեցան կռիւին: 40 Արաբներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼԻՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, 26 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 rue Mme Curie, Պանեէօ, կարեւոր օրակարգ:

ՎԱՐԴԱՆ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Շահրիկեան» սրահի մէջ, 5 rue de l'Eclipse:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կռիչք եւ կէփին խումբերը եւ Թալուտիէի ընկերները 26 Սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻՆ ԴԷՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՆԿԱԽ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

ՆԻՒԹ.— 1. Խորհր. նոր սահմանադրութեան նախագծի քննութիւն հայ ժողովրդի շահերուն առնչութեամբ: 2.— Հակաթրոցքիական պայքարին հետեւանքները Հայաստանի մէջ: 3.— Խորհրդահայ գրողներու շնորհազրկման պարագան:

Երկուշաբթի, 28 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին,

Mutualitéի G. սրահին մէջ, 24 Rue St. Victor

Մուտքը ազատ է:

Ցերեկոյթ — պարահանդէս

կազմակերպուած Համազգայինի եւ Կ. Խաչի Մ. ճիւղերուն կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ՏԵՂՒՈՅՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ

27 Սեպտ. կիրակի ժամը 3—12

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ Թառիստ Պ. ԱԲԳԱՐի եւ երիտասարդ սիրողներու:

Պարեր՝ Շավիլի ֆրանս. նուագախումբով:

ԿԵՐՈՒԽՈՒՄ՝ ՀԱՄՈՎ-ՀՈՏՈՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Մուտք՝ 5 եւ 3 ֆր.:

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Առնել օթօպիւս թիւ 1, Puis sans vin կամ Սէն Լազարէն կառախումբ:

ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1, Avenue du Château, St. Gratien (S. et O.)

կը վերաբացուի հինգշաբթի 1 Հոկտ. 1936ին

Հայ մայրապետներու խնամքին տակ աշակերտուհիները կը յաճախեն ֆրանս. վարժարանը, իսկ իրենց դպրոցին մէջ կ'ուսանին հայերէն լեզու, պատմութիւն, կար, ձեռագործ, դաշնակ եւլն.:

Գործով զբաղած ծնողքներու համար յաւելեալ պատեհութիւններ կ'ընծայէ վարժարանը, ընդունելով չափաւոր պայմաններով գիշերօթիկ աշակերտուհիներ: Կ'ընդունուին նաեւ հօրէ եւ մօրէ զուրկ որբուհիներ, համեստ վճարումով:

Դիմել Տեսչութեան ամէն օր կէսօրէ յետոյ:

Հաղորդակցութեան միջոցներ՝ Gare du Nordէն ուղղակի St. Gratien երկաթուղիով. կամ Enghienէն autobusով:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Սարսէլի Համազգայինի Միութեան Մասնաճիւղին կողմէ

27 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Salle des Fêtesի մէջ Rue de Paris:

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պիտի ներկայացուի ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐէն վարագոյր մը եւ ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱՐԿԱՊՈՐՏՆԵՐԸ (պատկեր):

Խմբերգ, արտասանութիւն եւ նուագ

Պիտի մեներգէ՝ ՕՐ. Հ. ԳՆԵՈՋԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 3 ֆրք., անդամներու 2 ֆր.:

Հաղորդ.— կառ. տիւ Նօրէն շոգեկառք առնել ժամը 11.57—12.46—13.41—13.34 եւ իջնել Սարսէլ:

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅ

Նուիրուած ժողովրդական դերասան եւ արուեստի-աշխատանքի հերոս Յ. ԱԲԷԼԵԱՆի եւ վաստակաւոր դերասան Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի յիշատակին

կազմակերպուած հանգուցեալներու աշակերտ եւ ընկեր Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

տեղի կ'ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Սօսիէթէ Սավանթի D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente,

մէթրօ Օտէոն եւ Սէն-Միշէլ:

Յարգանքի խօսք եւ յիշողութիւններ ՏԻԿ. ԱՆՆԱ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆի, Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆի, ՎԱՀԵԱՆի եւ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի կողմէ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ: Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.:

Վստահ ենք որ փարիզահայ գեղարուեստասէր հասարակութիւնը հոծ բազմութեամբ պիտի գայ իր յարգանքի տուրքը բերելու հայ բեմի գեղարուեստի այս վաստակաւոր մշակներուն:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ" ի ԺԵ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշատետրէս.— Դ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ.— Յ. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Ց. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Մնջերյան.— Ա. Խանջեան, Բաբգէն կաթողիկոս, դերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներուն 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գիրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian. 13 Rue des Platanes. Gité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Լոյս պիտի տեսնէ մօտ օրէն

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը լրանալով, այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը, 1780 թուականէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու եւ դէպքերու:

Գ.— Ամսական տեսութիւններ («Հայրենիք» ամսագիրքէն) եւ գիտական տացուածքներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով:

Ե.— Թերթիկներուն մէջ տեղադրուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Աղաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Աշտարակեցի, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք»՝ նկար Հ. Ալեմանքի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով եզերուած հայկական զոյգ եռագոյն դրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակի նկարները.— Անդրանիկի, Գ. Չաւուշի, Հրայրի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Աւտօի, Մկ. Գարակէօզեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաքաղցի Խէչօի, Գր. Գըրճեանի, Ղարաքաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է, ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս կը տեսնէ Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մանաւոր հմայք մը կը հաղորդէ անոր:

ԳԻՆ = Փարիզ եւ գաւառներ 5,50 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5 ֆր. Ամերիկա 6 ֆր., Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆի Ֆրանսայի Շրջանային ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 26 շաբաթ եւ 27 կիրակի օրերը, կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին Café Voltaireի սրահին մէջ, (Place de l'Odéon): Մասնաճիւղերու եւ մասնաւոր հրաւէրով հրաւիրուած կրթական եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ճիշդ ժամուն ներկայ ըլլալ:

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ կիրակի (27 Սեպտ.) կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին, «Քաֆէ Նուայ»ի ներքնասրահին մէջ (Bld. Dugomierի եւ Canebièreի անկիւնը): կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսերով:

ՖՐ. ՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին հինգշաբթի օրուան դասընթացքը կը վերաբացուի Հոկտ. 1ին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13)

բարներ», ինչպէս եւ «դպրոցական խոհանոցներ», ուր կուգան ստանալ իրենց կերակուրը բոլոր այն աշակերտները, որոնց ծնողքը ստիպուած է բացակայիլ օրուան մէջ, եւ դեռ «դպրոցական հանդերձատուները» ուր կ'երթան հագուիլ կարօտ դպրոցականները:

Վերջացնելէ առաջ, ըսենք նաեւ թէ ամէն երիտասարդ, որ կ'ուզէ լքել դպրոցը արտօնուած տարիքը թեւակոխելէ առաջ, պարտաւոր է ներկայացնել աշկերտութեան պայմանագիր մը, առանց սակայն արհեստի պատրաստութեան յատուկ պետական ուսումնական ծրագրին պարտադրութիւններէն ազատ կացուցուելու:

Դ.— ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

«Զուիցերիացիներուն պերճանքը իրենց դպրոցներն են», ըսած է օտարական մը, ուսումնասիրելով Զուիցերիոյ կրթական կեանքը: Ատով ըսել կ'ուզէր թէ Զուիցերիացիները ոչինչ կը խնայեն իրենց տղոց կրթութեան համար: Այդ պերճանքը անհրաժեշտ պերճանք մըն է, ընտանիքին հետ ընկերութեան հիմնաքարերէն մին:

Զուիցերիա ԺԷ. դարէն սկսեալ կ'աշխատի դպրոցով կատարել երկրին յառաջդիմութիւնը: ԺԸ. դարուն եւրեւան կուգան մանկավարժութեան առաքեալները, Ռուսօ, Հայր Ժիրար, Փեսթալոցցի, եւ ուրիշներ, որոնք աշխատեցան ուսումը միացնել կրթութեան, կրթութեան մէջ դնելով Զուիցերիոյ պահանջները, ազգային աւանդութեանց խառնելով ինչ որ կը նպաստէ երկրին զարգացման: Պատրաստել քաղաքացին, պատրաստել մայրը, բոլորին տալ կարելիութիւն ապրելու, առաւելագոյն ուժը, որով կարենան ծառայել երկրին, — ահա Զուիցերիոյ կրթական ծրագիրը: Եթէ անտեսական պայմանները թոյլ չտան երիտասարդին ապրիլ իր երկրին մէջ, զուիցերիական դաշնակցութիւնը կ'աշխատի որ իրզաւակներըերկրէն դուրս ներկայանան մտաւորական կարեւոր պաշարով մը, որ չի կայանար ծանօթութիւններու գումարի մը մէջ, այլ եւ պարտականութեան գիտակցութեան, բարոյական նկարագրի մէջ:

Ալեքսանդր Վինէ, խօսելով զուիցերական կրթական ծրագրին մասին, կ'ըսէ. «Կ'ուզեմ որ մարդը ինքն իր տէրն ըլլայ, որպէսզի աւելի լաւ ծառայէ ամէնուն»:

ԷՏՈՒԱՐ ՇԱՓԻՒԶԱ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (98)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Գիշերուան վէրքերը գոցուեր էին, ու կոնակի ցաւերը բոլորովին անցեր, թէեւ մարմնին վրայ մտրակի ձգած կապոյտ հետքերը դեռ որոշակի կը մնային:

Հայրն ու Մասօն կը զգուշանային Վարդանի մօտ խօսիլ Արմէնի եղերական մահուան մասին, ու շատ կը զարմանային, որ հիւանդն ալ ոչ մէկ հարցում, ոչ մէկ խօսք կը բանար:

Երրորդ օրը, կէս օրէ վերջ, Ներսէսն ու Ալէքը եկան Վարդանին այցելութեան: Աշակերտական համագումարը, զինուորական դրութեան հետեւանքով, վերջացուցած էր իր աշխատանքը եւ ցրուած: Երկու եղբայրները՝ իրար լրացնելով՝ պատմեցին համագումարի անցուդարձերէն, տրուած որոշումներէն: Երկու հակադէմ հոսանքներ իրարու դէմ էին ելած: Մէկ մասը կ'առաջարկէ մնալ սուս յեղափոխական շարժման, ազգային զօրութիւնը:՝ Իսկ միւս մասը, հակառակ որ Վարդանն ու Արմէնը կը բացակայէին, պաշտպանած էր այն տեսակէտը, թէ անկարելի ու աններելի է անտեսել ազգային հարցը, այն ալ այնպիսի ժամանակ մը, երբ հայ ժողովուրդը, որպէս ազգային ուրոյն հաւաքականութիւն մը ամէնախիստ հալածանքի ենթարկուած է կառավարութեան կողմէ: Համագումարի ճնշող մեծամասնութիւնը յարած էր այդ տեսակէտին:

Երկու եղբայրները երբ ներս մտնելու ժամանակ, մուտքի դրան վրայ Մասոյին հանդիպեցան, վերջինս մասնաւորապէս խնդրեց, որ Վարդանի մօտ Արմէնի մասին չխօսին:

Վարդան բոլորովին ցրուած արտայայտութեամբ մը մտիկ կ'ընէր ընկերներու պատմածներուն, կարծես չէր իսկ հետաքրքրուեր անցած դարձով: Երբ Ներսէսը խօսքը վերջացուց ու լռեց, երկար ժամանակ ոչ ոք բացաւ բերանը: Վարդանի հայեացքը ուղղուած էր պատուհանին: Հազիւ լսելի ձայնով մը հարցուց՝ ծանր ծանր բառերը արտասանելով.

— Իսկ Արմէնը ինչպէ՞ս թաղեցիք...

Անսպասելի հարցումը շփոթեց պատանիները, որոնք հարցական իրարու նայեցան: Պէ՞տք էր պատմել թէ ոչ: Զգալով որ ընկերները կը դժուարանան պատասխանել, Վարդանը մօտեցած՝ դարձաւ Ներսէսին ու գրեթէ բարկացած ըսաւ.

— Ինչո՞ւ չես խօսիր, պատմէ:

Քանի որ հիւանդը կը պնդէր, Ներսէս լաւագոյն համարեց պատմել: Թաղումը տեղի ունեցեր էր երեքշաբթի կէս օրէ վերջ: Ոստիկանութիւնը արգիլեր էր հանդիսաւոր թաղում մը. միայն ամենամօտ ազգականներուն թոյլ տրուած էր ներկայ գտնուիլ: Բայց Ներսէսեան վարժարանի աշակերտներէն շատեր եւ ուսուցիչներէն ոմանք, ինչպէս նաեւ պետական վարժարաններու աշակերտները ու համագումարին մասնակցող անդամները, ժամեր առաջ գացեր էին Խոջիվանքի գերեզմանատունը: Շրջակայ թաղերէն բազմաթիւ ազամարդիկ, բայց մանաւանդ կիներ եկած էին նահատակի թաղմանը ներկայ լինելու: Երբ միայն մէկ քահանայով եւ հազիւ թէ երկոտասան մը հետեւորդներով յուղարկաւորներու թափօրը գերեզմանատան պարիսպէն ներս մտեր էր, շրջապատուած վեց ոստիկաններով, գրեթէ գերեզմանատան բազմութիւնը, որպէս թէ պարզ հետաքրքրութենէ մղուած, շրջապատեր էր գերեզմանը:

— Սրտաճմլիկ էր Արմէնի մօր վիճակը,— շարունակեց Ներսէսը,— խեղճ կինը երկու տակ եղած էր սարսափելի կսկիծէն: Չէր լար: Աչքերը բոլորովին չոր, բայց այնպիսի անյատակ ցաւի արտայայտութիւն մը ունէին, որ մարդ կը սարսափէր անոնց նայելէ: Երբեմն կրծքէն աղեխարշ ընդհատ հեծկլտանք մը դուրս կուգար: Սարսափելի բան մըն էր տեսնել այդ լացը, առանց կաթիլ մը արցունքի: Քանի մը անգամ նուաղած ինկաւ գագաղի վրայ: Դեռ թաղման արարողութիւնը չէր վերջացած, երբ մօտիկ բարեկամները ստիպուած եղան մայրը ու նշանածը հեռացնել գերեզմանատունէն:

Ձեռքերով դէմքը ծածկած՝ Վարդան կը լսէր Ներսէսի պատմութիւնը, եւ արցունքի խոշոր կաթիլներ վար կը գլորէին:

— Երբ դագաղը գերեզման պիտի իջեցնէին,— շարունակեց Ներսէս,— ոստիկան մը թոյլ չտուաւ որ վերջին անգամ տեսնէինք մեր թանկագին ընկերոջ երեսը: «Արգիլուած է» գոռաց թաղային ոստիկանապետը եւ կոպտաբար մէկդի հրեց Ներսէսեան վարժարանի ծերունի ուսուցիչներէն մէկը, որ երկու խօսք կ'ուզէր ըսել իր սիրելի աշակերտի դագաղին վրայ: Դագաղը իջեցուցին, եւ գերեզմանափորերը սկսան փոսը լեցնել: Ամբողջ հասարակութիւնը՝ կարծես միեւնոյն զգացումէն թելադրուած՝ ծունկի եկաւ: Չիմացանք թէ ո՞վ, յանկարծ սկսաւ երգել: Հասարակութիւնը անմիջապէս հետեւեցաւ անոր, ու խաղաղ գերեզմանատան մէջ բարձրացաւ ազգային երգի վերջին տունը.

Ամենայն տեղ մահը մի է,
Մարդ մի անգամ պիտ մեռնի,
Բայց երանի որ իւր ազգի
Ազատութեան կը զոհուի:

— Ապարդիւն անցաւ ոստիկաններու բոլոր աշխատանքը դադրեցնելու երգը: Ո՞ր մէկու բերանը կրնային գոցել: Երբ ոտքի ելած՝ կը պատրաստուէինք մեկնիլ, ոստիկանները փորձեցին ձերբակալել ուսանող մը: Որպէս թէ ան էր սկսած երգը: Վայրկեան մը չտեւեց, համբերութիւնը կորսնցուցած բազմութիւնը յարձակեցաւ ոստիկաններուն վրայ, զինաթափ ըրաւ, ու սարսափելի ծեծ քաշեց այդ սրիկաներուն:

Վարդանը, աչքերը կիսախուփ, հայեացքը անորոշ կէտի մը յառած, քարացած էր կարծես: Հազիւ թէ Ներսէսի պատմութեան վերջին մասերը լսեց: Քանի մը օրէ ի վեր մտքին մէջ զարգացող գաղափար մը՝ հետզհետէ կը խորանար իր մէջ, իր ամբողջ ուշադրութիւնը գրաւելով: Երբ Ներսէսն ու Ալէքը մեկնեցան, Վարդան ամբողջովին անձնատուր եղաւ իր մտքերուն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 27 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3229

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԻՑՍ ԽՕՍՔ

ԲԱՌԵՐԸ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր հանրային կեանքին մէջ, ունակութիւն է դարձեր քարացած բառերու կառչիլ, խտացնել անոնց բովանդակութիւնը եւ ընդհանրացնել զանոնք իբրեւ երեւոյթ:

Այս կարգէն են Պոլսոյ հռչակաւոր «խըմպըլ»ը, «Մշեցի համալը» կամ Հայաստանցի «ղարիպ»ը: Ունինք ուրիշ բառ մըն ալ, «գրսեցի»:

Անշուշտ այս բառերը ախտաւոր հոգեբանութիւն մը կը մատնէին, տարիներ առաջ, տեսակ մը անհարազատութիւն հաստատելով Պոլսոյ եւ Գաւառի միջեւ:

Բայց քանի՞ տարուան պատմութիւն են այս բաները: Եւ Պոլսոյ ժողովուրդին ո՞ր դասուն մէջ ծնած ու ծաւալած էին:

Միայն Պոլի՞սն էր որ այդ անձոռնի հոգեբանութիւնը կը մշակէր, որոշ հատուածի մը բերնով:

Թիֆլիսի յատուկ բացատրութիւն մը չէ՞ր «խոռները էլի եկան» (ակնարկելով Թրքահայ գաղթականներուն): Հալպա հռչակաւոր «հոս – հո՞ս»ը: Վանի քաղքցին, ջօջ - աղա դասը «փոչիկ» չէ՞ր կոչեր գիւղացին:

1922ին, երբ քսան հազար գաղթականներ Պուլկարիա ընդունուեցան, Ֆիլիպէի փողոցներուն մէջ, «տեղացի» համարուած տուներու պատուհաններէն կը լսուէր փսփսուք մը,— «Տու գաղթականլար նէ՞րտէն կէլտիլէր»: (Այս գաղթականները ո՞ւրկէ եկան): Եւ իրենք ալ գաղթականներ էին, 1895 - 96ի դէպքերէն...

Այստեղ, Ֆրանսայի մէջ, յաճախ կը լսենք,— «Ազատ ստաքանններ»: Արդ, կարելի՞ է այդ անձոռնի կանչին վրայ դատել Փարիզի, Մարսէյլի կամ Լիոնի Ֆրանսացի ժողովուրդը:

«Պոլիսը միշտ վերէն նայեցաւ Հայ գաւառի վրայ, անկարեկիր դէպի գաւառացի Հայու տառապանքները»,— կը յայտարարէ «Հայրենիք»:

Զենք ժխտեր «վերէն նայելու» պարագան: Բոլոր մեծ քաղաքներու հիմնական գիծն է այդ: Կարինը, Մուշը, Վանը կամ Սեբաստիան ալ միշտ վերէն կը նայէին իրենց շրջանի «գաւառացի»ներուն եւ գիւղացիներուն վրայ: Օտար ժողովուրդներու մէջ ալ այդպէս է: Այստեղ, Փարիզի մէջ, ամէնէն բարեկիրթ Ֆրանսացին խսկ տեսակ մը հով կուտայ ինքն իրեն, երբ կը խօսի Նորմանտիոյ կամ Ալզասի գիւղացիներուն վրայ:

Բայց, արդար չէ միւս մեղադրանքը,— «անկարեկիր»:

Այդպիսի վճիռ արձակելու համար, անհրաժեշտ է պատմութիւն քրքրել եւ փաստեր յիշել:

Անշուշտ, ապրելով բոլորովին տարբեր միջավայրի մէջ, ունենալով աւելի Թոյլատու պայմաններ, բաղդատաբար ազատ՝ քրնիկ ջարդերէն եւ աւարառութիւններէն, առեւանգումներէն եւ խոշտանգումներէն, Պոլիսը չէր կրնար «Գաւառ»ի տառապանքները հասկնալ այնպէս ինչպէս բուն էնթական:

Թոյլ տուէք նորէն հարցնել.— Վանի քաղքցին նոյն խորութեամբ կ'ըմբռնէ՞ր, կը զգա՞ր Շատախի կամ Արճէշի տառապանքները: Սեբաստիոյ, Կարինի կամ Խարբերդի քաղաքացին նոյն համեմատութեամբ կը կսկծայի՞ն իմանալով իրենց շրջաններու, երկրորդական քաղաքներու, աւաններու եւ գիւղերու տառապանքները:

Կովկասի մէջ ալ, Թիֆլիսն ու Բագուն ո՞րքան «կարեկիր» էին Շիրակի գիւղերուն, մինչեւ անգամ Երեւանի հողերուն հանդէպ:

Ամէն տեղ ալ, քաղաքները, մանաւանդ անոնք որ հեռու են կրակի գիծէն, տարբեր կը խորհին, տարբեր կը մտածեն: Եւ ընդհանրապէս որոշ դասակարգեր, այսպէս կոչուած «վերին խաւ»ն են որ գոյն կամ թեւ կուտան այդպիսի երեւոյթներու: Բուն ժողովուրդը աւելի առողջ է մնացած ինչպէս գաւառական կեդրոններու, նոյնպէս Պոլսոյ մէջ:

Ինչ կը վերաբերի «հատուածային հոգեբանութեան», դժուար է ապացուցանել թէ այդ մեղքն ալ Պոլսէն ծնաւ եւ տարածուեցաւ գաղութներու մէջ:

«Հատուածականութիւնը» եթէ առնենք իր բոլոր երեւոյթներով եւ ոչ թէ միայն «արեւելահայ - արեւմտահայ» հակադրութեամբ, մեր առջեւ պիտի բացուի համահայկական հիւանդութեան մը հնչուն չարժանկարը, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Առէք, օրինակ, Հայր. Միութեանց պարզած պատկերը:

1912ին, մեր Տարօնցի հայրենակիցները կը պատմէին թէ ճիշդ 28 «թայֆա»ներու բաժնուած էր Մուշ քաղաքը,— քաղաքացի, գիւղացի, դաշտեցի, Սասունցի, գրսեցի, ուսուահայ, Թրքահայ եւայլն:

«Հայրենիք» իր խմբագրականը խորագրած էր «Հայկական Լըվանթէնիզմը»: Եւ կ'ըսէր թէ «Պոլսոյ լըվանթէնիզմի թոյնը Վոսփորի ափերէն փոխադրուած է գաղութները եւ կը շարունակէ իր աւերիչ դերը կատարել լըվանթէն թերթերու միջոցաւ»:

Միջանկեալ ճշդում մը,— ակնարկուած թերթերուն ոչ ծնունդը, ոչ ալ սնունդը պոլսական չէ: Իսկ մնացեալի մասին կը խօսինք առանձին:

Այս բառն ալ, «լըվանթէնիզմ» բերնէ բերան եւ գրիչէ գրիչ կորսնցուցած է իր բուն իմաստը եւ դարձած է կախարդական բանաձեւ մը, գործածուելով տեղի անտեղի:

«Լըվանթէն»ներ ունեցեր ենք ամէն տեղ, ինչպէս Պոլսոյ, նոյնպէս Կովկասի, մինչեւ անգամ Հայկական Բարձրաւանդակին մէջ:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՖՐԱՆՔԸ ԿԸ ԿՈՐՍՆՑՆԷ ԻՐ ԱՐԺԷՔԻՆ 1/3Ը

Խորհրդարանը արտակարգ նիստ պիտի գումարէ վաղը, երկուշաբթի

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆԸ՝ ՄՕՏ 100 ՖՐ. ՏՕԼԱՐԸ՝ 20

Զեղչի սակին բարձրացումէն անմիջապէս վերջը, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած էինք երէկ, դահլիճը շարունակելով խորհրդակցութիւնները, աւելի արմատական որոշում մը տուաւ ուրբաթ գիշեր: Համախորհուրդ՝ անգլիական եւ ամերիկեան կառավարութեանց հետ, որոշուեցաւ ՓՈԽԵԼ ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՐԺԷՔԸ: Երեսփ. ժողովը եւ ծերակոյտը արտակարգ նիստի հրաւիրուած են երկուշաբթի օր, համապատասխան օրէնքը քուէարկելու համար: Արժէքի փոփոխութիւնը պիտի ըլլայ 30 — 33 առ հարիւր, այնպէս որ նոր ֆրանքին համեմատութեամբ անգլիականը պիտի արժէ մօտ 100 ֆրանք (այժմ 77), իսկ տոլարը 20 ֆրանք (այժմ 15): Նոր ֆրանքին ոսկի արժէքը պիտի ըլլայ 40 — 43 միլիկրամ զուտ ոսկի, մինչ ներկայիս 65.5 միլիկրամ է: Այս առթիւ 10,000,000,000 ֆրանքի դրամագլուխ մը պիտի տրամադրուի, գինը հաստատ պահելու համար:

Ինչպէս յայտնի է, երկար ատենէ ի վեր պայքար կը մղուէր, պահելու համար ֆրանքին արժէքը որ հաստատուեցաւ 1928 յունիսին, Փուանքարէի դահլիճին կողմէ: Թերթերը կը գրեն թէ մասնաւորապէս եւմտական նախարարը, Պ. Վէնսան Օրիոլ էր որ պնդեց ֆրանքին նոր գինը յարմարցնել ներկայ պայմաններուն, համաձայնելով Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հետ:

Արժեզրկման որոշումին հետ մէկտեղ, դահլիճը ՄՈՐԱԹՈՐԻՈՄ ՀՌՉԱԿԵՑ ԱՅՆ ԲՈԼՈՐ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՈՐՈՆՔ ՈՍԿԵԴՐԱՄՈՎ ԿԱՄ ՕՏԱՐ ԴՐԱՄՈՎ ՊԻՏԻ ՎՃԱՐՈՒԻՆ: ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԱՏԵՆ, ԲՈԼՈՐ ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՓԱԿՈՒԻՆ ԱՄԲՈՂՋ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, ցնոր տնօրինութիւն:

Այս տնօրինութեանց հետեւանքով, Պ. Լէօն Պլում, որ ժընեւ պիտի երթար աօջի օր, յետաձգեց իր մեկնումը: Բնականաբար սակարանը տակն ու վրայ եղաւ: Անհագին քանակութեամբ արժեթուղթեր կը գնուէին ուրբաթ օր, այնպէս որ միջնորդներու ընկերակցութիւնը որոշեց միայն կանխիկ գնումները արտօնել: Ցետոյ սակարանը փակուեցաւ մինչեւ երեքշաբթի, սպասելով խորհրդարանին որոշման:

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ դահլիճին որոշումը հետեւանք է երկար բանակցութեանց, որոնք ամենամեծ գաղտնապահութեամբ կը կատարուէին Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ, վերջին երեք ամիսներու ընթացքին: Ֆրանսայի գլխաւոր մտահոգութիւնը այն էր որ Անգլիա եւ Ամերիկա դրամական պայքար մը չբանան կամ սակացոյցները չբարձրացնեն, մրցելու համար աւելի աժան ֆրանքի մը դէմ: Բանակցութեանց արդիւնքը միաժամանակ հրատարակուեցաւ Փարիզի, Լոնտոնի եւ Ուաշինկթընի մէջ: Կը հաւաստեն թէ կատարեալ համաձայնութիւն գոյացած է, դժուարութիւններ չյարուցանելու համար նոր ֆրանքին դէմ:

Որովհետեւ Լէօն Պլումի կառավարութիւնը միշտ կ'ընդդիմանար ֆրանքին արժեզրկման, իր կողմն ունենալով նաեւ համայնավարները, կը կարծուի թէ նոր որոշման հետեւանքով քաղաքական փոփոխութիւններ ալ պիտի կատարուին:

Ֆրանքին արժեզրկման մասին առաջին ակնարկը սահեցուցած էր Փօլ Ֆօռ, դահլիճին անպաշտօն նախարարը (ընկերվարական), որ խոր տպաւորութիւն գործեց սեզոնականներական շրջանակներու մէջ, հինգշաբթի օր խօսած ճառով: Փօլ Ֆօռ կուսակցութեան վարիչը եւ Պլումի մտերիմն ըլլալով, իր խօսքերը մասնաւոր արժէք ունին: Ահա իր խօսքերը, որոնք անուղղակի պատճառ եղան խուճապահար գնումներու, Փարիզի սակարանին մէջ.

— «Այլեւս զուտ ազգային լուծումներ չկան, ոչ տնտեսական, ոչ ալ դրամական հարցերու մասին: Միջազգային համաձայնութիւնները անհրաժեշտ դարձած են ամէն բանի մէջ: Հարկադրուած ենք ընդունիլ նոր քաղաքականութիւն մը,— տնտեսական եւ դրամական համաձայնութիւններ եւ զինաթափութիւն»:

Ի՞նչպէս պիտի համոզեն Կոմկուսը եւ Ծերակոյտը

Այս խօսքերը կ'ապացուցանէին թէ կառավարութիւնը կ'ուզէ փոխել իր դիրքը՝ ֆրանքի արժեզրկման մասին: Այժմ հարկ է համոզել համայնավարները, որոնք բոլորովին դէմ են արժեզրկման: Կ'ըսուի թէ անոնց աջակցութիւնը ապահովելու համար, կառավարութիւնը խոստացած է «շարժուն սակացոյց» մը հաստատել, որուն համաձայն աշխատավարձքերը պիտի աւելնան, եթէ ապրուստը սղէ, ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով: Աշխատանքի Դաշնակցութեան ազգ. կոմիտէն համագումարը ուրբաթ օր վաւերացուց այս ծրագիրը, եւ կը հաւաստեն թէ համայնավարներն ալ պիտի ընդունին:

*** Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ դահլիճը ամէնէն բուռն պայքարը պիտի մղէ ծերակոյտին մէջ, ուր մեծ թիւ մը կը կազմեն ֆրանքին արժեզրկման հակառակորդները: Անոնց կարծիքով, արժեզրկումը պիտի նուազեցնէ գնելու կարողութիւնը եւ ընկերային խլրտումներ պիտի յարուցանէ, աշխատավարձքի յաւելման պահանջներով: Իսկ առեւտրական շրջանակներու մէջ արժեզրկումը կ'ողջունեն իբրեւ միջոց մը արտաքին վաճառականութեան ծաւալման եւ օտար շրջիկներու յաւելման:

Ի՞նչ են արժեզրկման պատճառները

Կառավարական շրջանակներու մէջ արժեզրկումը կը վերագրեն միջազգային դրամական կացութիւնը վերահաստատելու եւ գլխաւոր դրամներու հետ յարմարելու անհրաժեշտութեան: Իսկ սեզոնականներական շրջանակներու մէջ արժեզրկման անմիջական պատճառ կը համարուի Պանք տը Ֆրանսի ոսկիի պահեստին արտակարգ նուազումը: Այդ պահեստը այժմ իջած է տագնապալի կէտին,— 60,000,000,000 գումար մը որ անհրաժեշտ կը համարուի Ֆրանսայի պէտքերուն, պատերազմի պարագային: Կառավարութիւնը կը յուսայ թէ ֆրանքին գինը «չոկելով» եւ Անգլիոյ ու Մ. Նահանգներուն բարեա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈՌԹԿԱՑՈՂ ՑԱՒԵՐ

Մարսիլիոյ մէջ անհանդուրժելի դարձած է այլեւս ստորնութիւն մը, որ ոչ միայն կը վարկաբեկէ մեր ազգային պատիւը, այլեւ արիւնը գլուխը զարնելու աստիճան կ'ըմբոստացընէ մեզ:

Հայ բժիշկներ եւ ատամնաբոյժներ կ'ապրին *շանթաժ*ի տակ: Ցանկարծ մատնութիւն մը, եւ ահա հետապնդում: Գործիքները կը գրաւուին: Արտաքսումի հրաման:

Արուեստակիցի նախանձէն յետոյ, հիւանդներու շանթաժը,— ատամնաբոյժը իրաւունք չունի գործելու, զինք երկրիդ մէջ գործէ, կ'ըսեն: Բայց դուք խլեցիք կամ ծախեցիք մեր երկիրը, պարոններ: Որո՞ւ հոգ, զնա՛ երկիրդ:

Մերոնք ալ գիտեն այդ պարագան, եւ երբ կը ցաւի իրենց ակռան, երբ տարի կառանթի ընող մը պէս՝ ակռաս շինէ, եթէ ոչ՝ կ'երթամ կ'ըսեմ: վա՛շ, զարշելի է:

Մարսէյլի հայ բժիշկներն ու ատամնաբոյժներն են, որ առաւելապէս կը տառապին այս ախտէն:

Սակայն պէտք է վերջ դնել այս խայտառակութեան: Եւ դժուար չէ:

Նախ Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան վրայ կ'իյնայ նուիրական պարտականութիւն մը միջամտելու: Որքան գիտեմ, Ռուս Բժշկ. Միութիւնը ժամանակին դիմելով պատկան մարմիններուն, թոյլտուութիւն ստացած է ռուս բժիշկներուն համար, որ գործեն միայն ռուս գաղութին մէջ: Հայ Բժշկ. Միութիւնն ալ մտադիր էր կատարելու այդպիսի դիմում մը: Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահը, Տոքթ. Քօլօլեան, իր յարաբերութիւններուն եւ ծանօթութիւններուն շնորհիւ, ֆրանսական բժշկական բարձր դասուն աջակցութեամբ, կրնայ ստանալ, հայ բժիշկներու եւ ատամնաբոյժներու համար, թոյլտուութիւն մը գործելու հայ գաղութին մէջ: Եւ այս անոնց համար որ հոս հաստատուած են 10 տարիէ ի վեր:

Ֆրանսացի բժիշկներու սէնտիքան կրնայ անշուշտ հասկնալ Հայոց բացառիկ պարագան,— ո՞ւր երթան այդ դժբախտները, եթէ նիւթական միջոցներ ունէին, սպառեցին անշուշտ 10 տարուան ընթացքին:

Տոքթ. Քօլօեանէ շատ բան կը սպասուի այս հարցին մէջ: Փարիզի հայ բժիշկները տագնապ չունին, իրաւունք ունեցող կամ ոչ՝ *տէպլոմէ* կ'ըլլան, ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիները, բայց Մարսիլիոյ մէջ պատկերը անհանդուրժելի է: Ոչ միայն սարսափի տակ կ'ապրին դժբախտ արուեստակիցներ, այլեւ մատնութիւնները զզուանք պատճառած են Ֆրանսացիներուն:

Միւս կողմէ, այս ստորնութեան դէմ պայքարելու ուրիշ միջոցներ ալ կան,— զոհերը կրնան դիմել մեր թերթին:

Հայուն պատիւը բարձր բռնելու մեր կամքը մեզի կը թելադրէ փառաւոր դաս մը տալ մատնութեան այդ տխուր ասպետներուն: Եթէ Մարսիլիոյ մէջ պաշտպանուիլ չեն գիտեր զոհերը, այստեղ կան մարդիկ որ գիտեն թէ յարգել օրէնքը, եւ թէ յարգել տալ մեր ազգային պատիւը:

ԱՐԱՁ

ԱՆԳԼԻԱ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԱԶԳԵՐԱԺՈՂՈՎԻՆ ՈՒԽՏԸ ԱՆՋԱՏԵԼ ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳՐԷՆ

Ուրբաթ օր, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ, վիճաբանութիւններն սկսած ըլլալով, առաջին կարեւոր ճառը խօսեցաւ Պ. Իտըն:

Անգլիոյ արտաքին նախարարը քիչ - շատ արմատական ծրագիր մը առաջարկեց Ազգերու Դաշնակցութեան բարենորոգման համար, պաշտպանելով հետեւեալ տեսակէտները.—

1.— Եթէ չկայ գործնական միջոց մը՝ արդար փոփոխութիւններ կատարելու համար, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 19րդ յօդուածը կը տրամադրէ վերաքննել դաշնագիրները: «Աշխարհի վիճակը հաստատուն չէ եւ Ազգաժողովին կարծիքի արտայայտութիւնը բարոյական խոր ճնշում մը պիտի գործէ, անարդարութիւնները դարմանելու համար: Մեր գործավարութեան մէջ բարեփոխումներ առաջարկելով, Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը պատրանքներ չի սնուցաներ եւ ես վստահ եմ թէ ձեզմէ ոչ ոք այն ինքնաբանութիւնը կը սնուցանէ թէ միայն մեքենականութեան փոփոխութիւնը կրնայ վերակենդանացնել Ազգերու Դաշնակցութիւնը»:

2.— Անհրաժեշտ է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը բաժնել հաշտութեան դաշնագրէն, որպէսզի ուխտը դառնայ «ինքնավար պայմանագրութիւն մը»:

3.— Անհրաժեշտ է կազմել շրջանային դաշինքներ, ենթարկելով Ա. Դ. Խորհուրդին կամ ընդհ. ժողովին, բաղդատելու համար ուխտին տրամադրութեան հետ: (Այս կէտին առթիւ թերթերը դիտել կուտան թէ Իտըն խօսեցաւ միայն արեւմտեան Եւրոպայի մասին, ուրեմն առաջարկուած շրջանային դաշինքները ուղղուած պիտի ըլլան Խ. Միութեան դէմ, գոհացում տալով Հիթլերական Գերմանիոյ):

Ճառախօսը երկարօրէն բացատրեց թէ Անգլիոյ քաղաքականութիւնը պիտի շարունակէ հիմնուիլ Ազգաժողովին վրայ: Եթէ Ազգաժողովը ձախողեցաւ, պատճառը այն է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տիեզերական հանգամանք չունի եւ աւելի ազդու միջոցներ ձեռք չառաւ տագնապին առաջին օրէն: Անգլիա պատրաստ է նորէն քննելու զինաթափութեան խնդիրը, համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար սպառազինութեանց սահմանափակման եւ կրճատման համար: «Սակայն, Մեծն Բրիտանիա պիտի շարունակէ իր նաւատորմին, բանակին եւ օդատորմիղին վերակազմութեան ընդարձակ ծրագրին գործադրութիւնը, մինչեւ որ այդպիսի համաձայնութիւն մը գոյանայ»: Այս առթիւ շեշտեց թէ զինաթափութիւնը միայն զինուորական պէտք չէ ըլլայ, այլեւ մտաւոր: «Ոչ միայն զէնքերը պէտք է վար դրուին, այլեւ պատերազմի հոգեբանութիւնը»:

Փարիզի մէջ եւ այլուր Իտընի ճառը կը քննադատեն իբրեւ տարտամ եւ երկդիմի: Գերմանիոյ մէջ որոշ գոհունակութիւն կը տիրէ: Իտըն իր ճառին սկիզբը գովեց ժողովրդապետական կարգ ու սարքը, շեշտելով թէ «Մենք խորապէս փարած ենք մեր ազատութեան եւ աւանդութեանց, մենք կը հաւատանք ժողովրդապետութեան»:

*** Նոյն նիստին մէջ յուզիչ բանախօսութիւն մը կատարեց Ալվարէզ տէլ Վայօ, Մատրիտի կառավարութեան արտաքին նախարարը, ուժգնօրէն բողոքելով Սպանիոյ պաշարման դէմ, եւ ձաղկելով ապստամբներուն ընծայուած «ուղղակի եւ դրական միջամտութիւնը»: Առանց Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Փորթուկալի անունը տալու, Տէլ Վայօ շեշտեց թէ ապստամբները բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւն կը ստանան «այն պետութիւններէն որոնց քաղաքական կարգ ու սարքը և աշխարհահայեացքը կը համապատասխանէ ապստամբներու տեսակէտներուն»: Նախարարը, որ Ֆրանսերէն կը խօսէր, Սպանիոյ հանդէպ հաստատուած չէզոքութիւնը կոչեց «օրինական այլանդակութիւն»:

ՍՊԻՐԻԴՈՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մեր նախորդ յօդուածով ըսինք թէ Սպ. Մելիքեան Գերմանիայէն վերադարձին, Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանի մէջ կը նշանակուի երաժշտ. ուսուցիչ եւ վարիչ տեղւոյն երգչախումբին։ Իսկ Շուշիէն գրած եւ 1909ին հրապարակ հանած «Երաժշտութեան զարգացման խնդիրները մեզանում» գրքոյկով արծարծած հարցերուն նախ ինք կը սկսի գրապէս պատասխանել, ընծայելով շատ բեղուն գործունէութեան մը։ Նախ 1912ին կը հրատարակէ «Դասագիրք երգեցողութեան» երկհատոր մանկավարժական աշխատութիւնը։

1914ին՝ «Ցունական ազդեցութիւնը հայ երաժշտութեան տեսականին վրայ» հմտալից տեսութիւնը։

1916ին կը թարգմանէ Ռ. Ֆուքսի «Երաժշտութեան պատմութիւնը»։ Այս գրքին կը կցէ նոյնպէս իր կողմէ խմբագրուած «Հայոց երաժշտ. պատմութիւնը» վերնագրով ուրուագծային մենագրութիւնը։

Ազկէ վերջ տարիներ անընդհատ բազմաթիւ երաժշտագիտական յօդուածներ արեւելահայ մամուլին եւ պարբերական թերթերուն մէջ։

1930ին, գրքոյկով՝ «Հայ ժողովրդական երգերի կամմանները», 1932ին՝ «Կոմիտասի ստեղծագործութիւնների անալիզը»։ Իսկ իր մահուընէն երկու տարի վերջ ալ Մելքոնեան ֆոնտի շարքէն՝ «Ուրուագիծ հայ երաժշտութեան պատմութեան» մեծադիր հատորը։

Այս մեր յիշատակած գիրքերով Սպ. Մելիքեան բազմաթիւ երաժշտական լուրջ խնդիրներ քննութեան կ'ենթարկէ։ Բայց անոնք ունին մասնագիտական բնոյթ, անոնց ցուցադրումը օրաթերթի սահմաններէն դուրս կը մնայ։ Իսկ այդ վերջին գիրքը՝ «Ուրուագիծ հայ երաժշտ. պատմութեան» ուսուցանող հատոր մըն է, եւ մենք քանի մը շաբաթէն այս թերթին մէջ առանձին յօդուածով պիտի մօտենանք այդ աշխատութեան։

Սպ. Մելիքեանի այս գրաւոր գրականութեան կեդրոնական մտահոգութիւնն էր՝ Կոմիտասի նման, զատել արեւելեան բազմաթիւ ժողովուրդներու երաժշտութեանց մէջէն ինչ որ ինքնին է ու զուտ հայկական։ Այդ մտադրութեամբ իր քննողի բովէն անցած են Հայոց երաժշտութեան թէ հին եւ թէ նոր բազմաթիւ կնճռոտ խնդիրները։

Այսքանով չի լրանար Սպ. Մելիքեանի բերած օժանդակութիւնը հայ երաժշտութեան զարգացման։ Անխոնջ ու անսահման, անկորուստ նկարագիր ունեցող համբերատար աշխատանքի մը լծուեցաւ. այսինքն Կոմիտասի նման շրջելով հայ գիւղերուն մէկ կալէն միւսը, մէկ երդիքէն միւս երդիքը, հաւաքեց, ձայնագրեց եւ կոկեց բազմաթիւ հայ ժողովրդական երգեր։ Կոմիտասի վրայ իր առաւելութիւնը այն եղաւ, որ իր հետ պըտըտցուց ձայնագիր գործիք մըն ալ, որով երգերը նշանակուեցան իրենց բնախօսական կազմութեամբ։

Համաձայն Երեւանի վերջին տեղեկութեանց, մինչեւ ներկայ թուականը հաւաքուած հայ ժողովրդ. երգերուն թիւը կը հասնի 2500ի։ Բայց դժբախտաբար այս պատկառելի հարստութեան 552 հատն է որ ցարդ տպագրուած են։ Այսպէս Կոմիտասէն (տպագիր) 300 հատ, Սպ. Մելիքեանէն՝ Շիրակի երգեր վերնագրով 152 հատ, եւ դարձեալ նոյն արուեստագէտին «Վանայ երգեր»ու շարքը մասնակցութեամբ Գ. Գարաշեանի՝ 100 հատ։ Իրականութեան մէջ այս 552 հատին 500ը լոյս տեսած են Սպիրիդոն Մելիքեանի հոգածութեամբը։ Եթէ Կոմիտասէն 300 նշանակեցինք, վարդապետը իր ձեռքով հրատարակած է 32 երգ՝ երեք ժողովածուներու մէջ ամփոփուած։ Ցետոյ «Կոմիտասեան Ցանձնախումբ»ը՝ 25 երգ՝ հինգ տետրակներու մէջ։ Իսկ մնացորդ 255 երգերը Սպիրիդոնը ժամանակին Կոմիտասէն ընդօրինակած եւ պահած, 1931ին զանոնք հրատարակեց Մոսկուայի մէջ եւրոպական ձայնանիշերով։

Ուրեմն ներկայիս Հայաստանի պաշտօնական մարմիններուն մօտ անտիպ վիճակի մէջ պահ կը կենան 2000 հայ ժողովրդական երգեր։ Այս մեծածաւալ աշխատանքին 1000 հատը դարձեալ Սպիր. Մելիքեանի ջանախնդրութեանը կը պարտինք, իսկ մնացեալ կէսն ալ՝ 5 — 6 երաժշտագէտներու։

Սպիրիդոն Մելիքեան այս գլխաւոր պատիւը պատճառող երաժշտա-ազգագրական գործունէութեան ձեռնարկեց 1916 թուականէն ու զայն շարունակեց, անընդհատաբար, մինչեւ իր կեանքին վերջը։ Իր անդրանիկ երկին, «Երաժշտ. զարգացման խնդիրները»ով արդէն կը շեշտէր կարեւորութիւնը հայ ժողովրդ. երգերու հաւաքման խիստ կենսական պահանջքին։ Ըստ իր տեսակէտին, առանց այս հաւաքուելիք նախատարերքին, անհնարին էր որ մեր ապագայ հայ երաժշտութիւնը կարենար ունենալ եւ դառնալ ինքնուրոյն պարտադիր արժէք։

Դարձեալ, ժամանակագրական գաղափար մը տալու համար Սպիրիդոնի հաւաքած եւ հրատարակած երգերու մասին, հոս կը ներկայացնենք ուրուագրային ցանկ մը եւս։ 1917 թուականին լոյս կը տեսնեն «Շիրակի երգեր»ը։ 1927ին՝ «Վանայ երգեր»ը, իսկ տարի մը վերջ՝ անոր Բ. շարքը։ 1932ին՝ «Թըխ կոնտա» հանրածանօթ երգին մէկ փոփոխակը։ Դարձեալ նոյն տարին՝ «Ծիրանի ծառ»ը։ 1933ին՝ «Մամթեղ» (Շամիրամի առասպելը)։ Զենք յիշատակեր այլեւս Հայաստանի նոր կենցաղին նուիրուած իր երգերէն՝ «Մեր կոլխոզի արտերը», «Երգ ջրանցքի համար», «Տեքթիլի երգ»ը եւայլն։

Իսկ Սպիրիդոնի հազարի հասնող եւ անտիպ վիճակի մէջ մնացած երգերը հաւաքուած են Սասունի շրջանէն՝ 104 երգ, Արարատէն՝ 55, Ղարաքիլիսա եւ Համի-Խալի՝ 153 երգ, Թալինի շրջանէն՝ 40 հատ եւայլն, եւայլն։

Սպիրիդոնի իբրեւ հաւաքիչ իր կատարած նախախնամական դերը հայ երաժշտութեան զարգացման համար շեշտելէ եւ եզրակացնելէ առաջ, յիշենք քանի մը գլուխներ իր հանրային գործունէութենէն։

Թիֆլիզի Ներսէսեան վարժարանի շրջապատէն դուրս 1912ին կը կազմէ «Թիֆլիզի Հայոց Երաժշտական Ընկերութիւնը»։ Մանրամասնութիւններ չունինք այս միութեան կատարած աշխատանքներուն մասին։ Բայց երբ 1917ին Թիֆլիզի մէջ լոյս տեսած օրաթերթը աչքէ կ'անցընենք, կը գտնենք չափազանց համակրական տողեր դարձեալ իր նախաձեռնութեամբ կազմուած «երաժշտական խումբ»ի մը մասին որ իր լայն մասնակցութիւնն է բերած այդ օրերու մեր զանազան մշակութային ձեռնարկներուն։ Հոդ, Սպիրիդոնը իբրեւ խմբավար, կը համեմատեն Կոմիտասի եւ Գ. Սիւնիին հետ եւ զայն կը համարին նոյն արժէք, խմբավարական արուեստին լիուլի տիրապետած պատկառելի ոյժ մը։ Իսկ Հայաստանի մէջ երբ հիմը դրուեցաւ արդի պետ. երաժշտանոցին, Սպիրիդոն նշանակուեցաւ այդ բարձր հաստատութեան երգեցիկ խումբին ղեկավար։

×

Մեր նախորդ յօդուածով ըսինք թէ Սպ. Մելիքեան զոհեց ինքզինքը՝ Կոմիտասի սկսած գործը կատարելութեան տանելու համար։ Այս երկու թանկագին դէմքերը հայկական երաժշտութիւնը ուռճացնելու, միջազգային երաժշտութեանց կողքին անոր ինքնարժէք տեղը գրաւելու հնարաւորութեան ճամբան բացին մեր մէջ։ Այդպիսի յօդուածներով, «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ ըսած ենք եւ կրկնած թէ ամէն ազգերու երաժշտութիւն կը թնած կը մնայ իրենց ժողովրդ. ստեղծագործութիւններուն։ Նոյն իսկ դասաւորած ենք զայն օգտագործողներուն ցանկն ալ։ (Մեր յօդուածաշարքը «Աշխատանքը հայ ժողովրդական երաժշտութեան մէջ» վերնագրով)։

Ինչ որ ակներեւ է, Կոմիտասի եւ Սպիրիդոնի հաւաքած եւ դաշնաւորած երգերը մանր կտորներ են, հեռու՝ լայնաշունչ, համանուագային (սէնֆոնիք) մեծղի երաժշտութեան պահանջները գոհացնելէ։ Կոմիտաս բաղդատմամբ Սպիրիդոնին հանճարեղ գլուխ մը՝ իր ծրագրին մէջ ունէր մեծ յատակագիծով գործեր երկնելու գաղափարը։ Օրինակ վերջին տարիները սկսած էր «Անուշ»ը օփերայի վերածել։ Կոմիտաս իր կեանքի տեւողութեան հնարաւորութիւն ունեցաւ 15 տարի ստեղծագործական աշխատանք կատարել։ Եթէ իր իմացականութիւնը չքայքայուէր՝ դուցէ այդ մայր երաժշտութեան ալ հիմնադիրը կը հանդիսանար մեր մէջ, բայց խօսինք ինչ որ իրականութիւն է այսօր։

Հայ ժողովրդական երգը այնպէս ինչպէս ժառանգ կը ձգեն մեզի Կոմիտաս ու Սպիրիդոնը, կառուցելիք ապագայ մեծ երաժշտութեան նախատարրերն է, բայց ոչ պարփակելի ամբողջութիւնը, անիկա համանուագի մը լայն ծաւալը չի կրնար լեցնել, բայց առանց այս նախնական աշխատանքին ալ անհնարին պիտի ըլլար զուտ մեծադիր երաժշտութիւնը ունենալ։ Ֆր. Լիստը պիտի չկրնար իր աշխարհահռչակ «Ռափսոտի Հոնկրուազը» ստեղծագործել՝ եթէ չունենար ռոհեմական մանր կտոր ժողովրդ. երգերը։ Դարձեալ մեր ամէնէն բարձրորակ երաժշտագէտ Սպենդիարեանը պիտի չկրնար իր «Երեւանի էթիւտ»ներն ու «Ալմաստ»ը ստեղծագործել, եթէ Կոմիտասն ու Սպիրիդոնը նախ քան Սպենդիարեանին ասոնց միջավայրէն անջատուիլն ու մեր մէջ իյնալը, կատարած չըլլային այդ «ինքնազոհաբերուած» աշխատանքը։

Այս տողերով համաձայն եմ Ա. Պարթեւեանի այն տեսութեան (անցեալ տարի ՅԱՌԱՋի այս սիւնակներուն մէջ) որ կը ճշդէր երիտասարդ երաժշտագէտներու դերը երաժշտ. ստեղծագործական հեռանկարներու առթիւ։ Այսինքն ժողովրդականը խարիսխ ծառայեցնելով խոհէլ ունենալ լայնածաւալ գործեր արտադրել։ Միայն թէ մեր կողմէ ինքնին աննշան բայց մեծ նշանակութիւն ունեցող պզտիկ յաւելումով մը։ Այսինքն այդ աշխատանքը չըլլայ Ռիմսքի - Քորսաքոֆի նման հայեցողական ժողովրդական օգտագործում մը, այլ՝ համադրեալ, նախնական տարրերը տարրալուծուած մեծ ամբողջութեան մէջ։ (Պէթհովէնի սէնֆոնիները կամ Մ. Ֆալյայի գործերը)։

Ահա թէ ինչ խորհրդածութիւններ մեզի կը ստիպեն խոր ակնածանքով եւ երախտագիտական զգացումներով ոգեկոչել լուսաթաթախ յիշատակը հայ մշակոյթի մեծագոյն փառքերէն՝ Սպիրիդոն Մելիքեանի։

ՀՐ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

ՍԷՐ

Դուք տեսա՞ծ էք երբեք երկնի իջնելը ծովուն մէջ վենետեան,
Եւ լուսնին խաղն որ կը դողայ դաշնակութեան հետ ալիքին,
Ափունքներուն աղօթքն արդար եւ խինձերուն փայլն երնուագին,
Որոնք սիրող նայուածքի պէս երազային են եւ անձայն։

Ես սիրած եմ ջուրերուն խորն հալող նայուա՛ծքն հայ աղջկան,
Անոր խօսիլն որ կ'երկննար թեթեւ վազքին մէջ հովերուն,
Շարժումն անոր, եւ մելամաղձ անոր երգելն ու խնդութիւն,
Եւ սրտի մէջ մեղմ տարածուող պահերն անքուն որ լռութեան։

Հիմա աշնան այս մենաւոր ժայռակոյտէն, ուր կը փշրին
Խաւարին մէջ պառկած ծովուն գայրոյթներուն ո՛յժն ահալի՝
Ես կը յիշեմ ժամերն անցած կոնտոլային մէջ անուրջի,
Մինչ կը շտապէ Սէրն հոգւոյս մէջ յուզել լարե՛րն իր տաւիղին։

Մըթութեան մէջ մինա՛կ եմ ես, ինչպէս մինա՛կ է սիրտս այսօր,
Ինչպէս ամպերն որ կը հակին լայնատարած թեւին վրրայ՝
Ծովուն անհաշտ, ես չեմ տեսներ կղզիներուն լոյսերն հիմա,
Քաղքի վրրայ կը տարածուի կարծես մռայլ կեանք մ'անսովոր։

Կ'անցնին հովե՛րն, ծամերս հովին ես կը քալեմ գիշերին մէջ,
Մառախլապատ այս փոթորկին ծանօ՛թն եմ ես, ես չե՛մ սիրեր
Լոկ աստղերուն շողալն անձայն, բայց կը սիրեմ ամպրոպն անտէր,
Եւ տըւայտանքն՝ զոր կ'առթէ ինձ սիրոյ հզօր աշխա՛րհն անշէջ։

Իմ քայլիս քով, Հայո՛ւ աղջնակ, կը հնչէ արդ կշռո՛յթն անցքին,
Այս անլուսին մենութեան մէջ կարծես կը զգա՛մ քու յուզումին՝
Տանձա՛լն յանկարծ, ու կը փորձեմ կենսապարգեւ ներշնչումին
Թա՛փն երնուանքով, երբ իմ ակնարկս կը հանդիպի՛ քու նայուածքին։

Ռումբէն տաշուած կիսակործան բանակներո՛ւ պէս հրկիզուած՝
Կ'անցնի դանդաղ այս ամայի ափունքներէն եւ մայթերէն
Գիշե՛րն հսկայ, մինչ հիւրընկալ սիրտս կ'երազէ տարտամօրէն
Աղջիկն ամբիծ եւ սէրն հզօր եւ վայրկեաններն անմահացած։

Ո՛րքան կակուղ էր մեղմ ժըպտիդ հիւծող անո՛ւրջն ու սարսուռներ,
Ակնարկներուդ մէջ իջած ցոլքն որքան հեշտի՛ն եւ տարօրէն.
Կ'անցնէր կոնտոլն արծաթաշող բոտութերու խորունկներէն,
Եւ կը թառէր լռութեան մէջ, որուն սահմանն ալ վերջ չունէր։

Շաչէ՛ ո՛վ ծով, ահա փրփուրն ըմբոստ խոյանքն իր կը նետէ
Ժայռին վրրայ. ես կը բանամ միջոցին մէջ բազուկներուս՝
Պրկո՛ւմն անպարտ, ապրումի նոր վայելք մ'ուժգին իմ յոյզերուս
Կը պլլի. ներմակ բոցեր կը նեղեն սի՛րտն իմ յակինթէ։

Այժմ կը քալեմ, մայթին վրրայ քայլերս կ'իջնեն ծանր ու խոնջ,
Կ'ուռի կոհակն, մինչ կը բանայ Սէրն հոգւոյս քո՛յր լրբին վրրայ՝
Առագաստներն իր թափիշէ, կը նաւարկէ այս արծաթեայ
Ջուրին վրրայ սէ՛րն անուշակ, ծորած սրտէն հայ աղջկան։

Մեղմիկ հառ շերտի ներման ճակտին կնճռոտ խոհերն ի վեր
Կը զարնուին գիշերն անվերջ, ես կը ցցեմ խաւարին մէջ՝
Հասակն ուժգին, եւ ներգործման ու մըտածման վայրկեանն անշէջ
Ջիս կ'առնէ իր ոլորտին մէջ, եւ կը տանի նոր աշխարհներ։

Հորիզոններ եւ կապտագոյն երկնքի դէմ վառո՛ղ ամպեր,
Որոնց պայծառ կամարին տակ կը պառկի ծովն առանց շաչի.
Միտքս կը ծրի՛ սրտիս վրրայ, որուն վերեւ անվերջ կ'անցնի
Ոգի՛ն սիրոյ, որուն բոտութերն կը ծածկէ զի՛ս եւ ափունքներ։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԱՆԹՈՒԱՆ ՄԷՅՅԷ
ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

ՅԱՌԱՋի հինգշաբթի օրուան թիւին մէջ ծանուցանելով Փրոֆ. Ա. Մէյյէի մահը, քանի մը տեղեկութիւններ տուած էինք իր գործի մասին։ Ստորեւ «Հ. Կոչնակ»ի 26 ապրիլ 1930ի թիւէն կ'արտատպենք մեծանուն լեզուաբանին, հայագէտին եւ արեւելագէտին մասին հրատարակուած ամփոփ ուսումնասիրութիւն մը, որ գրուած է Նիւ Եորք այցելութեան առթիւ.—

Փրոֆ. Մէյյէ ծնած է 1866ին, Մուլէն, որուն լիսէին մէջ ստանալէ վերջ իր երկրորդական ուսումը, հետեւած է Փարիզի համալսարանին դասընթացքներուն։ Լեզուաբանութեան մէջ աշակերտած է Միշէլ Պրէալի եւ Ֆերտինան տը Սոսիւրի։ Այս վերջինը 1889ին ստիպուած ըլլալով բացակայիլ, իր աթոռը առժամաբար կը յանձնէ իր աշակերտներէն Պ. Մէյյէի, որ այսպէս մէկ օրէն միւսը կը կոչուի իր ընկերներուն առջեւ փոխանորդելու իր ուսուցիչը։

ՀԱՅԱԳԷՏԸ.— 1890 — 91ին, Սոսիւրի վերադարձէն վերջ, Պ. Մէյյէ կը մեկնի Վիէննա, հայերէնի իր ծանօթութիւնը խորացնելու համար Մխիթարեաններուն քով։ Իր Դասական հայերէնի բաղդատական քերականութեան ուրուագիծին մէջ (էջ Զ.) Պ. Մէյյէ կ'ըսէ թէ ինչ կը պարտի Վիէննական հայ գիտնականին՝ Հ. Յակոբոս Տաշեանի, որ հայերէնի իր գլխաւոր ուսուցիչը եղած է։

1891ին, Պ. Մէյյէ առաքելութեամբ Կովկաս կը մեկնի արդի հայերէնի եւ հայկական հին ձեռագիրներու ուսումնասիրութեան համար։

Վերադարձին դեռ քսանըհինգ տարեկան հասակին, ուսուցիչ կը նշանակուի Սորպոնի բարձրագոյն ուսմանց վարժարանին մէջ։

1902ին, երկրորդ ճամբորդութիւն մը կը կատարէ Կովկաս, Էջմիածնի մէջ ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար։

1903ին, Հ. Յ. Տաշեանի խնդրանքով, կը գրէ Դասական Հայերէնի Բաղդատական Քերականութեան Ուրուագիծը (Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique) (Տպ. Մխիթարեան, Վիէննա), որուն մէջ առաջին անգամ ըլլալով համադրաբար կը պարզէ հայերէն լեզուի բաղդատական քերականութիւնը։

1902էն 1905, Փարիզի Արեւելեան Կենդանի Լեզուներու Վարժարանին մէջ կ'աւանդէ հայերէն լեզուն, յաջորդելով Օկիւսթ Քարիէրի, մանաւանդ ծանօթ Խորենացիի եւ հին Հայաստանի մեհեաններուն մասին իր գրութիւններով։

1913ին, Փրոֆ. Վ. Շթրայթպէրկի հրաւէրով, գերմաներէն կը խմբագրէ Հին Հայերէնի Նախատարերքը (Altarmenisches Elementarbuch, Հայտելպէրկ) որ հին հայերէնի նկարագրական քերականութիւն մըն է, հատընտիր հատուածներով։

1891էն ի վեր, Բարձրագոյն Ուսմանց Վարժարանին եւ 1906էն ի վեր Գոլէժ տը Ֆրանսի մէջ, Փրոֆ. Մէյյէ բաղդատական քերականութեան իր դասախօսութեանց ընթացքին, յաճախ կը խօսի հայերէն լեզուի մասին ալ։ Իր հայ աշակերտներէն յիշենք Պ. Հրաչեայ Աճառեանը, (Հեղինակ...

ՀՐԱՇԱԼԻ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Փողոցին խորը, պարտէզի մը մէջ, գաղթական Հայերու տնակներուն մօտ, լքուած կիսկատար տնակ մը։

Բնակիչները կարծես դժբախտութենէ մը փախած, իրենց վրայ նայող չկայ։

Լռութեան եւ սուգերի վայր մըն է դարձած հիմա այս տնակը։

Երբեմն, անցորդները կը կենան, ու զարմանքով կը նային, պարտէզին խորը։ Իրիկունները, զբօսականները երբ կը զբօսնուն այս տնակին բոլորտիքը, պարտէզը, բոյսի նման տաքուկ բան մը կը գրկէ, կը չէննայ տնակը։

Ամիս մը առաջ, ուրագին ու սղոցին ձայնը պակաս չէր հոն, ու աշխատութեան ձայնը կը տիրէր, ուրախ ուրախ կը լեցնէր մթնոլորտը։

Ու ամէն գիշեր, երկինքը երբ լեցուն էր աստղերով, դրան սեմին առջեւ, կամ պարտէզին խորը, խօսակցութիւնը կը տեւէր մինչեւ կէս գիշեր։ Դուռ դրացի հաւաքուած, ամէն գիշեր, խօսակցութիւնը նոր պատմութիւնով մը կը սկսէր։

Ասանկ գիշերները, երջանկութեան պէս բան մը կը բերէին, ու երկինքը կը ցածնար, կը մօտենար իրենց ու սրտով այնքան կը մօտենային իրարու որ ձայները անուշ անուշ կը հնչէին։ Ասանկ վայրկեաններուն չէին հատնիր խօսքերը։

Ու ամէն գիշեր, երբ երկինքը հանդարտ ու փայլուն էր, դուռ դրացի այս տնակին շուրջը հաւաքուած, երջանկութեան ու հանգիստի մթնոլորտ մը կը ստեղծէին։ Իրենց սրտերուն կրակը վառող Աստուած մը կար բարի, ու բարի գիշերներով կը վերադառնային օրերը։

Բայց տարենէ մը ի վեր պարտէզը տխուր էր, ու կիսկատար տնակը, կորսնցուցած էր իր զուարթութիւնը։

Համարենց Աշոտին կը պատկանէր այս տնակը։

Աշոտ, արհեստով հնակարկատ, մաքին դրած էր, խրճիթի նման բոյն մը շինել տալ միայն։ Ու իր եղբայրը արհեստով ատաղձագործ, այդ օրերուն սիրտ էր տուած իրեն, ու շատ մը խոստումներէ ետք, «կեանքս քեզի կը պարտիմ» ըսած էր յիշելով բոլոր դառնութիւնները՝ պատերազմի օրերուն։

Աշոտ իր եղբօր հաւատացած էր։

Բայց օրեր վերջ, անակնկալ վիճաբանութիւն մը, երկու եղբօր մէջ պառաւութիւն ձգեց, ու տնակը մնաց կիսկատար։

Լաց Աշոտ։

Բայց այդ օրը, իր աչքերը քիչ մը մթնեցին։ Թեթեւ մշուշ մը լեցուեցաւ անոնց խորը։ Սակայն ինք ամէնէն անուշ մարդը աշխարհին, իր թշնամիներուն անգամ չէր կամենար գէշութիւն։ Ու այն իրիկունը երբ տուն դրնաց, խնդուն երեսով, ամէն անգամուան պէս համբուրեց իր երկու տղաքը։ Ասանկ վայրկեաններու, ամէն հեղ, իր բոլոր ուժերը կը հաւաքէր, կը խօսէր էրիկմարդու վայելչութեամբ ու խնդացած տաեն, տրտմութիւնը կարծես կը խնդար։

Աշոտ հօրը պէս չէր սիրեր յուսահատութիւնը, ու Զրանոս գաղթելէն ի վեր, իր սրտին մէջ, իր յոյսերուն ու փափաքներուն անփոփոխ ձեւը, հրաշալի աւանդութեան մը պէս կը մնար։ Ու իր նոր կեանքին մէջ, ամէն օր յուզում մը կ'աւելնար, որովհետեւ, սիրուած բաներէ հեռու ապրելու մտածումը, սփոփանք չէր գտած իր ներսը։

Իր երիտասարդութեան պատմութիւնները գեղեցիկ էին։

Ուժ առաւ։

×

Իր տունին ճամբան, հազար երազներով հիւսուած, գեղեցիկ էր իրեն համար։ Հոն, ամէն քայլի, արտմութեան քով, սրտի քաղցր յուզում մը կ'երեւար։

Իր տունի՞ն ճամբան ...

Երջանկութեան կը տանէր ան, ու Աշոտ ամէն հեղ, սրտի բաբախումով կ'անցնէր այդ փողոցէն, ու երբ ճամբուն ծայրը կը հասնէր, նոր երազ մը կը ծնէր իր ներսը։

Այս երազին տուած յուզումը՝ այգի մը պէս քաղցր էր։

Ու աշխատութեան սեղանին առջեւ, այն յուզումը շատ կ'օգնէր իրեն, ու երբեմն, կարած տաեն, կամ մուրճով՝ կաշիի մը կտորը ծեծած պահուն, ձայն մը կը թռչէր ներսէն, ու կ'ընկերանար մուրճի իւրաքանչիւր հարուածին։

Ու կ'աշխատէր աւելի արագ։

Աշոտ հին օրերուն պէս փափաքով կ'աշխատէր։

Երբեմն ալ, կօշիկը ծունկերուն վրայ, կը մնար անշարժ, ու կարծես ձեռքերը փակած անոր, լռութեամբ կը նայէր սեղանին։

Ի՞նչ կը տեսնէր։

Բացի պէս մաքուր, կը չտեսնար պայծառութիւնը աչքերուն։ Կարծես հայելի մը իր սեղանը, Աշոտ, իր երազները կը տեսնէր բոլոր։

×

Բայց, ասանկ կիսկատար տուներուն մէջ՝ անտես բան մը կայ ծփուն, ու անոնք, խորունկ արտայայտութիւն մը կը պահեն կեանքէն։ Ու ամէն հեղ, սուներներուն հետ այցելող արեւը, քիչ մը լոյս կը ձգէ պատերուն վրայ մգլոտած։ Այս պահուն, թշուառութեան անդունդը կը լուսաւորուի։

Ի՛նչ խեղճուկ է պատկերը ասանկ տուներուն։

Ու օրերը կ'անցնէին։ Բայց քաղցր սպասում կար երազուած օրերուն։ Ու Համարենց Աշոտը, շատ անգամ կենալով իր կիսկատար տնակին առջեւ, իր սրտին հաճոյքը կը փնտռէր։ Ասանկ վայրկեաններուն, սիրտը այնքան խորունկէն կը բաբախէր որ անոր խորունկութիւնը՝ կարծես խորհրդաւոր ճամբայ մը, որքան խորը կ'իջնէր կը գտնէր իր մէջ նոր գեղեցկութիւն մը, կը տեսնէր իր կեանքը։

Թիքը թաքը, թիքը թաք ...

Երգի մը եղանակը ...

Բ.

Գիշեր։ Հայաստան մեկնողները կարաւանը Լիոնի կայարանին մէջ։

Հազարաւոր երթաք բարովի եկողներ։

Ու ձայները, յուզուած ու անուշ բան մը ունին։ Մէկը միւսին կանչած տաեն, ուրախութեամբ կը հոսին ձայները։

Բայց բոլոր երեսներուն վրայ փայլող երազներուն անկեղծութիւնը բացատրելու համար, նոր բառեր պէտք ունիմ։

(1)

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

լեզուաբանական բազմաթիւ ուսումնասիրութեանց և մանաւանդ Հայ Արմատական Բառարանին, զոր լոյս կ'ընծայէ Հայաստանի Պետ. Համալսարանը, Մաքսուտեանց վրդ., Հեղինակ Ակնայ գաւառաբարբառին վրայ ուսումնասիրութեան մը եւ Մ. Ս. Դաւիթ-Բէկ:

Փարիզի Լեզուաբանական Ընկերութեան զոյգ հրատարակութիւնները (Mémoires եւ Bulletin), Journal Asiatique ողբացեալ Ֆինքի Հայկական բանասիրութեան հանդէսը, Ֆ. Կ. Ց. Բասմաջեանի Բանասէրը, Հանդէս Ամսօրեայ եւ ուրիշ հանդէսներ հրատարակած են փրոֆ. Մէյյէի յօդուածները Հայերէնի լեզուաբանութեան եւ Հայոց վերաբերեալ: Այդ յօդուածներէն ոմանք նոյն իսկ բանասիրական բնոյթ ունին, ինչպէս Դիտողութիւններ Ագաթանգեղոսի բնագրին մասին իր գրութիւնը, Ժուռնալ Ազիաթիքի մէջ (1900):

Վերջապէս 1920էն ի վեր, երբ ընդհանուր քարտուղար, Փրոֆ. Մէյյէ կը վարէ Հայկական Ուսմանց Հանդէսը (Revue des Etudes Arméniennes) որուն տասնամեակը տօնուեցաւ Փարիզի մէջ անցեալ նոյեմբեր 27ին:

1920էն ի վեր, այս հանդէսին մէջ է որ Փրոֆ. Մէյյէ կը հրատարակէ Հայերէնի եւ Հայոց մասին գրեթէ իր բոլոր ուսումնասիրութիւնները: Հոն է որ ճշդած է թէ հայերէն լեզուի փոխառութիւնները իրանիերէն՝ պարթեւական բնոյթ ունին, ինչպէս, ուրիշ անգամ, մատնանիշ ըրած է այն գիծերը որ հայերէնը կը մօտեցնեն յունարէնին: Նոյն հանդէսին տասնամեակի ստուար եւ ճոխ թիւին մէջ, որ քանի մը ամիս առաջ լոյս տեսաւ, Փրոֆ. Մէյյէ հրատարակեց հայերէնի մէջ քրիստոնէական պաշտամունքի վերաբերեալ բառերէն ոմանց վրայ ուսումնասիրութիւն մը եւ նոյնինքն քրիստոնէութեան Հայոց մէջ մուտքին մասին յոյժ թելադրական դիտողութիւններ: Անկարելի է անշուշտ նոյն իսկ փորձ մը ընել թուելու համար իր բոլոր յօդուածները Հայերէնի մասին, բայց կ'արժէ հետաքրքիրներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել այն ընդարձակ գրախօսականի վրայ զոր հրատարակեց, միշտ նոյն հանդէսին մէջ, գերման երիտասարդ լեզուաբանի մը Տէթէրսի Հարաւային Կովկասեան լեզուները և հայերէնը անուն գըքին վրայ, որ վերջին տարիներու ընթացքին Հայերէնի մասին հրատարակուած ամէնէն կարեւոր աշխատութիւնն է:

Ի՞նչ եղած է Փրոֆ. Մէյյէի դերը հայերէնի պատմութիւնը ճշդելու գործին մէջ:

Փրոֆ. Մէյյէ ինքն իսկ տուած է այս հարցումին պատասխանը Հայկական Ուսմանց Հանդէսին մէջ (1928), երբ Վիէննայի Մխիթարեաններուն հրատարակած բացառիկ թիւին վրայ խօսելով պարզած է հայերէնի պատմութեան ուսումնասիրութեան ներկայ վիճակը. «Ողբացեալ Հ. Հիւպշման ճշդիւ տեսաւ որ հայերէնը հնդեւրոպական անկախ լեզու մըն է, եւ ճշգօրէն զանազանեց հայ. բառամթերքին մէջ բնիկ տարրը իրան. փոխառութիւններէն: Իրմէ վերջ, գտնելիք շատ բան կը մնար: Հարկ էր աւելի ճշգրիտ կերպով որոշել հայերէնի դերը հնդեւրոպական լեզուներուն մէջ, խիստ մեթոտով մը գտնել ձայնական բոլոր համապատասխանութիւնները, բացատրել քերականական բոլոր ձեւերը, գտնել նուաղ ակներեւ ստուգաբանութիւնները, եւ միւս կողմէ, երեւան հանել թէ իրանական ո՛ր բարբառներէն կատարուած են փոխառութիւնները, աւելցնել արդէն իսկ ստուգաբանուած իրանական ծագումով հայկական բառերուն թիւը: Այս աշխատութեան, Պուկկէէն վերջ, ես ջանացիր եղայ: Պ. Հ. Փեթերսըն այս գործին բերաւ իր լայն հմտութիւնը եւ բաղակցութեանց իր հրաշալի ձիրքը: Պ. Մ. Կրամոն հայերէնի ձայնական պատմութիւնը գրութեան մը վերածեց, եւ հետախուզող բազմաթիւ միտքեր զանազան ձեւերով բերին իրենց նպաստը: Հիւպշմանի ազդեցութեան տակ Պ. Քարսթ միջնադարեան հայերէնի պատմութեան հիմերը դըրաւ: Պ. Աճառեան կանգնեց արդի հայերէնի բարբառախօսութիւնը: Ներկայիս հոյակապ բառարանով մը, Պ. Աճառեան կը համակարգէ ինչ որ գրուած է հայերէնի բառամթերքին պատմութեան վրայ, հնդեւրոպականէն մինչեւ իր ժամանակները: Այսպէս, մեծ աշխատութիւն մը կատարուեցաւ բաղդատական մեթոտին խստամբեր պահանջումներուն համաձայն, եւ ստոյգ արդիւնքներ ստացուեցան: Հիմա գիտենք թէ հայերէն լեզուն ինչ հանգրուաններէ անցած է հնդեւրոպականէն մինչեւ դասական հայերէնի տիպը եւ յետոյ ներկայ վիճակը»:

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԸ.— Հայագիտութեան մարզին մէջ Փրոֆ. Մէյյէի ցոյց տուած գործունէութեան այս ամփոփ յիշատակումը պէտք չէ որ կարծել տայ սակայն թէ հայերէնը եղած է անոր ուսումնասիրութեան առարկան:

Փրոֆ. Մէյյէ ընդհանուր եւ պատմական լեզուաբանութեան, սլաւական եւ գերմանական լեզուներու, հին պարսկերէնի, յունարէնի եւ լատիներէնի մասին հրատարակած է բազմաթիւ յօդուածներ եւ հատորներ, որ իր երկարամեայ դասախօսութեանց հետ, զինքը ըրած են մեր ժամանակի ամենամեծ լեզուաբաններէն մին, թերեւս ամենամեծը: Այս աշխատութիւններէն յիշենք միայն Ներածութիւն Հնդեւրոպական Լեզուներու Ուսումնասիրութեան, Պատմական Լեզուաբանութիւն եւ Ընդհանուր Լեզուաբանութիւն, Հին պարսկերէնի քերականութիւն, Հնդեւրոպական բարբառներ, Եւրոպայի լեզուները, Գերմանական լեզուներու ընդհանուր յատկանիշներ, կաթաներու երեք բանախօսութիւն՝ կատարուած Օլաֆ Փեթրուս հաստատութեան հրաւէրով Ուբսալայի մէջ, բաղդատական քերականութեան մեթոտին վրայ հատոր մը, որ կը պարունակէ Օսլոյի Մշակոյթներու Բաղդատ. Ուսումնասիրութեան Կաճառին առջեւ իր կատարած դասախօսութիւնները, յունարէն եւ լատիներէն լեզուներու պատմութեան ակնարկներ: Փրոֆ. Մէյյէ, որ մտաւորական ոչ մէկ գործունէութիւն անտարբեր կը թողու, կանոնաւոր կերպով աշխատակցած է Տիրքէմի Ընկերաբանական Տարին ինչպէս նաեւ Բնականոն եւ ախտաբանական հոգեբանութեան հանդէսին:

Իր յստակ, ժուժկալ եւ կատարեալ ոճը, որ հայելին է իր մտաւորական պարկեշտութեան, իր իմաստասէրի, պատմաբանի եւ ընկերաբանի միտքը մեծ հաճոյքով կարդացնել կուտան՝ նոյն իսկ ոչ-մասնագէտ ընթերցողին՝ ինչ որ իր գրիչը կ'արտադրէ: Փրոֆ. Մէյյէ հանրածանօթ երաժշտասէր մըն է, այնքան ծանօթ որ երբ նկարիչ մը նկարի մը մէջ պէտք զգացած է համերգներու հաւատարիմ յաճախորդ մը ներկայացնելու, մեծ գիտնականին դիմագիծը փոխ առած է պարզապէս:

ՀԱՅԱՍԷՐԸ.— Պէտք չէ կարծել ոմանց պէս թէ օտար գիտնականները Հայոց հանդէպ համակրութենէ մղուած է որ կ'ուսումնասիրեն հայերէնը կամ Հայոց պատմութիւնը, ոչ ալ թէ այս ուսումնասիրութիւնները անհրաժեշտաբար համակրութիւն կը ներշնչեն անոնց Հայոց նկատմամբ: Այս ճշմարտութիւնը բնականաբար որ եւ է կերպով չի կրնար նուազեցնել երախտագիտութեան այն պարտքը զոր ունինք բոլոր անոնց հանդէպ որ մեր անցեալին վրայ լոյս մը կը սփռեն, նոյն իսկ մղուած լոկ գիտական հետաքրքրութենէ: Սակայն այս պարտքը կը բազմապատկուի երբ օտարը իր մտքին լոյսին հետ իր սրտին հուրն ալ կը նուիրէ մեզի եւ գիտնականի իր հեղինակաւոր ձայնը ի սպաս կը դնէ հայ ազգին:

Փրոֆ. Մէյյէ այս վերջին դասակարգին կը պատկանի: Ան ոչ միայն մեծ հայագէտ մըն է այլ եւ Հայոց անկեղծ եւ անշահախնդիր բարեկամ մը, որ ամէն առթիւ ցոյց տուած է մեր ազգին հանդէպ իր խոր համակրութեան ապացոյցները:

1920ին, երբ Սեվրի դաշնագիրը կը ստորագրուէր, Փրոֆ. Մէյյէ մասնակից կ'ըլլար մեր ուրախութեան եւ կ'ողջունէր հայկական պետութիւնը, որ վերջապէս կը ճանչցուէր եւ իր տեղը կը գրաւէր պետութեանց շարքին մէջ (R. E. A., I, 2, 1920, էջ 139—180): Երբ այս յոյսերը ցնդեցան, 1922 նոյեմբերին կը ստորագրէր կոչ մը զոր Արեւելքի զոհերուն Ֆրանսական քոմիթէն կ'ուղղէր հանրային կարծիքին (R.E.A. III, էջ 83—88): Քանի մը շաբաթ յետոյ, 1922 դեկտեմբերին, ինքնիսկ նախաձեռնարկ կ'ըլլար ի նպաստ Հայաստանի՝ Լօզանի համաժողովին ուղղելու կոչ մը, որ կը սկսէր սա բառերով.

— «Այն ահելի կացութիւնը որուն մէջ կը գտնուի ներկայիս Թուրքիոյ հայ բնակչութիւնը, ամօթ մըն է քաղաքակիրթ աշխարհին համար»: (R.E. A., III, 1923, էջ 89—91): Եօթը ամիս վերջ, անձկութեամբ կը հակէր սովետական հանրապետութեանց հիմնական օրէնքին վրայ, ճշդելու համար՝ առանց պատրանքի բայց եւ առանց յուսալքման թէ որ աստիճան ինքնավար կը մնար Երեւանի հանրապետութիւնը (R.E.A., III, 1923, էջ 79—80): Աւելի վերջ, երբ Լօզանի դաշնագիրը կը ստորագրուէր, դառնութեամբ եւ տխրութեամբ կ'արձանագրէր հայկական հարցին թաղումը (R.E.A. 1923, էջ 97—98): Չորս տարի վերջ, խօսելով Պ. Մանտէլշթամի Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ պետութիւնները Հայկական Հարցին Առջեւ անուն գըքին վրայ, քաջութիւնը կ'ունենար գրելու, միշտ նոյն հանդէսին մէջ (VII, 1, 1927, էջ 205).

— «Եթէ այս հանդէսը պատշաճ տեղը ըլլար ժամանակակից քաղաքականութեան վրայ տեսութիւններ յայտնելու, պիտի օգտուէի այն առիթէն զոր ինծի կ'ընծայէ Պ. Մանտէլշթամի գիրքը, ըսելու համար թէ Եւրոպա իր հալածիչներուն յանձնելով հայ ազգը եւ դաշնագիրներով նուիրագործելով Անատոլուէն արտաքսումը քրիստոնեայ ժողովուրդներուն, որ հոն հաստատուած էին Թուրքերուն ժամանումէն երկար դարեր առաջ, նշանաւոր օրինակ մը կուտայ այն տկարութեան զոր արեւմտեան պետութիւնները ցոյց կուտան արեւելեան ժողովուրդներուն հանդէպ՝ պատերազմէն ի վեր, եւ լքելով զանոնք որ իրենց յոյսը դրած էին Եւրոպայի արդարութեան վրայ ինքզինքին կը դաւաճանէ»:

Փրոֆ. Մէյյէ, գրախօսականով մը զոր պատերազմէն վերջ կը նուիրէր գերման մեծ հայագէտի մը եւ հայասէրի մը, հէք Փրոֆ. Մարքվարտի մէկ փոքր աշխատութեան, յարգանքով ի վեր կը հանէր այն քաջութիւնը զոր ան ցոյց տուած էր պատերազմի ընթացքին, գերման զինուորականութեան գերիշխան տիրակալութեան օրերուն, բողոքելով իր հայրենիքին դաշնակիցներուն վայրագ քաղաքականութեան դէմ հանդէպ Հայոց: Կարելի է վստահ ըլլալ որ, նման պարագայի մը մէջ, Փրոֆ. Մէյյէ Մարքվարտի պէս չարժած պիտի ըլլար:

Հայկական հարցին տխուր վախճանը չէ խախտած սակայն Փրոֆ. Մէյյէի հաւատքը հայ ազգին ճակատագրին վրայ: Այն անզուսպ կենսունակութիւնը զոր հայ ժողովուրդը ներկայիս ցոյց կուտայ սովետական Հայաստանի մէջ, նոր ոյժ ներշնչած է իր վստահութեան եւ հաւատքին: Ի՛նչ ուրախութեամբ ան կ'ողջունէ այն կորովն ու իմացականութիւնը որով Հայերը օգտուելով իրենց թողուած ինքնավարութենէն, Երեւանի մէջ կազմակերպեցին հայկական համալսարան մը: Համալսարանին Տեղեկագրին առաջին թիւին առթիւ կը գրէ ան (R. E.A., V,2, 1925, էջ 187—188) թէ «լաւագոյն յոյսերը կը ներշնչէ եւ զարագլուխ մը կը բանայ մտաւորական պատմութեան մէջ հայ ազգին որ, առաջին անգամ ըլլալով, իր տրամադրութեան տակ ունի բոլորովին իրեն յատուկ բարձր ուսմանց ամբողջական կեդրոն մը»:

Ահա լեզուաբանը, հայագէտը եւ հայասէրը իր ընդհանուր գիծերուն մէջ:

Հ. ՊԸՐՊԸՐԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏԻԿԻՆ ՌԷՔԱՄԻԷ

—.—

Անրի տը Ռէնեէ վերջերս հատոր մը հրատարակեց Տիկին Ռէքամիէի մասին:

Այս հռչակաւոր գեղուհին, որ ապրած է ֆրանսական յեղափոխութեան շրջանին եւ Նափոլէոնի կայսրութեան օրերուն, հետաքրքրութիւն կը շարժէ տակաւին, — ահա թէ ինչու մեծ թիւ մը կը կազմեն իր կեանքին մասին գրուած հատորները: Անոնցմէ յիշենք գլխաւորաբար Էռիոյի գիրքը, Տոքթ. Փոթիքէի ուսումնասիրութիւնը:

Ինչպէս հեղինակաւոր վկայութիւններով ալ կը հաստատուի, Տիկին Ռէքամիէ օժտուած էր աննման գեղեցկութեամբ մը, որ արեւաշէր գոյ մը կը կը զարնէ տեսնողին երեսին, երազել կուտայ, կը սարսռացնէ: Իր կիսանդրիները եւս, որ կը ծախուին Փարիզեան վաճառատուներու մէջ, կը կենդանացնեն այն փառքը, զոր ապրեցաւ այս գեղուհին ազնուական եւ մտաւորական շրջանակներու մէջ, ինչպէս երբեմնի հելլէն գեղուհիները՝ Ելլադայի փիլիսոփաններուն ու բանաստեղծներուն հոգւոյն մէջ:

Տիկ. Ռէքամիէի գեղեցկութեան եւ առաքինութեան մասին, սակայն, ծանօթ են նաեւ թշնամական արտայայտութիւններ, — ոմանք թաւշային պեխ մը կը տեսնեն անոր քթին տակ, ուրիշներ «մանր քաղքենիութեան գարշահոտութիւնը» կ'առնեն անոր սալոնէն երէն, իսկ Միշլէ իրեն պատիւ չի համարիր ներկայ ըլլալ Տիկ. Ռէքամիէի հաւաքոյթներուն, ուր կը վախնայ որ կը կորսնցնէ իր «վայրենի տեսակէտներուն կուսութիւնը»: Սակայն ո՛րքան շատ են, ո՛րքան խանդավառ են անոնք, որ կը սիրեն Տիկ. Ռէքամիէն, կը հիանան անոր վրայ, կը ներշնչուին անոր սրբատաշ մարմարէ գեղեցկութեամբ:

Այդ սիրահարներէն յիշենք հանճարեղ բնագէտ Ամփէրի տղան, որ թէեւ Տիկ. Ռէքամիէէն մօտաւորապէս 20 տարու փոքր՝ կատաղօրէն կը սիրէր զայն, եւ իր սէրը մոռնալու համար՝ կը ճամբորդէր շարունակ: Պէնժամէն Քոնսթան կը խենթենար իր անյագ սիրոյն պատճառով: Պալլանշ շնիկ դարձած էր Տիկին Ռէքամիէի ոտքերուն տակ: Անոր սիրահարած էին դեռ Շաթօպրիան եւ Փրուսիոյ իշխանը: Սակայն Շաթօպրիանն էր միայն, որ հասաւ երանութեան: Ի՞նչ չափով: Այստեղ է առեղծուածը զոր կը բացուի:

Շաթօպրիան իր սիրուհին կ'անուանէր Պէաթրիչէ, թէեւ Տիկ. Ռէքամիէի պզտիկ անունն էր Ժիւլիէթ: Իսկ Տիկ. Ռէքամիէ, սրամիտ բառախաղով մը, «իմ կատուս» կ'անուանէր Շաթօպրիանը,— մեծ բանաստեղծին անունին առաջին վանկը երբ առանձին գրուի՝ կը նշանակէ կատու, բայց փաղաքշական բառ մըն է այդ՝ սիրոյ բառարանին մէջ:

Արդ, այսքան մտերմութիւն բաւական չէ՞ ենթադրելու, որ Շաթօպրիան յաջողած է վայելել այս տենչալի, այս ցանկայարոյց գեղուհին: Եթէ Տիկ. Ռէքամիէ մերժեց շատերը, պատճառն այն չէր որ «ցուրտ» էր, զգացում չունէր, այլ որովհետեւ բնութիւնը այս աղջկան մերժած էր այն որուն համար Ադամ ծախեց անմահութիւնը: Սեռային կազմախօսական անբնական վիճակ մը Տիկ. Ռէքամիէն կը զրկէր կնոջ գերագոյն վայելքներէն: Ահա թէ ինչու շատեր, ու թերեւս Շաթօպրիան, սիրեցին գեղանի Ժիւլիէթը, բայց այդքան միայն: Կ'ըսեն թէ Պ. Ռէքամիէ իր ամուսինը չէր, այլ իր հայրը, որ ամուսնանալով՝ աղջկան կ'ուզէր թողուլ իր հարստութիւնը: Ուրիշներ կը մերժեն այս ենթադրութիւնը, եւ կ'աւելցնեն որ Պ. Ռէքամիէ հեռու կ'ապրէր Ժիւլիէթէն անոր համար որ գիտէր անոր կազմախօսական գաղտնիքը:

Ինչ որ ալ ըլլայ, Տիկ. Ռէքամիէ մեծ ազդեցութիւն գործած է օրուան քաղաքական կեանքին վրայ, ներշնչած բանաստեղծները, որոնց կարգին Շաթօպրիանը: Վերջերս Ֆրանսացի հեղինակ մը կ'աշխատէր ցոյց տալ, Շաթօպրիանի գործերուն մէջէն, Տիկին Ռէքամիէի ցոլարձակումը:

«Շտեմարան»

—.—

SOUTES կը կոչուի այն պարբերաթերթը, զոր կարգ մը յեղափոխական գրողներ կը հրատարակեն, նպատակ ունենալով ծառայել «միջազգային յեղափոխական մշակոյթին»: Հիմնադիրն է Լիւք Տրքօն, իսկ խմբագրական կազմը կը բաղկանայ հետեւեալներէն. — Լիւք Տրքօն, Լուի Կիյեօմ, Նիկ, Միշէլ Ռոշվարժէ, Պօրիս Ռոմով:

Կողքին վրայ, այսպէս կը յայտարարեն անոնք.—

«Կ'ապրինք միայն մեր միջոցներով, — ըսէ՛ք, եթէ կը գնահատես մեր ճիգերը, եթէ կ'ուզես օժանդակել նորերուն, եթէ կը հաւատաս մեր առաքելութեան, որ է ծառայել մշակոյթին, ծառայել բանաստեղծութեան, պաշտպանել երիտասարդութիւնը, բաժանորդագրուէ՛»:

Իր յաւակնոտ առաքելութենէն անկախ՝ երբ կը խորասուզինք բովանդակութեան մէջ, ոչինչ կը գտնենք նոր, —SOUTESէն առաջ ծանօթ են ուրիշ պարբերականներ, որոնք գինովցած են քերթողական անիշխանութեամբ: Արդարեւ, Soutesէն շատ առաջ ծանօթ են փորձեր մերժելու կետադրութիւնը, շրջելու կամ իրար խառնելու պարբերութիւնները, անտեսելու քերականական համաձայնութեան պահանջները, վերջապէս տարուելու impulsif արտայայտութիւններով, որոնք ենթագիտակցական խոնաւութիւն ունին կամ յանկարծարուխ միամտութիւններու, միմոսութիւններու չքմեղանքը: Ծանօթ են ռոմանթիքներու անգայտ մշուշներէն, Մալարմէի թանձր մթութիւններէն վերջ, գերիրապաշտներու խաղերը, մինչեւ փորձերը բանաստեղծութեան մէջ մտածումը մեռցնելու կամ զգացումը փճացնելու, վերջապէս ծանօթ է «յառաջապահ» բանաստեղծութեան խօսքը թէ լաւագոյն քերթուածը այն է որ վեց ժամէ աւելի կեանք չունի: Արդ, ի՞նչ կը բերեն նոր՝ Soutesի գրողները:

Ցումպէտս հայհոյելու մարմաջ մը: Պարբերականին 4րդ թիւէն կարելի է առատ հունձք մը կատարել չնաշխարհիկ յիշոցներու: Օրինակ, Պէրնար Պէգիլնոքի քերթուածին խորագիրն է La merde et la ville,— այս քերթուածին մէջ կը նկարագրուի քաղաքը, որ նման է bousierի, merdeի եւ ուրիշ նման բաներու, ուր կը վխտան ափիոն ծխողները, մանչ որսացողները, պոռնիկները եւ... ալ կարելի չէ գրել մնացածը:

Այս ամէնով, որքան ալ երիտասարդական աղուոր անիշխանութեամբ մը տոգորուած ըլլայ թերթը եւ աշխատակիցները՝ թարմութեամբ օժտուած, պարբերականը իրապէս կ'արժեցնէ իր անունը.—

Եթէ Soute կը ծագի լատիներէն subtus բառէն, կը նշանակէ շտեմարան կամ ամբար (նաւերու), ուր կը լեցնեն ամէն տեսակ ապրանքներ, իսկ եթէ կը ծագի լատիներէն sus բառէն, կը նշանակէ խոզնոց:

Աւելցնենք որ Թուրք համայնավար մը, Նազըմ Հիքմէթ եւս բանաստեղծութիւն մը ունի 4րդ թիւին մէջ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ, գրեց՝ Ա. Պարտիզեան: Մեծադիր ստուար հատոր մը, (440 էջ), ուր հեղինակը մանրակրկիտ վերլուծումներով եւ պաշտօնական փաստաթուղթերով կը պարզէ Հայ. եկեղեցւոյ գլխուն սարքուած խաղերը, եւ կը ներկայացնէ մասնաւորապէս Ամերիկայի մէջ պատահած դէպքերուն յայտնի եւ թաքուն ծալքերը: Տպ. «Հայրենիք», Պոսթըն: Գինը՝ 2 տոլար:

«ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿՍՏԱՄԱՐՏԸ»

—o—

(ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ)

Այդ խօսքերի ծանրութիւնն աւելի քան սթափեցուց ամէնքիս,— եւ մինչեւ Թիֆլիս անախորժ ոչ մի դէպք չմթագնեց մեր տօնական բարձր տրամադրութիւնը, իսկ այս միջադէպից քիչ անց՝ Կոմիտասը հայրական քնքշանքով գուրգուրեց իր զայրոյթի ենթականերին, տալով նրանց նարաթի մի քանի բիբեր:

Թիֆլիս հասանք համերգներից երեք օր առաջ: Կոմիտասը դա նոյնպէս կանխամտածել էր, ճանապարհի պատճառած հնարաւոր անպատեհութիւններից հանգիստ տալու, նրան Արտիստական Թատրոնի ռէժիսորին յարմարեցնելու եւ նախապէս փորձեր անելու նպատակաւ:

Մեր երթը կայարանից Երեւանեան հրապարակ՝ ձիաքարշով, այնտեղից էլ մինչեւ Ղամբարեանների տունը՝ ոտով, յարուցանում էր ընդհանուր հետաքրքրութիւն: Թիֆլիսի տաք գարունը մարդկանց փողոց էր դուրս բերել ամառնային զգեստներով. Նրանց սպիտակ ֆոնի վրայ մենք մեր մութ կապոյտ մահուդէ բլուզներով ու սեւ ֆէսերով կազմում էինք ազդաղակող հակապատկեր: Հագուստի հարցը եւս Կոմիտասը վճռել էր կանխամտօրէն: Մենք վերարկուներ չունէինք: Ձմեռանում ցուրտերին հագնում էինք ֆարաջա, որով անյարմար էր երեւալ Անդրկովկասի մայրաքաղաքում, իսկ ճանապարհին Ջաջուռի ցրտից մեզ պաշտպանել չէին կարող մեր պարուսինէ բարակ բլուզները, ուստի նախապատուութիւն տրուեց ձմեռուայ զգեստին:

Բոլոր անցորդները, համարեա առանց բացառութեան, կանգնում, զարմացական դիտում էին մեզ ու հարցնում մեր ով լինելու եւ ինչի համար Թիֆլիս գալու մասին:

Այդ եւ այնուհետեւ մեր պարբերական յաճախումները Սազայեանի կափէն, որի տիրոջը կանխապէս պատւիրուած էր մեր պահանջած կաթը, սուրճն ու կակաօն անպայման տաք գոգլիմոգլու հետ, ամենացայտուն ռէքլամը եղան մեր համերգների համար: Ճեմարանի խումբը լսել ցանկացողների թիւն այնքան մեծ էր որ նրանց ամէնքին ներս ընդունելու համար Արտիստականը պէտք է ունենար տասնապատիկ աւելի տարողութիւն:

Առաջին համերգը տեղի ունեցաւ կիրակի: Դահլիճում[1] բուրժուական հանդիսատեսների հետ միասին կար նաեւ դեմոկրատական տարրից ստուար հասարակութիւն: Առաւօտեան ժամը 11ին, վարագոյրը բարձրանալուց առաջ, Կոմիտասը դիմեց մեզ այս խօսքերով.

— Տղերք ջա՛ն, այսօր հազարներ են եկել լսելու ձեզ եւ զմայլելու մեր անուշ երգերի բոյրով: Ապացուցանենք որ նրանք զուր դրամ չեն ծախսել եւ զուր ժամավաճառ չեն եղել:

Համերգն սկսուեց հոգեւոր երգերի բաժնով: Զուտ պատահականութեան հետեւանքով դահլիճը չէր լուսաւորւած, եւ այդ հանգամանքը ակամայ ստեղծեց խորայատուկ միսթիկ մթնոլորտ կրօնական տաղերի համար: Երբ հնչեց «Էջմիածին ի հօրէ» շարականի առաջին ակորդը, դահլիճը խորհրդաւոր խաւարի մէջ յուզեց ոտքի կանգնող հասարակութեան յարուցած խուլ շշիւնը, որ ելեկտրական հոսանքով վարակեց մեզ, ծայր աստիճան լարելով մեր ուշադրութիւնը:

Իսկ երբ վերջացաւ այդ տպաւորիչ համբը, եւ բազմահազար հանդիսատեսները, որոնց մէջ կային բաւական թիւով օտարազգիներ, որոտալի ծափահարութիւններով ու «կեցցէ՛» եւ «պռավօ՛» բացագանչութիւններով թնդացրին սրահը, մեզ համակեց հոգեխինդ խանդավառութեան սարսուռ:

Հիացմունքի այդ տարերային ցոյցը տեւեց րոպէներ եւ իրար եռեւից գլորուող լեռնացած ալիքների հետ ուղեկցեց այնուհետեւ կատարուող ամէն համարի:

Ընդմիջումի ժամանակ Կոմիտասը, որ պատուիրել էր ոչ ոքի ներս չթողնել բեմ, թաշկինակով սրբում էր իր լայն ճակատն ու գլուխը եւ ուրախ ձայնով ասում.

— Տղերք ջա՛ն, բարձր մի խօսէք: Տղերք ջան, մի մի բաժակ գոլ թէյ խմէք:

Այդ միջոցին դահլիճից՝ սպիտակ թիթեռների պէս թռչում գալիս էին տղամարդկանց հաստ ու կանանց բարակ, գեղեցիկ այցետոմսեր կամ ուղղակի սովորական թղթի կտորներ, որոնց տէրերն շտապում էին յայտնել Կոմիտասին իրենց տպաւորութիւնները.

«Հիանալի է, սքանչելի, զարմանալի»...

«Կախարդ վարդապետ, դու թովեցիր ինձ»...

«Եթէ մեր եկեղեցիներում այդպէս երգէին, այնտեղ մտնելու համար պէտք էր ժամերով հերթի կանգ առնել»...

«Վանականի սեւ հագուստիդ տակ տեսնում եմ քո սիրաբորբոք սիրտը»..

«Եթէ բորբոքնած հոգեւոր երգերին դու տուել ես այդպիսի շունչ ու փայլ, հապա ի՛նչպիսի հրաշալիք պիտի լինեն քո աշխարհիկ երգերը»...

«Շնորհքդ վառ է, պայծառ է, սիրուն... Ախ, ինչո՞ւ դու սուրբ Կոմիտաս չես»...

Այդպիսի անմիջական զգացումների մոլի տարափ:

Համերգի երկրորդ բաժինը, բաղկացած համարեա բացառապէս ժողովրդական երգերից, սկսուեց դահլիճի բոլոր լոյսերի ծիծղուն ծովի մէջ: Ասես հարսի ոսկեհուր արեւ էր բոսորել այնտեղ, առանց իր այրող տապի: Այդ բաժնի խրախճանքի համարը յաղթական երթի խանդավառ հանդէս է: Թւում էր թէ գեղջուկ երգերի ջերմ շնչից հալուել են թատրոնի պատերը եւ ունկնդիրների առաջ բացուել են Արագածի բարձունքները, Զանգիի ու Արաքսի ափերը, որտեղ աշխատող հայ շինականը, քաղհան անող գեղջկուհին, ոչխարի հօտն արածացնող հովիւը մրմնջում են իրենց սէրն ու խինդը, վիշտն ու թախիծը, իրենց ապրումների անմիջականութեամբ համակելով լսողներին, որոնք մերթ քարանում, դառնում էին ամենակուլ լսողութիւն, դառնում էին հիացմունքի փոթորիկ: Իսկ երբ Կոմիտասը նստեց դաշնամուրի առաջ ու նուագակցելով իրեն, երգեց «Մոկաց Միրզան» հայկական ռէչիտատիւի հիասքանչ վարդապետութեամբ, հիացքի թնդուն կանչերին միացաւ նաեւ արցունքի փղձկոցը: Ամէն կողմից տեղացող ծաղիկները, ծաղկեփունջերն ու ծաղկեպսակները հեղեղեցին բեմը:

(3)

(Շար.)

ցակամութիւնը ապահովելով, պիտի կրնայ վստահութեան ներշնչել եւ երկիր վերադարձնել «փախստական» դրամագլուխը :

Ֆրանքին ներկայ տագնապը վերջինն է շարք մը դժուարութեանց որոնց հետեւանքը եղաւ 30,000,000,000 ֆրանք ոսկիի կորուստ՝ վերջին 16 ամիսներու ընթացքին: Տագնապէ տագնապ, որոնք սովորաբար կը պատահէին հինգ ամիսը անգամ մը, փախած ոսկին վերադարձաւ պատահաբար, բայց երկար չտեւեցին այս վերադարձները: Պանք տը Ֆրանսը յամրաբար բայց հաստատօրէն միջին հաշուով 150,000,000 ֆրանքի ոսկի կը կորսնցնէր ամէն շաբաթ : Այս գումարը մեծապէս կ'աճէր անցեալ մայիսէն ի վեր: Մասնագէտներ կը հաշուեն թէ աւելի քան 7,000,000,000 ֆրանք արժողութեամբ ոսկի արտածուած է այդ օրէն ի վեր: Միայն ուրբաթ օր 360,000,000 ֆրանքի ոսկի ճամբայ հանուեցաւ դէպի Նիւ Եորք: Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը, որ 80,000,000,000 ֆրանք էր երկու տարի առաջ, 52,000,000,000 ֆր.ի իջած էր սեպտ. 18ին: Թէեւ այս գումարը բաւական է 35 առ հարիւր երաշխաւորութեան համար, բայց Ֆրանսա նուազագոյն 50,000,000,000 ֆր.ի ոսկի պահեստի մը պէտք ունի, պատերազմի պարագային :

ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ "ՉԷԶՈՔ" ՊԻՏԻ ՄՆԱՆ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան արտակարգ համագումարին մէջ, որ տեղի ունեցաւ ուրբաթ օր, ամէնէն կարեւոր ճառը խօսեցաւ ընդհ. քարտուղարը, Պ. Ժուհօ: Ծանրանալով օրուան դէպքերուն վրայ, Պ. Ժուհօ բացատրեց թէ այսուհետեւ անհրաժեշտ է «չէզոքացնել» գործարանները, այսինքն կառավարութեան միջոցաւ փակել թէ բանուորներուն եւ թէ գործատէրերուն առջեւ, երբ գործադուլ պատահի: Այս կարգադրութեամբ, այլեւս պատճառ չի մնար գրաւելու գործարանները, քանի որ գործատէրերը պիտի չկրնան իրենց հաստատութիւնները բանեցնել դուրսէն բանուորներ բերելով: Ուրեմն գործարանները գոց պիտի մնան մինչեւ որ վէճը կարգադրուի կամ ուղղակի բանակցութեամբ եւ կամ իրաւարարութեամբ, որ պարտաւորիչ պիտի ըլլայ, եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ: Պ. Ժուհօ այս ծրագիրը կ'ըմբռնէ հետեւեալ ձեւով.— 1. Ուղղակի բանակցութիւն երկու կողմերուն միջեւ, նահանգային յանձնաժողովին մասնակցութեամբ կամ առանց անոր ներկայութեան.—2. Եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ, վէճը մինչեւ մէկ շաբաթ պիտի յղուի յանձնախումբի մը, որ կազմուած պիտի ըլլայ բանուորներու եւ գործատէրերու պատուիրակներէն.— 3. Իբրեւ վերջին միջոց, երկու կողմերը յանձն պիտի առնեն ընդունիլ իրաւարար յանձնախումբի մը վճիռը: Այս յանձնախումբը պիտի կազմուի Արտադրիչներու ազգ. ընկերակցութեան եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներէն, աջակցութեամբ կառավարութեան մէկ անդամին:

Գալով աշխատավարձքի հարցին, Պ. Ժուհօ նկատի առնելով գիներու անկայուն վիճակը, առաջարկեց հաստատել շարժուն սանդղակ մը: Ճառը վերջացուցած ատեն, Պ. Ժուհօ խնդրեց համագումարէն վաւերացնել Աշխատանքի Դաշնակցութեան չէզոք դիրքը Սպանիոյ հանդէպ, աւելցնելով թէ «չէզոքութիւնը այնքան յառաջ պիտի չտարուի մինչեւ ազգի մը սպանութիւնը »:

*** Վօժի շրջանին գործադուլը, որ կը տեւէր երկու շաբաթէ ի վեր, կարգադրուեցաւ դատական նախարարին միջամտութեամբ: 40,000 բանուորներ աշխատանքը վերսկսան երէկ:

*** Հանրապետութեան նախագահը ստորագրեց հրամանագիր մը, որուն համաձայն շաբաթական 40 ժամ աշխատանք կը հաստատուի հանքերուն մէջ:

Սպանիոյ կռիւները կը սաստկանան

Վերջին լուրերու համաձայն, 30,000 ապստամբներ գրաւեցին Էսլպարը, որ կառավարութեան պաշտպանողական վերջին դիրքն է Պիլպաոյի ճամբուն վրայ: Կարմիրները կրակի տուին քաղաքին մէկ մասը, կատաղի կռիւէ մը վերջ: Ապստամբները կը յուսան Պիլպաօն գրաւել այս շաբթու:

Ալքազարի ափ մը պաշարեալները կը շարունակեն դիմադրութիւնը: Օգնական ուժը հասած է Թոլէտոյի դուռներուն առջեւ: Կառավարական զօրքը կը սպառնայ ցանոնք եռ մզել բանալով Թումբերը: Կառավարական զօրքը ուժգին յարձակում մը կատարեց Օվիէտոյի վրայ:

Կ'ըսուի թէ պահընկէց արքան, Ալֆոնսօ ԺԳ., ճամբայ ելած է դէպի Ճիպրալթար:

*** Անգլիացի ճամբորդի մը պատմութեան համաձայն, Ռոնտայի գրաւումէն առաջ, 800 բարեկեցիկ Սպանիացիներ գնդակահարուած են երկու շաբթուան ընթացքին, կարմիրներու կողմէ:

Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահը փախած

Արժանթինի արտաքին նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ազանա, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահը, արտօնութիւն է խնդրած Մադրիտի արժանթինեան դեսպանատունը ապաստանելու: Ուրիշ բարձրաստիճան անձեր ալ դիմում կատարած են:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ, նոր ճառ մը խօսելով Մոսկուայի շրջանի զինուորներուն առջեւ, յայտարարեց թէ «պատրաստ ենք թշնամին դիմաւորելու ո՛ւր որ կ'ուզէ չափուիլ մեզի հետ: Խ. Միութիւնը աչքի փուշ է դրամատիրական աշխարհին համար: Ահա թէ ինչու միշտ պատրաստ պէտք է գտնուինք: Մեր թշնամիները պատերազմ կը պատրաստեն, մինչ կարմիր բանակը միակն է որ ոչ պատերազմ կ'ուզէ, ոչ ալ ուրիշներու երկիրները գրաւել կամ սպառնալ, այլ միայն իր հայրենիքը պաշտպանել »:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկ. Զարուհի Տէր-Մաթէոսեանի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի այսօր, կիրակի առաւօտ Վիլիէ-լէ-Պէլի Հայոց եկեղեցիին մէջ:

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին ազգականներն ու բարեկամները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (99)

Զ Ա Ր Թ Օ Ն Ք

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Իրեն այնպէս կուգար, որ դեռ կենդանի կերպով ականջին կը հնչէին Արմէնի խօսքերը. «Գիւղ պիտի վերադառնամ ու ամբողջովին պիտի նուիրուիմ նոր սերունդի կրթութեան գործին»: Այդ խօսքերու մէջէն դուրս կուգար Արմէնի պայծառ դէմքը: Արմէն գիւղ պիտի երթար, մինչդեռ գիւղացի կէս մտաւորականը քաղաքի ճամբան ձեռք կ'առնէր, թէկուզ փողոցներու մէջ անօթի թափառելու համար: Վարդանի համար պարզ էր, որ այլասիրական բարձր գաղափարականութեամբ ոգեւորուած խենթ մարդիկ միայն կրնային ազգային վերածնունդը դարբնել: Արմէնը այդ խենթերէն մէկն էր: Անգամ մը Արմէնը ըսեր էր իրեն. «Մեզ նման միջնակարգ վարժարան աւարտածներս կրնանք արդիւնաւէտ գործ կատարել, եթէ ժողովուրդին ծառայելու կամքը չպակսի մեր մէջ»: Թերեւս առաջ այդ խօսքերուն Վարդան անտարբերութեամբ վերաբերուէր, բայց վերջին ամսուան ընթացքին Շիրակի գիւղերը թափառելէ վերջ, փոխուեցաւ իր մտայնութիւնը: Հիմա շատ հարցերու մասին աւելի յստակ գաղափար ունէր:

Աշոտ Արուէնեանը աւելի քան մտահոգուած էր Վարդանի վիճակով: Վէրքերը, փառք Աստուծոյ, քանի մը օրէն կը բժշկուէին: Զէնք մտահոգողը աւելի տղուն յամառ լռութիւնն էր ու ամէն բանէ ձեռք քաշած լինելու տրամադրութիւնը: Տղան միշտ կը խուսափէր Գերմանիա երթալու մասին խօսելէ. յայտնապէս կը ջղայնանար, երբ հայրը խօսակցութիւնը այդ հարցին կը բերէր: Հայրը չէր գիտեր, թէ տղան ի՛նչ կը մտածէր: Վարդան անգամ մը նոյնիսկ յայտնեց հօրը, թէ այդ ճամբորդութեան մասին առայժմ չմտածէ, թէ ինք դեռ շատ տկար է եւ թէ դպրոցական երկրորդ կիսամեակին ալ կարելի է մտնել համալսարան :

Իրողութիւնն այն էր, որ Վարդան ինք ալ հաստատ չէր գիտեր ընելիքը: Իրար խաչաձեւող մտքեր զինքը տատամսոտ վիճակի մը ենթարկեր էին, ու սաստիկ կը դժուարանար վերջնական որոշման մը յանգիլ: Երբ վեցերորդ օրը բոլորովին կազդուրուած ելաւ անկողինէն, առաջին գործը եղաւ կառք մը վարձել ու երթալ Խօջիվանքի գերեզմանոցը :

Ժամերով նստաւ Արմէնի նոր ծածկուած գերեզմանին քով: Գլուխը կախ՝ կը փայփայէր չորցած հողաթումբը, որու խորքին մէջ կը հանգչէր իր այնքան սիրելի ընկերը: Բազմաթիւ ծաղկեփունջեր ինկած էին գերեզմանի բոլորը, ոմանք արդէն թառամած, ոմանք հաւանականաբար այդ օրը բերուած: Ուրեմն, Արմէնի գերեզմանը մտահան էր եղած, ընկերները յաճախ կը հանդիպէին :

Այդ միտքը ուրախացուց Վարդանը: Չէ, Արմէնի նման ոսկի պատանի մը պէտք չէր մոռցուէր: «Ամբողջ կեանքս պիտի նուիրեմ նոր սերունդի կրթութեան», յիշեց Արմէնի խօսքերը, ու տխրութեամբ գլուխն օրօրեց: Ու իրեն այնպէս թուեցաւ, որ այդ խօսքերը սրբազան պատգամ մըն էին իրեն ուղղուած: Չէ, իր գիտցած հայերէնով հազիւ թէ իր միտքը կարող էր բացատրել, ո՞ւր մնաց դասախօսել. մէկ ալ որ՝ ուսուցչութեան ասպարէզը երբեք չէր գրաւած զինք:

Բայց մի՞թէ միայն ուսուցչութեամբ կարելի էր ծառայել ժողովուրդին, մի՞թէ ուրիշ ասպարէզ չկար: Ի՞նչ նպատակի կը ծառայէին ուրեմն Գարեգին սարկաւագը, Հառիճի վանքի երիտասարդ արհեստաւորները, վերջապէս Վահէն :

Երկար ժամանակ Վարդան, արմուկը յեցած ընկերոջ գերեզմանին, մտքով խօսեցաւ անոր հետ, կարծես անկէ ներշնչում առնելու համար: Ու տուն տուն վերադարձաւ, բոլորովին ցրուած տրամադրութեամբ:

Երեկոյեան, ընթրիքի ժամանակ, յայտնեց հօրը, որ յաջորդ օրը պիտի երթայ Փարաքար, Եղինէն բերելու, եւ յետոյ Ղարաքիլիսէ հանդիպելով՝ մօրը հետ միասին պիտի գան Թիֆլիս :

— o —

ԱՐԽԻՆՈՍ ՃԱՄԲՈՒ ՎՐԱՅ

Փարաքար գիւղէն հազիւ քարընկէց մը հեռու, ուղիղ մեծ ճամբու վրայ, չորս աչքանի ջրաղաց մը կայ: Ընդարձակ շէնք մը, ցած տատասաղով ու շատ խոշոր բացուած դուռով մը, որու առջեւ գրեթէ միշտ քանի մը աւանակներ կապուած, կամ գիւղական մէկ երկու սայլ կեցած կը լինէին:

Ուստա Ակոբը, այդպէս էր ծերունի ջրաղացպանի անունը, տատու կանուխ, ջրաղացքի խոշոր քարերէն մէկը առջեւը ձգած, մուրճով քարը կը կոտնէր: Ծերուկը եւ կ'աշխատէր եւ երաժշտութեան մը գրաւչութեամբ կ'ունկնդրէր անիւներու խլացուցիչ աղմուկին: Վարպետ ջրաղացպան մըն էր Ուստա Ակոբը: Ջախջախի ձայնէն իսկ ան կրնար ըսել, թէ տաշտի ջուրերը հանելու վրայ է, եւ կամ թէ ջուրերը շատ կը վազէ: Ձեռքի աշխատանքը ձգելով՝ ան յաճախ ներս կը վազէր ջրանահոսը վեր կամ վար ընելու, կամ ալիւրին մէկ ձեռք նետելու, իմանալու համար որ քարը լաւ կ'աղա՞յ թէ՝ կը տրորէր ջուրերի հատիկը :

— Բարի լոյս, Ակոբ :

— Վայ բարի լոյսը վրադ, Սարգիս Աբեր, քէյֆհալ,— ու Ուստա Ակոբը տեղէն ցատկելով ներսէն սնտուկ մը բերաւ, որ նորեկը նստի:

Սարգիս Աբերը գիւղի աչքի զարնող մեծ մարդն էր: Նախ որ՝ հարուստ էր: Վեց եօթ կտոր ջրաբբի արտեր ունէր, վեց գեսխատին տարածութեամբ կէս ճախճախուտ հող մը բրնձի մշակութեան յատկացուած, եւ միածնի ճամբուն վրայ այգի մը, որ վանքի «մեծ այգիէն» վերջ, ամենամեծն էր ամբողջ Արարատեան դաշտին մէջ:

Այսքանը ինքնին բաւական էր, որ մէկը գիւղի «առաջաւոր» մարդը համարուէր: Բայց Սարգիս Աբերը ասկէ աւելին ունէր: Ծէն, հացով տունը հաչակը քաղաքին գիւղ հեռուները հասած էր, ուր Աստուծու մէկ հիւրը կ'երթար, միւսը կուգար: Հայր Աբրահամն ալ օրհներ էր օճախը՝ լեցնելով ամբարները ցորենով ու մառանը օրհնութեամբ:

(Շար.)   ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 29 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3230

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԵԹԷ ՈՒԶԷԻՆՔ ԲԱԺՆԵԼ ՄԵՂՔԵՐԸ...

Դաշնակցական արդարամտութիւնը կը պահանջէ քննական աչքով դատել իրականութիւնը, առարկայօրէն վերլուծել պատմութիւնը, փառքերն ու մեղքերը բաժնած ատեն:

«Հայրենիք»ի խմբագրականը պանծացնելով ազգային միութիւնը՝ ազատագրական պայքարի ընթացքին, կը յայտարարէ.

— «Ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լրվանթէնիզմը, որ ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ Պոլսոյ, Իզմիրի եւ ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ»: (29 օգոստ.):

Կը նշանակէ թէ լրվանթականութենէ վարակուած էին ոչ միայն Պոլիսն ու Իզմիրը, այլ եւ «ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքները», Սեւ ծովէն մինչեւ ծով Միջերկրական ... Ուրեմն, Սամսոն, Կիրասոն, Օրտու, Տրապիզոն եւն., որոնք շատ հեռու չեն Կովկասէն: Եւ Բիթանիոյ, այսա Պրուսայի շրջանը, որուն 100,000 - 150,000 ժողովուրդին հայրենասիրութեան վրայ այնքան հիացումով կը խօսէր ողբացեալ Շահրիկեան: Ու վերջապէս Կիլիկեան ծովափը ...

Ահա թէ ինչ այլանդակ եզրակացութեան կրնան տանիլ մեզ, սեւով ճերմակի վրայ արձանագրուած խօսքերը:

Այդ եզրակացութիւնը աւելի կը շեշտուի, երբ կը կարդանք վերի տողերէն անմիջապէս առաջ հրատարակուած հատուածը.

— «Այդ էր պատճառը, որ երբ Վասպուրականի եւ Տարօնի մէջ հնչեց Հայկական Ազատամարտի շեփորը, անոր կանչին պատասխանեցին միաժամանակ Սեբաստացի Մուրատը եւ Ղարաբաղցի Նիկոլ Դուման, Շապին Գարահիսարցի Անդրանիկը եւ Լոռեցի Սաքօն, Բաքերդցի Սեպուհը եւ Ալեքսանդրապոլցի Ջալլադը: Պատասխանեցին ինքնաբերաբար, առանց ճիգի, առանց երկու անգամ խորհելու, առանց չափելու իրենց հայրենի գաւառներու հեռաւորութիւնը կռուի դաշտէն:

Այդ էր պատճառը, որ երբ 1905 - 6ի ռուսական բռնակալութիւնը իր հարուածը իջեցուց Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի, Գանձակի եւ Արարատեան Դաշտի հայութեան գլխուն, Սեբաստացի Մուրատը, Կայծակ Առաքելը, Աւետիսը եւ անթիւ անանուն հերոսներ կիսատ ձգած Սասնոյ լեռներու, Մշոյ դաշտի եւ Վասպուրականի մէջ մղուած կռիւը, սլացան դէպի համահայկական ազատամարտի, այդ պահուն աւելի վտանգուած դիրքերը Զանգեզուրի եւ Ղարաբաղի մէջ»:

Մնացեալը կարդացէք,— «ազգային այդ ներքին միութենէն դուրս մնաց եւ կը շարունակէ մնալ հայկական լրվանթէնիզմը որ» եւայլն:

Տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ «ազգային ներքին անքակտելի միութեան զգացումն ու գիտակցութիւնը», սահմանէ սահման խոյանքներն ու փոխադարձ օգնութիւնները, գաղափարի, պայքարի եւ տառապանքի եղբայրակցութիւնը, հերոսական մարտնչումներն ու անհնարին վերիվայրումները արձագանգ չգտան «Պոլսոյ, Իզմիրի եւ ծովափնեայ միւս հայաշատ քաղաքներուն մէջ», բան չխօսեցան անոնց սրտին: Չէ՞ որ այդ վայրերուն մէջ «ծնունդ առաւ եւ փարթամօրէն ծաղկեցաւ հայկական լրվանթէնիզմը» :

Խոստովանեցէք որ բառն իսկ, «լրվանթէնիզմ», չի կրնար պարտկել մերկապարանոց յայտնութիւնը ...

Զարաչար գործածուելով եւ իմաստը կորսնցնելով, սա տըխուր բառը, «լրվանթէնիզմ», ահա կուգայ վերիվայր շրջել պատմութիւնը, Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի օրկանին մէջ:

Եւ մարդիկ այն տպաւորութիւնը կը կրեն թէ ազատագրական պայքարը, հոգիներու եւ գաղափարներու միութիւնը սահմանէ սահման անցնելով, եկան կանգ առին Ղարաբաղի եւ Սեբաստիոյ մէջ ...

Մնացեալը, մանաւանդ Պոլիսը կը փայլի իբրեւ «լրվանթէնիզմ»ի ծնողը, ինչպէս եւ «հատուածային հոգեբանութիւնը սնուցանողը եւ պահողը»: Այլ եւ «առանց սեփական դէմքի եւ նկարագրի, ամէն դիմակ հագնող եւ ամէն կաչիի մէջ մտնող անդէմ լրվանթէնը»:

Առաջին օրէն ըսինք թէ տրամադրութիւն չունինք բանավէճի բռնուելու: Այդ շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ, եւ պիտի հարկադրուէինք խրիլ մանրամասնութեանց մէջ:

Ատոր համար է որ գոհացանք քանի մը պատահական փաստեր յիշելով, 60ական, 70ական թուականներէն:

Այլապէս, կրնայինք «Հայրենիք»ի ուշադրութեան յանձնել իր իսկ ամսագրին մէջ հրատարակուած նիւթերը (Դիւան Հ. Յ. Դ. պատմութեան) եւ անհամար յուշեր, կամ ամփոփել օսմ. սահմանադրութեան եւ զինադադարի շրջանին իրողութիւնները:

Կրնայինք, տակաւին, բացատրել թէ այսօր գաղութներու մէջ նշմարուած լրվանտականութիւնը հոգեկան կապ ունի՞ երէկուան պատմութեան հետ, եւ թէ ինչու այնքան այլասերեցան բարքերը:

Արդար չէ վճիռներ արձակել առանց պրպտելու, եւ խիկապէս ախտաւոր երեւոյթներ շփոթել բուն իրականութեան հետ:

Եթէ ժամանակը եկած է փառքերն ու մեղքերը բաժնելու, բոլորս ալ պարտաւոր ենք միշտ ձեռքի տակ ունենալ պատմութիւնը եւ միայն պատմութիւնը, գրաւոր թէ անգիր:

Որ եւ է նախապաշարում կամ նախասիրութիւն, որ եւ է կանխակալ կարծիք եւ ծուռ արտայայտութիւն երբ մամուլին կը յանձնուին — այն ալ պաշտօնապէս — ուրիշ հետեւանք չեն կրնար ունենալ եթէ ոչ միտք եւ սիրտ պղտորել:

Բառեր եւ բացատրութիւններ կան որոնք երբ իրենց տեղը չեն գործածուիր, կրծատային ոչ թէ գաղափարներ տարածելու եւ միտքեր զարգացնելու, այլ դառն թիւրիմացութիւններ առեղծելու:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՐԺԵԶՐԿՈՒՄԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ժողովրդական ճակատը ուղղեց քուէարկել

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱՆ ԱԼ ԿՈՏՐԵՑ ԻՐ ՖՐԱՆՔԻՆ ԳԻՆԸ

Խորհրդարանը երէկ սկսաւ քննել ֆրանքին արժեզրկման օրինագիծը, որ կը բաղկանայ 25 յօդուածներէ, բաժնուած՝ 25 գլուխներու: Կիրակի օր երեսփոխանական ժողովին ելմտական յանձնախումբը օրինագիծը քննեց գաղտնի նիստի մը մէջ, եւ քուէարկեց՝ թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ: Ժողովին կը մասնակցէին 42 անդամներ, որոնց 12ը դէմ քուէարկեցին, իսկ 7ը, մասնաւորապէս համայնավարները ձեռնպահ մնացին:

Օրինագծին առաջին յօդուածը չեղեալ հռչակելով 1928 յունիս 25ի օրէնքը (Փուանքարէ), կը յայտնէ թէ նոր ֆրանքին ոսկիի ծանրութիւնը պիտի ըլլայ ոչ 43 միլիկրամէն վար, ոչ ալ 49 միլիկրամէն վեր, իսկ յարգը՝ (այար) 900 հազարերորդ: Պանք տը Ֆրանսը պիտի կրնայ ոսկի եւ օտար դրամներ ծախել եւ գնել ամրացման համար սահմանուած դրամագլուխով մը, պետական գանձին դեկավարութեամբ: Միեւնոյն ատեն կ՚արգիլուին ոսկիի ներածումն ու արտածումը ինչպէս եւ նոյն մետալին ներքին առուծախը: Անսաստողները պիտի պատժուին, տուժելով կատարուած ապօրէն գործառնութեան գումարը:

Երկրորդ յօդուածը կը տրամադրէ դրաւել մասնաւորներու ոսկին եւ միջոցներ ձեռք առնել չարաշահութեան դէմ: Բոլոր Ֆրանսացիները եւ ֆրանսական հաստատութիւնները պարտաւոր են յայտարարել բոլոր տեսակ ոսկիները զոր ունէին 1936 սեպտեմբեր 26ին, Ֆրանսայի կամ արտասահմանի մէջ, կամ գնած էին նոյն թուականին կամ առաջ յանձնուելու համար: Նոյն պայմանին ենթակայ են այն հաստատութիւնները որոնց կեդրոնները արտասահման կը գտնուին, բայց դրամագլուխին մեծ մասը ֆրանսական է: (Օտարները ազատ են այս պարտաւորութենէն): Նոյնպէս, Ֆրանսացի անհատները եւ հաստատութիւնները պարտաւոր են յայտարարել օտար դրամի վրայ կատարուած գործառնութիւնները 1936 սեպտ. 20էն 26, 15 օրուան մէջ, սկսելով օրէնքին հրատարակութեան թուականէն: Անոնք որ այս յայտարարութիւնը չեն կատարեր հոկտեմբեր 10էն առաջ, տուգանքի պիտի դատապարտուին: Օտար դրամներու համար տուգանքը կրնայ ըլլալ ծածկուած գումարին եռապատիկը: Այս յայտարարութենէն ազատ են այն քաղաքացիները որոնց ունեցած զուտ ոսկին 50 կրամէն վար է:

Օրինագծին երրորդ գլուխը կը պարունակէ տասը յօդուածներ, որոնք միջոցներ կը տրամադրեն արժեզրկման հետեւանքներուն մասին: Այսպէս, կառավարութիւնը արտօնուած է, մինչեւ 1937 դեկտեմբեր 31, հրամանագիրներով աշխատավարձքերը, թոշակները եւն. յարմարցնելու ֆրանքի նոր արժէքին, հաստատելով փոխախելի սակացոյց մը: 1936 հոկտեմբեր 1էն սկսեալ կը ջնջուին Լավալի կառավարութեան կողմէ կատարուած կրճատումները (թոշակներու) եւն.:

Չորրորդ գլուխով օրինագիծը կառավարութեան արտօնութիւն կուտայ մինչեւ 1936 նոյեմբեր 30 մասնաւոր հրամանագիրներով գեղչելու քարիւղի, կազօլինի, սուրճի, եղերդի (շիքոռէ), քաքաոյի, շոքոլայի, պղպեղի, թէյի, շաքարի եւն. տուրքերը:

Հինգերորդ եւ վերջին գլուխով ելմտական նախարարութիւնը կ՚արտօնուի 3,000,000,000 ֆրանք տրամադրել Ֆրանսայի Քոէտի Ֆոնսիէին, կրճատելու համար փոխառութեանց պակասը:

*** Ելմտական յանձնախումբի գաղտնի նիստին մէջ, ելմտական եւ ազգ. անտեսութեան նախարարները երկարօրէն բացատրեցին օրինագծին տրամադրութիւնները: Ներկայ էր նաեւ վարչապետը, բայց չխօսեցաւ: Ժողովականները հարցուցին թէ ճի՞շդ է որ կառավարութիւնը խոստացած է զիջումներ կատարել մաքսային սակացոյցի կամ ներածումներու մասին, իբրեւ փոխարինութիւն Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու ընծայած աջակցութեան: Նախարարները ժխտական պատասխան տուին եւ աւելցուցին թէ անփոփոխ կը մնայ յառաջիկայ եռամսեայի համար սահմանուած բաժնեցուցակը: Յետոյ վարչապետը ներկայանալով երեսփ. ժողովի ընկերվարական խմբակցութեան, երկու ժամ խօսեցաւ ֆրանքի արժեզրկման պայմաններու մասին: Խմբակցութիւնը միաձայնութեամբ վստահութիւն յայտնեց եւ «կատարեալ, բարեկամական եւ խանդավառ աջակցութիւն» խոստացաւ: Խմբակցութիւնը բանաձեւ մը քուէարկեց, որով գոհունակութիւն կը յայտնէ «երեք մեծ ժողովրդապետութեանց համաձայնութեան համար, ի նպաստ դրամական խաղաղութեան»: Արմատական - ընկերվարական խմբակցութեան աջակցութիւնն ալ ապահովուած է: (Համայնավարներուն տեսակէտը կարդալ քիչ անդին):

Ֆրանքի արժեզրկման դէմ առաջին հաւաքական բողոքը յայտնեց Արժեթղթերու Դաշնակցութիւնը, որուն նախագահը նամակներ ուղղելով հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, Երեսփ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի ելմտական յանձնաժողովներուն, կ՚ազդարարէ թէ արժեզրկումը, «որմէ կարելի էր խուսափիլ, պիտի ոչնչացնէ ժրաջան եւ արժանաւոր քաղաքացիներու ջանքերը»: Եւ կ՚աւելցնէ.— «Վստահութեան այս գեղծումը պիտի խորտակէ մեր երկրին կազմը»:

*** Կառավարութիւնը խիստ հրահանգներ ուղղեց նահանգապետներուն, որպէսզի միջոցներ ձեռք առնեն բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: Միեւնոյն ատեն պատուիրեց հսկողութիւն կատարել, որպէսզի ապօրէն յաւելումներ չըլլան գիներու վրայ, անխիղճ չահադէտներու կողմէ:

*** Կիրակի օր 411,000,000 ֆրանքի ոսկի ճամբայ հանուեցաւ դէպի Նիւ Եորք, ի հաշիւ վեց ամերիկեան դրամատուններու:

*** Զուիցերիական կառավարութիւնն ալ որոշեց 30 առ հարիւր կոտրել ֆրանքին գինը: Ազգ. դրամատունը արտօնութիւն ստացաւ 190—215 միլիկրամի իջեցնել զուիցերիական ֆրանքին ոսկին: Նոր գինը կը համապատասխանէ ֆրանսական ֆրանքին արժեզրկման: Սակարաններն ալ փակուեցան երկու օրուան համար:

*** Հոլանտական կառավարութիւնը արգիլեց ոսկիի արտածումը: Այս առթիւ ելմտական նախարարը ցաւ յայտնեց որ ստիպուած է փոխել ոսկեդրա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ր. Արաս նորէն կը յիշեցնէ Իսկէնտէրունի խնդիրը

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը շաբաթ օր նկատի առաւ հոգատարութեանց յանձնաժողովին տեղեկագիրը: Այս առթիւ Պ. Վիէնօ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, յանուն ֆրանսական կառավարութեան կարդաց յայտարարութիւն մը, որ կը յայտնէ թէ շնորհիւ ֆրանքեւսուրիական բանակցութեանց, սեպտեմբեր 9ին կնքուեցաւ դաշնագիրը, ներշնչուելով 1930ի անգլեւիրաքեան դաշնագրին էական սկզբունքներէն: Դաշնագիրը կը պարունակէ նաեւ մասնաւոր տրամադրութիւններ որոնց համաձայն Սուրիա յանձն կ՚առնէ երաշխաւորել հաստատուած ինքնավարութիւնները եւ ապահովել անհատներու եւ բոլոր հասարակութեանց իրաւունքներու հաւասարութիւնը: Նոր կարգուսարքը պիտի հաստատուի երբ Սուրիան ընդունուի Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, ընդունելութիւն մը որ ի զօրու պիտի ըլլայ դաշնագրին վաւերացումէն երեք տարի վերջը: Ֆրանսա շուտով բանակցութիւններ պիտի կատարէ, յարեւնման դաշնագիր մը կնքելու համար Լիբանանի հետ:

Զեկուցումէն վերջը, Թ. Ր. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, յոյս յայտնեց թէ պիտի երաշխաւորուին թրքական շահերը մասնաւորապէս Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի շրջանին մէջ եւ թէ դաշնագիրը պիտի օգնէ զօրացնելու Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի բարեկամ յարաբերութիւնները: Գործավարը վերջացուց, գոհունակութիւն յայտնելով դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ:

Պ. Վիէնօ ճշդեց թէ դաշնագիրը Թուրքիոյ իրաւունքները Իսքէնտէրունի սանճաքի մասին՝ կը յանձնէ Սուրիոյ ապագայ պետութեան որ ժառանգորդն է հոգատար իշխանութեան բոլոր պարտաւորութեանց:

Ժողովի ընթացքին Պ. Իտըն տեղեկութիւններ հաղորդելով Պաղեստինի կացութեան մասին, յայտնեց թէ քննիչ յանձնաժողովը գործի պիտի ձեռնարկէ բարեկարգութեան վերահաստատումէն վերջը: Յետոյ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Ր. Թ. Արասի, Իտընի, Վիէնոյի եւ Ռումանիոյ արտաքին նախարարին միջեւ (տեղեկարեր) եւ յանձնաժողովին տեղեկագիրը ընդունուեցաւ: Պ. Իտըն եւ Թ. Ր. Արաս շնորհաւորեցին Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, տրուած բացատրութեանց եւ դաշնագրին բարեյաջող ելքին համար: Թ. Ր. ԱՐԱՍ ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ ՆՈՐԷՆ ՅԻՇԵՑՈՒՑ ԹԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՄԱՐ ՈՐՔԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ :

Պ. Վիէնօ պատասխանելով հաւաստեց թէ դաշնագիրը եւ Սուրիոյ ապագայ կառավարութեան տրամադրութիւնները ամէն երաշխաւորութիւն կ՚ընծայեն թրքական կառավարութեան:

Վարչական փոփոխութիւններ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.— Ռիկով, նախորդ վարչապետը, որ թղթատարական նախարարութիւնը կը վարէր եւ որուն անունը քանի մը անգամ յիշուեցաւ Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութեան առթիւ, պաշտօնանկ եղաւ: Իրեն յաջորդեց Եակոտա, ներքին գործավարը (Չեկային վարիչը). իսկ ներքին գործավար նշանակուեցաւ Նիքօլայ Էյով, Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը, որ մտերիմ բարեկամն է Ստալինի եւ անոր հովանաւորեալը:

*** Հակառակ Մոսկուայի բոլոր հերքումներուն, եւ ընդհակառակն հեգնելով զանոնք, «Մաթէն» կը պնդէ Ստալինի հիւանդութեան մասին, նոր մանրամասնութիւններ հրատարակելով: Այսպէս, կը գրէ թէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէն խիստ գաղտնի ժողով մը գումարելով տասը օր առաջ, մասնաւոր որոշումներ տուած է: Թերթին տեղեկութեանց համաձայն, Ստալին ծանրապէս հիւանդ է եւ կը դարմանուի Կովկասի լեռներուն մէջ: Այս առթիւ նշանակալից կը գտնէ որ հրամայուած է պարպել Փիաթիկորսկի մօտ հաստատուած ապաքինարան մը, որ կը ծառայէր բարձրաստիճան պաշտօնեաներու բուժման: Միեւնոյն ատեն կը գրէ թէ պատրաստութիւնները յառաջ կը տարուին դատելու համար Ուկրայնայի գործավարներու խորհուրդին դեր-նախագահը, Քոցուպինսքի եւ իր վեց պաշտօնատարները, որոնք ամբաստանուած են թէ մրրոտութիւն մը կը սարքէին Ստալինի դէմ: Քոցուպինսքի զաւակն է հռչակաւոր գրագէտի մը, եւ Ուկրայնայի ամէնէն հին պոլշեւիկներէն մէկը: 1918-ին, գերմանական գրաւման ատեն, ընդհ. հրամանատար էր եւ Ռիկայի դաշնագիրը ստորագրողներէն մէկը: Յետոյ եղաւ դեսպան Վարշաւայի եւ Վիէննայի մէջ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, պաշտօնանկ եղած եւ Սիպերիա աքսորուած է «Ժուռնալ տը Մոսկու»ի խմբագիրը, Լուկիանով, որ նախապէս Մոսկուայի հեռագրական գործակալութեան ներկայացուցիչն էր Փարիզի մէջ:

*** Լոնտոնի «Փիփըլ» թերթը կը գրէ թէ Զինովիեւ եւ 15 ընկերները չեն գնդակահարուած, այլ աքսորուած են զանազան վայրեր, տաժանակիր աշխատանքներ կատարելու համար...

Բոլշեւիկեան դաւ մը անգլ. ոսկիին դէմ

Շաբաթ օր Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը 1,000,000 ոսկի գնեց հրապարակէն: Այս գումարը ծախու հանուած էր խորհրդային իշխանութեան կողմէ, ինչպէս յայտարարեց Մ. Նահանգներու ելմտական նախարարը: Մինչդեռ կը յուսացուէր որ Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյացած դրամական համաձայնութեան պիտի գործակցին ուրիշ պետութիւններ ալ, ելմտական նախարարը լսեր է որ դաւ մը կը սարքուի սթերլինին դէմ,— թէ Խ. Միութեան պետական դրամատունը հրամայած է 1,000,000 անգլ. ոսկի ծախել որ եւ է գնով: Ասոր վրայ նախարարը հրամայեր է անմիջապէս գնել այդ ոսկին, յոյս յայտնելով թէ «այլեւս չպիտի կրկնուի միջադէպը»: Մոսկուայի թերթերը որ եւ է բացատրութիւն չեն հրատարակեր այս մասին: «Փրավտա» ֆրանքին արժեզրկումը աննպաստ կը գտնէ բանուորներուն եւ պաշտօնեաներուն համար, քանի որ ապրուստը պիտի աճէ եւ նոր յաւելումներ պիտի պահանջուին:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ թրքական ոսկին

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը որոշեց չկոտրել թրքական ոսկիին գինը, եթէ նոր փոփոխութիւններ կրէ օտար դրամներու գինը: Կառավարութեան կարծիքով թրքական ոսկիին ներկայ գինը շատ լաւ կը համապատասխանէ երկրին տնտեսական եւ ելմտական պահանջներուն: Թուրքիոյ կեդր. դրամատունը պարբերաբար պիտի հաշուէ եւ պիտի հրատարակէ թրքական ոսկիին գինը օտար դրամներու կապակցութեամբ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ներկայիս Սպանիոյ մէջ տեղի ունեցած եղբայրասպան կռիւներուն մէջ անիշխանականները կարեւոր դեր մը խաղացին:

Նորագոյն վիճակագրութեան մը համաձայն, Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին կարեւոր տարրը կազմող անիշխանականները, որոնց արհեստակցական խմբակցութիւնը ծանօթ է «Աշխատանքի Ազգային Դաշնակցութիւն» անունով, մէկուկէս միլիոն անդամ կը հաշուէ իր ծոցին մէջ, այսինքն՝ 100,000 հոգի աւելի քան իր մրցակից խմբակցութիւնը, որ «Աշխատաւորներու Ընդհ. Միութիւն» անունը կը կրէ եւ ունի համայնավարական ձգտումներ:

Պէտք է ընդունիլ թէ առանց անիշխանականներուն բարոյական ու նիւթական հզօր աջակցութեան, Մադրիտի կառավարութիւնը հաւանաբար մինչեւ այսօր պարտուած էր, եւ զօրավար Ֆրանքօ անցած իշխանութեան գլուխ:

Հետաքրքրական է պատմական ամփոփ ակնարկ մը նետել այդ ուժեղ կազմակերպութեան վրայ, մեզի առաջնորդ ունենալով անոր մասին վերջերս հրատարակուած շահեկան ուսումնասիրութիւն մը:

Պէտք է բաւական հեռուները երթալ բանուորական շարժումներու պատմութեան մէջ, երեւան հանելու համար Սպանիոյ անիշխանականներուն ծագումը:

Արհեստակցական առաջին կազմակերպութիւնը ծնունդ առաւ Սպանիոյ մէջ 1868ի յեղափոխութենէն ետք, երբ հիմնուեցաւ Մարքսի եւ Պաքունինի Ա. Միջազգայինը: Այն ատենուան իսպանիական կառավարութիւնը ի զուր փորձեց խիստ միջոցներու դիմել, առաջքն առնելու համար այդ նորաստեղծ շարժումին: Չորս տարի յետոյ արդէն 25000 բանուորներ իրենց ներկայացուցիչները ղրկած էին Սարակոսայի համաժողովին: Սակայն Ա. Միջազգայինի ծոցին մէջ առաջ եկած պառակտումը, որուն հետեւանքով Պաքունին վտարուեցաւ Մարքսի կուսակիցներուն կողմէ, իր անդրադարձումը ունեցաւ Սպանիոյ մէջ, ուր Պաքունինի բացարձակ ազատական տեսութիւնները աւելի դիւրաւ ընդունուեցան քան Մարքսի ժողովրդավար սկզբունքները:

1872ին, Քորտովայի համաժողովին մէջ 236 արհեստակցական կազմակերպութիւններ, բաղկացած 20 հազար անդամներէ, ի նպաստ արտայայտուեցան Պաքունինի ազատական գաղափարներուն, այսինքն անիշխանութեան, իսկ 5 արհեստակցական խմբակցութիւններ հաւատարիմ մնացին վարդապետութեան:

Ահա այսպէս Սպանիոյ մէջ երեւան եկան երկու մրցակից կազմակերպութիւններ, որոնք 60 տարիէ ի վեր ջանքեր կը թափեն իրենց սեփական սկզբունքները ընդունիլ տալու գործաւոր դասակարգին եւ ընչազուրկ զանգուածներուն, եւ ան ալ յաճախ պարբերական կռիւներով եւ սպանութիւններով:

Այս երկու հակամարտ կուսակցութեանց գործունէութիւնը միշտ իրարմէ տարբերած են թէ մեթոտով եւ թէ նպատակով: Համայնավարներու դանդաղ ու խորհրդակցական գործունէութեան դէմ, անիշխանականները նախընտրած են արագ եւ ուղղակի գործունէութիւնը, երթալով մինչեւ ահաբեկում եւ առաջ բերելով մասնակի, սակայն անմիջական արդիւնքներ: Անկէ զատ, համայնավարները կուսակից ըլլալով խորհրդարանական դրութեան եւ ընդունելով ընդհ. քուէարկութեան սկզբունքը, ուզեցին մասնակցիլ երեսփոխանական ընտրութեանց, մինչդեռ անիշխանականները միշտ ձեռնպահ մնացին, առարկելով թէ յեղափոխութիւնը կարելի չէ իրականացնել քուէարկութեամբ:

1881ին, Փապլօ Իկլէզիաս Սպանիոյ մէջ հիմեց համայնավարութիւնը: Միեւնոյն թուականին հիմը դրուեցաւ նաեւ ընկերվարութեան:

1872էն ի վեր անիշխանականներուն կազմակերպութիւնը անհանդարտ շրջան մը բոլորեց, ներքին կռիւներու կամ իրերայաջորդ կառավարութիւններու խստութեանց հետեւանքով:

1911ին միայն ան վերջնականապէս վերակազմուեցաւ Փէսթանա եւ Լօրէնցօ իրապաշտ ղեկավարներուն նախաձեռնութեամբ:—

1933ին, հոկտեմբերեան յեղափոխութեան օրը, երբ Ալֆոնսօ ԺԳ. վտարուեցաւ երկրէն, անիշխանականները յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տողերը.—

«Պէտք է ջնջել պետութեան կազմակերպած իշխանութիւնը: Պէտք չէ յարգել այլեւս ոչ մէկ իշխանութիւն: Պէտք է մէջտեղէն վերցնել անհատական սեփականութիւնը եւ բոլոր հարստութիւնները դնել հաւաքականութեան տրամադրութեան տակ: Վաճառատուները պէտք է անցնին թաղային կոմիտէներու հսկողութեան տակ, որոնք պիտի բաժնեն արտադրութիւնները եւ ապահովեն քաղաքներու պարենաւորումը: Դրամատուները պէտք է մնան թաղապետութեանց յեղափոխական կոմիտէներու տրամադրութեան տակ, որոնք պիտի հսկեն որպէսզի հարստութիւնները արդարութեամբ բաժնուին արտադրող ժողովուրդին»:

Անիշխանականները իրենց նպատակին հասնելու համար ամէն տեսակ միջոցներու կը դիմեն: Անոնք սպառնալիքով դրամ կը կորզեն հարուստներէն: Իրենց կուսակցութեան անդամ արձանագրելու եւ անոնց անդամավճարները գանձելու համար բռնի ու խիստ միջոցներու կը դիմեն: Իրենց շարքերը լեցուն են գողերով, մարդասպաններով եւ ահաբեկիչներով: Անոնք վճարուած գաղտնի գործակալներ ունին պետական պաշտօնատուններու եւ դրամատուներու մէջ: Սակայն պէտք է խոստովանիլ թէ անոնց մէջ կան նաեւ զարգացած մտաւորականներ, անձնազոհ գաղափարականներ եւ պարկեշտ քաղաքացիներ:

Այդ ահաբեկչական կազմակերպութիւնը նիւթական տեսակէտով շատ հարուստ է: 1933ի ապստամբութեան ատեն, երբ կառավարութիւնը խուզարկութիւններ կատարեց անիշխանական կեդրոններու մէջ, երեւան ելան զէնքերու եւ ռազմանիւթերու հսկայ մթերքներ, որոնց փոխարժէքը 10 միլիոն փեզէթայի կը հասնէր:

1934ին, ընկերվարականները անիշխանականներուն դիմում ըրին միացեալ ճակատ կազմելու համար: Անոնց Արհեստակցական Միութիւնը տրամադիր երեւցաւ ընդունելու եղած առաջարկը, սակայն ծայրայեղ տարրերուն ընդդիմութիւնը ձախողութեան մատնեցին բանակցութիւնները:

Վերջին ընտրութեանց ատեն, երբ ձախակողմեան տարրերը մեծամասնութիւն շահեցան, համայնավարները ու ընկերվարականները կրկին առաջարկեցին անիշխանականներուն միացեալ ճակատ կազմելու: Այս անգամ ալ մերժումի հանդիպեցան, եւ իբր պատասխան, գործադուլ հռչակեցին ամբողջ երկրին մէջ, դժուարացնելու համար ձախակողմեան տարրերուն մասնակցութիւնը նոր կառավարութեան կազմութեան մէջ:

Սակայն յուլիս 18ին, երբ ծագեցաւ զինուորական ապստամբութիւնը, անիշխանականները նախատեսելով ընդհանուր վտանգը որ կը սպառնար ժողովրդական ճակատին, առանց վարանումի միացան համայնավարներուն եւ ընկերվարականներուն:

Տակաւին յայտնի չէ թէ որ կողմը յաղթող պիտի հանդիսանայ քաղաքացիական ներկայ պատերազմին մէջ որ իր շուրջը մահ ու աւեր կը սփռէ, եւ իրական սպանդանոցի վերածած է ամբողջ Սպանիան: Ամէն պարագայի տակ, եթէ ժողովրդական ճակատը տանի յաղթանակը, շատ հաւանական է որ լուրջ վէճեր ծագին ձախակողմեան տարրերուն մէջ, մասնաւորապէս անիշխանականներուն կողմէ:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբերի երկնակապոյտ այս օրերը աստուածապարգեւ նուէրներ են իրենց արեւայեղց անտառներով, բուրումնալից, անխլիրտ այերքով եւ հրաշագան խաղովը ամպերուն, որոնք կը հաւաքուին կուտակուէզ՝ լեռնակատարին եւ մարմարինի հանքին երկնակամարին միջեւ, զեղինի, ոսկիի, նարինջի բոլոր երփներանգութիւններով: Միջանկեալ, փետուրներու պարեր, նրբանկար վարդագոյն, դիրդ յասպիսեայ թեւաւորներու, որոնք իրարու կը խառնուին, մութ կապոյտի նրբին վերլուծումով, մինչեւ որ այս ամէնը յամրօրէն միաձոյլ միապաղաղ շառայլ մը դառնայ լուսինին ջինջ շրջանակին արծաթէ լոյսին մէջ ... Անգամ մըն ալ ... ու երբ վերջապէս թռչնապարը արեւմտեան բարձունքին ետեւ կը թօթափէ իր սլացքը դէպի վար — ահա ողջո՜յնը արեւին, որ կարծես դժուարաւ կրցաւ ցարդ անջատուիլ այսքանի՜ գեղեցկութենէն: Մարմարակոյտին սայրերն ու ատամները մութ ժայռերուն վերեւ կը շողշողան ամենահուր կարմիրի մէջ— արեւելք կրկին կը վառի օրհնաբեր, մինչ մարմարեայ աշխարհին աշնանային երիկնամուտը յուշիկ կը յածի ու կը մտնէ թաւուտքին ծոցին մէջ հանգչելու ...

Այգո՜ւց: Դաշտանկարը կը հանգչի խոր գորշ: Աշնան մշուշները լեռներուն ու բլուրներուն վերեւ կը խոնարհին վար նեղ հովիտին մէջ: Մեր պատուհաններուն դէմ իրենց գումարութեամբ՝ կը գրաւեն անտառատուն խրճիթները եւ դէպի բլուրները վերելակները, խիտ ու խիստ աղխելով ամէն տեսարան, մարդկային հայեացքին ամէնէն սովորականը անգամ: Բայց ահա կ'ապրինք հրաշալի խաղը կարմրայեռ արեւագունտը սուր ճառագայթով կը թափանցէ մշուշէ ծովուն մէջ, եւ քող առ քող զայն կը ծծէ յաղթապանծ — քիչ ատենէն դողդեսս պատրանք մըն է ան, ամէն ինչ իրեն մէջ ձուլող եւ մարդկային աչքը որ քիչ առաջ զայն կը դիտէր այդածին կատարներուն վրայ, հիմա այլեւս համայնավար պայծառակերպութեան մէջ կ'անջատուի անկէց: Վարդագոյն սարերը նորոգ շքեղութեամբ գիշերուան քօղերէն դուրս կը ցատկե՛ն:

Ցից բարձունքէն դէպի վար կը փչէ քամին զով ու կորովի: Արեւը, տաքցած, գերի կը վարէ ամէն ինչ, մարգերէն ու պուրակներէն շշնչելով վեր, ծառերու ողորկ բուներուն շուրջ, որոնք կեղեւներէն մերկ կը բանակին ճամբուն վրայ — խե՛ղճ ծառեր, որոնք պիտի պարտաւորուին, բանակներու միանալով, թափառիլ իրենց անտառուն հայրենիքէն հեռի, հոն վարերը, խորերը, իրերահալած, մտամանջ, հալածեալ մարդկութեան կռիւներուն մէջ: Ծառերու այդ ողորկ բուներուն շուրջ կան սաւի մանր բիւրեղներ, հոն ուր քիչ առաջ եւ հիմակ իսկ դեռ սաւերներ կան: Աւելի հեռուն, տեսանելի, ամպոտ ջուրի երիզ մը, ուր մեծ գործի վրայ է արեւը, որ կ'աշխատի ցելուլ գոլորշին ու ոլոխը ... Կը փոշիացնէ գիշերուան տամկութիւնն ու ցուրտը, եւ այս մեծ վհուկը ծառին արիւնէն — տատասհոս սեւինէն — ոսկեփայլ ջինջ շիթեր կը շինէ, որոնք լուսադնդակներու պէս փակչած կը մնան ճերմակ, քօղազերծ բունին:

Միջօրեայ հանդիստ արտոյտներու հնամենի պուրակին մէջ — աստուածապարգեւ երջանիկ ժամե՛ր: Այս գրեթէ շօշափուող լռութեան մէջ կը զգաս բնութեան շունչը մաքուր ու յստակ: Ոչ մէկ կոյր կը խլրտի ծառերու կատարին վրայ — թափանցիկ ու անշարժ է երկինքի խորանայարկը: Անջատող ոչինչ — ոչ մէկ ճիկ — ոչ իսկ ծուէն մը ամպի — քօղ ոչ ... մէկի: Զարմանահրաշ ճօճում մը, թրթռացում մը — հեշտաւէտ զգացում մը տարուած, ճօճուած ըլլալու — թէ մասնիկ մըն ես դուն համայնին: Անծի՛ր անծա՛յր հրաշքը բարձունքներուն — անծայրածիր հրաշքը գետիններուն: Մամուռը, լոյր դրուագուա՛ծ բազմածայ սաղարթատուններուն շուրջ, եւ արեւուն խոտորնակ բիծերուն մէջ, որոնք ոսկի պատառիկներու պէս կը կպչին ծառերուն, կը դողացնեն նրբին ցօղունները մանրիկ մամռածաղիկներուն: Ի՜նչ երփնանկար գորգ: Ծիրանեգոյն վառ հաւամրգին կը սփռէ բուրեան ծածկոյթ մը քարին եւ ուտճահալ բունին վրայ: Միջանկեալ, սունկը իր խայտաբղէտ տանիքին մէջ եւ վարը — պաշտպան սաղարթով քօղարկուած — եղակը, խմորուկը եւ մորմը, ամէնքը առ երի իրարու: Եւ աւելի անդին, դէպի արեւոտ ճամբուն ափը ձգտուն, պտերներուն աշխարհը, անտառին իշխանուհիները: Կը խոնարհին, կը ճօճին, սէգ, գոգար ու շնորհալի նազանքով կը հովահարեն մեր զգեստին խծիղը: Փոքրիկ ճա՜յթ մը ոստերուն մէջ, սկիւռ մը կը շարժուի ոստէն դէպի կատար եւ գունեան փայտփորը կը բրէ եղեւինի բունին մէջ, որուն վրայ կը սուրայ, միւս կողմէ գալով, բարձրաճակատ թուխկատարը: Ուղղորդ անոնց վերեւ կը հրշհրշի — իր զոհը աչքին մէջ ամուր բռնած, անդը արքենի թռիչքով, հսկայ հոլաթեւերը լայնաձիգ: Ու տղաքը կուգան մեզմ դրնդելով իրենց անկօշիկ հէք սրունքներով, լայնափոր սակառներով կը սպրդին առասպելին չար դեւուկին նման, աննշմար քաղելու Տիրոջը մեծ աշխատանոցին մէջ: Կարծր փայտը կը կտրեն ձեռքերով, ճամբայ բանալու եւ անվրդով, կը հաւաքեն հատապտուղ պտուղներով: Թէ կ'ըմբոշխնեն քաղցրաճաշակ, — սակայն յայտնի է իրենց սեւցած բերանէն ... Ձախ տակաւ սինը անոնց նուրբ պարանոցին կ'ընծայէ չիկակարմիր բուստէ մանեակ ...

Կճահանքերուն գոռոզ պերճանքը այս տեսարանը կ'ընծայէ, երբ կը դիտենք զայն փախստեայ, խարուսիկ ամրան, իշխանութիւնը ստանձնող աշնան մենաւոր ժամերուն: Մարդ՝ իբրեւ տիրապետող լեռնային գեղեցկութեան՝ ոչ եւս է: Շրջակայ գագաթներ իրենց արքունական թագերով, կնդմենի վերարկուներով կ'ողջունեն մեզ ճաճանչաւոր: Սեպտեմբերի աննկարագրելի գեղեցիկ երկինքը խորանաձեւ կը տարածուի ամէնուն վրայ, ամէնը լուռ եւ մենաւոր մեր առջեւ — համօրէն շքեղութիւնը աշնանային գեղեցկութեան: Կուսական ու անշաղախ, ան կը քօղազերծէ ծառերուն գլուխը, պարանոցը եւ ծոծրակը առաւօտեան աղոխներէն դուրս եւ կը մտնէ զանոնք — համօրէն բնութիւնը — բարեպաշտիկ նայուածքին: Վարը լճերը կը հանգչին վայրի վարդերու քունին մէջ խորասոյզ: Արեւուն այս գեղաշնորհ փայլին տակ սեպտեմբերը յուշիկ ու լռելեայն կը ճամբէ իր հիւրերը, անտառները կը ձերբազատուին շաղակրատութիւններէ, կրկին կը տիրապետէ տարերային անդորրութիւնը, զոր այնքան գեղազուարճ կ'ընծայեն ընձիւղներուն վրայ թեթեւոտն դարող թռչնիկներուն յապաղկոտ դայլայլիկները:

Եթէ սակայն պատահի որ արեւն ալ դադար ընէ ...

ԹԱՐԳՄ. ***

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Զօր. Մէթաքսասի դիկտատորական կառավարութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակեց համայնավարութիւնը: Ահաւասիկ այդ առթիւ հրատարակուած օրէնքին տրամադրութիւնները. —

ՅՕԴ. 1. Նուազագոյն երեք ամսուան բանտարկութեան եւ վեց ամիսէն մինչեւ 2 տարի՝ դատավճռի որոշած վայրը աքսորի կը դատապարտուի:

Ա.— Այն որ բերանացի կամ ուրիշ որ եւ է ձեւով, ուղղակի կամ անուղղակի, կը ջանայ տարածել ու գործադրել՝ ընկերային, տնտեսական կամ կրօնական այնպիսի դրութիւններ, որոնք կը ձգտին տապալել երկրին մէջ տիրող վարչաձեւը կամ կը ջանան ինքնավար դարձնել երկրին մէկ մասը, յարելով որ եւ է կերպով այդ տեսութեանց:

Բ.— Այն՝ որ իր վերոյիշեալ աւերիչ նպատակները իրագործելու համար լօֆ առւթի հռչակման տեղի կուտայ, կամ գործադուլի կը մղէ բանուորները եւ գործադուլի հռչակումէն վերջ կը դրդէ զանոնք: Այսպիսիներ կ'ենթարկուին օրէնքին տրամադրուած ծանրագոյն պատիժներուն:

Գ.— Այն՝ որ կը մասնակցի ներկայ հրամանագրին 2րդ յօդուածին մէջ յիշուած ձեռնարկներուն:

Դ. — Մասնաւոր ծանրացուցիչ պարագայ կը նկատուի վերոյիշեալ ձեռնարկներու գործադրութիւնը.

1.— Մամուլի, կոչերու կամ այլ տպագիրներու միջոցով:

2.— Հանրային վայրի մը, հաւաքատեղիի մը կամ գործատուներու եւ առհասարակ բանուորներու հաւաքոյթներու մէջ:

3.— Անչափահաս աշակերտներու եւ բանուորներու մէջ փրոփականտի կատարումը:

4.— Այն պարագային երբ վերոյիշեալ յանցանքները կը կատարուին, հանրային, պետական եկեղեցական պաշտօնեաներու, մասնաւորաբար կրթական, կրօնական, դատական սպասարկութեան պաշտօնեաներու, հողագործական միութեանց վարչական խորհուրդներու անդամներուն եւ ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային բանակներու պատկանողներուն կողմէ:

ՅՕԴ. 2.— Արգիլուած է բացօթեայ կամ փակ վայրերու մէջ հաւաքոյթը եթէ հոն պիտի խօսուին յօդուած 1ի մէջ յիշուած տեսութիւններուն շուրջ: Այսպիսի հաւաքոյթներուն գիտակցաբար մասնակցողները բանտարկութեան կը դատապարտուին:

ՅՕԴ. 3.— Եթէ վերոյիշեալ յանցանքները մամուլի միջոցով գործադրուին, պատասխանատու կը նկատուին գրութեան խմբագիրը, տնօրէնը ու զայն տպագրողը:

Այս յանցանքները գործող լրագրողներն ու տպագրիչները մինչեւ վեց ամիս կը զրկուին իրենց արհեստը ի գործ դնելու իրաւունքէն եւ յանցանքը կրկնուելու պարագային, մինչեւ 6 ամիս իրաւազրկման եւ տպագրական գործիքներու գրաւման:

Արգելքին հակառակ գործողները յաւելեալ կերպով կը դատապարտուին:

(Ծ. Խ.— Օրինագիծը կը բաղկանայ դեռ 9 յօդուածներէ, որոնց ամփոփումը կարելի է տալ հետեւեալ կերպով):

Դատական հետապնդման եւ պատիժներու կ'ենթարկուին այն տպագրիչներն ու գրավաճառները, որոնք քսան օրուան ընթացքին իշխանութեանց չեն յանձներ իրենց մօտ ունեցած եւ այդ վնասակար տեսութեանց վրայ խօսող գիրքերը:

Կը ջնջուին այն բոլոր օրէնքները, որոնք կը հակասեն համայնավարութեան դէմ հրատարակուած ներկայ օրինագծին:

Դատական նախարարութիւնը այս օրինագծին կցած է պատճառաբանեալ զեկոյց մը, որուն մէջ կ'ըսէ թէ, համայնավարութիւնը յեղափոխական կազմակերպութեան մը երեւոյթը ստացած էր այս երկրին մէջ, ու կը ջանար բռնութեամբ պարտադրել պրոլետարական դիկտատուրան:

ՀՐԱՇԱԼԻ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Մեր մայրերուն սրտերէն բխած բառերուն բուն, կ'ուզեմ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը՝ պատմութիւնն է մայրենի զգացումի մը, խորունկ է երկինքի մը չափ: Ու եթէ սրտէն եկող զգացում մըն է մարդուն գեղեցկութիւնը, այն մարդիկը՝ ամէնքն ալ գտած էին իրենց գեղեցկութիւնը: Երեսնուն վրայ ուրախութիւնը՝ բոցի պէս կարմիր՝ կը վառէր:

Հայաստան մեկնողներուն նայած ատեն, հայրենիքին արեւը, կարծես մարդ կը տեսնէր կայտառ տղու մը աչքերուն մէջ: Երեսին վարդերը թերթիկ թերթիկ բացուած, սիրուն, լուսափայլ երեսներով աղջկան մը պէս կը տեսնէ Հայաստանը:

Ու, ամէնուն սրտին մէջն է այս բառը, ու կը կրկնեն.

— Հայաստան, մեր տուն, երկիր դրախտավայր ...

Բայց այդ պահուն, Համբենց Մարտիկը սարսռաց, ու նայեցաւ չորս դին: Շատոնց, դէմքերուն վրայ, մարդկային այսքան յուզումով լեցուն ուրախութիւնը տեսած չունէր:

Ուրախութիւն եւ յուզում, այսքան կրնայի՞ն ըլլալ:

Բայց ինչո՞ւ ինք անոնց պէս չէր կրնար խնդալ:

Ի՞նչ կը զգային այս մարդիկը:

Իր սիրտը տեղը չէր կարծես: Եղբօրը հետ կառուելէն ի վեր, ծալլուած էր սիրտը. ու ինք առաջուան մարդը չէր: Իր շուրջը գտնուողներուն ուրախութիւնը իր նախանձը գրգռեց: Որովհետեւ ամէն մարդ, օտարներն անգամ ուրախութիւն մը ունէին: Այս ուրախութիւնը, կեանքի ամէնէն յաջող պատկերներէն մէկը, մարդ հաճոյքով կը նայէր այս տեսարանին:

Ու ձեռքը կուրծքին դրաւ Մարտիկ: Իր սրտին մէջ բան մը կը պակսէր: Դողաց:

Այդ պակասը, պարապութիւն մը կը թողուր իր ներսը: Ու օգնութիւն փնտռելու համար կարծես, մէկիկ մէկիկ իր մօտը գտնուողներուն նայեցաւ:

Կեանքը իր շուրջն էր:

Սա խնդացող մարդոց երեսին վրայ, ջուրի պէս գլգլացող սա խօսակցութիւններուն մէջն էր կեանքը:

Ու Մարտիկ, կէս մը ծռեց գլուխը:

Ինքնաբուխ ու անուշ տրամութիւն մը կար չորս դին: Ան, հրաշքի մը ծիածանի՞մը, բռնած էր մթնոլորտը:

Այլ եւս չէր կրնար մնալ այս տարտամ վիճակին մէջ, ու սկսաւ նեղուիլ: Չորս դին արագութիւն կար: Ամէն մարդ, կարծես ուժէ մը մղուած, այս արագութեան անդիմադրելի թռիչք մը կուտային: Իրենց ձայնին, իրենց նայուածքին, իրենց շարժումներուն մէջ, ժամանակը, խելացնոր բան մը կը դարձնէր այս արագութիւնը: Ու վայրկեանները, բոցէ թեւեր առած, կը թռչէին: Իրեն այնպէս կուգար՝ որ ամէն յուզում այս արագութենէն կը ծնէր:

Իր երեսն ալ սկսաւ վառիլ, երբ բռնկող ողջակի մը մէջ ընդհանուր, վայրաշարժին սուլումը լսուեցաւ,

— Բարի ճանապարհ, մի մոռնաք մեզ ...

Մարտիկ չէր գիտեր, ինչո՞ւ ինքն ալ, մեղմացած ձայնով մը, կրկնեց,

— Մի՛ մոռնաք ...

×

Վերադարձին Համբենց Մարտիկը տխուր էր:

Կայարանին տեսարանը, ճամբուն վրայ, իր աչքերուն լոյսէ փոթորիկի մը պէս կ'երեւար:

Կարծես իր դիմացն էր այն տեսարանը: Ու շոգեկառքին առջեւ հազարաւոր մարդիկ, կին, այր, տղայ ու աղջիկ, խառն ի խուռն, կը խօսէին ու կը կանչէին իրարու:

Ձայներու անձրեւ մը:

Ու ամէն շարժուձեւ, ձայնի մը համաչափութիւնը կ'առնէր: Այս ձայները մաքուր ու բոցավառ, իրար կը գրկէին, երբ կը կրկնէին.

— Հայաստա՛ն, Հայաստա՛ն ...

Այդ պահուն ձայները համբոյր համբոյրի:

Ձայները կը պաղատէին:

Ու «բարի երթաքի» եկողները՝ իրենց տեսիլքին յանձնուած, կը կրկնէին անդադար.

— Մի՛ մոռնաք, գրեցէք Հայաստանէն:

Հայաստանը, կարծես իրենց մօտիկն էր: Անոր արշալոյսը կը յորդէր չորս դին:

Հայաստանը, խաղաղութեան պատկերն էր, ու ձեռքերը ձեռքերուն կը հիւսուէին:

Մարտիկ ճամբուն եզերքը կեցաւ, ու մնաց գլխիկոր: Իր աչքերուն խորը լոյս մը կը թրթռար, ու կայարանին պատկերը, քիչ առաջուան արագութիւնը կ'առնէր: Բոլոր շարժումները իրարու կը հիւսուէին, ու մնաք բարովի ատեն, ձեռքերը իրարու կը քսուէին ծաղիկներու պէս:

Որչափ քաղցր էր ձեռքի սեղմում մը:

Կարծես երկու բաներ իրարու կը կապուէին:

Այս անգամ սարսռաց Մարտիկ, ու երբ քալելու սկսաւ, կը փափաքէր որ անտես հոգի մը, իր ձեռքերուն դպէր լոյսի պէս: Ինք, սաստիկ անուշ տաքութեան մը պէտք ունէր: Ու ինքնաբերաբար, մութին մէջ անկեց ձեռքերը: Կարծես մէկուն կը սպասէր, ու մրմնջեց

— Ներողութիւն ...

Հազարաւոր շրթունքներ, կարծես այս բառը կը կրկնէին: Ու սիրտը, որովհետեւ կը պոռթկար, բացաւ կուրծքը: Կ'ուզէր խօսիլ: Շատոնց սիրտը լռութիւնով լեցուն եւ ուռած, այլ եւս չէր կրնար համբերել: Կ'ուզէր խօսիլ մէկուն պէս՝ որ միայն խօսելով կը թեթեւնայ, երբ եղբօրը տունին առջեւ հասաւ: Ցանկարծ կեցաւ, ու նայած ատեն, մութին մէջ քիչ առաջուան պատկերները հին օրերուն խառնուելով, նոր կարօտով մը լեցուցին սիրտը:

Շատ անգամներ այս ճամբէն անցած էր, բայց մազ մը անգամ չէր շարժած մարմնին վրայ:

Հիմա՞:

Լքումի մը ընդհանուր պատկերը կը տեսնէր, ուր փախչողներու սրտէն բան մը կը մնայ:

Որչափ ծանր կ'ըլլան ստուերները պարապ տուներուն մէջ, երբ մութը կը կոխէ:

Ասանկ մինակ մնացած տուները, տխուր լռութիւն մը կը ծածկեն, ու երբ կը մօտենան անոնց, չես գիտեր, ի՞նչպէս՝ կը ծռես գլուխդ:

Ու հիմա, այս կիսկատար տանիքին վրայ, պլպլացող կանթեղներու պէս կ'երեւային մթութեան մէջ կորսուած աստղերը, ու իր ձեռքերով սկսած այս տանիքը, հրկիզուած մատուռի մը պէս երեւաց աչքերուն:

(2)

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԶԳ. ԿԵԱՆՔԸ ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՅԻ ՄԷՋ

— . —

Ընկ. Ս. Վրացեան վերջերս Ուրուկուէյի գաղութն ալ այցելած ըլլալով, հետեւեալ խօսակցութիւնը ունեցած է Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա» թերթին խմբագրութեան հետ.—

— Ի՞նչպէս գտաք Ուրուկուէյի մեր հայութեան վիճակը։

— Ընդհանուր առմամբ գէշ չէ. մանաւանդ տնտեսական տեսակէտով։ Հայերը քիչ չատ գործի եւ բանի տէր են։ Ինչպէս եւ հոս՝ Արժանթին, Ուրուկուէյի մէջ ալ Հայերը կը նկատուին լաւ աշխատաւորներ եւ պարկեշտ ու գործունեայ առեւտրականներ։ Հայերը առհասարակ վստահութիւն ու համակրանք կը վայելեն յաջողական ժողովրդի եւ իշխանութեան, ինչպէս նաեւ լաւ վարկ ունին դրամատիրական շրջանակներու մէջ։ Ուրախ եմ ըսելու, որ Հարաւ. Ամերիկայի հայութիւնը ընդհանրապէս իրեն համար պատուաւոր դիրք ստեղծած է։

— Իսկ ի՞նչպէս են ազգային գործերը։

— Է՛հ, ազգային գործերը։ Հայը որքան խնայող է ու խելացի իր անհատական գործերու մէջ, այնքան շռայլ ու անխոհեմ է երբ խնդիրը կուգայ հանրային գործերու։ Բնականաբար, Ուրուկուէյի մեր հայրենակիցներն ալ բացառութիւն չեն կազմեր։ Մոնթէվիտէոյի չորս հազարնոց գաղութը ունի երկու ազգային կեդրոնական մարմին, երկու եկեղեցի, երկու հոգեւորական, տասնի չափ դպրոց եւ չգիտեմ քանի հայրենակցականներ։ Երբեմն դպրոցները կողք կողքի, իրարու մրցակից։ Երկու եկեղեցիներն ալ համարեա միշտ պարապ... Այդ գաղութը կրնար դիւրութեամբ բաւարարուիլ մէկ եկեղեցիով, դպրոցներու թիւն ալ կարելի է զեղչել կիսով, որով նիւթական միջոցներու ահագին խնայողութիւն կը լինէր եւ ազգային գործը աւելի կը շահէր։

— Բայց ինչո՞ւ ուրեմն այդպիսի վիճակ կը տիրէ։

— Ինչո՞ւ։ Այդ ինչուն Մոնթէվիտէոյի գաղութի առաջնորդներուն հարցուցէք։ Քանի մը տարի առաջ Մոնթէվիտէոն համերաշխութեան ու միութեան օրինակ էր մեր գաղութներու մէջ։ Ազգային գործերը ամփոփուած էին Գաղթային Միութեան ձեռքը, տասը տարիէ աւելի գոյութիւն ունեցող եւ ընդհանուր համակրանք վայելող կազմակերպութիւն մը։ Ան կրցած էր համախմբել գաղութի հայութիւնը եւ ազգային հասարակական կեանքի հիմը դնել։ Բայց սատանան նախանձոտ է եւ խաղաղութիւն չի սիրեր։ Օր մըն ալ խնդիր ծագած է Գաղթ. Վարչութեան եւ գաղութի հովիւ Տոլապճեան վրդ.ի միջեւ։ Սովորական խնդիր մը։ Վարդապետը իր յետնեալ ամսականները ուզած է, վարչութիւնը առարկած է եւ այս պզտիկ միջադէպէն ծագած են գաղութի համար մեծ հետեւանքներ, [illegible] Յովհ. Թումանեանի «Մի կաթիլ մեղր» առակի պէս։ Վարդապետը ինքզինքը անիրաւուած զգալով գտած է իրեն համախոհներ։ Մարաշի Հայր. Միութիւնն ալ, որ մեծ ու զօրաւոր կազմակերպութիւն մըն է, իր հովանաւորութեան տակ առած է հայրենակից վարդապետը եւ —գաղութը բաժնուած է երկու մասի, Գաղթ. Միութեան կողքին բուսած է Հայ Կեդրոն անունով նոր ազգային միութիւն մը։ Մարաշի Հայր. Միութիւնը գնած է շէնք մը եւ վարդապետին համար բացած է եկեղեցի մը։ Գոյութիւն ունեցող դպրոցներու կողքին բացուած են նոր դպրոցներ ... Ահա ձեզի երկու ազգ, երկու եկեղեցի, երկու հովիւ, զուգընթաց դպրոցներ — մէկ խօսքով «Հայու գործ»։ Եւ Մոնթէվիտէոյի հասարակութեան խաղաղ ու համերաշխ կեանքը ահա մէկ տարի է խանգարուած է։ Հակառակորդ կողմերը նոյն իսկ իրարու հետ չեն տեսնուիր, բարեւ չեն տար իրարու ...

— Փորձ չըրի՞ք միջնորդելու եւ համերաշխութիւնը վերականգնելու։

— Ըրի, ի հարկէ, թէ առաջին այցելութեանս եւ թէ այս անգամ՝ երկու կողմերու ներկայացուցիչներուն հետ առանձին երկարօրէն խօսեցայ եւ յորդորեցի որ մէկ կողմ դնեն անձնական նկատումները եւ աշխատին միութիւն ու համագործակցութիւն յառաջ բերել գաղութին մէջ։ Դժբախտաբար արդիւնքը դրական չեղաւ։

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐՈՒ ԱՀԱՒՈՐ ԱՆԿՈՒՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

— • —

Ծնունդներու համագումարին առթիւ, որ բացուեցաւ Լիոնի մէջ, ահաւոր իրողութիւններ երեւան հանուեցան Ֆրանսայի ծնունդներու նուազման մասին։

Համաձայն վիճակագրութեանց, ծնունդները 38.000 պակաս եղած են անցեալ տարի, իսկ 65.000 աւելի՝ Գերմանիոյ մէջ։ Ֆրանսայի մէջ ծնած իւրաքանչիւր երեխայի դիմաց Գերմանիոյ մէջ կը ծնի երկու, Ճափոնի մէջ՝ երեք, Ռուսիոյ մէջ՝ 7, իսկ Չինաստանի մէջ՝ աւելի քան 20։

1935ին Գերմանիոյ մէջ ծնունդները մահերէն աւելի եղած են 469.000, Իտալիոյ մէջ՝ 403.000, եւ նոյնքան՝ Լեհաստանի մէջ, իսկ Ֆրանսայի մէջ մահերը ծնունդներէն աւելի եղած են 20.000։ Աւստրիա միւս միակ երկիրն է ուր մահերը ծնունդներէն աւելի եղած են։ Նոյն վիճակագրութեանց համաձայն, իւրաքանչիւր հազար ֆրանսացի մայրերու խումբ անցեալ տարի ծնած է 780 աղջիկ,— պակաս քան պէտք է ներկայ սերունդին տեղը բռնելու համար։ Եթէ ծնունդներու եւ մահերու համեմատութիւնը այսպէս երթայ, Ֆրանսացի կիները կրնան ծնանիլ միայն 560.000 երեխաներ պիտի ըլլան 1944ին։ Իսկ եթէ որդեծնութեան անկումը շարունակուի այնպէս ինչպէս վերջին հինգ տարիներու ընթացքին, միայն 450.000 ծնունդներ պիտի ըլլան ութ տարի վերջը։ Այս առթիւ հայրենասէրներ կ'ողբան որ Ֆրանսա աւելի քան մէկ միլիոն ծնունդ ունէր 1872ին ...

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՈՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՎԱԽԿՈՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ»

— . —

Պատահմամբ ձեռքս անցաւ տարեւոյս ընթացքին Փարիզի մէջ լոյս տեսած գիրք մը «L'Avion noir» հեղինակը Henry Monfreid որ իր ականատեսի պատմութիւնը կ'ընէ Եթովպիոյ վերջին անցքերու մասին։ Հեղինակը իր յառաջաբանին մէջ կը խոստովանի թէ «լուած ու տեսածները գրի առած է» Նէկիւսի երկրին վերջին շրջաններու մասին։ L'Avion noirի 111րդ էջին մէջ կը կարդանք. — «... Notre ministre Bodard dont on a certes déjà fort élogieusement parlé à l'occasion de la défense de notre Légation. Ce fut un thème de choix pour les journalistes, thème qui fait un peu sourire ce qui virent la réalité car au point de vue militaire, cette défense consista à contenir la panique des deux mille Arméniens parqués dans les jardins de la Légation et complétement affolés par la peur, cette **race mercantile étant la plus poltronne du monde**».

Poltronne կը նշանակէ երկչոտ, վախկոտ։ Ֆրանսացիք եթէ մէկը անարգել ուզեն poltronne կը կոչեն որ երկչոտէն ու վախկոտէն քիչ մը աւելի ծանր է։ «Mercantile» ն ալ այստեղ կը նշանակէ «փերեզակ», «չէրչի»։

Երեւի Անրի տը Մոնֆրէտ Լօթիի հայէլիին մէջ իր դէմքը տեսած է, բայց առանց ճանչնալու հայ ժողովուրդը ...

Պիտի ելադրէինք իրեն մեծ պատերազմի շրջանէն մնացած քանի մը Ֆրանսերէն գիրքեր կարդալ, եւ յետոյ հրապարակ իջնել։

Տ. Լ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԶԵԿՈՅՑԸ

— —

Օգոստ. ամսուան սկիզբը Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի Կարմիր Խաչ կազմակերպութեան համագումարը։ Այդ առթիւ մամուլին տրուած զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Կարմիր Խաչը այս տարի, առաջին կիսամեակին, կազմակերպած է 268 առողջապահական դասախօսութիւն, 139ը գիւղերու մէջ։ Գիւղատնտեսական եւ բանուորական կեդրոններու մէջ հիմնած է 400բժշկական կայաններ։

Երբ որոշում տրուեցաւ արգիլել վիժումները, Կարմիր Խաչը փակեց Լէնինականի իր հիւանդանոցին կից գործող վիժարանը (աբորտարիում) եւ այնտեղ բացաւ առամնաբուժարան մը, իսկ Երեւանի հիւանդանոցին վիժարանի մահճակալները յանձնեց ծննդաբերական բաժնին։

Կ. Խաչը բժշկական լայն օգնութիւն ցոյց տուած է Երեւանի մէջ իր մահճատունով, ուր կը գործեն Հայաստանի լաւագոյն բժիշկները եւ դասախօսները։ Այդ մահճատան մէջ ընդունուած են մայիսէն մինչեւ օգոստոս 2244 հիւանդներ։ Կարմիր Խաչի առողջապահական կայանները եւս մեծ գործ կատարած են բանուորական կեդրոններուն մէջ։ Արուեստական ձգախէժի գործարանին մէջ բանուորական բնակարաններն ու հագուստները կանոնաւորաբար հականեխուած են, շարունակ գործած են բաղնիքը եւ լուացարանը։

Կ. Խաչը առողջապահական արշաւներ կազմակերպած է նաեւ դէպի Վաղարշապատ, Լէնինական, Ղամարլու, ինչպէս նաեւ ռազմա-առողջապահական արշաւ մը դէպի Բագու։

ԹԱՆԿԱՐԺԷՔ ՀԻՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

— • —

Երեւանի Թանգարանին յանձնուեցան, վերջերս, պատմական թանկարժէք առարկաներ, որոնք գտնուած են զանազան վայրերու մէջ, պատահական պեղումներու ընթացքին։

Ամասիայի մէջ գտնուած է պրոնզէ կանթեղ մը, որ թռչունի գլուխ ունի,— այս առարկան կը պատկանի Հայաստանի աւատապետական շրջանին։

Թալինի շրջանէն Աշնակ գիւղին մէջէն գտնուած են 6 ոսկի եւ 39 արծաթ դրամներ, որոնք կը պատկանին սելճուկեան շրջանին։

Դուինի մէջ գտնուած են ոսկի ապարանջան մը, ոսկի օղեր, ԺԱ. դարու ոսկեդրամ մը, որ կը պատկանի Կոստանդին ԺԲ.ի եւ կը կրէ արաբերէն մակագրութիւններ։

Թալինի շրջանի աւերակներէն գտնուած է պրոնզէ արձան մը կենդանիի մը պատկերով, ապահովաբար հեթանոսական շրջանի արտադրութիւն։

ՄԵՐ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳԸ

Խորհ. Հայաստանն կը գրէ թէ Ռոմանոս Մելիքեան, Սպիրիդոն Մելիքեան եւ ուրիշներ ուսումնասիրած են Հայաստանի գաւառներէն մեծ մասին երաժշտական ֆոլքլորը։ Սակայն կան տակաւին գաւառներ, որոնք ուսումնասիրուած չեն, — օրինակ Շամշադինը, Գորիսը, Սիսիանը, Ղափանը։ Հայաստանի պետական Երաժշտանոցին գիտական ուսումնասիրութիւններու բաժինը ձեռնարկած է Շամշադինի երաժշտական ֆոլքլորին քննութեան։ Այդ նպատակով, երաժշտագէտ-ազգագիր Արամ Քոչարեանի ղեկավարութեամբ մէկուկէս ամիս ժամանակով Շամշադինի շրջանը մեկնած է յանձնախումբ մը, որ պաշտօն ունի հաւաքել գաւառին երաժշտական ամբողջական հարստութիւնը։ Ֆոնոկրաֆի վրայ պիտի ձայնագրեն գործիական թէ ձայնական ժողովրդական երգերը, պարերգները, ու պիտի պարզեն այդ գաւառին երաժշտական ոճը, պիտի ճշդեն ժողովրդական գործիքներուն տեսակները, ծագումը եւ վարպետները։ Հին յուշարձաններու միջոցով պիտի ճշդեն թէ ինչպիսի երաժշտական գործիքներ ծանօթ էին Շամշադինի պատմութեան մէջ։

** Փրոֆ. Կ. Սարաջեան կը գրէ թէ Երեւանի Երաժշտանոցին ուսումնական տարուան վերջաւորութեան՝ համերգ մը տրուեցաւ, ծանօթացնելու համար փրոֆ. Ս. Բարխուդարեանի եւ Վ. Տալեանի դասարանին նուաճումները։ Ձայնական թէ գործիական երաժշտական ստեղծագործութեանց մէջ աչքի կը զարնէր մանաւանդ բարբար ուսանող Աշոտ Սաթեանի տաղանդը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱՐԻ ՎԱՅԵԼՈՒՄ

— • —

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 սեպտ.).

— «Վատառողջ պայմաններու տակ ծնունդ առած հիւանդոտ կազմակերպութիւն մըն էր հայկական աղբիւրի մէջ բուսած «միացեալ ճակատ» կոչուող կազմակերպութիւնը, որ կարճ ժամանակի մէջ պառակտուեցաւ եւ ցուցադրեց ապականութիւն։

«Միացեալ ճակատ»ը ճակատագրուած էր պառակտելու եւ քայքայուելու, որովհետեւ անոր բաղկացուցիչ տարրերը կը կազմէին այնպիսի հոսանքներ, որոնք մահու չափ գիրար կ'ատէին։ Անոնք քով քովի բերուած էին մէկ գլխաւոր նպատակով — քայքայելու համար հայ ժողովուրդի միակ առողջ, կենսունակ եւ մարտունակ կազմակերպութիւնը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Անոնք որ «միացեալ ճակատ»էն քաղաքական շահանակներ դուրս բերելու անմիտ դիտաւորութիւնն ունէին, պարզուած երեւոյթէն չի կրցին դաս առնել։ Անոնք չի կրցին դաս առնել թէ Դաշնակցութեան դէմ անաղնիւ եւ անմաքուր պայքար մղելու համար անմաքուր տարրերը պատրաստ են ամէն բան զիջանիլ Հայաստանի շուրջ ուր իրենց համար անձնական որ եւ է վտանգ չկայ։ Բայց անոնք չեն կրնար բոլշեւիկ խռովարարներու հետ միեւնոյն կառքին լծուիլ, երբ ասոնք փորձեն զործունէութեան ասպարէզ դարձնել նաեւ արտասահմանեան երկիրները, ուր անձնական վտանգ կրնայ ծագիլ իրենց համար։

Բոլշեւիկ խռովարարները այժմ ալ կ'աշխատին վերակազմել քանդուած «միացեալ ճակատը»։

Հօկի Ֆրանսայի կեդր. վարչութիւնը խորհրդակցական ժողովի հրաւիրած է կասկածելի բոլոր հոսանքներն ու խմբակցութիւնները, որոնց շարքին նաեւ Բարեգործական Միութիւնը, կազմակերպելու համար դարձեալ «միացեալ ճակատ» մը ընդդէմ «Դաշնակ փաշիզմին»։

Ինչպէս Բարեգործական Միութիւնը, նոյնպէս ալ զանազան վերաշինական, ուսումնասիրաց, հայրենակցական, եւն. խմբակցութիւններ, որոնք հազար երդումով կ'աշխատին ցոյց տալ որ իրենք քաղաքական գործերու չեն խառնուիր, բայց կ'երթան «միացեալ ճակատ» կազմելու Հօկի քօղով ծպտեալ հայանուն բոլշեւիկներուն հետ, պայքարելու համար հայ քաղաքական կուսակցութեան — Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ։ Այսինքն՝ կը կատարեն քաղաքական նենգ գործեր։

Խռովարար հայանուն բոլշեւիկները Մոսկուայի վիժուածք որոշումը, «միացեալ ճակատ» կազմելու ռազմավարութիւնը այսպէս կը հասկնան եւ կ'աշխատին իրականացնել զայն արտասահմանեան հայ կեանքին մէջ։ Անոնք իրենց տարրերքին եւ դերին մէջ են։ Սակայն հետաքրքիր է գիտնալ թէ ի՞նչ կը փնտռեն միւս տարրերը։ «Աւելի» Դաշնակցութի՞ւնը քայքայել։ Մինչեւ հիմա կատարուած բոլոր փորձերը տակաւին պէտք եղած դասը չտուի՞ն իրենց, թէ ի զուր ճիգ ու աշխատանք է որ պիտի վատնեն, իբրեւ արդիւնք սիրտ խառնուք ստանալու համար միայն։

Մենք այժմէն կը վստահացնենք նենգաւոր հայանուն բոլշեւիկները եւ ռամկավարներու գործակատար Բարեգործականը, որ այս նոր փորձն ալ պիտի ծառայէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ուժեղացումին եւ նոր պառակտումներու՝ իրենց միջեւ, իբրեւ հետեւանք գիրար պատուելու այն ձեւով, որ վերջերս ցուցադրեց հանդուցեալ «Արամազդ»ի (Աթէնք) վերջին թիւի խմբագրականը»։

14,200 ՔԻԼՕ ՄԵՂՐ

Խորհ. Հայաստանի մէջ կը կարդանք (23 օգոստ.). —

Առաւօտուն, պաղ աղբիւրներու կարկաչիւնին եւ ծաղիկներու սօսափիւնին հետ, Արագածի բուրումնաւէտ կուրծքերուն վրայ կը լսուի այնտեղ «բնակութիւն» հաստատած մեղուներու բզզիւնը։ Արագածի լանջերուն վրայ, ծաղիկներու եւ կանանչներու մէջ շարուած են Աշտարակի մեղուաբուծական տնտեսութեան, Վաղարշապատի, Ապարանի, Արթիկի, Թալինի եւ այլ շրջաններու տնտեսութեանց փեթակները։ Կ'աճին ու կը բազմանան այդ փեթակներուն բնակիչները։ Եւ ինչո՞ւ չաճին։ Հաւաքական գիւղատնտեսութեան կազմակերպութեան յարած ամէն ընտանիք իրաւունք ունի պահելու 20 փեթակ։ Արդարեւ Արագածի լանջերուն վրայ շարուած փեթակներուն մէկ մասը կը պատկանի գիւղատնտեսականներուն։ Ու մեղուաբուծութիւնը կը զարգանայ մեր երկրին մէջ, շնորհիւ աշխատաւորներու ժրաջան աշխատանքին, մեր սարերու եւ դաշտերու աննման ծաղիկներուն։ Արագածի մեղուաբոյծները ցոյց տուին որ գիտեն լաւ խնամել մեղուները, ատոր համար է որ փեթակներու թիւը կ'աճի հետզհետէ եւ բերքը առատ է այս տարի։

Աշտարակի մեղուաբուծական տնտեսութիւնը երբեք այս տարուան չափ մեղր չէր ստացած, երբեք այս տարուան պէս մեղուի աճում չէր տեսած։ Ամէն տարի 2—3000 քիլօ մեղր կը ստանար, իսկ այս տարի պետութեան կը յանձնէ 14.200 քիլօ մեղր։ Միւս կողմէ մեղուներու ընտանիքներուն թիւը հասած է 351ի։

Այս տարի Սամաղարի, Աշտարակի, Ապարանի մեղուաբուծական տնտեսութիւնները ամէն մէկ փեթակէն կը ստանան 25—32 քիլօ մեղր, օրական իւրաքանչիւր փեթակ կուտայ միջին հաշիւով 1800 կրամ մեղր։ Բացառիկ բան չէ, եթէ եղեր են օրեր՝ երբ Աշտարակի մեղուաբոյծները ամէն մէկ փեթակէ ստացեր են երկու կամ երկուքուկէս քիլօ մեղր։

Հայաստան օժտուած է մեղուաբուծութիւնը զարգացնելու ամէն հնարաւորութիւններով, միայն անհրաժեշտ է մեղուաբոյծ պատրաստել։

«ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ»

— • —

(ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ)

Համերգի վերջին համարը, որ հանդիսութեան յաւարտ պսակներով կրկնուեց երեք անգամ, եկաւ աններկրայօրէն հաստատելու Կոմիտասի շահած «վճռական ճակատամարտը», նրա արուեստի հմայիչ ուժը, նրա խմբավարական հլացուցիչ տաղանդը։ Ի դէպ ասած, հայ եւ օտար մամուլը զանազան վարիաններով ու ջերմագին խօսքի աւելի կամ պակաս զուսպ արտայայտութիւններով արձանագրեց Կոմիտասի ցուցադրած հայ երաժշտական մշակոյթի այդ յաղթանակի տօնը, ի հարկէ լուսաբանելով բարձրական դասակարգային տեսանկիւնով։

Թատրոնի պայտաձեւ միջանցքի աջ թեւի փոքրիկ դուռը բացուեց, եւ ծանօթ-անծանօթ ռամադրկանց յառաջ հոսանքը յորդեց դէպի բեմ՝ իր յուզումնացունց գոհունակութիւնը յայտնելու «կախարդ» Կոմիտասին։ Դրանցից ես ոչ ոքի չէի ճանաչում, բացի Յովհ. Թումանեանից։ Ամերկխօսութեան համար բաց պատրաստ թեւերով, անուշ ժպիտը երեսին, մօտեցաւ Կոմիտասին ու գրկելով նրան, ասաց.

— Կոմիտաս ջա՛ն, եթէ վեղար չունենայիր, ես կ'ուզենայի լինել Կոմիտաս։

— Վեղար չունեմ, Օհաննէս, խէտ մազերս վեղարի տեղ ես ընդունում,— պատասխանեց Կոմիտասը ծիծաղելով, եւ նրանք համբուրուեցին։

Խմբի անդամներից իւրաքանչիւրը յափշտակութեան զգացմունքով, յաղթական ճակատամարտին մասնակցող զինուորի պարծանքով կ'ուզենար հետեւիլ Թումանեանի օրինակին, եթէ ակնածութեան գիտակցութիւնը պատնէշ չքաշէր նրա առաջ։

Թատրոնի գլխաւոր մուտքի մօտ, Կոմիտասին սպասում էր ծաղիկներով ու երիներանգ ժապաւէններով զարդարուած քառաձի մի կառք, շուրջը հոծ բազմութիւն, որ տեսնելով նրան, ծաղիկներ եւ կոնֆետի շաղեց վրան։ Երբ նստեցինք ու կառքը շարժուեց, Կոմիտասը՝ կարծես սպառնալով մէկին, ասաց.

— Ես ձեզ ցոյց կը տամ՝ «հայ ժողովուրդը ե՛րգ չունի» ...

Այդ խօսքերն ունէին իրենց նախապատմութիւնը. Էջմիածնում Կոմիտասի բազմաթիւ օտար այցելուներից մէկն ասել էր, երբ ռուս ազնուականութեան մէջ տիրող կարծիք, որ հայ ժողովուրդը երգ չունի, որ նա օգտագործում է իր հարեւաններից փոխ առած երգերը միայն, որ այսպէս կոչուած հայ մշակութային երաժշտութիւնը, աւելի ճիշդ բազմաձայն երգեցողութիւնը չափազանց նախնական է եւ իր մշակոյթի խեղճուկ որակով հեռու չի գնում ռուս զինուորական երգերից։

Այդպիսի թիւր տեսակէտը չէր կարող խորապէս չվրդովել հայ երաժշտութեան պատշաճ գնահատականին նախանձախնդիր Կոմիտասին։ Եւ Կոմիտասը գիտական փաստարկներով հերքեց այդ հէքեաթը՝ երկրորդ համերգից յետոյ կոնսերվատորիայի դահլիճում տուած իր դասախօսութեամբ, որի ժամանակ նա իրեն յատուկ պատկերաւոր ոճով բացատրում էր հայ ժողովրդական երգի ծագումը ու երգելով կամ սրինգի նուագով ցոյց էր տալիս նրա տարբերակները (վարիանտ), որոնք պայմանաւորուած են մեր երկրի տեղագրական զանազանակերպ բնոյթով եւ մեր ժողովրդի տնտեսական-կենցաղային առանձնայատկութիւններով։ Իսկ համերգներում նրա ցուցադրած բազմաձայն երգերի մշակոյթը համոզեց ամէնէն խստապահանջ արուեստագէտներին, որ մեր երաժշտական մշակոյթը, Կոմիտասի շնորհիւ, լայն ճանապարհ է բացում իր համար՝ տեղ գրաւելու եւրոպական ազգերի յառաջադէմ մշակոյթի շարքում։

Այս տեսակէտից վերին աստիճանի նշանակալից է ռուս արդի երաժշտական յայտնի քննադատ Գնեսինի կարծիքը Կոմիտասի արուեստի մասին։

«Քսանհինգ տարի առաջ, յետամնաց Պարկաստանի սահմանակից յետադիմական ցարական Ռուսաստանի մի ծայրագաւառում, Կոմիտասն ստեղծել է այնպիսի գլուխ գործոցներ որոնց տակ պարծանքով կը ստորագրէր եւրոպական հռչակ ունեցող ամէն երաժշտագէտ»։

Մի ուրիշ հեղինակաւոր անձ՝ փրոֆ. Հարթման՝ 1918ին Արտիստական Թատրոնում Կոմիտասի մասին տուած իր յատուկ դասախօսութիւնը փակեց հետեւեալ խօսքերով.

«Իւրաքանչիւր հայ երաժիշտ նախ պէտք է ուշի-ուշով ուսումնասիրէ Կոմիտասի արուեստը եւ մարսէ, իւրացնէ այն, ապա ձեռք զարկէ ստեղծագործական աշխատանքի»։

Ընթերցողը թող ների ինձ, եթէ յիշողութիւնս բառացի ճշդութեամբ չի վերարտադրում այս երկու մէջբերումները, որոնց հեղինակները միանգամայն զերծ են Կոմիտասի վերաբերմամբ աչառու լինելու պատճառից։

Մինչդեռ մեզանում որոշ անհատներ, չհասկնալով մեր երաժշտական կուլտուրայի յառաջնչական տարերքը կամ ղեկավարուելով անձնական նկատումներով, թերագնահատում են Կոմիտասին, որակելով նրան որպէս լոկ ազգագրագէտ կամ յայտարարելով նրա ներդաշնակութիւնը աղքատիկ։ Կոմիտասի արուեստի մասին Հարթմանի եւ Գնեսինի յայտնած կարծիքները հերքելով ազգագրագէտ արտառոց բնորոշումը, չեզոքում են նրա ստեղծագործական կարողութեան, նրա պայծառ տաղանդի շլացուցիչ փայլը։ Իսկ Կոմիտասի ներդաշնակութեան «աղքատիկութեան» առթիւ նոյն Գնեսինը 1927ին, երբ Երեւանի Երաժշտանոցի խումբը տղեբրս գրողի հետ գնացել էր Մոսկուա, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 10-րդ տարեդարձին, ասաց մօտաւորապէս հետեւեալը.

«Պարզութիւնը, ներդաշնակութեան հնարաւորութիւնների ժլատ կիրառումը Կոմիտասի արուեստի ամէնէն ուժեղ գիծն է։ Կոմիտասը վրձինի թեթեւ շարժումով, հատընտիր բառակ, նուրբ քասուկներով կերտում է այնպիսի ցայտուն, ամբողջացած եւ ազդու նկարներ, որոնց վրայ ուրիշները կը սպառէին մի քանի քիլօ ներկ ու չէին արտայայտի նրա կախարդական միտապատկերը»։

Այո, Կոմիտասը կախարդ էր իր ստեղծագործական հնարաւորութիւնների թափով։ Կոմիտասն անզուգական էր արուեստը ցուցադրելու, նրա գրաւչութեամբ սիրտ թովելու մօդութեամբ։ Կոմիտասը վարպետ էր հայ երաժշտութեան ոճը հասկնալու եւ այդ ոճով հայ աշխատաւոր մարդու յուզական աշխարհը պատկերելու կարողութեամբ։ Կոմիտասը մեր երաժշտական կուլտուրայի յաղթական զօրավարն էր, որ բուռն ծափողջոյններ ձայնակցութեամբ այդ մշակոյթը տարաւ, հնչակեց Էջմիածնից Երեւան, Թիֆլիս, Բագու, Պերլինից Փարիզ, Պոլսից Ասորիք, Եգիպտոս։

Եւ այսօր չկայ այլ եւս Կոմիտասը, այդ զարմանահրաշ, այդ սքանչելի մարդը։ Մահը յաւիտեան փակեց Կոմիտասի այնքան խոհուն աչքերը, կտրեց թելը նրա երբեմնի հանճարեղ մտքի, որի վրայ երկու տասնեակ տարի առաջ անողոք հիւանդութիւնը ձգեց խաւարի թանձր քօղ։

Կոմիտասը մեռաւ օտար երկնքի տակ, տասնեակ հազարաւոր քիլոմէթր հեռու մեր պայծառ հորիզոնից, աշխատաւոր ժողովրդից, որի հետ նա կապուած էր իր զգացմունքների եւ ստեղծագործութիւնների զգալի մասով, իր զգայուն սրտի հազար-հազար թելերով։

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
(Վերջ)

մի քաղաքականութիւնը, «փոթորիկի բռնուած ըլլալով»:

Կ'ըսուի թէ Խորհրդային Միութիւնն ալ պիտի հարկադրուի բուբլին յարմարցնել Ֆրանքի նոր արժէքին: Ռումանական կառավարութիւնը անհրաժեշտ չի գտներ որ եւ է փոփոխութիւն կատարել, ընդհակառակն կը յուսայ թէ ֆրանքին արժեզրկումով աւելի պիտի ծաղկի երկրին արտաքին առեւտուրը:

Համայնավարները ընդդիմանալով, կ'առաջարկեն

—o—

Համայնավար կուսակցութիւնը բացորոշապէս յայտնեց իր տհաճութիւնը ֆրանքին արժեզրկման դէմ, թէ բերանացի եւ թէ թերթով: Պ. Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ նոր դարձած էր Մոսկուայէն, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Պալատի մէջ.

— «Կը յայտարարեմ յանուն Համայնավար կուսակցութեան թէ մենք հակառակ եղած ենք եւ ենք ֆրանքին արժեզրկման: Ֆրանքին գինը կոտրել՝ կը նշանակէ տուժել տալ չքաւորներուն, բանուորներուն, գիւղացիներուն: Մենք համայնավարներս կ'ուզէինք որ հարուստներուն վճարել տան, տուրքերը բարեփոխուին, պայքար մղուի հարկային խարդախութեան դէմ եւ տուրք առնուի մէկ միլիոնէն վեր հարստութեանց վրայ: Ֆրանքին արժեզրկումը ապրուստի սղութիւն է, կը նշանակէ նուազեցնել բոլոր աշխատաւորներուն գնելու կարողութիւնը եւ նպաստել մեծ դրամագլուխին: Մենք պիտի պահանջենք փոփոխել հաւաքական պայմանագիրները, չարժուն սանդուխաչափ մը հաստատելով թոշակներու համար: Պիտի պահանջենք հաստուցում պետական պաշտօնեաներու, փոքր արժեթղթերու համար: Մենք բացէ ի բաց կ'ըսենք ինչ որ կը մտածենք, բայց մեր քուէն պիտի տանք օրուան կառավարութեան, որովհետեւ չենք ուզեր որ վնասուի Ժողովրդական Ճակատը:

*** «Իւմանիթէ» կիրակի օրուան թիւին ճակատը արձանագրած էր հետեւեալ ազդանշանը.— «Հարուստներն են որ պէտք է վճարեն»: Ցետոյ ամփոփելով Ժողովրդական Ճակատին ելմտական ծրագիրը, կը գրէր թէ համայնավար կուսակցութիւնը օրինագիծ մը ներկայացուցած է խորհրդարանին, յառաջատուական տուրքի մասին: Օրինագիծը կը տրամադրէ.— 5 առ հարիւր տուրք 1—2 միլիոն ֆրանք հարստութեանց վրայ, 7 առ հարիւր՝ 2—3 միլիոնի, 9 առ հարիւր 5—10 միլիոնի, 12 առ հարիւր 10—20 միլիոնի, 15 առ հարիւր 20—30 միլիոնի, 20 առ հարիւր 30—50 միլիոնի, 25 առ հարիւր 50 միլիոնի եւ աւելի մեծ հարստութեանց համար: Այս տուրքերուն եկամուտը կը հաշուեն 15 միլիառ ֆրանք: Կ'առաջարկուի նաեւ բացառիկ եւ անմիջական տուրք մը եկամուտի վրայ:

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ԹՈԼԵՏՈՆ

—·—

295 պատանդներ ջարդուած Պիլպաոյի մէջ

—o—

Սպանիոյ ապստամբները Թոլէտօ մտան, ազատելով Ալքազարի միջնաբերդին 1500 սպաներն ու զինուորական վարժարանի ուսանողները, որոնք ինը շաբաթէ ի վեր հերոսաբար կը դիմադրէին կիսաքանդ քաղաքին մէջ: Այս յաղթանակը մեծ տպաւորութիւն գործեց ամբողջ երկրին մէջ: Պիլպաոյի անկումն ալ անխուսափելի կը համարուի: Ապստամբները անխնայ կը ռմբակոծեն քաղաքը, ահագին կորուստներ պատճառելով: Բազմաթիւ կիներ եւ մանուկներ ալ սպաննուած ըլլալով, քաղաքին անիշխանական պահակները խուժեցին Նէրվէօն գետը եւ ջարդեցին նաւերու մէջ բանտարկուած 210 պատանդներ: Նոյն ձեւով ջարդուեցան ուրիշ 85 պատանդներ, համագումար 295 հոգի: Իրազեկներ կը պատմեն թէ այս վայրագութեանց մէջ վճռական դեր կատարեցին կիները, «որոնք կ'ոռնային գեւերու պէս» եւ որոնց կը հրամայէր երկայնահասակ ամազոն մը: Ասոնք պատրաստուած էին չարչարելու եւ սպաննելու 60 կին պատանդներ, երբ քաղաքային պահակները հասնելով, կրցան փրկել 1400 հոգի (պատանդներուն ընդհ. թիւն էր 1700): Նոյն աղբիւրին համաձայն, քաղաքին 46,000 զինուորներէն միայն 16,000ը բաւարար զէնք ունին:

** Թոլէտոյի գրաւումը տեղի ունեցաւ սոսկալի գրոհէ մը վերջ: Կառավարական զօրքը շատ ծանր կորուստներ կրեց: Մատրիտի կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակելով, կը խոստովանի թէ ծանր է մայրաքաղաքին վիճակը եւ կոչելու կը հրաւիրէ «բոլոր հանրապետականները, հակաֆաշականները» եւայլն: Յայտարարութիւնը կ'աւելցնէ թէ բացարձակապէս անհրաժեշտ է Մատրիտը վերածել անպարտելի միջնաբերդի մը եւ կատարեալ հնազանդութիւն ցուցնել իշխանութեան: Ուրիշ հրամանագրով մը, կառավարութիւնը կ'արձակէ բոլոր պաշտօնատարները, բացի անոնցմէ որ զուտ զինուորական պաշտօններու կապուած են:

ՀԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՒՍՏՐԻՈՅ Հայրենասիրական ճակատէն 500 պետական պաշտօնեաներ Հռոմ պիտի երթան սեպտեմբեր 30ին եւ պիտի մնան տասը օր, իբրեւ հիւր Ֆաշական կուսակցութեան:

ՏԻԿԻՆ ԺՕԼԻՕ - ՔԻՒՌԻ, ծանօթ գիտնականը, հրաժարեցաւ նախարարական պաշտօնէն, ամբողջովին գիտական հետազօտութեանց նուիրուելու համար: Իրեն յաջորդեց փրոֆ. Ժան Փէռէն:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉ նշանակուեցաւ Պ. Մուաթէսիէ: Ուրիշ վարչական փոփոխութիւններ ալ կատարուած են եւ մօտ 30 նահանգապետներ

փոխուած: Նաւատորմի ընդհանուր սպայակոյտին պետ նշանակուեցաւ ծովակալ Տարլան:

ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒ ԶԳԱՍՏԱՐԱՆԻ մը մէջ, (Պիյանքուռ) խռովութիւններ ծագեցան շաբաթ գիշեր: Բսան աղջիկներ պոռալով - կանչելով, սպասները եւ դուռները խորտակելով փորձեցին փախչիլ: 17 հոգի յաջողեցան խոյս տալ, բայց ինը ձերբակալուեցան եւ անմիջապէս ղարձ ենթարկուեցան: Կ'ըսուի թէ ղեկավարը անիշխանական մըն է, մասնաճարի մը աղջիկը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Արաբական կոմիտէին անդամներէն Համ Խալիլ Թահա սպաննուեցաւ անծանօթի մը կողմէ, որ յաջողեցաւ փախչիլ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (100)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Զաւակներէն երկուքը տան հաստատուն սիւներն էին, հասուն մարդիկ, կնկայ, զաւակներու տէր: Հալալ աշխատող երկու զաւակները՝ ալ իր վրայ բե՞ռ կը ձգէին: Բայց աշխարհի բանը ե՞րբ է շիտակ եղեր: Սարգիս Աբերը ծերութեան օրերուն սրտի կըսկիծ մը ունէր, այնպիսի կսկիծ մը, որ ուշ կամ կանուխ գերեզման պիտի իջեցնէր զինքը, աչքը ետեւը թողած: Երրորդ եւ կրտսեր զաւակ մըն ալ ունէր Սարգիս Աբերը, զաւակներուն մէջ ամէնէն սիրականը, անոր պատճառով ալ սրտի անբուժելի կսկիծը: Տղան, օրին մէկը գլուխը առած գացած էր սահմանի միւս կողմը, ինչ է, ազգութեան ծառայելու համար: Ալ ոչ մէկ լուր, ոչ մէկ բարի աւետիս անկէ: Ջրաղացպան Ակօն 78 թուականի Ալաշկերտի գաղթականներէն էր: Ին երկրի մարդոցմէն, ու եթէ այն կողմերէն լաւ կամ վատ խապար մը լինէր՝ հարկաւ ան կ'իմանար: Սարգիս Աբերը գրեթէ ամէն օր կ'այցելէր Ջրաղացպանին:

Ուստա Ակոյի համար ալ այդ այցելութիւնները նշանակութիւն մը ունէին: Եկողը անյայտ թորոս մը, նախրապան Մարկոս մը չէր: Դիրքի, հարստութեան տէր Սարգիս Աբերն էր, որու տանը՝ անգամ մը նոյնիսկ գաւառապետը գիշերած էր:

Սարգիս Աբերը գիւղի եկեղեցիի երեցփոխն ալ էր: Երէցփոխներու մասին թէեւ ժողովուրդը կ'ըսէր թէ «մեղրի հետ գործ ունեցողը մատը կը լիզէ», բայց նոյնիսկ նախկին երեցփոխներն ալ կը խոստովանէին, որ Սարգիս Աբոր օրով եկեղեցիի հին պարտքէն մաս մը վճարուած՝ եկեղեցին ալ չէր ու պայծառ վիճակի մէջ էր:

Երկու ծերունի բարեկամներըստեն մը լուռ մնալէ վերջ, իրարու նայեցան: Ուստա Ակոյը գիտէր թէ, դիմացինը ի՞նչ պիտի հարցնէ: Սարգիս Աբերն ալ անոր տալիք պատասխանը գիտէր:

— Է, ուստա Ակոյ, ըսէ տեսնենք ի՞նչ կայ չկայ:

— Զան սաղութիւն, ի՞նչ պիտի լինի: Աստուած օղնութեան հասնի, աղգի վիճակը յայտնի է...

— Հա, էդ շիտակ ըսիր, նոյնես ծանր օրեր չէինք տեսած: Մէկ էն ըսէ, — ու ծերունին ձեռքի գաւազանը գէպի Բարթողեան լեռնաշղթան ուղղելով,— մէկ ըսէ, էն կողմերէն ի՞նչ խապար կայ...

— Նոր խապար մը չկայ, Սարգիս Աբեր, ամէն ինչ գիտցածիդ պէս...

— Հա՞, Աստուած տայ էդպէս լինի,— ու ծերունին խոր հոգոց մը քաշեց:

Է, ինչպէս հոգոց չքաշէր: Էն սարե'րու ետեւը, ինչե՞ր ըսես չէր կատարուեր՝ ալան թալան, սպանութիւն, կոտորած: Ծանր էր մտածել թէ՝ սիրական զաւակը հոն էր: Միկարէթ մը պլլեց Սարգիս Աբերը, Ուստա Ակոյն ալ չիպուխը նորոգեց: Ծանր ու դանդաղ սկսան ծխել:

— Այգիները լաւ բռներ են,— ըսաւ Սարգիս Աբերը, աւելի շուտ ինքնիրեն խօսելով,— եթէ Ջրի պակասութիւն չքաշենք...

Ջրաղացքի մօտէն երբեմնի Երեւանէն կամ Էջմիածնէն եկող կառք մը սուրբչաւ կ'անցնէր՝ փոշիի երկար պոչ մը ձգելով ետեւէն: Կառքի անիւներու տակը չմնալու համար գիւղի սագերն ու բադերը օրօրուելով կ'ապաւինէին Ջրաղացքի առուն ապաստանիլ:

Երկու բարեկամները անխօսով խաղաղութեամբ կը շարունակէին իրենց ընդհատ խօսակցութիւնը աշխարհի չեւէն ու խերէն՝ առուի եզերքներուն բարձրացած բարտիներու զով շուքը վայելելով:

— Հա, չալթուկի արտս էս տարի Զօպան - քերեցի Իպրահամին տուի կիսրար...

— Պապի, պապի...

Գիւղի նեղ փողոցէն, հաղիւ հինգ տարեկան երեխայ մը դուրս գալով սկսաւ վազել դէպի Ջրաղացքը.

— Պապի, հէյ պապի...

— Հը՞, Ակոյ, կարծես էդ մեր Սահակն է վազողը: Անտէր մնայ, աչքերը լաւ չեն ջոկեր...

— Հա, էն է,— հաստատեց Ուստա Ակոբը:

— Պապի, պապի...

Երեխան օրօրուելով, շնչասպառ հասաւ ու պլլուեցաւ մեծ հօրը: Դէմքը շառագունած էր, աչքերուն մէջ անզսպելի ուրախութիւն մը կը խաղար, բայց այնպէս սաստիկ կը հեւար, որ անկարող խօսելու՝ միեւնոյն խօսքը կը կրկնէր շարունակ.

— Պապի... պապի...

— Հա, պալէս, պապին քեզ մատաղ,— ու Սարգիս Աբերը շոյեց երեխայի գլուխը:

— Պապի... Գէորգ... Գէորգ հօրեղբայրը...

Յանկարծ կարծես թէ կայծակը խփեց ոտքերուն քով, Սարգիս Աբերը նստած տեղը օրօրուեցաւ, դէմքը սպրթնած՝ հազիւ կրցաւ շշնջալ.

— Ի՞նչ... ի՞նչ ըսիր...

— Եկաւ... Գէորգ հօրեղբայրը եկաւ...

Ուստա Ակոբը տեղէն ցատկեց ու օգնեց ցնցուած բարեկամին ոտքի կանգնելու:

— Որ ես կ'ըսէի... աչքդ լոյս, Սարգիս Աբեր...

Բայց Սարգիս Աբերը կանգնած տեղն կարծես չէր կրնար շարժիլ: Ա... շուշտ, սխալ չէր լսած՝ իր սիրական զաւակը վերադարձեր էր: Մէկ... թոռանը ձեռքէն բռնած, սկսաւ... գել, որչափ որ կը ներէր յոգնած... ծանրացած ոտքը: Գիւղամէջէն... ցաւ նոյն արագութեամբ՝ ... չորս կողմը նայելու, բայց երբ... տեսաւ տանը, քայլերը դանդաղ... ցուց: Տէր Աստուած, գեղ գեղ... ի՞նչ պիտի մտածէ հիմա. երեցփ... Աբերը ճահիլ երիտասարդի նման... գելով անցնի գիւղամիջով:

Տան սեմէն ներս մտաւ սովորակ... ծանրութեամբ, նոյնիսկ չմոռցաւ... զալ: Տարիներ շարունակ Սարգիս... բերը տուն մտնելու ժամանակ բար... կը հազար, որ անեցիք իմանային... գալը: Երբ ընդարձակ սենեակէն ներ... մտաւ, ուր արդէն դուռ դրացի... լեցուած էին, Սարգիս Աբերը երե... փոխ մը արժանավայել ծանր... թեամբ՝ նախ գաւազանը դրաւ... րական անկիւնը, դուռ դրացին... եւ ու յետոյ մօտեցաւ Գէորգին... գինքը տեսնելուն՝ ոտքի ելած կը... տենար:

ՄԱՆՈՒԿ

(Շար.)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 30 SEPT. 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3231

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԽԺԱԼՈՒՐ ԿԱՆՉԵՐ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ

Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը հազիւ կնքուած (9 սեպտ.) Թուրքիոյ վարիչներն ու գրիչները խժալուր կանչեր կ'արձակեն, յուզելով Իսքէնտէրունի - Անտիոքի շրջանին ինքնավարութեան խնդիրը։

Քիչ անգին պիտի կարդաք տեղեկութիւններ, որոնք Թոյն եւ փառօք կը հոտին։ Վաղը պիտի կարդաք ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ, նոյն սպառնալից արտայայտութեամբ.— «Չենք կընար ընդունիլ».— «Մինչեւ վերջը չենք կրնար հանդուրժել որ ոտնակոխուի իրաւունքը»։ Հռչակաւոր Եունուս Նատիի «Ճիւմհուրիէթ»ը քայլ մըն ալ յառաջ նետուելով, կ'աղաղակէ.

— «Տեսնելով որ մինչեւ հիմա մեր բառերը նկատի չառնըւեցան, ստիպուած ենք թէ Ֆրանսայի եւ թէ Սուրիոյ յայտնել թէ ներողամիտ ըլլալու ենք, ԵԹԷ ԱՍԿԷ ՎԵՐՋ ՖՐԱՆՔԼԷՆ ՊՈՒՅԵՕՆԻ ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԱԼ ԲԱՒԱԿԱՆ ՉՍԵՊԵՆՔ։ Անհրաժեշտ են նոր տրամադրութիւններ, այդ յանձնառութեանց գործադրութեան համար։ Թէ Ֆրանսայի եւ թէ Սուրիոյ շահը կը պահանջէ չյամառիլ իրաւունքներու ոտնակոխման վրայ, որովհետեւ մինչեւ վերջը չենք կրնար հանդուրժել որ ոտնակոխուի իրաւունքը»։

Նոյն Թերթը այս առթիւ բացէ ի բաց կը մեղադրէ, նաեւ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, Պ. Վիէնօ, որ հեղինակն է ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին.

— «Մանաւանդ զարմացանք յանդգնութեանը ֆրանսացի խորհրդականին, որ կ'ըսէ թէ այդ շրջանի Թուրքերը պիտի վայելեն փոքրամասնութեանց իրաւունքները։ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի Թուրքերը չեն կրնար փոքրամասնութեանց իրաւունքներու մուրացկանութեան իջնել»։

Այս կոշտ եւ ամբարտաւան արտայայտութեանց արամաբանական եզրակացութիւնն ալ չեն ծածկեր Թուրք Թերթերը։

Դարձեալ «Ճիւմհուրիէթ»ն է որ կը յայտարարէ.

— «Եթէ դժուար է գործադրել Ֆրանքլէն Պույեօնի դաշնագիրը, կը մնայ աւելի կարճ ճամբայ մը,— հռչակել Իսքէնտէրունի եւ շրջանին անկախութիւնը»։

Իսկ «Ագշամ» ուղղակի սպառնալիք մը կը սահեցնէ.

— «Կասկած չկայ թէ այդ շրջաններու 280,000 Թուրքերը պիտի դիմեն բոլոր անհրաժեշտ միջոցներուն, իրենց իրաւունքները պաշտպանելու համար»։

Ու վերջապէս ուրիշ ռազմախաղ մը, որ սահմանուած է խուճապ ստեղծելու,— «Իսքէնտէրունի Հայերը կը փախչին»։

Ինչպէս կը տեսնէք, սքանչելապէս լարուած է մեքենան, թէ Սուրիոյ, նոյն իսկ Ֆրանսայի վրայ ճնշելու, եւ թէ հայ գաղթականութիւնը ահաբեկելու համար։

Շաբաթ օր, այս նոյն խնդիրը կ'արծարծէր Թ. Ր. Արաս, Ազգերու Դաշնակցութեան Հոգատարութեանց յանձնաժողովին առջեւ։

Երբ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը պարզեց ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին տրամադրութիւնները, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը առնուազն երկու անգամ յիշեցուց Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի խնդիրը, պահանջելով «ամբողջական ինքնավարութիւն»։ Եւ Պ. Վիէնօ ի զուր կ'աշխատէր համոզել թէ ինչպէս Ֆրանսա, նոյնպէս Սուրիա պիտի յարգեն այդ շրջանին իրաւունքները։

Տարակոյս չկայ թէ Թուրքիա դիտմամբ կը պղտորէ ջուրերը եւ վայրերան կանչեր կ'արձակէ, ոչ թէ ճնշուած իրաւունքները ապահովելու, այլ եւ աւելին ձեռք ձգելու համար։ Այս տեսակէտէն շատ բնորոշ է Թուրք մամուլի լեզուն,— ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԸ ԵՒ ԱՆՏԻՈՔԸ ԱՆՋԱՏԵԼ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ՀԱՍՏԱՏԵԼ, ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԹՈՒՐՔԻՈՅ։

Ի՜նչ խօսք որ Ֆրանսա Ֆրանքլէն Պույեօնի կարճատես եւ ձախաւեր քաղաքականութեան մեղքերը կը քաւէ այսօր, եւ վաղը, երեք տարի վերջը, նոյն անելին առջեւ պիտի գտնէ Սուրիան, երբ հոգատարութիւնը դադրեցնէ ...

Այս ամբողջ խնդիրը կապ ունի հայկական հոծ բազմութեան մը հետ, եւ մեր վարիչ մարմինները ծանր պատասխանատուութեան մը առջեւ կը գտնուին, այսօր իսկ։

Ճիշդ է որ դաշնագիրը գործադրելի է երեք տարիէն, բայց անոր հետեւանքները ակներեւ են արդէն։ Միայն Թուրք մամուլին արտայայտութիւնները բաւական են, վհատութիւն, մինչեւ անգամ խուճապ ստեղծելու հազիւ տեղաւորուած գաղթականութեան մէջ, եթէ անստուգութիւնը չարունակուի եւ ամէն ինչ ձգուի պատահականութեան։

Հարցը ուղեգծի մասին չէ։ Այդ ուղեգիծը այն է ինչ որ կը յիշեցնենք տարիներէ ի վեր,— աւելի եւ աւելի մօտ Արարիին, բնիկին, երկրին բուն տիրոջը։ Ոչ թէ իբրեւ հիւր, այլ իբրեւ հայրենակից եւ բախտակից։ Այլ եւս քրէական յանցանք է որ եւ է վրիպում այս ճամբուն վրայ։

Այս տեսակէտով ալ, անհրաժեշտ է զսպել այն անտառոր անկարգութիւններն ու յարձակումները, որ կը տեւեն տարիներէ ի վեր, դաշոյն եւ ատրճանակ շողացնելով փողոցէ փողոց, իբրեւ հետեւանք անճոռնի կիրքերու կամ գինովութեան։

Պէտք է վերջ տալ, նաեւ, այն զարշելի եւ եղբայրադաւ մարզանքներուն, որոնք Սուրիոյ հայ ժողովուրդին մէկ մասը կը ներկայացնեն բարեկամ, միւսը՝ Թշնամի Արաբին, անընդհատ պղտորելով ջուրերը։

Որ եւ է վտանգի պահուն, «բարեկամ»ի պիտակները չեն որ մորթ պիտի փրկեն։ Անոնք որ այս ճամբան բռներ են, բանաւոր եւ գրաւոր քարոզութեամբ՝ տարբերութիւն չունին հասարակ հրձիգներէ։

Այս տարրական խորհուրդներէն վերջ, անցնինք բուն հարցին, գոնէ ներկայացնելու համար որոշ գործունէութեան մը ընդհանուր գիծերը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՆԻՍՏԸ

Դահլիճը եւ կ'առնէ կարեւոր յօդուած մը

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԲՈՒՌՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երեսփ. ժողովը բացառիկ նիստ գումարելով, սկսաւ քննել ֆրանքի արժեզրկման եւ յարակից օրինագիծները։ Այս առթիւ լուրջ դժուարութեանց հանդիպեցաւ դահլիճը։ Աջակողմեան Թերթերը կը գրեն թէ մազ մնաց որ ժողովրդական ճակատը ճեղքուէր եւ դահլիճը իյնար, եթէ կարգ մը զիջումներ չկատարէր, վերջին պահուն։ Մանաւանդ որ, հաստատուած էր թէ Ծերակոյտը աւելի բուռն ընդդիմութիւն պիտի ցուցնէ, առաջնորդութեամբ Պ. Քայյոյի։ Լէոն Պլում հաւանեցաւ անջատել Թոշակներու չարժուն սակացոյցի յօդուածը, եւ անոր տեղ առաջարկեց հետեւեալ տրամադրութիւնը, գոհացնելու համար թէ արմատականները եւ թէ համայնավարները.— «Կառավարութիւնը կ'արտօնուի մինչեւ 1936 դեկտեմբեր 31, նախարարական խորհուրդի հրամանագիրներով անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել, ֆրանքին գնելու արժէքը ապահովելու համար, թէ զսպելով գիներու անարդարանալի բարձրացումը եւ թէ ուրիշ կարգի տնօրինութիւններ կատարելով (մաքսային եւն.)։ Այդ յօդուածին տրամադրութեամբ ձեռք առնուած միջոցները Երեսփ. Ժողովի վաւերացման պիտի ենթարկուին 1937 յունուար 31էն առաջ»։

Շարժուն սակացոյցի կամ աստիճանաչափի յօդուածին համաձայն, կարելի պիտի ըլլար աւելցնել աշխատավարձքերը, ապրուստի սղութեան համեմատութեամբ։ Արմատականները հակառակ էին այս յօդուածին, իսկ համայնավարները՝ կուսակից։ Ուրեմն միջին բանաձեւ մը գտնուեցաւ, երկու կողմերն ալ գոհացնելու համար։ Այս բարեփոխումը կատարուեցաւ առտուան նիստին մէջ, երբ վիճաբանութիւնները սուր հանգամանք ստացած էին։ Նոր յօդուածով, կառավարութիւնը դիկտատորական իրաւունքներ պիտի վայելէ, գիներու ապօրէն բարձրացումը խափանելու համար։ Սկզբնական յօդուածին դէմ ուժգին յարձակողական մը կատարեց նախկին նախարար մը, Փօլ Ռէյնօ, որ երկար առենէ ի վեր կը ջատագովէր ֆրանքին արժեզրկումը, իբրեւ պաշտպան միջոց մը տնտեսական տագնապին եւ օտար մրցակցութեան դէմ։ Անոր համար ալ իր ճառը մեծ տպաւորութիւն գործեց։ Ուժգին յարձակում մը կատարեց նաեւ ազգայնական երեսփոխան մը, Ֆիլիփ Անրիօ, որ նախապէս անվաւեր հռչակուած, բայց կիրակի օր նորէն ընտրուած էր։ Ուրիշ աջակողմեան երեսփոխան մը, նախկին նախարար Լուի Մառէն առաջարկեց ելմտական յանձնաժողովին վերադարձնել օրինագիծը, բայց ժողովը մերժեց 248ի դէմ 365 ձայնով։ Նիստը շարունակուեցաւ կէս օրէն յետոյ, մինչեւ կէս գիշեր, առանց որոշ ելքի մը յանգելու։ Երէկ ամբողջութեամբ քուէարկուած պիտի ըլլային օրինագծին հինգ գլուխները, անմիջապէս Ծերակոյտին յանձնուելու համար։ Վիճաբանութեանց ընթացքին ազգայնական երեսփոխան մը պոռաց.

— «Պլումի ֆրանքը ոսկի չէ, այլ ձգախէժ. (քաուչու)։

Կառավարութեան կողմէ օրինագիծը պաշտպանեց Պ. Վէնսան Օրիօլ, ելմտական նախարարը։ Բացատրեց թէ ֆրանքին արժեզրկումը անխուսափելի դարձած էր այն օրէն ի վեր երբ նախորդ կառավարութեանց քաղաքականութիւնը ոչ թէ գիները նուազեցնելու ծառայած էր, այլ յառաջ բերած էր «խոշոր բաց մը ելմտացոյցին մէջ, սպառած էր գանձը, ջլատած՝ փոխառութեան կարողութիւնը, իսկ Պանք տը Ֆրանսէն եղած փոխառութիւնները հասած էին աւելի քան 13,000,000,000 ֆրանքի։ Այս կացութեան մէջ, ֆրանքին խորտակիչները միայն նպաստաւոր առիթի մը կը սպասէին, վերջին խոչընդոտները վերցնելու համար։ Այս առիթը ներկայացուց Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը։ Կառավարութիւնը արժեզրկման դիմելէ առաջ ուզեց բոլոր միջոցները սպառել, ոսկիի արտահոսումը դադրեցնելու եւ վստահութիւնը վերահաստատելու, ինչպէս եւ Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն գործակցութիւնը ապահովելու համար։ Սխալ է ըսել թէ կառավարութիւնը Ուաշինկթընի եւ Լոնտոնի աջակցութիւնը մուրաց։ Պատեհութիւն մը ներկայացաւ բանակցութիւններ կատարելու եւ կառավարութիւնը կատարեց։ Կ'ըսեն թէ պարտաւոր էինք երեսփ. ժողովին տեղեկութիւն հաղորդել դրամական քաղաքականութեան փոփոխութիւն կատարած առեն։ Ի՞նչ պիտի ըլլար ֆրանքին վիճակը, եթէ չահադէտները երեք ամիս առաջ գիտնային թէ ֆրանքին գինը պիտի կտրի»։

Ելմտ. նախարարը հերքեց այն առարկութիւնները թէ արժեզրկումը անօգուտ է ճիշդ այն պահուն երբ գիները կը բարձրանան եւ դեռ աւելի պիտի բարձրանան։ Այս առթիւ թուանշաններ յիշեց, ապացուցանելու համար թէ գիները չեն բարձրացած աշխատավարձքերու յաւելման համեմատութեամբ եւ թէ սնանկութիւնները կը նուազին։ «Ոչինչ կրնայ արդարացնել ներքին գիներու բարձրացումը արժեզրկումէն վերջը, որովհետեւ ֆրանքին արժեզրկումը տեղի ունեցաւ ճիշդ անոր համար որ մեր գիները շատ բարձր էին։ Նոր կարգադրութեամբ միայն ներածուած ապրանքներու եւ հում նիւթերու գիները կրնան աճիլ, եւ այն ալ թեթեւապէս։ Միջոցներ ձեռք պիտի առնենք չահադիտութիւնը զսպելու համար, բայց պէտք է ժամանակ տալ որ այդ միջոցները արդիւնքի մը հասնին»։

Պ. Օրիօլ այս առթիւ չմոռցաւ երեք պետութեանց միջեւ գոյացած համաձայնութեան կարեւորութիւնը, իբրեւ միջոց մը դրամական պատերազմը դադրեցնելու եւ իբրեւ բարերար արդիւնք յիշեց Պելժիոյ, Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի կատարած գործողութիւնները։ «Արժեզրկման շնորհիւ երկիրը պիտի կրնայ ապատօրէն արտածել եւ հետեւաբար աւելի արտադրել։ Օտար շրջիկներու երթեւեկը պիտի վերակենդանանայ եւ 1937ի ցուցահանդէսը մեծապէս արդիւնաւոր պիտի ըլլայ մեր արտադրիչներուն, առեւտրականներուն եւ հողագործներուն համար»։

Պ. Ժօռժ Պօնէ, նախկին ելմտական նախարար մը (արմատական) ընդունելով հանդերձ արժեզրկման կարեւորութիւնը, կասկած յայտնեց անոր յաջողութեան մասին, մանաւանդ եթէ կառավարութիւնը սկսի աւելցնել աշխատավարձքերը, հետեւաբար եւ գիները։ «Ամէն պարագայի մէջ, պէտք չէ թոյլ տալ որ գիները բարձրանան»։ Պ. Փօլ Ռէյնօ ցաւ յայտնեց որ արժեզրկումը ուշացած ըլլալով, երկիրը հինգ ամսուան մէջ 30,000,000,000 ֆրանքի ոսկի կորսնցուց, սնանկութիւնները բազմացան, գործազրկութիւնը սաստկացաւ եւ անձնասպանութիւններ իսկ պատահեցան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.—

*Յառաջ*ի տպարանի ֆոնտի Մարսէյլի եւ շրջանի յանձնաժողովը կարեւոր նիստ մը գումարեց շաբաթ օր, **26** սեպտեմբերին։ *Յառաջ*ին հանդէպ եղած խանդաղատանքը ընդհանուր էր։ Ամիսէ մը ի վեր սիա բարեկամներ կ'աշխատին իրենց մասնակցութիւնը բերել, գլուխ հանելու համար ձեռնարկը։

Ժողովը ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, ճշդեց աշխատանքի բաժանումը, ամէն մէկուն յանձնելով պարտականութիւններ։ Առաջին առթիւ արձանագրուեցան յանձնաժողովի անդամները։ Յանձնաժողովը իր մէջէն ընտրեց մասնախումբ մը հանդէսի մը պատրաստութեան համար։

Պ. ԼԱՐԿՕ ՔԱՊԱԼԼԵՐՕ,
Մատրիտի կառավարութեան ընկերվարական վարչապետը

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ

Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի մասին

«ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ԴԻՄԵՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԲՈԼՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒՆ»

Երէկ հաղորդած էինք Թուրքիոյ արտաքին գործավարին պահանջները՝ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի մասին, Ա. Դ. Հոգատարութեան յանձնաժողովին առջեւ։

Ինչպէս կ'երեւայ, Թուրքիա որոշեր է օգտուիլ առիթէն, մութ խաղեր սարքելու համար։ Պոլսոյ վերջին Թղթաբերէն ուշագրաւ տեղեկութիւններ կ'իմանանք այս մասին։ Սուրիական պատուիրակութիւնը սեպտեմբեր 23ին Պոլիս հասած ըլլալով, Թուրք Թերթերու խմբագիրները կը շրջապատեն զայն եւ հարցումներ կ'ուղղեն։ Պատուիրակութեան նախագահը, Հաշիմ էլ Աթթասի կը յայտարարէ.

— «Ֆրանսական հոգատարութեան օրով, Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ինքնավար էին։ Այդ նահանգներու վարչութիւնը Սուրիոյ կառավարութեան կ'անցնի, այն իրաւունքներով զոր կը վայելէր ֆրանսական իշխանութիւնը»։

— «Կը նշանակէ թէ, դիտել կուտան Թուրք լրագրողները, որ եւ է փոփոխութիւն չկայ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ վիճակին մէջ։ Նախապէս՝ ֆրանսական հոգատարութիւնը կար, իսկ հիմա՝ սուրիական հոգատարութիւնը պիտի յաջորդէ անոր»։

— «Այո, պատասխանեց Սուրիոյ աւագ պատուիրակը, որ եւ է փոփոխութիւն չկայ։ Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա պիտի ունենան այն իրաւունքները զոր ունէին ֆրանսական հոգատարութեան օրով»։

Եւ ահա «Ճիւմհուրիէթ» կ'որոտայ, «Չենք կրնար ընդունիլ» խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— Ստիպուած ենք ըսել թէ ամբողջովին անորոշ են այն խօսքերը զոր Սուրիոյ պատուիրակը ըրաւ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մասին։ Սկզբունքով հակառակ հոգատարութեան ձեւին, մենք գոհ ենք ներկայ «առանձնական»էն (կարգադրութիւն) որուն շնորհիւ Սուրիա կ'ազատի այդ փորձանքէն։ Բայց չենք կրնար հաւանիլ որ Սուրիոյ համար մեր մերժած հոգատարութիւնը նոյն ինքն Սուրիոյ կողմէ գործադրուի Իսքէնտէրունի եւ շրջականներուն համար։

Իսքէնտէրունի եւ շրջականներուն համար մեր ուզածը պարզ է.— տառապէս գործադրել Ֆրանքլէն Պույեօնի հետ կնքուած դաշնագիրը։ Եթէ դժուար է գործադրել զայն, աւելի կարճ ճամբան է հռչակել Իսքէնտէրունի եւ շրջականներուն անկախութիւնը։

Իսկ «Ագշամ» դիտել կուտայ.

— Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ամբողջովին Թրքական են եւ պէտք է Սուրիայէն անջատ եւ ամբողջովին անկախ վարչութիւն մը ունենան։ ԿԱՍԿԱԾ ՉԿԱՅ ԹԷ ԱՅԴ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ 280,000 ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ԴԻՄԵՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԲՈԼՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒՆ, ԻՐԵՆՑ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։ Թուրքիա մեծ չահագրգռութեամբ պիտի հետեւի այդ ջանքերուն։

«Գուրուն» եւ «Թան» ալ նոյն ձեւով կ'արտայայտուին, չեշտելով թէ Թուրքերը չեն կրնար ընդունիլ որ փոքրամասնութեան յատուկ վերաբերումին ենթարկուին։ Անոնց ուզածը ինքնավարութիւն է։

Սուրիական պատուիրակութեան նոր պատասխանը

Յաջորդ օրը, սուրիական պատուիրակութեան քարտուղարը հետեւեալ յայտարարութիւնը կ'ուղղէ Թուրք մամուլին.

— «Ցաւով տեսայ որ Պոլսոյ այսօրուան Թերթերուն մէջ Թիւրիմացութիւն մը ծագած է Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերու խնդրին շուրջ։ Տակաւին վերջնական կացութիւն մը չկայ։ Մինչեւ երկու ամիս ընտրութիւն պիտի կատարուի եւ նոր դաշնագիրը պիտի ենթարկուի խորհրդարանի վաւերացումին։ Միայն այն ատեն պիտի գործադրուին դաշնագրին մանրամասնութիւնները։ Չեմ գիտեր թէ նոր դաշնագրին մէջ որ եւ է տրամադրութիւն կա՞յ Իսքէնտէրունի մասին։ Լուր չունիմ նաեւ թէ կայ Թուրքօ-ֆրանսական դաշնագիր մը որ ինքնավարութիւն կուտայ այդ շրջանին։ Եւ սակայն, ֆրանսական հոգատարութիւնը վերջացած ըլլալով, պիտի քննենք կացութիւնը Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ որ Սուրիոյ մէկ մասը կը կազմեն»։

— Այսինքն պիտի քննէք այդ երկու Թրքաբնակ շրջաններուն ինքնավարութիւն տալու խնդիրը, դիտել կուտան Թուրք լրագրողները։

— Փոխանակ սխալ բան մը ըսելու, կը պատասխանէ սուրիական պատուիրակութեան քարտուղարը, լաւագոյն է դարձեալ ըսել որ տեղեկութիւն չունիմ։

— Բայց ձեր ստորագրած նոր դաշնագրով չէ՞ք ըսած որ Սուրիա կ'ընդունի Ֆրանսայի կնքած բոլոր յանձնառութիւնները։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ, ՀԵԼԼԱԴԱ ԵՒ «ՄԵԾԵՐԸ»

Չորս հարիւր ութսուն երեք տարիներէ ի վեր Պոլիս կը գտնուի Թուրքերու ձեռքին տակ:

Ցիսուներեք օրուան կատաղի պաշարումէ մը յետոյ — որու ընթացքին գործածուեցան հին ու նոր ամէն տեսակ զէնքեր— 29 մայիս 1453ին Բիւզանդիոն ինկաւ:

Մուհամմէտ Բ. յաղթական եւ ջարդարար, մուտք գործեց Ոսկեղջիւրի շքնաղ քաղաքին մէջ:

Արեւելեան քրիստոնեայ կայսրութեան վերջին պատնէշը խորտակուեցաւ:

Եւրոպացիները սարսափեցան, բայց չզարմացան, որովհետեւ այդ թուականէն դար մը առաջ Բիւզանդիոնի կայսրերն անխոհեմաբար կանչած էին Թուրքերը, Սերպերուն դէմ ի պաշտպանութիւն, բայց անոնք անցնելով Կէլիպոլուի նեղուցէն, տեղաւորուեր էին Եւրոպայի մէջ: Դէպի Պալքաններն իրենց թափանցումը բնաւ չէքեցին այնուհետեւ:

«Կամաց - կամաց Պոլիս շրջապատուեցաւ եւ ինկաւ հասած պտուղի մը պէս» (*):

Արեւելեան հարցն այդ օրէն ի վեր Եւրոպայի առջեւ կանգնեցաւ անողոք, վճռական, եւ դարերով «մեծեր»ուն մղձաւանջն եղաւ:

Բայց Թուրքերը հոդ կանգ չառին: Ի զո՜ւր անոնց յառաջխաղացութեան դէմ կուրծք տուին Պալքանեան ժողովուրդները, ի զո՜ւր Վենետիկի զաւաւոր հասարակապետութիւնը ջանաց զսպել անոնց ամենակուլ թափը: Յաղթանակէ յաղթանակ Թուրքերը չարժեցան մինչեւ միջին Եւրոպա եւ 1683ին Վիեննայի դռներուն առջեւ կանգ առին սպառնացայտ: Շնորհիւ լեհ արքայ Սոպիէսկիի՝ կարելի եղաւ հոն մղել զանոնք:

Այդ թուականէն սկսող թրքական դանդաղ տեղատուութեան յաջորդեց աւստրիական եւ ռուսական մակընթացութիւնը, ձեռք ձեռք խլուած աւարներով:

Անգլիա եւս աչքերը բացաւ եւ իր նորակազմ հնդկական կայսրութիւնն ապահովելու համար դէպի հարաւ ռուսական յառաջխաղացման դէմ բակաւ լարել իր թակարդները: Եւ բակաւ օգնել Թուրքերուն:

Արտաքին այս վտանգներուն առընթեր, Թուրքիա, ԺԹ. դարու առաջին քառորդին, ինքզինք դէմ առ դէմ գտաւ ներքին աւելի վրդովիչ վտանգի մը: Այդ՝ տիրապետուած քրիստոնեայ ժողովուրդներու ազգային զարթօնքն էր:

Թէեւ դարերէ ի վեր քրիստոնեայ եւ մուսլիման բազմութիւններն իրարու մօտ ապրած էին, սակայն իրարու մէջ չէին ձուլուած, կառավարութեան նկարագրին իսկ պատճառով, որ մինչեւ վերջերս միապետական, բռնապետական, կրօնական եւ զինուորական էր նոյն ատեն:

Քուրանը ոչ միայն կրօնական, այլեւ քաղաքական օրինագիրք էր:

Վեհապետը թէ սուլթան էր, եւ թէ խալիֆա, Շէյխ-իւլ-իսլամն ու մեծ եպարքոսը իր ներկայացուցիչներն էին միայն:

Կառավարութիւնը հիմնուած ըլլալով կրօնքին վրայ՝ մահմետականներն առանձնաշնորհեալներ էին, տիրապետողներ: Քրիստոնեաները գրկուածներ, բայաներ:

Ալպաններ, Սերպեր, Պուլկարներ, Ռումէններ եւ Յոյներ կ'ապրէին Պալքանեան թերակղզիին վրայ: Եւ եթէ անոնք կ'ատէին Թուրքը, կ'ատէին նաեւ իրար, ինչ որ խիստ կը դժուարացնէր «Արեւելեան Հարց»ին լուծումը, հարց՝ որ էապէս կը կայանար օսմանեան ժառանգութիւնը բաժնելուն մէջ:

Ալպանները՝ դաւանափոխ էին եղած, եւ գոհ էին սուլթանին զինուոր տալով եւ մասնակցելով պատերազմի կողոպուտներուն:

Պուլկարները՝ մոնկոլացեղ եւ տեղացի սլաւներուն հետ ձուլուած, դեռ անկախութեան չէին ձգտեր:

Սերպերը՝ Մոնթենեկրոյի մէջ գրեթէ ազատ էին, եւ Օպրենովիչի ատեն, այլուր, կ'ապրէին կիսանկախ:

Ռումէնները՝ նուազ ուղղակի ենթակայ էին Թուրքերուն:

Յոյները՝ միակ ժողովուրդն էին իրենց անցեալով եւ մշակոյթով բարձր, ֆրանսական յեղափոխութեան գաղափարներով ամէնէն աւելի տոգորուած, թրքական սարկացուցիչ տիրապետութեան դէմ վճռապէս ծառանալ առաջադրած:

Նափոլէոնի շրջանին հարստացող յոյն վաճառականները դրամ չխնայեցին յեղափոխականներու գործը դիւրացնելու համար, մշակութային եւ մարտական գործունէութեանց մեծապէս սատար հանդիսանալով:

Ռուսիա հաշիւ ունէր մաքրելիք Թուրքիոյ մէջ, այդ պատճառաւ կը քաջալերէր, գաղտագողի, հելլէն ազատագրական շարժումները:

Յեղափոխական գաղտնի կազմակերպութիւնները մեծ յոյս ունէին Աղեքսանդր Ա. ցարին վրայ, բայց այս վերջինը Մեթերնիխի ծուղակն ինկած էր եւ Րփսիլանթիի առաջին ձեռնարկը ձախողեցաւ:

Բայց հրդեհը բռնկած էր: Շատ չանցած Պելոպոնէսն ու կղզիները գրաւուեցան Յոյներուն կողմէ:

Թուրք եւ Յոյն սկսան իրար յօշոտել: Դարերէ ի վեր կուտակուած կատաղի վրէժն ու ատելութիւնը հազար ձեւերով պոռթկաց Լէոնիտասի ցեղակիցներուն սիրտերէն:

Քոլոքոթրոնիս, Քանարիս, փայլուն անուններ դարձան:

Կենաց եւ մահու այդ պայքարներու շրջանին էր որ հելլէն պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Վերոնայի վեհաժողովին 1822ին, բայց պատուիրակները եւ ոչ իսկ սրահէն ներս ընդունուեցան: Խորհեցէք որ Շաթօպրիան գրագէտը Ֆրանսան կը ներկայացնէր հոն, եւ Վէլինկթըն «Նափոլէոն բռնակալ»ի յաղթական թշնամին, ոտքերը տարածած էր վերէն վար:

Բայց եթէ պետական մարդիկ դէմ էին, ժողովուրդներու ծոցին մէջ ազնուահոգի մտաւորականներ կողմնակից էին հելլէն ժողովուրդի փրկութեան:

Մանաւանդ իտալացի սքանչելի երիտասարդներ, Ռոսսարոլ եւ Սանթառոզա, ուրիշներու կարգին, իրենց հայրենիքի ազատութենէն վհատած, գացին կռուեցան Յոյներուն համար եւ ինկան: Ասոնց էր որ հետեւեցաւ նաեւ Լորտ Պայրըն, իր մեծազօր անունը նոյնացուցած հելլէն անկախութեան եւ իր արծուային թռիչքին եռեւէն քաշել տանելով ոչ միայն Անգլիոյ, այլ ամբողջ Եւրոպայի ուշադրութիւնը:

Հակառակ ներքին տարակարծութեանց՝ Յոյները միացան իրարու՝ երբ սուլթան Մահմուտ Բ. դիմեց Եգիպտոսի փոխարքայ Մեհմետ Ալիի օգնութեան, փոխարէն՝ Կրետէ կղզին խոստանալով:

Իպրահիմ, Մեհմետ Ալիի որդին, հասաւ մինչեւ Նավարին եւ 18 մայիս 1825ին գրաւեց զայն: Միսսոլոնկի պաշարուած էր Ալպանիայէն յառաջացող Րէշիտ փաշայի կողմէ:

Հելլենական հարցն այլ եւս կորսուած կը նկատուէր:

Ուրեմն Հելլադա ի՞նչպէս տիրացաւ իր անկախութեան: Ոչ իր սեւ աչքերուն համար անշուշտ:

Քէննինկ ուշադիր կը հետեւէր Արեւելքի շարժումներուն: Բրիտանացի այս ճարտար նախարարը կը ջանար ներդաշնակել Յոյներուն հանդէպ իր ժողովուրդին համակրանքը Անգլիոյ շահուն հետ: Համոզուած ըլլալով որ ի վերջոյ Յոյները պիտի տիրանան իրենց անկախութեան, անոնց օգնելու առաքինութիւնն ուզեց Անգլիոյ վերապահել, եւ բան չթողուլ Ռուսիոյ, որ հակառակ Մեթերնիխի ոտնձգութեանց՝ կը շարունակէր փայփայել իր արեւելեան երազներն ու Թուրքիոյ դէմ արշաւանքի մը հնարաւորութիւնը:

Անգլիա ճարպիկ գործունէութեան մը լծուեցաւ, օգնելով Յոյներուն եւ բանակցելով Թուրքերուն հետ, այսպէս ինքզինք երկուքին ալ անհրաժեշտ կացուցանելով:

Ցար Աղեքսանդր Ա. կը յուսար որ ինչպէս Աւստրիա՝ Իտալիոյ, Ֆրանսա՝ Սպանիոյ, նոյնպէս Ռուսիա՝ Թուրքիոյ գործերուն պիտի կարենար միջամուխ ըլլալ: Այդ բանին՝ ողի ի բերն հակառակ էին միւսները:

1825 փետրուարին Փեթրոկրատի մէջ խորհրդաժողով մը գումարուեցաւ այս նիւթին շուրջ, բայց Անգլիա չմասնակցեցաւ, Աւստրիա հակառակ արտայայտուեցաւ Ռուսիոյ, այնպէս որ պարզապէս բան մը ըրած ըլլալու համար, մեծերը հաւաքարար որոշեցին միջամտել: Բայց սուլթանը, գինովցած Թուրք եւ եգիպտական յաղթանակներէն, մտիկ անգամ չըրաւ:

Ցար Նիքոլա Ա., Աղեքսանդրի յաջորդը, աւելի վճռական մարդ, վերջնագիր մը տուաւ Թուրքիոյ՝ Մոլտաւիոյ եւ Վալաքիոյ 1821էն առաջուան քաղաքական դիրքը պահանջելով:

Քէննինկ իրար անցաւ, անմիջապէս Վէլինկթընը ղրկեց Փեթրոկրատ, ուր Վաթերլոյի հերոսը կրցաւ իր հմայքով համոզել ցարը՝ որպէսզի հելլէն եւ Թուրք հարցը կարգադրէ ... Անգլիա, Յունաստանի անկախութեան ի նպաստ, եւ 4 ապրիլ 1826ին ստորագրուեցաւ գաղտնի դաշնագիրը:

Ռուսիա եւ Անգլիա կը համաձայնէին պաշտպանել հելլենական դատը ճիշդ այն պահուն երբ ամէն յոյս կորսուած կը նկատուէր արդէն: Միսսոլոնկի ինկած էր, աւերակոյտի վերածուած (22 - 23 ապրիլ 1826) Աթէնք գրաւուած էր եւ Ակրոպոլիսի վրայ հերոսական ինքնապաշտպանութիւն մը կը վարէին Յոյները:

Աւստրիա եւ Փրուսիա համաձայն չէին անգլեւռուս գաղտնի դաշնագրին որովհետեւ իրենց ուտելիք չէր մնար:

5 յունիս 1827ին ինկաւ նաեւ Ակրոպոլիս:

Անգլիա, Ռուսիա եւ Ֆրանսա ժամը հասած նկատեցին եւ գրեցին սուլթանին.—

«Նկատի ունենալով որ տեղի ունեցող կռիւները պատճառ կ'ըլլան անիշխանականութեան, ծովահէններու ասպարէզ կը բանան, առեւտուրը կը խափանեն, մեր հպատակներուն կեանքը կը վտանգեն՝ աւելորդ ծախքերու դուռ բանալով մեզի, եւ միեւնոյն ատեն փափաքելով որ զուր տեղ արիւն չթափուի, կը միջամտենք ... եւն.», եւ կ'առաջարկէին որ Յունաստան ինքնավար ըլլար Թուրքիոյ վեհապետութեան տակ:

Յոյները գոհ էին այս որոշումէն: Բայց Թուրք կառավարութիւնը խստիւ մերժեց ընդունիլ առաջարկը: Ասոր վրայ համաձայնականները հրահանգ տուին իրենց նաւատորմիղներուն քալել դէպի Արշիպեղագոս:

Թուրք եւ եգիպտական ծովային ուժերու հրամանատարը, Իպրահիմ, հրաւիրուեցաւ դադրեցնել իր խռշտանգումները Նավարինի մէջ, բայց ան պատասխանեց թէ հրամաններ կը ստանայ միայն իր վեհապետէն: Եւրոպացի ծովակալներն այն ատեն եկան Նավարին, զէնքի ուժով պարտադրելու որ Իպրահիմ հեռանայ Յունաստանի եզերքներէն: Մինչդեռ համաձայնականներու նաւերը ծովախորշ կը մտնէին, Թուրք զինուորներ մի քանի հրացան պարպեցին անոնց վրայ: Պատգամաւոր մը՝ որ ղրկուեցաւ բացատրութիւն պահանջելու, տեղն ու տեղը սպաննուեցաւ:

Այն ատեն պայթեցաւ պատերազմը: Երկու ժամ չտեւեց ու Թուրք եւ եգիպտական նաւատորմիղը փճացած էր արդէն: (20 հոկտ. 1827):

Եւրոպացիները մարդասիրութեա՞ն համար միջամտեցին, ո՛չ եւ ո՛չ:

Շահո՞ւ համար: Այո, եւ հազար անգամ այո:

Անկէ ի վեր տարիներ անցան, դէպք դէպքի յաջորդեց եւ թագաւոր թագաւորի: Ժողովուրդներ ինկան եւ ժողովուրդներ ելան:

* Առնաւուտն իսկ մարդ եղաւ: Իսկ մե՞նք:

Ունեցանք յեղափոխականներ, ըսքանչելի զինուորներ ունեցանք մենք ալ: Բայց շատ մաքուր գաղափարականութիւն ունէինք:

Վեհապանծ ազգի մը վայել առաքինութիւններ ցոյց տուինք, բայց չկրցանք շահ մը ցոյց տալ «մեծեր»ուն:

Հայ նոր սերունդը պէտք է սերտէ, լաւ սերտէ ազգերու պատմութիւնը, եւ մանաւանդ մեր պատմութիւնը, անկէ դասեր քաղելու, միւս անգամ չխաբուելու համար:

Իրատես ուժերու պէտք ունինք այսօր, վաղը եւ միշտ:

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

(*) Տե՛ս **Brunetti**, Storia del medio evo:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԽՃՈՂՈՒՄ

Վերջին ժամանակներս տեղի ունեցած պատերազմներուն համար նախայարձակ պետութիւնը խաղաղութեան ճամբէն իր ակամայ շեղումին իբրեւ անհրաժեշտ եւ արդար պատճառ կը նկատէ ժողովուրդին համար բաւականաչափ հողի չգոյութիւնը: Ան կ'ուզէ որ աշխարհը նկատողութեան առնէ հետեւեալ երկու պարագաները.— Առաջին՝ թշուառ բազմութիւններ այնքան իրարու վրայ խճողուած են, որ ամենատարրական պայմաններու տակ անգամ չէ կարելի ապրիլ: Մայր երկիրը բաւականաչափ ընդարձակ չէ որ իրենք քիչ մը աւելի տարածուին, եւ իր եկամուտի աղբիւրներուն անբաւականութիւնը թոյլ չի տար տանելի կեանք մը վարել: Երկրորդ պարագան այն է, որ կան բարեբեր հողեր, ուրիշներու պատկանող՝ որոնք ցանցառ բնակիչ ունին: Այդ հողերուն անձնաւէր եւ հպարտ տէրերը չեն կրնար զանոնք լաւագոյն կերպով օգտագործել, որքան ատեն որ բազմած կայսրութեան փարթամ բարձունքներուն վրայ, հաճութեամբ կը դիտեն իրենց դժբախտ բայց արժէքաւոր հայրենակիցներուն տառապանքը: Այս երեւոյթը, ուրեմն, առիթ կուտայ որ ճշմարիտ ցասումէ մը համակուած՝ համակրութիւն մը զգաս այս տառապող ժողովուրդին հանդէպ եւ զէնքի կանչես զինքը, իր կեանքին գնով այդ հողերուն տիրանալու համար:

Թէ որքան ճշմարտութիւն կայ այսքան յուզիչ պատմութեան մէջ, կարծիքները կը տարբերին այդ մասին: Կարգ մը գրողներ կ'ըսեն թէ արդի յառաջդէմ եւ լուսաւոր աշխարհին մէջ բնակչութեան խճողում չկայ եւ չի կրնար ըլլալ. բացառութիւն ըլլալով թերեւս կարգ մը անկարեւոր եւ յիմար բազմութիւններ, որ չեն կրնար ըմբռնել ճարտարարուեստական կեանքի օրհնութիւնները: Ուրիշներ կը հաստատեն թէ բնակչութեան խճողումը աշխարհի մեծ մասին մէջ, ոչ միայն ահարկու իրականութիւն է, այլ եւ մարդկութիւնը շահագրգռող ամենակենսական խնդիրը կը կազմէ: Ու տակաւին ուրիշ կարծիքներ, որ այս երկուքին միջեւ կը տատանին: Ուրեմն այս հարցի մասին փորձենք առարկայական եւ իրատես քննութիւն մը կատարել, հիմնուելով երկրիս եւ ընդհանուր բնակչութեան խտութեան վրայ:

Երկրագունդին ընդհանուր մակերեսն է 192 միլիոն քառ. մղոնէն քիչ մը աւելի:

Բայց աշխարհագէտներ եւ երկրաբաններ կը հաշուեն թէ այս ընդհ. տարածութեան 72 առ հարիւրը, կամ 138 միլիոն քառ. մղոնը ովկէանները կը գրաւեն, որով ցամաքային մասը կը մնայ 28 առ հարիւր կամ մօտաւորապէս 55 միլիոն քառ. մղոն: Ասոնք անշուշտ, մօտաւոր թիւեր են միայն: Վերջերս կատարուած մանրակրկիտ ուսումնասիրութենէ մը յայտնի կ'ըլլայ որ երկրի վրայ գտնուող բոլոր կառավարութիւններու կողմէ ցոյց տրուած հողային տարածութիւններու ընդհ. գումարը կլոր թիւով կը հասնի 52 միլիոն քառ. մղոնի: Այս տարածութիւնը սակայն ամբողջովին մարդաբնակ չէ. կլիմայական, տեղագրական եւ այլ ազդակներ անոր կարեւոր մէկ մասին վրայ մարդկա... տեւական բնակութիւն անկարելի ... դարձնեն: Ու յետոյ այդ 52 մի... հաշուըւած ցամաքին մէջ երբեմն ... մտնեն նաեւ լիճերն ու զանազան ...րերը: Այս կէտը կրնայ, եւ կարգ ... պարագաներու մէջ կը նպաստէ ... մը, մարդկային ապրուստի միջոց...րուն: Բայց շատ աննշան է այդ նպաստը. մարդ չէ կրցած եւ չի կրնար մնայուն կերպով բնակիլ լիճերու վրայ, ինչպէս չի կրնար բնակիլ ով... անոսներու վրայ: Նմանապէս ան... պատային վայրերու մէջ տեւական բնակութիւն հաստատող շատ քիչ ժո... ղովուրդ կը գտնուի:

Ջեռնհաս հեղինակութիւն մը վերջերս հաշուած է որ, ներկայիս Երկրիս ցամաքային մակերեւոյթին մէկ չորրորդը եւ մօտաւոր կերպով Մ. Նահանգներու մէկ չորրորդը գրեթէ անջրդի է: Ուրիշ հեղինակութիւններ կը գտնեն թէ Մ. Նահանգները մէկ չորրորդէն աւելի անջրդի հող կը պա...րունակեն: Պարզ կ'ըլլայ ուրեմն որ երկրագունտիս 52 կամ 55 միլիոն քառ. մղոն հողամասը բաւականաչափ ընդարձակ է մարդկային բնակութիւն հաստատելու համար: Երկրի վրայ այսպիսի վայրեր կը գտնուին ուր մարդկային բնակութեան համար ֆիզիքական արգելքներ չկան թէեւ, բայց չ... ուզեր ապրիլ եւ այդ տեղերը գրեթէ անմարդաբնակ կը մնան:

Այս 52 միլիոն քառ. մղոն տարածութեան վրայ ներկայիս կ'ապրին աւելի քան 2.073.000.000 հոգի,— այր, կին եւ մանուկ: Ուրեմն թուաբանական հաշուով իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ կը բնակին քառասուն անձ, որ կը նշանակէ աշխարհի վրայ ամէն անհատ իրաւունք ունի տասնըվեց... քիչ մը աւելի էյքըր (անգլ. արտավար) հողի, ինչ որ կը բաւէ տիպար ագարակ մը հաստատելու:

Բայց, ինչպէս քիչ առաջ մատնանշեցինք, երկրագունտին այս մակերեսը ամբողջութեամբ հողագործութեան կամ ուրիշ բանի յարմար չէ, այնպէս որ 16.3 արտավարէն վեր... վերոյ կէսը միայն կարելի է նկատել իւրաքանչիւր անհատի յարմար արտադրութեան միջոց,— կենդանի, բանջարեղէն կամ հանքային —որ ուղղակի թէ անուղղակի մարդուն ապրուստը կարելի կը դարձնէ:

1930ի մարդահամարին համաձայն Մ. Նահանգներու իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ կը բնակին 40.6 անձ,— թիւ մը որ աշխարհի բնակչութեան ամբողջական խտութեան շատ մօտ է: Եւ եթէ նկատի առնենք թէ այն երկրի բնակչութիւնը որչափ խճողուած է նոյն հաշւոյն մէջ առնելով մեծ քաղաքներու եւ գիւղերու բնակչութիւնը, այն ատեն դիւրին կ'ըլլայ ըմբռնել ամբողջ աշխարհի մարդկային բնակչութեան եւ հողի տարածութեան յարաբերականութիւնը: Երկրագունտին ցամաքային մասը բաժնուած է գրեթէ հետեւեալ չափով.— Եւրոպան ամենախճողուած հողամասն է 514 միլիոն բնակչութեամբ եւ 5.600.000 քառ. մղոն տարածութեամբ, իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ կ'ապրի 92 անձ: Յետոյ կուգայ Ասիան, ամէնէն ընդարձակ երկրամասը, 14.900.000 քառ. մղոն եւ 1.140.000.000

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Իրաւունք ունիս: Քիչ մը անտարբեր եղայ մեր դասական լեզուին խորանին մօտենալով, կամ մօտեցնելով: Ս. Գրքին մէջ կարծեմ Աստուծոյ համար ըսուած է հուր ծախիչ է, այսինքն սպառող, փճացնող կրակ մըն է: Նոյնը մեր դասական լեզուն: Ինչպէս դիմակը անհրաժեշտ է թունաւոր կազերուն դիմանալու համար, մասնաւոր պատրաստութիւն հարկաւոր է՝ դասական լեզուին պատարագին քշոցակիր ըլլալու համար:

Բայց, այնքան մը համարձակութիւն ներեցի ես ինծի տալ, այն պատճառաբանութեամբ որ — ինչ ըսեմ, այնպէս սովրած ենք եւ փորձով ալ հաստատած ենք — դասականին մուտքը ամէնէն դիւրին միջոցն է մեր արդի բարբառը հիմնովին ուսումնասիրելու եւ անոր յարակցութիւնները, տիեզերական բարբառներուն հետ անոր առնչութիւնները լուսաբանելու համար: Դէ՛հ, արտասահմանի մէջ, ամէն լուսաւոր պողոտաներու վրայ (ականջը խօսի «Յառաջ»ին), հայ ուշիմ երիտասարդութիւն մը ինքզինքը սկսած է արժեցնել, ոչ միայն ֆրանսական արտասահմանին, այլ ամէնուրեք ուր գիտակից հայ անհատներ կան, եւ հայեցի բարբառը բնաւ որ եւ է պատճառ չունի չկենալու իրեն տուած համարձակութիւններուն մէջ, ըլլայ արձակ բան, ըլլայ ոտանաւոր կամ չափաւ: Հայերէնը իր հարազատ բացատրութիւններով եւ իւրաքանչիւր յօդուածագրի յատուկ ոճով ու նրբութիւններով՝ կրնայ աննախանձ ու ճակատաբաց արմկել իր ապրած շրջանակներուն ամէնէն զարգացած ու փարթամ լեզուները: Ուստի, սիրելի Արազ, մի դներ մեղ հիհուրխանս (նորէն սխալեցայ, գրաբար մաքսանենգեցի, պիտի ըսէի, մի՛ մեղադրեր զիս հէքս), երբ տաճարին դրան առջեւէն չեմ կրնար անտարբեր անցնիլ առանց հոն ... մոմ մը վառելու:

Հոս թոյլ տուր որ քու, եւ քեզմով մեր ճեմարականներուն ուշադրութիւնը հրաւիրեմ սա իրողութեան վրայ, որ մեր գրողներուն մեծագոյն մասը ոչ միայն անգէտ է մեր դասական լեզուին, գոնէ անոր հիմունքին, այլ դասական տիեզերական ծանօթութիւններուն՝ որոնք կապ ունին ընդհանուր գրականութեան հետ: Այդ ծանօթութիւններէն, գոր օ. դիցաբանականը, իմաստասիրականը, պատմականը աւելի կամ նուազ աստիճանով մեռեալ տառ են մեր այլապէս այնքան ուշիմ, ճարտար գրողներուն համար:

Աւելորդ է կրկնել թէ ինչ անլուր, հրէշային փորձութիւններէ անցած է նոր սերունդը եւ հրաշք է որ այսքան մեծութիւն յաջողած է ցոյց տալ գրական ասպարէզին վրայ: Սակայն քանի որ հիմա այդ ասպարէզին վրայ են, ոչ միայն իբրեւ գրող, այլ նաեւ իբրեւ երիտասարդութիւն, հայկականութեամբ տոգորուած, կազդուրիչ կամքով մը կանգնած, ինչպէս մեր դասարանին ծաղիկը, յանդգնութի՞ւն կ'ըլլայ արդեօք իմ կողմէ յորդորել զիրենք որ հետամուտ ըլլան դիցաբանական ծանօթութիւններու, իմաստասիրական դպրոցներու, պատմական մեծամեծ թուականներու, որպէսզի, երբ առիթը ներկայանայ, կարողանան այդ սահմաններուն մէջ եւս հայկական ճամբան քալել: Պարտաւոր եմ բացատրել դասարանիս, թէ մեր գրողները իմ վերեւ ակնարկած ճիւղերուն մէջ յայտնի ու պոռացող վրէպներ ունին դժբախտաբար: Հինգերորդ դարէն սկսեալ մինչեւ եւրոպամերիկեան «քաղաքակրթութեան» մեր դըլխուն խաղացած դժոխային կատակերգութեան շրջանը, հայ գրականութիւնը, նոյն իսկ արդի եւրոպական գրականութիւններէն շատ առաջ հմուտ, ներկուռ հանդիսացած է դիցաբանական, կրօնական, իմաստասիրական, պատմական մարզերուն մէջ: Իրենք, օտարներն ալ, յայտարարած են զայս լիաշուրթն: Ի հարկէ, վերջին սերունդը՝ որ գիտակ էր այդ բաներուն՝ անշնչացաւ: Նորը, տուեալ պայմաններուն մէջ, բնականաբար, ժամ ու վայրկեան չունէր անոնցմով մարզուելու, եւ, Պուքրէշի շքնաղ Արազին բառերին պէս, քանի մը բրածոյ վարժապետներ մնացին տէր ու տիրական այդ ծանօթութիւններուն, որոնք, սակայն, անխուսափելի են ամէն գրողի համար, նոյն իսկ ամէն ձեւով Արազներուն համար:

Այսպէս, ամառնային արձակուրդէն վերջ, վերամուտին դասերով ըզբաղելէ առաջ, այս հուսկ անգամուան համար, ներէ, սիրելի Արազ, որ դասարանիս ուշադրութիւնը հրաւիրեմ «Յառաջ»ով ձեւացած հովանիխտ այս առանձնոցին մէջ, մանաւանդ անոնց, երէցներուն, որոնք ժամանակէ մը ի վեր պատիւ կ'ընեն ինծի, թղթակցութեամբ հարցումներ ուղղել: Ասիկա կը նշանակէ թէ հայերէնին հնձանը կ'եփի, հօյզը կը թանձրանայ ու տիկերը պատրաստ կը սպասեն խաղողուղին: Երանի՛ այդ աշխոյժ ակնկալուներուն:

Ցառաջիկային սկսելիք մեր նոր դասընթացքին իբրեւ նախերգանք, գիտել պիտի տամ թղթակիցներուս (որոնցմէ մին կ'ըսէ բառ առ բառ. «Եթէ գիտնայիք, քանիներ անհամբեր կը սպասեն «մայրենիք»ի դասերուդ»...), թէ բարի թող ըլլան որ եւ է միջոցով հետեւելու վերի թելադրութիւններուս: Ոեւէ մասնաւոր ակնարկութիւն ընելէ շատ հեռի եմ, բայց չեմ վայլեցներ մեր նոր գրողներուն որ գրեն — Վէնիւս (փոխանակ Աստղիկի), որ գրեն Մարս (Հրատ), որ գրեն Էսքիւլափ (Ասկղեպիոս), որ գրեն Տէմոսթէն (Դեմոսթենէս), որ գրեն Վիւլքէն (Հեփեստոս), որ գրեն Ժիւփիթէր (Արամազդ), որ գրեն Ժիւնոն (Հերա): Այո, հայկական հարազատ գրականութեան այդ մորճ, նորընծիւղ տունկերուն չեմ վայլեցներ որ իրենց գրագոհովիկոնը չարեն օտարոտի մանեակներու վրայ: Եւրոպացի ամէնէն հասարակ գրողը դասական ընտիր ծանօթութիւններ ունի եւ տասը մատներուն պէս կրնայ գործածել ճշդիւ այս ամէնը: Մեր անգամ կարմրուկները կանխաւ կարկեցնելու համար ըսեմ, թէ բոլոր օտար հեղինակաւոր գրողները, բացի իրենցմէ, ջուրի պէս գիտեն ակնարկուած ծանօթութիւնները:

Այս ամէնքէն վերջ, հիմա դուք ալ ինծի հետ չէ՞ք արդեօք մեղադրեր որ տակաւին չկրցանք սովրեցնել, թէ քիչ մը մօթ է «յետ այսու» գրել: Եւ քիչ մը վերըիմ կողմէ յիշատակուած օրինակները հազարէն կամ բիւրէն մէկ երկու էին միայն:

Ուրեմն, միշտ նախանձախնդրութի՛ւն:

Միշտ յառա՛ջ, եղբարք, միշտ վե՛ր.
Այս լինի ուխտ սրբոյ մեր ...

Ինչպէս կ'երգէ, գերեզմաններէն ալ անդին, անմահն Պէշիկթաշլեան,

... բրածոյ պիտի ըլլար, եթէ գծ... բախտ ըլլար մինչեւ հիմա ապրելու չափ:

ՏԱՐԱԶ

բնակիչ (երկրագունտիս բնակչութեան կէսէն աւելին), եւ իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ 76 անձ։ Մնացեալ մասին խտութիւնը աւելի նուազ է։ Հիւս. Ամերիկան (Կեդր. Ամերիկան ալ հաշուելով) երրորդ խճողուած երկիրն է իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ 19—20 անձ։ Ափրիկէն եւ Հարաւային Ամերիկան իւրաքանչիւրը ունին 12 անձ։ Վերջապէս Աւստրալիան եւ Ովկիանեան երեք անձ։

Հիմակ գանք մասնաւոր երկիրներուն կամ երկրի «ազգային» ստորաբաժանումներուն եւ իր ժողովուրդին։ Անոնցմէ քանի ամէնէն բազմամարդ երկիրներն են ըստ ամենավերջին թիւերուն, հետեւեալները.—

Երկիր	իւր. քառ. մղոնի վրայ անձ
Բելժիքա	700.5
Անգլիա եւ Կալլէս	684.8
Հոլանտա	659.1
Ճափոն (սեփական)	449.2
Գերմանիա (Սարի նահանգ.)	363.5
Իտալիա	356.0
Զինաստան (սեփական)	299.3
Չեխոսլովաքիա	271.5
Զուիցերիա	255.1
Հունգարիա	241.8
Լեհաստան	221.2
Տանըմարքա	220.5
Աւստրիա	208.8
Ֆրանսա	196.8
Հնդկաստան	195.1
Փորթուկալ	192.3
Ռումանիա	153.7
Պուլկարիա	152.9
Եուկոսլավիա	145.8
Ցունաստան	131.7

Այս ցուցակը բնակչութեան խնդրին մէջ կարգ մը զարմացուցիչ կէտեր երեւան կը հանէ։ Նախ Զինաստանն ու Հնդկաստանը հակառակ ժողովրդական կարծիքին, աշխարհի ամէնէն բազմամարդ երկիրները չեն։ Քանիներու ցուցակին մէջ Զինաստանը եօթներորդ, Հնդկաստանն ալ տասնըհինգերորդ տեղը կը գրաւեն։ Ներկայիս Զինաստանի միայն մէկ փոքր նահանգին՝ Քիանկսուի մէջ,— ծովեզերեայ նահանգ մը, որ կը պարունակէ Նանքին, Սուչով եւ Շանկայ մեծ քաղաքները — իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ 897 անձ կը բնակին։ Ուրեմն աւելի խիտ քան Պելժիքան։ Որովհետեւ Զինաստանը յաճախ «խճողուած» երկիր մը նկատուած է՝ Քիանկսուէն զատ ուրիշ նահանգ մը առնենք, Քուանկթունկը,— հարաւային ծովեզերեայ նահանգ մը, որ իր մէջ կը պարունակէ Քանթոն քաղաքը։ Ունի 100.000 քառ. մղոն տարածութիւն, իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ 368 անձ։ Մինչ Րօտ Այլընտը ունի 644 անձ իւրաքանչիւր քառ. մղոնի վրայ։ Մասաչիւսէթը՝ 529 եւ Նիւ Ճըրսին 538, իւրաքանչիւրը նոյն տարածքին խճողուած։ Պէտք է դիտել տալ որ Զինաստանի բնակչութեան մասին ցոյց տրուած բոլոր թիւերը մարդահամար առնուած չեն, մօտաւոր թիւեր են լոկ։ Ճիշդ է որ թերեւս Զինաստանի նահանգներուն մէջ այս տրուած թիւերէն շատ աւելի է բնակչութիւնը։ Ամէն պարագայի մէջ հոս գործածուած թիւերը կը ներկայացնեն ոչ միայն Զինաստանի ամէնէն հեղինակաւոր իշխանութիւններու, այլեւ ուրիշ երեւելի վիճակագրութիւններու գնահատումը, այնպէս որ կարելի է իրականութեան մօտիկ թիւ մը համարել զանոնք։

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱԼԵԱՆ

(ՆԻԿԻՏԱ ՊԱԼԻԵՒ)

Ժամանակին հաղորդած էինք այս տաղանդաւոր արուեստագէտին մահը։ Փարիզի «Փալէտնիա Նովոսթի» թերթէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Մկրտիչ Պալեան հիւանդ էր աւելի քան մէկ տարիէ աւելի։ Դժբախտ արկածի զոհ երթալով Շիքակօ, պանդոկի մէջ կը սայթաքի կ'իյնայ եւ կը կոտրէ ոտքը։ Երկար ժամանակ ոտքը պահած էին գաճի մէջ։ Կը պտտէր փայտով, նոյն իսկ բեմի վրայ։ Գրեթէ նոյն ժամանակ կը տառապէր երիկամունքի հիւանդութեամբ եւ արեան ճնշումը աւելցած էր։ Այնպէս որ խիստ պահեցողութեան եւ դարմանի ենթարկուած էր։ Կազդուրուելէ քանի մը շաբաթ ետքը կ'երթայ թատերական ներկայացման, բայց ինքնաշարժին մէջ կաթուած կ'իջնէ։

Բժիշկները կը հաստատեն թէ ամբողջ ձախ կողմը կաթուած իջած էր, սակայն կը կարծեն էէ լուրջ վտանգ չկայ։ Այս լաւատեսութիւնը չարդարացաւ եւ սեպտ. 3էն 4ի գիշերը հիւանդը մեռաւ։

Վերջին շրջանին նիւթական շատ նեղ վիճակի մէջ էր. մինչեւ իսկ բարեկամներ ստիպուեցան հանրային օժանդակութեան դիմել, թաղման ծախքերը հոգալու համար։

Տակաւին վերջերս, երբ Ամերիկան տնտեսական տագնապի չէր ենթարկուած, Պալեան միլիոնատէր էր։ Եւ առաջին անգամ չէր որ միլիոնատէր կը դառնար։ 1917ին, հոկտեմբերեան յեղափոխութենէն յետոյ հեռանալով Մոսկուայէն՝ դրամատան մէջ իր հաշուոյն թողած էր մեծագումար ռուսական ոսկի րուբլի։ Արտասահմանի մէջ եղած է ժամանակ, որ հանգուցեալը ունեցեր է 350.000 տոլար, իսկ տոլարը այն ժամանակ 25 ֆրանք էր։ Այդ հսկայական դրամները եւս յատկացուած էին ամերիկեան արժեթուղթերու, որոնք փճացան սովորական եւ համաշխարհային տագնապի օրերուն։

Մ. Պալեան վերջին երկու տարիները իր ուժերը փորձեց բոլոր ասպարէզներուն մէջ, — ռատիօ, սինէմա, երգեցիկ սրճարան, թատրոն, եւն., բայց այդ բոլորը վերջերս չկրցաւ ապահովել իրեն առնելի նիւթական եւ ապրելու պայմաններ։

** Նոյն թերթին աշխատակիցներէն մէկն ալ կը գրէ.—

Անոր հետ կ'անհետանայ ոչ միայն փայլուն անձնաւորութիւն մը ռուսական, այլ եւ միջազգային թատրոնի եւ գեղարուեստական աշխարհին բեմէն դէմք մը որ մեծապէս նպաստած է թատերական պատմութեան զարգացման։ Պալեան եղած է հիմնադիրը եւ անգերազանցելի վարպետը թատերական այն ճիւղին՝ — գեղարուեստական մանրանկարին — որ այնքան ճոխ կերպով ծաղկեցաւ նախապատերազմեան տարիներուն»։

Պալեան հանդէս եկաւ Մոսկուայի փակ երեկոյթներու ժամանակ։ Այդ երեկոյթներուն ամէն մարդ չէր կրնար ներկայ ըլլալ։ Հոն դերասաններ կը խաղային իրենց ընտրովի բարեկամներուն համար։ Այդ երեկոյթները սովորաբար կը կազմակերպուէին մեծ պահքի առաջի շաբթուն, երբ բոլոր թատրոնները կը դադրէին եւ դերասաններ Մոսկուա կուգային Ռուսաստանի բոլոր վայրերէն։ Այդ երեկոյթներուն անփոխարինելի դասախօսն էր երիտասարդ Մկրտիչ Պալեանը, նոր մտած գեղարուեստական թատրոնը։ «Չղջիկ» (Շօվ - Սուրի) թատրոնը որ բացուեցաւ 1908ին, սկիզբները գոց էր դուրսի հասարակութեան համար։ Ատեն մը վերջը, սակայն, իր թատրոնը դարձաւ մատչելի հանրութեան համար։ Մ. Պալեանի անունը յայտնի էր ամբողջ Ռուսաստանին։ Յեղափոխութիւնը զինքն ալ շատերու հետ հարկադրեց հեռանալ երկրէն։ Եկաւ Փարիզ։ Եւ Փարիզի մէջ էր որ կը գըրէին Պալեանի համար.— «Ան կրցաւ հեռու Մոսկուայի մէջ ստեղծել նոր, ոչ մէկին նմանող թատերական սեռ մը ... Չղջիկը, նոր է, աւելի փայլուն, քան պարախաղը (պալէ), ռուսական գեղարուեստի յաղթանակը»։

Մկրտիչ Պալեան ունեցաւ համաշխարհային փառք ու համբաւ, ամէն տեղ եղաւ եւ ձեռք ձգեց մեծ նիւթական յաջողութիւններ։ Վերջին տարիներու տնտեսական տագնապը զինքն ալ հարուածեց։ Փարիզի մէջ ուզեց ստեղծել տեւական թատրոն, սակայն չյաջողեցաւ, գնաց Ամերիկա եւ հոն շարունակեց իր գործը, հոն ալ մեռաւ։

ՄԻՀՐԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԹԱՒՐԻԶ, 17 սեպտ. (Յառաջ).— Սեպտ. 16ին Թաւրիզի մէջ մեռաւ Տարօն-Տուրուբերանի յեղափոխական եւ ազգային, կրթական համեստ գործիչ Միհրան Գրիգորեան մօտ 54 տարեկան։ Հանգուցեալը 1915ին անցած էր Կովկաս, ուր եռանդուն գործունէութիւն մը ցոյց տուաւ գաղթականական, հանրային եւ կուսակցական գործերու մէջ, միշտ ալ, ամէն տեղ ի յայտ բերելով գաւառական գործիչի իր անձնուէր եւ անկաշառ գործունէութիւնը։ Թաւրիզ անցաւ 1921ին ու երկար տարիներ վարեց Ղարատաղ գաւառի ազգային դպրոցներու շրջանային տեսչութեան պաշտօնը՝ բարեխիղճ եւ պարտաճանաչ կերպով։ Նոյն պաշտօնը վարեց նաեւ Սուլթանապատի շրջանի գաւառներուն մէջ։ Ահվազ քաղաքի Հայոց դպրոցի տեսուչն էր 1935—6 ուսումն. տարիին, երբ հիւանդացաւ յուլիսին՝ հասաւ Թաւրիզ եւ երկար ու տառապալից հիւանդութեամբ (ջրգողութիւն) մեռաւ, անտէր ձգելով այրին եւ հինգ զաւակներ։

ՄԱՍԻՍ

150000 ՀՐԵԱՅ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ ԿԸ ՏՕՆԵՆ ԻՐԵՆՑ ՔԻՓՈՒՐԸ

Շաբաթ օր հրէական 5697 թուականին Թըշրի ամսուն 10րդ օրը հրէական մեծ տօն էր Քիփուր, որ կը նշանակէ Մեծ Ներման օր։

Փարիզ բնակող 150.000 Հրեաներ, հաւատացեալ կամ ոչ, յարգեցին այս տօնը։ Այս առթիւ, հրեայ րաբբունի մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ փարիզեան թերթի մը.

— Ներման այս օրը մեզի համար ապաշխարանքի եւ խոստովանութեան օր մըն է։ Բայց մենք ուղղակի Աստուծոյ կը խոստովանինք։ Մենք քահանաներ եւ տաճարներ չունինք (այն ձեւով որ քրիստոնեաները կը հասկնան) քանի որ Երուսաղէմի մեր տաճարը քանդուած է։ Մեր սենեակները հաւաքատեղիներ են ուր ծիսակատարութիւն չկայ. ամէն մարդ կրնայ սինակօկ բանալ։ Տասներկու հատ կան Փարիզի մէջ, գլխաւորը Վիքթուար փողոցինն է, որուն երեսը Շաթօտէօն փողոցին վրայ պիտի ըլլար, սակայն անոր շինութեան ատեն, Եօժէնի կայսրուհիին միջամտութեամբ այդ ճամբան փակուեցաւ անոր առջեւ։ Պատճառը այն էր որ Եօժէնի կայսրուհի սպանիացի ըլլալով, հաւատաքննութեան ժամանակէն մնացած հոգեբանութեամբ կը շարժէր։

Հաւատաքննութեան ատեն Սպանիացիք նզովուած ըլլալով Հրեաները, անկէ իվեր որ եւ է հաւատացեալ Հրեայի թոյլատրուած չէ Սպանիա ոտք դնել։ Այնպէս որ շատ քիչ Հրեայ կայ Սպանիոյ մէջ եւ ծիծաղելի են այն լուրերը թէ Մատրիտի յեղափոխութիւնը Հրեաներու գործն է...

Աշխարհի Հրեաներուն թիւն է 15 միլիոն։ Նիւ Եորք՝ մէկուկէս միլիոն, Ռուսիա՝ հինգ, Լեհաստան՝ երեք, Ռումանիա մէկ միլիոն, Ֆրանսա 300.000, նոյնքան մը Անգլիա, իսկ Պաղեստինի մէջ 400.000 սիոնական։ Գերմանիոյ մէջ կային 600.000 Հրեայ, որոնցմէ 100.000ը փախած։ Հրեաներու ամէնէն եռանդուն գաղութը Եգիպտոսինն է ուր կ'ապրինք 2000 տարիէ ի վեր։

—Կրօնաւորներ չունինք, ազնուականներ չունինք, ոչ ալ պետեր։ Ո՞վ կը կառավարէ ուրեմն Հրեայ ժողովուրդը, հարցուցած է լրագրողը։

— Քաղաքականապէս ոչ ոք, պատասխանեց րաբբունին, մենք հայրենասէրներ, նոյն իսկ հայրենամոլներ ենք այն երկրին համար ուր կը բնակինք։ Կրօնապէս, ունինք րաբբունիներ որ հրէական օրէնքի ուսուցումով ու գործադրութեամբ կը զբաղին։ Մեր կրօնքին մէջ Դժոխք-Արքայութիւն չկայ։ Ըստ մեր կրօնքին, արդարները պիտի յաւիտենապէս ապրին, իսկ չարերուն պատիժը պիտի ըլլայ պարզապէս անէացումը, Շէօլ որ կը նշանակէ ոչինչ եւ չի պարունակեր չարչարանքի որ եւ է իմաստ։ Այս անէացումէն փրկուելու համար է որ Մեծ Ներման առթիւ սինակոկներու մէջ հանդիսաւոր կ'աղօթենք եւ 24 ժամ խիստ ծոմ կը պահենք, կաթիլ մը ջուր անգամ չառնելով բերաննիս։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՍՊԵՏՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Այս տարի Փարիզի մէջ մոռցան Արաբոն, որուն տարեդարձն էր սեպտեմբեր 19ը···

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ նոյն տարեդարձին առթիւ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 սեպտ.)։

— «Ի՞նչ պիտի ըլլար Հայոց պատմութիւնը, եթէ չըլլար հայ ազատագրութեան կէս դարու պայքարը, եթէ այդ անհաւասար ու դիւցազնաշունչ կռիւը չգար ներկելու մեր հայրենի դաշտերն ու լեռները, եւ, նաեւ մեր պատմութեան աժգոյն ու տխուր էջերը։

Ի՞նչ պիտի գրուէր այս ժողովուրդին համար եւ ինչ պիտի ըլլար իր ճակատագիրը, եթէ, իր յեղափոխական թռիչքներուն քովն ի վեր, չըլլային Սարդարապատն ու Ղարաքիլիսէն, Վասպուրականը, Ուրֆան, Գարահիսարը, Սուէտիան, Հաճընը եւ, առանձին փառքով մը, Արաբոն։

Կամաւորներ էին անոնք, Արաբոյի յաղթանակը կերտողները, որոնցմէ շատերը ձգած իրենց գործն ու հանգիստը, եկած էին զինուորագրուելու Կիլիկեան հողերուն վրայ, օտար լեգէոններու մէջ, արիւն թափելու հայրենիքի ազատութեան համար, կռուելու Հայուն դարաւոր թշնամիին դէմ։

Ու եկած էին աշխարհի բոլոր կողմերէն, ուր նետուած էր Հայը, մղուած՝ նոյն նպատակէն եւ յափշտակուած՝ նոյն տեսիլքներէն։ Հայ ժողովուրդն էր, կոտորակուած ու փշրուած, որ յանձին իր արու եւ անձնուէր երիտասարդներուն, կը խմբուէր, կուգար զինուորագրուելու ինքնակամօրէն, իրագործելու համար իր ծուատուած հայրենիքի ազատութեան երազը եւ փոխելու իրեն պարտադրուած ճակատագիրը։

Երազը Հայուն, թափառական ու հալածական, որ իր նախահայրերու թողած բեկոր մը հողն էր, բիւրաւոր նահատակներու արիւնովը նշխար դարձած ու սրբացած։

Երազը՝ որ մօտ կը թուէր այս անգամ եւ մարմին առած, որուն համար դարերով կռուեցաւ Հայը, տառապեցաւ՝ զայն բռնելու ու կեանքին մէջ պահելու համար, եւ որ շարունակ մնաց աննուաճ ու կէս։

Արաբոն այդ երազը բռնելու դիւցազնական ճիգերէն մէկն է. վսեմ ձեռնարկ մը, որ պիտի չմոռցուի։

Երուսաղէմի Հայոց վանքին գերեզմանատան մէջ, քանի մը քաջեր կը պառկին, համեստ այլ արտասովոր շիրիմով մը անմահացած, որուն վրայ իմաստուն տող մը արձանագրուած է՝ «Աննուաճ Երազին կարօտովը»։

Քանինե՞ր կան ինկած նոյն այդ «աննուաճ երազ»ին համար, առանց շիրիմի ու առանց յիշատակութեան։

Արաբոն ու իր քաջերուն յիշատակին կանգնուած շիրիմը թող յուշաքարը մնայ մեր բոլոր հերոսներուն ու հայրենիքի համար ինկած մարտիկներուն համար։

Յուշարարը այն բոլոր մեր նահատակներուն, որոնք ինկան հերոսաբար, գիտակցօրէն ու կռիւի մէջ։

Այս գիտակցական, ինքնակամ մահը ու սուղ ծախուած կեանքերը չէ՞ որ Արաբոյի նահատակները կը տարբերեն մեր բազմահազար նահատակներէն, որոնք նոյն երազն ունեցան, բայց ինկան առանց վահանի, ճակատագրական հարուածներու առջեւ։

Արաբոյի քաջերը, ինչպէս Սարդարապատինն ու Ղարաքիլիսէինը, ինկան իրենց խոյանքին մէջ՝ դէպի յաղթանակ, հիացումը գրաւելով զինուորական հրամանատարներու, որոնք մեծ ու փառաւոր բանակներ վարած էին ու կը վարէին։

Արաբոն՝ բարձունք մը, Հայոց պատմութեան մէջ պիտի մնայ հերոսական դրուագի մը սրբացած կոթողը, յիշեցնելով Արարատը, հայութեան կրանիթեայ հաւատքը. Արաբոն՝ արժանավայել էջ մը Արարատի շքեղ պատմութենէն։

Ինչքան տարբեր պիտի ըլլար Հայուն ճակատագիրը, եթէ ամէն Հայ, գոնէ զանգուածներ տոգորուած ըլլային Արաբոյի հերոսներու ոգիովը, գիտակցօրէն մեռնիլ գիտնային, սուղ, ծանր փոխարինութեամբ եւ յաղթելու եւ Հայուն երազը նուաճելու վճռակամութեամբ»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Այս տարի Լէնինական կ'ունենայ 8 միջնակարգ, 28 թերի միջնակարգ վարժարան եւ 17 նախակրթարան։ Լէնինականի դպրոցներու բնակչութեան թիւն է 18.745, (անցեալ տարի 17.000 էր), իսկ մանկապարտէզներու բնակչութեան թիւն է 2.160, ընդամէնը 20.705։

1936—37 ուսումնական տարուան ընթացքին, 8—11 տարեկանները ամբողջովին պիտի կարենան դպրոց յաճախել։ Լէնինականի շրջանին մէջ բազմացած են նաեւ արհեստանոցները,— մանկավարժական, կաթնատնտեսական, դաշտավարական, երաժշտական, որոնց հետեւող ունկնդիրներու թիւը եւս աճած է նոյն համեմատութեամբ։

Այս տարի կրթական շինարարութեան ասպարէզին մէջ եւս նուաճումներ կատարուած են,— հիմնուած են 4 դպրոցական շէնքեր, 2ը քաղաքին մէջ, 1.265.000 րուբլի արժէքով։ Շինուած են նաեւ հինգ գիւղական դպրոցներ, որոնց շինութեան օժանդակած են գիւղացիները՝ սայլերով քար, հող եւ այլ նիւթեր կրելով։ Վերանորոգուած են գիւղական 38 դպրոցներ, սակայն կարգ մը գիւղերու մէջ՝ Մոլլամուսայի, Սարիարի, Կապսի դպրոցները շատ գէշ նորոգուած են։

Ուսուցիչներու վերապատրաստութեան մասին եւս աշխատանք տարուած է։ Անցեալ տարի ուսուցիչները ծանրաբեռնուած էին, շաբաթական 40 ժամ, այս տարի ամէն ուսուցիչ կ'ունենայ միայն 27 ժամ։ Շրջանին 510 ուսուցիչներէն 15 առ հարիւրը բարձրագոյն կրթութիւն ունին։ Սակայն դեռ ուսուցիչներ կան (Պարնի, Սարիար, Մեծ Բեկրի գիւղերէն), որոնք պատրաստութիւն չունին ուսուցչութեան։

Մասնաւոր ուշադրութեան առարկան դարձած է մանուկներու առողջութեան հարցը,—աւելի քան 800 մանուկներ ղրկուած են ճամբար։

Միակ թերութիւնը դասագիրքերու պակասն է, յետոյ այն որ գիւղի ուսուցիչները բնակարան չունին (Իլխիարի, Ղոնախ-Ղրան, Արալըղ)։ Քաղաքի կարգ մը դպրոցներուն գրասեղանները չեն ամբողջացուած։ Անցեալ տարի աշակերտութեան հարիւրին 15ը վերաքննութեան մնաց, Հայոց լեզուի եւ պատմութեան առարկաներու եւ գրականութեան, աշխարհագրութեան եւ մաթեմաթիքի դասաւանդութիւնը անմխիթարական է։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ Կ'ՈՒԶԷ

Լեհ կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութենէն պահանջած է որ իրեն ալ տեղ մը տրուի հոգատարութեանց մասնախումբին մէջ։ Ասիկա կը ցուցնէ այն կարեւորութիւնը զոր Լեհաստան կուտայ գաղթականութեան եւ բնակչութեան խնդիրներուն։ Լեհաստան համոզուած է որ իր հողին վրայ գտնուող երեք ու կէս միլիոն Հրեաներէն տարին 100.000 հոգի պէտք է գաղթեն։ Նկատելով որ Պաղեստին չի կրնար տեղաւորել զանոնք, Լեհաստան ստիպուած է տեղաւորման նոր վայրեր փնտռել Ափրիկէի եւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ, հարուստ պետութեանց օժանդակութեամբ։

Միւս կողմէ, երկրին բնակչութիւնը ամէն տարի կ'աւելնայ 400.000 հոգիի չափ։ Այն պարագան որ լեհ նաւային եւ գաղթավայրերու միութիւնը երկրին ամէնէն զօրաւոր կազմակերպութիւնն է, կը ցուցնէ նոյնպէս թէ Լեհաստան որքան կարեւորութիւն կուտայ այս խնդիրներուն։

Լեհաստանի կարծիքով, Գերմանիոյ գաղթավայր տրուած ատեն, իրեն ալ տալու է։ Ասիկա ալ կը պատճառաբանէ անով որ Գերմանիոյ նախկին գաղթավայրերուն մէջ բաժին ունին նաեւ լեհական այն նահանգները որ ժամանակին մաս կը կազմէին գերման պետութեան։

«ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ԻՐ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ»

Իսքէնտէրունէն կը գրեն թուրքերէն Թանի.— Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մթնոլորտը կը թնդայ յուսատու լուրերով։ Կ'ուզենք հաւատալ թէ հեռու չէ այն օրը երբ գեղեցիկ Իսքէնտէրունը որ Միջերկրականի մարգարիտը կը նկատուի, պիտի միանայ մայր հայրենիքին։ Այստեղի Թուրքերը յուզումով կը սպասեն արդիւնքին այն տեսակցութեանց, զոր կ'ունենան մեր արտաքին գործավարը եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը։

Այս առթիւ կ'ուզեմ խօսիլ 21 հոկտ. 1926ի դաշնագրի մասին, զոր արտաքին գործավարը կնքեց մարքիզ Տը Ժուվընէլի հետ։ Այդ դաշնագրին համաձայն, Թուրքերէնը պաշտօնական լեզու պիտի ըլլար Իսքէնտէրունի գաւառին մէջ։ Պաշտօնեաները մեծ մասով Թուրք պիտի ըլլային, առաւելագոյն դիւրութիւն պիտի տրուէր թրքական մշակոյթի տարածումին, եւ վերջապէս Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա կիսանկախ պիտի ըլլային եւ թրքականը յիշեցնող դրօշ մը պիտի ընդունուէր այդ շրջանակներուն համար։

Թղթակիցը յետոյ կ'ըսէ թէ այս պայմաններէն ոչ մէկը գործադրուած է եւ թէ Թուրքերը անհամբեր կը սպասեն ազատագրութեան օրուան։ Յաջորդ թղթակցութեամբն ալ պիտի պատմէ «Թուրք գիւղացին ինչե՞ր քաշեց սուրիական վարչութեան տակ»։

ՀՐԱՇԱԼԻ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Միտքը ինկաւ։

Տարագրութեան պահուն, Թուրքերը, այս վիճակին հասցուցած էին Հայերուն տուները ու եկեղեցիները։

Այս տեսարանը իր սիրտը բոցավառեց, ու լոյսի բիծեր պարեցին աչքերուն մէջ։

Ի՞նչ ընէր, ո՞վ իմ Աստուածս, քանի մը բառ, իր ներսի յուզումը հանդարտեցնելու համար բաւական էր։ Չէր կրնար քայլ մը հեռանալ կեցած տեղէն։ Իր աչքերը, այս տնակին մէջ կը խորասուզուէին, ուր հազարաւոր ձեռքեր, կը խառնուէին իրարու։ Հոն, նուիրական պար մը կը տեսնէր ձեռքերու, ու կրկնեց.

— Ներողութիւն ...

Սիրտը կը բխար։

Այլեւս, անկարելի էր քիչ առաջուան ձայները մոռնալ, որոնք, հոգեկանքին սուլումներուն խառնուած, կը հնչէին իր ականջներուն խորը։ Ու պահիկ մը աչքերը գոց, գլուխը վեր բարձրացնելով, պօռաց.

— Երթանք բարով, մի մոռնաք...

Գիւղերուն լռութիւնը, պատասխանի տեղ, իր ձայնը կրկնեց, ու կրկին, մթութիւնը իր պայծառութիւնը առաւ։

Բայց այս պզտիկ նախադասութեան վերջին բառը, ականջին մէջ կը դառնար, կը վառէր իր երեսը։

— Մի մոռնաք..

Ու այս բառը, իր ներսը մոռցուած ձայներ արթնցուց։

Կը յիշէր։

Քիչ առաջ հազարաւոր ձայներու մէջէն, ձայնի մը թրթռումը, յուզումի մը պէս կաթած էր իր սրտին մէջ։ Այդ ձայնը պիտի ճանչնար։ Ան, մէկալ բոլոր ձայներուն հետ, կը թռչէր ուրախ ուրախ։

Իր եղբօրը ձայնն էր։

Այս պահուն, Մարտիկ, երբ ձեռքը կուրծքին դրաւ, իրեն այնպէս կուգար որ, իր ձեռքը եղբօրը կուրծքին դրած, անոր սրտին տաքութիւնը կը զգար։

Նուագի մը ձայնը լսեց։

Այս երգը իրեն համար չէր։ Թօթվեց ուսերը, ու շարունակեց իր ճամբան։ Որչափ սկսաւ մօտենալ իր տունէն, լռութիւնը մեղմացած ու երկիւղալից, Մարտիկ իր սրտին ձայնը լսեց աւելի յստակ՝ քիչ առաջուան երթանք բարովի ձայներուն մէջ թրթռուն։

Հիմա քալած ատեն, կը թեթեւնային ոտքերը։ Ու «մարդ բանդ ալ, ամէն ատեն, քիչ մը երիտասարդ ըլլալու է», փսփսաց, ու սկսաւ քալել շուտ շուտ։

Իրեն այնպէս կուգար թէ ուրախութեամբ, իր եղբօրը տունը աւարտելու կ'երթար։

Ամիս մը անցած էր։

Համարենց Աչոյին տնակը աւարտած, կանուխէն, հոն արեւը առանկ չէր փայլեր։

Աղամանդ կը վառէր արեւին մէջ։

Շաբաթէ մը իվեր, նոր տունը փոխադրուած էր Աչոն։ Ու առջի շաբթուն իրիկուն մը, իր եղբայրը կերակուրի հրաւիրեց։

Մայրամուտ արեւը, կարմիր լոյս մը կը ձգէր սեղանին վրայ եւ գինին, կարծես եփիլ սկսած էր բիւրեղեայ ճերմակ շիշին մէջ։

Աստանկ պահերու, ինչո՞ւ խոնարհներու երեսը կը փայլի դիմացի երկինքին պէս։

Հրաշալի գաղտնիք։

Ու անոնք, երբ կը մտնեն իրենց յիշատակներուն մէջ, ներկային մէջ աւելի կը մեծնան։ Ու այլեւս, գաւաթ մը գինիին մէջն է իրենց երջանկութիւնը։ Ու կը խօսին, կ'երգեն ու կը խնդան։

Անոնց կեանքն է աս։

Ու աղուոր երազ մը բաւական է իրենց համար, ուրիշ աւելի աղուոր, հարիւրաւորներ կը գտնեն։

Ու արեւով կարմրած, արեւով օրհնուած սեղանին առջեւ, խօսակցութիւնը, որչափ համովցաւ, սիրտերն ալ աւելի բացուած, «գաւաթ գաւաթի», առաջարկեց Աչոն։

Խնդալով, «խօսեցնենք գաւաթները», պատասխանեց Մարտիկ։

Գաւաթները երբ իրարու դպան, իրենց նայուածքները հանդիպեցան իրարու, ուր լոյսերը, կը վառէին իրարու խառնուած բոցերու պէս։

Հաշտութիւնը կնքուած էր։

Հրաշալի հաշտութիւն։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԴՐԻԱՆԱՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ, կազմեց՝ Յակոբ Աղասեան։ Հրատ. Ադրիանապոլսեցիներու Արշակունեանց Հայր. Միութեան, Ֆիլիպէ։ Գինը՝ 15 ֆրանք։ Դիմել Արտաշէս Մէնգիլճեանի, Rue Joachim Groueff No 22. Plovdive (Bulgarie).

— Այո, կայ այդ տեսակ տրամադրութիւն մը։

— Ուրեմն, համաձայն 1921ին Ֆրանքլէն Պույեօնի հետ կնքուած դաշնագրին, սկզբունքով ընդունած չէ՞ք ըլլար Իսքէնտէրունի ինքնավարութիւնը։

— Ինչպէս ըսի, ամէն բանէ առաջ սպասելու է որ նոր դաշնագիրը վաւերացուի սուրիական խորհրդարանէն։ Եթէ մեր կուսակցութիւնը չահի նոր ընտրութեանց մէջ, կառավարութիւնը պիտի հետեւի իր մեծ հարեւան Թուրքիոյ ճամբուն։ Գալով Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ խնդրին, մենք որ ազգային քաղաքականութիւն մը կը վարենք, ի՞նչպէս կրնանք փոխելու ելլել ուրիշներու ազգային ինքնութիւնը։ Բնաւ մեր միտքէն չանցնիր արաբացնել Թուրքերը։ Կը յուսամ թէ մեր Թուրք եղբայրներն ալ կը սպասեն որ գործի անցնինք։ Անկէ յետոյ եղբայրօրէն կը համաձայնինք։ Դժբախտաբար չպիտի կարենանք Անգարա մնալ, որովհետեւ ստիպուած ենք արագօրէն Սուրիա վերադառնալ։

Վաղուան ձգելով ուրիշ մանրամասնութիւններ, ստորեւ կ'արտատպենք հետեւեալ տեղեկութիւնը, որ բացորոշապէս կը մատնէ Թուրքիոյ դիտումները.—

Իսքէնտէրունի Հայերը կը փախչին

Փայասէն (Սուրիա) կը գրեն Թուրքերէն «Թան»ի.— Այն լուրը թէ Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ինքնավար պիտի դառնան, անսահման հրճուանք պատճառած է այստեղի Թուրքերուն։ Մինչեւ ինքնավարութիւնը, անոնք կը յուսան թէ երկու նահանգներուն վարչութիւնը պիտի յանձնուի Թուրքիոյ հակակշռին։

Այս ուրախալի լուրերը մեծ չփոթութիւն առաջ բերած են այն Հայերուն մէջ որ Թուրքիայէն փախչելով հոս հաստատուած են։ Անոնց կարեւոր մէկ մասը աւելի հարաւ մեկնելու վրայ է։

Օգտուելով Անգարայի դաշնագրէն (20 Հոկտեմբեր 1921), բազմաթիւ հայրենադարձներ ժամանակին տեղաւորուեցան ամէնէն մօտիկ քաղաքներուն՝ Իսքէնտէրունի, Անթաքիոյ եւ Հալէպի մէջ։ Առեւտուրի միակ միջոցը մաքսանենգութիւնն է։ Այս նպատակով բացած են խանութներ ուր մաքսանենգուած ապրանքներ կը ծախուին։ Անոնք իրենց կարելին կ'ընեն, ձեռքի տակէ հարուածներու համար Թուրքիոյ տնտեսութիւնը։ Հիմա դանակով կարելի չէ բանալ անոնց կղպակները։ Վերջին կացութեան վրայ, այդ խանութներէն մէկ մասը այլեւս ապրանք չի բերեր, իսկ մեծ մասը փակուած է։

Արժեզրկման հետեւանքները ուրիշ երկիրներու մէջ

Իբրեւ հետեւանք Ֆրանքին արժեզրկման, ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ կառավարութիւնը որոշեց լքել ոսկենիշի դրութիւնը եւ «ղեկավարեալ դրամ» մը հաստատել, առայժմ 10 առ հարիւր կոտրելով ֆիորինին գինը եւ 200,000,000 ֆլորին սահմանելով արժէքի ամրացման համար։

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ կառավարութիւնն ալ որոշեց «ղեկավարեալ դրամ»ի քաղաքականութեան հետեւիլ, Ֆրանքին գինը կոտրելով 26 — 34.5 առ հարիւր, եւ ոսկիի պարունակութիւնը 290 միլիկրամէն իջեցնելով 190 — 215 միլիկրամի։ Խիստ հսկողութիւն պիտի կատարուի գիներու վրայ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ, Րայխսպանքի տնօրէնը արտակարգ ժողովի մը հրաւիրեց վարիչ մարմինը, ճշդելու համար դրամական քաղաքականութիւնը։ Կը կարծուի թէ մարքին գինը պիտի յարմարցնեն միջազգային գլխաւոր դրամներուն հետ։

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ բոլոր սակարանները փակուեցան մինչեւ հինգշաբթի։ Դաշլիճը կը խորհրդակցի կացութեան մասին։ Հաւանական է որ մօտերս լիրէթն ալ յարմարցուի միջազգային հրապարակին։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ ալ կը խորհին ռուբլիին արժէքը ամրացնել ոսկեդրամի հիման վրայ, բայց աւելի վար գնով մը։

Այս առթիւ Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հերքէ Մ. Նահանգներու ելմտական նախարարին այն յայտարարութիւնը թէ մէկ միլիոն անգլ. ոսկի ծախու հանուած էր, սթերլինին գինը կոտրելու համար։ Խորհրդային իշխանութիւնը սովորական գործողութիւն մը կը նկատէ այդ առուծախը։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ տրախմին կապուած է անգլիական ոսկիին հետ, մօտաւորապէս 550 համեմատութեամբ, եւ հաւանական է որ այդպէս ալ մնայ։

Լիթվինովի ճառը Գերմանիոյ դէմ

Ճառերը կը շարունակուին Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհանուր ժողովին մէջ։ Երկուշաբթի օր խօսեցաւ Պ. Լիթվինով, Խ. Միութեան արտաքին գործավարը, շեշտելով թէ ճգնաժամերը վտանգաւոր են խաղաղութեան համար եւ պահանջելով անմիջապէս ձեռնարկել ուխտին բարեփոխման։ Ճառը կը շօշափէր օրուան բոլոր խնդիրները,— զինաթափութիւն, դաշնագիրներու վերաքննութիւն, Լոքառնօ, սպանիական պատերազմը եւն.։ Գործավարը շեշտեց թէ խաղաղութեան վէճը, Լոքառնոյի համաձայնութիւնը եւ Տանցիկի խնդիրը երեք վտանգներ կը կազմեն Եւրոպայի խաղաղութեան համար, բայց հարեւանցի յիշեց այս կէտերը եւ աւելի շատ ծանրացաւ ազգային - ընկերվարութեան (հիթլէրականութիւն) եւ ցեղապաշտութեան վրայ, զանոնք համարելով «մահացու թշնամիները բոլոր աշխատաւորութեան եւ բուն իսկ քաղաքակրթութեան համար»։ Բացատրեց թէ Խ. Միութիւնը երբեք խաչակրութիւն քարոզած չէ Գերմանիոյ դէմ, ոչ ալ ուրիշ երկիրներու դէմ, որոնց ազգայնական քաղաքականութիւնը ինքնին վտանգ մը կը կազմէ խաղաղութեան համար։ Մենք հակառակ չենք համաձայնութիւն կնքելու նոյնիսկ ամէնէն յարձակողական երկիրներու հետ։ Ընդհակառակն, անհրաժեշտ կը գտնենք զանոնք հրաւիրել որ եւ է միջազգային ձեռնարկի, բայց հակառակ ենք որ անոնց թոյլ տրուի իրենց պայմանները պարտադրել բանակցութեանց մէջ։ Այն նախայարձակ պետութիւնը որ իր ամբողջ քաղաքականութիւնը կը հիմնէ իր նիւթական բիրտ ուժին գերազանցութեան վրայ, միայն սպառնալից պահանջներ դնելով, «պլըֆ»եր կատարելով եւ կատարուած իրողութիւններ ստեղծելով իր դիւանագիտական գինարանին մէջ, իր դիմացը պիտի գտնէ ոչ նուազ բիրտ քաղաքականութիւն մը եւ ուժերու համեմատութեան մը սառն հաշիւ»։

Այս խօսքերը եւ դեռ աւելի բաց արտայայտութիւններ ուղղուած էին Գերմանիոյ դէմ, եւ մեծ աղդեցութիւն գործեցին։

ԹՈԼԷՏՈՅԷՆ ՎԵՐՋԸ ՊԻԼՊԱՕ ԵՒ ՄԱՏՐԻՏ

Թոլէտոյի գրաւումէն եւ Ալքազարի միջնաբերդին ազատումէն վերջ, Սպանիոյ ապստամբները իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Պիլպաօյի եւ Մատրիտի վրայ։ Լիզպոնայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, առաջինին քաղաքը ռմբերու մէջ է այրէն, անխնայ ռմբակոծութեան հետեւանքով։ Գլխաւոր գիրքերը ինկած են եւ քաղաքին անձնատուութիւնը անխուսափելի կը համարուի։ Պաշտպանները դէպի դուրս յարձակում մը փորձած, բայց յետոյ ետ քաշուած են։ Ռատիօ - Սէվիլլա (ապստամբներուն կեդրոնը) առջի օր կ'ազդարարէր.— «Մօտ է Սպանիոյ փրկութիւնը։ Թշնամին կարելի է պարտուած նկատել»։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Թոլէտօ քաղաքին գրաւման առթիւ կառավարական զօրքէն սպաննուած են 500 հոգի։ Պաշտպանները, 1200—1400 հոգի, դիմացեր էին 70 օր։ Սպաննուած են 80 հոգի, վիրաւորուած՝ 500 հոգի։ Հիթլէրի ներկայացուցիչը եւ Սէվիլլայի իտալական հիւպատոսը շնորհաւորական հեռագիրներ ուղղեցին զօր. Ֆրանքոյի, «Ալքազարի հերոսներուն եւ անոնց փրկիչներուն»։ Պաշտպանները, որոնք ուժասպառ վիճակ մը ունէին, իրենց ձեռքով կախեցին սպանիական դրօշը՝ միջնաբերդին աւերակներուն վրայ։ Աննկարագրելի տեսարաններ պարզուեցան, երբ ազատարարները հասան։ Հազար ծիւրած կիներ եւ մանուկներ աւերակներէն եւ նկուղներէն դուրս թափեցան խելայեղ կանչերով։ Երկու երախաներ ծնած էին աւերակներուն մէջ։ Ամբողջ ազգայնական Սպանիան ցնծութեամբ տօնեց յաղթանակը։ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը կտրեց կառավարական զօրքին ճամբան դէպի Մատրիտ։ Ապստամբները այլեւս անխուսափելի կը նկատեն Մատրիտի գրաւումն ալ։

ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ շրջանին բանջարավաճառները եւ պարտիզպանները գործադուլ հռչակած ըլլալով, առջի օր փորձեցին խափանել բանջարեղէնի փոխադրութիւնը դէպի Փարիզի Հալը, բայց ոստիկանութիւնը միջամտեց։ «Իւմանիթէ» կը պահանջէ բանտարկել գիւղացիական կուսակցութեան վարիչը, Տորժէր։

ՔԱԼԷԻ ԺԱՆԵԱԿԻ գործարանատէրները որոշեցին փակել իրենց հաստատութիւնները, բողոքելով բանուորներու պահանջներուն դէմ։

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՍԷՆԻ շրջանին նաւավարներու գործադուլը կը շարունակուի, աւելի տարածուելով։ Ուրիշ գործադուլներ ալ ծագած են զանազան քաղաքներու մէջ։

ՈՍԿԻԻ ԱՐՏԱԾՄԱՆ արգելքը հրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ, մասնաւոր հրամանագրով մը։

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ կանոնագրին մէջ նոր փոփոխութիւն մը կատարուեցաւ։ Այսուհետեւ 30,000 ֆրանք պարգեւ պիտի տրուի այն տոմսակին որ մէկ թիւով — որ եւ է թիւ — կը տարբերի 3,000,000 ֆրանքի մեծ պարգեւը շահող թիւէն, 10,000 ֆրանք՝ եթէ մէկ թիւով կը տարբերի 1,000,000 շահող թիւէն, եւ 5000 ֆրանք, 500,000 ֆրանքի թիւէն։

Արարատի տարեդարձը Մարսէյլի մէջ

Հայ Լեգ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ՝ «Արարա»ի տարեդարձի հանդիսութիւնները այս տարի տեղի կ'ունենան 11 Հոկտ կիրակի. փրատօյի եկեղեցիին եւ Շաթօ տէ Ֆ էօրի սրահներուն մէջ։ Յայտագիրը շուտով։

Այրի տիկ. Հ. Փափազեան. Տէր եւ տիկ. Յ. Փափուճեան (Ամերիկա), Տէր եւ տիկ. Վ. Փափազեան (Փարիզ), Տէր եւ տիկ. Մ. Փափազեան, Այրի տիկ. Ն. Պէրպէրեան (Ամերիկա), Տէր եւ տիկ. Մ. Պէրպէրեան (Ամերիկա), Տէր եւ տիկ. Մ. Ք. Թէրզեան եւ զաւակունք, Այրի տիկ. Ե. Նազաշեան եւ զաւակունք (Նիս), Տէր եւ տիկ. Ս. Փափազեան (Զօլան), Տէր եւ տիկ. Ա. Բանտիգեան եւ զաւակունք (Նիս), Տէր եւ տիկ. Ա. Գարասալանեան (Պոլիս) եւ Պ. Ա. Տիգրանեան (Նիս), սրտի խորունկ կսկիծով կը յայտնեն մահը իրենց մօր, մեծ մօր եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՇՈՒՇԱՆ ԲԱՊՈՒՃԵԱՆԻ

(ՀԱՃԻ ՄԱՅՐԻԿ)

(մէ րտէկէօզցի—իզմիթ)

որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 25ին, 95 տարեկան հասակին մէջ։

Թաղումը կատարուեցաւ 27ի կիրակին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատան մէջ։ Այս առթիւ շնորհակալութիւն կը յայտնուի բոլոր բարեկամներուն, իրենց ցաւակցութեանց առթիւ։

Վիէն, 27 Սեպտ. 936

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ հաւաքոյթը, հինգշաբթի 1 Հոկտ. ժամը 21ին, դասախօս՝ Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ՝ Sociétés Savantes, 28 rue Serpente.

ԱԶԴ

Յառաջիկայ կիրակի օր, 4 Հոկտ. Ս. եկեղեցւոյս օծման 32րդ տարեդարձին առիթով, հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ եկեղեցւոյս բարեբար ողբացեալ Աղեքսանդր Մանթաշեանի ի յիշատակ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (101)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Շատ ալ որ Սարգիս Աբեր բուռն ցանկութիւն ունէր զաւակը կրծքին սեղմելու եւ կարօտով համբուրելու, բայց այդքան օտարներու առջեւ անչուշտ որ անվայել էր այդ, ոչ ալ իր գիրքին, անունին յարմար։ Բաւականացաւ տղուն ուսը ծեծելով.

— Բարի ես եկեր...

— Հայր, ես իմ ընկերն է,— ու Գէորգը հօրը ներկայացուց Բաչալը՝ որպէս Ղզլարցի ուսուցիչ մը, պարոն Յակոբ, որ երբ թէ Հիւսիսային Կովկասէն եկած էր Մասիսն ու էջմիածինը տեսնելու համար։

— Խերով, հազար բարով եկաք։

Բերնէ բերան Գէորգի գալու լուրը շրջան բրաւ Փարաքարի չորս բոլորը։ Խնամի, քաւոր, սանահեր, մօտիկ՝ ու մինչեւ եօթ պորտ հեռաւոր ազգականներու տողանցք մը սկսաւ դէպի Սարգիս Աբօր տունը՝ մօրը աչքալուս տալու եւ իրենց սեփական աչքերով տեսնելու Գէորգը։ Խաղաղ տունը մէկէն հարսնետան մը կերպարանքը առաւ։ Մտնող ելլողը անպակաս էր։ Մօտիկ ազգականներ, թեւերնին վեր սոթթած, տան հարսներուն կ'օգնէին այդքան բազմութեան համար ճաշ պատրաստելու։ Իսկ Գէորգի պառաւ մայրը, ուրախութենէն եօթներորդ երկինքը հասած, նոր հարսի մը աշխուժով մէկ խոհանոց կը վազէր, մէկ տղուն քով կը նստէր եւ ուրախութենէն թափած արցունքները կը չորցնէր՝ կարմիր թաշկինակը աչքերուն տանելով։

Ի զուր չէր, որ ամէն իրիկուն, Տիրամօր պատկերին առջեւ մոմ վառած՝ կուրծքը ծեծած էր։ Աչքերը չգոցած ահա կը տեսնէր զաւակը, որ Ղազարոսի նման մեռելներու մէջէն յարութիւն առած՝ իր գիրկը կը վերադառնար։

— Սուրբ Աստուածածին,— ու պառաւ մօր շրթները աղօթելու ձեւով, թոյլ կը շարժէին.— զօրութեանդ մեռնիմ, Թագուհի Տիրամէր... Դուն սգաւոր մայրերը մխիթարող...

Ու կ'որոշէր Աստուածածնի տօնին բոպիկ ոտքով ուխտ երթալ հեռաւոր Աստուածածնի վանքը, երկու ոչխար մորթել ու ձեռքովը բաժնել աղքատներուն։

Կէս օրուան մօտ, այգիէն եկան Գէորգի եղբայրները՝ Միքայէլն ու Աշոտը։ Գիւղացի տղայ մը աչքալուսանքի վազած, բայց իրենք չէին հաւատացած այդ արտառոց լուրին։ Ո՞վ կրնար ըսել, թէ Գէորգը նոյնիսկ ողջ էր։ Բայց երբ պատկից այգեպանը գիւղէն գալով հաստատեց Գէորգի գալը, երկուքն ալ գործ մորթ ձգած, տուն վազեցին։

Վարժապետ Յակոբը՝ մեր բարեկամ Բաչալը, կանուխ քաշուեցաւ հանգստանալու համար։

Հազիւ երեկոյեան ուշ ատեն հիւրերը մեկնեցան, տան աղմուկը խաղաղեցաւ ու տնեցիք առանձին մնացին։ Նոր միայն տնեցոց անչափ ուրախութիւնը անկեղծ արտայայտութիւն մը գտաւ։

— Գէորգ ջան,— ու Սարգիս Աբերը որ ամբողջ ցերեկ մը այնքան վերելուչ կերպով ինքզինք պահած էր, փղձկելով ինկաւ տղուն գիրկը։

— Արեւուդ մեռնիմ, իմ [illegible] մանչս,— Գէորգը գրկած կ'արտասուէր մայրը,— մէկ էլ պիտի չերթաս եթէ կ'ուզես, մեռած ողջ ողջ գերեզման դիր ու անկէ վերջը...

Ամէն մէկը բան մը կը հարցնէր, [illegible] անոնց պատասխան մը սպասելու։ Գէորգը բաւական մը խաղաղեցան, [illegible] յայտնեց, որ իր ընկերը տկար է եւ իր կազդուրուելու համար եկած է իրենց գիւղը։

Գէորգի գալէն շաբաթ մը վերջը թէեւ դեռ կանուխ էր, տնեցիք այգի տունը քաշուեցան։ Ծալօն միայն մնաց գիւղի տան մէջ։ Այգի քաշուելով, Սարգիս Աբօր այցելութիւնները նոյնիսկ ջրաղացպանին՝ դադրեցան, նոյնիսկ գիւղամէջ չէր ուզեր երթալ։ Եթէ [illegible] ըլլի մնար, անվայրկեան մը իսկ [illegible] տի չհեռանար տղու մօտէն։ Զինուորի նման պահակ կանգնիլ կ'ուզէր, [illegible] մէկ ալ ձեռքէն չփախչի Գէորգը։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)